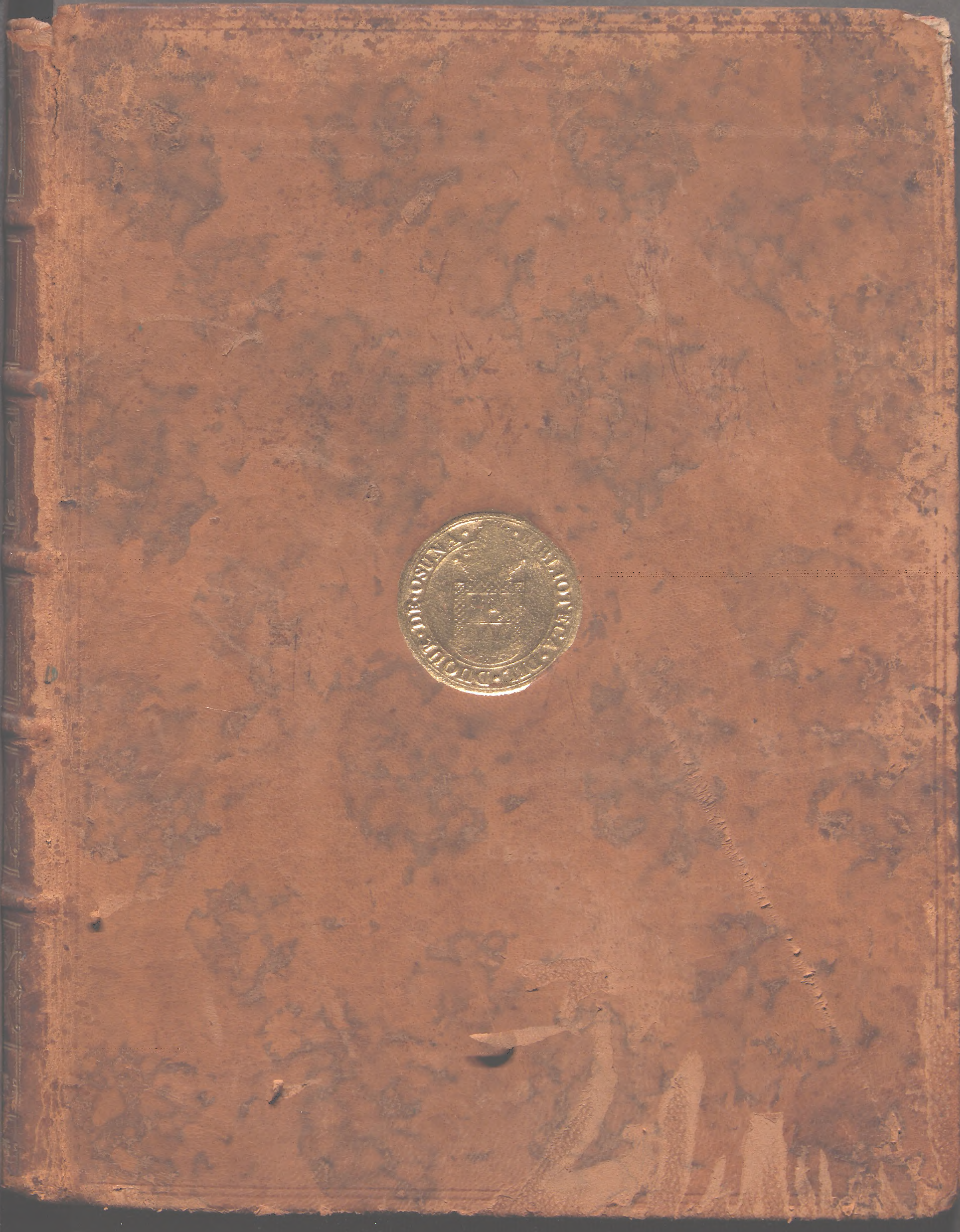

DUQUE · DE · OSUNA

C. CRISPI SALLUSTII QUAE EXSTANT.

TOMUS SECUNDUS.

C. CRISPI
SALLUSTII
QUAE EXSTANT.

CUM NOTIS INTEGRIS

GLAREANI, RIVII, CIACCONII, URSINI, CARRIONIS, MANUTII, COLERI, C. ET A. POPMAE, PALMERII, PUTSCHII, DOUZAE, GRUTERI, RUPERTI, GRASWINCKELII, ET JOSEPHI WASSE;

ATQUE SELECTIS

CASTILIONEI, ZANCHII, J. FR. GRONOVII, JANI BROUKHUSII, &c.

ACCEDUNT

JULIUS EXSUPERANTIUS
ET
PORCIUS LATRO,
UT ET
FRAGMENTA HISTORICORUM,

CUM NOTIS INTEGRIS

A. POPMAE, COLERI, RUPERTI, WASSE, BROUKHUSII, &c.

CURA

SIGEBERTI HAVERCAMPI.

Cum INDICIBUS copiosissimis.

TOMUS SECUNDUS.

AMSTELAEDAMI, Apud F. CHANGUION, J. CATUFFE, H. UYTWERF.
HAGAE COMITIS, Apud P. GOSSE, J. NEAULME, A. MOETJENS, A. VAN DOLE.
ULTRAJECTI, Apud STEPH. NEAULME.
M. DCC. XLII.

P R I S C A E A C V E R A E

Nobilitatis, insignisque eruditionis viro,

Do. JOANNI VUERNHERO A RISCHACH,

Domus Teutonicae Friburgi Brisgoae Commendatori,

Henricus Glareanus

S. D. P.

Cum hac nostra aetate in emendandis optimis autoribus doctissimi quique in omni arte viri certatim satagant, laborent, desudent, quod germana lectio eorundem indigne temporum injuria depravata, tandem priscam recipiat lucem, ac in integrum restituatur: quod in Livio, Cicerone, Plinio, aliisque multis & fecimus ipsi, & alios fecisse videmus: nequeo hercle satis admirari, cur in Sallustium, tam veterem, tam frugiferum, tantae postremo existimationis apud omnes classicos autorem, ut Quintilianus Thucydidae comparare non dubitarit: nemo hodie dignum lectu, quod sciam, quicquam tentarit, quo sanaret tot vulneribus a barbarie diutina confossum, tam mutilum, tam lacerum, ut, si a mortuis hodie resurgat, suorum scriptorum fragmenta agniturus quidem fuerit, sed haud absque lachrymis inspecturus. Collegerunt quidam flosculos ex eo, verbis ejus saepe corrupte citatis: ut editio nupera florum in hunc autorem, quae Hutteno adscribitur. Quae si ejus est, levi (ut dici solet) ille brachio sibi fortassis jusit, non in hoc ut ederetur. Cujus indicium mihi facit primus statim in scholiorum vestibulo flos, ubi ait: *Studere se.* Deinde continuo confirmandae rei gratia, Sallustii verba subinfert: *Qui student sese praestare caeteris animantibus*, quasi, accusativus *sese*, ad *Student*, non ad *Praestare* referatur. Quod, ne videamur hic Grammaticem docere, lectori discutiendum relinquo. Idem dico de Commentario in Catilinam, qui initio quidem splendide, nec absurde rhetoricatur, ut existimes propemodum vel Vallae, vel non indoctioris esse: at in posterioribus deinde commentationibus vix alicujus docti viri putabis; tantum abest, ut Vallae videri possit. Transeo nunc Soldi cujusdam, ac Badii longissima commenta, multis in locis nec coelum, nec terram attingentia: ut locorum, qui plurimi hic corrupti sunt, difficultates nihilominus vexent ac turbent le-

ctorem. Male me habuit, ut verum fatear, cum quotidie in scholis praelegatur, in ore omnium, in manibus versetur: denique nemo sit, qui illum non devorasse videri velit: interrogati tamen multi de locis aliquot depravatis, ne verbum quidem dignum, οὐδὲ γρῦ, respondere queant. Quapropter, quando in aliis autoribus nunc saepe id laboris haud gravate susceperim, nec ejus rei hactenus poenituerit: etiam hic me studiosis operae precium facturum existimavi, si quae in hoc autore sciolorum ignorantia, & longa vetustas depravarit, pro virili restitueremus. Ad quae non nudam duntaxat conjecturam adferimus, sed historiae apud alios autores collationem, codicumque veterum fidem. Inter quos pervetustus unus Julii Gothi, adolescentis eximiae spei, & nobis in primis familiaris fuit, quem ipse e Biturigibus, cum illic sub Alciato, doctissimo viro, juris prudentiae strenue operam navaret, huc attulerat, ex Italia tamen antea in Galliam delatum. Ald. Manutius Venetiis ante aliquot annos editionem exhibuit, ut tum putabant, satis emendatam: laudandam certe si ad prioris seculi exemplaria edita conferatur. Verum si penitius introspexeris, Dii boni, quantum illic reperias errorum. Eam tamen nostrae aetatis librarii certatim, tanquam simiae, a viginti nunc annis imitati, ne latum quidem digitum ab ea discesserunt. Unde factum est, si quis secus, quam ea habebat, legeret; ut identidem audiret impudenter obgannientes: Aliter atque tu legis, habet litera Aldina. Quasi piaculum commisisset, qui non statim illi acquievisset. Non existimo opus esse, ut adolescentes ad hunc frequentissime legendum invitem. Vino vendibili (secundum proverbium) non est opus suspensa hedera. Hoc unum tamen sciat studiosus adolescens, majorem ex hoc autore fructum esse ad firmandum consolidandumque stylum, quam ut paucis dici queat. Certe epistolaris angustia in tam exigua opella nos plura dicere non patitur. Benignitati tuae integerrime vir, ac nobilitatis antiquae ingens decus, hosce labores nostros offero, haud nescius majora tuam decere clementiam. Sed a parvo cliente magnus Patronus parva sperare potest, magna haud scio desiderare ne potius an sperare. Bene vale.

Friburgi Brisgoae, Cal. Novemb.
Anno a natali Christi 1537.

JOAN-

JOANNES RIVIUS

ATTHENDORIENSIS, GENEROSO AC NOBILI ADOLESCENTI, ERNESTO A SCHONEBURGK, GLAUCII ET TUALDENBURGI DOMINO,

S. D.

Quum sis, Ernefte optime, fummo loco atque in ampliffima familia natus (quis enim in his terris, aut antiquitatem ftirpis, aut generis tui claritatem, aut amplitudinem atque gloriam majorum tuorum ignorat) non me hercules admirari fatis poffum tuam iftam prope fingularem in literarum ftudio affiduitatem & diligentiam, qua es praeter tui loci hominum morem, haud minus profecto ac ingenio naturaeque bonitate praeditus. Nam quum hodie fere, qui funt nobili genere nati, alea magis & venatu, & comeffationibus perdere tempus ament, ut ne alia pejora commemorem, tu in liberalibus difciplinis, & in doctrina atque humanitate percipienda, tempus incuntis adolefcentiae totum pene confumis. Quae res ipfa quidem, quam non folum praeclara, tibique & honorifica & gloriofa, verum etiam utilis aliquando futura fit, non fatis verbis confequi, nec oratione complecti queo. Perge igitur (ut coepifti) mi Ernefte, in ftudiis atque literis operam omnem ponere, ut & ei fpei ac expectationi, qua mirifice jampridem omnes implefti, fatis ufquequaque facias, & ad egregia familiae tuae decora hanc quoque doctrinae gloriam adjicias: quafque a moribus laudes accepifti, hoc ceu cumulo augeas. Quis enim nefcit, quanta patris tui fuerit, viri clariffimi, atque omni decorum & ornamentorum genere praeftantiffimi, in regendis ditioni fuae fubditis populis fapientia? quae in jure dicendo feveritas, juftitia, aequitas? quae, & quam gravis apud omnes autoritas? quam prompta & parata ad opitulandum miferis atque inopibus, quos quidem confpiceret ftrenue in re quaerenda laboranteis, liberalitas & benignitas? quanta in extruendis arcibus, inque oppidis inftaurandis magnificentia? Quis item, quae patrui tui fuerit rei militaris fcientia? quae in

re bellica administranda peritia, usus, exercitatio? Qua ex laude, ita ut inter omnes fere constare video, aspirare ad eum vix potuit illo seculo quisquam. Recte igitur ac praeclare facis Erneste, qui generis tui claritatem hac quoque ingenuarum disciplinarum scientia, & cognitione exornes atque illustres. Felicem vero Germaniam nostram, si exemplo tuo nobilitas ad honestissimarum artium studia, & ad excolendum doctrinis liberalibus animum excitetur, ab aliisque turpibus atque inhonestis (quibus) heu, dedita nimis est rebus atque studiis avocetur: non quin relaxare interdum venatu animum, atque aliquod ad requiem animi corporisque concedere tempus liceat, sed quod non totam aetatem, atque adeo omne vitae tempus venandi studio, luxuriosis conviviis, cotidianis fere lustris & helluationibus, alea denique chartisque lusoriis tribuendum esse censeam. Hac ego tua, mi Erneste, in optimarum artium studio diligentia excitatus, quem in restituendo, & corrigendo Sallustio nuper laborem cepi, tibi dedicandum esse duxi. Nec vero dubito, quin sis hunc ipsum autorem, sic a mendis, quibus innumeris fere scatebat, maxima ex parte repurgatum, hilari fronte accepturus: maxime namque & praecipue historiarum lectio tibi tuique ordinis hominibus cum voluptati fore, tum usui, mihi videtur. Quo magis probo judicium praeceptoris tui Mavortii, viri & doctrina, & pietate longe praestantis, eoque nomine mihi profecto charissimi, qui ejuscemodi ante hac semper autores, qui res gestas conscripsere, proponere vobis, atque explicare interpretatione sua consueverit. Bene vale una cum fratribus charissimis, mi optime ac suavissime Erneste.

Dresdae, Calend. Julii.
Anno 1542.

ET PRAEFATIONES.

JOSEPHO STEPHANO

EX EPISCOPO VESTANO,

VALENTINAE ECCLESIAE

DECANO,

AND. SCHOTTUS

S. P. D.

QUONIAM *vita ipsa qua fruimur, brevis est, memoriam nostri quam maxime longam efficere, rectius est:*

LICEAT enim mihi iisdem verbis appellare te, doctiss. STEPHANE, quibus olim usus est, quem tibi nunc, velut depositum, fide bona, reddo, SALLUSTIUS, Historiae facile princeps, a Petro Ciacconio egregie emendatus. Qui ut saeculi nostri alter Varro jure optimo est appellatus; sic & geminam huic Sallustianae Varronis sententiam, & tanquam ex tripode pronunciatum oraculum, VITAM LEGENDO, SCRIBENDOQUE PROCUDITO, & servavit ipse egregie, ut se vixisse posteris testatum faceret, & aliis exemplum juvandae rei litterariae reliquit sempiternum. Ut enim togatorum ille doctissimus, plura commentando scripsit, quam ut legendo satis otii suppeditare posset, tot tantaque legit, ut ne paginam quidem litteris notare potuisse videatur: cujus rei si fidem quis requirat, Divum Augustinum, qui pleraque ejus monumenta legendo contrivit, dare locupletem testem possumus: Sic & Ciacconius, qui totum se ad illius Criticorum principis imitationem contulerat, cum vastum illud Naturae opus Plinii majoris edolandum suscepisset, omnes paene fontes, unde ille hauserat, qui quidem exstarent, omnemque adeo Antiquitatem, non legebat solum attente, cogitateque,

verum etiam Scholiis explanabat. Erat enim singularis in eo homine, ut te non fugit, ac prope divina in emendandis Scriptoribus antiquis εὐστοχία, atque felicitas. Quo in numero, quos nunc foras damus, amicorum precibus victi, M. Varronis de Re Rustica libri tres, &, quem Tibi acceptum ferimus, SALLUSTIUS. Utrumque diligentissime emendavit; illum, quidem, quis credat? post Victorium & Scaligerum: bone Deus, quales viros? Hunc vero historicorum coryphaeum, post tot tantorumque virorum industriam, Rivii, Manutii, Carrionis, Popmae; aliorum. Ut enim Catonis, de Latinis, aemulum fuisse hoc epigrammate didicerat Ciacconius,

Et verba antiqui multum furate Catonis,
Crispe, Jugurthinae conditor historiae:

Sic ab illo vicissim stylum esse mutuatum Corn. Tacitum, observarat. Hos itaque diligenter horis subsecivis inter se contendit, & perantiquos codices nactus Romae, in orbis luce, summa fide, accurationeque comparavit. Cornelius enim Crispi summus admirator, (ut & Sulpicius Severus, & noster Aurelius Victor, historici non insuper-habendi,) eum in deliciis habuit, & de manibus, ut apparet, non deponebat: verum, ut quod sentio dicam, concisam illam Crispi brevitatem, non cuivis obviam promptamque natura non perinde felici praeditus, consequi non potuit, ut non in affine vitium, ut fieri amat, obscuritatis inciderit. *Brevis esse laboro, Obscurus fio:* cetera prudentissimus, me hercle, scriptor, & qui Civilem egregie informet. Sed non hic Aristarchum ago, nec Critici personam sustineo. Illud tantum, de IMITATIONE (quando de studiis, etiam sacris inter nos colloqui libenter solemus) de qua Rhetores quaerunt, disseruntque Critici, tribus, quod ajunt, verbis, sententiam expediam. Cum enim duo sint apti disciplinis perdiscendis sensus, videndi, & audiendi, quaeri illud, & controverti video, uter alteri praestantior. Sed philosophi certant. Demus, quod plerique concedi sibi volunt, legendo Eloquentiam citius parari; audiendo vero, rerum copiam uberiorem capi, actionemque melius disci: Efficitur itaque HISTORIAM, de hac enim sermo instituitur, assidua lectione, stylique exercitatione immane quantum crescere, quod & Eloquentiae pars sit, eamque augeat; IMITATIONE itaque indiget & ipsa, quae, ut doctissimi homines volunt, *Sermonis est, sententiarumque ad sermonem veterum, mentemque apta conformatio, stylo expressa.* Ea non solum verborum est, & phrasium, quae ad Litteratores pertinent, homines eruditos; sed & διανοίας: quam

Ora-

Oratoriae, eidemque ἀντίστροφος, ut Aristoteles ait, vel, ut M. Tullius vertit, *altera ex parte respondens*, Dialectica informat, praeceptionibusque instruit optimis. Romani itaque Graecos, disciplinarum principes, hi vero Hebraeos, Chaldaeos, AEgyptiosque ad imitandum sibi, tamquam expressas majorum imagines, proposuerant: quaeque a Graecis Latini accepissent meliora facere animo excelso elatoque studuerunt. *Historiae* vero Graecae, de qua nobis in praesens sermo est, optimus auctor, & tanquam Senatus Princeps, omnium suffragiis dictus, *Thucydides*: sive sermonis Attici elegantiam, sive rerum concinnitatem, sive utrumque spectes; cujus aemulus SALLUSTIUS exstitit: ut illum in suis castris cecidisse, Senecae patri videatur. Fabius certe, & ipse ingeniorum censor egregius, Thucydidae Sallustium opponit, aequatque. Asinius tamen Pollio, iniquus ingeniorum aestimator, ut priscorum verborum affectatorem damnat Crispum; Et Catonis verborum furem arcessere non dubitat Poëta, nescio quis: cum tamen Martialis Historiae principem pleno ore, fremant omnes licet, appellarit;

CRISPUS *Romana primus in historia.*

Sed fugit Pollionem ratio: quod & Livium, alterum Romanae historiae ocellum, Patavinitatem sapere dixerit: hoc amplius, & se M. Tullio, Eloquentiae Latinae principi, anteponere non erubuerit. Sed valere Criticum illum sinistrum, resque sibi suas habere, & ut melius Graeci, οἰμώζειν jubeamus: aequiores, qui secundum Sallustium sententiam dabunt, audiamus. Illud vero quaeri etiam video non injuria: Quid nam esse causae dicendum, cur tam multa Crispum ex Demosthene transtulisse, luce meridiana clarius appareat? Nimirum, quia Graeciae Oratorum principem, qui inter decem claros, familiam ducit, Thucydidem octies sua manu exscribere non piguit; teste Luciano, & Procopio. Cur amabo? ut genium dicendi imbiberet, altius haereret memoriae, exprimeretque, ut facit, felicius. Manus enim, ut Democritum dicere solitum accepimus, Sapientiae est instrumentum. Quae cum ita sint, profligata jam illa quaestio est, cur in Thucydidis imitatore Sallustio, toties Demosthenis sententiae, coloresque appareant: qui & ipse, quantus est, Thucydidae magnam partem sua refert accepta, vel Dionysii Halicarnassaei singulari judicio; & libello, exemplis amplificato. Verum cum temporum, ut fit, injuria nonnulla Thucydidis historica amiserimus, quae & SALLUSTIO communis cum illo conditio sorsque exi-

existit, deperditis quinque Historiarum libris; eo fit ut ex Demosthene petantur reliqua, quae Thucydidis interciderunt. Sed rem uno de multis exemplis, dicis gratia, illustrabo. Libro I. Historiarum SALLUSTII, hoc est, in naufragii tabulis Neptuno maris potenti nunc suspensis, elegans est, vitaeque utilis sententia in ore M. Aimilii Lepidi Cos. ad Quirites: RES, inquit, SECUNDAE MIRE SUNT VITIIS OBTENTUI. Hanc Seneca pater Thucydidae tribuit; locum tamen Demosthenis laudat, qui Olynthiaca secunda hodie legitur: (ut quidem de optimo & antiquissimo codice, calamo exarato, olim docui, nisi Notae in Gallico tumultu, vel pressae, vel in plagiariorum malam manum incidissent:) αἱ γὰρ εὐπραξίαι δειναὶ συγκρύψαι καὶ συσκιάσαι τὰ τοιαῦτα ὀνείδη. *In hac*, inquit Seneca Controversia XXV. *Sententia Graeca, tam brevi, habes quae salvo sensu detrahas: deme vel* συγκρύψαι, *vel* συσκιάσαι, *constabit sensus, etiamsi non aeque comptus, aeque tamen integer. At in* SALLUSTII *sententia nihil demi sine detrimento sensus potest.* Sic Criticus ille. Verum Fabii & Paterculi auctoritate facile adductus sum ad credendum, a Thucydide primum id pronunciatum; cujus maxime aemulus fuit, cum Demosthene, SALLUSTIUS. Locum itaque dum studiose investigo, tandem aliquando in Clemente Alexandrino libro VI. Stromat. repperi. Quare propius factum est nihil, quam, ut cum Archimede Geometra, apud Vitruvium lib. IX. Architecturae, exclamarem, εὕρηκα, εὕρηκα. Thucydidae verba adscribam, ut ex comparatione precium operae sit: Εἰώθασιν δὲ οἱ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων, φησὶν, οἷς ἂν μάλιστα καὶ δι' ἐλαχίστου ἀπροσδόκητος εὐπραγία ἔλθῃ, εἰς ὕβριν τρέπεσθαι. Quem & Philistus historicus sic est imitatus: Τὰ δὲ πολλὰ κατὰ λόγον τοῖς ἀνθρώποις εὐτυχοῦντα, ἀσφαλέστερα παρὰ δόξαν ἢ κακοπραγίαν. εἰώθασι γὰρ μάλιστα οἱ παρὰ δόξαν ἀπροσδοκήτως εὖ πράττοντες, εἰς ὕβριν τρέπεσθαι. Solon quoque, Atheniensium legislator, idem & poëta; & ab illo mutuatus, (ut pleraque in Gnomas suas ex illo transtulit) Theognis Megarensis, eandem sententiam per παρῳδίαν extulit:

> Τίκτει τοι κόρος ὕβριν, ὅτ' ἂν πολλῷ ὄλβος ἕπηται
> *Nascitur ex magnis opibus petulantia major.*

Sed cum Graecis Latinus quoque historicus symbolam conferat. Trebellius enim Pollio: *Claudii*, inquit, *Imp. plerique milites, secundis rebus elati, quae sapientum quoque animos fatigant.* Accipe igitur, doctiss. Stephane, libenti animo Ciacconii tui SALLUSTIUM, ex tua biblio-

bibliotheca profectum, & mea opera in vulgus commendatum, tamquam Thucydidis imitatione felicem: quae virtus in conciso dicendi genere aliis non perinde cessit: & historiae Latinae principem, cum quo componere unum, & item alterum liceat, Caesarem, & Livium, praeterea neminem. His si quem subjicere libeat, quod de Marone poëtarum prope Deo Alcinous ait:

Longe erit a primo quisque secundus erit.

Sed haec, fatebor enim, nimis multa apud te, cui domi his meliora nascuntur. Commentaris enim quotidie, edisque in lucem, quod publice sit profuturum Ecclesiae Dei laboranti, ut litteras tamen non negligas, quibus praediti, humani & esse, & appellari solent. Sed facere non debeo, quin postremum hoc Manibus Ciacconii, optime de litteris meriti, officium tamquam justa, persolvam. Epitaphium itaque illius, te hortante maxime, pro coronide subjiciam, quod nuper Roma ad me missum est: ut tanti viri memoria ante oculos versetur, posteritatique innotescat: ne idem tumulus, qui corpus contexit, idem etiam nomen obruisse videatur. Erat enim in illo, dum vixit, ut summum bene-merendi studium, quo aequalium concessit nemini: sic & modestia singularis, tantaque honorum contemptio, ut ne laudari quidem se sustineret; aut praedicari ab iis, qui illius essent opera usi, aequo animo auribusque acciperet: Sed *dignum laude virum Musa vetat mori*, inquit Lyricus Venusinus. Vivet itaque Ciacconius in animis posterorum, si, ut spero & opto, M. Varronis Agricultura, & C. Plinii majoris vastum Naturae opus, ab eo illustratum, aliquando lucem accipiet: Certe memoriam illius excipient omnes anni consequentes: in quo omine desino. Vale.

Romae, ad Divum Jacobum.

PETRO CIACCONIO TOLETANO
VIRO VARIA ERUDITIONE. ACRI JUDICIO
MORUMQUE PROBITATE ILLUSTRI.
QUI SACROSANCTIS BIBLIIS CANONIB. Q.
AC SS. PATRUM SCRIPTIS EMENDANDIS
INTER ALIOS A GREGOR. XIII. P. M. ALLECTUS
IN EO MUNERE STRENUE OBEUNDO DECESSIT
AEDES HAEC EX TEST. HERES P.
VIXIT ANN. LVI. OBIIT VII. KAL. NOVEMB.
cIↄ. Iↄ. LXXXI.

Latinus Latinius Viterbiensis.

Quid monumenta loco, licet arte & mole ſuperbo,
Concluſa PETRO *conſtruis* CIACCONIO,
Auriferi generoſa Tagi gens accola? nonne
Spectata virtus hominis, & vis ingeni?
Famaque jam latum celebris diffuſa per orbem,
Caſura nullis ſaeculorum ſaeculis:
Clarior ad ſeros ſed perventura nepotes,
Satis modeſto gloriae peperit viro?
Ambiat iſta tumens, & quaerat inania vulgus,
Cujus ſuperſtes fama nulla eſt funeri.
At tibi, PETRE, *novos per ſaecula ſemper honores,*
Certatim ubique doctiores adſtruent.

FR.

FR. RAPHELENGIUS LECTORI.

Adnotata ab eruditiſſimo viro P. Ciacconio ad C. Salluſtium, vulgamus, benivole Lector. ſuaſit hoc fama viri meruit doctrina, qua & iſtam meruit. Adnotata voco: nam ut ſerioris haec illi curae fuerint, non crediderim; aliud agentis potius (prima illi ſemper, uti accepimus, Plinii majoris emendatio erat) ludicra, & per occaſionem adſcripta, ſuae memoriae. At ſi his ſtudium impenſius intendere lubido fuiſſet, multo haec pulcerrima haberemus. Quod ipſo dignum ſit, loquor. nam vel iſtis ſimilia dare non poſſit quilibet. Edimus autem qualia nacti. niſi quod quaedam omiſimus, quibus loca nonnulla emendabat, aut e conjectura, aut e libro, ad eum modo quo excuſa. nec enim editionem L. Carrionis viderat: tantum Lugdunenſem forma minori. quaedam tamen reliquimus etiam: qua ut minimum viri induſtriae derogaretur, qua firmandae noviter receptae lectioni. Multus eſt in collatione Taciti cum Salluſtio: ſed uſus tantum veteri editione, ante diſtributum in Annales & Hiſtorias opus, atque hoc mutavimus, bono legentium. Contextum ſervavimus, quem ſocer Plantinus ex emendatione Carrionis excudit ANNO CIↃ. IↃ. LXXIX. Sed quum ſeriem paginarum iſtius editionis ſequi non potuerimus; quod per bella non omnia ex voluntate ſuppeditant; numeros nihilo minus in marginibus adnotari curavimus, uti & huic editioni reſpondere poſſint Scholia Douſae, Popmae, Rivii, Carrionis, atque aliorum, quae ſeorſim habentur. Eadem in Rerum Indice numeros antiquos reliquimus. nam aliter eſt in in novo, quem jam adfinximus Locutionum Salluſtianarum. Neceſſitudo nos ſubigit facere, benivole Lector, quo alios pellicit profunda avaritia. Subſeſſores iſtos librorum ab aliis magnis ſumtibus editorum typographos intellego, inclutae noſtrae artis dehoneſtamenta. qui numeros iſtiuſmodi ad oras adponere, magno lectorem incommodo, quam tantillos ſumptus Indici ipſi recognoſcendo facere malunt. Homines cetera ſtolidi; quibus una lucri cura, boni honeſtique incuria, dubium ignaviores, an avariores. Sed vivimus, & vivit Deus: qui te ſervet.

ALDUS PIUS MANUTIUS BARTHOLOMAEO LIVIANO,

VENETARUM COPIARUM GUBERNATORI, ROMANAEQUE MILITIAE INSTAURATORI,

S. P. D.

C. *Crispi Sallusti de Conjuratione Catilinae, & de Bello Jugurthino, duo exemplaria e Lutetia Parisiorum Joannes Lascaris, qui superioribus annis egit apud Venetos Legatum Regium, & Jocundus Veronensis, viri bonarum literarum studiosissimi, in Italiam attulerant, mihique, quae utriusque est liberalitas, excudenda dederunt, quae quam sint correcta & emendata, statim in principio de Conjuratione Catilinae licet cognoscere. Nam quum fere in aliis legitur:* Nam imperium facile his artibus retinetur, quibus in initio partum est. Verum ubi pro labore desidia, pro continentia & aequitate libido, atque superbia invasere, fortuna simul commutatur cum moribus. Ita imperium semper ab optimo quoque ad minus bonum transfertur. *in his sic habetur:* Ita imperium semper ad optimum quemque a minus bono transfertur: *quae vera est lectio. Est enim sensus: Imperium in initio virtute ab optimis partum, eadem virtute facile retinetur. Pravis autem rectoribus factis, immutatur fortuna cum moribus, & imperium rursus ad optimum redit.*

Hos libros, Liviane, Tibi dicaviamus; tum quia Te Ducibus iis, quorum his libris gesta traduntur, fortitudine & rei militaris scientia jam aequasti, tum etiam, quod paucis admodum datur, & legis facta, & facis legenda. Deinde, quia saepe me hortatus es, ut enchiridii forma, libros, quibus Clarorum Virorum gesta continentur, excudendos curarem, quo belli eos tecum commodius habere posses. Accipe igitur nunc, quae Sallustii ad nostram aetatem Historiae pervenere: sintque apud Te longa monimenta mutuae benevolentiae nostrae. Venetiis mense Aprili M. D. IX.

AD ANTONIUM TRIULTIUM,

CARDINALEM, PAULI MANUTII IN HISTORIAM SALLUSTII * PRAEFATIO.

Cum omnes me litterae, omnisque libero homine digna cognitio vehementer delectat, Antoni Triulti, Cardinalis amplisis, tum vero pascor incredibili voluptate, & afficior majorem quendam in modum sensibus intimis, dum Historiam tracto. Quid enim potest esse jucundius? rerum interitus oblivio est, at eae reviviscunt Historia, cum in nostram memoriam revocantur: quaeque multorum annorum spatio, multis abhinc saeculis gesta sunt, ea nos, exiguo volumine comprehensa, & tanquam in conspectu nostro posita, cognoscimus. Si sermonibus delectamur: resonat in scriptis hominum vox eloquentissimorum, nihil temere, nihil incomposite narrantium, omnia graviter, suo quidque ordine, & loco; si consuetudine clarorum virorum? versamur, vetera legentes, cum regibus, cum principibus viris, magnis in bello ducibus, sapientissimis rerumpublicarum rectoribus, ora ipsa mehercule, lineamenta & formam non tam corporis, quam animi, eorum, quos numquam vidimus, videmur tamen quasi praesentes intueri; quod si recte instruendae vitae rationem ac doctrinam sequimur: usu maxime rerum quaeritur prudentia, usus est, vel cum experimur ipsi, vel cum, experientibus aliis, quid evenerit, observamus, nobis ipsis, experiri multa si velimus, facile non licet, labore opus est, ac tempore & fortuna tentanda; nec tentatur interdum sine periculo, commodius ergo, ac tutius, eventis aliorum examinandis, prudentia comparatur, id autem, profecto vides, Antoni doctissime, ac sapientissime, proprium esse Historiae bonum: in qua patent fortunae vicissitudines, regnorum mutationes, hominum sive vitia, sive virtutes: ex quibus, quae vitanda nobis sint, quae expetenda, nullo nostro periculo, nullo labore, sedentes in otio docemur, atque hoc in genere Polybius inter Graecos, de nostris maxime is, cujus nunc

* Praefixa Editioni Aldinae 1560.

nunc libros tibi inſcriptos emitto, Salluſtius excellit, eventa enim ita narrat, ut cauſſas ſimul aperiat, ex quo oritur illa omnium pulcerrima ſcientia, ut malorum, & calamitatum origine perſpecta, nihil agamus, niſi quod ratio perſcribit, omniaque noſtra conſilia, omnes actiones veterum exemplorum regula metiamur. Quae cum ſit omnium, qui annales antiquorum evolvunt, communis utilitas: alia quaedam tua condicio eſt, habes enim hiſtoriam in familia tua: neque tibi ipſi, ſi quid invenire vis egregium, & imitatione dignum, confugere ad libros neceſſe eſt, neque longius evagari, & quaſi peregrinari animo, ac mente, more multorum, domo petas licet omnium virtutum exempla, perſequere majores tuos cogitando, quae fuerit eorum in pace juſtitia, in bello virtus, in omni fortuna moderatio, ſi attendes, nihil ad gloriam domeſticam requires, juſtus Ariſtides, prudens Themiſtocles, fortis Epaminondas: de Romanis multi, multis eximiiſque virtutibus inſignes, horum alii facta dum legunt, bonas artes ex eorum vita diſcunt, & ad eaſdem res, eademque ſtudia laudis cupiditate rapiuntur, at tu refer animum ad tuos majores, eminere videbis, inſtructum egregiis artibus, Joannem illum Jacobum Triultium, magni animi, ſummi conſilii virum, ſcientia rei militaris aetate ſua facile principem; praeterea, juſtum, liberalem, abſtinentem, plane, praeter decus & gloriam, nihil in vita cogitantem, nam de laudibus Hieronymi, parentis tui, quia tecum quaſi loquor, ne ſervire tuis auribus videar, nolo multus eſſe: tantum dicam; quam diu vixerit, Gallicam rem in bello floruiſſe; poſtea quam, hoſtium multitudine oppreſſus, fortiter pugnans in acie perierit, concidiſſe; tantum in uno viro momenti fuit, ac roboris. Age, ſint haec, ut ita dicam, in campeſtri quadam luce poſita: quid? in urbe Roma, id eſt in omnium gentium celeberrimo theatro, non ſpectata, probataque vehementer eſt trium tuae gentis Cardinalium doctrina, religio, ſapientia? ut Triultiorum nomine, multorum vocibus in multas partes diſſipato, non ipſa tantum Roma, ſed omnis Italia, omnis, ubi colitur humanitas, Europa perſonaret. Omitto alios: ſunt enim multi: nec tu quemquam ignoras, non enim ſunt ex imaginibus, aut ex illa colorum inani ſpecie majores tui cognoſcendi: quaerenda tibi facies tuorun non eſt: clari ſunt ex recte factis: virtute diſtinguuntur: cum alius in alia, in omnibus ſimul omnes enituerint. Quae tu quoniam a primis annis ad hanc aetatem non modo cogitaſti, verum etiam vita ac moribus expreſſiſti; propterea te, Epiſcopatu Tolonenſi jam antea inſignitum, legationibus honeſtatum, primum Peruſina, & Avenionenſi, in quibus miram juſtitiae laudem tuliſti,

ſti, deinde ad regem Galliae, & ad Venetam Rempublicam, ubi prudentiam, ubi gravitatem incredibilem praeſtitiſti, proximis diebus Cardinalem creavit Paulus IV. Pontifex omnium optimus, omniumque maximus, judicio praeditus acerrimo in aeſtimandis hominum ingeniis, ac moribus, itaque animatus, ut, quae cujuſque meritis praemia debentur, ea libentiſſime, ac liberaliſſime perſolvat, in quo nemo eſt, qui tuam animi ſingularem aequitatem, ac moderationem vehementer non admiretur, ac laudet; qui ſummae nuncium dignitatis, cum eſt ad te, multis praeſentibus, allatus, ita acceperis, ut nemo, te commotum, nemo, ne leviter quidem affectum, ex vultu, aut oratione, aut ullo corporis geſtu potuerit intelligere; ita patuit, quod ab inſipientibus ambigi, ac diſputari quandoque ſolet, bonis viris virtutem magis ipſam diligi, quam virtutis inſignia; honorem eſſe praemium recte agendi, finem non eſſe; magnos illos, ac praeſtantes eſſe homines, qui laudabiliter ita vivant, quaſi laudem percupiant, ita laudem, aut dignitatem excipiant, quaſi nihil minus antea cogitaverint; quod in te & animadverſum eſt maxime, & obſervatur quotidie magis; colere enim te quidem ſtudioſius, quam antea, omnes videntur: ipſe autem, qui antea fueras, idem omnibus es, nemo excluditur ſermone tuo, nemo congreſſu: tui omnibus copiam facis: eandem omnibus humanitatem oſtendis. Sequitur inſolentia fortunam, comes eſt rerum ſecundarum arrogantia, tu manſuetudinem amas: tu continentiam, tu benignitatem perpetuo retinens, jure ergo hoc etiam nomine Cardinalis es: jure habes hanc, quo tui te pro Petri Eccleſia ſuſcepti labores extulerunt, maximi ſacerdotii dignitatem, & nunc tu quidem comitatu ſtipatus honeſtiſſimo familiarium tuorum, multo tamen inſignior atque ornatior cohorte tuarum virtutum, quae tibi comites ubique ſunt, Romam redibis exſpectatus, expetituſque, columen futurus Chriſtianae Reipublicae, ſplendor ſacri collegii, ornamentum familiae tuae. I, decus Italiae, amor ac deliciae bonorum omnium, diis bene juvantibus, ad eam urbem, quae ſola peregrinam virtutem excipit, ſola ornat honoribus, ſola dominam facit rerum omnium humanarum, nos autem, quibus tuam juſtitiam, tuam benignitatem oſtenderas, laeti tua dignitate, maeſti diſceſſu, te proſequimur abeuntem optimis ominibus; favemus animis, precamur linguis; vota prorſus eadem, quae pro parentibus ac liberis noſtris pro tua ſalute ſuſcipimus. Atque ego, in hac omnium eximia laetitia pariter & moleſtia, praecipuo quodam dolore divellor; quia fato neſcio quo meo contigerit, ut quam diu Venetiis fuiſti, ego ſemper afflictus importuno morbo jacuerim: quo etiam nunc lan-

langueo: & ad morbum accedit aegritudo: quoniam quidem, aliis ad te adeuntibus, deque iſta dignitate gratulantibus, ipſe excludor unus, nec poſſum meae ſummae erga te obſervantiae praeſenti officio ſatisfacere; hac tamen ſpe ſuſtentor, quod humanitas ac ſapientia tua facile fortunam a crimine ſejunget, conſilio aliquid peccatur: accuſes: jure feceris, culpam autem in iis rebus, quae non a voluntate noſtra pendent, ſapiens nemo unquam dixit eſſe, quare nec tu mihi, quia non valeo, vitio dandum putabis: & hoc ipſum, quia, me non valere, non tam corporis, quam officii cauſſa doleo, laudi etiam fortaſſe tribues, equidem habeo non voluntatis modo teſtem, verum etiam ſtudii ac benevolentiae auctorem in te meae, hominem honoratum, & cum omni virtute excellentem, tum vero omnium, quos ego in vita viderim, humaniſſimum, Petrum Carneſeccium Protonotarium, qui te amat egregie, facitque plurimi, tuaſque laudes utraque manu ad aſtra ſaepe tollit; verum ego non id ſolum ſpecto, mea ut uni tibi pateat obſervantia, illuſtrabo eam, ſi potero, meis aliquando ſcriptis, & patefaciam omnibus gentibus; interim, ut haec tibi noſtra ex *aliquo* ſigno voluntas illuceſcat, praeclaram edo tuo cum nomine Salluſtii Hiſtoriam: cui tu ſi locum dabis inter eos libros, qui ab oculis tuis abeſſe non ſolent; vigebit apud te noſtri memoria: quoties eam videbis, toties animo tibi occurram; adero tibi ſaepe abſens; tacitus ſaepe tecum loquar; meque eſſe de tuis familiaribus unum, de iis maxime, qui operam tibi aſſiduam praebent, qui tuo potiſſimum honori ſerviunt, exiſtimabis, quod ut ita ſit, vehementer opto: &, ſi aſſequor, feram in caelum iſtam humanitatem, colam animo, tuebor officiis, & imitabor, quantum potero: ſtudio certe, ſi minus re licebit, tibi ut ſatisfaciam, elaborabo.

CHRI-

CHRISTOPHORUS PLANTINUS
LECTORI
S.

Nunc demum tibi Sallustius, humanissime lector, e genuinis sermonis Romani fontibus restituitur. Siquidem ab Aldo Manutio viro doctissimo ante nos observata & annotata non negleximus: orthographiam ex veterum monumentis haustam imitati sumus: varietates lectionum (quam multas variasque in alia editione me non legisse affirmo) pro tua utilitate collegimus: ac ne quid tanto auctori deesse videretur, succinctis doctorum virorum annotationibus ornavimus. Qua in re tantum significandum putavi, ut potius amorem tibi meum ad tua studia quam maxime promovenda ostenderem, quam ostentarem prudentiam. Bene vale: ac nostris laboribus utitor, fruitorque; nosque mutuo, ut soles, diligito. M. D. LXIV. *pridie Id. Jun.*

DEDICATIONES

M. ANTONII MURETI

AD SALLUSTIUM,

DE HISTORIA

PROLEGOMENA.

Librum de conjuratione Catilinae explicare ingressus, quinque mihi capita initio tractanda suscepi.

I. Unum, quid Historia:

II. Alterum, quae Historiae leges.

III. De suavitate & fructu Historiarum.

IV. Quae praecipue observanda in Historiis legendis: & quomodo in eo a plerisque peccetur.

Postremo de Sallustio pauca dicam, nisi temporis angustiis exclusus, vela colligere cogar.

Primum itaque dicam de Historiae legibus: tum de ipsius pulchritudine, suavitate, & fructu: deinde quae potissimum observare debeant, qui historias legunt. Addam de Sallustio quaedam: quibus expositis, librum de Conjuratione Catilinae explicare ingrediar.

Historiae leges Cicero lib. II. de Oratore sub persona Antonii hisce verbis complexus est: *Nam quis nescit primam esse Historiae legem, ne quid falsi dicere audeat, deinde ne quid veri non audeat, ne qua suspicio gratiae sit in scribendo, ne qua simultatis. Haec scilicet fundamenta nota sunt omnibus. Ipsa autem exaedificatio posita est in rebus, & verbis. Rerum ratio ordinem temporum requirit, regionum descriptionem: vult etiam, quoniam in rebus magnis, memoriaque dignis consilia primum, deinde acta, postea eventus spe-*

ctan-

ctantur, & de consiliis significari quod scriptor probet, & in rebus gestis declarari, non solum quod actum aut dictum sit, sed etiam quomodo; & cum de eventu dicitur, ut causae explicentur omnes, vel casus, vel sapientiae, vel temeritatis: hominumque ipsorum non solum res gestae, sed etiam qui fama, ac nomine excellant de cujusque vita atque natura. Verborum autem ratio, & genus orationis fusum, atque tractum, & cum lenitate quadam aequabile profluens sine hac judiciali asperitate, & sine sententiarum forensium aculeis persequendum est. Haec Cicero. Prima igitur lex, ne mentiatur, ea bimembris est. Secunda, ut servetur ordo temporum. Tertia, ut adhibeantur, cum opus est, regionum descriptiones. Quarta, ut consilia, acta, eventa. Quinta, ut de consiliis, &c. Sexta, ut non tantum res gestae, sed etiam, &c. Septima, de genere dicendi. Nunc de singulis breviter explicabo.

De Prima. Plato lib. II. de Republica duo genera narrationum facit, *Historiam, & Poësim sive Fabulam.* Cic. I. de Legibus, in Poëmate ad voluptatem pleraque referri, ait, in Historia ad veritatem omnia, & alibi: *Veritatem, Historiae animum esse.* Polybius quoque: *Si quis*, inquit, *veritatem ex Historia tollat, pulcherrimi eum corporis oculos effodere atque eruere, nervos succidere, ossa confringere, ipsam animam eripere, & solem quodam modo de mundo tollere.*

Hac in parte plerique Graecorum paulo liberiores fuere. Neque sine causa dictum est a Juven. & *quidquid Graecia mendax Audet in historia.* Cic. quidem ait apud Herodotum lib. I. & apud Theopompum esse innumerabiles fabulas, sed & Ctesiae, & aliorum varietas eodem modo culpatur. Plutarchus quidem de Herodoto ita scribit: Τὰ ψεύσματα καὶ τὰ πλάσματα αὐτοῦ βουλομένοις διεξιέναι πολλῶν ἂν βιβλίων δεήσειεν. Thucydides quoque eum, etsi non nominet, acerbe tamen perstringit, ut λογογράφον, qui sectetur magis τὸ προσαγωγότερον τῇ ἀκροάσῃ, ἢ τὸ ἀληθέστερον. & scripta sua nonnullis ἀτερπέστερα visum iri διὰ τὸ μὴ μυθῶδες αὐτῶν, sed sibi satis esse, si a gravibus, & cordatis viris utilia judicentur, se enim instituere κτῆμα ἐς ἀεὶ μᾶλλον, ἢ ἀγώνισμα εἰς τὸ παραχρῆμα ἀκούειν. At de ipso Thucyd. Josephus lib. I. adversus Apionem: Πολλὰ δὲ καὶ Θουκυδίδης ὡς ψευδόμενος ὑπό τινων κατηγορεῖται· καίτοι δοκῶν ἀκριβεστάτην τὴν καθ' αὐτὸν ἱστορίαν συγγράφειν. Seneca lib. VII. Natur. Quaest. cum quiddam de cometa ex Ephoro retulisset, idque refutare instituerct, ita scribit: *Nec magna molitione detrahenda est auctoritas Ephoro. Historicus est. Quidam incredibilium relatu commendationem parant, & lectorem, aliud acturum, si per quotidiana duceretur, miraculo excitant. Quidam creduli, quidam negligentes*

tes sunt, quibusdam mendacium obrepit, quibusdam placet. Illi non evitant, hi appetunt, & hoc in commune de tota natione, quae approbare opus suum, & fieri populare non putat posse, nisi illud mendacio asperserit. Ephorus vero non relligiosissimae fidei, saepe decipitur, saepe decipit. Haec Seneca non tantum adversus Ephorum, sed adversus omnes Historicos Graecos, ac quodammodo in omne Historicorum genus. Sed ut idem urbanissime in Ἀποκολοκυνθώσει scribit: *Haec ita vera si quis quaesierit unde sciam: primum si noluero, non respondebo. si libuerit respondere, dicam quod mihi in buccam venerit: quis unquam ab historico jurato res exegit?* Sunt qui Herodotum defendant, quod utatur verbis φασὶ, λέγουσι & similibus, & fidem penes auctores esse velit; sed hoc quoque defensionis genus eleganter illudit idem ille non gravis tantum, & severus, sed etiam, quoties collibuit, salsus, & aculeatus scriptor Seneca lib. IV. Natur. Quaest. his verbis: *Quod Historici faciunt, & ipse faciam. Illi cum multa mentiti sunt ad arbitrium suum, unam aliquam rem nolunt spondere: sed adjiciunt, penes auctores fides erit.*

Latini majore quadam fide ac religione usi putantur, ut Sallustius, Livius, Tacitus. Flavius tamen Vopiscus non dubitanter affirmat, neminem scriptorem, quantum ad Historiam pertinet, non aliquid esse mentitum; ac gloriatur, se multa prodidisse, in quibus Livius, Sallustius, Cornelius Tacitus, Trogus manifestis testibus convincerentur. Tertullianus quoque Cornelium Tacitum *mendaciorum loquacissimum* vocat. Causam, quae etiam communis est Tacito cum Plutarcho in Symposiacis, nos in oratione in Tacitum habita exposuimus.

Sed tamen summo studio vitandum est mendacium Historiam scribenti: Ut enim medici ajunt arteriam asperam nihil deglutire posse, sed omnia rejicere quae in ipsam inciderunt, ita Historia omne mendacium a se respuit ac repellit. Quare praeclare Lucianus ait: bonum Historiae scriptorem nihil a quoquam metuere, nihil sperare debere, sed plane liberum esse non tantum ab omni spe metuque, sed etiam a gratia atque odio, alioqui enim faciet quod improbi judices solent, qui se gratia, aut muneribus corrumpi sinunt: & tum spe praemii falsa confinget, tum vera metu periculi subticebit. Difficile tamen id esse autor est Plutarchus in Pericle: Οὕτως ἔοικε πάντη χαλεπὸν εἶναι καὶ δυσθήρατον ἱστορίᾳ τ᾽ ἀληθές, ὅταν οἱ μὲν ὕστερον γεγονότες τὸν χρόνον ἔχωσιν ἐπὶ πρόσθεν ὄντα τῇ γνώσει τῶν πραγμάτων, ἡ δὲ τῶν πράξεων καὶ τῶν βίων ἡλικιῶτις ἱστορία τὰ μὲν φθόνοις καὶ δυσμενείαις, τὰ δὲ χαριζομένη καὶ κολακεύουσα, λυμαίνεται καὶ διαστρέφει τὴν ἀλήθειαν. & Thucydides: Ἐπιπόνως δὲ εὑρίσκετο, διότι οἱ παρόντες τοῖς

ἔργοις

ἔργοις ἑκάστοις, οὐ ταυτὰ περὶ τῶν αὐτῶν ἔλεγον. ἀλλ' ὡς ἑκατέρων τις εὐνοίας ἢ μνήμης ἔχοι.

Ergo vetera ſcribentibus ſequendi optimi auctores; recentia, diligenter audiendi ii, qui & interfuerunt, & fide digniſſimi ſunt, & adhibendum judicium. Non tamen ſi quid falſi exciderit, tota Hiſtoria rejicienda eſt, non enim cyathus unus aquae marinae totum Tybrim reddere amarum poteſt.

Saepe autem audivi multos quaerentes de concionibus directis, num quid eae corrumperent hiſtoriam; quidam eas in totum damnant: Pompejus Trogus, ut eſt apud Juſtinum lib. XXXVIII. eas in Livio & Salluſtio reprehendebat; ſed eas ſi damnamus, eadem ſententia omnes propemodum Hiſtoriae ſcriptores damnandi erunt, Herodotus, Thucydides, Xenophon, Halicarnaſſeus, Livius, Salluſtius, Caeſar. Denique haud facile quemquam nobiliorem ſcriptorem Hiſtoriae, qui ab illis perpetuo abſtinuerit, nominarim. Immo vero illa praecipue in parte ſe eorum nobiliſſimus quiſque jactat, & ingenium, judicium, eloquentiam oſtentat, & eis ſublatis non erit cur Hiſtoria Ciceroni opus maxime oratorium eſſe videatur. Immo vero delebitur omnis ex Hiſtoria pulchritudo. Mihi praeclare munere ſuo fungi videtur Hiſtoriae ſcriptor, qui hac in re praeſtat id quod Thucydides ſe praeſtitiſſe dicit. Cujus haec verba ſunt: Ὅσα μὲν λόγῳ εἶπον, ἕκαστοι ἢ μέλλοντες πολεμήσειν, ἢ ἐν αὐτῷ ἤδη ὄντες, χαλεπὸν τὴν ἀκρίβειαν αὐτὴν τῶν λεχθέντων διαμνημονεῦσαι ἦν, ἐμοί τε ὧν αὐτὸς ἤκουσα, καὶ τοῖς ἄλλοθέν ποθεν ἐμοὶ ἀπαγγέλλουσιν. ὡς δ' ἂν ἐδόκουν μοι ἕκαστοι περὶ τῶν ἀεὶ παρόντων, τὰ δέοντα μάλιστα εἰπεῖν, ἐχομένῳ ὅτι ἐγγύτατα τῆς ξυμπάσης γνώμης τῶν ἀληθῶς λεχθέντων οὕτως εἴρηται.

Atque haec dicta ſint de veritate, cujus prima cura Hiſtoriam ſcribenti eſſe debet.

II. Lex eſt ut ſervetur ordo temporum, non enim Hiſtoricis, & Poëtis idem permittitur.

III. Ut adhibeantur cum opus eſt, regionum deſcriptiones, quales multae apud Caeſarem, Livium, Polybium, ceteros. Africae apud Salluſtium in bello Jugurthino, ſine illis coeca quodammodo hiſtoria eſt.

IV. Ut conſilia, acta, eventa exponantur.

V. Ut de conſiliis interponat ſcriptor judicium ſuum, quod ſaepiſſime Thucydides, Xenophon, & Polybius faciunt, & propterea Lucianus ait in Hiſtoriarum ſcriptore requiri non tantum δύναμιν ἑρμηνευτικὴν, ſed etiam σύνεσιν πολιτικήν. Qui hoc adimit hiſtorico, actuarium quendam aut ſcribam eſſe hiſtoricum volunt.

VI. Ut notet historicus in eventis quid casu, quid sapientia, quid temeritate evenerit. Multa enim stulte cogitata casus in melius vertit. Unde dictum est ταυτόματον ἡμῶν κάλλιω βουλεύεται, id est, *fortuna quam nos, saepe melius consulit.* Cic. lib. I. Att. ep. 9. & Victor. lib. XXXV. Variar. cap. 24. & quando brevitati consulendum est, quid hoc valeat, optime intelligetis e tribus libellis Plutarchi, uno περὶ τῆς Ῥωμαίων τύχης. duobus autem περὶ τῆς Ἀλεξάνδρου τύχης ἢ ἀρετῆς.

VII. Ut non tantum res gestae, sed etiam fama, atque natura. Sic Thucydides Periclis, sic Xenophon Clearchi & aliorum, sic Sallustius Catilinae, Catonis, Caesaris.

VIII. Ut genere dicendi utatur tracto & fluenti, id est, ut Aristoteles loquitur εἰρομένῳ non κατεστραμμένῳ. Hac de re vix quidquam crediderim certo statui posse, ita sunt inter se dissimiles, ac diversi, qui Historiis scribendis excelluerunt. Quid enim tam dissimile, quam Sallustius, aut Tacitus Livio? aut apud Graecos Herodotus, ac Xenophon Thucydidi, aut Polybio? sed hac de re paucis disputari non potest, & erit aliud tempus de ea copiosius differendi.

Tria supersunt, de quibus me dicturum esse promisi. Unum de laudibus Historiae. Alterum de iis quae praecipue observanda putarem in Historiae lectione versantibus. Tertium de Sallustio ipso, nunc, ut quod promiseram praestem, tria reliqua breviter, ac perspicue tractare conabor.

I. Quanta igitur sit in Historiarum lectione suavitas, vel ex eo cognosci potest, quod nihil suavius est quam citissime, & sine labore discere: ut ait Aristoteles III. Rhetor. Id autem ex omni genere scriptorum maxime praestat Historia. (*Ostendi hoc breviter potest aliorum comparatione scriptorum.*) Atque hoc naturale esse vel e puerulis cognoscitur, qui nulla re magis quam fabellarum auditione capiuntur. Neque vero haec cupiditas, ut plaeraeque aliae eorum, quibus pueriles animi commoventur, aetate minuitur, sed aetatis progressu magis magisque confirmari solet: Cumque aliis rebus adolescentia, aliis senectus oblectari soleat: alia viros, alia mulieres studia teneant: cum, quae vulgo placent, eruditis fere displiceant: quae gravibus, & severis probantur, ea hilares, ac remissi fere aversentur, ac fugiant: neminem reperias, nisi plane stupidum & sensus communis expertem; quin se legendis, audiendis, cognoscendis Historiis eximiam quandam voluptatem percipere fateatur. Ita quod summus Poëtarum Latinorum dixit: *trahit sua quemque voluptas,* cum aliis in rebus verissimum sit, in hac nutare quodammodo videtur: cum & sexus, &

& aetas, & ingeniorum varietas omnis in Historiae suavitate, ac jucunditate consentiat. Vidit hoc Homerus, qui cum Sirenas quasdam fecisset in freto Siculo, quae ad se vel invitos traherent omnes eos, qui praeternavigarent: non tam blando vocis sono, & modulatis numerosisque cantiunculis id fieri solitum ostendit, quam quod illae omnem se historiam tenere, eamque iis, qui cursum ad se convertissent, tradituras esse profiterentur. Versus certe quibus Ulixem ad se allicere conantur, hoc indicant: quos ita Cicero expressit (lib. V. de Finibus.)

O decus Argolicum, quin puppim flectis, Ulixes,
Auribus ut nostros possis agnoscere cantus?
Nam nemo haec unquam est transvectus caerula cursu,
Quin prius adstiterit vocum dulcedine captus.

Quod igitur philtrum habere poterant, in quo inesset tanta vis ac potestas ad homines inescandos, nemo ut effugeret? Nam si nihil aliud fuisset, nisi mollis, & sonora vox: certe multos graves viros reperiemus, qui omnem ejus generis voluptatem facile contemnant, ac respuant. Aliud quippiam fuisse oportet, quo omnes sine ullo discrimine caperentur. Quid igitur est?

Nos grave certamen belli cladem que tenemus
Graecia quam Troiae divino numine fixit.
Omniaque elatis rerum vestigia terris.

Videtis ut sapientissimus Poëta nullam esse ad homines retinendos majorem aut efficaciorem Historia illecebram senserit? Quanta cum voluptate audire solemus eos qui multas regiones lustrarunt, multorum populorum mores & instituta cognoverunt, multis magnisque negotiis interfuerunt, de rebus a se visis, auditis, cognitis, verba facientes? Ut interdum nos ab eorum ore pendentes cibi potionisque capiat oblivio. Quomodo apud Homerum Ulixes, apud Virgil. AEneas in Didonis convivio audiuntur? At ejusmodi voluptates omnis Historiae pars cupiosissime abundantissimeque suppeditat. Cumque reliqui scriptores, nisi aliquo orationis lenocinio oblandiantur, aut ne attingi quidem, aut cito de manibus deponi soleant, certe quidem satietatem, & languorem ac lassitudinem afferant: Hi-

Historia praecipue illa quidem, si ornate ac luculenter scripta sit: sed tamen, ut verissime ait Plinius Junior, *quoquo modo scripta delectat.* Tenentur manibus studiosorum hominum, & leguntur avidissime ex Graecis quidem non illi modo principes Herodotus, Thucydides, Xenophon, quos praeter rerum gravitatem, summa sapientia, & summa eloquentia commendat: aut illi primis proximi, Dionysius Halicarnasseus, Diodorus Siculus, Plutarchus, Arrianus, (quem alterum Xenophontem esse dixerunt) Josephus, qui Graecae orationis cultu & elegantia, homo Judaeus, Graecorum praestantissimos provocat: sed & alii multo deterioris notae, Appianus, Dio Coccejus, & horum suppares: etiamque alii, qui nihil ornatus ad rerum explicationem adhibuerunt, Joannes Zonaras, Nicephorus Callistus, Nicephorus Gregoras, Laonicus Chalcondylas, Georgius Cedrenus, aliique his ipsis, quos modo nominavi, minus etiam eruditi, & minus ornati. Ex Latinis autem florent quidem maxime Sallustius, Livius, Caesar, & is, quem ego Latinum Thucydidem vocare soleo, Tacitus: legimus tamen & Suetonium, & Curtium, & Justinum, & ferreum scriptorem Ammianum Marcellinum, & inquinatos plane, ac sordidos narratores Capitolinum, Lampridium, Vopiscum, Trebellium Pollionem: & alios, quos, si quid aliud, quam Historiam scripsissent, nemo prorsus attingeret. Nunc tantum potest Historiae suavitas, ut eorum quoque ineptias devoremus ac concoquamus. Ut enim aliorum quorundam vitiorum semina in omnibus hominibus innata & ingenerata sunt, ita & curiositatis. Neque fere quenquam videas, qui non ita cupidus sit cognoscendi aliena consilia, ac negotia, ut non interdum etiam suorum obliviscatur. Vitiosa res, fateor, & molesta, & odiosa, sed tamen quando evelli radicitus ex animo vix potest: ineamus aliquam rationem, qua, & huic cupiditati indulgeamus, & id sine cūjusquam querela, aut reprehensione faciamus. Inquiramus anxie ac sollicite in omnia, & dicta, & facta veterum: demus operam ut omnia eorum consilia penitus pernoscamus: ita & explebimus, atque exsatiabimus illud πολυπραγμοσύνης ἐξύπνιον, & id non modo sine injuria, verum etiam maxima nostra cum voluptate, & aliorum laude ac commendatione faciemus.

De voluptate, quae ex Historia capitur, satis multa dicta sunt, nunc de utilitate dicendum est. In quo illud primum considerandum est: eos qui Historiae cognitione destituti sunt, puerorum similes videri. Praeclare enim Cicero: *Nescire quid gestum sit, antequam tu nascereris, hoc est, semper puerum esse.* Narrat Plato in Timaeo Solonem, cum multa audivisset de sacerdotum AEgyptiorum sapientia, ad eos discendi causa pro-

profectum esse, cum autem de rebus antiquis cum uno eorum colloqui exorsus esset; & animadvertisset senex AEgyptius, ea pro vetustissimis a Solone haberi, quibus alia longe antiquiora ipsi tenerent, ita eum alloquutus dicitur: Ὦ Σόλων Σόλων. Ἕλληνες ἀεὶ παῖδές ἐστε. γέρων δὲ Ἕλλην οὐκ ἔστιν. Et paulo post: Νέοι ἐστὲ τὰς ψυχὰς πάντες. οὐδεμίαν γὰρ ἐν αὐταῖς ἔχετε δι' ἀρχαίαν ἀκοὴν, παλαιὰν δόξαν, οὐδὲ μάθημα χρόνῳ πολιὸν οὐδέν. Ut ergo si quis triginta aut quadraginta annos natus, puerili esset aspectu, ac figura corporis, deformis ac ridiculus haberetur: ita nihil turpius, aut ad res gerendas inutilius, quam cum aetate processeris, animo tamen atque ingenio semper esse puerili. Contra vero in senibus commendatur prudentia. Illa vero Historiis legendis aeque bene comparatur, melius etiam quam libris, ac praeceptis philosophorum, nam prudentia exemplis magis, quam praeceptis continetur. Itaque Panaetius Scipionem hortabatur, & ipse Scipio nunquam fere Cyri-Paediam de manibus deponebat.

In deliberationibus nihil utilius est cognitione Historiae, similia enim e similibus eveniunt. Quare si μάντις ἄριστος ὅς τις εἰκάζει καλῶς. talis erit qui se in Historia diligenter exercuerit. Extant in Historiis praeclara exempla omnium virtutum: quibus animus ad imitandi studium accenditur. Neque ulla pars est Historiae, quae non prosit ad vitam. Vides bonis bene succedere: malis male? Disce qualia consilia sunt, tales plaerumque esse & eventus. Vides bonis multa aspera, atque incommoda objici? paupertatem, ignominiam, exilium, cruciatus corporis, &c. Disce ea mala non esse: neque tantum acerbitatis esse in eis excipiendis, quantum gloriae in fortiter perferendis. Vides homines improbos abundare divitiis, gloria, honoribus, potentia, & similibus? Disce ea vera bona non esse. Nihil enim vere bonum est, nisi quod meliores eos, in quibus est, & laudabiliores facit. Sed facile est ad intelligendum, fructuosissimam esse Historiae tractationem; sed quidam eas ita tractant, ut summo studio nihil profutura conquirant. Quaerunt utro oculo luscus fuerit Annibal, utro Philippus, utro Horatius Cocles. Ac ne ludere me putetis, adfirmo vobis, vidisse me longam & accuratam disputationem hominis eruditissimi, Utro oculo male usus esset Vatinius. In quem etiam jocans dixi, De Vatinio quidem nescire me, eos certe, qui talia anxie quaererent, male ipsos utroque oculo uti. Recitabo nunc verba Senecae, quibus hos exagitat.

Seneca de Brevitate vitae, ad Paulinum: *De illis nemo dubitabit quin operose nihil agant, qui in litterarum inutilium studiis detinentur, quae jam apud Romanos quoque magna manus est. Graecorum iste morbus fuit, quaerere quem numerum remigum Ulisses habuisset; prior scripta esset*

 Ilias,

Ilias, an Odyssea. Praeterea an ejusdem esset auctoris. Ecce Romanos quoque invasit inane studium supervacua discendi. His diebus audivi quemdam sapientem referentem, quae primus quisque ex Romanis ducibus fecisset. Primus navali praelio Duillius vicit, primus Curius Dentatus in triumpho duxit elephantos. Primus Claudius Romanis persuasit navem conscendere, Caudex ob hoc ipsum appellatus. Primus ex familia Valeriorum Corvinus, cum Messanam vicisset, Urbis captae in se translato nomine, Messana appellatus est, paulatimque vulgo permutante litteras, Messala dictus. Primus Sylla in circo leones solutos dedit, cum alioquin alligati darentur: ad conficiendos eos missis a Boccho Rege jaculatoribus. Primus Pompejus in circo duodeviginti elephantorum pugnam edidit commissis more praelii hominibus noxiis. Primus Metellus victis in Sicilia Poenis triumphans ante currum centum viginti duxit elephantos. Sulla ultimus Romanorum protulit pomerium. Haec Seneca irridet, quanto justius irrisurus multos, quorum hoc tempore omnis in ejusmodi nugis occupatur industria? Similia leges in Suetonii Tiberio, cap. 70. & in Juvenalis Satyra VII. extrema, Quintiliano lib. I. & Gellio lib. ultimo.

II. Quaenam igitur observanda sunt? Livius: *Ad illa mihi pro se quisque intendat animum: quae vita, qui mores fuerint: per quos viros, quibusque artibus domi, militiaeque & partum, & auctum imperium sit: labente deinde paulatim disciplina, velut desidentes primo mores sequatur animo: deinde, ut, magis magisque lapsi sint: tum ire coeperint praecipites: donec ad haec tempora, quibus, nec vitia nostra, nec remedia pati possumus, perventum est.* Locus Suetonii in Augusto cap. 89. *Componi aliquid de se, nisi & serio, & a praestantissimis, offendebatur: admonebatque Praetores, ne paterentur nomen suum commissionibus obsolefieri:* Tale quid & Alexandrum Magnum imperasse Horatius refert, & Appulejus.

III. De Crispo vero SALLUSTIO quid attinet dicere? Nimirum quod de Carthagine, in Jugurthino bello, idem usurpavit, *Silere melius esse, quam pauca dicere:* Colligam tamen tanquam per Satyram, veterum judicia, atque eclogia: ut quo in precio esse debeat veterum commendatione discat juventus, &c. Restat, ut ad ejus explanationem veniamus.

LU-

LUDOVICUS CARRIO

CHRISTOPH. PLANTINO

SUO S. D.

Sallustium *Crispum multis millibus opera mea meliorem, nunc ad te mitto. Castigationes non mitto: nam & illae, quas ex libris membranaceis & aliis hujuscemodi, ante annos duodeviginti, cum cura digessimus, ad manum non fuere; neque mihi novas scribere totque & tantis auxiliis, clade Lovaniensi, spoliato, quodque in Galliam versus iter pararem, nunc erat volenti; igitur vicem illarum, Criticum meum emendationum Sallustianarum, dis juvantibus, in tempore dabo. Vale. Bonna, non procul a Corneliana Ubiorum ara Matronalibus.* cIↃ. IↃ. LXXIX.

AD

NOBILISSIMUM ET AMPLISSIMUM

SENATUM NORIBERGENSEM

CHRISTOPHORI COLERI

PRAEFATIO.

Nobilissimi & Amplissimi Viri, Sallustium meum ad vos mitto. Cui enim magis debeo, quam vobis? Vestro auspicio, vestro favore ac beneficio nobilissimum hunc Auctorem, quasi peregrinatum in theatrum hoc Germaniae nostrae reduco Germanus; non introduco, dico. Fecere id ante me clari viri, Huttenus, Glareanus, alii. Sed mehercule faedum adspectu eum nobis stitere:

—— lacerum crudeliter ora,
Ora manusque ambas, populataque tempora raptis
Auribus, & truncas inhonesto vulnere nares.

Vestro inquam subsidio, Viri Prudentissimi, hunc gravissimum scriptorem denuo ausus sum dare in vulgus. Dum enim eundem in praeclara illa Academia vestra publice interpretor, plurimis eum inter legendum, uti fieri solet, mendis liberavi, locisque prope innumeris obscurum & tene-

tenebricosum illustravi. Vereor dicere apud vos, Viri Prudentissimi, quantos Politicorum & ad quamcumque etiam Rempublicam necessariorum praeceptorum thesauros in hoc auctore aperuerim, protulerim, explanaverim; ne scilicet meipsum laudem. Sed audeo apud vos dicere, talem esse hunc scriptorem, qui sui vel negligentibus vel contemptoribus suis oculos egregie perstringere possit: certe prudentissimis etiam & perspicacissimis nebulam non unam, quam vix perviderint, objicit. Ac licet neque aetate magna neque doctrina sim, conabor tamen brevi reabse planum facere, non esse solum inter veteres Tacitum, a quo Galli hodie & Itali πολιτεύεσθαι discant. Est certe magnus & serius scriptor Cornelius Tacitus, & qui nostris aulicis nasum emungere egregie possit. De quo etiam scio quid Lipsius judicet, nec repugno. Ego etiam aliquando utrumque diligenter inspexi, & audebam alterum cum altero contendere. Videtur mihi Sallustius omnes docere: Tacitus paucos & doctos. Hic ad Principatum maxime; ille ad omnes Reipublicae formas utilis esse. Ille monere; hic cavere. Ille sapere, ut docearis: hic docere, ut sapias. Quid multa? Dignus Sallustio magistro Tacitus; dignior Tacito discipulo Sallustius. Ita enim ubique imitatur Sallustium ille, ut eum discipulum Sallustianum merito appellem. Quae vero stili elegantia in Sallustio? quae brevitas, quis nitor, quae eloquentia? Per hunc Atticae Musae Romam etiam lustrarunt. Audiant hoc Ciceroniani nostri & doleant. Si Atticus sermo est optimus, ut est absque dubio; Sallustius eum certe est adsecutus. Quid ni Cicero potius, inquient isti? Dicam caussas. Thucydides inter Atticos primus habetur; is grandis, magnificus, nec sine ubertate rotundus. Ei quam simillimus esse studuit Demosthenes, quod hodieque apparet. Cicero licet Demosthenem summopere admiratus sit, tamen ejus Orationis genus numquam adsequi potuit. Mollior multo Cicero, & luxuria quadam verborum lasciviens & exsultans. Unde Calvus orator pressus & nervosus, Demostheni quam Cicero similior judicatur a Seneca & Quintiliano, talium rerum aequissimis arbitris. Asiatici quidam fuerunt, qui superfluum quoddam & redundans orationis genus sectati sunt. ob ejus sermonis studium nimium, Ciceronem insectati sunt Brutus & Calvus summi oratores. Contra si orationis filum spectes Sallustius Demostheni & Thucydidi simillimus, quod exemplis evincere possem, si id nunc res pateretur. Sed idem de Sallustio & Cicerone sensisse novi Jul. Scaligerum & Ad. Turnebum, summos viros. Satin clare demonstravi magis Ciceronem Asiaticum, quam Atticum, & Demo-

 stheni

ſtheni ſimiliorem eſſe Salluſtium quam Ciceronem? Non abſurdum putavi apud vos, Viri Ampliſſimi, aliquid etiam de ſtilo & oratione diſputare, in qua re, quamvis ſeria, hodie mire ludunt vulgares magiſtri, & non nemo etiam de plebe. Sed nonne hujus negotii litterarii cura fuit olim ſummis in Republica & ſapientiſſimis viris? Hiſce deliciis ſeſe oblectarunt magnae illae animae, Plato, Ariſtoteles, Cato, Caeſar, Cicero. ὁ λόγος ὥσπερ πλάστης ἀγαθὸς καλὸν τῇ ψυχῇ περιτίθησι σχῆμα, ajebat olim Socrates. Reliquas Salluſtianae hiſtoriae virtutes alibi expoſui, neque hic committam, ut fiat *Crambe repetita*. Libabo tantum nonnullas alias cauſſas, ob quas praeſtantiſſimum hunc auctorem ad vos miſerim, Viri Prudentiſſimi. Eae mihi tres nunc occurrunt, & quidem ab ipſo auctore. Dignitas ejus, Materia, Utilitas. Familia nobili fuit, fuit in Republica totius orbis terrarum maxima verſatus. Fuit aliquando Praetor; fuit totius Numidiae praefectus. Julio Caeſari amicus & Conſiliarius fuit. Auguſtinus, vir in ſacra & profana eruditione admirabilis, cum ſuam Civitatem Dei extrueret, hoc quaſi Architecto uſus eſt. Ejus auctoritate, prudentia, veritate nixus, Ethnicorum ſtructuras cum fundamentis eruit ac disjecit. Veſtrae igitur civitati ſpero non erit dedecori is, quo ſanctam illam ſuam ornavit Auguſtinus. Principi civitati Germaniae, Principem Hiſtoricum Romanum commendo. Qui Reipublicae Ariſtocraticae initia, progeſſus, mutationes & finem per cauſſas miro judicio & experientia exſequitur, eum vos Ariſtocratici antiſtites, gratum acceptumque hoſpitem habere debetis. Aut ego valde fallor, aut hic ipſe Salluſtius veſtrae civitati, nihil aliud quam ſpeculum. Praeterea Philoſophi magnos nobis fructus oſtentant ex Ethicis & Politicis praeceptis, fateor. At quid de illo nos non ſperabimus, qui nobis ea per exempla non in aureis & memoriam inſtillat tantum, ſed in mentem penitus intromittit, oculiſque ſpectanda praebet. Talis Salluſtius omnino; ad cujus Hiſtoriam & cenſuras quaecumque civitas ſeſe ſerio compoſitura eſt, nae illam ego vel corruptiſſimam probis moribus brevi futuram exiſtimabo. Deus veſtram Rempublicam florentiſſimam ſervet & augeat. Viri Nobiliſſimi & Ampliſſimi Valete.

EPI-

EPIGRAMMATA
QUAEDAM DE AUCTORE HUJUS EDITIONIS.

PETRI WESEMBECII,
JC. CONSILIARII SAXONICI.

In veterum libris acuisse fideliter aureis
Res est paucorum, non sine laude tamen.
Praesertim si quis majorum facta revolvat,
Et legat exactas gnaviter Historias.
Tu egregie hoc Colere *facis, dum mente sagaci*
Persequeris Musas Justitiaeque deam.
Atque haec cum juvenem jam fama decusque sequatur,
Quantus eris aetas quando senilis erit?

DEDICATIONES

SCIPIONIS GENTILIS

JC. ET ANTECESSORIS.

Ut ne tuus sine me coëli Sallustius auras
Hauriat? atque virum docta per ora volet
Victor, & antiqua per te jam luce refulgens?
Non ita me Colere *Aonides iüerint.*
Namque mihi quamvis doctrinae conscius ullae
Non sim, omnisque a me sit procul ambitio:
Omnibus hoc tamen in libris atque omnibus esse
Inscriptum cupio postibus, atque velut
Per pulchros ederam hortorum proserpere muros:
Scipio Coleri suspicit ingenium.

RESPONSUM COLERI.

Ut ne tuum tam doctum & acutum, bellum Epigramma
Contra-hostimento grato animo haud memorem;
Atque aliqua nostrum in te effundam prorsus amorem?
Scipio, *non ita me Aonides iüerint.*
Nam quamquam minime scribundis versibus aptus
Sim nunc, atque a me sit procul ille vigor:
Omnibus hoc tamen in saxis ego parietibusque;
Omnibus hoc mactis scalpam ego in arboribus,
Scalpam ego in arboribus silvas hac luce revisens:
Coleri ingenium Scipiadae auxit amor.

JANI GRUTERI

J C.

Pingue ſolum cultoris eget non deſide dextra
Quod cupis in fructus luxuriare novos.
Si quis ei nimium tamen imperet, illico vena
Proventus melior divitis illa macet.
Tale tuum non eſt fatum divine SALUSTI,
Cultura aetatem quem modo jugis arat.
Sed mage quam coleris, magis hoc es fertilis, hocque
Uſque penu dominos uberiore beas.
Nunc quoque dum tete mollit ſubigitque COLERUS
Ingenii obtineas quaeſo prioris ador:
Immo illi meſſis reſpondeat amplior, ipſe
Quanto quam reliqui te mage, CRISPE, *colit.*

CONRADI RITTERSHUSII

J C.

Dum tuus in CRISPUM *Criticus labor exit in auras,*
COLERE *applaudunt tota theatra tibi.*
Hic erit; hic, perhibent doctorum corda, novum qui
Romanae lumen praeferet Hiſtoriae.
Hic faciet, Taciti ne major deinde minori
Ob commentatorem amplius invideat.
Fallor, an ex illo te gloria tanta manebit,
Quanta eſt parta ſuo Lipſiadae e Tacito?

DEDICATIONES

MICHAELIS VIRDUNGI,

P. L.

Nunquam aditis ſum Crispe *tuis accedere viſus,*
Quin gelidus toto pectore inhorruerim.
Tunc mihi, neſcio quod, templum ſubiiſſe locumque
Sacravit Divis quem pia relligio
Endogradi, facies auguſto horrore verendae
Ac ſolitam exſuperanti videor ſpecie.
At tu illuſtraſti cunctas, Colere, *tenebras*
Accenſis facibus protinus innumeris.
Gaude Crispe *Stygis pota, ſi quid ſapis, unda,*
Jam tua, jam cunctis templa ſerena patent.

JANI DOUSAE,

NORDOVICIS DOMINI, CURIAE HAGAE-COMITIS SUPREMAE SENATORIS, ACADEMIAE LUGDUNI BATAVORUM CURATORIS.

Ex ejus Epiſtola quadam ad quendam Germanum:

Nominis hoc ſtudioſa mei gens veſtra meretur;
Hoc Rittershusae *pondus amicitiae.*
Gentilis *meret hoc pietas, leſſuſque* Coleri
Dousiadae *expenſum quem tulit ille meo.*
Coleri *cui municipum ſe nemo meorum*
Praeferat exculti dotibus ingenii:
Nemo fide aut pietate parem ſe dicere poſſit,
Aut cui plus Jani *debeat umbra mei.*

De vita, ſcriptis ac ſtilo Salluſtii, peculiaris Oratio Chriſtophori Coleri extat typis vulgata ab eodem Typographo, quod te ſcire volui Lector, ſi forte eam deſideres.

VIRI

VIRO CLARISSIMO

SCIPIONI GENTILI MEO, S. D.

CHRISTOPHORUS COLERUS.

Nunc demum ſatis mihi placeo, dum me & mea tibi, mi Scipio, placere intelligo. Et vero talibus cenſoribus mihi opus erat, qualis tu, contra improbulas iſtorum voculas, qui me actum egiſſe in Salluſtio proclamant. Vellem equidem amplius aliquid potuiſſe me. Imo nolui plus audere, praeſertim in haec fragmenta, quae ſive emendare, ſive illuſtrare velis, opus eſt meris conjecturis; καὶ τοῦτο οὐκ ἀβαρὲς apud noſtros. Feci igitur in his fragmentis ſecundum Catonis praeceptum: *Quod eſt eo uti decet, & quod agas agere, pro viribus.* Nam in bellum Catilinarium & Jugurthinum ingentes commentarios confeceram: ſed placuit tantum Notas excerpere, exemplo aliquot magnorum virorum. Atqui ne hujus quidem operae tumultuariae poenitet poſt Carrionis induſtriam. Sed aliquando & haec & illa fortaſſean iterabimus. Tu anime mi vive litteris, vive Juriſprudentiae, vive amicis. Mihi quidem certum eſt te imitari in omnibus iſtis. Idque ut faciam — οὐχ ὁ σὸς λόγος μόνος εὖ ἴσθ' ἀκριβῶς ὁ δ' ἴδιος πείθει τρόπος. Vale.

DEDICATIONES

AMPLISSIMO VIRO,

D. CORNELIO NEOSTADIO,

CURIAE HAGAE-COMITIS SUPREMAE SENATORI DIGNISSIMO, DOMINO ET FAUTORI SUO

HELIAS PUTSCHIUS.

S. P. D.

Vir Amplissime, a Natura hoc omnibus hominibus tributum videmus; ut quod animo carum acceptumque habent, id a fatorum, & vetustatis legibus, summa ope asserant; & si forte annis collapsum, aut aetate deformatum est, erigere, & ad pristinum statum reducere in votis habeant. Accidit id C. Crispi Sallustii praeclaris ingenii monumentis: in quibus emendandis & ab iniquitate temporum vindicandis doctissimus quisque desudavit jam inde ab initio, nam post renatas cum Typographia (quae, dono Dei, labascenti hoc aevo mortalium generi data est) litteras, nemo fere repertus est, qui non Sallustio pro viribus optime consultum vellet. Is enim est scriptor, qui unus eorum omnium qui res populi Romani domi militiaeque gestas composuere, verissime cuncta est persecutus, indoctos docet, doctos delectat, & tot ingenii sui admiratores habet quot lectores. Laborarunt igitur viri doctissimi, ne divina illius orationis majestas enervaretur aut caderet, nam nisi barbariei grassanti doctorum accurata diligentia obviam ivisset, horror profecto & squallor totum terrarum orbem obsedissent, & semel corrupta eloquentiae regula aeternum perstitisset. Sed memoria nostra (ut proavos omittam) fuere viri duo, quibus Sallustius ipse, si animam reciperet, plurimum se debere fateretur; Joannes Rivius, & Ludovicus Carrio, quorum alter acquisita ingenti tum Manuscriptorum tum cusorum codicum mole, politissimum scriptorem multis naevorum millibus, quae illi supina describentium negligentia, & indocta magistellorum arrogantia inusserant, liberavit, alter historiarum libros, prae-

praeclarum mehercule opus, majorum ignavia deperditos, quanta potuit sedulitate, collegit, composuit, & Reipublicae literariae L. M. spectandos proposuit. Quo magis mirabuntur quidam, me hominem adolescentem, post tot tantorumque doctissimorum hominum accuratam diligentiam, tam serio scriptori ausum manus admovere, qui, si institutum nostrum cognoverint, & quo consilio opus hoc aggressus sim, judicabunt me magis merito fecisse. Cum enim in hoc studiorum genere alius alio plura invenire possit, nemo omnia, mihique autorem nostrum ad antiquitus scriptos & cusos codices contendenti, multa in animum venirent, aut ab aliis omissa, aut neglecta; non fuit consilium diutius apud me detinere, ex quibus magnum Crispo nostro commodum venturum praesciebam. Adde quod Historiarum libros, ex variis authoribus, tum vero maxime ex Servio, Virgiliano interprete, quem nupere nobis liberalitas Cl. Petri Danielis dedit, multis in locis auxeramus, priscoque nitori quantum quidem in tanta caligine potuit, restitueramus, amicissimusque Raphelengius editionem pararet: & (quod rei caput est) Illustrissimus Josephus Scaliger institutum nostrum non improbaret; ausus sum me in vulgus dare: non tamen totum: Nam ecce Breves Notas *damus, in quibus Sallustianae saluti magis quam cultui studuimus. Constitueramus quidem Indicem scribere ad exemplum Indicis Lucretiani: sed quia ad finem deduci non poterat, cum nimirum jam Crispus noster sub prelo anhelaret, excerpsimus has, quas vides, annotatiunculas. Sed cum sine patrono tenellus hic foetus prodire vereretur, circumspicienti mihi cui potissimum me meaque commendarem, occurristi tu, Vir amplissime; cui hoc debebam multis de caussis. Tum quod Crispus noster merito tuus dici possit, quem postquam juvenilis adolevit aetas, tibi familiarissimum reddidisti, tantosque ex eo Sapientiae, ac verae Virtutis fontes imbibisti, ut impeditissima Republica tanta negotia sustinueris, quanta ante te nemo. Tum etiam quod beneficia tua, quibus me in amicorum tuorum numerum nullo meo merito ascivisti, consiliis juvisti; & reapse benevolentem tuum erga me animum saepius ostendisti, grati ac memoris animi testimonium videbantur postulare. Verum ego vix satis gratus videar, si tibi animam quam nequeo, concessero. Accipies igitur opellam nostram, majoris alicujus muneris obsidem, & ab ea Zoilorum irruentium morsus defendes. Vale, cum Nobilissimo tuo collega Jano Dousa. Stadae. Anno* CIƆ. IƆ. CI. IV. *Eid. Decembris.*

JANI DOUSAE AD HELIAM PUTSCHIUM ELEGIA.

Sic mihi sic liceat Astraeae pondera Lancis
Suspensum ad postes ire, Vacuna, tuos;
D m sua clamosus differt Vadimonia Praetor,
Dum Fora PROLATIS otia REBUS amant;
Ut mihi grata tui, PUTSCHI, monimenta laboris,
Quae CRISPO impensum te juvat ire tuo.
Gratulor, & merito: quid enim? nisi PUTSCHIUM amarem
At poteram CRISPI nomen amare mei,
Primos cui Latiae Historiae dat Marcus honores.
Debuit & DOUSAE non nihil ille suo.
Fragmina tot testor Critico congesta labore
Nobilis Historici, par cui nemo cluit.
Illa obelos experta meos, Criticasque lituras,
DOUSICAE opis certum nunc quoque pignus habent;
Quid refert, si falce meas invadere messes
Nescio quae laevae sustinuere manus?
Haud equidem indignor, fieri mage talia miror,
Vix tibi, vix oculis credulus ipse meis.
Quisquam adeone effrons, plagiari ut nomina captet,
* Post compilati scrinia FRUTERII?
Sed neque † CAR LIPSI folia attrectavit inultus.
Hostibus eveniant talia probra meis!
Sic repetundarum DAMNAS cornicula quondam
Ludibrium offensis debuit alitibus.
Ah pudet, ah: nec tale aliquid, tot cognita scriptis,
Promeruisse unquam DOUSICA visa FIDES.
Non ita GRUTERI nostri mens candida; non tu
Mi PUTSCHI, tribui queis sua cuique placet.
Macte: hoc ad Genium sapere est Rectique Bonique:
Et paream, si non hoc ego pectus amem.
At tu, dum superest Lachesi quod torqueat, annos
Vive tuos, & sint mollia Fata tibi.

* *Obertum Gifanium* intelligit. † *Lud. Carrionem* innuit.

PE-

PETRI SCRIVERII IN HELIAE PUTSCHII BREVES AD C. CRISPUM SALLUSTIUM NOTAS,

EPIGRAMMA.

Nae sibi mirificum facinus fecisse videtur,
  O Putschi, o animae portio magna meae:
Si modo quis Verres sexcenta volumina cudat,
  Doctaque Centones mittat in ora suos;
Praeclaros istos magno molimine factos
  E loculis, Lipsi, seu mage, Dousa, tuis.
Haec alios collecta juvet: brevis iste libellus
  Mi placet, Historico convenit iste suo:
O Putschi, brevis ille fuit, brevis esse laboras
  Tu quoque, at obscurus non tamen esse potes.
Nempe illustrasti quaecunque obscura fuere;
  Macte vir, illustris docta per ora volas.
Nec parvum a parva surgit tibi nomen opella;
  * Maximus es, Putschi: sic modo saepe veni.

EJUSDEM ALIUD.

Dicere dicta prius, plagiari munere fungi
  Cum videas, non hoc convenit in Criticos:
Εἴσιδε· Αντίοχος τὴν Λυσιμάχου ποτὲ τύλην,
  Κοὐκ ἔτι τὴν τύλην εἴσιδε Λυσίμαχος.
Convenit in Verres, non in te candide Putschi:
  Fide, sed & Crispus gaudeat; haec tua sunt.

* Allusio ad Statilium Maximum, qui in Sallustio apud saeclum prius commentarium scripsit.

JOAN-

*JOANNES RIVIUS

STUDIOSIS.

Quam fuerint depravatae antehac hiſtoriae Salluſtianae, vel illud inter alia eſſe indicio poteſt, quod tot egregii ac praeſtantes ingenio doctrinaque viri, in tollendis harum mendis, tantum operae collocarint. Inter quos primas jure ſuo Pomponius Laetus obtinet, qui conquiſitis undique exemplaribus antiquis, Salluſtium eſt emendare conatus, ut nihil ferme addendo, quemadmodum ipſe inquit, ſic non pauca detrahendo. Poſt hunc Philippus Beroaldus recognoviſſe Salluſtium ſucciſivo ac tumultuario ſtudio ſeſe teſtatur, idque ita res videlicet indicat. Benenictus quoque Philologus in emendando Salluſtio multum operae poſuit, neque parum hic profuit ſtudioſis Aldus, qui ad exemplaria Salluſtii duo antiquiſſima excudiſſe hunc ſe auctorem affirmat. Nec minus Aleander, qui editionem Aldinam cum venerandae vetuſtatis codice, cujus ipſi copiam fecerit Paulus AEmilius, contulit, & exemplar recognitum Aſcenſio dedit excudendum. Ego vero cum obiter pauca admodum & quaſi in tranſcurſu ſolum, ab his viris emendata viderem, putavi nimirum idem mihi faciundum, quod in Terentio ante feceram, ut & accuratiore ſtudio & induſtria majore, quam ante nos alii, abſit invidia dicto, reſtituere & corrigere, quae depravata corruptaque hoc in auctore eſſent, conarer. Id quia fieri Marte noſtro, ut dicitur, ac citra veterum codicum adminiculum nullo modo poterat, omnium primum id operam dedi, horum mihi ut alicunde copia fieret. Intellexeram autem e Georgio Fabricio noſtro, Merſeburgi vel potius in monaſterio Benedictinorum CC. fere paſſus ab hac urbe ſito, bibliothecam eſſe auctoribus optimis, & codicibus in membrana deſcriptis, ut ſi uſquam, inſtructiſſimam atque ornatiſ-

* Hanc Praefatiunculam Fragmentis Hiſtoriarum Salluſtii praefixerat Jo. Rivius, quare hoc loco repoſuimus, ut antecedat Carrionis & Douzae Praefationes ad eadem Fragmenta.

natissimam. Itaque per egregium atque humanissimum virum Dn. Joan. Cochlaeum ab optimis patribus impetravi, ut antiquissimorum voluminum atque exemplarium Sallustii, quae exstare illic inaudieram, copia nobis fieret, quibus usus ipse, quod coeperam, exsequi facilius atque efficere tandem possem. Quo nomine permultum sane studiosi debent familiae Benedictinae, quae cum primis optimos quosque auctores, & exemplaria vetustissima semper conservavit. Absque hac enim esset, quot egregii hodie auctores, quos exstare videmus, desiderarentur? quam multa veterum scriptorum volumina prorsus intercidissent? Neque vero interim ita sum codicibus antiquis fisus, nullo ut adhibito judicio fidem illorum ubique sequerer, nam & correctissima quaeque ex impressis contuli, & veterum grammaticorum citationes observavi, & quid animadversum ab aliis esset, adnotavi. Quod autem non minus saepe conjecturas meas attulerim, quam certo & constanter pronuntiarim, in caussa fuisse sibi quisque persuadeat velim, quod nulla re perinde optimos quosque corruptos & depravatos esse auctores existimem, atque temeritate illa sciolorum quorundam facile quidvis immutantium. Itaque nihil ferme uspiam citra exemplarium veterum fidem atque consensum temere sum immutare ausus. Quamvis autem sedulo est a nobis opera data, uti quidquid hic mendorum esset tolleremus, adeo ut & persecuti minima quaeque simus: affirmare tamen haud ausim, esse omnia prorsus ad unguem, ut dicitur, castigata, namque id fieri nullo modo potuit. Ceterum quia nihil opis erat ab exemplaribus manu scriptis in Orationibus quibusdam ex Historiarum Sallustii libris, nam hoc titulo circumferuntur, castigandis, haud ita multa in his emendare licuit. Sed tamen hoc quoque studiosi, qualecumque est, quod ceu corollarium addere libuit, boni vos consulere velim. Aliquando, ut spero, Sallustium ipsum nostra opera multo, quam nunc circumfertur, emendatiorem, ac in antiquum paene nitorem, inque pristinam dignitatem restitutum, daturi in publicum sumus. Valete.

AUGUSTINO MAPHEO RERUM ROMANARUM THESAURARIO *POMPONIUS LETUS

S.

Marcus Valerius Probus, unice vetuſtatis amator, cum animadvertiſſet veteres negligi: & gloria fraudari: contracta multa exemplaria emendare: diſtinguere & annotare curavit. In eoque ſe plurimum exercendo laudem non exiguam eſt aſſecutus. Ego tanti viri exemplo: impar licet doctrina & ingenii dotibus: id ipſum aliqua ex parte conatus ſum. Eademque via ingreſſus & tanta undique aſperitate confuſus vix tuto pedem figere: & e ſilva egredi potui. Nam cum omnia volumina corrupta ſint: quae ad noſtram venere aetatem: nemo qui ſe novit attingere audet. Probatus ille dicendi character: quia jam multis ſeculis materia defuit: & dicendi exercitatio Forenſis in quadam epidictici generis effigiem vel potius umbram abiit, non amplius (ut credimus) reditura interiit. Unde fit ut magiſtrum eloquentiae ſtilum ignoremus, quod ita depravati ſunt codices jam pluribus annis: ut non ex ſententia invenias niſi fuerint nimium amantes ſui & ex falſa ſcientiae perſuaſione moleſti qui ſe intelligeri profiteri velint: ea de cauſa ſi quid hoc rudi ſeculo elaboravi, quod minime legentibus ſatisfaciat: non me ſed tempora lectores accuſent: in quibus non emendator modo: ſed ne interpres quidem bonus in minimis priſcorum ſententiis vulgo inveniri poteſt: quamquam nihil ea re difficilius eſt. Quis eum niſi mentis inops ſe omnia tenere confirmet: ideo ſi gloſulas in Vergilium legeris ſub titulo meo: oro ne fidem praeſtes, neque temerarius ſum neque audax, neque eam expoſitionem unquam tentavi. Ille quiſquis eſt, qui falſum epigramma poſuit, ſentiet quid profuerit me tanto mendacio provocaſſe; ſemper ejus opinionis fui (quod minime ignoras) parum his fore laudis, qui in aliorum dictis ſententias aucupantur. Eſt enim periculoſa interpretatio, niſi cognitio rerum praeceſſerit, non tamen inficior, eſſe qui poſſunt, ſed ipſe de me loquor qui conſcius meae im-

* Quoniam Pomponii Leti mentionem in proxime praecedenti Praefatione fecit Rivius, ejus, ut & Beroaldi & Aſcenſii Praefationes hoc loco ſubjecimus.

imbecilitatis rem arduam & nullius honoris non aggredior. Est perniciosa quorundam labes & macula, ut plus in fronte ostendant quam in recessu valeant. Praeterea multos praecipitat inanis gloriae spes, & libros imprimendi facultas multis seculis intermissa paulo ante revocata. Depravantur incuria quadam codices, lucro potius (cujus mortales avidissimi sunt) quam emendationi consulitur; adeoque in ea parte peccatur, ut quod existimatur omnibus esse commodo id praecipue ad linguae Romanae jacturam nisi adhibeatur diligentia excogitatum esse videatur. Etenim ab hinc annos tris, cum libros Sallusti de conjuratione Catilinae & de bello Jugurthino & conciones quasdam ejusdem librorum qui desiderantur saepius repeterem, contractis antiquis exemplaribus invenimus multa esse addita multa praepostere commutata. Scripsit ille plus quam requirebat Historia numerose, ut ea observatione velut carminis lege seriem verborum posteritas tueretur. Sed quis de futuris vitiis aut virtutibus testari potest. Majores nostri propter rerum Romanarum magnitudinem numquam existimaverunt imperium ita ruiturum ut ex toto lingua vitiaretur. Fallimur certe nisi putemus aetates omnis velut hominem consenescere. Emendavimus nihil addendo, detraximus non pauca fide vetustatis admonente. Plerique petierunt a me & prope quotidianis convitiis efflagitarunt, repugnavi semper & contra meos mores quibusdam sum visus nimis austerus, pervicit tandem jure contubernalitatis unius comitas. Itaque Antonio Moretto Brixiano bonarum litterarum studioso (nam is saepius institit) permisi ut impressoribus suis traderet sub certa conditione, pepigimus ut interesset qui cognosceret. Homo negociosus & officiosus ita faciendum recepit. Scio Augustine pro tua humanitate & eruditione hoc te probaturum. Nam cum soleas diligentiam praesertim in litteris laudare, consilium & institutum meum (sum enim vel unus e tuis domesticis qui pro tua ingenuitate & officio erga litteratos tuis facultatibus aeque ac meis utor) facile ab omni offensiuncula vindicabis. Vale felicissime.

PHILIPPUS BEROALDUS

IN

PRAEFATIONE SALLUSTIANA

De ejus laude dicit sic.

Crispus Sallustius ob elegantiam inimitabilemque in scribendo brevitatem assecutus est primas inter Historicos partes, quod epigrammaticus poëta illo disticho expressit.

Hic erit, ut perhibent doctorum corda virorum,
Crispus Romana primus in Historia.

Etenim ita creber rerum frequentia est, ut verborum prope numerum sententiarum numero sequatur: ita verbis, quorum novator dictus est, concinnus, ita elegans, ita pressus: ut nescias utrum res verbis, an verba rebus illustrentur. Sallustium Quintilianus Thucydidi celeberrimo apud Graecos non dubitavit opponere, in quo cum sit praecipua virtus brevitas, ut Seneca refert, hac eum Sallustius vicit: ex cujus oratione nil demi sine detrimento sententiae potest. Unde haud immerito dixit Macrobius Sallustium in genere dicendi brevissimo dominari. Et magnam profecto jacturam passa est Latina lingua deperditis Sallustii libris, quibus gesta Romanorum complectebatur, nobis tantummodo supersunt illius divini viri Catilina atque Jugurtha. Sallustius ab Augustino ita laudatur: ut eum appellet nobilitate veritatis Historicum. Cujus orationes, ut inquit Seneca, leguntur in honore Historiarum, quae haud dubie volumina indicant quanta in scribendo majestate quamque divino fuerit decoratus ingenio. Haec Beroaldus.

NOBILISSIMO NEC MINUS DISERTO ET CUM PRIMIS OBSERVANDO ATQUE REVERENDO

Dº. FRANCISCO DE ROHAN, LUGDUNENSIUM ARCHIPRESULI ET GALLIARUM PRIMATI,

JODOCUS BADIUS ASCENSIUS CUM VENERATIONE SALUTEM DICIT.

Cajus Crispus Sallustius, egregius ille nobilitate veritatis, ut inquit Augustinus, Historicus, ab Aulo Gellio concinnus verborum novator merito nuncupatus, Thucydidi Graeco a Fabio nostro Quintiliano collatus, & ab Anneo Seneca citra injuriam praelatus, & ab lepidissimo epigrammatico Martiale Romana primus in Historia judicatus. Is inquam, cui sine detrimento sententiae ne apex quidem unus detrahi posset, visus est mihi multa de temporis edacitate, mortaliumque negligentia conquestus, tot videlicet lucubrationes, quae Thucydidicam redolerent lucernam, totque tam sacri laboris monumenta quibus vel invitis satis nominis aeternitatem meruerit, temporum calamitate ita periisse, ut ne reliquiae quidem, quae quota tantorum operum pars, salvae atque integrae legi valeant, multam tamen Pomponio Leto, homini nimirum doctissimo, agere gratiam, qui eas ex invidae oblivionis & incultae barbariei faucibus receperit. Mihi quoque earum recognoscendi atque elucidandi partes concredere, multa quidem ut qui oneri impar forem, quod Historiae unde ipsis lumen depromerem interciderint, quod aliis curis distinerer, quod jam interpretem sortitae essent, atque id genus alia nequicquam excusanti. Nam quanto ego me difficiliorem reddere, tanto ille acrius instare, orare demum egregium sibi vindicem ne totus intereat diligerem. Atque quod oranti visus sum recepisse modo utcunque prosecutus. Tuam domine Francisce eximiam praestantiam his Sallustianis reliquiis, nostrisque familiarissimis commentationibus praesidem imploro, oroque supplex patiare hanc opellam tuo faustissimo nomini dicatam per Gallias tuas diffundi. Tantum est. Vale dulce litterarum litteratorumque & decus & praesidium. Ex officina nostra Calchographa Parisiis pridie Calendas Novembris. Anni hujus M. D. quarti.

GUILHELMI RAMESII

SAGIENSIS AD LECTOREM EPIGRAMMA.

Ad Rhodani tandem venit Salluſtius oras,
Senſibus eximiis plenus, & eloquio.
Scilicet, antiquam Lugdunum ut viſeret urbem
Uſui & optato civibus inde foret.
Quem penitus Gothe lacerarant agmina gentis
Corporis ut ferme totius impos erat.
Sed facilem plagis Aſcenſius ille medellam,
Et melius nervis nunc dedit antidotum.
Hunc emptes igitur, tanto tibi vulnere ſanum,
Nec ſis damnoſo parcus in aere tuo.

LUDOVICI CARRIONIS

C. SALLUSTII CRISPI

HISTORIARUM LIBROS A *se collectos, auctos, & restitutos, ad* GUIDONEM LAURINUM *Clinquerlandii, Erkegemii, &c. Dominum,*

PRAEFATIO.

Quonam litterarum fato, Guido Laurine, ex tot, tantisque veterum scriptorum monimentis, quae ad omnem immortalitatem comparata, singularis quosdam ac prope divinos, universo hominum generi, fructus allatura videbantur, ad nos tam pauca pervenerunt? contra; eorum, quibus, sine magno mehercule horum studiorum incommodo, carere poteramus, nihil fere periit: nihil ad aetatem nostram, Barbarorum vi intactum, non permansit? Quod tametsi tibi haud quaquam dictu foret difficile, qui ita in reliquo omnium disciplinarum genere versaris, ut in Historia excellas; ita Historiam tractas, uti Privati Juris Publicique scientiam, aliasque artis bonas, quibus summa nominis claritudo paratur, ad illius tantum illustrationem compararis; ego tamen, & quod sentio, dicam, & quod dicere decrevi, quam paucissumis absolvam.

Humanioris disciplinas, sicuti ego accepi, coluere, atque habuere initio Graeci; genus hominum a pueritia suetum gloriae; cetera, eloquentes magis quam sapientes, a quibus, quo tempore Romani artes suas acceperunt; ea tempestate plerique homines nec Graecorum libros magni facere, nec ingenium agreste admodum colere, quicquam pensi habebant: sed domi, militiaeque intenti, armis vicinos lacessere,

re, finis suos tueri, alienos invadere; postremo, omnia aut retinendae aut recuperandae libertatis facere, pulchrum & gloriosum putabant. Sed, ubi Romae multa & praeclara scriptorum ingenia provenere; tum vero Romani, non, ut ante, de rerum bellicarum laude contendere, sed de doctrinae praestantia in singulare certamen venire, ac propius cum Graecis pedem conferre, quibus rebus, & maxume ingeniorum praemiis, excitata plebes, cum his studiis quietem simul & libertatem tueretur; Athenis atque ipsi Graeciae disciplinarum copia praestitit: tumque externos libros & alia eruditionis instrumenta sibi paravit. Studiorum autem finis fuit, Caesarum Germanorum imperium. Ex quo tempore disciplinarum odium, non paullatim, ut antea, sed veluti tabes, in universum terrarum orbem conjectum est. nam & domi litterae, etiam ante, nihili fieri consueverant: neque fere amplius quam imperitante Julio Caesare, dum armatos togati eloquentia opprimerent, & res Romana plurimum imperio valeret, Graecia a nostris superata est, mox postquam Germani, quorum in potestate plerique concesserant, imperium adepti sunt; non modo doctrina neglegi, sed veterum etiam rerum Romanarum auctorum libri, quod telum majores humanitatis defendendae comparaverant, pro nihilo duci; atque ea, quae legendo assequi imperitissumus quisque poterat, quaeque magis erant accepta popularibus, summa ope retineri, omniumque manibus haberi coeperunt, interea reipublicae innoxiae, incredibile memoratu est, quantae ea res cladi fuerit, nam in subvertenda diripiendaque a Barbaris Urbe, alia quidem dicta sunt, sed de opprimunda Romani nominis gloria, ab omnibus certatum est. Cum enim singularum gentium virtus habeatur tanta, quantum eam laudando praestantia ingenia extollere potuerunt; Romanorum facta satis ampla, magnificaque, & aliquanto etiam quam fama feruntur, sicuti ego existimo, majora fuere, sed quia scriptorum, qui haec atque talia scribendo, seque remque publicam celebravere, magna pars Barbarorum injuria aut diuturnitate belli attrita est; & qui fecere, & qui facta aliorum scripsere pauci laudantur, postremo mortales, quae sibi nemo facilia factu putat, vera pro falsis ducunt. Igitur exstinctis aut oppressis Historiae scriptoribus; praeclara rerum gestarum memoria deleta est; Romana Respublica oblivione praeceps abiit. Quarum rerum ego maxuma haec documenta habeo, quod prioribus illis temporibus, Licinius Macer, Fabius Pictor, Tubero, Hemina, Valerius Antias, Claudius Quadrigarius, Caelius, Sisenna, alii rerum nostrarum auctores; posterioribus, Titus Livius, Trogus Pompejus, C. Plinius, Cor. Tacitus, &, qui pri-

primus aut in primis eſt, C. Salluſtius Criſpus, ferme ab ſtirpe interierunt. Igitur ubi ea contagio, quaſi peſtilentia, invaſit, latiuſque faevire ac miſcere omnia coepit; agendum atque obviam eundum fuit. Quod ſi Romani non ante ſcribendi, quam Barbari graſſandi, finem feciſſent; longe rectius, aequabiliuſque ſeſe haec ſtudia haberent: neque multo maxumam librorum vim, forte an fato, ereptam nobis, nequiquam quereremur. Sed profecto fortuna pleraque rerum humanarum gubernat, & ex ſua lubidine moderatur: claros obſcurat; ignotos ignobiliſque extollit. Quo mihi rectius eſſe videtur, fortunae reliqua ſcriptorum monumenta haec atque talia gratificando, eorum retinendorum diu noctuque laborare; quam, naturae infirmitatem accuſando, fruſtra niti, neque aliud ſeſe, niſi querendo, fatigare. Atque ego quidem, qui procul ab omni rerum publicarum cura, quae minime mihi hac tempeſtate cupienda videtur, aetatem ago, ne incultu & ſocordia ingenium, quo neque majus aliud neque praeſtabilius in natura mortalium invenias, torpeſcere ſinerem; ſtatui res P. R. ab C. Salluſtio Criſpo compoſitas, ac ſuperiori aetate, vi, aut per neglegentiam ſuppreſſas, illuſtrare, & in hominum memoriam ſcribundo revocare; nam eum ſcriptorem in primis ego praeclarum exiſtumo, verborum atque ſententiarum brevitate. Igitur illius Hiſtorias, quanta fieri potuit induſtria, a me collectas, auctas & reſtitutas, ad te, Guido Laurine, mitto; ut quod officium re ipſa nuper praeſtitiſti, gratum id mihi fuiſſe, verbis oſtendam: ſimul ut me cum M. Laurino fratre tuo, de cujus viri laudibus, quia multi dixere, praetereundum puto, uti conſueviſti, ames: & adverſus eos, qui, quia fractos & convulſos Hiſtoriarum libros edere decrevi, huic tanto tamque honeſto labori meo, imperitiae nomen imponent; tuearis atque defendas. Vale. Lovanio A. D. IV. Kal. Sextilis CIↃ. IↃ. LXIV.

JANUS DOUZA

CHRISTOPH. PLANTINO

SUO S. D.

P*enſum meum jam abſolverim, quaeris? An ego negotioſis omnibus, & pro Criſpi Hiſtoria certatim, ſua quaſi pro ſalute nitentibus, vitam ſilentio tranſigens, ductarie tantum facinus emolirer? Tutemet videto, mi Plantine, quam nec in hoc genere opera parcus mea, nec reſtrictus fuerim in largiendo. Etenim ſupplementi vicem auctarium, tria Novavetera Fragmenta, Salluſtio adjeci: non quidem de meo (ne quid erres) ſed proinde ut nunc mos viget, atque ut fartores faciunt, de alieno. Unde igitur? unde, niſi a communi Achate, doctiſſimo Belgici generis, Lipſio noſtro? Is enim hic (ut ſcis) & fundus eſt, & jugis quaſi theſaurus nobis. Nec hac ſtruice uſuraria contentus, etiam altera quinque prioribus adtexui; quae princeps ego, ab aliis per incogitantiam (ut videtur) omiſſa, non terra, aut mari, ſed ex Plutarchi & Iſidori ſyntheſibus mihi, tibique, ac Criſpi amatoribus evolvi. Nunc itaque, mi Plantine,* (Quae res tum datori, tum acceptori, toti denique Reipublicae litterariae bene feliciterque vortat) *promiſſas tibi in principem Hiſtoricum Notas expenſas fero; recens a me, occaſione novae editionis uſo, ſaltuatim & quaſi per Saturam conlectas, in quibus ſi cui forte vota praecipitaſſe, meque ac ſpes meas nimia ſcribendi lubidine corrupiſſe judicatus fuero, nae hercule ego cum illo pignus haud auſim dare. Quid enim? Fateor me ad hoc ſcriptionis genus majori ſtudio, quam conſilio protractum, quippe qui operam celocem, non corbitam dare coactus (ſollemne illud noſtrum, ut Plautiſſemus, agnoſcis,) diebus pauciſſimis non artifici aſcia politum*

opus,

opus, ſed rude & velut agreſti falce deformatum hoc, quodcumque vides, in tempore tibi exhibere properavi; metuens videlicet moram aliquam operis tuis incommode creare, & quidem inter reciprocos Comitiorum aeſtus, mediis conatibus meis ex tranſverſo incurrentium, & moleſtiſſimam aggerum procurationem; quae me totum fere hunc menſem, alieniſſimo hercle tempore, & domo, & caris meis, hoc eſt, libris expertem fecerunt. Nil itaque mirum, ſi, ſpatiis excluſus iniquis, praeter animi quam libuit ſententiam, ſolito indiligentius hic fuerim. Et tamen qui noſtra haec cum alliorum Correctorum exemplis conferre voluerit, facile is, opinor, intelliget, cauſſam non eſſe, cur me hujus quamvis tumultuarii laboris poenitere tantopere debeat. Nam quantum mihi reſtat, obſecro, ad eos omnes, qui ante nos in Criſpi Fragmentis reconcinnandis operae pretium aliquod facere priores occupavere? quorum ut neminem merita ſua laude privatum cupio, ita & me in has veluti Salluſtiani naufragii tabulas aliquantam induſtriae partem contuliſſe aequos atque iniquos omnes faſſuros eſſe confido; de qua competitoribus noſtris adhuc in mentem non venerit: nec tamen tantam, (quid enim ſciens contra verum niti me poſtulem?) quantam aut rei ipſius dignitas aut tua etiam de me exſpectatio mereri fortaſſe, vel poſtulare videbuntur. Habes ecce confitentem reum, & qui Albini illius exemplum aemulus (pace Cenſorii Catonis quod fiat) deprecari noxam mavult, quam noxa vacare: apud te praeſertim, cujus formularum Genius, hoc eſt, typorum celebritas ac elegantia, maximam adverſus invidos huic Notarum noſtrarum abortioni fiduciam parit: &, puto, propter hoc legentur. Summa tamen expurgationis noſtrae (cum Petroniano Bolenio dicam) haec eſt: Placebo tibi, ſi me culpam emendare permiſeris, cujus adeo me non poenitet, ut & gratias mihi hoc nomine inſuper deberi exiſtimem, quod famam modeſtiamque meam poſt publicas utilitates habuerim, & cujus rei lubet periculum me facere praeoptarim potius; dum quid modo emolumenti ex eo litterarum ſtudioſis accederet: non quia mihi induſtria atque ingenium meum amplius aequo probarentur; ſed inter tot tamque varia judiciorum certamina, veteres mutantium ſcripturas, viſum eſt faciundum, ut & ſententias nonnullorum excuterem, & noſtras ſimul ſuſpiciones lectori proponerem; ex quarum comparatione veritas magis elucere poſſet, verum id fruſtra, an ob rem fecerim, in tua atque eorum, qui haec cognitione ſua haud indigna judicabunt, manu ſitum eſt, Plantine, quibus ſi conſilii noſtri rationem non diſplicuiſſe cognovero, accendetis, quare ad digniora porro gradum facere avidius capiar: veterum dico Latinorum Oratorum,

Poëtarum, atque Historicorum Fragmenta; quae sola nunc reliqua, de tot egregiis ingenii facinoribus, deorum nobis benignitas fecit, quod opus ego ex Casca & Opica illa vetustate, omnique scriptorum genere cum cura & fide coacervatum, non vitio mentis, neque ex ambitione mea, sed Lipsianae maxime auctoritatis fiducia caute atque meditate jampridem aggressus, ad exodium porro ducere cogito: tibique eis hercle paucas tempestates, mi Plantine, cum dis volentibus repraesentare. Eadem additurus & Praecidanea nostra, in quibus, (uti spero) operam meam accusari non sinam: quippe ad eas res aciem jampridem omnem paratam atque instructam habens. Lubet enim paratragoediare, hoc praesertim saeculo tam ventoso & ambitiose personato. Nam qui minus vero mihi hoc licere autumem, quam meris ostentatoribus istis, factiosa lingua, ignava opera, sublesta fide? qui multa Castigationum millia in omne scriptorum genus minati, post inanissimum dictorum strepitum, nihil aliud lectori, quam fumum ex fulgore relinquunt, qui tamen tanti non est, ut ideo oculis nostris vel minimum dolorem concinnent. Quid jam? Rideo, ait Galba, cantherio. Vale flos Calcographorum Galliae tuae, simul autem salve. Lugduno Batavorum.

QUA

QUADRIGAE SIDERUM
VERE ILLUSTRI,
D°. NICOLAO,
D°. CHRISTOPHORO,
D°. SIGISMUNDO,
D°. FRANCISCO,
BURGHAUSIIS:

STOLTZENAE, SEIFERDORFII, SCHILTBERGAE, GIRSDORFII, NEUDORFII, ET SACKEROVII DYNASTIS, &c.

Genere, virtute, doctrina, fama, nemini per Germaniam ſecundis,

JANUS GRUTERUS,

S. P.

Cur Salluſtius iſte viam ad vos adfectet, jure quaereretis, Viri Nobiliſſimi, niſi is eſſet nominis veſtri amabilis ſplendor, eaque erga me comitas ac dignatio, ut nulli juſtius ſacrari aut deberet, aut poſſet. Nimirum, cum toties verborum tuorum ſalutes, Domine Nicolae, auribus iſtis oculiſque inſinuaverit, verus ille Muſarum Charitumque pullus, Tob. Scultetus; tuque praeterea, Domine Sigiſmunde, nullo non amore, atque honore Gruterum proſecutus fueris; praeſens quidem, aliquot annos ab ore ejus publice pendere non dedignatus; abſens vero epiſtolari adloquio priſtini adfectus caritates erga ipſum tener-

rime exercendo: iisdemque item institerit vestigiis Dominus Franciscus; honorificas ejus salutationes frequenter permittente ad me, amicissimo illo capite, Sculteto: nihil minus profecto possum quam immeritam hanc vestram benevolentiam ac comitatem, tam longo magnoque temporum ac locorum intervallo constantissime conservatam, haud amplecti modo atque observare; sed producere ac publicare orbi huic cultiori; si non columna aliqua literata; at saltem circumscriptiore hac tabella, sic quoque, mei in Burghausiorum familiam officii cultusque arrham plane devotam. Ea fine sane, & te quoque, Domine Christophore, facie ac voce alata minus alioqui cognitum, ausus sum adjungere germanis tuis, constituendae quadrigae. Si enim licuit illi, apud Poëtam, inclamare:

Fratrem ne desere frater;

Multo id ego honestius praestitero, in certamine isto, officioso magis quam cruento: tanto quidem confidentius, quod uno eodemque jugo hisdem copulatus, quamquam caperere aut prosilire, aut decumbere, aut consistere; ne posses quidem; utpote triumvirorum istorum impetu abripiendus per constantis hujus amoris stadium, volens nolens. Sed nulla heic opus vi; bonitate naturae tuae ita in omnibus conspirante cum optimis fratribus; ut jam nunc sine controversia, non tam audiatis quam sitis, inter Germaniae nobilissimos doctissimi, inter doctissimos nobilissimi, inter utrosque optimi. Qua quoque de caussa, nominis vestri character praescriptus huic nostro libello; cui alioquin opus erat Numine aliquo tutelari, contra vitii virus, hodie nimis quam communis, inscitiae atque invidiae, quod ut porro profligare queatis; valetudinem vobis longam opto voveoque, meique amorem perennem. E Bibliotheca Palatina I. Augusti cIↃ IↃ CVI.

NO-

NOBILISSIMO, POTENTISSIMOQUE

PRINCIPI

HENRICO MARCHIONI

ET

COMITI DE KENT,

COMITI DE HARROLD, VICE-COMITI GODERICH, DOMINO RUTHIN, BARONI LUCAS DE CRUDWELL; REGIAE DOMUS CUBICULARIO, HEREFORDIENSI COMITATUI PRAEFECTO,

ET

REGIAE MAJESTATI A SANCTIORIBUS CONSILIIS,

S. P. D.

JOSEPHUS WASSE.

Quanquam, Celsissime Princeps, haud necesse habeo deprecari Orationis culpam, cujus Ipse, permissu tuo, gratiam fecisti; ne tamen a more publico dissidere videar, edendum qua animi fiducia id gratiae apponi mihi postularim. Nempe ergo haec scripta eo colore ad Te accedunt; quo Gens aliqua generis primordia, Coloniae suas adeunt Origines. Indigna quidem illa nostra, quae ex se mereantur aditum; in hoc uno facilioris veniae, quod, ut hae stirpis Auctori-

Etribus, ita & ista Atavorum tuorum munificentiae accepta referri debeant. Ipsae AEdes, ubi haec adornavimus, ex duabus illis, quibus non immerito superbiunt, Reginis, Alteram Vestri nominis, sibi Fundatricem vindicant; in maximis suis laudibus habentes, quod eodem Columine, quo Domus Vestra, nitantur. Fave modo donis tuorum, & avito beneficio favoris tui recentior accedat cumulus. Patere Elisam illam utriusque nostrum, in Te hoc pacto colam; neque enim alia re magis honori ejus consulturum me existimo, quam si litterarum earum specimina, quas heic illa florere jussit, Auctorem quem verba nostra conari docuisse dicitur, altera ab illa ELISABETHA PRINCEPS, *ipse Tibi nuncupem. Tibi potissimum, & ante omnes, quem necessitudo sanguinis, & in me voluntas, duplici jam nomine, benignitatis Illius aeque ac virtutis haeredem constituunt. Et sane si desideraretur, qua praecellis, Innocentia morum, reliquae artes Gentilitiae litterarium hoc & inane munusculum adversum Te gratum fore parum confirmarent. Petere nimirum, ut sub tutela corruptissimi Nobilis in lucem exiret Auctor Amplissimo Ordini infensus; in quo Magnatum flagitia, peculatus, & foedae potestatum nundinationes utramque faciunt paginam, quid est, si non hoc est, contumelia? Ecquid aliud putet quispiam his moribus, quam ore alieno callide sibi summissum accusatorem: malisque suis lubidinibus vicaria Scriptoris opera vim factam? Verum quae recte olim in Patres jaciebantur, in Te, nisi Calumniae nomine, venire nequeunt: tantumque aberit ut tacita sint actionum tuarum exprobratio: ut illae contra vel ipsi* C. MARIO *satis intemperanter in Vos debacchanti verecundiam incutiant. Quod ergo tuum unius patrocinium hodie* SALLUSTIUS *ambit, id tua Prosapia, tua praestat benevolentia: quod fidenter id nec absurde facit, vita moresque tui fecere. Non est, quod vereatur indignatione libera persequi patrimoniorum decoctores, graveque illorum aes alienum exagitare; coram Te praesertim in re familiari administranda prudentissimo; & cujus Fides haud paullo minoris, quam Publica ducitur. Non jam vinosa Senatorum ingenia, quibus nulla pestis nocentior in vitam invasit, & insanas aevi veteris perpotationes maledictis vexare desinat; audiente Te, qui totus ad sobrietatem compositus, illius verba exempli tui auctoritate comprobasti. Damnetur tuto Principum virorum inertia, nimis inhonesta labes, nulla offensione Tua; cujus mens, vel luxu Aulico circumflua, rigorem suum intactum servare novit: qui numquam ita illecebris ejus, in malum otium evictus es, quin acer intentusque omnia, quasi nullo imposito, per Te Ipse adire, atque agere soleas: unus aliorum munia sustinere. Eant Illi felices, qui ad Exer-*

citus

citus cum imperio ſunt, quibuſque bene velle, eſt favere ac cupere Reipublicae. Eant, volente bono Eventu, cum gloria redituri. Eant, omnibus fauſta atque laeta precantibus, praeter eos; qui nihil optatius habent, quam terrarum orbem Galliam fieri. Pergant Iō invicti, ſecum publica fata ducentes: Galliam, furta belli parantem, nominis ſui tumultu miſceant. Te togata manent decora, &, triumphatis ſaeculi moribus, haudquaquam aſpernanda Tropaea; Civilia quidem illa, & de hoſte domeſtico, de dolo malo, de ſcelere, & injuria parta. Quantum enim Heroes Illi, ne bello inferiores ſint incumbunt, tantum Ipſe, ne in officio vincaris. In hoc invigilant Curae tuae, ut, Pacem, quam brevi horum arma parient, Pacis artibus ornes. Ut quid deceat in factis teneas; ut quicquid abſonum, & indecorum; quicquid agreſtis neglegentiae eſt, id omne quod abhorret, e vita procul amoveatur. Hae dotes animi non Te magis utilem Reipublicae quam in Aula acceptum reddunt. Et quis Regium latus, omnis illud virtutis & fidei ſacrarium, adſtare magis idoneus, quam nullius probri compertus? Quis ad juvanda conſilia Principis accommodatior, quam qui bene rem procurat ſuam? Ad belli arbitria tractanda, quam Ille, qui in tanto poſitus iterati ſaepius honoris faſtigio (quaſi ad privatum duntaxat illis gradibus exſurgatur) optume pacem pati novit? Quis Cleri Anglicani *vices aptius diſponat, quam qui graviſſumis eorundem monitis, vivendo adſtipulatur. Sed hanc Imperii molem, qua Tu fide adminiſtraveris, & quanta cum Illuſtrorum virorum concordia, qui apud nos Capita rerum ſunt: quale horum paratis atque decretis momentum attuleris, quia privati modus non capit, omitto dicere, ne ſortem meam excedam; eoque lubentius, quod ſupervacaneum eſſet, poſt Honorum grande praeconium, poſt judicium* SERENISSIMAE ANNAE, *laudes tuas vulgari orationis genere moliri. Quod apte dicam privatus, quodque ad* SALLUSTIUM *attinet; cauſſentur poſthac in eo qui volent incondita locorum nomina; ſint, per me licet, quibus* Faeſulae, *agerque* Picenus, *aeque ac ultima* Scythiae *vulnerent aures; quibus vel ipſa Roma barbara videatur. Cum vero a Te peto Italiae terrae alumno, ut Hiſtoriam rerum in ea geſtarum lectione digneris; idem eſt ac ſi poſtulem, itinerum tuorum libros commentarios evolvas: & quae oculis perluſtraſti loca, ea denuo legendo reviſas. Praeſertim cum Is ipſe ſis, cui rara indulgentia Fortunae intra pomoeria aeternae Urbis adoleſcere contigerit. Qui non contentus amoenitate atque elegantia ejus raptim & in tranſcurſu frui, etiam in Villam tuam Hortoſque illam tranſtuleris; utque ipſa adeo* Campania *domi ſit, imitando feceris. Hortos, non dico* Salluſtianos, *jam nomen & fabulam, ſed uni-*

*** *** **   *verſos*

versos P. Rom. Quiritium, *opere aut impensa visendos, parum erat vidisse, nisi superasses. Hinc est, quod uti suos quisque Penates, ita Tu Italiam alteram paene Tibi patriam noveris: unusque sis ex multis, qui dum res Latiales recognoscas, minime interim peregrineris. Est ergo mihi, quo invidiam Editionis hujus ampliore animo subeam; quo in jus judiciumque Lectorum concedam scribendi reus: cui, ut ut virum Patricium minus ex more Romano tractasse acciderit, Errata saltem qualiacunque Romanae indolis Patrono redimere sit datum: atque ea, quae ab impari ingenio majori luce suffundi nequibant, splendore Tanti Nominis illustrare. At tu* VIR NOBILISSIME, *parva haec in quibus Critica nostra prolusit, veris mox armis & justo certamine decretura, boni consulas; meque majora indies, & magis ardua meditantem, non indignum putes, qui otia Tibi debeam.* CANTABRIGIAE, *Idibus* Martiis, *Anno* MDCCX.

LECTORI

S. D.

J. WASSE.

Nihil aeque a legentibus ignorari consuevit, atque Recensitoris officium; aliis hominem ad regendas dumtaxat Operas impositum putantibus, ad cavendum, ne quid detrimenti capiat Respublica Alphabetaria; aliis, ut Auctorem pro Themate habeat, in quod aliqua moribus formandis idonea commentetur. Quo itaque in praesenti aequiora postules, ostendemus, quae tandem ipsi, cum aliis, tum praecipue nobis incumbere putarimus; quo usque interim & quatinus propositum assecuti fuerimus, tuo Lector arbitratu feras sententiam. Typographos in edendis omne genus Scriptoribus, unius alteriusve codicis fidem secutos accepimus; unde factum, ut primae Editiones etsi derivatae a probatioribus membranis, interpretationibus ubique scateant; neque temere possit inveniri ullum elegantius Dictum, aut ab usu communi remotior Constructio, quin aut somniantium Monachorum, aut perverse medentium manus experta fuerit. Et quantam cladem & calamitatem bonis litteris attulisse censes data opera Depravantes, quorum medicina tot tantaeque dicendi veneres extinctae sunt? Quin ut quisque eruditior, ita Auctorem suum foedius accepit, eidemque vulnera graviora inflixit. Non enim difficile est indoctorum lupinos ab aere genuino internoscere: sed assumenta aptiora subodorari, ejus unius est, qui praeter acrimoniam ingenii, stylum cujusque aetatis probe perspectum habet. Adhoc, si collatione Exemplarium aliquando pro splendore pristino enitescat, deerit fortasse qui Ipsius errores in locorum nominibus, temporum computo, rerum gestarum enumeratione, adhibitis a Re Nummaria Lapidariave testibus idoneis, persequatur; saltem qui Leges, Mores, Locutiones etiam paullo insolentiores orna-

te atque copiose expediat. Veram jam vides Editoris provinciam, & cui sufficienter ornandae, vix ullius acumen satis subtile, nulla plane Lectio quantumvis immensa, satis ampla esse videtur. Proinde carptim onus aggressi sunt Interpretes, quod integrum sustinere nequibant. Hic excussa barbarie styli nasum condere: ille idem docentes inter se invicem committere: Politicam, Geographicam excutere: scribendi modum artemque ad amussim Aristotelicam perpendere. Quod ad Sallustium attinet, nollem quidem tam munifici esse voluissent in eum librarii; quorum glossae linearum ferme numerum exaequant. Neque enim a Sciolorum calamis inquinatiorem alium post natam eloquentiam extitisse affirmaverim. Et profecto, praeterquam quod omnium manibus assidue tereretur, nemo magis huic pesti obnoxius atque opportunus esse poterat. Amputatae ejus periodi, subiti ictus sententiarum, dictio ex inopinato praecisa, & ignara verba, Interpretem postulare videbantur. Ea orationis pernicitas, ut ni Litteratoris alicujus saburra inhiberetur, periculum erat, ne oscitantes animos transvolaret, atque a tergo relinqueret. Hinc totiens inculcatum infelix istud *coepit*, aliaque verba adscititia, & Ellipsium supplendarum. Nec tamen his sordibus contentus *Pomponius Laetus*, castiores Sallustii editiones & ipse talis vir, ex *Sanseverina* familia, *Vallae* Discipulus, ulterius contaminasse fertur. Et ab illius temporibus ad nostram usque aetatem plures enarrare, notasque Reales in eum conscribere quam purgare malebant. In hoc vulgo eminent Omnibonus, Zanchus, Bononiensis, Philologus; inter eos qui Historice & Politice rem agunt, Castilioneus, Rupertus, Graswinckelius, Loccenius; & qui artem, sensusque ad regulam scribendi exigit *Paulus Benius;* quorum labores hac in parte nos illaetabili atque ingrato onere sublevarunt. Eorum vero qui in oratione Sallustii emendanda post *Aldum* & *Aleandrum* exsudarunt, agmen ducit *Hen. Loritus Glareanus* ex pago *Glarona* Helvetius, poetices & musices cultor. Hic *Erasmi*, cujus consuetudine utebatur, aemulus, ingentis industriae fuit, & duodecim L. Lat. Auctores commentariis mixti generis illustravit. Haud ergo mirandum, si ingenium illud, quod in tot ac tam diversa scriptorum genera se diffuderat, minus integris viribus ad Historicum nostrum accesserit. Praesertim cum neque subsidia pro ingenii opibus nactus fuerit, neque, praeter Enarratores, quos diximus, exceptis *Aldi* & *Julii Gothi* codicibus, quicquam in rei discrimen adduxerit. Accedit, quod in hac provincia parum diu moratus, cum sua religione se Lectoremque frustra torquet, falsis nodis inveniendis, quam veris solvendis vir melior. Neminem

fere

ſere pro ſua ſententia citat; ſed ex orationis junctura atque ſerie, aut locis inter ſe comparatis acute, nec ſemper vere, argumentatur. Lectiones quandoque genuinas ob non bene perceptam L. Linguae indolem Auctori abjudicat. Prodiit editio ejus, in qua praeter *Jug.* & *Catil.* habentur etiam Orationes adverſariae, *Baſil.* apud *Cratand.* cIↃIↃ XXXVIII. Eodem tempore melioribus auſpiciis ad idem opus paratus ac meditatus acceſſit *Joan. Rivius* Atthendori natus, qui *Miſenae Hermundurorum* ludo litterario praefuit. Eum ex his, quae acute juxta atque eleganter in Salluſtium, abſoluto *Terentio*, elucubravit, virum fuiſſe graviſſimum facile comperior. Primus ille Interpretum ὦτα πεπαιδευμένα habuit, neque animi ſecus quam aurium judicium in ſcriptis oſtendit. Teſtantur hoc ſententiae antea male tornatae, & ſine arte fluentes, quas novato verborum ordine, inciſis, membriſque permutatis, priſtinis numerorum legibus obedire coegit. In Orationibus potiſſimum omnes amputavit ille verborum moras, & concitatae facundiae ſcriptorem ſua volubilitate redonavit. Ex codicibus, quos e *Monaſterio Benedictinorum* nactus eſt, unum eumque bonae notae, ex vicinae civitatis nomine *Merſeburgenſem* vocat: alterum vero potiorem, & cujus plerumque fidem ſequitur, in acquirentis gratiam, nominat volumen *Fabricianum;* caeteros, niſi per Satyram, non memorat. Quinetiam correctiſſima quaeque ex impreſſis contulit, Beroaldinum, Aldinum, Badianum, Argentoratenſe, ubi *Orationes* ex libris deperditis, & *Ep.* de *Rep. Ordin.* Exemplaria Gymnici, Baſileenſe, Hervagii, Venetum, quod excudit *Pincius*, *Pomponius* caſtigavit. Interea *Gram.* vett. aut ſuperioris aevi Doctorum citationes minime negligit; adeo ut quodcumque huic ad perfectiſſimum Commentarium defuerit, aut aetati qua floruit, aut humani ingenii imbecillitati adſcribi mereatur. Verum, ut quod res eſt dicam, Scripturam veterem non ubique diſtincte ſatis exponit, ſollemni Antiquorum vitio ſatis habens dixiſſe, *ita vetuſti.* Dictionem non ſemel genuinam ut a *Cicerone* diverſam, improbat, nonnulla, in vocum terminatione praecipue, extra Codices audet; multa probat adulterina & mali coloris, a corruptis Auctorum quos citat exemplaribus. Lectio ejus ut exacta, ſic exilis, nec ſatis diffuſa, vix Latinorum partem tertiam complectitur. Graecorum haud quenquam tetigit. Poſtremo, plurima in quibus ſtat obtinetque, in hac tanta Litterarum luce, tum clarius, tum firmius aliquanto dici, aut etiam pro ſupervacaneis haberi poterunt.

Hunc deinde ſex annorum intervallo excepit *Petrus Ciacconius*, *Toleti* in *Carpetanis* natus; doctus, acer, acutus; ſed in Moribus, quam Sermone, & Loquentia veteris aevi magis verſatus. Notae ejus, quae cum ipſo Auctore brevitate contendant, parcimonii Salluſtiani exemplum luculentum, loca fere continent parallela, aut exempla, quibus hodierna Scriptura fulciatur; quae quidem ille recens a Catone, Tacito, Apulejo (nam Graecos ſubminiſtraverat *Victorius*) appoſite hanc in rem allegat. Quod ſi heic ſtetiſſet, in ſuſpicionibus ſuis parcior, neque conjecturis inanibus ſine more modeſtiaque indulſiſſet, etſi in teſtimoniis quae adducit multa inſint communia, trita, inventu facilia, longe majorem a Doctis, & magis veram laudem reportaſſet. Nunc vero, quamquam in aliquibus οἰωνὸς ἄριστος, quaedam ſatis expergite comminiſcatur, nemo omnium eſt a quo ſaepius diſſentire cogar. Codices, tam ille, quo cum *Jug.* & *Cat.* conferebat, inter bonum malumque medius, quam illi duo litteris Longobardicis exarati, quorum ope nonnulla in *Orat.* & *Epiſt.* emendabat, *Romae* adhuc *B. Jacobi* aede, cui inſtructiſſimam ſuam Bibliothecam legaverat, adſervantur. Prodiit ex ejus recenſione *Criſpus*, cIↃIↃXLIV.

Nondum vero Critici cum Gloſſatoribus debellatum exiſtimarunt: novus ergo ex *Manutiorum* familia vindex aſſurgit, *Aldus* Pauli filius; qui MSS. tribus tantum uſus, *A. Caſarii Caeſenatis*, *P. Hyantaphii Sabini*, & *F. Urſini*; loca quamplurima indicando, in quibus Graecos Noſter adumbratus eſt, laudem prope ſingularem ſibi quaeſivit. Emiſſa denique Editione Anno cIↃIↃLXIII. *Cypriano* a *Popma* Nobili Friſio lampada tradidit. Sex illi viro Codices ſcripti, ex *Bib. D. Martini* primus, dehinc *Lovanienſis*, *Genepeus*, *Martinianus*, quem *Coloniae* viderat, liber *Guil. Canteri*, illique quibus antea uſus *Vincentius Caſtilioneus*, niſi forte ex ejus notis citaſſe cenſendus ſit. Caeteros, tametſi de iis magnifice loquatur, verbiſque quam poſſit ampliſſimis eorum virtutem extollat, eos pervetuſtos, integerrimos eſſe; nulla tamen nota, nulla ſignificatione dignatus eſt. Caeterum, in notis pauca ſaltem praeſtitit, ipſomet fatente *Grutero*, qui in illum & libros ejus haud paullo iniquior videtur. Verba nempe *Grammaticorum* ad membranas expendit; de Legibus, Antiquitatibus, & Inſcriptionibus vetuſtis non pauca ſcitu digniſſima in medium adducit. In eo peccat, quod, cum Salluſtio nimis ex formula *Catonis* agens, & *Siſennae*; multa paſſim ad horridam iſtius ſaeculi indolem deformare aggrediatur. Cenſuram egit cIↃIↃLXXII. Hunc ſequitur *Petrus Victorius*

ctorius Graecis Latinisque litteris praeclare doctus, operique peridoneus. Verum exemplar τ͂ πονηρȣ͂ κέμμαῖ☉, quod ei suppeditaverat optimis utcunque auctoribus frequens *Bib. Medicaea*, magni viri genium destituit. Sallustium tamen pro copiis dedit, *Florent.* cIↃIↃLXXVI. *Ludovicus* inde *Carrio* J. C. patre Hispano, matre *Belgica* natus, vir praestantis ingenii, & in Latinis *Scholiast.* Vett. *Grammaticis* antiquis versatissimus, Fragmenta primus juxta seriem annorum disposuit, anno, ut ipse ait in Epist. ad *Guidonem Laurinum*, cIↃIↃLXIV. post paullo, una cum reliquo opere, a se ex libris antiquis emendato edidit *Antwerp.* cIↃIↃLXXIX. *Criticum*, ubi ratio emendationum reddenda esset, non addidit, absentiam librorum & cladem Lovaniensem caussatus. Unde merito accidit, ut haec Editio non sit in omnibus admodum probatae fidei, quod nempe Conjectorem inter, & Codices distinguere haud liceat. Quin immo vocum Terminationes caeterumque sermonis filum ad antiquorum exempla tacentibus *MSS.* diduxisse suspicor. Ut res aliquando palam fiat, optimorum Codicum nomina, quae quidem memoriae prodidit, ex Libris *Emendationum* ejus I. 5. & *Comm. Antiq.* III. 20, &c. recensebo. Sex itaque omnino sunt; in primis ex *Collegio Buslidiano* per excellentiam opinor dictus *Buslidianus*, dein *Gemblacensis* vetustissimus liber, item alius, qui olim fuerat *D. Benigni Divionensis.* In notis ad Fragmenta unum adhibet *Nicolai Fabri*, Cardinalis *Briconeti* alterum, tertium *Vaticanum*, quos omnes *Cl. Puteani* opera nactus est. Codices etiam *Grammat.* Antiqq. eidem, aut *Melch. Hittorpio* Coloniensis Bib. Custodi, aut denique Bib. Elnonensi deberi testatur. His ille praeclaris subsidiis fretus, conjecturis renunciavit; loca qua scriptura, qua ab interpunctione mendosa egregie restituit. Historiam raro, Graecos, praeter *Plutarchum*, & *Demosthenem*, eosque semel adductos, ne attigit quidem. Auctores Sallustianae dictionis aemulos ubique negligit, intentus libris suis, quorum venustates numquam non assequitur. Huic ejus labori cIↃIↃLXXX. successit *Janus Douza*, tum admodum juvenis. Multa & ille loco non suo posita, alia perquam obscura, solisque juvanda conjecturis in integrum restituit. Quaedam, ratione temporis accurate habita, aptius digessit, & additione aliquot Fragmentorum Historiae Romanae fines prolatavit. *Epistolas* Caesari scriptas, de quarum Auctore cum plerisque dubitarat *Carrio*, Sallustio asseruit. In notis apparate factis, acutus; ob inopiam librorum hariolatur, lenocinante conjectura quandoque in pravum abstractus; non tamen in omnibus frustra est. In explicando felix, sed diffusior; nonnulla ex Graecis adducit, verbis autem suis, unde

unde Sallustiani naufragii tabulae multum illustrantur. Eodem tempore *Janus Mellerus Palmerius*, ex Nostro quaedam carptim selecta, in *Spicilegio* suo (si ita librum nominemus, cujus Auctor tam saepe falcem in messem alienam immiserit) emendanda suscepit. Cum codices, quos sequi poterat, habuerit, *Tholosanum*, *Bertiniensem*, *Sigeburgensem*; adhoc *Modii*, *Brunnii*, *Stanaei*, & *Fragmentum Coloniense:* indomito & ferocienti ingenio permittere omnia maluit. Ter, vel ad summum quater, de Auctore bene meritus est; in caeteris, sed acerrime, sed Latinissime, nugatur.

Proximus autem, cui Correctura Sallustiana, Doctis quasi per manus tradita, obtigit, *Fulvius* erat *Ursinus*, patria Romanus, & ex Alex. Farnesii Cardinalis Domesticis. Sed ille, quamvis in hoc litterarum genere egregius homo foret, in Antiqq. quam Locutione antiqua plus viderat; uno interim codice *Romano*, eoque non insignite optimo nixus (ut Ciacconiana quae suis interspargit, ne memorem) ex Gemmis, Numismatibus, & Inscriptionibus haud contemnenda protulit. Paucis denique restitutis, in caeteris aliter sentire mihi videtur. *Sallustium* dedit cIↃIↃXCV. Haud ita multo post, *Christ. Colerus*, in Franconia natus, quaedam eo spectantia molitus; quae qualia sunt, dicant illi qui viderint; mihi interim fama atque auditione compertum est, illum omnia fere sua minima maxima (more quorundam aetatis nostrae racematorum, inter Bibliopolas, quam Criticos habendorum) sublegisse. Consarcinatoris Notae lucem, qua vix dignae erant, adspexere *Norimb.* cIↃIↃXCIX. Pauculas earum & Nos, *Gruterum* secuti, retinuimus: alias citat, corrigitque *Helias Putschius*, qui & ipse, ante auspicatum *Gramm. Antiqq.* ingens Opus, in hoc stadio cucurrit. MDCI. Scriptis niti se professus est, *Rittershusii*, *Ciacconii*, *Cujacii*; quibus adjunge *Vaticanum*, *Bongarsii Schedas*, *Augustanos*, postremo Librum, olim suum, nunc vero *Bib. Lugdunensis.* Omnia exspectari poterant a tanta indole; sed, cum vix annum ingressus esset vicesimum quintum, erudito orbi quasi *ostensus tantum*, immature obiit. Quaedam, id aetatis, sat commode observavit, allatis Scholiastarum a se emendatorum testimoniis, quibus e Graecis perpauca admiscuit. Circa haec tempora nescio quid in *Sallustium* annotarat eloquentissimus *M. A. Muretus*; nam praeter illa quae in *Libro Var. Lect.* inveniuntur, aut notis ad Ciceronis Catilinarias obiter tangit, nihil ejus vidisse memini. Prodiisse tamen Ingolst. MDCIV. docet ὁ πολυμαθέστατος, & magni Vossii in opere maximo succedaneus *J. Alb. Fabricius.* Verum enim vero, ut omnibus numeris perfecta atque elaborata incederet Oratio Sallustiana,

lustiana, tot jam, tantorumque limas censorias experta, restabat exoletas, & probatissimae fidei membranas adire de novo; ut unius cujusque scriptura distincte memorata, inter manus principem & correctricem ubique fieret distinctio. Hoc in se recepit *Janus Gruterus* Bib. Palatinae Praefectus, magnae vir lectionis, acerrimi judicii, diligentiae planae stupendae, & quasi in posterorum ignominiam natae; Tantae praeterea in codicibus tractandis religionis, ut a superstitioso parum abfuerit. Uberrimam illi librorum copiam Electorales loculi suppeditarunt; inter impressos quidem Ed. *Vicentinam* CIↃCCCCLXXV. *Mediolanensem*, CIↃCCCCLXXII. quas omnium primas esse non recte opinatur, & a quarum castitate defecit illa, quam etiam citat, *Tacuini*, cui praefuit *Laetus*. His *Aldinam* CIↃIↃXXI. Antwerpiensem Carrionis, omnesque deinceps adnumerat. MSS. XIV. excussit, interque illos *Commelinianum*, ipsa exesum vetustate, Palatinum *Nazarium*, qui usque ad Jugurthae Caput CXX. pertinet. Caeteri pro sua quisque bonitate numeris Arithmeticis significantur. Recentissimum ex iis Pal. XII. scriptum narrat CIↃCCCCLVII. Pal. IX. litteris fuisse evanidis, &, quod *Nazario* etiam contigit, ab alia manu, non ubique servatis scripturae priscae vestigiis, superpictis. Pal. II. inter aniles ponit membranas; Pal. III. interdum bene monere, IV. largiter a Glossographis acceptum ait. Simul his recenset *Vaticanum*, in quo tantum Jugurthae & Catilinae Orationes inerant, illosque, quos contulerat *Bongarsius*. Horum auctoritate, verborum ordinem in melius reformavit; multa ab insulsis litteratoribus intrusa, sustulit; quaedam etiam summo MSS. & vetuste editorum consensu in Orationis contextum, uti vocant, intulit. Vocum complurium terminationes a Gramm. regulis potius quam Codicum suffragio comprobatas immutavit. Non est quod in illo temere culpes, nisi quod libris suis addictior, in paucis rectum ingenium corrumpat: non quod desideres, nisi quod Lectiones quas probat, ad alia festinus, haud satis ubique tueatur. An vero in emendando Sallustio palmam reportet, ex eo conjicias, quod neque *Ausonius Popma*, qui appositis ad Fragmenta Auctorum locis unde desumta erant, Nostrum ad fratris sui exemplaria exegerat *Franek.* CIↃIↃCXIX. neque *Cl. Gronovius*, qui, peracta CIↃIↃCLXV. censura, idem vas incrustaverat, satis dignum operae pretium fecisse visi sunt. Hactenus Sallustianae dictionis Conditores stylo persecuti sumus, non quidem ea gratia ut inter illos nomen profiterer meum, sed ut exinde liqueret, esse pauca, quae Patrum industria nobis in eadem palaestra certantibus reliqua fecerit; ne a me fortasse qui tantum ab illis

 do-

doctrina, & ope libraria, quantum aetatis intervallo sim inferior, majora quam par esset exspectarentur. Quae vero in *Sallustio* recudendo apud animum meum proposui, ea hujusmodi sunt. Primo nimirum, ut ejus contextus quam emendatissime ad istius Editionis fidem repraesentarem, in qua, adhibitis optimis exemplaribus, Censor quam minimum ingenio suo permisisset; eoque nomine mihi ante omnes *Gruteriana* se probavit. Ad eam ergo scripturarum diversitates expendimus. Non quod illam ubique purum putum *Sallustium* exhibere duxerim, sed ne *Popmae* aut *Rutgeri* editionem, ejusve traducem *Parisiensem*, cujus praeter indicem nihil umquam Doctus laudavit, ne denique *Hackianam*, indignam *Gronoviano* nomine sequendo, meras hominum Opiniones pro MSS. auctoritate incauto Lectori propinarem. Sciebam aliquos nimis intemperanter ingenio suo usos in corrigendo, aliorum e contra mentes tantam superstitionem occupasse, ut multo patientius librariorum quam Editoris judicia ferant; neque aliter in Conjectantes exardescere, quam si arma adversum Deos Penates, & nomen Latinum sumsissent. Ne illorum tempestatem subirem, pauca in *Notis*, in *Textu* quam paucissima mihi permisi. Proxima erat cura, ut, loco Notarum, quas nullo judicio ex *Bocharto*, Geographiae, & Antiquitatum Scriptoribus plena manu conjecerat Servus *Hackianus*, aut ἀπροσδιονύσως scripserat; *Gruteri*, aliorumque, maxume si *Varia Lectione*, aut *Conjectura* commendarentur, suo quaeque ordine comparerent. Hae, quod praecipuarum mutationum Historiam contineant, omniumque *Editionum* quasi *Epitoma* sint, fere integrae, & Auctorum verbis habentur; excepto, ubi nos idem fusius tractamus, illosve errantes, quod non raro accidit, in viam revocamus. Post *Julium Exsuperantium*, & *Latronem Porcium*, de quibus, quod opera nostra non multum emendatiores prodeant, nihil attinet dicere; sequuntur *Fragmenta Historicorum vett.* quae post *Riccobonum*, & *Anton. Augustinum* collegerat *A. Popma*, multo maxume quam antehac emendatius excusa. Notas *Ausonii* (quibus nostrae passim intersparsae) cuilibet paginae subjectas habes; quae a Graecis depromta sunt, ea jam Graece damus; *Catonis* omnia, ex hoc, alioque *Popmae* libro huc adducuntur, propterea quod Illum ex omnibus unum maximi facit *Sallustius*. Sunt qui consilium nostrum hac in parte reprehendunt, neque cui inserviant usui haec, & hujusmodi ramenta satis se intelligere profitentur. At ipse item nescio, quem in finem isti animum ad legendum appellunt? si ut Latine scribant; ut Hujus indolem intimis percipiant sensibus; Eorum quos stylo expresserit reliquias ne statim pro nihilo habeant;

neu

neu quos *Critici* veteres ob Historiam quandam reconditam, ob Ritum aliquem remotiorem, Constructionem insolitam cum laude citaverint, eorum collecta Monumenta criminentur. Quin potius crebro secum ipsi revolvant, quantum *Virgilio* lucis, vel unius *Ennii* λέψανα infundant; quantae verborum amoenitates in hoc tanto Scriptorum dispendio nos fugerent, ni superesset *Lucretius*. Verum, ut postrema ingenia, (& quorum nemo non omnes *Scaligeros*, *Casaubonos*, *Lambinos*, *Salmasios*, unico *S. Delphini* Litteratore facile mutaverit) aliquo modo demereamur, Indices damus; unum Auctorum, quos obiter emendare aggressi sumus, alterum vero Glossarum, & Formularum; quem a nobis, officium servile dedignantibus, summa extorsit animi pertinacia. Praemissa est, nunc primum, toti Operi *Sallustii* Vita, quam luculentissimo dicendi genere, & doctrina abundanti conscripsit, mihique peramice dono dedit V. Cl. *Joannes Clericus*. Caetera mea subsidia ut paucis exsequar; Codices typis excusos *Venetiis*, hunc CIↃCCCCLXX. omnibus *Gruterianis* annis duobus priorem, illum CIↃCCCCLXXVIII. mecum communicavit *Rev. Pater*, *Joannes Morus Eliensis Episcopus*, bonis Artibus promovendis natus. Qui, dum alii Thesauros litterarios fere cum blattis & tineis dividunt, opes suas ultro recludit; ita nempe in illos jus privatim exercens, ut interea publici juris esse videantur. Tres deinde impressos in *Bib. R. Societatis* inspexi, primum per *Rubeum* excusum *Venetiis* CIↃCCCCXC. forma majori; ex reliquis, primore pagina defectis, alterum *Lugduni* editum CIↃCCCCXCVI. suadent characteres *Gothici*. Vidi praeterea, *Badianum Paris.* CIↃIↃIV. *Basileensem* CIↃIↃLXIV. *Carrionis* etiam *Antwerp.* CIↃIↃLXXIX. *Gruteri* Francof. MDCVII. Denique, *A. Popmae* Editionem *Franek.* MDCXIX. manu subinde notatum *J. Pricaei* mihi permisit Vir. Doct. & de Studiosis omnibus praeclare meritus *J. Laughton* B. Pub. *Cantabr.* Praefectus. De MSS. ne desponderem animum primus effecit Rev. *Joannes Postlethwayt* Gymnasii *Paulini* Rector dignissimus, qui *Sallustium* in membrana pulchre, sed recenter exaratum, permissu *Reverendiss. P. Thomae Archiepiscopi Cantuariensis*, ex Bibliotheca *D. Martini* apud *Londinenses* inopinato obtulit. Alium haud paullo vetustiorem, litteris exaratum minusculis, & mala manu interpolatum, suppeditavit *Bib. Publica.* Tertii, & quidem optimae notae, olim Monachorum *Buriensium*, copiam fecerunt Eruditi *Pembrochienses.* Duos postea, pares illi bonitate, a V. Cl. *Hen. Hadriano a Marck*, in gratiam meam impetravit *Hadrianus Relandus*, in *Academia Trajectensi* Lingg. Orientalium *Professor* celeberrimus. Ne-

que hoc tam insigni beneficio devinxisse contentus, nobiliss. *Koblium* perpulit, ut libros suos cum pluribus MSS. *Romae* & alibi commissos, nostrae fidei concrederet. Haud *alias* umquam plus *mihi* sperare licuit. Ecce autem ex improviso mors ipsius *Koblii:* ictu sanguinis extinctus est, & una fortunarum ejus obitus, eas forense funus merserat, omnia intercipiunt: *& nubibus irrita donant.* Putavi me defunctum infortunio; sed non adeo felix esse potui, ut simplici vulnere affectus, cum fortuna deciderem. Nam, ex septem Codicibus *Guelferbytanis* quorum dederat *Cl. Leibnitius*, ne uno quidem eorum frui licuit. Damnum tamen, quod in hisce factum est, si non resarciant, magnopere sublevabunt sex MSS. *Oxoniensium* scripturae variantes, quibus haud ita pridem ad oram *Parisiensis* adpictis, Editionem nostram auctam esse voluit *J. Hudsonus* S. T. P. Bibilothecae *Bodlejanae Proto-Bibliothecarius;* cujus ingenium atque eruditionem plurima *Graecae Linguae* monumenta ab illo nitidissime, & fideliter edita testantur. Ad hoc *Arondelianus*, quem in Bib. *Soc. Regiae* excussimus. Liber iste optimis quibusque proximus, olim *Bilibaldi Pirkheymeri* fuit, Senatoris *Norimbergensis*, & *Erasmi* familiaris. Postremo, Regius *Arondeliano* praestantior, cujus usuram benigne praebuit Vir in omni litterarum genere maximus, &, *cujus se pectore cuncta vetustas Condidit, & major collectis viribus exit*, *R. Bentlejus C. Trin.* apud nos *Magister*, & *Bibliothecarius Regius.* De caeteris interim codicibus, quos passim in notis adhibemus, propter numerum (octoginta fere sunt,) silere melius, quam parum dicere; & ne nimis jam loquaces Catalogos pertexamus, instituti ratio, librique immodice crescentis moles prohibent. Quod ad Notas attinet; in iis scripturam *Gruterianam*, a *Popma*, *Benio*, *Rutgero*, aliisque improbatam, ex MSS. Patribus, & omne genus Auctoribus *Sallustianae* dictionis aemulis non raro vindicavimus. Ejus rei exempla ab locis infra memoratis, si forte non vacat plura legere, petenda sunt. (*a*) Si in auctoritatibus quandoque nimii videamur, scias Lector, & ipsas alibi sollicitatas a librariis, quorum a petitionibus optime *defendit numerus*; tum ejusmodi fere esse quae in Lexicis frustra quaeras. Ubi compertum est, Auctorem aevi sequioris evidenter Nostrum παρῳδεῖν, ibi lectiones variantes non sine fructu apposuimus. (*b*) Neque antiquiores, *Graecos* potissimum, a quorum fon-

(*a*) P. 11. not 3. pag. 137. not. 1. pag. 64. not. 10. pag. 507. 4. Addend. 11. 18. &, 1. 8. 1. 10. (*b*) Pag. 7. not. 1. pag. 170. not. 2. pag. 174. not. 2. pag. 243 not. 1. pag 345. not. 5. pag. 348. not. 4.

fonte multa derivasse *Sallustium* in propatulo est, neglex imus. Neque id frustra; nam illi, uno & altero excepto, contra ac Noster, scatere verbis, & quasi diffluere sermonis copia solent; unde saepe numero fit, ut sensa ejus, pressiora licet, aperias, sententiasque confragosas, & ante expectatum cadentes aliquanto rectius componas. (*a*) Quod de integris sententiis dixi, idem etiam de loquendi Formulis, verbisque solitariis dictum velim; quae saepe allatis *Graecis* multo clarius elucent. (*b*) Nonnulla eo proposito adduximus, ut inde constaret, quomodo antiqui locum aliquem subdifficilem interpungendum censuerint. (*c*) Alia tantum ornatus gratia, atque ut haberet quibuscum in simili materia commissus emineret *Sallustius*, animosque juvenum, ad imitandum accenderet. (*d*) In *Moralibus* etiam ad quae, velut manu ducit, homo *ignava opera & philosopha sententia*, quaedam nobis, contra morem, permisimus; tum ut recte dicta primis Auctoribus restituerentur, tum ut harum rerum studiosis essent, unde otium oblectarent. (*e*) *Variantium Lectionum* sylvam, non interposito judicio exhibere, quid aliud est, quam corrigendi onus Lectoris cervicibus imponere; rogare Illum, cui prodesse debueras. Atque, ut *Judex* ille dici nequit, qui de *Controversiis* cognoscit, neque statuit, sic neque *Criticus* est vocandus, qui enumeratis anxie scripturae diversitatibus, eligendi facultatem, qua minus potest polletque, Lectoris arbitrio permittit. Habes ergo Censoris partes a nobis ubique studiose peractas, una cum rationibus quibus se nostra sententia tuetur. Non ita tamen ut exspectes argumenta magno verborum ambitu concepta, & quasi manu facta, id quod lectionis inopia fere fit. Nostra, pro Auctoris genio plerumque brevia, substricta, verbis aliorum quam nostris, tecte innuere, quam ambitiose concludere maluerunt. Saepius itaque uno alterove testimonio scrupulum exemtum, (*f*) Doctum erroris convictum, (*g*) Nostrum contra Codices firmatum, (*h*) verba quae propritim adhibet, atque ἐκ τ̃ ἅπαξ λεγομένων illustrata reperies, quae alioqui frigidis nempe ratiunculis, aut ventosi ingenii viribus frustra explicaturum quemquam speraveris. (*i*) Interea non eo usque Geographiae (*k*), Anti-

(*a*) Pag. 12. not. 2. p. 233. not. 4. p. 326. not. 1. p. 350. not. 1. p. 397. not. 3. (*b*) Pag. 79. N. 3. Addend. I. 8. X. 20. II. 8. III. 15. VI. 5. X. 16. pag. 189. 4. 290. 5. (*c*) Pag. 6. not. 1. pag. 512. not. 4. (*d*) Pag. 190. not. 1. pag. 21;. not. 2. (*e*) Pag. 225. not. 1. p. 226. not. 3. p. 450. not. 2. p 463. not. 2. Addend. I. 12. (*f*) Pag. 69. 3 128. 3. 201. 5. 325. 4. (*g*) Jug. cap. 30. pag. 236. 3 267. 1. (*h*) Pag. 192. not. 2. 273 2. 325. 4. 370. 2. 377. 3. (*i*) Pag. 476. 1. 501. 2. (*k*) Pag. 196. 2. 258. 2. 280. 1. 290. 3.

Antiquitatum, (*a*) Hiſtoriae (*b*), obliti, quin & hiſce rebus noſmet immiſceamus. Unum eſt, in quo a propoſita ſeveritate aliquantiſper ceſſi; partim in tuam gratiam, quo te facilius exorari patiare; deinde ut hujus Academiae MSS. a Peregrinantibus fere praetermiſſos, Orbi literato, quantum in me erat, oſtentarem. Nolui ſcilicet Auctorem ullum a me in *Salluſtii* medelam adductum, ipſum interea male ſanum emittere. Hinc extra provinciam non ſemel egreſſi ſumus (*c*), quod nobis ſine fraude licere, praeſertim cum ea re praebuerimus latiſſimam culpandi aream, nulli dubitamus. Reliquum eſt, ut ſi qua turbata nec ſuo loco poſita invenias, abſentiae noſtrae imputare velis, & illis Crucibus, qui me tua cauſſa nimis diu exercitum habuerunt. VALE.

(*a*) Pag. 60. 2. pag. 209. 3. 252. 4. Addend. I. 15. IV. 8. VI. 43. (*b*) Addend. II. 7. III. 13. (*c*) 16. 5. 48. 2. 77. 2. 133. 2. 294. 3. 435. 1. 447. 5. 483. 4.

VITA SALLUSTII

EX

PETRO CRINITO

DE

HISTORICIS

AC

ORATORIBUS LATINIS.

C. CRISPUS SALLUSTIUS Amiterni natus traditur in agro Sabino, quo anno Athenienſium urbs a L. Sulla devicta, atque vaſtata eſt, ut Romani annales referunt, ex nobili Salluſtiorum familia ortus eſt, quae diu in ſecundo ordine dignitatem ſervavit. idem in urbe educatus creditur, & a teneris annis operam, ac ſtudium impendiſſe optimis diſciplinis. ſed cum in ea tempora incidiſſet, quibus corrupti civium mores variis partibus, atque factionibus forent, neque virtuti praemia, aut bonis ingeniis adeſſent, in tam depravata civitate, quod idem Salluſtius fatetur, victum ejus ingenium voluptatibus, facile ſuccubuit. itaque cum ad Rempublicam pro aetate foret delatus, propter civium improbitatem & factiones, multa adverſa pertulit. nam tum praecipue Sullanis partibus infecta civitas aeſtuabat. Conſtat ex veterum commentariis, Salluſtium ipſum ingenio fuiſſe acri, & in ſtudiis literarum accurato, tum maxime in ſcribenda Hiſtoria. Praeceptorem habuit inter alios Ateium Praetextatum, qui Philologum ſe appellavit, & ab eo edoctus eſt de ratione recte ſcribendi, ut a Suetonio Tranquillo traditur, qui & Aſinium quoque Pollionem ſcribit ab eodem Praetextato eruditum, atque inſtructum: maxime autem M. Catonis ſtudioſus fuit: ex cujus commen-

men-

mentariis verba excerpsit, & velut breviarium ad usum proprium habuit: quod Octavius quoque Augustus in epistola ad M. Antonium refert, in qua ipsum Antonium, seu insanientem increpat, quod ea scribere vellet, quae mirentur potius homines, quam quae intelligant. Sed interim ad Sallustii commentarios. Historiam composuit de L. Catilinae conjuratione contra R. Senatum, & item de bello Jugurthae, qui Numidiae rex factus, diu contra Romanos strenue rem gessit. Historiam praeterea de Romanorum gestis, ut de Mario, & Sulla, nec non de Pompejo contra regem Mithridatem: quod opus libris aliquot a Sallustio absolutum traditur, & adhuc supersunt quaedam, veluti absolutissimi operis reliquiae, in quibus Sallustii diligentia in historia describenda, atque gravitas appareat. In parte operis de rebus Punicis, tanto animi studio incubuit, ut a quibusdam scriptum sit, eum regionem adiisse, ac maxima solertia perlustrasse, quo majore fide atque officio veritatem exploraret. Avienus certe Rufus plurimum Sallustii diligentiam, atque studium commendavit: sed & Gellius, vir Romanus, qui veterum eruditionis Aristarchus habebatur, ita de Sallustii oratione disserit: *Elegantia*, inquit, *Sallustii*, *verborumque facundia*, *& novandi studium*, *cum multa prorsus invidia fuit*, *plures non mediocri ingenio viri conati sunt reprehendere pleraque*, *& obtrectare*, *in quibus plura inscite*, *aut maligne vellicant*. quin & hunc proprietatis servantissimum vocat. Titus autem Livius tam iniquus Sallustio fuit, sicuti ab Annaeo Seneca scribitur, ut quaedam ex Historia Thucydidis translata, & eleganter assumta, velut depravata, & corrupta illi objecerit, idque ipsum non in Thucydidis gratiam effecit, ut Arellius Fuscus dicebat, verum putavit se facilius Sallustium vincere, si prius Thucydidem ipsum praeferret. Asinius quoque Pollio librum scripsit, quo Sallustii scripta reprehenderet, quod in iis nimia quadam affectatione antiquitatem sequeretur. Fabius vero Quintilianus, vir maturo, & gravi judicio, asseruit, oratione Sallustii, atque brevitate nihil fieri posse perfectius, praesertim apud vacuas & eruditas aures, neque veritus est idem Fabius, Thucydidi, in scribenda Historia apud Graecos principi, Sallustium ipsum opponere, sicuti T. Livium Herodoto: quo factum est, ut cum plures voluerint dicendi genus Sallustianum sequi, minime sint assecuti. est enim ejus oratio tam absoluta, tam casta, tam innocens, ut merito ab eruditis divina brevitas censeatur; nam & Arruntius, qui belli Punici Historiam scripsit, Sallustio tantum concessit, ut ejus orationem maximo studio sequeretur: quod alibi diximus. Nec illud ignoratur, con-

suc-

ſueviſſe Salluſtium magno labore ac ſtudio ſcribere, ut nihil non abſolutum, atque perfectum videri poſſet, quod ex ipſa lectione facile colligitur. Amicos in primis doctrina, & ingenio nobiles, habuit, ut Cornelium Nepotem, Meſſalam, & Nigidium Figulum, qui periiſſe in exſilio traditur; Julium praeterea Caeſarem magno ſtudio dilexit, a quo etiam, ut creditur, dignitate praefecturae honeſtatus eſt. Illud item a Suetonio refertur, Lenaeum grammaticum, Pompeji libertum, ſatyras contra Salluſtium compoſuiſſe, eumque mordaci & virulento carmine laceraſſe, ut qui lurconem illum, popinonemque, & nebulonem, ac laſtaurum appellarit, tum vita ſcriptiſque monſtroſum, ac M. Catonis verborum furem ineruditiſſimum: quod ipſum non alia ratione a Lenaeo factum creditur, quam ut ſtudium ſuum, atque officium erga patronum Pompejum probaret: quem virum Salluſtius ore improbo, animo autem inverecundo eſſe ſcripſerat. itaque mirandum non eſt, ſi tam acerbe, atque ſatyrice libertus Lenaeus contra Salluſtium aciem ſtyli exacuit. Quantum odii, atque inimicitiae inter hunc & M. Ciceronem exſtiterit, notiſſimum eſt: quod utriuſque violentae, atque acerrimae orationes ita demonſtrant, ut neuter videri poſſit ſatis ſui rationem habuiſſe, dum alteri malediceret. Qua in re non ſunt multa referenda, cum ex Hieronymi, ac Fabii auctoritate conſtet, eos homines longe aberraſſe, qui confictas magis orationes ab aliis, quam a Salluſtio & Cicerone habitas crediderint. Et ſane tam corruptis moribus Salluſtius, ingenio tam proclivi ad luxum fuit, ut paternam domum, vivente adhuc patre, turpiſſima ratione venalem haberet, quod illi inter alia vitia a M. Cicerone exprobratur. Sed a Varrone etiam & Gellio traditum eſt, eundem fuiſſe in adulterio deprehenſum ab Annio Milone, loriſque caeſum, ac data pecunia dimiſſum; qua ratione factum eſt, ut M. Cicero appellare illum non dubitaverit, menſarum aſſeclam, cubiculorum pellicem & adulterum. Dignitates publicas geſſit, & quaeſturae, & tribunatus honorem aſſecutus eſt, ſed nulla quidem laude, aut commendatione, adeo lubidine magis, quam ratione, & publice & privatim vixit: nam & ad judicum ſubſellia abſtractus, fortuna extrema (ut inquit Cicero) ſtetit. Scribunt autem grammatici, ea de cauſa ſenatu ejectum fuiſſe a cenſoribus, quod ingenti libidine matronas conſectaretur. Illud quoque de Salluſtio relatum eſt, patrocinio & favore C. Caeſaris conſecutum fuiſſe praeturam Africae inferioris, ex qua dives factus, cum in Urbem rediret, pretioſiſſimos hortos in regione ad Malum Punicum comparavit, ac Tiburti villam, quae a Cicerone itidem

illi objiciuntur. Neque desunt, qui scribant Terentiam M. Ciceronis uxorem ab eo repudiatam, Sallustio nupsisse, ac deinceps Messalae Corvino, viro in eloquentia clarissimo: quod etiam suo loco scripsimus. Sciendum est, fuisse plures Sallustios: nam & Cneus a M. Tullio celebratur, in Sallustiorum familia insignis, & M. Ciceroni, ac Cn. Pompejo maxime familiaris: quod ex iis epistolis colligitur, quas Cicero ad Pomponium Atticum scribit. qua in re imprudenter quidam decepti sunt, cum Sallustii Empedoclea ignorarent, ut alibi demonstravi. Sunt, qui tradant, ad annum secundum & LX. eum vixisse, & in patria annis aliquot post obitum C. Caesaris diem extremum obiisse: quod ex veterum commentariis colligitur. Illud praeterea de hoc ipso Crispo Romae circumlatum est, ut multi testantur:

Hic erit, ut perhibent doctorum corda virorum,
Crispus Romana primus in Historia.

SALLUSTII.

GERARDUS JOANNES VOSSIUS

IN

HISTORICIS LATINIS.

C. SALLUSTIUS CRISPUS *natus Olympiadis* CLXXIII. *an.* III. *quem ad annum Anonymus* ἐν Ὀλυμπιάδων ἀναγραφῇ *haec annotat:* Σύλλας τὰς Ἀθήνας ἐξεπολιόρκησε μηνὸς Ἀνθεστηριῶνος. Κρίσπος Σαλούστιος ἱστοριογράφος ἐγεννήθη. *Sylla Athenas expugnat ſecundo menſe hiberno. Criſpus Salluſtius Hiſtoricus naſcitur.* Is eſt annus Urbis conditae IↃCLXVIII. Ubi videmus, Graecos ſcribere Σαλούστιος. *Et ſane itidem in* MSS. *meis, & antiquioribus editionibus, vocatur* SALUSTIUS. *Sed ſcribendum* SALLUSTIUS *gemino* LL. *quomodo legitur in aliis* MSS. *& lapidibus. Marmor effoſſum juxta rudera Salluſtianae domus:*

M. AURELIUS PACORUS
ET M. COCCEJUS STRATOCLES
AEDITUI VENERIS HORTORUM
SALLUSTIANORUM BASEM CUM
PAIMENTO MARMORATO
DEANAE
D. D.

Neque aliter lapis alius, cujus vide ſis inſcriptionem apud Aldum de Orthographia. Natus autem eſt Amiterni in Sabinis, anno uno poſt natum Veronae Catullum, ut notat Euſebius ad annum MDCCCCXXXI: *quadriennio autem ante bellum obiit Actiacum, ut idem ſcribit ad annum* MDCCCCLXXX. *Doctiſſimus Hieronymus Wolfius putabat, nomen ejus ſimplici* L. *ſcribi oportere, quia vel a ſale ſit, vel ſalute. Sed* ἔτυμον *utrumque eſt incertum. Et cur non a ſale geminato* LL *aeque eſſe poſſit, ac ab eodem venit* ſallo, *unde* ſallitus, *pro ſalſo? Quare puto, non recedendum eſſe a libris antiquis, atque inſcriptionibus, in quibus* L *geminatur. Tribunus plebis erat, quo*

anno Clodius a Milone occisus fuit, puta anno IɔCCII, *quo Cn. Pompejus Magnus, compluribus mensibus consul sine collega fuit. Tribunatu eo, quem nulla cum laude gessit, ut Ciceroni, ita & Miloni, infestus admodum erat: idque quia in Faustae, L. Sullae filiae, adulterio deprehensus, virgis a Milone esset caesus, nec nisi pecunia data dimissus. Nempe istud in caussa est, cur Clodianis semper studuerit adversus Milonem. Vide Pedianum, Gellium, Servium, Horatii interpretes. item orationem sub Ciceronis nomine jam Augustaeo, vel Tiberii aevo, editam. Ex quibus etiam discimus, ob adulteria ac stupra senatu fuisse motum ab Appio Claudio Pulcro, & L. Calpurnio Pisone Caesonio Coss. nempe anno Urbis* IɔCCIII, *sive juxta alios* IɔCCIV: *quo consules erant L. AEmilius Paullus & C. Claudius Marcellus. Ejus e Senatu ejectionis meminit & Dio lib.* XL. *Ac ne alium Sallustium signari putes, clare ait id contigisse* Σαλȣςίῳ, τῷ τὴν ἱςορίαν συγγράψαντι. *Eo anno Milo jam exulabat: unde consequitur, quod a Milone Tribuno pl. virgis caesum dicebamus, id antea contigisse; non eopse anno, ut vir eruditus putabat. Etiam discimus iisdem ex scriptoribus, a C. Julio Caesare, rerum potito, dignitatem Senatoriam recuperasse, quaestoremque factum, & postea etiam praeturam obtinuisse. Praeturae mentionem quoque invenio apud Hirtium pene initio libri de bello Africano:* Item C. Sallustium Crispum praetorem ad Cercinam insulam versus, quam adversarii tenebant, cum parte navium ire jubet; quod ibi magnum numerum frumenti esse audiebat. *Item apud Dionem lib.* XLII. *de hoc ipso legas:* Στρατηγὸς γὰρ ἐπὶ τῷ τὴν βȣλὴν ἀναλαβεῖν ἀπεδέδεικτο. *Narrat ibidem, ut cum in Campania Caesaris milites, quos in Africam praemittere statuerat, seditionem concitassent, ac Sallustius praetor Romam contenderet, quo Caesarem hujus rei faceret certiorem, propemodum fuerit occisus a compluribus militum, qui eum insequebantur, nec cuiquam parcebant, imo duos etiam senatores occiderant. Apud eundem lib.* XLIII. *refertur, ut Caesar Numidiae praefecerit Sallustium; ille autem provinciam expilaverit: ac a Caesare quidem fuerit absolutus; sed infamiam non effugerit; quod qui in Historia acerbus esset alienorum vitiorum castigator, turpiter ipse in hoc munere se dedisset. Ex hac autem praeda Numidica ita ditatus fuit, ut in Quirinali monte forum emeret, quod* Sallustii *vocatur, ubi nunc aedes S. Susannae: item hortos, qui hodieque* Sallustiani *nominantur. Haec ostendunt, vitam ejus laudari a nemine posse. Nempe omnis ejus gloria a praeclaris scriptis proficiscitur. Sed vix ejus quicquam integre ad nos pervenit,*

venit, praeter bellum Jugurthinum, & Catilinarium. Ita vulgo inscribuntur. Sed posterior genuina inscriptio, DE CONJURATIONE CATILINARIA. *Testis Sallustius ipse his verbis:* Igitur de Catilinae conjuratione, quam verissime potero, paucis absolvam. *At ex nobili Historiarum opere, quo imprimis historici principis nomen meruit, nihil habemus praeter quatuor oratiunculas, epistolas duas, & lacera aliquot fragmenta, quae ex Grammaticis antiquis, atque aliis scriptoribus, collecta sunt. Duae vero ad Caesarem orationes, ut vocant, de Republica ordinanda, utrum Sallustii sint, non convenit inter eruditos. Carrio Sallustio abjudicat: & pro illo est, quod veterum nemo, qui tantopere gaudent Sallustium ad partes advocare, inde aliquid depromat. Dissentit autem Douza, cui favent libri vett. & dictio ipsa, quae, quicquid dicat Carrio, plane Sallustium redolet. Sin genuinae non sint, negari tamen non possit, valde esse antiquas, & quidem Juliani, aut Augustaei aevi: saltem non infra Flavianum. Sed genuinas esse arbitror, non tamen ut orationes esse putem, sed epistolas duntaxat. Nam posterioris auctor bis ait, se illa scribere, ac disertim litteras appellat. Planeque verisimile est, missas esse ad Caesarem, cum in Hispanias contra Petrejum & Afranium proficisceretur: quemadmodum jamdudum Ciacconius observavit. Illa vero in Ciceronem oratio, etsi a Fabio quoque tanquam Sallustii laudetur: tamen, quod res indicat, omnino est alicujus declamatoris: credo Porcii Latronis, vel alterius alicujus ex illis, quos nominat M. Seneca in Suasoriis, & Controversiis. Fidem ejus valde commendant antiqui. Nam* certissimus auctor *dicitur Vibio Sequestri de Fluminibus. Item Hieronymo libro de locis Hebraicis, & exinde Isidoro lib.* XIII. *cap.* 21. *Adhaec* nobilitatae veritatis Historicus *nuncupatur ab Augustino lib.* I. *de Civitate Dei, cap.* 5. *Avienus etiam in descriptione orae maritimae, dicit omnia illius dicta esse* praejudicatae auctoritatis, *appellat quoque* expressorem efficacem styli, & veritatis. *Objectant adversus ea aliqui, quod, pravo loliginis succo, pleraque ad Ciceronis laudem pertinentia, quae apud alios legere sit, praeterierit. Verum ea potius neglexisse ego arbitror, vel ut falsa, vel ut incerta plane, vel ut exigua ac minuta. Quod ad dictionem Sallustii attinet, omnes antiqui judicant, brevem ac nervosam esse, & Thucydideae aemulam. Sane scriptor est plane Atticus, qua laude Demostheni propior est, quam Cicero ipse: ut bene censet Turnebus in Adversariis suis. Sed ut Thucydidem non omnes probarunt, ita nec Sallustii dictio omnibus probabatur.*

batur. Nam Asinius Pollio damnabat eam, tanquam obscuram, & in translationibus audacem: ut Tranquillus auctor est lib. de claris Grammaticis in Philologi vita. Imprimis vero reprehendi solet, quod antiqua verba ex Catonis Originibus excerperet: cujus rei meminere Augustus apud Tranquillum in ejusce Caesaris vita, idemque Tranquillus lib. de claris Grammaticis in vita Lenaei, & Fabius ex antiquo epigrammate lib. VIII. *cap.* 3. *Sed haec impedire non potuere, quo minus a Tacito (at quanto viro!)* rerum Romanarum florentissimus auctor *lib.* III. *Historiarum diceretur. Imo juxta Martialem lib.* XIV. Crispus Romana primus in Historia *est. Augustino quoque lib. de Vita beata vocatur* electissimus pensator verborum. *Imo Graeci ipsi ejus Historias tanti fecere, ut eas verterit Zenobius, sophista is, qui Romae docuit sub Adriano Caesare; quique epitomen proverbiorum Didymi, & Tarrhaei scripsit; ut testis est Suidas in* Ζηνόβιος. *Atque inde est, quod Sallustii quoque meminit Stephanus in* Ἄζιλις. *Utinam vero exstaret Asper Grammaticus, Sallustii interpres, teste Hieronymo. Quaedam ex eo citat Sosipater. Joannes Baptista Pius annotationum Posteriorum cap.* LXXXIV. *citat* antiquum auctorem, qui vitam Sallustii scribit. *Eum non vidi. Sed scio vitam Sallustii e veteribus reliquisse Asconium Pedianum: ut cognoscere est ex Acrone ad Horat. Sat.* II. *lib.* I. 41. *E junioribus idem conati Pomponius Laetus, & Petrus Crinitus. Sed his fides habenda, quatenus veterum scrinia compilarunt. Cave autem cum Sallustio hoc confundas Crispum Sallustium, ad quem in Odis scribit Horatius, Historici hujus sororis filium, Augusti amicum: de quo Seneca lib.* I. *de Clementia, & Tacitus lib.* I. *&* III. *Annal. A quo & metallum quoddam Sallustianum esse dictum, Plinius auctor est lib.* XXXIV. *cap.* 2.

C. CRI-

C. CRISPI SALLUSTII VITA.

AUCTORE JOANNE CLERICO.

Bonorum Virorum timiditati, inconstantiae, aut imprudentiae vix ignoscere possumus, si quid aliquando moribus suis indignum, & ante actae Vitae minus consentaneum protulerint. Sed multo magis iram nostram movent improborum honesti sermones; quibus, ut nequitiam suam occultent, certiusque noceant, uti solent; nihil enim sceleratius, quam armis Virtutis uti, ut Vitium tuearis. Non puto autem quemquam pravae hujus simulationis labe magis infectum vixisse, quam celeberrimum Historicum C. CRISPUM SALLUSTIUM, ut liquebit ex ejus vita; quam ex Veteribus colligere statui, ut quicumque eam legent, hoc exemplo intelligant non esse propterea existimandum bonum quemquam fuisse, quod Virtutem calamo defenderit, nisi constet mores cum sermonibus consensisse. Nemo certe elegantius & acrius in suae aetatis vitia, quam SALLUSTIUS, invectus est; nec quisquam vitae minus severae fuit.

Natus erat (*a*) Amiterni, in Sabinis, apud quos extant etiamnum antiquae severitatis reliquiae, anno ab Urbe condita (*b*) DCLXIX. *L. Cornelio Cinna* III. & *Cn. Papirio Carbone Coss.* Hi Sullae infensi bellum civile concitarunt, quod non desiit, nisi postquam Sulla, triennio post, rerum potitus est. His annis, omnis generis flagitia in Italia commissa, ple-

(*a*) *Vide* Eusebium *in Chron. ad An.* MDCCCCXXXI. (*b*) A. C. LXXXV.

plebejaeque & nobiles familiae gravissimas calamitates passae sunt; unde intelligere licet miserrimo ac flagitiosissimo aevo natum esse *Sallustium*, & quo multo plura, quae vitaret, quam quae sequeretur, videbat. Parentes tamen ejus inculpatae vitae fuisse credibile fit, quod priscus Declamator, qui nomine *Ciceronis* in *Sallustium* invectus est, omniaque conquisivit, quae in eum dici possent, nihil in fama, rumoribusque subsequentis aetatis invenerit, quod iis exprobraret. Patrem certe *Sallustii* se *praeterire* ait; *qui si*, inquit, *numquam in vita sua peccasset, tamen majorem injuriam Reipublicae facere non potuisset, quam quod eum talem filium genuerat.* Subjicit, se *non exsequi si qua in pueritia peccasset Sallustius, ne parentem ejus accusare videretur, qui eo tempore summam ejus potestatem habuit.* Quae verba satis ostendunt, probra nulla in Historici nostri parentes tunc temporis jacta; neque enim iis vehemens Declamator pepercisset, ut *Sallustii* nequitiam credibiliorem redderet.

Plebejam ejus familiam, non patriciam, ut nonnulli volunt, fuisse liquet, ex eo quod Tribunus Plebis fuerit; ac sane ubique in nobiles invehitur, ac praesertim in Historia Belli Jugurthini, & posteriore Epistola ad C. Caesarem *de Republica Ordinanda.*

A teneris annis excultam eloquentiam, & operam diligentem litteris a *Sallustio* datam, satis ostendunt ejus scripta; neque enim ita scribunt, qui serius se se ad litterarum studia contulerunt. Ideo fidem ei minime detraxerim dicenti Epist. II. ad Caesarem *postquam sibi aetas, ingeniumque adolevisset, se haud ferme armis atque equis corpus exercuisse, sed animum in litteris agitasse; &, quod natura firmius erat, ingenium in laboribus habuisse.* Sed & hoc diserte testatur (*a*) *Suetonius*; Praeceptorem enim ejus fuisse docet Attejum praetextatum, nobilem Grammaticum Latinum, qui se *Philologum* vocavit, & qui *Sallustium* familiarissime coluit. Vix tamen videtur, more aliorum, causas actitasse, ut gratiam ac famam sibi actionibus forensibus compararet. Nulla certe memoria ejus rei, apud Veteres; nec *Cicero*, qui tot aequalium suorum, qui operam suam venditarunt in foro, meminit, *C. Crispi Sallustii* mentionem ullam usquam fecit. Si quis silentii causam fuisse inimicitiam, quae inter eos fuit, suspicetur; doceat cur *Cicero* ejus saltem obiter non meminerit, ut vituperaret. Ac sane genus eloquentiae Sallustianae minus aptum foro fuit; aptissimum Historiae, quae ab otiosis legitur. Quare (*b*) *Quintilianus*, vi-

tari

(*a*) *In lib. de Illustribus Grammaticis cap.* 10. (*b*) *Lib.* IV. *cap.* 2.

tari oportere judicat in caussis agendis illam Sallustianam (quamquam in ipso virtutis locum obtinet) brevitatem, & abruptum sermonis genus, quod otiosum fortasse lectorem minus fallit, audientem transvolat.

Declamator, (*a*) quem dixi, turpissimam adolescentiam *Sallustio* exprobrat, nefandarumque voluptatum amorem objicit; quae criminationes, ut falsae esse possunt, non omnino incredibiles ob sequuta flagitia videntur. *Domum paternam*, si accusatori credimus, *vivo patre, turpissime venalem habuit, ac vendidit;* morique coegit ex moerore patrem, quo nondum mortuo, jam pro herede omnia gerebat. Nec aetatis tirocinio lapsus, postea se correxit, sed abiit in sodalitium Sacrilegi nescio cujus Nigidiani; bis accusatus est, apud Judices, bis absolutus; verum ita ut non innocens esse, sed Judices pejerasse viderentur.

Cum ad capessendos Reipublicae honores contenderet, (*b*) Quaesturam est consequutus, quam si petiit legitimo anno, hoc est, vigesimo quinto, Quaestor fuit A. U. C. (*c*) DCXCIV. Quinto Caecilio Metello Celere & L. Afranio Coss. Aliosne honores ambiverit, an difficultatibus deterritus ad privatam vitam, iis missis, concesserit, non satis liquet. Ab hoc certe tempore nullos honores, ad Tribunatum usque Plebis, gessit. In ipso adolescentiae ardore, videtur ea admisisse, quae aeternam nomini ejus infamiam intulerunt. (*d*) *M. Varro* Scriptor gravissimus, in libro quem inscripserat *Pius*, aut *de Pace*, *C. Sallustium* in adulterio deprehensum cum Fausta, Sullae filia, a Milone ejus viro loris bene caesum, &, cum pecuniam dedisset, dimissum fuisse prodidit.

Attamen A. U. C. DCCII. (*e*) Tribunatum Plebis adeptus est, tempore quo usque adeo turbata erat Respublica, ut eo deventum sit, ut Cn. Pompejus Magnus Consul, sine collega, crearetur. Cum autem paullo ante T. Annius Milo P. Clodium occidisset, Pompejusque legem de vi tulisset, qua instituebatur quaestio de ea caede; ulciscendi occasionem nactus *Sallustius*, sibi non defuit. Cum duobus aliis Tribunis Plebis inimicissimas conciones, ut scribit *Asconius Pedianus* in *Ciceronis* Milonianam, de Milone habuit, invidiosas etiam de Cicero-

(*a*) *Cap.* 5. (*b*) *Ibidem.* (*c*) A. C. LX. (*d*) *Apud Aul. Gellium* Lib. XVII. cap. 18. *Vide & veterem Scholiasten* Horatii *ad Sat.* II. *Lib.* I. (*e*) A. C. N. LII.

*** *** *** **

cerone, quod Milonem summo studio defenderet; eratque maxima pars multitudinis infensa non solum Miloni, sed ipsi etiam, propter invisum patrocinium, Ciceroni. Postea tamen cum de accusandi studio multum remisisset *Sallustius*, in suspicione fuit in gratiam rediisse cum Milone & Cicerone.

Crediderim, hisce temporibus, scriptam fuisse Historiam Catilinariae Conjurationis; cum *Sallustius*, exacto Tribunatus tempore, privatus ageret, nec Ciceroni esset infensus; rem enim ita narrat, ut ea lecta Historia, nemo non acta Ciceronis sit probaturus. Forte & bellum Jugurthinum, & Civilia, quae id insequuta sunt, aliaque cum iis connexa, eodem illo tempore conscripsit, aut aliquanto posterius. Certe non sunt ea scripta hominis adolescentis, testaturque ipse, initio conjurationis Catilinariae, se tum demum Historiam aggressum scribere, (*a*) *ubi animus ex multis miseriis atque periculis requievit*, *& sibi reliquam aetatem a Republica procul habendam decrevit*; quod vix ante Tribunatum, quem anno aetatis XLI. gessit, fieri potuit. Tum vero statuit *res gestas Populi Romani carptim* (sic ipse loquitur) *ut quaeque memoria digna viderentur perscribere*; *eo magis quod ei a spe, metu, partibus Reipublicae animus liber erat.* Haec sunt verba hominis honores nullos amplius sperantis, aut certe ambitionem egregie dissimulantis. At nec ante dissimularat honorum cupiditatem; nec postea, rerum potiente Caesare, eorum contemtum prae se tulit.

Itaque ante omnia Catilinariam conjurationem, quae contigerat anno ejus vitae XXX, ac proinde cujus testis fuerat, scribere undecim circiter post annis aggressus est, si calculos recte ponimus. Tum Jugurthinum bellum, quod diu ante quam nasceretur, & Civile, quod eo puero gestum est, conscripsit. Periit postremum Opus, si fragmenta quaedam excipias, quae tamen sat ampla ad nos pervenerunt, ut ex iis intelligere possimus, non minus accurate ac cetera perscriptum fuisse. (*b*) Sed mihi videor ex loco *Ausonii* posse colligere tempora, quorum Historiam scripserat *Sallustius*, in iis libris qui perierunt. *Ausonius* in Idyllio XXXII, ad Nepotem, docet puerum, quos libros legere eum oporteat, & quos ipse, in gratiam ejus in manum iterum sumere sit paratus. Itaque memorato *Terentio*, sic loquitur de *Sallustii* libris:

Jam

(*a*) Cap. 3. (*b*) *Suetonius de Ill. Gramm.* cap. 10.

Jam facinus, Catilina, *tuum*; Lepidique tumultum,
Ab Lepido, *&* Catulo; *jam res & tempora Romae*
Orsus, bis senos seriem connecto per annos.
Jam lege civili missum Mavorte duellum,
Movit quod socio Sertorius *exsul Ibero.*

Haec sunt omnia opera *Sallustii*, excepto bello Jugurthino, quod cur omiserit *Ausonius*, non intelligo. Forte aliquot versus vetustate interciderunt. I. Occurrit bellum Catilinarium, de quo nihil necesse est dicere. II. Historia tumultus excitati a *Marco AEmilio Lepido*, anno Urbis Conditae DCLXXXVII. postquam anno superiori Consul fuisset: Is tumultus a Pompejo & Catulo oppressus est, eodem anno. III. Inde *Sallustius* scripserat Historiam rerum in Republica Romana per duodecim annos gestarum, ante Lepidi tumultum; quorum duodecim annorum initium fecerim circiter ab anno U. C. DCLXIII, quo bellum Marsicum inchoatum, ab eo enim tempore, usque ad extremam Dictaturam Sullae, duodecim circiter anni fluxerunt. Multa autem inveniuntur fragmenta *Sallustii*, ex quibus liquet eum res a Sulla gestas scripsisse; quae ea temporis intercapedine continentur. IV. Bellum scripserat Sertorianum, quod coeperat sub finem vitae Sullae, proximeque duodecim annos memoratos consequebatur; Metellus enim in Hispaniam contra Sertorium missus est anno U. C. DCLXXIV. qui duodecim illorum annorum ultimus fuit. Si ea Historia ad receptas usque Hispanias pertexta est, quod credibile videtur, pertinuit ad annum DCLXXXI. nam eo demum anno, occisis Sertorio & Perperna, pacatae sunt Hispaniae.

Hinc videmus quamvis *Sallustius* carptim scripsisset Historiam Romanam, nec continua temporum serie lucubrationes suas edidisset, ex tribus postremo memoratis operibus potuisse contexi circiter octodecim annorum Historiam; quae utinam sane exstaret! Fragmenta enim ejus sitim nostram excitant, non restinguunt. Hi autem libri, quamvis ab auctore eo ordine, quem memorat *Ausonius*, editi, videntur postea a Grammaticis in ordinem quemdam redacti, ut ex tribus operibus una conflaretur Historia, Librique ejus perpetuo ordine a primo ad ultimum decurrerent, commodiusque ad testimonium citarentur. *Asinius Pollio*, in libro quo *Sallustii* scripta reprehenderat, ut nimia priscorum

verborum adfectatione oblita, tradebat, *In eam rem adjutorium ei fecisse maxime quemdam Atteium Praetextatum, nobilem Grammaticum Latinum, declamantium deinde adjutorem atque praeceptorem.* Ab hoc ajebat *Sallustium, Historiam scribere aggressum, breviario rerum omnium Romanarum, ex quibus quas vellet eligeret, instructum fuisse, antiquaque ei verba & figuras solitum eum esse colligere.* Videtur Grammaticus non ignobilis ea in re ingenio ac voluntati *Sallustii* gratificatus esse, potius quam suum ipsius judicium sequutus; nam in praeceptis Rhetoricis ad Asinium Pollionem, ei *nihil aliud suadebat*, ut prodidit Suetonius, *quam ut noto, civilique & proprio Sermone uteretur, vitaretque maxime obscuritatem & audaciam in translationibus.* Credibile est *Sallustium* ea re gravitatem styli captasse, & priscorum illorum Romanorum sermonem imitatum, quorum moribus erat dissimillimus, ut flagitiosae vitae maculas elueret, persuaderetque iis, quibus satis notus non erat, falsa esse omnia, quae de illo minus honesta jactabantur.

Verum hae artes belle homini non cesserunt, nam anno (*a*) U. C. DCCIV. Coss. L. AEmilio Paulo & C. Claudio Marcello, Appius Claudius Pulcher Censor, non repugnante Collega L. Calpurnio Pisone, omnes libertinos, ut docet *Dio* Lib. XL. multos etiam nobilium, atque inter eos *Crispum Sallustium*, qui Historiam conscripsit, Senatu ejecit. Quod factum, si veteribus (*b*) Grammaticis credimus, propter adulteria; dicitur enim ab iis *Salustius tanto ardore insanivisse in libertinas, quanto moechus in matronas, quod cum illi in Senatu a Censoribus objectum esset, respondit se non matronarum, sed libertinarum sectatorem esse. Quare ex Senatu*, inquiunt, *ejectus est.* Hoc quoque ei exprobrat personatus ille (*c*) *Cicero*, qui Declamatione in ejus mores invectus est. Idem nos docet, postquam Censores Senatum, more majorum legissent, nusquam conspectum esse *Sallustium* Romae, suspicaturque tum se *conjecisse in ea castra, quo omnis sentina Reipublicae confluxerat*; hoc est, in Galliam ad Caesarem se contulisse. Non minoribus (*d*) conviciis eum exagitavit *Lenaeus*, Pompeji Magni libertus, ex amore erga patroni memoriam, quem

(*a*) *A. Chr. N. L.* (*b*) *Schol. in* Sat. II. *lib.* I. Horatii. (*c*) *Cap.* 5. & 6. (*d*) Suetonius *de illustr. Gramm.* cap. 15.

quem *Sallustius* scripserat *oris probi*, *animo inverecundo fuisse*. Ideo Lenaeus postea Historicum nostrum *acerbissima Satira*, ut docet Suetonius, *laceravit*, lastaurum & lurconem & nebulonem popinonemque *appellans*, *&* vita scriptisque monstrosum, *praeterea* priscorum, Catonisque verborum ineruditissimum furem. Qua ex occasione, sic de Pompejo scripsisset *Sallustius*, post interitum ejus Historiae, conjicere non possumus; at constat Caesarianis partibus e Senatu expulsum favisse.

Certe posteaquam Respublica armis oppressa est, anno sequente, (*a*) U. C. DCCV. C. Claudio Marcello & L. Cornelio Lentulo Coss. a Caesare (*b*) est in Senatum reductus; Quaestura iterum accepta, ut honestius in amplissimum ordinem reciperetur. Eum autem *honorem*, si adversae famae credimus, *ita gessit*, *ut nihil in eo non venale habuerit*, *cujus aliquis emtor fuit. Nihil non aequum ac verum duxit*, *quod ipsi facere collibuisset*. Propter iteratam Quaesturam, priscus Declamator, cujus verba protulimus, *bis Senatorem*, *bis Quaestorem factum* ait. At *Dio* lib. XLII. vult, ut recuperaret dignitatem Senatoriam, Praetorem creatum. Malim, Quaestura in eum collata, factum hoc esse; eo enim Magistratu capto, Romana Juventus ingrediebatur Senatum.

Hoc tempore, viris doctis videtur scripsisse ad Caesarem duas illas Litteras, quae perperam Orationes inscribuntur, *de Republica ordinanda*. Sed posteriores quidem, hoc tempore, scripsisse potuit; at priores non nisi propemodum confecto bello scripsit. Malim ergo hasce differre in annum DCCVII, aut certe ad finem anni antecedentis cum victus esset Cn. Pompejus.

Igitur sub finem anni DCCVI. cum in Asia esset Caesar, ab iis (*d*) qui Roma ad eum venerant cognovit, litterisque urbanis animadvertit multa Romae male & inutiliter administrari, neque ullam partem Reipublicae satis commode geri; quod & contentionibus tribunitiis perniciosae seditiones orirentur, & ambitione atque indulgentia Tribunorum Militum, & qui legionibus praeerant, multa contra morem, consuetudinemque militarem fierent, quae dissolvendae disciplinae, severi-

(*a*) *Cicer. in Sallust.* cap. 6. (*b*) *A. C. N.* XLIX. Id. cap. 7. (*c*) A. C. N. XLVII. (*d*) Hirtius *de Bel. Alexand.* cap. 65.

ritatisque essent. Hanc crediderim occasionem fuisse, scribendi iterum ad Caesarem de ordinanda Republica; qua de re, cogitare serio non potuit, nisi post victum Pompejum. Antea quidem *Sallustius*, Caesare nondum in Macedoniam profecto, vigenteque bello, multa monuerat, ea de re, in Epistola, quae II. Oratio perperam dicitur, ubi de *M. Bibulo* & *L. Domitio*, quasi viventibus loquitur, cum Bibulus mortuus sit ante pugnam Pharsalicam, & Domitius ex ea fugiens interfectus. Sed in altera Epistola, in qua de bello, quasi confecto, loquitur, rem eamdem iterum aggreditur. Itaque, quae prior est, eam oporteret esse posteriorem, quod etiam ipsum ejus, quae posterior est, prooemium satis ostendit.

Antequam autem Caesar contra Scipionem, Pompeji socerum, in Africam iret, anno U. C. DCCVII, quo Caesar iterum Dictator fuit, M. Antonius Magister Equitum, Praetor factus est *Sallustius*; qui honor videtur non tam monitorum de Republica ordinanda, quam turpium adulationum iis admissarum praemium fuisse. At *Sallustio* propemodum fatalis fuit; (*a*) cum enim esset in Campania, apud Caesarianos milites, mox in Africam transmittendos, motaque ab iis esset seditio, quam frustra compescere tentavit, ab iis ferme est interfectus. Quin etiam cum Romam ad Caesarem contenderet, ut hac de re certiorem faceret, insequuti eum complures militum, obvios quosque occiderunt; ipsum, si adipisci potuissent, e medio sublaturi.

Caesar vero, placatis militibus, sub brumam in Africam, cum parte exercitus, trajecit, secumque *Sallustium* duxit, quem, paucis diebus postquam adpulisset, cum penuria annonae premeretur, (*b*) ad Cercinam insulam, quam adversarii tenebant, cum parte navium, ire jussit, quod ibi magnum numerum frumenti esse audiebat. (*c*) Ejus adventu C. Decimius Quaestorius, qui ibi cum grandi familiae suae praesidio praeerat commeatui, parvulum navigium nactus conscendit, ac se fugae commendavit. *Sallustius* interim a Cercinatibus receptus, magno numero frumenti invento, naves onerarias, quarum ibi satis magna copia fuit, complevit atque in castra ad Caesarem misit. Quid aliud in eo bello gesserit *Sallustius*, nemo prodidit, sed fidelem

(*a*) *Ex Dione* lib. XLII. (*b*) Hirtius *de Bello Afric.* cap. 8. (*c*) *Ibid.* cap. 34

lem ac strenuam operam Caesari navasse, ex praemio intelligere est. (*a*) Anno enim U. C. DCCVII, confecto Africano bello, (*b*) Caesar eum in Numidia recepta, verbo quidem administrandae provinciae caussa, reipsa autem expilandae, pro Praetore, reliquit. Itaque dona multa *Sallustius* accepit, multa rapuit, Romamque deinde reversus, cum a Numidis accusaretur, maximam infamiam retulit; quod cum libros scripsisset, in quibus copiosa & acerba oratione invectus erat in eos qui ex provinciis quaestum fecissent, rebus ipsis quod scripserat non expressisset. Ne (*c*) tamen caussam diceret, (*d*) sestertio duodecies cum Caesare pactus est, si credimus personato *Ciceroni*. Gravissimus certe Historicus *Dio*, prodidit eum, licet a Caesare dimissum, suis ipsius scriptis perennem infamiam sibi creasse, quod vita ab iis prorsus dissentiret.

Ea praeda, (*e*) qui modo ne paternam quidem domum redimere poterat, repente tamquam somnio beatus, hortos pretiosissimos, qui (*f*) *Sallustiani* ab ejus nomine, dicti sunt, villam Tiburtinam, & alias possessiones sibi comparavit.

Qua ratione, vitam postea traduxerit *Sallustius*, Veteribus tacentibus, nobis non liquet. Credibile est ornandae domui, exstruendis villis, deliciisque undequaque sibi parandis occupatum fuisse; ita ut saluberrimis praeceptis, quae in Historiis tradiderat, exemplo suo, vim pondusque detrahere pergeret. De ejus oratione in *Ciceronem*, & *Ciceronis* in *Sallustium*, nihil addam; quia, licet antiquae sint, nec infra aevum Tiberianum, animi causa, a Rhetore quopiam confictas nemo amplius dubitat.

Septuagesimo aetatis anno, fato functus est, quadriennio (*g*) ante bellum Actiacum, hoc est, anno (*h*) U. C. DCCXIX. S. Pompejo & S. Cornificio Coss. Vir sane fuit memorabilis, si Historias ejus spectes; quae, si nimium antiquioris styli studium excipias, nullis aliis postponendae sunt, principemque locum, inter Romanos Historicos, etiam judicio Veterum, ei pepererunt. Nec brevitatem ac efficaciam singularem dictionis dumtaxat laudant, sed etiam veritatis studium; quod ita intelligendum, ut de aliis loquenti fides habeatur, de se ipsi

(*a*) A. C. N. XLVI. (*b*) *Dion.* lib. XLIII. (*c*) *Cicer. in Sallust.* cap. 8. (*d*) *Nonagesies mille ff. eoque amplius.* (*e*) *Id. Ibid.* (*f*) *De iis vide* Fam. Nardinum *Vet. Romae* lib. IV. cap. 7. (*g*) *Vide Euseb. in Chron.* (*h*) A. C. N. XXXV.

Et:

Paene stulta est inhaerentium oculis ingeniorum enumeratio: inter quae maxime nostri aevi eminent, princeps carminum Virgilius, Rabiriusque, & consecutus Sallustium Livius, Tibullusque & Naso, perfectissimi in forma operis, nam vivorum ut magna admiratio; ita censura difficilis est.

Horatius, Serm. lib. I. Sat. 2.

Libertinarum dico: Sallustius in quas
Non minus insanit, quam qui moechatur.

Acro ad Horat. lib. I. Sat. II. 41.

ILLE FLAGELLIS AD MORTEM CAESUS] *Hoc de Sallustio videtur dicere. Sallustius enim Crispus in Faustae, filiae Sullae, adulterio deprehensus ab Annio Milone, Flagellis esse caesus dicitur: quod Asconius Pedianus in Vita ejus significat.*

Eadem fere Porphyrio.

Servius ad VI. AEn. 612.

Si re vera caesi; Salustius, quam Milo deprehensum sub servi habitu verberavit in adulterio suae uxoris, quae fuerat Fausti Sullae filia.

Asconius Pedianus.

Fertur Sallustius tanto ardore insanivisse in libertinas, quanto moechus in matronas: quod cum illi in Senatu a censoribus objectum esset, respondit, se non matronarum sectatorem esse; quare ex senatu ejectus est, quod ipse excusat in Catilinae bello.

Haec vetus Interpres Horatii, ad Sat. II. 47.

Idem

Idem in Argum. Milon. pag. 779. & ibid. ad cap. 6. pag. 812.

Salluſtium fuiſſe Tribunum plebis, quo anno Cn. Pompejus ſolus Conſul erat, oſtendit. Unde colligas ingenio fuiſſe Tribunicio & turbulento. Notanda hic ſunt Tullii verba: *Diviſa ſententia eſt, poſtulante neſcio quo. Nihil enim neceſſe eſt omnium me flagitia proferre. Sic reliqua auctoritas Senatus emta interceſſione ſublata eſt.*

Nempe per Munatium & Salluſtium, mercede corruptos. Qui dividi poſtularat, is erat Q. Fuſius. Vid. Aſconius ibid. & in cap. XVII. p. 861. in XVIII. p. 865. in XXV. p. 897.

Seneca Rhetor Decl. lib. III.

* *Orationes SalluſtI in honorem Hiſtoriarum legantur.*

Seneca Philoſophus Epiſt. CXIV.

Salluſtio vigente, amputatae ſententiae, & verba ante exſpectatum cadentia & obſcura brevitas fuere pro cultu. Arruntius, vir rarae frugalitatis, qui Hiſtorias belli Punici ſcripſit, fuit Salluſtianus, & in illud genus nitens.

Et ibidem.

Quae apud Salluſtium rara fuerunt, apud Arruntium crebra ſunt, & paene continua, nec ſine cauſſa, ille enim in haec incidebat: at hic illa quaerebat.

Et lib. IX. Decl. I. & Controverſ. XXV. lib. 5.

Cum ſit praecipua in Thucydide virtus brevitas, hac eum Salluſtius vi-

* Quaſi dicat, non admodum probari. Vid. Corradus in Quaeſtura Cic. p. 161.

vicit, & in suis illum castris cecidit, nam in sententia Graeca tam brevi, quam salvo sensu detrahas vocem aliquam, constabit sensus, etiamsi non aeque comtus, attamen integer; at ex Sallusti sententia nihil demi sine sensus detrimento potest. Titus autem Livius tam iniquus Sallustio fuit, ut hanc ipsam sententian, & tamquam translatam, & tamquam corruptam, dum transferretur, objiceret Sallustio, nec amore Thucydidis facit, ut illum praeferat; sed laudat quem non timet, & facilius putat posse a se Sallustium vinci, si ante a Thucydide vincatur.

Martialis lib. XIV.

Hic erit, ut perhibent doctorum corda virorum,

Crispus Romana primus in historia.

Quinctilianus lib. II. c. 5.

Livius a pueris magis legendus quam Sallustius, & hic Historiae majoris est auctor: ad quem tamen intelligendum jam profectu opus sit.

Et lib. III. c. 10.

Crispus Sallustius in bello Jugurthino & Catilinario nihil ad historiam pertinentibus principiis orsus est.

Et lib. IV. c. 2.

Vitanda illa Sallustiana, quamquam in ipso virtutis locum obtinet, brevitas, & abruptum sermonis genus: quod otiosum fortasse lectorem minus fallit, audientem transvolat, nec, dum repetatur, exspectat.

Et

Et lib. VIII. c. 3.

Nec minus noto Sallustius epigrammate incessitur:

Et verba antiqui multum furate Catonis,
Crispe, Jugurthinae conditor historiae.

Et lib. IX. c. 3.

Ex Graeco translata Sallustii plurima.

Et lib. X. c. 1.

Neque illa Sallustiana brevitas, qua nihil apud aures vacuas atque eruditas potest esse perfectius, apud occupatum variis cogitationibus judicem & saepius ineruditum captanda nobis est: neque illa LivI lactea ubertas docebit satis eum, qui non speciem expositionis, sed fidem quaerit.

Et ibidem.

At non Historia cesserit Graecis: nec Thucydidi opponere Sallustium verear: nec indignetur Herodotus aequari sibi T. Livium, cum in narrando mirae jucunditatis, clarissimique candoris, tum in concionibus, supra quam narrari potest, eloquentem; ita dicuntur omnia cum rebus tum personis accommodata, sed affectus quidem, praecipue eos qui sunt dulciores, ut parcissime dicam, nemo Historicorum commendavit magis: ideoque immortalem illam SallustI velocitatem diversis virtutibus consecutus est, nam mihi egregie dixisse videtur Servilius Nonianus, pares eos magis quam similes.

Et ibidem.

Attici praecisis conclusionibus obscuri, Sallustium atque Thucydidem

superant; tristes ac jejuni Pollionem aemulantur; otiosi & supini, si quid modo longius circumduxerunt, jurant Ciceronem ita locuturum fuisse.

Et lib. X. c. 3.

Sane manifestus est SallustI ex ipso opere labor.

Statius Papinius lib. I. Sil. 4.

Sed tuas artes puer ante discat:
Omne quis mundi senium remensus,
Orsa SallustI brevis, & Timavi
Reddis alumnum.

Cornelius Tacitus Hist. lib. III.

C. Sallustius, rerum Romanarum florentissimus auctor.

Justinus Hist. lib. XXXVIII.

Pompejus Trogus in Livio & Sallustio reprehendit, quod conciones directas, ac orationes operi suo inferendo Historiae modum excesserint.

Agellius lib. I. c. 15. Noct. Attic.

Sallustius, novator verborum.

Et lib. III. c. 1.

Sallustius, vel subtilissimus brevitatis artifex.

Et

Et lib. IV. c. 15.

Elegantia orationis SallustI, verborumque facundia & novandi studium cum multa prorsus invidia fuit: multique non mediocri ingenio viri conati sunt reprehendere pleraque & obtrectare: in quibus plura inscite aut maligne vellicant, nonnulla tamen videri possunt non indigna reprehensione.

Et lib. X. c. 20.

Sallustius, proprietatis in verbis retinentissimus, consuetudini concessit.

Et lib. eodem c. 26.

Asinio Pollioni in quadam epistola, quam ad Plancum scripsit, & quibusdam aliis C. Sallustio iniquis, dignum nota visum est, quod: &c.

Et lib. XVII. c. 18.

M. Varro in litteris atque vita fide homo multa & gravis, in libro quem inscripsit, Pius, aut, De Pace, C. Sallustium, scriptorem seriae illius & severae orationis, in cujus Historia notiones censorias fieri atque exerceri videmus, in adulterio deprehensum ab Annio Milone, loris bene caesum dicit, & cum dedisset pecuniam, dimissum.

Suetonius De claris Grammaticis: de Philologo.

Asinius Pollio librum scripsit, in quo Sallustii scripta reprehendit, ut nimia verborum affectatione oblita.

Et ibidem.

Philologus coluit familiarissime C. Sallustium, & eo defuncto, Asinium

nium Pollionem, quos Hiſtoriam componere aggreſſos, alterum breviario rerum Romanarum, ex quibus quas vellet eligeret, inſtruxit; alterum praeceptis de ratione dicendi; quo magis miror Aſinium Pollionem credidiſſe, antiqua eum verba & figuras ſolitum eſſe colligere Salluſtio, cum ſciat eum ſibi nihil aliud ſuadere, quam ut noto civilique & proprio ſermone utatur, vitetque maxime obſcuritatem SalluſtI, & audaciam in tranſlationibus.

Et de Lenaeo.

Lenaeus tanto amore erga patroni (Pompeji) memoriam exſtitit, ut Salluſtium Hiſtoricum, quod eum oris probi, animo inverecundo, ſcripſiſſet, acerbiſſima ſatyra laceraverit, (a) laſtaurum & lurconem & nebulonem, popinonemque appellans, & vita ſcriptiſque monſtroſum, praeterea priſcorum Catoniſque verborum ineruditiſſimum furem.

Macrobius Sat. lib. III. c. 15.

Salluſtius, graviſſimus alienae luxuriae objurgator & cenſor.

Et lib. V. c. 1.

Quatuor ſunt genera dicendi: copioſum; in quo Cicero dominatur: breve, in quo Salluſtius regnat: ſiccum; quod Frontoni adſcribitur: pingue & floridum; in quo Plinius ſecundus quondam; & nunc, nullo veterum minor, noſter Symmachus luxuriatur.

Symmachus lib. V. Epiſt. 66.

Interea recuſo ſententiam, quae rem venaticam ſervile dicit officium. Sta-

(a) Vid. Voſſ. Etymolog. p. 281.

Statuerit hoc ſcriptor ſtilo tantum probandus: nam morum ejus damna non ſinunt, ut ab illo agendae vitae petatur auctoritas.

Auſonius in Protreptico.

Jam facinus Catilina tuum, Lepidique tumultum,
Ab Lepido & Catulo jam res & tempora Romae,
Orſus, bis ſenos ſeriem connecto per annos.
Jam lego civili miſtum Mavorte duellum,
Movit quod ſocio Sertorius exſul Ibero.

Sidonius Apollinaris in Panegyri Anthemii Auguſti.

Qua Criſpus brevitate placet, quo pondere Varro,
Quo genio Plautus, quo flumine Quinctilianus,
Qua pompa Tacitus numquam ſine laude loquendus.

Et in Panegyri Narbonenſi.

Et te multimoda ſatis verendum
Scriptorum numeroſitate Varro:
Et te qui brevitate Criſpe polles:
Et qui pro ingenio fluente, nulli
Corneli Tacite es tacendus ori.

Apulejus Apologia.

Neque Cato gravitatem requirit, neque Laelius levitatem, neque Gracchus impetum, nec Caeſar calorem, nec Hortenſius diſtributionem, nec Calvus argutias, nec parcimoniam Salluſtius, nec opulentiam Cicero.

Festus Avienus, in ora Maritima.

Interrogasti, si tenes, Maeotici
Situs quis esset aequoris: Sallustium
Noram id dedisse, dicta & ejus omnibus
Praejudicatae auctoritatis ducier
Non abnuebam; ad ejus igitur inclytam
Descriptionem (qua locorum formulam
Imaginemque, expressor efficax stili
Et veritatis, pene in obtutus dedit
Lepore linguae) multa rerum junximus.

Vibius Sequester lib. de Fluminibus.

Sallustius, auctor certissimus.

Marius Victorinus in librum Cic. de Inventione.

Historia & brevis esse debet in expositione, & aperta & probabilis; ut Sallustius sibi omnia in Catilina tribuit.

Spartianus in D. Hadriano.

Amavit (Hadrianus) genus dicendi vetustum, controversias declamavit, Ciceroni Catonem, Virgilio Ennium, Sallustium Caelio praetulit: eademque jactatione de Homero ac Platone judicavit.

Vopiscus in Aureliano.

Nemo scriptorum, quantum ad historiam pertinet, non est aliquid mentitus, in quo Livius, in quo Sallustius, in quo Cornelius Tacitus, in quo denique Trogus, manifestis erroribus convincerentur.

Et

Et in Probo.

Et mihi quidem id animi fuit, non ut Sallustios, Livios, Tacitos, Trogos, atque omnes disertissimos imitarer viros, sed Marium Maximum, Suetonium Tranquillum, &c.

Et lib. II. c. 13.

Quod quidem non fugit hominem nequam Sallustium, qui ait: Sed omnis nostra vis in animo & corpore sita est; animi imperio, corporis servitio magis utimur. Recte, si ita vixisset ut locutus est, servivit enim faedissimis voluptatibus, suamque ipse sententiam vitae pravitate dissolvit.

Lactantius.

Sallustius, homo eruditus.

Et:

Sallustius, homo nequam, ait: Sed omnis nostra vis in animo & corpore sita est: animi imperio corporis servitio magis utimur, *recte, si ita vixisset ut locutus est, servivit enim foedissimis voluptatibus, suamque ipse sententiam vitae pravitate dissolvit.*

Hieronymus in epitaph. Neapolitani ad Heliodorum.

Neque enim proposui historiam scribere, sed nostras breviter flere miserias, alioquin merito ad haec explicanda & Thucydides & Sallustius muti sint.

Et lib. I. adversus Jovinianum.

Cicero rogatus ab Hirtio, ut post repudium Terentiae, sororem ejus duceret, omnino hoc facere supersedit, dicens non posse uxori se & Philosophiae pariter operam dare, illa interim conjunx egregia, & quae de fontibus Tullianis hauserat sapientiam, nupsit Sallustio inimico ejus, & tertio Messalae Corvino, & quasi per quosdam gradus eloquentiae devoluta est.

Idem de locis Hebraicis, & ex eo Isidorus Orig.
lib. XIII. c. 21.

Sallustius, auctor certissimus.

Augustinus de Civitate Dei lib. I. c. 5.

Sallustius, nobilitatae veritatis historicus.

Et Epist. V. ad Marcellinum.

Nobilissimus historicus.

Johannes Sarisberiensis, Policratici
lib. III. c. 12.

Unde & Crispo, Historicorum inter Latinos potissimo, sed & ipsi Ciceroni placuit: In malis factionem esse, quod in viris bonis vera amicitia est.

Pe-

JUDICIA ET TESTIMONIA.

Petrarcha.

Criſpus Salluſtius, nobilis hiſtoricus veritatis (ſic enim de illo apud auctores veriſſimos ſcriptum video) quo fidelius res Africae complecteretur, libros Punicos perquiſivit, peregrinamque linguam, per interpretem, flagranti ſtudio ſcrutatus eſt, quin & maria tranſgreſſus dicitur, ut oculis ſuis crederet de conditionibus locorum. Bellum Jugurthinum, conjurationemque Catilinae, compendioſo, & ad unguem, ut dici ſolet, caſtigato ſtylo complexus eſt, ſed nullo famoſior quam Hiſtoriarum libro, qui aetati quoque noſtrae, ne certum ejus ſileam dedecus, amiſſus eſt: veterum quidem teſtimonio illuſtris, apud nos ſolo jam nomine ſuperſtes.

L. Vives.

Salluſtius, rerum Romanarum florentiſſimus ſcriptor, ut inquit Tacitus, frequens eſt in manibus puerorum, ſed mihi aptior videtur provectioribus. Inimitabilis eſt in illius ſcriptis gratia: quae quotieſcunque repetita, nunquam taedium ſui, aut ſatietatem lectori afferant.

Qu. Eſtaugius.

Nemini dubium eſt Salluſtium plures majoreſque hiſtoriarum libros ſcripſiſſe, qui partim temporum injuria, partim invidia hominum jam dudum periere. Neque abſurdum eſt inde ſuſpicari, ſi bellum Jugurthinum, quod ipſe non vidit, & tamen Romanis ſuis ita diligenter notavit, ea quoque memoriae mandaſſe, quae ſuo tempore potiſſimum contigere: quemadmodum contentionem inter Marium, Sullamque ortam, ob bellum Mithridaticum: Octavii, Mariique necem: Africam Pompeji Magni victoriam: Sullae tyrannidem: Metelli Pompejique in Hiſpanias miſſionem: Sertorii, pugnaeque ejus finem: Gladiatorum bellum: Tribunatum plebi reſtitutum: Piratarum exitium: Syriam victam. Et cum his pleraque alia, quae a Salluſtii nativitate uſque ad Catilinae conſpirationem geſta ſunt, ubi interfuerunt anni exacti viginti & quinque. Deinde, a Catilinae conjuratione uſque ad Salluſtii obitum,

etiam ardua haud pauca acciderunt: velut, Magni Pompeji triumphus: Ciceronis exsilium, & trucidatio: Gallicum bellum: Clodius interemtus: Respublica oppressa: Africana expeditio: Julius Caesar confossus: Octaviani Aug. imperium: L. Antonii seditio. Quare haud facile creditu, tam diligentem historicum haec Romana omisisse. Sed hanc, pro dolor, jacturam debemus aut Gothis & Vandalis orbis devastatoribus: aut Ciceronianis vel Livianis Sallustio infensissimis: nam iste Patavinus tunc viginti quatuor annorum natus erat, cum Sallustius ex humanis cessit: cujus tandem libri etiam a jactura quantumvis mitiore, immunes non fuerunt. Sic ex Livio, parum superest: ex Ennio fere nihil, ex Sallustio pauca, uti res humanae semper fuerunt. Praeterea non abs re, a quibusdam dicitur inimitabilis, veluti liquet vel ex auctoribus, qui post eum de Jugurtha scripserunt: ut Livius, & abbreviatores ejus, praesertim Florus lib. III. *cap.* 1. *& lib.* LXII. *Orosius lib.* V. *cap.* 15. *Valerius Maximus lib.* II. *cap.* 2. *& lib.* VI. *cap.* 11. *Frontinus lib.* I. *cap.* 8. *& lib.* II. *cap.* 1. *&* 4. *Eutropius lib.* IV. *cap.* 8. *Plinius, & alii, qui ad tantam dicendi gratiam nunquam pervenerunt. Vir ille clarissimus, philosophus, orator magnus, verus historicus, adversarios habuit Ciceronem in primis, propter Terentiam: Asinium Pollionem, propter Ciceronem: Titum Livium, propter scribendi famam: qui cum suis curarunt assidue, ut omnino Sallustii vitium, non cum scriptis ejus oblivioni traderetur. Ita similitudo illa studii, raro benevolentiam, aemulationem potius afferre solet.*

Julius Caes. Scaliger Oratione pro Cicerone.

Id quod & Sallustius, omnium scriptorum numerosissimus, nusquam aspernatus est.

Et ibidem.

A Sallustio autem brevitatem illam peti debere, cum scribis; neque quid velis intelligo, neque tam vulgi animo conceptam, adeo persuasam, adeo decantatam in illo viro brevitatem umquam comprehendi. Nam si, quoniam frequentibus asyndetis utitur, aut quod non longis periodis ambit argumenta rerum, properare tibi videtur, isto tibi quo-

que

que pacto brevibus atque interceptis ſaltibus centum milliariorum iter minus longum videbitur, quam unius modo ſtadii intervallum, quod uno ſpiritu confeceris. Ac contra videmus Salluſtium ipſum, cum quid ſemel dicendum aſſumpſit, adeo perſtare ut ſaepenumero egredi videatur, &c.

Ibidem.

Neque vero Salluſtium, politiſſimum auctorem, rejiciunt: (Ciceroniani) ſed anxium illud atque inſititium dicendi genus, ſed multa ſuperſtitioſa verba.

Idem lib. IV. Poët. c. 24.

Quaſi vero commentarium ſcripſerit ille, non Hiſtoriam pleniorem; qui ſit Hiſtoriae pater appellatus.

Et lib. III. c. 96.

Ambitioſe igitur feciſſe videtur Salluſtius quibuſdam, quod Poëtarum more, cum dicere orſus eſſet de Catilina, omiſſa ea narratione repetit hiſtoriam ab ipſis ultimis Romae rudimentis. Nos virum ſuo in genere praeſtantem cum recte tum neceſſario feciſſe judicamus: ut oſtenderet corruptam civitatem, cujus & pars eſſet Catilina.

Joannes Bodinus.

De Salluſtio, quod omnia fere ejus ſcripta interciderunt, non ita facile judicari poteſt, ex iis tamen, quae habemus, integerrimum ſcriptorem & rerum magnarum uſu peritum fuiſſe conſtat, ut enim Jugurthinum bellum verius ſcriberet, in Africam uſque navigavit, libere tamen de rebus judicat, quid enim liberius eſt, quam in uno Caeſare & Catone Romanorum omnium illius aetatis collocare virtutem?

Ju-

Justus Lipsius.

Ex iis qui superant, C. Caesar laudatur in primis; si ut disertus narrator; libens assentio: est enim ejus viri pura oratio sine fuco ac calamistris ornata, vel Romanis vel Atticis Musis dignissima, sin ut perfectus historicus; dubitare me dicam, cum & non nulli fidem ejus in historia civili requirant, & tertium illud ἠθικὸν ϗ πολιτικὸν *totum ei desit. Itaque ipse Caesar, ceteroqui minime sui contemtor, Commentarios inscripsit non Historias, & hoc ipso laudem veram meruit, quod falsam affectare contemsit. Jam vero princeps Historicorum audit Livius; si magnitudinem operis & varietatem rerum spectamus; recte. Sed tamen (quod more majorum liceat) a Livii lectione semper commotior surrexi, non semper melior, aut ad vitae casus instructior: Sallustius unus ex* VIII. *viris illis est, qui feliciter consecutus videtur haec omnia, & quem, si mei arbitrii res sit, in hoc lustro principem senatus historici legere non dubitem, nam ceteri deinceps minorum quasi gentium historici, quantum a superiorum aetate, tantum & a laude afuerunt, nisi quod admirabile est, quantum inter istos unus excellat imitator SallustI Corn. Tacitus, omni virtute antiquis proximus, longo quidem intervallo, sed tamen proximus.*

Ludovicus Carrio.

Quarum rerum ego maxuma haec documenta habeo, quod prioribus illis temporibus, Licinius Macer, Fabius Pictor, Tubero, Hemina, Valerius Antias, Claudius Quadrigarius, Caelius, Sisenna, alii rerum nostrarum auctores; posterioribus T. Livius, Trogus Pompejus, C. Plinius, Corn. Tacitus, & qui primus aut in primis est, C. Sallustius Crispus ferme ab stirpe interierunt.

Et:

Nam eum scriptorem in primis ego praeclarum existimo verborum atque sententiarum brevitate.

C. CRISPI

C. CRISPI SALLUSTII HISTORIARUM FRAGMENTA.

LIBER I.

I. RES populi R. M. Lepido, Q. Catulo Coss. ac deinde militiae & domi gestas composui. *Donatus Pomp. Messalinus.*

Cato

RES POPULI] In tanta rerum antiquarum obscuritate, tamque densis errorum tenebris, quae prima sint in his C. Sallustii Crispi Historiis, quae secunda, difficilis est dijudicatio; atque eo difficilior; quod neque veteres eam rem ratione persecuti sunt: & si qui aetatis posterioris idem agere tentarunt, iisdem etiam vestigiis, quibus insistimus, inhaerere, & per omne scriptorum genus errare debuerunt: neque certam aliquam scribendi rationem, quasi viam, tenere potuerunt. Igitur nos, quibus in rebus hujusmodi diligentius inquirendis industriam graviorum disciplinarum tractatio negavit, & in inveniendis ingenium, natura satis parce est elargita, ita haec Historiae Sallustianae fragmenta, & veluti è naufragio tabulas, componemus, ut si navem integram & sartam tectam esse praestare non possimus: quis enim id speret? saltem efficiamus ut minus lacera, minusque dissipata, & in partes pauciores dissoluta esse videatur. Haec autem primo historiae loco posui, quod Tib. Donatus sub initium Æneidos, Virgilium, qui prius rem, deinde posuerit personam, ita tueatur; ut Sallustium, omni metrorum ratione liberum, sic historiam coepisse scribat, *primo ut rem, mox pop. Rom. personam poneret.* Adde quod Ausonius in Protreptico suo, historiarum Sallustii argumentum breviter recensens, ita canat:

Jam facinus Catilina tuum, Lepidique tumultum,
Ab Lepido & Catulo jam res & tempora Romae
Orsus, bis senos seriem connecto per annos.
Jam lego civili mistum Mavorte duellum,
Movit quod socio Sertorius exsul Ibero.

Quae Ausonii ac Donati commode, ni fallor, ad haec verba referri possunt, quae cum bis a Prisciano, primo genitivum Romae, pro adverbio notante, deinde, idem posterius repetente, tum vero etiam apud Rufinum, sive quis alius auctor est libelli *De Metris Comicis*, a Pompejo Messallino adducuntur. Messallini verba ex libro *de pedibus & numeris oratorum* adscribam, neque enim parum ad eam quam exprimendam curavi scripturam confirmandam, & vero multum ad Priscianum vehementer duobus libris XV. in locis corruptum emendandum faciunt. *Nunc si videatur*, inquit, *Sallustianae periodi numeros inspiciamus. Res popu*, dactylus. *li Ro*, *mani*, *Marco*, tres spondei. *Lepido*, anapaestus. *Quincto Catulo*, spondeus & anapaestus. *Consulibus*, paean primus. *ac deinde*; dichoreus sive ditrochaeus. *militi*, dactylus. *& domi*, creticus. *gestas*, spondeus. *composui*, choriambus. Hactenus ille, quod tametsi ita certum loci hujus constituendi argumentum sit, ut vehementer mirer homines quosdam cum in hunc scriptorem incidissent, magis etiam, quasi dedita opera, ejus scripturam vitiare voluisse: tamen & apud Messalinum & apud Rufinum, copulam, &, ex veteribus Prisciani libris, cum in alio etiam vulgato exstaret, necessario reposui. Fuerunt consules M. Aimilius Q. F. M. N. Lepidus, & Q. Lutatius Q. F. Q. N. Catulus, an. U. C. CIↃCLXXV. CARRIO. Tacit. Ann. II. *Res Imperatoris Domitiani composui.* CIACCONIUS. Videtur Sallustius aemulatus esse exordium quo Thucydides historiam suam exorsus est, cum dixit: Θουκυδίδης Ἀθηναῖος συνέγραψε τὸν πόλεμον τῶν Ἀθηναίων καὶ Πελοποννησίων, ὃν ἐπολέμησαν πρὸς ἀλλήλους. Nam verbum *composuit* eodem modo usurpavit, quo Graecus scriptor, *συνέγραψα*, quod positum est, pro *συγγράψω*. Ad Sallustium respexit Tacitus cum dixit Lib. XI. *Res Imperatoris Domitiani composui.* M. autem Lepidi, & Q. Catuli consulatus, descriptus

Cato Romani generis disertissimus multa paucis absolvit. *Servius & Acron.*

Fannius vere. *Victorinus.*

Nos in tanta Doctissimorum hominum copia. *Servius.*

Neque me diversa pars in civilibus armis movit a vero. *Arusianus.*

Nobis primae dissensiones vitio humani ingenii evenere: quod inquies,

scriptus est in veteri apud me Senatusconsulto, quod in aenea tabella incisum est ita: ΕΠΙ ΥΠΑΤΩΝ ΚΟΙΝΤΟΥ ΛΥΤΑΤΙΟΥ ΚΟΙΝΤΟΥ ΥΙΟΥ ΚΑΤΛΟΥ ΚΑΙ ΜΑΡΚΟΥ ΑΙΜΙΛΙΟΥ. . . . . . . ΜΑΡΚΟΥ ΥΙΩΝΟΥ ΛΕΠΙΔΟΥ, &c. URSIN.

CATO] Marius Fabius Victorinus commentario I. ad Ciceronem de inventione, *Sallust.* inquit, *cum aliis historiographis singula tradidisse* Lib. I. *Historiarum: dat Catoni brevitatem; Romani generis disertissimus multa paucis absolvit.* Servius quoque lib. I. Æneidos notat a Sallustio dictum: *Romani generis disertissimus.* quin & Acron. Satyr. ult. Lib. I. Horat. ad illud; *est brevitatis opus; sic.* inquit, *& Cato laudatur a Sallustio quod multa paucis absolveret. Vox multa*, ex Acrone apud Victorinum reponenda est. CARRIO. Ita *Hieronymus* Tacito auctore, Ep. II. *Cato Censorius Rom. generis disertissimus.* WASSE.

MULTA PAUCIS ABSOLVIT] Cicero de Oratore: *Talis noster Cato & Pictor & Piso, qui neque tenent quibus rebus ornatur oratio (modo enim huc ista sunt importata) & dum intelligatur, quid dicant, unam dicendi laudem putant esse brevitatem.* Scripserat inter alia Cato bellum Carthaginiense, qui liber bis a Nonio citatur. Nihil tamen potius ejus Originum libris; de quibus Cicero in Bruto: *Jam vero Origines ejus, quem florem aut quod lumen eloquentiae non habent?* In iis quoque insertae plurimae ejus & gravissimae Orationes. Caeterum Originibus puto nihil aliud significari quam Antiquitates, qua voce suos libros insignivit Varro. Glossarium vetus: *Origo ἀρχαιολογία.* COLER.

FANNIUS VERE] Adducit hunc locum Marius Victorinus apud quem legitur: *Fannius vero brevitatem*, pro quo alii reposuerunt, *Fannius vere.* Sed cum Sallustius brevitatem Catoni tribuerit, fortasse pro, *brevitatem*, scribendum erit, *ubertatem*, nam illud, *vere*, non placet, & factum videtur ex eo, quod in vulgatis est, *vero.* URSIN. *Sallustius*, inquit ibi idem Victorinus, *dat Fannio veritatem.* CARRIO. Inter Oratores refertur à Paterculo duobus locis. Meminit ejus Cicero quoque ad Atticum Lib. XII. Epist. V. ubi & generum vult fuisse Laelii. COLER. Duo fuere Fannii, cujus utriusque meminit in Bruto Cicero: *Horum aetatibus adjuncti duo C. Fannii, Caji Marcique filii fuerunt: quorum Caji filius, qui consul cum Domitio fuit, unam orationem de sociis & nomine Latino, contra Gracchum reliquit: sane & bonam & nobilem.* & post aliqua: *Aliter autem & Fannius M. F. C. Laelii gener, & moribus, & ipso genere dicendi durior. Is soceri instituto, (quem, quia cooptatus in Augurum collegium non erat, non admodum diligebat: praesertim cum ille Q. Scaevolam sibi, minorem natu generum, praetulisset: cui tamen Laelius se excusans, non genero minori dixit se illud, sed majori filiae detulisse) is tamen instituto Laelii Panaetium audiverat: ejus omnis in dicendo facultas ex historia ipsius non ineleganter scripta perspici potest: quae neque nimis est infans, neque perfecte diserta.* Ejus quoque Annalium meminit Cicero primo de LL. & Lib. II. de Orat. item ad Atticum Lib. XII. Epist. 5. ubi & indicat a Bruto fuisse in compendium redactos. VOSSIUS.

NOS IN] Et haec ab eodem Servio Lib. IV. Aeneid. sine libri numero allata, huc pertinere existimavi, cum enim, Mario Victorino teste, singulos historiographos recensuisset: tandem de se loquens; *nos*, inquit, hoc est, eodem interpretante Servio, *ego in tanta, &c.* CARRIO.

IN TANTA OCTISSIMORUM] Locutus fuerat, arbitror, de Caelio, Rutilio, Pictore, Quadrigario, Antiate, Sisenna, praecipuis Historicis, seque omnibus aetate praecedentibus. His adde & Venonium ex Cicer. I. de Leg. & Lib. XII. ad Atticum. COLER.

DIVERSA PARS] Pro *adversa*, *opposita*, *contraria.* Tacitus XIV. *stabat pro littore* diversa *acies.* Livius, in diversum *equi concitati.* Confer Quintilianum Institut. IV. I. V. 13. Itaque ex MSS. legendum, pro *adversa*, apud eundem Declam. VI. p. 84. confer Justinian. Institut. II. Tit. I. §. 30.

NOBIS] Ex Prisciano Libr. V. Exemplar S. Martini Lovaniensis duas voces a vulgata editione variat. primum enim legit; *nobis nuper primae:* deinde; *agitur*, pro, *agit*, quod posterius, licet probante Thosano codice, nondum admisi. Sic in Critico emendationum Sallustiniarum emendavimus apud Sallust. bello Jugurthino cap. XXV. *Porro animus cupidine caecus ad inceptum scelus rapiebat.*

inquies, atque indomitum, semper in certamine libertatis, aut gloriae, aut dominationis agit. *Priscianus.*

Nam a primordio urbis ad bellum Persi Macedonicum. *Idem.*

II. Res Romana plurimum Imperio valuit, Ser. Sulpitio & M. Marcello

bat. Cum vulgo ubique legeretur, *rapiebatur*; loco ab hominibus ineptissimis Sallustianas loquendi rationes ignorantibus foede depravato. Carrio.

Inquies] Saepe in *inquietum*, librariorum inscitia, vertitur, ut apud Boëtium Conf. IV, 3. *ferox atque* inquietus *linguam litigiis exercet.* Ita Edit. Sitzmanni Amstelod. 1667. & Bertii ibid. 1667. ad Cod. Rittershusii & B. Pub. Cantab. *inquies*; quod Plauto, Plinio, Tacito, Gellio, Apulejo, in usu. Servius ad Aeneid. IV. 245. habet, *inter certamina dominationis aut libertatis agit.* Edita lectio potior. Wasse.

Semper in certamine libertatis, aut gloriae, aut dominationis agit] Quidam pro, *agit*, *agitur* rescribere instituerunt, veteris (ut videtur) codicis fidem secuti, unde suspicio est, *agitat*, in Sallustio scribi debere. & certe mecum facit Priscianus, hujus Fragmenti laudator, qui *agitur* hoc loco (lego *agitat*) pro *agit* positum observasse videri potest. Quid? quod plerumque frequentativis evenire solet, ut pro simplicibus ab Historico nostro ponantur, qua de re exempla, quod in promtu sint, praeterfluere sino. Douza. Paulo aliter Servius ad V. Aeneidos. *Inter certamina dominationis aut libertatis agit.* Putschius. Xenophon. I. Paed. *Homines in nullos magis insurgunt, quam in eos, quos Imperium in se adfectare sentiscunt.* Rupertus.

Aut gloriae] Vide not. ad Just. Lib. I. Cap. 1. §. 7. in qua omisimus illud Flori Lib. III. Cap. 12. §. 4: *Armenios etiam & Britannos, ut non in usum, ita ad Imperii speciem, magna nomina acquisivisse, pulchrum atque decorum.* Rup.

Aut dominationis] Noster supra Jug. VI. *Natura mortalium avida Imperii.* Rup.

Ad bellum Persi] *Persi*, pro, *Persis*, usurpavit etiam Tacitus Sallustium imitatus, cum dixit Lib. IV. *Per bella Persi.* Ciacc. & Ursinus. Priscianus observat hic, *Persi*, pro, *Persis*, idem quoque bis Lib. XIV. *Ad*, inquit, *modo personae, modo loco, modo tempori, modo numero adjungitur. personae*; Virgilius primo Aeneid. *Ad te confugio. loco; idem eod. ad Trojam pro caris gesserat Argis. tempori*; ut Sallustius Lib. I. Hist. *Ad bellum Persi Macedonicum. numero; ne ad quinquaginta milia.* quae Prisciani verba minime in medium afferrem; nisi viderem homines quosdam, qui quicquid manibus suis semel attigerunt, idem continuo eos contaminare necesse est, ita postrema haec accepisse, quasi Sallustiana, & non potius exempli caussa a Prisciano essent adducta, sed id genus errorum numerus in eorum libris infinitus est. Sosipater Carisius Libr. II. Inst. Gram. *Inveniuntur*, inquit, *quaedam, quae sine ratione genitivum faciunt per i.* apud Virgilium, Achilli, & Ulyssi: apud Sallustium, *Persi.* Servius Lib. I. Aeneid. Virgilius, inquit, *detraxit s. litteram in Achilli, euphoniae caussa*, ut Sallust. *in Persi.* Libro quoque VIII. tres postremas affert voces. quin & Probus Catholicis, *quod* Sallustius, inquit, *Persi dixit, non declinationem mutavit, sed antiqua usus est consuetudine.* In quibusdam libris est; *principio.* in pluribus; *primordio.* Est autem tempus hoc quod Sallustius innuit 10c fere annorum. Triumphatum enim est de Perse triumpho tam navali, quam terrestri, per quatriduum a L. Aimilio Paulo Proconf. & Cn. Octavio propraet. An. ab V. C. ɪↄxxcvi. Kal. Decemb. Carrio. Omissa est computatio annorum. Fuerunt dxxciii. C. Hostilio Mancino, C. Atilio Serrano Coss. Coler.

Res Romana] Marius Fabius Victorinus eodem quo superiore Libro: Sallustius, inquit, *cum de rebus Romanis loqueretur, dixit prius bella gesta, post pacem esse fundatam: res*, inquit, *Romana, &c. deinde pacem memorat consequutam: Optimis autem moribus, &c.* quin & Augustinus, Hipponensis Episcopus, Lib. XI. cap. 18. De Civitate Dei: Sallustius, inquit, *primo historiae suae libro, atque ipso ejus exordio fatetur etiam tunc, cum ad consules a regibus esset tralata respublica, post parvum intervallum injurias validiorum, & ob eas discessiones a patribus, aliasque in urbe dissensiones fuisse, nam cum optimis moribus & maxima concordia P.R. inter secundum, & postremum bellum Carthaginiense: causamque hujus boni non amorem justitiae sed stante Carthagine metum pacis infidae fuisse* dixisset: unde & Nasica ille ad reprimendam nequitiam, servandosque istos optimos mores, ut metu vitia cohiberentur, Carthaginem nolebat everti: continuo subjecit, *ac discordiae, &c.* Haec ille. Unde Sallustianorum verborum sententia cuivis patere liquido potest. Ammianus Marcellinus eadem Lib. XV. tradidit: sed verbis ita corruptis, ut qui ea ex ingenio emendare sunt conati, magis

cello Coss. omni Gallia cis Rhenum, atque inter mare nostrum, atque Oceanum, nisi quae a paludibus invia fuit, perdomita. Optumis autem moribus,

gis etiam corrupisse videantur. *Galliae regiones*, inquit, *praecipue quae confines Italicis, paullatim levius edere, sub Imperium venire Romanum: primo tentatae per Fulvium praeliis parvis, quassatae per Sextium, ad ultimum per Fabium Maximum domitae, cui negotii plenus effectus asperiore Allobrogum gente devicta, hoc indidit cognomentum. nam omnes Galliae, nisi quae paludibus inviae fuere*, ut Sallustio *docetur auctore, post decennalis belli mutuas clades societatique nostrae foederibus junxit aeternis.* Verba Ammiani attuli: primum ut ea ad historiae fidem examinarem: deinde, ut quid alii, dum corrigere voluerunt, promoverint, ostenderem. postremo, ut cum nostro hoc loco componerem. Igitur, ut ne ulteriora attingamus, quae ab ipso paene Urbis Romae natali repetenda erant, utque bella Gallica Cisalpina praetereamus, anno ab U. C. IↃCXXVIII. M. Plautio Hipsaeo, M. Fulvio Flacco Coss. bellum Allobrogicum exarsit: Qui M. Fulvius biennio post de Liguribus, Vocontiis & Salluviis triumphavit. de quibus iisdem sequenti deinde anno a C. Sextio Calvino Proconf. ut a C. Cassio Longino de Allobrogibus, Arvernis, & Ruthenis triumphus actus est. post Allobroges cum rursus viribus refectis Romanis sese opponerent, in eosque, pro gentis suae consuetudine, continuum bellum gererent, tandem a Q. Fabio Maximo Procos. una cum rege Arvernorum Betulto superati, ab eodem anno IↃCXXXIII. in triumphum ducti sunt. atque hoc est quod ait Marcellinus, *Gallias a Fulvio tentatas, a Sextio quassatas, a Fabio Maximo devictas, in Romanorum potestatem concessisse.* quod vero ait ex Allobrogibus devictis Fabio Maximi cognomentum inditum fuisse: id equidem semper ne verum esset, summopere sum veritus: cum in Fastis Capitolinis, etiam ante triumphum hunc, Maximi titulo insignis esse inveniatur: nisi forte de cognomento Allobrogici potius quam Maximi Marcellinus egisse videatur. Fabium enim Maximum Allobrogicum dictum esse, Valerius Maximus aliique scriptores memoriae prodiderunt. Additur in Marcellino. *post decennalis belli mutuas clades, societatique nostrae foederibus junxit aeternis.* quae ejus oratio apertis vitiis non caret: iisque ejusmodi, ut a me sine veteribus libris purgari nequeant. nam quod quidam supposuerunt: *Caesar societati nostrae foederibus junxit aeternis*: hoc cum & contra rei gestae veritatem, & praeter historiae fidem sit, concoquere nullo modo possum. Caesar id fecit? qui potest? cum Servius Sulpicius Rufus & M. Claudius Marcellus, sub quibus omnem Galliam perdomitam fuisse scribit Sallustius, Anno U. C. IↃCCII. hoc est, biennio ante bellum civile Caesaris & Pompeji, fuerint consules. Igitur locum corruptum esse fateamur, atque ita a nobis relinqui debere, doleamus. nam quod in Mariangeli Accursii, hoc est, prima, ni fallor, hujus historici editione, legitur: *Omnes Galliae, nisi quae paludibus inviae fuere*, Sallustio docetur *auctore post decennalis belli mutuas clades perpessas, societatique nostrae foederibus junxit aeternis*: id satis magno argumento esse debet reliquorum scripturas ab ingenio & conjectura, non autem ab ipsa rei veritate proficisci. Sed redeo unde digressus sum: meamque hanc a re proposita digressionem, iis qui historiae, hoc est omnium disciplinarum magistrae studio capiuntur; quibusque solis haec scribimus, & utilem & jucundam fore spero. Igitur Servius Lib. VI. Aeneid. scribit Sallustium *inter secundum atque ultimum bellum Carthaginiense* maluisse dicere, quam *inter secundum & tertium.* sed in Fabio Victorino, & in Augustino legitur: *postremum* non *ultimum*: unde & Servius emendandus est. ultima autem verba, *cis Rhenum &c.* habet & Nonius Marcellus in voce, *Cis.* nullo tamen Sallustiani libri expresso numero: qui apud eum ex veter. codic. reponendus est. ea ipsa quoque *nisi qua paludibus invia fuit*, non eodem apud omnes scribuntur modo. Ammianus enim Marcellinus; *nisi quae paludibus inviae fuere*: Marius Victorinus; *nisi quae a paludibus invia fuit*: Nonius denique Marcellus; *nisi qua fuit paludibus invia*, legisse videntur. Victorini scriptura & optima, & mihi quidem maxime Sallustiana est; aliam autem illam, *nisi qua*, è collisione illa, *nisi quae a* natam suspicor. itaque libri emendentur: & eorum corrigatur error, qui non tantum haec nescio quo apud Sallustium loco ponunt, sed etiam ab eo invito paene auferunt. CARRIO.

OMNI GALLIA CIS RHENUM.] Hexameter, qui Sallust. imprudenter excidit, ut vult Barthius XI. Adv. 16. Sed eum refutat Voss. Lib. IV. Instit. Orat. p. 72. RUP.

NISI QUAE A PALUDIBUS.] Nondum divino de qua regione loquatur. Fuit olim & Germania paludibus invia. Avienus:

Moesta paludivagos Germania flevit alumnos. COLER. Ammian. Marcellin. *Nisi quae paludibus inviae fuere.* M. Victor, ut in Textu. Nonius, *Nisi qua fuit paludibus invia.* WASSE.

OPTIMIS MORIBUS.] Sallustius in Jugurth. *Nam ante Carthaginem deletam Popul. & Senatus Roman. pla-*

bus, & maxuma concordia egit populus Rom. inter secundum atque postremum bellum Carthaginiense. *Victorinus & Augustinus.*

At discordia, & avaritia, atque ambitio, & caetera secundis rebus oriri sueta mala, post Carthaginis excidium maxume aucta sunt. Nam injuriae validiorum, & ob eas discessio plebis a patribus, aliaeque dissensiones domi fuere jam inde a principio: neque amplius, quam regibus exactis, dum metus a Tarquinio & bellum grave cum Etruria positum est, aequo & modesto jure agitatum: dein, servili Imperio patres plebem exercere; de vita atque tergo regio more consulere; agro pellere, &, caeteris expertibus, soli in Imperio agere. Quibus saevitiis, & maxume feno-

placide modesteque inter se Rempublicam tractabant, neque gloriae neque dominationis certamen inter cives erat, metus hostilis in bonis artibus civitatem retinebat, sed ubi formido illa mentibus discessit, scilicet ea, quae secundae res amant, lascivia atque superbia incessere. Vide Augustinum Lib. I. cap. 3. De Civitate Dei. Eo ipso tempore meliores artes & Poësin e Graecia Romam commigrasse testatur Porcius Licinius:

Poenico bello secundo Musa pennato gradu
Intulit se bellicosam in Romuli gentem feram.

Servius: *Bello Punico secundo*, ut ait Ennius, *placata Juno coepit favere Romanis.* COLER.

AT DISCORDIA] Idem Augustinus ibid. *injurias validiorum* vocat; annotante Servio Lib. IV. Georg. quas validiores inferebant. Totam autem locum hunc idem Augustinus Lib. V. cap. 12. ita exponit. *Dicit*, inquit, Sallustius *injurias validiorum, & ob eas discessionem plebis a patribus, aliasque domi dissensiones, fuisse jam inde a principio: neque amplius aequo & modesto jure agitatum, quam expulsis regibus, quamdiu metus a Tarquinio fuit; donec bellum grave cum Etruria, quod propter ipsum susceptum erat, finiretur; postea vero servili Imperio patres exercuisse plebem, regio more verberasse, & caeteris expertibus* (sic enim legendum est) *solos in Imperio egisse. quarum discordiarum, dum illi dominari vellent, isti servire nollent, finem fuisse bellum Punicum secundum.* CARRIO.

ET CAETERA REBUS SECUNDIS ORIRI SUETA MALA] Sententiae hujus flosculus debetur horto Catonis; cujus ista verba reperiuntur ap. Agel. Lib. VII. cap. 3. *Scio, solere plerisque hominibus, rebus secundis, animum excellere, superbiam ac ferociam augescere, quod mihi nunc magnae curae est, quia haec res tam prolixe processit; ne quid in consulendo adversi eveniat, quod nostras prosperas res refutet; neve haec laetitia nimis luxuriose eveniat: Adversae res se domant, & docent, quid facto sit opus: secundae laetitiae transvorsum trudere solent a recte consulendo atque intelligendo.* RUPERT.

POST CARTHAGINIS EXCIDIUM] Prudenter igitur Ephori Spartani: Quum enim urbem quandam vi cepissent, dixerunt, *Periit palaestra juvenum, non habiturorum concertatores.* Vide Grut. ad Livii Lib. II. cap. 21. Adde vocem Metelli ap. Val. Max. Lib. VII. cap. 2. RUPERT.

DISCESSIO PLEBIS] De voce adi Plinium Epist. CLXVII. Terent. Andr. III, 3: 37. Gellium II. 13. III. 18. de re Livium, Florum, Orosium II. p. 74. Servius p. 133. legit *injuria*. infra *dein servili Imperio P.C.* ita citat Donatus Andr. I. 1, 8: paulo post, *montem sacrum atque Aventinum insedit.* Ita etiam Diomedes p. 459. & Servius 1301. WASSE.

DISSENSIONES FUERE JAM A PRINCIPIO] Ejusmodi seditiones non tam facile oriri solent in rerumpublicarum formis mixtis, quam in uno genere constantibus. Vide Polyb. Lib. VI. RUPERT.

METUS A TARQUINIO.] Sic Livius Lib. XLV. *Cum major a Romanis metus, timorem a principibus suis vicisset.* CIACC. & URSIN.

AEQUO ET MODESTO JURE] Ambrosius Ep. X. 84. *Ab hoc* aequo & modesto jure *concordiae.* WASSE.

IMPERIO] id est dominatu, interprete Ael. Donato act. I. sc. 1. Andriae. apud quem non recte est; *patres conscripti*: pro; *patres plebem.* quae causa fuit cur hoc de loco Donatum agere alii minime intelligerent, & novum fragmentum constituerent. CARRIO.

DE VITA ATQUE TERGO REGIO MORE CONSULERE] Quod hic regium morem appellat, magis perspicue dixeris flagitium dominationis. Caeterum ita quoque Juvenalis:

Scripturus leges & regia verba lanistae.

Et Sallustium imitatus Tacitus de Tiberio: *More regio pubem ingenuam stupris polluebat.* RUPERT. Infra in Fragm. Lib. III. cap. 11. *Abunde libertatem rati, quia tergis abstinetur.* HAVERC.

ET, CAETERIS EXPERTIBUS, SOLI IN IMPERIO AGERE.] Sic in Catilin. *Crudelitate feneratorum ple-*

fenoris onere oppressa plebes, cum assiduis bellis tributum simul & militiam toleraret, armata, montem Sacrum, atque Aventinum insedit. Tumque trib. pl. & alia sibi jura paravit. Discordiarum & certaminis utrimque finis fuit secundum bellum Punicum. *Augustin.* & *Servius* ad *Georg.* IV.

III. Postquam, remoto metu Punico, simultates exercere vacuum fuit, pluri-

plerique patria : sed omnes fama atque fortunis expertes sumus. CIACCON. Videtur omnino legendum : *Et caeteris expertibus, soli in Imperio agere, &c.* cum in aliis sit, *caeteris ex partibus*; nam Sallustius ipse in bello Catilinae eodem modo dixit : *Crudelitate foeneratorum plerique patria, sed omnes fama atque fortunis expertes sumus.* URSIN. Expertibus sc. Imperii ac dominationis. Nam si omnis potestas (ut vult Poëta) impatiens consortis, eo magis Regia. Simile postea in oratione ad Caesarem de Pompejo ; *Nam particeps dominationis neque fuit quisquam, &c.* DOUZA.

FENORIS] Vide supra Bell. Cat. cap. XXXIII. WASSE.

ARMATA MONTEM SACRUM] Atqui, ut recte ait Diomedes, mons ob hoc, quod illum plebs insederat, postea *Sacer* dictus est. Sed utitur prolepsi, de qua videndus Voss. Lib. V. Instit. Orat. p. 394. RUP.

ATQUE AVENTINUM INSEDIT] Tacitus: *Duos colles quos barbari insederant*, &, *Arcem Capitolii insedit*, &, *Soli Cherusci juga insedere.* Livius Lib. III. de eadem re: *Eunt agmine ad Urbem, & Aventinum insident.* Vide quae diximus ad cap. XXXI. Bell. Jugurth. CIACCON. Ad id vero quod sequitur eodem fragmento, *Et Aventinum insedit, &c.* facit quod ait Livius Libr. III. *Eunt agmine ad Urbem, & Aventinum insidunt.* URSIN.

INSEDIT] Arusianus Mess. libello *de elocutionum exemplis*, quem quidam inepte pariter & inscienter Cor. Frontoni tribuunt, haec Sallustiana citat. Diomedes vero Lib. II. cap. ult. prolepsin figuram hic esse docet : eo quod mons postea quam plebs illum insederat, *sacer* dictus est. totum autem hoc historiae fragmentum pessime ab iis acceptum est, qui se harum Historiarum emendatores esse sunt professi. CARRIO.

POSTQUAM REMOTO METU] Sic Tacitus Hist. II. *Sed ubi subacto orbe, & aemulis urbibus regibusque excisis, securas opes concupiscere vacuum fuit.* CIACCONIUS & URSINUS. Ex Agellio Noct. Attic. Lib. IX. cap. 22. tametsi ille librum Sallustii, ut vulgo est, non nominat. In Agellio Buslidiano est: *post remoto metu Punicos milites exercere vacuum fuit.* non recte. Vult enim Sallustius Romanis metu belli Punici impeditis parum otii fuisse exercendis simultatibus: remoto vero metu Punico statu Reip. nimio otio & luxu conquassato, privatim singulos privis simultatibus indulsisse. quod bello Catilinario & Jugurthino itemque multis historiarum locis frequenter repetit. de quo item Silius Italicus, quem plurima à Sallustio mutuari, alibi testati sumus, extremo decimo libro, ita canit:

Haec tum Roma fuit, post te cui vertere mores.
Si stabat fatis, potius Carthago maneres.

CARRIO.

SIMULTATES EXERCERE VACUUM FUIT] Ita recte & ordine in editionibus plerisque, quo magis miror sinistram illorum diligentiam, quibus pro *simultates*, *milites* nobis objectare vacuum fuit, quos ipsos satius, dum ejusmodi Scholia commentarentur, vacuos esse fuisset. Ceterum haec levioris operae, cujus mihi pretium nonnullum facturus sane videor, si & istud & duo proxime insequentia Fragmenta, quae apud Augustinum, Agellium, & Frontonem trifariam dispulsa leguntur, in unum locum compulero, ordine nonnihil immutato, qui mihi ad hoc exemplum dispartiendus videtur : *Postquam remoto metu Punico simultates exercere vacuum fuit, plurimae turbae, seditiones & ad postremum bella civilia orta sunt: dum pauci potentes, quorum in gratia plerique concesserant, sub honesto patrum aut plebis nomine, dominiationes affectabant, bonique & mali cives appellati, non ob merita in Remp., omnibus pariter corruptis, sed uti quisque locupletissimus, & injuria validior, quia praesentia defendebat, pro bono ducebatur. Ex quo tempore majorum mores non paulatim, ut antea, sed torrentis modo praecipitati adeo juventus luxuria atque avaritia corrupta est, ut merito dicatur, genitos esse, qui neque ipsi habere possent res familiaris, neque alios pati.*

In quibus & illud observatione nostra non indignum occurrit, *merita*, tam in vitio quam in laude posuisse Sallustium; ambiguitate, qua idem antea usus in Jugurtha: *Laudare, increpare merentes.* Quem locum ancipitis vocabuli ignoratione male jam pridem a sciolis acceptum tandem

sartum

plurimae turbae, seditiones, & ad postremum bella civilia orta sunt: dum pauci potentes, quorum in gratia plerique concesserant, sub honesto patrum aut plebis nomine dominationes affectabant, bonique & mali cives adpellati, non ob merita in rempublicam, omnibus pariter corruptis, sed uti quisque locupletissimus, & injuria validior, quia praesentia defendebat, pro bono ducebatur. Ex quo tempore majorum mores non paullatim, ut antea, sed torrentis modo praecipitati: adeo juventus luxu atque avaritia corrupta est; uti merito dicatur, genitos esse, qui neque ipsi habere possent res familiares, neque alios pati. *Agellius & Augustinus.*

IV. Igitur venditis proscriptorum bonis, aut dilargitis. *Agellius.*

Id

sartum tectum Crispo restituit Rivius. DOUZA. Tria haec apud tres diversos auctores varie dispersa fragmenta, ita ut vides, mi lector, conjunximus, volente & monente Nobilissimo Dousa. PUTSCH.

AD POSTREMUM] Praepositionem eleganter omittit Sulpicius Hist. Sacr. I. 50. unde, opinor, delenda ex fide Codicis Aulae Trin. Dial. II. 4. ita enim Terentius Andr. II. 1. Cicero, & Tacitus saepe, & Cod. 1. 2. Catilin. cap. XV. Noster autem retinet infra cap. XII. & cum illo ubique Plaut. Caesar, Eutropius. Q. etiam Septimius, qui ita locum aemulatus est II. 7. *Interim in eo otio Agamemnoni cum Menelao fratre* exercere *discordias* vacuum fuit. Confer. Ambrosium Ep. IX. 70. WASSE.

IN GRATIA CONCESSERANT] Arusianus Messus primo Historiarum libro a Sallustio dictum notat; *concedere in gratia*, atque haec verba; *quorum in gratia plerique concesserant*, ex eodem desumta libro. Vice probationis affert quae apud Augustinum lib. III. cap. 17. (is enim totum hoc Sallustio fragmentum conservavit) mutata loquendi ratione leguntur: *quorum in gratiam plerique concesserant.* Sed hoc alii ne suspicione quidem attingere potuerunt. CARRIO. Ἀρχαϊκῶς, quemadmodum contra Cicero: *In potestatem esse*, Claudius, *in medium relinquere*, Terentius, *in rem esse* dixerunt, quod eo libentius moneo, ne quis locutionis insolentia ductus, pro lubidine sua in quidvis aliud mutet. PUTSCH.

SUB HONESTO PATRUM AUT PLEBIS NOMINE] Vide not. ad Catilin. c. 38. RUPERT.

EX QUO TEMPORE] Sintne haec certa Sallustianae orationis verba, an vero etiam cum superioribus debeant conjungi, valde dubito, certe idem Augustinus eodem, quo superiora loco, paucis interjectis memorat. CARRIO.

NON PAULATIM, UT ANTEA, SED TORRENTIS MODO PRAECIPITATI.] Vell. II. cap. 1. *Remoto Carthaginis metu, sublataque Imperii aemula, non gradu, sed praecipiti cursu a virtute descitum, ad vitia transcursum; vetus disciplina deserta, nova inducta; in somnum a vigiliis, ab armis ad voluptates, a negotiis in otium conversa civitas* Ad quem locum Gruterus: „Ferre „possem, jugulari vocem *transcursum*, nam si „descivit Roma praecipiti cursu a virtute ad vi„tium, quid opus addere, transcurrisse ipsam ad „vitium? Porro notabile est, fatum idem urbes „urgere, quod & homines persequitur, qui, „ubi neminem habent, quem metuunt, quem „revereantur, vix possunt -- *aequa commoda* „*mente pati*, ut diximus largo ore ad Tiberia„num elogium Taciti Lib. VI. cap. 5. quod ha„bet; *Postremo in scelera simul ac dedecora prorupit,* „*postquam, remoto pudore & metu, suo tantum in*„*genio utebatur.*„ Haec Gruter. RUP.

QUI NEQUE IPSI] Simile in N. T. d. Pharisaeis effatum, qui neque ipsi intrare in regnum coelorum volebant, neque alios sinere, in Evang. Math. XXIII, 13. Ὑμεῖς γὰρ οὐκ εἰσέρχεσθε, οὐδὲ τοὺς εἰσερχομένους ἀφίετε εἰσελθεῖν. HAVERC.

IGITUR] Agellius Lib. XV. cap. 13. Noct. Att. Sallustius, inquit, *eodem modo dilargitis proscriptorum bonis dicit, tamquam verbum largior sit ex verbis communibus.* Priscianus Lib. VIII. *horto*, inquit, *pro hortor, & largio pro largior*, *dicebant.* ut Sallustius Lib. I. *historiarum: Igitur &c.* opinor autem hunc locum de Sullana Proscriptione accipiendum. Augustinus enim cap. 18. Lib. II. plura hic Sallustium de Sullae vitiis caeteraque foeditate reipublicae tradidisse scribit. CARRIO.

ID

Id bellum excitabat metus Pompeji victoris, Hiempſalem in regnum reſtituentis. *Idem.*

Maxumeque ferocia regis Mithridatis in tempore bellaturi. *Donatus & Aruſianus.*

Quin lenones & vinarii laniique, quorum praeterea vulgus in dies uſum habet precio compoſiti. *Cariſius.*

Genus armis ferox, & ſervitii inſolitum. *Aruſianus.*

M. Aemilii Lepidi Coſ. ad P. R. Oratio contra Sullam.

Clementia & probitas veſtra, Quirites, quibus per caeteras gentis maxumi, & clari eſtis, plurimum timoris mihi faciunt, advorſus tyrannidem L. Sullae: ne aut ipſi, neſanda quae aeſtumatis, ea parum credendo de aliis

ID BELLUM] Idem Agellius Lib. IX. cap. 9. haec adducens, *Pompeji metum*, interpretatur, *non quod Pompejus metueret*, ſed *quod metueretur.* quod & Nonium Marcellum in voce *metus* obſervare memini: apud quem tamen prima vox eſt emendanda. CARRIO.

METUS POMPEJI] Pro *terrore*, metus quem incuſſit Pompejus, quemadmodum cap. IV. *Pejor atque inteſtabilior* metu *veſtro*, i. e. *ex metu*, vel *ob metum.* Vide ibi Gruteri Edit. *Quod captivis.* Trebell. Pollio Claud. VI. *Laboraſſe denique terram ipſam, quae tantum Barbarici* timoris *accepit.* Salmaſ. *tumoris* ex Edit. reponit. Vide Quintilianum VI, 3. Ariſtotel. Hiſt. Animal. VI. p. 373. Καὶ ποιεῖται τοὺς τόκους διὰ τὸν πρὸς θηρία φόβον. Phaedrus: *ut venatorum fugerent inſtantem* necem. WASSE.

HIEMPSALEM] Qui poſt devictum Jugurtham, cum tribus aliis, de quibus ſupra in fine belli Jugurthini actum eſt, Numidiae regnum partitus eſt, poſtmodum ejectus regno civilibus motibus, a Pompejo reſtitutus eſt. WASSE.

MAXUMEQUE] Haec Donatus Terent. Phor. act. II. ſcena quarta, qui libri tamen Salluſtiani non meminit: huc autem referre non dubitavi, quod Aruſianus Meſſus tres poſtremas voces, ut ex primo hiſtoriarum libro ſumtas, afferat: illudque, *in tempore*, explicet *opportune.* CARRIO.

IN TEMPORE BELLATURI] Tac. Annal. XII. *Tamquam adverſus deſertores, & in tempore rebellaturos.* quo modo exiſtimo hic legendum. Donatus tamen in Phormion. act. 2. ſcen. IV. ita citat: *Regis Mith. in tempore bellaturi.* CIACCON. Videndum an legi debeat, *rebellaturi.* Sic enim habet Tacitus Lib. XII. *Tamquam adverſus deſertores & in tempore rebellaturos.* Pro eo autem quod vulgo habetur, *ferocia*, libentius legerem, *fiducia.* URSIN.

QUIN LENONES] Corrige locum Chariſii adfectiſſimum libro primo, ubi haec Salluſtii adducit: *Lanius dicitur*, ut Terentius, *Lanii & coci.* & Salluſtius, *Quin vinarii laniique.* Ubi illud quoque notamus, *vinarium* dici: *lanio autem quaſi diminutio lanii.* Et ita habet V. C. Nobiliſſ. Douſae. PUTSCH. Chariſius pag. 58. legit, *lenones vinarii*, omiſſo *et.* De Aemilio Lepido habes Syllae judicium apud Plutarchum in Sylla p. 473. & 626. WASSE.

COMPOSITI] Cariſius Libr. I. Inſtit. Gramm. obſervat in Salluſtio, *Lanius* & *Vinarius.* Nonius in iisdem verbis, *compoſiti*, exponit, *redempti*, apud quem in veteri codice eſt *in diem*, pro *in dies.* CARRIO.

GENUS ARMIS FEROX] Mendoſa lectio, quam emendo: *Genus animis ferox & ſervitiis inſolitum.* Nihil attinet hic dicere, quoties etiam *armatus*, pro *animatus* perperam ſcriptum fuerit. COLER.

SERVITII INSOLITUM] Ex Aruſiano de elocutionum exemplis; *inſolitus hujus.* CARRIO.

CLEMENTIA] M. Aemilii Lepidi Coſ. ad P. R. ut arma ſumantur contra Sullam dictatorem, ita haec vulgo inſcribitur oratio; quam eidem huic Libro I. deberi, poſt docebitur. CARRIO.

ADVORSUS TYRANNIDEM] Liber Vaticanus, *advorſum tyrannidem.* Lege ex libris Vaticano, Fabri & Cardinalis Briconeti, *ne quae ipſi neſanda aeſtimatis*, accedente etiam vetuſta editione. CARR. in *Add.*

NE AUT IPSI NEFANDA AESTIMATIS, EA PARUM CREDENDO DE ALIIS, CIRCUMVENIAMINI] Legendum diviſim, *ne quae*, ut ſint duae dictiones. in Gymnico τὸ *neſanda*, perperam deeſt. RIVIUS. Forte, *Neſanda quae vobis exiſtimatis.* & a dictione, *praeſer-*

aliis circumveniamini: (praesertim cum illi spes omnis in scelere atque perfidia sit; neque se aliter tutum putet, quam si pejor atque intestabilior metu vestro fuerit, quo captivis libertatis curam miseria eximat;) aut si provideritis, in tutandis periculis magis, quam in ulciscendo teneamini.

V. Sa-

praesertim, usque ad *eximat*, parenthesi inclusa esse debent. Ciaccon. Verba sunt ex oratione M. Lepidi Cos. ad populum quae ita in v. c. apud me leguntur: *Ne quae ipsi nefanda aestimatis, ea parum credendo de aliis, circumvenimini, &c.* quae lectio vera videtur, si parenthesis tantum addatur a voce *praesertim* ad verbum, *eximat*. Illud autem, *intestabilior*, usurpavit etiam Tacitus lib. XX. cum ait: *Quum interim intestabilior & saevior expertus sit.* Ursin. Quidam: *ne qua ipsi nefanda existimatis ea.* alii vocem, *nefanda*, omittunt. nonnulli, *ne quae ipsi nefanda non aestimatis ea* &c. Carrio. Quarta & quinta Lepidianae Orationis linea ita in plerisque exemplaribus hodie concepta legitur: *Ne aut ipsi, nefanda quae non existumatis, ea parum credendo de aliis, circumveniamini.* Ego malim id quod in quibusdam libris visus sum animadvertere: *Ne quae ipsi nefanda aestumatis.* Atque ita optime & sibi & nobis constatura est sententia alioqui inexplicabilis, ut significet Mamercus Populum Romanum alios ex suo ingenio probare consuesse, & quoniam ipsorum mores a tyrannide, omnique adeo perfidia impensissime abhorreant, ceteros omnes etiam sui similes putare, eoque ipsos nimia sua credulitate per fidem facilius decipi, ac dolis Sullanis opprimi posse, quam quae ipsi nefanda sibi atque abominanda existimant, ea haud temere in quemquam mortalem cadere posse arbitrantur. Quid? quod ita hunc locum interpretandum esse clamant ea quae praecessere. Ceterum quod de Sulla ab omnibus Scriptoribus praedicatur, eum A. U. dclxxiv. qui hunc Lepidi Consulatum antecesserat, Dictaturam deposuisse; falsum alicui, neque hercule injuria, videri possit, qui quidem hanc AEmilianam Orationem secum & cum animo suo paulo curiosius perputarit; in qua de abdicatione Dictaturae verbum nullum, de dominatione aucta sermo plurimus. sed tamen (ut quod res est fabuler) verisimile non est, Sulla Rempublicam tractante, locum adeo liberae orationi in Urbe concessum fuisse, pariturae alioqui praesens haud dubie incommodum tam auctori quam auditoribus, quos frequentes quidem & conglobatos adfuisse oportuit, si tamen ea pubi praesenti in concione pro Rostris habita fuerit ex more Romano. Quo magis in eam sententiam inclinat animus, ut credam, deposita quidem a Sulla Dictatura, haec verba M. AEmilium Coss. ad Quirites fecisse; sed deposita modo titulo tenus. quippe cujus vis etiam postea per idoneos homines retenta, ex lubidine Sullaturientium partium, aspere violenterque exerceretur in plebem; eorum, inquam, opera qui malo Reipubl. creverant, quorumque cum primis intererat, ne Acta Sullae rescinderentur. testis Appianus, qui hoc genus hominum perpetuos dignitatis Sullanae propugnatores etiam post ejusdem excessum fuisse asserit. In hos igitur potius quam in Sullam, magnam harum invectionum partem convenire persuasum est mihi. cui sententiae nostrae non minimam fiduciam tribuit ter iterata in hac ipsa Oratione Satellitum Sullanorum mentio, quos ille, dum Dictator fuerat, quo fidos sibi obnoxiosque magis in perpetuum faceret, ex praeda civili acerbissima ditatos, dilargitis proscriptorum bonis, ad summos insuper honores extulerat. In quorum stabili possessione quoniam se, Sulla jam privato, permanere posse diffiderent, ideo pro ipsius Actis, summis porro opibus atque industriis, haud sequius quam pro aris & focis nitebantur. Ut ut est, illud certe extra controversiam, in hunc primum Lepidi Consulatum, qui gestus fuit A. U. dclxxv. Sullae mortem incidisse, quum anno ante Dictatura se abdicasse ab Historicis prodatur. Douza.

Pejor atque intestabilior metu vestro fuerit] Tacit. Hist. IV. *Quum interim intestabilior & saevior exortus est.* Ciaccon. Vulgo, *instabilior*, male. sic idem in Jugurth. *improbus intestabilisque*, verbis ex legibus XII. Tab. derivatis, quae in jure nostro civili sunt frequentia. Carrio.

Quo captivis libertatis curam miseria eximat] Vaticanus, *captis*. Carrio in *Add.* *Captivis*, scilicet *vobis*, quos ille pro *captivis*, ac proinde ut servos, seu capite diminutos habet. Douza.

In tutandis periculis magis, quam ulciscendo teneamini] Mira locutionis ratio, nisi a Sallustio haec esset. Et profecto fuit tempus, quum probissimam lectionem solicitare ausus pro *tutandi*, *vitandis*, (id quod in nescio quo exemplari reperisse mihi videbar) rescribendum

V. Satellites quidem ejus, homines maxumi nominis, non minus optumis majorum exemplis, nequeo satis mirari, dominationis in vos, servitium suum mercedem dant: & utrumque per injuriam malunt, quam

dum censerem. Nunc aliquando ad verum conversus, mutata sententia, muto pariter factum; &, *tutandis periculis*, propulsandis ac defendendis interpretor. DOUZA. Hoc est, propulsandis ac defendendis, ut recte Douza. Ellipsin ita supple, *vobismet ap.* Interpretationem hanc firmat Onomasticon vet. Vulcanii, *Tutor*, ἀμύνω. Qua forma habes apud Horatium I. Od. 17. *igneam* defendit aestatem *capellis*, apud Virg. *solstitium pecori* defendite. & X. 905. Quandoque eleganter omittitur casualis dictio.

——— *Scio acerba meorum*

Circumstare odia: hunc *oro* defende furorem:

Et me consortem nati concede sepulchro.

Ille Ennium sequitur: qui alicubi:

Serva Cives, defende hostes *quum potes defendere.*

Vid. Q. Claud. *Quadrigarium* lib. XIX. Agellium IX. 5. Plautum Rud. & Mostell. VIII. Denique pro *tutare*, Cic. pro Murena malit, defendere pericula *civium.* Et sic in Lib. de Senectut. Idem Offic. III. *Etenim, si is qui non* defendit injuriam, *neque propulsat* a suis, *cum potest*, *injuste facit.* Vide eundem in Catone M. XV. Caesarem I. B. G. Ball. *quam ulciscendo*, omissa praepositione. WASSE.

IN ULCISCENDO] Praepositionem illam, *in*, dele, secundum libros calamo exaratos. CARRIO in *Add.*

SATELLITES QUIDEM EJUS] Exemplo Sallustii (qui infra Cap. IX. *satellites commaculatos* habet) Tacitus per contemtum & indignationem *Satellites Caesaris* ejus adseclas & sectatores dixit. Annal. II. 45. Pisonis, Histor. IV. 50. Sejani, Annal. VI. 3. Iterum in hac ipsa Oratione Sallust. Cap. VII. *& plebis innoxiae patrias sedes occupavere pauci satellites.* HAVERC.

SATELLITES QUIDEM EJUS, HOMINES MAXIMI NOMINIS, NON MINUS OPTIMIS MAJORUM EXEMPLIS, NEQUEO SATIS MIRARI; QUI DOMINATIONIS IN VOS SERVITIUM SUUM MERCEDEM DANT] Locum integrum, ut mihi quidem legendus videbatur, repraesentavi, reducta in pristinam sedem voce, *Qui*, cujus distractio hiulcam plane orationem effecerat, simul explosa *suae*, quod quorundam comitate in alienam possessionem irrepserat injuria, contra Tabularum antiquitus impressarum fidem, & (quae ratio maxima est) brevitatem Historico nostro celebratam. Sequitur: *Et utrumque per injuriam malunt, quam optimo jure liberi agere.* Utrumque, scil. vobis dominari, ac servire Sullae. Neque enim negligenda antitheta illa: *per injuriam*, &, *optimo jure:* Item, *servire.* & *liberi esse. liberi*, scripsi de Veterum impressorum sententia, pro *libere:* quod improbo: & suppetunt caussae. DOUZA. In MS. Nobiliss. Puteanorum: *Satellites quidem ejus homines maximi nominis, optimis majorum exemplis:* quod probo. Nam illud *non minus*, ex superioris vocabuli repetitione conflatum videtur. PUTSCH.

EJUS]. Τὸ *ejus* in Gymnico deest. RIVIUS.

NON MINUS] Hae duae voces in vetustissima quidem editione, libris item Fabri & Briconeti sunt, sed tamen eas Vaticanus ignorat. CARRIO in *Add.*

NEQUEO SATIS MIRARI] Perperam in aliis, *non satis.* Nam particulam negativam sensus ipse repudiat. RIV.

DOMINATIONIS SUAE] Scribe, iisdem tribus volentibus libris, *qui dominationis suae*, uti olim etiam publicatum fuit. CARRIO in *Add.*

MERCEDEM] Ita malo, quam *mercede dant.* CARRIO.

ET UTRUMQUE PER INJURIAM MALUNT] Cum statim sequatur, *quam optimo jure liberi agere;* ut contraria contrariis opponantur, legendum videtur, *& vincti per injuriam malunt.* CIACCON. Verba sunt ex eadem oratione. Sed V. C. pro eo, quod in recenti editione est *libere*, habet, *liberi.* Putamus autem illud *utrunque*, non vacare mendo, si, *liberi*, legamus, cui ut opponamus alterum contrarium, possit reponi pro, *utrunque* (si placeret) *vincti*, aut aliquid tale. Paulo post ubi habetur: *Nam quid ultra? Quae humana superant*, *&c.* placeret magis, si legeremus: *Nam quid ultra superat?* Sic locutus est infra, cum dixit: *Estne juris reliqui aliquid?* Et post videtur legendum: *Exsutus imperio, gloria, jure judicandi, &c.* non *jure cogitandi*, sive ut est in recentioribus editionibus, *jure agitandi.* Nostram conjecturam adjuvat locus Asconii Paediani in Divinationem, ubi est, *His enim X. annis victore Sulla civilibus bellis spoliatus est populus Romanus potestate Tribunicia, judicandi jure, &c.* URSIN. Pro *utrumque* Ciaccon, *& vincti*, quod a veteri scriptura longius, & sine caussa sontica. Propius esset, *vitamque;* sed rectum est *utrumque*, scilicet & servire Sullae, & in vos dominari per injuriam. Balliol. *qui dominationis & consulum*, *& fuit* pro *furit*, proque, *agit*, *cogitandi*, &, *mercede.* WASSE in *Add.*

PRAE-

quam optumo jure liberi agere: praeclara Brutorum, atque AEmiliorum & Lutatiorum proles, geniti ad ea, quae majores virtute peperere, subvertunda. Nam quid a Pyrrho, Hannibale, Philippoque & Antiocho defensum est aliud, quam libertas, & suae cuique sedes; neu cui, nisi legibus, pareremus? quae cuncta saevus iste Romulus, quasi ab externis rapta, tenet: non tot exercituum clade, neque consulis, & aliorum principum, quos fortuna belli consumserat, satiatus; sed tum crudelior, quum plerosque secundae res in miserationem ex ira vertunt. Quin

Praeclara Brutorum, atque AEmiliorum et Lutatiorum proles] Lucanus Lib. VII. 410.

Proles tam clara Metelli
Stabit barbarico conjux millesima lecto?

Haverc.

Geniti ad ea, quae majores virtute peperere, subvertenda] Tull. in Orat. pro L. Manilia: *Videte, ne, ut illis pulcerrimum fuit, tantam vobis imperii gloriam relinquere: sic vobis turpissimum sit, illud, quod accepistis, tueri & conservare non posse.* Rupert. Infra III. 15. *M. Antonius perdundae pecuniae genitus.* Haverc.

Nam quid a Pyrrho, Hannibale, Philippoque, et Antiocho defensum est aliud, quam libertas, et suae cuique sedes, neu cui, nisi legibus, pareremus] Recte atque ordine: Legibus enim parere justissimum, omnesque mortales aequo ac modesto inter se jure agitare decet: neque cujusquam supra Leges potentiam esse. Hoc siquidem Albanae tyrannidi, quam justo imperio, aut bene constitutae Reipubl. propius & convenientius videtur. Ceterum notanda ejus dicti insolentia: *Defensum a Pyrrho, Hannibale*, pro, a vi, impetu, atque injuria Pyrrhi, Hannibalis, &c. vindicatum atque assertum. Eo dico, ne quis Romanorum libertatem ab hostibus defensam Sallustium hoc loco dixisse immerito calumniari ausit, notamque vanitatis certissimo Historico falso inurere. Id enim verba ipsa prima fronte prae se ferre manifesto videntur: Phrasi alioqui interioris notae scriptoribus Ciceroni, Caesari, aliis passim frequentata. Verbi gratia: Urbem, Vitam, Dignitatem, a vastatione, ab inimicis defendere. Douza.

Hannibale] Vide supra Jugurth. cap. V. Wasse.

Ne cui nisi legibus pareremus] Venetum exemplar, *neu cui.* id rectius est, pro, *neve alicui.* Riv.

Saevus iste Romulus] Servius in Palaemone Virgiliano, haec tria verba pro Sallustianis agnoscit. Scio esse qui legant, *scaevus iste Romulus*; qui tamen me in tanta tamque constanti librorum omnium consensione, parum movent. Carrio. Vaticanus, *scaevus iste Romulus.* igitur & Servium eadem haec afferentem emendo. Carrio in *Add.* Ita legit ad Eclog. III. Servius, sine libri mentione. Wasse. Perplacet lectio *scaevus*, quidquid sentiat Carrio. Coler. Nota, proceres Romanos, & qui magnam habebant in Republica potentiam, vocabant *Romulos.* Infra in Declamatione, *Oro te, Romule Arpinas.* Quanquam eo respectum esse potuit, quod Cicero, se consule, natam esse Romam, jactaret. Catullus Epigr. XXV.

Cinaede Romule, hoc videbis & feres.

Et Epigr. XXVI.

At vobis mala multa, DI deaeque
Dent, opprobria, Romuli Remique.

Romuli Remique, *nominandi casu*, ut vult Scaliger, sensu quo diximus. Rup.

Iste Romulus] Per contemptum: id est, Sulla qui se alterum Romulum dicit. Servius in Eclog. III. haec pro Sallustianis agnoscit. vide Douzam ad vs. 389. Catulli, qui *Scaevus* legendum contendit, sed invitis Codicibus. Carrio in *Add.*

Consulis] Vaticanus, *Consulum.* Fabri & Briconeti, *Coss.* antiquiore scribendi ratione. Carrio in *Add.*

Quum plerosque secundae res in miserationem ex ira vertunt] Lego, *Plerisque.* Caussa depravationis Correctorum improbitas, quibus (ut & ipse Sallustianum loquendi genus in rem meam accommodem) omni aetate in Scholasticis sordibus acta, quidquid non intelligunt corrumpere, *consuetudine jam pridem in naturam vertit.* Douza. Sic Asellius III. Histor. *Ut fieri solet plerum, ut in victoria mitior mansuetiorque fiat.* Coler. Eo spectat Hegesippus I. 7. *defigebatur in imis visceribus dolor*, invidia in miserationem versa *est.* Voces tamen *in*, & *est*, a MSS. Codd. optume exulant. Postremo, *agendum atque obviam eundum est* extant apud Donatum Andr. I. 5. De suppliciis Sullae in post futuros, consule Plutarchum

Quin solus omnium, post memoriam hominum, supplicia in post futuros composuit: quis prius injuria quam vita certa esset: pravissumeque per sceleris immanitatem adhuc tutus furit; dum vos, metu gravioris servitii, a repetunda libertate terremini.

VI. Agendum atque obviam eundum est, Quirites; ne spolia vestra penes illum sint: non prolatandum, neque votis paranda auxilia; nisi forte speratis, per taedium jam aut pudorem tyrannidis, esse eum per scelus occupata periculosius dimissurum. At ille eo proces-

pag. 472. Wasse. Si victor sit alto animo. Vide Lips. V. Pol. 19. Rupert.

Post futuros] Id est, nepotes vel posteros, qui puniuntur in proscriptione. An justum sit, excludere paternis opibus liberos, differit Bern. in Germ. Tac. q. Misc. 63. Rupert. Malim *in postumos*. Istud autem pro glossa facile est ut aestimem. Coler.

Quis prius injuria, quam vita certasset] Schurrerianum, *certa esset*. id quod sententia quoque postulat. nam Sullam ait *unum omnium post hominum memoriam supplicia in post futuros composuisse*, hoc est, *proscriptorum liberos a rep. submovisse*, ac petendorum honorum jure prohibuisse. ut ita nimirum injuria iis prius quam vita certa foret. Riv.

Pravissimeque per sceleris immanitatem adhuc tutus fuerit] Legendum, *furit*. vocum affinitas errori ansam praebuit. Riv. Ita de opinione emendavi: cum esset, *tutus fuerit*. neque dum opinionis poenitet; etsi in libris veteribus est, *tutus fuit*. lector, judica. Carrio in *Add.* Sic in Ed. Popmae & Carrionis. Wasse.

Agendum atque obviam eundum est] Donat. Act. I. sc. v. And. quinque has voces Sallustio dat: libro tamen Historiae non nominato. Carrio.

Penes illum] Ita melius, quam *penes illos*. loquitur enim de Sulla. Carrio. De Sulla quidem locus accipiendus videtur: omnes tamen libri constanter *illos* retinent. quibus libenter de conjectura mea concedo. Carrio in *Add.*

Non prolatandum, neque votis paranda auxilia] Hujus sententiae, quasi interpretamentum habes in ejusdem Catilina, ubi Catonem ita probabiliter argumentantem inducit: *Non votis, neque suppliciis muliebribus Deorum auxilia parantur, vigilando, agendo, consulendo prospere omnia cedunt.* & cetera quae ibidem sequuntur. Douza.

Per taedium jam] Alia veterum librorum scriptura, alia sententia est Fabri & Briconeti, *nisi forte speratis taedium jam aut pudorem tyrannidis Sullae esse, eum per scelus occupata periculosius dimissurum.* pro quibus etiam Vaticanus facit, nisi quod voculam & interjiciat, locumque illustriorem faciat. Itaque scribe, *nisi forte speratis taedium jam, aut pudorem tyrannidis Sullae esse, & eum per scelus occupata periculosius dimissurum.* sensu manifesto & elegante. Carrio in *Add.*

Periculosius dimissurum] Et tamen, post innumerabiles cives peremtos, atque proscriptos, post exhaustam caedibus Urbem, in publicum progressus, populo & patribus nihil tale expectantibus, mediâ concione virgas & secures fregit: lictores & corporis custodes ab se dimisit; adeoque Dictaturam ultro deposuit: id &, consilio se facere, professus, *ut privatus omnium, quae in Republica egisset, rationem redderet.* Satis constat, eum in ordinem redactum, domumque se recipientem, adolescentis convitio exceptum: nemine interea reperto, qui illius intemperiem castigaret. Tulit Sylla patienter aetatis impotentiam. Ceterum ubi domum ventum est, ad suos conversus, intempestivam illam insectationem in causa fore, dixit, ut, quicunque post se summam illam dignitatem obtineret, nunquam, nisi cum morte, deponeret; quod, haud multis inde post annis, in Caesare evenit. Athenienses apud Thucyd. lib. I. cur summum Graeciae imperium retineant, triplicem causam exponunt: *utilitatem* primo: dein *honorem*: denique *metum*, ne, remisso imperio, se periculis exponerent: cum, ut ait Phalaris, in quadam epistola, *periculosius sit, deponere principatum, quam occupare.* Iisdem rationibus usus Maecenas apud Dion. lib. LII. Augusto suadet, ne se imperio abdicet. Dionysii quoque Siculi vox celebratur a Livio recitata lib. XXIV. cap. 22. *Pedibus tractum, non insidentem equo, relinquere Regnum oportere.* Sane praeter Diocletianum & Herculeum, & paucissimos alios, qui ultronei principatum deposuerint, vix ullos numerabis. Rup.

Demissurum] Legendum *dimissurum*. Riv.

Omnia

cessit, uti nihil gloriosum, nisi tutum, & omnia retinendae dominationis honesta existumet. Itaque illa quies, & otium cum libertate, quae multi probi potius, quam laborem cum honoribus, capessebant, nulla sunt. Hac tempestate serviundum, aut imperitandum: habendus metus est, aut faciundus, Quirites. Nam, quid ultra? quaeve humana superant, aut divina inpolluta sunt? populus Romanus paulo ante gentium moderator, exsutus imperio, gloria, jure, agitandi inops, despectusque, ne servilia quidem alimenta reliqua habet.

VII. Sociorum, & Latii magna vis civitate pro multis, & egregiis factis, a vobis data, per unum prohibentur: & plebis innoxiae patrias sedes occupavere pauci satellites, mercedem scelerum. Leges, judicia, aerarium, provinciae, reges, penes unum; denique necis civium, & vitae licentia. Simul humanas hostias vidistis, & sepulchra in-

OMNIA RETINENDAE DOMINATIONIS HONESTA EXISTUMET] Tacitus lib. VI. Annal. cap. 45. *Tiberium*, ait, *nihil abnuentem, dum dominationis adipisceretur*. RUP.

HONESTA EXISTUMET] Omnes libri, *honesta aestimet*, uti supra, *quae ipsi nefanda aestimatis*. CARRIO in *Add.*

QUAM MULTI PROBI, POTIUS QUAM LABOREM CUM HONORIBUS CAPESSEBANT] In Venet. & Argentoratensi, *quae multi probi*. ut neutro genere ponatur, & ad substantiva illa diversorum generum referatur, *quietem & otium*. RIV.

NULLA SUNT] Distinguo: *nulla sunt hac tempestate. Serviendum aut imperitandum*. COLER.

NAM QUID ULTRA? QUAEVE HUMANA SUPERANT, AUT DIVINA INPOLLUTA SUNT?] Non minus recte fortasse legetur: *Nam quid ultra superat? quaeve humana aut divina impolluta sunt?* Sic infra: *estne juris reliqui aliquid*. CIACCON.

PAULO ANTE GENTIUM] Sic Adherbal apud eundem: *Quod paulo ante Rex genere, fama atque copiis potens, nunc deformatus aerumnis* &c. COLER.

AGITANDI INOPS] Omnes vulgati libri; *cogitandi inops*. Hanc autem scripturam mihi suggessit Arusianus Messus, apud quem est, *Inops illius rei: ut Sallustius; agitandi inops*. CARRIO. Ita de conjectura correxeram, cum vulgo esset, *cogitandi inops*, eoque verba illa Arusiani Messi, *inops illius rei, Sallustius: agitandi inops*, retuleram; cum conjecturam meam libro Vaticano placere multo posterius sensi. igitur apud Messum, numerum historiae Sallustianae, qui inde excidit, hoc praesidio fretus, repone. CARRIO in *Add.*

Agitare, pro *vivere*, seu *victitare*, genus loquendi crebrum Sallustio. Sic idem in Epistola Pompeji: *Et ipsa malis fructibus vix agitat*. hoc est, propter gravitatem annonae, & malam messim horno quae fuit, vitam aegre ac difficulter sustentat. cui diversum, *Agitare facilime*. DOUZA.

SERVILIA PORRO ALIMENTA] Quinos frumenti seu farris modios in singulos menses intellige. Id enim (uti ad Phormionem notavit Donatus) servorum demensum erat: qua de re Crispus etiam postea in Oratione Macri Tribuni Pl. *Nisi forte repentina ista frumentaria lege munia vestra pensantur, qua tamen quinis modiis libertatem omnium aestimavere*. Ita enim & locum eum, & priorem Donati ex Seneca castigandum commonefecit nos princeps in ablectissimo illo Electorum suorum Commentario Justus Lipsius. DOUZA.

SOCIORUM, ET LATII] Vide supra Jugurth. cap. XXXIX. WASSE.

DATA] Quod Romana Civitas liberae Reipub. temporibus nulli invito adimeretur, fuse & erudite ostendit Illust. Spanheimius in Orbe Romano cap. V. WASSE.

MERCEDEM SCELERUM] Ita malo, quam *mercede scelerum* quod quidam retinent. CARRIO. Petronius de P. R.

Ipsa sui merces erat ac sine vindice praeda.

RUPERT.

DENIQUE NECIS] Vetustiores excusi; *denique necis civium & vitae licentiam, simul humanas hostias vidistis*. non placet. CARRIO.

SIMUL HUMANAS HOSTIAS &c.] Crudele supplicium Marii ad Catuli sepulcrum innuit, de quo, praeter alios, ita Lucanus II. 173.

 Quid

infecta ſanguine civili. Eſtne viris reliqui aliud, quam ſolvere injuriam, aut mori per virtutem? quoniam quidem unum omnibus finem natura vel ferro ſeptis ſtatuit: neque quiſquam extremam neceſſitatem nihil auſus, niſi muliebri ingenio, exſpectat. Verum ego ſeditioſus, uti Sulla ait, qui praemia turbarum queror: & bellum cupiens, quia jura pacis repeto.

VIII. Scilicet, quia non aliter ſalvi, ſatiſque tuti in imperio eritis, niſi Vettius Picens, ſcriba Cornelius, aliena bene parata prode-
ge-

Quid ſanguine manes
Placatos Catuli referam? Cum victima triſtis
Inferias Marius, forſan nolentibus umbris,
Pendit, inexpleto non fanda piacula buſto.
Cum laceros artus, &c. Haverc.

Estne viris] Ita Fabri & Briconeti. at vetus editio cum Vaticano, *eſtne juris*; frequente vocum illarum in locum mutuum trajectione. Carrio in *Add.* *Viris*, recte, non *juris*: hoc enim, *muliebri ingenio*, quod deinceps ſequitur, opponitur a Criſpo. cui lectioni magis etiam firmanda eſt ejus ſcripturae parilitas, quae in Oratione Memmiana bello Jugurthino comparet: quam cur Rivius voce *viro*, ejecta mala manu eviraret, cauſſa non erat. Locus ſic habet: *Atque ego tametſi viro flagitioſiſſimum exiſtimo impune injuriam accepiſſe, tamen vos*, &c. Ita enim inibi legendum, vel potius *viris*, ob ea quae ſequuntur, pro certo perſuaſum eſt mihi. Non autem, *verum*, aut *virum*, ut perperam in aliis impreſſum exſtat: quorum neutrum mihi nec vero, nec viro dignum vel conſentaneum videtur. Douza. Rari ſunt, quibus iſta cordi: *aliud ſibi reliquum, quam tenere libertatem, aut mori ante ſervitium*, ut loquitur Tacitus II. Annal. 5. ubi ſubtracta vides verba Salluſtio. Rupert.

Solvere injuriam] Καταλύειν τυραννίδα dixerunt Graeci. AElian. Var. Hiſt. III. 17. διὰ τούτων τυραννίδα τὴν Διονυσίου κατέλυσε. Haverc.

Vel ferro septis statuit] Hoc eſt, obſeptis circumquaque, & quaſi vallatis ferro, pro muro, ſeu munimento, propugnaculoque ferreo, ni fallor. Egregia γνώμη, & conſimilis Propertianae illi:

Ille licet ferro cautus ſe condat, & aere,
Mors tamen incluſum protrahet inde caput.

Neque aliter primus Oratorum Demoſthenes Oratione De corona: πέρας μὲν γὰρ ἅπασιν ἀνθρώποις ἐστὶ τοῦ βίου ὁ θάνατος κἂν ἐν οἰκίσκῳ αὑτὸν καθείρξας τηρῇ. Quod exemplum ſententiae huic opportuniſſimum, mihi ab oculatiſſimo Lipſio ſuggeſtum, ſilentio praeterire non fuit conſilium. Douza.

Neque quisquam extremam necessitatem, nihil ausus, nisi muliebri ingenio, exspectat] Forte, *Nequicquam extremam neceſſitatem, nihil auſus muliebri ingenio eſt.* *Extrema* autem *neceſſitas*, pro *morte*, uſurpatur a Tacito ſaepe. Ciaccon.

Nihil ausus] Ciacconius fruſtra obtrudit *nequicquam.* ſenſus loci eſt, *neque quiſquam, niſi qui muliebri ingenio ſit, nihil moliens tentanſque in propriam ſalutem.* Supra, *ferro ſeptis.* Alludit Hegeſip. III. 24. *Ubi feriat hoſtis Rom. militem, reperire non poteſt; quem* ferro ſeptum *circumſpicit:* ibi pro *palmam*, Codd. *occaſionem amplam triumphi*, quod mage Salluſtianum. Malim hoc loco *unam finem.* Uti etiam apud Juſtinum II. 2. ubi Codex Bong. *nullas*, credo pro *nullae.* Coelius V. Hiſt. aliquam *huic bello* finem *facere.* Siſenna IV. *& prope* mediam *ad* finem *ripae pervenerant.* Wasse in *Add.*

Qui praemia turbarum queror] Meliores libri MSS. *Quia praemia:* ut infra *quia jura pacis.* Ciaccon. & Ursin. Legendum videtur *quaero*, hoc eſt, petere vel affectare videor. Gronov.

Quia jura] Venetum, *qui.* Riv. Scribe ex omnibus libris, *qui jura*; uti ante, *qui praemia.* Carrio in *Add.*

Scriba] Quidam, *& ſcriba.* Sed non raro, neque vero illubenter facit Salluſtius hujuſmodi copulas ut non addat. Carrio. Vetus editio atque Fabr. *& ſcriba.* Carrio in *Add.* *Scribae* dicti ſunt, qui rationes publicas ſcriberent in tabulis: ob idque apparebant ſingulis magiſtratibus. Cic. Ver. V. *Eſt vero honeſtus ordo, quod eorum hominum fidei tabulae publicae, periculaque magiſtratuum committuntur.* Diſtributi autem erant in aliquot decurias, quarum in aliqua locum ſibi emere conſueverant, qui ſcribae fieri volebant. AEmilius Probus in vita Eumenis, ait Scribae munus multo eſſe apud Graecos honorificentius, quam apud Romanos. *Nam apud nos*, inquit, *revera, ſicuti ſunt, mercenarii ſcribae exiſtimantur: at apud illos contra nemo ad id officium admittitur, niſi honeſto loco, & fide*
&

gerint: nisi adprobaveritis omnis proscriptiones innoxiorum, ob divitias: cruciatus virorum illustrium; vastam urbem fuga, & caedibus: bona civium miserorum, quasi Cimbricam praedam, venum, aut dono datam. At objectat mihi possessiones ex bonis proscriptorum: quod quidem scelerum illius vel maxumum est, non me, neque quemquam omnium satis tutum fuisse, si recte faceremus. Atque illa, quae tum formidine mercatus sum, pretio soluto, jure, do-

& industria cognita, quod necesse est omnium consiliorum eum esse participem. Hinc & dicebat idem Eumenes, Philippi regis & post Alexandri Magni Scriba: *se vitam potius positurum esse, quam fidem.* Scriba quidem clarissimus dicitur: sed is erat in Provincia quasi Praetor tutelaris quidam. Alioquin & servi publici & Scribae apud Capitolinum conjunguntur: ita enim ille loquitur; *non Scribae servi publici, non censuales illis actibus interessent.* Barth. in Adv. lib. I. cap. 1. Legit *Scribo.* Sic Licin. *Scribo* apud Cornutum in Comment. ad V. Sat. Persii. WASSE.

PARATA] Alii, *parta.* alterum Sallustio familiarius est. CARRIO Malim, *parta*, quomodo legunt alii. Ita enim Plautus compluries: ut Trinummo,

Multa bona bene parta habemus. DOUZA.

An *parta*, ut alibi *parata*? Oxon. Delph. & Carrionis Antverp. 1579. at Popmae editio, *parta.* WASSE.

ADPROBAVERITIS] Qui malunt, *approbaritis*, nec mihi, nec numeris Sallustianis judicium suum approbant. CARRIO.

ADPROBAVERITIS OMNIS PROSCRIPTIONES] Recte antiquiores libri, *approbaritis omnes proscriptionem*, itaque corrige. CARRIO in *Add.*

PROSCRIPTIONES INNOXIORUM OB DIVITIAS] Quae hic mala commemorat, omnia contigerunt, neque in quoquam fallit M. AEmilius Lepidus; ut hinc, bella civilia, maxima causa sit, cur abominemur. Adde illud Taciti III. Hist. *Non aetas, non dignitas, quemquam protegit, quo minus stupra caedibus, & caedes stupris misceantur.* Quae vero cumprimis ad hunc locum explicandum faciunt, deprehendes apud Bern. in Germ. Taciti quaest. Misc. 63. RUPERT.

VASTAM] Alii legunt *vastatam*, inepte: certe non aeque eleganter. CARRIO.

CIMBRICAM PRAEDAM] Alibi: *ne spolia vestra penes illum sint.* Unde non immerito Q. Aurelius apud Plutarchum p. 472. Εἰς ἀγορὰν ἐλθὼν, ἀνεγίνωσκε τοὺς προγεγραμμένους, εὑρὼν ἑαυτὸν, Οἴμοι τάλας, εἶπε, διώκει με τὸ ἐν Ἀλβάνῳ χωρίον. Idem etiam Sullae vocem in auctione memorat p. 477. Δεινά γε, ὦ φίλοι πολῖται, καὶ τυραννικὰ πάσχω, εἰ τὰ ἐμά μοι λάφυρα διαθέσθαι μὴ ἔξεστιν, ὡς βούλομαι. Caeterum Ball. *qui* pro *quia quaero* &, *parta*, illud autem male; *parare* est *acquirere* vel *frui.* Livius XXVI. 34. *qui eorum trans Tiberim moti essent, ne ipsi, posterive eorum, uspiam pararent haberentve, nisi in Vejente aut Sutrino Nepesinove agro.* Supra, Ball. *estne juris reliqui aliud quam* solvere injuriam. Non adeo trita locutio. Terent. Adelph. II. 1. *Tu quod te posterius purges, hanc* injuriam *mihi nolle Factum esse, hujus non faciam. Crede hoc, ego jus meum persequar: Neque tu verbis* solvas *unquam quod mihi re malefeceris.* Hegesippus IV. 2. *Facile est* injuriam solvere, *si virtus se recognoscat.* Ubi pro, *inconsultus impetus atque increditus*, Codex B. Pub. *inconditus*, recte. Reliqua sunt ex Taciti Hist. III. 58. WASSE.

VENUM AUT DONO DATAM] *Data* dicere debuit, si ad bona respexisset: nunc ad *praedam* retulit. CIACCON. Id est, venditam, aut dilargitam, quomodo idem locutus est antea. Sed corrigendum haud dubie, *data.* Etenim ad bona, civium non ad Cimbricam praedam referundum. DOUZA.

OBJECTAT] Vulgo *objicit*, male. gaudet enim his frequentativis Sallustius. CARRIO.

SI RECTE FACEREMUS] *Faceremus*, pro *fecissemus*; nisi potius tamen *fecissemus* rescribendum. DOUZA.

PRETIO SOLUTO, JURE,] Pro, *quae tum*, Ball. *quanta.* Verba haec interpunctatione mutata sic accipio: atque illa, quae tum ob metum illorum qui auctionem proposuissent ex proscriptorum bonis sub hasta mercatus sum, tametsi pecuniam etiam numeraverim, jure dominis utcumque restituo. Quod vero spoliis civium auctus erat Lepidus, testatur Orat. sequente Philippus. *Ex rapinis consulatum, ob seditionem provinciam cum exercitu adeptus est.* Paulo post: *An Lepidi mandata animos movent? qui placere ait, sua cuique reddi, & aliena tenet.* Deinde: *pessume omnium, tibine egestas civium & luctus curae sunt, cui nihil est domi nisi armis partum, aut per injuriam?* Confer Plu-

dominis tamen restituo: neque pati consilium est, ullam ex civibus praedam esse. Satis illa fuerint, quae, rabie contracta, toleravimus, manus conserentes inter se Romanos exercitus, & arma ab externis in nosmet versa.

IX. Scelerum & contumeliarum omnium finis sit. Quorum adeo Sullam non poenitet, ut & facta in gloria numeret, &, si liceat, avi-

Plutarchum in Sulla p. 473. 626. jure dominus opponitur vi & rapto domino: Nam vel eo modo contrahitur aliquale dominium, Horat.

——— *Tanquam*
Sit proprium cuiquam quod puncto mobilis horae
Nunc prece, *nunc* pretio, *nunc* vi, *nunc* sorte suprema,
Permutet dominos & cedet in altera jura.

Et quanquam,

Quicquid emis possis dicere jure tuum,

tamen quod a non Domino, vel malo jure Dominis emtum est, idque sciens volens, mala fide, jure bono Dominis restitui debet. Nec pretium numeratum impedit quo minus illi κατ' ἐξοχὴν dicantur *jure Domini*. Qua forma habes apud Plautum, *proterunt hostium copias* jure injustas. Apud Trebellium in Gallienis: *Vir sanctus*, ac jure venerabilis. Noster I. 13. *cum legatis adhuc* jure parentibus. Wasse.

Dominis tamen restituo] Alii, *mercatus sum optumo precio*, *soluto jure*, *restituo dominis*, alii aliter. Mihi haec optuma visa est distinctio, hoc enim vult, quae prius adductus timore quodam sum mercatus, ea dominis, soluto precio, restituo: jure inquis; fateor, sed tamen restituo. Carrio.

Quae rabie contracta toleravimus] In v. c. est: *quae rabie contacta*, &c. ut fortasse legendum sit, *rabie contacti*. Apulejus libro IX. de cane rabido dixit: *Certe venenatis morsibus contacta nonnulla jumenta, efferata simili rabie*. Livius lib. II. *Bona Tarquiniorum diripienda plebi data, ut contacta regia praeda, spem in perpetuum cum his pacis amitteret.* Et Cicero lib. II. de Divinat. dixit: *contactum aliquo morbo cor bovis.* Tacitus vero, *contactu* usurpavit libr. I. cum ait: *Discedite a contactu.* & lib. V. *Plures infecti quasi valetudine & contactu.* Infra in hac eadem oratione: *Nec patiamini licentiam scelerum quasi rabiem ad integros contactu procedere.* Ciaccon. & Ursin. Ubi fortasse legendum: *Quasi rabie contactu*, &c. ut rabie positum sit, quo modo *die*, pro, *diei*, gignendi casu. Uasin. Legere tentem: *Quae rabie contactu.* i. e. rabiei contactu. ejusmodi enim genitivis uti solemne est Sallustio. Sic infra: *Neu patiamini licentiam scelerum quasi rabiem ad integros contactu procedere.* Ut quidem Ciacconius rectissime videtur emendasse. Eâ figurâ locutus est Apulejus lib. IX. Metamorph. *Certe venenatis morsibus contacta nonnulla jumenta, efferata simili rabie.* Coler. Ita *rabie contacta* Balliol. & Editt. Ciacconius & Pricaeus ad Apulejum p. 480. reponunt *contacti*. Male uterque. melius possem, *tabe contacti*, ut Catilin. XXXVIII. & Liv. II. 23. *Tanta vis morbi, atque uti tabes plerosque civium animos invaserat. Contrahere* hoc loco pro *comparare*, aut concinnare sibi noxam, quocum consentit, *toleravimus*: ea nempe quae rabies nostra conflaverit, vel ex rabie nostra contracta sunt. Glossae reddunt per συσπᾶν, quod idem sonat. Homerus Odyss. φ. Μὴ ἴομεν, μή πού τις ἐπισπαστὸν κακὸν εὕρῃ. Epigr. Ἔχθρην ἐπεσπασάμην. Plautus Amphitr. III. 2. absolute pro *crimen committtere* usus est: *Num mea sit* culpa, *quod egomet* contraxerim. At Casin. III. 3. pro conflare: *flagitium maximum feci miser propter operam illius hirqui, improbi, edentuli,* qui hoc mihi contraxit. Cicero ad Quintum I. sensu Sallustiano: *Ea modestissime ferre homines debent, quae ipsorum* culpa contracta sunt. Et, pro Coelio: *molestias liberalitate sua* contrahere. Livius V. *Tribuni, quorum* temeritate bellum contractum *erat*. Vide etiam Sueton. Aug. XCVIII. Vespas. IV. Q. Septimium II. 30. infra, *ut & facta in gloria numeret.* Mire haec illustrat Plutarchus in Sulla p. 437. Confer etiam Sallustium Jugurth. XXXIV. infra, *ut facta in gloria numeret.* De Philippo Polybius XV. 989. Εἰς τοιαύτην ἄνοιαν, ἢ καὶ παράπλωσιν τοῦ καθήκοντος ἧκεν, ὥστ' ἐφ' οἷς ἐχρῆν αἰσχύνεσθαι καθ' ὑπερβολὴν, ἐπὶ τούτοις ὡς καλοῖς σεμνύνεσθαι καὶ μεγαλαυχεῖν. Wasse. *Rabies* Sallustio est quod *furor* Lucano I. 8.

Quis furor, o cives? quae tanta licentia ferri,
Gentibus invisis Latium praebere cruorem?

Haverc.

Et armis] Lucan. ibid. versu 2.

Populumque potentem
In sua victrici conversum viscera dextra.

Haverc.

Ut & facta] Diomedes lib. I. cap. 7. *In*, inquit, *vice praepositionis pro, est hic positum.* Apud eum tamen pejus legitur, *numero*, quam hic, *numeret*: illud autem melius, *fecerit*, quam *faceret*. Quanquam & hoc sustineri potest. quem Diomedes

avidius fecerit. Neque jam, quid exiſtumetis de illo, ſed quantum vos audeatis vereor: ne, alius alium principem exſpectantes, ante capiamini, non opibus ejus, quae futiles & corruptae ſunt, ſed veſtra ſecordia, quam captum iri licet, & quam audeat, tam videri felicem. Nam praeter ſatellites commaculatos, quis eadem vult? aut quis non omnia mutata, praeter victoriam? Scilicet milites: quorum ſanguine, Tarrulae, Scyrroque, peſſumis ſervorum, divitiae partae ſunt. An, quibus praelatus in magiſtratibus capiundis Fuſidius, ancilla turpis, honorum omnium dehoneſtamentum? Itaque maxumam mihi fiduciam parit victor exercitus, cui per tot vulnera & labores, ni-

des locum apud eos, qui hoc fragmento Salluſtianam hiſtoriam locupletare, ſi Diis placet, voluerunt, etiam corruptiorem, quam vulgo eſt, videre. CARR.

AVIDIUS FACERET] Ita enim malo, quam *fecerit*, quod aliis tantopere probatur. Ceterum haec eo pertinere arbitror, quod Sulla poſt depoſitam Dictaturam, dimiſſo a ſe publico praeſidio, palam in foro edixerat: ſeſe omnium ab ſe geſtarum rerum paratum eſſe rationem reddere. Auctores Appianus & Plutarchus. DOUZA. Sic ante hunc locum emendaram, & apud Diomedem emendandum indicaram, quam in veteribus libris eam ſcripturam eſſe deprehenderem. CARRIO in *Add.*

VOS AUDEATIS] Vocem *vos*, uti ſuperfluam, ejice. CARRIO in *Add.*

NE ALIUS] Briconeti, *neve alius*. CARRIO in *Add.*

NE ALIUS ALIUM PRINCIPEM EXPECTANTES] Frequens haec ſententia in Tacito, v. g. I. H. 55. *Ceteri ſilentio, proximi cujusque audaciam expectantes; inſita mortalibus natura, propere ſequi, quae piget incboare.* Et lib. II. cap. 80. *Dum quaeritur tempus locusque, quod tali in re difficillimum eſt, prima vox, dum animo ſpes, timor, ratio, caſus obverſantur.* Vide Not. ad Juſtin. lib. XI. cap. 2. §. 10. RUPERT.

SED VESTRA SOCORDIA QUAM CAPTUM IRI LICET] Deëſſe quaedam exiſtimo poſt *ſocordia.* Et Cato *ſecordiam* ſcripſit, Feſtus. CIACC. Haec quoque ſunt ex eadem oratione, v. autem c. habet, *ſecordia.* & ita Cato ſcripſit. Videndus Feſtus Pompejus in *ſecordia*, quam dicit ex *ſe*, & *corde* compoſitam, quaſi *ſine corde.* URSIN.

CAPTUM IRI] Quidam, *raptum iri.* Alii, *ratum iri.* Loci hujus ſententia: vereri ſe, ne ante capiantur, quam capi debeant. CARRIO. Omnes libri, *raptum iri.* CARRIO in *Add.*

QUAM AUDEAT] Vaticanus, *audeas.* CARRIO in *Add.*

NAM PRAETER SATELLITES COMMACULATOS, QUIS EADEM VULT] Sic bello Jugurth. *Neu te optimum, cum peſſimo omnium Jugurtha miſcendo, commaculares.* DOUZA.

AUT QUIS NON OMNIA MUTATA, PRAETER VICTORIAM? SCILICET MILITES, QUORUM SANGUINE, TARRULAE, SCYRROQUE, PESSIMIS SERVORUM, DIVITIAE PARTAE SUNT.] Quod quidem ego cum interrogationis ſale efferendum puto; ut ſubaudiatur id quod antea dixerat: An ſcilicet milites eadem volunt? quaſi dicat: Nihil minus, idque ob cauſſas, quas deinceps ſubnectit. DOUZA.

TARRULAE SCYRROQUE] Vetus editio, Fabri & Briconeti, *Scyrtoque.* Vaticanus, *Scirtoque*; de quo certi nihil habeo. corrige etiam vitium operarum, & ſcribe *Tarulae*, non *Tarrulae.* CARRIO in *Add.*

PESSIMIS SERVORUM] Tacit. I. *complebant templa peſſimis ſervitiorum.* Et Hiſt. I. *deterrimi ſervorum.* CIACCON. & URSIN.

BONORUM OMNIUM DEHONESTAMENTUM] Venetum *bonorum*, & ſic ſenſus exigere videtur, ut per *bonores* intelligas *magiſtratus.* RIV.

ITAQUE MAXIMAM MIHI FIDUCIAM PARIT VICTOR EXERCITUS &c.] Credo, illud volt dicere Lepidus: Maxima ſpes, imo confidentia eſt fore, ut exercitus a Sulla tandem ad Remp. deficiat, poſtquam viderint ſuorum volnerum ac laborum praemia ad alios, nempe ſatellites ejus (quos Brutorum, AEmiliorum, ac Lutatiorum prolem appellitaverat ſupra) immeritiſſimo tranſire, atque per tot pericula & aerumnas bellorum nihil aliud ſe praeter tyrannum lucrifeciſſe. Verum eſſe ut videas pervolgatum illud:

Sic vos non vobis mellificatis, apes.

DOUZA.

nihil, praeter tyrannum, quaesitum est. Nisi forte tribuniciam potestatem eversum profecti sunt per arma, conditam a majoribus suis; utique jura & judicia sibimet extorquerent; egregia scilicet mercede, cum relegati in paludes & silvas, contumeliam atque invidiam suam, praemia penes paucos intellegerent.

X. Quare igitur tanto agmine atque animis incedit? quia secundae res mire

NIHIL PRAETER TYRANNUM] de Scaeva egregie Lucanus VI. 257.

—— *Felix hoc nomine famae*
Si tibi durus Iber, aut si tibi terga dedisset
Cantaber exiguis, aut longis Teutonus armis.
Infelix, quanta Dominum virtute *parasti!*

Supervacuum esset, tot erroribus ejus detectis, monuisse denuo Crispinum in hoc loco interpretando aut nihil aut aliud agere. Hoc vult Auctor: *quum relegati in paludes & sylvam, contumeliam simul atque invidiam suam, praemia universis debita, penes paucos satellites intelligerent.* Ita supra: *servitium suum mercedem dant.* Et: *plebis innoxiae* patrias sedes *occupavere pauci satellites*, mercedem scelerum. Quo ergo sensu ille? *contumeliam atque invidiam tantum esse pro se, praemia vero penes paucos.* Balliol. *Sylvas.* Verba illa, *& facta i. g. n. & s. t. a. f.* agnoscit Diomedes. WASSE.

NISI FORTE, &c.] Sic videntur interpungenda: *Nisi forte Tribuniciam potestatem eversum profecti sunt, per arma conditam majoribus suis, &c.* Videnda quae notavimus ad Caesaris lib. I. de Bello Civil. URSIN.

PER ARMA CONDITA A MAJORIBUS SUIS] Lege, *conditam.* Nam refertur ad tribuniciam potestatem. RIV.

RELEGATI IN PALUDES] Hanc AEmilii Lepidi orationem ex lib. I. Historiarum Sallustii esse, practerquam quod magno satis argumento sit oratio Philippi, qua AEmilio bellum moventi resistit, idem tamen Messus demonstrat, qui, libello De elocutionum exemplis, primo Historiarum Sallustii libro, has voces, *relegati in paludes*, tribuit. Sed non recte apud eum est, *relegat*, pro *relegati*, ultima litera desiderata. CARRIO. Haec Fronto ex primo Historiarum, in *Relegat*, in illum locum; in quo, pro *relegati*, mendose legitur *relegat.* A. MANUT.

ET SILVAM] Omnes libri, *silvas.* CARRIO. in *Add.*

IN CONTUMELIAM ATQUE INVIDIAM SUAM] Τὸ *in* exemplar Venetum non habet, neque Argentoratense. RIV.

AGMINE ATQUE ANIMIS] Plautus Asin. II. 3. *siquidem hercle AEacidinis minis animisque expletus* incedit. Eleganter Poëta AEneid. IV. 414. *supplex animos summittere amori.* MS. Col. Jes. *animum*: insulse. Vid. VII. 475. Cic. pro Murena §. 33. Q. Septimium III. 39. *agmen* pro *impetu* apud Justinum XII. 9. Virg. *illi* agmine *certo Laocoönta petunt.* Q. Septimius III. 5. *At ubi Achilles contra tendit* &c. *Hector postquam ad se* agmine *infesto tendi videt, causas odii recordatus, non ulterius* impetum viri experiri ausus, *ex acie subterfugit.* Infra, *secundae res m. s. v. o.* ita legit Porphyrio ad Horat. I. Epist. 18. Balliol. *miro.* locus ex Demosthene haustus est. Eum adduximus in notis ad Jugurth. cap. LVII. Non longe abit illud Antiphanis: Ὁ πλοῦτός ἐστι παρακάλυμμα τῶν κακῶν &c. ἡ πενία περιφανές τε καὶ ταπεινόν. WASSE.

QUIA SECUNDAE RES MIRE SUNT VITIIS OBTENTUI] In Orat. de Repub. ordinanda: *Tabella obtentui erit*, hoc est, teget. Tacit. *Pietatem erga parentem & tempora reipublicae obtentui sumto.* Idem: *Obscurum noctis obtentui fugientibus.* Ceterum locus Senecae, Controversiarum lib. V. qui in omnibus vulgatis libris nonus circumfertur, sic legitur in libro MS. doctissimi Jurisconsulti Ant. Covarruviae: *Tum deinde retulit quandam Thucydidis sententiam*, δείναι γὰρ αἱ εὐπραξίαι συγκρύψαι καὶ συσκίασαι τὰ ἑκάστων ἁμαρτήματα. *Deinde Sallustianam, Res secundae mire sunt vitiis obtentui, &c. deme* συγκρύψαι *vel* συσκίασαι, *deme* ἑκάστων: *constabit sensus, etiam si non aeque comtus, aeque tamen integer.* CIACCON. Quod item sequitur, *Secundae res mire sunt vitiis obtentui, &c.* id videtur simile illis, quae habentur in Epistola de Rep. Ord. *Tabella*, inquit, *obtentui erit.* & ita locutus est Tacitus libro I. cum dixit: *Pietatem erga parentem, & tempora Reipubl. obtentui, &c.* & libro XVIII. *obscurum noctis obtentui fugientibus.* Seneca lib. V. Suasoriarum controvers. XXV. citat locum Sallustii, prolata etiam simili sententia ex Thucydide. Verba vero, cum mutila sint in vulgatis codicibus, ita supplenda sunt ex Manuscriptis. *Tum deinde retulit quandam Thucydidis sententiam:* Δειναὶ γὰρ αἱ εὐπραξίαι καὶ συσκιάσαι, vel ut est in alio libro συγκρύψαι τὰ ἑκάστων ἁμαρτήματα, &c. Deinde Sallustianam: *Res secundae mire sunt vitiis obtentui.* URSIN. Seneca Controver-

mire sunt vitiis obtentui: quibus labefactatis, quam formidatus antea est, tam

versiarum libro V. Contr. XXXV. *Cum sit praecipua in Thycydide virtus brevitatis, hac eum Sallustius vicit, & in suis eum castris cecidit. Nam in sententia Graeca, tam brevi, habes quae salvo sensu detrahas, deme* συγκρύψαι *vel* συσκιάσαι, *deme* ἑκάστων, *constabit sensus, etiamsi non aeque comtus, aeque tamen integer. At ex Sallustii sententia, nihil sine detrimento sensus abesse potest. Titus autem Livius tam iniquus Sallustio fuit, ut hanc ipsam sententiam, & tanquam translatam, & tanquam corruptam, objiceret Sallustio: nec hoc amore Thucydidis facit, ut illum praeferat: laudat quem non timet, & facilius putat, posse a se Sallustium vinci, si ante a Thucydide vincatur.* Haec Seneca; ex cujus verbis admonemur, Thucydidis locum nobis quaerendum esse, quem Sallustius imitatus est. Eadem apud Demosthenem sententia, qui & ipse Thucydidem assidue in manibus habebat, Olynth. II. Ἀλλ' οἴομαι νῦν μὲν ἐπισκοτεῖ τούτοις τὸ κατορθοῦν. αἱ γὰρ εὐπραξίαι δειναὶ συγκρύψαι, καὶ συσκιάσαι τὰ τοιαῦτα ὀνείδη. εἰ δέ τι πταίσειε, τότε ἀκριβῶς αὐτοῦ, ταῦτ' ἐξετασθήσεται. A. Manut. Sententiam hanc Seneca pater Thucydidae tribuit, locum tamen Demosth. laudat, qui Olynth. secunda legitur: αἱ γὰρ εὐπραξίαι δειναὶ συγκρύψαι καὶ συσκιάσαι τοιαῦτα ὀνείδη. *In hac*, inquit Seneca, Controversia XXV. *sententia Graeca tam brevi, habes quae salvo sensu detrahas: deme vel* συγκρύψαι *vel* συσκιάσαι, *constabit sensus, etsi non aeque comtus, aeque tamen integer. At in Sallustii sententia nihil demi sine detrimento potest.* Sic Criticus ille. Verum Fabii & Paterculi auctoritate facile adductus sum ad credendum, a Thucyd. primum id pronunciatum: cujus maxime aemulus fuit, cum Demosthene. Sallustii locum itaque dum studiose investigo, tandem aliquando in Thucyd. lib. III. in Orat. Cleonis repperi. Quare propius factum est nihil, quam ut cum Archimede Geometra apud Vitruvium lib. II. Architecturae exclamarem, εὕρηκα, εὕρηκα. Thucydidae verba adscribam, ut ex comparatione precium operae sit: Εἰώθε δὲ τῶν πόλεων, αἷς ἂν μάλιστα καὶ δι' ἐλαχίστου ἀπροσδόκητος εὐπραξία ἔλθῃ, ἐς ὕβριν τρέπειν. Qui idem est cum eo, qui apud Clementem Alexandrinum lib. IV. Stromat. habetur: Εἰώθασιν δὲ οἱ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων, φησὶν, οἷς ἂν μάλιστα ἀπροσδόκητος εὐπραγία ἔλθῃ, εἰς ὕβριν τρέπεσθαι. Quem & Philistus Historicus sic est imitatus: τὰ δὲ πολλὰ κατὰ λόγον τοῖς ἀνθρώποις εὐτυχοῦντα, ἀσφαλέστερα παρὰ δόξαν ἢ κακοπραγίαν· εἰώθασι γὰρ μάλιστα οἱ παρὰ δόξαν ἀπροσδοκήτως εὐπραγοῦντες, εἰς ὕβριν τρέπεσθαι. Solon quoque, Atheniensium legislator, idem & Poëta, & ab illo mutuatus (ut pleraque in gnomas suas ex illo transtulit) Theognis Megarensis, eandem sententiam per παρῳδίαν extulit:

Τίκτει τοι κόρος ὕβριν, ὅτ' ἂν πολλῷ ὄλβος ἕπηται.

Nascitur ex magnis opibus petulantia major.

Sed cum Graecis Latinus quoque historicus symbolam conferat: Trebellius enim Pollio, *Claudii*, inquit, *plerique milites, secundis rebus elati, quae sapientum quoque animos fatigant.* Haec est Cl. Andreae Schotti super hoc loco sententia, quam hic, ita ut in suis ad me literis eam edi voluit, candide repraesentavi, ne manum in alienam segetem misisse viderer. Neque interim satis mirari queo Lud. Carrionem in Antiquis suis Lectionibus, & Nicol. Fabrum J. C. notis ad Senecae Rhetoris controversias, negare Sallustii illud dictum supra commemoratum in Thucyd. exstare, cum tamen id Seneca diserte affirmet, & Cl. Schottus locum jam indicaverit. Sed idem ille Faber versum illum *Semibovemque virum, semivirumque bovem*, in Ovid. reperiri non putat, cum tamen ab omnibus lib. II. de Arte amandi legi possit:

Daedalus ut clausit conceptum crimine matris
Semibovemque virum, semivirumque bovem.

Putsch. Porphyrio, sive quis alius est interpres Horatianus lib. I. Epist. XVIII. ad illud: *stultitiam patiuntur opes. Simile est*, inquit, *illud Sallustii, secundae res mire sunt vitiis obtentui.* sed hoc de loco vide Antiquas lectiones nostras commentario secundo cap. X. Carrio. Haec est nobilis illa sententia, qua Thucydidem vicit Sallustius, & in suis castris illum cecidit, judice Seneca lib. IX. Controv. I. Pluribus enim verbis Thucydides: *Res secundae magnam habent vim ad occultanda & adumbranda istiusmodi probra.* Parum autem hinc abludunt, quae, de improborum ac nequam hominum felicitate, disserit Seneca in lib. Cur bonis viris mala eveniant, cum sit Providentia, cap. VI. *Dum illis licet stare, & ad arbitrium suum ostendi, nitent & imponunt; cum aliquid incidit, quod disturbet, ac detegat, tunc apparet, quantum altae ac verae foeditatis alienus splendor absconderit.* Sed & hinc explicari debet illud Muciani apud Tacitum II. Hist. *Aperiet & recludet contecta victricium partium & tumescentia vulnera bellum ipsum.* Rupert.

Quibus labefactatus quam formidatus antea est] Emenda, si veteres libros audis, *quibus labefactis quam formidatus est:* vocum una mutata, altera expuncta. *Labefacere*, bonae notae verbum, correctores fefellit. Sic Terentius dixit: *dentes labefecit mihi.* vide Donatum. Carrio in *Add.*

tam contemnetur: nisi forte specie concordiae & pacis, quae sceleri & parricidio suo nomina indidit: Neque aliter populo Romano esse belli finem ait, nisi maneat expulsa agris plebes, praeda civilis acerbissuma, jus, judiciumque omnium rerum penes se, quod populi Romani fuit. Quae, si vobis pax, & concordia intelleguntur, maxuma turbamenta reipublicae atque exitia probate: adnuite legibus inpositis; accipite otium cum servitio; & tradite exemplum posteris ad populum Romanum suimet sanguinis mercede circumveniundum. Mihi, quamquam per hoc summum

NISI FORTE SPECIE CONCORDIAE ET PACIS, &c.] Scriptura haud dubie corrupta, & cui medicina sit opus, quam hac ratione facere posse videor: *Nisi forte spes est concordiae & pacis.* nam ni ita legatur, quis sensus commode elici possit, haud sane video. Conjecturam nostram confirmat prorsus huic parissimum loquendi genus, quo hac ipsa Oratione usus paullo ante: *Nisi forte speratis, per taedium jam, aut pudorem tyrannidis, &c.* DOUZA.

SPECIE] Ita libri. Cl. Douza, *spes est*, ingeniose, nec tamen, vere, audacter dico, ut ut adstipulatorem habeat Crispinum. Auctoris mens, turbatior licet, haec esse videtur. Cum contumeliam tantum atque invidiam, praemii nomine, reportaturus sit victor exercitus; quare tanto impete atque ferocia partes agit nobilium? nempe in caussa est victoria & successus, quae mentes hominum transvorsas agunt & imperatoris vitia obumbrant; nisi forte specie pacis & concordiae, per diversae factionis interitum componendae, Syllaturire dici queat. Infra: *jus judiciumque*, recte, nam jus quandoque pro loco in quo istud redditur poni solet, teste ad Phorm. V. 8. 3. Donato. Sed & Paulus lib. XIV. ad Sabin. Dig. I. Tit. I. §. 11. *Ubicumque Praetor, salva majestate imperii sui, salvoque more majorum, jus dicere constituit*, *is* locus *recte* jus *appellatur.* Atque hoc modo locutus Livius XXXVI. 39. *Nisi illi cogantur* in jus judiciumque *populi Romani.* Confer item XLI. 29. Verum ipse per *jus judiciumque* intelligo, tam condendarum legum potestatem, quam litium & criminum cognitionem. WASSE in *Add.*

NEQUE ALITER] V. C. *neque aliter pacem & belli finem ait.* Non incepte. Sequitur enim, *Quae si vobis pax & concordia intelliguntur.* PUTSCH.

POPULO] Ita scribo. Alii, *Populi Romani*, errore ex notis, *P. R.* nato. CARRIO.

POPULO ROMANO] Fabri & Briconeti, *neque aliter r. p. & belli finem ait.* Vaticanus, *neque aliter remp. & belli finem ait.* utraque scriptura idem significatur, nempe aliter neque ullam fore rempub. neque finem belli. error ex notis P. R. inversis. CARRIO in *Add.*

PLEBS] Venetum, *plebes.* RIV.

ET CONCORDIA] Fabri, *& composita.* CARRIO in *Add.*

TURBAMENTA REIPUBL.] Tacitus Hist. I. *Quaeque alia turbamenta vulgi.* CIACC. & URSIN.

ET TRADITE] In V. C. legitur: *Et tradite exemplum posteris ad remp. suimet sanguinis mercede circumveniendam.* URSIN. Nae ille caedundus hercule, qui veteri & domina dictione exturbata, novam & adulterinam hanc, hoc est, suam, in alienam possessionem intrusit, nihil XII. Tabularum leges, neque (quae ratio maxima est) Crispi Praetoris vindicias reveritus: quarum ego fiducia fretus, de priorum omnium editionum consensu pronunciare quamvis audacter audeo, τὸ *mercede*, in pristinam suam sedem Interdicto, *Unde vi*, restituendam esse: voce illa irreptitia, & paullo ante huic non suo loco insita, vindicibus furcillis praecipiti ejecta. DOUZA.

AD POPULUM ROMANUM] Corrige, pulcherrima correctione, *ad remp. suimet sanguinis mercede circumveniundam.* libenter Sallustius *mercedis* vocabulum iis in rebus ponit. sic supra: *qui dominationis suae in vos servitium suum mercedem dant.* & infra: *egregia scilicet mercede.* Item lib. IV. *Eumenem cujus amicitiam gloriose ostentant, initio prodidere Antiocho, pacis mercedem*, ut quidem correximus. Illud vero, *caede sanguinis sui*, nec Latinum est, nec cum hoc loco convenit. quin etiam veteris editionis est ea, quam posui, scriptura. CARRIO in *Add.*

SANGUINIS CAEDE] Paraei Edit. & Balliol. *mercede*, quod reponendum autumat Douza; ipse ἐπέχω. *Sanguis* enim pro *necessitudinibus* ubique. *Projice tela manu* sanguis *meus.* Confer *Apulejum* Met. IV. 71. & 69. Tibull. *Quicquid agit sanguis est tamen illa tuus.* Ovid. nomina sanguinis

mum imperium satis quaesitum erat nomini majorum, dignitati, atque etiam praesidio; tamen non fuit consilium, privatas opes facere; potiorque visa est periculosa libertas, quieto servitio. Quae si probatis, adeste Quirites; &, bene juvantibus diis, M. AEmilium Consulem ducem & auctorem sequimini ad recipiundam libertatem.

XI. Tunc vero & posci. Cum ceteri ejusdem caussa ducem senatus rati, maxumo gaudio bellum irritare. *Nonius, irritare, provocare.*

Cu-

nis *edit.* Noster III. 9. *Sed nec amplius* sanguinem vestrum *praebeatis censeo.* Et aeque audacter apud Ovidium Met. XIII. & Lucanum VII. 168. *caedes cruenta*, & apud Manilium 668. *Altera fit* caedis caedes: apud Propertium, ejus vincula rumpere:

Alphesiboea suos ulta est pro conjuge fratres,
Sanguinis *&* *chari* vincula rupit *amor.*

Propius accedit Naso Met. VIII. 62.

——— *Melius sine* caede *moraque*
Impensaque sui poterit superare cruoris.

& 444.

——— *Calidumque priori*
Caede *recalfecit consorti* sanguine *telum.*

Ante Heinsium erat, *prioris.* Tacitus An. IV. 66. *suum* sanguinem *perditum ibat.* Qui etiam Hist. IV. 17. huc spectare videtur: *miseram servitutem falso pacem vocarent.* Dein: *quid si Galliae jugum exuant? quantum in Italia reliquum? provinciarum* sanguine, *provincias vinci.* Nescio an ad amussim Sallustianam exigenda sint illa Livii II. 64. *pugnatum, ingenti* caede *utrinque, plurimo* sanguine. Damnat verba *ingenti caede* quasi insititia Gronovius Pater. Et sane *caedes* pro sanguine saepius. Vide Horat. Od. II. 1. 35. Ovid. Met. IV. 125. At Cl. Jac. Gronov. per *caede*, occisos, per *sanguine*, vulneratos intelligit; at ejus rei nullum idoneum exemplum protulit, neque adeo potuit. *sanguis* enim tam hos quam illos denotat. Possum, *ingenti caede utriusque sanguinis*, vel, *caede utrinque plurimi sanguinis.* Sed nihil mutandum: ita enim I. 23. *ineamus aliquam viam, qua utri utris imperent*, sine magna clade, sine multo sanguine utriusque populi, *decerni possit.* Utrumque servat alibi, nequis alterutrum ex interprete putet, II. *Plusque ibi* sanguinis *promiscua omnium generum* caede, *quam in ipsa dimicatione factum.* WASSE in *Add.*

ATQUE ETIAM PRAESIDIO] Male, ni fallor, in Fabri & vetusta editione, *praedio.* CARRIO in *Add.*

MARCUM AEMILIUM CONSULEM DUCEM ET AUCTOREM SEQUIMINI] Livius libr. XXXIV. *clamitans, ut qui salvam rempub. vellent, auctorem & ducem libertatis sequerentur.* CIACCON. & URSIN. In veteribus numismatibus est *Aimilius*, ubi etiam, *Lutatius*, non *Luctatius*; quo more posteriorem hanc familiam scribendam esse, & antiquissima vetustatis monumenta, & Poëtae indicio sunt. Scio quidem semel apud Silium Italicum legi *Luctatius*: sed locum corruptum esse veteres testantur libri. CARRIO.

DUCEM ET AUCTOREM] Evocationis formula, quae, non tam in puro pioque duello, quam tumultu aut discrimine repentino usurpata est. Vide Donatum ad Eunuch. IV. 7. Servium ad AEneid. VII. 694. & VIII. 1. Livius XXXIV. 25. *clamitans, ut qui Remp. salvam vellent*, auctorem & ducem se libertatis sequerentur. Formulam hanc, sed mancam, habes apud Florum IX. 1. & Brissonium II. pag. 211. infra: *bellum irritare.* Tacitus Hist. IV. 32. Suspiciones *militum* irritavere. Ibi Nonius Merceri, *caussae se nactos rati.* WASSE in *Add.*

TUNC VERO ET POSCI, CUM CETERI] Videtur deësse nomen proprium ducis, quod ex his reliquiis, licet corruptis, concinnandum est, legendumque: *Tum V..... posci, cum ceteri ejusdem caussa ducem se nactos rati, maximo gaudio irritare.* CIACCON. & URSIN.

BELLUM IRRITARE] Haud dissimiliter Martialis meus, *Musas, Phoebumque lacessere*, dixit. DOUZA. Nonius *irritare* interpretatur, *provocare.* Apud quem vulgo est *caussa*, pro *caussae*, & in veteribus, *educere*, pro *&* *ducere.* Sed haec verba alii conjecturis suis adjectis turpissime foedarunt. *Irritare* autem per geminum rr

scri-

Curionem quaesivit, uti adolescentior, & populi suffragiis integer, aetati concederet Mamerci. *Priscianus lib.* X.

Philippus, qui aetate & consilio ceteros anteibat. *Servius lib.* IX.

Oratio L. Philippi contra Lepidum.

Maxume vellem, P. C. rempublicam quietam esse, aut in periculis a promtissumo quoque defendi: denique prava incoepta consultoribus noxae esse. Sed contra, seditionibus omnia turbata sunt, & ab iis, quos prohibere magis decebat. Postremo, quae pessumi & stultissumi decrevere, ea bonis & sapientibus faciunda sunt. Nam bellum, atque arma, quamquam vobis invisa, tamen, quia Lepido placent, sumenda sunt. Nisi forte cui pacem praestare, & bellum pati consilium est.

XII.

scribendum esse idem ostendit Nonius: a canibus tractum docens, qui, cum provocantur, *irriunt*. Carrio.

Curionem, &c. aetati concederet Mamerci] Supra in Bello Jugurthae dixit: *Itaque Sulla, cujus facundiae, non aetati, a Manlio concessum, &c.* Ursin. Ex Prisciano lib. X. Videtur autem Curio se AEmilio Lepido opposuisse, & praeferri voluisse. *Quaesere* apud Sallustium & Tullium notavit Phocas: a quo verbo *quaesivit*, fortassean dixerit Sallustius. In quibusdam libris est, *a populi suffragiis*. Carrio. Hoc est, qui honorum ad id usque tempus petitionis expers per immaturam aetatem prensationibus publicis abstinuerat. Ita enim malo, quam ademta praepositione sententiam ex illustri obscuram efficere. *AEtati concederet Mamerci:* Sic in Jugurtha: *Itaque Sulla, cujus facundiae, non aetati, a Manlio concessum.* Per Mamercum porro Lepidus significatur. Mamercus enim AEmiliorum praenomen. Ceterum Curionem pariter cum Lepido Consulatum petisse ex hoc loco colligi potest. quem tamen non hoc, sed proximo anno DCLXXVII. simul cum Cn. Octavio primum adeptus. Neque illud praetermittendum, *Quaesivit*, in hoc Fragmento, pro *rogavit obsecravitque* positum esse, ab antiqui verbi formatione, *Quaeso*, *Quaesere:* ne quis praeteritum istud a *Quaero* derivandum, rei similitudine deceptus, falso porro sibi persuadere insistat, quod a mente Historici nimis quam alienum fuerit. Neque alio referendum exemplum Phocae qui *Quaesere*, apud Tullium & Sallustium nostrum lectum esse diserte notavit. Quod alii quo referrent ignorantes, verbum istud, ut Fragmentum, inter incerta Crispi inscite posuerunt. Douza. Locus hic in perveteri exemplari Prisciani ita scribitur, *Curionem quaesivit adulescentior & a populi suffragiis integer aetati concederet Mamerti.* Coler.

Philippus] A Servio lib. IX. AEneid. non expresso Historiae numero haec afferuntur, quae, quod fragmento proxime consequenti est L. Philippi oratio, huc pertinere non dubitavi. Carr.

Maxume vellem &c.] Oratio est L. Philippi in Senatu, ut bellum Lepido moventi resistat. Carrio. Confer, quaeso, hic mihi inter se capita illa rerum contraria, videbisque Reipubl. quietae aptissime seditionum turbas opponi; defensioni Reipubl. seditiones contra eorum hominum, quos maxime easdem prohibere decebat, prava denique incoepta, tantum abesse dicit, ut consultoribus suis noxae, vel incommodi aliquid pariant, ut contra etiam a Senatu iis obtemperetur: quaeque pessimi ac stultissimi decreverint, ea bonis & sapientibus adversus animi sui sententiam sint exsequenda. Douza.

Aut in periculis a promt.] Utramque hanc praepositionem alii omiserunt; quam vero recte, ipsi viderint. Carrio. Ita olim emendavimus, & probant libri. Carrio in *Add.*

Ea bonis] Quidam, *ea nobis capientibus*, non placet. Alii, *a bonis & sapientibus*, ne hoc quidem; cum a brevitate hujus scriptoris alienum sit. Deinde opponit stultos sapientibus, bonos malis. Carrio. Sic omnes libri, male vulgo, *ea a nobis*, aut, *ea a bonis.* Carrio in *Add.*

Cui pacem] *Cui* pro *alicui*; nisi malis rescribere, *huic* vel *ei pacem*, Lepido scil. Haverc.

Pro,

XII. Pro, dii boni, qui hanc urbem, omissa cura, adhuc regitis; M. AEmilius, omnium flagitiosorum postremus, qui pejor an ignavior sit,

PRO, DII BONI QUI HANC URBEM] Ita Codd. illud autem *qui* non ad deos imperii praesides, sed *Patres* (quos infra orat obsecratque Philippus, animadvertere) Crispino referre placuit: unde vox *pro*, a sequentibus *dii boni* plane sejungitur, ut in illo Ovidii:

Oscula, dii magni! *trans mare digna peti.*

Hoc est vel: *pro qui regitis*, & tum, contra L. Latinae Canones, deërit Casualis dictio quae interjectionem sequatur, vel, *pro dii boni*, *vobis dico*, *qui regitis*, & tum sententia languebit, ut ne pejus dicam. Praeterea cur non idem tentet apud Terent. Adelph. III. 3. cujus verba, quia illi non male conveniunt, audiamus. *Pro Jupiter! hominis stultitiam.* Perge malis avibus ut fratrem tuum in eadem laude & palaestra *Camum*, in te concites? lepidum inter parissimos interpretes certamen fore auguror: neque enim *compositus melius cum Bitho Bacchius.* In errorem te impulit vox *omissa* cujus sensum ignorasse videris, quod idem valet atque *remissa* apud Comicum. *Tibi prospexi & stultitiae tuae. Ubi te vidi* animo esse omisso, *& suavia in praesentia Quae essent prima habere neque consulere in longitudinem*, i. e. *negligenti.* Omissa cura ergo idem sonat ac *omissa debita cura*, quo sensu voce *remissa* usus est Tacitus An. XIV. 23. ἐπιχειρεῖ Noster, ut alias. *Quod utinam illum, cujus impio facinore in has miserias projectus sum, eadem haec simulantem videam: & aliquando aut apud vos, aut* apud deos immortales humanarum rerum cura oriatur. Quo etiam pacto Livius III. 56. *Deos tandem esse*, & non negligere humana *fremunt.* Attius Antig. *Jamjam neque dii regunt. Neque profecto deum summus rex omnibus curat.* Tacitus An. XIV. 12. *Quae adeo sine cura deum eveniebant, ut multos post annos Nero imperium & scelera continuaverit.* Et Annal. XVI. 33. *Exutus omnibus fortunis Asclepiodotus*, aequitate deum erga bona malaque documenta. Plutarchus in Sylla p. 456. Θεοῖς μᾶλλον τῶ πρότερον μέλοντες. Immerito haec ob Christianum nomen quasi tum primum accidisse jactant Ethnici apud Arnobium I. *Ipsos etiam coelites*, derelictis aris *solemnibus*, *quibus quondam solebant invisere res nostras*, *terrarum ab regionibus exterminatos.* & III. p. 106. *res perditas invenietis humanas*, & abjecisse clavum deos, *si modo illorum curam spectat*, *mortalium regere atque administrare* fortunas. Potest etiam alio torqueri haec sententia, si *curam* pro affectu accipias: quasi isti Vejoves poenis quam saluti mortalium invigilent. Neque enim minus regunt qui ita invigilant, quemadmodum per prophetam D. O. M. Ἔσται ὥσπερ ἐγρηγόρειν ἐπ' αὐτοὺς καθαιρεῖν καὶ κακῶσαι, οὕτως &c. In hunc sensum Tacitus Hist. I. 3. *Nec enim umquam atrocioribus P. Rom. cladibus*, *magisve justis judiciis approbatum est*, *non esse curae deis securitatem nostram*, *esse ultionem.* Etiam Poëta:

Felix Roma quidem, *civesque habitura superbos*;
Si libertatis Superis tam cura placeret,
Quam vindicta placet.

Sed haec opinor Sallustius non ex animi sententia dicit, sed pro ea quam sustinet persona. En hominis mentem! VI. 59. *Namque mihi pro vero constat*, *omnium mortalium vitam divino numine invisi: neque bonum neque malum facinus cujusquam pro nihilo haberi: sed ex natura*, *diversa praemia*, *bonos malosque sequi. Interea forte ea tardius procedunt: suus cuique animus ex conscientia spem praebet.* Pricaeus ex conjectura *fortedum*, at ille surdo canit. WASSE in *Add.*

QUI HANC] Τὸ *qui* non ad Deos, sed ad Patres quos Philippus appellabat, refertur. Vide cap. XIV. *Quod ego vos oro atque obtestor P. C.* WASSE.

OMISSA CURA] Comparanda sunt inter sese loca Sallustii de ignavia S. R. illis temporibus. Vide quae Cato differit supra in Catilin. cap. 52. Et mox §. 15. *Neque mihi satis consilii*, *metum*, *an ignaviam*, *an dementiam eam appellem: qui videmini*, *intenta mala*, *quasi fulmen*, *optare se quisque ne attingat*, *sed prohibere*, *ne conari quidem.* Ceterum polluendam perdendamque Rempublicam non esse relinquendam iis, quorum haec cura & hoc munus est, praeter alios copiose differit M. Tullius in ea pro Sextio. Sed & in Pisoniana negat ullam esse excusationem, non modo male sentientibus, sed sedentibus, cunctantibus, dormientibus, in maximo Reipublicae motu, magnatibus, quibus scilicet gubernatio Reipublicae concredita est. Similiter idem noster in Orat. de Rep. ordinanda C. Julio Caesari aurem pervellit, ne clarissimus Imp. Gallica gente subacta, P. R. summum atque invictum imperium tabescere vetustate, ac per summam discordiam dilabi patiatur. RUPERT.

ADHUC REGITIS] Vaticanus, *tegitis.* saepe eam in rem peccatum est. CARRIO in *Add.*

OMNIUM FLAGITIOSORUM POSTREMUS] In Epist. Mithridatis; *Postremus servorum Archelaus.* CIACC. Verba sunt ex oratione L. Philippi in Senatu, quae similia illis quae habentur in epistola Mithridatis, in qua est: *Postremus servorum Archelaus.* Paulo post cum in v. c. sit: *Et ignoscendo P. R.*

sit, deliberari non potest, exercitum opprimundae libertatis habet, & se e contemto metuendum effecit: vos mussantes, & retractantes verbis, & vatum carminibus, pacem optatis magis quam defenditis: neque in-

P. R. magnitudinem auxisse, &c. Faërnus legebat, *Populum Romanum*, non *populi Romani*, cui sententiae non absimilis illa in Bell. Catilinae: *Et accepta injuria ignoscere, quam prosequi malebant. Sed uti labore atque justitia resp. crevit.* Ursin. Sic in Epistola Mithridatis infra: *Postremus servorum Archelaus*: adumbratum (ut videtur) de exemplo illo C. Gracchi apud Agellium libro XV. *Omnium nationum postremissimum nequissimumque aestimatote.* Douza.

Pejor an ignavior] Sic dixit Corn. Tacitus *Invalidum senem T. Vinius & Corn. Laco, alter deterrimus mortalium, alter ignavissimus, odio flagitiorum oneratum contemtu inermiae destruebant.* Ita enim locus ille Historiarum primo a libris vet. omnibus scribendus est, non autem voce illa *oneratum*, quod Rhenanus volebat, sublata, aut quod docti viri tentarunt, in *onerabant*, mutata. Carrio. Eadem fere loquendi ratione usus postea, quo loco nobis Cn. Lentuli naturam & mores duobus verbis, ac suo more, quasi in speculo cernendos proponit. Fragmentum sic habet: *Perincertum stolidior, an vanior.* Douza.

Deliberari non potest] Hoc est, qui pejor an ignavior esse statuam, nescio. Idem valet ac *decernere*, *certum habere apud animum suum*, *consulere alium*, & rarius, *dubitare*. Glossae, *deliberat* διχογνωμονεῖ, βουλεύεται, διαπορεῖ. Cicero III. Verrin. *Iste certe* statuerat *ac* deliberaverat *non adesse*. Et, VII. Verrin. Certum *est* deliberatumque, etiam pro *dubitare*, *haerere* apud Livium VII. 35. *Neque enim maneatis, an abeatis hinc* deliberari potest, *quum &c. nihil vobis fortuna reliqui fecerit: fameque ac siti moriendum sit.* Justinus XLII. 4. *quem ultorem patris* &c. *futurum non* dubitabant. Ita quidem editi, sed Codex B. Pub. & tres Bongarsii rectius *deliberabant*, quo infra utitur V. 8. M. Felix pag. 333. *Eos autem merito torqueri, qui Deum nesciunt, ut impios, ut injustos*, nemo deliberat. Quare immerito damnat hoc verbum Anna ad Q. Septimium I. 22. *Interim* deliberantibus cunctis, *quidnam & ubi esset, quod immolari juberetur.* Postremo, *aliam consulere* denotat. C. Nepos I. 1. *Delecti Delphos* deliberatum *missi sunt*, qui consulerent Apollinem, *quo potissimum duce uteretur.* Voces, *qui consulerent Apollinem*, ex interprete esse, qui minus intellegebat vim τοῦ *deliberant*, quo minus dubitem, auctor ipse facit qui ita init II. 2. *Miserunt Delphos consultum quidnam facerent de rebus suis. Deliberantibus Pythia respondit, ut moenibus ligneis se munirent.* Auctor Alexandridos ined. in Praefat. *Tandem apud me* deliberatum est, *te in lucem esse proferendam.* Quod Philippum spectat, arguit ille hoc loco postremissimae patientiae Patres, quod injurias, vel ab ignavissimo, pati sustinerent. Non absimiliter Britanni apud Tacitum in Agric. *In proelio, fortiorem esse qui spoliet: nunc ab ignavis plerumque & imbellibus eripi domos, abstrahi liberos, injungi delectas, tamquam mori pro patria nescientibus.* Wasse in *Add.*

Et se contemto metuendum effecit] Legendum, *& se contemto metuendum efficit.* Riv. Ita Codd. quos firmat Tacitus An. I. 74. *Dedit exemplum, quod secuti, ex pauperibus divites, ex* contemtis metuendi, *perniciem aliis, ac postremum sibi, invenere.* Modum loquendi servat Noster Cat. IV. *ex pulcherruma pessima ac flagitiosissima facta.* Jugurth. V. & alibi. Excerpta ex Polybio pag. 1378. Ἐξ ἐλαχίστης μὲν βασιλείας ἐνδοξοτάτην καὶ μεγίστην Μακεδόνων ἀρχὴν κατεσκεύασαν. Supra, *exercitum opprimundae libertatis*, omissa *caussa* eleganter. Columella de Arbor. cap. V. *alteram quam vitis constituendae* caussa *submittas*, *alteram subsidio habeas.* Codex Arondel. recte omittit *caussa*. Livius II. 22. *tuendae maritimae orae.* Sic Codex Cantab. infra: *Quid ille ob benefacta.* Plaut. *id si parate curavi ut caverem; Tum hoc mihi indecore, inique, immodeste Datis dii! nam quid habebunt sibi igitur impii Posthac, si ad hunc modum est innoxiis honor apud vos?* Wasse in *Add.*

Mussantes] Vide Indicem. A Graeco Μύζω esse videtur. *Menander*: Ἣ μὴ γαμεῖν τὸ, ἂν δ' ἅπαξ λάβῃς, φέρειν Μύσαντα πολλὴν προῖκα, καὶ γυναῖκα δεῖ. Mussantium morem egregie exprimit Lucanus I. 247.

Et tacito mutos volvunt sub pectore questus.

Dein: gemitu *sic quisque* latenti,

Non ausus timuisse palam: vox nulla dolori
Credita: sed quantum, volucres cum bruma coërcet,
Rura silent, mediusque jacet sine murmure pontus,
Tanta quies.

Neque prorsus male Claudian. Ruff. I.

——— *Dejecerat amens*
Occultis odiis terror, tacitique *sepultos*
Suspirant gemitus *indignarique verentur.*

Vatum carminibus] Vide supra B. Catilin. cap. XLVII. Wasse. Thucyd. V. 103. Μηδὲ ὁμοιωθῆναι τοῖς πολλοῖς, οἷς παρὸν ἀνθρωπείως ἔτι σώζεσθαι,

intellegitis; mollitia decretorum, vobis dignitatem, illi metum detrahi. Atque id jure: quoniam ex rapinis consulatum, ob seditionem provinciam cum exercitu adeptus est. Quid ille ob benefacta cepisset, cujus sceleribus tanta praemia tribuistis? At scilicet, ii, qui, ad postremum usque, legatos, pacem, concordiam, & alia hujuscemodi decreverunt, gra-

ζεαζ, ἐπειδὰν πιεζομένες αὐτὲς ἐπιλείπωσιν αἱ φανεραὶ ἐλπίδες, ἐπὶ τὰς ἀφανεῖς καθίςανται), ΜΑΝΤΙΚΗΝ τε καὶ Χρησμὲς, καὶ ὅσα τοιαῦτα μετ' ἐλπίδων λυμαίνεται). Infra: *quippe metu pacem repetentes quo habitam amiserant.* Livius alicubi: *pari metu repetentes quo primitus amiserant pacem: aeque segnes in repetendo atque in tutando.* WASSE in *Add.*

ATQUE ID JURE: QUONIAM EX RAPINIS CONSULATUM, OB SEDITIONEM PROVINCIAM CUM EXERCITU SORTITUS EST.] Unde perspicue palam est historiae ordinem male in hac editione servatum, & Fragmentum, quod statim porro a calce Orationis hujus sequitur, ante eandem conlocandum esse. Id enim sic habet: *Uti Lepidus & Catulus decretis exercitibus maturrime proficiscerentur.* Uterque scilicet ad Provincias sibi decretas: Lepido enim Gallia ulterior, Catulo ejusdem collegae Italia ex Senatusconsulto sorte obvenerat. Senatusconsulto dico, hoc enim Fragmento, quod posui, praemittendum esse, videor ex Fastis doctissimi Sigonii observasse; ita hunc (ni fallor) locum citantis: *S. C. fit, uti Lepidus & Catulus, &c.* DOUZA.

AT SCILICET, II QUI] Longe aliter veteres vulgati: *At scilicet iis, qui legatos, pacem, concordiam, & alii hujuscemodi decreverunt: ad postremum usque gratiam habeo peperisse.* Glareanus legit: *At scilicet iis qui ad postremum usque legatos pacem, concordiam, & alia hujuscemodi pepererunt, gratias habeo peperisse.* neutrum assequor: neque in hac lectione quicquam difficultatis inest. si quid tamen latet aliud, id fortasse ex scriptura vocis *habeo*, pro, *aveo*, veteribus vulgata, originem duxit. CARR. Locus mire corruptus, & quem, absque veteribus libris sit, non facile sanaveris. pro *ii* omnes libri *eos:* pro *pacem*, Fabri & Briconeti, *ad pacem.* cujus etiam vestigia sunt in vetere editione; *postremum usque ad legatos pacem:* verbis transpositis, pro *ab eo peperere.* Vaticanus & alii *habeo peperisse.* Corrigo: & prope abest, quin praemium correctioni decerni postulem: *Scilicet eos, qui ad postremum usque legatos ad pacem, concordiam, & alia hujuscemodi decreverunt, gratiam ab eo peperisse.* Concisa illa & plane Sallustiana loquendi ratio, *scilicet peperisse*, (cujus sexcenta apud Latinos exempla in mundo sunt, in vulgus etiam doctiorum ignota) loco huic maculas adspersit, & illud *habeo* pro *ab eo*, supposuit, sic in oratione de Repub. *scilicet id certatum esse, utrius vestrum arbitrio injuriae fierent.* uti nos correximus. CARRIO in *Add.* In oratione Philippi libro primo Historiarum: *At scilicet, ii, qui ad postremum usque, legatos, pacem, concordiam, & alia hujuscemodi decreverunt, gratiam ab eo peperere.* sic conjectura fecit, qui Sallustii fragmenta edidit: & addit, nihil in hac sua significatione difficultatis inesse, quasi hac fine libri emendandi sint. Veterum editionum scriptura paullulum immutata vera est: *at scilicet eos qui legatos, pacem, concordiam, & alia hujuscemodi decreverunt, ad postremum gratiam ab eo peperisse. scilicet peperisse*, hoc est, scire licet peperisse. quod enim in his verbis, *aveo*, pro *habeo*, somniat collector fragmentorum, delirat. Ut *scilicet*, eadem ratione, *videlicet*, amat jungi infinitivo: & rationem volunt esse, quia sit tanquam: scire licet, videre licet: verum mihi non probant. nam etiam *fortasse*, eo modo Titinius Veliterna:

Fortasse votum fuisse, quo die liber foret,
Nunc ejus voti condemnatus immolavit hostiam.

Priorem versum vel pueri emendent:

Fortasse votum fecisse, q. d. l. f.

Ita Paenulo:

Fortasse medicos nos arbitrarier.

Sic enim lego: & plane mendose alii: *arbitratur.* Sed ut hoc taceam, potest enim esse *fortassis*, pro *forte an sit.* quomodo, *forsit*, apud Virgilium & Propertium; quid de illo dicent Aulularia:

AEdepol senem Demaenetum lepidum fuisse nobis,
Ut assimulabat Sauream modeste, quam facete.

Ita non dubitem quoque dicere: *Nimirum fuisse illum senem nequam:* quod Plautus Sticho iteravit: *videlicet fuisse illum nequam.* In oratione Memmii: *Nam & illis quantum importunitatis habent, parum est impune male fecisse, nisi deinde faciundi licentia eripitur: & vobis aeterna sollicitudo remanebit, cum intelligetis aut serviendum esse, aut per manus libertatem retinendam.* Scribo: *& vos alterna sollicitudo remanebit.* Ut Horatius:

Te manet Assaraci tellus.

Idem:

Si tardiora fata te votis manent.

gratiam ab eo peperiſſe. Imo deſpecti & indigni Republica habiti, praedae loco aeſtumantur: quippe metu pacem repetentes, quo habitam amiſerant. Equidem a principio, cum Etruriam conjurare, proſcriptos accerſiri, largitionibus rempublicam lacerari videbam, maturandum putabam, & Catuli conſilia cum paucis ſecutus ſum.

XIII. Caeterum illi, qui gentis AEmiliae benefacta extollebant, & ignoſcendo populi Romani magnitudinem auxiſſe, nuſquam etiam tum Lepidum progreſſum videbant; cum privata arma opprimundae libertatis cepiſſet, ſibi quiſque opes aut patrocinia quaerendo, conſilium publicum corruperunt. At tum erat Lepidus latro cum calonibus & pau-

Ita quidem malim: ſed Catullus etiam cum dandi caſu uſurpat:

Sceleſta, te ne? quae tibi manet vita?

Virgilius:

O mihi tam longae maneat pars ultimae vitae.

Hoc ergo ambiguum hic relinquetur, quo caſu Salluſtius uſus ſit. PALMER. Palmerius in Spicilegiis ſuis legendum contendit: *At ſcilicet eos, qui legatos* &c. Probe quidem, ſed ex ingenio tantum. Carrionis quoque libri neſcio quid hic turbaverant. COLER.

GRATIAM AB EO PEPERERE] Ita eſt in nuperis editionibus, ſenſu ſatis perſpicuo: ſed quoniam cum in impreſſis, tum calamo exaratis libris lectiones mirifice variant, ſuſpicor locum levi immutatione & addito pronomine reſcribendum ex veſtigiis veteris ſcripturae: *Gratiam ab eo reperere ſibi.* cui phraſi prorſus conſimilis, ne dicam gemina, eſt Plautina illa in Prologo Rudentis: *Veniam ſibi invenire a diis.* Sed & Plinius alibi: *Gratiam invenire*, ſcripſit. Neque eſt quod quemquam moveat vox illa *ſibi* pro ſupplemento adſcripta. cui conjecturae meae primitus occaſionem praebuit lectionis ejus affinitas, quae in aliis libris concepta legitur ad hanc faciem: *Gratiam habeo peperiſſe.* Scin', quid ſuſpicer? nempe aliquem ex Salluſtianis exſcriptoribus compendium notarum facere voluiſſe; & ſecundam verbi ſyllabam contruncatam abbreviaſſe ad hunc modum: *Peperere ſibi.* atque hinc porro aliis atque aliis ſuccedentibus geminas voces coaluiſſe in unam. unde *peperiſſe* iſtud natum denique. DOUZA. Omnes teſtantur in MSS. eſſe *peperiſſe.* Recte igitur Palmerius Mellerus, *At ſcilicet eos, &c. peperiſſe.* Adi librum III. Obſerv. cap 9. GRONOV. WASSE.

INDIGNI REPUB.] Meſſus elocutionum exemplo: *indignus*, inquit, *hac re. Salluſtius libro primo Hiſt. indigni rep. habiti.* CARRIO.

PROSCRIPTOS ACCERSIRI] Vaticanus, *proſcriptos accerſi.* ſic alibi in eodem Salluſtio libros in eadem voce variare meminimus. CARRIO in *Add.*

EXTOLLEBANT] *Extollebant, & (dicebant) magnitudinem* P. R. *creviſſe ignoſcendo.* CRISPIN.

ET IGNOSCENDO POPULI ROM. MAGNITUDINEM AUXISSE] In ſcripto libro eſt: *Et ignoſcendo pop. Rom. magnit.* Faërnus legebat, *populum Rom.* Forte ex Catilin. de populo Rom. *Et accepta injuria ignoſcere quam perſequi malebant. Sed ubi labore atque juſtitia reſpub. crevit.* CIACC. Dignum nota, *Auxiſſe* παθητικῶς, pro *Auctum eſſe.* Catonis & veterum exemplo. De quo dixi ad Tacitum. Lipſ. IV. Ep. Q. 14. de re ipſa v. Voſſ. II. Inſt. Orat. p. 218. & lib. I. p. 153. RUPERT.

LEPIDUM PROGRESSUM VIDEBAT] Scribe: *qui gentis AEmiliae benefacta extollebam, & ignoſcendo populi Romani magnitudinem auxiſſe, nuſquam etiam tum Lepidum progreſſum dicebam.* Poſſis etiam, *populum Romanum*; ſed *auxiſſe* dicit, pro auctam eſſe, ut Cato: *Eo res eorum auxit.* GRONOV.

ET CUM PRIVATA] Vocem &, de conjectura ſuſtulimus. laudant libri veteres, & alioqui nequaquam ſibi conſtabit ſententia. qui, inquit, extollebant bene facta gentis AEmiliae, quique ajebant pop. Romani magnitudinem auxiſſe ignoſcendo, & Lepidum etiam tum nuſquam progreſſum; ii, cum arma privata opprimundae libertatis cepiſſent, conſilium publicum corruperunt. CARRIO in *Add.*

AC TUM ERAT LEPIDUS LATRO CUM CALONIBUS ET PAUCIS SICARIIS, QUORUM DIURNA MERCEDE VITAM NON MUTAVERIT] Ita hunc locum citat Scaliger ad Catullum. Senſus videtur eſſe: quorum vitam adeo vili aeſtimat, ut eam ne mercede diurna velit mercari. RUPERT.

ATTAMEN ERAT LEPIDUS] Vaticanus, *At tum erat.* CARRIO in *Add.*

QUE-

paucis ſicariis; quorum nemo non diurna mercede vitam mutaverit: nunc eſt proconſul cum imperio; non emto, ſed dato a vobis, cum legatis adhuc jure parentibus; & ad eum concurrere homines omnium ordinum corruptiſſumi; flagrantes inopia & cupidinibus, ſcelerum conſcientia exagitati: quibus quies in ſeditionibus; in pace turbae ſunt: hi tumultum ex tumultu, bellum ex bello ſerunt; Saturnini olim, poſt Sulpicii, dein Marii Damaſippique, nunc Lepidi ſatellites.

XIV. Praeterea Etruria, atque omnes reliquiae belli adrectae: Hiſpaniae armis ſolicitatae: Mithridates, in latere vectigalium noſtrorum, quibus adhuc ſuſtentamur, diem bello circumſpicit: quin, prae-

Quorum nemo] Glareanus: *nemo diurna mercede vitam mutaverit.* aliique: *quorum nemo diuturna mercede vitam mutaverit.* atqui contra, ſentit Philippus eos vel diurna mercede conductos, vitam etiam nihili facturos. Carrio. Ita Libri, ſuſpicabar *diurnis*, nam *diurna*, pro *dimenſa*, quae ſervis in diem exhibentur, uſus eſt Seneca Epiſt. LXXXI. Diurnum *accipit*, *in centunculo dormit.* Atque ita, ſed alio ſenſu, Tacitus Ann. XVI. Ita etiam Graeci ſuum ἡμερήσιον. Plutarchus alicubi: ἡμερησία ζωή. Et Suetonius Calig. XI. adjungit *quaeſtibus. Ex gerulorum* diurnis quaeſtibus *pars octava.* & *victum* Ner. XXXVI. *alios* diurnum victum *prohibitos quaerere.* Qui *diurna* pro *in diem* poſuit Ner. XXX. *mercedem* vero retinet Ambroſius Epiſt. VI. *ſicut mercenarius* diurnam mercedem *quaerere.* Claudian. de B. Gild. 75.

—— *gaudetque* diurnos,
Ut famulae, *praebere* cibos.

Corippus:

Vix *nobis* vitae *conſtant alimenta* diurnae
Afflictis, *quae longa dies longoque labore*
Sors quaerit, *parvoſque cibos ſub nocte reponit.*

Et alibi:

Qui nec cauda rei cultu *eſt ornanda* diurno.

Noſter Catilin. XLIX. *Plebes &c. cui omnes copiae* in uſu quotidiano *erant.* Scaliger ad Catullum: *vitam non mutaverit.*' Wasse in *Add.*

Cum legatis adhuc jure parentibus] Ex eadem Oratione haec quoque ſunt. Sed illud, *adhuc*, licet in Vet. Cod. ſit, videtur tamen in, *adhoc*, mutandum, quo alibi Salluſtius, pro *praeterea*, uſus eſt. Paulo poſt ad illa: *Bellum ex bello ſerunt*, facit id, quod habetur in Epiſtola Mithridatis: *Bella ex bellis ſerendo magni facti.* Livius quoque eodem modo dixit lib. XL. *Ex bellis bella ſeruntur.* & Tacitus lib. XXI. *Proelia ſerere.* Quod vero ſequitur apud Salluſtium: *Quod ego vos oro*, *atque obſecro P. C. &c.* rectum eſt. nam ita V. C. habet, & ita infra locutus eſt Salluſtius, cum ait: *Quod ego vos moneo*, *quaeſoque ut animum*, *&c.* Item pro, *armis ſollicitatae.* Vett. Codd. habent, *armis ſolicitae.* Ursin.

Et ad eum concurrere homines omnium ordinum corruptissimi] Tales in caſtris Caeſaris fuiſſe, fatetur infra in d. Orat. I. ad Caeſarem de Rep. ord. Rupert.

Cupiditatibus] Venetum, *cupidinibus.* id Salluſtianum magis eſt. Riv.

Quies in seditionibus] Quia tunc ſolum contenti ſunt. Wasse.

Bellum ex bello serunt] Perperam alii *ferunt.* Riv. Sic in Epiſt. Mithridat. *Bella ex bellis ſerendo magni facti.* Livius libr. XL. *Ex bellis bella ſeruntur.* Et Tacitus *praelia ſerere*, dixit Hiſt. V. Ciaccon.

Sulpicii] Nam P. Sulpicius, tribunus plebis, auctore C. Mario pernicioſas leges promulgavit, ut exules revocarentur, & novi cives libertinique diſtribuerentur in tribus, &c. qui cum in quadam villa lateret, indicio ſervi retractus & occiſus eſt. Servus ob mercedem manumiſſus eſt, ſed ob infidelitatem ſaxo dejectus. Badius.

Marii] Vide ſupra Jugurth. cap. LXIII. Bad.

Damasippi] Vide ſupra Cat. cap. LI. vel lege, *Damacii.* Nam Lucius Damacius praetor ex juſſu Marii omnem nobilitatem, quae in urbe erat, trucidavit. Badius.

Hispaniae armis solicitatae] *Solicitae*, eſt in duobus ſcriptis exemplaribus. Ciaccon. Fabri & Briconeti, *armis ſollicitae.* Carrio in *Add.*

Mithridates] Vide ſupra Fr. I. 4. Wasse.

 Quin

praeter idoneum ducem, nihil abest ad subvertendum imperium. Quod ego vos oro, atque obsecro P. C. ut animadvortatis; neu patiamini licentiam scelerum, quasi rabiem, ad integros contactu procedere. Nam, ubi malos praemia sequuntur, haud facile quisquam gratuito bonus est. An exspectatis, dum, exercitu rursus admoto, ferro, atque flamma Urbem invadat? quod multo propius est ab eo, quo agitat, statu, quam ex pace & concordia ad arma civilia: quae ille advorsum divina & humana

QUIN PRAETER IDONEUM DUCEM NIHIL ABEST AD SUBVERTENDAM REMP.] Vide, ut Mamercum fastidiose & contemtim conterat Philippus, cui ne id quidem dignum habet tribuere, quem pro idoneo duce ad Remp. evertendam agnoscere velle videatur. DOUZA.

QUOD EGO VOS ORO] Sic alibi: *Quod ego vos moneo quaesoque, ut minus*. CIACCON.

NEU PATIAMINI] Iidem libri, *ne patiamini*, nostra lectio a Vaticano est. CARRIO in *Add.*

QUASI RABIEM] Forte, *quasi tabem*. frequenter enim ea similitudine utitur noster Sallustius. Sed in re incerta nihil assevero. CARRIO. *Quasi tabem*, conjecit Carrio, non male. Alibi enim utitur Auctor hac similitudine. WASSE.

AD INTEGROS PROCEDERE] Supple de Vaticano aliisque membranis, *ad integros contactu procedere*. nihil elegantius. CARRIO in *Add.*

AN EXSPECTATIS DUM EXERCITU RURSUS ADMOTO, FERRO, ATQUE FLAMMA URBEM INVADAT] Hoc contra historiae fidem esse omnia veterum monumenta consentiunt. Neque enim Lepidus ante postremam expeditionem illam, & pugnam commissam cum Catulo, qua victus deserta Italia in Sardiniam refugit, ad Romana moenia exercitum umquam admovisse legitur: nedum ut urbem ferro & flamma invaserit. Unde mihi dubium non est, quin *invadant*, legi atque emendari debeat. Quod si mihi Critici concedant, referendum erit ad homines illos omnium ordinum corruptissimos, veris supra coloribus a Philippo depictos, Cinnanos puta, & Marianos satellites, quorum in patriam reditu quantum civilis sanguinis exhaustum fuerit, Plutarchus, Appianus, Eutropius testes, postremo omnes veteres Memoriae. DOUZA. Illud *rursus* pertinet tantum ad vocem *admoto*, non autem ad ea quae sequuntur: *ferro atque flamma urbem invadat*. Et certum est ex hac ipsa Oratione, Lepidum, antea exercitum opprimundae libertatis habuisse. *Equidem a principio, cum Etruriam conjurare, proscriptos accersiri* &c. Deinde: *At tum erat Lepidus latro, cum calonibus & paucis sicariis*. Ball. pro *tum* legit, *tamen*. Et hoc est quod ait, *privata arma cepisse*, nempe quia non erat cum imperio & legatis jure parentibus. Quo loco Balliol. pro *videbant* habet, *ajebant*. Quod si Lepidus numquam antea ductasset exercitum, tamen illud *rursus* aeque competeret ejus militibus; imo de iis usurpat Auctor infra: *Agite, uti lubet; parate vobis Cethegi, atque alia proditorum patrocinia, qui rapinas & incendia instaurare cupiunt*: & rursum advorsum *deos penates armare*. WASSE in *Add.*

QUOD MULTO PROPIUS EST AB EO QUO AGITAT STATU] Cicero Tuscul. I. *Antiquitas quae quo propius aberat ab ortu & divina progenie*. Et ad Attic. lib. I. *quoniam propius abes*. Sed Plin. lib. XIV. cap. 4. *Tam prope*, inquit, *ab origine rerum sumus*. CIACC. Ex eadem item oratione haec quoque sunt, quibus non absimilia illa Plinii lib. XIV. cap. 4. *Tam prope ab origine rerum sumus*. Cicero tamen lib. I. Tuscul. dixit: *Antiquitas, quae quo propius aberat ab ortu & divina progenie*. Et in Epistola quadam ad Atticum lib. I. *Quoniam propius abes*. Item pro, *qui ademtam negat*, V. C. habet, *quibus ademtam*, &c. & pro *luctus curae sunt*, videtur melius, *curae sint*. URSIN. Ball. om. *ego*, & *contactu*, male utrumque. Qui hunc locum absque meliorum Codd. ope in integrum restituere sperat, ille σὺν ἀνθρωπίνης δυνάμεως βούλησιν ἐλπίζει. Sensus tamen esse videtur hujusmodi. An expectatis dum ferro atque flamma urbem invadat? quod multo (urbi) propius est ut accidat a mala Patrum administratione quam (eidem prope est) ex pace & concordia, quae nomina sceleri suo indidit (ire) ad arma civilia: i. e. *ire adversus* arma civilia: quae ille advorsum divina & humana omnia coepit. vel, *ire ad* i. e. in *arma*. WASSE in *Add.*

QUAM EX PACE ET CONCORDIA AD ARMA CIVILIA] Scriptura haud dubie mendosa, & quam juxta cum ignarissimis intelligo: nisi tamen totus locus interpolandus, & fortasse in hunc morem constituendus: *Quam ad pacem & concordiam ab armis civilibus*: sententia apertissima, quam tamen absque libris auctoribus integram & sinceram

na omnia cepit, non pro sua, aut quorum simulat injuria, sed legum ac libertatis subvertundae.

XV. Angitur enim, ac laceratur animi cupidine, & noxarum metu, expers consilii, inquies: haec atque illa tentans, metuit otium, odit bellum, luxu atque licentia carendum videt, atque interim abutitur vestra secordia. Neque mihi satis consilii, metum, an ignaviam, an dementiam eam adpellem: qui videmini intenta mala quasi fulmen optare se quisque ne adtingat, sed prohibere ne conari quidem. Et, quaeso, considerate quam conversa rerum natura sit. Antea malum publicum,

ram esse, nondum satis acceptum est mihi. DOUZA.

ANGITUR ENIM] Vaticanus, *agitur enim*. CARRIO in *Add.*

SATIS CONSILII] Malae operae omiserunt, *est*. CARRIO in *Add.*

QUI VIDEMINI INTENTA MALA QUASI FULMEN, OPTARE SE QUISQUE NE ATTINGAT, SED PROHIBERE NE CONARI QUIDEM] Ab aliquo illustri Scriptore Graeco haec sententia sumta videtur. Tacit. Annal. III. *Ob intenta pericula*. CIACCON. Fulmina enim feralia habebantur; & qui locus fulmine tactus, *bidental* appellabatur. Glossarii auctor recte exposuit: *Bidental*, τόπος κεραυνόπληξ. Quin Persius ipsum hominem κεραυνόπληγα *bidental* vocat:

Triste jaces lucis, evitandumque bidental.

Bidental autem vocatur, quod talibus locis ovibus sive bidentibus sacrificia fierent. Artemidorus lib. II. ὁ κεραυνὸς τὰ ἄσημα τῶν χωρίων ἐπίσημα ποιεῖ διὰ τοὺς ἱδρυμένους βωμοὺς, καὶ τὰς ἐν αὐτοῖς γινομένας θυσίας. Graeci *bidental* vocant ἐνηλύσιον. Glossae Graecorum: Ἐνηλύσια, τὰ κατασκηφθέντα χωρία. Nam σκηπτὸς, *fulgur*. SCALIG.

QUASI FULMEN] Optare tantum ne attingat fulmen, nec fuga aut tecto prohibere, credo, *dementiam* vocat, quia coelitus tangendi sunt divinitus amentes. Ex Tageticis libris. Ammian. XVII. 12. *Vejovis fulmine mox tangendos adeo hebetari, ut nec tonitru nec majores aliquos possint audire fragores.* Iisque alludit XIV. 11. *Utque manum injectantibus fatis hebetari sensus hominum & obtundi.* Corrige obiter Augustinum Ep. XXI. pro *Orpheicis atque Ageticis* lege *Tageticis*. Plinius Hist. Nat. XI. 54. *Quati prius omne & afflari quam percuti: nec quemquam tangi, qui prior viderit fulmen, aut tonitru audierit.* De Turno Virgilius:

Sed neque currentem se nec cognoscit euntem,
Tollentemve manu, saxumve immane moventem.

Quae Cerdanus aliique ad timorem male referunt. Hos sequitur Statius Theb. II. 564.

—— stupet *obvia letho*
Turba superstantem, atque emissi turbine montis
Obruitur.

Et IX. 850.

—— *urgent praesagia mille*
Funeris, & nigrae praecedunt nubila *mortis.*

Infra:

Jam non ira subit, lethi sed nuncius horror.

Et, 470.

Qui tremor illicita coeli de lampade tactos,
Hic fixit juvenem, pariterque horrore *sub uno*
Vox, acies, sanguisque perit.

Praeivit in his, ut aliis fere omnibus, divinus poëta Iliad. XVI. 805.

—— Στρεφεδίνηθεν δέ οἱ ὄσσε &c.
Τὸν Ἄτη φρένας εἷλε, λύθεν δ' ὑπὸ φαίδιμα γυῖα.

Certe Quinto Smyrnaeo, qui I. 588.

—— Πολυθαμβέες μάκαρες φρένας ἐξείλοντο
Καὶ νόον, ὄφρα σε κῆρες ἀμείλιχοι ἀμφιχέωνται.

Noster autem Demosthenem sequi mihi videtur, III. Philipp. p. 48. Ἀλλ' ὅμως ταῦθ' ὁρῶντες οἱ Ἕλληνες ἀνέχονται· καὶ τὸν τρόπον, ὅνπερ οἱ τὴν χάλαζαν, ἔμοιγε δοκοῦσι θεωρεῖν· εὐχόμενοι μὴ καθ' ἑαυτοὺς ἕκαστοι γενέσθαι· κωλύειν δ' οὐδεὶς ἐπιχειρῶν. Ambrosius ad Theodos. V. Ep. 29. *Ego ipsum usurpatorem imperii ita* vinxi, *ac* mentem *ejus* ligavi, *ut cum haberet adhuc fugiendi copiam, tamen cum omnibus suis, tanquam metuens, ne quis tibi periret, ipse se clauderet.* WASSE in *Add.*

SED PROHIBERE NE CONARI QUIDEM] Belle de Graecis, quibus imminebat Philippus Macedo, Demosthenes Philippica III. *Illi Graeci haec tolerant; eodemque modo, quo qui grandinem (ut mihi quidem videtur) spectant: optat quisque, ne in suos agros deferatur: prohibere conatur nemo:* Quam imaginem quis non videt imitatum hic esse Sallustium? RUPERT.

PROHIBERE] Antea, *prohibete*. a conjectura nostra stant omnes libri. CARRIO in *Add.*

cum, occulte; auxilia palam inſtruebantur, & eo boni malos facile anteibant: nunc pax, & concordia diſturbantur palam: defenduntur occulte. Quibus illa placent, in armis ſunt; vos, in metu. Quid exſpectatis? niſi forte pudet aut piget recte facere. An Lepidi mandata animos movent? qui placere ait ſua cuique reddi, & aliena tenet: belli jura reſcindi, cum ipſe armis cogat: civitatem confirmari, quibus ademtam negat: concordiae gratia plebei tribuniciam poteſtatem reſtitui, ex qua omnes diſcordiae accenſae.

XVI. Peſſume omnium, atque impudentiſſime, tibi ne egeſtas civium, & luctus curae ſunt, cui nihil eſt domi, niſi armis partum, aut per injuriam? alterum conſulatum petis, quaſi primum reddideris: bello concordiam quaeris, quo parta diſturbatur: noſtri proditor, iſtis infidus, hoſtis omnium bonorum. Ut te neque hominum, neque deorum pudet, quos

PUDET] *Dicimus*, inquit Servius lib. IV. AEn. *piget me facere, & pudet me feciſſe: quae tamen interdum a Salluſtio ſimul ponuntur.* CARRIO.

ANIMOS MOVENT] In V. C. *animos movere.* Quae forma loquendi Terentio perfamiliaris eſt. URSIN. Scribe, *animos movere.* Sic enim in membranis eſt. CARRIO in *Add.*

QUI ADEMTAM NEGAT] Veteres illi libri *quibus ademtam.* CIACC. Omnes libri, *quibus ademtam.* CARRIO in *Add.* In codice Puteani eſt: *quibus ademtam negat.* hinc legendum propone: *civitatem confirmari qui civibus ademtam negat.* PUTSCH. *Adeptam* reponit Criſpinus contra libb. utrumque abeſt Ball. nec male, *reddere conſulatum*, hoc eſt, vel *reddere rationem rerum in eo geſtarum*, vel, quod potius cenſeo, *abdicare ſe Conſulatu*: & reddere omnem illam poteſtatem quam a plebe accepit. Quo ſenſu Tacitus An. IV. 9. de Tiberio: *ad vana & totiens inriſa revolutus*, de reddenda Repub. *utque conſules, ſeu quis alius, regimen ſuſciperent.* Supra, pro *ſocordia* Ball. *ſecordia.* infra: *plebei Trib. poteſtatem* legit Priſcian. pag. 704. WASSE in *Add.*

PLEBEI] Haec vox ab omnibus editis libris exſulat. eam tamen & veteres recipiunt codices, & Priſcianus agnoſcit. qui lib. VI. a *plebe* tertium caſum *plebei* eſſe docet, atque hoc teſtimonio e libro Salluſtii primo ſuam confirmat opinionem, nihil ut neceſſe fuerit novum, hoc eſt aliud fragmentum, ſtatui. CARRIO.

ET LUCTUS CURAE SUNT] Potius legerem *ſint.* CIACCON.

NOSTRI PRODITOR] Sic in Oratione Cottae infra: *Nam ſi patricida veſtri ſum.* DOUZA.

ISTIS INVIDUS] Libri duo, *iſtis infidus.* CIACC. Haec quoque ex eadem Oratione. Sed Vett. Codd. pro *invidus*, habent, *infidus.* & fortaſſe verius; nam illud F. digamma poſitum pro litera *v*, opinatus fortaſſe librarius pro *f*, poſitum eſſe, ex *infidus* fecit, *invidus.* Sic ex *vides* apud Ciceronem, factum eſt *fides.* URSIN. Optime idem codex, *iſtis infidus.* opponit proditorem infido. PUTSCH. Probo ſcripturam Vaticani, *iſtis infidus.* e pronunciatione litterarum *v* & *f*, macula in hoc loco inolevit: eleganter enim cum dixiſſet, *noſtri proditor*: ſubjunxit, *iſtis infidus.* ut utrique parti eum parum amicum & fidum eſſe velit. CARRIO in *Add.*

HOSTIS OMNIUM BONORUM, UT TE NEQUE HOMINUM, NEQUE DEORUM PUDEAT, QUOS PERFIDIA, AUT PERJURIO VIOLASTI] Hoc eo ſpectare videtur, quod Lepidus, cum legem, Sulla mortuo, de Actis ejus reſcindendis promulgaſſet, ut qui a Sulla proſcripti fuerant, & civitatem, & bona ſua recuperarent; cumque eidem Catulus collega, ceterique obnixe adverſarentur, re in concionibus agitata, Lepidus a Senatu ſacramento adactus, bellum ſe patriae non facturum, in Galliam ulteriorem, quam ſortitus erat, profectus, ad Comitia, tamquam exacto conſulatu ſuo bellum illaturus, non venit. Appianus, Florus. Atque hoc eſt, quod perfidiam & perjuriam Lepido objectat Philippus. DOUZA.

DEORUM PUDEAT] Vett. Codd. habent, *pudet*, quo modo Terentius loquitur, cum ait: *Ut nihil pudet.* Item, pro *quos perfidia, aut perjurio violaſti*, in Vett. Codd. eſt: *quos per fidem, &c.* & ſic locutus eſt Livius lib. I. cum dixit: *cujus ad ſolen-*

quos perfidia aut perjurio violasti! qui, quando talis es, maneas in sententia, & retineas arma, te hortor: neu prolatandis seditionibus inquies ipse, nos in solicitudine retineas. Neque te provinciae, neque leges, neque Dii Penates civem patiuntur. Perge, qua coepisti, ut quam maturrume merita invenias. Vos autem, P. C. quousque cunctando Rempublicam intutam patiemini, & verbis arma tentabitis? Delectus advorsum vos habiti; pecuniae publice, & privatim extortae; praesidia deducta atque inposita; ex lubidine leges imperantur: cum interim vos legatos & decreta paratis.

XVII.

lenne, ludosque per fas & fidem decepti venissent. URSIN. Ita malo, quam *pudeat*. cujus locutionis exempla sunt in promtu. CARRIO.

QUOS PERFIDIA AUT PERJURIO VIOLASTI] Libri Vett. *per fidem aut perjurio.* Livius I. *Cujus ad solemne ludosque per fas ac fidem decepti venissent, &c.* CIACCON. Ex fide codicis Vaticani, quem *Gruterus* inspexit, legendum est, *quos per fidem aut perjuria*, hoc est, per fas ac nefas. Notissima hominum malitia, per fidem violare. Livius lib. I. cap. 9. *Deumque invocantes, cujus ad solenne ludos, per fas aut fidem decepti venissent.* Sic Caesar lib. I. de B. Gall. c. 26. dixit, *per fidem circumveniri.* Plautus Mostell. II. sc. 2. *Per fidem sum deceptus.* Liv. lib. VI. c. 29. *Adeste, dii, nobis per vestrum nomen deceptis.* Quasi diceret, Vestrum nomen hamus fuit, quo inuncaremur. Idem lib. XXVIII. c. 25. f. *Major pars per fidem violati colloquii poenas morte luerunt.* Sen. c. 3. de Providentia: *Multa millia civium Romanorum uno loco post fidem, imo per ipsam fidem, trucidata.* RUPERT.

PERFIDIA AUT PERJURIO] Vaticanus, *per fidem aut perjurio.* omnino Sallustiane. CARRIO in *Add.*

IN SOLICITUDINE RETINEAS] Vetus editio & Fabri, *in solicitudine attineas.* CARRIO in *Add.*

NEQUE TE PROVINCIAE, NEQUE LEGES NEQUE DII PENATES CIVEM PATIUNTUR] Sententia deposcere videtur, ut *patientur* legamus. DOUZA.

PERGE QUA CAEPISTI] *Qua caeptas*, libri habent. CIACCON. & CARRIO in *Add.*

QUAM MATURRIME] Tacit. Annal. V. *ut templum Divo quam maturrime publica pecunia poneretur.* Et noster infra: *Uti Lepidus & Catulus decretis exercitibus quam maturrime proficiscerentur.* Et Caesar lib. I. Bell. Gall. Alia exemplaria hic *maturissime.* Citat Charis. libr. II. in *maturissime*, M. Catonem Dier. dict. de cons. suo: *Item, uti a Thermopylis atque ex Asia maximos tumultus maturissime disjeci atque consedavi.* Vide eundem in *Maturrime.* CIACCON. Ex eadem oratione haec quoque sunt. Charisius lib. II. docet Catonem similia quaedam protulisse in Oratione dierum dictarum de consulatu suo, a quo Sallustium illud, *maturrime* accepisse versimile est. Catonis verba sunt haec: *Item, uti a Thermopylis atque ex Asia maximos tumultus quam maturrime disjeci, atque consedavi, &c.* Inde Tacitus lib. XV. *Ut templum Divo quam maturrime publica pecunia poneretur.* & rursus Sallustius ipse paulo post in fragmento: *Uti Lepidus & Catulus decretis provinciis quam maturrime proficiscerentur.* URSIN.

REMPUB. INTUTAM] Ald. *inultam legit.* Tacitus Hist. III. *non intuta maenium firmare*, dixit. & Hist. I. *proinde intuta quae indecora.* CIACCON. Ex eadem item Oratione haec sunt. *Remp. intutam.* Alii vero pro, *intutam*, legunt, *inultam.* Sed nihil mutandum. nam Caesar lib. I. de Bell. Gall. usus est ea voce, & Tacitus libr. XIX. cum dixit: *Non intuta moenium firmare.* URSIN.

DELECTUS] Vide supra Bell. Catil. cap. XXXVI. WASSE.

EX LIBIDINE LEGES IMPERANTUR, &c.] Pro quo libentius legerem, *ex libidine leges imperatae*; nam verbum, *imposita*, jam praecessit, licet rectum sit, & supra dixerit: *Annuite legibus impositis.* URSIN. Haec temporum mutatio mihi non leviter suspecta est: unde sit, ut legendum autumem: *Leges imperatae.* DOUZA.

LEGATOS ET DECRETA PARATIS] Demosthenes Philip. I. p. 18. *ἃ ἂν ὑμῖν ἀρέσκῃ χειροτονήσαντε, ἵνα μὴ μόνον τοῖς ψηφίσμασι καὶ ταῖς ἐπιστολαῖς πολεμῆτε Φιλίππῳ, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἔργοις.* Infra: *quanto avidius pacem petieritis.* Livius e contra, VI. 18. *Ostendite modo bellum, pacem habebitis: videant vos paratos ad vim, jus ipsi remittent.* Voces, *praesidia deducta atque imposita*, exulant Balliol. Infra: *nam qui turbas*, hoc est: *nam is qui dicit*, vel, *quicumque dicit.* WASSE in *Add.* In Wassiana Ed. quoque per incuriam omissae voces, *praesidia deducta atque imposita.* HAVERC.

PE-

XVII. Et quanto, mehercule, avidius pacem petieritis, tanto bellum acrius erit: cum intelleget ſe metu magis, quam aequo & bono ſuſtentatum. Nam, qui turbas, & caedem civium odiſſe ait, & ob id, armato Lepido, vos inermos retinet, quae victis toleranda ſunt, ea, cum facere poſſitis, patiamini potius cenſet. Ita illi a vobis pacem, vobis ab illo bellum ſuadet. Haec ſi placent; ſi tanta torpedo animos obpreſſit, ut obliti ſcelerum Cinnae, cujus in Urbem reditu, decus, atque ordines omnes interierunt, nihilo minus vos, atque conjuges, & liberos Lepido permiſſuri ſitis; quid opus decretis? quid auxilio Catuli? quin is & alii boni Rempublicam fruſtra curant. Agite, uti lubet; parate vobis Cethegi, atque alia de-

Et quanto] *Et*, deëſt vetuſtae editioni Fabri & Briconeti. Carrio in *Add.*

Nam qui turbas, et caedem civium odisse ait, &c.] Si quis penitius loci hujus conſtructionem ac ſententiam inveſtiget, nae illi facile odorari fuerit, vel ex poſteriore periodo tantum, numeri rationem in verbis illis tribus: *ait*, *retinet*, *cenſet*, perperam a ſciolis inverſam eſſe. quod tamen a nato nemine uſque adhuc animadverſum demiror; praeſertim cum ejus rei ipſos commonefacere potuerit numeri illius diverſitas, quae in iſto argutiſſimo epiphonemate comparet: *Ita illi a vobis pacem, vobis ab illo bellum ſuadent.* In quo enarrando quomodo iſti ſibi ſatisfecerint neſcio; hoc ſcio lectionem receptam & ſecum & cum Salluſtiana elegantia pugnare. Nam quae, obſecro, locutionis ratio ſit illa? Lepidus, armato Lepido, vos inermes retinet. Quocirca vel meo periculo (neque enim capitis res eſt) fidenter caſtigandum pronuncio. *Nam qui turbas, &c. c. o. ajunt, & ob id a. L. v. i. retinent; quae v. t. ſ. e. q. f. p. p. p. cenſent.* Non enim de Lepido, ſed de factioſis Lepidi fautoribus, quos ipſe ſatellites indigitare amat, intelligendum. Douza. Cortii Editio *ſuadet*, quod praetuli, licet nulla a Cortio lux pro ſtabilienda lectione. Scilicet τὸ *illi* tertius eſt caſus ſingularis numeri, non primus pluralis, quod alios decepiſſe videtur. Haverc.

Armato Lepido vos inermes retinet] MSS. libri, *inermos*. Ciaccon. & Ursin. Vaticanus, *inermos*. de quo alibi. Carrio in *Add.*

Torpedo animos oppressit] Priſcianus, hunc locum ex I. Hiſt. recitans, ita legit. Apud Nonium vero in verbo, *Torpedo*, *obrepſit* ſcriptum eſt. A. Manut. Orat. II. de Rep. ord. *Stupor eos atque torpedo invaſit.* Wasse.

Torpedo] Ita legunt Priſcianus & Nonius Marcellus: qui hacc primo Hiſtoriarum libro collocant. Apud hunc tamen totus ille locus ita legendus eſt: *Torpor*, *generis maſculini. Lucretius: tantus conduxerat omnia torpor. torpedo, feminini: Salluſtius lib. I. Hiſtor. ſi tanta torpedo animos oppreſſit.* Cariſius lib. I. Inſt. gramm. *Torpor*, inquit, *& animi & corporis dicitur debilitatio, ſcilicet a torpedine, cujus contactu corpus debilitatur, unde & Salluſtius lib. I. idem vitium torpedinem dixit.* Carr.

Scelerum Cinnae] Nam Cinna & Marius cum Carbone & Sertorio Janiculum occupaverunt, & fugati ab Octavio conſule receſſerunt. Marius Antium & Ariciam & Lavinium colonias devaſtavit: & cum nulla omnino ſpes eſſet optimatibus reſiſtendi, Cinna & Marius in Urbem recepti, eam velut captam caedibus & rapinis vaſtaverunt. Bad.

Decus atque omnes ordines interierunt] Antiqui libri, *Decus ordinis hujus interiit.* Ciaccon. & Ursin. Fulvii liber: *Cujus in urbem reditu decus ordinis hujus interiit.* A. Manut. Eadem figura qua Virgil. Georg.

—— *Pateris libamus & auro.* Wasse.

Quidam; *cujus in urbem reditu, decus ordinis hujus interiit.* ſic infra: *contra ordinis hujus auctoritatem.* Carrio. Scribe ex omnibus libris: *decus ordinis hujus interiit.* de ſenatorio ordine a Sulla lacerato & diſſipato ſermo eſt. Carrio in *Add.* Ἓν διὰ δυοῖν. Propert. IV. 5.

Ante Phrygem AEneam collis & herba *fuit.*

Virgil. etiam XI.

—— *volat igneus aequore Tarchon*
Arma virumque *ferens.*

Wasse.

Parate vobis Cethegos atque patrocinia] Vett. libri, *Cethegi*. Ciaccon. & Ursin. Atqui Cethegus diu poſt. An tamen intelligit P. illum Cethegum, de quo Val. Max. l. IX. c. De crud. ſed is inter Sullanos erat ſatellites. Eſt itaque anticipatio hiſtorica, de qua legere memini in lib. Inſt. Orat. Voſſii. Rupert.

Cethegos] Omnes libri, *Cethegi*, *atque alia proditorum patrocinia.* Carrio in *Add.*

Et

proditorum patrocinia, qui rapinas & incendia instaurare cupiunt, & rursus advorsum Deos Penates manus armare. Sin libertas & bella magis placent: decernite digna nomine, & augete ingenium viris fortibus. Adest novus exercitus, &, ad hoc, coloniae veterum militum, nobilitas omnis, duces optumi, fortuna meliores sequitur.

Jam illa, quae conlecta sunt, secordia nostra dilabentur. Quare ita censeo: quoniam Lepidus exercitum privato consilio, paratum cum pessumis, & hostibus Reipublicae, contra hujus ordinis auctoritatem ad Urbem ducit; ut Appius Claudius interrex cum Q. Catulo proconsule, & ceteris, quibus im-

ET RURSUM] Scribe, *& rursus.* CARRIO in *Add.*

SIN LIBERTAS ET BELLA MAGIS PLACENT] Vett. libri, *& vera magis placent.* infra lib. III. Hist. Orat. Lepidi, *si vera & honesta flagitium superaverit.* CIACCON & URSIN. Fabri & Briconeti, *libertas & vera.* CARRIO in *Add.* Cortii Ed. *vera.* Sed *bella* opponuntur *paci*, insidae scil. de qua supra; & propterea, pergens, dicit adesse novum exercitum &c. HAVERC.

DECERNITE DIGNA NOMINE, ET AUGETE INGENIUM VIRIS FORTIBUS] Quid est, *Augere ingenium?* an quod alii dicunt, *Animos augere alicui?* Gerrae germanae. Proinde inducatur, atque ejus vicem mea auctoritate & fiducia quamvis audacter reponatur: *Augere imperium viris fortibus.* hoc est: Remp. vestram Rom. Cui haud dissimile illud Oratione ad Caesarem: *Quae res populos, nationesve magnis auctoribus auxissent.* DOUZA. Ita Balliol. Douza ingeniose & latine *imperium*, quod aliter accipit Crispinus, pro suprema nempe potestate qua extra ordinem muniti erant, ut providerent, ne quid Resp. detrimenti caperet. Favet Tacitus An. VII. *Tib. Neronem & Cl. Drusum privignos* imperatoriis nominibus auxit & Vopisc. Prob. IV. *ut ejus dignitas incrementis juvetur.* Verum, Appio Claudio interrege Q. Catulo Procos. caussa non erat cur imperium augerent. Neque aliter potuissent quam si Appium Dictatorem dixissent. *Ingenium* pro *indole* aut *ingenita vi*, saepe. Liv. semper: *augere animos alicui.* Vid. Gronov. ad VII. 7. Noster Jug. *alii bonum* ingenium *contumelia accensum esse.* & : *inter artis bonas integrum* ingenium *brevi* adolevit. *Opprimere* ingenia Tacitus Agr. III. Quod si *imperium* malis, Douzae mente accipias necesse est. WASSE.

NOMINE] Fabri & Briconeti, *nomini.* CARR. in *Add.*

ET AD HOC COLONIAE] Conjunctio *&* abest Vett. libris. recte. CIACCON. & URSIN.

ET AD HOC] Fabri & Briconeti, *ac coloniae.* itaque scribendum; aut, more Sallustiano: *novus exercitus; ad hoc coloniae.* copula illa omissa. quo modo sexcenties loquitur. CARRIO. in *Add.*

FORTUNA MELIORES SEQUITUR] Tacit Hist. IV. *Fortuna melioribus affuit.* CIACCON & URSIN.

CUM PESSIMIS ET HOSTIBUS REIP. CONTRAHIT, ORDINIS AUCTORITATEM AD URBEM DUCIT] Legendum, *contra hujus ordinis auctoritatem, &c.* facilis quidem & proclivis, de similitudine vocum, sed foedissimus error. RIV.

INTERREX] Antiquis temporibus is magistratus statim a morte Romuli est institutus. Nam cum in metu omnes essent, ne civitatem sine imperio vis aliqua externa adoriretur; rem inter se centum patres consociant, decem decuriis factis, singulisque in singulas decurias creatis, qui summae rerum praeessent; decem imperitabant: unus cum insignibus imperii & lictoribus erat: quinque dierum spatio finiebatur imperium, ac per omnes in ordinem ibat. Haec fere Livius. A quo non longe discedit Plutarchus; nisi quod vix unius diei imperium uni interregi tribuere videtur. Postea exactis etiam regibus, quoties comitia ea a Consulibus, aut morbo, aut bello, aut seditione impeditis, haberi non poterant, si Dictatori non placuisset, Interrex creabatur. Qui cum quinque dies magistratum obtinuisset (nam hoc Interregni tempus fuisse satis constat) alteri imperium tradidit. Ille, nisi quid impediret, Senatusconsulto de Comitiis consularibus facto, Consules creabat. Solus hic patricius magistratus cum plebe communis factus non est. Neque enim populi suffragio creabatur, sed a patriciis coëuntibus auspicato prodebatur, ut testatur Appius Claudius apud Livium. Creabatur autem, ut Pedianus docet, ad III. Kalendas Februar. Ejus officium erat omnia ea obire, quae vel Regum, vel Consulum fuissent. Itaque jus dicebat, Senatum vocabat, Rempublicam quoque turbulentis temporibus, sub extremi atque ultimi Senatusconsulti formula saepe accipiebat, surrogatisque magistratibus Comitia habebat. JANUS GULIELM.

imperium est, Urbi praesidio sint; operamque dent, ne quid Respublica detrimenti capiat.

XVIII. Uti Lepidus, & Catulus decretis exercitibus maturrime proficiscerentur. *Carisius* lib. II.

M. Lepido cum omnibus copiis Italia pulso, segnior, neque minus gravis, sed multiplex cura Patres exercebat. *Servius. Marius Victorinus in Ciceronem.*

Obviam ire, & commori hostibus. *Arusianus Messus.* Conmoritur illis *apud eumdem.*

Lepidus, poenitens consilii. *Carisius* lib. III.

Sic vero, quasi formidine adtonitus, neque animo, neque auribus, aut lingua competere. *Nonius, Competere, rei cujusque meminisse, aut constanter valere.*

Prudens omnium, quae Senatus censuerat. *Arusianus.*

Ma-

OPERAM DANT] Legendum, *dent.* RIV. Videnda item quae notavimus ad librum I. Caesaris de Bello Civil. nam faciunt ad Sallustiana illa ex antiqua formula: *Operamque dent, ne quid Respubl. detrimenti capiat.* URSIN.

UTI LEPIDUS, ET CATULUS, &c.] Videndum an de bello Ital. hic agatur. Lepidus enim & Catulus Consules habentur in aenea apud me tabella, in qua Italici belli fit mentio. URSIN.

MATURRIME] Carisius lib. I. Inst. gramm. *maturrime.* sic supra dixit: *ut quam maturrime merita invenias.* CARRIO.

SEGNIOR NEQUE MINUS GRAVIS] Livius II. 43. *Eo anno non* segnior discordia *domi.* Huc etiam spectat Hegesippus I. 29. *illum jamdudum suspectantem insidias Barbarorum*, gravis *ad cavendum* cura exercebat. Ubi Codex B. Pub. omittit, *gradu.* WASSE in *Add.*

OBVIAM] Arusianus Messus De elocutionum exemplis: *commoritur* illis. CARRIO.

COMMORI HOSTIBUS] Hegesippus I. 17. *praeclarum potius opus* muneri commori pio. Hac voce usi Plautus, Plinius N. Hist. Ulpianus. Pro, *oppidum obsidium cepit* Gruteri Edit. WASSE in *Add.*

LEPIDUS] *Poeniteo*, inquit Carisius lib. III. *non dicimus, & tamen Sallustius lib. I. Lepidum poenitentem consilii dixit.* CARRIO.

SIC VERO] Nonius, *competere*, interpretatur, rei alicujus meminisse, aut constanter | valere. CARRIO. Cum locutio sit figurata, bene meo animo legit Douza, not. ad Petronium: *quasi fulmine.* Apul. Metam. VIII. *Sed Charite vocem nefandam & horruit & detestata est; & velut gravi tonitru procellaeque sideris, vel etiam ipso Diali fulmine percussa, corruit corpus, & obnubilavit animam.* RUP.

NEQUE ANIMO NEQUE AURIBUS AUT LINGUA COMPETERE] Tacit. lib. III. *Oppidani neque oculis, neque auribus satis competebant.* & Hist. III. *Trepidus miles, dux segnis, & veluti captus animi, non lingua non auribus competere.* Citatur a Donato in Adelph. Act. III. Sc. 2. *Sallust. de Septimio: Neque animo neque lingua satis compote.* CIACCON. Thucyd. pag. 83. 5, Τῶν δὲ ἡ ἐπιστήμη, ἣν μάλιστα φοβεῖσθε, ἀνδρείαν μὲν ἔχουσα, καὶ μνήμην ἕξει ἐν τῷ δεινῷ ἐπιτελεῖν ἃ ἔμαθεν, ἄνευ δὲ εὐψυχίας οὐδεμία τέχνη πρὸς τοὺς κινδύνους ἰσχύει. Φόβος γὰρ μνήμην ἐκπλήσσει. Alludit, opinor, *Ammianus* XV. 5. *Cumque nulli ad eligendum quid agi deberet*, mens suppetere posset *aut* lingua. Liv. *lingua non suppetebat libertati animoque.* Tacitus An. III. 67. *proprio in metu, qui exercitam quoque eloquentiam debilitat.* Noster VI. 10. *Septimium* neque animo neque lingua *satis compotem.* WASSE in *Add.* Sequenti Num. XIX. occurrebant in Vett. Edd. quae merito expuncta sunt a Wasseo & Cortio, ex Ciacconii quoque & Ursini consilio. Erant vero haec: *Neque animo, neque lingua satis compotem.* Ad quae haec notaverat Ciacconius: Vide num sit idem quod supra: *Neque animo, neque auribus aut lingua competere.* Ursinus haec adjecerat: Huc pertinent illa, quae habentur supra: *Neque auribus, aut lingua competere.* Ad quae respexit Tacitus, cum dixit lib. III. *Oppidani neque auribus, neque oculis satis competebant.* Et lib. XIX. *Trepidus miles, dux segnis, & veluti captus animi, non lingua, non auribus competere.* Haec illi. HAVERC.

PRUDENS OMNIUM] Tacit. in Vita Agricolae: *Ceterum animorum provinciae prudens.* CIACCON. Et hoc ex Arusiano est, De elocutionum exemplis; *prudens rerum.* CARRIO.

MA-

Magnis operibus profectus, oppidum cepit, per L. Catilinam legatum *Festus*.

XIX. Domitium proconsulem ex citeriori Hispania cum omnibus copiis, quas paraverat, arcessivit. *Priscianus* lib. X. *Arcessivit, inquit, & lacessivit.*

Sanctus aliter, & ingenio validus. *Carisius* lib. I. *aliter*, *pro alias*.

Gens raro egressa finis suos. *Servius ad* lib. XI. *AEneidos*. Vox *Gens* apud Servium non invenitur. *Arusianus Messus.*

Nisi cum ira belli desenuisset. *Priscianus* lib. X.

Maturaverunt exercitum Dyrrhachium cogere. *Arusianus Messus.*

XX. Illo profectus, vicos, castellaque incendere, &, fuga cultorum deserta, igni vastare: neque clara aut securissimus metu gentis ad

Magnis opibus] Festus Pompejus, sive Paullus Diaconus, qui Festum in epitomen redactum Carolo Magno inscripsit, *Obsidium tamquam praesidium*, *recte*, inquit, *subsidium dicitur*, quod & hoc loco probat. Pro, *profectis*, sunt qui legendum putent, *profectus*. alii vero, *operibus confectis*. sed in re ambigua quid asseveres? Carrio. Rectissime Scaliger emendavit apud Festum: *Magnis operibus perfectis*. Coler. Forte legendum *perfectis*. Wasse.

Obsidium cepit] *Obsidium*, pro, obsidione. vide quae diximus ad Epist. Mithrid. lib. IV. Hist. Ciaccon. Diximus supra in notis ad epistolam Cn. Pompeji, Sallustium posuisse *obsidium* pro *obsidione*, & in Vett. Codd. ita reperiri. Itaque videtur hic legendum, *obsidium cepit*. nam Tacitus, Sallustii aemulator, ita locutus est lib. IV. cum dixit: *Obsidium coepit per praesidia, quae opportuna jam muniebat*. Ursin. Lael. in Orat. ad pop. *ut nobis terra marique simul obsidium facerent*. Ennius:

Cum saevo obsidio magnum Titana premebat.

Vid. Schott. in Q. Cincin. Tacit. frequentius IV. 24. XII. 45. H. XII. 46. Wasse.

Domitium procos.] Non puto designari Cn. Domitium Calvinum Consulem anno DCCXIII. cum C. Asinio Pollione, quique ex Hispania de qua Procos. triumphaverat, Imp. describitur in argenteo denario Oscae signato cum inscriptione Domit. Cos. Iter. Imp. Osca. Ursin. Priscianus libro decimo, *arcessivit*, inquit & *lacessivit*. Carr.

Sanctus aliter] Ex Carisio libro II. *aliter*, id est, *alias*. Carrio. Noster apud *Servium* VI. 22. *Sanctus alia*. Hegesippus V. 16. Sanctus caeterum, *& ideo raptus ne &c.* MS. *caetera*, *vilitas* &, *vilitatem* pro *utilitas* & *utilitatem*, recte. Tacitus Agr. XVI. *Hic cum egregius caetera, arroganter in deditos consuleret*. Ammian. XV. 13. *prudens alia*. Pro *Dyrrachium* al. *brachium*, inquit Paracus. Wasse in *Add.*

Ingenio validus] Id est, catus & solers, quod intelligitur ex Praefatione Belli Catilinarii, ubi ait: *Delecti, quibus corpus annis infirmum, ingenium sapientia validum erat*. Douza.

Gens raro] Honoratus libro II. AEneid. Virgilii, utrumque dici, *egredior urbe & urbem*, notat; atque haec Sallustiana affert. apud eum tamen vox, *gens*, quae in quibusdam libris & Messo, De elocutionum exemplis, haec eadem ex prima Sallustii historia adducente & observante, *egressus illam rem*, extat, desideratur. Carr.

Nisi cum] Priscianus libro X. *Senco*, inquit, *non a senesco*, *fit praeteritum senui*. Carrio.

Maturaverunt] Arusianus eodem quo superiora libro: *Cogo te domum*. *Dyrrachium* autem posui pro *brachium*, quod ita in libro Elnonensi esset. quo etiam modo legendum esse, cum quidam conjecissent, alii pro certo id, sine ulla librorum auctoritate, audacter receperunt Carrio.

Illo profectus] Locus nondum sanatus nondum mihi sanandus. Verum Cajo, *illo profectos*. Coler. Lectionem quam Nobiliss. Dousa, ex vitiosis illis, *neque lata aut securissimus*, exsculpserat, expressimus, omnibus modis Sallustio consulere cupientes. Putsch. Legerem, *neque late*. pro *neque lata*. Ciaccon. *Neque late aut securus nimis*. Scottus. *Nomen, nunc adverbium*, inquit Asper apud Carisium, *nunc* &c. Wasse.

Vicos, castellaque incendere &c.] Ita v. c. apud Nonium. & ita Caesar lib. III. de Bell. Civil. dixit: *Non solum urbibus, sed paene vicis, castellisque singulis*. Item: *ut vicis castellisque benemeritae civitatis praesidio esset*. Sic enim legendum esse, scripsimus in notis ad Caesarem. Tacitus lib. XII. *Ac ni cito e vicis & castellis proximis subventum foret, copiae Rom. occidione occubuissent*. Ursin. Locus hic plane depravatus est, neque qui constitui possit video. pro *elata*, in vet. cod. est, *elate*. pro quo inepte posteriores, *elatus*, posue-

ad furta belli peridoneae. *Nonius. Servius ad* XI. *AEneidos.* ad illud, *furta paro belli.*

Liberis ejus avunculus erat. *Donatus ad Phormionem Terentii.* Act. V. Sc. 6. & Hecyr. Act. XI. Sc. 2.

Nihil ob tantam mercedem ſibi abnuituros. *Aruſianus Meſſus.*

Inſanum aliter ſua ſententia, atque aliarum mulierum. *Cariſius* lib. I.

Recens. *Cariſius* lib. II. Donat. Act. V. Sc. 8.

Solis viis. *Donatus Phorm.* Act. V. Sc. 8.

Juſſu Metelli cornicines occanuerunt. *Priſcianus* lib. X. *Servius* II. *Georg. Virg. Diomed.* lib. I. cap. 4.

Nexuit catenae modo. *Priſcianus* lib. X.

Do-

ſiierunt: pro, *aut ſecuriſſimus*, teſte Junio, *vetuſtiſſimus*: & in meo, aliiſque quibuſdam, *fecuſtiſſimus*: pro quo depravatores Salluſtiani, *ſecurus.* Haec autem citat Nonius. Servius quoque lib. XI. AEneid. ad illud: *furta pro furta belli. furta*, inquit, *ſunt inſidiae. Salluſtius: gens ad furta belli peridonea.* Carrio. Et hoc Fragmentum, contagione credo rei quam narrat, periculum vaſtationis vix effugit, non quidem a Volcani violentia, ſed librariorum ignorantia conflatum ſyllabas abbreviantium; quo de genere ſum queſtus jam antea, quorum comitate effectum videtur, ut tres dictiones in unam concreverint; quod conjectores iſti Salluſtiani non advertentes ſibique cum ſimplici extra rem modo eſſe arbitrantes, mirum quas nobis Lernas peperere: dum partim *ſecurus*, alii *ſecuriſſimus*, nonnulli etiam *vetuſtiſſimus* nobis objectare non dubitant, quod eo illis firmius viſum, quoniam in manuſcripto forte *fecundiſſimus* reperiſſent. Sed, his plorare juſſis, in rem praeſentem venire melius eſt, lectorique de conjecturae noſtrae ratione gratiam facere. Ea vero haec eſt: *Neque elato, aut ſecuro eſſe animo, metu gentis, &c.* ſententia apertiſſima; & quam a Salluſtio eſſe arguta ejus brevitas, etiam me tacente, indicium facit. Douza.

Ad furta belli] Furta belli vocantur Strategemata. v. Bernecc. ad Juſtini lib. XI. c. 6. §. 8. lit. e, & adde Barth. XIII. Adv. c. 7. Rupert. *Furta belli* uſurpat Ambroſ. II. Epiſt. VII. Virg. AEn. pro quo Horat. *acuta belli.* IV. Carm. Od. IV. Wasse. Thucyd. V. 9. Τὰ κλέμματα ταῦτα καλλίστην δόξαν ἔχει, & Ammian. *furtum* ſimpliciter, quomodo de Euryalo Virg. IX. 350.

——— *Hic furto fervidus inſtat.*

Ubi Ruaeo aqua haeret. Ambroſius Epiſt. XI. 7. *quoniam dux cautior novit* excurſus *cavere* latrocinantium, *& quaedam* furta belli. Hegeſip. I. 30. *Vir* ad furta belli peridoneus Herodes. &, I. 32. *Ut ſe habent* furta belli. & Frontin. CCXVI. I. Silvius XVII. 91. armorum furta. Tranſtulit Hieronymus ad artem Notariorum Ep. XLVII. *ut notariorum manus lingua praecurreret, & ſigna ac* furta verborum *volubilitas ſermonum obrueret.* Wasse in *Add.*

Liberis] Donatus Phorm. actu quinto, ſc. 6. & Hecyr. actu II. ſc. 11. Carrio. Haec tria Fr. ad adulterium uxoris Lepidi pertinent. Aus. Popm.

Nihil] Ex eodem Aruſiano De elocutionum exemplis: *abnuituros.* Carrio.

Insanum] Cariſius lib. I. Inſt. Gramm. *aliter*, inquit, *id eſt, alias.* Sic ſupra: *ſanctus aliter atque ingenio validus.* Carrio.

Recens] Idem lib. II. *Aſper, Salluſtianae hiſtoriae commentario, recens, nunc adverbium, nunc nomen eſſe docet; poteſt eſſe, & temporis: ut hic.* Carrio.

Solis] Donat. Phorm. Act. V. ſc. 8. Carrio.

Cornicines occanuerunt] Infra: *cornua occanuerunt.* Et Tacitus: *Sentius occanere cornua tubaſque juſſit.* Ciaccon. Ita legendum, non, *occinuerunt*, nam infra habetur: *Cornua occanuerunt.* Et Tacitus lib. II. *Jam Sentius occanere cornua tubaſque & peti aggerem juſſit.* Ursin. Priſcianus lib. X. *Quidam occanui, pro occinui protulerunt.* Servius II. Geor. Virgil. *A cano*, inquit, *veteres non cecini, ſed canui dixerunt. Salluſtius: Cornua occanuerunt.* apud Diomedem lib. I. cap. 4. male legitur: *ſenſim Metello cornicines occinuere*, & apud Servium: *cornua*, pro *cornicines.* Qui loci ex hoc emendandi ſunt. Carrio. Sic *diſcedimus* pro *diſceſſimus*, Varro de R. R. lib. I. cap. 69. *accedimus* Plautus. *tolliſſe* apud Ulpian. lib. XIII. §. 4. ff. de Acceptilatione apud, *atteruiſſe.* Tibull. Wasse.

Nexuit] Priſcianus ibidem; *nexi & nexui dicitur.*

Doctus militiam. *Arusianus Messus.*

Neque se recipere aut instruere proelio quivere. *Priscianus* lib. X.

Equi sine rectore exterriti, aut saucii, consternantur. *Idem* lib. IV.

Occupatusque collis editissumus apud Hilerdam: & cum multa opera circumdata. *Priscianus* lib. V.

At inde nulla munitionis, aut requie mora, processit ad oppidum. *Priscianus* lib. XVIII. *requie, pro requiei.*

Agreste. *Caris.* lib. I.

Ar-

citur. Unde etiam versus ille Propertianus:

At tibi qui nostro tendisti retia lecto.

Ipso Prisciano auctore, ita legendus est:

At tibi qui nostro nexisti retia lecto.

CARRIO. Priscianus MS. *catenae nodo.* haud male. COLER.

DOCTUS] Arusianus eod. libello: *doctus illam rem.* CARRIO.

NEQUE] Ex Prisciano lib. X. CARRIO.

EQUI SINE RECTORIBUS EXTERRITI] Tacitus in Vita Agricolae: *Ac saepe vagi currus, exterriti sine rectoribus equi, ut quemque formido tulerat, transversos aut obvios incursabant.* Et lib. I. *Equis maxime vulnera ingerit; illi sanguine suo, & lubrico paludum laxantes excussis rectoribus obvios proterere jacentes.* CIACCON. & URSIN. Idem Priscianus lib. IV. *consternor*, inquit, *apud Sallustium deponens est.* Pro, *aut saucii*, est in Martinensi & Thosano *& saucii.* CARRIO. Hoc fragmentum idem Priscianus citat ex lib. I. epistolarum; corrupte, ut puto, pro Historiarum. Neque enim Sallustium epistolas vulgasse ullibi lectum. COLER.

OCCUPATUSQUE] Priscianus lib. V. ex I. Historiarum Sallustii adducit: *apud Hilerdam cum multa cura circumdata.* Quo in loco in Gemblacensi & optimo Coloniensi est: *apud Hilerdam eum multa opera circumdata.* Quam veram esse hujus loci restitutionem docet Messus, qui in Sallustio observat: *circumdare hac re illam rem.* Quod alioqui cum his verbis minime congrueret: & tamen haec ipsa affert: *occupatusque collis editissimus, & eum multa opera circumdata.* Non itaque dubium est quin apud Arusianum interjiciendum sit, ex Prisciano: *apud Hilerdam.* in utroque vero mutandum sit, *cum*, in *eum*: ex verbis Messi & veteribus Codd. Prisciani. qui loci tantum abest, ut ab aliis emendati sint, ut etiam monstrose corrupti sint. CARRIO.

AT INDE] Priscianus lib. XVII. *requie*, pro *requiei.* & certe quod Agellius lib. IX. cap. 14. Noctium Atticarum tradit, se in Jugurthino Sallustii *die*, casu patrio in veteribus libris, scriptum reperisse, id adeo verum est, ut & ego in vetustissimo Sallustio, quem ad me vir & eruditione & humanitate singulari Ludovicus Sonbecus, Bibliothecae Gemblacensi praefectus, Gemblaco misit, idem plane sine ulla litura perscriptum deprehenderim. de quo in Critico nostro non nihil diximus. CARRIO.

AUT REQUIE] Pro *requiei.* Sic hoc ipso l. *dubitavit acie pars.* Utrumque locum citat Priscianus lib. VII. qui & apud Virgil. legit, *Munera laetitiamque die.* Et sane in aliquot Maronis Codd. MSS. ita hodieque invenitur. Simile igitur fuerit isti Plautino Amphitr. A. I. sc. 1.

Ita statim stant signa, neque nox quoquam concedit die.

Agell. lib. VII. cap. 9. ex Lucillii Satyris:

——— ——— primum facie quod honestas
Accedit.

Ita is locus corrigendus. Adde Voss. II. de Annal. 19. *Simili constantis juvenem fide.* Horat. lib. III. Carm. Od. VII. & ita in aliquot Codd. scriptum se comperisse Lambin. ait. At Torrentii Codd. omnes *fidei* habent, & putat esse Synaeresin, ut Pompei, Vultei, apud eundem Horat. Alias non diffitetur, ex Caesaris de Analogia libb. *facie* & *specie* & *die* in secundo casu dici solere. *Atque, ita*, inquit, *in optimae notae libro Met. Ovid. duob. in locis scriptum se vidisse affirmabat* Carolus Langius; velut, lib. VI.

Utque fide pignus dextras utrasque poposcit.

Et lib. VII.

Ut vidi, obstupui, meditataque poene reliqui
Tentamenta fide.

RUPERT.

AGRESTE] Carisius libro primo: *in animali*, inquit, *significatione interpretatur Plinius.* CARRIO.

AR-

Ardebat omnis Hispania citerior. *M. Fabius Victorinus De invent. Ciceronis* lib. I.

XXI. Et ponere validam urbem multos dies restantem pugnando vicit. *Nonius.*

Itaque Sertorius, levi praesidio relicto in Mauritania, nactus obscuram noctem, aestu secundo furtivaque celeritate, vitare proelium in transgressu conatus est. *Agellius* lib. X. cap. 26. *Nonius Marcellus.*

Trans-

Ardebat omnis Hispania citerior] Eodem modo dixit Caesar libro V. *ardere Galliam.* Et Tacitus lib. XII. *Arsisset bello provincia.* Ciaccon. & Ursin. M. Fabius Victorinus De invent. Ciceronis lib. I. ita tamen obscure, vix ut colligas Sallustio ne, an vero alii nescio cui ea tribuat. Certe loquendi ratio convenit. Carrio.

Et ponere validam urbem] Vetus codex Nonii habet, *Et Digonem.* ex quo excogitari debet nomen urbis ejus, de qua loquebatur. *Restare*, autem, pro resistere dixit, ut Tacit. Annal. III. *Paulum morae attulere ferrati, restantibus laminis adversum pila & gladios.* Et Livius lib. XXXIV. *Qui pauci plures vincere soliti estis, nunc paucis plures non restatis.* Ciacc. & Ursin.

Pugnando vicit] Simile est illi quod habetur in veteri inscriptione Duilii, PUGNANDO CEPIT. Nonius de doctorum indagine. AEque de historia cui dari debeat, dubitari potest. in vet. cod. meo est: *& deponere.* in Juniano: *& digonem*, pro quo reponit: *Olyssiponem.* Sed hoc conjicere est, itaque amplius. Carrio. Suspicabar leviter, legendum esse, *Hipponam*, docente Stephano, περὶ πόλεων. Ἱππὼν πόλις Λιβύης, eamque a Phoenicibus conditam sciebam. Sallust. Jugurtha: *Postea Phoenices, alii multitudinis domi minuendae, pars imperii cupidine sollicitata plebe, & aliis novarum rerum avidis, Hipponem, Adrumetum, Leptim, aliasque urbes in ora maritima condidere.* Sed cum viderem viros doctos in MSS. Nonii codicibus reperisse *Digonem*, non dubitavi scribendum esse, *Vizonem*, Stephanus, Βιζώνη πόλις ποντική. Probus, qui mihi dux ad hanc conjecturam: *Zo. Hac quoque syllaba nullum nomen reperi terminatum, nisi unum barbarae civitatis lectum in Sallustio, Vizo Vizonis.* Putsch. Ex MSS. Nonio Junius repraesentavit: *Et Digonem validam urbem.* ex quo concinnem lubens *Hipponem* civitatem Hispaniae satis nobilem, vel potius *Tigennam*, de qua Plutarch. in Sertorio. Coler.

Itaque Sertorius] Ex Agellio libro X. cap. 26. & Nonio *de impropriis.* quorum ille Sallustium adversus Asinium Pollionem defendit, quod maris transitum transmissumque navibus factum *transgressum* appellaverit: hic vero, hoc modo scriptum reliquit: *transgressus. Sallustius etiam de iis qui navigassent, & de ipsis navibus in quibus gradus non sint, eo verbo uti voluit: de Sertorio.* ita enim ex vet. cod. legenda sunt; quid? quod apud Agellium scribitur: *furtim aut celeritate*; cum in Buslidiano, *furtiva autem celeritate*; in aliis, *furtivaque celeritate*, fit. Carrio.

In Mauritania nactus] Lipsius, *In Mauritaniam*, lib. IV. Epist. 14. Nam scribit Plutarch. Sertorium cum tribus millibus militum confugisse Carthaginem novam. Idem paullo post corrigit: *Furtim abiit; celeritate vitare praelium.* Coler. Lego, *in Mauritaniam*, & praesidium relictum in Carthagine Nova puto, non *in Mauritania.* Ex Plutarcho liquet de historia, qui narrat, Sertorium, cum tribus millibus militum, confugisse Carthaginem Novam, atque ibi conscensis navibus in Mauritaniam trajecisse. Sed ad Sallustii sententiam vox requiritur. Vulgata in Agellio lectio (nam is hoc fragmentum l. X. retulit) concipitur, *furtim aut celeritate*, quid si legamus? *furtim abiit, celeritate vitare praelium in transgressu conatus*, postrema voce inducta. *Certe avit*, pro *abit*, tralaticius error. Lips. IV. Ep. Q. 14. Rupert.

Furtivaque celeritate] Ante erat, *Furtim aut celeritate.* ex quo faciebat Achilles Statius, *Furtim ac celeri rate.* Ciaccon. Cum in Vet. Cod. sit, *furtim aut celeritate*, videndum an legi possit, *furtim ac celeritate*, *&c.* licet, *furtiva celeritate*, non displiceat, si lectio est vetusti libri. Ursin. Lipsius Quaest. Epist. IV. 14. legit, *in Mauritaniam*, &, *furtim abiit, celeritate vitare proelium in transcursu conatus.* Supra: *multos dies restantem.* Ita locuti Liv. VI. 30. 32. & Q. Septimius IV. 2. Wasse.

Trans-

Tranſgreſſos omnis, recipit mons Ballera, praeceptus a Luſitanis. *Nonius Marcellus ibidem.*

Earum aliae paullulum progreſſae, nimio ſimul & incerto onere, cum pavor corpora agitaverat, deprimebantur. *Idem.*

Locum editiorem, quam victoribus decebat, capit. *Servius* VIII. *AEneidos. Aruſianus Meſſus.*

Et

TRANSGRESSOS] Eodem apud Marcellum & Agellium haec leguntur loco: ſed utrobique mendoſe; *praecepturus*, vel *receptus*: cum Junius in Nonio ex Vet. Cod. legi obſervaverit *praeceptus*. Quod ego ex libro Buſlidiano in Agellio deprehendi: & auctor Indicis Lucretiani in ſua Conlectanea pro ſuo tranſcripſit. In neutro etiam horum, nomen montis adjectum eſt, quod ex Servio lib. I. AEneid. ſi locus mendo vacat, appoſui. Poſtremo in Nonio nuper edito, eoque omnium hactenus vulgatorum optimo, male haec duo fragmenta conjunguntur; cum aperte tradat Agellius haec infra a Salluſtio eſſe ſcripta. Quare totus ille Nonii locus hunc in modum emendandus eſt: *nactus obſcuram noctem aeſtu ſecundo:* ac inde: *Tranſgreſſos, &c.* ut eae voces, *ac inde*, Nonii ſint; non Salluſtii quemadmodum apud Agellium eſt: *ac deinde infra ita ſcripſit, &c.* CARRIO. Agell. lib. X. cap. 26. & Nonius Marcell. tit. de impropriis, qui Agellii verba more ſuo deſcribit, haec citant, apud quem duo fragmenta turpiter coaluerunt in unum, ſic ſeparanda & emendanda: *Tranſgreſſus a pedum gradu proprie dicitur, ſed auctoritas vetuſtatis liberiorem uſum loquendi dedit, ut Salluſtius Hiſt. lib. I. & de iis qui navigaſſent, & de ipſis navibus eo verbo uti voluit, in quibus gradus non ſit. de Sertorio: Nactus obſcuram noctem aeſtu ſecundo, furtivaque celeritate vitare praelium in tranſgreſſu conatus eſt, ac inde: Tranſgreſſus recipit omnes mons praeceptus a Luſitanis.* Hanc veram eſſe hujus loci ſcripturam ſuffragabitur quilibet, qui Nonii mentem diligentius excuſſerit. Eodem porro modo loquitur Siſenna lib. III. *Tranſgreſſus fluvium quae ſecundum Herculaneum ad mare pertinebat.* Et naves *ambulare* dixit Ennius:

Inde Paron per caerula navibus ambulabant.

Et *claudas* vocat Lucretius lib. IV.

At maris ignaris in portu clauda videntur
Navigia, apluſtris fractis, obnitier undis.

Et *currere* dicit Virgilius lib. I. AEneid.

Defeſſi AEneadae quae proxima littora curſu
Contendunt petere.

Quo loco & Serv. *ſaltationes & navium dicebant, quod eſt animalibus terreſtribus proprium.* Eas optime ſentiunt qui vi ventorum & procellarum aliquando jactati fuerunt. PUTSCH. Nonius longe aliter: *tranſgreſſos omnis recipit modos praecepturus a Luſitanis.* Ceterum hic Carrionis induſtria merito laudanda. COLER.

BALLERA] In Servio Petri Danielis extat, *Ballera.* in membranis Fuldenſibus, *Belloia.* hinc vera lectio, *Belona*, cujus meminit Stephanus. neque erat cur Servii lectionem rejiceret Colerus. PUTSCH. De monte *Ballera* nihil legere me recordor. Servius MS. Fuldenſis montem iſtum *Belloiam* vocat. Sed puto & illud vitioſum. *Pallenae* montis Avienus meminit:

——— *Hic mellifluis Pallena ſub antris.*

Verum is non in Hiſpania. COLER.

EARUM] Agellius & Nonius ibidem, ſed uterque diverſe; ita tamen ut Nonius ex Agellio noſtraque ſcriptura corrigendus ſit. in Buſlidiano exemplari eſt; *eadem*, pro *earum.* CARRIO.

PROGRESSAE, NIMIO SIMUL ET INCERTO ONERE] Ita fere Cato, apud quem *naves ambulare* dicuntur, apud Lucretium voce *gradiri.* Ariſtoteles N. Hiſt. III. 27. de pedibus carentibus. Εἶτα προελθόντα εἰς τὴν διρυχωείαν, ζῶα γίνεται ἐκ τῶν ᾠῶν. Quod noſter voce *incerto*, & ipſe VI. 20. & alii V. *dubio* ſolent efferre. Statius I. Theb. 193.

Qualiter hinc gelidus Boreas, hinc nubifer Eurus,
Vela trahunt, nutat mediae fortuna carinae.

Confer I. Theb. 119. ubi Lactantius *dubium Oeten* dici ait, quia incertum eſt, utrum Theſſaliae an Thraciae ſit. Imo potius, quod prona eſt in utramque regionem & ἀμφιῤῥεπής. Unde caſum minantur hinc inde, *Et* (quod ipſe alibi) *ſimulant feſſos curvata cacumina ſomnos.* Eodem ſignificatu *vacillare* apud Eumenium in Paneg. VII. 12. *quanquam adhuc ſub priſtina ſarcina* vacillemus. WASSE in *Add.*

LOCUM] Servius VIII. AEneid. & Meſſus de elocutionum exemplis, qui ex Servio corrigendus eſt, cum in eo male ſit: *etitiorem quem.* CARRIO.

QUAM VICTORIBUS DECEBAT] Latina conſuetudo

Et mox Fufidius adveniens cum legionibus, postquam tantas asperitates, haud facilem pugnantibus vadum, cuncta hosti quam suis opportuniora videt. *Nonius.*

Cum Sertorius neque erumperet, tam levi copia, navibus fugam maturabat. *Servius Fuldanus. Messus.*

XXII. Itineris eorum Metellus per literas gnarus. *Arusianus.*

Itaque Servilius aegrotum Tarenti collegam prior transgressus, iter vortit ad Corycum, urbem inclutam; pastusque nemore, in quo crocum gignitur. *Priscianus. Nonius.*

Ad

do accusativum exigit, sed Graecissat Sallustius, docente eod. Vossio de Construct. cap. 35. Rup.

Et mox] *Vadum*, inquit Nonius, *generis neut. Virgilius libro I. AEneid. in vada caeca tulit. masculini*, &c. sic enim ibi legendum. Carrio.

Fufidius] Ita emendarunt ex, *Stipidius.* Mallem tamen, *Sulpicius.* Ciaccon. Pro *Stipidius*, scripsi *Fufidius.* & quod hoc veteribus in libris esset, & quod supra *Fufidii* meminisset: *A quibus praelatus in capiendis magistratibus Fufidius.* dein pro *spiras*, posui, *asperitates*: Nonium Junii secutus; postremo ea quae posteriores ultro perverterunt, restitui. quanquam contra quam voluit Nonius, videatur Charisius lib. I. Instit. *vadum* hic neutro, non masculino genere accipere: si libros ejus manuscriptos sequamur, nam vulgo ibi, ut infinitis aliis in locis, lacuna est, quam in ejus editione supplebimus. Carrio. Lege cum Doctiss. Lipsio, *Aufidius adveniens cum legionibus, postquam tantas asperitates, haud facilem pugnantibus vadum, cuncta hosti quam suis opportuniora videt.* Ita novissima editio, pro quo quidam, *Postquam hieme aspera*; alii, *Ob tantas spiras*, legunt. Quod postremum non displicet, ut intelligamus, funes nauticos in orbem convolutos, significatione Pacuviana, ita scribentis. Douza. Vercor ne leg. *Aufidius*, & de bello Sertoriano accipio. Nam *Aufidius* a Plutarcho in Sertorio nominatur Baeticae praefectus, quem Sertorius ad amnem Baetim vicerit duobus millibus militum de exercitu ejus caesis. Hanc ergo pugnam hic tangit Sallustius, & quae de vado amnis & asperitate locorum dicuntur, pertinere ad Baetim volo. Lipf. IV. Ep. Q. 14. Rupert.

Postquam tantas asperitates] Vett. Codd. habent, *spiras*, non *asperitates*, quod verbum ab aliis repositum est. Festus exponit *spiram*, *hominum multitudinem.* Profertque Ennii versum: *Spiras legionibus nexunt.* Ursin. Pacuvius: *Quid cessatis, socii, ejicere spiras sparteas?* Vide Festum in voce *spira.* Douza.

Cum Sertorius] Haec ita legenda & conbinanda monuit clarissimus amicissimusque Petrus Scriverius: nam altera pars nunc demum editur a nobis ex codice Fuldano, ubi vitiose legitur: *Consertorios neque rumper * & an levi copiam avidus.* vera lectio est quam nos expressimus. Putsch.

Fugam maturabat] Virgilius: *Maturate fugam.* Tacit. Annal. V. *Fugam maturavit spe auxilii.* Ciaccon. Messus: *maturo hanc rem.* Carr.

Itineris] Ita in meo Arusiano est, quod ab aliis legi video: *& muneris eorum.* male. Messus in locutione: *gnarus illius.* Carr.

Itaque] Vulgo non recte, *Atque.* Priora Priscianus libro decimo quinto, posteriora Nonius. quae conjungenda esse plane existimo. Apud Nonium tamen posterioribus, libri secundi numerus non recte adscriptus est, cum ex primo esse has voces, *ad Corycum*, quas idem Priscianus ex eodem adducit libro, satis ostendant. Pro quibus, quae monstra, Dii boni, ab aliis nobis obtrusa sunt! Carrio.

AEgrotum collegam prior transgressus] Potius est, ut Sallustium scripsisse credam, *aegroto collega*: idque de Lipsiana sententia. Douza.

Iter vortit ad Corycum Urbem inclytam: pastusque nemore, in quo crocum gignitur] Omnino hic nomen nemoris desiderari existimo; id quod imperito librario occasionem praebuisse videtur locum depravandi, atque ejus vicem nobis, *pastusque* istud supponendi. Quod nihili verbum esse, distinctionemque post *inclutam*, removendam indicasse contentus, felicioribus ingeniis nomen porro nemoris istius, quod ego frustra in Ciliciae descriptionibus persecutus, litteris recomminisci nondum potui, investigandum relinquo. Douza. Rescribe: *urbem inclutam specuque nemore* &c. Nota sunt, quae Strabo, Pomponius Mela & Solinus de utroque illo naturae miraculo scripserunt. Haverc.

Pastusque nemore] Nonius illud *Corycium antrum* vocat Strabo lib. XIV. Coler.

Ad

Ad Olympum atque Phaselida. *Priscianus.*

Apud Coricum. *Idem.*

Apud Laethe oppidum, cui nomen oblivionis condiderant. *Idem. Servius ad* I. *AEneidos.*

Repulsus a Lethe oppido. *Idem. Priscianus.*

Apud Mutinam. *Idem.*

Apud Praeneste locatus. *Idem.*

Medio diei. *Messus.*

Quietam a bellis civitatem. *Idem.*

Militiae peritus. *Idem.*

Sertorius, portis turbam morantibus, & nullo, ut in terrore solet, gene-

AD OLYMPUM] Et haec ad superiora quodammodo pertinent. Scribit enim Paedianus Verrina tertia, P. Servilium bellum in Cilicia gessisse, deque ea triumphasse, captis Coryco, Olympo, & Phaselide, tribus magnis ejus terrae urbibus. sed in Asconio depravatum est: *Fasylide.* CARRIO. Olympus, Cerycus, Phaselis, tres urbes Ciliciae. Stephano Φάσηλις πόλις est Παμφυλίας. Iterum MS. ille Priscianus habet, *Olympum atque Phaselidam.* COLER.

APUD] Idem Priscianus ibidem. CARRIO.

APUD LETHE] Idem ibidem. In Martinensi & Coloniensi libro est *Lepte.* in Gemblacensi, *Laete.* in Thosano, *Lethe.* CARRIO. *Lete*, potius. quod Macedoniae opidum Plinio, Stephano, & aliis. CIACC. Forte cum hoc copulandum exemplum, quod infra inter incerta relatum exstat: *Cui nomen oblivionis condiderant.* Cujus vicem lubentius tamen, *indiderant* legerim; si quidem per eos liceat, quibus est ea res in manu. DOUZA. Haec ita conjunximus ex sententia clarissimi D. Jani Dousae, cujus opinionem firmat Silius Italicus, Sallustii in locis describendis imitator, de bello Punico lib. II.

Quique super Gravios lucentes volvit arenas,
Infernae populis referens oblivia Lethe.

PUTSCH.

REPULSUS] Idem ibidem. CARRIO.

APUD MUTINAM] Idem ibidem. Quidam legunt: *Numantiam.* Quibus, dissentientibus libris, nondum assentior. Quamquam alioqui si, *apud Numantiam*, legatur, bello Jugurthino potius quam Historiarum libris deberi videbitur. Sic enim ibi legitur: *Ibi Latine, nam apud Numantiam loqui didicerat, exclamat: nostros frustra pugnare.* CARRIO.

APUD PRAENESTE] Idem ibidem. CARRIO.

MEDIO DIEI] Ita locutus est Tacitus, Sallustii locum, ut videtur, imitatus lib. XVIII. cum dixit: *Sed medio diei exarserant.* CIACC. & URSIN. Messus: *medio illius rei.* CARRIO.

OMNI STREPITU PAVESCERE] Haec ex Fragmentis tollenda: sunt enim in Jugurtha, *Circumspectare omnia, & omni strepitu pavescere.* CIACC. Messus, *pavesco illa re.* CARRIO. Hoc Fragmentum Crispi ipsius indicio probat harum se Baccharum non esse. Etenim quantum quantum est ad Belli Jugurthini Historiam pertinet. Vel signum vide: *Circumspectare omnia, & omni strepitu pavescere.* quod de Jugurtha ibidem dictum legitur. Quid clarius? Eo igitur ablegandum. DOUZA.

QUIETAM] Idem: *quietus ab illa re.* CARRIO.

MILITIAE PERITUS] Supra dixit: *Doctus militiam*, in utroque Graecos imitatus, qui dicunt, εἰδὼς μαχῆς, sive πολέμοιο, ut apud Homerum, οἱ εἰδότες μάχην. URSIN. Idem: *peritus hujus rei.* CARRIO.

SERTORIUS PARTHIS TURBAM MORANTIBUS] Legerem, *portis.* Eae scilicet ita erant turba occupatae, ut nec ipse imperator pervadere posset. CIACC. Videtur illud *Parthis*, esse mendosum, & fortasse, *portis*, scribendum; ut integra lectio sit: *Sertorius portis turbam morantibus, &c.* Erant igitur portae ita turba occupatae, ut nec Tribunus, nec ipse Imperator pervadere posset. *Imperii* autem posuit, ut videtur, pro, *Imperatoris.* URSIN. Non satisfacit mihi haec lectio: ita, *turbam* istud nescio quid turbat. Quocirca porro hinc longe exturbandum censeo: atque in ejus locum, *tubam* recipiendam: hoc est, clangorem, seu signum tubae: quod summus Poëta facete *taratantara* a sono indigetasse videtur. DOUZA. Bis hic locus a Nonio adducitur, & in libello *de Doctorum indagine*, & in voce, *discrimen.* sed utrobique non satis recte. in quodam est: *turbam orantibus.* in alio: *fortis turba morantibus.* in tertio: *multo*, pro

neris aut imperii discrimine, per calonum corpora, ad medium quasi deinsuper adstantium manibus in murum adtollitur. *Nonius. Servius.*

XXIII. Neque detrusus aliquotiens terretur. *Priscianus* lib. XV.

Dubitavit acie pars. *Idem.*

Quos inter maxume. *Carisius.*

Rumore primo. *Idem.*

Idem fecere Octavius & Q. Caepio sine gravi cujusquam exspectatione, neque sane ambiti publice. *Servius ad* lib. IV. *AEneidos: Ambire significat & rogare. Sallustius in Jugurtha: Quos ego audio ambire, fatigare vos singulos. Dicebatur & ambio illum, pro rogo. Sallustius in* I. *Idem fecere, &c.*

Cum arae & alia diis sacrata, supplicium sanguine foedarentur. *Idem.*

Postremo ipsos colonos per miserias & incerta humani generis orare. *Idem ad illud* X. *AEneid.*

—— —— per eversae genitor fumantia Trojae
Exscidia obtestor.

Ea

pro *nullo.* neque habeo certi quod hoc de loco definiam, etsi Servius lib. IX. AEneid. quid sibi voluerit Sallustius satis indicat. *Muri*, inquit, *olim alti non erant, sed ad impetum tantum repellendum. Ut etiam Sallustius ostendit, ubi Sertorium humeris sublatum muros ascendisse memorat.* quae postrema qui pro Sallustianis accipiunt, frustra sunt; cum huc referri debeant. CARRIO.

IN MURUM ATTOLLITUR] De hac re v. Plutarchum in Sertorio pag. 575. Idem de Constantio Eutropius IX. 23. Confer Cl. Perizonium Animadv. Hist. cap. X. infra: *Sanguine foedarentur.* Virg.

—— *patrios* foedasti sanguine *vultus.*

WASSE in *Add.*

NEQUE DETRUSUS &c] *In ens*, inquit Priscianus lib. XV. *totiens a tot, quotiens a quot, & a multo, multotiens, ab aliquot, aliquotiens. Sallustius lib. I. Hist. &c.* Videntur autem haec non male cum superioribus conjungi posse: & forsitan ita olim cum aliis fuerant conjuncta. CARRIO. Cum apud Nonium legatur: *Sertorius fortis* &c. puto recte emendasse Ciacconium: *portis.* Vult enim Sallustius portas ita fuisse occupatas, ut ne imperator quidem pervadere potuerit. Porro huic fragmento jungendum illud continuo: *Neque detrusus aliquoties terretur.* COLER. Prorsus temerarium hoc factum Sertorii, ut ut alias magni ducis. Neque enim id Imperatoris, sed militis officium. Paris animi fuit Alexander apud Curt. lib. IX. cap. 5. & Justinum lib. XII. cap. 9. §. 5. sed eam ob causam recte reprehenditur ab amicis apud Arrianum ex Nearcho lib. VI. a Philippo apud Lucianum Dial. Mortuor. XIV. & ab Hegesippo lib. V. cap. 19. RUPERT.

DUBITAVIT] Priscianus extremo septimo libr. tradit veteres consuevisse frequenter in quincta conjugatione tam genitivum quam dativum ablativo similes proferre: & haec ex prima Sallustii Historia allegat: prout vulgati habent libri. Nam a manu scriptis abest numerus: & in Historiis ita scripsisse Sallustium in Catholicis refert Probus: nec librum nominat; uti nec Servius lib. I. Georg. Virgil. Probi haec sunt: *E, sive correpta, sive producta, nullius generis casus genitivus reperitur terminatus, nisi antique. Virgilius:*

Libra die somnique pares ubi fecerit horas.

Sallustius: dubitavit acie pars. CARRIO.

QUOS INTER] *Praepositiones*, inquit Carisius, seu potius Suetonius Tranquillus de rebus variis apud Carisium lib. II. *quae praeponuntur merito censentur. nam & illud Sallustii Historiarum lib. I. quos inter maxime, praepositio est, quam per anastropham dicimus posse converti.* CARRIO.

IDEM FECERE] Quae sequuntur ad finem usque libri primi addidimus ex nupera Servii editio-

Ea paucis, quibus peritia & verum ingenium est, abnuentibus. *Idem.* Perpenna tam paucis profectus vera est aestimanda. *Idem ad* XII. *AEneidos*, XII. 694.

tione, quam debemus diligentiae & solertiae Cl. viri Petri Danielis. nam absque illo esset, multa Sallustii loca non haberemus, multa deteriora essent, quae nunc ad Sallustianae navis tabulas coaequandas multo optima habemus. Putsch.

Ea paucis quibus] Servius ad illud XII. AEneidos:

—— me verius unum
Pro vobis luere.

Alii veteri more dictum accipiunt. Verum enim quod bonum & rectum esset appellabant. Terentius: Idne est verum modo, id est pessumum genus. Item, Quod si astu rem tractavit, dii vostram fidem, quantam & quam veram laudem capiat Parmeno! Sallustius in primo: Ea paucis quibus peritia, & verum ingenium est abnuentibus. Idem: Perpenna tam paucis pro pectus vera est aestimanda. Locum integrum ascripsi, ut eliciant aliquid meliora ingenia. Ego muginabar: *Perpenna tam paucis profectus vera est aestimanda.* Sensu non pleno quem pendere a sequentibus reor. Putsch.

Perpenna] Non ille qui Aristonicum vicit, sed qui Sertorium in convivio trucidavit. Crispin.

C. CRISPI SALLUSTII HISTORIARUM FRAGMENTA.

LIBER II.

I. SArdinia in Africo mari facie veſtigii humani, in orientem quam in occidentem latior, prominet. *Agellius* lib. XIII. cap. 18. *Nonius: Faciem totius corporis formam,* πρόσωπον, *id eſt, os, poſuit antiquitas*

SARDINIA IN AFRICO MARI] Haec integre leguntur apud Gellium lib. XIII. cap. 28. & Iſidorum lib. XIV. cap. 6. Mendoſe apud Nonium in *Facies*, ſic: *Facie veſtigii humani prominet, in occidentem quam in orientem latior.* Mela enim ait: *In Occidentem quam in Orientem anguſtius patet.* Addit vero Iſidorus, quae huic Fragmento adjicienda ſunt: *Ferme paribus lateribus; quae in Meridiem & Septentrionem vertunt, ex quo ad commercium navigantibus Graecorum* ἴχνος *appellata eſt.* CIACC. Ex Agellio lib. XIII. cap. 18. Nonio; *Facies.* Iſidoro in voce, *Sardinia*, lib. XIV. ſed apud Nonium hic fere verborum eſt ordo: *Facie veſtigii humani prominet, in occidentem quam orientem latior.* in veterib. libb. deëſt *prominet.* unde audacior aliquis Salluſtianum id non eſſe ſuſpicetur. ut ut eſt, Nonius ex Iſidoro & Agellio corrigendus eſt. CARR. Fraudi, ut ſpero, futurum mihi non eſt, ſi has Salluſtiani velut naufragii tabulas aſſulis aliquantis auctiores reddidero: non quidem de meo, ne quis erret, (unde enim mihi, quaeſo, Romanae hiſtoriae proferre pomoeria, ſcriptorum praeſertim codicum armamentis deſtituto?) ſed de Iſidori ſchediis & pluteis quos jam dudum, conjuratis tot barbarorum ſaeculorum procellis, & plus quam decumanis ignorantiae fluctibus, a reliqua Salluſtiana rate disjectos, ac avulſos fuiſſe perſuaſum eſt mihi; atque hanc inde conjecturam facio, quod idem ille centonum, quem dico, ſarcinator unicus, lib. IX. Originum ſuarum, quo loco de Gentium vocabulis diſſerit, Maurorum & Numidarum prima quaſi incunabula, atque incrementa retractans, iiſdem paene verbis ordine paullum immutato narrationem longiſſimam a Salluſtiano Jugurtha petitam ad ſe traxit, ſuppreſſo auctoris, unde eam acceperat, nomine. quod ille paſſim etiam in aliis ſolemne quaſi ſuum ſervaſſe videtur. Exemplum Iſidori ſic habet: *Sardus, Hercule procreatus, cum magna multitudine a Libya profectus, Sardiniam occupavit, & ex ſuo vocabulo inſulae nomen dedit. Haec in Africo mari facie veſtigii humani in Oriente, quam Occidente latior prominet; ferme paribus lateribus, quae in Meridiem & Septentrionem vertunt. ex quo ante commercium a navigantibus Graecorum* ἴχνος *appellata eſt. Terra patet in longitudinem millia* CXL. *latitudinem* XL. *In ea neque ſerpens gignitur, neque lupus, ſed ſolifuga tantum, animal exiguum, hominibus pernicioſum. Venenum ibi quoque non naſcitur; niſi herba per ſcriptores plurimos & poëtas memorata, apiaſtro ſimilis, quae hominibus rictus contrahit, & quaſi ridentes interimit. Fontes habet Sardinia calidos, infirmis medelam praebentes, furibus caecitatem, ſi ſacramento dato oculos aquae ejus tetigerint.* Hactenus Iſidorus; quae univerſa ut a Salluſtio eſſe praeſtare non auſim, ita pleramque partem eidem deberi quovis pignore ſponſionem facere ſum paratus. Fragmentum certe iſtud eodem inſertum plane arguit ſuſpicionem haec noſtram de nihilo non eſſe. Et vero (ut rem loquar meram) ſi paucula quaedam, [quo de genere ſunt illa, *Infirmis medelam, furibus caecitatem praebere:* Item hoc, *Graecorum* ἴχνος: quod ad proximum Salluſtii Fragmentum (illud, *Unde Ichnuſa appellata*, volui dicere) haud dubie pertinere, atque inde adeo emendandum ipſa res clamat, Iſidori ſordes potius, quam Salluſtianam munditiem redolentia] iſtinc excipias, quidnam his additamentis Hiſtorico noſtro tantopere indignum inſit, non video. Ceterum cauſſam deſcriptionis Sardiniae Le-

pidum

quitas prudens; ut ab adspectu species, & a fingendo figura, ita a factura corporis facies. Sallust. hist. lib. II. *Sardinia, &c. Isidorus.*

Inde

pidum Sallustio praebuisse verisimiliter ut credam inducor, quem male re gesta vorsoriam in eam insulam capere coactum atque inibi paullo post tabe colliquisse veteres nobis Memoriae confirmant. DOUZA. Pignor. Symb. Epist. XI. ad Angelum Roccham: „ Ostendebas veterem mappulam Orbis „ calamo descriptam & coloribus distinctam, „ quam dixi ego à veteribus fuisse assimilatam „ Fundae. Recitavique protinus carmina Pri„ sciani, quae sunt in principio Periegesis.

„ *Non tamen assiduo teres undique margine circum*
„ *Clauditur haec, bifido sed brachia littore pandens*
„ *Arctatur rapidos cursus ad Solis utrinque,*
„ *Assimilis Fundae.*

„ Tu illico annotasti *brachia Fundae*, veluti no„ strates pueri gestant. Subjeci ego fundam fun„ do perforato fuisse, uti habent festiva Carmi„ na, vel Ciceronis, vel Laureae Tullii, edita à „ Pithoeo Epigrammatum veterum pagina XXX.

„ *Fundum Varro vocat, quem possim mittere Funda,*
„ *Ni tamen exciderit, qua cava Funda patet.*

„ Et profecto observatum mihi est, veteres con„ suesse, res minus notas notioribus assimilare, „ eo consilio, ut per eas res, quas Natura vel „ Ars frequenter pariunt, infrequentes res in„ notescerent. Exemplo sint Europa & Libya, „ quas Avienus Nuci pineae comparavit.

„ *AEquus utrimque modus protenditur, ut simul*
„ *ambas*
„ *Si conferre sibi quisquam velit, una parumper*
„ *Ut credatur humus, mediique interflua ponti.*
„ *Subtrahat exemplo, quali nux Pinea forma est.*
„ *Singula versanti talis succedat imago*
„ *Europae, & Libyae.*

„ Item Peloponnesus Platani folio, apud eun„ dem Avienum.

„ *Insula se rursum Pelopis visentibus offert,*
„ *Insula, qua Platani folio compar sedet* ———

„ Pontus Euxinus Arcui Scythico apud Pompo„ nium Melam lib. I. cap. 19. India Rhombo, „ eodem Avieno teste,

„ ——— *latera agris undique in Indis*
„ *Quattuor esse tene: coëant tot & anguli ab omni*
„ *Parte sibi obliquo claudentes extima terrae;*
„ *Ceu species Rhombo est.*

„ Montem *Calpen* Urnae similem facit antiquus „ Grammaticus ad Sat. XIV. Juvenalis. Quin „ imo & artificialia quaedam, in more habue„ runt, physicis rebus, quarum species peren„ nant, exprimere, veluti divinantes, illa non „ aeternum mansura. Sic Athenaeus lib. III. in „ princ. *Petasum* comparat *folio Fabae AEgyptiae.* „ Sic Plinius lib. XXIV. cap. 15. *pedes Lectorum* „ *flori Clinopodii*, sive *Ocymoidis.* Sic idem lib. „ XVIII. cap. 1. *Sicas* Aprorum dentibus, unde „ *sicarii*: & ejusdem figurae cultelli, quibus no„ stri Cerdones utuntur, & vocant *Trincietti.* „ Sic idem Auctor lib. XXV. cap. 11. *personas* „ *Comicas Lonchitidi.* Ita lib. XXIV. cap. 15. *Pe*„ *nularum capita Centunculo*; & ejusdem generis „ innumera, quae Plinius, qui fuit Naturae à „ secretis, sollerti indagatione pervestigavit. „ Unde etiam factum est, ut recentiores quidam „ Europam, ingenioso commento, Reginae stan„ tis figura expresserint, & universum Belgium „ Leonis icone ". Haec Pignorius. RUPERT.

FACIE VESTIGII HUMANI] Imitatur phrasin Solinus, cap. XLVII. *Equus C. Caesaris nullum praeter Caesarem dorso recepit, cujus primores pedes facie vestigii humani tradunt fuisse.* Apulejus De asino IV. *Hae arbores in lauri faciem prolixe foliatae, pariunt in modum floris inodori porrectos caliculos modice punicantes.* PUTSCH. Eâ caussâ Timaeus *Sandaliotin*, & Myrsilus vocat *Ichnusan*, si credimus Plinio lib. III. Hesychius tamen annotat Σανδαλώτη, ἡ Σαρδὼ πάλαι. Et fortean ita in Timaeo rescribendum. In veteri Glossario exponitur *Sardinia* Θήρισα. COLER.

VESTIGII HUMANI] Vestigium ima pars pedis, & quaelibet corporis impressio. Columella IV. 7. ubi putationem per falcem, dicit esse noxiam. *Neque enim eatenus plaga consistit qua* vestigium *fecit acies.* Codex Arond. *fixit*, at Cic. & Virg. receptam lectionem tuentur. Claudian. de B. Gild. 507. pro *facie* habet *specie*, ineleganter.

Humanae in speciem plantae *se magna figurat*
Insula, Sardoam veteres dixere Coloni.

Manilius IV. 629.

Sardiniam in Libyco signat vestigia plantae.

Silius XII. 355.

Insula, fluctisono circumvallata profundo,
Castigatur aquis, compressaque gurgite, terras
Enormes cohibet nudae sub imagine plantae:
Inde Ichnusa *prius Grajis memorata colonis;*
Mox Libyci, Sardus, generoso sanguine fidens
Herculis, ex sese mutavit nomina terrae.

De Sardo vide N. Heinsium ad Claudian. B. Gild. 507. Cui adde M. Capellam VI. & Dionysium 467. dicta est olim *Sandaliotis.* WASSE in *Add.*

Inde Ichnuſa adpellata. *Solinus.*

Dubium an inſula ſit, quod Euri atque Auſtri ſuperjactis fluctibus, circumlavit. *Nonius, lavit, pro lavat.*

Nam Sullam conſulem de reditu ejus legem ferentem ex compoſito tribunus plebis C. Herennius prohibuerat. *Agellius* lib. X. cap. 20.

Nam procul, & diverſis ex regionibus. *Cariſius* lib. II. *Aſper, procul, inquit, eſt e loco.*

Obviam fuere. *Cariſius ibidem. Aſper, ait, vetuſte* obviam fuere, *adverbio quam nomine uti maluit.*

Urbe, patriaque extorres. *Meſſus.* apud quem, *Orbe.* ſed male.

II. Genus militum ſuetum a pueritia latrociniis. *Idem.*

Inter laeva moenium, & dextrum flumen Turiam, quod Valentiam par-

Inde Ichnusa appellata] Scribit Plinius, *cum Sardinia aliis Sandaliotis appelletur, Meliſſum eam à ſimilitudine plantae humanae Ichnuſam dixiſſe.* quod poſterius Solinus, Plinii tranſſcriptor, *Chryſippo* tribuit; ut quidem vulgo eſt. nam in veteribus *Criſpum*, non *Chryſippum* eſſe, deque *Salluſtio Criſpo* accipiendum videri, olim obſervavimus; & V. C. Martinus Delrius cum laude multa in his ſtudiis verſatus, in Scholiis Solinianis notavit; quod eo mihi propius vero eſt, quod videam Silium Italicum, qui in pleriſque, ut alibi docemus, Salluſtium ſtudioſe imitatus eſt, idem in poëma ſuum tranſtuliſſe. Verſus ejus lib. XII. ſunt:

Inſula fluctiſono circumvallata profundo
Caſtigatur aquis: compreſſaque gurgite terras
Enormes cohibet, nudae ſub imagine plantae.
Inde Ichnuſa prius Grajis memorata colonis:
Mox Libyci, Sardus, generoſo ſanguine fidens
Herculis, ex ſeſe mutavit nomina terrae.

Carrio.

Dubium an insula sit] Videtur legendum: *Continens, dubium an inſula ſit, quum Euri, &c.* Ciacc. Nonius De mutatis conjugationibus, *lavit*, pro, *lavat*. Carrio. *Circumlavit.* Legendum *circumlavitur.* Coler.

Nam Sullam] Notat Agellius lib. X. cap. 20. Salluſtium, proprietatis in verbis retinentiſſimum, conſuetudini conceſſiſſe, & privilegium, quod de Cn. Pompeji, Magni Pompeii patris reditu ferebatur, legem appellaſſe. Carrio.

Nam procul] Ex Cariſio lib. II. ubi; *Aſper, Procul, inquit, eſt è loco.* Carrio.

Obviam] Cariſius ibidem. ubi *Aſper* ait *vetuſte obviam fuere: adverbio, quam nomine uti maluit.* Carrio.

Urbe patriaque extorres] Tacitus Ann. V. *Suis ſedibus extorres.* Ciacc. Meſſus De elocutionum exemplis: *extorris his.* apud eum male eſt *orbe*, pro, *urbe.* Carrio.

Genus militum] Curtius VI. *Gens cultu vitae aſpera, & latrociniis aſſueta.* Ciacc. Idem Meſſus ibidem: *ſuetus his.* Carrio.

Suetum a pueritia latrociniis] Videtur Q. Curtius reſpexiſſe ad hunc locum, cum dixit lib. VI. *Mardorum erat gens confinis Hiſpaniae, cultu vitæ aſpera, & latrociniis aſſueta.* Ursin. Neſcio revera de cujus gentis militibus hoc accipendum. An de Brutiis? Livius lib. XXIX. *Spes affectandae ejus rei ex minima re affulſit, quod latrociniis magis quam juſto bello in Brutiis gerebantur res, principio ab Numidis & Brutiis, non ſocietate magis Punica, quam ſuopte ingenio, promptis in eum morem.* Colerus. Cariſ. II. *ſuetis his.* Suſpicor notari Iolenſes Sardiniae populos. vid. Strab. V. Diod. VI. pag. 163. D. Varro I. de R. Ruſt. Wasse.

Inter laeva.] Priſcianus lib. C. & VI. *Turiam*, inquit, *dixit, qui accuſativus maſculini eſt generis, non neut.* Probus tamen & Pompejus *Turia* videntur legiſſe. *Lectum eſt*, inquit Probus, *unum neut. generis nomen hac declinatione apud Salluſtium: Et dextrum flumen Turia.* Idem ibidem: *Hoc Turia*, inquit, *nomen fluminis lectum in II. Hiſt. Salluſtii.* Pompejus in poſteriorem artem Donati: *Nullum*, inquit, *nomen neutrum Latinum a terminatur in nominativo ſingulari; excepto uno Turia. nomen id fluminis apud Salluſtium.* inepta itaque faciunt, qui, *Durmin*, non *Turiam*, aut, *Turia* legi volunt. quid? quod vulgo male: *laevam*: pro eo quòd eſt *laeva.* quae loquendi ratio non tantum poëtis, ſed etiam Salluſtio, ejuſque imitatori Tacito, per mehercule familiaris eſt. ſic enim

parvo intervallo praeterfluit. *Priscianus* lib. V. & VI. *Turiam dixit, qui accusativus generis masculini est, non neutri.*

Ita fiducia, quam argumentis, purgatiores dimittuntur. *Donatus Phorm.* Act. I. Sc. 3. & *Hecyr.* Act. IV. Sc. 4. *Nonius, Fiducia est audacia. Servius.*

Antequam regressus Sertorius instrueret pugnae suos, *Arusianus.* apud quem *instruitur huic rei.* Carrio.

Ipse animi atrox. *Idem.* ibid. *atrox hujus rei.*

Copiis integra. *Idem.*

Eodem anno in Macedonia C. Curio, principio veris cum exercitu profectus in Dardaniam, quibus potuit modis dictas pecunias coëgit. *Nonius, dicere est promittere.*

Post, ubi in fiducia nimius. *Arusianus.*

III. Sed

enim ille libro secundo Historiarum: *Igitur oram Achajae & Asiae ac laeva maris praetervectus, Rhodum & Cyprum insulas, inde Syriam audentioribus spatiis petebat.* qui locus Taciti integer est, neque, ut de vitio suspectus, ab hominibus doctis tentari debet. Carrio. Loquitur de praelio apud flumen Duriam a Cn. Pompejo commisso. Pompejus ad Senatum: *Castra hostium apud Sucronem capta, & praelium apud flumen Durium, & dux hostium C. Terennius cum urbe Valentia, & exercitu deleti, satis clara vobis sunt.* Putsch. Sic Tacitus II. Hist. *Oram Achajae & Asiae ac laeva maris praetervectus.* Wasse.

Flumen Thuriam, quod Valentiam parvo intervallo praeterfluit] Ita scribendum videtur. Graeci quoque Scriptores Θουρίαν ποταμὸν edunt, licet de eo flumine, a quo *Thurios* appellatos esse dicunt; quod ex ipsis etiam Thuriorum numismatibus constat, in quibus Crathis quidem fluvius taurina forma impressus est, *Thuria* vero fons, Leonis capite aquam fistula ex ore fundente. Hic autem de *Thuria* intelligendum, qui Vibonem, sive Valentiam praeterfluit. Ursin. Nescio quos Thuriorum nummos commemoret Ursinus. Omnes enim, quos ego vidi, vel quorum publice hactenus ab Antiquariis copia facta fuit, longe ab hac descriptione abeunt, neque in ullis eorumdem caput illud leoninum reperire mihi licuit. Id tamen, juxta Ursini descriptionem, ubi in nummis occurrit, elegans fontis, inprimis vero thermarum, solet esse symbolum. Egregie id patere potest ex nummis Siculis Himerensibus, Himera enim propter thermas, inde Himerenses dictas, fuit nobilis, istamque laudem per leonis caput, sive protomen, aquas vomentem, in nummis expresserunt Himerenses. Nihil tale in Thuriorum nummes, in quibus saepissime quidem taurus, sive bos cornupeta occurrit, sed tanquam fertilitatis agri Thurii symbolum, non vero fluvii Crathis effigies cum cornubus taurinis, vel taurina protome, quale quid per taurinam fluvii formam apud Ursinum videtur debere intelligi. Haverc.

Ita] Ex Donato Phorm. act. I. sc. 4. & Hecyr. act. IV. sc. 4. Neuter tamen locus libri Sallustiani numerum habet appositum. Nonius per *Fiduciam*, intellegens *audaciam*, hinc desumtum ostendit, qui ex hoc castigetur. Carrio.

Antequam] Arusianus, quo superiora libro: *instruitur huic rei.* Carrio.

Ipse]. Idem ibidem: *Atrox hujus rei.* Carrio.

Copiis integra] Ex eodem: *integer illa re.* Carrio. Noster VI. 4. *Fama & fortunis* integer. Opponitur sauciis, confectis, victis. Hegesip. I. 34. *quum* integrum *Antonium non deseruerim*, victum *non refugi.* MS. B. Pub. pro *quum* habet *Qui.* Wasse in *Add.*

Eodem anno] *Dicere*, inquit Nonius, *est promittere.* Vocem, *modis*, in aliis desideratam, ex vet. cod. reposui, & alia correxi. Carrio.

Macedonia] Vide supra Jug. cap. XXXV. Wasse.

Post] Arusianus elocutionum exemplo: *nimius hac re.* Carrio.

Sed

III. Sed ipsi ferunt taurum ex grege, quem prope litora regebat Corsa nomine Ligus mulier. *Priscianus.* lib. VI.

Nam quaedam Corsa nomine Ligus mulier cum taurum ex grege, quem prope litora regebat, transnatare solitum, atque per intervalla corpore aucto remeare videret, cupiens scire incognita sibi pabula, taurum a caeteris digredientem usque ad insulam navigio prosecuta est. Cujus regressu insulae fertilitatem cognoscentes Ligures, ratibus eo profecti sunt, eamque nomine mulieris auctoris & ducis appellaverunt. *Isidorus* lib. XIV. cap. 6.

Ne illa tauro parata sint. *Donatus* Act. IV. scen. 11. *Andriae.*

Dae-

SED IPSI] Ex Prisciano lib. VI. notante, *Ligus Liguris*, commune esse: aliquando tamen in *Ur* inveniri. CARRIO. Integrum locum habes apud Isidorum lib. XIV. cap. 6. URSIN.

SED IPSI FERUNT TAURUM EX GREGE, QUEM PROPE LITORA REGEBAT, CORSA NOMINE, LIGUS MULIER] Et hoc Fragmentum ex Isidoro haud mediocri accessione augeri, nostraque comitate ex supplemento ejusdem redivivam lucem accipere potest. Id vero est hujusmodi ex lib. XIV. Originum cap. VI. *Corsicae insulae exordium incolae Ligures dederunt, appellantes eam ex nomine ducis. Nam quaedam Corsa nomine Ligus mulier, cum taurum ex grege, quem prope littora regebat, transnatare solitum, atque per intervalla corpore aucto remeare videret, cupiens scire incognita sibi pabula, taurum a ceteris digredientem usque ad insulam navigio prosecuta est. Cujus regessu insulae fertilitatem cognoscentes Ligures, ratibus eo profecti sunt, eamque nomine mulieris auctoris & ducis appellaverunt.* Vides ut ex omni parte pulcre fundata & constituta sit hacc navis, paucis exceptis, in quibus nos non materiarius, verum architectus frustratur: quae tamen Sallustii non esse suo se indicio produnt: veluti extremum illud de nomine mulieris Liguris auctoris & ducis vocabuli Sardiniae. quod semel antea dictum Sallustiana a se breviloquentia spernit procul. nam majorem partem ejus Historici esse, argumentis, si sit opus, vincere me posse confidentia est: fortassis & ea quae sequuntur, de quibus tamen lente & suspensa manu judicium meum profero. *Dividitur autem a Sardinia XX. millium freto, cincta Ligustici aequoris sinu ad prospectum Italiae. Est autem multis promontoriis angulosa, gignens laetissima pabula, & lapidem quem Catochitem Graeci vocant.* Ut ut est hujusmodi tam accurata regionis descriptio, a Sallustianae historiae rationibus abhorrere non nimium videtur. quem & multum in hoc genere atque adeo curiosum fuisse similium locorum conlationes arguere possunt. DOUZA. Integer, ni fallor, locus restat apud Isidorum lib. XIV. *Corsicae insulae exordium incolae Ligures dederunt, appellantes eam ex nomine ducis. Nam quaedam Corsa nomine, Ligus mulier, cum taurum ex grege, quem prope littora regebat, transnatare solitum, atque per intervalla corpore aucto remeare videret, cupiens scire incognita sibi pabula, taurum à caeteris digredientem usque ad insulam navigio prosecuta est.* Historiolam hanc an fabulam tangit etiam Stephanus: Κόρσις, νῆσος ἐν τῷ τυῤῥηνικῷ πελάγει, ἀπὸ Κόρσης δούλης βουκόλου. λέγεται καὶ Κορσική. Strabo lib. V. Cyrnum etiam Graecis dictam scribit. Porro in sequenti fragmento emendo: *Ne illa tauro prata sint.* Illud pene sum oblitus adjicere, veteres scriptores Sardiniam cum Corsica plerumque conjungere. Hinc Avienus;

Sardiniaeque arces & inhorrens Corsica silvis.

COLERUS.

CORSA NOMINE.] Ita omnes Vett. codd. licet vulgati habeant, *nomine Corsa.* de Corsica inventa loquitur. CARRIO.

NE ILLA TAURO PARITA SINT.] Particulam, *ne*, pro, *nedum*, positam docent Grammatici. Sic Apulejus Apologia I. *At ego AEmiliano, non huic Afro, sed illi Africano & Numantino, & praeterea Censorio, vix crediderim; ne huic frutici credam, non modo odium peccatorum, sed saltem intellectum inesse.* URSIN. Donat. act. IV. sc. II. And. *ne*, inquit, pro *nedum.* sed haec mendosa sunt, nec quo corrigi possint habeo. CARRIO.

TAURO PARATA.] Donatus Edit. Froben. 1592. *parita.* Nescio an ad Pasiphaën spectet auctor: si ita, legendum, *pavita sit*: sin minus, ad Lucullum refer, qui taurum Εὐφράτῃ ἀποβατήρια ἔθυσε, notante Plutarcho pag. 507. WASSE in *Add.*

DAE-

Daedalum ex Sicilia profectum, cum Minonis fugeret iram atque opes. *Priscianus* lib. VI. *Servius.*

IV. Quem ex Mauritania rex Leptasta proditionis insimulatum cum custodibus miserat. *Priscianus* lib. I.

Quos advorsum multi ex Bithynia volentes occurrere, falsum filium arguituri. *Priscianus* lib. X. *Messus.*

Ut actione desisteret. *Messus.*

Vespera. *Carisius* lib. II.

Argentum mutuum arcessivit. *Priscianus* lib. X.

Eam deditionem senatus, per nuncios Orestis cognitam, adprobat. *Priscianus* lib. VI.

Nisi qua flumen Lurda Tauro monte defluens. *Id. ibid.*

Fru-

DAEDALUM EX SICILIA PROFECTUM CUM MINONIS FUGERET IRAM, ATQUE OPES] Videtur ex historia legendum; *Daedalum in Siciliam profectum, cum Minonis*, &c. Herodotus lib. VII. λέγεται γὰρ Μίνω κατὰ ζήτησιν Δαιδάλου ἀπικόμενον ἐς Σικανίην, τὴν νῦν Σικελίην καλουμένην, &c. Unde in alio fragmento est: *Aristaeus cum Daedalo in Sardiniam transivit.* Nisi forte dicamus Daedalum in Siciliam primo profectum, ex Sicilia rursus in Japygiam Apuliae conterminam venisse. Quam sane a Japyge ejus filio dictam docent Graeci scriptores, & confirmat Graecum vetus numisma in Apulia apud Daunios signatum Arpis sive Argyrippae, in cujus altera parte alatum Japygis, sive Icari Daedali filii, simulacrum expressum est, in altera Diomedeae aves duae, ea plane, qua Plinius & alii tradunt, forma, Diomedis urnam sepulcralem, ut idem ait Plinius, circumstantes, qui Argyrippae conditor dicitur. URSIN. Priscianus lib. VI. *Minonis*, inquit, *more Syracusiorum pro Minois dixit. illi enim Heron & Minon dicunt.* Vulgo haec quincto historiarum libro dantur, cum veteres codd. ex eodem hoc afferant. recte, cum ad Sardiniam pertineat, ut in fragmentis docebimus. Deinde quod scribitur; *quo Minonis iram atque opes fugerat*; & in Gemblacensi aliisque antiquis, *quo Minonis fugerat iram atque opes*; hoc in Thosano melius est, ut repraesentandum curavi: *cum Minonis fugeret iram atque opes.* CARRIO. Vossius ex Prisciano legit *quo Minonis*, de Anal. II. pag. 275. WASSE.

QUEM EX] Priscianus lib. V. *mascula*, inquit, *sunt quaedam propria apud Graecos in as desinentia, vel in es: apud nos in a terminata, ut Leptasta.* CARRIO.

QUOS] Idem Priscianus lib. X. *arguiturus*: pro, *arguturus.* in Gemblacensi est, *accurrere*: pro *occurrere.* CARRIO. In Prisciano MS. *quos adversum milites.* COLERUS.

FALSUM FILIUM ARGUITURI] Mirum ni haec ad Nusam Nicomedis filium referunda: quem Regi illi haud dubie natum, hoc est haud vitio, aut illegitime conceptum fuisse, Epistola porro Mithridatis testabitur. Quod tamen Bithynos istos, qui a Romanis in regnum illud, mortuo Nicomede, quasi in vacuum venientibus ac possessionem occupantibus, gratiam sese inire studebant, redarguere conatos esse, fragmentum istud liquido significare videtur. DOUZA.

UT ACTIONE DESISTERET] Terent. Phormion.
Herus his desistat litibus.
Et Caesar saepius. Virgilius:
——— *Mene incepto desistere victam?*
Et alibi ipse Sallustius. CIACC. & URSIN. Messus: *desiste hac re.* CARRIO.

VESPERA.] Ex Carisio lib. II. CARRIO.

ARGENTUM.] Priscianus lib. VIII. *arcessivit.* in quibusdam: *argentum multum arcessivi.* in vetustissimo Coloniensi, *argentum mutum arcessivit.* cum superlineari glossemate, *id est simulacbrum.* CARRIO. Priscianus idem Membranaceus, *Argentum mutuavit, arcessivit.* COLERUS.

EAM DEDITIONEM] Priscianus lib. CI. in Martinensi est; *eandem deditionem.* CARRIO.

NISI QUA FLUMEN LURDA] Docet ibidem Priscianus non solum in Africa, sed etiam in aliis regionibus nomina fluviorum in *a* desinere: eoque haec refert verba. In vulgatis est: *Lurda*; in Gemblacensi: *Clurda*; in Martinensi & Thosano: *Durda.* ita ut aut *Clurda*, aut, *Durda* scribendum esse existimem. CARRIO. Priscianus praedictus: *flumen Clurda*, quomodo & in duobus aliis

Frugum, pabulique laetus ager. *Arusianus. Servius* lib. I. *AEneidos.*

Neque virgines nuptum a parentibus mittebantur, sed ipsae belli promtissumos delegebant. *Messus.*

V. Modestus ad omnia alia, nisi ad dominationem. *Donatus Phorm.* Act. I. sc. 2.

Noctu, diuque stationes, & vigilias tentare. *Caris.* lib. II. Instit. Gramm.

At Lucullum regis cura machinata fames brevi fatigabat; multique commeatus interierant insidiis latronum. *Priscianus* lib. VII. & *Nonius.*

Namque primum Iasonem novo itinere maris AEetae hospitis domum violasse. *Priscianus* lib. VIII.

Tartessum Hispaniae civitatem, quam nunc Tyrii mutato nomine Gaddir habent. *Priscianus* lib. V. & VI.

Neque

aliis repererat. Carrio. Mihi vox haec penitus incognita. *Dura* quidem fluvius est apud Strabonem, si recte memini. COLER.

FRUGUM.] Arusianus: *laetus hujus rei.* Servius lib. I. AEneid. *Laetissimus*, inquit, *umbra, aut septimus casus est, aut, secundum Probum, secundus; ut sit, umbrae. quemadmodum dixit Sallustius: Frugum pabulique laetus ager.* CARRIO.

NEQUE] Idem Messus: *Promtus illius rei.* CARRIO.

MITTEBANTUR] Placeret magis, *promittebantur*, vel, *tradebantur.* URSIN.

MODESTUS] *Modeste*, inquit Donatus Phorm. act. I. sc. II. *est moderate.* Sic Sallustius lib. II. *modestus*, &c. CARRIO.

NOCTU DIUQUE] Ex Carisio lib. II. Inst. gramm. CARRIO.

AT LUCULLUM.] Priscianus lib. VIII. *machinata*, inquit, *Sallustius passive extulit.* CARRIO.

MACHINATA] Sallustius passive extulit: Priscian. VIII. WASSE.

FAMES BREVI FATIGABAT] Confer *Plutarchum* in Lucull. 498. WASSE in *Add.*

AT LUCULLUM REGIS CURA MACHINATA FAMES BREVI FATIGABAT, MULTIQUE COMMEATUS INTERFECTI ERANT INSIDIIS LATRONUM] Ita enim Fragmentum istud, bifariam a Grammaticis divisum, coagmentandum esse res ipsa persuadet nobis, & corrigendum, ut scripsimus, *interfecti erant*, pro interpretamento ejus, quod in vulgatis exstat, *interierant*. Idque ex Non. ipsum hoc exemplum citante ac scribente: *Interfici, de rebus inanimatis dixit Sall. Multique commeatus*, &c. cui loquendi generi etiam consimile est Lucilianum illud: *Fragmenta interfici panis*: Item compluria apud Plautum. DOUZA. *Interfici*, inquit Nonius, *de rebus inanimatis dixit Sallustius.* Unde aut apud Sallustium, *commeatus interfecti erant*; aut apud Nonium, *interire*, pro, *interfici*, scribendum videtur. In vet. quodam haec ex I. Histor. Sallustii adducuntur. in altero, libri numerus non est. CARRIO. *Interfecti erant*, emendant viri docti ex Nonio Marcello, docente veteres *interfici* & *occidi* ad inanimata transtulisse. nobis vero nihil mutandum videtur, propter Lucilii:

Intereunt, labuntur, aguntur que omnia vorsum.
& Ciceronis fragmenta, ibidem ab eodem Nonio exempli caussa adducta, in quibus tamen verba illa apparent nusquam. PUTSCH. Forsitan simpliciter apud Sallustium exstitit, *intercepta erant.* HAVERC.

NAMQUE] Priscianus lib. VIII. apud quem in excusis libris IV. Sallustii Historiae adscribuntur. in Gemblacensi III. at Martinensis ex eadem hac desumta esse vult; quem hac in parte, ut reliquis meliorem, sum secutus. CARRIO.

TARTESSUM] Idem Priscianus lib. V. *Gadir*, inquit, *nomen civitatis, Sallustius neutrum esse ostendit in II. Historia, ponens nominativo accusativum similem, ut alii tradiderunt: nam si esset femininum, Gadirem dixisset.* eadem lib. VI. repetit. A Donato quoque haec adducuntur: ubi mendose est, *Gandirum*, Eunuch. act. III. sc. I. nec historiam Sallustii nominat. quid? quod eas voces, *ut alii tradiderunt*; uti etiam alias in his historiis infinitas, quidam non recte, quasi Sallustianas, acceperunt, cum Prisciani sint? Huc pertinent versus Rufi Avieni, nondum, quod sciam, editi; quos V. C. Jacobus Susius, tibi, Guido Laurine, & eruditionis & affinitatis nomine carissimus, & ego, hujus Sallustiani loci occasione, correximus:

Tar-

Neque subsidiis, uti soluerat, compositis. *Priscianus* lib. X.

Neque inermos ex proelio viros quemquam agnoturum. *Idem ibidem.*

Ea continentia vir gravis, & nulla arte cuiquam inferior. *Arusianus. Nonius* in, *Gravis.*

VI.

Tartessumque dehinc Tyrii dixere coloni.
Barbara quin etiam Gadir hanc lingua frequentat.
Poenus quippe locum Gadir vocat undique clausum.

Nec minus in eadem voce apud Julium Solinum Polyhistoris peccatum est. apud quem legitur *saepem*, cum in vet. cod. Susiano sit, VII. unde legendum conjeci, *saeptum.* CARRIO.

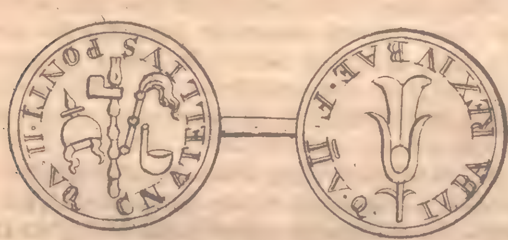
MUTATO NOMINE GADDIR] Fest. Avienus:

Gaddir prima fretum solida supereminet arce,
Adtollitque caput geminis inserta columnis:
Hic Cotinusa prius fuerat sub nomine prisco,
Tartessumque dehinc Tyrii dixere coloni:
Barbara quin etiam Gades hanc lingua frequentat,
Poenus quippe locum Gaddir vocat undique clausum.

Dixerat etiam haud dubie Sallustius hujus appellationis Punicae caussam. Ex quo itidem suo more sumsit Isidorus lib. XIV. Sed & iste Avieni locus huc merito transcribendus videtur:

——— *Gaddir est opidum.*
Nam Punicorum lingua conseptum locum
Gaddir vocabat. ipsa Tartessus prius
Cognominata. multa & opulens civitas
AEvo vetusto: nunc egena, nunc brevis,
Nunc destituta, nunc ruinarum agger est.
Nos hoc locorum praeter Herculaneam
Sollemnitatem vidimus miri nihil.
At vis in illis tanta vel tantum decus
AEtate prisca sub fide rerum fuit,
Rex ut superbus omniumque praepotens,
Quos gens habebat forte tum Maurusia,
Octaviano principi acceptissimus,
Et litterarum semper in studio, Juba,
Interfluoque separatus aequore,
Inlustriorem semet urbis istius
Duumviratu crederet.

COLER. Duumviratum regis Jubae, collega Cn. Atellio Pontifice, descripsimus atque illustravimus ad Morellii Thes. Fam. Rom. p. 235. 236.

Nomen vero urbis in nummo ibidem non adscribitur, eoque honore plures gavisae, ejus regis indulgentia, fuisse videntur. Sed neque filius ejus Ptolemaeus ejusmodi honores, ut ex altero nummo adparet, recusavit. HAVERC. Confer *Avienum* pag. 263. ubi pro *linea* legendum omnino:

Inter & oppositas intendite lintea *terras.*

Plin. IV. 22. *Timaeus Cotinussam apud eos vocatam ait: nostri Tartessum appellant,* Poeni Gadir, *ita Punica lingua sepem significante.* Adde *Strabonem* pag. 57. WASSE in *Add.*

NEQUE SUBSIDIIS] Ex Prisciano lib. X. *soluerat* autem est, *solitus fuerat.* CARRIO.

NEQUE INERMES] Idem Priscianus eodem lib. X. in Gemblacensi est *agnoturus*, secundum analogiam, pro *agniturus*; & *inermos*, pro *inermes.* in Thosano; *agnosciturum*: pro *agnoturum.* in vulgatis: *agniturum.* utrumque non recte. CARR.

EA CONTINET] Ex Arusiano: *inferior tibi.* & Nonio; *gravis.* apud quos male est, *& continetur*: pro *ea continet vir.* de interpretatione, Nonius viderit. CARRIO. Apud Nonium & Frontonem pro *continet vir*, *continetur* scribitur. quae lectionum diversitas locum corruptum arguit, ita fortasse emendandum: *Ea continentia gravis, &c.* DOUZA. *Ea continentia vir gravis*, Pertinet fortasse hoc ad Sertorium, de quo *Plutarchus* in fine ejus vitae. WASSE in *Add.*

VI. Omnes qui circum ſunt, praeminent altitudine millium paſſuum duorum. *Aruſianus.*

Et Poeni ferunt adverſus A. N. C. M. *Donatus.*

Quia corpore, & lingua percitum, & inquietem, nomine hiſtrionis vix ſani, Barbulejum adpellabant. *Priſcianus* lib. VI.

Audaciter. *Idem* XV.

Ibi Fimbriana ſeditione, qui regi per obſequelam orationis, & maxume odium Sullae, graves, carique erant. *Nonius.*

Moenibus deturbat. *Nonius*, *deturbare.*

E mu-

Omnes] Ex eodem Aruſiano: *praeminet.* Carrio. *Praeminent altitudine millium paſſuum duorum.* Lipſio noſtro legi placet, *praeminet*; ut de monte quopiam reliquis editiore loquatur. cui ego non hac in parte modo, ſed etiam in ceteris omnibus aſſentior lubens: ſed montis nomen quaero quod ſit. Douza.

Et Poeni] Donatus act. I. ſc. 3. apud quem extrema tantum verba ſingulis deſignata ſunt: quae quid notent, divinare nequeo. Carrio.

Percitum] Vulgarem hujus loci apud Priſcianum lib. VI. ſcripturam expreſſi. nam manuſcripti libri variant. Martinenſis habet: *perſcitum*: Gemblacenſis: *percitum*: cum hoc gloſſemate interlineari: *id eſt valde citum.* idem quoque Martinenſis: *burbulejum.* at Gemblacenſis; *burbulequim*, cum hac adjuncta interpretatione: *id eſt: valde luxurioſum*: uterque in hoc conſentit: ſcribendum eſſe, *appellabat*, non *appellabant.* cogitet lector. quid? quod, *quietem*, non *inquietem*, legendum videtur? cum dicat, *inquietis*, ſimplex etiam in uſu inveniri; idque Naevii belli Punici lib. II. Macri Annalium I. & Salluſtii lib. II. auctoritate probet. Carrio.

Histrionis vix sani] Pricaeus ex conjectura, *veſani.* de voce *Barbulejo* adi Menagii Origines Linguae Gallicae pag. 78. Infra, *audaciter.* Ita ſemel Plautus Pſeud. II. 4. Livius XXII. 25. Seneca Controv. XX. & de Provid. IV. De hac voce habes Quintiliani judicium I. 6. Wasse in *Add.*

Barbulejum appellabant] An hoc de *Hirtulejo* dictum, cujus mentio eſt infra? Ita (ut ait Suetonius) *Tiberius Nero, per jocum dictus, Biberius Mero.* Ursin. Priſcianus ille toties a me laudatus lib. VI. hoc affert. Vult Salluſtius, neſcio quem Romanorum ob corporis geſtum & linguae procacitatem nomine hiſtrionis cujusdam Barbuleji fuiſſe appellatum. An ille eſt, de quo ſupra etiam Salluſtius, Curio pater? Eſt profecto. Ita enim vero mihi auguratus videor ex Plinii lib. VII. cap. 12. Quem tamen rectius puto ſcribere Barbulejum, quemadmodum & Solinus, & Valer. Maximus lib. IX. cap. 14. *At M. Meſala, Conſularis & Cenſorius, Menogenis: Curioque, omnibus honoribus abundans, Barbuleji: ille propter oris adſpectum, hic propter parem corporis motum, uterque ſcenici nomen coactus eſt recipere.* Coler.

Audaciter] Idem Priſcianus lib. XV. *Secundum analogiam* protulit. Carrio.

Obsequelam] Nonius: *obſequium neutro genere: obſequela feminino.* Junius eas voces, *graves*, & copulam *que* omittit, librorum, quantum conjicere eſt, ſuffragiis. alii *grati carique*, perperam reponunt. Carrio. Inſerendus memoriae hic locus, tanquam è prudentiae adytis profectus. Spectat huc illud Alexandri M. ap. Curt. lib. VIII. *Regum ducumque clementia non in ipſorum modo, ſed etiam illorum qui parent, ingenio ſita eſt. Obſequio mitigantur imperia. Ubi vero reverentia exceſſit animis, & ſumma imis confundimus, vi opus eſt, ut vim repellamus.* Rupert.

Et maxime odium Sullae, graves carique erant] Diſputant varie ſuper hoc loco viri docti. In manuſcripto Nonii qui haec pro exemplo adducit, extabat, *graves ſcarique*: in altero, *ob odium Sullae cari erant.* ſed lectio quam expreſſit Carrio optima videtur, ſi *τὸ graves* ſumatur & habeatur pro fortibus, ut ſaepe Salluſtius. *Ea continentia vir gravis, & nulla arte cuiquam inferior.* Et in fragmentis novis: *Hiſpaniae gravem civitatem.* Putsch.

Graves carique] Virg. *pietate* gravem *ac meritis*, hoc eſt, auctoritatis ſummae. Iſidorus, *venerabilis, unde & contemtibiles* leves *dicimus.* Quae ſunt verba Servii ad locum ſupra dictum. Pergit ille: *pro conſilio & conſtantia dictus, quia non levi motu diſſilit, ſed fida conſtantiae gravitate conſiſtit.* Quid illud ſodes *fida gravitas*? reſcribe cum MS. Cod. *fixa.* Wasse.

Moenibus] Nonius, *deturbare eſt*, inquit, *dejicere, demovere.* Carrio.

E mu-

E muris canes ſportis demittebant. *Idem.*

Ad hoc rumoribus, advorſa in pravitatem; ſecunda in caſum; fortunam in temeritatem declinando, corrumpebant. *Idem.*

VII. At Metellus in ulteriorem Hiſpaniam poſt annum regreſſus; magna gloria concurrentium undique virile & muliebre ſecus, per vias ac tecta omnium, viſebatur: cum quaeſtor C. Urbinus, aliique, cognita voluntate, eum ad coenam invitaverant; ultra Romanorum, & mortalium etiam morem curabant, exornatis aedibus per aulaea & inſignia, ſce-

E MURIS] Idem Nonius *ſportas* a *ſparto*, quaſi *ſparteas*, aut ab *aſportando*, dictas eſſe vult. in vulgatis haec quincto libro tribuuntur. in vet. cod. ſecundo. Viri docti, *cives* pro *caves* legendum divinarunt. CARRIO. Legerim, *cives ſportis.* Sermo fuit de obſeſſis, qui ſuos aliquot per funem ſportis demittebant. Aut tale aliud. Lipſ. IV. Ep. Q. 14. RUPERT.

ADHAEC] Nonius *eſt*, inquit, *rumor*, *ut plerumque opinio.* CARRIO.

RUMORIBUS ADVORSA IN PRAVITATEM] Haec eſt livoris injuſtitia, nihil bene interpretari, nulli dignum pretium rependere. Vide *Bernecc.* ad Agr. Taciti cap. I. RUPERT.

FORTUNAM IN TEMERITATEM DECLINANDO] Videtur legendum: *Fortia in temeritatem declinando*; nam praeceſſit; *adverſa in pravitatem*, *ſecunda in caſum.* CIACC. & URSIN.

AT METELLUS] Totum hunc locum citat Macrobius Saturnal. lib. III. cap. 13. Pro eo quod eſt in Macrobio *Concurrentibus undique virili & muliebri ſexu*: poſui aliquando: *concurrentium undique virile & muliebre ſexus.* primum quod ita in Nonio legeretur: deinde quod Cariſius, & ille ipſe Nonius obſervent hic *ſexus* neutro genere. quod hinc alioqui probari non poterit. quamquam & apud Cariſium & Probum legitur, *ſecus*, pro, *ſexus.* Soſipatri libro I. Inſtitut. gramm. verba haec ſunt. *Secus neut. generis nomen. unde & Salluſtius dixit: virile ſecus, hoc eſt, virilis ſexus, quod per omnes caſus integra forma declinatur. eſt & ſecus adverbium.* Probus Catholicis: *Secus*, inquit, *duas res ſignificat, adverbium ſeparandi, & ſexum. Salluſtius: Virile & muliebre ſecus.* Hactenus illi. Fuit cum divinarem utrumque eſſe alucinatum, & *ſexus* apud Salluſtium neutro genere eſſe retinendum. Quod etiam in Plauto Priſcianus notavit. is enim lib. V. *Plautus*, inquit, *hoc ſexus neutro genere protulit in Rudente: Virile ſexus nullum umquam habui.* Sed cum in Feſti veteribus libris, *ſecus* eſſe, non *ſexus*, in exemplis autem a Feſto citatis, *ſexus* non *ſecus*, monuerit Antonius Auguſtinus J. C. elegantiſſimus; ſcripturam, quam expreſſi, retinendam judico. neque virum doctiſſimum mihique familiarem audio; qui cum in veteri ſcriptura, *ſecus* eſſe fateretur, *ſexum* tamen neutro genere, apud Feſtum aliosque ſcriptores a Feſto adductos, reponi volebat. Hoc enim eſſet arbitrarias deque opinione factas emendationes libris veteribus, &, a quibus libri veteres longe vincuntur aetate, Grammaticorum quos dixit, auctoritati praeponere; quod nemo, credo, doctus temere fecerit. Neque enim in librorum correctionibus Pythagoricum illud, αὐτὸς ἔφα, ſed ea quae modo laudavi vetuſtatis teſtimonia ſolidiſſimis rationibus adjuta, apud bonos harum rerum judices valere conſueverunt. Adde quod idem Chariſius eodem lib. I. ita ſcribat: *Alia nominativum & ablativum habent; ut tabes, pluris, ſiremps; facit ab hac tabe, plure, ſirempte. Cinna autem in Smyrna, hujus tabis dixit, nullo auctore. Alia unius tantum caſus ſunt, ut hoc ſecus, adfatim; adincitas, infitias, ſuppetias, pedum, ſponte, dicis ergo, nequam, nihili, frugi.* Ita enim locus ille Chariſii reliquis, quae interpoſita ſunt, ejectis, de veteri libro reſtituendus eſt. CARRIO. Vide Gronovium ad Livium Lib. XXVI. 46. WASSE.

VIRILE ET MULIEBRE SECUS] Huc reſpexit Tacitus, ſi modo ejus verba mendo vacant, quae leguntur lib. IV. *Virilis & muliebris ſexus omnis effuſus.* CIACC. & URSIN. Agellio hanc priſcam vocem reſtituit Lipſius I. El. 7. Nam cum vulgo lib. III. cap. 16. legitur, quod ejus *virilis faetus* futurum eſt. Vide Scaligeri ad Auſon. Notas lib. XV. cap. 2. RUPERT. Atque ita (*muliebre ſecus*) legendum apud D. Hieronymum Vota Hilarii, pro *muliebris ſexus.* WASSE in *Add.*

EXORNATIS AEDIBUS PER AULAEA ET INSIGNIA] Legendum, *& ſigna.* De Republ. ordin. *Domum ſignis, aulaeis, aliiſque operibus exornare.* CIAC-

ſceniſque ad oſtentationem hiſtrionum fabricatis; ſimul croco ſparſa humus, & alia, in modum templi celeberrumi. Praeterea cum ſedenti tran-

Ciaccon. Illud, *inſignia*, videtur mendoſum, & mutandum in, *ſigna*: nam in Epiſtola de Republica ordinanda ita locutus eſt, cum dixit: *Nam domum exſtruere, eam ſignis, aulaeis, aliiſque operibus exornare.* Ursin.

Simul croco sparsa humus] Foeda haec vetus adulatio, excipiendi reges, tanquam in adventu deorum, quomodo, & Alexandrum victorem Babylonios excepiſſe, prodit Q. Curt. lib. VII. ibi: *Magna pars Babyloniorum conſtiterat in muris, avida cognoſcendi novum regem. Plures obviam egreſſi ſunt, inter quos Bagophanes, arcis & regiae pecuniae cuſtos, ne ſtudio à Mazaeo vinceretur, totum iter floribus coroniſque conſtraverat, argenteis altaribus utroque latere diſpoſitis, quae non thure modo, ſed omnibus odoribus cumulaverat.* Haec ille. A quibus non multum abludunt, quae, de Athenienſium poſtea longe etiam foediore adulatione, qua adverſus Demetrium, cognomento Poliorceten, uſi ſunt, commemorat Demochares apud Athenaeum lib. VI. δειπνοσοφιστῶν, in haec verba: *Demetrium, Athenas a Leucade & Corcyra redeuntem, Athenienſes non ſolum ſuffitibus, coronamentis & libationibus vini exceperunt, ſed etiam chori proceſſerunt ei obviam, cum proſodiis & Ithyphallis ſaltantes & canentes.* Ad quam ῥῆσιν Casaubonus p. 442. *Olim omnia haec diis erant propria, & in illorum tantum honorem fieri ſolita, cum vel in pompa traducerentur, vel alias loco moverentur deorum ſimulacra.* Hinc fere plerunque fiebat, ut adventus principis nimis quam gravis eſſet provincialibus, imo populatio verius, quam adventus. Vid. de Domitiano Plinium in Panegyrico: ubi viciſſim Trajani modeſtiam in itinere faciendo depraedicat, ſicut & Antonini Pii Capitolinus. Sed & huc ſpectat, quae M. Tullius Quincto fratri inſtillat in aureola illa Epiſtola lib. I. ad ipſum, de recte adminiſtranda provincia; & illa Caſaub. ad Suet. Tib. cap. XXXIX. *Fuit mos procerum Romanorum, ut ituri in provincias, magnum ſecum amicorum numerum Roma abducerent. Auctor primus, ut videtur, ejus moris Scipio: de quo in Hiſpanias eunte Appiani ſunt verba:* ἐθελοντάς τινας ἐπηγάγετο καὶ πελάτας ἐκ Ῥώμης, καὶ φίλους πεντακοσίους, οὓς εἰς ἴλην καταλέξας, ἐκάλει φίλων ἴλην. Haec Caſ. ubi & adjicit, in comitatu principum virorum ſemper fuiſſe Graecos, eoſque ut plurimum literatos & philoſophos, e Luciano. Ceterum Livius lib. XLII. obſervante Torrentio, *ante L. Poſtumium Coſ.* negat *Romanos magiſtratus, in itinere faciendo, ullis unquam ſociis, aut provincialibus etiam, moleſtos fuiſſe, mulis enim tabernaculiſque, ac reliquo inſtrumento publice ornabantur. Ille Praeneſtinis, ob privatam olim injuriam, ſuccenſens, cum ab Urbe Conſul proficiſceretur, literas miſit, ut ſibi magiſtratus obviam exiret, locum publice pararet, ubi diverteretur, jumenta, cum exiret inde, praeſto eſſent. Eoque exemplo factum narrat, ut indies etiam graviora mandarentur. Sic ille. Quod tamen de gravioribus indies imperiis dicit, non ita accipiendum eſt, ut lege aliqua ſancita fuerint. Mos enim ille locandi publice, quae magiſtratui uſui erant, diutiſſime permanſit, quod Ventidii Baſſi relata à Gellio hiſtoria demonſtrat. Interdum muli & vehicula non locabantur, ſed pecunia dabatur magiſtratibus, quod & vaſarium appellabant; donec tandem Auguſtus, ſublata prorſus locatione publica, pecuniam conſtitui voluit, quanquam ne hoc quidem permanſit, ut ad Suet. docuimus cap. XXVI. Paulatim autem inclinante imperio, ſublevandi fiſci cauſa, & maxime curſu publico inſtituto, cujus initium ſub Auguſto caepit, impoſita provincialibus neceſſitas, quam angariam, vocabulo a Perſis ſumto, appellarunt.* Haec Torr. ad Horat. lib. I. Sat. 5. v. 46. Et mox: *Lege Julia de provinciis, inter alia capita, praeſcriptus proficiſcentibus modus, ne provincialibus graves incumberent, de qua, modeſtiam ac continentiam ſuam laudans; Cicero ad Attic.* lib. V. Epiſt. 10, 16, & 21. de L. *Tullio legato ſuo.* Rupert. Crocum hic intelligit aqua dilutum, qui odoratiſſimus ex Cilicia mittebatur, unde Martialis feſtiviſſimus Poëta:

Et Cilices nimbis hic maduere ſuis.

Atque ab Apulejo *odorus imber*, apud Senecam *odoratus imber* dicitur. Wasse.

Praeterea cum sedenti transenna demissum Victoriae simulacrum —— coronam capiti imponebat] Plut. in Sylla de Mithrid. *In aliis, quae, agenti Pergami, Mithridati oblata fuerunt, miraculis, Victoriam coronatam* (an coronaturam?) *quae a Pergamenis ſuperne demittebatur machinis, cum paene attingeret caput ejus, labefactatam & delapſam coronam in theatro, ad ſolumque diffractam.* Haec ille p. 368. Caligula ὑπὸ τῆς Νίκης στεφανοῦσθαι ἔλεγε, jactabat ſe à Victoria coronari. Dio in Exc. Peir. p. 669. Rupert.

Cum sedenti] Mire duas hic copulas, *cum, tum*, pro *&*, *&*, uſurpavit. Cujus ratio aliis ignota locum hunc mala interpretatione, & praepoſitionis, *in*, adjectione, quam ſuſtulimus, depravavit. Carrio.

Tran-

transenna demissum Victoriae simulacrum cum machinato strepitu tonitruum coronam capiti inponebat: tum venienti thure quasi Deo subplicabatur.

VIII.

TRANSENNA] *Transennam* Servius AEneid. lib. V. *extensum funem* interpretatur. Nonius vero non *transitum*, ut quidam, inquit, putant, sed *fenestram*. Servii autem interpretatio & melior est, & cum hoc loco magis convenit. Apud illum etiam male est: *dimissum*, pro *demissum*. nam *Demitto*, inquit Caper, *est deorsum mitto. dimitto ne dicas*. Apud hunc vero: *Victoriale*, pro *victoriae*, errore ex diphthongo nato. CARRIO.

CUM MACHINATO] Nonius, *Demittere*, inquit, *est desuper mittere. Sallustius lib.* III. *cum machinis strepitu demissum.* qui locus ex hoc restituatur. CARRIO. *In transenna* apud Macrob. Ed. Lond. 1694. WASSE.

MACHINATO STREPITU TONITRUUM] Simile ergo quid machinis nostris bellicis habuerunt illi veteres: v. g. Caligulam quoque legimus tonitribus obstrepuisse, ac contra fulgura fulgurasse, ac quoties fulmen decidisset, lapidem ejaculatum dixisse, *Tollito me, vel ego te.* De machina regis Persarum Chosrois, dignus memoria locus est Joannis Tzetzis:

Chosroës rex erat Persarum, temporibus Heracles,
In Palatiis suis circa Persida,
In laquearibus coelum habens fabricatis,
Ex quo tonitrua, & fulmina, machinatique imbres,
Convivio exceptis legatis, erumpebant, ad stuporem, &c.

RUPERT. Sic II. 5. *cura regis* machinata fames. Hegesippus I. 30. *Postea vero hujusmodi commento usus, ut in modum arcarum*, machinato munimine, *validissimos quosque includeret.* Codex C. C. C. *molimine.* Totum hoc fragmentum pertinet ad Metellum ob fusum Sertorium exultantem; rem ita narrat Plutarchus in Sertorio pag. 579. Ἐπεὶ δὲ νικήσας ποτὲ μάχῃ τὸν Σερτώριον, οὕτως ἐπήρθη, καὶ τὴν εὐτυχίαν ἠγάπησεν, ὥστε Αὐτοκράτωρ ἀναγορευθῆναι. Θυσίαις δ' αὐτὸν αἱ πόλεις ἐπιφοιτῶντα καὶ βωμοῖς ἐδέχοντο· λέγεται δὲ καὶ στεφάνων ἀναδέσεις προσίεσθαι, καὶ δείπνων σοβαρωτέρων ὑποδοχὰς, ἐν οἷς ἐσθῆτα θριαμβικὴν ἔχων ἔπινε, καὶ νῖκαι πεποιημέναι δι' ὀργάνων ἐπιδρόμων χρύσεα τρόπαια καὶ στεφάνους διαφέρουσαι κατήγοντο, καὶ χοροὶ παίδων καὶ γυναικῶν ἐπινικίους ὕμνους ᾖδον εἰς αὐτόν. De hoc more Idem in Sylla haec habet pag. 458. Νίκην στεφανηφόρον καθιεμένην ὑπὸ τῶν Περγαμηνῶν ἐπ' αὐτὸν, ἔκ τινων ὀργάνων ἄνωθεν ὅσον οὔπω τῆς κεφαλῆς ψαύουσαν συντριβῆναι, καὶ τὸν στέφανον πεσόντα κατὰ τοῦ θεάτρου φέρεσθαι χαμάζε διαθρυπτόμενον. Coronas aureas in conviviis regibus esse proprias ait Polybius Hist. XV. pag. 999. Aristomenes πρῶτος ἐπὶ δεῖπνον καλέσας τὸν Ἀγαθοκλέα χρυσοῦν στέφανον ἀνέδωκε μόνῳ τῶν παρόντων· ὃ τοῖς βασιλεῦσιν αὐτοῖς ἔθος ἐστὶ μόνοις συγχωρεῖσθαι. Confer Vitruvium V. 7. & Philand. pag. 397. 20. Haec a provincialibus Procoss. deferri indignati sunt veteres; & tamen eadem vel etiam majora S. P. Q. R. uni Mario praestitit. Seneca De benef. III. 18 Caeterum de aedium exornatione Idem Ep. LXVII. *Quid? tu existimas ea tantum optabilia esse; quae per voluptatem & otium veniunt? quae excipiuntur* foribus ornatis? & infra: *Cape quantum debes virtutis pulcerrimae ac magnificentissimae speciem, quae nobis non sertis, sed sudore & sanguine colenda est.* Codex B. Pub. *non thure nec sertis*, bene. Eas enim intelligit voluptates quae non gratulantium coetu, sed adorantium venerantiumque celebrantur: thus vero colentis, & τῷ *sudore* respondet. Praeterea thus & aedium ornatus conjungi solent. Juvenal. XII. 89.

Heic nostrum placabo Jovem, laribusque paternis
Tura *dabo, atque omnes* violae jactabo colores,
Cuncta nitent, longos erexit janua ramos.

Xiphilinus de reditu Neronis: Πάσης μὲν τῆς πόλεως ἐστεφανωμένης καὶ λυχνοκαυτούσης καὶ θυμιώσης. Adde Cic. III. Offic. Sueton. Aug. XXXV. Galb. XVIII. Caesarem B. G. VIII. 51. WASSE in *Add.*

CAPITI IMPONEBAT] In Macrobio vox, *capiti*, desideratur, & pro illa, *ei*, subrogatum est: idque à sciolis hanc loquendi rationem, *sedenti ei coronam capiti imponebat*, ignorantibus. Haec autem apud Nonium verbo, *Demittere*, in vulgatis omnibus & duobus veteribus libris ex lib. IV. male adducuntur; cum ex III. sint. CARRIO.

TUM VENIENTI TURE] Vide Freinshem. in Curtii lib. V. cap. 1. §. 20. ad verbum; *Altaribus & Thure*. Sed de hoc more audiendus rursus Casaub. in Suet. Cal. cap. XIII. ad verba: *Inter aras & victimas ardentesque taedas.* „ Ita mo-
„ ris fuit prodire obviam viris principibus. Do-
„ cuit nuper Lipsf. testimonio aliquot veterum
„ scriptorum: quibus pauca lubet adjicere. Ori-
„ ginem rei docet M. Tullius: nam primitus
„ deis hic honos exhibitus, cum transferrentur
„ eorum imagines: sic ille lib. IV. in Verrem,
„ *Quid hoc tota Sicilia* &c. Deinde ad homines
„ idem est translatum: estque hoc adulationis
„ genus

genus antiquissimum. Vid. Q. Curt. lib. V. de Alexandri ingressu in Babylonem, Plut. in Dione, Justin. lib. XXIV. cap. 3. Religiosius Athenienses, qui excepturi Attalum, sacerdotes & victimas praepararunt, templaque omnia aperuerunt, ut ipse diis, non Athenienses ipsi, ut deo, sacrificarent, ut scribit Polyb. quanquam, adulationibus foedis erga potentes, nulli populo concessisse probavit Athen. lib. VI. & nos ad illum. Aliorum adulationem vide apud Suet. lib III. cap. 97. lib. VII. cap. 18. Appian. lib. V. Εμφυλίων, narrans Octavii & Antonii in Urbem adventum, post factam inter se pacem. Sic interpretor, quod scribit Philostratus lib. V. cum AEgyptiacos nomos peragraret Vespasianus, non solum prodiisse illi obviam omnes, cujusque aetatis, aut conditionis homines: sed sacra etiam detulisse. Addit Suet. taedasque ardentes, quod erat aliquando civilius & usitatius. Servius ad lib. V. AEneid. *In honorem Regum cum facibus procedebatur a populo.* Adde Plut. in Pompejo, Herodian. lib. IV. ubi describit ingressum Caracallae, Amm. lib. XXI. Imperatoribus autem Christianis idem genus honoris postea esse exhibitum, passim illorum historiae testantur, nam sive ipsos, sive eorum laurata, sive cadavera defunctorum, suffitibus excipiebant. Corippus lib. II.

,, *Transitus ob causam multi pia tura cremabant.*

Atque idem honos postea episcopis est exhibitus: idque jam inde a temporibus primis florentis ecclesiae. Nam B. Cyrillus, in epistola ad presbyteros Alexandrinos, quae extat in Actis concilii Ephesini, narrat, se à concilio, Ephesi habito, redeuntem, tanta alacritate omnium exceptum esse, ut passim sibi mulieres praeirent, turibula manibus tenentes. Simile est quod de cereis accensis in Hist. Eccles. observamus, quos initio moris fuit rebus sacris praeire. Sozomenus lib. VII. de apparatu choreae ab Joanne Chrysostomo institutae. Mox ad ipsorum episcoporum honorem cerei sunt adhibiti. Sic eid. B. Chrysostomo cum cereis obviam procedit populus Constantinopolitanus. Theodoretus lib. V. cap. 34. Sozomenus lib. VIII. Gregorius in ejus vita cap. 100 ". Haec & alia Casaub. d. l. RUPERT.

QUASI DEO, SUPPLICABATUR] In provinciis orta omnis impia adulatio, quae deinceps ipsam pervasit Romam. Sed obstat Lipsius Not. in Velleji lib. I. cap. 11. ubi probare conatur, ab ipsis Romanis, & quidem hujus Q. Caecilii Metelli Pii, de quo loquitur Sallustius, patruo magno, Q. Caecilio Metello Macedonico, ipsi Romae, ut deae, templum fuisse structum. Cui nos fidem non habemus: fuerit enim praeter decorum, id auspicari Romanos ipsos. Orta omnino illa divinitas a provincialium adulatione. Smyrnaei ap. Tacitum III. Annal. gloriantur, *se primos templum urbis Romae statuisse.* Neque etiam Vellejus Paterculus pro Lipsio, quem erudite explicat Gruter. Not. ad eundem. Porro notandus est hic locus e primis, quando Romanis delatus fuerit deum honos. Antiquiorem frustra alibi quaeras. Verum ubi ferox & superbus ille populus semel jugum collo recepit, foeda ac tetra adulatione Principum, & ipse alias gentes, longo intervallo superavit. Hinc (ut de Consecratione mortuorum nihil dicam) vivis decreta thensa, qua deorum simulacra quondam vehebantur, ferculum Circensi pompa, templa, arae, effigies juxta deos, pulvinar, flamines, luperci; hinc fastigium illud in aedibus, quo solebant ornari deorum templa, praelatus ignis, juratum per Genios, Salutem atque AEternitatem Augustorum, tanta religione, ut facilius esset pejerare per omnes deos. Saepe ego sic mecum statuo, per hujusmodi monstra, futuri Antichristi praelatam imaginem, fastumque diabolicum, atque imprimis Romae instauraturi. Novissime Suet. in Aug. cap. 52. *Templa etiam Procoss. decerni solita.* Ubi Casaubonus: ,, Fidem fecerit vel illud Hadriani Imperatoris de Pompejo mortuo jactatum, τῷ ναοῖς βρίθοντι πόση σπάνις ἔπλετο τύμβου! Jam olim invaluerat haec ἀρέσκεια, ut vocat Polyb. lib. V. apud *Asiaticos, Syros & alios, honorandi τοὺς εὐεργέτας θυσίαις καὶ βωμοῖς.* Cic ad Atticum: *Nullos honores mihi nisi verborum decerni sino: statuas, fana,* τέθριππα *probibeo;* quod vere, nec sine causa & Cicero gloriatur, & in Augusto hic a Suet. laudatur: *nam legibus Romanorum cautum erat diserte, ut procoss. jus esset permittendi quo templa sibi & monimenta ponerentur.* M. Tull. ad Q. fratrem: *In Asia nescio quonam modo, Romae quidem non mediocri cum admiratione laudatur, quod cum ad templum monimentumque nostrum civitates pecunias decrevissent: cumque id & pro meis magnis meritis, & pro tuis maximis beneficiis, summa sua voluntate fecissent: nominatimque lex exciperet, ut ad templum monimentumque capere liceret, &c. Sed provinciales cum suis proconsulibus templa erigebant, non ipsos, verum illorum virtutes consecrabant: quod longe aliud est. Hic honos & Q. Scipioni Asiam administranti est habitus.* M. Tullius ad fratrem: *In illis urbibus cum summo imperio & potestate verseris, in quibus tuas virtutes consecratas, & in Deorum numero collocatas vides* ". Haec Casaub. Initia hujus adulationis jam in historia L. AEmilii Paulli. Vid. Fr. in Curt. lib. VI. cap. 2. §. 5. RUPERT.

VIII. Toga picta plerumque amiculo erat ei adcumbenti, epulae quaesitissumae, neque per omnem modo provinciam, sed trans maria, ex Mauritania volucrum, & ferarum incognita antea plura genera. Quibus rebus, aliquantam partem gloriae demserat, maxume apud veteres & sanctos viros, superba illa, gravia, indigna Romano imperio existumantes. *Macrob. Saturnal.* lib. III. cap. 13. *Nonius. Sosipater* lib. I.

Ruinaque pars magna suismet, aut proxumorum telis, ceteri vice pecorum obtruncabantur. *Nonius.*

Occurrere duci, & proelium accendere, adeo uti Metello in sagum, Hirtuleio in brachium tela venirent. *Idem.*

IX. Avi-

TOGA PICTA] *Toga picta*, toga palmata est. Plutarcho θριαμβικὴ. Plinius de hac intelligit lib. VIII. cum dicit, Pictas vestes jam apud Homerum fuisse, unde triumphales natae. Isidorus libro XIX. *Toga palmata dicebatur, quam merebantur ii, qui reportabant de hostibus palmas. Ipsa vocabatur & toga picta*, eo quod *Victorias cum palmis intextas haberet.* Olim tamen aliam fuisse pictam scribit Festus in schedis: *Picta quae nunc toga dicitur, purpurea ante vocitata est, eaque erat sine pictura. Ejus rei argumentum est pictura in aede Vertumni & Consi, quarum in altera M. Fulvius Flaccus, in altera L. Papirius Cursor triumphantes ita picti sunt.* Hoc ita esse ex Livio quoque patet; nam, quam lib. XXX. *togam pictam*, lib. XXXI. *purpuream* appellat. Plinius quem locum Homeri alludat, nondum inveni; nisi forte illud de Nausicaa Odyss. VI. 53. ἠλάκατα στρωφῶσ' ἁλιπόρφυρα. Aliunde etiam illud Homericum recurrit,

—— ἐσθῆτ' ἀνθεμόεσσαν.

Quod sane propius Plinii mentem puto. COLER.

EPULAE QUAESITISSUMAE] Tac. Annal. II. *Excepere Graeci quaesitissimis honoribus.* CIACC. & URSIN. Vid. Palmerium, Macrob. *ep. vero exquisitissimae* in Londinensi. WASSE. Pro *exquisitissimae*, eleganter. Tacitus II *Excepere Graeci* quaesitissimis honoribus. Afranius Vopisco: *Jucunditatis plus inest in te mihi, quam commercatis* conquaesite *aedibus.* Hegesippus *exquisito* maluit I. 35. ubi MSS. *exaedificavit.* Mamertinus in Paneg. XI. *quum* quaesitissimae dapes *non gustu, sed difficultatibus aestimarentur, miracula avium, longinqui maris pisces.* Aristoxenus in Architae vita: Ἡ ἀνθρωπίνη φύσις ἐμπίπλαται τῶν χρονιζουσῶν ἡδονῶν κἂν ὦσι σφόδρα διηκριβωμέναι. Idem WASSE in *Add.*

SED TRANS MARIA, EX MAURITANIA VOLUCRUM ET FERARUM INCOGNITA ANTEA GENERA] Linguas, & cerebella phœnicopterorum, ob saporis praestantiam in patinis Apici, nepotis omnium altissimi gurgitis, Vitellii & Elagabali fuisse, plenisque discis apposita Palatinis, e *Plinii* lib. X. cap. 48. Suet. Vitellio cap. XII. Lampridio notum: proavorum quoque memoria Ambrosium, civem & negotiatorem Romanum, Nominalibus filii sui Clementi VII. Pontifici & Cardinalibus regali magnificentia & omnigeno luxu coenam struxisse, in qua paropsides linguis psittacorum refertae, observat Rein. II. Var. IX. Adde not. ad Catil. cap. 13. RUPERT.

RUINA &c.] Scribit Nonius accusativum vel nominativum hic poni pro ablativo, quod qua ratione scribat, nescio. vulgo *ruinaque.* CARRIO. Lego: *Ruuntque, pars magna suismet.* loquitur de iis quorum pars maxima sua sponte se in flumen praecipitaverit. Tale fragmentum infra, quod item sic emendo: *Ictu eorum, qui in flumen ruebant, necabantur.* COLER. Ita reposuimus ex felicissima Christophori Coleri conjectura, cum antea vitiose legeretur: *Ruinaque pars magna, &c.* PUTSCH.

VICE PECORUM] Tacit. Annal. IV. *Qui omnia facta dictaque ejus vice legis observem.* CIACCON. Livius lib. XL. *Modo*, inquit, *pecorum fugientes per saltus avios.* Et Tacitus lib. XII. *Modo pecorum barbari trahebantur.* In orat. M. Lepidi dixit, *more pecorum.* Sed Tacitus illud *vice*, usurpavit eodem sensu lib. VI. cum ait: *Qui omnia facta dictaque vice legis observant.* URSIN. Q. Septimius V. 13. *Trepidantes ac* vice pecorum *interficiuntur.* Hegesippus IV. 11. *quamvis exercitus ejus* more pecorum obtruncaretur. Vegetius I. 21. *quo se recipiant non habent*, & more animalium *multi cadunt.* Forte legendum *inulti*, ut III. 1. WASSE in *Add.*

OCCURRERE] *Sagum*, inquit Nonius, *vestimentum militare est.* & haec Sallustii ex II. Historia affert pro, *uti*; non recte ibi est: *ut*; pro *Hir-*

tuleio:

IX. Avidiſque ita, promptiſque ducibus, uti Metellus ictu tragulae ſauciaretur. *Idem.*

Sed Metellus in vulnere. *Donatus* Act. V. Sc. II. *Andr.*

Primo incidit forte per noctem in renunculo piſcantis. *Nonius.*

Ad hoc pauca piraticae adjungit actuaria navigia. *Idem in Piraticae naviculae.*

Omnia ſacrata corpora in ratem inpoſuiſſe. *Aruſianus.*

Suos

tuleio : Herculeio. de quo nihil me quidquam memini legere. praeterea in vet. cod. manifeſte eſt *Hirtuleio,* quem Eutropius lib. VI. epitome Liviana XC. & XCI. Oroſius lib. V. Sertorii ducem nominant, voce non nihil in iis omnibus corrupta. de eodem hoc *Hirtuleio* ita ſcribit Frontinus Stratagematum lib. II. cap. 7. *Q. Sertorius cum acie decertaret, Barbarum, qui ei nuntiaverat Hirtulejum periiſſe, pugione trajecit, ne & in aliorum id notitiam perferret, & ob hoc animi ſuorum infirmarentur.* quamquam & aliis *Hirtulejus* hujus ducis frater fuiſſe videtur, qui in bello Sertoriano quaeſtor fuerit; ut Epitome Liviana nominat. ideoque Plinius & Oroſius Hirtulejos fratres a Q. Metello Pio in Hiſpania oppreſſos ſcribunt. Carrio. Pro *cadere* vel, *pertingere ad.* Eleganter. Cicero Tuſc. II. *Pugiles vero* &c. *Sed quia perfundenda voce omne corpus intenditur,* venitque plaga *vehementior.* Ovid. Triſt. V. 10.

Saepe intra muros clauſis venientia portis
Per medias legimus noxia tela vias.

Vide Vegetium V I. 20. Non diſſimili ſenſu, *venire ad terram,* apud Virgil. AEneid. IX. 543.

Semineces ad terram, inmani mole ſecuta,
Confixique ſuis telis, & pectora duro
Transfoſſi ligno; veniunt.

AEn. V. 500.

——— ſagitta
Hyrtacidae juvenis volucres diverberat auras,
Et venit, *adverſique infigitur arbore mali.*

IX. 692.

——— *Fugit horrendum ſtridens elapſa* ſagitta,
Perque caput *Remuli* venit.

Ita fere Ἱκάνω Graeci. Q. *Smyrnaeus* VII. 595.

Οὐ μὴν ἐδὲ βέλος κείνε χροὰ ἵκανε πολλῶν
Βαλλομένων.

Wasse in *Add.*

Avidisque] *Saucii*, inquit Nonius, *ſunt vulnerati:* &, *tragula*, eſt, *haſta.* in harum autem poſteriore voce male legitur, *avidiſſimis atque promtis*, pro, *avidiſque ita promtiſque.* praeterea non recte ibi ex III. Hiſtoria recitantur; cum ex ſecunda eſſe, libri omnes in voce, *Saucii*, conſtanter aſſerant. Carrio.

Uti Metellus ictu tragulae sauciaretur] De pugna in Saguntinis campis a Sertorio commiſſa loquitur, in qua Memmius, Pompeii Legatus, contra conſerta manu acerrime pugnans occubuit. Metellus Imperator, multa ſuorum ſtrage defenſus, ictu tragulae a Sertorio ſauciatus diſceſſit. Vide Plutarchum in ejus Vita. Quo etiam pertinere judico Fragmentum illud libri incerti: *Sed Metellus in volnere.* Douza.

Ictu tragulae] Uſus & hac voce Suidas: Τραγόλας, inquit, ὅπλον, ᾧ χρησάμενος ὁ Κόττας, ἔτω βίαιον ἀφῆκε πληγὴν, ὥςε τὸν βληθέντα, καὶ διὰ τῶν πλευρῶν διαπείρας, καὶ τῇ γῇ προσηλῶσαι. Ciaccon. & Ursin.

Sed Metellus] Donat. act. V. ſc. II. And. *Sed, poſitum pro atque, vel eccum.* Carrio.

Primo incidit] Pro, *incidit,* apud Nonium eſt *indicit:* in veteri etiam quodam, *inducit:* pro, *per,* vulgo, *ſuper:* pro *renunculo*, quam vocem Agellius lib. X. cap 21. pro navigio piſcatorio accipit, *lenunculo.* male. Carrio.

In renunculo piscantis] Forte, *lenunculo:* ut & Ammianus. Verum videndum an legendum ubique, *lembunculo.* Tacitus enim, qui multum ſectatur Salluſtium, Annal. XIV. *Nando*, inquit, *deinde occurſu lembunculorum, Lucrinum in lacum vecta, villae ſuae infertur.* Ciaccon. Non improbamus hanc ſcripturam, licet in notis ad Caeſarem dixerimus, *lenunculum*, pro, *renunculum*, reperiri in veteribus lapidum monumentis. Quomodo Ammianus uſurpavit lib. XVII. cum ait: *lenunculo ſe commiſiſſe piſcantis.* Tacitus tamen *lembunculum* dixit lib XIV. *Nando deinde occurſu lembunculorum,* &c. Ursin.

Ad hoc] *Piraticae*, inquit Nonius, *naviculae celeres quod cito agi poſſint.* Carrio. In Mſ. Nonii codice haec auctius exſtant, ad hunc modum: *Ad hoc pauca piraticae adjungit actuaria navigia.* Putsch.

Omnia sacrata corpora in ratem imposuisse] Aruſianus De elocutionum exemplis: *impoſuit in illam.* Carrio. Fallor ego? an de Chiis loquitur Criſpus? quos a Zenobio, Mithridatici exercitus duce, exſutos armis, poſt MM. talentorum

Suos equites hortatus vado transmittit. *Idem.*

Ictu eorum, qui in flumine ruebant, necabantur. *Donatus Adelph.* Act. III. Sc. II.

X. Circumventi dextra, unde ferrum erat, saxa, aut quid tale capiti adfligebant. *Arusianus & Donat.*

Sed Metellus in ulteriore provincia. *Donatus ad Phorm.* Act. I. Sc. IV.

Inmane quantum animi exarsere. *Nonius.*

At illi quibus res incognita erat, ivere cuncti ad portas incognita tendere. *Servius F. Ursini* MS.

Murum ab angulo dextri lateris ad paludem haud procul remotam duxit. *Servius Fuldanus.*

rum exactionem, caussante deësse aliquid justo ponderi, mares seorsum a mulieribus & pueris in naves impositos, atque ita dispulsos a patria in Euxinum porro deportari jussos memorat Appianus. *Sacrata corpora* ergo, destinata morti, & quasi devota Dis Manibus interpretor. Neque absimiliter Maro *Sacratum caput Sinonis* scripsit. DOUZA.

SUOS] Idem Messus: *transmitto illa re.* CARRIO.

RUEBANT] Donatus Adelph. Act. III. Sc. II. *Ruere*, inquit, *est toto corpore uti ad impellendum; quod faciunt, qui ipsi praecipites alios prosternunt.* CARRIO & WASSE.

CIRCUMVENTI] Idem, *afflictus illam rem.* CARR.

CAPITI ADFLIGEBANT] Puto legendum, *caput*, ex Frontone, qui fragmentum adducit, nam ita Sallustius locutus est lib. III. cum dixit: *Aut afflicti alveos undarum vi.* & Tacitus Sallustii aemulator, lib. XIV. *Fuste caput afflixit.* & alibi: *Lapide caput afflixit.* CIACC. & URSIN.

SED METELLUS IN ULTERIORE PROVINCIA] Forte est idem quod modo ante, *At Metellus in ulteriorem Hispaniam.* ubi tamen legendum videtur, *ulteriorem provinciam.* CIACCON. Donatus Phorm. Act. I. sc. 4. Fuit tamen cum locum Donati corruptum esse, & haec ad superius illud fragmentum, *At Metellus*, referenda judicarem. CARR.

INMANE] Nonius; nomen positum pro adverbio. CARRIO.

INMANE QUANTUM ANIMI EXARSERE] Huc respexit Tacitus lib. XIX. cum dixit: *Flavianus exercitus immane quantum animo, &c.* & lib. XX. *Immane quantum suis pavoris & hostibus alacritatis indidit.* Ipse Sallustius supra: *Immane dictu est quanti, &c.* & Horatius eodem modo: *Immane quantum discrepat.* CIACC. & URSIN. Sic Graeci Θαυμαστὸν ὅσον, ut Plato Ep. VII. WASSE.

AT ILLI QUIBUS] Fragmentum hoc ex incertis ad librum hunc reduximus, ex auctoritate Mſ. codicis Fulvii Ursini, in quo diserte legitur, *Sallustius* lib. II. *Historiarum.* nam quod in vulgatis bello Jugurthae tribuitur ineptum est & vitiosum, quodque non nisi ab imperitis descriptoribus manavit, qui secundum Historiarum librum, bellum Jugurthinum interpretabantur; primum, bellum Catilinarium, Sallustium nihil ultra scripsisse rati. Eodem modo peccatum est in fragmento a Prisciano bello Jugurthino tributo, quod tamen in toto illo opere non comparet: nos inter incerta retulimus. Sic quod hoc eodem libro delevimus: *Circumspectare omnia, & omni strepitu pavescere*, in bello Jugurthino, totidem verbis perscriptum exstat. Citaverat illud Arusianus ex secunda Sallustii Historia, innuens bellum Jugurthinum. Prima tamen Historia a Charisio pro primo Historiarum libro adducitur, in *Aliter.* Haec paulo aliter in codice Serviano Petri Danielis leguntur: *At illi quibus vires aderant, ruere cuncti ad portas, incondita tenere.* Sallustiane magis. PUTSCH. Ex quo *ivere* pro *ruere.* WASSE.

INCOGNITA TENDERE] Servius Danielis habet *incognita tenere.* Forte legendum *incondite.* WASSE in *Add.*

C. CRISPI SALLUSTII HISTORIARUM FRAGMENTA.

LIBER III.

I. Exaudirique sonus Bacchanaliorum. *Macrob.* lib. I. cap. 4. *Saturnal. Nonius.*

Diversa, uti solet rebus perditis, capessunt. Namque alii fiducia gnaritatis locorum in occultam fugam sparsi, alii globis eruptionem tentavere. *Priscianus* lib. X. *Nonius* in V. *Gnaritas.*

Unus constitit in agro Lucano, gnarus loci nomine.

Pu-

EXAUDIRIQUE] Macrobius lib. I. cap. 4. Saturnal. notat in III. Sallustii Historia, *Bacchanaliorum*, pro *Bacchanalium.* Nonius quoque *De mutata declinatione* haec eadem affert. Neque vero dubito quin in eundem uterque inciderit locum. cum & apud Nonium in Vet. Cod. numerus Historiae, qui a vulgatis abest, plane perscriptus reperiatur, itaque reponatur. CARR.

BACCHANALIORUM] De illorum ritibus fuse Hospinianus. WASSE.

DIVERSA] Sex primae voces a Prisciano lib. X. adducuntur, & Nonio in verbo, *gnaritas.* Reliqua vero ab eodem Nonio; sed mira ubique est varietas. Apud Priscianum vulgo sub II. Historiae leguntur. at in Manuscriptis, tertio lib. tribuuntur. Denique in vulgato & Martinensi est; *lacessivit*: quomodo ipse etiam Priscianus legisse videtur. in Gemblacensi vero & Coloniensi, *capessivit.* at in Nonio, *capessunt.* quam scripturam secutus sum. Neque enim raro fit ut Grammatici alucinati falsa pro veris afferant. CARRIO.

DIVERSA, UTI SOLET REBUS PERDITIS (sic ibi enim distinguo) CAPESSUNT. NAMQUE ALII FIDUCIA GNARITATIS LOCORUM, FUGAM SPARSI, ALII GLOBIS ERUPTIONEM TENTAVERE] Et hic scripturae varietas me, ut de lectionis veritate addubitem, facit: in aliis enim diserte legitur: *Occultam fugam sparsi, globis eruptionem tentavere.* Unde & ipse fiducia gnaritatis phrasium Sallustianarum emendandum hariolor: *Namque alii, fiducia gnaritatis locorum, occultam fugam, pars globis eruptionem tentavere.* Id est confertim, & conglobati, ut ipse alibi loqui amat. Jam *Tentare fugam, eruptionem*, Latinis auribus nova non sunt. Nam ut *sparsi*, in vocem *pars*, mutaremus, ipsa nobis sententia auctor fuit; inducto τῷ *alii*: quod, praeterquam quod nuperum & novitium auctorem habet, abest insuper ab Nonianis codicibus. DOUZA. Priscianus vetus, ut & Carrionis liber, hoc fragmentum ex tertio libro, non, uti vulgo, ex secundo citant. Nam & sequentia de praelio quodam commisso diserte loquuntur. Integrum locum sic constituo: *Diversa, uti solet, rebus perditis capessunt, namque alii fiducia gnaritatis locorum, occulta fuga sparsi; alii, globis eruptionem tentavere.* Antique dictum *capessunt*, & ita scripsi ob diversas lectiones, *lacessivit, capessivit, capessunt.* Reliqua ex Nonio addidi. COLER.

CAPESSUNT] Apud Priscian. sub II. Historiae leguntur in MSS. III. libro tribuuntur in Vulg. & Mart. *lacessivit*, quomodo ipse etiam Priscianus legisse videtur in Gembl. & Colon. *Capessivit* in Nonio, *Capessunt.* WASSE.

IN OCCULTAM FUGAM] Ita Silius VII. 67. Supra lib. I. *furtiva celeritate.* Virgilius AEn. IV.

—— *Nec ego* hanc abscondere furto
Speravi, ne finge, fugam.

WASSE in *Add.*

UNUS] Priscianus lib. VI. CARRIO.

Pu-

Publipor. *Priscianus* lib. V. *Probus Catholicis.*

Male jam adsuetum ad omnis vis controversiarum. *Priscianus* lib. VI.

Conjuratione claudit. *Idem* lib. X.

Quasi par in oppido festinatio, & ingens terror erat: ne ex latere nova munimenta madore infirmarentur: nam moenia oppidi stagnabant, redundantibus cloacis adverso aestu maris. *Nonius* in, *Mador.*

Equis, & armis decoribus cultus. *Priscianus* lib. VI.

Decores, inultique terga ab hostibus caedebantur. *Idem.*

Contra ille calvi ratus, quaerebat num somnio thesaurus portenderetur. *Idem* lib. VIII. *Nonius* in, *Calvitur.* Postrema verba habet *Eutyches.*

Par-

Publipor] Antiqui *Publipor* & *Marcipor*, pro Publii puer & Marci puer dicebant: quae O non producunt in obliquis casibus. Probus Catholicis: *Legi unum novo modo figuratum apud Sallustium, Publipor Publiporis. est enim quasi proprium.* Sic erat & Quinctipor, Varroni ad Fufidium; apud Nonium *gargaridare*, & *edolare.* de quo vide nostrum Antiq. Lect. Comment. III. cap. 7. *Caipor*, Festo, *Marcipor* eidem Festo, Plinio lib. XXXIII. cap. 1. & Quinctiliano lib. I. cap. 4. Carrio.

Male &c. omnis vis] *Excipitur*, inquit Priscianus lib. VI. *haec vis, hujus vis, cujus plurale similiter vis, tam Lucretius quam Sallustius, protulerunt. Lucretius lib. II.*

Sed quam multarum rerum vis possidet in se,
Atque potestatem.

Carrio. Marcus Messala de Jano, apud Macrob. Sat. I. 9. *quae vis Caeli maxima duas* vis *dispares colligavit.* Wasse.

Conjuratione] Ex Prisciano lib. X. *claudo*, & *claudeo*, pro *claudico.* in libro Martinensi ex IV. Historia Sallustii male adfertur. Carrio.

Quasi par] Nonius in voce, *mador*, ex III. Historia affert, cui etiam omnes tam ejusdem Nonii quam Prisciani veteres consentiunt Codd. licet vulgati IV. libb. dent, mendose, ut & ipsa verba: *monumenta madore infirmarentur.* Emendentur itaque Nonius & Priscianus bis eodem in loco. Quin & Junius pro *moenia oppidi*, legit, *omnia oppidi:* pro quo vetusti libri: *omnia oppida.* Et procul vero est, si eam vocem ita a communi omnium usu variasset Sallustius, Nonium id taciturum fuisse. Carrio.

Madore infirmarentur] Huc spectat Ammianus XX. 6. *Vicit tamen omne prohibendi commentum acumen arietis, coagmenta fodiens lapidum recens structorum*, madoreque etiam tum infirmium. &, XXX. 1. *infirmati periculoso* madore. Usus item Apulejus Milesf. VII. pag. 144. Wasse in *Add.*

Equis et armis decoribus] Vide quae diximus cap. VII. Belli Catilinarii. Ciaccon. Ex eodem Prisciano lib. VI. Carrio.

Decores &c.] Idem ibidem. in quo non recte est, *dedecores:* cum aperte Martinensis & Thosanus habeant; *decores:* idque ipsa Prisciani hunc in modum scribentis postulet sententia: *Invenitur & simplex decor decoris, penultima correpta, apud vetustos, quando pro decorus accipitur.* Quibuscum verbis exemplum hoc minime conveniet, si *dedecores*, legamus. Vocem etiam, *per*, quae ab ineruditis erat adscripta, auctoribus veteribus libris, sustuli. Carrio. Ita postremae editiones, contra auctoritatem Prisciani, atque omnium priorum exemplarium fidem, in quibus plane & probe scriptum comparet: *Dedecores multique per terga*, &c. nullo quidem idoneo sensu, sed qui tamen nobis ad veritatem scripturae eruendam facem praeluceat. Quam ego ita a Crispo judico conceptam fuisse: *Dedecores, multique pars terga ab hostibus caedebantur.* Atque eo confidentius, quod hic error etiam alias apud Sallustium in hoc verbo commissus haud semel. Douza. Huc spectat Hegesipp. V. 34. Dedecores *atque* inulti, *sicut pecora trucidabantur.* Et V. 27. Dedecores inultique *referemus gradum.* Q. Septim. V. 12. *foede atque* inultos *obtruncavere.* Vox *dedecores* addenda Stephano. Wasse in *Add.*

Contra] Ex Nonio in voce, *calvitur*; & Prisciani libris VIII. & X. postrema verba habet Eutychius. Carrio. Quis credat tam apertis verbis mendum inhaerere, sed docet Eutyches,

qui

Parte consumta, reliqua cadaverum ad diuturnitatem usus sallerent. *Priscianus* lib. X.

Epistola Cn. Pompeji ad Senatum.

II. Si adversus vos, patriamque, & Deos Penates, totiens labores & pericula suscepissem, quotiens a prima adolescentia ductu meo scelestis-

qui in MS. habet, *quaerit extis num somnio thesaurus pertenderetur.* PUTSCH.

PARTE CONSUMTA, RELIQUA CADAVERUM AD DIUTURNITATEM USUS SALLERENT] Quid, si quarta vox secundo loco transponatur, rescribaturque potius hoc modo? *Parte cadaverum consumta, reliqua ad, &c.* Quamquam & volgatam lectionem ferri posse haud negaverim. Ceterum monendus lector, iis me exemplaribus assentiri potius, qui Fragmentum istud in quartum librum rejiciunt. Utut est, huic certe loco convenire non potest. Namque Epistola Pompeji, quae statim porro huic Fragmento subjungitur, tribus ante, quam haec accidere annis, scripta fuerit necesse est. Ego enim Historicum nostrum de Calaguritanis obsessis loqui autumo; quorum invictae in rebus perditis animi firmitudini hujusmodi testimonium a Valerio Maximo tributum legimus: *Calaguritani, quo perseverantius interemti Sertorii cineribus, obsidionem Cn. Pompeji frustrantes, fidem praestarent, quia nullum jam aliud in urbe eorum supererat animal; uxores suas, natosque ad usum nefariae dapis verterunt, & cadaverum reliquias sallierunt.* DOUZA.

DIUTURNITATEM USUS] Unde Ammianus XVII. 8. *frumentum* ad usus diuturnitatem *excoctum.* E contra, Tacitus An. II. 81. *tela* ad subitum usum *properata.* Et, praesentem, IV. 16. infra III. 2. 2. Ball. *tot* pro *totiens.* & omittit, *a vobis.* WASSE in *Add.*

SALLERENT] *Sallerent*, inquit Priscianus lib. VI. *dixit a sallo, non a sallio.* in Martinensi libro afferuntur ex IV. Hist. Sallustii. CARRIO. Hoc fragmentum in Prisciano nostro perveteri sic habet: *Parte consumpta reliqua cadaverum a diuturnitate usus sallerent.* Nihil tamen muto. Ita lib. IV. Histor. *Reliqua cadavera sallita*, teste Diomede Grammatico doctissimo. Alium Sisennae locum citat ibidem Priscianus: *Sic in eam paludem multi piscium salliendorum caussa navibus commeant.* quem locum sic emendandum indico: *Sic in Gelam paludem &c.* Scribit enim Plinius libro XXXI. cap. 7. juxta Gelam Siciliae fluvium in lacu sal nasci. COLER. Sic Varro Antiq. Human. lib. XV. *mortuos salliunt.* Et de L. Lat. IV. *id pecus primum occidere coeperunt Domini, & ut servarent, sallere.* Lucillius in VIII. *Sallere muraenas, mercem in frigidaria ferre.* Mummius apud Priscian. X. *Istbaec sum multo sale salsurus.* Et *sallire* etiam apud Sisennam, teste eodem. Caeterum haec in Martinensi libro male afferuntur ex IV. Hist. ut Carrio testatur. WASSE.

SI ADVORSUS] Est haec Epistola Cn. Pompeji ad Senatum, in Hispania belligerantis, de summittendo commeatu, & pertinet ad notam in Flori lib. IV. cap. 2. §. 22. cui addo, hac in re, immanem Cambysis negligentiam. Fremebat in Macrobios, Africanam gentem, quia non supinis manibus exceperant servitutem, missisque legatis libera responsa dederant, quae contumeliosa Reges vocant. Igitur non provisis commeatibus, non exploratis itineribus, per invia, per arentia trahebat omnem bello utilem turbam: cui intra primum iter deërant necessaria, nec quicquam subministrabat sterilis & inculta humanoque ignota vestigio regio. Sustinebant famem primo tenerrima frondium, & cacumina arborum, tum coria igne mollita, & quicquid necessitas cibum fecerat: postquam inter arenas radices quoque & herbae defecerunt, apparuitque inops etiam animalium solitudo, decimum quemque sortiti, alimentum habuerunt fame saevius. Agebat adhuc ira praecipitem, cum partem exercitus amisisset, partem comedisset: tandem timuit, ne & ipse vocaretur ad sortem, tum demum signum receptui dedit, ut est apud Herod. lib. III. & Sen. l. III. de Ira cap. 20. Et hujusmodi stoliditatis exempla passim obvia sunt in historiis. RUPERT.

TOTIENS LABORES ET PERICULA SUSCEPISSEM, QUOTIENS A PRIMA ADOLESCENTIA] Vett. Codd. habent: *Si tot labores, &c. quot a prima, &c.* Verba vero sunt ex Epist. Cn. Pompeji ad Senatum. Pro illis autem, quae sequuntur, *Hac in spe*, placuit magis, *hac sine spe.* sive, ut est in veterum legum fragmentis, *Haccine.* Item paulo post tollenda vox, *quidem:* nam in Vett. Codd. est tantum, *novis militibus.* URSIN. Veteres libri *tot*, & *quot* habent. CIACCON. Libri Vaticanus, Nicolai Fabri, & Cardinalis Briconeti, quorum scripturas quotiescumque lau-

festissumi hostes fusi, & vobis salus quaesita est: nihil amplius in absentem me statuissetis, quam adhuc agitis, P. C. quem contra aetatem projectum ad bellum saevissumum, cum exercitu optume merito, quantum est in vobis, fame, miserruma omnium morte, confecistis. Hac in spe populus Romanus liberos suos ad bellum misit? Haec sunt praemia pro vulneribus, & totiens ob Rempublicam fuso sanguine? fessus scribundo, mittundoque legatos, omnis opes & spes privatas meas consumsi: cum interim a vobis per triennium vix annuus sumtus datus est.

III. Per Deos inmortalis, utrum censetis me vicem aerarii praestare, an exercitum sine frumento & stipendio habere posse? equidem fateor, me ad hoc bellum majore studio, quam consilio, profectum:

---

laudo, Vet. Cod. eruditissimo Claudio Puteano, Senatori regio, deberi volo, habent, *tot labores*, quae loquendi ratio a Sallustii aliena non est. CARRIO.

PROJECTUM AD BELLUM SAEVISSIMUM] Sic Livius: *projectas & proditas ad inconsultam & improvidam pugnam legiones.* CIACCON.

QUANTUM EST IN VOBIS, FAME MISERRIMA OMNIUM, ET MORTE CONFECISTIS] Legendum *fame, miserrima omnium morte, confecistis.* Ut omissa copula, per appositionem, quam sic Grammatici vocant, conjungas. *λιμῷ δ' οἴκτιστον θανέειν*, ut ille canit. *Famem* alicubi Livius, *ultimum supplicium humanorum* vocat. RIV. Et alibi idem Livius inquit: *jam fames quam pestilentia tristior erat.* COLER.

FAME, MISERRUMA OMNIUM MORTE] Ita recte emendat Rivius. Cui favet Codex Balliol. etiam Ammianus XXV. 7. *Furebat inedia iraque percitus miles, ferro properans, quam* fame, ignavissimo genere mortis, *absumi*; alii *inanissimo*. Idem XVII. fame, ignavissimo mortis genere, *tabescentes*. Forte *immanissimo* XIX. *Famem, ultimum malorum omnium, appellat* extremum miseriarum Eugraphius ad Heaut. V. 2. Ammian. XVII. 9. *cum* ultimis hostium fatis *instamus*, fame &c. alicubi ignobile *mortis genus vocat.* Et *diram mortem* Seneca. Apulejus Metam. IX. p. 188. *carcerem & perpetua vincula*, famem *denique & mortem violentam comminatus*, alii: *violentam & famem comminatus.* fortasse, *denique mortem*, deleta copula. nam libb. variant (Oxon. *defamem*, Flor. *& defamem*) *vel* in *aut* mutata. *Quintilianus* Decl. XIII. *Adeo neque apud Inferos quidem* ulla poena *est* fame gravior. Infra vocatur: *durissima necessitatum, malorum deformissima.* Vide Servium ad AEneid. VI. 605. Columella de Re Rust. II. 2. *Nam ille mortem facit, hic* teterrimam comitem mortis famem. *Dein* citat Homerica illa, ex Odyss. XII.

> Πάντες μὲν στυγεροὶ θάνατοι δειλοῖσι βροτοῖσι,
> Λιμῷ δ' οἴκτιστον θανέειν.

Cui adde illud Odyss. VII.

> Οὐ γάρ τι στυγερῇ ἐπὶ γαστέρι κύντερον ἄλλο.

Livium XXVII. Fame *ac frigore, quae* miserrima mortis genera *sunt.* Senecam de Brev. vit. XVIII. Dionysium Halicarn. VI. 7. *Κάκιστον τῶν μορῶν καὶ κακοδαιμονέστατον λιμόν.* Unde nec immerito noster alibi, *sin vis obsistat, ferro quam* fame *aequius perituros.* Et Claudian de B. Gild. 128.

> *Cuncta fame leviora mihi.*

Postremo, Hegesippus I. 2. *quo prope usque ad mortem suprema* fame *compellerentur.* Codex C. C. C. *supremam.* equidem sic malim: *mortem miserrimam famem.* WASSE in *Add.*

HAC IN SPE] Latinus Latinius *Haccine spè*; sive, ut est in aereis legibus frequens: *haccine.* CIACCON.

UTRUM CENSETIS ME VICEM AERARII PRAESTARE] Diomedes lib. I. cap. 4. ex III. Hist. recitat, *Utrum vicem me praestare creditis.* ALD. MANUT. Diomedes lib. I. cap. 4. notat hic, *praestare* pro *praebere*: cum, *praestare sit melius esse & antecedere.* Sed ibi male est, *utrum vicem me praestare creditis.* CARRIO.

MAJORE STUDIO QUAM CONSILIO] Livius V. 18. *dum bellum* majore animo *gerunt* quam consilio, *praecipitavere in insidias.* VIII. 29. *Vicit tamen pars, quae in praesentia videri potuit*, majoris animi quam consilii. Valer. III. 9. *ad idem opus aggrediendum* majore cupiditate *quam spe certiore tentare ausus.* WASSE in *Add.*

fectum: quippe qui nomine modo imperii a vobis accepto, diebus quadraginta exercitum paravi; hoſtiſque in cervicibus jam Italiae agentis ab Alpibus in Hiſpaniam ſubmovi. Per eas, iter aliud atque Hannibal, nobis opportunius patefeci. Recepi Galliam, Pyrenaeum, Lacetaniam, Ilergetum: & primum impetum Sertorii victoris novis quidem militibus, & multo paucioribus ſuſtinui: hiememque in caſtris inter ſaeviſſumos hoſtis, non per oppida, neque ex ambitione mea, egi. Quid dein proelia aut expeditiones hibernas, oppida exciſa, aut recepta enumerem, quando res plus valent quam verba? Caſtra hoſtium apud Sucronem capta, & proelium apud flumen Durium, & dux hoſtium C. Herennius cum urbe Valentia, & exercitu deleti, ſatis clara vobis ſunt: pro quis, o grati Patres, egeſtatem, & famem redditis. Itaque meo & hoſtium exercitui par conditio eſt. Namque ſtipendium neutri datur: victor uterque in Italiam venire poteſt.

IV. Quod

IN CERVICIBUS ITALIAE] Ita Livius XXII. 33. 38. Hegeſippus I. 20. Tacit. Hiſt. I. 16. quo ſenſu Demoſthenes ἐκτραχηλίζειν uſurpat. Noſter alibi: *hoſtis ab latere, ſupra caput, a tergo*; &, bellum *in manibus*; & ejuſmodi ſexcenta. Ball. omittit *quidem*, non male, & legit *Indigetes*, pro *Ilergetum*. WASSE in *Add.*

LACETANIAM] In aliis eſt *Laletaniam*, uti etiam in omnibus iis quos modo jam nominavi libris, *Indigetes* non *Ilergetum.* Sunt autem Laletani & Indigetes Plinio lib. III. c. 3. noti. CARRIO.

NOVIS QUIDEM MILITIBUS] Vox *quidem*, abeſt ab ſcriptis libris. CIACCON. Vocem illam *quidem* Fabri & Briconeti libri ignorant. CARRIO.

HIEMEMQUE IN CASTRIS INTER SAEVISSIMOS HOSTES, NON PER OPPIDA, NEQUE EX AMBITIONE MEA EGI] Quod poſtremum quid ſit, explicat nobis Gracchianum illud apud Agellium lib. XV. cap. 12. ex Oratione ejus ad populum in concione habita poſt reditum ſuum ex Sardinia: *Verſatus ſum in provincia; quomodo ex uſu veſtro exiſtimabam eſſe, non quomodo ambitioni meae conducere arbitrabar.* DOUZA.

PLUS VALENT] Emenda, iiſdem illis volentibus libris, *plus valet.* CARRIO.

APUD FLUMEN DURIUM, ET DUX HOSTIUM C. HERENNIUS CUM URBE VALENTIA, &c.] Verba ſunt ex eadem Epiſtola. Cum autem in Vett. Codd. ſit, *Duriam*, parva mutatione mendoſum nomen corrigemus, ſi *Thuriam* ſcribamus, de quo ſupra libro I. Hiſtor. ſic dixit: *Inter laevam moenium, & dextrum flumen Thuriam, quod Valentiam parvo intervallo interfluit.* *Thuria* vero flumen eſt in agro Brettiorum, quod Vibonem, ſive (ut Salluſtius vocat) Valentiam, praeterfluit, eodem nomine cum *Thuria* fonte, de quo ſcripſimus ſupra. URSIN. Veteres libri, *Duriam.* legendum *Turiam*: ita enim appellatur flumen quod Valentiam praeterfluit, a Mela in duobus ſcriptis exemplaribus, quae Romae vidi: & a Ptolemaeo *Turulis.* Citatur & a Priſciano lib. VI. locus alter Salluſtii, ex II. Hiſtor. libro hujuſmodi, *Inter laevam maenium & dextrum flumen Turiam, quod Valentiam parvo intervallo praeterfluit.* CIACCON.

DURIUM] Ita hoc flumen nunc vocat, quod libro ſuperiore, *Turiam*, ſive *Turia*, ni fallor, dixit. Similiter Cicero Oratione pro Balbo. CARR.

ET EXERCITUS DELETI] Vetuſti libri, *& exercitu.* CIACCON. & URSIN.

PRO QUIS] Vett. Codd. habent: *Pro queis, o grati Patres, &c.* non, *proque his, o grati, &c.* Et poſt videtur legendum: *At nunc malis fructibus ipſa vix agitat*, non, *Et nunc, &c.* *Agitat* vero videtur poſitum eo modo, quo Tacitus uſurpavit lib. III. cum dixit: *Non modo apud illos homines, qui tunc agebant, etiam ſecutis temporibus vario rumore tractata.* Et Terentius: *Quam vos facillime agitis.* & in ejus vita: *Tempus qui agitabant.* URSIN. Vulgo, *proque his.* noſtram autem correctionem probat Vaticanus. CARRIO. Confer omnino *Capitolinum* in Clodio XII. Et corrige Hegeſippum pag. 640. *pro quibus, o grati ſocii.* MS. *pro quis.* WASSE in *Add.*

QUOD

IV. Quod ego vos moneo, quaeſoque, ut animadvortatis; neu cogatis neceſſitatibus privatim mihi conſulere. Hiſpaniam citeriorem, quae non ab hoſtibus tenetur, nos aut Sertorius ad internecionem vaſtavimus; praeter maritumas civitates, quae ultro nobis ſumtui, onerique: Gallia ſuperiore anno Metelli exercitum ſtipendio frumentoque aluit: & nunc malis fructibus, ipſa vix agitat. Ego non rem familiarem modo, verum etiam fidem conſumſi. Reliqui vos eſtis: qui niſi ſubvenitis, invito & praedicente me, exercitus hinc, & cum eo omne bellum Hiſpaniae in Italiam tranſgredietur.

V. Namque his, praeter ſolita vitioſis magiſtratibus, cum per omnem provinciam infecunditate biennii proxumi grave pretium fructibus eſſet. *Nonius.*

Hi

QUOD EGO VOS MONEO QUAESOQUE, UT ANIMADVORTATIS, NEU COGATIS, &c.] Eadem verba repetita habes poſtea in Oratione Marci Trib. pl. *Quod ego vos moneo quaeſoque, ut animadvortatis, neu nomina rerum ad ignaviam mutantes, &c.* Item ſupra in Philippi: *Quod ego vos oro, atque obſecro, P. C. ut animadvortatis, neu patiamini, &c.* Quae eo magis viſum eſt adſcribere, ut ex hujuſce & conſimilium exemplorum collatione perſpicere poſſit juventus, quam ſui ſimilis Salluſtius in Hiſtoria ubique. DOUZA.

NECESSITATIBUS] Cariſius lib. I. *Neceſſitas*, inquit, *imperii eſt, neceſſitudo, ſanguinis conjunctio. Salluſtius tamen, neceſſitudinem ſaepe pro neceſſitate, ponit: nec unquam pro neceſſitudine, neceſſitatem, aut ipſe aut quiſpiam veterum.* ita Cariſium emenda. CARRIO.

QUAE ULTRO NOBIS SUMTUI ONERIQUE] Dictio, *quae*, abeſt a duobus libris. CIACC. Quidam libri, *civitates ultro nobis ſumtui oneri*; duabus illis vocibus omiſſis. CARRIO. Quas dum in noſtros uſus ſervandas judicamus, nobis ſunt oneri. Ecce vim vocis *ultro.* Criſpine, Καὶ πόκ' ἐγὼ παρὰ τεῦ τι μαθὼν καλὸν ἢ καὶ ἀκούσας Μέμναμαι. Hiſpaniam ad internecionem vaſtavimus; praeter maritimas civitates, quae *vice verſa, e contrario,* contra atque facere debent, vel, *non ſatis habentes nihil ſubminiſtrare*, ipſae inſuper nobis ſumtui onerique. Noſtrates *over and above.* Graeci ἔτι δέ, Περαιτέρω. Πρὸς τούτοις προσέτι. Virg.

His lachrimis vitam damus, & miſereſcimus ultro.

Terent. Adelph.

Niſi ſi me in illo credidiſti eſſe hominum numero, qui ita putant,
Sibi fieri injuriam ultro, *ſi quam fecere ipſi, expoſtulant,*
Et ultro *accuſant.*

Prave & perverſe inquit Donatus. Imo, *inſuper*, non contenti injuriam facere, hoc amplius addunt, ipſi nempe expoſtulant. Plautus Amph. II. I. 39.

Qui, quoniam herus quod imperavit, neglexiſti perſequi,
Nunc venis etiam ultro *irriſum dominum:*

Quid heic Operarius? *qui venis nunc etiam* ultro. Sic ſolet. Aſin. III. I. 20. *Quoties te vetui Argyrippum &c. Compellare, aut contrectare, colloquive aut contui?* Ultro *amas*, ultro *expeteſſis*, ultro *ad te arceſſi jubes*, tantum abeſt ut ne compelles, ut, e contra, vel, eouſque a te deventum eſt, ut etiam ames. WASSE in *Add.*

ALUIT, ET NUNC MALIS FRUCTIBUS, IPSA VIX AGITAT] Aut vacat particula, *&*, aut legendum, *at. Agitat*, vero abſolute poſitum videtur, pro, *vivit.* Tacit. Annal. III. *Non modo apud illos homines qui tunc agebant.* Et Terent. *Quam vos facillime agitis.* Et in ejus vita Portius, *bis per idem tempus qui agitabant facillime.* Ad haec pertinet quod infra, *agitandi inops.* CIACCON.

IN ITALIAM TRANSGREDIETUR] Ita Edit. Gruteri, Paraei, Carrionis. Verum Pariſiis & Amſtelodami 1674. & 1675. cuſi, & Codex Balliol. *tranſgreditur*, quod melius eſt. De hac re ita Plutarch. in Sertorio p. 579. Πομπήϊος δὲ περὶ Βακκαίους διαχειμάσας μοχθηρῶς ὑπὸ ἀχρηματίας γράφων πρὸς τὴν Σύγκλητον, ὡς ἀπάξει τὸν στρατὸν εἰ μὴ πέμποιεν ἀργύριον αὐτῷ. Καταναλωκέναι γὰρ ἤδη τὰ αὑτοῦ προπολεμῶν τῆς Ἰταλίας. WASSE in *Add.*

NAMQUE] *Grave*, inquit Nonius, *eſt multum.* legendum eſt autem, *his*, non *is*, & *infecunditate*, non *in fecunditate.* CARRIO.

VITIOSIS MAGISTRATIBUS] Janus Palmerius legit, *vitimagiſtratibus.* An ſuopte ingenio, vel ex aliquo libro veteri, me latet. COLER. Vitia-

ta

Hi saltibus occupatis, tum externorum agros invasere: frumentique ex inopia gravi satias facta. *Nonius, Satias pro satietas.*

Neque jam sustineri poterat inmensum aucto mari, & vento gliscenti. *Idem.*

Ac tum maxume, uti solet extremis in rebus, sibi quisque carissumum domi recordari, cunctique omnium ordinum extrema munia sequi. *Idem, Munia, officia.*

Et forte in navigando cohors una, grandi fasela vecta, a ceteris deërra-

ta sine dubio est lectio. Repono: *vitiosis magis aestatibus.* Non enim de magistratuum vitio, sed annorum, seu biennii agitur, quo vitio aestatum nullae provenerant fruges. HAVERC.

HI SALTIBUS] Nonius *satias* pro *satietas.* In Vet. Cod. Nonii est, *in saltibus occupatus.* In Juniano, *hi saltibus occupatis tamen:* in alio etiam vetusto, *in saltibus occupatis, tum &c.* Viri docti aliter de opinione emendant. Habeo itaque quod ille dicebat, quod fugiam; quod sequar non habeo. CARRIO.

TUM EXTERNORUM] Lipsius lib. IV. Epist. 14. emendavit ingeniose: *Hi saltibus occupatis Termestinorum agros invasere.* Termestini populi sunt citerioris Hispaniae, teste Tac. lib. IV. Florus *Terme* vocat. COLER.

EX INOPIA GRAVI SATIAS FACTA] Ex hoc loco potest confirmari conjectura nostra, ubi supra pro *satietas*, verbo *satias*, apud Sallustium scribi debere diximus. URSIN.

INMENSUM AUCTO MARI, ET VENTO GLISCENTE] Ad hunc locum respexisse videtur Tac. cum dixit lib. IV. *In urbem trepidam ob multitudinem familiarum, quae gliscebat immensum majore in dies plebe ingenua.* CIACCON. & URSIN. Nempe ex tempestate. Vitruvius I. 4. *Ex mari tempestatibus aucto in paludes redundantia motionibus concitatur.* Arond. omittit *ex.* Supra Noster: *Satias facta.* Hegesippus I. 18. *Opera ejus ex indigentia gravi frumenti* satietas facta, lego invitis Codd. *satias.* WASSE in *Add.*

ET VENTO GLISCENTI] Nonius, *gliscit*; inquit, *est congelascit, colligitur, ignescit, crescit.* In veteri est, *gliscenti*, pro vulgato, *gliscente.* Recte, ad ipsum enim mare, non ad ventum referendum. CARRIO.

AC TUM MAXIME, UTI SOLET EXTREMIS IN REBUS, SIBI QUISQUE CARISSIMUM DOMI RECORDARI, &c.] Hinc confirmatur distinctio nostra, quam constituimus supra Fragmento illo: *Diversa, uti solet rebus perditis, capessunt.* DOUZA.

SIBI QUISQUE CARISSIMUM DOMI RECORDARI] Quintilian. Declam. Pirat. Captiv. *Natura redit in extremis tristis praeteritae voluptatis recordatio: & mihi cum generis conscientia cum fortunae conscius aliquando fulgor &c. domus, familia, amici, caeteraque numquam videnda, in ultima mortis expectatione succurrent.* WASSE in *Add.*

EXTREMA MUNIA EXSEQUI] Videtur illud, *extrema*, abundare, nam in Bello Catil. cap. LX. dixit, *Strenui militis, & boni Imperatoris officia exsequebantur.* CIACC. & URSIN.

MUNIA] Nonius interpretatur, *officia.* Vulgo, non recte, *clarissimum domi recordari.* Unde etiam abest verbum, *extrema*, ut a Vet. Cod. *munia*, quas duas interpolando voces, recte hunc locum emendavit Junius. CARRIO. At in Merceriana editione ut in Textu. WASSE.

ET FORTE] Bis haec adducit Nonius, & in voce *Faselus*, & in voce *Myoparo*, sed illic ex lib. III. hic vero ex IV. difficile ut sit verum invenire. CARRIO.

PHASELO] *Phaselus* est navigium Campanum, ut a Nonio scribitur, qui super hoc Varronem, Sallustium & Sisennam citat. Meminit & Cicero ad Atticum. Sunt qui a Phaselide loco deduci opinantur. *Pictos Phaselos* appellat Poëta eo versu:

Et circum pictis vehitur sua rura Phaselis.

Legitur elegans Catulli Epigramma, quo Gemellis Castoribus *Phaselum* dedicat. Alii *Phaselum* navem oblongam esse scribunt, quali stagnante Nilo AEgyptii utuntur, ut Virgilius. Atque inde Horatius *fragilem solvere Phaselum* dixit. Isidorus vero in Etymologico inquit: *Phaselus est navigium, quod corrupte bacellum dicimus, nostro vero nunc tempore vasellum appellamus.* GYRALD. Hodieque Hispani vetus vocabulum retinent, & dicunt *Vascello.* Straboni & Appiano navigii genus est, mistam habens formam ex oneraria & longa triremi; quod tam velis quam remis agi poterat. Unde Catullus, de Phaselo

——— sive palmulis
Opus foret volare, sive linteo.

WASSE.

ravit, marique placido a duobus praedonum myoparonibus circumventa. *Idem in voce Faselus, & Myoparo.*

VI. Eum, atque Metrophanem senatus magna industria perquirebat, cum per tot scaphas, quas ad ostia cum paucis fidis percunctatum miserant. *Idem & Carisius* lib. I.

Duos quam maxumos utres levi tabulae subjecit: qua super omni cor-

MARIQUE PLACIDO] Tacit. Annal. XIV. *Noctem sideribus illustrem & placido mari quietam.* CIACCON. Vide Turnebum lib. XIX. cap. ult. & Yvonem Villiomatum contra Titium. COLER.

PRAEDONUM MYOPARONIBUS]. Ex istis forte cui se commisit Mithridates. Plutarchus in Lucullo p. 499. Μιθριδάτην δὲ ἀναχθέντα μετὰ τοῦ στόλου, σπεύδοντα πρὶν ἐπιστρέφειν Λούκουλλον, εἰς τὸν Πόντον εἰσπλεῦσαι, καταλαμβάνει χειμὼν πολὺς, ὑφ᾽ οὗ τὰ μὲν ἀφηρπάγη, τὰ δὲ ἐβυθίσθη τῶν σκαφῶν. Πᾶσα δ᾽ ἡ παραλία τῶν ναυαγίων ἀναφερομένων ὑπὸ τοῦ κλύδωνος ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ἦν περίπλεως· αὐτὸς δὲ τῆς ὁλκάδος ἐφ᾽ ἧς ἔπλει μήτε πρὸς τὴν γῆν εὐπαρακομίστου διὰ μέγεθος ἐν σάλῳ μεγάλῳ καὶ κύματι τυφλῷ παρισταμένης τοῖς κυβερνήταις πρός τε τὴν θάλασσαν ἤδη βαρείας καὶ ὑπεράντλου γινομένης, μετεμβὰς εἰς λῃστρικὸν μυοπάρωνα, καὶ τὸ σῶμα πειραταῖς ἐγχειρίσας, ἀνελπίστως καὶ παραβόλως ἐξεσώθη. WASSE in *Add.*

MYOPARONIBUS] *Myoparo* piratarum navis est, quod Nonius M. Tullii, Sallustii & Sisennae auctoritatibus comprobat. A Tyrrhenis Myoparo inventus creditur. Sextus Pompejus inquit, *Myoparonem esse genus navigii ex duobus dissimilibus formatum.* Sunt quidem *Parones* quos & *Pirones* vocat Ethicus Hister. His navibus, eodem auctore Histro, utuntur Albani, Maeotae, Mazetae, Gangines. Hae & alio nomine *Tulchiae* vocantur. Porro *Parones* dictos Suidas innuit ab insula Paro, cui & Aristophanis interpretes assentiuntur. GYRALD. Quid si Gallica vel potius Germanica vox sit; nam & *Parones* sive *Varones* a navigando dictos vetus Lexicon Belgicum attestatur. *Vaeren* enim navigare. THYS. Myoparo ex Myo & Parone componitur. A forma autem μυῶντες, hoc est, angusta & oblonga: ut *Myobarbum*, angustus & oblongus Liberi patris cantharus. SCALIGER.

EUM ATQUE] Hic quoque Noniani a se dissentiunt libri. Nam veteres plerique tertiae dant historiae, quae vulgati quartae. Carisius lib. I. *Ostia exitus fluminum in mare neutro genere semper pluraliter dicuntur: sed si urbem significare voles, singularem potius numerum observabis, uti Sallustius: quamvis frequenter etiam plurali numero urbem significet.* Sic corrige Carisium. CARRIO.

METROPHANEM] Adducitur hoc nomen in exemplum ab Rhetore Anonymo apud Isidorum Orig. II. 12. & XXI. 10. Metrophanes *promeruit gratiam Mithridatis obsequendo.* Is, opinor, est cum quo Brutius Sura, Praetoris Macedoniae legatus, bello Mithridatico circa Euboeam navali pugna certavit. Confer Appianum p. 323. WASSE in *Add.*

SCAPHAS] Scaphae, teste Nonio, naviculae sunt, quae majores naves consequuntur. Unde Jabolenus JC. *Si navem*, inquit, *cum instrumento emisti, praestare tibi debebit scapham navis.* Caesar in Commentariis: *Quod cum animadvertisset Caesar, scaphas longarum navium, item speculatoria navigia militibus compleri jussit.* Sane crebra est apud auctores *scapharum* mentio; nunc vulgo pro *scapha* nostri nautae *scyphum* appellant, sic quidem & ab eruditis putatur. Sed certe & *scyphus* nomen est navigii. Id quod Aurel. Macrobius, vir multae eruditionis, apertissime ostendit Sat. V. Sunt & qui *scaphas* Liburnis associari dicant, exploratoriasque vocari, ut est apud Vegetium. Sunt & qui ab Illyricis inventas tradant. Sane venter navis *scapha* antiquis dicebatur, teste Suida. GYRALD.

DUOS QUAM MAXUMOS UTRES] Nonius, *vitabundus*, pro *vitans*. Pro *quam super*, scripsi ex Vet. Cod. *qua super*. Ex eodem quoque, pro *tracto pede*, posui *tractu pedis*; pro *quas*, *quasi*; quae vox ab alio tamen MS. abest. postremo, pro *inter molam quae insulam*, lego *inter molam atque insulam*: iis ipsis veteribus jubentibus libris. CARRIO. Testante L. Floro lib. III. cap. 5. *Lucullus per medias hostium naves utre suspensus, & pedibus iter adgubernans, videntibus procul, quasi marina pistrix, evaserat.* De Caesare similia legimus apud Suet. in Caes. cap. LVII. Addendus Frontin. lib. III. cap. 13. Sidon. Carm. XXII. vs. 167. Hoc vero utrium natatoriorum antiquissimum inventum auxit nostri saeculi solertia. Nam ante annos non ita multos Franciscus Kesler, artificiosi hujusmodi cinguli, adhaec caligarum, quae inflatae medium plus hominem, supra aquas extantem,

corpore quietus, invicem tractu pedis quasi gubernator exsisteret: ea inter molem, atque insulam mari vitabundus classem hostium, ad oppidum pervenit. *Idem.*

Nam qui enare conati fuerant, icti saepe ferramentis navium, aut vulnerati a suis, aut adflicti alveos undarum vi, mulcato foede corpore, postremo tamen periere. *Idem*, *&* *Arusianus Messus.*

Nam

tem, & subjecto pedibus plumbo, aptatisque
pinnis, iter adgubernantem sustineant, delinea-
tionem descriptionemque populari lingua vulga-
vit. Nisi forte hic illud Livii locum habet: *Ple-*
raque nova commenta mortalium, in verbis vim ba-
bent extemplo: cum agi, non quemadmodum agan-
tur, edisseri oportet, sine ullo effectu evanescunt.
Lib. XLIV. cap. 14. RUPERT. Frontinus III. 13.
rem narrat: *L. Lucullus Cyzicenos obsessos a Mi-*
thridate, ut certiores adventus sui faceret, cum prae-
sidiis hostium teneretur introitus urbis, qui unus
& angustus ponte modico insulam continenti jungit,
militem e suis sciolum nandi, & nauticae artis peri-
tum, jussit insidentem duobus inflatis utribus, lite-
ras insutas habentibus, quos ab inferiore parte dua-
bus regulis inter se distantibus commiserat, ire se-
ptem millium passuum trajectum. Quod ita perite
gregalis fecit, ut cruribus velut gubernaculis dimis-
sis cursum dirigeret, & procul visentes, qui in statio-
ne erant, marinae specie belluae deciperet. Distin-
gue, *suis sciolum.* huc forte pertinet III. 12. *fir-*
matus animi, & 15. *genus* militum &c. WASSE in
Add.

QUA SUPER OMNI CORPORE QUIETUS, &c.] Ma-
gis placeret: *Omni corpore supinus, vel pronus, &c.*
atque inter molemque & insulam vitabundus, &c.
CIACCON. & URSIN. Cum primum hunc locum
apud Nonium adverti, non dubitavi, legendum
esse, *omni corpore confectus.* COLER.

INTER MOLEM ATQUE INSULAM] Libri
Carrionis habent, *inter molam atque insulam.* Non
video quomodo hic vel *mola* vel *moles* locum ha-
bere possit An verius? *inter Maleam atque insu-*
lam. Strabo: Εἰς δ' Ὄνȣ γνάθον ταπεινὴν Χεῤῥόνησον
ἐνδοτέρω τῶν Μαλεῶν πεντακοσίων εἴκοσι. πρόκειται δὲ κα-
τὰ τȣτȣ Κύθηρα ἐν τεσσαράκοντα σαδίοις. Sed vix
ausim sperare probe me conjecisse. Sermo enim
est de Lucullo, qui utre suspensus, & pedibus
iter adgubernans, apud Cyzicum per medias ho-
stium naves evaserat, ut est apud Florum lib. III.
COLERUS.

VITABUNDUS CLASSEM HOSTIUM] Idem ver-
bum habes in Jugurtha: *Solus inter tela hostium*
vitabundus erumpit. Sed ibi absolute, & sine ul-
lo, quem regat, casu positum; quom hic (uti
vides) accusativus sequatur; exemplo Sisennae,
veteris Historici, ex cujus IV. Histor. libro hoc
Fragmentum producit Agellius lib. XI. cap. 15.
Populabundus agros, ad oppidum pervenit. Ceterum
Historia eo haud dubie pertinet, quod Lucullus,
tametsi Cyzicum terra marique tam arcte obsi-
deretur, ut angustissimus etiam pelagi meatus,
qui oppidum a continenti dirimebat, regiis na-
vibus teneretur, parvo tamen navigio ex Dascy-
litide stagno in mare translato, Cyzicenis de nocte
auxilia submiserat: quorum ducem, Florus auctor
est, utri incubantem per medias hostium stationes
ad Cyzicum usque nando se penetrasse: atque
hoc hujus Sallustiani loci argumentum fuisse vi-
detur. DOUZA.

NAM QUI] Nonio, *tamen*, est *tandem*, apud
quem vox *alveos*, ex Arusiano Messo inserenda
est. Arusianus vero Messus ex Nonio ita corri-
gendus: *Afflictus illam rem. Sallust. III. Historia-*
rum: Afflicti alveos undarum vi, multato foede cor-
pore, postremo tamen periere. CARRIO.

AUT AFFLICTI ALVEOS UNDARUM VI MULTATO
FOEDE CORPORE, POSTREMO TAMEN PERIERE.]
Puto praepositionem desiderari, atque emendan-
dum: *Afflicti ad alveos undarum vi.* Quomodo &
Plautus: *Affligam te ad terram colaphis.* Accipio-
que *Alveum*, pro carina, hoc est, extima navis
alvo, ne quis aquae fundum, seu vadum inter-
pretetur insciens. DOUZA.

MULTATO FAEDE CORPORE] Tacit. I. *Magna*
pars nudo aut mulcato corpore. CIACCON. Omnino
legendum *mulcato.* De qua voce adeas Grono-
vium Patrem in notis ad Livium XXVIII. 31.
Lipsium ad Taciti Annal. I. 32. Valerium I. 4, 5.
Infra: *postremo tamen* pro *tandem*, ut Pseudol. IV.
7. 86. Asinar. I. 3. Huc spectat Hegesippus III.
20. *Caeterum natare adorsos, convulsa navium fra-*
gmenta crebris quatiebant ictibus, lateribusque il-
lisa, miseros artus foede mulctabant. Repo-
ne, vel contra codices, *mulcabant.* WASSE in
Add.

NAM

Nam tertia tunc erat, & ſublima nebula coelum obſcurabat. *Nonius.*

Illum nautis forum. *Idem.*

Oratio Macri Licinii tribuni plebis ad plebem.

VII. Si, Quirites, parum exiſtumaretis, quid inter jus a majoribus relictum vobis, & hoc a Sulla paratum ſervitium intereſſet, multis mihi diſſerendum fuiſſet, docendumque, quas ob injurias, & quotiens a patribus armata plebes ſeceſſiſſet; utique vindices paraviſſet omnis juris ſui tribunos plebis. Nunc hortari modo reliquum eſt, & ire primum via, qua capeſſundam arbitror libertatem. Neque me praeterit, quantas opes nobilitatis ſolus, inpotens, inani ſpecie magiſtratus, pellere dominatione incipiam; quantoque tutius factio noxiorum agat, quam ſoli innocentes. Sed praeter ſpem bonam ex vobis, quae metum vicit, ſtatui certaminis advorſa,

NAM TERTIA] Nonius de mutata declinatione: *ſublima*, in quodam eſt: *nam tetra tunc erat*: in pleriſque manuſcriptis, vix *Thracia* an *Tertia* ſit ſcriptum dijudices. Junius legit, *Thraſcias*, ego *tertia*, ut ſera jam nocte tertiam vigiliam fuiſſe ſignificet. CARRIO. Forte *Thraſcias*, vel *Caecias*, ſaltem ſi de Sertorio accipiamus, qui Barbaros, in ſpeluncis ſemet abſtrudentes, vi pulveris ab illo vento ſublati, ad deditionem compellebat. Conſule Plutarchum in Sertorio pag. 577. WASSE in *Add.*

ILLUM] *Forum* generis maſculini obſervat Nonius. Ego vero de *navium foris* loqui eum non dubito. Atque ita vana erit haec Nonii, ut pleraeque aliae, obſervatio. In quibuſdam lib. I. in aliis haec aſſignantur tertio. CARRIO. Fors pertinet ad pugnam inter Lucullum & Iſidorum Mithridatis Praefectum, de qua ita Plutarchus in Lucullo pag: 499. Οἱ δ' ἔτυχον ὁρμοῦντες, καὶ τὰ πλοῖα πάντα πρὸς τὴν γῆν συνέλκοντες, ἀπὸ τῶν ΚΑΤΑΣΤΡΩΜΑΤΩΝ διεμάχοντο. WASSE in *Add.*

SI, QUIRITES] Oratio Marci Lepidi tribuni plebis ad plebem de tribunicia poteſtate recuperanda. CARRIO. Oratio Macri Tribuni plebis ad populum de Tribunicia poteſtate, quam Caſſio Varo & M: Lucullo Coſſ. habitam indicant illa verba: *Lucullus ſuperiore anno.* Vulgo inſcribitur M. Lepido, turpi mendo. Nam Lepidi cognomen habuit Aimilia gens patricia; cui non patebat aditus ad Tribunatum: at Macri cognominati Licinii plebeji, ut ex Hiſtoriis notiſſimum eſt. POPMA.

EXISTIMARETIS] Donatus Phorm. act. I. ſc. II. *exiſtimans*, inquit, *dixit Terentius pro aeſtimans*: & Salluſtius: *ſi Quirites parum exiſtimaretis.* Sic enim ibi legendum eſt, non *pacem.* CARRIO.

DISSERENDUM FUISSET] Libri, Vaticanus, Briconeti & Fabri *differendum fuit.* CARRIO.

NEQUE ME PRAETERIT &c.] Hujuſmodi homines, qui ſoli & impotentes ad extinguendum incendium aquam adferunt, tyrannis plerunque irriſui ſunt. Quemadmodum Pontio Aquilae accidit, qui cum eſſet acerrimus Reipublicae propugnator, pro qua & poſtea bello Mutinenſi D. Bruti legatus vitam fudit, dominante Caeſare, ab eo contumelioſa voce compellatus legitur: *Repete ergo a me Aquila Rempublicam tribunus*; hoc eſt abroga mihi ſis imperium, pro poteſtate tua tribunitia. Ac ſane hujuſmodi facta (cum unus inermis potentiae reſiſtit) temeritatis potius, quam prudentiae nomine veniunt. Quomodo Tacitus acute de Thraſea Paeto, Neronis acta praefracte nimis improbante, lib. XIV. Annal. cap. 12. *Exiit tum ſenatu: ac ſibi cauſam periculi fecit: ceteris libertatis initium non praebuit.* RUPERT.

SOLI INNOCENTES] *Soli* hoc eſt *deſerti.* Huc procul dubio reſpexit Livius II. 3. *Leges, rem ſurdam, inexorabilem eſſe, ſalubriorem melioremque inopi quam potenti: nihil laxamenti nec veniae habere, ſi modum exceſſeris. Periculoſum eſſe, in tot humanis erroribus* ſola innocentia vivere. Sine factione nimirum. WASSE in *Add.*

CERTAMINIS ADVORSA] Livius XLII. 50. *Nec turpius quicquam eſſe, quam* ſine certamine ceſſaſſe regno: *nec praeclarius quicquam quam pro dignitate ac majeſtate omnem fortunam expertum eſſe.* Pro *in-*

vorſa, pro libertate potiora eſſe forti viro, quam omnino non certaſſe. Quamquam omnes alii creati pro jure veſtro vim cunctam, & imperia ſua gratia, aut ſpe, aut praemiis in vos convortere; meliuſque habent, mercede delinquere, quam gratis recte facere.

VIII. Itaque omnes conceſſere jam in paucorum dominationem, qui per militare nomen, aerarium, exercitus, regna, provincias occupavere, & arcem habent ex ſpoliis veſtris: cum interim more pecorum vos multitudo ſingulis habendos, fruendoſque praebetis, exſuti omnibus, quae majores reliquere: niſi quia voſmet ipſi per ſuffragia, uti praeſides olim, nunc dominos deſtinatis. Itaque conceſſere illuc omnes: & mox ſi veſtra receperitis, ad vos redibunt plerique. Raris enim animus eſt ad ea, quae placent, defendenda. Caeteri validiorum ſunt. An dubium habetis,

cipiam Ball. *incipiat*, & *certamina*, male. Infra Fall. legit, *ad quae placent defendenda*, omiſſa voce *ea*. WASSE in *Add.*

PRO LIBERTATE] Ex Demoſthene. Sed locus non occurrit. WASSE.

OMNINO NON] A libro Briconeti non tantum abeſt, ſed etiam deëſt vox illa abnutiva. CARRIO.

PRAEMIIS] Inepte pleraeque editiones, *praeviis*; quod jam olim arbitrario jure conſtituimus; pro quo nunc omnes libri dicunt. CARRIO.

PER MILITARE NOMEN] Id eſt, *quia dicuntur Imperatores*. Criſpinus, atque ita fere Badius in ſuis ad hunc locum Com. Supra dixerat Auctor, *vim cunctam, & imperia ſua in vos convortere*. Potes etiam intelligere *homines militares*; eos nimirum quos Livius militare genus vocat XXIV. 32. *ad* militare genus *omne*, *partemque magnam plebis inviſum eſſe nomen Romanum*. Cicero vero IV. Fam. Ep. VII. *genus exercitus*. Habes apud Tacitum Agr. XL. *militare nomen*, ſed alio ſenſu. *Caeterum ut* militare nomen, *grave inter otioſos, aliis virtutibus temperaret*, *tranquillitatem atque otium penitus auxit*. WASSE in *Add.*

MORE PECORUM] Sic De repub. ordinanda: *Vulgi more magis quam judicio*. Supra: *vice pecorum*. CIACC.

NISI QUIA NOSMETIPSI PER SUFFRAGIA] Lege *voſmetipſi*. RIV. Libri illi, *vobiſmet ipſis*: recte; ſequitur enim *dominos deſtinatis*. CIACC. Verba ſunt ex oratione Marci Lepidi ad plebem. vett. autem codd. habent: *Vobiſmetipſis*. quae lectio placet, nam ſequitur, *dominos deſtinatis*. Paulo poſt, ubi eſt: *ſi veſtra receperitis, ad vos redibunt, &c.* illud *redibunt*, non eſt in vett. codd. nam ad verbum *conceſſere* quod praecedit, refertur oratio. Item: *ceteri validiorum*, habent vett. codd. non *cetera*, & *Num officere quid vobis, &c.* non, *ne officere &c.* Deinde habetur in vett. codd. *Incaſſum agebantur, &c.* non, *agerentur*, quae lectio magis placet; nam ſequitur, *facturi erant*. URSIN.

VOSMETIPSI] vulgo *noſmet*, contra vett. libros, & praeter Lepidi ſententiam. CIACC.

AD VOS REDIBUNT] Vox, *redibunt*, non eſt in illis libris: intelligitur enim, *concedent*. CIACC.

RARUS ENIM ANIMUS EST AD EA QUAE PLACENT DEFENDENDA] Legendum, *Raris*, pro paucis. hoc eſt, quoto cuique animus eſt? &c. RIV. Emenda ex tribus illis ſuperioribus libris, *raris enim*. CARRIO. Sic eſt in libris antiquis, & poſtulat ſententia: *paucis*, inquit, *eſt animus ad ea quae placent facienda: plerique omnes ſunt in poteſtate nobiliorum & dominantium*. Similiter Cic. ad Attic. *Non videmur eſſe victoris*. POPMA.

CETERA VALIDIORUM SUNT] Illi libri, *ceteri*. CIACCON. Omnes libri, *ceteri validorum*. CARRIO.

AN DUBIUM HABETISNE] Ball. *num*, pro *ne*. Locum hunc ex ſubdifficili obſcuriſſimum interpretatione ſua perplexabili reddidit Criſpinus, ejuſque tenebras conduplicavit. Hoc vult Macer: *An veremini ne*, vobis *uno animo (ad libertatem) graſſantibus, efficere quid poſſit? quos vel languidos (duntaxat antea,) ſocordeſque pertimuere Sullaturientes? Niſi forte (non timuiſſe dicetis quod) C. Cotta (ſi diis placet) aliter quam timore (quem Dominis veſtris injecit) jura Tr. Pl. illorum manibus extorſit. Et (ſane)* vel, *Etenim, quamquam Sicinius auctor audendi princeps, muſſantibus* vobis *erat circumventus, tamen (vobis hac aliiſque cladibus perculſis & obnoxiis) prius illi (ut ut victores) invidiam facti metuere quam vos vindicando cauſſam* timendi

betis, ne obficere quid vobis uno animo pergentibus possit, quos languidos socordesque pertimuere? Nisi forte C. Cotta, ex factione media consul, aliter quam metu jura quaedam tribunis plebis restituit, & quamquam L. Sicinius primus de potestate tribunitia loqui ausus, mussantibus vobis circumventus erat: tamen prius illi invidiam metuere, quam vos injuriae pertaesum est. Quod ego nequeo satis mirari, Quirites. Nam spem frustra fuisse intellexistis. Sulla mortuo, qui scelestum inposuerat servitium, finem mali credebatis. Ortus est longe saevior Catulus.

IX. Tumultus intercessit Bruto & AEmilio Mamerco Coss. dein C. Curio ad exitum usque insontis tribuni dominatus est. Lucullus superiore anno quantis animis ierit in L. Quinctium, vidistis: quantae denique nunc mihi turbae concitantur! quae profecto incassum agerentur, si, prius quam vos serviundi finem, illi dominationis facturi erant: praesertim cum his civilibus armis dicta alia, sed certatum utrimque de dominatione in vobis sit. Itaque cetera ex licentia, aut odio, aut avaritia in tempus arsere. Permansit una res modo, quae utrimque quaesita est: &

timendi praebuistis. *Et* pro *etenim* apud *Terentium* Eunucho. *Non temere est*, & *properans venit.* Apud Virg. *Audieras*, & *fama fuit.* WASSE in *Add.*

NE OFFICERE] rectius veteres libri: *num officere.* CARRIO.

COTTA] Legem tulit, ut Trib. P. liceret postea alios magistratus capere, quod Sulla iis ademerat; vid. Cic. & Asconium in Corneliana. WASSE.

L. SICINIUS] Quidam in suo libro imprimi voluere *L. Sincius*, alii *L. Concius.* Pedianus III. *Sicinium* nominat. quo modo & in antiquo Fulvii libro scriptum postea animadverti. ALD. Sunt haec ex eadem oratione; ad quae faciunt illa Asconii in Divinationem. *Primus*, inquit *Sicinius Tribunus plebis, nec multo post L. Quinctius, & postremo Palikanus perfecerunt, ut Tribuniciam potestatem populo darent Consules Cn. Pompejus Magnus, & M. Licinius Crassus.* URSIN. Varie hoc nomen est corruptum, alii *L. Cinium*, alii *Concium*, alii *Sincium* appellarunt. *Sicinium* praeter vet. cod. Dionysius, & Paedianus nominant. neque vero Sicinii in rep. R. ignobiles fuere. vidi enim praeter cetera numisma in cujus fronte hae erant notae: Q. SICINIUS III. VIR: in tergo hae: C. COPONIUS P. R. S. C. quamquam Cinciam legem de donis & muneribus, neve quis ob causam orandam, pecuniam accipiat, J. C. noverunt. sed nihil ad rem. CARRIO.

TRIBUNUS] Ita Fabri & Briconeti, at Vaticanus, *tribunicia.* CARRIO.

QUAM VOS INJURIAE PERTAESUM EST] Haec ex III. Hist. recitat Fronto in verbo, *Taedet.* ALD. Messus in voce, *taedet*, haec ex III. lib. Histor. Sallustii affert. CARRIO.

CATULUS] Qui collega Lepidi in consulatu ipsum Italia expulit: quod acta Sullae rescindere tentaret. BAD.

AEMILIO] deëst libro Vaticano.

DEIN C. CURIO AD EXITIUM USQUE INSONTIS TRIBUNI DOMINATUS EST] Venetum *ad exitum usque.* sed prior lectio mihi arridet magis. RIV.

L. QUINCTIUM, VIDISTIS] L. Quinctium probo; atque eumpse illum intelligo, quem (uti refert Plutarchus) Acta Sullae in concionibus assidue exagitantem, & turbare molientem civitatis otium, hinc privatim mulcendo, hinc publice monendo, ab incoepto deduxit Lucullus. quod hic tangit Marcus. DOUZA. Inde apparet, Orationem hanc habitam esse Lucullo & Varo Coss. decennio ante Catilinae conjurationem. CRISP.

INCASSUM AGERENTUR] Vett. libri *incassum agebantur.* Recte. CIACC. Vaticanus, quem in his Historiarum libris insignite bonum fuisse comperior, *in cassum agebantur.* CARRIO. Sic Carrio etiam ex Vaticano in his libris insignite optimo. WASSE.

IN TEMPUS ARSERE] Haec quoque ex eadem sunt oratione. Videtur autem ad hanc loquendi formam respexisse Tacitus, cum dixit lib. I. *sensit miles in tempus conficta*, & lib. IV. *Quod omnium malorum suffragium in tempus erat.* & lib. XIV. *Et scena*

& erepta in poſterum vis tribunicia, telum a majoribus libertati paratum. Quod ego vos moneo, quaeſoque, ut animadvortatis: neu nomina rerum ad ignaviam mutantes, otium pro ſervitio adpelletis, quo jam ipſo frui, ſi vera & honeſta flagitium ſuperaverit, non eſt conditio: fuiſſet, ſi omnino quieſſetis. Nunc animum advortite: &, niſi viceritis, quoniam omnis injuria gravitate tutior eſt, artius habebunt. Quid cenſes igitur? aliquis veſtrum ſubjecerit. Primum omnium, omittundum morem hunc quem agitis, inpigrae linguae, animi ignavi, non ultra concionis

ſcena in tempus ſtructa. CIACCON. & URSIN.

TELUM A MAJORIBUS LIBERTATI PARATUM] Livius III. 69. *Juventus quoque quae inter tales metus detrectationem militiae*, telum acerrimum *adverſus Patres habere ſolita erat*, *bellum & arma ſpectabat.* V. 9. *ſi tribunicia vis tribunicio auxilio repelli nequeat*, aliud telum *Patres inventuros.* IX. 37. *Praeterea* telum *aliud occultum ſcituros in tempore: interea taceri opus eſſe. Nec hoc ſapientis dici velim, quod ferâe quoque* telum *eſt, timeri.* Seneca de Ira II. 11. 34. *atqui tale ira* telum *eſt, vix retrabitur.* Sueton Calig. LIII. *peroraturus, ſtricturum ſe lucubrationis ſuae* telum *minabatur.* Vitruvius I. 1. *faciliter contra eas diſciplinas diſputare poſſunt, quod pluribus* telis diſciplinarum *ſunt armati.* Tacitus de Orat. XII. *lucroſae hujus & ſanguinantis eloquentiae uſus, recens, & malis moribus natus, atque ut tu dicebas, Aper, in* locum teli *repertus.* Vegetius III. 3. *In omni expeditione unum eſt & maximum* conſilium, *ut tibi ſufficiat victus.* Lib. impreſſ. vetuſtiſſ. Stewichii MSS. Hittorpii, II. Palatin. III. Scriverii: *telum*, recte. At e noſtris Petrenſ. Jeſ. Edit. princeps, *conſilium* WASSE in *Add.*

NOMINA] Ridicule vulgo, *omnia.* CARRIO.

SI VERA] Scriptura quae in aliis eſt edd. totam hanc pervertit ſententiam. ſic enim ibi legitur: *Si vera & honeſta flagitium ſuperaverint:* cum contra dicere voluerunt; *cum item flagitium honeſtatem & aequitatem ſuperaverit, illo ipſo frui non placere. Placere,* emendatio mea ante annos duodeviginti facta, veterum librorum juvatur ſuffragio. CARRIO.

ANIMUM ADVERTITE] Fabri & Bric. *animum advertere.* CARRIO.

INJURIA GRAVITATE TUTIOR] Inferenti nimirum. Recte ergo Noſter, Jug. XXXV. *Caedem in vos feciſſe pro munimento habent, ita quam quisque peſſume fecit, tam maxume tutus eſt.* Apulejus Met. III. p. 46. *Sic ſalvi recedemus, ſi ſalvum in domo neminem reliquerimus.* Hegeſip. II. 3. *quia plerumque aſperitas quo gravior, eo* tutior. Quo in loco de Tiberio haec habet: *Nullum tamen efficacis virum operis in necem ejus excitaverunt* recentis, *ut arbitror, Rom. Imperii reverentia.* Fruſtra tentant *retenta*, *retenti.* Recentis, quia Tiberius a Julio Imp. conditore tertius. Balliol. *flagitium ſuperaverint.* Infra & pro *uti*, & *cupiatis* pro *capiatis.* WASSE in *Add.*

QUID CENSES IGITUR? ALIQUIS VESTRUM SUBJECERIT] Tres poſtremas dictiones, quaſi a gloſſa, & Salluſtiana brevitate indignas, loco movere auſi ſunt quidam, quo largiter ſane mihi peccaſſe videntur. argumento eſt exemplum illud quo in conſimili fere argumento in Jugurtha Memmius, & ipſe Trib. pl. ad populum ſupra eſt uſus: *Dicet aliquis, Quid igitur cenſes? vindicandum in eos qui hoſti prodidere Remp.* Ita enim locum eum interpungendum tranſpoſita interrogatione hujus ipſius exempli auctoritate confirmo. DOUZA.

OMITTENDUM MOREM HUNC QUEM AGITIS] Fronto, adducens hunc locum, legit, *amittendum*, ſi codex non fallit. CIACC. Aruſianus De elocutionum exemplis: *Ago illam rem. Salluſtius lib. III. Hiſt. omittendum morem hunc quem agitis.* quamquam ibi legitur; *amittendum.* quod paene Salluſtio ſuum eſſe aſſeveraverim. CARRIO.

IMPIGRAE LINGUAE, ANIMI IGNAVI, NON ULTRA CONCIONIS LOCUM MEMORES LIBERTATIS] Videtur imitatus Homeri verſum:

Ὦ πέπονες, κάκ' ἐλέγχε', Ἀχαιΐδες οὐκέτ' Ἀχαιοί.

URSIN. Poſtrema hujus ſententiae clauſulae ſeptuoſa ſane, & perplexabilis, quam partim Plautinis, partim Salluſtianis verbis ſic explicare poſſe videor aliquatenus: Inertes opera, lingua factioſi, cujus acumine gladiorum etiam aciem praeſtinguitis domi, verbis tenus modo arma tractantes; neque ultra concionis locum, hoc eſt, neque longius, quam dum hanc Fori partem frequentes inſiſtitis, dumque haec Roſtra, unde me concionantem audire poteſtis, in re praeſenti intuemini, dictis noſtris aures veſtras calefacientibus, fortes ac memores libertatis paternae: ceterum animos & ver-

cionis locum memores libertatis. Dein ne vos ad virilia illa vocem, quo tribunis plebei mandando patricium magistratum, libera ab auctoribus

verba ista magnifica statim dimissuri, simul atque hinc domum quisque suam diversi ac socordes abieritis. DOUZA.

INPIGRAE LINGUAE] ut *strenui ventres.* Supra dixerat: *Fuisset (conditio) si omnino quiessetis.* Infra: *non ultra concionis locum memores.* Ita fere Demosthenes in Philip. IV. pag. 53. Οὐδέν ἐστιν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τῶν πάντων δυσκολώτατον εἰς τὸ παρόν, ἢ ὅτι ταῖς γνώμαις ὑμεῖς ἀφεστήκατε τῶν πραγμάτων. καὶ τοῦτον (χρόνον σπουδάζετε, ὅσον ἂν κάθησθε ἀκούοντες ἢν προσαγγελθῇ τι νεώτερον. Εἶτ' ἀπελθὼν ἕκαστος ὑμῶν οὐδὲν φροντίζει περὶ αὐτῶν, ἀλλ' οὐδὲ μέμνηται). Paulo supra: *quid censes igitur* &c. ita Demosthenes Olynth. I. & alibi: Τί οὖν ἄν τις εἴποι; WASSE in *Add.*

QUO TRIBUNOS PLEBEI MODO PATRICIUM MAGISTRATUM] Mendosus locus. quod si legas, *Quum tribunos plebei mandando patricium magistratum*, mendum tolletur mutatione parva, & sententia patefiet. ALD. MANUT. Scripti illi libri *quum tribunos plebis.* Ex quo effectum esse puto, *quo modo trib. pleb.* aut, *quo trib. pleb. modo.* Liber perantiquus Fulvii Ursinii habet, *quos.* Legendum existimo: *Queis tribunos plebei patricium magistratum, libera ab auctoribus patribus suffragia majores vestri paraverunt.* Quasi dicat: Deinde etiam si vos non horter, ut illa virilia facinora majorum vestrorum imitemini, quibus per secessionem armati, & tribunos plebis ad conservationem juris, & libertatis suae, & patricium magistratum; hoc est, consulatum & censuram ad aequalitatem honoris, sibi paraverunt: & ut postquam patres omnia quae populus in comitiis ageret, approbassent, & eorum auctores fierent: tamen ipsi posthaec libera haberent suffragia, & cuicunque vellent magistratum mandare possent. etsi ad haec virilia, inquit, vos non hortor: tamen quamvis potestas in vobis sit, Jovem potius consultorem exspectatis, quam vobismet ipsis ipsi consulitis. Hic est verus sensus hujus loci: nunc per partes eum exponam: Tribunos plebis populum armatum per secessionem sibi parasse auctor est Livius lib. II. *Agi deinde* (inquit) *de concordia coeptum, concessumque in conditiones, ut plebei sui magistratus essent sacrosancti, quibus auxilii latio esset adversus consules, neve cui patrum eum magistratum capere sibi liceret: ita tribuni plebei creati duo,* &c. Et iterum lib. III. Idem ait Paedianus in Corn. de patricio magistratu. idem Livius lib. VIII. *Dictatura popularis, & orationibus in Patres criminosis fuit: & quod tres leges secundissimas plebi, adversas nobilitati tulit: unam ut plebiscita omnes Quirites tenerent: alteram, ut legum quae comitiis centuriatis ferrentur ante initum suffragium Patres auctores fierent: tertiam ut alter utique ex plebe, cum eo ventum sit, ut utrumque plebejum fieri liceret, censor crearetur.* De liberis suffragiis post auctores Patres, & hoc loco, & alio lib. I. *Decreverunt, ut cum populus regem jussisset, id sic ratum esset, si Patres auctores fierent. hodieque in legibus magistratibusque rogandis usurpatur idem jus vi ademtum; priusquam populus suffragium ineat, in incertum comitiorum eventum Patres auctores fiunt.* & Cicero pro Plancio id innuit: *Nam si ita esset, quod Patres apud majores nostros tenere non potuerunt, ut reprehensores essent comitiorum.* Aut si placet retinere vocem *modo*, scribe *queis trib. pl. modo patricium magistratum, & libera ab auctoribus Patribus suffr.* Sic enim saepe loquitur Sallustius. CIACCON. Locus est ex mendosa scriptura non nihil obscurus. Nam Lepidiana sententia est, non opus sibi esse hortari plebem ad virilia illa, quibus majores ejus Tribunatum pleb. & Patricium magistratum, hoc est, consulatum ipsum, nec non libera suffragia paraverunt. Sed, ut nunc in codicibus habetur, talis sensus elici vix potest. Itaque videndum an legi possit: *Queis Tribunos pl. modo, modo patricium magistratum, &c.* nam in vet. cod. apud me legitur *quos Trib. pleb. modo, &c.* ut illud *quos*, ex *queis* factum fortasse sit. Porro plebem Tribunatum plebis per secessionem sibi parasse, tradit Livius libro II. cum ait: *Agi deinde de concordia coeptum, concessumque in conditiones, ut plebei sui magistratus essent sacrosancti, quibus auxilii latio esset adversus Consules, neve cui Patrum eum magistratum capere sibi liceret. Ita Tribuni plebei creati duo, &c.* Itidem patricium magistratum, hoc est, Consulatum, & libera suffragia sibi plebem parasse, idem Livius auctor est libro VIII. 13. cum ait: *Tres leges secundissimas plebei, adversas nobilitati tulit. Unam, ut plebiscita omnes Quirites tenerent; alteram, ut legum, quae comitiis centuriatis ferrentur, ante initum suffragium patres auctores fierent; tertiam, ut alter utique ex plebe, cum eo ventum sit, ut utrumque plebejum fieri liceret, Consul crearetur, &c.* Sed de liberis suffragiis post auctores patres Livius libro I. sic scribit: *Decreverunt, ut cum populus legem jussisset, id sic ratum esset, si patres auctores fierent; hodieque in legibus magistratibusque rogandis usurpatur idem jus vi ademtum, priusquam populus suffragium ineat, ut in incertum comitiorum*

bus patriciis ſuffragia majores veſtri paravere: quamvis, Quirites, in vobis ſit, uti, quae juſſa nunc pro aliis toleratis, pro vobis agere, aut non agere certe poſſitis. Jovem aut alium quem Deum conſultorem exſpectatis? magna illa conſulum imperia & Patrum decreta, vos exſequendo rata efficitis, Quirites: ultroque licentiam in vos auctum, atque adjutum properatis.

X. Neque ego vos ultum injurias hortor; magis uti requiem cupiatis: neque diſcordias, ut illi criminantur, ſed earum finem volens, jure gentium res repeto: &, ſi pertinaciter retinebunt, non arma, neque ſeceſſionem, tantummodo, ne amplius ſanguinem veſtrum praebeatis, cenſeo. Gerant, habeantque ſuo modo imperia; quaerant triumphos: Mithridatem, Sertorium & reliquias exſulum perſequantur cum imaginibus ſuis.

rum eventum patres auctores fierent. Et Cicero pro Cn. Plancio: *Nam ſi ita*, inquit, *eſſet quod Patres apud majores noſtros tenere non potuerunt, ut reprehenſores eſſent Comitiorum*, &c. Illud autem, *modo*, quod nos addidimus, in vet. cod. non eſt, ſed omiſſum videtur a librariis, ob alterum, *modo*, quod praecedit. Sic autem locutus eſt Salluſtius tum in bello Jugurthae, tum in Epiſt. I. De rep. ordinanda, cum dixit: *Fertur accenſus in ſocios modo, modo in cives*, &c. URSIN. Hiulcus & plane mendoſus locus, cum ita legatur vulgo: *quo tribunos plebei modo patricium magiſtratum.* quod nullam, uti opinor, commodam poteſt elicere ſententiam. Vaticanus: *quo tribunos plebei modo patricium magiſtratuum.* Fabri & Bricon: *quo tribuni* plebei *modo patricium magiſtratuum.* Eam autem quam expreſſi, parum abeſt, quin veram & certam ſcripturam eſſe exiſtimem. CARRIO. Vulgo legitur, *Quo Tribunos plebei modo patricium magiſtratum.* Vatican. *quo T. pl. m. p. magiſtratuum.* Fabri & Briconeti: *Quo tribuni plebei m. p. magiſtratuum*, quam lectionem fere probat Carrio. Scribendum: *Ne vos ad virilia illa vocem, quo tribunos plebei modo, patricium magiſtratum, libera ab auctoribus patriciis ſuffragia majores veſtri paravere.* Vid. lib. I. Obſerv. cap. 25. Gronovii. WASSE in *Add.*

QUIRITES] Locum partim ex Vaticano, partim ex aliis duobus, ita conſtituendum judico: *cum vis omnis, Quirites, in vobis ſit, &, quae juſſa unde pro aliis toleratis, pro vobis agere, aut non agere certe poſſitis.* prius illud, *cum vis omnis*, a Vaticano eſt. poſterius & pro *ut*, etiam ab aliis duobus. CARRIO.

QUAMVIS QUIRITES IN VOBIS SIT] Scripti libri *quamvis omnis.* Latinus Latinius Viterbienſis: *Quum vis omnis*, rectiſſime. Sed totum locum ſic legendum cenſeo: *Deinde ne vos ad virilia illa vocem, queis tribunos plebis m. m. p. m. l. a. a. p. ſ. majores veſtri peperere, quum vis omnis, Quirites, in nobis ſit, ut quae juſſa nunc pro aliis toleratis, p. v. a. a. n. a. certe poſſitis, Jovem aut a. q. d. c. exſpectatis?* CIACCON. Verba ſunt ex eadem oratione, quae ita in vet. cod. meo leguntur: *Quamvis omnis Quirites in vobis ſit.* Unde apparet perſpicue legendum eſſe: *Quom vis omnis, Quirites, in vobis ſit.* Paullo poſt pro eo quod vulgo habetur, *abſit periculum & labos*, videtur legendum; *Ab iis abſit periculum & labos, quibus nulla pars fructus*, &c. Ex iis vero quae ſequuntur: *Repentina iſta frumentaria lege*, &c. intelligi poteſt, latam fuiſſe legem factione patrum, ut quini modii tritici ſingulis menſibus viritim dividerentur. URSIN. Ex Vatic. & aliis duobus, ita conſtituendum: *Cum vis omnis, Q. i. v. ſ. & quae juſſa nunc p. a. t.* &c. prius illud, *cum vis omnis*, a Vaticano eſt. Poſterius & pro *ut* etiam ab aliis duobus. WASSE.

NEQUE EGO VOS ULTUM INJURIAS HORTOR] Et haec recitat Fronto, eodem Hiſt. libro, in verbo, *Hortor*: omiſſo verbo, *Ego*. ALD. MAN. Idem Meſſus ex hoc ipſo Hiſtoriarum haec recitat libro; ſed apud eum vox *una*, quae in vulgato deſideratur, ex meo reponenda eſt. CARRIO.

CAPIATIS] Omnes libri *cupiatis*. CARRIO.

CENSEO] Recte tres libri vett. *cenſebo*. CARRIO.

GERANT, HABEANTQUE SUO MODO IMPERIA] *Suo modo*, antique, id eſt ſuo arbitratu, atque (ut ipſus fere loqui conſuevit) ex ſua lubidine. Sic ſaepe hoc verbum acceptum in Plauto; ut vel ibi, & quidem bis una Perſae ſcena: *Meo modo iſtuc*

suis. Absit periculum & labos, quibus nulla pars fructus est; nisi forte repentina ista frumentaria lege munia vestra pensantur. Qua tamen

istuc potius fiet, quam tuo. &, *At meo si liceat modo, Sapienter potius facias, quam stulte.* Hoc eo monere visum est, ne quis *modo* istud, pro more & consuetudine perperam & suo modo interpretandum existimet. DOUZA.

ABSIT PERICULUM ET LABOS] Credo scripsisse Sallust. *Ab iis absit periculum & labos, quibus nulla pars fructus est.* CIACC. Ita Codd. & Balliol. *Ciacconius* ex conjectura inficete, ineleganterque: *absit ab iis p.* Sed Auctor se tuetur Catil. VI. *delecti* quibus *corpus annis infirmum*. Et XVII. infra, *juventus &c. favebat.* Quibus *in otio vivere copia erat.* XXXVIII. *Semper in civitate* quibus *opes nullae sunt; bonis invident*, & Jug. III. Denique I. 15. Quibus *illa placent in armis sunt.* De Luculli militibus Plutarch. pag. 515. Οἱ δ' ὑπελείποντο τοὺς δεξιοῦντας, καὶ κενὰ περιεῤῥίπτουν βαλάντια, καὶ μόνον μάχεσθαι τοῖς πολεμίοις ἐκέλευον ἀφ' ὧν μόνος ἠπίστατο πλουτεῖν. WASSE in *Add.*

REPENTINA ISTA FRUMENTARIA LEGE] Apparet latam fuisse legem factione Patrum, ut quini modii tritici singulis mensibus viritim dividerentur. CIACC. Locus corruptus, & absque eruditο illo acumine doctissimi & humanissimi Cl. Puteani, fuisset plane depositus. Itaque primum librorum variantes scripturas indicabo; dein ipsius Puteani emendationem adponam. Liber Vaticanus; *frumentaria lege munia vestra pensantur: qua tamen quivis modis libertatem omnium aestimavere: qui profecto non amplius possunt alimentis carceris. namque utilis exiguitate mors probibetur, senescunt vires; sic neque absolvi cura familiari tam parva res, & ignavus quiusque tenuissimas perfrustratur.* In Bricon. & Fabri: *quinis modiis*, scriptum est: uti etiam illud, *qui profecto*. Deinde ab iisdem illis absunt duae voces; *ut* & *possit*. Postremo in iisdem est, *& ignavi qui usque ten. perfrustrantur.* hinc divina illa Puteani correctio existit; *Nisi forte repentina ista frumentaria lege munia vestra pensantur: qua tamen quinis modiis libertatem omnium aestimavere; qui profecto, non amplius possunt alimentis carceris. namque ut illis exiguitate mors probibetur, senescunt vires; sic neque absolvit cura familiari tam parva res, & ignavus quisque tenuissima spe frustratur.* sententia plana, & emendatio divina: de qua illud habeo dicere, *conveniant omnes augures, haruspices.* nemo verius, nemo certius divinaverit. comparat enim legem frumentariam, qua quinque modii plebi dabantur (de quo nihil alibi legere memini) cum alimentis captivorum. ut, inquit, captivis ea alimenta dantur, quibus mors quidem prohibeatur, vires autem non tantum non confirmentur, verum etiam senescant, & atterantur: sic frumentaria ista lex plebem cura familiari non liberat; sed est, ut ignavus quisque tenuissima spe frustretur. CARRIO. Carrionis editio haec sic exhibet, *Cum tamen qui his modis & hi profecto*, dein, *alimentis carere namque utiles exig.* & *sic ut neque absolvi c. f. t. p. r. possit.* WASSE. Leviter immutat illa Demosthenis Olynth. III. pag 14. Ἴσως ἂν ἴσως, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τέλειόν τε καὶ μέγα κτήσαισθε ἀγαθόν· καὶ τῶν τοιούτων λημμάτων ἀπαλλαγείητε, ἃ τοῖς ἀσθενοῦσι, παρὰ τῶν Ἰατρῶν σιτίοις διδομένοις ἔοικε· καὶ γὰρ οὔτε ἰσχὺν ἐκεῖνα ἐντίθησιν, οὔτ' ἀποθνήσκειν ἐᾷ. Alexis: Πυθαγορισμοὶ καὶ λόγοι Λεπτοὶ διεσμιλευμέναι τε φροντίδες Τρέφουσ' ἐκείνους. τὰ δὲ καθ' ἡμέραν τάδε, Ἄρτος καθαρὸς εἷς ἑκατέρῳ, ποτήριον Ὕδατος, τοσαῦτα ταῦτα, δεσμωτηρίου λέγεις δίαιταν, &c. οἱ δ' ἡμέρας Δειπνοῦσι πέμπτης ἀλφίτου κοτύλην μίαν. Carceri inclusis Commentariensis duas tresve diurnas libellas alimenti nomine dabat, ex annona qua pauperes alebantur L. Jud. IX. C. de Episc. *audient.* Tantulam cibi copiam Asinio Gallo Tiberii jussu praebitam narrat Dio. Erat enim τοιαύτη καὶ τοσαύτη (τροφὴ,) ὥστε μήτε τινὰ ἡδονὴν καὶ ῥώμην αὐτῷ παρασχεῖν, μήτε ἀποθνήσκειν αὐτὸν ἐᾶν. Ubi Demosthenis verbis utitur. Confer *Senecam* Epist. pag. 68. Edit. Gronov. Ball. *Carcere*, &, *absolvi cura fam. tam parva re possit*, & *ignavi*. Infra: omittit *tamen*. WASSE. in *Add.*

MUNIA VESTRA PENSANTUR, &c.] Totus hic locus valde perturbatus, neque tamen ex antiquo libro, qui valde a vulgatis omnibus dissentit, elicere quidquam potui, quod sententiam illustraret. fortasse in hoc felicior erit aliorum industria. ego, ut in antiquo lib. scriptum vidi, ita testatum relinquam. est autem in eo sic: *In unia vestra pensantur: qua tamen quin is modis libertatem omnium aestimavere, qui profecto non amplius possunt alimentis carceris. neque utiles exiguitate mors probibetur. senescunt vires, sic ut neque absolvi cura familiari tam parva res. & ignavi quisque tenuissimas perfrustratur: quae tamen, quamvis ampla, quoniam servitii pretium ostentaretur, &c.* A. MANUT.

CUM TAMEN QUI HIS MODIS LIBERTATEM OMNIUM AESTIMAVERE] Liber scriptus: *Qua tamen quin is modis.* Latinus Latinius, *quinis modiis*, cui assentior. CIACC. Sic (*quinis modiis*) legendum esse, jam olim docuit eruditissimus Lipsius libro

men quinis modiis libertatem omnium aestumavere, qui profecto non amplius possunt alimentis carceris. Namque ut illis exiguitate mors

libro primo Electorum cap. 8. Coler. Lips. I. Elect. 8. legit: *Cum tamen quinis modiis*: egregie & magno momento ad historiam. Lex illa frumentaria, ab optimatibus lata, placandae plebi, post obitum Sullae, menstruum definiebat in capita, non plus quinque modios. id calumniatur Tribunus, & ait: exiguum eum modum esse fere comparandum cum alimentis carceris, quorum tenuitas, ut mortem prohibet, ita vires non auget. Reliquam scripturam sic concipit idem Lipsius: *qua tamen quinis modiis omnium libertatem aestimavere, qui profecto non amplius prosint alimentis carceris, namque ut illis exiguitate mors probibetur, senescunt vires, &c.* Rupert.

Quinis] At Donat. in Phorm. *quaternos*, & Cato de R. R. cap. 56. Wasse.

Hi profecto non amplius possunt alimentis carere] Liber scriptus, *qui profecto n. a. possunt alimentis carceris.* Forte *qui profecto non amplius poscunt alimentis carceris.* nam, *poscere*, pro, promittere, Terent. dixit in Heautontimor. I. & Plautus. Et *amplius alimentis*, pro, *amplius quam alimenta*, significat ut supra *neque amplius una die aut una nocte.* & Tacitus *amplius unciario faenore.* Alimenta autem carcerum & servorum, quini modii erant singulis diebus, quae *dimensum* dicebant. Seneca lib. Epist. II. Epist. 81. *Ille qui in scena laxius incedit, & haec resupinus dicit: Impero Argis, regna mi liquit Pelops, qua Ponto ab Helles atque ab Ionio mari, urgetur Isthmos: Servus quinque modios accipit.* Ciacc. Aliter haec verba, & quidem ex eadem Lepidi oratione, habentur in vet. cod. in quo ita est: *Qui profecto non amplius possunt alimentis carceris, &c.* Ut illud, *non amplius alimentis carceris*, positum videatur pro eo quod est, *non amplius quam alimenta.* Sic enim Tacitus, *amplius unciario foenore* dixit, & Sallustius ipse supra: *amplius una die aut nocte. Possunt* vero, pro *promittunt*, tum Plautus pluribus locis, tum Terentius usurpavit in Heautontimor. Alimenta autem carcerum, & servorum *quini modii* (ita enim habet vetus etiam codex meus) idem est, dabanturque singulis mensibus, & dicebatur *dimensum.* Seneca Epist. CCXI. *Servus est, quinque modios accipit.* & Epist. XVIII. *Liberaliora sunt alimenta carceris. sepositos ad capitale supplicium non tam anguste qui occisurus est pascit, &c.* Sallustius in oratione Lepidi: *Populus Romanus, paullo ante gentium moderator, &c. neque servilia quidem alimenta reliqua habet, &c.* quibus verbis *quinos hos modios* intellexit. Ursin. Puteani & Ciacconii emendatio verissima: *qui profecto non amplius possunt alimentis carceris.* Coler. De alimentis carceris vid. etiam legem XII. Tab. apud Gellium lib. XXI. cap. 1. confer Demosth. Olynth. III. qui haec de diaeta medicorum: Thucydidem lib. VII. ad finem: Senec. Ep. LXXX. Symmach. Praef. lib. I. Ep. 23. ad Auson. *Parvis nutrimentis quanquam a morte defendimur, nihil tamen ad robustam valetudinem promovemur.* Lipsius legendum putat *prosint.* Elect. I. 8. Wasse.

Namque utilis exiguitate mori prohibetur] Vetus liber, *namque uti illis*: quemadmodum, inquit, alimenta, quae in carcere praebentur, quod exigua sunt, prohibent mortem, sed senium accelerant. Tacit. lib. XVI. *Vidua implexa luctu continuo, nec ullis alimentis, nisi quae mortem arcerent.* Ciaccon. Ex eadem oratione haec quoque sunt. Placet autem lectio veteris codicis mei, in quo est: *Namque uti illis, &c.* Ut dicat: quemadmodum quae in carcere dantur alimenta, quod exigua sunt, prohibent quidem mortem, sed senium accelerant. Simili quadam sententia usus est Tacitus libro XVI. cum dixit: *Vidua implexa luctu continuo, nec ullis alimentis, nisi quae mortem arcerent, &c.* Et Hieronymus in Commentariis ad cap. IV. Ezechielis, *Demosthenem* edit auctorem sententiae, cum ait: *Decem panis unciae diurnae, & aquae tertia sextarii pars, anima magis trabitur, quam sustentatur.* Demosthenis autem verba ex Olynth. III. sunt haec: ἃ τοῖς ἀσθενοῦσι παρὰ τῶν ἰατρῶν σιτίοις διδομένοις ἔοικε, καὶ γὰρ οὔτε ἰσχὺν ἐκεῖνα ἐντίθησιν, οὔτε ἀποθνήσκειν ἐᾷ. Quod autem paulo post habetur, *Vindices libertatis*, facit ad inscriptionem numismatis argentei Augusti, in quo est, Libertatis. P. R. Vindex. Ursin.

Sic

mors prohibetur; ſeneſcunt vires: ſic neque abſolvit cura familiari tam parva res: & ignaviſſumi quique tenuiſſima ſpe fruſtrantur; quae tamen quamvis ampla, quoniam ſervitii pretium oſtentaretur, cujus torpedinis erat decipi & veſtrarum rerum ultro injuria gratiam debere? Namque alio modo, neque valent in univerſos, neque conabuntur.

XI. Cavendus tamen dolus eſt. Itaque ſimul comparant delenimenta, & differunt vos in adventum Cn. Pompeji: quem ipſum ubi pertimuere, ſublatum in cervices ſuas, mox demto metu lacerant. Neque eos pudet vindices, uti ſe ferunt, libertatis, tot viros ſine uno, aut remittere injuriam non audere, aut jus non poſſe defendere. Mihi quidem ſatis ſpectatum eſt, Pompejum, tantae gloriae adoleſcentem, malle principem volentibus vobis eſſe, quam illis do-

Sic ut neque absolvi] Verba ſunt ex eadem oratione. Sed particula, *ut*, non eſt in vet. cod. in quo ita legitur totus hic locus: *Sic neque abſolvi cura familiari tam parva re, & ignavi cujuſque tenuiſſima ſpe fruſtratur.* Paulo poſt Faërnus legebat, *qua tamen*, pro eo quod vulgo habetur, *quae tamen.* Item, *oſtentaretur*, non *oſtenderetur*, quae lectio confirmatur a codice etiam meo manuſcripto. Ciaccon. & Ursin.

Ignavissimi] Correximus, *ignavi cujuſque tenuiſſimas ſpes fruſtratur:* & poſtea: *Qua quamvis ampla*; ut illud *qua* reſpiciat τὸ *decipi:* deinde, *& veſtra munerantibus pro injuria gratiam debere.* III. Obſerv. 2. Gronov. Wasse.

Quamvis ampla] Ex veſtigiis libri Vaticani, Gallicorumque exemplarium, *& ignavi quiuſque tenuiſſimas perfruſtrantur*, legit Schott. *ignavia quiſque tentus ſuas ſperes fruſtratur.* Nam *ſperes*, multitudinis numero M. Varro ſaepe uſurpavit, ut in Menipp. & apud Non. in voce, *Lactare*, Ennium, Feſtum, alioſque. Wasse.

Cujus torpedinis] Pro *quantae!* cum exclamatione, ut apud Plautum Moſtell. III. 3, 5. *cujuſmodi.* Cujuſmodi *gynecaeum? quid porticum?* & Rud. I. 12.

Pro di immortales, tempeſtatem cujuſmodi
Neptunus nobis hac nocte miſit proxima!

Salluſtium ſequitur Arnobius p. 93. Cujus *eſt autem* pudoris, *quinimo* inverecundiae cujus, *quod agere te videas, in eo alterum reprehendere*? Pro *tantae* vel *ejus* utitur Tacitus, Hiſt. I. 37. *Et*, cujus levitatis eſt *Galba*, *jam fortaſſe promiſit.* quamvis ampla, hoc eſt, *quantumvis ampla eſſent*, vel, *etſi revera eſſent ampla.* Haec Salluſtiana a Demoſthene adumbrata ſunt. Wasse in *Add.*

Vestrarum rerum ultro injuria] Si ſanus hic locus, tum ſenſus eſt: *& veſtrarum rerum in injuria gratiam inſuper habere deferenti.* vel, *& gratiam veſtrarum rerum ultro debere immerito*, id eſt: cum ſumma veſtra injuria. Verum ne ſic quidem ſatis Latina ſunt, & ſatis apte cum ſuperioribus cohaerent. Ipſe ergo, *veſtra renumerantibus pro i. g. d.* At Gronovius, *veſtra munerantibus pro.* Haec autem a vulgata lectione nimis abſcedunt. Putaram aliquando: *veſtrarum rerum altera injuria*, hoc eſt *in*, vel *ſub* altero damno. ut Jugurth. in mea injuria *deſpecti eſtis.* Ut eſſet *prima injuria* eripientium, *altera vero*, ſervitutis mercedem reddentium. Hoc tamen acutius quam verius. Praeterea, tametſi *injuria* paſſive, idque apud noſtrum, inveniatur, tamen, an paſſive τῷ *rebus* competere poſſit ampliandum pronuncio. Pro *injuria* gratiam debere. Contarenus lib. de Frumentar. Rom. largitione tentat: *ultra injuriam.* Ex Demoſthene item haec adumbrata videntur. Κύριοι μὲν τῶν ἀγαθῶν οἱ πολιτευόμενοι, καὶ διὰ τούτων ἅπαντα πράττεται. ὑμεῖς δ' ὁ δῆμος ἐκνενευρισμένοι, καὶ περιῃρημένοι χρήματα, συμμάχους ἐν ὑπηρέτου καὶ προσθήκης μέρει γεγένησθε, καὶ τὸ πάντων ἀνανδρότατον τῶν ὑμετέρων αὐτῶν χάριν προσοφείλετε. Infra: *namque alio modo.* hoc eſt: *aliter enim quam largitione*, neque valent &c. Wasse in *Add.*

Cavendus tamen] Lege: *tantum.* Gronov.

Malle principem volentibus vobis esse, quam illis dominationis socium] Videtur legendum: *malle Principem volentibus vobis eſſe, quam illius dominationis ſocium:* vel, *malle Prin-*

 cipem

dominationis ſocium, auctoremque in primis fore tribuniciae poteſtatis. Verum, Quirites, antea ſinguli cives in pluribus, non in uno cuncti praeſidia habebatis: neque mortalium quiſquam dare, aut eripere, talia unus poterat. Itaque verborum ſatis dictum eſt. Neque enim ignorantia res claudit. Verum occupavit vos neſcio quae torpedo, quia neque gloria movemini, neque flagitio; cunctaque praeſenti ignavia mutaſtis: abunde libertatem rati, quia tergis abſtinetur, & huc ire licet atque illuc, munere ditium dominorum.

XII. At-

cipem volentibus vobis, quam illius dominationis eſſe ſocium, ſive, *quam invitis dominationis eſſe ſocium.* Nam ſupra Jugurth. 102. habetur: *Tutiuſque rati volentibus, quam coactis imperitare.* CIACCON. & URSIN.

DOMINATIONIS SOCIUM] Antea *& ſocium.* quam vocem tollendo, recte locum emendavit Lipſius, cujus emendatio Fabri & Bricon. libros ſubſcriptores habet. CARRIO.

NEQUE ENIM IGNORANTIA RES CLAUDIT] Haec recitat Donatus in Terent. Eun. act. I. ſc. 2. A. MANUT. & CARRIO. Donatus citat ex Salluſtio: *Item nihil ſocordia claudebat.* CIACC. Ad illa vero quae habentur in extremo hujus orationis (*neque ignorantia res claudit*) facit quod ex Salluſtio item citat Donatus in Terentium: *Nihil ſocordia claudebat.* Item paulo poſt abundat, ut videtur, vox, *libertatem*; legendumque: *Abunde rati, quia tergis abſtinetur.* Nam ſic Tacitus Salluſtii, ut diximus, imitator, libro XVIII. locutus eſt, cum dixit: *Ipſe abunde ratus, ſi praeſentibus frueretur.* URSIN. *Claudit*, valet, deficit: Monui olim, id verbi in Terentii Eunucho reponendum, *benignitatem claudere*, nec multis perſuaſi, quanquam aperte agnoſcit Donatus. Uſus eo etiam Auſonius in Prologo Ludi Sapientum: *ſcitis profecto quae ſint; ſed ſi memoria Rebus vetuſtis cludit. Cludit memoria*, ut hic, *Res claudit.* LIPSIUS. IV. Ep. Q. 14. *Ignorantis* Ball. Pariſ. & Baſ. 1531. Gruteriana, aliae Editt. *ignorantia.* hoc eſt, interprete Badio, *impedit ab effectu obtinendo.* Criſpinus, cui *ignorantis* placuit, ita interpretatur: *Neque enim res fruſtret vos ignaros*; puto: *neque enim* ex ignorantia *res claudicat.* hoc eſt, *non enim ob ignorantiam veſtram, ſed torpedinem, res veſtrae minus procedunt.* Ita locutus Terentius Andr. III. 3. Eunuch. I. 2. 84. aliique paſſim, quos adduxit Cl. Gronovius pater ad Livium XXII. 39. Hoc ſenſu *vacillare* apud Cic. & alios, *claudicare* apud Lucretium, cui addas licet Hegeſippum in Praefat. *Ut liquido clareat, utrum a Senioribus Judae nuſquam generationis ejus ſucceſſio* claudicaverit, *an vero oſtenderit in Principum ſerie.* Ibi membranae C. C. C. *femoribus Judae.* Hoc ſenſu apud Galenum Symptom. lib. IV. Τὸ χωλεῦον παρ' αὐτοῦ τοῦ λόγου. Arnobius p. 76. *Nec in aliquo lapſu eorum aliquando* claudicaverit *vita.* Ubi pro voce *probabilem* ipſe legerim *prolabilem*: eo ſenſu quo pag. 77. *animas eſſe indicant* labiles, & 79. *parvarum* & labilium virium. Idem p. 232. *ſine ture Religionis officium* claudicat. Apulejus D. Soc. p. 112. *ut ubi dubitatione* claudicaret, *ibi divinatione conſiſteret.* Codex Cajenſis *claudeat*, recte. WASSE *in Add.* In Hegeſippo videtur legendum *conſtiterit* pro *oſtenderit.* HAVERC.

OCCUPAVIT VOS NESCIO] Omnes libri, *occupavit neſcio qua vos*, vetuſte. CARRIO.

QUIA NEQUE] Vaticanus, *quia non.* Fabri & Briconeti, *qui non.* CARRIO.

MUTASTIS] Omnes libri *mutaviſtis.* CARRIO.

ABUNDE LIBERTATEM RATI, QUIA TERGIS ABSTINETUR] Exiſtimo vocem, *libertatem*, gloſſema eſſe. Tacit. Hiſt. II. *Ipſe abunde ratus, ſi praeſentibus frueretur.* CIACC. Vocem ſecundam immerito damnat Ciacconius. Citat enim Servius p. 420. *abunde libertatem rati, ſcilicet quia.* At vox penultima hodie in editis non invenitur. Defendat ſe Noſter. Jug. XVII. abunde magna praeſidia *nobis in veſtra amicitia* fore. CIX. *parentes* abunde habemus. Vid. Paraei Lex Plaut. voce *Parum.* WASSE in *Add.*

TERGIS] Servius libro primo AEn. *Tergum*, inquit, *dorſum ſignificat. Salluſtius; quia tergis abſtinetur.* Cariſius lib. I. *tergum, dorſum eſt; ſed contrario Virgilius terga boum dixit. Et in IX. hinc raptas fugientibus ingerit haſtas In tergus.* quo *exemplo etiam illis reſiſtitur, qui volunt tergum hominis eſſe, tergus pecoris.* Sic Cariſii defectum ſupple. CARRIO. Supra lib. I. p. 5. *De vita atque tergo regio more conſulere.* HAVERC.

MUNERE] Figurate omnes veteres libri, *munera.* CARRIO. Quam ad rem potiſſimum clauſulam iſtam attinere dicerem, ſaepe mecum & cum

XII. Atque haec eadem non ſunt agreſtibus; ſed caeduntur inter potentium inimicitias, donoque dantur in provincias magiſtratibus. Ita pugnatur, & vincitur a paucis: plebes, quodcumque adcidit, pro victa eſt: & in dies magis erit: ſi quidem majore cura dominationem illi retinuerint, quam vos repetiveritis libertatem.

Poſtquam egreſſus anguſtias. *Meſſus.*

Ad Cyzicum perrexit firmatus animi. *Ex eodem.*

Ut ſuſtinere corpora plerique nequeuntes, feſſi, arma ſua quiſque ſtantes incumberent. *Idem, & Servius.*

Ac ſtatim fugitivi, contra praeceptum ducis, rapere ad ſtuprum virgines, matronaſque. *Nonius.*

XIII. Qui-

cum animo meo agitavi jam antea; neque tamen umquam ad certam aliquam conjecturam quivi evadere: nunc vero ad eam ſententiam accedit animus, ut *munera*, non autem *munere*, conſentientibus manuſcriptis, emendari placeat. Quod quidem per appoſitionem additum, atque hoc pacto interpunctum: *Et huc, & illuc ire licet; munera ditium dominorum*; ad Munera Theatralia, & gladiatorum familias referundum arbitror, quibus Marcus iſte populum Romanum contendit; eos *Munera ditium dominorum* (quod genus Munerarii, hoc eſt, Munerum exhibitores cluebant) contumelioſe ſatis pro rei indignitate appellant; eoque ignaviae proceſſum dicens, ut cives ingenui, & (quae ratio maxima eſt) Romani, non ſervitio, ſed imperio nati, praeclare ſecum agi exiſtiment, ſi tergis abſtineatur; hoc eſt, ſi non ſcapulas ſuas ad quotidianam virgidemiam praebentes, alienae ſuperbiae ludibrio, ac flagitribae ſint, neque (ſic tamquam legitimi gladiatores in dominorum leges auctorati, *uri, vinciri, verberari*) animis corporibuſque addictis Laniſtae alicui Thraci in cuſtodiam porro, atque in diſciplinam tradantur, Ludo gladiatorio incluſi; unde pedem efferre donec dominus juſſerit, fas impune non ſit: aut in immundiſſimam ſaginam detruſi arenae denique reſerventur, ferro & feris in tempore objectandi: ſed libere, & ſine cuſtodia habiti, huc illuc ipſis ire liceat, quo animo lubet, hoc ſolo diſcrimine ejuſmodi nugas hominum venalium vincentes. *Munera* ergo *Munerales* quaſi factos interpretor, pudendo probro, & quo in animos ad ſervitutem (quam idem tota hac Oratione Quiritibus objectat) paratos addictoſque, nihil aliud dici poſſit aſperius, aut amarulentius. DOUZA. Hoc vult: ſatis amplam ducentes libertatem, quod cura familiari ſoluta, palantes ire licet, huc illuc, ex munere illorum Beatorum qui vobis haec otia fecerunt. Balliol. hic *munera*. At quo ſenſu? num pro gladiatoribus & arenariis? Non probo. WASSE in *Add.*

VINCITUR A PAUCIS] Longe alia, neque tamen animo meo melior, Fabri & Bricon. ſcriptura, *vincitur a paucis plebes; quodcunque accidit pro victis eſt*: etſi illud, *pro victis eſt*, etiam Vaticanus agnoſcat liber. CARR.

SI QUIDEM] Sententia ex Demoſthene expreſſa. Εἰδ' ὁ μὲν εἰς ἀεί τι μεῖζον τῶν ὑπαρχόντων δεῖ πράττειν, &c. WASSE.

POSTQUAM] Meſſus de elocutionum exemplis: *egreſſus illam rem.* CARR.

AD CYZICUM] Ex eodem Aruſiano: *firmatus illius rei.* CARRIO. An loquitur de Lucullo, qui egregia victoria Cyzicum liberarat? Non dubito. COLER.

UT SUSTINERE] Aruſianus: *incumbit illam rem.* Servius lib. VII. AEneid. *Stant longis adnixi haſtis & ſcuta tenentes: Romani moris eſt & bellicae neceſſitatis, ut Salluſtius commemorat, feſſi arma ſua quiſque ſtantes incumberent.* Sic enim ibi legendum, & apud Aruſianum vox *feſſi* inſerenda. totus denique locus ex hoc conſtituendus. CARR. *Feſſi* a Salluſtianis cenſoribus additum: idque (uti ipſis perſuaſum eſt) ex Servio obſervante: *Suſtinere corpora plerique nequeuntes*, pro *feſſi*, poſitum hoc loco; quippe Salluſtiani contextus quaſi interpretamentum: quod ſi recte iidem illi (uti par erat) attendiſſent, numquam profecto gloſſemate Serviano Salluſtianam Hiſtoriam miſcendo commaculaſſent, cum vox *feſſi*, in Frontone idem hoc exemplum producente, nuſquam gentium compareat. Idem error in *ſtantes*, qui ex eodem Frontone corrigendus hoc modo: *Arma ſua quiſque inſtans incumberet.* DOUZA.

AC STATIM] Nonius de impropriis ex III. haec adducit, ut vulgo legitur, ut autem in vet. cod.

XIII. Quibus a Sertorio triplices insidiae per idoneos saltus positae erant: prima, quae fonte venientes exciperet. *Servius.*

Ingens ipse virium, atque animi. *Arusianus.*

Locum nullum, nisi in quo armati institissent. *Idem.*

At Oppius, postquam orans nihil proficiebat, timide veste tectum pugionem expedire conatus, a Cotta, Vulscioque inpeditur. *Nonius.*

Castrisque conlatis; pugna tamen ingenio loci prohibebatur. *Idem.*

Sed Pompejus a prima adolescentia, sermone fautorum, similem fore se cre-

cod. ex lib. IV. notans *stuprum* de quovis luxu improprie dici. Carrio.

Quia Sertorio] Servius lib. II. AEneid. *Sallustius*, inquit, *dixit: Quia Sertorio triplices insidiae per saltus positae erant: prima; subaudiendum reliquit, insidia. quod dicere non possumus.* Idem lib. X. AEneid. *Sallustius dixit: prima qui venientes exciperent, cum de insidiis loqueretur: quas numeri pluralis esse constat.* Neutro autem in loco numerus Historiae adscriptus est, qui apud eundem Servium lib. II. Georg. exprimitur. In quodam etiam legitur, *Quae a Sertorio.* male. Carrio. Multifariam haec apud Servium leguntur. Sed ex omnibus hanc habe veram lectionem: *Quis a Sertorio triplices insidiae per idoneos saltus positae erant, prima quae fonte venientes exciperet.* Huc respexisse Charisius videtur cum scribit lib. I. institutionum Grammaticarum: *Inimicitiae & insidiae pluraliter dici debent, sed Sallustius, de insidia, prima inquit, & Accius inimicitiam dicit.* Legerim tamen lubens in Charisio: *Sed Sallustius de insidiis, prima inquit.* Porro quod ait de Accio Charisius, vereor ne reponendum sit Ennii nomen ex Agellio lib. XIX. cap. VIII. qui hos versus adducit:

Eo, inquit, ingenio natus sum, amicitiam
Atque inimicitiam in fronte promtam gero.

Putsch.

Ingens ipse virium] Tacit. Annal. I. *Foemina ingens animi.* Ciaccon. & Ursin. Idem Arusianus: *illius rei ingens.* Carrio. Loquitur de Sertorio. Vide Valerium lib. VII. Coler.

At Oppius] Nonius de genere armorum: *pugio*, inquit, *est brevis gladius.* Carrio.

Castrisque conlatis, pugna tamen ingenio loci prohibebatur] *Castra castris conferre* dixit etiam Caesar lib. VII. ut ad eum locum notavimus. Item Ennius: Hectoris lytris *Castrisque castra ultro jam conferre parat.* Sic enim legendum apud Nonium in *Occupatus.* Huc etiam pertinent illa Taciti ex lib. V. *locorum ingenio se tuebatur.* Et illa fortasse ex Epistola Mithridatis: *Quia multitudinem arctis locis pugna prohibuere.* Ursin.

Ingenio loci prohibebatur] Tacit. Annal. V. *Locorum ingenio se tutabatur.* Sic in Epist. Mithrid. de hoc ipso fortasse loco: *Quia multitudinem arctis locis pugna prohibuere.* Ciacc. Idem Nonius: *ingenium* hic *naturam* interpretatur. Carrio.

Sed Pompejus, &c. similem fore se credens Alexandro Regi] Plutarchus tradit Cn. Pompejum ita similem forma fuisse Alexandro Magno, ut sermone fautorum fuerit Alexander appellatus. Ursin. Plinius lib. VII. Adeo vero gloria juvenis illius, totius orbis domitatoris, in oculis erat Romanis. Ab ea tamen vix quisquam mortalium propius abfuit quam Julius Caesar. De quo Paterculus: *Magnitudine cogitationum, celeritate bellandi, patientia periculorum, Magno illi Alexandro, sed sobrio neque iracundo simillimus.* Turcae etiam nescio quid crebro de Alexandro Magno somniant, & ejus nomen non nemo ex eorum Principibus usurpavit. Sed & Paulus Apostolus, θεῖον illud ὄργανον, a sancto Hieronymo Alexandro Magno comparatur. Coler.

Similem fore credens Alexandro] Plutarchus p. 619. in Pompejo: Ἦν δέ τις καὶ ἀναστολὴ τῆς κόμης ἀτρέμα, καὶ τῶν περὶ τὰ ὄμματα ῥυθμῶν ὑγρότης, τοῦ προσώπου ποιοῦσα μᾶλλον λεγομένην ἢ φαινομένην ὁμοιότητα πρὸς τὰς Ἀλεξάνδρου τοῦ βασιλέως εἰκόνας· ἣ καὶ τοὔνομα πολλῶν ἐν ἀρχῇ συνεπιφερόντων, οὐκ ἔφυγεν ὁ Πομπήϊος. ὥστε καὶ χλευάζοντας αὐτὸν ἐνίους ἤδη καλεῖν Ἀλέξανδρον. διὸ καὶ Λούκιος Φίλιππος, ἀνὴρ ὑπατικὸς, συνηγορῶν αὐτῷ, μηδὲν ἔφη παράλογον, εἰ Φίλιππος ὢν φιλαλέξανδρός ἐστί. Huc spectat quod de eodem narrat Appianus de B. Mithrid. pag. 253. Αὐτὸς δὲ ὁ Πομπήϊος ἐπὶ ἅρματος ἦν, καὶ τοῦδε λιθοκολλήτου, χλαμύδα ἔχων, ὥς φασιν, Ἀλεξάνδρου τοῦ Μακεδόνος, εἴ τῳ πιστόν ἐστιν· ἔοικε δ᾽ αὐτὴν εὑρεῖν ἐν Μιθριδάτου, Κῴων παρὰ Κλεοπάτρας λαβόντων. De hoc

credens Alexandro regi, facta, consultaque ejus quidem aemulus erat. *Nonius.*

Dubius consilii. *Arusianus.*

XIV. Post reditum eorum, quibus Senatus belli Lepidani gratiam fecerat. *Idem.*

Quod ubi frustra tentatum est, socordius ire milites occoepere, non aptis armis, uti in principio, & laxiore agmine. *Nonius.*

Atque eum Curio laudatum, accensumque praemiorum spe, quibus cum optavisset, ire jubet. *Idem.*

Eodem tempore Lentulus duplici acie locum editum multo sanguine suo-

hoc Triumpho Plutarchus 643. Ἡλικίᾳ δὲ τότε ἦν (ὡς μὲν οἱ κατὰ πάντα τῷ Ἀλεξάνδρῳ παραβάλλοντες αὐτὸν καὶ προσβιβάζοντες ἀξιοῦσι) νεώτερος τῶν τριάκοντα καὶ τεττάρων ἐτῶν, ἀληθείᾳ δὲ τοῖς τετταράκοντα προσήγον. WASSE in *Add.*

AEMULUS] Nonius Marcellus, *aemulus*, inquit, *est imitator.* Idem observat hic accusativum pro genitivo. Rectius itaque est in vet. cod. *aemulus facta consultaque*; quam vulgo *aemulatus.* Primum quod vocem, *aemulus*, hic explicat: deinde quod alioqui accusativus pro genitivo positus non erit: postremo quod saepe veteres nominibus eosdem casus dabant (grammatice loquor) quos ipsis verbis, de quo dixi nonnihil Antiquarum lect. Comment. II. cap. 19. Est itaque uno apud Nonium loco, *aemulus*, pro *aemulatus*, scribendum: altero haec ponenda verba: *facta consultaque ejus quondam aemulus erat*, quae, si Nonii sententiam spectas, non recte absunt. CARRIO.

DUBIUS] Arusianus Messus: *dubius hujus.* CARRIO.

BELLI LEPIDANI GRATIAM FECERAT] Sic locutus est in Bell. Catil. & in Bello Jugurthae, cum dixit: *Delicti gratiam fecit.* CIACCON. & URSIN. Idem Messus: *gratiam illius criminis facio.* Sic scribo: non *illi.* CARRIO.

SOCORDIUS IRE MILITES OCCOEPERE] Ita Junius, & Antverpiensis editio: sed rectius volgatae, *socordius ire miles, obrepere* postrema excepta voce, quae mihi in *obstrepere*, commmutanda videtur: pace Criticorum quod fiat. DOUZA.

APTIS ARMIS] *Aptum*, interpretatur Nonius, *connexum & colligatum.* Vulgo: *socordius ire miles obrepere.* Hinc legendum conjecit Junius: *socordius ire milites occoepere.* Quam ejus conjecturam, ut certam, secutus sum. CARRIO. Pro connexis & colligatis accipio cum Nonio; vel, quod potius placet, aptatis, expeditis, atque ita compositis, ut, ubi usus veniat, ad manum, atque in promtu esse possint: interpretatione a Catullo petita, cujus est ille versus notissimus: *Aptis sarcinulis, & expeditis.* DOUZA.

LAXIORE AGMINE] Hoc praeter morem disciplinae militaris, Romanae praesertim: & melior tutiorque ordo ille, quem Metellus in agmine, ad Vaccenses viam affectans, bello Jugurthino milites suos servare jubet, ubi legitur: *Sic animis eorum arrectis, equites in primo latere, pedites quam artissime ire, & signa occultare jubet.* DOUZA. Vid. Livium V. 49. IX. 31. apto *exercitu*, X. 25, 33. XLIV. *arma* apta, vertente Plutarcho, καὶ τὴν πανοπλίαν ἕκαστον, ὅπως ἐνεργὸν παρέξῃ. Caesar. B. Civil. I. 30. *Omnia sibi esse ad bellum* apta *ac parata.* & sic legendum apud Ammianum IV. 10. Glossae, *aptus* προσδεδεμένος. Hoc sensu περὶ τὸ σῶμα ποιεῖσθαι τὰ ὅπλα apud Xenophontem. Huic geminus extat apud Tacitum Hist. II. locus: *Longe alia proficiscentis ex Urbe Germanici exercitus species. Non vigor corporibus, non ardor animis. Lentum & rarum agmen & fluxa arma & segnes equi.* WASSE in *Add.*

ATQUE EUM CURIO LAUDATUM] Forte, *Scipio.* Livius de Massiva a Scipione dimisso lib. XXVII. CIACCON. Vet. Cod. habet, *Cupio*, ut fortasse, *Scipio* legendum sit, vel *Caepio.* Videndus Livius lib. XXVII. de Massiva a Scipione dimisso. URSIN. Ciacconius, qui multa Sallustio loca feliciter restituit, infelici sane conatu emendat: *Atque eum Scipio*; & refert ad laudationem illam Scipionis apud Livium Masanissae. Quo quid ad hunc locum excogitari possit absurdius, non video. Ego vulgatam lectionem probo. Curio is ille ipse est, qui Dardanos vicit, multis magnisque honoribus cumulatus: ejus meminit Epitome Livii. COLER. Nonio *optare* est *eligere.* Pro *eum*, in aliis est *cum.* pro *accensumque praemiorum spe*, est, *accensum quae praemiorum spes.* pro *jubet*, & *Curio* vel *Caepio*, denique in duobus veteribus est, *juvet* & *cupio.* Pessime. CARRIO.

EODEM] *Paludamentum*, teste Nonio, est vestis, nunc chlamys. CARRIO.

ſuorum defenſus, poſtquam ex ſarcinis paludamenta adſtari, & delectae cohortes intelligi coepere. *Idem.*

Si nihil ante adventum ſuum inter plebem & patres conveniſſet, coram ſe daturum operam. *Priſcianus* lib. XIV.

Fine inguinum ingrediuntur mare. *Aruſianus.*

XV. M. Antonius perdundae pecuniae genitus, vacuuſque curis, niſi inſtantibus. *Idem.*

Mu-

PALUDAMENTA] Senſum idoneum elicere nondum potui, videbatur tamen legendum: *paludamenta aptari.* PUTSCH. Locus mendoſus, neque ullius idoneae ſententiae. COLER.

ADSTARI] Vet. Cod. *obſtari delectae cohortes, &c.* docti viri legunt *baſtati*, ſententia non repugnante. CARRIO. Lego, *aſtati & delectae cohortes.* In Veteri Gloſſario exponuntur *aſtati δορυφόροι.* COLER.

SI NIHIL ANTE ADVENTUM] Hoc fragmentum ex IV. lib. Hiſtoriarum citat MS. Priſcianus, cujus fidem impreſſis poſt habere religio eſt. COLER. Priſcianus lib. XIV. *coram ad verbum.* CARR.

FINE INGUINUM] Apul. de Aſin. lib. II. *Aſini inguinum ſane licinia remota*; ſive, ut in aliis eſt, *inguinum ſine.* Sed legendum ex hoc loco, *inguinum fine.* Cato De re ruſtica cap. XXVIII. *Poſtea operito terra radicibus fini.* Vide an legendum ſit, *radicium fini*, ut cap. CXIII. *Amphoras nolito implere nimium, anſarum infimarum fini.* Et Oppius de bello Africo, *multiplici fine.* CIACCON. Cato De re ruſtica capite XXVIII. *Poſtea operito terra radicum fini.* & cap. CXIII. *Amphoras nolito implere nimium anſarum infimarum fini.* Hirtius de Bello Africo: *Umbilici fine.* Ex quibus locis, & ex hoc Salluſtii corrigendus Apulejus libr. II. de Aſino, ubi legi debet, *inguinum fine*, non, ut vulgo, *inguinum ſane lacinia remota.* URSIN. Quod mihi, ab aliis (videtur) haud ſatis intellectum, *inguinum tenus*, interpretari placet. DOUZA. Ex Aruſiano: *fine illius rei.* ſed hic quippiam, quod non ſatis integrum ſit, eſſe exiſtimo. CARRIO. Adfert ex Meſſo Aruſiano Lud. Carrio. Idem citat Philargyrius ad lib. III. Georg. Virgilii. COLER. Apulejus Metam. II. p. 31. *Saucius pauliſper* inguinum fine. Cato de R. Ruſt. cap. CXIII. *Amphoras nolito implere nimium* anſarum *infimarum* fini. Et XXVIII. *In ſcrobe cum pones, ſummam terram ſubdito. Poſtea operito terra* radicibus fini. Ita in utroque loco Codex Arondel. Juſtinus XXX. 4. *bort ri ſuos coepit, referendo Perſas, Bactroſque Indoſque & omnem Aſiam*, Orientis finem, *a Macedonibus perdomitas.* Codd. Bongarſii & Junt. *fine*, idque rectiſſime. WASSE in *Add.*

M. ANTONIUS] Idem Aruſianus: *genitus illi rei faciundae.* Hic autem eſt ille Antonius diſſolutiſſimus, qui gratia Cottae Conſulis & Cethegi, curationem nactus totius orae maritimae, Siciliam & provincias omnes depopulatus eſt; & ad poſtremum inferens Cretae bellum morbo periit. Aſconius Paedianus IV. Ver. Cicer. CARR.

GENITUS] Sen. I. de Clem. 18. Quanto, non naſci, melius fuit, quam numerari inter publico malo natos? Ubi Lipſius: „ Sicut adverſa formula in bonis Principibus, *Bono publico natos.* „ Suet. Ner. cap. VI. *Praeſagio fuit Domiti, patris vox, negantis, quicquam ex ſe & Agrippina, niſi malo publico, naſci potuiſſe.* Idem Sen. „ II. de Tranq. cap. 8. *Sapiens autem vicinus, proximuſque diis conſiſtit, ad illa nitens pergenſque excelſa, ordinata, intrepida, aequali & concordi curſu fluentia, ſecura, benigna,* bono publico „ natus, *ſibi & aliis ſalutaris, nihil humile concupiſcet.* Ita emendat Lipſ. IV. Ep. Q. 17. *Reſpexit enim*, inquit, *ad veterem formulam laudis, tralaticiam in lapidibus*, B. P. N. vel ſic: B. R. P. N. valet, *bono publico, vel reip. natus.* Eadem Symmachi mens fuit, cujus epiſtolas patruus meus Martinus Lipſius primus dedit: „ *Vides certe, ut ille ipſe, qui Romanis rebus antiſtat, natus eſt ad bonum publicum.* ". Haec Lipſ. Adde eundem de Conſt. Sapient. cap. VIII. p. 350. Grut. ad Liv. lib. XXV. cap. 12. Vid. not. ad Vell. lib. II. cap. 102. RUPERT.

VACUUSQUE CURIS, NISI INSTANTIBUS] Prodigioſior Antonio Vitellius, qui, ut eſt apud Tacit. III. Hiſt. 31. *umbraculis hortorum abditus, ut ignava animalia, quibus ſi cibum ſuggeras, jacent torpentque, praeterita, inſtantia, futura, pari oblivione dimiſerat.* Nec in alio cenſu Clitiphon ille Terentianus, ad quem pater Chremes Act. V. Heautontim. ſc. 2. *Ubi te vidi animo eſſe omiſſo, & ſuavia in praeſentia quae eſſent, prima habere, neque conſulere in longitudinem.* RUPERT. *A curis* Aſconius p. 277. Edit. Cl. Gronov. infra: *muros ſucceſſerant.* Recte. ita enim Livius XXXI. 45. *Et aſſuetudine ſuccedendi muros, & pertinacia animi ſubierunt primi.* Et, lib. VI. ſuccedens tumulum, XXVII. 18. & Tacit. Annal. II. 20. Hegeſippus III. 13. *Cum victor jam muro Rom. miles*

Muros successerant. *Idem.*

Saxaque ingentia, & axe vinctae trabes per pronum incitabantur, axibusque eminebant in modum ericii militaris veruta binum pedum. *Nonius Servius.*

Octavium mitem, & captum pedibus. *Arusianus.*

Igitur discubuere, Sertorius inferior in medio, super eum L. Fa-

les succederet. Codd. B. Pub. & C. C. C. aperte *muros*. & V. 19. *mirari se quod cunctarentur* murum succidere. Codices nostri *succedere*, quibus assentio. firmat ipse V. 23. Apulejus Met. V. p. 93. Larem *nostrum laetae* succedite. Hoc modo usus voce *accedere* Tacitus XII. 31. II. 58. An. II. 20. ubi *muro* intrudere frustra aggreditur *Muretus*. WASSE in *Add.*

MUROS SUCCESSERANT] Frequens hoc apud Livium & Tacitum. CIACCON. Idem Arusianus: *successit illum*. CARRIO.

SAXAQUE] *Verutum* interpretatur Marcellus *telum acutum & breve*. Turnebus Adversar. lib. VIII. cap. 7. legit: *& axe vincti orbes*. CARRIO.

ET AXE VINCTAE TRABES] Turnebus legit: *Et axe vincti orbes*. CIACCON.

PER PRONUM INCITABANTUR] Incito ἐπάγω Glossae, de inanimatis rarius usurpatur. *Incitandis* poenis Tacit. Annal. III. 25. pro intendendis. Hegesippus VI. 3: *Facile* in pronum *saxa devolvebantur*. ubi vox *venti* abest C. C. C. WASSE in *Add.*

ERICII] Servius lib. IX. AEneid. *In armorum*, inquit, *generibus milites sumunt ab animalibus nomina. Sallustius: in modum hirci militaris.* Ericium autem bellicam esse machinam, praeter ceteros, satis ostendit Caesar lib. III. De bello civili. CARRIO. Adi Lipsium De Re mil. WASSE.

OCTAVIUM] Ex Arusiano Messo: *captus hoc.* CARRIO.

OCTAVIUM MITEM] Mitis hoc loco valet *ignavus*, *instrenuus*, *obtusus*, & opponitur *manu prompto*, ut ex Plutarchi Sertorio pag. 570. patet; nam Cn. Octavium Nepotem intelligo, qui una cum L. Corn. Cinna consul fuit A. U. C. DCLXVI. Ἄλλως τε καὶ Ὀκτάβιον ὁρῶν μὴ αὐτοῦ ἀμβλύτερον ὄντα. De ejusdem ingenio paulo apertius idem in C. Mario. Οὐ τοσοῦτον ἀπειρίᾳ τοῦ Ὀκταβίου τὰ πράγματα βλάπτοντος, ὅσον ἀκριβείᾳ τῶν δικαίων προϊεμένου τὰ χρειώδη, παρὰ τὸ συμφέρον. Infra: milites eum quasi minime ἔμπειρον καὶ δραστήριον culpant. Postremo, Ὁ γὰρ ἀνὴρ οὗτος δοκεῖ, τἆλλα Ῥωμαίων εὐγνωμονέστατος γενόμενος, καὶ μάλιστα δὴ τὸ πρόσχημα τῆς ὑπατείας ἀκολάκευτον ἐπὶ τῶν πατρίων ἐθῶν καὶ νόμων, ὥσπερ διαγραμμάτων ἀμεταβόλων, φυλάξας, ἀρρωστίᾳ τῇ περὶ ταῦτα χρήσασθαι, πλείονα δὲ συνῶν χρόνον ἀγύρταις καὶ μάντεσιν ἢ πολιτικοῖς καὶ πολεμικοῖς ἀνδράσιν. Confer Appianum B. Civil. I. p. 393. Vellejum Paterc. & Eutrop. V. 4. Vox ergo *mitis*, quandoque, etsi rarius, in malam partem accipitur. Hinc Miles Plautinus: Mitis *sum equidem fustibus*. Terent. Adelph. II. 4. *Quid ait tandem nobis Sannio?* Sy. *Jam* mitis *est.* hoc est, *ex feroculo mansuetior factus*. Anglice dicimus, *Cowd*, *tame*. Huc trahenda etiam illa Taciti Hist. II. 71. *quod initium Sex. Pompejum agitandi adversus M. Lepidum odii nactus*, *ut* socordem *incusavit*, *adverso Senatu*, *qui Lepidum* mitem *magis quam* ignavum *ducebat*. & An. III. 32. mitem, *& injurium* segniter *laturum*. Apud Sacros Scriptores, Ecclesiasticos & Ethnicorum antiquiores fere in bonam partem voces, πρᾶος, Tanav Num. XII. 3. Insequentis aevi scriptores in malum detorquent, testis Alex. Aphrodisiensis in Topica Aristot. pag. 84. τὸ πρᾶον εἰς τὸ ἀργὸν καὶ ἀκίνητον μεταλαμβάνουσι. WASSE in *Add.*

IGITUR DISCUBUERE, &c.] De, *infra*, &, *supra cumbere*, nos in libro de Triclinio Romano. CIACCON. Hoc fragmentum, cum olim mendosissimum circumferretur, nos ex Vett. Codd. & auctoritate vetustorum numismatum, in pristinum nitorem, quantum fieri potuit, restituimus. L. autem hic Fabius Hispaniensis, & item C. Tarquitius, Sertorianarum, ut apparet, partium, habentur in argenteis denariis, quos protulimus in libro de familiis Romanorum. URSIN. Haec ex III. Historia esse docet Nonius in voce *dominus*, ubi postrema verba adducit. Sed apud eum non recte scriptum est: *alteri scribam Maecenas in imo inter Tarquinium, & dominum Perpennam.* Quin & Servius lib. I. AEneid. corruptus est, cum apud eum legatur, *Tuscus*, pro, *Lucius*: *Tarquinium*, pro, *Tarquitium*: *Denatium Perpenna*, pro *dominum Perpennam*. Nam & in veteribus, iisque melioribus libris, est lectio, quam exprimendam curavi. Et Nonius per *dominum*, convivii exhibitorem intellegit. Quod ipse etiam Servius innuere videtur, dicit enim apud majores locum medium *semper fuisse domini*. CARRIO. Hinc conjectare lubet, sed conjectare tantum, (enim haec farfari potius quam Sibyllae folia videri cupio) non hic de duobus, verum de tribus lectis,

id

id est, triclinio agi: in quorum medio Sertorius (uti Imperatorem decebat) infra L. Fabium collocatus; quae pars lecti honoratior, atque interior fuisse videtur, quoties bini tantum uno in lecto accumberent. aliter media thori pars, uti apparet ex sequentibus, ubi alter Sertorii scriba, medius inter Tarquitium ac Perpernam discubuisse narratur, utpote quem verisimile est, infimam lecti partem pressisse, ac scribae Sertoriano, quippe convivae suo, more majorum, de loci dignitate decessisse. Quomodo & Antonium, cui alter Imperatoris scriba praelatus fuit; quippe infra eundem, hoc est, interior locatus: quae lecti pars (ut dixi) fuisse videtur dignissima. Unde etiam Servii error clare detegitur, notantis apud majores locum medium semper fuisse domini, hoc est, convivii exhibitoris, in quo quam fuerit frustra, vides. DOUZA. Apud Romanos locus dignior habitus ultimus medii lecti. Dominus vero, tertii lecti primum locum premebat. Sic fiebat, ut dominus in primo loco accubans tertii lecti, & honestissimus convivarum in ultimo secundi lecti loco positus, sese contingerent, in fine uterque sui lectuli locatus, hic in summo tertii, ille in imo medii. Et hanc rationem inter alias reddit Plutarchus, cur medii lecti locus ultimus tribueretur convivarum dignissimo, quia proximus esset convivii domino, qui in primo tertii discumbebat. verba Sallustii hoc manifeste indicant, quae ita interpungenda sunt: *Igitur discubuere, Sertorius inferior in medio, supra L. Fabius Hispaniensis senator ex proscriptis. Antonius in summo, infra scriba Sertorii Versius. Alter scriba Maecenas in imo, medius inter Tarquitium & dominum Perpernam.* Hic habes lectos, medium, summum, & imum. Perperna dominus convivii, & Imperator erat. Sertorius dignitate super caeteros & Imperator. Non medius illi locus assignatur ut Imperatori, quemadmodum hariolantur; sed infimus in medio lecto, qui Consularis atque Imperatorius, atque honoratissimo debitus. In medio lecto duo tantum discubuere, Sertorius inferior, qui supra se habebat L. Fabium Hispaniensem. Quod si tres fuissent, Sertorius utique infimus discubuisset, infra eum etiam, qui medium locum detineret. Quia duo tantum fuere tum in illo lecto, inferior fuit, qui locus ἐντιμώτατος. Post medium lectum, in quo accumbebat convivarum qui praecipua erat dignitate, sequebatur summus lectus. De eo accipiendus Sallustius, in verbis supra citatis: *Antonius in summo, infra scriba Sertorii.* Sic duo tantum in illo convivio hunc summum lectum obtinuere, Antonius & scriba Sertorii Versius, hic inferior in dextra nempe lecti parte, ille superior in sinistra. Sequitur tertius lectus & unus: alter scriba Maecenas in imo, medius inter Tarquitium & Dominum Perpernam. Locus non est mancus, ut opinatur Ciacconius, qui dicit non plane referri, qui inter Tarquitium & Perpernam dominum convivii accubuerit. Immo nihil pote planius. Alter scriba Sertorii Maecenas in imo lecto accubuisse dicitur, medius inter Tarquitium & Perpernam. Imus lectus Domini proprius, & in eo primus sive summus locus. Hic est, quem in eo convivio obtinuit Perperna. Inter eum & Tarquitium medius accubuit Maecenas. In illo tertio & imo lecto plerunque infra dominum accumbebat uxor & liberi. Si uxor una non coenaret, umbris is locus destinabatur, & vilioribus personis: unde Juven.

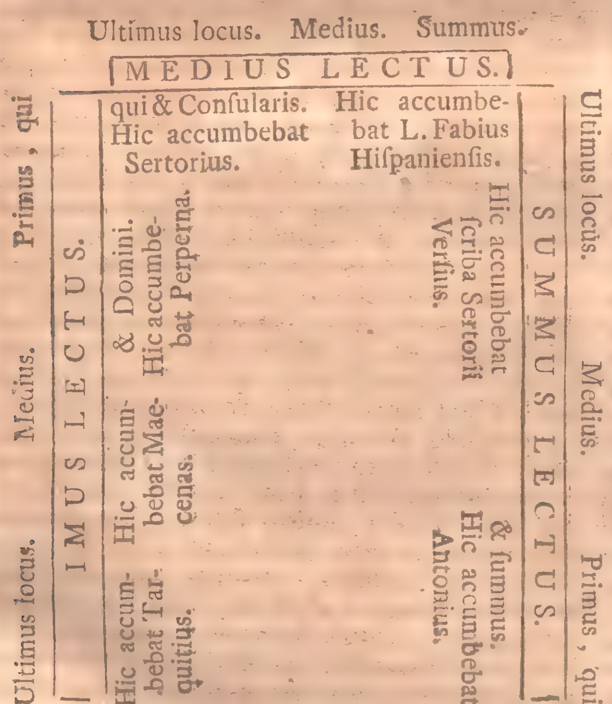
Tertia ne vacuo cessaret culcita lecto,
Una simus ait.

Ex his possumus distincte colligere, quid sit infra & supra discumbere, quid in imo & summo. Quae docti viri distinguere nesciunt. In imo discumbere, & in medio, & in summo dicebatur, qui in summo lecto & medio, & imo discumbebat. At supra & infra, qui summus aut imus accumberet, hoc est, in primo vel ultimo loco lecti. Miror vero, unde Servius exsculpere potuerit ex his Sallustii verbis, medium locum apud veteres domino convivii proximum, ac destinatum fuisse. Nihil enim minus quam hoc illa tinniunt. Aliud fuit, quum Stibadio accumbebant, hoc est, toro continuo ac semirotundo, quod in sigmatis literae figuram factum erat, unde & nomen. In his Stibadiis, quum una serie continenter discumberent, verisimile non est eandem rationem observatam circa loci dignitatem atque honorem, ut in tribus lectis seorsim stratis ac separatis. In stibadio itaque is primum locum tenere censebatur, qui omnium summus erat, & qui supra omnes accumbebat; ut contra ultimus, qui infra caeteros. Is in dextro cornu stibadii locum habebat, qui locus respondet ultimo loco tertii lecti. Contra ea convivarum dignissimus in sinistro stibadii discumbebat, & supra omnes erat. Sacerdotes hunc ordinem accumbendi in coenis aditialibus tenebant, sive in lectis discumberent divisis, sive in stibadio vel sigmate. Festus: *Itaque in conviviis solus Rex supra omnes accumbit, sed Dialis supra Martialem & Quirinalem: Martialis supra proximum, omnes denique supra Pontificem. Pontifex quinto loco accumbebat infra omnes: Rex sacrorum primo supra omnes, quia potentissimus ac dignissimus habebatur.* Hujus ergo locus in summi lecti prima parte ad sinistram, vel in sinistro cornu stibadii. Sunt qui velint maximum honorem loci fuisse in cornu dextro. Ergo & proximus eum locum accumbens dignissimus. Hoc enim sequitur. At contra fuit. Quippe proximus ad cornu sinistrum se-

L. Fabius Hiſpanienſis ſenator ex proſcriptis, in ſummo Antonius, & infra, ſcriba Sertorii Verſius: & alter ſcriba Maecenas in imo; medius inter Tarquitium, & dominum Perpernam. *Nonius. Servius.*

Quarum unam epiſtolam forte cum ſervo nacti praedatores Valeriani ſcorpione in caſtra miſere. *Nonius.*

ſecundus a primo habitus, non proximus decumbenti in cornu dextro. Quare ſi proximus accumbenti in cornu ſiniſtro dignior eſt illo, qui proxime tangit accumbentem in cornu dextro, utique & qui in ſiniſtro cornu locum habet, dignior eo cenſendus, qui dextrum premit cornu. Conſequentia haec neceſſaria. Apud Sidonium Imperator dextro cornu collocatur, quia invitaverat, atque dominus erat convivii. Ita autem Reges & Principes facere ſolebant, ut invitatis locum honoratiorem praeberent, ſecus atque hodie. Ut clarius haec in mentem inſinuentur, oculis etiam ſubjicere placuit, ex delineata hac forma.

SALMASIUS ad *Solinum.* Schegk. ad Vell. lib. II. cap. 30. „ Moneo, facillime ab Antonio, „ qui in ſummo, vulnerari potuiſſe Sertorium, qui interior. Ita enim ritus ſtatuere lectos, ut cujus prona & promta tranſitio & attactio, colligo e Plauti Aſinaria Scena, Agedum iſtum:

„ *Neque illaec ulli ſuo pede pedem homini premat.*
„ *Cum ſurgat, non in lectum inſcendat proximum.*
„ *Neque cum deſcendat, inde det cuiquam manum.*"

Haec Schegkius. Adde Fr. in Curt. lib. VIII. cap. 5. §. 22. Scal. in Tibull. p. 283. hunc Salluſt. locum itidem emendat & explicat. RUPERT.

L. FABIUS HISPANIENSIS] Lucii Hiſpanienſis in veteribus libris nulla, quod ſciam, mentio: in numiſmatibus plurima. Extat apud C. V. Latinis & Graecis literis, juxta doctiſſimum Laevinum Torrentium, apud quem hujuſmodi cimeliorum infinita copia eſt. Exſtat & apud Abrahamum Ortelium Geographum exactiſſimum, numiſma argenteum cum hac inſcriptione: L. FAB. HISP. Et alioqui L. Fabium Hiſpanienſem in conjuratis fuiſſe conſtat. CARRIO.

IN SUMMO ANTONIUS] Hoc Fragmentum ad Sertorii necem ſpectat. Plutarch. pag. 582. Ἀντώνιος ὑπερκατακείμενος παίει τῷ ξίφει τὸν Σερτώριον. WASSE in *Add.*

MEDIUS INTER TARQUITIUM ET DOMINUM PERPERNAM] Vide quae annotavimus ad cap. XLVIII. Catilin. CIACCON. *Dominum* Perpernam vocat, niſi fallor, συμποσίαρχον. Hinc *dominia*, quae alias miniſteria. Paterculus de hoc convivio accipiendus lib. II. *Tum Marcus Perperna, Praetorius, e proſcriptis, gentis clarioris quam animi, Sertorium inter caenam Etoſcae interemit, Romaniſque certam victoriam, partibus ſuis excidium, ſibi turpiſſimam mortem peſſimo auctoravit facinore.* COLERUS.

QUARUM UNAM EPISTOLAM] Apud Caeſarem quoque Gallus in caſtra Ciceronis Epiſtolam Caeſaris alligatam jecit. Sed hic, *epiſtolam*, gloſſema eſt. CIACCON. & URSIN. Una haec fuit ex Epiſtolis nobilium, qui Sertorium ad invadendam Italiam invitaverant. Eas epiſtolas Pompejus variis modis inquiſivit & concremavit. COLER.

SCORPIONE] *Scorpio genus teli eſt*, inquit Marcellus. Vulgo, una *epiſtola*, male. In quibuſdam etiam eſt, *ſcorpione:* in aliis, *ſcorpionem.* CARRIO. Adi Lipſium, & Stewichium in notis ad Auctores de Re Militari. WASSE.

C. CRISPI SALLUSTII HISTORIARUM FRAGMENTA.

LIBER IV.

I. AT Cn. Lentulus patriciae gentis, collega ejus, cui cognomentum Clodiano fuit, perincertum ſtolidior, an vanior, legem de pecunia, quam Sulla emtoribus bonorum remiſerat, exigunda, promulgavit. *Agellius* libro XVIII. cap. 4.

Omnes, quibus aetas ſenecto corpore, animus militaris erat. *Priſcianus* lib. IX. & X.

Dein lenita jam ira, poſtero die liberalibus verbis permulcti ſunt. *Idem.* lib. IX.

In-

Lib. IV.] Continet Hiſtoriam rerum geſtarum Metelli & Pompeji contra relliquias Sertorii, Luculli contra Mithridatem & Tigranem, M. Craſſi debellantis Spartacum, L. Gel. Poplicola Cn. Corn. Lentulo Coſſ. V. C. 681. & C. Lentulo & Cn. Aufid. Oreſte Coſſ. 682. A. Popma.

At Cn.] Ex Agellio lib. XVIII. cap. 4. de ſtolidi & vani differentia differente. & certe M. quoque Tullius Cicero, in oratione quam pro Quinctio habuit, eodem modo *vanitatem* accepit, cum eam *veritati* opponeret. Clodianum autem Latinae gentis eſſe, patet ex Varrone, Quinctiporem Clodianum, Epiſtola ad Fuſium, nominante. Carrio.

Collega ejus] Cn. Cornelius Lentulus Clodianus collega fuit in conſulatu P. Licinii Craſſi. Palmerius hic acute corrigit: *cui cognomentum Clodiano Quintipori, per incertum.* & intelligit illum, cujus ineptias Varro ridet Epiſt. ad Fuſium: *Quintiporis Clodiani forias ac poëmata gargaridians dices: O Fortuna! o Fors Fortuna!* Eſtque, ut arbitror, hic ille Lentulus, de quo Cicero in Bruto ſic ſcribit: *Cn. autem Lentulus multo majorem opinionem dicendi actione faciebat, quam quanta in eo facultas erat.* Coler. Clodianus collega fuit in conſulatu P. Licinii Craſſi. Eſt, ut arbitror, hic ille Lentulus, de quo Cicero in Bruto ſic ſcribit: *Cn. autem Lentulus multo majorem opinionem dicendi actione faciebat, quam quanta in eo facultas erat.* Wasse.

Omnes, quibus senecto corpore animus militaris erat] Ita enim ſcribendum, inducto τῷ *AEtas*, id quod recens quidam de ſuo infarſere. Sic in Catilina: *Delecti quibus corpus annis infirmum, ingenium ſapientia validum erat.* Douza.

Quibus aetas] Priſcianus toties a me jam citatus, ut & alii veteres, vocem *aetas* non habent. nec puto neceſſarium fuiſſe negotium Carrionis, qui eam inferſit. Coler.

Senecto corpore] Priſcianus lib. IX. & X. *Salluſtius*, inquit, *participium praeteriti temporis ex ſeneo protulit.* Addidi autem ex vetuſtiſſimo Colonienſi, *aetas*, quod in aliis non erat. Carrio.

Dein lenita jam ira, postero die liberalibus verbis permulcti sunt] Priſcianus eodem lib. XI. *permulſum*, pro, *permulctum.* Salluſtii autem verba in hunc librum conjecimus, quod omnes lib. vet. ex lib. IV. non, ut vulgati, ex lib. III. haec adducerent. quid? quod *liberalibus*, pro, *libralibus* iiſdem auctoribus ſcripſi? Carrio. *Liberalia verba* ſunt, quae Plauto, *Dicta dapſila* dicuntur. Videtur autem de Sertoriano exercitu eſſe ſermo, quem ob caedem Imperatoris ſui merito concitatum Perperna poſtero die coactus fuit magno ambitu, partim minis extis, hoc eſt, pretio, partim largiloquis dictis onuſtos tranquillare. Douza. Ita & noſter Priſcianus. *Liberalia*

verba

Inplicitae rates minifteria prohibebant. *Idem ibidem.*
Igitur legiones pridie in monte pofitas arceffivit. *Idem* lib. X.
Anxius animi, atque incertus. *Arufianus.*
Magnam exorfus orationem. *Idem.*
Inpotens, & nimius animi eft. *Idem.*
Amifumque adfideri fine proeliis audiebat. *Prifcianus* lib. VIII.

Qui

verba interpretor blandiloqua, faceta. Pertinet ad convivium Perpennae. Coler. Lubens duas has Salluftianae navis ex tanto naufragio fuperftites tabulas compegero: fiquidem per eos liceat quibus ea res in manu: *Diffidere inter fe eaepere, neque in medium confultare, dein lenita jam ira poftero die liberalibus verbis permulcti funt.* Putsch. *Eft profecto magnum DEI beneficium, agnofcere, quod vitiofum eft, ac mentem ad meliora convertere,* ait Hiftoricorum recentioris aevi Corculum, Ph. Cominaeus lib. I. fub f. ubi de Ludovico fuo hanc Hiftoriam memorat: *Quum forte, ob intemperantiam linguae, laffus effet, ac durior fuiffet, mox agnovit culpam, & converfus ad eum, quem offenderat: non me latet,* inquit, *obfuiffe mihi linguam, fed & profuit aliquando: nunc autem, ut, quod illa peccavit, emendem, aequum eft; ac fimul, quum ad eum modum familiariter ageret, donum aliquod dabat non contemnendum.* Memorabile etiam eft in hoc genere, quod Panormitanus refert de Alphonfo rege: *Cum poculum, quo rex ipfe biberat, Cafpari, generofo adolefcentulo, dari juberet, & Pirretus pincerna, Cafparis inimicus, quamvis femel, bis, & tertio juffus dare, renueret: permotum regem furrexiffe, ajunt, pugionemque ftrinxiffe, ac fugientem Pirretum adfecutum, ne tamen prehenfum iratus feriret, pugionem in media ira abjeciffe.* Rupert.

Inplicita] Idem Prifcianus ibidem, oftendens compofita *a plico* penultimam *a*, vel *i* habere in fupino, inter cetera hoc etiam ponit. fed cum in excufis fit *implicatae*, exemplaria tria vetuftiffima habent, *implicitae.* nifi quod hoc in Gemblacenfi deletum & aliud, ut in plerifque bibliothecae illius libris folet, alia manu fubftitutum eft. Carrio. *Implicatae* (hoc enim malim cum Prifciano, quam cum noftris, *Implicitae*) *rates minifteria prohibebant.* Quid fi *Magifteria* legamus? quippe hoc navali regimini aptius, accommodatiufque, qua ad rem, qua ad proprietatem verbi, videturque Fragmento huic non abfurde conjungi poffe illud inter incerta rejectum: *Impediebant juffa nautarum;* addita copula hoc modo: *Implicatae rates magifteria prohibebant, impediebantque juffa nautarum;* ad quod Servius: *Celeuma, eft quafi praeceptum: unde Salluftius,* &c. Douza.

Igitur] Ex eodem Prifciano libro decimo, in Martinenfi exemplari eft; *laceffivit.* Carrio.

Anxius animi, atque incertus] Sic Tacitus lib. V. & XIX. *incertus animi,* dixit. Ursin. Meffus: *anxius hujus rei.* Carrio.

Magnam] Idem Meffus: *exorfus orationem.* Carrio. Et huc fortaffe pertinuerit illud, *in hunc modum differuit,* unum ex duobus Fragmentum ut fiat. Videtur autem de Mithridate loqui, quem Appianus narrat, poftquam in Paphlagoniam veniffet; claffium prius decurfione facta, concionem ad milites habuiffe magniloquam, tum de fuis majoribus, tum de feipfo, quod exigua regni pomoeria in immenfum auxiffet, nec unquam praefens victus effet a Romanis, &c. Douza.

Inpotens] Ex eodem: *nimius illius rei.* Carr. *Affideri,* pro, *obfideri* ufurpavit etiam Tacitus exemplo Salluftii, qui cum de Ponto Euxino hic agat, videndum an, *Amifumque obfideri,* legendum fit, quae civitas eft maris Euxini. Ursin. Lib. VIII. Prifcianus, *obfideo,* inquit, *& affideo activa funt. faciunt enim affideor & obfideor.* in Martinenfi libro eft, *admiffumque.* Ita omnes omnium editiones. Mirum vero nemini etiamnum de mendo hujus loci in mentem veniffe: quod tamen minimo negotio emendari poterat; altero modo, S, e medio fublato; ut fieret, *Amifumque;* quam urbem cum hiemem totam ftativis caftris circumdatam, valloque ac foffa obfeffam tenuiffet Lucullus, appetente demum vere, relicto ad continuandam obfidionem Murena, movit in Mithridatem, cujus deliberatae morae cauffas in Lucullo apud Plutarchum invenies. fimul cur avido expugnandi urbis militi morem gerere recufarit. Douza. Prifcianus MSC. *Amifumque,* & ita recte mendavit etiam Ciacconius. Eft Amifus oppidum in Ponto Euxino, de quo hoc libro multa Salluftius. Coler.

Adsideri] Cum in eo libro Salluftius de Ponto Euxino ageret, Amifufque fit ejusdem civitas, affiderique, apud eum fit, obfideri,

Qui quidem mos, uti tabes, in Urbem conjectus. *Festus.*

Castella, custodias thesaurorum, in deditionem acciperentur. *Servius. Carisius* lib. I.

Reliqua cadavera salita. *Diomedes* lib. I. cap. 4.

Epistola Regis Mithridatis scripta ad Regem Arsacem.

II. Rex MITHRIDATES REGI ARSACI S. Omnes, qui secundis rebus suis ad belli societatem orantur, considerare debent liceatne tum

sideri, ut apud Tacitum etiam, libentius legerem, *Amisumque assideri.* CIACCON.

QUI QUIDEM] Festus Pompejus, *tabes*, inquit, *est quae facit tabescere.* libenter autem hac similitudine utitur Sallustius. de qua in Catilina. CARR.

CASTELLA] Ex Servio XI. AEneid. & Carisio lib. I. Inst. Gram. *custodias*, pro, *custodiae.* ita etiam Asper intellegit; licet alii accusativum esse velint. Verba autem Carisii aliter vulgo, aliter in membranis, quarum usus, ut reliquarum Coloniensium omnium, mihi, dum in Ubiis essem, vir eruditione singulari & eximia humanitate ornatus Melchior Hittorpius libenter expensum ferebat, hunc in modum praescribi video: *Paterfamilias & materfamilias, antiqui magis usurparunt; propterea quod nominativo singularis literam adjiciebant, ut facerent genitivum: haec familia, hujus familias: haec Maja, hujus Majas. quam declinationem & Sallustius in tertio secutus est: Castella custodias thesaurum, in deditionem acciperentur. sed emendatius, custodiae, Majae, & familiae dicitur.* CARRIO.

CUSTODIAS THESAURORUM] Graece γαζοφυλάκιον sive θησαυροφυλάκιον *Custodia*, ubi quid custoditur. Cic. in Somn. *retinendus est animus* in custodia *corporis.* Auctor, cujus nomen haud succurrit: *horrea in omnibus regionibus publica fecit, ad quae conferrent bona ii qui* privatas custodias non haberent. WASSE in *Add.*

RELIQUA] Diomedes lib. I. cap. 4. *Veteres*, inquit, *ambiguitatis caussa salitus dixerunt* a *salo*, non *salio.* nescio autem an haec ad III. Historiarum pertineant librum, & eodem cum illo referenda sint fragmento, quod a me undecimo positum est loco; an vero decimum illud libri tertii fragmentum in hunc potius librum conjiciendum sit: infinita enim sunt in Diomede menda: eaque emendatorum audacia mirum ac poene incredibile dictu quantum excreverint; ita ut primam ejus editionem omnium quae hactenus sunt visae, integerrimam, aut certe minime corruptam praestare ausim. CARRIO.

REX MITHRIDATES] Epistola regis Mithridatis ad regem Persarum: ex libro IV. Historiarum Sallustii, ut mox docebitur. CARRIO.

OMNES QUI SECUNDIS REBUS] Haec epistola Mithridatis, regis Ponti, ad Arsacem regem Persarum est. Nam, ut Servius attestatur, omnes reges Persarum *Arsaces* dicebantur. *Eam autem dedisse videtur, quando ad Tigranem regem Armeniae fugere cogebatur: dissimulat tamen adhuc timorem & egestatem, ut facilius Arsacem ad societatem belli contra Romanos ineundam pelliciat. Cujus gratia etiam (ut in tali re fieri solet) ostendit Romanos communes omnium regum hostes. Quod etiam Jugurtha Boccho scripserat.* BAD. Bello illo gravissimo, quod cum Romanis per XL. annos, ut quidam volunt, gerebat Mithridates, quiescebat Parthorum rex Arsaces. Quaeritur, *Neutralitas, cum in civili, tum externo bello, quatenus amplectanda sit?* Scimus, quid apud Liv. XXXII. cap. 21. de Aristheno, Achaeorum praetore, scriptum sit. Is cum audivisset consilium Cleomedontis, dicentis, *in bello, inter Romanos & Philippum, Achaeis expedire, ut medios se gerant, armisque abstinentes quiescant*, respondit hunc in modum: *Quod Cleomedon modo tanquam mediam & tutissimam vobis viam consilii, ut quiesceretis abstineretisque armis, ostendebat: ea non media, sed nulla via est. Etenim praeterquam, quod aut accipienda, aut aspernanda vobis Romana societas est, quid aliud, quam nusquam gratia stabili, velut qui eventum expectaverimus, ut fortunae applicaremus nostra consilia, praeda victoris erimus?* Et mox: *Hos si socios aspernamini, vix sanae mentis estis. Sed, aut socios, aut hostes habeatis, oportet.* Simile quid idem habet auctor lib. XXXV. cap. 49. ubi Flaminius ad legatos Achaeorum: *Quod optimum*, inquit, *esse dicunt, non interponi vos bello, nihil tam vanum, imo tam alienum vestris rebus est: quippe sine gratia,*

tum pacem agere. Dein quod quaeritur, satis ne pium, tutum, gloriosum,

tia, sine dignitate praemium victoris eritis. Ex quibus elucescit, in bello vicinorum minime locum habere dictum illud Ovidii:

——— *medio tutissimus ibis.*

Sed eos, quos ignavia, aut prava calliditas, uti alienis laboribus tuti sint, armis abstinet, acerbissimas poenas solvere, ut inquit in hac epistola Mithridates. Ac talibus idem accidere, quod iis, qui mediam domus partem incolunt, ut Alphonsus dicebat. Ceterum, cui quis se parti conjungere debeat, explicatu difficile est, consultum tamen ut plurimum ex praecepto Aristotelis in Rhetor. ad Alex. c. ult. cum validis & potentioribus. Vide notam ad Jug. cap. 81. Quod si vero vicini hostes fuerint aeque potentes, tum vero, cum Caesare, jacienda est alea, & *iis accedendum, ad quos major nos utilitas, aut opportunitas vocare videbitur.* Neque tamen exceptione caret haec de fugienda neutralitate regula, de qua Guicciard. in Consil. polit. cap. 68. *Si princeps ea sit potentia, ut neutrum victorem metuere necesse habeat, armis abstinere, mediumque se gerere consultum est; si quidem, hoc modo, & periculum declinabit, & sumtibus parcet, & vires servabit integras. Adhaec aliorum errores, ei saepe commodam, rei suae faciendae, occasionem subministrabunt: sin secus est, profecto neutralitas mera stultitia est.* Haec Guicciardinus. Alteram cautionem eorum, qui neutrarum partium esse velint, eamque tutissimam, apud Bodinum invenio, lib. V. de Rep. cap. 6. ut scilicet quis finitimorum Principum consensione mutua, per sese tueatur imperium, & a sociorum bellis abstineat. Qua quidem ratione Lotharingi, Allobroges, Burgundi libera pace ac tranquillitate floruerunt, quamdiu a bellis finitimorum principum, & quidem eorum consensu, abstinuerunt. At cum primum dux Allobrogum Hispanis se adjunxisset, Imperio ac potestate a Francis exutus est. Qui vero utrarumque partium communes sunt amici, hi tuto medii sunt; illi vero experiuntur id, quod etiam initio dictum, & hic verbis Herennii repetendum est ex Livio lib. IX. cap. 3. *Media via neque amicos parat, neque inimicos tollit*, atque adeo verbis *Taciti* cap. 36. Germ. *inter vicinos impotentes, sive violentos, & validos, minime tutum est quiescere.* Tertia exceptio est, *si vicini hostes nostri mutuo in ipsos metu prohibentur, ne nobis noceant, etiamsi neutris illorum adhaereamus.* Hujus rei praeclarum exemplum habet Georgius Pachymerius lib. II. Hist. Byz. cap. 14. Atque haec de bello externo. In civili vero quid faciendum? Hic quidem a multis probari video Ciceronis illud lib. X. ad Att. ep. IX. *Viro bono, & quieto, & bono civi, nihil magis convenit, quam abesse a civilibus controversiis.* Sunt tamen alii, qui prudentius, nisi fallor, in partes abeundum suadent, illud vetus commendant: *Qui cum insanis non insanit, is insanit:* idque confirmant lege sapientissimi *Solonis*, quae extat apud Agell. lib. II. N. A. cap. 12. in hanc sententiam scripta: *Si ob discordiam dissensionemque seditio atque dissensio populi in duas partes fieret, & ob eam caussam, irritatis animis, utrinque arma caperentur, pugnareturque; tum qui in eo tempore, in eoque casu civilis discordiae, non alterutri parti se adjunxerit, sed solitarius separatusque a communi malo civitatis secesserit, is domo, patria, fortunisque omnibus careto, exul extorrisque esto.* Quamvis autem Plutarch. in Praec. Pol. legem hanc minus probat, ea tamen firmis rationibus niti videtur. Quarum prima illa ipsa est, quae supra de bellis externis allata fuit, nimirum talibus ambidextris accidit id, quod Thucyd. lib. III. in descript. saevissimae Corcyraeorum seditionis commemorat: *Qui civium medios se gesserunt, ii ab utrisque premebantur, aut quia participes seditionis esse recusarunt, aut quod soli superessent, odio habiti.* Alteram rationem Agell. d. l. subministrat: Nam *si boni omnes, qui in principio coërcendae seditioni impares fuerint, populumque partitum & amentem non deseruerint, ad alterutram partem divisi se addixerint, tum concordia per eos potissimum restitui conciliarique potest, &c.* Quae ratio posterior, illustrius credo exemplum nullum habet, quam Pacuvii Calvii Campani, qui, tali partium electione, & senatum & patriam exitio praesenti liberavit, ut prolixe Liv. exponit lib. XXIII. cap. 2. & 3. quippe qui ex praecepto Senecae lib. III. de Ira cap. 39. *simulavit iram, ut, tanquam adjutor, & doloris comes, plus auctoritatis in consiliis haberet.* quomodo etiam Otho, antequam Imperator esset, Marium Celsum simulatione vinciri jussit, & majores poenas daturum affirmans, praesenti exitio subtraxit, teste Tacito lib. I. Hist. cap. 45. Eadem de causa Sex. Tullius opponentibus se Sulpicio Dictatori ducem se praebuit, cumque Dictator non turbam magis, quam turbae principem, alias imperiis obedientissimum, miraretur; ab eo Tullius magnopere petiit, *ne se oblitum disciplinae militaris, ne sui, neve imperatoriae majestatis, crederet: multitudini concitatae, quae fere auctoribus similis esset, non subtraxisse se ducem, ne quis alius, qualem motu creare multitudo soleret, existeret.* Liv. lib. VII. cap. 14. Hic tamen non improbarim, quae Lipsf. differit lib. VI. Civil. Doctr. cap. VI. RUPERT.

PACEM AGERE] Juvenalis XV. 163.

——— Ti-

ſum, an indecorum ſit. Tibi perpetua pace frui liceret, niſi hoſtes opportuni, & ſceleſtiſſumi. Egregria fama, ſi Romanos oppreſſeris, futura eſt. Neque petere audeam ſocietatem: & fruſtra mala mea cum tuis bonis miſceri ſperem. Atqui ea, quae te morari poſſe videntur, ira in Tigranem recentis belli, & meae res parum proſperae, ſi vera aeſtumare voles, maxume hortabuntur.

III. Ille enim obnoxius, qualem tu voles, ſocietatem accipiet: mihi fortuna, multis rebus ereptis, uſum dedit bene ſuadendi: &,

—— *Tigris* agit *rabida cum tigride* pacem. Seneca Epiſt. XCIV. *aurum & argentum*, *& propter iſta*, *nunquam* pacem agens *ferrum*. AElianus de Anim. cap. 36. Εἰρήνην δὲ καὶ φιλίαν ἄγουσιν ἄνεμοι. Noſter Cat. XXII. pacem *habere*, &, agitare. Jug. XV. & XVII. Wasse in *Add.*

Deinde] Scripſi more Salluſtiano; *dein*: probat Vaticanus. Carrio.

Tibi perpetua pace frui liceret] Locus mendoſus & qui ſententiam nullam ejiciat: praeſertim qua a diſtinctione; quo enim illud, *egregia fama ſi Romanos oppreſſeris futura eſt?* emenda, emendationi elegantiſſimae Vaticano aliiſque libris aſſentientibus; *Tibi ſi perpetua pace frui licet*, *niſi hoſtes opportuni & ſceleſtiſſimi*, *& egregia fama*, *ſi Romanos oppreſſeris*, *futura eſt*: *neque petere audeam ſocietatem*; *& fruſtra mala mea cum tuis bonis miſceri ſperem.* fruſtra, inquit, a me ad ſocietatem belli petereris, ſi ea eſſet rerum tuarum conditio, ut tibi perpetua pace liceret frui; niſi in ipſis regni tui faucibus hoſtes eſſent opportuni & ſceleratiſſimi; niſi denique egregia fama, Romanis oppreſſis, te eſſet ſecutura. uſus vocis illius *neque*, Salluſtio frequens, vulgo ignoratus locum corrupit. Carrio. Huic loco ſuppetias ex Vaticano tulit Lud. Carrio. Colerus. Non cohaeret oratio: & vereor hercule, ne coagmentum aliquod deſideretur: Quid enim illud? *Neque petere audeam ſocietatem.* Itaque dubium mihi non eſt, quin aut voculae interpoſitione remedium quaerendum, & fortaſſe hujusmodi: *Aliter neque petere audeam ſocietatem.* uti in Oratione ad Caeſarem: *Aliter neque privata res, neque publica*, *&c.* aut ultima certe primis inſerendo ordo totius dictionis mutandus: donec tandem commoda aliqua ſententia exiſtat, cujusmodi haud alienam fore hac conſtructione electurus videor. *Tibi perpetua pace frui liceret*; *neque petere audeam ſocietatem*, *& fruſtra mala mea cum tuis bonis miſceri ſperem*, *niſi hoſtes opportuni*, *& ſceleſtiſſimi. Opportuni*, cui rei? injuriae forte patiundae ne, an [illegible]? credo iſtuc poſtremum velle dicere. Ceterum bona & mala, quae inter ſe hic opponi vides, reperias & apud Plautum illo Aululariae verſu:

Bonis tuis rebus meas res irrides malas.

Douza. Hiulca omnis oratio, fortaſſe & manca. Legebam tamen, *Tibi ſi perpetua pace f. liceret niſi h. o. & ſceleſtiſſimi: egregia fama s. R. o. futura eſſet: neque petere*, *&c.* voce una addita, altera immutata. Lipſ. IV. Ep. Q. XIV. Rupert.

Nisi hostes opportuni et scelestissumi] In Jugurth. *Cavere tamen necubi hoſti opportunus fieret.* Ciacc. Verba ſunt ex epiſtola Regis Mithridatis, quae videtur fere tota tranſlata ex oratione Corcyraeorum ad Athenienſes apud Thucydidem libro I. Ad hunc autem locum facit, quod habetur in Bello Jugurthae: *Cavere tamen oportet necubi hoſti opportunus fieret.* Ursin. Poſſum, *importuni*, at recte habet locus. Supra dixerat: *ſatiſne pium*, *tutum*, *glorioſum aut indecorum.* Jam vero vox *opportuni* voculae *tutum*, & *ſceleſtiſſimi* τῷ *pium* reſpondent. Wasse in *Add.*

Neque petere] Si voculam *fruſtra* ex poſteriore periodi membro huc retrahas, optime omnia cohaerebunt. *Nollem* fruſtra, & a nullo tuo commodo, per ſocietatem quam a te peto, bello pacem tuam minuere. Crisp.

Atqui ea] Libri omnes *atque ea.* Carrio.

Videntur] Fabri & Briconeti, *videtur.* noſtram ſcripturam, quae a Vaticano eſt, ſervari placet. Carrio. *Atque*, habent alii: unde ego exſculpſi: *Ad quae*, *ea quae te morari*, *&c.* hoc eſt, ad jungendam mecum ſocietatem, atque ita conjunctis opibus Romanos opprimendos. ſicque optime ſibi & conſtabit & cohaerebit ſententia, tota a ſuperiori oratione dependens; hiulca prorſus, & incompoſita, ſi aliter legatur. atque huic ſimile illud ad Caeſarem: *Ad quae te illi iidem hortantur*, *&c.* Douza.

Mihi fortuna, multis rebus ereptis, usum dedit bene suadendi] Ut multi veteres ſententias ſuas mutuati ſunt a Salluſtio, ita Salluſtius quam

&, quod florentibus optabile est, ego non validissimus praebeo exemplum, quo rectius tua componas. Namque Romanis, cum nationibus, populis, regibus cunctis, una & ea vetus caussa bellandi est, cupido profunda imperii, & divitiarum: qua primum cum rege Macedonum Philippo bellum sumsere. Dum a Carthaginiensibus premebantur, amicitiam simulantes, ei subvenientem Antiochum concessione Asiae per dolum avertere: ac mox a Philippo Antiochus, omni cis Taurum agro, & decem millibus talentorum spoliatus est.

IV. Persen deinde Philippi filium, post multa & varia certamina, apud Samothracas Deos acceptum in fidem, callidi, & repertores perfidiae, quia pacto vitam dederant, insomniis occidere. Eumenem, cujus

quam plurimas e Catone, ut jam alibi docui, & inter eas hanc ipsam ex oratione pro Rhodiensibus, cujus haec verba reperiuntur ap. Gell. lib. VII. cap. 3. *Adversae res se domant & docent, quid opus sit facto: secundae res laetitia transvorsum tendere solent a recte consulendo atque intelligendo.* RUPERT.

ET, QUOD FLORENTIBUS OPTABILE EST, EGO NON VALIDISSIMUS PRAEBEO EXEMPLUM, QUO RECTIUS TUA COMPONAS] Sententia vere Mithridatica, prorsus ad illud Poëtae accommodata:

Felix, quem faciunt aliena pericula cautum.

DOUZA.

EGO NON VALIDISSIMUS PRAEBEO EXEMPLUM, QUO RECTIUS TUA COMPONAS] *Dulce*, verbo Lucretiano:

——— turbantibus aequora ventis,
E terra magnum alterius spectare laborem.

RUPERT.

UNA ET VETUS CAUSA BELLANDI CUPIDO PROFUNDA IMPERII, ET DIVITIARUM] Alium post alium lacessere, non solum consuetum Romanis, sed & honorificum. Sic sane Valerios Messallas commendat auctor Elegiae *Pauca mihi*, jam olim Virgilio adscriptae, quod dignum suo nomine putarint:

Nunc aliam ex alia bellando quaerere gentem.

Petronius in Carm. de bello Civili:

Si qua foret tellus, quae fulvum mitteret aurum,
Hostis erat.

RUPERT. Eleganter non minus quam vere, de Romanis suis Petronius:

Si qua foret tellus quae fulvum mitteret aurum
Hostis erat.

Claudianus Ruffin. I. 186.

——— cuicunque monile
Contextum gemmis, aut praedia culta fuissent,
Rufino populandus erat, dominoque parabat
Exitium foecundus ager.

Tacitus Hist. IV. 74. *sed vobis maximum discrimen, penes quos aurum & opes, praecipuae bellorum caussae.* Huc spectat Cyprianus de Eleëmos. pag. 202. *pectus alia* & profunda avaritiae *caligo caecavit.* Tacitus fere habet *profusa.* WASSE in *Add.*

QUA PRIMUM] Libri nonnulli, *primo.* CARRIO.

A PHILIPPO] *A*, deëst libris Briconeti & Fabri. Vaticanus, *tracto Philippo.* CARRIO. Notat Carrio in Vaticano lectum, *mox tracto Philippo.* Scribe: *at mox fracto Philippo Antiochus, &c.* GRONOV.

DECEM MILLIBUS TALENTORUM] Paullo post in eadem epistola videntur mendosa illa, *decem millibus talentorum*; nam ex Livio, & Appiano in lib. Syriaco legendum est, *Quindecim millibus talentorum.* Livii verba sunt haec ex lib. XXXVII. *Asiaque omni, quae cis Taurum est, decedite: pro impensis deinde in bellum factis quindecim millia talentum Euboicorum dabitis, quingenta praesentia, duo millia & quingenta, cum Senatus populusque Romanus comprobaverint, mille deinde talentum per duodecim annos.* CIACCON. & URSIN. Ciacconius ex Appiano *quindecim millibus* reponit. COLER.

IN SOMNIS OCCIDERE EUM. EN CIVIS AMICITIAM GLORIOSE OSTENTANT &c.] Legendum: *in somnis occidere. Eumenem, cujus* &c. RIVIUS. Recte correxi, *insomniis occidere*, voce Sallustiana; quam apud eundem in Catilinario Criticus noster reponit: *dies noctisque festinare: vigilare: neque insomniis, neque labore fatigari.* Et oratione de Rep. *profecto, si id accidat, neque tibi nox, neque*

 dies

cujus amicitiam gloriose ostentant, initio prodidere Antiocho pacis mercedem; post Attalum custodem agri captivi sumtibus & contumeliis ex rege miserrumum servorum effecere: simulatoque impio testamento, filium ejus Aristonicum, quia patrium regnum petiverat,

dies curam animi sedaverit; quin insomniis excitus, furibundus, atque amens alienata mente feraris. Error ex eo natus, quod veteres, *insomnIs*, scriberent, pro *insomniis*, *i* longa videlicet, pro geminata. Certe antiquissime vulgati, qualis est apud eruditissimum Nicolaum Fabrum, *insomnia*, agnoscunt. dicunt Latini *insomnia*, utroque numero; pro eo quod est iisdem *vigilia*, & Graecis ἀϋπνία. priore quidem numero Pacuvius Antiopa:

Perdita illuvie atque insomnia.

Item Caecilius Plocio:

Consequitur comes insomnia: ea vero insaniam adfert.

Posteriore vero Terentius Eunucho:

Aut mox noctu te horsum adigent insomnia.

Sic enim Donatus illa Terentii accepisse visus est; etsi non dissimulat, *adiget insomnia*, alibi scriptum reperiri. Virgilius:

Sed falsa ad caelum mittunt insomnia Manes.

Quamquam ibi somnia significari volunt Grammatici, addita scilicet praepositione; ut Graeci dicunt ἐνύπνια. Sed idem Virgilius, *insomnia*, etiam plurali pro vigiliis posuit:

Quae me suspensam insomnia terrent?

Quamvis & hic somnia intelligi possunt quibus terreri potuerit, ita Carisium emenda. Falluntur autem qui, *insomnium*, pro eodem extulisse antiquos crediderunt: cujus exempla nulla sunt. itaque apud Suetonium Caligula, scribe ex vetere libro: *Incitabatur insomniis maxime: neque enim plus quam tribus nocturnis horis quiescebat*: non, *insomnio*, ut vulgo. Quod vero propius ad rem attinet, Persen Philippi, inter ceteras de morte illius opiniones, ἀϋπνίᾳ exstinctum esse, scriptoribus plerisque placuisse a Plutarcho relatum est. CARRIO. Ita, praeter Carrionem, Just. Lipsius Lib. IV. Ep. Q. 14. COLER. Non intellego; quomodo enim, si pacto vitam dederunt, liberi a perfidia Romani, sive in somnis, sive vigilantem occiderint? Sed vera correctio est, *insomnia occidere*, ἀϋπνίᾳ. Plutarchus in AEmilio duplicem famam mortis ejus tradit. Alii, inquit, inedia mortem sibi consciviſſe affirmant: alii a militibus, qui eum custodiebant, somno prohibitum, atque ita continuis vigiliis periisse. Hoc posterius ergo Mithridates, ut invidiosius, posuit. Lips. IV. Ep. Q. 14. RUPERT.

EUMENEM] Male in Glareani aliorumque editionibus; *En cujus*: in veteribus impressis propius a veritate; *Eum en en*, pro *Eumenem cujus*: divulsis tantummodo a se syllabis. Male etiam in nostra: *Eumeniem*, operarum vitio. Sed hoc leve. illud alterius momenti, quod sequitur. CARRIO.

INITIO PRODIDERE ANTIOCHO, PACIS MERCEDE POSTHABITA, CUSTODI AGRI CAPTIVI, &c.] Vet. Cod. habet: *Initio prodidere Antiocho, pacis mercedem; post Attalum custodem agri captivi, &c.* Quae lectio consideranda. URSIN.

MERCEDE POSTHABITA, CUSTODI] Duabus Historiis inter se confusis quid sibi velit Mithridates, plane nequit intelligi. Vaticanus, *pacis mercedem posthabitum.* Pulcherrime Fabri & Briconeti: *Eumenem, cujus amicitiam gloriose ostentant, initio prodidere Antiocho pacis mercedem, post Attalum, custodem agri captivi, sumtibus & contumeliis ex rege miserrumum servorum effecere.* Quo quid apertius? quid eruditius? CARRIO. In exemplari quo usus est Carrio legitur, *mercede posthabita custodi.* Et sic edidit in sua Ed. quae prodiit Antwerp. 1579. ex officina Plantin. Vaticanus *pacis mercedem posthabitum.* Pulcherrime Fabri & Briconeti, inquit, ille. Nempe ut in Textu. WASSE.

SIMULATOQUE IMPIO TESTAMENTO, &c.] Omnino ad Attalum pertinent: de cujus testamento, ut omittamus multos scriptorum veterum locos, proferemus unum tantum Porphyrionis manuscripti, apud quem ita habetur in Horatii versu ex Ode XVIII. lib. II.

—— Neque Attali
Ignotus heres regiam occupavi.

Attalus, Rex Asiae, Pergami regnavit, cujus hereditatem Populus Romanus accepit. Dicendo autem, heres occupavi, suspicionem dat, qua existimamus falso testamento Romanos hanc sibi hereditatem vindicasse, &c.

ARISTONICUM] De Aristonico autem variant inter se veteres Historici non parum. Nam Liv. epitoma lib. LVIII. Eumenis Regis filium dicit, & item Justinus lib. XXXVI. qui non justo matri-

rat, hostium more per triumphum duxere: Asia ab ipsis obsessa est: postremo totam Bithyniam, Nicomede mortuo, diripuere, cum filius Musae, quam reginam appellaverant, genitus haud dubie esset.

V. Nam

trimonio, sed ex pellice genitum scribit. At Florus, regii sanguinis ferocem juvenem appellat. Pomponius vero Laetus, auctor recens, Eumenis nepotem tradit. Quod placet, si veteris Historici auctoritate nititur. Rursus Eumenem alii edunt Attali patrem, alii patruum, ut in tanta Historicorum varietate fortasse locus sit aliquid suspicandi de mendo vulgatae lectionis. URSIN. Malim *impie*. Sed aliter libri. WASSE in *Add.*

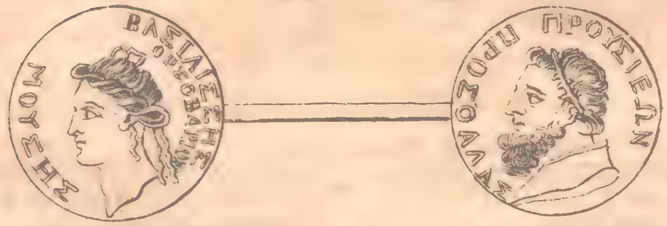
HOSTIUM MORE PER TRIUMPHUM DUXERE] Idem de nepote Masinissae Jugurtha Mithridates apud Justinum XXXVIII. 6. *tamen cum hujus nepote bellum modo in Africa gestum adeo inexpiabile, ut ne victum quidem memoriae avi donarent, quin carcerem ac triumphi spectaculum experiretur.* WASSE in *Add.*

POSTREMO TOTAM BITHYNIAM] Vox, *totam*, abest ab antiquis libris. CIACCON. Vox *totam*, a libris veteribus abest. Abest, inquam, non deëst; cum vulgo superfit. CARRIO.

CUM FILIUS MUSA, QUEM REGEM APPELLAVERAT, GENITUS HAUD DUBIE ESSET] Scriptura prae aliis insignite prava, & quae Sallustio non modo fraudi fuit, sed etiam viros maximos in errores gravissimos induxit: quorum partim an haec Sallustii essent dubitarunt, nonulli *Nusam*, sive *Nysam* Nicomedis Regis Bithyniae filium esse crediderunt; alii etiam eadem occasione locum Suetonii, ea de re, qui recte habet, corrigere tentarunt. Vetus editio: *cum filius Nusa, quam regiam appellaverat, genitus haud dubie esset.* Minimum a veritate. Fabri & Briconeti: *quem Regem jam appellaverant.* In qua scriptura illud, *appellaverant*, rectum videlicet. Vaticanus: *Nysa, quam Reginam.* Hinc lege, quod & humanissimo doctissimoque Puteano placuit: *cum filius Nusae, quam Reginam appellaverant, genitus haud dubie esset.* Vult enim Mithridates, Nysae Nicomedis filiae, quam Romani reginam appellaverant, priusquam Bithyniam diriperent, filium regni haeredem natum fuisse. Non tantum verisimiliter, sed omnino vere. *Nysam* enim muliebre nomen esse e Plutarcho constat; qui, in vita Luculli magni illius Mithridatis sororem ita appellatam scribit. Ac sane nisi Suetonius *Nysam* Nicomedis filiam diceret, parum abesset quin illam Plutarchi eandem cum hac esse, & nescio cui Nicomedis filio, ex quo etiam filium sustulerit, nuptam fuisse existimarem. Suetonius Julio: *(Cicero) quondam in Senatu (Caesari) defendenti Nysae causam filiae Nicomedis, beneficiaque regis in se commemoranti; Remove, inquit, istbaec oro; quando notum est & quid ille tibi, & quid illi tu dederis.* Nisi forte verba illa, *Nysae filiae*, quae varie leguntur, delenda sunt, aut ita interpretanda, uti, quod jam dixi, non filia fuerit, sed nurus. Verba autem Caesaris in ea Oratione haec fuerunt: *Vel pro hospitio regis Nicomedis, vel pro horum necessitate quorum res agitur, refugere hoc munus, Memmi, non potui. Nam neque hominum morte memoria deleri debet, quin a proximis retineatur: neque clientes, sine summa infamia, deseri possunt, quibus etiam a propinquis nostris opem ferre instituimus.* Male autem operae *Musa*, pro *Nusa*, expresserunt. CARRIO. Ex Plutarcho erudite Carrio reposuit, *Nusa*. Quod & Turnebus agnoscit lib. XIV. cap. 14. Ego locum sic recte scribi & distingui arbitror: *Cum filius quem regem appellaverat, Nusa genitus haud dubie esset.* Rex Nicomedes filium, ex Nusa conjuge conceptum, Regem appellaverat, regnique heredem instituerat. Plinius tamen Nicomedis uxorem a cane interfectam Consingen appellat lib. VIII. COLER. Barth. lib. XLVII. Adv. cap. 23. locum hunc ita legit, *Cum etiam filius Nusae, quam regina appellaverat, genitus haud dubie esset.* RUPERT. Palparunt in tenebris quotquot in Suetonio atque Sallustio ad stabiliendam veram lectionem nominis quod reginae huic Nicomedis, ultimi Bithyniae regis, filiae fuit, laborarunt. Idoneus magis testis advocari nequit quam Numisma antiquum, aereum, quod vivente ista Nicomedis filia, & regiae dignitatis speciem aliquam obtinente, jussu ejus, inque ejus honorem cusum fuit. Nomen reginae ΜΟΥΣΑ in eodem scribitur, atque pulcherrima ejusdem commendatur facies. Signatus fuit in urbe Prusiade ad mare sita, unde & cognomen, ut ab alia ejusdem nominis urbe distingueretur, traxit. Sed ecce ipsum nummum;

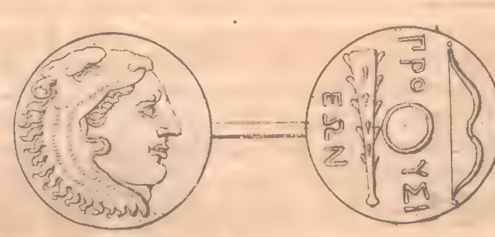
 Adpa-

V. Nam quid ego me adpellem? quem disjunctum undique regnis, & te-

Adparet in priore Numismatis parte caput reginae comto capillitio, atque diademate, cujus dependent ad cervicem lintea, ornatum. Oram exteriorem haec ornat inscriptio, ΒΑΣΙΛΙΣΣΗΣ ΜΟΥΣΗΣ, REGINAE MOYSAE sive MUSAE. In interiore margine scribitur, ΟΡΣΟΒΑΡΙΟΣ, ORSOBARIUS. Nomen id videtur fuisse Magistratus, qui curam signandi nummi habuit, atque viri apud Prusienses honorati. Posterior Numismatis pars, Herculis, cujus cultus apud Prusienses eximius erat, caput exhibet, cum hac epigraphe in ambitu nummi, ΠΡΟΥΣΙΕΩΝ ΠΡΟΣ ΘΑΛΑΣσῃ, PRUSIENSIUM AD MARE. Ita videlicet vocata fuit, ut distingueretur a Prusiade seu Prusa, urbe antiquiore, sed minus celebri, pariter in Bithynia, sed in mediterraneis ad Olympum montem sita. Prusias autem haec nobilior a rege Bithyniae Prusia, Zielae filio condita fuit. Sita fuit loco, quo prius exstiterat Cius, juxta Propontidem ad sinum Cianum, inter Nicomediam atque Apameam. Nummi pariter & scriptores antiqui πρὸς θαλάσσῃ sive ἐπιθαλάσσιον eamdem adpellant; eadem videlicet ratione, qua in Nummis Alexandri I. Theopatoris, Syriae regis XI. aliisque, ΛΑΟΔΙΚΕΩΝ ΤΩΝ ΠΡΟΣ ΘΑΛΑΣΣΑΝ, LAODICENSIUM AD MARE, fit mentio. Prusiadis ad mare sitae meminit Memnon, insignis Heracleënsis Historiae scriptor, apud Photium Cod. CCXXIV. pag. 383. ὁ Τριάριος ἐπὶ Προυσιάδα τὴν ἐπιθαλάσσιον μετὰ τῆς δυνάμεως παραγίνεται. *Triarius Prusiadem versus, quae ad mare est, cum exercitu proficiscitur.* Vidi insuper alterum urbis Prusiadis nummum, cum inscriptione Nysano nummo simili, atque capite Herculis Regis, diademate cincto: qualem fere nummum cum alio, qui epitheton illud omittit, sed tamen in eadem urbe signatus fuisse videtur, publicavit olim Hub. Goltzius. utrumque hic depingi jussi.

Posterior ex his inberbe Herculis, in rictu leonis, caput exhibet a parte anteriore, a posteriore, discum sive pateram cum arcu & clava, atque epigraphe ΠΡΟΥΣΙΕΩΝ, PRUSIENSIUM. Prior Herculis Regis diademate cinctum caput ab altera parte ostentat, ab altera clavam & corytum cum inserto arcu, atque inscriptione ΠΡΟΥCΙΕΩΝ ΤΩΝ ΠΡΟC ΘΑΛΑCCΑΝ, PRUSIENSIUM AD MARE. Et hunc quidem nobiscum communicavit Herm. van der Horst, apud Schoonhovienses V. D. M. qui in quibusdam a Goltziano discrepat. Sed ut ad reginae Mysae redeamus nummum, detexit illum atque vulgavit natalibus atque eruditione, multaque Antiquitatis cognitione, inlustris Marchio, Scipio Maffei, in lib. inscripto Galliae Antiq. Epist. I. & II. p. 13. & 15. 16. &c. cui tamen in eo adcedere non possum, quod Orsobarium Mysae reginae maritum fuisse crediderit. HAVERC.

CRE-

tetrarchiis ab imperio eorum, quia fama erat divitem, neque servitu-rum esse, per Nicomedem bello lacessiverunt, sceleris eorum haud ignarum, & ea, quae accidere, testatum antea, Cretenses solos omnium liberos ea tempestate, & regem Ptolemaeum. Atque ego ultus injurias, Nicomedem Bithynia expuli; Asiamque, spolium regis Antiochi, recepi, & Graeciae demsi grave servitium. Incoepta mea postremus servorum Archelaus, exercitu prodito, impedivit: illique, quos ignavia aut prava calliditas, uti meis laboribus tuti essent, armis abstinuit, acerbissumas poenas solvunt. Ptolemaeus pretio diem belli prolatat. Cretenses inpugnati semel jam, neque finem nisi ex-scidio

CRETENSES SOLI OMNIUM LIBERI EA TEMPESTATE ET REX PTOLEMAEUS] Iidem libri: *Cretenses solos omnium liberos ea tempestate & Regem Ptolemaeum.* CIACCON. Sed vox, *totam*, non est in vett. codd. in quibus ita leguntur ea quae sequuntur paullo post: Cretenses solos omnium liberos ea tempestate, & Regem Ptolemaeum. Item in vett. codd. paulo post habetur: *Ptolemaeus in diem:* sive ut in aliis libris est, *indies*, *bellum prolatans*, &c. Sed lectio vulgata, *Ptolemaeus diem belli prolatat &c.* non displicet, nam supra habetur: *Mithridates diem bello circumspicit.* URSIN. Emenda ex omnibus libris, *sceleris eorum haud ignarum, & ea quae accidere, testatum antea Cretenses solos omnium liberos ea tempestate, & regem Ptolemaeum.* quam emendationem certam esse vetustissimas editiones testor. CARRIO. *Soli omnium liberi e. t. & rex Ptolemeus.* in edito libro quo usus Carrio. Pro qua lectione, hanc ex vetustissimis substituit, quam haec editio praefert. WASSE.

POSTREMUS SERVORUM ARCHELAUS] De Archelao vide Plutarchum in Sylla pag. 453. 466. *postremus* pro nequissimo. Cicero pro Roscio Amer. § 11. *sin idcirco arma sumta sunt, ut homines postremi pecuniis alienis locupletarentur* &c. Ita etiam Noster. Non diversa est vocis ἔσχατος apud Graecos significatio. Nam *infima plebs* apud Aristotelem audit ἔσχατος δῆμος, &, quod Latinis Scriptoribus *extremae dementiae* est, illud Polybio XVII. pag. 1074. Ὁ πάντων ἐστὶν ἔσχατον. Glossae etiam: *infima sors*, ὑστάτη Τύχη. Maroni pro *postremo* placuit *ultimus*. AEn. IV. 537.

Iliacas igitur classes, atque ultima Teucrum
Jussa sequar?

Nempe, *suprema imperia* inquit *Ruaeus*, immo *servilia*; quaerit an cum Trojanis naviget? Atque haec secum:

Quis me autem fac velle, sinet; ratibusque superbis
Irrisam accipiet?

Servitus denique inhonestissima, testis *Thucydides* VII. Ἄνδρασι τὰ ἄλγιστα προσέθεσαν, πόλει δὲ τῇ πάσῃ τὴν αἰσχίστην ἐπίκλησιν. Servos faciendo. Quale ergo Mithridaticum hoc, *postremus servorum*? Sane, *hominum*, ut loquitur Tertullianus, *postremissimus*? Qualis misellus iste Archelaus? talis profecto in artibus Imperatoriis (nam a proditione absolvit ipse in Commentariis Lucullus) qualis illaudatus hic noster interpres, qui tamen pessimorum optimus est: qualis Crispinus quem, in re Critica, ego esse infra infimos omneis puto. WASSE in *Add.*

PRECIO DIEM PROLATAT] Libri illi *in diem bellum prolatans:* tamen lib. I. Hist. *Mithrid. diem bello circumspicit*, dixit. CIACCON. Et hic vulnus plane Chironeum. Fabri & Briconeti, *dies bellum prolatans*, ut & vetus editio. Vaticanus, *in dies bellum prolatans*, pulcherrime. scribe itaque; *illique, quos ignavia aut prava calliditas, uti meis laboribus tuti essent, armis abstinuit, acerbissimas poenas solvunt, Ptolemaeus pretio in dies bellum prolatans, Cretenses inpugnati, semel jam, neque finem, nisi exscidio, habituri.* CARRIO.

NEQUE FINEM NISI EXSCIDIO] Hegesip. I. 11. *Ut ultra Judaeam discederent, quibus* fugae finis mors *Alexandri foret.* Cic. Offic. II. *Tributorum finem unius Imp. praeda attulit.* Virg. AEn. II. 554.

Haec finis *Priami fatorum.*

Ruaeus aliique: hic fuit terminus. Verum nescio an non *Haec* melius referri possit ad *Mors*, de qua egerat versu superiore. at Auctor alibi: *Quae finis standi.* Noster infra: *an finem belli futurum putet nobis oppressis.* Legati apud Herodotum VII. 157. Μὴ γὰρ ἐλπίζῃς ἢν ἡμέας καταστρέψηται ὁ Πέρσης μάχῃ κρατήσας, ὡς οὐχὶ ἥξει παρὰ σέ γε. Thucyd. I. 33. Καὶ προκαταλαμβάνοντας ἡμᾶς νῦν εἰς τὴν ἡμετέραν ἐπιχείρησιν. Supra *semel jam.* Nostrates *once already.* WASSE in *Add.*

EQUI-

ſcidio habituri. Equidem cum mihi ob ipſorum interna mala dilata proelia magis, quam pacem datam intellegerem; abnuente Tigrane, qui mea dicta ſero probat, te remoto procul, omnibus aliis obnoxiis, rurſus tamen bellum coepi: Marcumque Cottam Romanum ducem apud Chalcedona terra fudi: mari exſui claſſe pulcerruma.

VI. Apud Cyzicum magno cum exercitu, in obſidione moranti frumentum defuit, nullo circumadnitente: ſimul hiems mari prohibebat. Ita ſine vi hoſtium regredi coactus in patrium regnum, naufragiis apud Param, & Heracleam, militum optumos cum claſſibus amiſi. Reſtituto deinde apud Cabira exercitu, & variis inter

EQUIDEM, QUOM MIHI, OB IPSORUM INTERNA MALA, DILATA PROELIA MAGIS, QUAM PACEM DATAM INTELLIGEREM, &c.] *Interna mala*, hoc eſt domeſticas ſeditiones, & bella civilia per Cinnam denuo, ac Marium reducem in media Urbe excitata, quae res cum primis vorſoriam Sullae in Italiam capiundi, conditioneſque ab Archelao conceptas ac propoſitas, a Mithridate mox confimatas accipiundi cauſſa fuit. DOUZA.

DILATA PROELIA MAGIS QUAM PACEM DATAM] L. Aretinus in Fun. Strozae pag. 242. *Cum &c. in formidabilem potentiam evaſiſſent*, & non pacem *ab hoſte* quaeſitam, ſed bellum *eſſe* dilatum *appareret*. Floruit ille aerae Chr. 1400. WASSE in *Add.*

ABNUENTE TIGRANE] Suadebat bellum ſuſcipiendum Mithridates: negabat Tigranes: eoque diſſuadente, Mithridates arma ſumſit. atque hoc eſt quod dicit: *abnuente Tigrane bellum coepi.* ſic enim legendum eſſe, non, *coepit*, praeter certam horum verborum ſententiam, res ipſa clamat. CARRIO.

MARCUMQUE COTTAM &c.] Non dubito eum eſſe, cujus oratio inſcribitur Caji Cottae. Nam M. Aurelius Cotta, conſul, a Mithridate victus eſt apud Chalcedoniam, ſeu, ut hic dicitur, *Chalcedona.* Sed L. Lucullus proconſul ad Cyzicum urbem, exercitum Mithridatis fame ferroque delevit, & in Pontum coëgit e Bithynia confugere. BAD. Rem narrat Plutarchus in Lucullo pag. 496. WASSE in *Add.*

IN OBSIDIONE MORANTI] Vett. libri, *in obſidio:* eo enim verbo uſum eſſe Salluſtium teſtis eſt Feſtus, ejus teſtimonio ex lib. I. Hiſtor. adducto, ut eo loco dicam. Tacitus lib. IV. Annalium: *Primo ſui inceſſu ſolvit obſidium.* CIACCON. Haec quoque ſunt ex eadem epiſtola. Sed, in vett. codd. pro *obſidione*, ſcriptum eſt, *obſidio*; qua voce ſupra lib. I. Hiſtoriarum uſus eſt Salluſtius, citante Feſto Pompejo. Paulo poſt videtur legendum: *Neque quicquam a principio niſi raptum habere, &c.* non *partum.* Nam verbum *conjuges*, non alio, quam ad raptum Sabinarum refertur. Galgalus etiam, apud Tacitum in vita Agricolae, *Raptores orbis* appellat *Romanos.* Illudque Virgilii, *vivere rapto*, huc ſpectat; legendum autem ſine nota diſtinctionis, ut in vett. codd. illa, *convenas olim ſine patria.* URSIN.

NULLO CIRCUMADNITENTE] Hoc eſt, nemine ſociorum juvante me aut frumento, aut commeatibus. DOUZA.

HIEMS MARI] *Hiems* enim, ut ſcribit Servius, tempeſtatem etiam ſignificat. Unde & differentiae cauſa veteres *hiemem anni* dixere. COLERUS. Fabri & Briconeti, *in obſidio moranti.* & ſane *obſidium* veteres etiam dixiſſe conſtat. C. Laelius ad populum pro ſe: *uti terra marique ſimul, nobis obſidium facerent.* & Salluſtius libro I. Hiſtoriarum, *magnis opibus profectus, obſidium cepit per L. Catilinam legatum.* vide Nonium. CARRIO.

REGREDI COACTUS] Vetus editio, & Fabri; *regredi conatus.* CARRIO.

APUD PARAM] Vetus editio, *apud Parvum.* Fabri & Briconeti, *apud Parum.* Vaticanus, *apud Patrum.* CARRIO.

HERACLEAM] Emenda Servium ad III. AEneidos, *Alii Heracleam appellatam volunt, quia Heraclides Lacedaemoniorum reges &c.* PUTSCH.

APUD CABIRA] Vetus editio; *apud Caberam.* pro qua faciunt libri manuſcripti. CARRIO. Ibi fuit Mithridatis ſedes. Strabo: ἐν δὲ τοῖς Καβείροις τὰ βασίλεια Μιθριδάτου κατεσκεύαστο. COLER.

inter me atque Lucullum proeliis, inopia rursus ambos incessit. Illi suberat regnum Ariobarzanis bello intactum: ego vastatis circum omnibus locis, in Armeniam concessi: secutique Romani non me, sed morem suum omnia regna subvertundi, quia multitudinem artis locis pugna prohibuere, inprudentiam Tigranis pro victoria ostentant.

VII. Nunc

Ex hisce Nummis atque Carrionis MSS. confirmatur lectio. Καβήρων enim inscriptionem exhibent, adventumque apud se Persei Γοργοφόνου, imagine ejusdem, praeterea rate, atque Minervae aegide exprimunt, suamque commendant antiquitatem Cabereni. HAVERC.

INTER ME] Haec ex IV. Hist. Carisius lib. I. recitat, in quo, *prope*, pro, *proeliis*, mendose legitur in vulgatis libris. A. MANUT. Carisius lib. I. haec IV. Sallustii Historiae dat; notatque *ambos*, non *ambo*: quod & Helenius Acron sic oportere dici in Adelphis Terentii disputavit. Verriumque dixit errare, qui putat, *hos ambo*, dici oportere. Locum Carisii antea corruptum, in ejus editione emendabimus. CARRIO.

ILLI SUBERAT] Hinc corrige Hegesippum II. 12. *Neque ulla* subjaceret *vel parvulorum misericordia.* MSS. C. C. C. B. Pub. *juberet.* Arnobius I. pag. 17 *Nonne vos* cogitatio subit *disquirere.* Confer Tacitum An. III. VI.

VASTATIS CIRCUM] Fabri & vetus editio: *vastis circum.* vox historicis familiaris, neque minus poëtis. CARRIO.

ARTIS LOCIS] Huc forte spectat Plutarchus in Lucullo pag. 508. Μουρήνας δ' ἑπόμενος Τιγράνῃ, τραχὺν αὐλῶνα καὶ στενόπορον στρατῷ μακρῷ διαβάλλοντι καιροῦ παρασχόντος ἐπιθέσθαι καὶ φεύγει μὲν αὐτὸς Τιγράνης, προϊέμενος τὴν ἀποσκευὴν ἅπασαν. nisi potius intelligat Mithridates pugnam illam decretoriam, de qua Antiochus Philosophus, Οὔ, φησίν, ἄλλην ἐφεωρακέναι τοιαύτην τὸν ἥλιον. WASSE in *Add.*

INPRUDENTIAM TIGRANIS PRO VICTORIA] Quidni illam ostentarent imprudentiam hostis quam suam ipsi occasionem fecerant? Quodque Romanis fere proprium erat. Polybius pag. 1306. Πολὺ γὰρ ἤδη τοῦτο τὸ γένος ἐστὶ τῶν διαβουλίων παρὰ Ῥωμαίοις, ἐν οἷς διὰ τῆς τῶν πέλας ἀγνοίας αὔξουσι, καὶ κατασκευάζονται τὴν ἰδίαν ἀρχήν. Et XI. pag. 882. Συνιδεῖν τὴν τῶν δυστυχούντων ἀκολασίαν καὶ συνεπιθέσθαι τοῖς τούτων ἁμαρτήμασιν. Hinc Nero apud Livium XXVII. *Extemplo signum dandum, & exeundum in aciem: abutendumque errore hostium absentium.* Idem autem

VII. Nunc quaeso considera, nobis oppressis, utrum firmiorem te ad resistendum, an finem belli futurum putes? scio equidem tibi magnas opes, virorum, armorum, & auri esse: &, ea re a nobis ad societatem, ab illis ad praedam peteris. Ceterum consilium est Tigranis, regno integro, meis militibus belli prudentibus, procul ab domo, parvo labore, per nostra corpora bellum conficere: quando neque vincere, neque vinci sine tuo periculo possumus. An ignoras Romanos, postquam ad occidentem pergentibus finem Oceanus fecit, arma huc convertisse? neque quidquam a principio nisi raptum habere, domum, conjuges, agros, imperium? convenas, olim sine patria, sine parentibus, peste conditos orbis terrarum: quibus non humana ulla neque divina obstant, quin socios, amicos, procul juxta sitos, inopes potentisque trahant, exci-

tem IV. 58. de S. P. Q. R. *Tantum absint* ut ex incommodo alieno sua occasio *peteretur*. WASSE in *Add.*

UTRUM TE FIRMIOREM AD RESISTENDUM, &c.] Armeniorum ad Chosroëm Oration. apud Procop. de B. P. II. pag. 93. Τί οὖν ἔτι, ὦ Βασιλεῦ, μέλλεις; τί δὲ τὴν κάκιστα ἀπολουμένην εἰρήνην αἰσχύνῃ, ὅπως δηλαδὴ σε ὑστάτην ποιήσωνται βρῶσιν τῶν ἄλλων ἁπάντων. De iis Arrianus de Exped. Alex. Μισεῖ τε, εἴπερ τινας ἄλλους, τοῦ Τυραννικοῦ γένους τε καὶ ὀνόματος κατεχομένους. WASSE in *Add.*

SCIO EQUIDEM] Et haec Carisius libro I. recitat, qui locus partim haec corrigit, partim ab his corrigitur. quod enim illic est, *petieris*, melius hic, *peteris*: quod vero hic, *meis militibus*, absolute, hoc illic rectius, *meis militibus belli prudentibus*, scriptum est: uti in eodem Grammatico correximus. *Asper*: *Ceterum*, inquit, *quomodo positum est? an pro alioquin consilium est? an pro reliquum consilium est?* CARRIO.

CETERUM CONSILIUM EST] Charisius lib. II. *Ceterum quomodo positum est, pro alioquin consilium est, an reliquum consilium est? Ceterum*, non erat opus viros doctos concorditer hic, ex nescio quibus libris, inserere, repugnante sententia. PUTSCH.

MEIS MILITIBUS, PROCUL AB DOMO, PARVO LABORE, PER NOSTRA CORPORA BELLUM CONFICERE] Carisius sic lib. II. *Meis militibus, belli prudentibus, procul ab domo, per nostra corpora bellum conficere.* A. MANUT.

QUANDO NEQUE] Vetus editio, item Fabri & Briconeti: *quomodo neque.* CARRIO.

NEQUE QUIDQUAM A PRINCIPIO NISI PARTUM HABERE] Lego, *raptum.* Ita Galganus apud Tac. in Vita Agricolae: *Romanos raptores orbis* appellat. CIACCON. Ineptissime. Aptissime vero Ciacconius restituit: *Neque quidquam a principio nisi raptum habere.* Sic infra eosdem *Raptores gentium* rex idem indigitat. COLERUS.

NISI PARTUM HABERE] Id est, armis quaesitum, aut per injuriam, id quod Lepido Philippus objecerat supra. & fortasse hic ablativus ille reponendus, ut fiat: *Nisi armis partum habere.* Et certe hoc altero illo multo numerosius. DOUZA.

CONJUGES] Verbum, *conjuges*, non alio, quam ad raptum Sabinarum refertur. Galgalus etiam apud Tacitum in vita Agricolae, *Raptores orbis* appellat Romanos. URSIN.

PESTE CONDITOS ORBIS TERRARUM] Citatur hic locus a Servio lib. V. AEneid. Sed corrupte legitur apud eum, *parte conditor orbis terrarum.* CIACCON. Quid si legamus? *Pesti*, hoc est, exitio sive in pestem atque perniciem orbis terrae procreatos, a Romanis videlicet in servitutem redacti. DOUZA. Hunc locum citasse Servium puto cum dicit: *parte conditor orbis terrarum*, ad AEneid VII. 303. Editio Lucii *conditur.* Hinc ergo corrigendus. WASSE in *Add.*

PROCUL JUXTAQUE] Omnes libri, *procul juxta sitos*: Sallustian. CARRIO. In plerisque edd. *procul juxtaque.* Sed τὸ *que* ut minus Sallustianum auctoribus Carrionis libris omnibus delevi. WASSE.

TRAHANT, EXCIDANTQUE, OMNIAQUE ET MAXIME REGNA, HOSTILIA DUCANT] Haec verba ex eadem quoque Epistola, ita in vett. codd. leguntur: *Trahant, excidant, omniaque non serva, & maxime regna hostilia ducant.* Quae lectio non displicet; nam paulo supra dixit: *Me, quia fama erat divitem, neque serviturum esse, per Nicomedem bello lacessiverunt.* CIACC. & URSIN. *Que* delendum, auctore Fabri libro. Supra: pro *ea re a*, Charisius *ab.* & voces, *parvo labore* omittit. Noster

excidantque; omniaque non ſerva & maxume regna hoſtilia ducant.

VIII. Namque pauci libertatem pars magna juſtos dominos volunt: nos ſuſpecti ſumus aemuli, & in tempore vindices adſuturi. Tu vero, cui Seleucia maxuma urbium, regnumque Perſidis inclutis divitiis eſt, quid ab illis, niſi dolum in praeſens, & poſtea bellum exſpectas? Romani in omnis arma habent, acerruma in eos, quibus victis ſpolia maxuma ſunt; audendo & fallendo, & bella ex bellis ſerendo, magni facti. Per

ſter Catil. *trahunt*, *vexant*. horum altero contentus Tacitus An. III. 74. *Ne Cirtenſium pagi impune traherentur*. Et ſic II. 61. WASSE in *Add*.

EXCIDANTQUE] Vaticanus: *exſcindantque*. Fabri libro abeſt copula. CARRIO.

OMNIAQUE ET MAXIME] Quid illud, quod in libris omnibus legitur? *omniaque non ſerva & maxime regna hoſtilia ducant*, niſi forte, *non ſerva*, pro iis quae libera ſunt, nulliuſque imperio parent, acceperit. CARRIO.

MAXUME REGNA, HOSTILIA DUCANT] Mithridatis apud Juſtinum XXXVIII. 5. *Quippe non delicta regum illos*, ſed vires & majeſtatem inſequi; *neque in ſe uno*, *ſed in aliis quoque omnibus*, *hac arte graſſatos*. WASSE in *Add*.

PARS MAGNA JUSTOS DOMINOS VOLUNT] Vide notam Bernecc. ad Juſtini lib. XXXVIII. cap. 3. §. 8. lit. b. & in Germ. Tac. Q. Miſc. 55. *Grut.* ad Liv. lib. XLV. cap. 29. I. Cic. VII. ad Att. VII. *an agricolas timere putas*, *ne ſub regno ſint*, *quid unquam*, *dum modo otioſi eſſent*, *recuſarunt*. RUPERT.

IN TEMPORE] Tale eſt illud libro I. Hiſtoriarum, *Maxumeque ferocia regis Mithridatis in tempore bellaturi*. CARRIO.

TU VERO, CUI SELEUCIA, MAXIMA URBIUM] Hujus famoſiſſimae urbis exſtat haud incelebris mentio apud Plutarchum, ſub Craſſi finem: quem videto, mi Lector. DOUZA. Legati apud Herodotum VII. 157. Σὺ δὲ δυνάμιός τε ἥκεις μεγάλης, καὶ μοῖρά τοι τῆς Ἑλλάδος οὐκ ἐλαχίστη μέτα ἄρχοντί γε Σικελίης &c. WASSE in *Add*.

REGNUMQUE PERSIDIS INCLUTIS DIVITIIS EST] Faërnus *inclitum divitiis eſt*, legebat. CIACC. Paulo poſt Faërnus legebat: *Regnum Perſidis inclutum divitiis*, non, *inclytis*. Item in vett. codd. eſt: *Quod haud difficile eſt*, pro eo quod vulgo legitur, *quod difficile non eſt*. URSIN. Vereor ne *inclutae* ſcripſerit Criſpus. hoc enim ſemper fere cum auferendi caſu copulatum reperio: niſi quis fortaſſe *inclutum* legi malit, quod nec mihi quidem diſpliceret, niſi hoc a veſtigiis receptae ſcripturae longius aliquanto recedere videretur. DOUZA.

IN OMNES ARMA] Omnes libri: *arma in omnes*. CARRIO.

ACERRUMA IN EOS QUIBUS VICTIS SPOLIA MAXUMA SUNT] Jam ab initio Liv. lib. I. cap. 37. *Rutuli gens in ea regione atque in ea aetate divitiis praepollens*; *eaque ipſa cauſa belli fuit*, *quod rex Romanus (Tarquinius Superbus) tum ipſe ditari*, *exhauſtus magnificentia publicorum operum*, *tum praeda delinire populorum animos ſtudebat*. Et quae non egenarum gentium Romanis ſimilis? Certe parum ſapienter egit Antigonus, qui, cum Galli pacem ei venalem offerrent per legatos, convivium luxu regio inſtruit, menſas auro extruit, cujus famem Gallis, nullus ciborum apparatus potuit eximere: ipſo contactu efferati, & prorſus avidi, a dubia coena ſurrexere. Admiſſi deinde ad longum, regiae opulentiae, ſpectaculum, avidiores undique oculos & animos referebant. Caſtrorum etiam luſtrandorum copia facta: plus ibi prope auri argentique, quam ferri viderunt, non belli, ſed luxuriae apparatu; milites ipſos coelatas deorum ſtatuas, non homines, diceres. Abducti ad naves, novam illic pompam, priori certantem inveniunt; prorſus illuc terrae, hic maris ſpolia videbantur congeſta. Elephantos etiam produci Rex juſſerat, nova beſtiae forma Gallos territurus; ſed quomodo illi beſtias timerent, poſtquam homines contemſiſſent? Igitur ſuſpenſis rebus animiſque, redeunt ad ſuos, & facile ſuadent aurea eloquentia inſtructi pacem huic Regi ne vendendam quidem; hic demum militiam omni nundinatione quaeſtuoſiorem. His accenſi Galli, optabant quam primum ſuum hoſtem videre; nam miles nulli avidius congreditur, quam qui aureo gladio pugnat, & in quo aliquid pulcrius ferro videt, ut e Juſtini lib. XXV. cap. I. diffundit Brunner. lib. I. Annal. RUPERT.

BELLA EX BELLIS SERENDO] Inepte pleraeque editiones: *ex bellis ferendo*. CARR. Livius II. 18. *reſponſum: ignoſci adoleſcentibus*, *ſenibus non poſſe*; *qui* bella ex bellis ſererent. XXI. 6. *Belli cauſſa certamina cum finitimis* ſerebantur. X. *Viamque unam ad id (regnum) cernentem*, *ſi* ex bellis bella ſerendo *ſuccinctus armis legionibuſque vivat*. Denique

Per hunc morem exstinguent omnia, aut occident: quod difficile non est, si tu Mesopotamia, nos Armenia circumgredimur exercitum sine frumento, sine auxiliis: fortuna autem nostris vitiis adhuc incolumis. Teque illa fama sequetur, auxilio profectum magnis regibus, latrones gentium oppressisse. Quod uti facias moneo, hortorque, neu malis pernicie nostra unum imperium prolatare, quam societate victor fieri.

IX. Cu-

XXXI. 6. *incusaverat*, bella ex bellis seri, *ne pace umquam frui plebs posset.* Si quis in caussas bellorum Romanorum ex Historicis etiam suis inquirat, inveniet aliud fere nihil praeter *bellum*, adeo ut non immerito *bella serere* dicantur, & quidem μὴ τῇ χειρὶ μόνον ἀλλὰ ὅλῳ τῷ θυλάκῳ. Noster a Graecis habuit. AEschines de falsa Legat. pag. 271. Τὸ νοσεῖν τῆς πόλεως ἀεὶ προσαγόμενοι, καὶ πόλεμον ἐκ πολέμου ποιούμενοι. Plutarchus Lucullo pag. 507. eadem forma, ὡς πόλεμον ἐκ πολέμου διώκει. Demosthenes de Corona: Λόγον ἐκ λόγου λέγων. Hoc significatu κατασπείρας apud *Sophoclem* Ajace. Ὅσας ἀνίας μοι κατασπείρας φθίνεις. WASSE in *Add.*

PER HUNC MOREM EXSTINGUENT OMNIA, AUT OCCIDENT, &c.] Id est, Romani hac via grassando aut pessumdabunt omnia, aut ibunt ipsi. Dicam planius: Aut universa perditum ibunt, aut peribunt ipsimet, non radicitus modo, verum etiam eradicitus; valentiores scilicet adversarios nacti, seu nos, sive alios vindices in tempore adfuturos; quod difficile non est, si modo viribus in unum conjunctis mutuas pariter operas tradere velimus, &c. Visum est hoc etiam inter alia levioris notae animadversione dignum. ne quis videlicet scripturae similitudine deceptus, & *occident* istud penultima longa efferendum autumans, alios porro secum in erroris nassam a vero possit abducere. DOUZA. Hoc est: *audendo, fallendo, regna omnia vel extinguent, vel ipsi peribunt, quod postremum) difficile non est si* &c. WASSE in *Add.*

QUOD DIFFICILE NON EST] Vett. libri, *Quod haud difficile est.* CIACCON. Vaticanus, *difficile haud est.* Fabri & Briconeti, *aut difficile est.* vitii mater antiquorum consuetudo, modo *haud*, aliquando *haut*, scribentium. CARRIO.

SI TU MESOPOTAMIA, &c.] Totus hic locus ex eadem Epistola sic habetur in vet. cod. qui est apud me, *Si tu Mesopotamia, nos Armenia circumgrediemur, exercitum sine frumento, sine auxiliis, fortuna, haud nostris vitiis adhuc incolumem, &c.* Hoc tantum nos mutavimus, ut cum in vet. cod. sit, *aut nostris vitiis*, nos ex conjectura fecimus, *haud nostris vitiis*; quod positum videtur pro eo quod est, *nostra culpa vel secordia.* Exercitum autem intelligit Romanorum. CIACC. & URSIN.

CIRCUMGREDIMUR: EXERCITUS] Locus, qua à scriptura, qua ab interpunctione valde mendosus: scribe: *circumgredimur exercitum sine frumento, sine auxiliis, fortuna aut nostris vitiis adhuc incolumem.* quae emendatio palmaria est: eoque certior, quod eam vetustissima etiam editio (ne quid de Vaticano, aliisque libris manuscriptis dicam) plane prae se ferat. CARRIO. Nisi MSS. prohiberent, legerem *incolumi.* HAVERC.

AUXILIO PROFECTUM MAGNIS REGIBUS, &c.] Hoc non sui honoris ipsius modo, verum & Tigranis, generi sui, gratia dicere videtur. quippe qui ultra mortalium morem, prorsus barbarico fastu tumens, ac ceterorum omnium prae se contemtor, & Magnus & Rex Regum audire volebat: eo magis, quoniam non contentus Mediae, Suriaeque, ac Palestinae ditiones Armeniae regno adjectas, lege belli suas fecisse; gentesque omnes finitimas sub immanissimum jugum misisse victas, rebus ei supra votum fluentibus; Parthis insuper ob interna mala afflictis, Asiae imperio per vim extorto, opes eorum tantum non ad internecionem attriverat. Nam de Mithridate ipse melius silere puto, quam pauca dicere, qui non Magni modo, sed & Maximi Regis cognomento ornandus ex rebus gestis videretur, nisi major Mithridate, qui Mithridatem devicit, Magnus,

Ille tremor Ponti, saevi quoque terror Hydaspis.

Major, inquam, illo, imo ipso etiam sese, quod tanti hostis, postea debellati, cadaver ad se delatum oculis usurpare non sustinens, dignum insuper habuit, quem ob virtutem ac rerum gestarum gloriam funebri laudatione honestans, Regum aetatis suae praestantissimum appellitaret. qua de re Appianum, qui volet, consulat. merito ergo Magni Regis cognomentum & Tigrani, & sibi tribuit Sallustianus Mithridates. DOUZA.

LATRONES GENTIUM] Hegesip. II. 8. *rapinarum improbus praedo.* Apud Justinum Mithridates de Romanis XXXVIII. 4. *Quippe adversus latronem, si nequeant pro salute, pro ultione tamen sua, omnes ferrum stringere.* Vide notas ad verba ista Catonis in Catilin. *audacia malarum rerum.* WASSE in *Add.*

NEU MALIS PERNICIE NOSTRA UNUM IMPERIUM PROLA-

IX. Curio Vulcanaliorum die ibidem moratus. *Nonius de mutata declinatione. Carisius* lib. I.

Scalas pares moenium altitudine. *Arusianus.*

Dissidere inter se coepere, neque in medium consultare. *Idem.*

Multisque suspicionibus volentia plebi facturus videbatur. *Nonius, Volentia, quae plebs vellet.*

Suspe-

PROLATARE] Praeclare & illi libri hoc loco habent: *Neu malis pernicie nostra tuam prolatare*, quasi nil aliud sit, Mithridatem non juvare, quam tantisper, dum Mithridates vincitur, Arsacem suam perniciem prolatare, quae tamen, Mithridate victo, in illum sit casura. CIACCON. Paulo post in eodem vet. cod. habetur: *Neu malis pernicie nostra tuam prolatare*, pro eo quod vulgo legitur, *neu malis pernicie nostra tuum imperium prolatare.* Veteris autem scripturae sententia est, Arsacem perniciem suam prolatare tantisper, dum Mithridates vincitur, quo superato, ipse quoque casurus sit. URSIN. Alii, *nostra tuum imperium.* Vaticanus: *pernicie nostra tua prolatare.* Optime vetus editio, uti & Fabri & Briconeti: *non malis pernicie nostra tuam prolatare, quam societate victor fieri.* CARRIO. Placet scriptura, quam alii, partim ex membranaceis libris, partim ex veteri editione eruerunt: *Neu malis pernicie nostra tuam prolatare, &c.* Eodem significatu, quo paullo superius scripserat: *Ptolomaeus pretio diem belli prolatans.* Hoc enim vult Mithridates, Tigrane secum a Romanis oppresso, Arsacem finem belli (id quod cum argumentis, tum exemplis aliorum Regum ostenderat antea) haud quaquam futurum, sed ulterius gradum, impetumque adeo in regnum ipsius facturos. Quod eos jam pridem totis animis invasisse dicit, cupidine profunda imperii, ac divitiarum. Quod ut animadvertat, monet, neu fallacibus ipsorum dictis fidem habeat: quibus hoc unum student, ut belli moram ab Arsace redimant modo; fidem haud longius servaturi, quam dum utrumque, hoc est, & Mithridatem & Tigranem afflixerint. Qua re patrata praesens ipsi exitium a Romanis paratum esse: ac duobus Magnis regibus victimarum in morem mactatis, tertium Arsacem quasi succidaneum datum iri. Suadet itaque Arsaci, ut dolum ipsorum in praesens, ac bellum in posterum caveat: neu solum firmiorem se ad resistendum fore speret, quam si foedere inito Reges tres potentissimi, veluti Geryon aliquis tricorporus, uno animo pergentes, sociatisque opibus undique Romanos, hoc est, latrones gentium, pariter eant oppressum, victores haud dubie discessuri. Cujus rei etiam facilitatem summa cum gloria conjunctam ostentat, eo magis, quod exercitus ipsorum procul ab domo, auxiliorum, commeatuum, omnium denique honestarum rerum inopiam patiens, parvo labore confici, ac disperdi posse videatur. Hoc honestius certe, pientius, securius denique, quam ut dum alienis laboribus tutum fore se sperat, armis abstinendo, ac se quasi medium gerundo, occasiones rei bene gerundae amittat: atque hoc modo & belli & perniciei suae diem prolatans, tandem pro intempestivis falsae quietis induciis, mox futuri mali sortem pariter cum usura dependat. DOUZA. Vix tamen credo illud *imperium* de nihilo esse. Hinc lego: *Neu malis pernicie nostra tuam interim prolatare.* HAVERC.

CURIO] Nonius de mutata declinatione, & Carisius lib. I. *Vulcanaliorum*, pro *Vulcanalium.* Carisii locum ita emenda: & supple, *genitivus quoque pluralis cum ratione vectigalium facit, auctores tamen vectigaliorum dixerunt: ut Asinius: vectigaliorum reipublicae curam esse habendam: & Horatius;*

——— *Anciliorum & nominis & togae.*

Ut Bacchanaliorum Sallustius & Vulcanaliorum: & alii, Saturnaliorum & Sigillariorum. CARRIO.

SCALAS] Arusianus Messus: *par hac re.* CARRIO.

DISSIDERE] Idem Arusianus, in *medium*, id est, in *commune.* CARRIO.

DISSIDERE INTER SE COEPERE, NEQUE IN MEDIUM CONSULTARE] Quod est ultimae desperationis argumentum, sed & usquequaque exitiosum. Vide quae Virdungus notat ad illa Taciti in Agr. cap. XII. *Nec aliud adversus validissimas gentes pro nobis utilius, quam quod in commune non consulunt. Rarus duabus tribusque civitatibus, ad propulsandum commune periculum conventus. Ita dum singuli pugnant, universi vincuntur.* RUPERT.

MULTISQUE] Nonius *Volentia*, interpretatur, *quae plebs vellet.* Pro *plebi*, in aliis est *levi.* Non recte. ita enim & Cornelius Tacitus, quem studiose Sallustium observare, & in imitationem trahere, saepe a me ostensum est, lib. III. Historiarum locutus est: *Mutiano volentia scripsere.* Et alibi *haec atque talia plebi volentia fuere.* Quam-

Suſpectuſque fuit, incertum vero an per neglegentiam, ſocietatem praedarum cum latronibus compoſuiſſe. *Idem Componere, conjungere.*

Conlegam minorem, & ſui cultorem exſpectans. *Aruſian.*

Quam maxumis itineribus per regnum Ariobarzanis contendit, ad flumen Euphratem; qua in parte Cappadocia ab Armenia disjungitur. Et quamquam ad id naves codicariae occulto per hiemem fabricatae aderant. *Nonius.*

Qui praetergrediebantur equites cataphracti, ferrea omni ſpecie.

quam utroque loco, *volenti* legi poſſit, de qua loquendi ratione diximus Antiquarum lectionum Comment. III. cap. 20. ſic Criticus noſter illud in Jugurthino, *volenti animo de ambobus acceperant*, legi voluit: *& Romae plebes literis, quae de Metello ac Mario miſſae erant, volentia de ambobus acceperant.* Carrio.

Suspectusque] *Componere*, eſt eidem Nonio, *Conjungere.* Vulgo eſt; *ac per negligentiam*, pro *an per negligentiam*: item, *praedare*, pro *praedarum*: & *compoſuiſſet*, pro *compoſuiſſe.* Carrio.

Conlegam] Aruſianus Meſſus, *cultor ſui.* Carr.

Quam maximis itineribus per regnum Ariobarzanis contendit] *Ariobarzani* tam hic, quam in Epiſtola Mithridatica, proinde ut vulgo legitur, cenſeo reponendum, quicquid dicant alii, antiquo caſu. Sic & *Regnum Perſi Macedonicum* idem dixerat ſupra, pro *Perſis.* Sed & Cicero, *Filium Verri*, pro *Verris*, & Virgilius *Immitis Achilli*, pro *Achillis.* Qua de re Probum vide in Catholicis. Douza. Pro *Ariobarzanis*, male eſt vulgo *Ariobarzani.* ſic ſupra: *illi ſuberat regnum Ariobarzanis bello intactum.* Carrio.

Naves codicariae] Feſtus in Epitoma: *Caudicariae*, inquit, *naves ex tabulis craſſioribus factae.* At in veteri inſcriptione, Codicari Navicula-ri Infernates. Item: Codicarii Navicularii Et Quinq. Corp. Navigantes. Videndus Seneca in Comment. de vitae brevitate, ubi de Claudio Caudice, & Varro De vita pop. Rom. lib. III. apud Non. qui citat locum Salluſtii; nam habet: *Quod antiqui plureis tabulas conjunctas codices dicebant, a quo in Tiberi naves codicarias appellamus.* Ursin. *Naves Codicariae* Nonio ſunt quae in fluminibus uſui eſſe poſſunt. Carrio. Adi Schefferum De re navali & Lucanum IV, 408. Wasse in *Add.*

Qui praetergrediebantur] Nonius: *cataphracti, praetergrediebantur.* Ita veteres editiones & libri manuſcripti: mirum ut ſit, recentiores habere, *praegrediebantur.* puto autem illud quod Servius lib. XI. AEneid. ex eadem hac adducit Hiſtoria, cum hoc idem eſſe: ibique male legi, *& ſequebantur*, pro *qui praetergrediebantur.* Carrio. Huic Fragmento annectendum aliud exiſtimo, quod eſt infra: *Equis paria operimenta erant: quae lintea ferreis laminis in modum plumae adnexuerant.* Quid ſint autem cataphractae, oſtendit Tacit. Hiſt. I. *Gladii nullo uſui, lapſantibus equis prae cataphractarum pondere. Id principibus & nobiliſſimo cuique tegmen, ferreis laminis, aut praeduro corio conſertum, ut adverſus ictus impenetrabile, ita impetu hoſtium provolutis inhabile ad ſurgendum.* Livius lib. XXXV. *Equitum mirabilem vim trajici Helleſpontum in Europam, partim loricatos, quos cataphractos vocant, partim ſagittis ex equo utentes.* Ciaccon. Huc pertinet alterum Salluſtii Fragmentum, quod eodem loco Servius profert his verbis conceptum: *Equis paria ornamenta erant, quae lintea ferreis laminis in modum plumae adnexuerant*, &c. Ex quo loco ſatis aperte Servius docet, Cataphractos equites eſſe, qui & ipſi ferro muniti ſunt, & equos ſimiliter munitos habent. Videndus Tacit. lib. XVII. ubi de Cataphractis ait: *nobiliſſimo cuique tegmen ferreis laminis*, &c. & Liv. lib. XXXV. cujus verba ſunt: *Equitum mirabilem vim trajici Helleſpontum in Europam, partim loricatos, quos cataphractos vocant, partim ſagittis ex equo utentes.* Ursin. Juſtinus lib. XLI. *Munimentum (Parthis) equiſque loricae plumatae ſunt, quae utrumque toto corpore tegunt.* Utramque ſimilitudinem Maro junxit lib. XI. ſub finem, addens materiem aeneam:

Spumantemque agitabat equum, quem pellis ahenis
In plumam ſquammis, auro conſerta, tegebat.

De equitibus non ita mirum, ſed illud, equos ſimiliter ferro totos quidem & uſque ad ungulas tectos fuiſſe. Egregie Claudianus II. in Rufinum de lamellis conſutis:

Fle-

cie. *Idem. Confer Fr. lib.* VI. *cap.* 13. *a.* Equis paria operimenta erant *&c.*

XI. Cum

Flexilis inductis hamatur lamina membris,
Horribilis visu: credas simulacbra moveri
Ferrea; cognatoque viros spirare metallo:
Par vestitus equis.

Vid. Veget. III. 21. WASSE.

EQUITES CATAPHRACTI FERREA OMNI SPECIE] Audi eundem VI. 13. *Equis paria operimenta erant: quae* lintea *ferreis laminis in modum* plumae *adnexuerant.* quae verba poene transcribit Ammianus XVII. 12. plumarum specie linteis *indumentis innexae.* Et clarius XVI. 10. *Incedebat hinc inde ordo geminus armatorum, clypeatus, atque cristatus, corusco lamine radians, nitidis loricis indutus; sparsique* cataphracti equites, *quos* clibanarios *dictitant Persae, thoracum munitos tegminibus, & limbis ferreis cincti, ut Praxitelis manu polita crederes simulacbra, non viros: quos* laminarum circuli tenues *apti corporis flexibus ambiebant, per omnia membra deducti: ut quocunque artus necessitas commovisset, vestitus congrueret junctura cobaerenter aptata.* Pro, *omni specie* legisse videtur Ammianus *facie*, quod praetulerim lib. XXIV. 2. ferrea *nimirum* facie omni: quia laminae *singulis membrorum lineamentis cobaerenter aptatae, fido operimento totam bominis speciem contegebant.* Malim *apta*, ut supra infraque. Idem XXIV. 4. *bostem undique* laminis ferreis in modum *tenuis* plumae *consaeptum.* Postremo XXV. 1. *Erant autem omnes catervae ferratae, ita per singula membra densis* laminis tectae, *ut juncturae rigentes compagibus artuum convenirent: bumanorumque vultuum simulacbra ita capitibus diligenter apta, ut* imbracteatis *corporibus solidis, ibi tantum incidentia tela possint baerere, qua per cavernas minutas, & orbibus oculorum affixas parcius visitur, vel per supremitates narium angusti spiritus emittuntur.* Confer Athenaeum V. 5. Justinum XLI. 2. Tertullianum lib. de Pallio pag. 49. Edit. Salmasii. Plutarchum Lucul. pag. 510. Nazarium Paneg. Pausaniam: Συλλεξάμενοι τὰς ὁπλὰς, ἐκκαθάραντές τε καὶ διελθόντες ποιοῦσιν ἀπ' αὐτῶν δρακόντων φολίσιν ἐμφερῆ. Sed elegantissime omnium Cataphractos depinxere duo summi viri, Heliodorus & Julianus, quorum verba describere non gravabor. Ὁ Παραβάτης Orat. I. Ἀπείρων γὰρ εἶχες ἱππέων πλῆθος, καθάπερ ἀνδριάντας ἐπὶ τῶν ἵππων ὀχουμένους, οἷς συνήρμοστο τὰ μέλη κατὰ μίμησιν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως· ἀπὸ μὲν ἄκρων τῶν καρπῶν εἰς τοὺς ἀγκῶνας· ἐκεῖθεν δὲ ἐπὶ τοὺς ὤμους· καὶ ὁ θώραξ τμημάτων κατὰ τὸ στέρνον καὶ νῶτα συναρμοζόμενος· καὶ τὸ κράνος αὐτοῦ προσώπῳ σιδηροῦν ἐπικείμενος, ἀνδριάντος λαμπροῦ καὶ στίλβοντος, παρέχει τὴν ὄψιν· ἐπεὶ μηδὲ κνῆμαι καὶ μηροὶ, μηδὲ ἄκροι πόδες τῆς σκευῆς ταύτης ἔρημοι λείπονται. Συναρμοζομένην δὲ αὐτὴν τοῖς θώραξι· διά τινων ἐκ κρίκου λεπτοῦ πεποιημένην οἱονεὶ ὑφασμάτων, οὐδὲν ἂν ὀφθείη τοῦ σώματος γυμνὸν μέρος· ὅτι καὶ τῶν χειρῶν τοῖς ὑφάσμασι τούτοις συμπορισθέντων, πρὸς τὸ καὶ καμπτομένοις ἐπακολουθεῖν τοῖς δακτύλοις. Alia, sed minoris momenti, habet Orat. II. pag. 57. Ea omnia praetermitto, ut etiam quae pag. 73. adnotavit Illustrissimus Spanhemius, immensus ille literarum Oceanus. Agmen claudat Heliodorus, qui lib. IX. pag. 431. hunc ordinem non minus eleganter quam accurate persequitur. Τρόπος δὲ αὐτοῖς πανοπλίας τοιόσδε. Ἀνὴρ ἔκκριτος, καὶ σώματος ἰσχὺν ἐπίλεκτος, κράνος μὲν ὑπέρχεται συμφυές τε καὶ μονήλατον καὶ ὄψιν ἀνδρὸς εἰς ἀκρίβειαν, ὥσπερ τὰ προσωπεῖα σοφιζόμενον. Τούτῳ δὲ ἐκ κορυφῆς εἰς αὐχένα πάντα πλὴν τῶν ὀφθαλμῶν εἰς τὸ διοπτεύειν σκεπόμενος, τὴν μὲν δεξιὰν κοντῷ μείζονι λόγχης ὁπλίζεται, τὴν λαιὰν δὲ εἰς τὸν χαλινὸν ἀσχολεῖ. Κοπίδα δὲ ὑπὸ τὴν πλευρὰν παρηρτημένος, οὐ τὰ στέρνα μόνον, ἀλλὰ καὶ σῶμα τὸ ἄλλο ἅπαν τεθωράκισται. Ἐργασία δὲ τοῦ θώρακος τοιάδε. ΣΚΥΤΑΛΑΣ χαλκᾶς τε καὶ σιδηρᾶς ὅσον σπιθαμιαίας πάντοθεν εἰς σχῆμα τετράγωνον ἐλάσαντες, καὶ ἄλλην κατ' ἄκρα τῶν πλευρῶν ἐφαρμόζοντες (ὡς τῇ κατωτέρᾳ τὴν ὑποκειμένην ἀεὶ, καὶ τῇ πλαγίᾳ τὴν παρακειμένην κατὰ τὸ συνεχὲς ἐπιβαίνειν) καὶ ῥαφαῖς ὑπὸ τὰς ἐπιπτυχὰς τὴν συμπλοκὴν ἀγκιστρώσαντες, χιτῶνά τινα φολιδωτὸν ἀπεργάζονται, προσαπτόμενον μὲν ἀλύπως τῷ σώματι, καὶ πάντῃ περιφυόμενον, περιγράφοντα δὲ μέλος ἕκαστον, καὶ πρὸς τὸ ἀκώλυτον τῆς κινήσεως συστελλόμενόν τε καὶ συνεκτεινόμενον. Ἔστι γὰρ χειριδωτὸς ἀπ' αὐχένος εἰς γόνυ καθειμένος, μόνοις τοῖς μηροῖς καθὸ τῶν ἱππείων νώτων ἐπιβαίνειν ἀνάγκη διαστελλόμενος. Ὁ μὲν δὴ θώραξ τοιοῦτος, ἀντίτυπόν τι βελῶν χρῆμα, καὶ πρὸς πᾶσαν τρῶσιν ἀπομαχόμενον, ἡ κνημὶς δὲ ἀπ' ἄκρων ταρσῶν εἰς γόνυ διήκει συνάπτουσα πρὸς τὸν θώρακα. Παραπλησίᾳ δὲ σκευῇ καὶ τὸν ἵππον περιφράττουσι, τοὺς τε πόδας κνημῖσι περιδέοντες, καὶ προμετωπιδίοις τὴν κεφαλὴν διόλου σφηκοῦντες, ἐκ νώτων τε ἐπὶ γαστέρα καθ' ἑτέραν πλευρὰν, σκέπασμα σιδηρόπλοκον ἀπαιωροῦντες, καὶ ὁπλίζειν τε ἅμα, καὶ τῇ λαγαρότητι μὴ ἐμποδίζειν τοὺς δρόμους. Οὕτως ἐσκευασμένος, καὶ οἷον ἐμβεβλημένος περιβαίνει τὸν ἵππον, οὐκ αὐτὸς ἐφαλλόμενος, ἀλλ' ἑτέρων διὰ τὸ ἄχθος ἀνατιθέντων. Κἀπειδὰν ὁ καιρὸς ἥκῃ τῆς μάχης, ἐφεὶς τῷ χαλινῷ τὸν ἵππον, καὶ μυωπίσας παντὶ τῷ ῥοθίῳ, κατὰ τῶν ἐναντίων ἵεται, σιδηροῦς τις ἀνὴρ φαινόμενος,

XI. Cum interim, lumine etiam tum incerto, duae Galliae mulieres conventum vitantes ad menſtrua ſolvenda montem adſcendunt. *Idem.* Plu-

νος, ἢ καὶ σφυρήλατος ἀνδελὰς κινούμενος. Ὁ κοντὸς δὲ τὰ μὲν πρὸς τῇ αἰχμῇ καταπολὺ καὶ εἰς εὐθὺ προβέβληται, δεσμῷ πρὸς τὸν αὐχένα τοῦ ἵππου ἀνεχόμενος. Τὸν οὐρίαχον δὲ βρόχῳ πρὸς τοῖς ἱππείοις μηροῖς ἐξήρτηται, μὴ εἴκων ἐν ταῖς συμβολαῖς, ἀλλὰ συνεργῶν τῇ χειρὶ τοῦ ἱππέως, εὐθυνούσῃ μόνον τὴν βολὴν, αὐτοῦ δὲ ἐπιτείνοντος καὶ πρὸς τὸ σφοδρότερον τῆς τρώσεως ἀντερείδοντος, τῇ ῥύμῃ γοῦν διαπείρει, πάντα τὸν ὑποπίπτοντα, καὶ μιᾷ πληγῇ δύο που φέρει πολλάκις ἀναρτήσας. Apud Auctorem ſub falſo nomine Ciceronis De re militari pag. 502. *qui taura fructa*, lege *cacaphracta*. Wasse in *Add.*

Ferrea omni specie] Malim: *Ferrea omnes ſpecie*, aut *ferrea homines ſpecie*. id eſt, quaſi ferrei homines. Forſan locutus eſt de cataphractis. Coler.

Galliae mulieres] Virgilius Culice:

Tempus & Arcadii *memoranda referre* magiſtri.

Qua forma apud Horatium: *Metaurum flumen*, &c. *acumen Stertinium*, apud Varronem γεροντοδιδασκάλῳ *Libya citrus*. Plautum Trinum. *Arabia terra*. Juſtinus XI. 11. (*Alexandriam*) *Coloniam* Macedonum *caput eſſe AEgypti jubet*. Lege ex MSS. Bongarſii *Macedoniam* pro *Macedonicam* vel *Macetieam*. Noſtrum enim in pleriſque ſequitur. Librarii, qui neſcierunt quo pacto transferre Macedoniam in AEgyptum potuerit Alexander, & *Alexandriam* nomine Macedoniae nullibi venire ſciverant, locum immutarunt. Wasse in *Add.*

Menstrua solvenda] Tacit. Hiſtor. V. de Aſphalto: *Fugit cruorem, veſtemque infectam ſanguine quo faeminae per menſes exſolvuntur.* Ciacc. & Ursin. *Galliae mulieres*, pro *Gallicae*. Nonius *more* Graeco, *menſtrua* autem *ſolvere* dixit, opinor, Salluſtius, imitatus Lucretium (hoc enim in pluribus obſervavi & monui) qui lib. VI. ita canit:

Tempore eo ſi odorata eſt, quo menſtrua ſolvit.

Carrio. Turnebus lib. XV. cap. 1. ait, hoc loco menſtrua ſolvere, eſſe ſacra ſolvere, quae menſe quoque dabantur. Sed mihi ſecus videtur. Scilicet menſtrua illa mulierum τὰ καταμήνια vocitaſſe Salluſtium. Quin & phraſin Salluſtianam more ſuo imitatus eſt Tacitus: *Fugit cruorem veſtemque infectam ſanguine quo feminae per menſes exſolvuntur.* Coler. Si in loci hujus enarratione fruſtra me dixero alias fuiſſe, profecto haud mentiar. Nec tamen mirum, cum (ut Petroniani Bollenii expurgationem in rem meam utar) & homo ſim, & adhuc juvenis; adde Lucretii (at quanti Poëtae?) auctoritate inductus, apud quem iſtiuſmodi exemplum legeram: *Tempore eo ſi odorata eſt, quo menſtrua ſolvit.* Ubi de muliere menſtruali, ac ſanguinis profluvio abundante loquitur. Itaque in eadem fortaſſis nunc etiam perſuaſione haererem, niſi me errantem humanitus, comitate (ut ſolet) ſua, facile in viam reduxiſſet Lipſius, pariter aurem vellendo, & admonendo, exiſtimare ſe *menſtrua* hoc loco non pro *menſibus genitalibus*, ſed pro *ſacris* potius accipienda; iis dico quae quot menſibus pro exercitus incolumitate, & maxime ſalute ſuorum, perſolvi neſcio an Romani, Barbari certe moris antiquitus fuiſſe videtur: quam quidem ego hominis ingenioſiſſimi, & omnium ſine controverſia doctiſſimi, interpretationem quom amplius primum pronunciare auſus, ipſe mecum & cum animo meo curioſius aliquamdiu agitaſſem, acceſſit tandem ad Lipſianam ſententiam auctoritas Plutarchi, apud quem (ut forte an conſilio in Craſſum ejus incideram) haec verba inveni: οἱ δ' ἐπειρῶντο μὲν τὴν αἴσθησιν ἀποκρύπτειν, τὰ κράνη καταμπέχοντες, ὀφθέντες δ' ὑπὸ δυοῖν γυναικῶν προθυομένων τοῖς πολεμίοις, ἐκινδύνευσαν, εἰ μὴ Κράσσος ὀξέως ἐπιφανεὶς, μάχην ἔθετο πασῶν καρτερωτάτην. Id eſt: *His imperat* (Craſſus) *ut quam poſſint occultiſſime iter faciant, qui ſtudentes hoſtem fallere galeas frondibus contexere. Conſpecti autem a duabus mulieribus, quae ſacrificabant pro ſalute hoſtium, in periculo fuiſſent, ni celeriter interveniens Craſſus pugnam commiſiſſet multo acerrimam, &c.* Vides, quantam a Plutarcho Salluſtius, a Salluſtio contra Plutarchus accipiat lucem. Nam abſque illo foret, nec per quas mulieres, Italicine, an exotici generis; nec e quo loco; nec quo diei tempore; nec qua occaſione inſidiae iſtae militares detectae fuerint, compertum quicquam haberemus. Nunc ex Hiſtorici noſtri reliquiis diſcimus, *lumine adhuc incerto*, hoc eſt, ſub matutinum crepuſculum, opera mulierum maxime, & quidem nationis Gallicae, iſtud ipſum eveniſſe: hoc amplius; cauſſam deprehenſionis ejus turbae vitationem, fortuitumque ſeceſſum, atque aſcenſum exſtitiſſe, in ſolum ac devium (uti apparet) montem ejus rei gratia factum, quo videlicet majore cum ſilentio ac religione, extra conventum

Pluteosque rescindit, ac munitiones demolitur; locoque summo potitur. *Idem.*

Exercitum dimisit, ut primum Alpes degressus est. *Arusianus. Degredior illum locum.* Ita corrige.

Tetrarchas, regesque territos animi firmavit. *Idem.*

Simul eos, & cunctos jam inclinatos laxitate loci, plures cohortes, atque omnes, ut in secunda re, pariter acre invadunt. *Nonius.*

Hi locorum perignari, & soliti nectere ex viminibus vasa agrestia, ibi tum, quod inopia scutorum fuerat, ad eam artem se quisque in formam parmae equestris armabat. *Nonius.*

XII. De pecore coria recens detracta, quasi glutino adolescebant. *Carisius* lib. I. *Servius.*

Avi-

tum sacra illa peragi possent. Unde & liquido est animadvertere, quam curiosa ubique Rerum, Temporum, Locorum, Hominum denique tractatione Historiam suam exsecutus Sallustius. Qua sane mihi ad miraculum usque disertus ac prudens omnem humani ingenii captum supergressus videtur; Historicorum quantum est, erit, aut fuit umquam, haud dubie princeps: & cui illud de Moeonio poëta volgatum optimo jure tribui possit:

Longe erit a primo, quisque secundus erit.

DOUZA.

PLUTEOSQUE] Nonius, *demoliri*, inquit, *est diruere.* CARRIO.

EXERCITUM] Messus, *degredior illum locum.* ita corrige. CARRIO.

TETRARCHAS] Idem Messus, *territus illius rei.* Male in aliis est, *ullius rei*, & *formavit.* CARRIO.

SIMUL EOS, ET CUNCTOS JAM INCLINATOS, &c.] Videndum an legi possit: *Cunctos jam inclinatos laxitas loci, & plures cohortes, &c. pariter arces invadunt.* CIACCON. & URSIN. Locus mendosus, & quem jure stigmatiam feceris. *laxitas* est Nonio *laxitudo.* In veteri quodam codice est *indignatos*, in aliis aliud putavi legendum: *Simul eos & cunctos jam inclinatos laxitate loci, plures cohortes, atque omnes, uti in secunda re, pariter acre invadunt.* CARRIO. Mutila haec & incohaerentia apparent. In fine tamen recte legetur: *Pari acritate invadunt.* Attius Neoptolemo: *vis veritatis atque acritas.* COLER. In vet. quodam Codice, *indignatos*, in aliis aliud. Putat legendum, ut in Textu, Carrio. WASSE.

HI LOCORUM PERIGNARI, &c.] Forte legendum: *Quod inopia scutorum facere, ab ea arte*, &c. URSIN. *Parma est scutum breve*, Nonius. Pro *fuerat*, in aliis est *fuere*, in nonnullis *fecerat.* Pro *ad eam artem*, vulgo, *ad eam arcem*, in aliis, *ad eas arces*, est autem, *ad eam artem*, idem quod *ea arte.* nimirum nec tendi e viminibus vasa; ut *ad hunc modum*, pro *hoc modo*, Sallustio non infrequens. Sed haec immane quantum alii depravarunt. CARRIO. Hiat oratio, neque invenio, quî rimas deformes claudam. COLER. Puto corrigendum: *Hi locorum pergnari.* Sic supra: *Fiducia gnaritatis locorum.* Item, *foret* pro *fuerat.* sed & illud: *ad eam artem*, non placet, malimque, *ad eas artes*; idque ex veterum librorum fide, in quibus diserte expressum legitur: *ad eas arces*, mutatione facile T. scilicet in C. facta. DOUZA.

NECTERE EX VIMINIBUS] Ita in re trepida solebant. Thucydides IV. 9. *Τοὺς ναύτας ἐξ αὐτῶν ὥπλισεν ἀσπίσι τε φαύλαις, καὶ οἰσυΐναις ταῖς πολλαῖς.* De iis capiendus Hegesippus III. 3. *aciem dirigeretur*, clypeos intexerent. Ubi C. C. C. & B. Pub. *regiones probibere latrociniis*, eleganter; sic Virgil. *Solstitium pecori defendite.* Hoc genus Persis pene proprium, ut ex Herodoto & Xenophonte patet; & usque ad Juliani tempora iisdem in usu fuisse auctor Ammianus XXIV. 2. *obtecti scutis vimine firmissime textis, & crudorum tergorum densitate vestitis.* Eunapius *οἱ δὲ τῶν Πάρθων οἰσυΐνας ἀσπίδας ἔχοντες, καὶ κράνη οἰσυΐνα τρόπον τινὰ πάτριον πεπλεγμένα.* Confer Grammaticos V. *γέῤῥα.* WASSE in *Add.*

AD EAM ARTEM] Forte *ab ea arte.* CIACCON.

DE PECORE] Quod autem sequitur fragmentum (*de pecore coria recens detracta, quasi glutino adolescebant*) videtur conjungendum cum eo, quod citat Servius. Utrumque ita concinnari simul potest: *Lucani de vimine facta scuta co-* riis

Avidior modo properandi factus. *Arusianus.*

Consilii aeger. *Idem.*

Reversi postero die, multa, quae properantes deseruerant in castris, nacti, cum se ibi cibo, vinoque laeti invitarent. *Nonius.*

Atque hiavit humus multa, vasta & profunda. *Idem.*

Rursus jumenta nacti ad oppidum ire contendunt. *Nonius.*

Ubi se laniata navigia fundo emergunt. *Arusianus.*

Tum vero Bithyni propinquantes jam amnem Tartanium. *Idem.*

Eos qui hoc malum publicum clandestinis consiliis comparaverunt. *Nonius.* Pro machinari, componere.

XIII. In quis notissumus quisque, aut malo dependens verberabatur, aut inmutilato corpore, inprobo patibulo eminens adfigebatur. *Idem.*

Ad

riis tegebant, quae de pecore recens detracta, quasi glutino adhaerescebant; nam vox, *coria*, hic abundat. URSIN. Carisius lib. I. notat, *pecu & pecus pecoris*, & haec duo Sallustii verba adfert. Servius autem lib. III. Georgicon & Martianus lib. III. reliqua commemorant, nullo tamen adjecto libri numero, quae ego primum inter se conjunxi, deinde hoc libro, hoc etiam loco posui, quod cum eo quod praecedit optime congruerent. Dicit enim Sallustius eos scuta e viminibus nexuisse, illisque coria de pecore recens detracta inposuisse: quae quasi glutino adolescebant. quo etiam pertinet, quod idem scribit Servius: *Sallustium dicere, Lucanos de vimine facta scuta coriis tegere*, lib. AEneid. VII. Carisius lib. I. *glutinum*, inquit, *dixit Varro in Scauro, glutinum Daedalum invenisse. Quam declinationem Sallustius sequitur cum dicit; quasi glutino adolescebant.* Idem eodem: *Varro in Scauro: glutinum ferunt Daedalum invenisse: quasi, gaudium, praemium. itaque Sallustius istius potius declinationis usum secutus, Glutino, inquit, adolescebant, ut, gaudio, praemio.* quas duas postremas voces cum exempli causa adferat Carisius, easque superius etiam cum Varronianis composuerit; mirari satis nequeo eorum ignaviam, dicam, an imperitiam, qui eas ut Sallustianas habuerunt. CARRIO.

QUASI GLUTINO] Talia scuta coriacea erant olim Afrorum & Maurorum, teste Isidoro. COLER.

AVIDIOR] Arusianus, *avidus illius rei.* CARR.

CONSILII] Idem Messus, *aeger illius rei.* CARR.

REVERSI] *Invitare*, inquit Nonius, *est repleri.* hic autem locus apud alios varie mendosus, hic restitutus est. CARRIO.

ATQUE HIAVIT] *Hiare*, eidem Nonio est, *aperire*, fortasse *aperiri.* CARRIO.

RURSUS] Nonius, *contentio est perseverantia & elatio.* CARRIO.

UBI SE] Arusianus, De elocutionum exemplis: *emergit se.* CARRIO.

TUM VERO] Idem Arusianus, *propinquo illam rem.* CARRIO.

TARTANIUM] Amnem Bithyniae. WASSE.

EOS QUI] *Comparare*, inquit Nonius, *est componere, machinari.* CARRIO. Retulit inter hujus libri reliquias Ludovicus Carrio, sed cum in Nonii Marcelli codicibus tum recentioribus cusis, tum etiam MSS. vetustioribus, unde haec desumsit Carrio, fragmento huic Sisennae non Sallustii nomen praefixum sit, eo unde sumtum est, me quidem judice relegabitur tantisper, donec hujus constitutionis ratio reddatur. PUTSCH.

IN QUIS NOTISSIMUS QUISQUE, &c.] Videtur legendum: *Aut mulcato corpore, in prora patibulo eminens adfigebatur*, &c. Nam hoc in navibus factum esse, vel ex eo constat, quod ait, *aut malo dependens verberabatur. Mulcato vero corpore* dixit alibi, & item Tacitus lib. I. cum ait: *Magna pars nudo, aut mulcato corpore.* URSIN. Nonius, *patibulum est crux.* CARRIO.

INMUTILATO CORPORE] Verbum ἐκ τῶν ἅπαξ λεγομένων. Recepit autem pro Sallustiano Hegesippus I. 29. *Summum enim Sacerdotem* immutilatum corpore *quenquam esse oportet, nec licere per legem licet, ut mutilato corpore, quiquam summo fungatur munere.* Voces *corpore quenquam* absunt meis & Gualtheri codicibus. malim *s. e. s. immutilato corpore esse op.* WASSE in *Add.*

INPROBI PATIBULO EMINENS ADFIGEBATUR] Hoc in navibus factum fuisse, ex eo apparet, quod ante dixit, *aut malo dependens verberabatur.* Igi-

Ad Siciliam vergens faucibus, non amplius patet millibus V. & XXX. *Messus.*

Clausi lateribus pedem. *Idem.*

Naphthas. *Probus Catholicis.*

Igitur legendum videtur, *in prora patib. e. aff.* CIACCON. Locus non injuria de mendo suspectus: neque tamen quo mendum tollatur reperio. Sunt qui legant, *in prora*, non placet. Itaque amplius. CARRIO. Multa multis ad hunc locum dicta, quae recitare quid attinet? Mihi dubium non est, veram esse lectionem *in puppi*, quam illustrissimus Scaliger in MS. Nonii exstare indicio fuit sic scriptam, *in pouppi.* PUTSCH. Ciacconius *in prora patibulo eminens.* Lipsius lib. II. Antiq. legit: *in proris.* Neutrum placet. Ego ad Criticum Senatum adferre hanc meam emendationem non dubito: *Aut immutilato corpore improbe, patibulo eminens affigebatur.* COLER. Improbum patibulum hic excelsum denotare videtur. Sic *improbius natus*, pro grandioris staturae homine: item *improbiora labra.* Aliae enim cruces aliis fuerunt. Enimvero fatendum est, quod altitudinem crucis spectat, alias aliis majores statui solitas, etiam in vulgari & ordinario latronum & servorum supplicio. Nam prout robustiores essent, & altioris staturae, qui erant cruci affigendi, vel infirmiores, ita crux illis altior, aut humilior compingebatur. Patibulum quidem proprie dicitur de transverso ligno, sicuti & patibulum pro sera sive vecte, qua ostia occluduntur, dictum a Titinnio notat Nonius. Cum tamen haec vox pro cruce ponitur, tota ea intelligenda est. Sicuti hic apud Sallustium nostrum. Itaque errat hic Lipsius, quanquam locum ex Carbonaria Plauti apud Nonium adducit: *Patibulum ferat per urbem, deinde affigatur cruci.* Sed fallitur. Vide Salmasium de Cruce. WASSE.

AD SICILIAM] Messus: *patet tot pedes.* CARR.

CLAUSI] Messus: *altus pedes tot*, quae elocutio cum hoc exemplo minime convenit. CARRIO. Laudat Fragmentum istud Fronto, confirmare se studens auctoritate Sallustii, probe oppido, ac Latine dici: *altus pedes tot.* Sed cum in hoc exemplo nec vola, nec vestigium elocutionis ejus usquam gentium compareat; cui dubium esse potest, quin vox *altus* mala manu istinc sublecta redonari Sallustio debeat restituique fortasse hoc modo? *clausi lateribus pedem altis.* DOUZA.

NAPHTHAS] Probus Catholicis: *hoc Naphthas hujus Napthae, genus olei cedrino similis*, Sallustius lib. IV. Hist. dixit. CARRIO. Alioqui & flos tenuissimus bituminis ita vocatur, circa Babylonem copiosissime proveniens, cui tanta est cum igne cognatio, ut flamma transiliat in eam undecunque visam. Auctor Plinius lib. II. cap. 105. Vid. Dioscor. I. cap. 101. Strabonem XV. 743. WASSE.

C. CRISPI SALLUSTII
HISTORIARUM
FRAGMENTA.

LIBER V.

I. AT Lucullus, audito Q. Marcium Regem proconsule per Lycaoniam cum tribus legionibus in Ciliciam tendere. *Priscian.* lib. XVIII.

Legiones Valerianae comperto, lege Gabinia Bithyniam, & Pontum consuli datam, missos esse. *Idem ibidem.*

Regem

LIBER V.] Hoc Libro exposuit res gestas IV. Annorum ab U. C. 683. ad 686. in quos incidit B. Piraticum & desertio exercitus Luculli. A. POPMA.

AT LUCULLUS] Priscianus lib. XVIII. notat; *audito.* Vulgo male est, *Lucilius*, pro *Lucullus*; deinde pro *Q. Marcium*, in quibusdam *Macium*, in aliis *Marium*; postremo pro, *Regem*, inepte *regem.* est enim *Rex* familiae, non dignitatis. scribe itaque, *Q. Marcium Regem de quo crebro historici, & Sallustius Catilinario, legatos ad Q. Marcium Regem mittit.* & ibidem saepe. CARR. Hic consul fuit A. V. DCLXXXV. una cum L. Metello, fratre Q. Metelli Cretici, qui (ut auctor est Pedianus) Consule Pompejo Siciliae Praetor fuit. Sed & ipso sub initium Consulatus sui, & successore suo, antequam Magistratum eum iniret, defunctis; nemineque in locum porro ejus subrogato, solus eo anno Consulatum gessit; cujus hic mentionem injicit Crispus, haud alio referundam, quam quod Lucullus, comperto Regem illum cum tribus legionibus in Ciliciam (quae eidem provincia cum exercitu decreta erat) per Lycaoniam tendere, suis militiam detrectantibus, ac jam abnuentibus omnia, auxilium ejus adversus Mithridatem imploravit: sed frustra; id quod ad proximum Fragmentum docebimus. DOUZA.

LEGIONES] Idem Priscianus ibidem; *comperto.* vereor ne omnia satis sint integra. in Gemblacensi est: *Consuli datam esse, missos esse.* sed hoc Sallustiana brevitas aversatur. CARRIO.

LEGIONES VALERIANAE COMPERTO, &c.] Ita locutus est Tacitus lib. XI. cum dixit: *Comperto quoque Graecam litteraturam non simul coeptam, absolutamque.* & lib. I. *Caecina comperto vanam esse formidinem.* Item Livius lib. XXXI. *Satis comperto Ordiaeam petituros Romanos.* & Sallustius ipse superiore fragmento dixit: *At Lucullus, audito Q. Marcium Regem Procos.* CIACCON. & URSIN. Hoc est: *cum comperissent.* Tacitus II. 9. *in ripa Arminius adstitit*, quaesitoque *an Caesar venisset.* Confer. I. 75. An II. 60. Hist. IV. 17. Ammianum XX. 4. Idem alibi: *vocantur Patres*, addito, *consultandum super re magna & atroci.* An. XVI. 33. *Montanus patri concessus est*, praedicto *ne in Republica haberetur.* Papinianus: comperto *matrem suam intestato decessisse.* Paulus: *non* dissimulato *se libertum esse.* Apulejus VII. Cognitoque *quosdam, immo vero fortissimum quemque, variis quidem, sed impigris casibus adoppetisse.* WASSE in *Add.*

CONSULI DATAM, MISSOS ESSE] M. Acilium Glabrionem intelligit, qui A. V. DCLXXXVI. cum C. Pisone Consul fuit, eique provinciae istae una cum Mithridatico bello decretae. Sed hariolor rescribendum: *Consuli datam, sese missos esse.* quae conjectura eo mihi firmior videtur, quo propior cum ad priores omnium editiones, tum vero etiam ad scriptorum codicum fidem accedit, in quibus probe & plane exaratum legitur, *Consuli datam esse, missos esse.* quod quam procliue fuerit imperito cuipiam exscriptori, ex nostro hoc τῷ *sese* architectari, quis non videt? Ceterum, *sese missos esse*, ab armis dimissos, & quasi militaris sacramenti nexu exsolutos interpretor. Hic enim color erat, quem Legionarii illi Valeriani, animis a Lucullo pariter abalienatis, re-

bellioni

Regem aversabatur. *Arusianus.*

Ceteri negotia sequebantur familiaria legatorum, aut tribunorum; & pars sua commeatubus mercatis. *Nonius.*

Et

bellioni suae praetexebant. Desiderantur autem verba, quibus periodi istius clausula explebatur, puta, *caussantes*, seu *praetendentes*, *militiam detrectavere.* quae Priscianus, cui nos & hujus & prioris Fragmenti conservationem debere par est, per incuriam, ut solet, citare porro neglexerit. quod ego hic a me dictum cupio, non quidem contextus augendi, sed interpretandae sententiae tantum: quae clarius ut liqueat, haut abs re fuerit, historiae argumentum altius aliquanto repetere. Ea vero sic habet: Post Triarii cladem cum Lucullus advenisset, isque Mithridatem facile opprimere posse, si in eum perrexisset, videretur, ab exercitu suo desertus nihil profecit. Fuerunt autem Legiones, quae primum sub Valerio Flacco, post sub Flavio Fimbria meruerant, quae a P. Clodio solicitatae, quum stipendia sua se confecisse dicerent, dicto audientes esse, ac Imperatorem in Mithridatem sequi recusarunt; praesertim vero, ubi Acilium Glabrionem Consulem Lucullo successorem Roma missum adesse cupientissimis animis accepere. quae Lucullo caussa fuit, ut, cum militum suorum seditione, tum quod ne a Marcio quidem, qui (uti dictum jam antea est) Ciliciae cum imperio praeerat, auxilium impetraret, omnibus modis proditus desertusque a suis, Mithridate veteri hoste relicto, retro in Tigranem convertit. Douza.

Missos] In Gemblacensi, *Consuli datam esse*, *missos esse.* Carrio. MSS. *Consuli datam esse*, *missos esse.* unde pro priori *esse*, *sese* rescribendum putat. Deinde ut sensus absolvatur, addit *praetendentes*, aut *caussantes*, & de Legionibus accipit quas Clodius per iram & invidiam sollicitavit, ut ne amplius Lucullum adversus Mithridatem sequerentur. Anon. apud Crisp.

Regem aversabatur] Tacit. Hist. IV. *Vulgus aversari Regem*, *invidere AEgypto*, *sibi metuere.* Ciacc. & Ursin. Arusianus; *aversor illum*, quamquam alibi apud eundem legatur, *adversor illum.* videntur enim veteres utramque vocem in eadem re posuisse. Sic Tacitus Historiarum lib. I. *ambitionem scriptoris facile adverseris.* Carrio.

Negotia sequebantur] Legerim *exsequebantur.* Ciacc. Videtur legendum: *Ceteri negotia exsequebantur.* Quomodo notavimus supra ad fragmentum lib. III. scribendum esse, ubi est: *Cunctique omnium ordinum munia exsequi.* & in bell. Catilinae sic dixit: *Cetera multitudo conjurationis suum quisque negotium exsequebatur.* Ursin.

Commeatibus mercatis] Unde Cicero, *dies commeatus.* Nos, *furlow.* Livius XXXIII. *magna pars* sine commeatibus *dilabebantur.* Pro licentia abeundi. Tacitus An. XV. 10. *reliquas* (*legiones*) promiscuis militum commeatibus *infirmaverat.* At hunc morem, de quo queritur Noster, planius ostendit Hist. I. 46. *quarta pars manipuli sparsa per* commeatus, *aut in ipsis castris vaga, dum mercedem centurioni exsolveret*, *neque modum oneris quisquam*, *neque genus quaestus pensi habebat. Per latrocinia & raptus*, *aut serviilibus ministeriis*, *militare otium redimebant. Tum locupletissimus quisque miles*, *labore ac saevitia fatigari*, *donec vacationem emeret.* Bene ergo & more militiae fecit Adrianus, qui, auctore Spartiano, ne quidem *pateretur quicquam tribunum a milite accipere.* Vetera tamen marmora suadent hoc non semper obtinuisse, nam milites illi commeatales, a quibus tribuni aliquid per stellaturam auferebant, audiunt *tribunorum beneficiarii.* Quo titulo vix alius frequentior occurrit in vetustis monumentis, adi Gruterum DLVIII. 5. DXXVIII. Justinianum Cod. de offic. Praef. Praet. Africae Leg. II. & Cl. Salmasium ad Pescennium cap. III. Ex hac voce κομιᾶτος & κομέᾶτος apud Hesychium, & Leonem Tact. VII. 4. scribitur & *comiatus* in Capitular. Car. Magni, unde Itali suum *comiato.* Quae voces, apud Concil. Vernense An. 755. Canon. IX. & Palladium in Lausiac. cap. LXXXVI. vitae prorogationem signant. Habes denique *cuneatim stipato commeatu*, pro, agmine undique compresso. Confer Tacitum in Agric. Suetonium Tiberio LXXII. qui ad usus civiles transtulit, Donatum in Hecyr. I. II. 100. Lege LIV. de militibus vagantibus, ita cautum legimus apud Russum, interprete Leunclavio: *SI. QUIS. VAGARI. FUERIT. AUSUS. ULTRA. DIEM. COMMEATUS. ET. MILITIA. REJICIETUR. ET. UT. PAGANUS. CIVILIBUS. MAGISTRATIBUS. TRADETUR.* At, *bello imminente*, capitis supplicio affici solebant. Commeatui opponitur *remeatus.* Martianus *Leg. relegat. ff. de poena:* Nemo potest commeatum, *remeatumve* dare, nisi Imp. Wasse in *Add.*

Mercatis] *Mercatus*, inquit Nonius, *pro mercatibus.* quam interpretationem quidam libri veteres pro verbis Sallustianis acceperunt. Carr.

Et uxori ejus frater erat. *Arusianus.*

II. Saepe celebritatem nominis intellego timentem. *Priscianus* lib. XVIII.

Video ingentia dona quaesitum ire properantem. *Idem ibidem.*

Nam si Pompejo quid humani evenisset. *Arusianus.*

Qui-

ET UXORI EJUS FRATER ERAT] Sic supra in bell. Jugurthae dixit: *Liberis ejus avunculus erat.* & Tacitus libro IV. *Asinius Gallus, cujus liberis Agrippina matertera erat.* Sic enim apud Tacitum legendum videtur, non ut in vulgatis editionibus, *liberorum.* CIACC. & URSIN. Arusianus: *frater illi.* CARRIO. Huic elocutioni parissima illa quam supra libro primo habuimus, *Liberis ejus avunculus erat.* Innuitque haud dubie P. Clodium, qui, quod frater uxoris Luculli foret, primo se apud Imperatorem loco esse volebat. quod, quum ob flagitiosae vitae impuritias, summamque improbitatem atque insolentiam, minus ei ex sententia procederet, excogitavit homo malitiose & arroganter confidens, quanam potissimum ratione, & quibus artibus Lucullum de Imperii fastigio dejectum praecipitem daret. Itaque invidia, atque ira, pessimis consultoribus, grassatus, comperto, Fimbrianos milites (quos supra Legiones Valerianas, a Valerii Flacci Imperatoris quondam sui nomine, appellavit) ad singula seditionum momenta jam pridem arrectos, intentosque diem novandis rebus circumspectare; eosque, ac ceteros de factione, quorum cognoverat promtam audaciam, comparatis delinimentis subire instituit. persuasitque facile animis lubricis, & jam inde ab antiquo turbare ac tumultuari assuetis, se non amplius sacramenti religione teneri. cujus rei species erat, rogatio legis Maniliae, qua provinciae atque exercitus omnes, quibus ad id usque tempus cum imperio Lucullus praefuerat, Pompejo recens a Piratico bello reduci mandabantur, adjecta etiam Cilicia, quam Glabrio obtinebat. Proinde sic, quasi ex Senati decreto una cum ipso Imperatore suo exauctorati, traducebant illi otiose in Gordyene tempus, Pompejum, aut quem alium Imperatorem ad succedendum Lucullo missum exspectantes. Ex quibus omnibus perspicue patet, in Fragmento isto ordinem perperam ac praepostere servatum esse; &, quod nunc quintum legitur ante superiora illa quatuor principe loco collocari debere. Quo etiam haud absurde meo quidem animo pertinere judico exemplum proximum, illud, quod istud antecessit, volui dicere: *Ceteri negotia sequebantur familiaria Legatorum, aut Tribunorum, & pars sua* (subaudi, negotia sequebatur) *commeatibus mercatis.* id est, militiae vacatione, seu missione, non data, sed emta, pretioque conciliata a ducibus suis: arte nostris etiam Strategis non ignara. Unde magis etiam videre est, quanta lubido Romanos istos manipulares tenuerit, veterem Imperatorem novo commutandi, ac relicto Lucullo se cum Pompeji victoris, ac bis Triumphalis copiis ambitiose conjungendi. DOUZA.

SAEPE CELEBRITATEM NOMINIS INTELLEGO TIMENTEM] Videndum an legi debeat: *Sed te celebritatem, &c.* CIACCON. & URSIN. *Participiorum accusativi*, inquit lib. XVIII. Priscianus, *frequenter pro verbis infinitis ponuntur.* in Gemblacensi est; *spe celebritatem nostris intelligo timentem.* pro *timere.* in aliis; *saepe celebritatem nominis te lego timentem.* CARRIO.

VIDEO] Idem Priscianus ibidem. Gemblacensis: *video ingentia dona quaesitura* τὸν προέλασιν, *properantem, pro properare*, quam scripturam nondum probo: tum autem probabo, cum quid ea significetur intelligam. alius vet. cod. *video ingentia dona quaesita Graeciae properantem.* Fortassis vox illa *Graeciae*, a librario aliquo adjecta est, volente significare verba Graeca, quibuscum Latina Priscianus composuerit, hic esse inserenda. CARR.

NAM SI IN.] Arusianus; *evenit in illo.* emenda hic operarum vitium, & scribe; *Nam si in Pompejo.* CARRIO. Fragmentum istud, Catuli Orationis partem fuisse, summatim a Sallustio recensae, pro certo mihi persuadet Plutarchus, ita super hac ipsa re in Pompejo suo differens: Κάτλου δὲ κατὰ τοῦ νόμου προσελθόντος, πολλὴν μὲν αἰδούμενος ὁ δῆμος ἡσυχίαν παρέσχεν. ἐπεὶ δὲ πολλὰ μετὰ τιμῆς ἀνεπιφθόνως ὑπὲρ τοῦ Πομπηΐου διελθὼν, συνεβούλευε φείδεσθαι, καὶ μὴ προβάλλειν τὸν τοιοῦτον ἄνδρα κινδύνοις ἐπαλλήλοις, καὶ πολέμοις. ἢ τίνα, εἶπεν, ἕξετε ἄλλον ἂν ἀπολέσητε τοῦτον; Id est: *Procedente ad dicendum* (advorsus legem Gabiniam) *Catulo, magnum silentium tenuit reverentia ejus populus. Postquam hic multis Pompeji laudibus candide commemoratis, suasit, ut parcerent ei; nec periculis & bellis aliis ex aliis talem virum objicerent. Aut quemnam* (*inquit*) *habituri estis alium, hunc si amiseritis?* &c. DOUZA. Quo hoc fragmentum spectet, coner demonstrare illo Paterculi loco lib. II. *Digna est memoria Q. Catuli cum auctoritas, tum verecundia, qui, cum dissuadens legem in concio*ne

Quibus de caussis Sullam in victoria dictatorem, equo descendere, sibi uni adsurgere de sella, caput aperire solitum. *Nonius, Arusianus, Servius.*

ne dixisset, esse quidem praeclarum virum Cn. Pompejum, sed nimium jam liberae Reipubl. neque omnia in uno reponenda; adjecissetque, si quid huic acciderit, quem in ejus locum substituetis? Succlamavit universa concio, Te, Q. Catule. Meminit & Cicero pro L. Manilia, & Valerius Maximus lib. VIII. cap. 15. Plutarchus in Pomp. Coler. Fragmentum istud, Catuli Orationis partem fuisse, existimat Douza, persuasus a loco Plutarchi. Sed magis confirmat Vell. lib. II. cap. 31. ubi Q. Catulus, *Si quid huic acciderit, quem in ejus locum substituetis?* Sunt autem verba solennia vitandi ominis in mortis mentione, ut ibid. docet Schegk. & adducit in hunc sensum alium e Suet. Aug. extremo: *Julias, filiam neptemque, si quid his accidisset, vetuit sepulcro suo inferri.* Adde Scal. in Tibull. lib. III. pag. 198. Voss. IV. Inst. Orat. pag. 189. Rupert.

Quid humani] Εὐφημισμοῦ genus. Sic, apud Festum, *altera avis* pro *improspera*, apud Lucretium & Plinium Ep. II. 1. *abiit*, pro, *mortuus est.* Wasse in *Add.*

Quibus de caussis] Haec Nonius in voce, *apertum*, apud quem legitur: *equo descendere, surgere de sella, caput aperire solitum.* Apud eundem in voce, *surgere*, est; *sella surgere, caput aperire solitum.* apud Arusianum autem De elocutione, *assurgo illi*, est ea, quam expressi, scriptura. Servius lib. I. & III. AEneid. interpretatur, *aperire, nudare & ostendere*, & has tres postremas voces affert. Verba autem ipsa de Pompejo accipienda judico, cui uni ad se accedenti Sullam assurgere solitum Appianus lib. I. tradidit. Carrio. Honoris scilicet; Servius ad X. AEneidos: *Quatuor erant apud Romanos, quae ad honorificentiam pertinebant; equo desilire, caput aperire, via decedere, assurgere. hoc etiam praecones praeeuntes magistratus clamare dicebantur.* Arnobius lib. VII. *Si quispiam viso potentissimi nominis viro, via decedat, assurgat, caput revelet, vehiculoque desiliat, tum deinde salutet.* Putsch. Loquitur de se Pompejus, cui etiamnum juveni Sulla tantum honoris habuit, nec sine causa. Is enim adolescens totum se Syllae partibus addixerat, nulloque etiamnum gesto magistratu, neque dum in Senatum allectus, multos per Italiam conscripserat milites, & vocanti ad se Sullae responderat, non se sine spoliis, & nullo hostium fuso sanguine imperatori suum commonstraturum exercitum, neque ad eum antea accesserat, quam hostium ductores multis vicisset proeliis, ut alibi Plut. refert. Haec vero res, si qua alia, generosorum militum armat & ardentem inflammat indolem, si virtuti haberi honorem, a duce suo, vident, & bonos fortesque provehi, contra vero ignavos malosque sperni & abjici. Eo nomine Plin. cap. 70. Trajanum dilaudat, quod bonorum praemiis bonos faciat. *Accensa est*, inquit, *juventus, erexitque animos ad aemulandum, quod laudari videbat.* Et paulo post: *Adbuc autem*, inquit, *quamlibet sincera rectaque ingenia, &, si non detorquebat, hebetabat tamen misera, sed vera reputatio. Vides enim si quid bene fecero, nesciet Caesar, aut si scierit, testimonium non reddet.* Rupert.

Adsurgere de sella, caput aperire] Servius p. 399. assurgere *solitus.* Vide Stewichium ad Arnobium pag. 145. 10. Plutarchum in Pompejo pag. 622. & in Caussis. Appianum pag. 668. ante omnia *Lipsium* in Electis I. 23. Ad hunc morem ornate respicit Statius Thebaid. II. 61:

——— *Sopor obvius illi*
Noctis agebat equos, trepidusque assurgit *honori*
Numinis, & recto decedit limite *Coeli.*

Hoc de viro forti praedixerat Tyrtaeus:

Πάντες δ' ἐν θώκοισιν ὁμῶς νέοι, οἵ τε κατ' αὐτὸν
ΕΙΚΟΥΣ ΕΚ ΧΩΡΗΣ, οἵ τε παλαιότεροι.

Wasse in *Add.*

Caput aperire solitum] Obiter hic notandus mos Hispaniae Grandium, quos vocant, quibus solis coram rege suo capitibus tectis esse licet: quem honorem, quum misere concupisceret Antonius Laeva, eique aliquando sibi adstanti Carolus V. diceret, ut assideret, quod podagra eum laborare sciret, *Non pedibus suis, sed capiti male esse respondit*, ut *Thuanus* & alii referunt. Rupert.

C. CRIS-

C. CRISPI SALLUSTII FRAGMENTA INCERTORUM LIBRORUM.

VEL

LIBER VI.

I. Ne inrumiendi po . . . . . .
sublicibus cavata . . . . . .
ſent. *Feſtus.*

Cujus duas inſulas propinquas inter ſe, & decem ſtadium procul a Ga-
di-

Ne] Ex quarto an ex quincto Hiſtoriarum libro haec in voce, *ſublicium*, Feſtus adducat, nemo facile dixerit, ſic enim in Antonii Auguſtini exemplo ſcriptum eſt: *Salluſtius lib. qu.* qua nota quartus non minus quam quinctus deſignari poteſt. Praeterea de verbis ipſis Salluſtianis, cum ingens in Feſto ſit lacuna, non minor dubitatio eſt. Et ea re Feſtum ipſum exprimere, quam, neſcio quid novum comminiſcendo in temeritatem incurrere, malui. Carrio. Citatur a Feſto. Schedae autem Fulvii Urſini lib. IV. adſerunt, quibus facile adſentior. Verum ſequentis fragmenti citationem omnino falſam eſſe puto. Neque enim arbitratus unquam ſum Salluſtium ultra quinque Hiſtoriarum libros ſcripſiſſe, cui ſuorum librorum numerum exaequare voluit Cornel. Tacitus, Salluſtii imitator. Mos ille veterum, ut tot libros facerent, quot ille, quem imitabantur. Idem fecit Sidonius Apollinaris, qui novem epiſtolarum libros, ad imitationem Plinii, conſcripſit, decimum autem μονόβιβλον & ſingularem eſſe voluit, ut Plinius iſtum ſuum ad Trajanum, id quod alibi ex Sidonio docui. Potius igitur eſt, haec duo fragmenta inter Salluſtii incerta referre, quam vel quinto vel ſexto libro adſignare. Coler.

Cujus] Sunt qui fragmentum hoc VII. ſunt qui X. Salluſtii Hiſtoriae, ſunt qui XI. adſcribant. Sed cum praeter V. ſuperiores Hiſtoriarum libros, nullos a Grammaticis recenſeri videam, & veteres codices ſexto poſtrema haec tribuant; omnino hunc numerum retinere malui. Neque enim mihi ſit veriſimile, reliquos eos, ſi modo praeter ſex, ut jam dixi, alii etiam a Salluſtio ſcripti ſunt, ita prorſus intercidiſſe, ut ne verbum quidem ex iis a Grammaticis afferatur: maxime cum novator verborum Salluſtius ſui ubique ſit ſimillimus: & aliis ſuis libris, ſi quos forte ſcripſiſſet, non minorem Grammaticis novas, imo veteres, loquendi rationes in iis obſervandi occaſionem dediſſet, quam iis quos mutilos, laceros, conſciſos, perturbatos, & nulla ex parte ſibi reſpondentes nunc in lucem edimus, ſuppeditaverit. Adde quod illa ipſa fragmenta, quae ex quibus Hiſtoriarum libris ſint deſumta incertum eſt, cum ad hos quidem ſuperiores libros pertinere certum ſit, cui tamen unumquodque eorum debeat aſſignari, non temere dixeris. Sed ad fragmentum. Loquitur, quantum divinare valeo, *de Inſulis Fortunatis*, ad quas victum voluiſſe ire Sertorium a Salluſtio in Hiſtoriis eſſe traditum, ſcribit in librum Epodon Horatianus interpres, ſive is Acron eſt, ſive Porphyrio. Sed ſilentio praetereundum non eſt, me pro, *ſatis conſtabat*, ſcripſiſſe, *ſitas conſtabat.* Quod ne cui paullo humaniori non probem, non timendum mihi eſſe exiſtimo. Carrio. Multae ſuper hoc loco doctorum opiniones. Aldus Manutius nono, Ludovicus Carrio ſexto Hiſtoriarum libro adſcripſit. Colerus inter incerta referendum cenſuit. Nos vero cum videremus in quibuſdam Nonii codicibus IX. in aliis XI. in aliis VI. Hiſtoriarum libro tribui, ad quartum relegandum putavimus. In MS. fuit IV. quod non intelligentes inepti illi librarii in VI. in IX. in XI. mutaverunt, quae omnia ex hac priori ſcriptura manaſſe nemo paullo humanior negabit. neque vero mihi cum doctiſſ. Colero ſit veriſimile,
Cris-

dibus ſitas, conſtabat ſuopte ingenio alimenta mortalibus gignere. *Nonius.*

Serum bellum in anguſtiis futurum. *Junius Philarg. ad Georg. Virgilii.*

Illi tertio menſe pervenere in Pontum multo celerius ſpe Mithridatis. *Aruſianus.*

Ergo ſenati decreto ſerviundum ne ſit. *Donatus* Act. II. ſcen. 11. *Andr.*

Pompejus oris inprobi, animoque inverecundo. *Suetonius de claris Gram.* cap. XIV.

Si-

Criſpum ultra V. Hiſtoriarum libros conſcripſiſſe, perſuaſis auctoritate Grammaticorum, qui ſane non inſuper habuiſſent, verborum a communi uſu remotorum delectum, & elegantiam, uti ex ſuperioribus ita & ex his libris, ſi unquam fuiſſent, ſcriptis ſuis inſerere. PUTSCH.

SUOPTE INGENIO ALIMENTA GIGNERE] *Ingenium* ad arva poſt Virgilium tranſtulere Columella lib. X. Mela I. 13. Statius V. 15. & Sylv. II. 2. 45. Claudianus Rapt. 140. verba Columellae ſunt:

Quod ſi nec coeli, nec campi competit humor;
Ingeniumque loci, vel Juppiter abnegat imbrem.

Supra:

Tum mihi ferrato verſetur robore Palae
Dulcis humus, ſi jam pluviis defoſſa *madebit.*

Ut Claudianus II. in Eutrop. Defoſſi *verbere terga.* At numquam hoc ſenſu extat apud Virgilium, quem unice ſequitur. Codex Arondel. *defeſſa*, hoc eſt *victa*, *ſubacta*, *domita*. Ovid. Met. XI.

Vaſtius inſurgens decimae ruit impetus undae,
Nec prius abſiſtit feſſam *oppugnare* carinam,
Quam &c.

Lucret.

——— ——— ſimulachraque feſſa *fatiſci.*

Laſſam denique *terram* dixerunt, alio ſenſu, Ovidius I. de Pont. Plin. XVII. I. &, *feſſum novale* ipſe Columella:

Pabula nec pigeat feſſo *praebere* novali.

Caeterum pro *gignere* Stewichius ad Apulejum p. 416. ingenioſe ſubſtituit *genere*, quia ita alibi (Jugurth. cap. 5.) Noſter. Habes apud Severum in AEtna, *ingenium ignis.* Apud Sulp. Severum *ingenium mali.* WASSE in *Add.*

SERUM BELLUM] Servius in libro V. AEneid. *Serum* inquit, eſt, *grave: ut*

Seraque terrifici cecinerunt omina vates.

Sic Salluſtius ſerum bellum in anguſtiis futurum. idem lib. *VI. Serum, eſt triſte.*

Diſtulit in ſeram commiſſa piacula poenam.

Salluſtius: *ſerum bellum in anguſtiis committitur.* Ita quidem vulgo: ſed in vetuſtis, tam in excuſis quam manuſcriptis libris eſt ut editi. CARRIO. *Serum* hic explicant Grammatici crudele atque ſaevum. Virg. V.

Seraque terrifici cecinerunt omina vates.

Valerius Flaccus Argonauticon lib. VI.

Cum Juno AEſonidae non haec ad vulnera cernens
Eſſe viam, nec ſic reditus regina parandos,
Extremam molitur opem, funeſta priuſquam
Conſilia, ac ſeras aperit rex perfidus iras.

Lege: *nec ſic reditus in regna parandos.* PUTSCH.

ILLI TERTIO] Aruſianus Meſſus: *citius ſive celerius hac re.* Sic enim ibi ſcribendum eſt. Hoc autem fragmentum, etſi non dubito quin ad librum quartum pertineat, quo bellum Mithridaticum deſcribitur, tamen, ut certum, eo referre religio mihi fuit. CARRIO. Puto referendum ad lib. IV. in quo de bello Mithridatico & Ponto. COLER.

ERGO SENATI] Ex Donat. act. II. ſc. 11. And. Terent. ita idem Salluſtius bello Catilinario pag. 34. *Igitur ſenati decreto Q. Marcius Rex Faeſulas, Metellus Creticus in Apuliam circumque ea loca miſſi.* Vide Criticum noſtrum. CARRIO.

POMPEJUS ORIS INPROBI] At de Pompejo dixit Plinius lib. VII. cap. 12. *Illud os probum reddentes.* Eodemque modo Salluſtius ſupra: *Illius probi oris & venerandi.* CIACCON. & URSIN. Suetonius de claris Gramm. cap. 14. *Lenaeus*, inquit, *tanto amore erga patroni memoriam exſtitit, ut Salluſtium Hiſtoricum, quod Pompejum oris inprobi animoque inverecundo ſcripſiſſet, acerbiſſima ſatyra lacerarit, laſtaurum, lurconem & nebulonem, popinonemque appellans, vita ſcriptiſque monſtroſum: praeterea priſcorum Catoniſque verborum ineruditiſſimum furem.* CARRIO. Dii Criticis iſtis male velint, vel faciant potius, oris quidem inprobiſſimi, animo

ve-

Simulans sibi alvum purgari. *Isidorus* lib. XI. *in voce Alvus. Servius ad* lib. III. *AEneid.*

II. Fe-

vero multo inverecundiore: qui Sallustiano stigmate non contenti; quo Historicus ille animi inverecundi notam Censoria tetricitate Pompejo in perpetuum inussit; nobilem illam, omnibusque Priscorum monumentis decantatam oris ejus probitatem, in dubium insuper vocare sunt ausi: & quidem, quod indignissimum est, contra omnium librorum auctoritatem. Atqui, si non aliud, at certe Sallustiana eos scribendi ratio a criminatione ista reprehendere, ac retinere debebat; qui bis eandem rem dicturus non fuit; nisi forte eum ab antiquo solemni illo suo, quo principem in ipso virtutis locum obtinere videmus, in hac Historiae parte recessisse dicamus. Sed hoc verisimile non est: potius crediderim hoc Censorum genus, ceteros omnes ex suo ingenio probare consuetos, quoniam ipsis qua ore, qua animo, nihil improbius, nihil confidentius, eo probissimum illud caput, Pompejum dico, sui similem ratos, in hoc Album, atque in has Tabulas retulisse, in quas ipsi jam pridem, non sine multorum & famae, & rei dispendio, nomina dedisse convincuntur. Hoc profecto verius, quam ut Crispum ullius aut tautologiae, aut manifesti mendacii insimulare audeamus. Quod hercule ipsi evenire necesse fuerit, si de eorum, quos dixi, Phormionum sententia, improbitas oris hoc loco cum animi inverecundia copuletur. Quae duo germana, ac tantum non gemina esse res ipsa vociferatur, siquidem ita natura comparatum videmus, ut qui os ferreum, frontemque perfrictam gerunt, abesse non possit, quin iidem animo pariter inverecundo, hoc est, in recessu impudentes reperiantur, & quidem semper: non item e transverso, id quod ex hoc Sallustiano de Pompejo testimonio comparebit, si tamen ita (ut in reliquis fere editionibus est) ad pristinam formam reconcinnetur: *Pompejus oris probi animoque inverecundo.* Argute sane, ut in hoc scriptore omnia, maxime ob antitheta illa; *animi*, dico, *inverecundiam:* cujus rei testes cum primis invidia, atque ambitio Pompeji, quibus idem Lucullo (at cui viro?) victoriam cum imperio modo non e manibus impudentissime extorsit: (Nam de Carbonis ter Consulis, patroni, sive (ut verius cum Plauto dicam) Genii sui parricidio, incertum habeo, pudeat magis, an pigeat differere) ingenuam deinde probitatem, quam in ejus viri ore, ac vultu toto, summa cum modestia habitasse, seque non sine rubore gratioso, quoties ad dicendum accederet, prodidisse extrinsecus, in tantis testimoniorum undique affluentium copiis probare necesse non habens, unico Plinii modo indicio contentus lectorem absolvam. Id vero libro XXXVII. cap. 11. legitur istiusmodi: *Imago Cn. Pompeji e margaritis, illa regio honore grata, illius probi oris, verecundique per cunctas gentes, illa inquam ex margaritis, severitate victa, & veriore luxuriae triumpho.* Douza. Vide quae super hoc loco differit Nobiliss. Douza, in Notis suis. Putsch. Quibus os rubebat, pro modestis & ingenuis habebantur apud vett. & *oris probi* dicebantur. Sic Pompejus ab oris probitate hic commendatur. Vide Salmas. ad Spart. Nigr. p. 148. & Domitianus, teste Suetonio, commendari se verecundia oris adeo sentiebat, ut apud Senatum sic quondam jactaverit: *Usque adeo certissime animum meum probastis & vultum!* Illisque *verecundum os* esse dicitur, quibus rubet. Et qui multum sanguinis in ore habent, illi modesti, illi probi audiant. Plinius lib. I. Ep. 14. *Est illi facies liberalis, multo sanguine, multo rubore suffusa.* Item lib. V. Ep. 17. *Commendabat haec vox suavissima; vocem verecundia: multum sanguinis, multum sollicitudinis in ore, magna ornamenta recitantis.* Ita Horatius verecundum colorem, pro *rubido*, isto sensu posuit:

Fugit juventus & verecundus color.

Vicissim pallidos & mali coloris homines impudentes fere, & inverecundos ducebant, dicebantque; nisi ille pallor ex studiorum contentione contractus videretur. Martialis:

Esset, Maxime, cum mali coloris
Versus scribere coepit Oppianus.

Malus color & *nequam*, hic dicitur de pallido luteoque. Ceterum ex colore infirmum admodum argumentum peti virtutis aut vitiorum, vel solo hoc exemplo Pompeji, Sallustius demonstrat, vel Domitiani Tac. in Agr. cap. 46. ubi Principem illum *rubore* scribit, *contra pudorem se muniisse.* Vid. Vird. Rupert. Schotti membranae, *animo verecundo*, at receptam lectionem cur Douza immutet non video. Lenaeus enim jure meritoque in Sallustium invehitur, quod bis mentiretur, tam nempe de ore quam de animo patroni. Si enim, ut revera erat, probioris & inverecundi animi Pompejus habebatur, quid erat cur vero tantopere offenderetur Lenaeus? Wasse.

Animoque inverecundo] AEmulatus in Macrino Capitolinus cap. 11. *animi atque oris inverecundi.* Unde praesens lectio optime contra Douzam adstruitur. Wasse.

Simulans] Isidorus lib. XX. in voce, *alvus*, &

II. Fecit ut nunciis confestim lugubribus. *Carisius* lib. II.

Communem habitum transgressus. *Priscianus* lib. XIV.

Inter arma civilia aequi boni famam petit. *Seneca* lib. XX. Epist. 115.

Haud inpigre, neque inultus occiditur. *Donatus ad And. Terentii* Act. I. sc. II.

Festinantibus in summa inopia Patribus. *Idem ad Eunuch.* Act. IV. scen. 3.

Hostes oppressi, aut delapsi forent. *Isidorus* lib. XVIII. De Triumphis facinus fecit.

Exercitum argento fecit. *Seneca* lib. XX. epist. CXV.

Togam paludamento mutavit. *Isidor.* lib. XIX. In voce, paludamentum. *Servius.*

Hie-

& Servius lib. III. AEneid. Virgil. apud quem in vulgatis aliquot libris est: *simulans alvum purgare.* CARRIO. In Servio est, *Simulans alvum purgare.* Sane bene, atque (ut multa paucis proloquar) Sallustianum in morem. hoc est, adstricte, ut ejus historici omnia. cui simile Tibullianum illud: *Mox simulat transire domum.* Item apud Tullium: *Ulyxes furere assimulabat.* putoque cum de Mario loqui; qui (ut Plutarchus in vita ejus tradit) cum sub noctem eum principes civitatis adissent. atque in Saturninum concitarent, his insciis admisit illum altera janua. Mox alvi profluvium apud utrosque caussans, modo ad hos, modo ad illum in aedibus transcurrit, eosque ita inter se commisit atque inflammavit. Scio, statim hic mihi objectum iri, facinus istud Marianum (quod a Plutarcho commemoratur) multis annis ante Lepidi & Catuli consulatus (unde Historiae hujus initium Sallustium fecisse, cum ex principe primoris libri Fragmento, tum ex Ausoniano Protreptico compertum habemus) evenisse. quae mihi plane confiteri lubet. Sed quid vetat paulo altius Historiam suam repetivisse Sallustium, quo videlicet ad mox futura porro instructior veniret lector? cui opinioni stabiliendae, & Jugurthini & Catilinarii belli, ultima ex origine deducti, exordia esse possunt. nisi quis haec ad dedecorem Carbonis exitum referri maluerit, quem idem Plutarchus narrat, post quaestiones a Pompejo aspere in eum ac violenter pro tribunali exercitas, abduci inde, ac trucidari jussum, ut gladium stringi vidit, locum & spatium breve ad alvum exonerandam sibi concedi postulasse. DOUZA.

FECIT UT] Idem Carisius lib. II. in quo historiae numerus a vetustate deletus est. *Confestim* autem interpretatur Statilius Maximus, *ordine & sine intermissione.* CARRIO.

COMMUNEM] Priscianus libro XIV. *transgredi idem est quod ὑπερβαίνειν.* sic Sallustius dixit, *transgressus*, pro *supergressus.* CARR. Haec in magnum Pompejum convenire, credi quid vetat? DOUZA. Hegesippus alludit I. 27. *Julius Caesar quia* privati habitum supergressus *fuerat*, *in Senatu graves poenas dedit.* Ibi C. C. C. *viribus* pro *urbibus.* &, *mandata* pro *commissa* C. C. C. & Pub. aeque bene. Infra: *acta jam* pro senecta Edit. Basil. 1532. Supra, *simulans alvum:* Servius omittit *sibi*, optime. WASSE in *Add.*

INTER ARMA] Annaeus Seneca lib. XX. Epistol. 115. *Arruntius*, inquit, *non temperavit quin hoc primo statim libro poneret.* CARR.

NEQUE ME DIVERSA PARS, CIVILIBUS] Ad librum primum (vid. supr. p. 2. quare hic in Textu omissa sunt) Historiarum haec retuli, ubi se vere scripsisse omnia testabatur, quemadmodum supra in Catilina: *Statui res gestas Populi Romani, strictim ut quaeque memoriae digna videbantur perscribere, eo magis quod mihi a spe, metu, partibus Reipublica animus liber erat.* PUTSCH.

HAUD INPIGRE] Ex Donato And. Terent. act. I. sc. II. CARRIO.

FESTINANTIBUS] Idem Donatus Eunuch. Act. IV. sc. III. CARRIO.

HOSTES] Isidorus lib. XVIII. de triumphis. CARRIO. Lego *dilapsi*, i. e. dissipati & disturbati. COLERUS.

EXERCITUM ARGENTO FECIT] Simili modo dixit Tacitus lib. V. *Ac mittit qui auxilia mercede faceret.* CIACC. & URSIN. Seneca lib. XX. Epist. 115. *Hoc*, inquit, *Arruntius amare coepit, & posuit omnibus paginis.* CARRIO.

TOGAM] Isidorus lib. XIX. in voce, *paludamentum.* CARRIO.

TOGAM PALUDAMENTO MUTAVIT] Hoc est a

pace

Hiero rex Syracuſanorum bellum fecit. *Seneca*. Lib. XX. Epiſt. CXV. Ibi triennio fruſtra trito. *Servius ad* IV. *AEneidos*. Ad, *Qua ſpe Libycis teris otia terris*.

Oratio C. Cottae Conſulis ad Populum.

III. Quirites, multa mihi pericula domi, militiae multa advorſa fuere; quorum alia toleravi, partim repuli Deorum auxiliis, & virtute mea: in quis omnibus, neque animus negotio defuit, neque decretis labos. Malae, ſecundaeque res, opes non ingenium mihi mutabant. At con-

pace ad bellum migravit. Togis enim in pace utebantur Romani; ubi bellum advenerat, paludamentis. & Paludati in libris Auguralibus, armati. Feſtus: *Paludati in libris Auguralibus ſignificat, ut ait Veranius, armati, ornati, omnia enim militaria ornamenta paludamenta dici.* Ita quoque accipio notiſſimum Lucilii verſum:

Pone paludatus ſtabat rorariu' velox.

Emendandus quoque Servius ad illa Maronis:

——— *Veſtro ſi munere tellus*
Chaoniam pingui glandem mutavit ariſta.

Glandem vero mutavit ariſta, ita ait, ut: totam paludamento mutavit. lege *ut Togam palud.* reſpicit locum hunc Salluſtii. Putsch.

Hiero] Idem Seneca loco proxime nominato. Carrio.

Ibi] Servius lib. IV. AEneid ad illud, *aut qua ſpe Libycis teris otia terris: teris*, inquit, *eſt, per negligentiam conſumis. Salluſtius: ibi triennio fruſtra trito.* Carrio.

Quirites] Haec oratio dicitur C. Cottae conſulis: quod ex eo patet, quod ipſe in ea dicat, *C. Cotta Conſul.* Offendi tamen in Epitomatis L. Flori, quod M. Aurelius Cotta Conſul, ad Chalcedoniam praelio a rege victus eſt, rexque, a Pompejo & Metello victus. Itemque judicia per M. Aurelium Cottam, ad equites Romanos tranſlata ſunt: quo tempore Mithridates deſperatione rerum ſuarum ad Tigranem, regem Armeniae, confugit. Unde ſive idem Cotta ſit, ſive alius, certum eſt, quod poſtquam male ab eo pugnatum erat, & rurſus in patriam ac civitatem receptus erat, hanc orationem habuit: in qua commiſerationem populi ex infortunio ſuo & voluntaria (ſi exigatur) devotione implorat. Bad. Oratio C. Cottae conſulis ad populum ut tolerent adverſa. quam inſcriptionem ea verba oratione hac extrema poſita ſatis videntur confirmare: *Adſum en C. Cotta Conſul.* ex quo autem Hiſtoriarum libro, nondum cogitando aſſequi potui: dubitavi aliquando, neque dum poſſum ſtatuere, e tertione an potius e quarto Hiſtor. lib. haec olim fuerint exemta. nam & tertio libro frequens Cottae mentio eſt: & quarto Mithridates etiam Cottam nominat. quamquam ibi Marcus; hic vero, niſi nos libri fallunt, Cajus appellatur. & ſane, ſi in re incerta omnino aliquid ſtatuendum eſt, malim haec tertio quam quarto Hiſtoriarum libro dare. duobus enim annis continuis e Cottarum familia & gente Aurelia conſules fuerunt, anno nempe U. C. DCLXXVIII. quem tertio libro noſter deſcripſiſſe videtur, *L. Octavius Cn. F. Cn. Nepos* collegam habuit *C. Aurelium M. F. C. ni fallor, nepotem Cottam*, ſequenti deinde anno Coſſ. fuerunt *L. Licinius L. F. L. N. Lucullus*, & *M. Aurelius M. F. C.* ni fallor, nepos *Cotta*. de quibus quarto libro egit Salluſtius. Carrio. Oratio haec ſine dubio ad lib. III. referenda eſt. Colerus.

Militiae multa adversa] Vaticanus, *militiaeque multa advorſa*. ſed libenter, uti ſupra dixi, hujuſmodi copulas Salluſtius omittit. Carrio.

In quis omnibus] Ita correxi: correctionem Vaticanus probat, etſi in aliis libris eſt, *inque his*, vitio e literarum inter ſe colliſione orto. Carrio.

Neque animus] Fabri & Briconeti; *nunquam animus*. Carrio.

Neque decretis labos] Sic recte, contra quam Schurrerius impreſſit. nam teſtatur in primum AEneidos Servius, ubique paene Salluſtium *labos* dixiſſe, pro *labor*. Riv.

Opes non ingenium mutabant] Vide Lipſ. ad Sen. de Tranq. animi cap. 2. pag. 301. ubi docet, ad incerta & externa mutari, characterem eſſe imperiti. Adde Lipſ. de Conſt. Sap. c. 5. p. 345. Morell. in Stat. pag. 159. & 160. e Plauto. Pertinet huc hiſtoria Blaſii Melanenſis, qui Montis Petroſi, arcis fortiſſimae, Caſtellanus, cum Agnolus Bergolenſis, Flaminiam, quantum Florentinis patebat, hoſtiliter admodum vaſtaret, arcem-

contra in his miſeriis cuncta me cum fortuna deſeruere. Praeterea ſenectus, per ſe gravis, curam duplicat: cui miſero, ſenecta jam aetate, ne mortem quidem honeſtam ſperare licet. Nam ſi parricida veſtri ſum, & bis genitus hic Deos Penates meos, patriamque, & ſummum imperium vilia habeo: quis mihi vivo cruciatus ſatis eſt, aut quae poena mortuo?

arcemque dictam oppugnaret, ignibus in eam conjectis, & arcis pleraque jam haurientibus, undique ab hoſte circumſeptus, clauſuſque, neque arcem ultra defendi poſſe animadvertens, ex ea caſtri parte, quam ignis nondum depaſcebat, paleas, lodices, aliaque id genus dejecit, quae filiolos duos, itidem dejectos, exciperent: tum, *Accipite*, inquit ad hoſtes, *ea quae a fortuna mihi obtigere bona, quaeque mihi auferri a vobis queunt: Ea vero quae in animo meo repoſita ſunt, inque quibus gloria atque decus conſiſtit, ea ego nec Vobis dare, nec Vos eripere mihi poteſtis:* Haec Piccart. d. 1. c. 1. Obſ. Hiſt. V. etiam Cic. lib. V. epiſt. 15. pag. 524. & Orat. poſt red. ad Quir. cap. VIII. lib. III. ad Att. ep. 5. f. Rupert.

Praeterea senectus, per se gravis] Imo AEtna gravior. Intellexit Comicus ap. quem Dor. in Mercatore A. IV. ſc. 1. 5. 6.

——— *quin is ocius?*

SR. *Neque mecaſtor: tantum hoc oneris eſt, qui fero.*

DOR. *Quid oneris?* SR. *annos octoginta & quatuor.* Rupert.

Senecta jam aetate] ita emendavi; cum antea legeretur *acta jam aetate.* id enim, praeterquam quod antiquiores editiones agnoſcunt, Servius etiam probat; qui ad lib. XI. AEneid. ita ſcribit: *ſenecta aetas recte dicitur. Salluſtius: ſenecta jam aetate.* qui locus quin huc referendus ſit, quis eſt qui dubitet? ſic etiam libro quinto Lucretius: *aetate ſenecta.* Carrio. Ita poſtrema Criſpi editio, perperam; praeſertim cum idem verbum, *Senectus*, inquam, praeceſſerit modo: imo adeo contra omnium exemplarium fidem: in quibus plane & probe uſque adhuc, *acta jam aetate*, editum. quod ita temere de ſede ſua ſolicitandum non fuit. Itaque reſtituatur quam primum illuc unde pedem attulit, me auctore. nec enim de quavis mala aetate, ſed de praecipitata, devexaque, hoc eſt, effeta ac decrepita ſenecta intelligendum autumo. Confirmat opinionem meam locus huic prorſus conſimilis oratione ad Caeſarem: *Non orbi liberi, non parentes exacta aetate.* Item bello Jugurthin. de Micipſa quod ſcribit: *Exacta aetate ſua, & parvis liberis.* Douza. Antiquiores edd. agnoſcunt, *Senecta*, & Servius ad AEn. XI. ex Salluſtio citat. Utitur & Lucretius. Wasse. Cortius repoſuit *acta*, ſed malim *exacta*, quod numeroſius, & facilius in *ſenecta* degenerare potuit. Haverc.

Et vobis genitus hic deos Penates meos] Verba ſunt ex oratione C. Cottae. Sed in vet. cod. qui eſt apud me, pro, *vobis genitus*, eſt *bis genitus*; quod non diſplicet; nam infra dixit: *Vos Quirites rurſus mihi patriam, Deos penates, cum ingenti dignitate dediſtis.* & Cicero lib. III. ad Atticum, diem, quo ab exſilio revocatus eſt, *natalem ſuum* appellat, cum ait: *Natalem diem reditus mei, cura ut in aedibus tuis amoeniſſimis agam tecum.* Ciaccon. & Ursin. Glareani editio, & libri Fabri & Briconeti, *bis genitus.* nonnulli, *vobis genitus.* alii, *bis genitus.* a Vaticano vox *bis*, abeſt. quod certe aut probo, aut eam quae expreſſa eſt, ut veram & rectam ſcripturam, tueor. neque enim raro fit, ut aut ſyllabae aut voculae a librariis incuriis & feſtinantibus omittantur. ſed placet lectio Vaticani. Carrio. Ciacconius recte emendavit: *bis genitus.* Sed ita ante eum Turnebus quoque legerat lib. XXII. cap. 4. Coler. Civilis mors exilium eſt, quo coelum hoc & ſpiritus domiciliumque civitatis amittitur. Et quibus coelum illud ſpiritusque & domicilium urbis, quo carere eos leges aut juſſus principum voluerant, reddebatur, *renaſci* dicti ſunt, non quod reſtituti melius quoddam fatum ſortirentur. Cic. poſt reditum in ſenatu: *Quid denique illo die, quem P. Lentulus mihi fratrique meo liberiſque noſtris natalem conſtituit.* Idem ad Atticum, lib. IV. Ep. 1. *Alterius vitae quoddam initium ordimur.* Sic qui poſtliminio ab hoſtibus revertebantur apud Athenienſes, δευτερόποτμοι, quaſi qui ſecunda fata ordirentur (una enim imaginaria morte Parcarum colus jam abruperant) vocati. Alias omnia, quae interitu mortis ſimilitudinem capiunt, analogia quadam etiam *renaſci* dicuntur. Ita templa *renata & vere natus orbis* apud autorem Pervigilii. Val. Max. lib. VI. *Juſtitiaeque promtiſſimo tenore effecit, ut exitio ſuo laetari poſſent, qui ſic renati erant.* De Camerinis, qui ſub haſta venditi reſtituti erant, aſſignatis in Aventino habitandi ſedibus. Haec nos docet Gronov. diatr. ad Statium, cap. 12. Rupert. Quia poſtliminio renatus videbatur, cum iterum eſſet patriae datus. Bad. Recte Badius, quod fruſtra faſtidiunt Carrio & alii, qui aut *vobis genitus*, aut ſive *bis* ſive *vobis* deleri malunt.

tuo? cum omnia memorata apud inferos supplicia scelere meo vici. A prima adolescentia in ore vestro, privatus, & in magistratibus egi: qui lingua, qui consilio meo, qui pecunia voluere, usi sunt: neque ego callidam facundiam, neque ingenium ad malefaciendum exercui: avidissimus privatae gratiae maxumas inimicitias pro Republica suscepi; qui victus cum illa simul, cum egens alienae opis, plura mala exspectarem; vos, Quirites, rursus mihi patriam, Deos Penates, cum ingenti dignitate dedistis.

IV. Pro quibus beneficiis, vix satis gratus, si singulis animam, quam nequeo, concesserim. Nam vita & mors jura naturae sunt: uti sine dedecore cum civibus, fama & fortunis integer agas, id dono datur atque accipitur. Consules nos fecistis, Quirites, domi bellique inpeditissuma Republica. Namque Imperatores Hispaniae stipendium, milites, arma, frumentum

lunt. Iterum genitum se significat, quum factione Mariana, quam cum aliis nobilibus fugerat, per Sullam oppressa, in Urbem redit: ut Cicero quoque suum ab exilio reditum παλιγγενεσίαν vocat. In eandem sententiam eunt Turnebus, Ciacconius, Colerus. Qui quoniam omnes eadem dicunt, unum iis addam proprie nostrum, locum videlicet Ciceronis in Bruto poene extremo: *Sed me cupidissimum audiendi primus dolor percussit, Cotta cum est expulsus.* Et paulo post: *Tumultus interim pro recuperanda republica & crudelis interitus oratorum trium Scaevolae, Carbonis, Antistii: reditus Cottae, Curionis, Lentulorum, Pompeji.* GRONOV.

CUM OMNIA MEMORATA APUD INFEROS SUPPLICIA] Ex eadem oratione haec quoque sunt. Sed vet. cod. meus habet: *Quin omnia, &c.* CIACC. & URSIN. Vaticanus; *quin omnia.* simile est in Catilinario in oratione Caesaris. CARRIO. MSS. *quin omnia.* Ciacc. Et Carrio ex Vaticano. Vid. Orationem Caesaris in Catilinario. WASSE.

IN ORE VESTRO] Editio antiqua; *more vestro.* inepte. simile vitium apud Tacitum emendavit Lipsius noster lib. Historiarum III. *non parare arma, non alloquio exercitioque militem firmare, non in ore vulgi agere.* sic postea Sallustius: *in ore gentibus agens, populo, civitati.* CARRIO.

CALLIDAM FACUNDIAM] Videtur legendum: *Caninam facundiam*, non *callidam facundiam.* Nam Nonius in *Rabula* sic citat id fragmentum, quod modo indicavimus: *Sallustius*, inquit, *Canina, ut ait Appius, facundia exercebatur.* Columella in operis praefatione: *Sed ne caninum quidem, sicut dixere veteres, studium praestantius, locupletissimum quemque adlatrandi, & contra innocentes, ac pro nocentibus, neglectum a majoribus, a nobis etiam concessum intra moenia, & in ipso Foro latrocinium?* Isidorus de summo bono lib. III. cap. 60. quid sit canina facundia, docet, cum ait: *Antiqui Forensem eloquentiam, caninam facundiam nuncupabant, eo quod causidici in certaminibus caussarum, omissis quae agunt, veluti canes, alter alterum sese lacerant, jurgiaque caussarum ad injurias suas commutant.* Prudentius in Hamartigenia:

Inde canina Foro latrat facundia toto.

Videnda quae infra notavimus ad fragmentum: *Canina, ut ait Appius, facundia exercebatur.* URSIN. Sunt qui, *caninam facundiam*, Sallustium scripsisse existiment. quod dissentientibus libris nondum probare possum. Scio quidem a Sallustio Ciceronis facundiam, seu potius ab Appio, ita appellatam fuisse: sed quid ad rem? CARRIO. Non legendum hic, sed intelligendum *caninam facundiam* existimo, licet & illo modo locutum Sallustium constet. Lactantius lib. VI. cap. 18. *Cicero caninam illam facundiam, sicut Sallustius ab Appio dictum refert.* Porro illud imitatus est etiam Hieronymus lib. I. epist. IV. & epist. XCIV. ad Augustinum. COLER. H. e. *forensem.* Tacit. de Agr. cap. 12. *Calliditatem fori non exercuit.* RUPERT.

MAXIMAS PRO REP. INIMICITIAS SUSCEPI] Dixi pl. ad Catilin. cap. 52. RUPERT.

QUI VICTUS CUM ILLA SIMUL] Verba sunt ex eadem oratione, pro quibus vet. cod. habet: *queis victus.* CIACC. & URSIN. Vaticanus; *queis victus.* CARRIO.

DEOS PENATES] Vaticanus *deosque Penates.* sane rotundius. CARRIO.

JURA NATURAE] Ita Vaticanus. alii; *jure naturae.* CARRIO. Hoc est: vita & mors sunt communia naturae dona; e contra: ut integer fama & fortunis agas, & in pace inter tuos moriaris, ea civibus

tum poscunt: & id res cogit; quoniam post defectionem sociorum, & Sertorii per montis fugam, neque manu certare possunt, neque utilia parare. Exercitus in Asia Ciliciaque ob nimias opes Mithridatis aluntur: Macedonia plena hostium est: nec minus Italiae marituma, & provinciarum: cum interim vectigalia parva, & bellis incerta, vix partem sumtuum sustinent: ita classe, qua commeatus vehebatur, minore quam antea navigamus.

V. Haec si dolo aut socordia nostra contracta sunt, agite, &, uti lubet, ita supplicium sumite: sin communis fortuna asperior est, quare indigna vobis, nobisque, & Republica incipitis? Atque ego, cujus aetati mors propior est, non deprecor, si quid ea vobis incommodi demitur. neque mox

bus supremam potestatem habentibus accepta referuntur. Wasse in *Add.*

Quoniam post defectionem] Scribo ex libris omnibus, *quoniam defectione sociorum, & Sertorii per montes fuga.* quorum postrema in omnibus, maxime tamen Glareani libris, sunt corrupta: in quibus est; *& Sertorii per montes, neque fuga, neque manu certare possit, neque utilia parare.* quod alii corrigentes legunt; *& Sertorii per montis juga neque manu certare.* Utrumque absurde κὴ ἀπερσδιωνυσῶς. Carrio. Ita novissimae editiones; priores vero sic: *Quoniam defectione sociorum.* cui scripturae brevitatis caussa lubens mehercules assentior. Sed ibi, *Neque fuga, neque manu,* legitur corrupte, uti ego arbitror: prius enim *neque* inducendum, rescribendumque: *Et Sertorii per montes fuga; neque manu, &c.* Douza.

Neque utilia parare] Quid si *patrare*, legas? Ciacc.

Macedonia plena hostibus est] Venetum, *hostium est.* quomodo & Argentoratense: tametsi quod ad sensum attinet, parum refert, utrum legas. Riv.

Parva] Quia dum bella geruntur, non possunt vectigalia tam abunde colligi: & si colligantur, in periculo sunt, ne intercipiantur. Badius.

Bellis incerta] Supple *ex bellis*, i. e. propter bella. Wasse.

Ita classe qua commeatus vehebantur] Illi libri, *ita classe, quae convehebat: & ita*, pro, *praeterea*, positum videtur. Ciaccon. & Ursin.

Qua commeatus videbatur] Pulcherrime Fabri & Briconeti; *quae commeatus tuebatur.* neque quicquam pote verius. Carrio. Non hercle percipio quid velit, (ita septuose dictio a Cotta datur) & vereor sincere satis haec devotionis formula concepta ut sit, nec ipsis (sat scio) Quiritibus intellecta: si tamen ita legendum, ac non potius, quod mihi sub acumen styli natum, in mentem venit modo, verbis aliquantum transpositis ad hoc exemplum: *Ita classe, quam antea commeatus vehebatur, minore navigamus:* ut significet Consul eo angustiarum redactos Romanos, ut navium armatarum, seu bellicarum numerus jam minor sit, quam antea classis fuerat, qua commeatus transvehebantur. Douza. Ita navigamus classe minore quam ea qua commeatus antea vehebatur. Crisp. Male distracta credo *sustinent*, & *ita.* lego: *vectigalia parva* &c. *vix partem sumtuum sustinentia; classe, quae commeatus tuebatur, minore quam antea, navigamus.* Haverc.

Agite, uti libet, et ita supplicium sumite] Vett. libri, *agite ut monet ira, & supplicium sumite.* Ciacc. & Ursin. Vulgo, *agite ut lubet. & ita supplicium sumite.* vera scriptura etiamnum in Vaticano est; *agite, uti monet ira, supplicium sumite.* cujus lectionis vestigia in vetustissima editione exstant haec; *agite uti non & ira supplicium sumite*; proxime a vero: maxime cum omnes omnino libri *ira* habeant. nisi forte illud *lubet*, in *jubet* mutari placet. Carrio.

Sin communis fortuna asperior est] Vide hic notam ad Flori, lib. II. cap. 6. § 53. Rupert.

Quare indigna vobis, nobisque et reipubl. incipitis?] Venetum & Schurrerianum, *rep.* casu ablativo. Riv. Fabri & Briconeti; *vobis reque publica.* prorsus Sallustiane. Carrio.

Neque mox ingenuo corpori h. q. p. u. s. f. vitae fecerit] Illi libri *fecerim*, recte. Ciacc. & Ursin. Et hic vitium latet: unde me vix expedio. plerique enim omnes, *neque mox ingenuo corpori honestius quam pro vestra salute finem vitae fecerint.* quidam; *finem vitae fecerim.* alii; *neque mox ingenuo corpori honestius quam pro vestra salute finem vitae fecerit.* at omnes libri manuscripti, & quod mirere, vetus editio, *ingenio corporis* lonc-

mox ingenuo corpori honestius, quam pro vestra salute finem vitae fecerim. Adsum en C. Cotta consul, facio quod saepe majores asperis bellis fecere; voveo, dedoque me pro Republica, quam deinde, cui man-

honestius quam pro vestra salute finem vitae fecerim. nova & ante hunc diem paucis audita loquendi ratio; quae tamen loco quodam Agelliano juvatur, quem in Antiquis posui: quique ita libro primo, capite primo, Noctium Atticarum, in libro Buslidiano alioque Parisiensi pervetere legitur: *Plutarchus, in libro quem de Hercule, quali inter homines fuerit animi corporisque ingenio atque virtutibus ejus conscripsit:* quod addo, ut homines ineptissimi, invento tam praeclaro Sallustianae orationis exemplo, veterem illam Agellii scripturam a nobis primum auctori suo assertam irridere desinant. CARRIO. Sic legendum primo docuit Ludovicus Carrio, ex ms. & veteri editione. locutio rara quae exstat apud Agellium lib. X. cap. I. ut docet idem Carrio. ceterum ingenium corporis naturam, ita alibi ingenium loci naturam ejus designat. Florus lib. II. *Callidissimus imperator patentibus in campis, observato loci ingenio, quod & sol ibi acerrimus, & plurimus pulvis, & Eurus ab oriente semper quasi ad constitutum flaret.* Tertullianus De habitu mul. *Herbarum ingenia adduxerant.* Glossae: *Ingenium*, ἐμφυΐα, φύσις. PUTSCH. Distinguit inter *virum ingenuum* & *Corpus* Crispinus. Sed ejus subtilitas nostrae rationis aciem fugit. WASSE. Ita libri, at legendum puto *mors*, ut sit sensus: *Atque ego, cujus aetas fato propior, mortem non deprecor, si quid ea vobis incommodi demitur; neque mors ingenuo homini liberoque honestius quam pro vestra salute finem vitae fecerit.* Corpus pro *homine* usus Maro AEn. V. 317.

Primus abit, longeque ante omnia corpora *Nisus*
Emicat.

II. 18.

Huc delecta virum *sortiti* corpora *furtim*
Includunt caeco lateri.

Ovidius Met. XIII. 663.

Victa metu pietas consortia corpora *poenae*
Dedit.

Heinsius ex auctoritate meliorum Codd. scripturam veterem refinxit in *pectora*, quod quidem in eo loco elegantius. Idem Ep. V.

Turpiter ingenuum *munera* corpus *emunt.*

Horat. I. 35.

Praesens vel imo tollere de gradu
Mortale corpus.

Juvenalis XIV. 265.

An magis oblectant animum jactata petauro
Corpora, quique solent rectum descendere funem.

Hoc est, *petauristae.* Ingenuum corpus idem valet atque apud Tacitum *libera corpora*, XII. 17. *Postero die misere legatos, veniam* liberis corporibus *orantes.* Atque ita Graeci suum σῶμα. Demosthenes Philip. III. Τριήρεις γε, καὶ σωμάτων πλῆθος, καὶ χρημάτων πρόσοδοι. Fallitur ergo *Epiphanius* in Anchorato, qui putat hoc vocabulum servitio proprie dumtaxat attribui. Sed σώματα, aeque ac ψυχαί, tam ingenuis quam servis competit. Epictetus: Ἄτοπον γὰρ ὀλίγαις ςιβάσι πολλὰς δουλεύειν ψυχάς. Neque audiendus Pollux, qui σώματα, sine adjecta voce δοῦλα, pro persona servili neutiquam inveniri asserit. Pindarus Ol. IX. 52.

Οὐδ' Ἀΐδας ἀκί-
νήταν ἔχε ῥάβδον,
Βρότεα σώμαθ' ᾇ κατάγει
Κοίλαν πρὸς ἀγυιὰν
Θνασκόντων.

Ibi Schol. ταύτῃ γοῦν, φησι, καὶ τὰς ψυχὰς αὐτὸν κατάγειν. *Euripides* Heracl. 90.

Τὸν Ἡράκλειον ἴςε πȣ παραςάτην
Ἰόλαον; οὐ γὰρ σῶμ' ἀκήρυκτον τόδε.

Sophocles Oedip. Tyr. pag. 179.

—— δρῶντα γάρ νιν, ὦ γύναι, κακῶς
Εἴληφα τοὐμὸν σῶμα σὺν τέχνῃ κακῇ.

Xenophon Sympofiac. Ἐὰν ὀρεχθῇ τις σώματος. Diodorus XX. pag. 743. Ἐξ ὧν αἰχμάλωτα σώματα καὶ λείας πλῆθος ἤθροισε. Praeivere Scriptores Sacri. Nehem. IX. 37. D. Paulus ad Rom. VIII. 23. WASSE in *Add.*

ADSUM EN CAJUS COTTA CONSUL] Similiter L. AEmilius ad Lentulum apud Livium: *Privatim Q. Fabio nuntia, L. AEmilium praeceptorum ejus memorem extitisse, & vixisse, & adhuc mori, & tu me in hac strage militum meorum patere exspirare, ne ut reus interearn.* RUPERT. Valerius apud Livium III. 17. Primus en ego Consul, *quantum mortalis Deum possum, te ac tua vestigia sequar.* Tacitus An. XII. 18. *Mithridates, terra marique Romanis per tot annos quaesitus*, sponte adsum. Q. Septimius II. 21. Confer Brissonium de Form. infra: *Fessa bellis.* Vid. Gudium ad Phaedr. II. 21. Hegesippum I. 35. Sulpicium Hist. Sacr. p. 243. WASSE in *Add.*

CUI MANDETIS] Tacite innuit se adhuc utilem fore reipubl. cum non sit facilis repertu melior. BAD.

CUM

mandetis, circumſpicite. Nam talem honorem bonus nemo volet, cum fortunae, & pacis, & belli ab aliis acti, ratio reddenda, aut turpiter moriendum ſit. Tantummodo in animis habetote, non me ob ſcelus, aut avaritiam caeſum, ſed volentem pro maxumis beneficiis animam dono dediſſe. Per vos igitur, Quirites, & gloriam majorum, tolerate advorſa, & conſulite Reipublicae. Multa cura ſummo imperio ineſt, multi ingentes labores: quos nequicquam abnuitis, & pacis opulentiam quaeritis: cum omnes provinciae, regna, maria, terraeque aſpera, aut feſſa bellis ſint.

VI. Germani intectum renonibus corpus tegunt. *Iſidorus.*

Unde pons in oppidum pertinens explicetur. *Aruſianus.*

Et ei voce magna vehementer gratulabantur. *Donatus.*

Et

CUM FORTUNAE ET PACIS, ET BELLI AB ALIIS ACTI RATIO REDDENDA] Illi libri *cum fortunae & maris & belli.* CIACC. & URSIN. Omnes libri, etiam veteres editiones; *Fortunae & maris.* ad rem praeſentem ſatis accommodate. CARRIO.

PER VOS IGITUR QUIRITES ET GLORIAM MAJORUM PRECOR, TOLERATE ADVORSA] τὸ *precor,* non eſt in Veneto, neque in Argentoratenſi. ac rectius abeſſe poterit, nam & alias eodem modo Criſpus. RIV. Vox, *igitur,* non eſt in illis libris. CIACC. Induc de conſilio antiquorum librorum vocem *igitur*, a librariis aut potius ſciolis adjectam. CARRIO.

MULTA CURA SUMMO IMPERIO INEST] Et hic vide notam ad Juſtini lib. XXXIX. cap. 4. §. 3. Tacit. lib. III. Annal. *Principem ſua ſcientia non poſſe cuncta complecti.* Idem. lib. I. *Unius mentem tantae molis capacem eſſe* recte negat. Fr. in Curt. lib. IX. 6. 25. Suet. de Tib. cap. 24. *Principatum recuſavit, nunc adhortantes amicos increpans*, ut ignaros quanta bellua ſit imperium. Ubi Caſaubonus. Vopiſcus de Saturnino: *Et cum eum animarent vel ad vitam, &c.* Adde Bern. ad Agr. Tac. q. 175. Dreſem. in Iſcan. pag. 88. Bern. in Spec. Bon. Princ. cap. 1. lit. f. RUPERT.

GERMANI] Ex Iſidoro lib. XIX. in voce, *renones*: quem eundem locum intellexit Servius, dum lib. III. Georg. *Salluſtium veſtes de pellibus renones vocare* ſcripſit. quo de, commentario II. Antiq. lect. diximus. CARRIO.

INTECTUM CORPUS] Saepius *tectum*, quandoque etiam contrarium denotat. Gloſſae: *intectus* ἀσκέπαστος, quo ſenſu Noſter in hoc loco & ubique Tacitus. Seneca de Provid. IV. de Germanis: *Horrenda iniquitas coeli*, intecta corpora. Caeſar de iisdem: *pellibus tegi, quarum propter exiguitatem magna pars eſt corporis* aperta. De Erembis Avienus 279.

Intectique artus *erepunt ardua ſemper*
Culmina ſaxorum.

Qui propterea apud Dionyſium vſ. 965.

Γυμνοί, καὶ χλαίνων ἐπιδευέες.

Apulejus III. 46. *omnibus abjectis amiculis, hactenus denique* intecti *bacchamur in Venerem.* At ſenſu contrario VIII. pag. 141. Edit. Colvianae, *bombicinis linteis* intecti. ſic enim lego pro *injecti.* Arnobius pag. 105. intectis corporibus *atque nudis*; & pag. 108. *ſeminudos aut* intectos. Confer Hegeſip. V. 44. WASSE in *Add.* Iſidorus lib. XIX. cap. 23. *Renones ſunt velamina humerorum & pectoris uſque ad umbilicum, atque intortis villis adeo hiſpida, ut imbres reſpuant, quos vulgo* reptos *vocant, eo quod longitudo villorum, quaſi reptat, de quibus Salluſtius: Germani intectum renonibus corpus tegunt.* Legerim tamen: *Germani intecti renonibus corpus tegunt.* Intecti enim plerumque corpus erant. Tacitus: *Tegumen omnibus ſagum fibula conſertum. cetera intecti totos dies juxta focum atque ignes agunt.* Et paullo poſt: *Gerunt & ferarum pelles.* Caeſar lib. VI. bell. Gall. *Pellibus aut parvis renonum tegumentis utuntur, magna corporis parte nuda.* Hoc autem nomen Gallos pellibus ferinis indidiſſe putat Scalig. erudiſſimus, quod Graeci ῥύσας τὰ μῆλα nominent. Nam & ipſos Gallos aliquando Graece locutos eſſe. Germani noſtri etiamnum juvencum ſeu vitulum Rind vel Rund vocant. COLER.

UNDE] Aruſianus Meſſus: *pertinens in illum.* CARRIO. Huc pertinere arbitror fragmentum ad Feſtum de Ponte ſublicio, lib. IV. Hiſt. COLER.

ET EI] Donatus in And. Terent. Act. V. ſc. 4. CARRIO.

Et Marius victus duplicaverat bellum. *Servius.*

Atque eos a tergo incurrerunt. *Rufinianus.*

In hunc modum disseruit. *Priscianus.*

Inde ortus sermo percunctantibus utrimque: Satin salvae, quam grati ducibus suis, quantis familiaribus copiis augerentur? *Donatus.*

Fugam nostris fecere. *Seneca.*

Quae audita Panormitanos dedere Romanis fecere. *Idem.*

VII. Quo cupidius in ore ducis sese quisque bonum, & strenuum ostentantes. *Isidorus. Servius* X.

Ven-

Et Marius victus duplicaverat bellum] Sic Tacitus lib. XV. *Audita*, inquit, *interim per Gallias Germaniasque mors Vitellii duplicaverat bellum.* Ciaccon. & Ursin. Servius in Alexi Virgiliano; *duplicat*, *est auget.* Carrio.

Atque eos] Affert Rufinianus De schemate lexeos. Carrio.

In hunc modum] Priscianus lib. XIV. notat *in hunc modum* Graece a Sallustio, ut pleraque alia esse dictum. Carrio.

Inde ortus] Donatus in Terent. Eunuch. Act. V. sc. 6. ubi male est; *satin salva*: intelligitur enim, *res.* sic enim vetustiores loqui in primo congressu consuerunt. Carrio. Ita apud Livium Lucretiam alloquitur maritus Collatinus. Coler.

Quantis familiaribus copiis augerentur?] Unde alii, *agerentur*; ego *agerent* effeci, more loquendi Crispo nostro perquam familiari: & *copias*, commeatum seu annonam militarem interpretor. Douza. Suspicor emendandum esse, *famularibus copiis*, pro auxiliaribus; quamvis ministros potius dici belli duces, quam milites constat. Alio fragmento Sallustius: *maximis ducibus*, *fortibus*, *strenuisque ministris.* Coler.

Fugam nostris fecere] Videndum an legi debeat, *nostri.* nisi illud sit quod alibi citatur, *nostri faeda fuga*; & legendum ex Jugurtha: *Post Auli faedus, & exercitus nostri faedam fugam.* Ciacc. Placeret magis, *Fugam nostri fecere.* Simili paene modo prolatum est illud in Bello Jugurthae: *Post Auli foedus, & exercitus nostri foedam fugam.* Ursin. Annaeus Seneca lib. XX. Epist. 115. *facère fugam.* Carrio.

Quae audita] Idem Seneca ibidem: *fecère dedere.* Carrio.

Quo cupidius in ore] Tacit. Hist. III. *Julianus ad Vitellium perductus, & verberibus faedatus, in ore ejus jugulatur.* Sed in Bello etiam Jugurthae Sallustius ita locutus est. Ciacc. & Ursin. Isidorus lib. IX. in voce, *dux.* deest autem vox aliqua, ab ipso etiam Isidoro fortassis an omissa. Carrio.

Quo cupidius in ore ducis sese quisque bonum et strenuum ostentantes] Caesar lib. III. B. G. cap. 14. *Nostri milites eo facilius superabant, quod in conspectu Caesaris res gerebatur, ut nullum paulo fortius factum latere posset.* Sed ideone semper interesse imperator pugnae debet? Minime gentium. Primum ex Taciti IV. Hist. 85. observandum est, quod prudenter monet Mucianus: *Si status imperii, aut salus provinciarum, in discrimen verteretur, debere Caesarem in acie stare; minora vero bella, minoribus ducibus esse delegenda. Cito gloria obsolescit in sordidis hostibus: nec quicquam indignius est, quam consumi eam, ubi non possit ostendi*, ajunt milites ad Alexandrum apud Curt. lib. III. cap. 6. Adde Fr. ad Curt. lib. V. cap. 6. §. 14. Bernecc. in Germ. Tac. quaest. Misc. LXX. & in Agr. Q. CXCIII. Atque ita Tacit. iter. lib. III. Annal. cap. 47. Tiberium facit excusantem se, cur non ipse, vel Drusus, in Gallos rebellantes, sit profectus, scilicet quia non decorum principibus, si una alterave civitas turbet, omittere urbem, unde in omnia regimen. Quod monitum fuit observatum ab Imp. Carolo M. de quo Bonfin. decad. I. lib. IX. *Pannonicam expeditionem, utpote quae maximi foret momenti, per se suscepit: ceteras per Pipinum filium variosque legatos in Hungaria gessit.* Altera distinctio praesentiae est, *Non ita summum ducem praeliis adesse expedire, ut vitae suae prodigus, ad quaevis periculosa militum sese munia demittat, ac praelio temere immisceat: sed ut saluti suae, hoc est publicae, diligentissime parcat.* Hinc est, quod P. Scipio Africanus cuidam, qui illum parum pugnacem esse dixerat, respondit: *Bene quidem dicis, mater mea me Imperatorem, non bellatorem peperit*, teste Front. lib. IV. cap. 7. *Militares enim & Imperatoriae artes non sunt eaedem*, Liv. lib. XXV. cap. 19. *Divisa sunt inter exercitum ducesque munia: mili-*

Ventis per cava terrae citatis, rupti aliquot montes, tumulique ſedere. *Iſidorus* initio lib. XIV. *Servius* Lib. II. Georg.

Ubi multa nefande caſu ſuper auſi atque paſſi. *Priſcian.*

Saguntium. *Cariſius* Lib. I. Inſtit.

To-

militibus cupido pugnandi convenit: duces providendo & conſultando proſunt. Tacit. lib. III. Hiſt. cap. 20. cui ſimilia collegit Fr. ad Curt. lib. VIII. cap. 13. §. 21. Notandum vero cumprimis eſt hic Stratagema Joannis Corvini apud eund. Bonfin. dec. III. lib. V. *Cum Turca Tranſſylvaniam invadens mandaſſet ſuis, ut initio ſtatim pugnae, Corvinum potiſſimum circumvenirent, ac trucidarent; Ille de hoſtis conſilio edoctus, cum Simone quodam (nobile Ungaro) equum armaque commutat, nec Simon pro amico mori recuſat, ut fato ſuo liberatorem Reipublicae conſervaret. Turcae igitur Simonem, Corvini arma ferentem, circumveniunt, & trucidant una cum filio. Corvinus inſigni potitur victoria.* RUPERT.

VENTIS PER CAVA TERRAE] Tacitus de terrae motu, *Neque ſolum in tali re effugium ſubveniebat in aperta prorumpendi, quia diductis terris hauriebantur, ſediſſe immenſos montes, viſa in arduo quae plana fuerint, effulſiſſe inter ruinam ignes memorant.* Vide Iſidorum lib. XIV. cap. 1. Seneca in Nat. Quaeſtion. *Ventis in abdito tumultuantibus.* Apulejus: *Spiritus per terrae concavas partes errantes, concuterent ſolida terrarum.* Ceterum huic fragmento addendum illud lib. IV. videtur, quod eſt pag. 175. *Atque hiavit humus multa, vaſta & profunda.* CIACC. Huc fortaſſe pertinet fragmentum, quod ſupra lib. IV. habetur ex Nonio: *Atque hiavit humus multa vaſta & profunda.* Nam Salluſtius agebat hic, ut apparet, de ingenti quodam terrae motu, & fortaſſe de eo, de quo Athenaeus facit mentionem lib. III. ex hiſtoriis Nicolai Damaſceni, in quibus ſcriptum erat: Ἀνεφάνησαν περὶ τὴν χώραν αὐτῶν λίμναι τε αἳ πρότερον οὐκ ἦσαν, καὶ ποταμοὶ καὶ ἄλλαι πηγαὶ ὑπὸ τῆς κινήσεως ἀνεῳχθεῖσαι. Ad Salluſtii certe locum reſpexit Tacitus, cum dixit de terrae motu quodam lib. II. *Neque ſolitum in tali re effugium ſubveniebat in aperta prorumpendi, quia deductis terris hauriebantur, ſediſſe immenſos montes, viſa in arduo, quae plana fuerant, effulſiſſe inter ruinam ignes memorant.* URSIN. Idem Iſidorus initio libri XIV. & Servius lib. II. Georg. eſt autem vulgo; *per concava terrae praecipitati, rupti aliquot montes, tumulique ſedere.* vetus codex qui eſt a doctiſſimo viro Martino Antonio Delrio; *ventis per cava terrae concitatis, ruptique aliquot montes, tumulique ſederunt.* alter optimi & amiciſſimi Theodori Pulmanni; *venti per concava terrae citati.* tertius Parcenſium habet ut expreſſimus. recte, opinor; ſic enim ſcribit Servius, *de terrae motu variae ſunt opiniones. nam alii dicunt ventum eſſe in concavis terrae, qui motus eam movet.* & a Servio, ut ab aliis alia, mutuatus Iſidorus; *terrae motum quidam dicunt ventum eſſe, qui motus eam movet.* CARRIO. Hegeſippus III. 26. *unde non latenti jam, neque abdito* per cavos terrae meatus. Tentabam ex ingenio: *cava* & *meatu*, quomodo jam invenio in membranis C.C.C.B. Pub. infra: pro *ita*, habet *aër* C.C.C. optime quidem. WASSE in *Add.*

UBI MULTA] *Cenſorinus*, inquit Priſcianus libro decimoquarto, *de accentibus ſic ſcribit: ſuper, praepoſitio eſt apud Virgilium primo AEneid.*

Multa ſuper Priamo rogitans, ſuper Hectore multa.

Salluſtius vero in Hiſtoriis adverbium hoc protulit: Ubi multa nefande caſa ſuper auſi atque paſſi. ſed mihi videtur Salluſtius quoque loco praepoſitionis hoc praepoſtere protuliſſe. haec Priſcianus. quorum poſtrema ita in eo ſcribuntur quaſi Cenſorini ſint, non Priſciani: cum tamen Priſcianus ab illo in alia omnia diſcedat, & hic praepoſitionem, poſtpoſtionem, Graeca figura, factam eſſe velit. hinc etiam, *caſu*, non *caſus*, quod vulgo eſt, ſcribi, & poſtremas duas voces, quae ab editionibus abſunt, ex veteribus libris adjici oportere judico. An autem hic Cenſorinus, cujus de Grammatica, de accentibus, aliiſque eodem pertinentibus Caſſiodorus non ſemel libros nominat, idem ſit cum illo, cujus de Die Natali volumen multis defectibus ſuppletis locupletius, locisque infinitis correctius brevi in lucem dabimus, dubitare me non nego. CARRIO.

MULTA NEFANDE, CASU SUPER AUSI] Huc ſpectant illa *Sulpicii* Hiſt. Sacr. II. 30. *Quin omnia nefanda inſuper auſi, ne humanis quidem corporibus pepercerunt.* D. Hieronymus Ep. XVI. 5. ad nefandos cibos *erupit eſurientium rabies.* MSS. Priſciani unus, *ſuper hauſi.* Alter, *nefanda multa* &c. *ſparſi.* WASSE in *Add.*

SAGUNTIUM] Huc poſſunt referri, quae refert Hieronymus in Commentario Abacuc, cum ait: *Criſpus loquitur in Hiſtoria: Saguntini fide atque aerumnis incluti, per mortalium ſtudium majores, quam opibus, quippe qui etiam tum ſemiruta moenia, domus intectae, parieteſque templorum ambuſti, manus Punicas oſtentabant.* URSIN. Pro *Saguntinorum* dictum eſſe notat Chariſius lib. I. Sed vix eſt ut cre-

Tota autem insula modica, & cultoribus inanis est. *Martianus.*

Inmodicus animi. *Arusianus Messus.*

Pugnam illam pro omine belli futuram. *Servius* in lib. X. AEn.

Tantum antiquitatis, curaeque majoribus pro Italica gente fuit. *Idem.*

Opprobrii gratia. *Agraetius* De Orthographia.

VIII. Maxumis ducibus, fortibus strenuisque ministris. *Diomedes* lib. II. cap. 6.

Non repugnantibus modo, sed ne deditis quidem. A. B. C. M. *Donatus* in Act. I. sc. 3. *Phorm.*

In

credam bellum Saguntinum in Historiis descripsisse Sallustium, cum a Lepido & Catulo, usque ad bellum Catilinarium scripserit. Videtur aliquis pro concione apud Sallustium, aut alia quacumque oratione aut epistola Saguntinorum meminisse. Exstat aliud de Saguntinis pulcherrimum fragmentum apud Hieronymum in Habacuc Prophetam, quod inter Sallustiana fragmenta primus, nisi fallor, recenseo; id vero tale est: *Crispus loquitur in Historia: Saguntini, fide atque aerumnis incluti, per mortalium studium majores, quam opibus; quippe qui etiam tum semiruta maenia domus intectae parietesque templorum ambusti manus Punicas ostentabant.* Cujus tamen loci structura semiruta non minus, quam ista maenia, qui restituerit, palmam secundam habeto. COLER. Sallustii fragmentum ita constitue, distingue & lege, fartum tectum habebis, facilius certe, quam semiruta Saguntinorum maenia: *Crispus loquitur in Historia: Saguntini, fide atque aerumnis incluti; per mortalium studium* (id est, fama nominis & Scriptorum celebratione) *majores quam opibus: quippe quis* (pro *quibus*) *etiam tum semiruta maenia, domus intectae, parietesque templorum ambusti, manus Punicas ostentabant.* Quo plane modo postea deprehendi emendasse Putschium cap. XVIII. in fine. HAVERC. Carisius libro I. instit. Gramm. *Saguntinorum Caelius, Saguntium dixit Sallustius: ut Paulus in Caelii Historiarum libro* I. *notat.* CARRIO.

TOTA AUTEM] Martianus libro quinto, *si brevis*, inquit, *fuerit monosyllaba; iambus aut anapaestus antecedat: ut ait Sallustius, Tota autem, &c.* eadem sunt apud Consultum Chirium (sive Curium) Fortunatianum libro tertio Rhetoricorum. ut quidem vulgo, & in ipsa etiam Nannii castigatione editus est: duplici profecto vitio. nam & ea quae de officio oratoris agunt, usque ad elocutionem, D. Augustini, non Fortunatiani, sunt; & quae dehinc consequuntur, a nebulone nescio quo, ad verbum ex Martiano translata & illis fuerunt adjecta. ita homines male industrii ex diversissimis liquoribus egregium istum cinnum temperarunt. CARRIO.

CULTORIBUS INANIS] Martianus Capella V. pag. 196. *cultibus variis.* Et sic Codd. scripti quos viderim, pro *injecta corpora.* Diomedes Edit. Putschianae rectius habet *intecta.*

INMODICUS ANIMI] Tacitus Hist. I. huc respexit, cum dixit: *Corpore ingens; animi modicus.* CIACC. & URSIN. Arusianus Messus: *immodicus hujus rei.* CARRIO. Ita Hegesip. I. 15. pro *omine* Servius Lucii, *omnibus.* Sensum τοῦ *sedere* optime & eleganter exprimit Achmetes Oneirocr. cap. 144. Ὅτι ἀπὸ σεισμοῦ ΚΑΤΕΠΟΝΤΙΣΘΗ τὶς τόπος. WASSE in *Add.*

PUGNAM] Ex Servio lib. X. AEneid. apud quem est *bello*, pro *belli.* CARRIO. Lectio ab hoc loco aliena, nihilque ad Genium Sallustianae antiquitatis faciens, quam hoc modo me conjectore restituas licebit: *Tantum anxietatis, curaeque, &c.* DOUZA. Legunt viri docti, *tantum anxietatis*, refragrante Servio ad II. Georg. ANTIQUASQUE DOMOS, *aut revera antiquas aut charas, ut Sallustius, Tantum antiquitatis, &c.* PUTSCH. Cum Servio tamen *antiquitatis* retinendum existimat Gronovius ad Liv. lib. I. cap. 32. WASSE.

TANTUM] Idem Servius lib. II. Georg. notat, *antiquitatis.* CARRIO.

OPPROBRII] Agraetius de Orthographia. CARR.

MAXUMUS] Diomedes lib. II. cap. 6. *Homoeopteton est*, inquit, *apud Sallustium maxumis, &c.* CARRIO.

NON REPUGNANTIBUS] Donat. Act. I. sc. II. Phorm. Terent. Postrema autem verba apud eum notis designata sunt: quas nondum explicare possum. Di male faciant istis notariis qui hujusmodi scripta notis suis depravant. totum etiam hoc fragmentum sunt qui ita legant: *Non deditis modo, sed ne repugnantibus quidem A. B. C. M.* CARRIO.

In

In silva Sila fuerunt. *Servius* in XII. *AEn.*

Quaesere. *Phocas.*

In nuda injecta corpora. *Diomedes* lib. II. cap. 6.

Apollinis filia & Cyrenes. *Probus.*

Ne simplici quidem morte moriebantur. *Servius* in II. Georg.

Cum praedixero positum insulae. *Donatus.* Act. I. sc. 11.

IX. Cujus adversa voluntate, colloquio militibus permisso, corruptio facta paucorum, & exercitus Sullae datus est. *Idem.* Act. III. sc. 11. *Eunuch.*

A Graccho seditiones graves ortae. *Augustinus* De Civ. Dei lib. II.

M. Atilius Palicanus humili loco, Picens, loquax magis, quam facun-

IN SILVA] Ex Servio lib. XII. AEneid. CARR.

QUAESERE] *Quaeso*, inquit Phocas, *primam personam habet indicativi modi dumtaxat, licet quaesere lectum sit apud Sallustium & Tullium.* Hanc autem vocem cum in iis Sallustianis, quae exstant, non reperirem, hic, ut fragmentum, apponere volui. CARRIO.

IN NUDA] Diomed. lib. II. cap. 6. *Homoeoteleuton*, inquit, *est illud Sallustii, in nuda injecta corpora.* CARR.

APOLLINIS] Ex Probo Catholicis. credo autem haec ad Sardiniae descriptionem pertinere, uti post dicetur. CARR.

NE SIMPLICI] Servius libro II. Georg. Sallustium hanc orationem illi Virgilianae: *Nec via mortis erat simplex*, similem posuisse notat. CARR.

CUM PRAEDIXERO] Donat. Act. I. sc. 2. CARR.

CUJUS AD VERBA] Donatus Act. III. scena 2. Eunuch. Terent. Sunt qui pro, *ad verba*, legant *adversa.* quibus nec refragor, nec suffragor. CARRIO. Recte est, *Adversa voluntate*, hoc est, animadversa a Sullanis Scipionis Cos. voluntate. Nam de Scipionis exercitu accipiendum clamat res ipsa; docetque nos Plutarchus in Sulla his verbis: ὁ δὲ Σύλλας ἔτι πολλοῖς στρατοπέδοις, καὶ μεγάλαις δυνάμεσι περικεχυμένους αὐτῷ τοὺς πολεμίους ὁρῶν πανταχόθεν, ἡττᾶτο δυνάμει, καὶ δι' ἀπάτης προσκαλούμενος εἰς διαλύσεις τὸν ἕτερον τῶν ὑπάτων Σκιπίωνα· δεξαμένου δ' ἐκείνου, σύλλογοι μὲν ἐγίνοντο, καὶ κοινολογίαι πλείονες. ἀεὶ δέ τινα καταγωγὴν, καὶ πρόφασιν ἐμβάλλων ὁ Σύλλας, διέφθειρε τοὺς περὶ Σκιπίωνα τοῖς ἑαυτοῦ στρατιώταις ἠσκημένοις πρὸς ἀπάτην καὶ γοητείαν ἅπασαν, ὥσπερ αὐτὸς ὁ ἡγεμών. εἰσιόντες γὰρ εἰς τὸν χάρακα τῶν πολεμίων καὶ ἀναμιγνύμενοι, τοὺς μὲν εὐθὺς ἀργυρίῳ, τοὺς δὲ ὑποσχέσεσι, τοὺς δὲ κολακεύοντες, καὶ ἀναπείθοντες, προσήγοντο. Id est: *At Sulla multis adbuc exercitibus, & ingentibus copiis hostium circumfusum se videns; omnibus impar viribus, dolo invitavit alterum Consulem Scipionem ad foedera. Non aspernante illo, congressus & colloquia crebra fiebant. Sed semper moram aliquam Sulla & caussam injiciendo, militibus suis ad omnem fraudem & praestigias, sicut ipse dux erat, compositis, exercitum Scipionis corrupit. Nam ingressi in hostium castra, iisque admisti; alios pecunia, pollicitis alios, nonnullos delinimentis inductos ad se illexere.* Ab his initium factum Appianus scribit, clam Scipione, secreto cum Sulla, si propius accederet modo, de transitione agendi pariterque hosti proditum, quasi sub cultro (ut apud Flaccum est) linquendi Imperatorem. Et fortasse huc etiam pertinuerit locus, quem paullo ante indicavimus, hoc exemplo: *Inde ortus sermo percunctantibus utrimque, Satin' salvae? quam grati ducibus suis? quantis familiaribus copiis agerent?* DOUZA. *Ad verba* in libro Carrionis. WASSE.

A GRACCHO] Citat Augustinus libro vicesimoprimo, De Civitate Dei. Puto haec ad primum librum Historiarum ejusque statim exordium referenda. CARR.

M. ATILIUS PALICANUS HUMILI LOCO] Videndum an ad hunc pertineat denarius argenteus, in quo Rostra expressa sunt cum titulo, PALIKANUS, quod is Trib. pl. cum esset, Tribuniciam potestatem auctore Pompejo restituerit, ut scribit Asconius Paedianus & alii. A nobis tamen cognomen *Palikanus* Lolliae Familiae tributum est in libro de familiis, & fortasse non ita recte. URSIN. Ex Quinctiliano lib. IV. cap. 11. & Hieronymo adversus Helvidium, Agellius quoque lib. I. cap. 15. noct. Att. quatuor ultimas adducit voces, easque ex hoc Eupolidis sumtas esse asserit: λαλεῖν ἄριστος, ἀδυνατώτατος λέγειν. CARRIO. Sumsit ex hoc loco sine dubio Valer. Max. lib. III. cap. 8. WASSE.

LOQUAX MAGIS QUAM FACUNDUS] In hoc homine plus loquentiae quam eloquentiae fuisse do-

cundus. *Quintilianus* lib. IV. cap. 11. *Hieronymus* adversus *Helvid.* & Agell. I. 15.

Insolens vera accipiundi. *Donatus* in Andr. Act. V. sc. 1.

Quae pecunia ad Hispaniense bellum Metello facta erat. *Idem* Phorm. Act. I. sc. 1.

Curubis. *Probus.*

Tharros. *Idem.*

Camisos. *Idem.*

Luces. *Sergius* in artem *Donati*, & *Pompejus* in eandem.

Primam modo Iapydiam ingressus. *Servius* in II. Georg.

Carbo turpi formidine Italiam atque exercitum deseruit. *Idem* in III. Georg.

X. Quae

cet & M. Tullius Cicero in Bruto: *Cn. Carbonem & Marcum Marium, & ex eodem genere complures, minime dignos elegantis conventus auribus, aptissimos cognovi turbulentis concionibus. quo in genere (ut & in iis perturbem aetatum ordinem) nuper L. Quintus fuit, aptior autem etiam imperitorum auribus Palicanus.* PUTSCH.

INSOLENS VERA ACCIPIENDI] Hoc quoque ex Sallustio accepit Tacitus, cum dixit Annal. lib. XV. *Audiendi quae faceret insolens erat.* CIACCON. & URSIN. Donatus in And. Terent. Act. V. sc. 1. CARRIO. More tyrannis consueto, quorum, quamquam alieno ex ore sapientium, auriculas teneras mordaci radere vero fas nato nemini, qui quidem vitalem se esse postulet: nihil nisi quod animo complacitum, fictumque ad voluptatem fiet audire sustinentes. Unde veritas & fides sese ab Aula secernunt procul. Neque vero dubium mihi est, quin haec de Tigrane Mithridatis genero sint accipiunda: quem dulci fortuna ebrium ita insolentem dominationem agitasse perhibet Appianus, ut ex tam infinita populorum multitudine ejus imperio parentium, nemo cum tantis cervicibus repertus, qui de adventu Luculli jam Euphratem cum Romano exercitu transgressi quidquam Regi suo praesignificare ausus fuerit; pariter omnibus metuentibus sibi, uniusque tenebrionis periculo perdoctis, linguae repagula frenare; quem Rex ille, ob nuncium adeo liberum patibulo statim suffigi, numerumque porro suspendiosorum augere jusserat. DOUZA.

QUAE PECUNIA] Idem Donat. in Phorm. sc. 1. Act. I. *fieri enim*, inquit, *dicitur proprie pecunia.* CARRIO.

CURUBIS] *Curubis*, inquit Probus Catholicis, *nomen civitatis lectum in Sallustio.* CARRIO. Opidum Africae, de quo Plinius lib. V. cap. 4. Ptolemaeus Κουρβὶν vocat, corrupte opinor, pro Κορουβίν. COLER.

THARROS] *Nomen civitatis* a Probo in Sallustio notatum. CARRIO.

CAMISOS] *Unum Graecum*, idem inquit Probus, *legitur in Sallustio, si, faciens genitivo, Camiso, Camisi.* CARRIO.

LUCES] Apud Sallustium, inquit Sergius in artem secundam Donati, *invenitur paces & luces.* Et Pompejus in eandem: *Sunt quaedam generis feminini tantum singularia, ut, pax, lux: licet legerim, bas paces, luces. Paces* quidem in bello Jugurthino a me adnotatum est: *luces*, nec reperiri nec adnotari potuit. CARRIO.

PRIMAM] Ex Servio in lib. II. Virg. Georg. CARRIO.

IAPYDIAM INGRESSUS] Iapidia pars Venetiae, Iapygia Apuliae, quos *Iapides* Latini vocarunt, Graeci Ἰάποδες. Quidam imperite confundunt Iapygas cum Iapidibus: unde & apud Virgil. a nonnullis scriptum,

—— —— *Iapygis ora Timavi*,

quem emendat Salmas. ad Solin. cap. 2. p. 59. & apud Tibullum:

Fortis Iapygiae miles,

quem Scaliger. Ἰάπυξ Daedali filius, a quo Iapyges. RUPERT.

CARBO TURPI FORMIDINE ITALIAM, ATQUE EXERCITUM DESERUIT] Ex eodem Servio lib. III. Georg. Virg. CARRIO. De pudenda hac, & Consularia adeo Imperatore indignissima formidine, fugaque Carbonis, ita Appianus: Γαλάται τε, ὅσοι ὑπὸ Ῥαβέννης ἐπὶ τὰ Ἄλπεια παρήκουσιν, ἀθρόως ἐς Μέτελλον μετετίθεντο, καὶ Λούκολλος ἑτέρους τῶν Καρβωνείων ἐνίκα περὶ τὴν Πλακεντίαν. ὧν ὁ Κάρβων πυνθανόμε-

X. Quae pacta in conventione non praestitissent. *Donatus* Act. III. sc. 2. Andr.

Crebritate fluctuum ut Aquilo solet. *Servius* lib. I. *AEn.*

Mithridates corpore ingenti perinde armatus. *Quintilianus* lib. VIII. cap. 3.

Ty-

νόμενος τρισμυρίους ὅμως ἔτι ἔχων περὶ τὸ Κλούσιον, καὶ δύο τέλη τὰ Δαμασίππου, καὶ ἕτερα περὶ Καρρίναν καὶ Μάρκιον, Σαμνιτῶν τε αὐτοῦ χεῖρα πολλὴν προθύμως ἔτι περὶ τὰ στενὰ κακοπαθούντων, ἀπογνοὺς ἁπάντων, ἀσθενῶς ἔφυγε σὺν τοῖς φίλοις ἐς Λιβύην ἐξ Ἰταλίας, ὕπατος ἔτι ὤν, ὡς Λιβύην παραστησόμενος ἀντὶ τῆς Ἰταλίας. Hoc est: *Praeterea tota Cisalpina Gallia defecit ad Metellum, & Lucullus contra Carbonianum exercitum alium prospere pugnavit ad Placentiam. Quibus auditis Carbo, quamvis haberet adhuc armatorum XXX. M. circa Clusium, & duas Damasippi legiones, & totidem alteras sub Carinate, Marcioque; adhaec Samnitium magnam manum gnaviter angustias perrumpere molientium; omnibus tamen rebus desperatis, segniter profugit cum amicis in Africam, Consul Italiam deserens, quasi hac amissa illam occupaturus.* DOUZA.

QUAE PACTA] Donatus Act. III. scen. II. And. CARRIO.

CREBRITATE] Servius libro primo AEneid. *Crebros*, inquit, *fluctus facit Aquilo, hinc Sallustius dixit: crebritate fluctuum ut Aquilo solet.* CARRIO.

MITHRIDATES] Quinctilianus lib. VIII. cap. 3. CARRIO.

CORPORE INGENTI, PERINDE ARMATUS] Hoc exemplum brevitatis nomine commendatur a Fabio lib. VIII. cap. 3. Neque hercule mirum, quippe a Sallustio, uno & unico illo brevitatis amatore. Si tamen ita inibi legendum; ac non potius *animatus*, id est, spiritus animosos, vereque regios gerens. In qua sententia doctissimum Belgarum Lipsium esse video, cujus ego singulas conjecturas, singula oracula puto. Lusit in hujus vocis ambiguitate lepide Varro, ubi scribit: *Majores nostri, quum allia & cepe verba illorum olerent, tamen optime animati erant.* Quod si quis receptam tamen lectionem tueri maluerit, haud magnopere pugnabo; praesertim qui de Appiano didicerim, Mithridatis arma, Delphos Nemeamque ab ipso transmissa, miraculo fuisse visentibus; indeque conjecturam posteris factam, de ejusdem immani staturae modo, corporisque totius vastitudine. DOUZA. Legendum: *Mithridates corpore ingenti, perinde animatus.* Ait Mithridatem corpore & animo ingentem fuisse, ut & Plutarchus testatur. COLER. Alii legunt, *animatus.* Ego veterem lectionem retineo, ducente Floro, qui simili modo loquitur de Senonibus: *Galli Senones, gens natura ferox, moribus incondita, adhoc ipsa corporum mole perinde ab armis ingentibus, adeo omni generi terribilis fuit, ut plane nata ad hominum interitum, urbium stragem videretur.* PUTSCH. Quamvis eam lectionem sollicitent, & *animatus* substituant, vulgata tamen mihi nihil vitii habere videtur. FREINSHEM. Curt. lib. VI. cap. 5. *Omnibus barbaris*, inquiens, *in corporum majestate veneratio est, magnorumque operum non alios capaces putant, quam quos eximia specie natura dignata est.* Vide ibi Freinsh. & Bernecc. lib. in Spec. Boni Principis cap. III. §. I. lit. e. Vell. lib. II. cap. 18. de eod. Mithridate: *Aliquando fortuna, semper animo maximus.* Ubi Lipsius: „De magnitudine animi hujus Regis, emendetur „Sallustianum fragmentum (apud Fabium, si memi„ni:) *Mithridates corpore ingenti, perinde & arma„tus.* Facito: *perinde & animatus.* „ Haec Lipsius. Gruterus vulgatam retinet. cum non liqueat quae verba huic frusto adnexa fuerint, putarim suam esse energiam lectioni vulgatae. Sic Curtius fere lib. VIII. *Ipse Porus humanae magnitudinis prope excesserat formam, magnitudini Pori adjicere videbatur bellua, qua vehebatur*, &c. Grutero subscribit Fr. in Curt. lib. VIII. cap. 14. §. 13. Alioquin non semper corpori similis animus: de qua re praeclare disserit Joann. Picus Mirandula lib. III. cap. 22. adversus Astrologos hunc in modum. *Consequitur qualitatum in corpore praepotentium modus nonnihil affectionum; ut proniores ad iram bilis effervescens; segnes pituita; sanguis hilariores; tristes atra bilis efficiat. Sed hoc epido quam generale, nec evidentiae semper respondet, nec satisfacit, occultioribus quibusdam, & maxime propriis ingeniorum conditionibus. Dixi non semper evidentiae respondere, quoniam est interdum invenire homines, temperamento quam simillimos, studiis tamen, non quae fecit electio, sed naturae propensio, dissimillimos. Vidi ego sub virginea facie ferinam immanitatem; sub truci vultu, mitem & amabilem mansuetudinem: alios frontis gratia orisque venustate laetitiam perpetuam praeferentes, intus aestuare moeroribus, & sibi esse fastidio; alios quos judices esse Saturni mancipia, hilaritatibus atque facetiis omnia se-*

re-

Tyrannumque, & Cinnam adpellantes. *Victorinus* in lib. Cic. *de Invent.* & *Servius*.

Nomenque Danubium habet. *Acron.*

Cui niſi pariter obviam iretur. *Donatus* in *Eunuch.* Act. I. ſc. 2.

Septimium, neque animo, neque lingua ſatis compotem. *Idem.* Act. III. ſc. 2. *Adelph.*

Vulgus amat fieri. *Quintilianus*, Lib. IX. cap. 3.

Non poeniturum. *Idem.* Lib. IX. cap. 3.

Pompejus cum alacribus ſaltu, cum velocibus curſu, cum validis vecte certabat. Neque enim ille aliter potuiſſet par eſſe Sertorio, niſi ſe, & mi-

renare, *&c.* RUPERT. Douza & Lipſius *animatus*, ſed contra codices; &, quod pejus, Plu- tarchum & Appianum. Hic in Pompejo pag. 641. de Mithridatis armis haec habet. Τῆς δὲ ἐσθῆτος ἣν ἐφόρει, καὶ τῶν ὅπλων ΤΟ ΜΕΓΕΘΟΣ, καὶ τὴν λαμπρότητα ἐθαύμαζε. Ille vero de bellis Mithr. pag. 250. Τὸ σῶμα δ' ἦν μέγας μὲν, ὡς ὑποδεικνύουσιν ὅσα ὅπλα αὐτὸς ἔπεμψεν ἐς Νέμεσάν τε καὶ Δελφούς. WASSE in *Add.*

TYRANNUMQUE] Marius Fabius Victorinus in librum primum Ciceronis De inventione: *interdum*, inquit, *ex lubidine & quadam obtrectatione nomen alicui imponitur: ut illud in Salluſtio; Tyrannumque.* CARRIO. Citantur haec ter apud Servium; bis in codice Fuldano; ſemel ad quartum AEneidos, quo loco ſic ſcriptum eſt: *Et nunc ille Paris cum ſemiviro comitatu. Paris Paridi ſimilis & injuria a perſona, probroſis enim non lenibus veteres convitia dicebant, ut Salluſtius: Tyrannumque & Cinnam maxima voce appellans.* Lege *Probroſis enim nominibus.* Paridis enim nomen probroſum ſicut & Cinnae, ut patet ex Salluſtio ſupra: *Si tanta torpedo animos oppreſſit, ut obliti ſcelerum Cinnæ, cujus in urbem reditu decus atque ordines omnes interieruut.* Salluſtiana quoque verba emenda apud Servium ad primum & quartum AEneidos. PUTSCH.

NOMENQUE] Acro, ſive quis Acronis nomine in librum Horatii de Poëtica arte: *Notandum eſt*, inquit, *apud Horatium flumen Rhenum genere neutro: ut in Salluſtio in Hiſtoriis, nomen Danubium.* CARRIO.

CUI NISI] Ex Donat. Act. I. ſc. II. Eunuch. CARRIO.

SEPTIMIUM NEQUE ANIMO] Huc pertinent illa, quae habentur ſupra: *Neque auribus, aut lingua competere.* Ad quae reſpexit Tacitus, cum dixit lib. III. *Oppidani neque auribus*, neque oculis ſatis competebant. Et lib. XIX. *Trepidus miles, dux ſegnis, & veluti captus animi, non lingua, non auribus competere.* URSIN. Donatus Act. III. ſcena II. Adelph. hoc autem fragmentum idem eſſe cum illo quod a me libro primo poſitum eſt: *ſic vero quaſi formidine attonitus neque animo, neque auribus aut lingua competere*, olim ſuſpicabar: nunc mihi ipſi cum hac omni mea conjectura omnino non placeo. Donatus enim *compotem*, Marcellus vero *competere*, plane agnoſcunt. Praeterea animadverti, Corn. Tacitum facundiae Sal- luſtianae, uti ſaepe dixi, aemulum, eandem pla- ne rem verbo illi *competere*, multis in locis ſub- jicere: quare nihil mutandum ſtatuo. CARRIO.

VULGUS AMAT FIERI] Simile illud eſt, quod ſupra habetur: *Quae ita fieri amat.* Seneca lib. de conſolatione ad Marciam cap. XVI. *Nullum*, inquit, *amat fruſtra cadere telum, quod in confertum agmen immiſſum eſt.* Sic enim legitur hic locus in vet. cod. URSIN. Quinctilianus lib. IX. cap. 3. ſic idem Salluſtius bello Jugurthino, pag. 88. *Multitudo, quae in concione aderat, vehementer accenſa, terrebat eum clamore, vultu, ſaepe impetu, atque aliis omnibus, quae ira fieri amat.* CARRIO.

NON] Et hoc quoque in Salluſtio nuſquam quidem, quod ſciam, apparet, quod ab eodem Fabio lib. IX. cap. 3. hunc in modum recitatur: *Uſque adeo eſt proceſſum, ut poeniturum pro non acturo poenitentiam, & viſuros ad videndum miſſos Salluſtius dixerit.* Ubi ex vet. cod. legendum eſt, *non acturum.* CARRIO.

POMPEJUS] Flavius Vegetius lib. I. cap. 9. Epitom. rei milit. *de exercitio*, inquit, *Pompeji magni Salluſtius hoc memorat: Cum alacribus ſaltu*, &c. *neque enim aliter*, &c. quae poſtrema verba Salluſtii, an ipſius potius ſint Vegetii, certum non habeo: quamquam Salluſtio libentius dederim. CARRIO. Vide not. ad Juſtini lib. XXXVII. cap. 4. §. 3. & Fr. ad Curt. lib. III. cap. 6. §. 19. Lipſ. V. de Mil. Dial. XIV. ubi inter alia: *Hoc ipſi duces fa-*

milites frequentibus exercitiis praeparavisset ad proelia. *Vegetius* lib. I. cap. 9. *Johan. Saresb.*

XI. Cicero caninam facundiam, ut Appius inquit, exercuit. *Lactantius* Lib. VI. cap. 18.

Primus Graecorum Achilles. *Servius* in I. *AEneid.*

Cupientissumus legis. *Diomedes* Lib. I. cap. 1.

Magna gloria tribunus militum in Hispania T. Didio imperante, magno

faciebant, ut scientiam ostentarent & in exemplum. Talis Scipio, qui post Africanus, describitur a Silio lib. VIII. laudat & P. Valerium Cos. Liv. lib. VII. Pompejum istum Plutarchus, Trajanum Plinius in Panegyrico. RUPERT. Non debuit dubitare Carrio totum hunc locum Sallustii esse. Citat eundem Sarisberiensis lib. VI. cap. 4. Referendum etiam hoc fragmentum ad lib. III. ubi de Pompejo. Porro *alacris* expeditum significat, ad saliendum aptum. Asconius: *Sunt qui alacrem festinantem & properum dici putant, quasi alisacrem.* Lego: *saliacrem.* Ita de Scipione Silius lib. VIII.

Lectos rectores formabat Scipio bello.
Ille viris pila & ferro circumdare pectus
Addiderat, leviora domo de more parentum
Gestabant tela, ambustas sine cuspide cornos.
Ipse inter medios venturae insignia laudis
Signa dabat; vibrare sudem, transmittere saltu
Murales fossas, undosum frangere nando
Indutus thoraca vadum. Spectacula tanta
Ante acies virtutis erant.

COLER.

CICERO CANINAM FACUNDIAM, UT APPIUS INQUIT, EXERCUIT] Videnda quae supra notavimus ad orationem M. Lepidi, in qua ex hoc loco mutavimus *callidam facundiam*, in, *caninam facundiam.* Lactantius lib. VI. cap. 18. ad hoc fragmentum respexit, cum scripsit, *sed quia ipse caninam illam facundiam, sicut Sallustius ab Appio dictum refert, exercuit, voluit quoque hominem canino more vivere, ut remorderet lacessitus.* Hieronymus Epist. ad Augustinum: *Sed incidit*, inquit, *tempus difficillimum, quando mihi tacere melius fuit, quam loqui ita, ut nostra studia cessarent, & juxta Appium, canina exerceretur facundia*, &c. Et adversus Luciferianos: *Proxime accidit, ut quidam Luciferi sectator cum alio Ecclesiae alumno, odiosa loquacitate contendens, caninam facundiam exercuerit.* URSIN. Lactantius lib. VI. cap. 18. *Cicero*, inquit, *caninam illam facundiam, sicut Sallustius ab Appio dictum refert, exercuit.* CARRIO.

CANINAM FACUNDIAM] Vide ad Flori lib. IV. cap. 12. §. 37. RUPERT.

PRIMUS] Servius lib. I. AEneid. CARRIO.

CUPIENTISSIMUS] Diomedes lib. I. cap. 1. CARR.

MAGNA GLORIA TRIBUNUS MILITUM IN HISPANIA. T. DIDIO IMPERANTE, &c.] Suspicor scribendum esse *T. Didio Imp.* ut habetur in argenteo Didii hujus denario, in quo T. DIDI. IMP. descriptus est, licet Plutarchus habeat ὑπὸ Δειδίῳ στρατηγῷ, quod esset, *Didio Praetore.* Videtur autem librarius illud IMP. quod erat IMPERATOR, vertisse in verbum, *Imperante.* URSIN. Agellius libro secundo, cap. 28. Sallustii de Sertorio duce orationem, cum iis quae Demosthenes habet de Philippo rege, contendens, nobis hoc fragmentum, quamquam nec ab ordine, nec a scriptura satis, uti mox ostendam, integrum, conservavit. Demosthenis autem verba statim subjiciam, si prius tamen quid mei hoc de loco sit judicii exposuero. Quod itaque vulgo legitur, *tribus millibus*, id nec rectum esse, nec a Sallustio positum, historiae series arguit. Sertorium enim tribunum militum fuisse praeter ceteros rerum Romanarum auctores Plutarchus memoriae prodidit, neque vero melius, imo aliquanto etiam deterius est hoc, quod quidam suis in libris excudi voluerunt, *T. Didius Imperator:* quam illud, quod antea in Agellio legebatur, *T. Didio imperante:* cum & Sallustium de Sertorio loqui, praeter Agellium res etiam ab eo gestae declarent; & in Hispania non fuerit T. Didius tribunus militum, sed Sertorius. Deinde quod vulgo est, *quae rapta*, sententiam nullam habet. Fuerunt qui scriberent; *correpta.* Ego veteris editionis scripturam sum secutus, quamquam, verum ut fatear, ne eo ipso quidem mihi satisfacio. Quid enim illud? *primo per ignobilitatem, deinde per invidiam scriptorum celebrata sunt.* Et quae alii afferunt, nihilo similiora veri sunt. *Jam, cominus faciem suam ostentabat*, non, *quae eminus ostentabant*, in eadem antiqua editione disertim legitur. Postrema Sallustianae extrema orationis verba paullo aliter apud Donatum in Terent. Eunuch. Act. III. sc. 2. neque satis probe hunc in modum leguntur: *haec, id est, cicatrices, sunt* vir-

magno uſu bello Marſico, paratu militum, & armorum fuit. Multaque tum ductu ejus curata, primo per ignobilitatem, deinde per invidiam ſcriptorum celebrata ſunt. Cominus faciem ſuam oſtentabat, aliquot adverſis cicatricibus, & effoſſo oculo. Quo ille dehoneſtamento corporis maxume laetabatur: neque illis anxius, quia reliqua glorioſus retinebat. *Agellius.*

XII. Cu-

virtutis inſignia: dehoneſtamento tamen eſſe corpori maxume laetabatur. Locum, ut opinor, utcumque conſtituimus, nunc hujus a nobis conſtitutionis factae, & omne id quod dixi verum eſſe, Plutarchi auctoritate probandum eſt. Σερτώριος (*inquit*) μετὰ τὸν Κίμβρων καὶ Τευτόνων πόλεμον, ἐκπεμφθεὶς ὑπὸ Δειδίῳ στρατηγῷ χιλίαρχος ἐπὶ Ἰβηρίας, ἐν τῇ πόλει Κάστλων παρεχείμαζεν τῇ Κελτιβήρων. Quo loco interpretes *imperatorem* vertere debuerunt, hoc enim στρατηγὸς ſonare nemo, vel mediocriter in Graecis ſcriptoribus verſatus, poteſt ignorare: praeſertim cum & Salluſtius Didium Imperatorem dixerit. Idem paullo infra: τοῦ γὰρ Μαρσικοῦ πολέμου συνισταμένου στρατιώτας τε προσταχθὲν αὐτῷ καταλέγειν καὶ ὅπλα ποιεῖσθαι, σπουδὴν καὶ τάχος προσθεὶς τῷ ἔργῳ, παρὰ τὴν τῶν ἄλλων νέων βραδυτῆτα καὶ μαλακίαν, ἀνδρὸς ἐμπράκτως βιωσομένου δόξαν ἔσχεν. οὐ μὴν ὑφήκατο τῆς στρατιωτικῆς τόλμης, εἰς ἀξίωμα προεληλυθὼς ἡγεμόνος, ἀλλὰ καὶ χειρὸς ἐπιδεικνύμενος ἔργα θαυμαστὰ, καὶ τὸ σῶμα τοῖς ἀγῶσιν ἀφειδῶς ἐπιδιδούς. τῶν ὄψεων ἀπέβαλε τὴν ἑτέραν ἐκκοπεῖσαν. ἐπὶ τούτῳ δὲ καὶ καλλωπιζόμενος ἀεὶ διετέλει. τοὺς μὲν γὰρ ἄλλους οὐκ ἀεὶ τὰ μαρτύρια τῶν ἀριστείων περιφέρειν, ἀλλὰ καὶ ἀποτίθεσθαι στρεπτὰ, καὶ δόρατα, καὶ στεφάνους. αὐτῷ δὲ τῆς ἀνδραγαθίας παραμένειν τὰ γνωρίσματα, τοὺς αὐτοὺς ἔχοντι τῆς ἀρετῆς ἅμα, καὶ τῆς συμφορᾶς θεατάς. Quae ita Salluſtii ſententiam exprimunt, ut eum a Plutarcho tum hic, tum vero etiam alibi, fere ad verbum imitatum crediderim. Quod autem me paene fugit ſcribere, verba Demoſthenis de rege Philippo haec ſunt: ἑώρων δὲ αὐτὸν Φίλιππον, πρὸς ὃν ἡμῖν ὁ ἀγὼν, ὑπὲρ ἀρχῆς καὶ δυναστείας τὸν ὀφθαλμὸν ἐκκεκομμένον τὴν κλεῖν κατεαγότα, τὴν χεῖρα, τὸ σκέλος πεπηρωμένον πᾶν ὅτι ἂν βουληθῇ μέρος ἡ τύχη τοῦ σώματος παρελέσθαι, τοῦτο προϊέμενον, ὥστε τὸ λοιπὸν μετὰ τιμῆς καὶ δόξης ζῆν. CARRIO. Extat apud Agell. lib. II. in verbis, *multaque ductu ejus* ponenda nota, abeſt enim vox *geſta*, aut ſimilis. Nec illud ſincere, *per invidiam ſcriptorum celebrata ſunt.* Forte, *per invidiam proſcriptorum.* Hoc ſenſu. *Sertorii praeclara facta, primum propter ignobilitatem ejus minus animis hominum inſiderunt: deinde, cum in magna invidia proſcriptio eſſet, atque inter alios ille talis vir proſcriptus, celebrari ejus laudes coeptae.* Sed & in ſeqq. lego, *Cominus faciem ſuam oſtentabat*: non, *quae eminus*; nec, *oſtentabant.* Lipſ. IV. Ep. Q. 14. RUPERT.

T. DIDIO IMPERANTE, &c.] Legerem *T. D. imperatore, &, ductu e. curata quae primo per nobilitatem, deinde per invidiam ſcriptorum celata ſint.* Quod vero ait, *paratu*, Tacit. Hiſt. I. *Igitur navium, militum, armorum paratu ſtrepere provinciae.* Et in vita Agric. *Paratu magno, majore fama, uti mos eſt de ignotis.* CIACCON.

PARATU] *Paratu* vero *militum & armorum* uſurpavit item Tac. lib. XVII. cum dixit: *Igitur navium, militum, armorum paratu ſtrepere provinciae.* Et in vita Agric. *Paratu magno, majore fama, uti mos eſt de ignotis, oppugnare ultro caſtella adorti.* URSIN.

MULTAQUE TUM] Quae vero ſequuntur, ita legenda putamus: *Multaque tum ductu ejus curata, primo per nobilitatem, deinde per invidiam ſcriptorum celata ſunt, &c.* URSIN.

IGNOBILITATEM] Sertorio γένος ἦν οὐκ ἀσημότατον, Plutarchus 568. *ignobilitas* pro *ignorantia* ſive *ignorabilitas*, ut *nobilis* apud Noſtrum pro *notus*. Plautus Pſeud. *Peregrina facies videtur hominis, atque* ignobilis. Ignobilis ἄγνωστος Gloſſae. Verum Sertorius, ut ut antea ſtrenuus miles, imperatoria fama eſſe tum demum incepit, poſtquam Lauronem inſpectante Pompejo coeperat. Plutarch. 577. Μέχρι μὲν οὖν τοῖς περὶ Μέτελλον ἐπολέμει, τὰ πλεῖστα κατευτυχεῖν ἐδόκει γήρᾳ καὶ φυσικῇ βραδυτῆτι τοῦ Μετέλλου πρὸς ἄνδρα τολμητὴν, καὶ λῃστρικῆς μᾶλλον ἢ στρατιωτικῆς ἡγούμενον δυνάμεως, οὐκ ἀναφέροντος. Ἐπεὶ δὲ καὶ Πομπηΐῳ τὴν Πυρήνην ὑπερβαλόντι παραστρατοπεδεύσας, καὶ πᾶσαν ἅμα μὲν διδοὺς, ἅμα δὲ λαμβάνων στρατηγικῶν παλαισμάτων πεῖραν, ἀντιτεχνώμενός τε καὶ φυλαττόμενος πλεῖον εἶχε, κομιδῇ διεβοήθη μέχρι Ῥώμης, ὡς δεινότατος πόλεμον μεταχειρίσασθαι τῶν τότε στρατηγῶν. WASSE in *Add.*

PER INVIDIAM SCRIPTORUM] Non diſplicet Ciacconii correctio: *Per invidiam ſ. celata ſunt,* licet Lipſius in Epiſtolicis acute defendat talem ſcripturam: *Per invidiam proſcriptorum celebrata ſunt.* COLER. Forte, *per invidiam ſcriptorum minus celebrata ſunt.* & infra, *glorioſius retinebat.* HAVERC.

QUO DEHONESTAMENTO CORPORIS MAXIME LAETABATUR] Dixi nonnihil ad Jug. cap. 85. §. 18. quibus addendum eſt iſtud Q. Curtii lib. IV.

XII. Curetes, quia principes intelligendi divina fuerunt, vetustatem uti cetera in majus componentem, altores Jovis celebravisse. *Lactantius & Isidorus.*

Italiam conjunctam Siciliae constat fuisse: sed medium spatium aut per humilitatem obrutum est aquis, aut propter angustiam scissum, inde Rhegium nominatum *Idem.*

Pom-

IV. de rebus Alex. Mag. Nec duces quidem copiarum sua laude fraudandi sunt: quippe vulnera, quae quisque excipit, indicia virtutis sunt. Neque indignum est referri, quod G. Sabinus de Alberto, Marchione Brandeburgensi, qui *Germanicus Achilles* appellatus fuit, cecinit lib. II. Caesar. Germanicorum.

Nec fugiens unquam tergo, sed pectore semper
Fortis in adverso cognitus hoste fuit.
Ora manusque gerens, conscissaque brachia ferro,
Mille cicatrices, vulnera mille tulit.

Adde Voss. lib. I. Inst. Orat. pag. 76. Hunc vero Sall. locum in animo habuit Tacit. IV. Hist. XIII. ibi: *Civilis Sertorium se aut Hannibalem ferens, simili oris dehonestamento.* Adde Brunn. lib. XIII. pag. 557. RUPERT. Hac voce frequens Tacitus. Vide Senecam de Constant. cap. ult. Justinum, Gellium. Apulejus Apol. I. pag. 305. *Ut ne quid maculae aut* inhonestamenti *in me admittam.* mallem, *dehonestamenti.* illud alterum non memini legisse. Sertoriano ingenio proxime accedunt Getarum mores, de quibus Claudianus B. G. 481.

Crinigeri sedere patres, pellita Getarum
Curia, quos plagis decorat numerosa cicatrix.

Et 586.

Vulneribus pars nulla vacat, rescissaque contis
Gloria foedati splendet jactantior oris.

D. Augustinus Epist. XLVIII. *quasi vero si quisquam vir fortis, pro patria dimicans, multa adversa vulnera exciperet, & peritissimo medico, qui haec ita curare valeret, ut cicatrices nullae apparerent, ipse potius diceret, sic se velle sanari, ut magis essent in corpore suo* vestigia vulnerum, *tanquam tituli* gloriarum. WASSE in *Add.*

CURETES QUIA] Lactantius lib. I. cap. 21. *Totam*, inquit, *hanc opinionem quasi a poëtis fictam Sallustius respuit; voluitque ingeniose interpretari cur Jovis cultores dicantur Curetes fuisse: & sic ait, Quia*, &c. *quantum vero erraverit homo eruditus, res ipsa declarat, &c.* Servius quoque in III. lib. AEneid. *Jupiter*, inquit, *in Creta dicitur esse enutritus: quod ideo fingitur, ut ait Sallustius, quia primo Cretenses constat invenisse religionem.* Idem Servius lib. VIII. AEneid. *Sallustius dicit primo Cretenses invenisse religionem.* Fortasse quispiam audacior legendum suspicabitur: *Sallustius dicit libro primo.* Quod autem quibusdam in libris, iisque etiam castigationem, nescio quam, prae se ferentibus est, *in manus componentes*; hóc rectius a nobis positum est, *in majus componentem*, de qua loquendi ratione Comment. II. Antiq. lect. diximus. Posset & legi, *in majus componentes*: ut Curetes ipsi factum illud inventae a se religionis in majus extulerint. sed prius illud placet impensius. CARRIO.

ITALIAM] Virgilius III. AEneid.

Haec loca vi quondam & vasta convulsa ruina
(Tantum aevi longinqua valet mutare vetustas)
Dissiluisse ferunt. cum protinus utraque tellus
Una foret: venit medio vi pontus & undis
Hesperium Siculo latus abscidit: armaque & urbes
Litore diductas angusto interluit aestu.

Quo loco Servius haec verba Sallustiana recitat. De quibus etiam Isidorum partim lib. III. in voce, *fretum*; partim lib. XIV. in voce, *Sicilia*, sensisse constat; dum ita scriberet: *fretum Siciliae, quod Rhegium dicitur, Sallustius tali ex caussa vocatum scribit: Italiae Siciliam quondam conjunctam fuisse, & dum una esset tellus, medium spatium aut per humilitatem aquis obrutum, aut per angustiam esse scissum, & inde Rhegium nominatum.* Item: *Sallustius dicit Italiae conjunctam fuisse Siciliam, sed medium spatium impetu maris divisum & per angustiam scissum.* Postrema autem illa verba, *inde Rhegium nominatum*, male in quibusdam hujus editionis exemplaribus superiori fragmento, operarum vitio, cohaerent. CARRIO. Oblitus sum monere typographos, posteriora verba hujus fragmenti, *inde Regium appellatum*, sequenti adjungenda hoc modo: *Italiam conjunctam Siciliae constat fuisse, sed medium spatium aut per humilitatem obrutum est aquis, aut propter angustiam scissum, inde Rhegium appellatum.* PUTSCH.

ITALIAM CONJUNCTAM SICILIAE CONSTAT FUISSE: SED MEDIUM SPATIUM &c.] Hujus descriptionis caussam Sallustio calida Spartaci consilia irritique conatus praebuisse videntur. Quem Plutarchus tradit navigia Cilicum praedatoria aliquot in freto nactum: (quo fortasse referundum Fragmen-

Pompejus devictis Hispanis tropaea in Pyrenaeis jugis constituit. *Servius* in lib. XI. *AEneid.*

Atque edita undique tribus tamen cum muris, & magnis turribus. *Donatus Andr.* Act. I. sc. I.

Et in proeliis actu promptus. *Idem* Act. IV sc. 7. *Eunuch.*

Pactione amisso Publio legato. *Idem.*

XIII. Ipsum Mare Ponticum dulcius quam cetera. *Servius* ad *AEneid.* XII. *Priscianus* XV. *Macrobius* Lib. VII. Saturnal. *Sergius* in Artem Don. & *Pompejus* in eandem.

Equis

mentum illud superius lib. II. *ad hoc pauca piratica, actuaria navigia.*) duobus armatorum millibus in eam insulam expositis, de bello Servili, illic paullo ante sopito, rursus integrando consilia agitavisse: sed desertum a Cilicibus, proditumque, coactum se recipere a mari, atque in Rheginorum paeninsula considere, ubi post a Crasso fossa, ac vallo circumdatus, obsessusque. Quis scit? an & his conjungendum exemplum libri quarti, tertium a fine dico; coaptandumque hoc modo, praemisso pronomine, ut cohaereat narratio: *Quod* (scilicet Rhegium) *ad Siciliam vergens faucibus non amplius patet millibus V. & XXX.* Ceterum consulendus de hoc spatio Plinius. Douza.

Pompejus] Servius lib. XI. AEneid. Carr.

Pompejus devictis Hispanis tropaea in Pyrenaeis jugis constituit] Non hostica tropaea modo, verum & corporis sui ipsius simulachrum atque effigiem, factis monumentum suis; multum hercle dissimilem illi quam postea Mithridatico bello patrato ex margaritis dedicavit, consecravitque: si quidem Plinio credimus, ita porro cum Pompeji persona delitiganti, libro XXXVII. cap. II. *E margaritis, Magne, tam prodiga re, & foeminis reperta, quam gerere te fas non sit, hinc fieri tuos vultus? sic te pretiosum videri? Nonne illa similior tui est imago, quam Pyrenaei jugis imposuisti?* Sed commonefaciendus est lector, binas hic voces perperam in singularem coaluisse, hujusmodi me mensore spatio disterminandas: *Pompejus de victis Hispanis.* Douza.

Tropaea in Pyrenaeis jugis constituit]. Quae plus afferunt victo doloris, quam ipsa victoria. Apud Amm. Marcell. lib. VI. *cadentes praelio Sarmatae non tam mortem dolore, quam Romani militis laetitiam horrendo stridore monstrabant.* Sed notandus est mos erigendi tropaea, ex materia, quae non perpetuo duraret; ut qui bello vicissent, hi tropaeum quidem statuerint, victoriae testimonium praesens: ceterum via non praecluderetur redeundi in gratiam, dum alterius partis gloria, alterius infamia, consecrata longaevo aliquo monumento foret. Et propterea qui lapidea, & aenea struxerunt tropaea, reprehensi sint; ut qui & ultra mortem inimici odia extenderunt. Rupert.

Atque edita] Donatus in Terent. And. Act. I. sc. I. in aliis male est; *curribus.* Carrio.

Et in] Idem Donat. Eunuch. Act. IV. sc. 7. fortassis pro *actu*, legendum *astu.* Carrio. Cui quidem assentior propterea quod Donatus hoc in loco Pyrrhum stratagematum peritissimum laudat. Wasse.

Pactione] Idem Act. I. sc. II. Phorm. *quod nos*, inquit, *dimitte*, *hoc antiqui etiam amitte dicebant.* Interpres Heautont. Terent. quem cur quidam tanti faciant equidem non video, cum eum patrum nostrorum memoria vixisse satis constet; sed tamen ille interpres act. III. sc. II. *Sallustius*, inquit, *dixit*, *pactione amisso publico consilio*, id est, *demisso*, quem locum cum hoc eundem esse, & hinc castigandum videlicet. Carrio.

Mare Ponticum dulcius quam cetera] Sic locutus est Tacitus, cum dixit: *Quanto violentior cetero mari Oceanus.* Ad hunc autem locum videtur respexisse Isidorus, cum ait libro XIII. cap. 16. de sinu Pontico: *Quod mare ex multitudine fluminum, dulcius quam cetera, nebulosumque, & brevius est, &c.* & fortasse totum fere caput ex Sallustio descriptum est. Ursin. Servius XII. AEneid. & Priscianus Grammat. Inst. lib. XV. in quorum priore quod subjungitur *cum nullum mare dulce sit*, hoc non recte quidam ut Sallustianum acceperunt, cum Servianum sit: in posteriore vero, perperam etiam hodie legitur; *dulcius est quam cetera maria*; cum duas illas voces, *est*, & *maria*, libri manuscripti non agnoscant: neque in Servio aut Macrobio, qui haec ipsa lib. VII. Saturn. recitat, usquam compareant. adde quod Sergius in artem posteriorem Donati ita scribat: *Cum Sallustius dicit mare*

Equis paria operimenta erant, quae lintea ferreis laminis in modum plumae adnexuerant. *Servius* ad *AEneid.* XI.

Rebus supra votum fluentibus. *Idem* in *AEneid.* II.

AEnum, & Maroneam, & viam militarem. *Idem.*

In-

mare Ponticum dulcius quam cetera; comparativus non solum comparativus non est, sed nec positivus. nam mare non modo dulcius non est, sed nec dulce quidem invenitur. & Pompejus in eandem: *Saepe ita est comparativus, ut minus significet a positivo: ut si velimus dicere, dulcius est mare Ponticum quam cetera: nullum enim mare non modo non dulcius est, sed nec dulce quidem invenitur.* Est autem (ut id per viam moneam) Pompejus Grammaticus, cujus liber sub nomine Sergii antiquissimis litteris scriptus e Bibliotheca Coloniensi nobis ab optimo & integerrimo viro Melchiore Hittorpio suppeditatus est, quemque Pompejo asseruimus, quod in eo quaedam essent, quae a Beda libello de metris Pompejo tribui videbam; opinionem meam posterius alio vetere doctiss. Puteani libro approbante. CARRIO. Caussa est multitudo amnium dulces aquas inferentium. Id quod & Isidorus videtur ex Sallustio observasse lib. XIII. Pertinet hoc fragmentum, ut & alia, ad lib. IV. in quo de Ponto & Maeotide scripserat luculenter, quem & in descriptione orae maritimae se secutum ait Festus Avienus:

Interrogasti, si tenes, Maeotici
Situs quis esset aequoris. Sallustium
Noram id dedisse, dicta & ejus omnibus
Praejudicatae auctoritatis ducier.
Non abnuebam. Ad ejus igitur inclutam
Descriptionem, qua locorum formulam
Imaginemque expressor efficax styli,
Et veritatis pene in obtutus dedit
Lepor linguae; multa rerum junximus,
Ex plurimorum sumpta commentariis.

COLER.

MARE PONTICUM DULCIUS] Fallitur Ursinus, nam ex Solino & Ammiano sua fere hauserit Isidorus, ut Ammian. qui & ipse Solinum exscribit. Lib. XXII. 10. *Omnis autem circumfluo ambitu pontus*, & nebulosus est, & dulcior aequorum caeteris & vadosus: *quod & concrescit aër ex humorum spiramine saepe densatus, & irruentium undarum magnitudine temperatur, & consurgit in brevia tortuosa, limum globosque aggerente multitudine circumvenientium fluentorum.* deinde: *securi voracium belluarum: nihil enim in Ponto hujusmodi aliquando est visum, praeter innoxios Delphinas & parvos.* Isidorus: *praeter phocas & thynnos atque Delphinos, alias belluas majores non patitur.* Mela I. 19. de Ponto, *incurvus, brevis, atrox*, nebulosus. Plin. IX. 15. Aristot. Ἔξω τῆς φαλαίνης καὶ δελφῖνος *in Pontum nulla intrat bestia piscibus malefica praeter vitulos & parvos Delphinos.* Solinus: *in septem stadiorum angustias stringitur.* Infra: *inde diffusus aequore patentissimo rursus stringitur in Propontidem. Mox in quingentos passus coarctatur, fitque Bosporus Thracius qua Darius copias transportavit, &, ibi praeter phocas rara bellua est.* Quae omnia transscripsit Isidorus. Caussam dulcedinis hanc ante Macrobium attulit Valerius Flaccus IV.

Quas Tanais, fluviusque Lyces, Hypanisque, Melasque
Addat opes; quantosque sinus Maeotia laxent
AEquora, flumineo sic agmine fregit amari
Vim salis, hinc Boreae cedens glacialibus auris
Pontus, & exorta facilis concrescere bruma.

Arrianus pag 119. Πᾶς Πόντος πολύ τι γλυκύτερ τὸ ὕδατός ἐστιν, ἤπερ ἡ ἔξω θάλασσα. Huc pertinet fragmentum VI. 15. *ex Ponto vis piscium &c.* cui gemina habet Solinus XIII. WASSE in *Add.*

EQUIS PARIA OPERIMENTA] Idem Servius lib. XI. AEneid. *Cataphracti*, inquit, *sunt equites, qui & ipsi muniti ferro sunt, & equos similiter munitos habent; de quibus Sallustius; Equis, &c.* CARR. Referendum ad illud supra de cataphractis. COLER. Credo Tigranis equitatum describi Crispo; super quo Plutarchum consule in vita Luculli. *Rebus supra votum fluentibus.* Pompeji res prosperas, uti opinor, designat. DOUZA.

REBUS SUPRA VOTUM FLUENTIBUS] Tacit. Hist. III. Sallustium imitatus, dixit: *Cunctis supra vota fluentibus.* CIACCON. & URSIN. *Fluere*, inquit, Servius lib. II. AEneid. τὸ μεῖον *est. Virgilius dixit, retro fluere: & Sallustius: rebus supra votum fluentibus.* CARRIO.

AENUM] Servius lib. III. AEn. *Virgilius*, inquit, *cum scribit*,

AEneadasque meo nomen de nomine fingo,

AEnum intelligit, de quo etiam Sallustius. CARR. Lege: *AEnum.* AEnos urbs Thraciae ab AEnea condita. Ita vocant Plinius, Mela, Servius ad illud Virgilii:

——— *Feror huc & littore curvo*
Moenia prima loco, fatis ingressus iniquis,
AEneadasque meo nomen de nomine fingo.

Dionysius tamen AEneam vocat. De Maronea

 Pli-

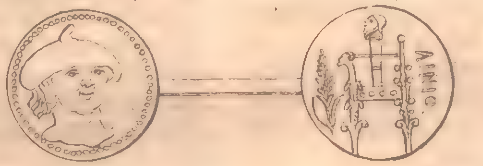
Inpediebant jussa nautarum. *Idem* in *AEn.* III.
Nihil socordia claudebat. *Donatus* in *Eunuch.* Act. V. sc. II.
Ut tanta repente mutatio non sine Deo videretur. *Idem.*

In

Plinius lib. IV. COLER. Citat hunc locum Servius ad illud Virgilii :

AEneadasque meo nomen de nomine fingo.

Ubi idem Servius : *Modo AEnum intelligit.* Mela etiam AEnon ab AEnea conditam asserit. Sed falluntur. Αἶνος non condita ab AEnea, sed Αἴνεια. Ex AEno auxilia ad Trojam venisse Homerus dicit. Praeterea ab AEno AEneades ἐθνικὸν formari non potest, sed Αἴνιος. Vid. Salmas. in Solin. pag. 161. ubi & adjicit : Αἶνος *&* Αἴνεια *duae diversae urbes.* Αἶνος contra Chersoneson Thracicam, in Melane sinu, ad ostia Hebri fluminis, longe ante AEneam condita, utpote quae auxilia ad Trojam miserit. Αἴνεια vero urbs ab AEnea nominata & ab eodem extructa in Chersoneso quae Pallene vocabatur, ad Thermaeum sinum haud longe a Thessalonica. RUPERT. Vide Salmasium ad Solinum p. 164. lin. 3. WASSE in *Add.* Non debuit Rupertus sollicitare Antiquitatis apud Melam testimonium. Nam sicuti apud illum lib. II. cap. 2. legitur; *eximia est AEnos ab AEnea profugo condita*, ita nihil (magis) est certum, quam plures urbes fabulosas origines suas ex Trojanis aliisque celebrioribus populis & heroibus repetivisse. Trojanis autem majus commercium cum AEno Thracia urbe fuit, quam cum AEnea ad Thermaeum sinum in media Graecia, terra tum hostili. In AEno quoque Thraciae Polydori Trojani, Priami & Hecubae filii, ostendebatur tumulus. Plinius lib. IV. cap. 11. *Oppidum AEnos liberum, cum Polydori tumulo.* Verum quidem est gentile urbis Αἴνου esse Αἴνιον, prouti in Nummis quoque scribitur, verum id non inpedit quo minus ad AEneam originem referre potuerint. Imo ipsius AEneae (pro more antiquo) ut conditoris sui, vultum exprimi cum Nicol. Francisco Haymio, Thes. Brit. Tomo II. pag. 72. existimo in singulari Thraciae ejus urbis nummulo argenteo, quem subjicere lubet.

In eo a parte anteriore caput Herois AEneae adversum, antiquissimae figurae galea tectum, exhibetur; a posteriore autem parte vini & frugum commendatur praestantia atque abundantia. Cernitur enim ibi frumenti spica ante torcular, cujus medius stipes barbato Bacchi capite exornatur. Adscribitur AINION. *AEniorum* Maroneae, & ipsi vini praestantia nobili, jungitur a Sallustio AEnus, prouti cives utriusque urbis, ut & Thasios, conjunxit, veluti vicinos, Livius lib. XXXI. cap. 31. *Eadem AEneos* (inquit) *Maronitas*, *Thasios*, *existimate queri.* HAVERC.

IMPEDIEBANT JUSSA NAUTARUM] Tacit. Annal. II. *Miles pavidus, & casuum maris ignarus, dum turbat nautas, vel intempestive juvat, officia prudentium corrumpebat.* CIACC. & URSIN. Idem eodem lib. III. *Celeuma est quasi praeceptum: unde Sallustius; inpediebant jussa nautarum.* CARRIO.

NIHIL SE] Donatus in Eunuch act. V. sc. II. CARRIO.

UT TANTA REPENTE MUTATIO NON SINE DEO VIDERETUR] Non procul hinc locum habuisse suspicor id Fragmenti, quod habes supra : *Et ei voce magna vehementer gratulabantur.* Putoque de Pompejo agi a bello Piratico reduce, de quo hunc in modum Plutarchus : αἰσθόμενοι δὲ πάντες ἐξεχύθησαν εἰς τὴν ὁδὸν, ὥσπερ οὐ πρὸ ἡμερῶν ὀλίγων ἐκπέμψαντες αὐτόν. ἐποίει δὲ τὴν χαρὰν, τὸ παρ' ἐλπίδα τῆς μεταβολῆς τάχος, ὑπερβαλλοῦσαν ἀφθονίαν τῆς ἀγορᾶς ἐχούσης. Id est: *Qua re nunciata, obviam effusi sunt omnes, quasi non paullo ante eum emisissent. Faciebat inexspectata conversionis celeritas gratulationem, foro omnium rerum venalium copia superfluente.* Nisi si quis gratulationem istam a reversione ejus ex Africa factam intelligi malit; unde domito Domitio, capto Iarba, Regnis, Regumque

In ore gentibus agens, populo, civitati. *Idem* in *Adelph.* Act. I. sc. II.

Pressi undique multitudine. *Idem, ibidem.* Act. III. sc. II.

Hunc igitur redarguit Tarquinius, *Idem. ibidem.*

Dein campi Themyscirii, quod habuere Amazones, a Tanai flumine incertum quamobrem digressae. *Servius.*

XIV. Ubi eum tota concione ab exercitu cogit discedere, dicit se ejus opera non usurum; eumque ab armis dimittit. *Idem* AEneid. XII.

Et Metello procul agente longa spes auxiliorum. *Idem* AEneid. X.

More

gumque negotiis compositis victor in Italiam revocatus a Sulla: qua de re sic idem scriptor: πυθόμενος δὲ τἀληθῆ, καὶ πάντας ἀνθρώπους αἰσθανόμενος δέχεσθαι καὶ παραπέμπειν τὸν Πομπήϊον ὡρμημένους μετ' εὐνοίας, ἔσπευδεν ὑπερβαλλέσθαι. καὶ προελθὼν ἀπήντησεν αὐτῷ, &c. Hoc est: *Post quum omnes adverteret (Sulla) ad excipiendum benigne Pompejum, & procedendum obviam effusos, tetendit eos vincere, progressusque prodiit illi obviam, &c.* Sed omnium verisimillimum istud, quod, quum legitimo stipendiorum tempore expleto (qui mos R. Equitibus erat) equo & ipse ad Censores adducto, redditaque militiae ratione, ejus peteret vacationem. Quo tempore ab altero Censorum, natu major qui erat, interrogatus his verbis: *Quero ex te, Magne Pompeje, ecquid omnia stipendia impleveris?* Pompejus alta voce respondit: *Omnia se implevisse, & quidem ipso semet Imperatore.* ad quam vocem populum frequentem acclamasse testatur Plutarchus; nec sedari prae laetitia clamores potuisse, consurgentibus pariter Censoribus. a quibus honorifice demum, affectante universa plebe, eique cum maximo plausu gratulante, etiam deductus est domum. DOUZA. Huc alludit Q. Septimius II. 43. Tanta repente mutatio animorum *nostros atque hostes incesserat*, & III. 4. *Neque tam* subita mutatio *sine dolo credebatur.* WASSE in *Add.*

IN ORE] Idem act. I. sc. II. Adelph. CARRIO

IN ORE GENTIBUS AGENS, POPULO, CIVITATI] Et hoc dissentaneum non est, ut de laudatissimo illo, ac vere Magno Pompejo scriptum habeatur. DOUZA. Desumta est haec Sallustianae Historiae tabula, ex Donato interpretante haec Terentii, *In ore est omni populo.* ubi ut ait, *In ore est omni populo, Sallustius: In ore gentibus agens, populo, civitati.* Sed qui haec posteriora pro Sallustianis habuerunt, Sallustium a Donati verbis non distinxerunt. qui illo *civitati* interpretatur Terentii *populo.* sint igitur haec Sallustii: *In ore gentibus agens.* cetera Grammatici: quem sic distingue: *In ore est omni populo. Sallustius, in ore gentibus agens, populo, civitati.* PUTSCH.

MARCO LEPIDO] Habes & hujus tabulae partem a nobis, mi lector, qui haec Sallustii esse apud Marium Victorinum primi odorati sumus. Nam cum apud eum sine auctoris nomine adducatur in exemplum ex editis verbis mediis (*segnior neque minus gravis, sed multiplex cura*) quae etiam apud Servium habentur, de auctore certiores facti, maluimus ea hic pro Sallustianis, quam illic sine nomine legere. PUTSCH. Haec in Textu non leguntur, a Grutero aliisque ejecta. HAVERC.

PRESSI] Ibidem Act. III. sc. II. CARRIO.

HUNC] Ibidem Donatus Sallustium, cum de descriptione Celtiberiae loqueretur, ita scripsisse tradidit; fortassis legendum est, *Tarquitius*, de quo in bello Sertoriano, pro *Tarquinius.* CARRIO.

DEIN] Varia loci hujus apud Servium lib. XI. AEneid. exstat scriptura. in quibusdam enim legitur, *Dein campi Thesmiscirei:* caeteris cum hac nostra lectione consentientibus; in aliis vero, *Dein campi Threissi quos habuerunt Amazones, ab flumine incertum, quam ob causam digressae.* primum autem illud quod expressimus, & antiquius est & cum Sallustiana oratione magis convenit. nisi quod, pro *Threissi*, aut *Thesmiscirei*, voce paullulum immutata scribendum est, *Themyscirii:* Amazones enim campos Themyscirios insedisse nemo nescit. CARR. Strabo lib. II. τὸ Ἀμαζόνων πεδίον, τὴν Θεμύσκιραν. Plutarchus in Lucullo. COLERUS.

UBI EUM TOTA] Idem Servius lib. XII. AEneid. Sallustium haec de Appio dixisse memorat. Quamquam explicatio potius verborum Sallustii, quam ipsa Sallustianae orationis verba esse videantur. CARRIO.

LONGA SPES] *Longa spes*, eodem Servio lib. X. AEneid. interpretante, est spes longe posita. CARRIO.

MORE

More equestris proelii sumtis tergis atque redditis, & egressi ad faciliores ictus loco cedebant. *Idem.*

Castra sine vulnere introitum: *Idem* in lib. X. AEneid.

Multos tamen ab adolescentia bonos insultavit. *Idem*, & *Donatus Eunuch.* Act. II. sc. 2. *&c.*

Cosa. *Servius* in AEneid. X.

Equis, atque armis insignibus. *Id. ibid.* & *Asper.*

Fessus in Pamphiliam se receperat. *Idem.*

XV. Profectus quidam Ligus ad requisita naturae. *Quinctilianus* Lib. VIII.

Apud

MORE EQUESTRIS PROELII SUMTIS TERGIS, ATQUE REDDITIS, REGRESSI AD FACILIORES ICTUS LOCO CEDEBANT] Ita enim bina istaec Fragmenta, mala (uti apparet) manu divulsa, rursus in unum conglutinari posse, de argumenti similitudine conjectare lubet; traductis alio verbis illis: *Castra sine volnere introitum:* quae nunc media (si diis placet) interjecta leguntur. Ceterum reciprocam istam, accessim, & recessim equestri proelio, quasi serra, velitandi rationem, explicat idem multo clarius nobis in Jugurtha, de Numidarum equitatu loquens: *Quibus illi freti, non (uti equestri proelio solet) sequi, dein cedere, sed advorsis equis concurrere, implicare, ac perturbare aciem.* DOUZA.

REGRESSI] Idem ad illud:

—— Alte consurgit in ensem.

Libro IX. *genus est*, inquit, *feriendi, ut Sallustius dicit.* CARRIO.

CASTRA] *Est*, inquit Servius lib. X. AEneid. *simile illi:*

Poenas in morte timendum;

Cum castra accusativus pluralis sit. CARRIO.

MULTOS] Tribus in locis verba haec Sallustiana adducuntur. Primo a Donato, in Eunuch. Act. II. sc. 2. eo quo a me edita sunt modo. Dein a Servio libro decimo AEneid. nonnihil diverse: *multos a pueritia bonos insultaverat.* Postremo ab eodem Servio lib. X. *multos ab adolescentia bonos insultaverat, id est*, inquit, *impetum fecerat.* CARRIO.

COSA] *Cosae civitas Tusciae, quae numero singulari etiam secundum Sallustium dicitur.* Servius lib. X. AEneid. CARRIO. Ex qua Catulus ejecit Lepidanos. Rutil. I.

Inter Castrorum vestigia Sermo retexit,
Sardoam Lepido praecipitante fugam.
Litore namque Cosae cognatos depulit hostes,
Virtutem Catuli, Roma secuta, ducis.

WASSE.

EQUIS, ATQUE ARMIS INSIGNIBUS] Ibidem:

—— Insignibus armis.

Ita Asper legit & Sallustii utitur auctoritate dicentis, Equo atque armis insignibus. CARRIO. Sic & supra: *Equis & armis decoribus cultus.* De Pompejo loqui videtur, Sullae Dictatori a victoria obviam procedente quam rem ita commemorat Plutarchus: γνὰς δ' ὁ Πομπήιος ἐγγὺς ὄντα, προσέταξε τοῖς ἡγεμόσιν ἐξοπλίζειν, καὶ διακοσμεῖν τὴν δύναμιν, ὡς καλλίστη τῷ αὐτοκράτορι, καὶ λαμπροτάτη φανείη. id est: *eum (Sullam) appropinquare Pompejus certior factus, Legatis imperat, ut exercitum arment, & instruant, quo quam pulcerrimam speciem praebeant Imperatori.* DOUZA.

FESSUS] Idem VIII. *Fessus*, inquit, *hic est egens consilii: nam corpore fatigatum dicimus, animo fessum.* CARRIO.

PROFECTUS] Quinctilianus extremo lib. VIII. *Periphrasim, inquit, vocant circuitum loquendi, quae nonnumquam habet necessitatem quotiens dictu deformia operit: ut Sallustius, ad requisita naturae.* Flodegarius, de quo alibi nihil legere memini, in Commentario ad Barbarismos Donati, qui in bibliotheca Elnouensi calamo exaratus exstat, *fit*, inquit, *cacophaton in sensu, cum aliquid turpitudinis, quod non convenit nisi histrionibus vel Satyricis, ab historiographo vel prudenti narratur. Unde Sallustius:*

Profectus quidam Ligus ad requisita naturae.

Item Horatius:

Et tuos rubros obstetrix pannos lavit.

In quibus quod ad verba attinet, honesta est elocutio, de re tamen turpissima. Haec ille. Phrasin imitatur Ammian. lib. XXIII. *Super his, nec stando mingens, nec*

Apud latera certos collocaverat. *Servius* in I. AEneid.
Apertae portae, repleta arva cultoribus. *Id. ibid.*
Hispaniam sibi antiquam patriam esse. *Idem.*
Lyciae, Pisidiaeque agros despectantem. *Idem.*
Sorte ductos fusti necat. *Idem* in II. AEneid.

Omnis

nec ad requisita naturae secedens facile visitur Persa. Coler. Quinctilianus VIII. 6. *Pluribus autem verbis cum id quod uno, aut paucioribus certe dici potest, explicatur, περίφρασιν vocant, circuitum loquendi, qui nonnunquam necessitatem habet quoties dictu deformia operit:* Sallustius [Ald. Vasc. Steph. ut Sall.] *Ad requisita naturae.* Caetera addit *Flodegarius*, nescio an memoria lapsus. Et quid illi pronius faciliusque quam huc trahere quae Jugurth. XLVIII. habentur: *Quidam Ligus &c. aquatum egressus.* Et fieri potuit ut Quinctilianus ea respiceret quae hujus figurae exemplum continerent, nec tamen obscoenitatem aliquam operirent. E contra, *requisita naturae*, semper dejectionem alvi denotat. Ammianus XXIII. ult. *Super his, nec stando* mingens, *nec* ad requisita naturae *secedens facile visitur Persa: ita observantius, haec aliaque pudenda declinant.* Idem fere Herodotus I. 133. Καί σφι οὐκ ἐμέσαι ἔξεστι, οὐ καὶ οὐρῆσαι ἀντίον ἄλλου. Xenophon Cyrop. VIII. Μήτε ἐσθίειν μήτε πίνειν, μήτε τῶν διὰ ταῦτα ἀναγκαίων ποιοῦντας φανεροὺς εἶναι. Spartianus Caracall. VI. *Quum* ad requisita naturae *discessisset.* Malim *secessisset*, ut apud Ammianum, vel *descendisset.* Aurelius Victor de eodem, *apud Edessam* secedens *ad officia naturalia.* ea nempe quae *ventris secreta* vocat cap. 62. pergit auctor: *Occisus est autem in medio itinere inter Carras & Edessam, quum* levandae vesicae gratia ex equo descendisset. Verum, ut ingenue fatear, illa, *occisus &c. caedis ageret*, insititia videntur & huic operi a nescio quo librario intrusa, quippe quae nihil omnino continent, si falsum & ineptum illud τοῦ *requisita naturae* interpretamentum excipias, quod non supra dictum fuerat. Audi, super tota re, Herodianum IV. Κατὰ δὲ τὴν μέσην ὁδὸν ἐπειχθεὶς ὑπὸ τῆς γαστρὸς; ἀποστῆναί τε πάντας κελεύσας, ἀνεχώρει σὺν ἑνὶ ὑπηρέτῃ, ἀποσκευασόμενος τὰ ἐνοχλοῦντα. Πάντες τοίνυν ἀπεστράφησαν, καὶ ὡς πορρωτάτω ἀπῄεσαν, τιμὴν καὶ αἰδῶ τῷ γιγνομένῳ νέμοντες. dein: Ἐπιστὰς αὐτῷ τὰς ἐσθῆτας τῶν μηρῶν καθέλκοντι. Planius adhuc Zonaras pag. 615. ἀποβάντα τοῦ ἵππου δι' ἀπόπατον. hoc est, πρὸς κένωσιν τῆς γαστρός. Nam ἀπόπατοι ἀφοδεύσεις *secessiones.* Aristophanes Acharn. 81.

Ἀλλ' εἰς ἀπόπατον ᾤχετο στρατιὰν λαβὼν
Κἄχεζεν ὀκτὼ μῆνας ἐπὶ χρυσῶν ὀρῶν.

Vix alibi occurrunt haec verba *requisita naturae*, unum excipias Hieronymum adv. Jovinian. I. unde potius a Sallustio, cujus scrinia compilare solent, quam a Quinctiliano desumsisse Auctores modo laudatos nullus dubito. Wasse in *Add.*

Apud latera] *Certus aut velocem significat, aut fidelem, aliquando etiam firmum, ut ait Sallustius: apud latera certos collocaverat.* Servius lib. I. AEn. Carrio.

Apertae] *Aperiri portas signum pacis est.* ibidem. Carrio. Pacis more. Hinc fortasse *Panda* θεὸς εἰρήνης. Lucanus lib. VII. de Larissaeis:

Pandunt templa, domos, socios se cladibus optant.

Aliter tamen Arnobius lib. IV. *Praestana est, ut perhibetis, dicta, quod Quirinus in jaculi missione cunctorum praestiterit viribus: & quod Tito Tatio, Capitolinum ut capiat collem, viam pandere atque aperire permissum est, dea Panda est appellata vel Pandica.* Hujus tamen rei quem auctorem habeat Arnobius nescio. Nihil apud Dionysium, Livium, Festum, alios. Coler.

Hispaniam] Ibidem, *patria*, inquit, *id est, civitas in provincia esse potest, non tamen ut ipsa provincia patria sit, licet in Sallustio lectum sit, Hispaniam sibi antiquam patriam esse: sed illic ad laudem, non ad veritatem.* Idem lib. III. *Hispaniam sibi patriam esse, provinciam pro patria posuit.* Carrio.

Lyciae] *Rei insensibili*, inquit Servius, *dat Sallustius sensum.* Carrio.

Sorte ductos fusti necat] Idem Servius II. AEneid. locum antea corruptum, cum legeretur, *sorte ductos furti negati*, feliciter doctissimus Petrus Pithoeus emendavit. Carrio. Puto legendum, *eductos*, accipiendumque de severa ac militari Crassi disciplina, qua idem in fugitoribus coërcendis usus, ex duabus Memmianis Legionibus contra edictum Imperatoris in hostem (Spartacum) pugnare ausis, profligatisque; quingentos primos, unde initium fugae factum fuerat, sorte eductos decimari praecepit. Quod vetus supplicii genus intermortuum, ac desitum jampridem, postliminio in castra Romana reductum a Crasso. Auctor Plutarchus in ejus vita. Douza.

Omnis Italia coacta in anguſtias ſcinditur in duo promontoria, Bruttium, & Salentinum. *Idem* AEn. III.

Italia plana ac mollis. *Idem.*

XVI. Qua tempeſtate ex Ponto vis piſcium erupit. *Idem* in IV. AEn. & *Scholiaſtes Juvenalis.*

Introrſus prima Aſiae Bithynia eſt, multis antea nominibus adpellata. Ipſa enim eſt & major Phrygia. *Servius* V. AEn. *bis.*

Sed

OMNIS] Sintne haec certa Salluſtianae orationis verba, vehementer dubito. Servius lib. III. AEneid. ſcribens, Salentinum promontorium eſſe Italiae, haec pro Salluſtianis affert. CARRIO.

ITALIA PLANA AC MOLLIS] *Naturam*, inquit Servius, *provinciae Virgilius oſtendit, cum ait*,

——— ——— Humilemque videmus
Italiam:

Ut Salluſtius, Italia plana ac mollis. CARRIO. Plinius comparat folio querneo lib. III. cap. 5. COLER. Dubito num legi debeat: *Italia plana ac humilis.* Virg.

——— Humilemque videmus
Italiam.

PUTSCH.

PLANA AC MOLLIS] Guntherus Poëta:

——— Campos ac plana jacentis
Proſpicit Italiae.

Idem lib. II. Zonae formam habere ait Italiam:

Haec Apennini rigidis hinc rupibus, inde
Alpibus aëriis preſſa atque coërcita tellus
Longa, ſed anguſtam zonae ſortita figuram.

COLER.

QUA TEMPESTATE EX PONTO VIS PISCIUM ERUPIT] Huc reſpexit Tacitus lib. Ann. XII. cum ſcripſit: *Quippe Byzantium fertili ſolo, fecundoque mari, quia vis piſcium in Pontum erumpens, & obliquis ſubter undas ſaxis exterrita, omiſſo alterius litoris flexu, hos ad portus defertur.* CIACCON. & URSIN. *Plus eſt*, inquit Servius lib. IV. AEneid. *canum vis, quam ſi diceret multitudo: unde Salluſtius: qua tempeſtate, &c.* CARRIO. Haud procul haec abfuerunt ab eo fragmento, de Ponto, de quo paulo ante. Hoc etiam citatur a veteri Scholiaſte Juvenalis, qui ſic ſcribit: *Qui in Ponto & Maeotide capiuntur piſces immanes & pingues ex ipſa tarditate: quoniam quando gelat, in glacie haerent.* Salluſtius: *Itaque tempeſtate piſcium vis ponto erumpit.* Puto conjungendum cum altero fragmento: *Mare Ponticum dulcius quam caetera; itaque tempeſtate piſcium vis Ponto erumpit.* Plinius lib. IX. cap. 19. *Piſcium genus omne maxima celeritate adoleſcit, maxime in Ponto.* Feſtus Avienus:

Qua piſcoſa jacet ſpacio porrecta Propontis.

COLER.

INTRORSUS &c.] Haec & plura alia tacito nomine refert Iſidorus. CIACCON. *Interior*, id eſt, *ſiniſterior.* Cicero: *quem omnia intus canere dicebant. Salluſtius: igitur introrſus prima Aſiae Bithynia eſt multis antea nominibus appellata.* Servius lib. V. AEneid. bis eodem fere in loco. CARR. An vero cuiquam dubium eſſe poteſt, quin hinc mutuatus Bithyniae ſuae deſcriptionem Iſidorus? unde & huc Criſpi Fragmentum (id quod ſupra in Corſicae, ac Sardiniae topographia praeſtitimus) haud mediocri ſupplemento ſuccenturiari poſſe videtur, facie verborum nonnihil immutata; quae ita apud eum ſarcinatorem conſuta leguntur: *Prima Aſiae minoris Bithynia in Ponti exordio ad ſolis orientis partem adverſa Thraciae jacet, multis antea nominibus appellata. Nam prius Beritia dicta, deinde Mygdonia, mox a Bithynio Rege Bithynia appellata. Ipſa eſt & major Phrygia. Nicomedia urbs in ea eſt, ubi Hannibal fugiens veneni hauſtu animam exhalavit.* Quorum poſtremam particulam de Juvenalis floſculis decerptam, eſt veriſimile, ita de Mario ſcribentis:

Si circumducto captivorum agmine, & omni
Bellorum pompa, animam exhalaſſet opimam,
Cum de Teutonico vellet deſcendere curru.

Videtur autem Salluſtius a Bithyniae deſcriptione exorſus, cauſſas porro ſummatim ſolens expoſuiſſe belli a Romanis ſumti advorſus Mithridatem, per Nicomedem Bithyniae Regem (id quod ex Epiſtola illa Pontici Regis didicimus) ipſorum maxime inſtinctu, armis laceſſitum. DOUZA. Recte doctiſſimus ac Nobiliſſimus Douza fragmentum hoc Salluſtii apud Iſidorum auctius exſtare odoratus erat, nam ita ut edidimus legitur apud Servium quem habemus liberalitate Cl. Petri Danielis. Sed Iſidori locum non pigebit aſcribere, ut mendum quod ei jam dudum inhaeſit, eluatur. *Prima Aſiae minoris Bithynia, in Ponti exordio, ad ſolis orientis partem adverſa Thraciae jacet, multis antea nominibus appellata: nam*

prius

Sed Mithridates extrema pueritia regnum ingressus, matre veneno interfecta. *Idem* in AEneid. V.

Exercitum vertere. *Idem ibidem.*

Creta altior est, qua parte spectat orientem. *Idem.*

Se regibus devovent, & post eos vitam refutant: adeo illis ingenita est sanctitas regii nominis. *Idem; & Philargyrius.*

XVII. Dum

prius Beritia (lege *Bebritia*) *dicta, deinde Mygdonia, mox a Bithynio rege, Bithynia appellata, ipsa est & major Phrygia.* Val. Flaccus lib. IV.

Proxima Bebricii raduntur limina regni,
Pingue solum, & duris regio non invida tauris.

Ceterum cum Servius citet haec Crispi, ut doceat Bithyniam, & Bebriciam dictam, nullaque ejus rei in fragmento hoc exstet mentio; non dubito Sallustium augere hoc pacto: *Igitur introrsus prima Asiae Bithynia est, multis antea nominibus appellata. Ipsa enim est & major Phrygia, prius Bebricia dicta, mox a Bithynio rege Bithynia.* PUTSCH.

MULTIS ANTEA NOMINIBUS] Isidorus lib. XIV. *Bithynia in Ponti exordio, ad solis orientis partem, adversa Thraciae jacet, multis ante nominibus appellata.* Quae illa nomina sint, subjicit, opinor, ipsissimis Sallustii verbis: *Nam prius*, inquit, *Beritia dicta, dein Migdonia, mox a Bithynio rege Bithynia appellata, ipsa & major Phrygia.* COLER.

SED MITHRIDATES] Idem Servius lib. V. AEneid. CARRIO.

EXERCITUM] Ibidem Servius interpretatur, *vertere*, dictum esse pro *considerare*. CARRIO. In Jugurtha legitur, *exercitum more majorum gereret.* WASSE. *Vertere* est regere, ductare, tralatione a navium gubernaculis facta. Virgil. AEneid. VII. 100.

—— quorumque a stirpe nepotes
Omnia sub pedibus, qua Sol utrumque recurrens
Aspicit Oceanum, vertique regique *videbunt.*

Illud, cui inest subigendi potestas, *vertere* & *versare*, quod impar est & obnoxium, id *verti*, *regique* dicitur. Lucretium sequitur Maro, ita enim ille III. 165.

—— propellere membra,
Conripere ex somno corpus, mutareque voltum,
Atque hominem totum regere *ac* versare *videtur.*

Statius Theb. II. 574.

—— nec vertere *cuiquam*
Frena *secundus Halys.*

Silius VIII. 261.

—— Sic debilis arte
Belligera, martemque *rudis* versare.

Ubi amor impotens aut edax illa poëtarum cura dominatur, ibi recte usurpari possunt, versat & coquit *sub pectore.* Item:

Et possessa ferus pectora versat *amor.*

Unde admodum crude Servius ad AEneid. V. 408. *versat* i. e. *considerat.* Nam hoc stricte non significat, neque hoc vult auctor quod mente animoque versaret Heros immensa volumina, sed quod huc illuc, quasi illorum pondus exploraturus, libraret: ideoque Schol. Sallustii locum minus caute adduxit. Quod ex Virg. patet, qui *versemus oves sub sidere cancri*, i. e. tractemus. caeterum hoc significatu ponuntur a Scriptoribus Graecis δινέω, κυλινδέω, ἑλίσσω. Aristoteles de Mund. Πάντα δ' ὑφ' ἕνα σημάντορα δινεῖται. Aristoph. Ran.

Μεγακυλινδεῖν αὐτὸν ἀεὶ πρὸς τὸ δυσπερίπλοντα τεῖχον.

Hinc apud Homerum, summi Jovis imperium ex eo praecipue ostenditur, quod unus ipse levi nutus momento *Coelorum immensa volumina torquet.*

Σείσατο δ' εἰνὶ θρόνῳ, ΕΛΕΛΙΞΕ δὲ μακρὸν
Ὄλυμπον.

WASSE in *Add.*

CRETA] Idem lib. VI. AEneid. CARRIO. Strabo lib. X. Καὶ γὰρ αὐτῆς τῆς Πελοποννήσης ἐστὶ εἴ τις τῶν πρὸς ἕω νήσων τῶν περὶ Κρήτην. Pertinet hoc ad illud superius de Curetibus. COLER.

POST EOS VITAM REFUTANT] Hoc est: *post mortem illorum & aspernantur.* Cicero pro Rabir. Posth. §. 27. *non modo non* aspernari *ac* refutare, *sed complecti etiam & augere debetis.* Glossae *refutari* ἐκσφάλλεται, ἀποτρέπεται. Capitolinus Antonino Pio cap. V. *Circenses, natali suo dicatos non respuit, aliis* honoribus refutatis. Solinus pag. 42. *nundinas & nummum* refutare. Confer Ammianum & Hegesippum II. 9. D. Hieronymum Epist. XXVI. 5. &, vita Malchi. *refutare vitam* haud alibi legitur. WASSE in *Add.*

SE REGIBUS] Duo haec fragmenta seorsum apud Servium lib. IV. Georg. exstantia, orationis serie suadente conjunxi; vere an false, nihil laboro; certe verisimiliter, quamquam prius de Celtiberis, posterius vero de Parthis & Medis Sallustium protulisse, Servius asserere videatur. CARR. Reduco ad librum II. nam non procul abfuit ab illis: *Neque virgines nuptum a parentibus mittebantur, sed ipsae belli promtissimos delegebant*, & forte cohaesit.

XVII. Dum inferior omni via grassaretur. *Johannes Grammat.* Narbo-

cohaesit. quo pertinet & illud: *Sallustius ait Hispanorum morem fuisse ut in bella euntibus juvenibus parentum facta memorentur a matribus.* omnia de eadem gente. Vide Philarg. ad Georg. Virgil. PUTSCH. De Parthis loquitur, si bene supicor. Philargyrius, antiquissimus Virgilii interpres, de Parthis: *His autem gentibus, ait Sallustius, adeo ingenita est sanctitas religionis.* Ubi emendandum ex eopse Sallustii loco: *Sanctitas regii nominis.* COLER.

ADEO EST ILLIS INGENITA SANCTITAS REGII NOMINIS] Loquitur de Celtiberis, ut & Val. Max. lib. II. cap. 1. quibus nulli cedunt Persae. Nam cum Xerxes navi in qua erat, ob multitudinem vectorum laborante, de vita periclitaretur, magnum Persarum qui inter ea erant numerum sponte se in mare praecipitasse, ut sua morte vitam Regis emerent, ut est apud Herodot. lib. VIII. cap. 118. Inprimis memorabile est, quod narrat Elmacinus lib. III. cap. 8. de Batiina: *Cum legatus regis Gielaluddaulae ad eum venisset, obedientiam exigens, quosdam ex asseclis suis accersiri jussit, & adolescenti cuidam ex ipsis, annuens dixit, interfice te ipsum; atque ita fecit; tum alteri innuit, ut ex arce se praecipitem daret, quod item fecit, & comminutus fuit: tum vero Rex legato dixit: ejusmodi 70000. subditi hac in me observantia feruntur, atque hoc tibi pro responso esto.* Conr. Leo in Histor. Mahometica Coloniae Anno 1596. edita scribit, *in solennitate, qua Amurathis III. filius circumcidebatur ritu Turcico, quamplurimos Turcas in honorem Imperatoris sui, mortem variis modis sibi conscivisse, ut tandem expressa inhibitione, gravissimaeque poenae denunciatione, vesaniae hominum obviam eundum fuerit.* Haec nos Freinshem. debemus ad Curt. lib. III. cap. 6. §. 17. qui & de Persis seorsim adeundus ad Curt. lib. V. cap. 9. §. 2. Hujusmodi etiam mos est in Canariis observatus, devovendi sese, ac statim mortem obeundi, pro salute novi principis, ut narrat Aloysius Cadamustus cap. 8. Extat inscriptio vetus, quae continet titulum, quo proposito, duae legiones capita devoverunt pro salute Trajani, bello Dacico periclitantis. Bellonarii quoque *pro salute Imperatoris sanguinem se fundere dicebant*, ut est apud Tertull. in Apologetici cap. 25. De P. Afranio ac Potito, qui pro salute Caji capita sua devoverunt, Dio lib. 28. Nimirum opinio veterum fuit, *mortem morte posse redimi, & ex hac persuasione, multa talia sunt introducta*, ut observat Casaub. ad Suet. Calig. cap. 14. ubi etiam adire jubet Suet. in Nerone cap. 36. Adde eund. ad Spart. pag. 28, RUPERT.

ILLIS INGENITA EST] Locutio vulgg. Lexicis ignota. *ingenitum* proprie est: vel quod a natura datum, vel a parentibus quasi ex traduce haustum est, & respondet Graeco verbo ἔμφυλον, συμφυές. Illud enim Plinio *ingenitum* quod AEliano συμφυές. V. Manilium I. 815. IV. 154. Suetonium Ner. I. Columellam III. 7. Hoc fere sensu voces *innatum* & *ingeneratum* usurpat elegantissime in B. G. I. 41. Caesar. *Hac oratione habita, mirum in modum conversae sunt omnium mentes, summaque alacritas & cupiditas belli gerendi* innata est. Pro *inserta*, *propagata*, *orta est.* Quod per *injectum* & *illatum* effert B. G. II. 25. VI. 42. B. Civ. III. 38. 65. Idem B. G. I. 46. *Postea quam &c. eaque res colloquium diremisset; multo major alacritas, studiumque pugnandi majus exercitui* injectum est. Sensu primaevo bis praeterea usus est, B. G. VII. 42. B. Civ. III. 92. sed in posteriore loco adjunxit vocem *naturaliter.* alacritas *naturaliter* innata. ubi quod a natura innatum est, ei quod ab aliis postea illatum est, opponi videtur, vel saltem subinnuit aliam τοῦ *innata* restare notionem. Metaphrastes B. G. I. 41. Πολλὴ προθυμία, αὐτοῖς τοῦ μάχεσθαι ἐνεγένετο, & II. 25. Ἐλπίδος τινὸς τοῖς στρατιώταις ἐγγενομένης. ubi *illata.* & *injectum* I. 46. ibi πολλῷ μεῖζον προθυμία τε καὶ σπουδὴ τοῦ μάχεσθαι, ἢ πρόσθεν, τοῖς στρατιώταις ἐνέφυ. Unde patet ejus exemplaria habuisse *innata*, quod quidem loco *illata* II. 25. reponere haud gravarer. Hoc modo Plautus Mil. IV. 2. 71.

Non mihi avaritia umquam innata *est.*

Poen. I. 2. 87.

Invidia in me numquam innata *est, neque malitia.*

Apertissime Pers. II. 5. 11.

T. *Quid hoc hic in collo tibi tumet?* S. *vomica' st. pressare parce.*

T. Quando istaec innata est tibi? S. Hodie.

Innascor pro *nascor*, simplex pro composito, apud antiquos frequenter usu venit. Horat. Sat. I. 3. 37.

Neglectis urenda filix innascitur.

Denique plus est quam *insita* Cic. Fin. IV. 4. N. D. I. 44. Nec dispar usus τοῦ *ingenerare* apud Cic. in Agrar. & Valerium II. 2. VII. 2. V. 3. 1. VIII. 9. 4. *pectoribus inserta, multis voluntariae mortis oppetendae cupiditatem* ingeneraret. MS. B. Pub. *Voluntariam.* WASSE in *Add.*

DUM INFERIOR] Aurelius Macrobius librum scripsit de differentia Graecae & Latinae linguae. ex eo libro Joannes, nescio quis, quaedam in suum, ut ipse ait, usum de discrimine verborum utriusque linguae excerpsit, quae excerpta apud elegantissimum Jurisconsultum Petrum Pithoeum sunt:

Narbone concilia Gallorum. *Pompejus in Artem Donati.*
Cum Brutus &c. *Pompejus ibidem.*
Post defectionem sociorum & Latii. *Donatus Adelph.* III. 4
Ad Jovis mandem nostra. *Idem.* IV. 2.
Morbi graves ob inediam insolita vescentibus. *Idem Hecyr.* III. 2.

At-

sunt; in iis, *grassatio*, inquit, *iteratio est, a graditur; Sallustius*, &c. CARRIO. Sensus efflagitare videtur, ut pro *via*, *vi* rescribamus. DOUZA.

NARBONE] Pompejus in priorem Artem Donati, *Quotiens*, inquit, *nominativus aliter fuerit terminatus*, *secundum dativum dicimus*: ut, *Karthago: Karthagini sum. sed etiam hoc confundit auctoritas. ut Sallustius: Narbone pro Narboni. & Virgilius:*

—— Tyria Karthagine qui nunc
Exspectat.

pro *Karthagini*. CARRIO. Narbo ob id Martius nuncupatus, quod in eum Caesar Dictator colonos ex Martia legione milites deduxisset. Cicero speculam & propugnaculum Italiae appellavit. Plinius ait Coloniam fuisse decumanorum: & Mela insuper Atacinorum. Sita est ad ostia Atacis fluminis XII. m. p. a mari distans, hodieque & munitissima & pulcherrima civitas, tum & Archiepiscopali sede aliisque ornamentis clara. Olim quoque pulcherrimo epitheto eam affecerat Martialis, qui & *Paternam* dixerat, modo codicis manu exarati lectionem sequamur nobis a Scriverio indicatam;

Docti Narbo Paterna Votieni.

Vulgo enim dicitur:

Docti Patria Narbo Votieni.

Sed firmat lectionem scriptam ista praesertim Epigraphe. COL. JUL. PATERNA. NARBO. Julia Paterna videlicet, ut intelligeretur Julii Patris Dictatoris, non Julii Filii, id est, Octaviani, auspiciis deductam. Martialis versus hi sunt:

Quem pulcherrima jam redire Narbo,
Docti patria Narbo Votieni,
Ad leges jubet annuosque fasces.

WASSE.

CUM BRUTUS] Idem Pompejus ibidem, *Verum est*, inquit, *quod Donatus dixit*, *nominibus civitatum non addimus praepositiones; ut puta, Roma venio*, &c. *sed non sunt necessaria: nam confundit auctoritas. hinc Sallustius dixit: cum Brutus*, &c. CARR. Credo exemplum idem esse cum illo quod hodie exstat in Catilina, *Nam Brutus ab Roma aberat*. Itaque hic inducendum; ne fiat pervolgatum illud: Crambe bis posita. PUTSCH.

POST DEFECTIONEM] Donatus Act. III. sc. 2. Adelph. CARRIO.

SOCIORUM ET LATII] Forte pro, *& Latii*, legendum: *& Sertorii*. Noster VI. 4. *quoniam* post defectionem Sociorum, & Sertorii *per montis fugam*. Laudat *Donatus* ob vocem *Sociorum*, de caeteris non adeo sollicitus. WASSE in *Add.*

AD JOVIS] Idem ibidem Act. IV. sc. 9. CARR. Ita & in Donato, & exemplaribus nostris, inscita prorsus, ac perplexabili sententia, imo nulla potius. ita ut dubium mihi non sit, quin, *Id Jovi mandem nostro*, debeat emendari. quasi si dicas: Juppiter ista viderit, vel: Haec Deo sint curae, qui supra nos negotium curabit. Sic & Martialis suppalpans Domitiano:

Hoc satis est, ipsi cetera mando Deo.

DOUZA.

MORBI GRAVES OB INEDIAM INSOLITA VESCENTIBUS] Sic legendum; nam Tacitus habet: *De obsidione cunctantibus*, *solita insolitaque alimenta deerant.* Videndum autem an ad haec fragmenta addi possit illud, quod ab Ambrosio citatur epist. ad Marcellin. V. *Brevi*, inquit, *multitudo diversa atque vaga*, *concordia civitas facta erat*, *&c.* Nam paulo ante nominatur Sallust. ut ad eum haec quoque referri possint. URSIN. Donatus III. sc. 11. Hecyr. CARRIO. Credo utique de exercitu Mithridatis agi Cyzicum obsidente, eo usque inediae redacto, ut ne humanis quidem carnibus abstinerent; alii, pecorum in morem, herbis radicibusque evulsis uterentur pro cibo. unde & gravium morborum & pestilentiae caussae; eo magis, quod itinera terrestria, qua commeatus subvehi possent, omnia a Lucullo obsessa circumquaque; & aquae, per anni tempus hiemantes, maritimas importationes praepedirent. Quam incommoditatem obsessor ipse Cyzicenus questus erat supra, in Epistola sua ad Arsacem; ubi in hunc modum res, ita ut gesta erat, quam brevissime enarratur: *Apud Cyzicum*, *magno cum exercitu*, *in obsidione moranti, frumentum defuit*, *nullo circumadnitente*, *simul hiems mari probibebat.* Quid enim? potuitne brevius? DOUZA. Justin. lib. II. cap. 13. §. 12. *Multorum deinde dierum inopia contraxerat & pestem.* RUPERT.

Atque ea cogentes non coactos sceleſtos magis quam miſeros diſtringi. *Idem* IV. 1. *ibidem.*

Graviori bello, quo prohibituri venerant ſocii, frigere. *Idem* Act. V. ſc. 1. *ibidem.*

Nam quidem Pyrrho Hannibali, aequor & terra. *Idem* Act. I. ſc. 1. *Phorm.*

Nam Sullae dominationem audebat. *Idem* Act. II. ſc. 3. *Phorm.*

Neque eſt defenſus dominationem Sullae. *Idem ibidem.*

At illi. *Serv. Eclog.* I.

Cui nomen. *Serv.* I. AEneid.

Neu quis miles, neve pro milite. *Servius.*

XVIII. Ex inſolentia avidus malefaciendi. *Idem.*

Tergis vinciebant. *Idem* AEneid. IX.

Charybdis, quae forte inlata naufragia ſorbens gurgitibus occultis millia ſexaginta Tauromenitana ad litora trahit. *Idem.*

Sagun-

Atque ea] Ibidem Act. IV. ſc. 1. Carrio.

Graviori] Ibidem Act. V. ſc. 1. Carrio. Videndum an legi poſſit *afflixere*, vel potius, *fugere.* Ursin.

Socii, frigere] Forte *afflixere*, vel *fregere.* Ciaccon.

Nam quidem Pyrrho, Annibali, &c.] Exiſtimo eſſe ex actione Lepidi; in qua legitur, *Nam quid a Pyrrho, &c.* Ciaccon. Idem Act. I. ſc. 1. Phorm. etſi vix dubito quin hoc idem fragmentum ſit cum illo quod eſt lib. I. pag. 159. *nam quid a Pyrrho, Hannibale, Philippoque & Antiocho.* obſervat enim Donatus primas duas voces ſine copula, poſteriores vero cum eadem poſitas. Carrio.

Hannibali] Vide ſupra Jug. cap. 5. Wasse.

Nam Sullae] Ibidem Act. II. ſc. 3. Carrio.

Neque] Donatus eodem quo proxime ſuperius loco: etſi vulgo, *dominationem*, legitur: cum hic ſit incuria operarum, *dominationum.* Carrio.

Neque est defensus] Meras nugas, ambages, hic jacit Carrio. Lego: *Nec eſt defenſus dominationum Sulla.* Videtur ſumptum ex aliqua Oratione. Colerus. Legitur hodie apud Donatum: *Neque eſt offenſus dominationem.* In edit. Terent. quae prodiit apud Hack. 1686. Wasse.

At illi] Servius Ecloga prima Virgiliana. Carrio.

Cui nomen oblivionis condiderant] Legam, *indiderant.* & de Lethe Hiſpaniae flumine intelligam, quod Limiam appellant, Strabo lib. III. & latius Mela: *Et cui oblivionis cognomen eſt, Limia.* Ciaccon. & Ursin. Idem Servius primo AEneid. male autem apud illum eſt, *nomen Oſtium*; pro *nomen oblivionis.* de qua alibi diximus. Carrio. Mutat Ciacconius: *cui nomen oblivionis indiderant.* Fruſtra; quaſi non ſit Latinum, *condere nomen.* Vulgatam lectionem confirmant etiam Priſcianus, quem toties laudavi, & Servius Fuldenſis. Coler.

Neu quis] Idem ibidem. Carrio.

Neve pro milite] Pro *milite*, id eſt, *Evocatus.* Vide Lipſ. in libb. de Mil. Rom. Rupert.

Et insolentia] idem ſeptimo AEneid. Carr.

Tergis] Idem Servius IX. AEneid. Carrio.

Charybdis] Servius lib. AEneid. *Charybdis*, inquit, *ſecundum Salluſtium circa Tauromenitanum egerit litus.* Verba autem Salluſtii quae a Servio abſunt, primus e ſchedis viri omnis antiquitatis ſtudioſiſſimi juxta ac peritiſſimi Petri Danielis, in lucem dedit amicus noſter Joſephus Scaliger. de quo illud habeo affirmare, plus eum in Graeca, Latina lingua, externa, domeſtica antiquitate, omni denique omnium artium encyclopaedia memoria tenere, quam quiſquam eorum qui ſe doctos & eſſe & dici volunt, hac quidem aetate, ignoret. Haec autem Salluſtiana Silius in librum ſuum XIV. ita tranſtulit:

Et qui correptas ſorbentem vorticis hauſtu,
Atque iterum e fundo jaculantem ad ſidera puppes
Tauromenitana cernunt de ſede Charybdin.

Sic enim liber Colonienſis: non *Taurominitana.* Strabonis locum, qui de Salluſtiano ad verbum expreſſus eſt, paene me fugit apponere. eſt igitur hic: Δείκνυται δὲ καὶ ἡ Χάρυβδις μικρὸν πρὸ τῆς πόλεως

Saguntini fide atque aerumnis incluti, per mortalium ſtudium majores quam opibus, quippe quis etiam tum ſemiruta moenia, domus intectae, parieteſque templorum ambuſti manus Punicas oſtentabant. *Hieronym. in Habacuc.* cap. II.

Apud Corduennos amomum & alii leves odores gignuntur. *Philargyrius in* IV. *Georg. Virgil.*

XIX. Quem trans ſtagnum omnis uſque ad flumen. *Idem.*

Repente incautos agros invaſit. *Idem.*

Belli ſane ſciens. *Acron.*

Namque omnium ferociſſumi ad hoc tempus Achaei atque Tauri ſunt; quod, quantum conjicio, locorum egeſtate rapto vivere coacti. *Gloſſae Juvenalis.*

Atque ipſe cultus rei. *Acron.*

Tri-

λεως ἐν τῷ πορθμῷ, βάθος ἐξαίσιον, εἰς ὃ αἱ παλίρροιαι τοῦ πορθμοῦ καθέλκουσιν εὐφυῶς τὰ σκάφη τραχηλιζόμενα μετὰ συστροφῆς, καὶ δίνης μεγάλης. καταποθέντων δὲ, καὶ διαλυθέντων, τὰ ναυάγια παρασύρεσθαι πρὸς ἠιόνα τῆς Ταυρομενίας, ἣν καλοῦσιν ἀπὸ συμπτώματος τούτου κοπρίαν. CARRIO. Quo loco notandum raram ſignificationem in voce *Naufragia*; quae pro quaſſarum, & quaſi aſſulatim dedolatarum navium fragminibus, laceriſque armamentorum reliquiis poſita; recte. Ceterum reſcribendum, *per millia ſexaginta*: eodemque etiam referendum videri alterum illud libri IV. quod habes ſupra: *Ubi ſe laniata navigia fundo emergunt.* DOUZA.

ILLATA NAUFRAGIA] Viderat Q. Septimius VI. 4. *Inter* Scyllam *&* Charibdim *mare ſaeviſſimum*, & illata ſorbere *ſolitum*. Infra: *leves odores*: id eſt: ſuaves; de amomo Dioſcorides I. 14. Εὐῶδες ἱκανῶς. &, *gravis odor* paſſim pro *ingrato*. Lucret. VI. 803. Virg. G. IV. 49. *Aut ubi* odor *coeni* gravis; quo ſenſu apud Dioſcor. Idem: Τὸ βαρύοσμον. ingratus, teter, & qui nares contriſtat. Huc reſpexit Corippus:

Priſca Palaeſtini miſcentur dona Lyaei
Alba, colore nivis, blandoque leviſſima *guſtu.*

Aliud autem *vinum leviſſimum* apud Plinium. An hoc ſenſu ejuſdem illa capiam, neſcio, XII. 7. *Hoc (piper) ex omni generi aſperrimum eſt*, leviſſimumque *& pallidum.* de Cervae odore apud Varium:

AEthera per nitidum tenues *ſectatur* odores.

AEque audacter Maro AEneid. III.

Volvitur ater odor.

Palladius Rutil.

Et frondes pulchro *ditat* odore *ferax.*

Ariſtoteles de Anim. II. 9. Καὶ δριμεῖα, καὶ αὐστηρὰ, καὶ ὀξεῖα, καὶ λιπαρά ἐστιν ὀσμή. Lucret.

Abrotonique graves & triſtia centaurea.

WASSE in *Add.*

SAGUNTINI] AEſtuat in hujus loci emendatione Colerus. (ſupra Num. VII. p. 124.) lege nulla licentia: *quippe quis etiam tum*, pro *qui*, optimo ſenſu & conveniente. *quis* pro *quibus* pueri norunt. PUTSCH.

APUD CORDUENNOS] Mihi incogniti populi. Plinius ſcribit, amomum naſci in illa parte Armeniae, quae vocatur Otenae. COLER. Levis odor eſt ſuavis & fragrans, ut contra gravis. Valerius Flaccus lib. XIV.

Illic peſtiferas ſubter juga concava torquet
Ater aquas Acheron, vaſtoque exundat hiatu,
Tumens & ſaeva ſequitur caligine campus,
Linque gravem fluvium, & miſeris ſua fata colonis.

PUTSCH.

USQUE AD] Noſter alibi ſemper ordine perverſo, *ad uſque.* WASSE in *Add.*

NAMQUE OMNIUM FEROCISSUMI] Juvenalis lib. V. Sat. 15.

Tale quid excuſat Maeotidi ſaevior ira.

Scholiaſtes ibi: *Juxta Maeotim paludem Taurici ſunt, quorum Rex Thoas advenas immolare conſueverat uſque in adventum Oreſtis & Pyladis: quibus agnitis Iphigenia, quae erat templi ſacerdos, ablato inde Dianae ſigno aufugit, idque Aritiae conſecravit.* Poſtea Salluſtius: *Omnium hoc tempus &c.* apud quem etiam ſcribendum ajo: *Achaei atque Taurici.* Ita enim vocantur illi populi, qui Cherſoneſum Tauricam Scythicam inhabitant. Regio etiam Taurica Scythica appellatur. Apud Strabonem lib. VII. puto legendum, Ταυρικὴν Σκυθικὴν λεγομένην

Triplici fluctu. *Servius Fuldanus.*

Charybdi mare vorticosum. *Idem.*

Sed ubi tempore anni mare classibus patefactum est. *Idem.*

Sane bonus ea tempestate contra pericula & ambitionem. *Idem.*

XX. Simul inmanis hominum vis ex locis invasere patentes, cum & pacis modo effusas. *Idem.*

Genua patrum advolvuntur. *Idem.*

Perrexere in Hispaniam an Sardiniam. *Idem.*

Quae mapalia sunt circumjecta civitati, suburbana aedificia. *Idem.*

Et onere turrium incertis navibus. *Idem.*

Traditur fugam in longinqua Oceani agitavisse. *Idem.*

Ad

μένην χερρόνησον. COLER. De Taurorum crudelitate Lactantius lib. I. *Erat lex apud Tauros, inhumanam & feram gentem, uti Dianae hospites immolarentur, & id sacrificium multis temporibus celebratum est.* PUTSCH.

TRIPLICI FLUCTU] Ita vocabant maximum fluctum, ut Latini Decumanum. Servius annotat Graeci dici τρικυμίαν. Hesychius: τρικυμία, ἡ ζάλη, ὅταν τρία κύματα εἰς ἓν συνάφθῃ καὶ συναρχθῇ. Synesius de vehementi tempestate loquens: Καὶ γὰρ δὴ καὶ ἐπεῖχον αἱ τρικυμίαι τοῦ πελάγους καὶ πρὸς ἑαυτὸ στασιάσαντος. Γίνεται δὲ τὸ τοιοῦτον ὅταν μὴ τῷ λήξαντι πνεύματι καὶ τὰ παρ' ἑαυτοῦ συναναπαύσηται κύματα, ἀλλ' ἰσχύον ἔχει τὸ ἐνδόσιμον τῆς κινήσεως, ὑπαντιάζῃ τῇ τοῦ πνεύματος ἐπικρατῇ καὶ ἀντεμβάλλῃ ταῖς ἐμβολαῖς. COLER. Graecis τρικυμία. Latinis *Decumanus fluctus.* atque hoc de Charybdi accipio, quam eandem intelligit Virgil. lib. III. divini operis:

Dextrum Scylla tenet, laevum implacata Charybdis
Obsidet, atque imo barathri ter gurgite vastos
Sorbet in abruptum fluctus.

Et Homerus:

Τῇ δ' ὑπὸ δῖα Χάρυβδις ἀναρροιβδεῖ μέλαν ὕδωρ.
Τρὶς μὲν γάρ τ' ἀνίησιν ἐπ' ἤματι, τρὶς δ' ἀναροιβδεῖ
Δεινόν.

PUTSCH.

VORTICOSUM] Hinc forte mutuatus est hoc verbum *Seneca* cap. 23. cujus verba ex Fr. Libb. delenda existimo. *Anonymus* Paneg. VIII. c. 7. *Athesis ille saxis asper, & gurgitibus* vorticosus. WASSE in *Add.*

CHARYBDI MARE VORTICOSUM] Scribo: *Charydis, mare vorticosum.* Plinius lib. III. cap. 8. ex Sallustio: *In eo freto est scopulus Scylla. Item Charybdis, mare vorticosum, ambo clara saevitia.* Seneca lib. IV. cap. 1. De beneficiis: *Turbinum motus vagus est & disjectus, & ut Sallustii verbis utar, vorticosus.* COLER. *Thucyd.* lib. IV. non unum locum, sed totum fretum Charybdin appellavit. WASSE.

TEMPORE ANNI MARE, &c.] Hieme enim non navigabatur, sed appetente vere maria iterum aperiebantur. WASSE.

SANE BONUS] *Bonum* pro forti exponit Servius. Sic alibi: *Quo cupidius in ore ducis sese quisque bonum ferebat.* COLER.

PACIS MODO EFFUSAS] Frequentius *more* Noster: *more militiae, virorum, regum, humanae cupidinis, proelii, pecorum, hostium, vulgi, Graeciae, Imperatoris, mortalium.* At nihil mutandum. Tacitus Hist. IV. 15. *vagos & pacis modo effusas lixas.* WASSE.

GENUA PATRUM ADVOLVUNTUR] Recte. Tacitus VI. 49. *Quamquam genua patrum advolveretur.* Q. Septimius Sallustium cujus in primis aemulus est, sui vel librariorum incuria, nunc deserens, ubique exhibet: *genibus obvolvebantur, obvolutae.* Atque ex eadem caussa Hegesippus V. 49. *genibus advolv.* verum Codd. C. C. C. & Bib. Pub. propius veritatem offerunt *ad genua*, ubi praepositionem omnino inducendam pronuncio. Noster alibi: *muros successerunt &, radicem montis excessit.* Apulejus de Deo Socr. eandem arborem *successit.* WASSE in *Add.*

QUAE MAPALIA SUNT] Desumtum est hoc ex codice Fuldano Servii, ubi sic legitur: *Quae magalia sunt circumjecta civitati, suburbana aedificia magalia.* separo haec & duo fragmenta facio. *Quae magalia sunt circumjecta civitati.* Et, *suburbana aedificia magalia.* Vel si lubet postrema, *suburbana ae. m.* pro glossemate sunto & Servii commento. PUTSCH. Servius Fuldanus habet, *margalia.* De quibus vocibus vide nos ad Jugurth. cap. 18. & 22. WASSE in *Add.*

TRADITUR FUGAM] Existimaverim haec de Sertorio accipienda esse, & fortasse per *longinqua Ocea-*

Ad mutandum modo in melius ſervitium. *Servius ad primum AEneidos.*

Magna vis hominum convenerat agris pulſa aut civitate ejecta. *Idem ibidem.*

Cum murum hoſtium ſucceſſiſſet, poenas dederat. *Idem ad Eclogam quintam.*

XXI. Quippe vaſta Italia rapinis, fuga, caedibus. *Idem.*

Hi ſunt qui ſecundum pocula, & alias res aureas, diis ſacrata inſtrumenta convivio mereantur. *Idem ad* VIII. *AEneidos.*

In ſecunda feſtinas cohortes compoſuerat. *Idem ad* IX.

Jam repente viſus ſaevire Taguns. *Idem ad* X.

Exſuant armis equiſque. *Idem.*

Solas feſtinare. *Idem.*

Luſitaniae gravem civitatem. *Idem.*

Ex parte cohortium praecipere inſtructa, & ſtationes locatae pro caſtris. *Idem.*

Bellum quibus poſſet conditionibus deſineret. *Idem.*

In quis longiſſimo aevo plura de bonis falſa in deterius compoſuit. *Idem.*

Cultu corporis ornata egregio. *Idem.*

At Sertorius vacuus hieme augere copias. *Acro in Horatium.*

Sin vis obſiſtat, ferro quam fame aequius perituros. *Servius.*

Conſedit in valle virgulta nemoroſaque. *Idem.*

Paullulum requietis militibus. *Idem.*

XXII. Qui nullo certo exſilio vagabantur. *Idem.*

Nubes foedavere lumen. *Idem.*

Sanctus alia. *Idem.*

Ge-

Oceani intelligendas inſulas fortunatas. Acron mihi idoneus auctor eſſe poſſit: *Salluſtius*, inquit, *in Hiſtoriis tradit Sertorium victum voluiſſe fugere ad inſulas fortunatas.* COLER.

CUM MURUM HOSTIUM] Refero ad librum primum, ad iſta nempe *Sertorius portis, &c.* PUTSCH.

VASTA ITALIA] Confer Fr. I. 8. & Servium pag. 1233.

HI SUNT QUI] Locus corruptus. PUTSCH.

SAEVIRE TAGUNS] Popma pag. 115. legit, *lenire.* Paullo poſt: mallem *egregie*, pro *egregio.* WASSE in *Add.*

SOLAS FESTINARE] Lege *Soleas feſtinare.* PUTSCH.

EX PARTE PRAECIPERE] Emenda, *ex parte cohortium praecipue inſtructa ſtationes locatae pro caſtris.* PUSTCH.

SIN VIS OBSISTAT] Reduco ad III. Hiſtor. librum, de exercitu apud Cyzicum fame confecto. PUTSCH.

QUI NULLO CERTO EXSILIO] Supra in Catilina, *Qui AEnea duce profugi ſedibus incertis vagabantur.* Nam quod Palmerius ibi *ſedibus cunctis* legat, more ſuo facit, id eſt, abutitur ingenio. PUTSCH.

SANCTUS ALIA] Supra lib. I. Hiſtor. verba habes ab his non multum diſcrepantia, *Sanctus aliter & ingenio validus.* Quae cum his eadem putabam, ſed refutavit me Chariſius, qui hic *ai-*

ter

Geronis. *Idem.*

Quae caufa fuerat novandis rebus. *Idem.*

Radicem montis exceffit. *Statii Interpres.*

Ut res magis quam verba gerentur, liberos parentefque in muris locaverant. *Idem.*

Incerta eft fortitudo dum pendet. *Idem.*

In quibus plauftra fedes funt. *Acro ad Horatium.*

Luxo pede. *Probus.*

Maurique vanum genus, ut alia Africae, contendebant Antipodes ultra AEthiopiam cultu Perfarum juftos & egregios agĕre. *Prifcianus.*

Et Perpernam forte cognofcit mulio redemtoris. *Acro in Horatium.*

Omnium fluminum, quae in maria, qua imperium Romanum eft, fluunt, quam Graeci τὴν ἔσω θάλασσαν adpellant, maxumum effe Nilum confentitur, proxuma magnitudine effe Hiftrum fcripfit Salluftius. *Agellius lib.* X. cap. 7.

Ex omnibus quae tractavimus, AEbuti Liberalis, poteft videri nihil tam

ter pro *alias* notat, & Servius ibi *alias* accufativo ponit, ut *at cetera Grajus.* Quae diverfitas fecit, ut & hic diverfe a me ponerentur. PUTSCH. Trebell. Pollio in Cenforino, *Felix omnia, infelicisſimus Imperator.* Eft Graeca locutio, τὰ πάντα εὐδαίμων, τὰ πάντα ἄριστος. Poëta: *cetera Grajus.* Tertullianus: *Ad hoc enim venerat, ut a delicto purus, & omnia fanctus pro peccatoribus obediret.* Vide Salmaf. ad Trebellium, & Schegkium ad illud Vell. lib. II. cap. 46. *Cetera fanctiffimus.* Ubi e Graecia vectum fermonis genus, ufitatum ab optimo quoque. Tacitus: *cetera equeftri familia*; &, *Juvenis alia clarus.* Agellius, *pleraque doctus.* Apulejus, *pleraque mundus.* Et Florid. I. *Marfias Phryx cetera, & barbarus.* Haec Schegkius. RUPERT. Sequitur A. Victor de Vefpafiano: *fanctus omnia.* atque ita Tertullianus. Infcriptio vetus apud Trebellium pag. 347. *Felix omnia.* Ammianus pag. 170: 20. *Prudens alia.* WASSE in *Add.*

LUXO PEDE] Id eft, *vacillanti,* inquit Probus. WASSE.

MAURIQUE] Citat haec Prifcianus ex Crifpi noftri Jugurtha; quae cum ibi non legantur, huc inter incerta referenda duxi. Quod boni mihi vitio non vertent, cum faepe in adducendis veterum teftimoniis a Grammaticis peccatum fit, ut apud Nonium in *luftrare. Luftrare patefacere. Salluftius Catil. lib. I. Si luftrantur, fi erumpunt omnia, muta jam iftam mentem,* cum omnino legendum fit, *Cicero Catil. I.* in cujus orationibus haec exftant, non in Sall. Catil. Falfo quoque afcribit Sall. Fragmentum ex libris Ciceronis de Republ. Antonius Auguftinus fub finem notarum P. Ciacconii Antverpiae editarum. PUTSCH.

VANUM] Tertull. De anima hanc Lectionem agnofcit. V. fr. 522. WASSE.

ANTIPODES] Uti notum, illi dicuntur, qui adverfa nobis urgent veftigia. Cic. in Academ. *Antipodes e regione nobis, e contraria parte terrae adverfis veftigiis ftant contra veftigia.* Idem dicit in Som. Scip. *eorum partim obliquos, partim verfos, partim etiam adverfos ftare nobis.* WASSE.

OMNIUM] Agellius lib. X. cap. 7. CARRIO.

MAXIMUM ESSE NILUM] Hoc praeter Agellium teftatur etiam Feftus Avienus, elegantibus verfibus:

Non olli compar quifquam fluit, incluta quanquam
Undique fe totis eructent flumina terris.
Nilus & immenfos ulvam difpergit in agros,
Et fovet invecto fata gurgite; Nilus honorem
Telluri reparat; Nilus freta maxima pellit.

Servius dictum putat Nilum, quafi νέον ἰλὺν, i. e. novum trahentem lutum. Unde fortaffis veteres Latini Melonem propter aquam nigricantem & turbidam vocarunt. Ita autem vocatum olim fuiffe Feftus obfervavit, qua voce non puduit uti Symmachum quoque in quadam epiftola, ut indicat ex fide optimorum Codicum Jacobus Lectius JC. vir elegantiffimi ingenii. COLER.

EX OMNIBUS] Seneca De beneficiis lib. IV. cap. I. Pro eo quod vulgo eft, *cura dictum*, fcripfi, *cu-*
ra

tam necessarium, aut magis, ut ait Sallustius, cum cura dicendum, quam quod in manibus est. *Seneca* De benef. IV. 1.

Turbinum motus vagus est, & disjectus, &, uti Sallustii verbis utar, verticosus: cometarum autem, compositus, & certum iter carpens. *Idem* Nat. Q. 7. 8.

XXIV. Sallustius, auctor certissimus, adserit Tigrim, & Euphratem uno fonte manare in Armenia, qui per diversa euntes longius dividantur, spatio medio relicto multorum millium: quae tamen terra, quae ab ipsis ambitur, Mesopotamia dicitur. *Idem*, & *Isidor*. XIII. 5. Euphrates. & *Hieron.* De locis Heb. & *Vib. Sequest.*

Pelorum promontorium Siciliae respiciens aquilonem, juxta Sallustium, dictum a gubernatore Hannibalis illic sepulto, qui fuerat occisus per ignorantiam regis, cum se ejus dolo crederet esse deceptum. *Servius* in III. *AEneid.* & *Isidorus* XIV.

XXV. Aristaeus, uti Sallustius docet, post laniatum a canibus Actaeonem

nem

ra dicendum: ex libris manuscriptis, quibus infinitis prope in castigando Seneca usus est Franciscus Martinius, juvenis, omnis antiquitatis, & earum artium quae humanitati subjiciuntur peritissimus, mihique artissima familiaritate jam inde usque a prima pueritia conjunctus: & immatura morte, pro dolor, ne ullum peregrinationis longinquae aut laboris immensi fructum caperet, nuper exstinctus. CARRIO.

DICENDUM] Olim, *cura dictum*. Sed ex MSS. fere infinitis quibus usus est Fr. Martinius in castigando Seneca, hanc lectionem deprompsit Carrio. WASSE.

TURBINUM] Idem Seneca Natural. Quaest. lib. VII. cap. 8. CARRIO.

SALLUSTIUS] Isidorus lib. XIII. in voce, *Eufrates.* Sic enim scribendum esse, neque in capita, quod a recentioribus factum est, libros ejus secandos, ex tribus libris calamo exaratis, quorum primum ipsius Isidori aetate scriptum fuisse, praestare ausim, alibi, opinor, a me monstratum est, ex quibus iisdem, *relicto*, pro *derelicto*, repraesentavi. D. Hieronymus De locis Hebraicis, quem hac in parte ab Isidoro expressum credo, eadem recitat. Quid? quod Vibius Sequester in libro De fluminibus ita scribit? *Sallustius, auctor certissimus, asserit tam Tigris quam Eufratis fontem in Armenia monstrari.* CARRIO.

TIGRIM ET EUPHRATEM] Hieronymus, De locis Hebraicis: *Porro Sallustius, auctor certissimus, asserit tam Tigris quam Euphratis in Armenia fontes demonstrari.* COLER. Adde huc sis alterum illud apud Hieronymum De locis Hebr. cap. XXVIII. Infra: *delatus est Cumas.* Confer Pausaniam X. 17. WASSE in *Add.*

PELORUM] Servius lib. III. AEneid. & ex eo Isidorus lib. XIV. *de promontoriis*, iisdem plane verbis: nisi quod Servio illud, *respiciens Aquilonem*, deëst, aut certe abest. Eadem Silius Italicus, ut & Siciliae descriptionem, habet primo lib. XIV. CARRIO.

ARISTAEUS] Ex Servio lib. I. Georg. Idem lib. VI. AEneid. *Daedalus*, inquit, *ut scribit Sallustius, primo Sardiniam, post delatus est Cumas.* Idem illud in lib. XII. transtulit Silius: sic enim canit:

Fama est, cum laceris Actaeon flebile membris
Supplicium lueret spectatae in fonte Dianae,
Attonitum novitate mali fugisse parentem
Per freta Aristaeum, & Sardoös isse recessus:
Cyrenen monstrasse ferunt nova litora matrem.

Eodem spectasse credo fragmentum illud quod est pag. 198. *Apollinis filia & Cyrenes.* CARRIO.

POST LANIATUM A CANIBUS ACTAEONEM] Addit Servius, huic opinioni refragari Pindarum, qui canit, eum Aristaeum de Cea insula in Arcadiam migrasse, ibique vitam coluisse, & apud Arcades pro Jove cultum. Apollonius Rhodius e contra Aristaeum Arcadia relicta Ceon tenuisse, & ibi Jovis Iemaei Templum statuisse, scribit II. Argonauticor. Solinus ait, Aristaeum post Noracem & Sardum, in Sardinia regnasse, & sejuges antea populos, in unum congregasse, ac conciliasse. Aristoteles, qui primum omnium in Sardinia imperasse tradit Aristaeum,

T 2 cum

nem filium, matris instinctu Thebas reliquit, & Ceam insulam tenuit, primo adhuc hominibus vacuam: postea, ea relicta, cum Daedalo in Sardiniam transivit, post delatus est Cumas. *Servius* I. *Georg.* & VI. *AEneid.*

Sallustius duces laudat, qui victoriam incruento exercitu deportarunt. *Idem* in XI. *AEneid.* & *Isidor.* XVIII.

Cares insulani populi fuerunt, piraticam exercentes, famosi, victi a Minoë, uti Sallustius, & Thucydides pag. 3. δ. tradunt. *Idem* VIII. *AEneid.*

A Troja Capys Campaniam, Helenus Macedoniam, alii Sardiniam, secundum Sallustium, tenuerunt. *Idem* I. *AEneid.*

Dardania a Dardano, Jovis & Electrae filio, aut, secundum Sallustium, a Mida Dardanorum rege, qui Phrygiam tenuit. *Idem* II. *AEneid.*

XXVI. Sallustius Scyllam saxum esse dicit simile formae celebratae procul visentibus. *Idem* lib. III.

In Sicilia est Enceladus, Othus in Creta, secundum Sallustium. *Idem ibidem.*

Sal-

cum ea insula tota multis & grandibus avibus teneretur. Τὸν Ἀρισαῖον, ὅν φασι γεωργικώτατον εἶναι, ἐπὶ τῶν ἀρχαίων τόπων τούτων ἄρξαι μυθολογοῦσιν, ὑπὸ μεγάλων ὀρνέων ἐμπεπλῆσθαι καὶ πολλῶν κατεχομένων. Salmas. ad Solin. pag. 99. RUPERT.

SALLUSTIUS &c.] Idem Servius lib. XI. AEn. in quibusdam exemplaribus, quemadmodum apud Isidorum lib. XVIII. scribitur, *incruento exercitu deportarunt.* Sed in libris manuscriptis etiam Isidori est, *incruento exercitu deportasse.* CARRIO. Ut de L. Scipione Sulla, Pompejus de Bruto, castris collatis apud Mutinam, obsesso. Sed, *reportarunt*, malim. Et fortasse huc pertinuerit quod habes supra: *Castra sine volnere introitum.* Quod ipsum tamen ad Pompeji Epistolam Senatui inscriptam, post victoriam de Bruto, quam dixi, referri oportere, potius est, ut credam, hoc Plutarchi testimonio adductus: ἔλυσε δὲ τὸν φόβον ἐπιστολὴ παρὰ Πομπηΐου κομισθεῖσα, κατορθωκότος ἄνευ μάχης τὸν πόλεμον· ὁ γὰρ Βροῦτος, εἴτε παραδοὺς τὴν δύναμιν αὐτὸς, εἴτε προδοθεὶς μεταβαλομένης ἐκείνης, ἐνεχείρισε τῷ Πομπηΐῳ τὸ σῶμα, &c. In cet. *Hanc formidinem allatae a Pompejo litterae discussere; bellum sine certamine esse perpetratum: Brutus enim, quia vel exercitum ipse tradidit, vel, transitionem ille quum faceret, proditus fuit, seque & vitam suam in Pompeji permisit fidem.* Addam corollarii vicem, hujusmodi victoriae genus, in re tamen diversa, & quae ad Venerem potius spectet, quam Martem, etiam *praecipuo Triumpho dignam* censeri a Poëta Sulmonensi: *In qua* (ut idem festivissime argutatur) *quaecunque est, sanguine praeda caret.* DOUZA.

INCRUENTO EXERCITU] Laetam esse ejusmodi victoriam subinnuit noster Catilin. 71. WASSE in *Add.*

CARES] Servius lib. VIII. AEneid. CARRIO.

A TROJA] Servius lib. I. AEneid. quamquam apud eundem, eodem etiam libro haec ipsa recitantem, aliter paullo quaedam hunc in modum leguntur: *A Troja Capys Campaniam, Helenus Epirum, Antenor Venetiam, alii Sardiniam, secundum Sallustium, occuparunt.* Eodem pertinet illud Silii lib. XI.

Hinc Tros, hinc Ilus, generis tunc ordine longo
Assaracus, nulloque minor famave manuve
Tum Capys, ut primis dederit sua nomina muris.

Eadem habet Livius lib. IV. a vet. cod. CARRIO. Integrius hoc fragmentum est apud Servium Fuldensem. COLER. Idem hoc Fragm. aliquanto integrius legitur infra p. 150. HAVERC.

ALII SARDINIAM] Confer Pausaniam pag. 837. WASSE in *Add.*

DARDANIA] Servius lib. II. AEneid. CARRIO.

SALLUSTIUS] Idem lib. III. CARRIO.

PROCUL VISENTIBUS] Atque ita lego apud Justinum IV. 1. cum Codd. Bongarsii, non, ut vulgatus, *videntibus.* WASSE in *Add*

IN SICILIA] Idem ibidem. CARRIO.

SAL-

Sallustius ait, Hispanorum morem fuisse, ut in bella euntibus juvenibus parentum facta memorentur a matribus. *Idem* lib. X. *AEneid.*

Orion, juxta Sallustium, oritur juxta solis aestivi pulsum. *Idem AEneid.* V.

In Flaminia est civitas, quae Cale dicitur, & in Gallia hoc nomine, quam Sallustius a Perperna captam commemorat. *Idem AEneid.* VII.

Getae sunt Mysii, quos Sallustius a Lucullo dicit esse superatos. *Idem ibidem.*

Trojanorum tempore invadendarum terrarum caussa fuerat navigatio, uti Sallustius meminit. *Idem AEneid.* I.

Curribus falcatis usos esse antiquos, Livius & Sallustius docent. *Idem ibidem.*

Vices significant pugnam, quia per vicissitudinem pugnabatur, ut inquit Sallustius. *Idem* II. *AEneid.*

Creta medio jacet insula ponto, id est, secundum Sallustium, procul a continenti. *Idem* III. *AEneid.*

Primo mense veris dicitur novum ver, secundo ver adultum, tertio praeceps; sicut etiam Sallustius dicit ubique, nova aestas, adulta, praeceps. *Idem* in I. Georg.

Sallustius in Historiis tradit, Sertorium victum voluisse fugere ad Insulas Fortunatas. *Acron* in *Epod. Horat.*

Insulas Fortunatas Sallustius inclutas esse ait Homeri carminibus. *Servius* in *AEneid.* V.

Pro-

SALLUSTIUS] Idem lib. X. CARRIO.

ORION] Idem lib. V. CARRIO.

IN FLAMINIA] Idem lib. VII. CARRIO.

CALE] Ex Sallustio Calem in Gallia, & Calensem villam, ab urbe Parisiorum quasi centum stadiis distantem, habet Greg. Turonensis. Haud procul a Matrona flumine, ut Gaguinus ait. ORTEL.

IN GALLAECIA] Voss. ad Melam emendat. pag. 186. confert Vitruv. XI. 3. cum membranis Christinae & emend. Plin. XXXV. 14. WASSE.

GETAE] Servius lib. VII. AEneid. CARRIO.

TROJANORUM] Idem lib. I. AEneid. CARRIO. Habetur & hoc auctius in eodem Servio. COLER. Et huc haud absurde transferri posse arbitror, connectique Fragmentum illud, quod supra lib. III. est: *Namque primum Jasonem novo itinere maris Aeëtae hospitis domum violasse.* DOUZA.

CURRIBUS] Servius lib. VII. AEneid. CARRIO.

VICES] Idem lib. II. AEneid. in aliis libris est, *per vicissitudines.* CARRIO.

CRETA] Idem III. AEneid. CARRIO.

PRIMO] Ex Servio lib. I. Georg. CARRIO.

NOVA AESTAS, ADULTA] Ita Tacitus An. II. *Sed* aestate *jam* adulta, *legionum aliae itinere terrestri in hybernacula remissae.* AEn. XIII. 36. *donec* ver adolesceret, & XI. 31. adulto autumno. Ante utrumque Thucydides, ἀκμάζειν θέρος dixit, &, παρηκμακός. Plutarchus, παρηκμακὼς φθινόπωρος. & Sertorio pag. 576. θέρους ἀκμάζοντος. ad noctem transtulit Herodianus, ἀκμαζούσης νυκτός, *nocte intempesta, provecta.* Pro sole Meridionali Petronius, nisi fallor: *non* solis adulti *Mansuescit radiis.* Postremo: Avienus adultam *maturamque noctem*, pro nocte jam in diem vergente, posuit: quod magno Salmasio in Pliniano opere observatum pag. 719. WASSE in *Add.*

SALLUSTIUS] Acron sive Porphyrio in librum Epodon Horatii. CARRIO.

INSULAS FORTUNATAS] Servius lib. V. AEneid. CARRIO. De iis consule Diodorum pag. 96. 207. 127. Agatharch. pag. 65. Plinium, Hesiodum, &

 Tzet-

Proxumum dicebant veteres, non ſolum adhaerens, & adjunctum, verum etiam longe remotum, ſi tamen inter duo diſcreta nihil medium exſtitiſſet. *Virg. AEneid.* lib. V.

Proximus huic, longo ſed proximus intervallo,
Inſequitur Salius.

Ita & Salluſtius in Situ Ponti, de promontoriis Paphlagonum, & quod Κριȣ̃ μέτωπον appellavit, poſuit. *Nonius.*

Interrogaſti, ſi tenes, Maeotici
Situs quis eſſet aequoris. Salluſtium
Noram id dediſſe, dicta & ejus omnibus
Praejudicatae auctoritatis ducier,
Non abnuebam.

Feſtus Avienus.

XXVIII. *Portus ab Eoo fluctu curvatus in arcum.* In arcus ſimilitudinem. Sic de Ponto Salluſtius, unde hic tulit colorem, nam ſpeciem efficit Scythici arcus. *Servius ad* II. *AEneid.* vſ. 533.

Lata autem ideo dixit, quia ſe anguſtiae Pontici oris illic dilatant, uti dicit Salluſtius. *Servius ad AEneid.* II. vſ. 312.

Teïa autem dicta eſt a Teïo Anacreontis Poëtae Lyrici oppido, quod in Paphlagonia eſſe Salluſtius indicat, cum de ſitu Pontico loquitur. *Comment. in Horatium.*

Porro Salluſtius, auctor certiſſimus, adſerit tam Tigris, quam Euphratis in Armenia fontes demonſtrari. *Hieronymus de locis Heb.*

Cum multi evaſerint Trojanum periculum, uti Capys, qui Campaniam te-

Tzetzem in eundem, Melam III. alios. Locus Homeri, ubi de Inſulis Fortunatis agit, indicante Strabone, extat Odyſſ. δ' 563.

Ἀλλά σ' ἐς Ἠλύσιον πεδίον καὶ πείρατα γαίης
Ἀθάνατοι πέμψουσιν, ὅθι ξανθὸς Ῥαδάμανθυς,
Τῇ περ ῥηΐστη βιοτὴ πέλει ἀνθρώποισιν.
Οὐ νιφετὸς, ὄυτ' ἂρ χειμὼν πολὺς, οὐδέ ποτ' ὄμβρος·
Ἀλλ' αἰεὶ Ζεφύροιο λιγὺ πνείοντας ἀήτας
Ὠκεανὸς ἀνίησιν, ἀναψύχειν ἀνθρώπους.

Quae fere tranſcripſit Joſephus B. Judaic. II. 7. Inſcriptio vetus Regillae ab Herode poſita:

Ζεὺς μὲν ἐς Ὠκεανὸν θαλερὴν ἔστειλε γυναῖκα
Αὔρῃσι Ζεφύροιο κομιζέμεναι ἠλυσίῃσιν.

Anonymus apud Heſychium: Ὠκεανοῖο πόρον, τὸν ἀέρα, εἰς ὃν αἱ ψυχαὶ τῶν τελευτώντων ἀποχωροῦσι. Hodie *Canariae* dictae. Florus III. 22. ait Sertorium *Fortunatorum inſulas penetraſſe*: Noſter tantum *voluiſſe fugere*. Et, Freinsh. VI. 20. (quod huc omnino pertinet) *traditur* fugam *in longinqua Oceani* agitaviſſe, Oceani Occidentalis nimirum. Apud Florum pro *miſſus* ingenioſe legit *niſus*, ſic opinor, Freinshemius, nam liber abeſt. Contra Florum facit Plutarchus in Sertorio pag. 572. Wasse in *Add.*

Proximum] Nonius, in *proximum.* Carrio.

ΚΡΙΟΥ ΜΕΤΩΠΟΝ] Ptolemaeus, Strabo, Plinius, & Priſcianus in Exegeſi:

Arietis, hanc rupem, ſimulantem vertice frontem,
Pro merito Graji Κριȣ̃ *dixere* μέτωπον.

Coler.

Cum multi &c.] Si contuleris ea quae leguntur ſupra p. 148. atque ibidem Servium in Notis Carrionis, patebit, Fragmenta haec duo, quae ſimul unum efficiunt, ſic debere conſtitui: *Cum multi evaſerint Trojanum periculum, uti Capys, qui Campaniam tenuit, Helenus, qui Epirum, Antenor, qui Venetiam, alii, qui Sardiniam, ſecundum Salluſtium tenuerunt.* Haverc.

Va-

tenuit; ut Helenus, qui, ut alii Sardiniam, ſecundum Salluſtium. *Servius.*

Salluſtianus Calpurnius. *Hieronym. adverſ. Ruf.*

Calpurniani diſcipuli. *Idem ibidem.*

Tamen vulgata jam res eſt gentilium proprietatum. Comici Phrygas timidos inludunt. Salluſtius vanos Mauros, & feroces Dalmatas pulſat. *Tertull. De anima.*

XXIX. Sarcaſmus Chleuaſmo proxima eſt, & ſimilis figura, qua adverſariorum facta, cum exacerbatione admiſſi eorum laceſſimus; ut apud Salluſtium de Sullae crudelitate; ut in M. Mario, cum fracta prius crura per artus expiraret. *Jul. Rufinianus De ſchematis lexeos.*

Meſopotameni homines effrenatae libidinis ſunt, ut Salluſtius meminit, in utroque ſexu. *Gloſſae in Juvenalem.*

Antonius ille, trium Antoniorum corruptor, ille Salluſtius, qui orae maritumae, qua Romanum eſſet imperium, contrarius piratis. Si omnes ſocios & maxime Graecos Aſiaticos ac Siculos fortunis omnibus ſpoliaverunt. *Eaedem Gloſſae.*

XXX. Σαλλουστίου δὲ θαυμάζω, τότε πρῶτον ὦφθαι Ῥωμαίοις καμήλους, λέγοντος, εἰ μήτε πρότερον τοὺς μετὰ Σκιπίωνος νικήσαντας Ἀντίοχον ᾤετο, μήτε τοὺς ἔναγχος περὶ Ὀρχομενὸν, καὶ περὶ Χαιρώνειαν Ἀρχελάῳ μεμαχημένους, ἐγνωκέναι κάμηλον. Id eſt: *Salluſtium demiror, qui autumat tum primum viſos Romanis Camelos, quod neque olim illos, qui duce Scipione Antiochum devicerunt, neque hos, qui ad Orchomenum & Chaeroneam certaverunt cum Archelao, noſſe putaverit Camelum.* Plutarchus in Lucul. 498. ed. *Francof.* 1620.

Σαλλούστιος μὲν οὖν φησὶ, χαλεπῶς διατεθῆναι τοὺς στρατιώτας πρὸς αὐτὸν, εὐθὺς ἐν ἀρχῇ τοῦ πολέμου, πρὸς Κυζίκῳ, καὶ πάλιν πρὸς Ἀμισῷ δύο χειμῶνας ἑξῆς ἐν χάρακι διαγαγεῖν ἀναγκασθέντας. Id eſt: *Ac Salluſtius quidem fuiſſe milites jam inde a principio male ait in eum* (Lucullum) *animatos, quod ad Cyzicum, & iterum ad Amiſum duas hiemes eos in caſtris continuiſſet.* Idem.

Falcato, falces habente. *Hoc genus armorum etiam Salluſtius deſcribit.* Lactantius ad Statii Thebaidos X. 544.

L E C T O R I.

Hactenus Fragmenta florentiſſimi Rerum Romanarum ſcriptoris, quae exſtare putamus. Cetera quae ſequuntur, in MS. Servio legi auctor eſt

VANOS MAUROS] Adde Frag. ex Priſciano cap. 22. Et de Teïo oppido conſule Doctiſſ. Barneſium in vita Anacreontis §. 1. WASSE in *Add.*

MESOPOTAMENI HOMINES EFFRENATAE LIBIDINIS SUNT] Vide Freinsh. ad Curt. lib. V. cap. 1. §. 37. RUPERT.

ET ITERUM AD AMISUM] Vide ſupra IV. 1. WASSE.

FALCATO] Poſt fragmenta quae ex Plutarcho adduximus, & hoc inſerendum reſtat. WASSE in *Add.* Cor-

est V. Cl. Andreas Schottus: in optima tamen illa Honorati Editione a Petro Daniele JC. procurata non comparent.

* m or Trequii praeter s r ciem necessariam haud multo secus quam ro noceri poterat. At Varinius, dum haec aguntur a fugitivis, aegra parte militum autumni gravitate, neque ex postrema fuga, cum severo edicto juberentur, ullis ad signa redeuntibus, & qui reliqui erant per summa flagitia detrectantibus militiam, Quaestorem suum C. Thoranium, ex quo praesente vera facilime noscerent. *** commiserant, & tamen interim quum volentibus numero quatuor.

XXXI. * ingre, tante setui debacrittur, nefandum in modum perverso vulnere & interdum lacerum corpus semianimum omittentes, alii in tecta jaciebant ignes, multique ex loco servi, quos ingenium socios dabat, abdita a dominis aut ipsos trahebant ex occulto, neque sanctum aut nefandum quicquam fuit irae barbarorum, & servili ingenio: quae Spartacus nequiens prohibere, multis precibus cum oraret, celeritate **** nuntios.

Aliquot dies contra morem fiducia augeri nostris coepit, & promi lingua. Qua Varinius contra spectatam rem incaute motus novos incognitosque & aliorum casibus perculsos milites, ducit tamen ad castra fugitivorum. Presso gradu silentes jam, neque tam magnifice sumentes praelium, quam postulaverant. Atque illi certamini conscii inter se juxta seditionem erant. Crixo & gentis ejusdem Gallis atque Germanis obviam ire & ultro offerre pugnam cupientibus contra Spartacum.

CORPUS SEMIANIMUM] Antique. ita Ennius apud Cic. I. de Divin. Lucretius VI. 1266. Justinus VI. 8. *Nam ut relatus in castris* semianimis. Sed recte MS. Bongarsii *semianimus*. WASSE in *Add.*

SERVILI INGENIO] Livius XXXV. 49. *Syros omnes esse, haud paulo mancipiorum melius, propter* servilia ingenia, *quam militum genus.* Ita Tacitus Hist. V. 9. Justinus XVIII. 3. Noster in Catil. *servilia officia.* Quae verba respicit Symmachus V. 68. *Interea recuso sententiam quae rem venaticam* servile *ducit* officium. Menander:

——— Τὸ γὰρ γεωργεῖν ἔργον ἐςὶν οἰκέτȣ.

Infra: *presso gradu.* Ovidius:

Subsequitur, pressoque *legit vestigia* gressu.

Quae ita vertit Max. Planudes: Καὶ τὸ βῆμα συστείλας τὰ ἐκείνης ἀναλέγεται ἴχνη. Livius VIII. B. Pun. Q. Septimius II. 45. Idem valet Βάδην ποιεῖσθαι τὴν ἐπαγωγὴν apud Polybium lib. XI. pag. 893. WASSE in *Add.*

FRAGMENTA tria, ex vetustis, & Servianis doctissimi Petri Danielis Schedis, nec dum publicatis, Lutetiae descripta, atque inde porro ad C. V. Justum Lipsium ab adolescente lectissimo, Andrea Schotto, gratificandi caussa Lugdunum nostram transmissa, alius neminis, quam Sallustii esse, quovis pignore contendere ausim. Cui rei argumenta, primo stylum, dico: quem ego adeo omni ex parte Sallustiano dicendi generi respondere, probare posse videor, ut lac lacti similius esse non queat: deinde Servilis belli tractationem, quam Sallustium in his Historiarum suarum libris exsecutum esse, cum ex aliquot superioribus Fragmentis, tum vero ex Ausoniana illa duodecim annorum computatione, ita examussim compertum jampridem, atque exploratum habemus; ut satis-acceptione nobis ejus rei caussa opus non sit; abessent tantum caecae liturae illae, tot barbariae mendis, ac maculis coopertae. Quibus ipse hercule eluendis sat esse non possum, neque enim Fullonicam didici. Uti capse exarata accepi, ita repraesentavi. Ceterum fides sit penes Exscriptores. DOUZA.

ORA-

ORATIONES DUAE
AD
C. CAESAREM,
SALLUSTIO ADSCRIPTAE.

ORATIONES DUAE] Orationes has, quae ad Caeſarem de Republica ordinanda ſcribuntur, decreveram omittere, neque hoc loco fragmentis Salluſtianis attexere, primum, quia doctos viros ita judicare intelligebam, Salluſtianas ut eſſe aut negarent, aut certe non aſſeverarent. dein, quod & ego, multo jam tempore in Salluſtiano dicendi genere verſatus, nondum tamen mihi imperare poſſem, eas ut darem Salluſtio: quae tametſi a minime vulgaribus plerisque locutionibus, & huic noſtro familiaribus, omnino non abhorrerent, cum perpetua tamen ejus dictione non uſque quaque convenirent, ita ut ſub Cor. Taciti, ſi id ferret temporis ratio, aut cujuſvis etiam alterius, illius aetatis rerum auctoris, nomine, quam Salluſtii legi mallem; poſtremo, cum ex his ipſis orationibus nihil a Grammaticis veteribus, qui Salluſtiana exempla amant afferre, viderem adduci. Cumque hae ipſae orationes, ut ſint Salluſtii, ad libros tamen Hiſtoriarum nequeant referri: & quid erat cur non alicui alteri neſcio cui tribuerem? cur non ex aliis potius exemplaribus lectori petendas relinquerem, noſtram autem editionem illis non onerarem? quae etiam cauſſa fuit cur adverſarias Salluſtii & Ciceronis orationes, item ineptiſſimam illam, ſophiſtae neſcio cujus in Lucium Catilinam declamationem, quae Latroni falſo adſcribitur, prorſus omitti debere, ſi in rem typographi fuiſſet, plane judicaverim. Contra vero cum alios etiam, non minimi in re litteraria nominis viros, accuratius cum ſuo agitantes animo ita cenſere meminiſſem, ut eam Salluſtio, cui a veteribus libris tribui dicerent, adimi nollent: ſententiam meam mutavi, judiciumque tantiſper ſuſtineri volui, dum certius quid adferre, ſuoque auctori vindicare potero. CARRIO. De Scriptore duarum (ut quidem nunc inſcriptio eſt) Orationum ad C. Caeſarem, cur ambigerent literati homines, cauſſa non erat: praeſertim cum & codicum membranaceorum conſenſus; & (quae ratio maxima eſt) geminiſſimus dicendi character; poſtremo tot tantaeque in iis Cenſoriae notiones exercitae, ſeſe ab alio nemine, quam a ſevero & ſerio illo Hiſtorico eſſe, haud indicium modo, ſed & fidem facere poterant multo certiſſimam. Quid enim? E ſummo puteo (uti apud Comicum noſtrum eſt) ſimilior nunquam poteſt aqua aquae ſumi, quam haec ipſa ſunt, & altera illa, quae de Salluſtianis naufragiis reliqua Deorum nobis benignitas fecit. Nam quod de Tacito, aut quovis alio etiam rerum illius aetatis auctore hallucinati ſunt quidam, quid ſimile? Primum, numquam ea linguae Latinae puritas in Tacito: deinde, temporum ratio putetur, magnum ſane inter Flaviani ac Juliani ſeculi ſcriptores intervallum. Neque ipſi id infitentur. At brevitas illa, quae in Hiſtorico noſtro familiam ducit, non aeque credo in his Orationibus, ac in ceteris ejuſdem ſcriptis, comparet. Ridicula res vero; miror que, ubinam & oculos, & animi mentem habuerint, qui hujuſmodi ante nos ſententias dixere: niſi tamen forte haec ipſa, ſicuti peregrinantes, perlegerint, quod hercle pernegari non poteſt. Quae etiam cauſſa fuiſſe videtur, ut quo in lingua Latina aſtrictius nihil, aut conciſum magis, dici, ſcribi vel ſingi ne ab ipſo quidem Salluſtio poſſit, id iſti immodice longum ac Salluſtiana breviloquentia indignum arbitrari ſint auſi: haud quaquam cogitantes, ejuſcemodi delicias longas dici non poſſe; *quibus* (ut Martialis Tribuni interceſſione pro Criſpo Praetore noſtro utar) *nihil eſt quod demere poſſis*: ut omittam cetera, quae in Coſconium noto ibidem Epigrammate leguntur, in hujuſmodi novos Laconas potius, quam veterem illum Celtiberi Poëtae criminatorem convenientia. Verum aliquando in rem praeſentem, in qua ego omnibus verbis vindicare, manumque cum hoſte, (ſi uſus veniat) apud Praetorem, quem dico, conſerere ſum paratus. non quidem vitilitigandi ſtudio (a qua ſcabie, meditate ſemper cavi, ut ungues tenerem) ſed veritatis, & Salluſtiani honoris defendundi; cui hoc loco, aſſertorem me veniſſe haud poenitet, magis reticuiſſe pigeret. Nam ſive haec, ſive alia ſtudioſis probabuntur, a me quidem pro virili dictum & adjutum fuerit. Reliquum eſt, ut

quid de pervolgata hac inscriptione sentiam, quam brevissime potero, exponam. Nam Orationum nomine censendas persuadere mihi non possum. Proinde (more majorum quod liceat) Epistolas, non Orationes judico inscribi oportere: conjecturam ex eo ducens, quod auctorem ipsum, non orantem, sed scribentem postea inducit Sallustius, his verbis: *Forsitan, Imperator, perlectis litteris decernes, quem numerum Senatorum fieri placeat, quoque modo in multa, & varia officia, &c.* Et aliquanto post: *Ea mihi omnia generatim describere haud difficile factu fuit, sed prius laborandum visum est de summa consilii, &c.* Denique etiam sub finem: *Quae mihi utilia factu visa sunt, quaeque tibi usui fore credidi, quam paucissimis potui, perscripsi.* Ubi manifesto vides, & litterarum & scriptionis per litteras interpretes factae, non autem Orationis ad Caesarem habitae fieri mentionem. Quod quoniam satis superque argumentis ostensum ac declaratum arbitror; decere videtur, aliquot ex omni numero exempla decerpta proponere: unde, tamquam ex ungue leonem, cuivis promtum sit oculo praesente arbitrari, Epistolas quas dico, utrasque sine probro lectas, hoc est puras putas Sallustianas esse: neque quicquam in iis adulterinum deprehendi, quod parentem suum infitiari possit. Exemplo fuerint vel haec paucula: *Ita defessos, & exsangues Regi, aut nationi praedae futuros.* Sic in Catilina: *Quin defessis, & exsanguibus, qui plus posset, imperium atque libertatem extorqueret.* Item: *Quare capesse, per Deos, Rempublicam & omnia aspera, uti soles, pervade.* Cui confine illud in Jugurtha de Mario: *Omnes asperitates supervadere.* Nisi cui forte hinc eum locum emendari, atque utrobique, *Pervadere*, legi placeat. Neque istinc adeo abhorret, quod scripserat supra: *Inter has difficultates evadendum est tibi.* Addam & tertium ex eadem: *Juventus probitati & industriae, non sumtibus neque divitiis studeat.* Cui parissimum illud Belli Jugurthini: *At contra quis omnium est his moribus, quin divitiis, & sumtibus; non probitate, neque industria cum majoribus suis certet?* illud vero Epistolae sequentis, *Postremo cuiquam mortali, cujus opes in excelso sunt*; quis cum hoc Catilinario exemplo facere non videt? *Qui magno imperio praediti in excelso aetatem agunt.* Cui contrarium alterum ibidem lectum: *In obscuro vitam agunt.* Jam istud indictum nobis abire non debet: *Sed per ceteros mortales illa res clarior est, quod & prius defessi sint homines laudando munificentiam tuam, &c.* adfine illi quod in Oratione Lepidana habuimus antea: *Quibus per ceteras gentes maximi, & clari estis.* Quae duo (magnitudinem, dico, & claritatem; quarum altera ad potentiam populi Romani; altera ad gloriam referunda videtur) etiam infra conjungit. *Quis te clarior, quis major in terris fuerit?* Neque illa phrasis silentio transeunda: *Cum indignabuntur omnia funditus misceri.* Sic in Catilina: *Neque mutari, ac misceri omnia cerneres.* Scripserat idem paulo supra: *Quorum omnis vis, virtusque in lingua sita est.* ad exemplum credo illius e Catilina: *Sed omnis nostra vis in animo & corpore sita est.* succurrit illud: *M. Livio Druso semper consilium fuit, in Tribunatu summa ope niti pro nobilitate.* Sic in Jugurthina Memmii Oratione; *Vos pro libertate, quam ab illis accepistis, non summa ope nitemini?* Item: *Alieno pro scelere, sua quasi pro gloria nitebantur.* Ab hoc diversum, quod mox idem subjungit: *Contra eam nixi.* Nam *Consilium fuit mihi*, notius quam ut exemplis sit opus. Neque omittendum illud: *Nam ubi cupido divitiarum invasit.* Idem enim in Epistola Mithridatis: *Cupido profunda imperii, & divitiarum.* Sequitur ibidem: *Neque ingenium ullum satis pollet, quin animus magis, aut minus mature, postremo tamen succumbit.* Cui clausulae suffragatur illud quod habes supra libro III. *Multato foede corpore postremo tamen periere.* Habes in eadem: *Libertas juxta bonis, & malis; strenuis, & ignavis optabilis est:* Sic in Jugurtha: *Juxta boni, malique strenui, & imbelles multi obtruncati:* Sed ibi, *inulti*, rescribendum videtur. At haec pauca e multis Elocutionum generibus annotasse sufficiat: Cetera, (uti spero) juventuti curae erunt, ut ea pro se quisque suapte industria investiget. Nam plura ne attexam, Sallustianae brevitatis lex vetat & ipse Lectori argutias longiores exhibere metuo. nam de labore meo facile est. Sed quis modus quaeso observationum futurus, si nobis lubido fuerit omnia examussim persequendi? Proinde ad digniora properantes, quae restant, Grammaticorum curiositati linquemus, omissuri etiam compendii faciundi caussa; simul ne communium miseriarum, quas per tot annos aegre, ac duriter exanclavimus, nos ipsi in memoriam inducamus; tot tantasque in illustri positas pro republica indignationes; quibus solens cum seculi sui vitiis rixari amat Sallustius; gravissimus alienae & publicae luxuriae castigator. Quas si cum Catilinarii, & Jugurthini Belli querimoniis inter se contendere voluerit, facile videbit, ejusdem imaginis formam possidere utrasque: neque aliud in his majus discrimen comparere, quam quo Menaechmum surreptum a Sosicle discrevit Plautus. Quare his, ut dixi, praeteritis, aliquot prius a me emendatiunculas daturus, rem ad exodium aliquando deducam.

DOUZA.

ORATIO I.

AD

C. CAESAREM,

DE

REPUBLICA ORDINANDA.

XXXII. Pro vero antea otinebat, regna atque imperia, Fortunam dono dare, item alia, quae per mortalis avide cupiuntur:

ORATIO I.] Altera Sallustii oratio ad Caesarem, quam male praeponunt, quum ea scripta sit post Pompejum victum, altera ante eam victoriam. MERCERUS. Caspar Barthius in notis ad *Claudianum* citat librum a se scriptum, cui titulus, *de Scriptoribus dubiis*, in quo hasce Epistolas Sallustio asserit. Eum neque ego vidi, neque an lucem viderit ille, satis compertum habeo. WASSE in *Add.*

POPULUS ROMANUS ANTEA OBTINEBAT REGNA] Duo Longobardicis literis scripti libri habent, *Pro vero antea obtinebat, regna atque imperia fortuna dono dare.* Sed Latinus Latinius legit, *fortunae dono dari.* Forte *Pro vero antea obtinebam regna atque imperia fortunam dono dare.* CIACCON. Placet lectio veterum librorum, in quibus est: *Populus Romanus pro vero antea obtinebat, regna atque imperia Fortunam dono dare, &c.* Sed cum in aliquibus vett. codd. *Fortuna* scriptum sit mendose, pro eo alii fecerunt, *Fortuna dono dari.* URSIN. Liber Fabri & Briconeti, *populus Romanus vero.* sed omnis haec periodus & a distinctione & a scriptura mirum in modum mendosa est CARR. Ita haec distinguo: nec puto quicquam desiderari; multo minus locum corruptum, aut deploratum esse; id quod censent Critici. Proinde, *Obtinebat*, novo significatu, a novatore verborum Sallustio positum accipio, pro *Opinabatur*, seu potius, *persuasum habebat sibi, &c.* pleno ac perspicuo intellectu. DOUZA. Imperiti homines qui non intelligebant, *obtinebat*, positum esse pro, *opinio obtinebat*, sive vulgo credebatur, cum aliquid deesse persuasum haberent, ex ingenio, quod maxime probabile visum suppleverunt, duobus his verbis, *Populus Romanus*, initio praepositis: quae duo verba clarissimam alioquin & illustrissimam sententiam tenebris plus quam Cimmeriis involverunt. Legendum autem: *Antea obtinebat regna atque imperia fortunam dono dare, item alia quae per mortales avide cupiuntur, &c.* MERICUS CASAUBONUS in notis ad Antoninum pag. 41. Testatur Carrio in his libris Fabri & Briconeti lectum *Populus Romanus vero.* Fortassis igitur, *Pro vero antea obtinebat.* Apulejus in Apol. *Certus equidem eram, proque vero obtinebam*, GRONOV. Ut, *vero obtinere*, sit credere verum. Jugurth *nulla pro socia obtinet; dolo an vero cunctatus* A. POPMA. *Obtinere* quandoque pro *perseverare in tenendo*, de quo significatu Cl. Gronovius apud Livium III. 36. aliquando etiam pro *invalescere*, ut hoc in loco. Livius: *Malim equidem de filio verum esse, quod & plures tradidere authores, servum* fama obtinuit. hoc est, tenuit locum suum in hominum mentibus. *Obtinere* enim militare verbum. Plautus Amph. *Quisque uti steterat jacet*, obtinetque ordinem. Nostrates: *Kept his ground.* Cic. Tusc. I. 12. *auctoribus quidem ad istam sententiam, quam vis obtineri, uti optimis possumus.* Ibi, cum Cl. Davisio & MSS. Norvic. omnino legendum *obtinere.* pro composito etiam simplex usurpat Livius: Tenet fama, *quum fluitantem alveum, quo expositi erant pueri, tenuis in sicco aqua destituisset*, &c. Cicero Catilin. IV. §. 11. *sive Silani sententiam sequi malueritis: facile me atque vos a crudelitatis vituperatione defendetis*, obtinebo *eam multo leviorem fuisse.* Noster Jug. 20. *quamquam ab ea fama*, *quae* plerosque obtinet, *diversum est.* Arnobius V. pag. 133. Possumus obtinere *falsum*

 esse

piuntur: quia & apud indignos saepe erant, quasi per lubidinem data; neque cuiquam incorrupta permanserant. Sed res docuit id verum esse, quod in carminibus Appius ait, *Fabrum esse suae quemque fortunae:* at-

esse quod dicitur, vel quod suspicionibus plenissima res est tota. pag. 155. *Falsa ut credantur haec esse, etiamsi sint vera, quam* obtinere *velle* pro veris. pro, *bonus atque clemens*, Bas. 1564. *novus.* Carrio ex Vaticano *bonus.* Hoc antea observavimus, sed Typographi notam hanc ad voces, *bonus atque strenuus sis*, pertinere, falso existimarunt. Wasse. Non sunt in cap. vel §§. sectae *Orationes* istae, sive tu *Epistolas* mavis dicere. Ideo ne longius distraherentur, notas Philologicas, & Politicas, hic miscemus. Sallustii utramque esse cum Lipsio IV. Epist. Quaest. 14. nullus dubito, adeoque in Douzae sententiam pedibus eo, e summo puteo similiorem nunquam posse aquam aquae sumi, quam haec ipsa sint, & altera illa, quae de *Sallustianis* naufragiis reliqua nobis temporum benignitas fecit. Initium vero istud non sanum, quod Carrio vidit, licet medicinam non afferat. Douza, Mercerus, & Colerus tuentes sententiam hac distinctione credunt sustentari posse: *Populus Romanus antea obtinebat; Regna atque imperia Fortunam dono dare*, hoc sensu: Populus Romanus credebat Fortunam eam esse, quae regna atque imperia dono daret, & credebat potissimum hisce de causis: quod, ut quisque indignior, ita plerunque ditior, honoratior, potentior esset: dein quod vix quisque mortalium iis bonis proprie, aut perpetuo frui visus sit. Ego vero etiamnum video sermonis ineptias, imo sordes. An enim hoc judicium solius Populi Romani? Ciacconius ex Longobardico codice reponit, *Pro vero antea obtinebat.* Amplectitur, & duobus MSS. confirmat Scipio Gentil. me facile annuente, qui Apulejum, ut alia, sic hoc exordium exscripsisse reor Sallustio, quum sic incipit ἀπολογεῖσθ: *Certus equidem eram, proque vero obtinebam.* Majusculis scriptum PRO, ut in principiis solet, errori causam dedit. Sed in eo non accedo Scipioni, quod legendum existimat, *obtinebant*, tanquam hominum opinioni mox opponere voluerit experientiam certiorem. Imo opposuit suae, & evincit illud antea. quod minus commode positum, si de judicio plebejo loqui velit Sallustius. Lego: *Obtinebam.* Sic in Catilinario cap. 3. & 4. juvenilibus suis cogitationibus opponit maturioris aetatis sensum. Rupert. Exemplo Cortii reposui, *Pro vero antea obtinebat*, ea enim lectione nihil certius: falsae namque opinioni de Fortuna mox a Sallustio opponuntur ista: *Fabrum esse suae quemque fortunae*, & id *verum esse* dicit Sallustius. Havercamp.

Item alia] Editio Veneta anni XIII. *ita illa.* alii vero, *item illa*; locus, ni fallor, corruptus, neque a me emendari potis. Carrio.

Quia et apud indignos saepe erant] Nam, ut canit Juvenalis Satyr. III.

——— ex humili magna ad fastigia rerum
Extollit, quoties voluit Fortuna jocari.

Et hoc nomine graviter Fortunam accusant, Apul. lib. VII. Boëth. lib. II. de Consol. met. 5. quibus adjiciendum est festivum illud *Catullianum*:

Quid est, Catulle, quod moraris emori?
Sella in curuli Struma Nonius sedet:
Per consulatum pejerat Vatinius;
Quid est, Catulle, quod moraris emori?

Ejusdemque est intemperiei illud Dionysii Hal. lib. I. Fortunam hominibus maxime indignis, maxima bona temere largiri. Sed hujusmodi querelas sapienter compescunt Augustinus lib. I. de Civ. Dei. cap. 8. Seneca de Providentia cap. 5. Rupert.

Neque cuiquam incorrupta permanserant] Altae sapientiae gnomas huc conferre possem quamplurimas, de fortunae caducis bonis iisque Regibus, quos propensiore favore primo delinitos, majore postea malorum cumulo oppressit. Sed omitto, ne, si ponam, diffidere aliorum memoriae videar, simul & jactare ea, quae nemo nesciat: ac praeterea, mihi molestus sim, exhauriendo tam immensum mare. Rupert.

Carminibus] Appii Caeci carmen a Pythagoraeorum institutis non abhorrens laudat Panaetius in epistola ad Q. Tuberonem. Et ex ejus *sententiis* citant quaedam Festus & Priscianus. Wasse.

Fabrum esse suae quemque fortunae] Illi libri: *Fabrum suae esse quemque fortunae.* Ad haec allusit Livius lib. XXXIX. cum de Catone loquens, ait: *In hoc viro tanta vis animi ingeniique fuit, ut quocunque loco natus esset, fortunam sibi ipse facturus fuisse videretur.* Plautus Trinummo: *Nam sapiens quidem pol ipse fingit fortunam sibi.* Ciacc. & Ursin. *Suae*, abest a Fabri & Briconeti. Carr. Ita est: Animus humanus felicitatis vel infelicitatis sibi in multis auctor ipse potest esse, cui Deus boni Regis, ac revera patris instar, ut Arrianus Epictetus de Providentia pulcre differit, multa subjecit, & liberum voluntatis arbitrium, magnasque facultates dedit: ut harum beneficio fortunam sibi formaret ipse, & quilibet eventum inevitabilem, non confracte, non dejecte sustineret. Hujus praestantissimam purissimamque partem, qua ra-

atque in te maxume, qui tantum alios praetergressus es, uti prius defessi sint homines laudando facta tua, quam tu laude digna faciundo. Caeterum uti fabricata, sic virtute parta, quam magna industria haberi decet: ne incuria deformentur, aut conruant infirmata. Ne-

ratiocinamur & intelligimus, disciplinarum atque artium inventricem mentem, providentiae ac rationis capacem, qua nos ad imaginem sui Deus fecit, antiquissimae Philosophiae principes, apud Chaldaeos, Persas, & AEgyptios, numen habere quoddam persuasum habebant. Quas & Graecorum celeberrimi, quique tam poëtae, quam philosophi, secuti sunt, qui mentem hominis δαίμονα quasi δαήμονα, hoc est, scientem atque prudentem vocarunt. Ex horum igitur monumentis animadvertere est, mentis ex virtute providentiaque εὐδαιμονίαν, id est fortunam bonam: ex vitio & temeritate, malam & aversam, vel κακοδαιμονίαν nasci. Ideoque mentem & fortunam eodem nomine δαίμονα recte nuncupari, quia rectricis ac operatricis haec tantum eventus, haec effectus est, mens autem caussa. Quae vero nonnunquam extrinsecus ingruunt homini, praeter operam expectationemque suam fortuita, quorum causam ignorat, divinae voluntatis vel Providentiae sunt: tamen in iis rursus *faber est*, hoc est vel dura atque aspera, virtute ac coelitus immissa ferendi scientia, mollit, vel mala omnia in malum vertit, etiam quae specie optimi venerant. Hesiodus aurei saeculi homines δαίμονας appellavit, quasi sapientes, & virtute summa praeditos. Hinc ex eodem Socrates in Timaeo Platonis declarat, humanum animum non solum vita functum, sed & in corporis carcere detentum, si ex aureo, inquit, est illo genere, hoc est, bonus & prudens, lingua Graeca veteri recte daemona vocari: cum majores, quam secundum hominem, actiones edit instinctu quodam divino. Quapropter mente providus, & rerum gnarus homo, qui casus & eventus quoscunque regere & moderari potest, tam sibi, quam aliis Daemon, & fortuna potest esse: vel bene vel male merendo, bonus aut malus. Cui sententiae Graecum vetus adagium adstipulatur: *Homo homini daemon.* Ex his itaque manifesta est Sallustianae sententiae veritas, *Fabrum esse suae quemque fortunae*, vel, ut alius dixit: *Suos cuique mores fingere fortunam.* Nimirum illius, qui mentis imperio, cui & Fortuna cedit, consilia & actiones suas ducit. Hucusque mentem Sallustii explicavimus. Sallustii autem, imo plerorumque veterum scriptorum atque ita una fidelia non duos, sicut in proverbio dicitur, sed multo plures parietes dealbavimus. Hinc enim aperta vis est verborum ejusdem Sallustii, quum in Catilinario de sua Rep. scripsit: *Fortuna cum moribus immutatur.* Item, quum in Orat. L. Philippi: *Fortunam meliores sequi.* Et cum in Jugurthino: *Quod si hominibus bonarum rerum tanta cura esset, quanto studio aliena, ac nihil profutura, multumque & periculosa petunt, neque regerentur magis quam regerent casus.* Intelligis quid sibi velit Livius de Catone lib. XXXIX. cap. 40. *In hoc viro tanta vis animi ingeniique fuit, ut quocunque loco natus esset, fortunam sibi ipse facturus videretur.* Plana est sententia Fabii apud Livium lib. XXII. cap. 25. *Bono Imperatori haud magni momenti Fortunam esse: mentem rationemque dominari.* Perspicuum illud Ciceronis, in Epistolis: *Fortunam, ab animo firmo & gravi, tanquam fluctum a saxo frangi oportere.* Vide Pigh. Praefat. in lib. I. Annal. Piccart. Decade XVI. cap. 10. Schegk. ad Vell. lib. II. cap. 35. Taubm. ad Plauti Trinum. II. 2. 84. Juvenal. Sat. X.

Nullum numen abest, si sit prudentia: sed nos
Te facimus, Fortuna, deam, coeloque locamus.

RUPERT.

ATQUE IN TE MAXIME] Sueton. de Augusto cap. 28. *Fecit ipse se compotem voti.* Ubi Casaubonus: *Audax dictum!* Stat. IX. Thebaid. de Capaneo vs. 551.

Sic ait, & voti sese facit ipse potentem.

RUPERT.

PRAETERGRESSUS] Omnes libri, *praegressus.* Simile vitium supra in fragmentis ex Servio annotavimus. CARRIO.

UTI PRIUS DEFESSI SINT HOMINES LAUDANDO FACTA TUA] Sic in sequenti Epistola; *Quod prius defessi sunt homines laudando atque admirando munificentiam tuam, quam tu faciendo quae gloria digna essent.* CIACC.

CETERUM UT FABRICATA, SIC VIRTUTE PARTA QUAM MAGNA INDUSTRIA HABERI DECET] *Expugnentur licet urbes, corripiantur gentes, regnis manus injiciantur; nisi foro & curiae officium ac verecundia sua constiterit, partarum rerum coelo cumulus aequatus sedem stabilem non habebit*, plane ad mentem Sallustii scribit Val. Max. lib. II. cap. 4. RUPERT. Videtur Sallustius paullatim id agere, ut Caesarem adducat ad ordinandam novis legibus Rempublicam, & quidem necessario. Hae enim anima sunt civitatis. Ut corpora nostra si-

Nemo enim alteri imperium volens concedit: & quamvis bonus atque clemens ſit, qui plus poteſt; tamen quia malo eſſe licet, formidatur. Id evenit, quia plerique rerum potentes perverſe conſulunt: & eo ſe munitiores putant, quo illi, quibus inperitant, nequiores fuere.

XXXIII. At contra id eniti decet, cum ipſe bonus atque ſtrenuus ſis, uti quam optumis imperites. Nam peſſumus quiſque aſperrime rectorem pa-

ne mente, ſic civitas ſine lege ſuis partibus ac nervis, ac ſanguine uti non poteſt: ait M. Tullius in ea pro Cluentio. Quod ſane dixit ad imitationem ſui Demoſthenis, qui ſcripſerat πόλεως ψυχὴν εἶναι τοὺς νόμους. Plane ad hanc Salluſtii mentem illud Valerii Max. dictum: *Quid prodeſt foris eſſe ſtrenuum, ſi domi male vivitur? Expugnentur licet urbes*, &c. WASSE.

NEMO ALTERI IMPERIUM VOLENS CONCEDIT] *Vetus enim ac jam pridem inſita mortalibus dominandi cupido*, ut ait Tacit. II. Hiſt. 28. nec quiſquam libentius ſerviet, quam imperabit. Admodum vero Salluſtiano ſimile eſt, illud Dionis Chryſoſtomi: *Nemo hominum ſubeſt Principi: ſed metu adigitur, ut potentiorem colat: audacia vero munitus, infirmiorem ulciſcitur.* RUPERT. Supra lib. III. Fragm. §. XI. p. 77. *Itaque ſimul comparant delinimenta, & differunt vos in adventum Cn. Pompeji; quem ipſum ubi pertimuere, ſublatum in cervices ſuas, mox demto metu lacerant.* Statim ibidem: *Mihi quidem ſatis ſpectatum eſt, Pompejum, tantae gloriae adoleſcentem, malle principem volentibus vobis eſſe, quam illis dominationis ſocium.* HAVERC.

ET QUAMVIS BONUS ATQUE CLEMENS] Ita legendum conjeci, cum in editionibus eſſet, *novus atque clemens.* Saepe enim voces illae mutuum locum occupant: & mox *malum* illi opponit. Conjecturam probat Vaticanus. CARRIO. Id eſt: Quia illi copia eſt male faciundi: vel, quia in manu ejus eſt, cujus poteſtas plus poteſt, clemenſne, an Tyrannus eſſe velit, ideo metuitur, non amatur. DOUZA.

TAMEN QUIA MALO ESSE LICET] Loquitur ergo Salluſtius, non de regno in genere, ſed eo tantum, quod per vim occupatum eſt. Alioquin homines regnum legitimum, ac certis quibuſdam limitibus circumſcriptum, ut rem divinam, ac ſummum bonum, facile amplectuntur. Mithridates ſupra lib. IV. Hiſt. cap. 2. *Pauci libertatem, pars magna juſtos dominos volunt.* RUPERT.

ID EVENIT] Fabri & Briconeti, *id convenit.* CARRIO.

EO SE MUNITIORES PUTANT, QUO ILLI, QUIBUS IMPERITANT, NEQUIORES FUERE] Plin. in Paneg. cap. XLV. *Vitiis potius civium, quam virtutibus laetabantur. Primum, quod in alia ſua quemque natura delectat; deinde quod patientiores ſervitutis arbitrabantur, quos non deceret eſſe, niſi ſervos. Horum in ſinum omnia congerebant: bonos autem otio aut ſitu abſtruſos & quaſi ſepultos, non niſi delationibus & periculis in lucem ac diem proferebant.* Ad de Bern. in Agr. Tac. q. 171. & 182. Sed profecto infirmum in ſceleratis ſubſidium, & nemo rectoris tam impatiens eſt, quam iſti. Plautus: *Facile imperium in bonos.* Eraſm. de Franciſco rege Galliarum in lib. I. Epiſt. p. 43. *Intelligit, videt, perſpicit, animus iſte meus vere regius, ita maxime fore te principem felicem & eminentem: non ſi quamplurimis, ſed ſi quam optimis, ac feliciſſimis imperaris.* Vide Virdung. ad Agr. Taciti c. XIX. pag. 133. ad iſta: *Optimum quemque fideliſſimum putare.* Sulla, ſi peſſimis quibuſque circumdatus eſſet, munitiorem ſe credebat. Dio in Exc. Peir. pag. 655. Ingenium quale Tiberii fuerit, docet Tacit. I. Ann. 80. §. 4. Adde Mamertin. Paneg. XI. cap. 25. RUPERT. In Catilinar. *Regibus boni quam mali ſuſpectiores.* L. Aretinus in funere Nannis Strozae, *ſuſpiciores*; alterum ſervant Livius, Cicero Offic. II. Claudian. Hegeſip. I. 24. Tacit. Agric. XXXIX. *Id ſibi maxime formidoloſum, privati hominis nomen ſupra principis attolli, fruſtra ſtudia fori, & civilium artium decus in ſilentium acta, ſi militarem gloriam alius occuparet: & caetera utcumque facilius diſſimulari, ducis boni imperatoriam virtutem eſſe.* WASSE in *Add.*

NEQUIORES] Vid. Indicem. WASSE.

ASPERRUME RECTOREM PATITUR] Huc manifeſte reſpexit Seneca, de Ira III. 37. *Admoneri bonus gaudet: peſſimus quiſque aſperrime correptorem patitur.* Confer Apollodorum apud Stobaeum Serm. XLIV. pag. 307. *Quod bellum* Vaticanus, pro *quia*, bene. *mollius*, hoc eſt *lenius*, *clementius.* Ita Livius V. 5. *Cum his molliter & per dilationes bellum geri oportet.* Hegeſippus I. 16. verbiſque *in mollius ſupipliciter inflexis mitigaverat indignationem Conſulis.* Codex B. Pub. *in mollius*, ſic legendum. Idem I. 12. *Ut ab executione praecepti ſeverioris ad meliora reflecteret.* Quae lectio ſe tueri poteſt auctoritate Maronis: *in melius tua, qui potes, orſa reflecte.*

patitur. Sed tibi hoc gravius est, quam ante te omnibus, armis parta componere. Bellum aliorum pace mollius gessisti: ad hoc victores praedam

flectas, at C. C. C. clare exhibet *molliora*. Apulejus: *Neque sui* molliorem *provocaverat*. WASSE in *Add.*

SED TIBI HOC GRAVIUS EST] Ait, gravius esse Caesari ordinare Remplicam, quam cuiquam unquam Romanorum fuerit, has ob caussas: Primum, quod bellum nimis placidum & aliorum pace mollius gesserit; dein, quod victi cives sint, & ab iis praedam petant victores. Rarissimum hoc exemplum in Caesare, quod etiam Historica auctoritate stabilio. Scribit enim de hac victoria Florus: *Pax incruenta, pensatumque clementia bellum. Nemo caesus imperio praeter Afranium (satis ignoverat semel) & Faustum Sullam: didicerat generos timere, filiamque Pompeji cum patruelibus ex Sulla; hic posteris cavebatur.* Haec Florus. Hinc de Praeda militibus dividunda, magna in hac re difficultas Caesari objecta erat. Nam & milites praedatores & victi cives. Invidiosum omnium factum fuerat Caesaris, bona civium praedae dare. Jam valebat Romae fama de crudelitate Caesaris, ex mera invidia ficta. Tangit eum Cicero ad Atticum scribens: *Qui quidem incertum est, Phalarimne an Pisistratum sit imitaturus.* Unde & illud verissimum esse liquet, quod idem Cicero scribit: *Omnia sunt in bellis civilibus misera, sed nihil miserius quam ipsa victoria, quae etiamsi ad meliores venit, tamen eos ipsos ferociores impotentioresque reddit, ut etsi natura tales non sint, necessitate esse cogantur.* Illud vero nonne miserrimum post bellum civile, *quod non solum non fiunt, quae velit victor, verum quod iis mos gerendus, quibus adjutoribus parta est victoria?* ut scribit idem Cicero lib. XII. Epist. XVIII. Et id bene etiam scivit AEschines: στάσις ἐμφύλιος ἐς ἑκάτερον κακόν. Atqui tamen Caesari ultionem post victoriam adhibendam fuisse dicat aliquis, quia ultio plerumque justa post bellum, quam & Seneca lib. I. de Clement. ait duas res praestare, *injuriae solatium, & in reliquum securitatem.* Verum tamen ego non suasissem Caesari, ob belli speciem, ut ante dictum. Non externum aliquem hostem, non socios perfidos vicerat Caesar; sed cognatos, amicos, cives. Reliquum igitur belli jus silebat. Neque vero, secundum Senecam, etiam ultio Caesari ullam securitatem praestitisset. Quippe nec in armis securus sis, ubi tuos nimis laeseris. Quaerenda igitur in tali negotio vera & solida pacis stabilimenta, solius opinor Clementiae & Misericordiae tibicine fulcienda. Id suadet Augustinus: *praeterita vindicando iram pascimus; misericordes si simus, in futurum consulimus.* Hoc igitur Caesaris munus erat, *Modestia & Clementia civium odia vincere, omniaque ad eorum commoda & salutem referre.* Praeclare Cicero in nobilissima Epist. ad Q. Fratrem: *Est non modo, ejus, qui sociis & civibus, sed etiam ejus, qui servis, qui multis pecudibus praesit, eorum, quibus praesit, commodis, utilitatique servire.* Etiam Afris, Hispanis, Gallis, immanibus ac barbaris nationibus; eorumque commodis & utilitati salutique consulere humanitatis est. COLERUS. Locum hic fere habet illud Livii lib. II. cap. 43. *Excellentibus ingeniis citius defuerit ars, qua civem regant, quam qua hostem superent.* Vid. Grut. Disc. in Taciti XVI. Annal. cap. 28. ad verba: *Contumacia inferiorum, lenitatem imperitantis deminui.* RUPERT.

ANTE OMNIBUS TE] Emendavi, *ante te omnibus*, consentiunt libri. CARR.

COMPONERE BELLUM] *Componere: quod bellum.* Vaticanus; quem in his Historiarum libris reliquis bonitate praestare moneo. CARRIO.

BELLUM ALIORUM PACE MOLLIUS GESSISTI] Perstringit Sullam prae ceteris, de quo videndus Sen. lib. I. de Clem. cap. 12. Vell. lib. II. cap. 56. Ipse Caesar de clementia sua gloriatur Epist. ad Cicer. *Recte auguraris de me (bene enim tibi cognitus sum) nihil a me abesse longius crudelitate; atque ego, cum ex ipsa re magnam capio voluptatem, tum meum factum probari abs te, triumpho & gaudeo.* RUPERT.

AD HOC VICTORES] Fabri & Briconeti, *ad hoc victoriae.* sed Vaticani, quae nostra est, longe melior. victores enim cum victis componit. CARR. Hic magna difficultas objecta Caesari, dum omnino invidiosum esset, bona civium praedae dare. Verissime Cicero: *Omnia sunt in bellis civilibus misera, sed nihil miserius quam ipsa victoria, quae etiamsi ad meliores venit, tamen eos ipsos ferociores impotentioresque reddit, ut etsi natura tales non sint, necessitate esse cogantur.* In hoc vero statu praeclarum est illud M. Antonini Imp. qui quum (ut extat apud Dion. lib. LXXI.) confecto maximo praelio, partaque insigni victoria, rogatus esset a militibus, pecuniam tamen non dedit, quod diceret: *Si quid plus quam esset usitatum acciperent, id ex sanguine parentum ipsorum propinquorumque exactum iri.* Sed magis huc pertinet illud Ciceronis XII. Famil. 18. *Bellorum civilium hi semper exitus, ut non solum ea fiant quae velit victor, verum*

dam petunt, victi cives ſunt. Inter has difficultates evadendum eſt tibi; atque in poſterum firmanda Reſpublica non armis modo, neque adverſum hoſtes, ſed, quod multo majus, multoque aſperius eſt, bonis pacis artibus. Ergo omnes magna mediocrique ſapientia res huc vocat: quae quisque optima poteſt, ut dicat. Ac mihi ſic videtur; qualicumque modo tu victoriam compoſueris, ita alia omnia futura. Sed jam, quo melius faciliuſque conſtituas, paucis, quae me animus monet, accipe.

XXXIV. Bellum tibi fuit, imperator, cum homine claro, magnis opibus, avido potentiae; majore fortuna, quam ſapientia; quem

rum etiam ut iis mos gerendus ſit, quibus adjutoribus parta eſt victoria. Vide not. in Vell. lib. II. cap. 66. RUPERT.

EVADENDUM] Id eſt, invento honeſto medio, quo neutri laedantur, e diſcrimine eundum. WASSE.

SED QUOD MULTO MAJUS, BONIS PACIS ARTIBUS] Vide Bern. in Germ. Tac. q. Miſc. LXXII. & in Suet. Tit. cap. 3. num. 1. lit. f. Cam. Cent. III. cap. 68. Piccart. dec. II. cap. 11. Utrumque ſimul praeſtare, vere aſperum ac difficile. Nam, ut ſupra loquitur noſter in Catilina cap. 2. ſub f. *in magna copia rerum, aliud alii natura iter oſtendit*; &, ut canit princeps poëtarum, *non omnia poſſumus omnes.* In quam ſententiam AEneas ad Hectorem apud Eurip. in Trag. quae inſcribitur *Rheſus.* Ἀλλ' οὐ γὰρ αὐτὸς πάντ' ἐπίστασθαι βροτῶν Πέφυκεν, id eſt: *Non unus idemque omnia ut ſciat hominum natus eſt: alii aliud additum eſt donum: te quidem pugnare, alios bene conſultare.* Quin imo in tantum naturae hominum non corporibus tantum, ſed & multo quidem magis animis inter ſe diſſident, ut plerunque & idem homo partim aptus, partim ineptus inveniatur; non dicam ad diverſas actiones, verum & ad nonnullas, quae generis ſunt ejusdem: eſtque idem ſaepe ingenioſiſſimus, ſaepe tardiſſimus, ac ſimiliter audentiſſimus, idem ac timidiſſimus. v. g. Eſt invenire nonnullos, qui in venationibus, ad congreſſus cum feris, ſint animoſi: cum adverſus arma atque hoſtes, iidem ſint ignavi: Quidam ad belli uſus, quoties viritim inter privatos res geritur, expediti ſunt atque ſolertes: in communi bello, & cum aliis in acie ſtantes, ſunt inutiles, ut experientia atteſtante ſcribit Polyb. lib. IV. Hiſt. ubi & exemplo Arati ducis Achaeorum id verum eſſe comprobat. RUPERT.

OMNES MAGNA MEDIOCRIQUE SAPIENTIA] Agit de conſiliariis, quos Caeſari adhibendos cenſet, non tantum acutos & ſapientes, ſed etiam mediocri ſapientia. Neque enim acuti ſolum, ſed etiam hebetiores aliquando optimi conſultores. Certe hos magni facit Thucydides, Politicus & ipſe inſignis: Οἱ φαυλότεροι τῶν ἀνθρώπων πρὸς τοὺς ξυνετωτέρους, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἄμεινον οἰκοῦσι τὰς πόλεις. Haec Salluſtiano decore illis, quae Juſt. Lipſius in Notis ad Polit. diſputat, apponi poſſunt. COLER. Fabri & Briconeti, *ergo omnes magna mediocris ſapientia res huc vocat.* non ſatis intelligo. CARRIO.

MAGNA MEDIOCRIQUE SAPIENTIA] Nam non ſemper contemnendos eſſe minus ſubtiles docet Lipſ. N. ad III. Polit. c. 4. RUPERT.

ITA ALIA OMNIA FUTURA] H. e. ſi bene compoſueris, fundamentum jeciſti futurae proſperitatis; ſi male, in perpetuis turbis vivendum erit. RUPERT.

CUM HOMINE CLARO] De claritudine Pompeji ſupervacuum eſt ex Cicerone, Plutarcho, Dione aliquid addere. Hoc tantum addo, Pompejum fama & claritate etiam ſupra Craſſum & Caeſarem fuiſſe. Florus lib. IV. *Forte tunc Craſſus genere, divitiis, dignitate florebat, vellet tamen auctiores opes. C. Caeſar eloquentia & ſpiritu, & jam conſulatu allevabatur. Pompejus tamen ſupra utrumque eminebat.* COLERUS. Non aſſequitur Colerus vim hujus vocabuli, quum hoc loco clarum interpretatur hominem de Republica domi ſeu foris egregie meritum. Tu vide notam ad Jug. cap. 8. §. 1. RUPERT.

AVIDO POTENTIAE] Vellejus: *Potentiae, quae honoris cauſſa ad eum deferretur, non ut ab eo occuparetur, cupidiſſimus.* Non ita, puto, Salluſtius intellexit. Sed cum Velleio ſentit etiam Plutarchus, Cicero, alii. COLER. Vell. lib. II. cap. 29. *Potentiae, quae honoris cauſa ad eum deferretur, non ut ab eo occuparetur, cupidiſſimus.* Talis vulpecula Tiberius, *qui famae dabat, ut vocatus electusque potius a Republica videretur, quam per uxorium ambitum, & ſenili adoptione irrepſiſſe.* Auctor Tacit. I. Annal. 7. Talis Appius Claudius Decemvir, de quo viro Dionyſ. Hal. lib. X. pag. 937. RUPERT.

MAJORE FORTUNA] Hoc negat Cicero & Lucan. Et

quem secuti sunt pauci, per suam injuriam tibi inimici, item quos adfinitas, aut alia necessitudo, traxit. Nam particeps dominationis neque fuit quisquam; neque, si pati potuisset, orbis terrarum bello concussus foret. Cetera

Et Vellejus ei diserte Prudentiam militarem tribuit. Sed Sallustius Pompejum cum Caesare confert. Ideoque dicam, prudentiam in Pompejo, respectu Caesaris, non admodum magnam fuisse. Hac certe vicit Caesar. Cicero de Pompejo ad Atticum: *Nihil actum est a Pompejo nostro sapienter, nihil fortiter.* Et alibi de Caesare: *Sed hoc τέρας horribili vigilantia, celeritate, diligentia est.* Coler. Adeo ut de Pompejo scribat idem Vellejus, *fuisse omnium votorum expertum*, id est, ei summa omnia ultro obvenisse, benignitate coelesti, sive omne votum ejus praeventum fuisse, quo sensu P. Syrus:

Deos ridere credo, quum dives vovet.

Ut ex MS. Palatino emendat Gruterus. Vide Freinsh. ad Curt. lib. VIII. cap. 10. §. 18. Grut. ad Liv. lib. XXII. cap. 3. Sed quod scribit noster, *majore fuisse fortuna, quam sapientia*; (ob quae verba, Pompejum heroum numero eximit Boeclerus Char. Polit. Vellej. cap. 3. num. 4.) in eo conjungit non conjungenda. Magna fortuna usus est Pompejus, quamdiu sapientia. Quum esset dux bello peritissimus, civis in toga modestissimus, potentia nunquam utebatur ad impotentiam; quum bonum, & capax recta discendi ingenium, singularium prudentia excoleret; tum omnium votorum fuit expers. Vide Vell. d. cap. 29. At in bello civili defecit ratio, defecit & fortuna, juxta illud, *fabrum esse quemque fortunae suae.* Cicero de Pompejo ad Atticum: *Nihil actum est a Pompejo nostro sapienter, nihil fortiter.* Val. Max. lib. I. cap. 6. ex. XII. de eodem: *Invictae leges necessitatis, pectus alioqui ab amentia remotum, prodigia ista justa aestimatione perpendere passae non sunt.* Contra de ejus adversario, qui visus habere fortunam in mancipio & potestate, (adeo semper illi riserat) Cicero alibi: *Sed hoc τέρας horribili vigilantia, celeritate, diligentia est.* Rupert.

Quem secuti sunt pauci] Intelligo nobiliores illos, Lentulum, Marcellum, Scipionem, Catonem. Ipse Caesar lib. I. de Bello Civ. *Paucorum factionem* appellat. Haec omnia copiose ipse Caesar & Plutarchus. Paucos autem isto aevo & ista Reipublicae forma, vocabant, quos Cicero optimates. Aut certe ita invidiose dixit Sallustius. Nam voce paucorum ὀλιγαρχία significatur. Colerus. Invidiosum hoc vocabulum semper Sallustio. In bello Catilin. cap. 20. *paucorum dominatio*, & similia. Ubi notas nostras vide. Et in Jugurth. *Superbia paucorum.* Rupert.

Inimici] Inimicitias refero ad Catonem, affinitatem ad Scipionem. Coler. Ut Cato. Tamen & Pompejum oderat. Seneca Epist. CIV. *Cum alii ad Caesarem inclinarent, alii ad Pompejum, solus Cato fecit aliquas & Reipublicae partes. Si animo amplecti volueris illius imaginem temporis, videbis illinc plebem, & omnem erectum, ad res novas, vulgum, hinc optimates & equestrem ordinem, quicquid erat in civitate sancti & lecti: duos in medio relictos, Rempublicam & Catonem. Miraberis, inquam, cum animadverteris*

Atridem, Priamumque, & saevum ambobus Achillem.

Utrumque enim improbat, utrumque exarmat. Hanc fert de utroque sententiam. Ait se, si Caesar vicerit, moriturum: si Pompejus, exulaturum. Fuerat vero & Lentulus inter hos, quorum iniquitatem suggillat Sall. Plutarchus in Caesare: *Lentulus Cos. Antonium & Curionem tribunos pro Caesare intercedentes, probris laceratos, curia deformiter exegit. Ea res speciosissimum Caesari colorem dedit, quo potissimum inflammavit milites, ostendens claros viros, & tribunitia potestate praeditos, meritoria rheda, & vestitu servili profugisse. Ita enim instructi, clam metu exierant Roma.* Ipse Caesar quum ad Rubiconem venisset, eosdem per injuriam sibi inimicos, perstrinxit isto verbo: *Eatur quo deorum ostenta & inimicorum iniquitas vocat*, ut est apud Suet. in Caesare cap. 32. Rupert.

Quos adfinitas] V. g. P. Cornelium Scipionem Nasicam, sive ex adoptione dicere mavis, Q. Caecilium Metellum Pium Scipionem. Is enim socer fuit Cn. Pompeji Magni, teste Dione. Rupert.

Cetera multitudo] Pompejus, belli caussa discedens ab urbe, in senatu dixerat, *Eodem se habiturum loco, qui Romae remansissent, & qui in castris Caesaris fuissent.* Hoc ipse Caesar lib. I. Bel. Civ. Quo effecit Pompejus, ut discedentem tam plebis quam nobilitatis agmina sequerentur. Coler. Alterutrum superfluit, nec simul memini legere. at, *multitudinem hominum* dixit Cicero Orat. pro Caecin. *turbam* alii, *vulgi stante corona* Ovid. M. XIII. Potes ita distinguere: *Caetera multitudo, vulgi more, magis quam judicio.* Teste enim Cicerone pro Plancio. *Non est consilium in vulgo, non ratio, non discrimen, non diligentia.* Noster. *more virorum pugnantes*, more regum, proelii. Et, *rem antea* vulgi rumoribus *exagi-*

tera multitudo vulgi, more magis quam judicio, post alius alium, quasi prudentiorem, secuti. Per idem tempus maledictis iniquorum occupandae Reipublicae in spem adducti homines, quibus omnia probro, ac luxuria polluta erant, concurrere in castra tua: & aperte quietis mortem, rapinas, postremo omnia, quae corruptus animus jubebat, minitari.

XXXV. Ex quis magna pars, ubi neque creditum condonare, neque te civibus, sicuti hostibus, uti vident, defluxere: pauci restitere, quibus majus otium in castris, quam Romae, futurum erat: tanta vis creditorum inpendebat. Sed ob easdem caussas, inmane dictu est, quanti, & quam multi mortales postea ad Pompejum discesserint: eoque, per omne tempus belli, quasi sacro atque inspoliato fano, debitores usi. Igitur, quoniam tibi victori de bello, atque pace, agitandum est; hoc uti civiliter deponas, illa ut quam justissima, & diuturna sit: de te ipso primum, qui

exagitatam. Aretinus Epist. IV. 3. *viri mulieresque* & caetera multitudo. WASSE in *Add.*

VULGI] Vulgus enim, more pecoris, sui generis gregem sequi solet, nec ire quo ratio, sed quo levitas & impetus vocant. Catonis senioris haec vox fuit (ut est apud Plutarchum:) *Similem esse P. R. gregi pecorum, quae singula non parent, sed universa ductorem aliquem unum sequuntur.* Adde Sen. lib. de Vita B. cap. I. & ibi Lips. Bern. in Germ. Tac. q. 55. RUPERT.

POST ALIUS ALIUM] Supra bello Jugurth. *Deinde ab eo magistratus alium post alium sibi peperit.* & rursus, *aliis post aliis minitari.* Videndum ergo, an hic legi debeat, *alius post alium*, an, *post alium alius.* CIACC. & URSIN.

QUIBUS OMNIA PROBRO] Conjicio non fuisse infimi ordinis homines, sed equestri censu. De Curione quidem res est pervulgata. Is quasi conciliator & pararius Caesarianorum fuit, obque id maximo aere alieno liberatus a Caesare, ut scribit Dio. Sed eadem via alios etiam nonnullos sibi obnoxios fecerat Caesar. Ea res cum apud Pompejanos magnam invidiam faceret, invidiam auxerunt, & perditissimum quemque in Caesaris castra ire jusserunt, quippe ubi & civium spolia darentur & creditum condonaretur affatim. At illi, ubi viderunt contra esse, neque Caesarem creditum condonare, nulloque modo, ut Ciceronis verbo utar, *Sullaturire*, defluxerunt. Reliqui in castris esse maluerunt, quibus Romae non licebat, ob creditorum multitudinem. COLER. & RUPERT.

QUAE CORRUPTUS ANIMUS JUBEBAT] Vetus editio, *quae corrupto animo jubebat.* hinc scilicet vulgarem scripturam nasci. omnes manuscripti, *quae corrupto animo lubebat.* CARR. Editio vetus, teste Carrione, *quae corrupto animo jubebat.* MSS. ejusdem, *corrupto animo ludebat*, unde ipse veram lectionem eruere mihi videor: *quae corrupto animo lubebat*, quod rarum & insolens. *Plautus* Asinar. I. 187. *Ubi eris?* L. *Ubicunque* libitum *erit* animo *meo.* Noster semel Jug. CXVIII. *arma, pecuniam, postremo quicquid* animo lubet, *sume, utere.* Infra omnino legendum: *qui ea compositurus.* Balliol. omittit praepositionem *a* in *a multis.* Infra: *existuma*, hoc est *considera*, ut apud Terent. & Hegesip. I. 16. WASSE in *Add.*

UBI NEQUE] Ubi vident te neque pecuniam creditam condonare, aut novas tabulas proponere. CRISP.

CIVILITER DEPONAS] Victori duo facere necesse est, ut pacem non tantum bene constituat, sed etiam bellum civiliter deponat. Puto autem, civiliter deponit bellum, qui magis victis ignoscit, quam indulget ultioni; quod jure belli fieri posse & solere supra dixi. WASSE.

ILLA UT QUAM JUSTISSIMA] Glareanus, *illa quidem ut justissima.* Fabri & Briconeti, *illa quam justissima.* pro nobis est Vaticanus. CARRIO.

DE TE IPSO PRIMUM QUIA COMPOSITURUS ES, QUOD OPTIMUM FACTUM EST EXISTIMA] Alii libri vulgati, *qui ea*, & forte, *quid.* CIACCON. Vett. Codd. habent, *qui ea compositurus es, quid optimum*, &c. Videndum item an, *optimum factum* scribi debeat, pro, *optimum factu.* Sic enim locuti sunt veteres scriptores. Seneca de Vita Beata, cap. II. in vet. cod. *Quamvis, quid optimum factum sit, non quid usitatissimum.* Et Sallustius ipse in Bell. Jugurthae: *Quare optimum factum quidem tibi*, &c. Sic enim est in vett. codd. Item Cicero in Catil. I. ut est in vet. cod. *Ego si hoc optimum factum judicarem.* Et Plautus Aularia

qui ea compositurus es, quod optimum factu est, existima. Equidem ego cuncta imperia crudelia, magis acerba, quam diuturna, arbitror; neque quemquam a multis metuendum esse, quin ad eum ex multis formido recidat: eam vitam bellum aeternum & anceps gerere; quoniam neque adversus, neque ab tergo aut lateribus tutus sis, semper in periculo, aut metu agites.

XXXVI.

lularia in vet. cod. *Hoc mihi factum optimum est, &c.* URSIN. Vaticanus, *qui ea.* Fabri & Briconeti, *qui compositurus.* CARRIO. Exinde apparet hanc Epistolam scriptam esse paulo ante Bellum Hispaniense contra Petrejum & Afranium. A. POPM.

EQUIDEM EGO CUNCTA, &c.] Praefert manifeste Sallustius clementiam ultioni; huic crudelitatis nomen imponit, retrahens scilicet Caesarem ab exemplis Sullae, Marii & talium. Et revera ita est: nullum unquam imperium crudele aut tyrannicum fuit diuturnum. Aurea verba Eusebii huc scribo, quae exstant apud Stobaeum περὶ Ἀρχῆς: Ἀρχὴν ἔχων μὴ ἀπομνησικάκει πρὸς τοὺς ἐν διχοστασίῃ σοι πρότερον γεγενημένους. οὐ γὰρ ὅπως ἀμύνῃς ἐχρῆν ἐπὶ τὴν ἀρχὴν παρηρημένος, ἀλλ' ὅπως καὶ τοῦ παρ' ἄλλων ἐπιβουλῆς ἀσφαλέας καὶ ἀνεπιβουλεύτους φυλάξῃς τοὺς ὑπὸ σοῦ τεταγμένους, καὶ ὅπως τοῦ ὀρθοῦ φύλαξ εἴης καὶ θεοῦ μεγάλης δικαιοσύνης ὑπηρέτης τε καὶ ἐξηγητής. Haec in aures, imo in mentem demittant illi, qui hodie non Principes, non Reges amplius, sed Monarchas audire se postulant, quos tamen ob saevitiam satius esset appellari Tyrannos. Sed revera talis crudelitas perpetuam quasi umbram pone se habuit Dei ultricem manum. Notavit pie & serio Cominaeus in Richardo Angliae rege, & Ferrando Neapolitano. A. POPMA.

MAGIS ACERBA, QUAM DIUTURNA] Excerpta Polybii X. pag. 845. Ἐπειδὰν δὲ τῶν ἐπιθυμουμένων τυχόντες κακῶς ποιῶσι καὶ δεσποτικῶς ἄρχωσι τῶν ὑποτεταγμένων, εἰκότως ἅμα ταῖς τῶν προεστώτων μεταβολαῖς, συμπίπτουσι καὶ τῶν ὑποταττομένων αἱ προαιρέσεις. Livius VIII. 3. *Certe id firmissimum longe imperium est, quo obedientes gaudeant.* Lysias ait, τοὺς διαπραττομένους ὑπὸ τῶν βιασθέντων μισεῖσθαι. Huc etiam spectat Hegesippus I. 39. *Quod superbiae vel rapinae est, cito labitur, quod gratiae, diu tenetur.* Terentius Adelph. I. 1.

Et errat longe mea quidem sententia,
Qui imperium credat gravius esse, aut stabilius,
Vi quod fit, quam illud quod amicitia adjungitur.

Seneca Oedipo:

Qui sceptra duro saevus imperio gerit
Timet timentes, redit in auctorem metus.

Thyeste:

Mihi crede, falsis magna nominibus placent,
Frustra timentur dura: dum excelsus steti,
Numquam pavere destiti, atque ipsum mei
Ferrum timere lateris: o quantum bonum est
Obstare nulli, capere securas dapes.

Confer Senecam de Clementia I. 19. Boëtium Consol. III. 5. Silium II. 499. D. Cyprianum Epist. ad Donatum pag. 8. Ferrandum Diaconum Reg. VII. Claudianus IV. Cons. Honor.

Muniti vivant gladiis, septique venenis,
Ancipites habeant arces trepidique minentur.

WASSE in *Add.*

A MULTIS] Fabri et Briconeti, *in multis*, a Vaticano abest omnis praepositio. CARRIO. Esset hic latus exspatiandi campus: sed quamvis avido, sufficient Gruterus ad Livii lib. VIII. cap. 21. Barthius ad Claudian. in IV. Honorii Consul. vs. 289. P. Faber lib. II. Semest. cap. 2. In justo autem principe num facilitas imperii, seu clementia, locum habeat, discutit Bern. in Agr. Tac. q. 170. Quantum bonum sit tranquilla potestas, docet Morell. ad Stat. Sylv. p. 24. RUPERT.

EAM VITAM BELLUM AETERNUM ATQUE ANCEPS GERERE] Forte, *eum bellum aeternum gerere.* CIACCON. Vox, *vitam*, abundat, ut videtur, legendumque puto: *Eum, bellum aeternum gerere, &c.* vel, retenta etiam voce, *anceps*, si placet. URSIN. *Vitam* abundare ait Ursinus, quod ego de ejus animadversione dictum velim. *Vita* quandoque denotat *videndi modum &, rationem.* Ut apud Graecos βίος· ὁ καθ' ἡμέραν βίος; vide Tzetzem in Schol. ad Hesiodum. Hoc sensu Terentius Adelph.

Inspicere tamquam in speculum, vitas *omnium*
Jubeo: atque ex aliis sumere exemplum sibi.

Noster iterat Fr. VI. 55. *Atque ego in ea vita multa legendo.* & 51. *In arces vitasque varias dispalata.* Eum excipit Tacitus An. I. 9. *apud prudentes vita ejus varie extollebatur arguebaturve.* Denique vox *anceps* etiam retinenda; sequitur enim. *neque adversus neque ab tergo aut lateribus tutus,* quae vim verbi satis exprimunt. WASSE in *Add.*

ANCEPS] Ab operis est haec menda, scribe & *anceps*. CARRIO.

XXXVI. Contra qui benignitate, & clementia, imperium temperavere, his laeta & candida omnia visa, etiam hostes aequiores, quam aliis cives. An qui me his dictis corruptorem victoriae tuae, nimisque in victos bona voluntate praedicent? scilicet quod ea, quae externis nationibus, natura hostibus, nosque majoresque nostri saepe tribuere, ea civibus danda arbitror; neque barbaro ritu caede caedem, & sanguine sanguinem expiandum. An illa, quae paullo ante hoc bellum in Cn. Pompejum victoriamque Sullanam increpabantur, oblivio intercepit? Domitium, Carbonem, Brutum, alios item non armatos ne-

CONTRA, QUI BENIGNITATE] Ad hanc plane faciem Jamblichus in Epistol. Ἀλλ' ὅταν χρηστότητι καὶ φιλανθρωπίᾳ τὸ σεμνὸν κραθῇ καὶ αὐστηρὸν τῆς ἐπικρατείας, ἐμμελὲς καὶ πρᾶον, προσηνὲς, καὶ εὐπρόσιτον καθίσταται. καὶ τοῦτο μάλιστα τὸ εἶδος ἡγεμονίας φιλεῖται ὑπὸ τῶν ἀρχομένων. Id est, *Si vero grave austerumque imperium benignitate & humanitate temperetur, concinnum, mite, mansuetum & adeuntibus facile redditur, quale genus imperii imprimis amant subditi.* COLERUS.

QUAM ALIIS CIVES] Vaticanus, & vetus editio, *quam alii cives.* CARRIO.

AN QUI ME] Vaticanus, *haud scio an qui me.* CARRIO.

NATURA HOSTIBUS] Fabri, *natura nobis hostibusque nos.* Briconeti, *natura nobis hostibusque majoresque.* Vaticanus, *natura nobis hostibus, nosque majoresque.* Subscripsit vetus editio: & nos nostrum punctum adjicimus. CARRIO.

EA CIVIBUS DANDA ARBITROR] *Agesilaus* apud Xenophontem: *Hostis loco civem nullum habebat.* Vid. Freinsh. Curt. lib. X. cap. 18. §. 17. RUPERT.

SANGUINE SANGUINEM] Briconeti & Fabri, *sanguinem sanguine.* CARRIO.

EXPIANDO] Iidem libri, *expianda.* CARRIO.

PAULLO ANTE] Mirum est, quam accurate operam det Sallustius, ut Caesari omnia arma manibus excutiat, atque eum ad mansuetudinem magis magisque transducat; quasi monstri aliquid alere Caesarem, licet alioquin mitissimum, suspicetur. Nemo enim unquam victor post bellum ejusmodi non aliquam crudelitatem exercuit. Id Florus quoque tangit, in fine lib. IV. *Victores, quod non temere alias in civilibus bellis, pace contenti fuerunt.* COLER.

POMPEJUM] Vide nos ad Catil. XLVII. WASSE in *Add.*

OBLIVIO ABSTULIT] Fabri & Briconeti, *obtinio:* ut & vetusta editio. Quibus etiam omnibus abest illud, *abstulit.* Itaque legitur, *obtinio interfecit Domitium Carbonem.* Ego vero legendum conjicio, *oblivio abstulit*, illudque *interfecit*, quod hic locum habere nullum potest, cum sequatur *interfectos*, ut glossema ejicio, nisi forte utrumque verbum exturbari placet, & *obticeo*, pro *obtineo* scribi hunc in modum: *An illa quae paullo ante hoc bellum in Cn. Pompejum victoriamque Sullanam increpabantur obticeo? Domitium, Carbonem, Brutum, alios item non armatos neque in proelio belli jure, sed postea supplices per summum scelus interfectes*, alii judicent. CARRIO. Historia nota. Ceterum illud nobis haud satis probatum, τὸ *interfecit:* eo minus, quod statim intra eandem periodum repetitum legatur, *interfectos:* quod ipsum sententiae explendae satis cum sit, miror, undenam alterum illud in contextum irrepserit. DOUZA. Ego verbum, *abstulit* quod in nullis libris & editionibus antiquis exstat, induxi, & pro *interfecit*, scripsi, *intercepit*, ut lib. III. Hist. *Commeatibus interceptis*, ubi vulgo, *interfectis.* A. POPMA. In MSS. *obtinio interfecit Domitium.* Carrio conjecit *oblivio abstulit*, & τὸ *interfecit*, quod nullum locum habere possit propter sequens *interfectos*, delet: deinde & tentat: *obticeo? Domitium.* Idem *interfecit* confodiunt Douza Pater & Freinshemius. Fortassis: *An illa, quae paulo ante hoc bellum in Cn. Pompejum increpabantur, oblivio intercepit? Domitium, Carbonem, Brutum, &c.* GRONOVIUS. De Bruto, Carbone, Domitio interfectis, ita res habet. Post bellum civile Marianum, victor exstitit L. Corn. Sulla. Post hanc victoriam, tanta proscriptionum vis, tanta civium mactatio insecuta est, quanta ante Romae nunquam audita fuerat. Sed aliud novum insuper ex hoc bello enatum, quod Sertorianum appellant, quodque eleganter Florus scribit nihil aliud fuisse quam Sullanae proscriptionis hereditatem. Contra hunc Sertorium, ut jam hostem P. R. missi sunt, Metellus, & Cn. Pompejus paulo post victores. Sertorio exstincto, novum continuo bellum exarsit, revocante Lepido maximam partem proscriptorum. Huic se opposuerunt Lutatius Catulus, Cn. Pompejus, Sullanae dominationis successores & jam antesignani. Sed quae

neque in proelio belli jure, sed post ea supplices per summum scelus interfectos: plebem Romanam in villa publica pecoris modo conscissam.

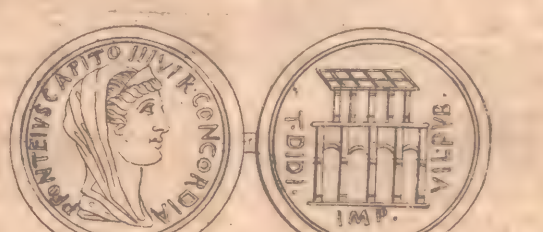
XXXVII. Heu quam illa occulta civium funera, & repentinae caedes in parentum, aut liberorum sinum, fuga mulierum, & puerorum, vastatio domorum! ante partam a te victoriam omnia saeva, atque crudelia erant. Ad quae te illi iidem hortantur: & scilicet id certatum esse

quae de Bruti, Carbonis, Domitii nece scribit Sallustius, ea pleraque facta sunt bello Mariano & Sullano. Nam L. Domitius, & Q. Mutius Scaevola, Pontifex Maximus, in aedem Vestae fugiens, jussu Marii in ipso aedis vestibulo occisus est, ut plerique existimant a Damasippo; ut Appianus vult, a Bruto Praetore urbano. Carbonem autem Pompejus occidit in Sicilia, muliebriter etiam flentem. Idem & Brutum interfecerat bello Lepidi. Hi igitur omnes non jure belli, sed per summum scelus trucidati fuerant, quae facinora Sallustius, Juris publici peritissimus, his verbis infamat: *Alios item non armatos, neque in proelio belli jure, sed postea supplices per summum scelus interfectos.* COLER.

PLEBEM ROMANAM IN VILLA PUBLICA PECORIS MODO CONSCISSAM] Alias in bellis civilibus vix saevitur in mediocres; sed in capita semper cuditur haec faba. Vell. lib. II. cap. 22. *Neque licentia in mediocres saevitum; sed excelsissimi quique eminentissimae civitatis viri, variis suppliciorum generibus affecti*, ut eum locum recte emendat Rhenanus, & post eum Acidalius. Gruterum enim qui in bellis lectum negat, in mediocres saevitum, vix audio, quum ad hoc ipsum Sullae factum, Vellejus respicere potuerit. Plura, ad explicationem hujus loci pertinentia, vide apud Lips. ad Senecae lib. I. de Clem. cap. 12. Erat autem *Villa publica* locus in campo Martio. Augustin. lib. III. de C. D. cap. 29. RUPERT.

IN VILLA PUBLICA] Id ipsum quoque bello Mariano accidit. Florus lib. III. cap. 21. *Quatuor millia deditorum inermium civium in villa publica interfici jussit.* In numero tamen interfectorum dissentiunt auctores. Corn. Nepos IX. millia ponit: Livius VIII. Plutarchus VI. Augustinus lib. III. de Civit. Dei VII. Porro, Villa publica, in Campo Martio fuit, domus illa quidem amplissima & recipiendis hostium legatis destinata. COLERUS.

PECORIS MODO CONSCISSAM] Supra *more pecorum* dixit, & lib. Hist. II. *vice pecorum obtruncabantur.* Tacit. XII. *modo pecorum a barbaris trahebantur.* & Livius lib. XL. *Modo pecorum fugientes per saltus invios consectati ciderunt.* Videndum ergo an hic *pecorum*, pro *pecoris*, legi debeat. Et ipse supra, *bonus pecori agere*; quamvis Caesar dixerit, *Magna vis pecoris.* CIACCON.

De *villa publica*, videnda quae notavimus ad denarium familiae *Didiae* & *Fontejae.* *Modo* autem *pecoris* dixit, quod supra, *more pecorum.* & lib. II. Hist. *Ceteri*, inquit, *vice pecorum obtruncabantur.* Tacitus lib. XII. *Modo pecorum barbari trahebantur.* & Livius lib. XL. *Modo pecorum fugientes per saltus invios consectati ciderunt.* Sed apud Sallust. hoc loco non est necesse mutare, *pecoris*, in, *pecorum*, cum ipse alibi dixerit, *bonus pecori ager.* & Caesar item, *Magna vis pecoris.* URSIN.

CONSCISSAM] *Heu quam*, Lege: *concisam. Heu quo illa.* GRONOV.

VASTATIO DOMORUM] Omnes libri, *domuum.* CARRIO.

A TE VICTORIAM OMNIA] Postremam vocem ignorant vetus editio Fabri & Briconeti, itaque dele a sententia, optime. CARRIO. Ego potius illam retinerem: delerem autem τὸ *erant.* GRONOVIUS.

AD QUAE TE ILLI IIDEM HORTANTUR] Illi iidem, id est, *dominationis magistri* ac *cruenti sycophantae*, qui consilium meum, quo tibi omnia arma de manibus excutio, atque adeo ad mansuetudinem magis magisque transduco, exsibilant,

esse utrius vestrum arbitrio, injuriae fierent: neque receptam, sed captam a te Rempublicam & ea caussa exercitus stipendiis confectis, optimos, & veterrimos omnium, adversum fratres, parentesque, alii liberos, armis contendere; ut ex alienis malis deterrimi mortales ventri, atque profundae lubidini sumtus quaererent; atque essent obprobria victoriae: quorum flagitiis conmacularetur bonorum laus.

XXXVIII. Neque enim te praeterire puto quali quisque eorum more, aut

lant, & me corruptorem victoriae tuae praedicant. Verebatur enim Sallustius ex iis esse, qui perpetuum malum Regum omnium, & principum sunt, & quos in principibus perstringit Sen. lib. VI. De Benef. cap. 30. *Secuti iram, quam nemo revocabat, multorum sanguinem hauserunt, fusuri novissime suum &c.* Deterret vero hic Caesarem ab hujusmodi cruentis consiliis, subjiciendo velut imaginem futurorum malorum, quae ab iis proficisci solent. Spectat ad hunc locum communem ῥῆσις illa Vopisci in Aureliano: *Et quaeritur quidem, quae res malos principes faciat? Jampridem nimia licentia; deinde rerum copia; amici praeterea improbi, satellites detestandi.* Ac tales Nero praeter alios habuit Tigellinum & Poppaeam, quos scribit Tacit. XV. Annal. *fuisse saevienti principi intimos consiliorum: horumque ille malas artes, quibus solis pollebat, gratiores ratus, si principem societate scelerum obstringeret, ad caedem virorum illustrium eum impellebat: haec vero, in parricidium & perniciem matris Agrippinae, eundem instigans, aliquando per facetias incusabat, & pupillum vocabat, qui jussis alienis obnoxius non modo imperii, sed libertatis etiam indigeret*, ut scribit lib. IV. Rupert.

Utriusque vestrum] Scribe de libro Vaticano & Fabri: *Utrius vestrum arbitrio injuriae fierent.* Scilicet, inquit, id a vobis civilibus istis actum esse bellis, tuone an vero Pompeji arbitratu fierent injuriae. Carrio.

Neque receptam sed captam a te Rempublicam] Non aberrarunt a vero, qui sic judicarunt. Nam & Cicero lib. VIII. Epist. ad Att. 11, de causis belli civilis inter Pompejum & Caesarem conflati, disserens, *Dominatio*, inquit, *quaesita ab utroque est, non id actum, beata & honesta civitas ut esset.* Sed & Plut. in Bruti vita, omnes ait servitutem civium suorum quaesisse, uno Bruto excepto, cui bellum gerenti libertatem Pop. Rom. non vero servitutem cordi fuisse, etiam ex adversariorum ipsius confessione appareat. Rupert. Ausonius in Caesaribus Epigr. XX. pag. 225. Edit. Tollianae:

Tuque, Severe pater, titulum ne horresce novantis,
Non rapit imperium vis tua, sed recipit.

Haverc.

Et ea causa exercitus stipendiis confectis, optimos et veterrimos omnium] Corruptum hoc colon dicam, & dicam tantum. Vix enim medeor, absque MSS. Tamen si conjecturas non aspernaris, promam quid in mentem mihi venerit. Quatuor istas voces, *optimos & veterrimos omnium*, ferre possem si quis jugularet. Sunt enim infarta e glossis, & nihil aliud, quam interpretatio illorum, *exercitus stipendiis confectis.* Sic & in aliis belli illi superiorum saeculorum librarii, quaecunque ad oram & in margine alicujus libri, vel supra lineam explanationis loco adscripta repererunt, simul in textum receperunt, saepe etiam, quod glossemata illa melius intelligerent, veteri genuina scriptura expulsa. Reliqua sic concipio: *Parentesque alibi, alibi liberos armis contendere.* Nam & hoc saepe factum, ut una vox propter similitudinem sequentis lateret. Vide similia exempla apud Schiopp. in arte Critica. Haec olim ita videbantur, nunc retineo vulgatam cum Gronovio ad Livii lib. III. cap. 37. Rupert.

Parentesque alibi, alibi liberos] Ut solet, in bellis civilibus. Sane & apud Tacitum lib. III. Hist. cap. 25. occurrit horribilis, & plusquam miserabilis planeque tragicus casus, quo filius patrem interfecit ab altera parte pugnantem. Ovid. lib. III. Fastor.

—— *Hinc conjunx, hinc pater arma tenet.*

Rupert.

Alii liberos] Sic Livius III. 37. *Et jam ne tergo quidem abstinebatur: Virgis caedi, alii securi subjici.* Caesar. I. 8. vid. omnino Gronov. ad locum Livii supra laudatum. Wasse.

Ut ex alienis malis deterrimi mortales —— sumtus quaererent] Quam ex aliena calamitate vulgus militum saepe messem quaerat, docet Cic. IX. ad Att. Ep. 6. & lib. VI. Fam. 6. Rupert.

Quali quisque] Fabri, *quales quisque.* Carrio.

Etiam

aut modestia, etiam tum dubia victoria, sese gesserit; quoque modo in belli administratione scorta, aut convivia, exercuerint nonnulli; quorum aetas ne per otium quidem tales voluptates sine dedecore adtigerit. De bello satis dictum. De pace firmanda quoniam tuque, & omnes tui agitatis: primum id, quaeso, considera, quale id sit, de quo consultas: ita, bonis, malisque dimotis, patenti via ad verum perges. Ego sic existumo, quoniam orta omnia intereunt, qua tempestate urbi Romanae

ETIAM TUM DUBIA VICTORIA] Quae alias moderatos reddere debuisset. Siquidem remoto metu, vel votorum suorum compotes, & cum res suas constabilitas existimant, quali sint ingenio, tum demum aperiunt, & in scelera simul ac dedecora prorumpunt. Lactant. lib. VI. Instit. cap. 6. *Quidam probitate ficta viam sibi ad potentiam muniunt, faciuntque multa, quae boni solent, eo quidem promtius, quod fallendi gratia faciunt: utinamque tam facile esset praestare, quam facile est simulare bonitatem! Sed ii, cum esse coeperint propositi, ac voti sui compotes, & summum potentiae gradum ceperunt: tum vero simulatione deposita mores suos detegunt, rapiunt omnia, & violant, & vexant, eosque ipsos, quorum causam susceperunt, insequuntur.* RUPERT.

GESSERIT] Idem Fabri, *gesserint*. CARRIO.

QUOQUE MODO IN BELLI ADMINISTRATIONE SCORTA, AUT CONVIVIA EXERCUERINT NONNULLI] Eadem loquendi ratione usus & Plautus Amphitr. *Haec nox scita est exercendo scorto conducto male.* Item Catullus:

AEmulus iste tuus, qui vestrum exercet amorem.

DOUZA.

QUORUM AETAS NE PER OTIUM QUIDEM TALIS VOLUPTAS SINE DEDECORE ADTIGERIT] Venetum *talis voluptatis*. RIVIUS.

QUALE ID SIT] Omnes libri, *qualis sit*. CARR.

QUONIAM ORTA OMNIA INTEREUNT] AEterna lex, a principio dicta omni mundo, nasci, denasci, oriri, aboriri: nec quicquam stabile, aut firmum arbiter ille rerum esse voluit, praeter ipsum.

—— Uni DEO
Nunquam senectus, atra nec mors imminet:
Sed alia miscet domitor aetas omnia;

exclamat Sophocles; cui addendus Tacitus III. Annal. 55. & Sen. in Octavia Act. V.

Regitur fatis mortale genus,
Nil sibi quisquam spondere potest
Firmum ac stabile.

Pachymer. lib. II. cap. 27. *Fatum ut animantibus, ita & civitatibus inevitabile.* Vell. lib. II. cap. 11. *Urbium imperiorumque nunc floret fortuna, nunc nescit, nunc interit.* Adde Freinsh. in Curt. lib. V. cap. 1. §. 34. & lib. V. cap. 7. §. 9. Morell. in Stat. pag. 52. De conversione omnium rerum, egregie disserit H. Grotius, in de V. R. C. pag. 166. RUPERT.

QUA TEMPESTATE URBI ROMANAE FATUM EXCIDII ADVENTARIT] Sic Juvencus:

Immortale nihil mundi compage tenetur,
Non orbis, non Regna hominum, NON AUREA ROMA.

Alias vulgo credebant, urbem Romam aeternam fore: idque ipsum tinnit Erinnia poëtria, hisce versibus, quibus Romam affatur, a Lipsio lib. I. de Magn. Rom. cap. 2. sic Latinitate donatis:

Ipsa quae gaudet variare cuncta,
Resque transformare hominum, Vetustas,
Spirat haec uni tibi semper auram a
Puppe secundam.

Ex hac opinione fluit illud Horatii lib. III. Carm. Od. 30.

Crescam laude recens, dum Capitolium
Scandet cum tacita virgine pontifex.

Ad quem locum Torrentius: „ His verbis nominis sui perpetuitatem significat. Romam enim credebant aeternam fore. Quo illud quoque Virgilii referendum lib. IX.

„ *Dum domus AEneae CapitolI immobile saxum*
„ *Accolet, imperiumque pater Romanus habebit.*

„ Et hinc illae marmorum ac numismatum inscriptiones, ROMA AETERNA, IMPERII PERPETUITAS." Haec Torrent. Et ejusdem sententiae aenigma Varronianum est apud Gellium lib. XII. cap. 6. constitutum a Barthio lib. XVI. Adv. 23.

Semel-minus? non. Bis-minus? non. Sat scio.
An utrumque? verum. Ut quondam audivi dicier,
Jovi ipsi regi noluit concedere.

Significat Romanum imperium sine termino mansurum. Quin & divinos honores Romae plerique veterum tribuere, *templaque ac sacerdotes ei instituere*, ut in Asia Smyrnaei ac Pergamenses, in Graecia ipsi Athenienses; unde inscriptiones & nummi veteres: ΡΩΜΗ ΘΕΑ, ROMA AETERNA, ROMAE ET AUGUSTO. Idem Torr. ad Horat. IV,

nae ſatum excidii adventarit, cives cum civibus manus conſer-turos: ita defeſſos, & exſangues regi, aut nationi praedae futuros. Ali-

IV. Carm. Od. 3. Tiberius apud Tac. lib. III. Annal. cap. 6. *Principes mortales, Rempublicam aeternam eſſe.* Aliter tamen *conditor Sibyllinorum carminum*, qui Romam ῥώμην futuram canit. Ac ſane, hodiernam Romam, veteris urbis tantum cadaver eſſe, conſtat. Unde praeclare Lipſ. lib. I. de Conſt. cap. 16. *Illa ipſa rerum gentiumque domina, & falſo AEterna urbs, ubi eſt? obruta, diruta, incenſa, inundata; periit non uno leto, & ambitioſe hodie quaeritur, nec invenitur in ſuo ſolo.* Freher. Not. ad Petr. de Andlo lib. II. cap. 20. Romanis veterem & ridiculam hanc perſuaſionem fuiſſe putat, a poſſeſſo Palladio, eoſque ſibi blanditos, Jovis verbo ad Junonem:

His ego nec metas rerum, nec tempora pono:
IMPERIUM SINE FINE DEDI.

Quo alludit Sulpicia Poëtria in Satyra, de edicto Domitiani:

Aut fruſtra uxori mendaxque Dieſpiter olim,
IMPERIUM SINE FINE DEDI, *dixiſſe probatur.*

Ego, omnia de vano hauſta, non adducor, ut exiſtimem, ſed potius famam ad gentiles perveniſſe, e ſacratiſſimis Danielis Prophetae vaticiniis, &, quae de imperio dicuntur, perperam intellecta de Urbe. Conſtat enim ex iis, Romanum imperium, cum ſole & luna, ſemper fore, nec finem ante magnum illum & decretorium diem, ſortiturum. Quanquam non ſim neſcius, alio trahi ab aliis, v. g. ab Alſtedio, cujus in θ. Chronolog. pag. 483. haec verba repeRiuntur: „ Philoſophi, rerum Aſtronomicarum „ peritiores, numerant quatuor Monarchias, „ non ſecundum praedominium Regnorum, ſed „ ſecundum IV. Cardines Mundi. Prima eſt „ Orientalis, Aſſyriorum. Secunda Meridionalis, Perſarum & Graecorum; Tertia Occidentalis, Romanorum: Quarta Septentrionalis ſive Borealis, quam Deus conſtituet in Septentrione per Leonem Septentrionalem, magna „ cum admiratione illorum, qui divinam Apocalypſin, & harmoniam illam, quam hic exerto digito monſtramus, nihili faciunt." Haec ille. Ego nolim natare in hoc freto, vel, contra veterum omnium auctoritates, novi quidpiam moliri. Vide Bern. in Tuba Pacis pag. 14. & 15. RUPERT.

CIVES CUM CIVIBUS MANUS CONSERTUROS] Ait alibi: *Diſcordia maximas res dilabi*; quod praecipue de civitatibus intelligendum eſſe docet Democritus: Ἀπὸ ὁμονοίης, inquit, τὰ μεγάλα ἔργα, καὶ ταῖς πόλεσι τοὺς πολέμους δυνατὸν κατεργάζεσθαι, ἄλλως δ᾽ οὔ. Haec bellorum civilium vis ac potentia, ut civitates alias inexpugnabiles facillime perdant. Sed vere puto de Roma ſcripſit Florus lib. IV. *Jam pene toto orbe pacato majus erat imperium Romanum, quam ut illud externis viribus exſtingui poſſet. Itaque invidens fortuna principi gentium populo, ipſum illum in exitium ſuum armavit.* Haec etiam de Romanis ſententia fuit Hetruſcorum, teſte Livio. COLER. Ite tripodes fibrae, ſortes, aves, ſidera, monſtra: nemo eventus futuri ſignum certius legit; nemini rerum imminentium verior obverſata ſpecies, quam Salluſtio. Nimirum ex hoc loco clare cognoſcimus, prudentiam quodammodo eſſe divinationem, ſive, ut auctor libri de IV. Virtutibus loquitur, *praeſentia ordinare, futura providere, praeterita recordari:* ac libenter Nepoti credimus de Cicerone, non ea ſolum, quae, vivo ſe, acciderunt, futura praedixiſſe, ſed etiam, quae poſtea uſu venere, ceciniſſe ut vatem. Sic Ageſilaus, ſic Hannibal de exitu rerum divinarunt: ſic & Salluſtius excidium urbis Romae cauſſaſque praeſenſit, ut evenit. Utinam tales conſultores ſint Principibus noſtris, tales Rebuspublicis; cum bella ſuſcipienda, cum ſocietas ineunda, cum partibus accedendum, aut renunciandum, cum paces faciendae ſunt! Plura, de hac divinatione, vide apud elegantiſſ. Boeclerum Comm. in Corn. Nep. Quod vero bellis civilibus defeſſi, & exſangues nationi praedae fuerint Romani, quid opus pluribus dicere? Fuere Gothis, Hunnis, Vandalis, Longobardis, & omni barbarorum faeci prodeunti e latebris. RUPERT.

ITA DEFESSOS ET EXSANGUES REGI AUT NATIONI PRAEDAE FUTUROS] Hoc enim ſemper hoſtes externi faciunt, ut exſpectent, donec, attritis bellantium inter ſe viribus, victos victoreſque defeſſos, pariter aggrediantur. Exemplo ſit Eumenes, Rex Bithyniae, qui ſparſis, conſumtisque, Seleuco & Antiocho, bello inteſtinae diſcordiae, quaſi vacantem Aſiae poſſeſſionem invaſurus, victorem Antiochum Galloſque aggreditur. *Nec difficile ſaucios adhuc, ex ſuperiore congreſſione, integer ipſe viribus ſuperat*, ut refert Juſtin. lib. XXVII. cap. 3. §. 1. & 2. ubi notam Bernecceri conſule. Et hinc firmiſſima ratione petita, ſupra in Catilin. c. 39. judicat idem noſter, nec Catilinae victoriam diu laetam fuiſſe futuram, ſi quam fortunae benignitas adſtruxiſſet: *Quod ſi primo proelio*, inquiens, *Catilina ſuperior, aut aequa* ma-

Aliter non orbis terrarum, neque cunctae gentes conglobatae, movere, aut contundere queunt hoc imperium. Firmanda igitur ſunt concordiae bona, & diſcordiae mala expellenda.

XXXIX. Id ita eveniet, ſi ſumtuum, & rapinarum licentiam demſeris; non ad vetera inſtituta revocans, quae, jam pridem conruptis moribus, ludibrio ſunt; ſed ſi ſuam cuique rem familiarem finem ſumtuum ſtatueris:

manu, diſceſſiſſet; profecto magna clades atque calamitas Rempublicam oppreſſiſſet; neque illis, qui victoriam adepti forent, diutius ea uti licuiſſet; quin defeſſis & exſanguibus, qui plus poſſet, imperium atque libertatem extorqueret. Huc pertinent egregii verſus Michaëlis Hoſpitalis lib. IV. Ep. 7. ad Carolum Cardinalem Lotharingiae:

O caecas hominum mentes! dum mutua ſtulti
Paſtores odia exercent, lupus intrat ovile.

Elucet denique hinc ſapientia conſilii illius, veterum Franconum, de finiendis bellis civilibus, quo de ſupra ad Jugurth. cap. LXXIX. RUPERT.

ALITER NON ORBIS TERRARUM, NEQUE CUNCTAE GENTES CONGLOBATAE CONTUNDERE QUEUNT HOC IMPERIUM] Vide Virdung. ad Agr. Tac. c. XII. & XXIX. Not. ad Flori lib. IV. cap. 12. §. 1. Bern. in Ger. Tacit. quaeſt. 122. De Hiſpanis vide, quae ſcripſit Thuan. lib. XLVIII. in Deſcript. Hiſpaniae. RUPERT.

CONCORDIAE] Fabri & Briconeti, *firmanda igitur ſunt vel concordiae.* CARRIO.

SI SUMTUUM ET RAPINARUM LICENTIAM DEMSERIS] Cauſas diſcordiae ex abdito eruit. Nam ex ſumtibus egeſtas, ex egeſtate rapinae, e rapinis diſcordiae oriuntur. Quod ex ſumtibus egeſtas, diducit Picc. d. XVIII. cap. 4. quod ex egeſtate rapinae, docet vulgatum illud:

Qui ſua conſumunt, cum deëſt, aliena ſequuntur.

quod ex rapinis rerum turbatio, teſtatur ipſe C. Julius Caeſar lib. VI. *Ne qua oriatur pecuniae cupiditas, qua ex re factiones diſſenſioneſque naſcuntur.* RUPERT.

VETERA INSTITUTA REVOCANS] Intelligit leges ſumtuarias & cibarias, Liciniam, Fanniam, Didiam, Orchiam & alias ejuſmodi. Has leges optimas in contemptum ob corruptos civitatis mores abiiſſe non tantum hic ſcribit, ſed exprobrat Romanis Tertullianus quoque Apologet. cap. VI. *Quonam illae leges abierunt ſumptum & ambitionem comprimentes, quae centum aera non amplius in coenam ſubſcribi jubebant, nec amplius quam unam inferri gallinam, & eam non ſaginatam? Video enim centenarias coenas a centenis jam ſeſtertiis dicendas.* Hoc autem ſalubre Salluſtii conſilium, quin Caeſari maxime probatum fuerit, nemo eſt qui dubitet; quippe recordatus legum Juliarum, quae ſub ipſo etiam Auguſto latae, quarum non poſtrema fuit ſumptuaria, de qua Suetonius & Agellius. COLER. Intelligit leges ſumtuarias & cibarias, Liciniam, Fanniam, Didiam & alias. Eſt vero & hoc dogma e ſacrariis prudentiae, ſiqui depravatos ſaeculi mores, ad veterum inſtitutorum uſum, revocare conentur, vulgo eſſe joco & riſui. Quaeſo, tempora & homines noſtros inſpice; quis vetuſtis moribus utitur ſine nota incivilitatis? Natus eſt adverſo Genio, iratiſque Lubentiis ac Gratiis, quiſquis laſciviae non blanditur? quis, ſi optima inſtituta in uſum revocare tentet, non ſtatim audit imperitus praeſentis ſtatus? Imo joco ac riſui eſt, quaſi retro vivere velit. Hoc nemo felicius expreſſerit illis, qui turbidum vitae genus in ſcena repraeſentant. Apud Ariſtophanem in Nubibus, pater ut filium ſtultitiae damnet, ait, eum *ſapere antiqua.* Et apud Plautum in Trinummo, ubi Staſimus ſervus ſic optat: *Utinam veteres mores, vetereſque parſimoniae potius majori honori hic eſſent, quam mores mali!* reſpondet Charmides ſenex: *Dii immortales! baſilica hic quidem facinora inceptat loqui, Vetera quaerit, vetera amat: hunc morem majorum eſſe, ſcias.* Adde Bernecc. ad Germ. Taciti quaeſt. 93. f. & q. 107. & 112. f. RUPERT.

ET FINEM SUMTUUM STATUERIS] *Et*, vacat, ut opinor. CIACCON. & URSIN. Conjunctionem, *&*, dele. Vult enim unicuique facultates ſuas & rem familiarem modulum ſumtuum eſſe. Accedunt libri. CARRIO.

STATUERIS] Cauſſas diſcordiae ex abdito eruit. Nam ut ex ſumtibus & luxuria egeſtas, ita ex egeſtate rapinae procedunt. Rapaces autem diſcordiae civilis faces. Priorem cauſſam idem ſcriptor graviſſime in Bello Catilin. & alibi declarat. Eamque inter alias Rerumpublicarum peſtes primam retulit Pythagoras; quem ait dixiſſe Stobaeus: *εἰσιέναι εἰς τὰς πόλεις πρῶτον τρυφὴν, ἔπειτα κόρον, εἶτα ὕβριν, μετὰ δὲ ταῦτα ὄλεθρον.* Appoſite Florus lib. III. *Magnificus apparatus conviviorum, & ſumptuoſa largitio, nonne ab opulentia, paritura*

ris: quoniam is inceſſit mos, ut homines adoleſcentuli, ſua, atque aliena conſumere, nihil lubidini, atque aliis rogantibus denegare, pulcherrumum putent; eam virtutem, & magnitudinem animi; pudorem, atque modeſtiam pro ſocordia aeſtiment. Ergo animus ferox, prava via ingreſſus, ubi conſueta non ſuppetunt, fertur accenſus in ſocios modo, modo in cives; movet compoſita, & res novas veteribus adquirit. Quare tollendus foenerator in poſterum, uti ſuas quiſque res curemus: ea vera, atque ſimplex via eſt, magiſtratum populo, non creditori, gerere; & magnitudinem animi in addendo, non demendo Reipublicae oſtendere.

XL. At-

mox egeſtatem? Haec Catilinam patriae ſuae impegit. Coler.

Homines adoleſcentuli] Intelligit juventutem Romanam, quae ſi corrupta eſt, Reſpublica nunquam valebit. Nihil autem ad prodigalitatem propenſius, quam juvenum animi. Ubi vero ille mos inceſſit, quem Salluſtius ait, jam non amplius admonitione, ſed cenſura & correctione opus. Intra pudoris itaque & modeſtiae ſepta a pueris includenda & continenda Juventus, in omni civitate. Id ſevere Plato quoque libro V. de Republica praecipit, ubi inter cetera, περὶ δὲ, inquit, αἰδῶ χρὴ πολλὴν οὐ χρυσὸν καταλείπειν. De modeſtia vero ſive mediocritate juventutis eleganter Hippotamus Pythagoraeus: Τὸ καθόλου δὲ πειρᾶσθαι διὰ τούτων, ὡς ἔτι μάλιστα ποιεῖν τὴν πόλιν, ὅπως ὁμολογήσῃ καὶ σύμφωνος τοῖς αὐτοῖς μέρεσιν, ἀλλὰ μὴ στασιάζουσα καὶ διαμαχομένα ἐσσεῖται δι' ἑτέρου, ἀλλὰ καὶ τὰ πάθεα τὰς ψυχὰς παιδεύηται τῶν νέων, καὶ εὖ τὸ μέτριον τηρῆται. Id eſt, *Et univerſe hoc eniti decet, ut his modis, quantum fieri poteſt, civitatem conſonam partibuſque ſuis concinnam & aequalem reddamus, ne diſcordia & ſeditionibus commoveatur. Hoc ita eveniet, ſi juvenilium animorum affectus regentur, & ad modeſtiam ducentur.* Contra ſi fiet, illud ſequetur, quod nemo melius, aut gravius quam Salluſtius dixerit: *Ergo animus ferox, prava via ingreſſus, ubi conſueta non ſuppetunt, fertur accenſus in ſocios modo, modo in cives: movet compoſita, & res novas veteribus adquirit.* Coler.

Res novas veteribus adquirit] Si ſanus hic ſit locus, tum ſenſus eſſe videtur: movent pacata, & veteribus largitionibus id apud plebem aſſequuntur, ut ex Praeturis & Conſulatibus ſumtui & lubidini ſuppetant. Vel ſaltem: *alia ſuper alia cumulat*, quomodo accepiſſe Ambroſium Serm. LXXXI. putem. *Semper enim ſtudet avaritia* cumulare nova veteribus. Audiamus jam Criſpinum. *Veteribus HOC EST. ALIENA CONSUMENDO, NIHIL LUBIDINI DENEGANDO. CAETERUM VIDE MIHI, QUAESO, QUOMODO SENTENTIAM SUAM EXPRESSERIT. PETITA RES EX IPSIS NATURAE VISCERIBUS, UBI OMNIA IISDEM CONSERVANTUR PRINCIPIIS, QUIBUS GENERATA SUNT. VERUM JOCUS EST EX RERUM VETERUM ET NOVARUM OPPOSITIONE. QUAE EO MINUS BENE COMPOSITA VIDENTUR, QUOD EX VETERIBUS NOVA SOLEANT EMERGERE.* O Diva Nox! Wasse in *Add.*

Tollendus foenerator] Foenoribus enim juventus, quaſi quodam aucupio irretitur, & a bonarum artium ſtudio arcetur. Bodinus legendus lib. V. cap. 2. Hoc tantum addo, nullam eſſe tamen inter leges Julias, de Foeneratoribus. Et de antiqua illa Genutia res eſt nota: de Duilia item. Coler. Quomodo foeneratorum licentiam ſuſtulerit Caeſar vide Tacit. VI. Annal. 16. ibique Lipſium. Ita Zamoſcius, magnus ille quondam Poloniae Cancellarius, amore tranquilli ſtatus patrii, ſuprema voluntate, foeneratorum coërctionem proceribus Regni commendavit, his verbis: *Civibus pietatem erga patriam, obſervantiamque erga regem commendo: ut luxum & diſcordiam fugiant quam maxime, & foeneratorum avaritiam, publico conſenſu, coërceant, rogo.* Rupert.

Ea vera atque ſimplex via eſt, magiſtratum populo, non creditori, gerere] Mens: Officium tuum ad ſalutem populi, quam creditorum, dirigere decet, & magnificum eſſe in augenda, non minuenda Republica. Huc pertinet illud Ciceronis V. de Rep. *Moderatori Reipublicae beata civium vita propoſita eſt: ut ſcilicet ea opibus firma, copiis locuples, gloria ampla, virtute honeſta ſit.* Vide Lipſ. N. ad lib. II. Polit. c. 6. Rupert.

At-

XL. Atque ego ſcio, quam aſpera haec res in principio futura ſit, praeſertim iis, qui ſe in victoria licentius liberiuſque, quam artius, futuros credebant; quorum ſi ſaluti potius, quam lubidini, conſules; illoſque noſque & ſocios in pace firma conſtitues. Sin eadem ſtudia, arteſque juventuti erunt: nae iſta egregia tua fama ſimul cum urbe Roma brevi concidet. Poſtremo ſapientes pacis cauſſa bellum gerunt, laborem ſpe otii ſuſtentant. Niſi illam firmam efficis, vinci, an viciſſe, quid retulit? Quare capeſſe per Deos Rempublicam, & omnia aſpera, uti ſoles, pervade. Namque aut tu mederi potes; aut omittenda eſt cura omnibus. Neque quiſquam te ad crudeles poenas, aut acerba judicia, invocat, quibus civitas vaſtatur magis, quam corrigitur; ſed uti pravas artes, malaſque lubidines, ab juventute prohibeas.

XLI. Ea

Atque ego scio, quam aspera haec res in principio futura sit, praesertim iis, qui se in victoria licentius, liberiusque, &c.] Quam variae multorum ſpes ſint ante victoriam, docemur ipſius Caeſaris exemplo, in quem plerique poſtea inſurrexerunt, qui ſe in victoria licentius, liberiuſque quam artius futuros credebant. Sic enim de ipſo, & hiantibus illorum cupiditatibus, diſſerit Seneca lib. III. de Ira cap. 30. *Cariſſimis iraſcimur, quod minora nobis praeſtiterint, quam mente concipimus, quam quae alii tulerint. Hinc perniciosiſſimae irae naſcuntur, & ſanctiſſima quaeque invaſurae. Divum Julium plures amici confecerunt, quam inimici, quorum non expleverat ſpes inexplebiles. Voluit quidem ille: neque enim quiſquam liberalius victoria uſus eſt, ex qua nihil ſibi vindicavit, niſi diſpenſandi poteſtatem: ſed quemadmodum ſufficere tam improbis deſideriis poſſet, quum tantum omnes concupiſcerent, quantum poterat unus?* Haec ille, quem & conſulere potes cap. ſeq. & lib. II. de Benef. cap. 27. ibidemque Lipſium. E recentioribus hunc procerum ſuorum affectum detexit prudentiſſima principum, nuper Angliae regina, Elizabetha, apud Buchan. lib. XVII. Rer. Scoticar. in reſponſione ad poſtulationem legatorum Reginae Scotiae: *Qui me, cum Elizabeth modo vocarer, ſumma benevolentia complectebantur, & ſi forte alacriore vultu eram intuita, ſecum cogitabant, ſtatim atque ego regnum adepta eſſem, ſe, pro ſuae cupiditatis potius, quam officii mihi praeſtiti modo, remuneratum iri. Nunc vero cum eventus expectationi non reſpondeat, quidam eorum non gravate novam rerum mutationem, in ſpem fortunae melioris ferunt. Nullae enim principum facultates, quantumvis magnae, inſatiabiles hominum cupiditates explere poterunt.* Rupert.

Si eadem] Omnes libri, *ſin eadem.* Carrio.

Sapientes pacis caussa] Ita Cicero: *Ita bellum ſuſcipiatur, ut nihil aliud, quam pax quaeſita videatur.* Probat etiam ſanctus Auguſtinus: *Cui,* inquit, *licentia iniquitatis eripitur, utiliter vincitur.* Et alibi: *Apud veros Dei cultores etiam illa peccata non ſunt, quae enim non cupiditate aut crudelitate, ſed pacis ſtudio geruntur, ut mali coërceantur, & boni ſubleventur.* Adtraho & illud Flori lib. III. cap. 21. *Vincentibus, quibus pax & quies potior.* Seneca Hercule Furente:

Si aeterna ſemper odia mortales agant,
Nec coeptus unquam cedat ex animis furor,
Sed arma felix teneat, infelix paret,
Nihil relinquent bella.

Et iterum:

Pacem reduci velle victori expedit,
Victo neceſſe eſt.

Coler. Vide Lipſ. Polit. lib. V. cap. 4. Rupert.

Et omnia aspera, uti soles, persuade] Legendum, *pervade,* ex Veneto. Id quod ſenſus quoque ipſe poſtulare ita videtur. Rivius.

Uti soles pervade] Sic recte olim correxi, nam quod in aliis eſt, *perſuade,* id rectum eſſe cui quaeſo perſuaderi poterit? Carrio. In Jugurth. dixit *ſupervadere,* ſed illud alterum tuetur Ammian. pag. 192. 1. pervadere *cuncta cogitabant.* Vocem *aſpera* ſervat Tacitus Annal. IV. *Infoecunditati terrarum, aut* aſperis *maris obviam it.* Wasse in *Add.*

Neque quisquam te ad crudeles poenas, aut acerba judicia invocat] Hoc ſimile eſt illis, quae ſupra habentur: *Ne vos ad virilia illa vocem.* Tacitus lib. XVII. *Cum neque ad bellum vos, neque ad periculum voco.* Ciaccon. & Ursin. Vide Not. ad Jugurth. cap. 3. §. 1. Bern. q. in Agr. Tac. 170. Rupert.

Aut acerba judicia invocat] Supra, *Deinde*

XLI. Ea vera clementia erit, consuluisse, ne inmerito cives patria expellerentur; retinuisse ab stultitia, & falsis voluptatibus; pacem concordiamque stabilivisse: non si flagitiis obsecutus, delicta perpessus, praesens gaudium cum mox futuro malo concesseris. Ac mihi animus, quibus rebus alii timent, maxume fretus est, negotii magnitudine: & quia tibi terrae, & maria simul omnia componenda sunt, (quippe res parvas tantum

ne vos ad virilia illa vocem. Tacit. Hist. I. *non ad*
bellum vos neque ad periculum voco. CIACC.

EA VERO] Libri scripti melius, *Ea vera clemen-*
tia e. c. ne merito c. p. e. hoc est, ita rempublicam
constituisse, & bonis artibus, moribusque or-
nasse, ne cives ea committant propter quae me-
rito patria expelli possint. Sed libentius legerem
expellantur, quam *expellerentur*: vel potius sic:
Ea vera clementia erit, ne merito cives patria ex-
pellantur, retinuisse ab stultitia, & falsis voluptati-
bus, omissa voce, *consuluisse*. CIACCON. Omnes li-
bri, *ea vera*. uti supra, *ea vera atque simplex via.*
CARRIO.

NEC INMERITO CIVES PATRIA EXPELLERENTUR]
Vet. cod. meus habet: *Ne merito, &c.* ut sit;
Ne cives ea committant, ob quae merito patria ex-
pellantur. Sic enim magis placet quam, *expelle-*
rentur; & fortasse illud, *consuluisse*, abundat.
URSIN. Plurimi exulabant post bellum civile,
& plerique sua sponte, vel metu Caesaris. Cum
autem illa res sit adversa libertati, data opera
Caesarem non ipsum tantum a proscriptionibus
civium absterret, sed ultro etiam instigat, ut
eos ab omni seditiosorum injuria & exsiliis libe-
ros & securos praestet. Nam cives patria expel-
li, hoc demum asperum & acerbum est impe-
rium, non clementia. Cicero etiam manifeste
dicit exilium non esse poenam judicii. Sic enim
loquitur in Orat. pro domo: *Quid enim est exul?*
Ipsum per se nomen calamitatis, non turpitudinis.
COLER.

RETINUISSE AB STULTITIA, ET FALSIS VOLUP-
TATIBUS] Quo etiam facit sententia illa Aulula-
riae Plautinae: *Hoc servi esse officium reor, Reti-*
nere ad salutem, non herum, quo incumbat, eo im-
pellere DOUZA.

PACEM CONCORDIAMQUE] *Que* deëst libro Fabri:
& in Fabri & Briconeti est, *stabiluisse*, pro, *stabilivis-*
se; uti etiam, *concesserim*, pro, *concesseris*. CARR.

NON SI FLAGITIIS] Hoc est: vera clementia
non fuerit si (quod quidem in praesens suave)
corruptis moribus fraena permittas. WASSE in *Add.*

GAUDIUM CUM MOX FUTURO MALO] Describit
ingenium voluptatis, quae, cum datura videtur
laetitiam, causa doloris est. *Ille ex conviviis &*
luxuria: ille ex ambitione & circumfusa clientium
turba: ille ex amica voluptatem quaerit. Sed omnes
istos oblectamenta fallacia, & brevia decipiunt: sicut
ebrietas, quae unius horae hilarem insaniam, longi
temporis taedio pensat. Sicut plausus & acclamatio-
nis secundae favor, qui magna solicitudine & par-
tus est & expiandus. Sen. ep. 59. ubi negat, hu-
jusmodi homines prorsus habere gaudium; *Quid*
ergo, inquiens, *stulti ac mali non gaudent? non ma-*
gis, quam praedam nacti leones. Cum fatigaverunt
se vino & libidinibus, cum illos nox inter vitia de-
fecit, cum voluptates angusto corpori ultra, quam
capiebat, ingestae, suppurare coeperunt, tunc excla-
mant miseri Virgilianum illum versum:

Namque ut supremam falsa inter gaudia noctem
Egerimus, nosti.

RUPERT.

MAXIME ERECTUS] Omnes libri, *maxime fre-*
tus. CARRIO.

NEGOTII MAGNITUDINE] Proprium alti & he-
roici animi, non tam parvis quam magnis rebus
patrandis aptum esse. COLER. Idem de Providen-
tia cap. 5. *Boni viri laborant, impendunt, impen-*
duntur, & volentes quidem. RUPERT.

QUIA TIBI TERRAE, &c.] Ita modeste vocat
Romanum imperium, quod terra & mari poten-
tissimum erat. Supra tamen non sibi temperavit,
quin diceret: *Neque, si pati potuisset, orbis terra-*
rum bello concussus foret. Et Cicero satis magnifi-
ce, in Orat. de Provinc. Consul. *Nulla gens est,*
quae non aut ita subacta sit, ut vix extet: aut ita
domita, ut quiescat: aut ita pacata, ut victoria no-
stra imperioque laetetur. Nescio quam vere hoc
dixeris, Cicero, ante clausum ab Augusto Ja-
num. Quid enim ad septentrionem conversa pla-
ga postea non est ausa? Quid Pannonii, Dalma-
tae, Mysii, Thraces, Daci? Ipsam Germaniam
victam noluissetis. Florus ait lib. IV. *Germaniam*
quoque utinam vincere tanti non putasset! magis tur-
piter amissa est, quam gloriose adquisita. Sed
omitto Augusti seculum. Diu fuit, ut magis
victi Germani, quam domiti dici debuerint. CO-
LER. Potius est, ut Sallustium, *terra & mari*,
scripsisse credamus. DOUZA.

ADTIN-

tum ingenium adtingere nequit) magnae curae magna merces eſt. Igitur provideas oportet, uti plebes, largitionibus, & publico frumento, conrupta, habeat negotia ſua, quibus ab malo publico detineatur: juventus probitati, & induſtriae, non ſumtibus, neque divitiis, ſtudeat. Id ita eveniet, ſi pecuniae, quae maxuma omnium pernicies eſt, uſum, atque decus demſeris.

XLII. Nam

ADTINGERE NEQUIT] Vaticanus, *attingere nequiret*. CARR.

MAGNAE CURAE MAGNA MERCES EST] Cum multo labore, & ſumtu, & periculo, Maximiliano I. victoria ſtaret, nummus ejus rotam habet, quae ſub mundo volvitur; Reges notans & principes non niſi per tot diſcrimina, ad ardua pervenire, quot in malo punico acini reperiuntur. Sed ut duri corticis & amari malum eſt punicum: acinos habet ſuaves: nucleos medicos: ſic dulciſſima eſt periculorum exantlatorum, recteque factorum memoria. Luckius in Nummis. Habet autem & Nummus inſcriptionem hanc: PER TOT DISCRIMINA. Supra rotam Orbem, infra MALUM Punicum. RUPERT.

UTI PLEBES, LARGITIONIBUS ET PUBLICO FRUMENTO CORRUPTA, HABEAT NEGOTIA SUA] Plebem Rom. ita deſcribit Cic. I. ad Att. 16. *Illa concionalis hirudo aerarii, miſera ac jejuna plebecula.* Vide Caſaub. ad Sueton. Aug. cap. 42. Lipſ. I. Elector. 8. De otioſis in Republica non ferendis egregie diſſerit Bernec. in Germ. Taciti q 62. RUPERT.

LARGITIONIBUS] Quibus magis capitur, quam ullis honoribus. Livius lib. VI. Plebs ad eas leges, quae ad ipſius lucrum & ſublevationem bonorum pertinent, tutandas potius animatur, quam ad eas, quae ad ſolum honorem ſpectant, eumque illi tribuunt. Romae certe leges Foenebres & Agrariae magis auditae, quam de Conſulatu aut aliis muneribus honorariis. Largitionum uſus, morum corruptor unicus, diu Romae incognitus fuit. Teſtatur Salluſtius, graviſſimus ſuae Reipublicae cenſor, in bello Jugurthino: *Nam etiam tum largitio multis ignota erat: munificus nemo putabatur, niſi pariter volens: dona omnia in benignitate habebantur.* Sed de alia largitione loquitur Salluſtius, quam illa plebeja. Quid ex legibus etiam illis Agrariis & Frumentariis calamitatis in Rempublicam invectum ſit, tot ſeditionibus illuſtratum eſt. Florus lib. IV. cap. 13. *Sed haec ipſa in perniciem redibant, & miſera Reſpublica in exitium ſuum merces erat. Nam & a ſenatu in equitem tranſlata judiciorum poteſtas, vectigalia, id eſt, imperii patrimonium ſupprimebat, & emptio frumenti ipſos Reipublicae nervos, exhauriebat aerarium.* Haec Florus. COLER.

HABEAT NEGOTIA SUA] Quam hoc ſit prorſus neceſſarium, intellexit & Draco, dum legem de otioſis tulit ab AEgyptiis petitam. Amaſis enim (ut eſt apud Herod. lib. II.) legem condidit, ut, qui non demonſtraret, unde legitime viveret, morte mulctaretur. Adde Diod. lib. I. Laërtius in Solone dubitans de auctore: *Is qui ſectatur otium*, inquit, *omnibus, accuſare volentibus, obnoxius eſto.* Et addit e Lyſia, Draconem dediſſe hanc legem, Solonem vero promulgaſſe. Ubi Caſaubonus in Notis. Multi auctores ſunt, non a principe Solone eam fuiſſe latam: ſed poenam tantum hominum ἀργῶν lenitam: quum lege Draconis ἀργία, ut fere omnia delicta, morte puniretur. Ab his rurſus diverſus Pollux lib. VIII. *Sub imperio Draconis, pigritiae poena erat infamia: at ſub Solonis, non, antequam ter aliquis fuiſſet deprehenſus.* RUPERT.

PECUNIAE USUM ATQUE DECUS DEMSERIS] Male alii *dedecus*. Sic infra: *verum ſi pecuniae decus ademeris.* &, *ergo inprimis auctoritatem pecuniae demito.* CIACC. & URSIN. Plato III. de Legibus dixerat. Δεῖ καὶ ἀναγκαῖον, τιμάς τε καὶ ἀτιμίας διανέμειν ὀρθῶς· ἐστὶ δὲ ὀρθὰς ἄρα τιμιώτατα μὲν καὶ πρῶτα, τὰ περὶ τὴν ψυχὴν ἀγαθὰ κεῖσθαι, σωφροσύνης ὑπαρχούσης αὐτῇ. Δεύτερα δὲ τὰ περὶ σῶμα καλὰ καὶ ἀγαθά. Καὶ τρίτα, τὰ περὶ τὴν οὐσίαν καὶ χρήματα λεγόμενα. Et lib. IV. Διὸ δὴ ΧΡΗΜΑΤΩΝ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑΝ χρὴ ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΝ τιμᾶν· ὄντων γὰρ τριῶν τῶν ἁπάντων, περὶ ἃ πᾶς ἄνθρωπος σπουδάζει, τελευταῖον καὶ τρίτον ἐστίν, ἡ τῶν χρημάτων ὀρθῶς σπουδαζομένη σπουδή, σώματος δὲ μέση, πρώτη δὲ ἡ τῆς ψυχῆς. De Foeneratoribus etiam Salluſtio praeiverat lib. V. Μήτ᾽ οὖν διδόναι, μήτε δέχεσθαι προῖκα τὸ παράπαν, μηδ᾽ ἥντινοῦν, μὴ δὲ νόμισμα παρακατατίθεσθαι, ὅτῳ μήτις πιστεύει. Μηδὲ ΔΑΝΕΙΖΕΙΝ ἐπὶ τόκῳ ὡς ἐξὸν μὴ ἀποδιδόναι τὸ παράπαν τῷ δανεισαμένῳ μήτε ΤΟΚΟΝ, μήτε τὸ ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ. De poenis vide gemina apud Euſebium, citante Stobaeo Serm. XLIV. & Plutarchum Epiſt. de Amicitia apud eundem pag. 328. Salluſtius infra: *Igitur provideas oportet, uti plebes, largitionibus & publico frumento corrupta, habeat negotia ſua; quibus ab* malo

XLII. Nam saepe ego cum animo meo reputans, quibus quisque rebus clari viri magnitudinem invenissent, quae res populos nationesve magnis auctoribus auxissent? ac deinde quibus caussis amplissuma regna, & imperia, conruissent: eadem semper bona, atque mala reperiebam, omnesque victores divitias contemsisse, & victos cupivisse. Neque aliter quisquam extollere sese, & divina mortalis adtingere potest, nisi, omissis pecuniae, & corporis gaudiis, animo indulgens, non adsentando, neque concupita praebendo, perversam gratiam gratificans, sed in labore, patientia, bonisque praeceptis, & factis fortibus exercitando. Nam domum, aut villam exstruere, eamque signis, aulaeis, aliisque operibus exornare, & omnia potius, quam semet, visendum efficere, id est, non divitias decori habere, sed ipsum illis flagitio esse.

XLIII. Por-

malo publico detineatur: juventus prohibita, non sumtibus, *neque divitiis studeat.* WASSE in *Add.* Lego, *usum atque decus.* Saepe alias Sallustius monet, pecuniae & divitiis opinionem splendoris detrahendum. Decus igitur demitur pecuniae, si ob eam nemo magis honestus, aut clarus. Lips. IV. Ep. Q. 4. RUPERT.

DEMSERIS] Fabri & Briconeti, *decus ademseris.* CARRIO.

CLARISSIMI VIRI MAGNITUDINEM INVENISSENT] Vett. libri, *clari viri.* CIACC. & URSIN. Repone ex omnibus libris, *clari viri.* CARRIO.

ITEM INVENISSENT] Non *invenisset*, uti olim correximus. CARR.

QUAE RES, POPULOS NATIONESVE MAGNIS AUCTORIBUS AUXISSENT] Scripti libri, *Quaeque res.* CIACC. URSIN. & CARR.

MAGNIS AUCTORIBUS] Legendum censeo, *magnis auctibus auxissent.* nam apud Livium lib. XXIX. Africanus Scipio deos ita precatur: *Eaque vos omnia bene juvetis, bonis auctibus auxitis.* & lib. IV. *Cujus rei primum sit in civitate, eam maximis semper auctibus crescere.* Tacit. Hist. I. *Tiberis immenso auctu, prorupto Ponte sublicio &c.* Quibus ex locis & alium Taciti Hist. IV. emendandum existimo, ubi in vulgaribus libris sic legitur: *At Civilem immensis actibus universa Germania extollebat, societate nobilissimis obsidum firmata.* erit ergo, *immensis auctibus.* CIACCON. & URSIN. Ita quidem Vaticanus, sed Fabri & Briconeti, *magnis auctionibus*: animo meo rectius. CARRIO. Idem d. l. legit. *magnis auctibus auxissent.* RUPERT.

OMNESQUE VICTORES DIVITIAS CONTEMSISSE] *Demaratus* apud Herodot. lib. VII. cap. 102. *Graecia paupertatem tuetur & dominatum.* V. Freinsh. ad Curt. lib. III. cap. 2. §. 15. Notam ad Justini lib. II. cap. §. 5. RUPERT.

SED IN LABORE, PATIENTIA, BONIS PRAECEPTIS, ET FACTIS FORTIBUS] i. e. in studiis togatis ac militaribus. V. Not. ad Flori lib. I. cap. 5. §. 1.

NAM DOMUM, AUT VILLAM EXSTRUERE] V. Bern. Quaest. in Germ. Tac. LXXXIV.

EAMQUE SIGNIS, AULAEIS EXSTRUERE] Particula *que*, abest ab antiquis libris. CIACC. & URSIN. *Que* deest Fabri & Briconeti. CARR. Quae omnia Romam cum Asiatica luxuria commigrarunt. Conqueritur Sallustius in Bello Catilin. Plin. lib. XXXIII. cap. 2. lib. XXXVII. cap. 1. Augustinus de Civit. Dei, lib. III. cap. 31. COLERUS.

OMNIA POTIUS QUAM SEMET VISENDUM EFFICERE] Ex hoc fonte *Apulejus* in fine D. Socr. *Igitur si quotidiana eorum aera dispungas, invenies in rationibus multa prodige profusa, & in semet nihil. Plane quidem villas opipare exstruunt, & domos ditissime exornant, & familias numerosissime comparant; sed in istis omnibus, in tanta affluentia rerum*, nihil indignum est, praeterquam ipse dominus aedium. *Nec injuria: cumulata enim habent, quae sedulo percolunt, ipsi autem horridi,* indocti incultique circumeunt: *Igitur illas aedificiorum species, in quae* patrimonia *sua* profuderunt, *amoenissimas & extructissimas deprehendas &c. omnia opulenta, omnia ornata* praeter ipsum dominum: vide *Isidorum Pelusiotam* Epist. II. 156. *Chrysostomum* tom. I. Hom. 11. pag. 30. Fabulam in hanc rem jucundam narrat *Galenus* Protrept. cap. 4. Διογένης ἑστιώμενος παρά τινι, τὰ μὲν ἑαυτοῦ πάντων ἀκριβῶς ἐξησκημένῳ, μόνου δ' ἑαυτοῦ παντάπασιν ἠμεληκότι, χρεμψάμενος ὡς πτύσων, εἶτ' ἐν κύκλῳ περισκοπή-

XLIII. Porro ii, quibus bis die ventrem onerare, nullam noctem ſine ſcor-

κοπήσας, εἰς οὐδὲν μετὰ τὸ πρῶτον ἔπτυσε, αὐτοῦ δὲ μόνου προσέπτυσε τοῦ δεσπότου τῆς οἰκίας. Ἀγανακτοῦντος δὲ αὐτοῦ, καὶ τὴν αἰτίαν ἐρωτῶντος, Οὐδὲν, ἔφησεν, ὁρᾷν οὕτως ἠμεγημένον τῶν κατὰ τὴν οἰκίαν, ὡς ἐκεῖνον· τοὺς μὲν τοίχους ἅπαντας ἀξιολόγοις γραφαῖς κεκοσμῆσθαι· τὸ δὲ ἔδαφος ἐκ ψήφων πολυτελῶν συγκεῖσθαι, θεῶν εἰκόνας ἔχον ἐξ αὐτῶν διατετυπωμένας· ἅπαντα τὰ σκεύη λαμπρὰ καὶ καθαρὰ, καὶ τὴν στρωμνὴν, καὶ τὰς κλίνας εἰς κάλλος ἐξησκῆσθαι· μόνον δὲ ἐκεῖνον ὁρᾷν ἠμελημένον. Εἰθίσθαι δὲ ἅπασιν ἀνθρώποις εἰς τοὺς ἀτιμοτάτους τῶν παρόντων τόπων ἀποπτύειν. Vide in hanc ſententiam plura apud eundem II. 23. Edit. Venet. MDXXV. Alii hoc factum Ariſtippo tribuunt, inquit *Laërtius*, & ex eo Arſenius Monembaſiae Epiſcopus. Rem omnem, ſuppreſſo auctoris nomine, enarrat Chryſoſtomus Homil. XI. in Rom. Themiſtius Orat. XVI. Ὅτι ἂν θαυμάσειε μᾶλλον προσήκει ἑκάστῳ τὴν ψυχὴν ἀξίαν πολλοῦ κατασκευάζεσθαι, ἢ τὴν οἰκίαν, σὺ δὲ τοῖς μὲν τοίχοις ἐγγράφεις πολλὰ καὶ ποικίλα, τὴν ψυχὴν δὲ ἄγραφον περιορᾷς, ὥσπερ γραμματεῖον ἀληλιμμένον, καὶ τὸ μὲν ἀνδρῶνα ἀνεπίξεστον καταλιπεῖν οὐκ ἀνέχῃ πειθόμενος Ἡσιόδῳ τῷ ποιητῇ, τὸν νοῦν δὲ ἀνεπίξεστον περιφέρων πρᾶγμα οὐδὲ ὑπολαμβάνεις. Wasse in *Add.*

Quibus bis die ventrem onerare] Coenabant antiqui lautius, prandebant tenuius. Prandii autem mentionem faciunt tum alii ſcriptores permulti, tum inprimis apud Graecos Hippocrates lib. II. de Victus Ratione, & in Oeconomico Xenophon, apud quem narrat Iſchomachus: *ſe leviter prandere, ut largius coenet.* Quod eo lubentius indicavi, ne cui forte veterum quorundam & Iſidori imponat auctoritas, qui negat prandia in uſu antiquis fuiſſe. Galenus lib. VI. de Tuenda Valetudine dicit; ſe, niſi tardius lavaret, cibum interdiu non ſumpſiſſe, & illum quidem cum ſumeret, ſolo pane uti abſque potu. Moderatum quoque deſignat prandium Plin. lib. III. Epiſt. cum inquit: *poſt cibum, quem interdiu levem, & facilem veterum more ſumebat.* Cicero quoque in Quinta Tuſculana leve & ſimplex prandium videtur probaſſe, cum dicit: *vita illa beata quae ferebatur, plena Italicarum Syracuſanarumque menſarum, nullo modo mihi placuit, bis in die ſaturum fieri.* Itaque hic reprehendit eos auctor, qui integros dies conviviis & commeſſationibus frangebant. Vide Urſini appendicem ad Ciaccon. de Triclin. Coler. Nota: Veteres, ingluvie & voracitate, non ita certabant, uti nos, qui epulas quadrifariam, imo quinquefariam diſpertire ſolemus, in *jentacula, prandia, merendas, coenas* & ab illis, in *dormitoria*, quae vocant, *pocula.* Contenti erant unico vel prandio vel coena; (certe Diodorus Siculus lib. V. cap. 40. tanquam inſolens notat in Tyrrhenis, quod bis in die menſas adornent.) Saepius tamen coena, & ſi quid mane comedebant, exiguum, idque ſoli, ac ſine ὁμοσιτύοις, ſive conſalinis, aut conſalaneis, ut dicuntur in Gloſſario veteri. Hinc illa μονοσιτία, de qua multa Caſaub. ad Athenaei lib. I. cap. 8. & lib. II. cap. 8. confer Bernecc. in Sueton. Titum cap. 9. §. 3. & in Plinii Paneg. cap. 49. n. 6. Manut. in Quaeſ. per. Epiſtol. IV. p. 63. Prandium Graecis dictum ἄριστον, veluti ῥᾶστον, id eſt ex obviis, nec anxie comparatis. Plut. Sympoſ. Quaeſt. VI. Hi docent, illos, cum & laboribus dediti, & temperantes eſſent, mane panem ediſſe mero intinctum, aliud nihil. Itaque hoc fuit dictum &c. Quod hodie Venetiis a pleriſque negotioſis fuit obſervatum, qui in meridie, vino Cretico panem intinctum, offam, ſeu placentam comedunt, ut ſic famem ſolentur, dum negotiis operam navant. Joſ. Laurent. I. Polymath. 20. Nec abludit ipſum vocabulum coenae, quod, quum Graecum ſit, & ſignificet communem cibationem, ut vertit Lipſ. ad Senecae Epiſt. 18. ſatis indicat, reliquis diei partibus non fuiſſe antiquis convivium. Erat autem illud exiguum, ut dixi, quod mane comedebant, ſine jurulentia, puta, cum caperent ſolum panem, quemadmodum e Gal. lib. VI. de Tu. Val. docet Hier. Mercurialis lib. I. de Arte Gymnaſtica cap. XI. qui ſit tibi non ſufficit, addere potes hanc Cl. Salmaſii obſervationem, ad illa Capitolini in Antonino Pio pag. 75. *Panem ſiccum comedit, ad ſuſtentandas vires.* Per *panem ſiccum*, inquit, panem ſolum intellige, abſque ullo alio pulmento; ſic in vita Taciti apud Vopiſcum: *panem, niſi ſiccum, nunquam comedit.* Fuit autem haec veterum frugalitas, eorum praecipue, qui negotioſam vitam καὶ περισπαστικὴν agebant, ut matutinis horis, ſolo pane deguſtato, uſque ad veſperam & tempus coenae, impranſi perdurarent, adeo ut ne biberent quidem. Gal. hoc ita de ſe praedicat lib. VI. ὑγιεινῶν, ubi inter alia μόνον τὸν ἄρτον vocat, quem Spartianus *panem ſiccum*; panis enim ſiccus jentaculum fuit veterum. Hinc ξηροσιτεῖν pro *jentare* apud Lucianum, qui panem ſiccum comedere non poterant, aut *palmulas* aut *uvas paſſas*, aut *parum mellis Attici, vel ſalis, cum pane* edebant. Quidam bibebant, quidam nec bibebant; multi poſt hoc jentaculum etiam prandebant, alii impranſi, uſque ad coenae tempus; manebant. Hinc βρυκκίζειν, *jentare*, veteres Grammatici exponunt, a buccis panis, quas in jentaculo comedebant. (Confer Caſaub.

ad

ſcorto quieſcere mos eſt; ubi animum, quem dominari decebat, ſervitio obpres-

ad Sueton. Auguſt. cap. 76. 77.) Non peculiaris igitur haec abſtinentia Senecae fuit, quod panem ſiccum, vice prandii, guſtaret, ſed cum multis communis. Epiſt. 83. Panis deinde ſiccus &, ſine menſa, prandium. Haec Salmaſius. Inferiori aevo apud Montaniſtas fuiſſe coenam ſine jurulentia, ſcribit Tertullianus, quod hinc explicandum: coenam Montaniſtarum fuiſſe ſiccam, nec abſimilem prandiis aliorum; ut ſcilicet oſtentarent virtutis ſtudium, ſive, ut mentis officio rectius uti viderentur, pulmento, tanquam indicio voluptatis ac ignaviae, minus impediti. Sed & ex his ſatis apertum, cur miretur Salluſt. *quoſdam bis de die ventrem onerare.* RUPERT. Platonem ſequitur, qui in Epiſtola ad Dionis propinquos ita ſcribit, Δίς τε τῆς ἡμέρας ἐμπιμπλάμενον εἶναι, καὶ μηδέποτε κοιμώμενον μόνον νύκτωρ. Cic. in Tuſc. V. interprete: *bis in die ſaturum fieri, nec umquam pernoctare ſolum.* Muſonius de victu: Ταῖς μὲν γὰρ ἄλλαις ἡδοναῖς, σπανιώτερον ὁμιλοῦμεν, καὶ ἐνίων γε μηνας καὶ ἐνιαυτοὺς ὅλους ἀπέχεσθαι δυνάμεθα, ταύτης δὲ κατὰ πᾶσαν ἡμέραν πάντως πειρᾶσθαι ἀνάγκη, καὶ τά γε πολλὰ, δὶς ἑκάστης ἡμέρας· οὐ γὰρ ἔνι ζῆν ἄλλως τὸν ἄνθρωπον. At Graecos quater die eſitaſſe Philemon tradit; mane enim habuere ἀκράτισμα ſeu διανηστισμὸν Euſtathio ad Odyſſ. ω. ἄριστον τὸ πρωϊνὸν, Athenaeo πρωϊνὸν ἔμβρωμα. Ἄριστον ſeu δορπηστὸν, ἑσπέρισμα, δεῖπνον, veteribus δόρπος, ſive, interprete Athenaeo IV. Deipn. ἐπιδειπνίδα. Palamedes apud *AEſchylum* ἀκράτισμα quidem, credo quia tenue, & ſine menſa erat, omittit: Ἄριστα δεῖπνα δόρπα θ' αἱρεῖσθαι τρίτα. Quem verſum adducunt Athenaeus V. Euſtathius ad Iliad. β. Qui de his plura cupit, adeat Euſtathium ad Iliad. ω. 124. Odyſſ. β'. 77. π'. 586. Plutarch. Sympoſ. I. 8. Ariſtotel. de Nat. Anim. VI. 8. Schol. Theocriti in voce ἀκρατισμὸς, Theophylactum ad Luc. XIV. Erotianum in δόρπη. Certe circa Xerxis tranſitum Olymp. LXXV. ex Herodoto patet Graecos cibum plus vice ſimplici ſumſiſſe. Apud quem VII. 10. magnam ſe diis habere gratiam ait Megacreon, ὅτι Ξέρξης οὐ δὶς ἑκάστης ἡμέρης ἐνόμιζε σῖτον αἱρέεσθαι. Hippocratis aetate Olymp. LXXXVII. multi ter, quater, plures ſemel, plurimi bis die cibo uſi ſunt, ut ex eo obſervavit Hieronymus Mercurialis Var. Lect. IV. 17. Verba ejus habentur Lib. Περὶ διαίτης ὀξέων pag. 58. Εἰ δ' ἂν μᾶλλον πονήσειεν ὁ τοιοῦτος, εἰ τρὶς σιτέοιτο τῆς ἡμέρης ἐς κόρον; ἔτι μᾶλλον, εἰ πλεονάκις. Καί τοι γε πολλοί εἰσιν οἱ εὐφόρως φέρουσιν τρὶς σιτεόμενοι τῆς ἡμέρης ἰητρικῆς, pag. 12. Περὶ διαίτης II. pag. 30. III. pag. 34. XXXVI. 30. XXXVII. 40. XXXIX. 32 CXLII. 5. 42. Nec ſane aliter conſtare potErit animoſum illud Leonidae dictum, quo milites juſſerit ταχέως ἀριστοποιεῖσθαι, ὡς ἐν Ἅδου δειπνησομένους. Diodor. XI. Sed neque illud Alexandri apud Plutarchum in Apophthegm. pag. 180. ſe κρείττονας ἔχειν αὐτὸς ὀψοποιοὺς, πρὸς μὲν ἄριστον, τὴν νυκτοπορίαν· πρὸς δὲ δεῖπνον τὴν ὀλιγαριστίαν. Ariſtotelis denique in Probl. id evincit III. Prob. §. 32. Coenam & prandium Romanis etiam ab antiquiſſimis temporibus in uſu fuiſſe monſtrat locus Platonis ſupra laudatus; cui (quoniam ſunt qui alterutrum ſuſtulerunt, ex quorum numero Servius, Iſidorus II. 20. Salvian. Provid. I. Caſſiodor. in Pſalm 14.) adjunge Macrobium Saturn. II. 13. Celſum I. 1. 3. Plautum Amphitr. I. 1. 99. & in Boeotia apud Gellium III. 3. Plinium Epiſt. III. 5. Valerium II. 19. Plinium Nat. Hiſt XXVIII. 5. Senecam Epiſt. LXXXIV. Suetonium Aug. LXXVIII. Quaeri heic poteſt quare morem adeo receptum omni populo, quaſi immoderatum nimiumque Noſter improbaverit, ſolis heluonibus objiciendo quod omnium erat. Scilicet id velle credamus, ne tenera ſeniove aut morbo feſſa aetas, opifices, ſervitia, reficere vires imminutas & augere poſſent? Nihil minus. Luxum haud naturam impugnat, eoſque denuo perſtringit, qui in poteſtatibus, bis die ventrem onerabant, quorumque induſtria vitae & vigilandi labor in antelucanis coenis expromebatur. Atque eo modo ſenſum τοῦ ἐμπιπλᾶσθαι, quo uſus erat Plato, repraeſentat. Nam Graeci veteres, teſte in Oenomao Antiphane, fuere μικροτράπεζοι, ipſumque adeo Epicurum habuiſſe conſtat, tradentibus Plutarcho pag. 1099. & Cicerone Acad. II. obſoniorum conditorum πρὸς δεῖπνον ὀλιγαριστίαν. Hinc Socrates apud Athenaeum, Ὦ παρόντες, τίς ὑμῶν τῷ μὲν ἄρτῳ ὡς ὄψῳ χρῆται τῷ δ' ὄψῳ ὡς ἄρτῳ. Hinc Plutarchus alicubi vocat prandia ἀνοψαλίστων καὶ ὑγιαινόντων ὥσπερ ἀλεξιφάρμακα πρὸς πολυτελεῖς τραπέζας. Horatius: Pranſus *non avide, quantum interpellet inani Ventre diem durare.* Seneca Ep. LXXXIII. *Deinde* ſiccum & ſine menſa *prandium.* Modum vero in hiſce rebus exacta ſtatuere ejus ſolius eſt. qui aetates, ſexus, ipſumque ſilum corporis, anni ventorumque tempeſtates, ciborum eorundem pro diverſa regione variantem naturam & ſexcenta ejuſmodi probe habet perſpecta. Quam rem elegantiſſime peroravit Hippocrates lib. Περὶ διαίτης pag. 7. WASSE in *Add.*

SERVITIO OPPRESSERE] Confer Noſtrum Jug. I. Lucretius II.

—— *Natura videtur*
Libera continuo, & *Dominis privata* ſuperbis.

Ovidius Remed.

Publi-

oppressere, nequicquam eo postea hebeti, atque claudo pro exercito uti volunt. Nam inprudentia pleraque, & se praecipitant. Verum haec, & omnia mala pariter cum honore pecuniae desinent, si neque magistratibus, neque alia vulgo cupienda, venalia erunt. Ad hoc providendum est, quonam modo Italia, atque provinciae tutiores sint, id quod factu haud obscurum est. Nam iidem omnia vastant, suas deserendo domos, & per injuriam alienas occupando. Item ne, ut adhuc, militia injusta, aut inaequalis sit: cum alii triginta, pars nullum stipendium faciet: & frumentum id, quod antea praemium ignaviae fuit, per municipia, & colo-

Publicus assertor Dominis oppressa *levabo*
Pectora.

Et alibi:

Nec servum *vitii* pectus *habere sui.*

Horatius:

Imperat *aut* servit *collecta pecunia cuique.*

Seneca Ep. XLVII. *Alius libidini* servit, *alius avaritiae, alius ambitioni.* Claudian.

Si metuis, si prava cupis, si duceris ira,
Servitii patiere jugum.

Adde Cic. Paradox. V. Egregie D. Paulus. Μὴ οὖν βασιλευέτω ἡ ἁμαρτία ἐν τῷ θνητῷ ὑμῶν σώματι· &, Οὐκ οἴδατε ὅτι ᾧ παριστάνετε, ἑαυτοὺς δούλους εἰς ὑπακοὴν, ΔΟΥΛΟΙ ἐστε ᾧ ὑπακούετε. Lactantius VII. 1. *Eo fit, ut pauperes & humiles Deo credant facilius, qui sunt expediti; quam divites, qui sunt impedimentis plurimis implicati; imo vero catenati, & compediti serviunt ad nutum* dominae cupiditatis. Hinc ΔΟΥΛΟΝ χρημάτων dixit Chrysostomus Philip. Homil. VI. Tom. IV. Τῶν ἡδονῶν Ammonius περὶ ὁμ. καὶ διαφ. λεξ. Clemens Alexand. Strom. II. pag. 424. Ἐσχάτη ΔΟΥΛΕΙΑ τὸ ὑποπεσεῖν καὶ παρακεχωρῆσθαι ταῖς πάθεσι. Recte ille *postremam servitutem* nominat. Talis enim ob impotentiam viro plane excidit, καὶ θηλύτερος φαίνεται ἐν ταῖς ἁμαρτίαις. ut alicubi Antoninus. Apuleius Apol. *earum alteram Vulgariam, quae sit percita populari amore, non modo humanis animis, verum etiam pecuniis ad libidinem* imperitare, *ut immodico trucique perculsorum animalium* serva corpora *complexu vincientem.* Cephalus apud Platonem τῶν ἡδονῶν πάθος λυττῶντα καὶ ἄγριον ΔΕΣΠΟΤΗΝ. WASSE in *Add.*

EXERCITIO] Iidem libri, pro *exercito.* CARRIO. Scribe e MSS. Ciacconii cum Gronovio II. Obs. 4. *pro exercito.* Rem quod attinet, consule Virdungum ad illud Taciti in Agr. cap. 3. *Subit quippe inertiae ipsius dulcedo, & invisa primo desidia, postremo amatur.* RUPERT. Fabri & Briconeti Libb. *exercitio.* Atque ita Gruteriana, de qua voce adi Catonem, Festum, & Stewechium ad Vegetium I. 17. *exercitium.* Glossae: γυμνασία. WASSE in *Add.*

NEQUE ALIA VULGO CUPIENDA VENALIA ERUNT] V. Not. ad Justini lib. I. cap. 1. §. 1. RUPERT.

PROVIDENDUM EST] Adde vocem, *tibi*, de veteribus libris. CARRIO.

FACTU HAUD OBSCURUM] Hoc est, *providere quomodo &c. id ipsum factu haud obscurum.* pro *difficile*, vel quod multa cura indiget. Cicero IV. Verrin. *Non erat* obscurum quid *homo improbus aut nefarius* cogitaret. Ita Graeci conjungunt ἄδηλος & ποιεῖν. Alex. Aphrodis. Οὐκ ΑΔΗΛΟΣ εἰμὶ τῶν ΠΟΙΗΣΕΩΝ. Verum *obscurum factu* apud Latinos scriptores rarissime invenitur. Quid si legamus *asperum*? ut VI. 45. nisi *fatu* malis. Solinus cap. 3. *lapidem* fatu *dignissimum.* WASSE in *Add.*

MILITIA INJUSTA AUT INAEQUALIS] Hinc enim indignationes, hinc seditiones, & in duces conspirationes. Vide concionem Pescennii apud Tacitum, Manlii apud Livium. RUPERT.

CUM ALII TRIGINTA] Ex hoc loco apparet numerus legitimus stipendiorum, quem vellem addidisset eruditissimus Lipsius iis, quae ad I. Annal. Taciti commentatus est de stipendiis. Quae autem hic praecipit Sallustius de stipendiis & emeritis, ea postea omnia suo more & modo Augustus recensuit & ordinavit. COLER. Continua olim militia non fuit (sicuti cum legiones perpetuae institutae) sed per annos fere, aut certe singula bella, inibant militiam, & desinebant. Lex igitur volebat, ut in annis illis triginta utilibus, ab anno scilicet aetatis 17. ad 46. quisque necessario impleret stipendia sua triginta. Poterat quidem prius: &, exempli causa, qui continuo militabat, implebat ea 37. anno: sed poterat, non debebat. Hi sunt anni XXX. illi, de quibus Sallustius. Nec audiemus Sigonium, hinc colligentem, legitima stipendia fuisse XXX. an-

colonias illis dare conveniet, cum ſtipendiis emeritis domos reverterint. Quae Reipublicae neceſſaria, tibique glorioſa ratus ſum, quam pauciſſumis abſolvi.

XLIV. Non pejus videtur, pauca nunc de facto meo diſſerere. Plerique mortales ad judicandum ſatis ingenii habent, aut ſimulant: verumtamen ad reprehendenda aliena facta, aut dicta, ardet omnibus animus; vix ſatis apertum os, aut lingua promta videtur, quae meditata pectore evolvat: quibus me ſubjectum haud poenitet, magis reticuiſſe pigeret. Nam ſive hac, ſeu meliore alia via perges; a me quidem pro virili parte dictum, & adjutum fuerit. Reliquum eſt, optare, uti, quae tibi placuerint, ea dii immortales adprobent, beneque evenire ſinant.

norum. Haec fere Lipſ. I. de Mil. dial. 2. RUPERT.

CUM STIPENDIIS] *Cum* deëſt, Fabri & Briconeti: Vaticanus, *qui ſtipendiis.* CARR.

PLERIQUE MORTALES] Senſus: Multi judicant; quidam, quod dixeris, facile reprehendunt; quidam conſiliarii neceſſarium bonum non adferunt, dicendi libertatem. Hi ſi me antecedant, non erubeſco; magis erubeſcerem, ſi animi ſenſa, adulatorum, h. e. eorum more, ſuppreſſiſſem. RUPERT.

VERUMTAMEN] Scribe e manuſcriptis, *verum enim.* CARRIO.

QUAE DICTA PECTORE EVOLAT] Venetum *quae edita.* Badianum, *quae dicta pectore evolvat.* RIV.

QUAE MEDITATA] Fabri & Briconeti, *edita pectore evolat*: cum quibus eſt Vaticanus. vulgo, *dicta pectore evolvat.* Hinc fuere, qui legendum conjicerent, *meditata pectore evolvat.* CARRIO. Badian. Edit. Baſil. 1564. *quae dicta pectore evolvat.* Venetum *quae edita.* Balliol. *edicta evolat.* Nihil aliud ſuccurrit, quam: *edicta pectore evolvat.* Supra dixit: *Plerique mortales* ad judicandum *ſatis ingenii habent.* Unde haud abſurda vox *edicta*, quae faſtum illorum & arrogantiam exprimat. Terentius Heautont. *Primum hoc te oro, ne quid credas me adverſus* edictum *tuum facere eſſe auſum.* Evolvere edicta, ut evolvere *queſtus* apud Valerium Flaccum:

Ingemit, & tales evolvit pectore *queſtus.*

WASSE in *Add.*

ALIA VIA PERGIS] Omnes libri, *perges.* CARR.

PRO VIRILI PARTE] Iſocrates ad Nicoc. Ἐγὼ ἅπαν γνώσκω κατέχειν, ἢ τιμῶ σε τούτοις οἷς τυγχάνω ἀνέχων. Lycurgus adv. Leocr. pag. 114. Ὧν τὴν φυλακὴν ἔρημον τὸ καθ᾽ αὑτὸν μέρος καταλέλοιπε. WASSE in *Add.*

UTI QUAE TIBI PLACUERINT, EA DII INMORTALES ADPROBENT, &c.] Livius lib. VI. *harum omnium rerum cauſſa vobis antiquandas cenſeo iſtas rogationes. Quod facitis, deos velim fortunare.* Et infra: *Ceterum deos immortales obteſtor, ut quocunque modo ages, ea res tibi reique publicae proſpere eveniat.* CIACC. & URSIN. Sic & in II. ad Caeſarem: *Quae mihi utiliſſima factu viſa ſunt, quaeque tibi uſui fore credidi, quam pauciſſimis potui, perſcripſi. Ceterum Deos immortales obteſtor, ut quocunque modo agas, ea res tibi, reique publicae proſpere eveniat.* Et Demoſthen. Olynth. I. Χρηστὰ δ᾽ εἴη παντὸς εἵνεκα. Et III. Σχεδὸν εἴρηκα ἃ νομίζω συμφέρειν, ὑμεῖς δ᾽ ἕλοισθε ὅ, τι καὶ τῇ πόλει, καὶ ἅπασιν ὑμῖν συνοίσειν μέλλει. A. MANUT.

ADPROBENT BENEQUE EVENIRE] Cicero Epiſt. Fam. lib. II. 15. 18. *Tu quod egeris, id velim dii approbent.* Livius III. 67. Dii approbent *eam ſententiam, quae tibi optima viſa fuerit.* Alteram Formulae partem ſervat Cato de R. Ruſt. cap. CXLI. *Mars pater, te precor quaeſoque, uti ſies volens propitius mihi, domo, familiaeque noſtrae, quojus rei ergo, agrum, terram fundumque meum ſuovitaurilia circumagi juſſi, uti tu morbos, viſos inviſoſque, viduertatem, vaſtitudinemque, calamitates intemperiaſque probibeſſis, defendas averruncesque. utique tu fruges, frumenta, vineta, virgultaque grandire,* beneque evenire ſinas. Varro de R.R. I. 1. *Nec non etiam precor Lympham & Bonum Eventum, quoniam, ſine aqua, omnis arida ac miſera agricultura; ſine ſucceſſu ac bono eventu, fruſtratio eſt non cultura.* Adi *Briſſonium* lib. II. de Form. pag. 64. WASSE in *Add.*

ORA-

ORATIO II.

AD

C. CAESAREM,

DE

REPUBLICA ORDINANDA.

XLV. Scio ego, quam difficile, atque asperum factu sit, consilium dare regi, aut imperatori: postremo cuiquam mortali, cujus opes in excelso sunt: quippe quum & illis consultorum copiae adsint; neque de futuro quisquam satis callidus, satisque prudens sit. Quinetiam saepe prava magis, quam bona consilia prospere eveniunt: quia

ORATIO] Vel ex hac Epistola satis apparet, amicum valde Caesari vixisse Sallustium. Ita solebant in otio degentes viri prae ceteris cati & rerum periti, absentes & rem foris gerentes amicos excitare, & quasi sui officii commonefacere. Talis est illa quantivis pretii Epistola M. Ciceronis ad Q. Fratrem. Et videtur sane haec scripta ad Caesarem, antequam ad Petrejum Afraniumque proficisceretur in Hispaniam. Bello adhuc flagrante scriptam esse satis apparet. COLER.

SCIO EGO, QUAM DIFFICILE] Tacitus I. Hist. 15. sic enuntiat: *Suadere Principi, quod oporteat, multi laboris.* Sic vero comparatum est cum omni bono facto. Nam ibi (Plautinis verbis) *animo labos grandis capitur.* Causam exponit Philosophus II. Ethic. 5. *Peccare multis modis possumus, at recte facere uno modo. Itaque etiam hoc difficile est, illud vero facile*, &c. In eundem sensum M. Tullius in Sextiana: *Huic hominum generi, fateor, multos adversarios, inimicos, infidos esse, multa proponi pericula, multas inferri injurias, magnos esse experiundos & subeundos labores: sed mihi omnis oratio est cum virtute, non cum desidia; cum dignitate, non cum voluptate; cum iis, qui se patriae, qui suis civibus, qui laudi, qui gloriae, non qui somno, & conviviis, & delectationi natos arbitrantur.* RUPERT.

QUIPPE QUUM ET ILLIS] Adeoque ad alienum Solem, ceu Luna, dispareat, nec alio loco sit hujusmodi consiliarius, quam quo se conqueritur Hannibal apud Justin lib. XXXI. cap. 5. ubi ait: *non, quia egeat Antiochus consilio, sed, ad supplendum numerum sententiarum, se vocatum.* Est vero & inde maxima difficultas, quoniam, in copia consiliariorum, facilius contradicitur meliori sententiae, & si quid auctoritatis est uni, destituitur a plurimis. Item, quoniam multi reperiuntur, qui *byssinis verbis* veriorem sententiam praegravant. RUPERT.

NEQUE DE FUTURO QUISQUAM SATIS CALLIDUS] Paucissimis enim contingit Themistoclea aliqua consilii vis. Nam, ut de Themistocle scribit Thucydides, rerum improvisarum, cum brevissima deliberatione, judex praestantissimus, & futurarum, ac eventus ipsarum plerumque optimus conjector, quid melius quidve deterius esset, in rebus adhuc obscuris, optime prospiciebat. Confer Casaub. ad Sueton. Aug. cap. I. & adde Polyb. lib. III. cap. 31. RUPERT.

SAEPE PRAVA MAGIS QUAM BONA CONSILIA PROSPERE EVENIUNT] Cicero ad Att. *Eventum non virtus, sed fortuna moderatur: Omnium rerum incerti sunt exitus: multa male consulta, cum adversarios inconsultiores nacta sunt, felicem eventum habuerunt.* Petronius Arbiter: *Non multum oportet consilio credere: quia suam Fo-*

 tu-

quia plerasque res Fortuna ex lubidine sua agitat. Sed mihi studium fuit adolescentulo Rempublicam capessere: atque in ea cognoscenda multam, magnamque curam habui: non ita, uti magistratum modo caperem, quem multi malis artibus adepti erant: sed etiam uti Rempublicam domi, militiae, quantumque armis, viris, opulentia posset, cognitum haberem. Itaque mihi multa cum animo agitanti consilium fuit, famam, modestiamque meam post tuam dignitatem habere, & cujus rei lubet periculum facere, dum quid tibi ex eo gloriae adcederet. Idque non temere, neque ex fortuna tua, decrevi; sed quia in te, praeter ceteras, artem unam egregie mirabilem comperi, semper tibi majorem in adversis, quam in secundis rebus animum esse. Sed per ceteros mortales illa res clarior est, quod & prius defessi sint homines lau-

tuna habet rationem. Quod doctissimus & elegantissimi vir ingenii Domin. Baudius ita extulit:

Transversa sors acumen humanum rapit,
Nec destinata semper ex voto cadunt.
Non est quod ergo quispiam fidat nimis
Vigore mentis consilique dotibus,
Namque ipsa partes vindicat sibi suas
Fortuna, sive vis operta coelitum,
Fatique numen. Haec potestas subruit,
Fundoque vertit saepe prudentum virum
Consulta docta, ne ferox mortalium
Mens insolescat, immemorque sit Dei.

Adde Grut. ad Liv. lib. XXXI. cap. 34. Julian. apud Amm. lib. XXV. pag. 290. lin. 35. Procop. in Art. Hist. pag. 21. Piccart. Dec. I. cap. 10. RUPERT.

QUIA PLERASQUE RES] Sallustius Jugurthino: *Fortuna pleraque rerum humanarum regit.* Idem Catilinario: *Fortuna omni in re dominatur, ea cunctas res, ex lubidine magis, quam ex vero celebrat obscuratque.* CARRIO.

MILITIAEQUE] Briconeti, *domi militiae:* CARR.

COGNITUM HABEREM] Omnes libri, *cognitum habuerim.* CARRIO. Pulcra commendatio consilii sui. Nam, ut ait Cic. lib. II. de Orat. *Ad Consilium de Republica dandum, caput est, nosse Rempublicam.* RUPERT.

CUJUSLIBET REI PERICULUM FACERE, DUM QUID TIBI EX EO GLORIAE ADCEDERET] Agrippa, gener Octaviani Caesaris, duorum admonebat virum, in aula salvum futurum: unius, ut difficultatem rerum ipse susciperet: alterius, ut gloriam, impositae summae manus, Imperatori relinqueret. Vide Grut. ad illud Taciti: *Frontinus, vir magnus, quantum licebat.* RUPERT.

PERICULUM FACERE] Hoc est, adire discrimen. Tacit. XIII. *Corbulo meritae tot per annos gloriae non ultra periculum faceret.* Et XIV. *ejusdem pecuniae periculum facerent, cujus ii, qui imperatorem appellavere.* & infra: *qui optatius habent ex tua calamitate periculum libertatis facere, quam per te populi Romani imperium maximum ex magno fieri.* CIACC.

GLORIAE ADCEDERET] Fabri, *gloriae acciderit.* CARRIO.

IDQUE NON TEMERE, AUT EX FORTUNA TUA] Certum est, Epistolam hanc priorem esse illa, quam nuper exposuimus. Scripta enim, ut apparet, nondum debellatis partibus Pompejanis. Hoc vult dicere: Quanquam, Caesar, maxime tibi risit hactenus fortuna; ut ex eo spem plenae victoriae concipere possimus: tibi tamen non ob eam consiliarius accedo, vel de eventu judico, ut forsan alii solent homines temporarii; sed solum me movet eximia virtus tua, quae, cum in aliis, tum in adversis elucet; ut propter eam solam, tanquam ad victorem, confidenter scribere audeam. RUPERT.

AUT EX FORTUNA] Fabri, *neque ex fortuna.* CARRIO.

SEMPER TIBI MAJOREM IN ADVERSIS, QUAM IN SECUNDIS REBUS ANIMUM ESSE] Vide not. ad Flori lib. I. cap. 10. §. 2. & adde illud Claudiani de Stilicone:

—— nil fessa remisit
Officii virtus, contraque minantia fata
Pervigil, eventusque sibi latura secundos,
Major in adversis micuit.

RUPERT.

SED PER CETEROS MORTALES] Sic supra: *Quibus per ceteras gentes maximi & clari estis.* Et cum eandem sententiam poneret: *Atque in te maxime qui tantum alios praetergressus es.* Quare videndum an

laudando atque admirando munificentiam tuam, quam tu faciendo, quae gloria digna eſſent.

XLVI. Equidem mihi decretum eſt, nihil tam ex alto reperiri poſſe, quod non cogitanti tibi in promtu ſit. Neque ego, quae viſa ſunt, de Republica tibi ſcripſi, quia mihi conſilium, atque ingenium meum amplius aequo probaretur: ſed inter labores militiae, interque proelia, victorias, imperium, ſtatui admonendum te de negotiis urbanis. Namque tibi ſi id modo in pectore conſilii eſt, uti te ab

an hic legi debeat, *Sed praeter ceteros.* CIACCON. Vet. Cod. habet: *ſuper ceteros mortales, &c.* Videtur autem legendum: *Sed praeter ceteros mortales, &c.* Nam ſupra, eadem uſus ſententia, dixit: *Atque in te maxime, qui tantum alios praetergreſſus es, &c.* Unde videtur paulo ſupra alio item loco ſcribendum: *Quibus praeter ceteras gentes maximi & clari eſtis, &c.* non, *per ceteras gentes.* Haec autem Epiſtola, quantum conjicere poſſumus, ad Caeſarem ſcripta eſt antequam in Hiſpaniam contra Petrejum & Afranium profectus eſt. URSIN. Elegantiſſime Fabri & Briconeti, *ſed per deos immortales.* CARRIO. *Sed ſuper caeteros.* Ita edidi ex Vet. Codice, cum vulgo eſſet, *ſed per*, unde docti fecerant, *praeter.* infra: *Super omnes mortales gloria.* A. POPMA.

QUOD ET PRIUS DEFESSI] *Et*, ſuffragio veterum librorum, ex centuria. CARR. Sic etiam VI. 32. *Qui tantum alios praetergreſſus es, uti prius defeſſi ſint homines laudando facta tua, quam tu laude digna faciundo.* WASSE in *Add.*

EQUIDEM MIHI DECRETUM EST, NIHIL TAM EX ALTO REPERIRI POSSE, QUOD NON COGITANTI TIBI IN PROMTU SIT] Vell. lib. II. cap. 41. Caeſarem deſcribit *vigore animi acerrimum.* Ἀγχίνοιαν dicunt Graeci, Latini pluribus, *affectionem virium animi poſitam in celeritate.* Quicquid tamen ſit, ab *uno* provideri omnia non poſſunt, *plures* eſſe oportet, qui Principem juvent: eoque modo Princeps *multos oculos, multas aures, multas* item *manus atque pedes* ſibi facit. Recte vero Salluſtius etiam non requiſitus, monet atque conſulit, recte inquam, & ex inſtituto majorum. Nam & Senatoribus Romanis nonnunquam licuit, priuſquam ordine ſententiae rogarentur, poſtulare, ut extra ordinem de Republica diceretur. Quis etenim non ſuccurreret incendio, etiam nec rogatus? aqua ut potius, quam ruina reſtinguatur. Ideoque Conſiliarius in Senatum venire debet, etſi ſciat, conſilium aliquod tractatum iri, cui aſſentiri, ſalva conſcientia, nequeat. Non quidem, ut malis adſtipuletur conſultoribus? ſed potius, boni publici ergo conſilium dandi, ut occaſionem habeat magis promtam. RUPERT.

DECRETUM EST] Ex *decerno*, perſuaſum habeo, compertum eſt, ut apud Plautum Ciſtell. II. 4. 78. confer Varronem de L. Lat. VI. pag. 81. WASSE in *Add.*

NIHIL TAM EX ALTO REPERIRI POSSE] Quid ſi legamus? *ex alto repeti poſſe.* Virgilius AEneid. *Quid cauſſas petis ex alto?* CIACCON.

NAMQUE TIBI SI ID MODO IN PECTORE CONSILII EST] Putat conſilium ſuum de Republica eo acceptius futurum, quoniam Caeſar non ad ſuum commodum, ſed Reipublicae ſalutem, omnia dirigat; idque probat, enarratis breviter omnibus Caeſaris actionibus jam a principio. Sed enimvero ſuſpicionem adulationis hic a ſe non removet Salluſtius. Quod enim ait, a principio nobilitatis factionem diſturbaſſe, id interpretari debes e Suetonio & aliis, ſuſcepiſſe multa conſilia & ſtudia optimatibus inimica, non amore Reipublicae, ſed ambitione; quod velut raptu animi ac divino quodam inſtinctu praevidit L. Sulla, & proclamavit, quum vitam Caeſaris apud eum exoraſſent amici: *Vincerent ac ſibi haberent: dummodo ſcirent, eum, quem incolumem tantopere cuperent, quandoque optimatium partibus, quas ſecum ſimul defendiſſent, exitio futurum. Nam Caeſari multos Marios ineſſe.* Quod ait, *plebem ex gravi ſervitute in libertatem reſtituiſſe*, reſpicit ad factum Caeſaris, tribuni militaris; quo auctores reſtituendae tribunitiae poteſtatis, cujus vim Sulla, lege lata, ne quis, poſt geſtum tribunatum, ullius honoris eſſet capax (ita enim factum, ut, qui ad majora adſpirarent, hunc honorem averſarentur) diminuerat, enixiſſime juvit. Sed & hoc fecit, ad captandas rerum magnarum occaſiones, in Urbe. Quod *in praetura inimicorum arma inermem disjeciſſe*; certum eſt, ſtrictos gladios ei intentaſſe, quum poenam conjuratorum in ſeditione Catilinaria impedire vellet, equites, qui praeſidii cauſa curiam circumſtabant; dein, contra Reipublicae decretum, permanentem in magiſtratu, ac jus dicere auſum, vi

ab inimicorum inpetu vindices, quoque modo contra adversum Consulem beneficia populi retineas: indigna virtute tua cogitas. Sin in te ille animus est, qui jam a principio nobilitatis factionem disturbavit; plebem Romanam ex gravi servitute in libertatem restituit; in praetura inimicorum arma inermis disjecit; domi militiaeque tanta, & tam praeclara facinora fecit, uti ne inimici quidem queri quidquam audeant, nisi de magnitudine tua: quin accipe tu ea, quae dicam de summa Republica, quae profecto aut vera invenies, aut certe haud procul a vero.

XLVII. Sed quoniam Cn. Pompejus, aut animi pravitate, aut quia nihil maluit, quam quod tibi obesset, ita lapsus est, ut hostibus tela in manus jaceret: quibus ille rebus Rempublicam conturbavit, eisdem

vi ac per arma prohibuisse, ut, dimissis lictoribus, abjectaque praetexta, domum clam refugerit. Sed *disjecit* armatos. Nam mox Senatus, cognito, Caesarem compescuisse multitudinem, operam sibi in asserenda dignitate tumultuosius pollicentem, dignitatem ei praetoriam reddidit, antiquato, &, ut nunc dicimus, *cancellato* priori decreto. RUPERT.

INIMICORUM INPETU] Inimicitias apertas Reipublicae caussa vindicandas esse censet. Hujus rei neglectus nimius Caesari necem properavit. COLER.

BENEFICIA POPULI] Consules erant, si recte conjicio, C. Claudius Marcellus & L. Corn. Lentulus. Favor autem plebis, optimum munimentum contra impetum Consularis potestatis. Caute sane & sapienter nisus ope populari Caesar. Parum abest, quin totum illud Isocratis Caesari accommodem: Ὅλως δὲ ἐδὲν παραλείπων ὧν προσεῖναι τοῖς βασιλεῦσι, πρέπει· ἀλλ' ἐξ ἑκάστης πολιτείας ἐκλεγόμενος τὸ βέλτιστον. καὶ δημοτικὸς μὲν ἂν τῇ τῶ πλήθους θεραπείᾳ, πολιτικὸς δὲ, τῇ τῆς πόλεως διοικήσει, στρατηγικὸς δὲ, πρὸς τὰς κινδύνους εὐβουλίᾳ, τυραννικὸς δὲ, τῷ πᾶσι τούτοις διαφέρειν. Id est: *Omnino nihil eorum negligens, quae adesse regi oportet; verum e qualibet Politicae parte optima quaeque diligens. Popularis, dum vulgus suum facit. Civilis, administratione Reipublicae. Imperator, circumspectus in periculis. Regius, omnia haec superans.* COLER.

VIRTUTE TUA COGITES] Emenda ex Fabri & Briconeti, *virtute tua cogitas*. CARRIO. Antea *Cogites* in Edd. sed Carrio vulgatam lectionem ex Fab. & Bricon. depromsit. WASSE.

NISI DE MAGNITUDINE] Quae & coegit adversarios, Caesaris facta tyrannidem appellare. Quis tamen tyrannum illum dicat merito, cujus *virtutes aditum sibi in caelum struxerunt*? ut loquitur de ipso Valer. Maximus lib. VI. cap. 3. BAD.

ACCIPE TU] Omnes libri, *tu accipe*. CARRIO.

DE SUMMA REIPUBLICAE] Vet. Cod. habet, *de summa Republica*; & ita veteres scriptores loquti sunt. Virgilius AEneid. II. *Quo res summa loco Panthu*? Ennius & alii. URSIN. Omnes libri, *de summa Republica*. Quam loquendi rationem multis exemplis asseruimus, in castigationibus nostris Orationum Ciceronis in Catilinam. CARR. Legendum: *de summa Republica*. Quomodo fere prisci illi, Plautus, Terentius, omnisque illa Catoniana aetas loqui consuevit, cujus dicta sententiasque prae ceteris aemulus Sallustius fuit. DOUZA. Phrasis pura puta Plautina. v. g. in Mercat. *Ubi loci res summa nostra est publica*. Sueton. Julio: *Marcellus edicto praefatus, de summa se Republica acturum*. Virg. *Quo res summa loco?* Sic, *summam rem causamque*, Cicero. Vide omnino Cujacium XII. Observat. 32. & Gronov. ad Liv. lib. XXVI. cap. 10. omnes Carrionis MSS. consentiunt. WASSE.

AUT TU VERA] Induc, *tu*, quod abest a libris. CARRIO.

QUIA NIHIL MALUIT QUAM] Vaticanus, aliique libri manuscripti: *quia nihil eo maluit, quod tibi obesset*. CARRIO.

UT HOSTIBUS TELA IN MANUS JACERE] *Jacere* usitate *vi emittere* & in hostem. Verum heic pro *subdere*, *suggerere*, idque in proprium caput. Quomodo apud Homerum Iliad. ε. 40. vox βάλω:

Εἰ κεν ἐγὼ κεφαλῶ τε τιλῶ καὶ τεύχε' ἐνείκας
Πάνθῳ ἘΝ ΧΕΙΡΕΣΣΙ ΒΑΛΩ.

D. Matth-

dem tibi reſtituenda eſt. Primum omnium, ſummam poteſtatem moderandi, de vectigalibus, ſumtibus, judiciis, ſenatoribus paucis tradidit;

D. Matth. XXV. pro *tradere*: ΒΑΛΕΙΝ τὸ ἀργύριόν μου τοῖς τραπεζίταις. Tela ſumminiſtrare ferentariorum officium. Cato apud Feſtum in *velites*: *Ferentarios eos eſſe qui tela ac potiones militibus pugnantibus miniſtrabant.* Huic alludit Quintilianus Inſtit. V. 7. *Suggeret materiam interrogationi, & veluti* tela ad manum *ſubminiſtrabit.* Heroibus hoc fere praeſtabant amici. AEneid. X. 333.

> —— *Fidum AEneas affatur Achaten:*
> Suggere tela mihi (*non ullum dextera fruſtra Torſerit in Rutulos*) *ſteterunt quae in corpora Grajum.*

Caeterum proverbiale genus loquendi, cui affine illud Ovidii:

> *Heu! patior telis vulnera facta meis.*

Quod cadenti tum virium tum mentis imbecillitatem exprobrat, ideo: *Bis interimitur qui ſuis armis perit.* Denique *jacere* pro *dare*, *praebere*, poſuit Lucretius:

> *Nec tamen hanc poſſis oculorum ſubdere viſu,*
> *Nec* jacere indu manus.

Et, VII. 574. *ſubjicere* pro ſubminiſtrare. Lucanus VII. 574.

> *Ipſe* manu ſubicit *gladios ac tela miniſtrat.*

Wasse in *Add.*

Restituenda est] Omnes libri, *reſtituendum eſt.* Carrio. Omnes libros habere *reſtituendum eſt*, teſtatur Carrio. Itaque videtur hic genus loquendi antiquum latere: ſive fuerit, *in manus jaceret*; *Rempublicam, quibus ille rebus conturbavit, eiſdem tibi reſtituendum eſt*; ſive, *quibus ille rebus Rempublicam conturbavit, eis eam tibi reſtituendum eſt.* Ut Varroni, *Animadvertendum tempora*; Plauto, *agitandum vigilias*; Columellae, *curandum ulcera.* Vide Gronovii lib. I. Obſervat. 7. Wasse.

Primum omnium] Locus hic antea corruptiſſimus, jam, ni fallor, utcunque conſtitutus. Sic enim legebatur: *primum omnium ſummam poteſtatem moderandi de vectigalibus ſumtibus, judiciis, ſenatoribus, paucis tradidit plebs Romana.* Quod autem animadverterem eum de Pompejo loqui, factum hoc *Pompejo*, non *plebi Romanae* dedi, & pro, *plebis Romanae*, ſcripſi, *plebem Romanam*, quod ſaepe ex notis hujuſmodi errores natos ſcirem, & hoc ipſa poſtularet ſententia. libri manuſcripti pro me teſtimonium dicunt. Carrio.

De vectigalibus] Obtinuit certe Pompejus per legem Maniliam tantum non totius Romani Imperii poteſtatem, ut aperte teſtantur Plutarchus & Dio. Conſulatus ejuſdem nimis immoderati fuerunt. Quia vero poteſtatem illam moderandi, de vectigalibus, ſumptibus, judiciis, non ſine amicorum conſilio & auxilio adeptus eſſet, eandem ad eos tranſtuliſſe, non ſine invidia dictum a Salluſtio. Vectigalia porro eleganter Florus *Imperii patrimonium* appellat: Cicero, *nervos Reipublicae.* Coler.

Senatoribus paucis tradidit] Hoc eſt, e Democratia Oligarchiam fecit; breviter, libertatem ſuſtulit. Ut haec recte intelligas, ſciendum eſt, tres eſſe Rerumpublicarum formas. Hoc infantes ſciunt, inquis; imo, quae pinguiori Minerva traduntur, ea ſciunt, haec neſciunt, quae ab accuratioribus. Μοναρχία eſt, ſi unus regnet. *Singularem potentiam* vocat Nepos. Is ſi juſtitiam ſectetur, βασιλεία eſt, ſive *regnum*; ſin, qua jure qua injuria, omnia agat, τυραννίς. Interdum tamen haec confundunt veteres. Inter βασιλείαν & τυραννίδα, medium locum obtinet δεσποτεία, ſeu *dominatus.* Quippe cum Rex omnia conferat ad ſalutem publicam, tyrannus ad ſuam; dominus mediam inſiſtit viam, & ante omnia attendit, quid ſibi expediat: nec tamen negligit ſalutem civium, ſed eam curat ſecundario. Ariſt. III. Pol. 4. Altera Reipublicae forma itidem duas potiſſimum formas continet. Bern. in Germ. Tac. q. Miſc. LV. Nam ſi pauci regnent, iique publico omnia bono metiantur, ἀριστοκρατία dicitur, ſive *optimatium imperium*: ſin ad propriam omnia dirigant utilitatem, ὀλιγαρχία, ſive *dominatus paucorum.* Inter has media eſt ὀλιγαρχία δεσποτική. Ut cum qui Reipublicae praeſident, primo quidem ſui commodi, deinde autem civium ſalutis curam gerunt. Tertia forma eſt cum poteſtas eſt penes multos, ut cum magiſtratus nihil poteſt ſine tribuum voluntate. Eſt autem haec poteſtas duplex: quia multi illi, penes quos imperium eſt, aut commune bonum reſpiciunt, aut pro libidine cuncta agunt. Prius Reipublicae genus Iſocrati, aliiſque ſaepe καὶ ἰδίως πολιτεία vocatur: proprio autem nomine Xenophonti quidem nominatur πλουτοκρατία, Ariſtoteli τιμοκρατία, h. e. cenſuum poteſtas; quia nempe in ea τιμὴ h. e. *cenſus* attenditur: unde fit, ut in hoc Reipublicae genere, numerus eorum, qui imperent, nunc major, nunc minor ſit: quia, quo grandior praeſcripta eſt rei familiaris menſura,

hoc

dit; plebem Romanam, cujus antea ſumma poteſtas erat, ne aequis quidem legibus in ſervitute reliquit. Judicia, tametſi, ſicut antea, tribus ordinibus tradita ſunt; tamen iidem factioſi regunt, dant, adimunt, quae lubet, innocentes circumveniunt; ſuos ad honorem extollunt.

XLVIII. Non facinus, non probrum, aut flagitium obſtat, quo minus magiſtratus capiant: quod commodum eſt, trahunt, rapiunt: poſtremo, tamquam Urbe capta, lubidine, ac licentia ſua, pro legibus utuntur. Ac me quidem mediocris dolor angeret, ſi virtute partam victoriam more ſuo per ſervitium exercerent. Sed homines inertiſſumi,

hoc pauciores imperant; quo minor eſt cenſus, hoc plures ſunt Reipublicae participes. At labes Reipublicae finitima eſt δημοκρατία ſive *populi potentia*, ſive multitudinis dominatus, ſive popularis ſtatus: eſtque nihil aliud, quam τυραννὶς multorum capitum. Non raro tamen δημοκρατίας vox in bonam accipitur partem. In πολιτείᾳ eſt aequabilis libertas, ſed deëſt majeſtas. In μοναρχίᾳ (non ubi appellatione ſolum, ſed re ipſa ſunt Reges) adeſt majeſtas, deëſt libertas. Ἀριστοκρατία minus majeſtatis habet, quam μοναρχία, plus quam δημοκρατία; minus libertatis, quam δημοκρατία, plus quam μοναρχία. Sed ſi principatus ſit (eſt ea ἀριστοκρατίας ſpecies, in qua unus dignitate ceteris prior eſt) jam quodammodo majeſtatem aſſequitur μοναρχίας; & retinet aequabilem libertatem, quantum ſatis eſt; quia cuivis aditus per virtutem patet ad honorem ac imperii partem. Ac videri poſſit hujuſmodi ſtatus minus eſſe periculoſus, quam vel δημοκρατία, quia plebs eſt plane imperita; vel μοναρχία, quia unus homo eſt multis erroribus obnoxius. Interim, ut praeclare Alcibiades & Auguſtus dixere, *boni eſt civis, praeſentem ſtatum tueri, eumque mutatum nolle.* Conſulendus eſt Voſſius lib. I. Inſt. Orat. in Genere Deliberativo. RUPERT.

NE AEQUIS] Vulgo *neque is.* optime Vaticanus, *ne aequis quidem.* CARRIO. Ante Carrionem *noſque is*, vulg. *neque is. Urbe capta*, ſummam crudelitatem exprimit:

Quid faciant hoſtes capta *crudelius* urbe?

WASSE.

QUOD COMMODUM EST] Scribe, *quos commodum eſt.* CARRIO.

LICENTIA SUA PRO LEGIBUS] Livius XLII. 23. *Modeſtius certe daturos eos, & ſcituros quid dedisſent: ipſum nullum*, praeterquam ſuae libidinis arbitrio, *finem facturum.* Hegeſippus II. 12. *Apud quos interierat ſummi jus ſacerdotii, aut avaritia interceptum, aut potiorum inſolentia*, qui licere quod vellent jus putabant. ubi pro *potiorum* Codex B. Pub. *porcirum*, unde facile erit veram lectionem exſculpere. Lege ergo *procerum*, idque obiter. Extat in hunc ſenſum famoſum peſſimi Caligulae dictum apud *Suetonium* XXIX. *Memento omnia mibi* & homini *licere.* ubi Torrentii opt. Cod. *omnia mibi & beroibus in omnibus l.* alter ejuſdem *o. m. & berois omnibus l.* Scriptura ex parte probabilis. Dio pag. 660. Ἀνακαλέντων δ' αὐτὸν τῶν μὲν Ἥρωα, τῶν δὲ Θεόν. & *Xiphilin.* pag. 253. Conjicit Gronov. *o. m. & domi l.* Codd. quidam, teſtante Goeſio, *& homines.* unde ille: *ut dominis.* hoc eſt opinor *aeque ac dominis.* quia haec impuriſſima beſtia ſe in omnium hominum bona jus habere dixit. Edit. Steph. *mibi in omnes l.* Codex Salmaſ. Pall. tres, *& homines*, in tertio, ab eadem manu additum *in omnes*, quomodo Editt. vetuſtiores, & Beroaldus legunt. Cl. Oddius, qui accuratam Dionis editionem molitur, *in homines* legit, & ante eum Rhabodus Scheelius Addend. ad Hygin. Liceat mihi etiam in re obſcura unam & alteram conjecturam addere. potes ergo: *omnia mibi, ut Domino, licere.* Primus omnium ſe *dominum* vocabat; teſtis Aurelius Victor. Hinc falſe Vitellius apud Dionem DCLXI. & Xiphil. CCLV. Ὑμῖν τοῖς θεοῖς, δέσποτα, μόνοις ἀλλήλους ὁρᾶν ἔξεστι. vel *omnia mibi ut Heroi*, vel potius: *omnia militi & Heroi licere*, nam poſitura obſtat quo minus legam *militi homini*, quod olim placuerat. Salluſtius VI. 48. L. Sulla, *cui omnia in victoria lege belli licuerunt.* Favent Torrentiani, Dio, Xiphilinus, neque ab illo plane abhorret vox *militi*, utpote qui, natus omnemque pueritiam in caſtris altus, hoc ſe praecipue nomine jactabat. Potes denique hoc pacto refingere: *omnia militiae & domi licere.* Hoc eſt, ubique, domi & foris, ut prorſus ſine cauſſa negaverit Nero: *quenquam Principum ſciſſe quid ſibi liceret.* cap. 37. Corruptum & apud alios hoc loquendi genus. *Nepos* in Datame: *ſi rex promitteret, ut quodcunque vellet, liceret impune facere.* Vocem ultimam, quam ſemper pro ſpuria habui, non agnoſcit Codex MS.

quorum omnis vis, virtusque in lingua sita est, forte, atque alterius socordia dominationem oblatam insolentes agitant. Nam, quae seditio, ac dissensio civilis tot tamque inlustres familias ab stirpe evertit? aut quorum umquam victoria animus tam praeceps, tamque inmoderatus fuit? L. Sulla, cui omnia in victoria lege belli licuerunt; tametsi supplicio hostium partes suas muniri intellegebat; tamen, paucis interfectis, ceteros beneficio, quam metu, retinere maluit. At hercule nunc cum Catone, L. Domitio, ceterisque ejusdem factionis, quadraginta senatores, multi praeterea cum spe bona adolescentes, sicuti hostiae, mactati sunt: cum interea inportunissuma genera hominum tot miserorum civium sanguine satiari nequiere: non orbi liberi, non parentes exacta aetate, non gemitus virorum, luctus mulierum inmanem eorum animum inflexit: quin, acerbius in dies male faciendo, ac dicundo, dignitate alios, alios civitate eversum irent.

XLIX. Nam, quid ego de te dicam, cujus contumeliam homines ignavissumi vita sua conmutare volunt, si liceat? neque illis tantae volu-

MS. Col. Trin. eam itaque jam tandem inducendam jubeo. Suadet ipse XII. 3. XX. 5. VII. 2. XVIII. 10. Justinus VIII. 3. *Inde quasi omnia quae agitasset animo ei liceret.* Noster III. 11. *Abunde libertatem rati, quia tergis abstinetur, & huc ire licet atque illuc munere ditium* dominorum. WASSE in *Add.*

AC ME QUIDEM] Hoc vult: *Ipse quidem mediocriter dolerem, si victoriam quam sua virtus peperisset per victorum servitium exercerent; verum inertissumi cum sint, dominationi, non vi sua, sed aliorum socordia quaesitae, addunt insolentiam.* WASSE in *Add.*

QUORUM OMNIS VIS IN LINGUA SITA EST] Ut omnium *Thrasonum*, ut imbellium *mulierum*, ut *timidorum canum*. Nam, *nobiles ac generosissimi*, ut apud Curt. lib. VII. cap. 4. & lib. IX. cap. I. *latratu abstinere dicuntur.* Vide Rittersh. in lib. III. Halieut. Opp. V. 496.

SEDITIO AUT DISSENSIO] *Civile bellum* non vult dicere; parcit auribus Caesaris. At enimvero neque seditio, neque dissensio, neque bellum civile, satis exprimat hujus belli atrocitatem: sed potius *commune quoddam, & plus quam bellum* Flori, verbis appellabimus. COLER.

TAMETSI A SULPICIO] Aurea correctio ad quam veteres libri manu ducunt, Lucius Sulla, *cui omnia in victoria lege belli licuerunt, tametsi supplicio hostium partes suas muniri intelligebat, tamen paucis interfectis ceteros beneficio quam metu retinere maluit.* peream si quis est qui sensum communem habet, & hanc scripturam cum alia quavis mutare vult. CARRIO. Libri scripti, & priscae edd. ut in textu, ut mirum sit Carrionem maluisse *tametsi a Sulpicio*, quod a mente Sallustii maxime alienum est, non enim de hoste Sulpitio loquitur, sed de principibus Sullae hostibus. A. POPMA.

CETEROS BENEFICIO, QUAM METU RETINERE MALUIT] Huic sententiae similis est Terentiana illa in Heautontimor. Act. I. *Pudore ac liberalitate liberos retinere satius esse credo, quam metu.* CIACC. & URSIN.

NUNC CUM CATONE] Duae priores voces absunt a libris Fabri & Briconeti. CARRIO.

OBPORTUNISSIMA] Corrige vitium operarum, & scribe, *importunissima*. CARR.

NEQUIVERUNT] Fabri, *nequivere.* Briconeti *nequiere.* CARR.

NON GEMITUS VIRORUM] Fabri, *non luctus, gemitus, virorum, mulierum.* CARRIO.

CONMUTARE VOLUNT] Vaticanus, *commutare nolunt*, recte: sic enim Sallustius frequenter loquitur, & alioquin utroque idem significatur: eamque scripturam in vetere editione & libro Fabri, posterius observavi. CIACC. Vaticanus, *commutare nolunt si liceat:* Fabri: *commutare nolunt. s.* qua nota in eo libro *scilicet*, notari solet. Vaticani scriptura aut vera est, aut alioqui ea vox omnino omittenda. CARR. Alterum foret, in quem ut sint contumeliosi, vitam impendere sunt parati: alterum, in quem ut sint contumeliosi vitam benificio ejus accipere nolunt. GRONOV.

NEQUE ILLIS TANTAE VOLUPTATI DOMINATIO, QUANTO MOERORI TUA DIGNITAS] Sallust. in bell. Jug.

voluptati est (tametsi insperantibus adcidit) dominatio, quanto moerori tua dignitas; quin optatius habent, ex tua calamitate periculum libertatis facere, quam per te populi Romani imperium maxumum ex magno fieri. Quo magis tibi etiam atque etiam animo prospiciendum est, quonam modo rem stabilias, communiasque. Mihi quidem quae mens subpetit, eloqui non dubitabo. Ceterum tui erit ingenii probare, quae vera, atque utilia factu putes. In duas partes ego civitatem divisam arbitror, sicut a majoribus accepi, in Patres, & Plebem. Antea in Patribus summa auctoritas erat, vis multo maxuma in Plebe.

I. Itaque saepius in civitate secessio fuit: semperque nobilitatis opes deminutae sunt, & jus populi amplificatum. Sed plebes eo libere agitabat; quia nullius potentia super leges erat; neque divitiis, aut superbia, sed bona fama, factisque fortibus nobilis ignobilem anteibat: hu-

Jug. cap. 82. de Metello: *Nobis satis cognitum est, illum magis honore Marii, quam injuria sua excruciatum; neque tam anxie laturum fuisse, si ademta provincia alii, quam Mario traderetur.* Rupert.

Qui optatius] Omnes libri, etiam antiquitus excusi, *quin optatius.* perspicue certum. Carr.

Quonam modo rem stabilias communicesque] Venetum, *communicasque.* Mihi legendum videtur, *stabilias communiasque.* nec aliter sensus postulat, quantumvis reclamantibus exemplaribus: pro *confirmes.* Riv. Vetus editio, *communicasque.* Fabri, & Briconeti, *communicesque.* Vaticanam probo. Carrio.

Tui erit ingenii probare] Modeste sententiam proposuit, quod bonis auctoribus frequens. Plin. Epist. I. 20. *Haec est mea sententia, quam mutabo, si tu dissenseris.* Notum illud: *nisi quid, tu, docte Trebati, Dissentis.* Apulejus Miles. VII. 139. *Hanc ex animo quidem meo conducibilem sententiam pretuli, sed vos nostrorum estis consiliorum rerumque domini.* Gemina habet Chrys. ad I. Cor. Hom. III. Wasse in *Add.*

Patres et Plebem] Romuli hoc institutum fuit ad imitationem Atheniensium. Dionys. Halicarnassaeus libro II. Postea tamen tertius ordo civitati accessit, Equites; isque medius, ut scribit Appianus l. 2. de Bello Civili. Plinius eum [illegible] putat a consulatu Ciceronis, quo se quoque Cicero provectum esse celebraverit, ejusque vires peculiari popularitate quaesiverit. Sed ante etiam tantae dignitatis & aestimationis fuit, ut penes hunc ordinem fata fortunaeque patrum, vitaeque principum & vectigalia diu fuerint. Tandem vero L. Drusus senatui pristinum jus & dignitatem adseruit. De qua re ex M. Varrone Florus sic scribit lib. III. cap. XVII. *Judiciaria lege C. Gracchus diviserat Populum Romanum & bicipitem ex una fecerat civitatem.* Colerus.

Vis multo maxima in plebe] Contra in Jugurth. *Ceterum nobilitas factione magis pollebat, plebis vis soluta, atque in multitudinem dispersa, minus poterat.* Sed diversa tempora; aut sane pro arbitrio & usu dicentis. Ciacc.

Opes deminutae] Vaticanus & Fabri, *diminutae.* Carr.

Sed plebs eo libere agitabat] Legendum, *plebes.* quo & alias saepe utitur. Riv.

Quia nullius potentia super leges erat] Demosthenes Philip. III. 12. *Μηδένα ἀξιοῦτε τηλικοῦτον εἶναι παρ' ὑμῖν, ὥστε τοὺς Νόμους τούτους παραβάντα, μὴ δοῦναι δίκην·* & de Falsa Legat. pag. 240. *Ἐν ᾗ τοῖς δικαστηρίοις, οὐδεὶς πω μέχρι τῆς τήμερον ἡμέρας, ὑμῶν οὐδὲ τῶν Νόμων, οὐδὲ τῶν Ὅρκων κρείττων γέγονε· μὴ τοίνυν μηδὲ νῦν τοῦτον ἐάσητε.* Livius XXXVIII. 50. *Neminem unum civem tantum eminere debere, ut legibus interrogari non possit: nihil tam aequandae libertatis esse, quam potentissimum quemque posse dicere caussam.* Libere admodum, ut decuit *Romanos rerum dominos gentemque togatam.* Confer omnino Sallustium Jugurth. XLV. Wasse in *Add.* Certum est, in Romana Republica servitutem civium induxisse nimiam paucorum potentiam. Primum a civili modestia prorsus alienum erat, integras provincias clientelae jure obnoxias habere. Deinde familias quasdam opibus ita abundare, ut exercitus alere & plebem donis, ludis, spectaculis sibi devincire potuerint. Longe vero difficillimum in Republica Rerumpublicarum conversiones, quae ab ambitione quorundam

humillimus quisque in armis, aut militia, nullius honestae rei egens, satis

dam accidere solent, cavere; praesertim si sit adultum malum, Athenienses adversus opibus, virtute, vel merito eminentes, Ostracismo utebantur, cautione minus honesta. Sane Aristoteles etsi fateatur, inesse Ostracismo qualemcunque justitiam civilem, tutius tamen arbitratur, providere ab initio, ne tali medicina sit opus. Tutius igitur est, impedimenta objicere instrumentis nimiae potentiae, convellere fundamenta, quibus illa nititur, & velut subtractis alimentis, ignem ambitiosum extinguere. Hujusmodi vero extinguendi vias, ac modos, qui cognoscere volet, adeat ille Forstner. ad Tacit lib. II. Annal. RUPERT.

HUMILLIMUS QUISQUE IN ARMIS, AUT MILITIA, NULLIUS HONESTAE REI EGENS, SATIS SIBI, SATISQUE PATRIAE ERAT] Non placet haec scriptura; neque credibile est, rem eandem bis a Sallustio iteratam. Quid enim *Militia* opus erat, cum *Armis* dixisset? Apage tautologiam istam a scriptoris nostri Laconismo. Quin potius ad consuetas divinandi artes confugimus, quam hanc Crispo maculam, ab imperitis impressam diutius residere patiamur. Quam rem uti & ego mea ex parte agere aliquando intendam, magna contra hanc labem remedia statuere non decrevi, sed tantum litterae (quae media est) inversione facta, ac initiali pede sublato *m.* in *u.* commutare, quoad ex *Armis Arvis* fiat. ut vitam rusticam, studiumque agriculturae designet: quam rem industriosissime persequuti Romani illi veteres: cujusque adeo cultores (si quidem Varroni credimus) non sine caussa urbanis, ac togatis umbraticolis anteponebant. Quam conjecturam meam eo etiam impensius amplector, quod de Agris sequatur; unde tunicatum plebem validorum injuriis expulsam gravissime apud Caesarem conqueritur, quisquis tandem hic fuerit, callentissimus utique ac vere Sallustianus consultor. Scribendum posthac igitur: *Humillimus quisque in arvis, aut militia,* &c. Nisi si quis antiquitatis gratia (in qua mirifice deditus hic scriptor) *Militiae* reponi malit: hoc est, in militia. quomodo & *Belli*, pro, in bello, iidem prisci illi enunciabant, dicentes non modo, *Domi bellique*, conjunctim, verum utrumque etiam per se interdum, sine alterius adjectione. Sed quoniam in hujus rei mentionem per Arva Sallustiana descendimus, haud alienum videtur, binas correctiones nostras hujus eloquutionis tester, alteram Plauto, alteram Ennio datam, studiosis porro impertire: non inscitiae aliorum denotandae, aut quo ipsi studium hoc nostrum, quasi per caussam laudando, extollere; verum potius ut Romanae antiquitatis studiosis pro opibus nostris etiam hac parte commodare possimus. Eam rem nos locus admonuit. Igitur ubi apud Plautum in omnibus editionibus) etiam iis, quas annis superioribus a Lambino nobis ut emendatissimas dedit Gallia) prolatum ex persona Militis paratragoedianti hodie in Truculento legitur:

Ne exspectetis, spectatores, meas dum pugnas praedicem:

Manibus Duellis praedicare soleo, haud in sermonibus.

ajo postremae litterae adjectione in voce, *Duellis*, humanitus peccatum esse; qua demta, vera lectio patefiet denuo, Plautusque antiquitati suae restituetur, hoc modo; *Manibus duelli praedicare soleo, &c. Duelli*, pro belli, antique, & poëtice, hoc est, in bello, id quod paullo ante ostentum nobis. Idem error apud Ennium citante Prisciano inolevit, versu illo,

Hos pestis necuit, pars occidit illa duellis.

Cum proculdubio & illic *duelli* sit emendandum, vitio imperitiae, ut apparet, perperam in *duellis* mutatum. DOUZA. Vel *agris* legendum, quod magis convenit, & probant sequentia, *sorti centuriae*, vulgo, *sorte*. Sed alterum est in MSS. quo etiam utitur Plaut. in Casina:

Sorti sum victus.

Et Lucilius:

Graecia Sulpitio sorti datur.

A. POPMA.

IN ARMIS] Pro *armis aut*, sorte legendum: *armis & militia.* Sic alibi, *Bellum atque arma vobis invisa*, & VI. 46. *inter labores militiae interque* proelia. Vox *arvis*, quam reponit ingeniosissimus Douza, approbante illaudatissimo Crispino, nimis poëtica est, quam ut huic loco conveniat. Scio dixisse nostrum *pecori quam arvo*, sed ibi *arationem* valet. Nam *arvum quod aratum, necdum satum*, inquit Varro. Favet Plautus Truc. I. 2.

Volo habere aratiunculam *pro copia hic apud vos.*

A. *Non* arvus *hic, sed* pascuus *est* ager.

Eumque firmat, cum *insigne* Arvalium fratrum, quos instituit Romulus, quod erat corona *spicea*, tum *Ambarvale sacrum*, in quo segetes lustrarunt, Virg. Georg.

Terque novas circum felix eat hostia fruges.

Quam fere differentiam servant Graeci inter ἄρουρα, unde *arvum*, & vocem ἀγρὸς, nisi quod ἄρουρα *terram satam*, idemque aliquando quod

satis sibi, satisque patriae erat. Sed, ubi eos paullatim expulsos agris, inertia, atque inopia incertas domos habere subegit: coepere alienas opes petere, libertatem suam cum Republica venalem habere. Ita paullatim populus, qui dominus cunctis gentibus imperitabat, dilapsus est: & pro communi imperio, privatim sibi quisque servitutem peperit. Haec igitur multitudo primum malis moribus inbuta, deinde in artes, vitasque varias dispalata, nullo modo inter se congruens, parum mihi quidem idonea videtur ad capessendam Rempublicam.

LI. Ceterum, additis novis civibus, magna me spes tenet, fore, ut omnes expergiscantur ad libertatem: quippe cum illis libertatis retinendae, tum his servitutis amittendae cura orietur. Hos ego censeo, permistos cum veteribus novos, in coloniis constituas: ita & res militaris opulentior erit, & plebes bonis negotiis inpedita malum publicum facere desinet. Sed non inscius, neque inprudens sum, cum ea res agetur; quae saevitia, quaeque tempestates hominum nobilium futurae sint, cum indignabuntur omnia funditus misceri, antiquis civibus hanc servitutem inponi, regnum denique ex libera civitate futurum, ubi unius munere multitudo ingens in civitaten pervenerit. Equidem ego sic apud animum meum statuo, malum facinus

πεδίον denotet, ut apud Homerum Φ. 405. Si ergo recepta lectio movenda sit, malim *agris*, quod alterum in se complectitur. Seneca Herc. Fur. *Tum vastis ager squalebit* arvis. Certe *in arvis* pro, *in agris*, in solutae orationis scriptoribus minime exstare autumo. WASSE in *Add.*

QUI DOMINUS ERAT ET CUNCTIS] Antiqua editio: *qui dominus erat cunctis gentibus.* Fabri & Briconeti, *qui dominus cunctis gentibus imperitabat.* Vulgarem scripturam, illiusque errorem, si tamen error est, fontem habere credo antiquam editionem. CARRIO.

PRIVATAM SIBI] Omnes libri, *privatim sibi.* CARR.

ADDITIS NOVIS CIVIBUS] Non omisit hoc consilium Caesar, sed is (quamvis mox dissimulet Sallustius) revera habuit inter τῶν πολιτικῶν σοφισμάτων, sive, ut Tacitus appellat II. Annal. 36. & I. Hist. 4. *Imperii arcana.* Non enim posse se Monarchiam, quam meditabatur, absolvere putabat, nisi multos sibi faceret obnoxios. Sic de Tarquinio Prisco Livius lib. I. cap 35. *Non minus regni sui firmandi, quam augendae Reipublicae memor, centum in Patres legit, qui deinde minorum gentium sunt appellati, factio haud dubia Regis, cujus beneficio in curiam venerant.* RUPERT.

MAGNA ME SPES TENET] Catil. LXVIII. *Magna me spes victoriae tenet.* Hegesip. III. 17. *Non enim vitae hujus ulla me cupiditas tenet.* Ibi C. C. C. *Si moriar recte, bonum est mori; sed si moriar ut Hebraeus.* Eadem forma Mart.

——— *sed si*

Non erit ista lapis, non erit ista canis.

WASSE in *Add.*

IN COLONIIS CONSTITUAS] Vide not. ad *Flori* lib. I. cap. 4. §. 2. ubi docui, Lipsium varias deducendarum coloniarum causas proposuisse lib. I. de Magn. R. cap. 6. Nunc notare potes, eas ipsas ante Lipsium exhibuisse H. Goltzium in Graecia pag. 324. Hic duas adducit Sallustius, ut militia opulentior esset, h. e. firmior. Nam ita emeriti sua habebant praemia, & victi populi, in fide & obsequio continebantur. Secundo, ut plebs malum publicum facere desineret. Verum & hoc, civitatem domesticis seditionibus hoc modo liberari. Secutus est istud consilium Caesar, &, finito bello civili, octoginta civium millia in transmarinas provincias (Corinthum & Carthaginem) distribuit, ut est apud Suet. in Caes. cap. 42. RUPERT.

CUM EA RES] Vulgo, & *quae mea res.* vetus editio, *imprudens sum quo mea res*, hinc scripsi, *quom*, loco *cum ea res.* vetus scribendi ratio, huic fraudi fuit. testantur libri veteres. CARRIO.

QUAEVE TEMPESTATES] Omnes libri, *quaeque tempestates.* CARRIO.

MALUM FACINUS IN SE ADMITTERE, QUI INCOM-

nus in ſe admittere, qui incommodo Reipublicae gratiam ſibi conciliet. Ubi bonum publicum etiam privatim uſui eſt: id vero dubitare adgredi, ſocordiae, atque ignaviae duco. M. Livio Druſo ſemper conſilium fuit, in tribunatu ſumma ope niti pro nobilitate: neque ullam rem in principio agere intendit, niſi illi auctores fierent. Sed homines factioſi, quibus dolus, atque malitia, fide cariora erant, ubi intellexerunt, per unum hominem maxumum beneficium multis mortalibus dari: videlicet & ſibi quiſque conſcius, malo atque infido animo eſſe, de M. Livio Druſo juxta, ac ſe, exiſtimaverunt. Itaque metu, ne per tantam gratiam ſolus rerum potiretur, contra eam niſi, ſua ipſius conſilia diſturbaverunt.

LII. Quo

INCOMMODO REIPUBLICAE GRATIAM SIBI CONCILIET] Eſt haec iniqua, & publice noxia vulgi opinio, verbis Lycurgi Orat. in pr. contra Leocratem, cum qui ſuo periculo rem gerat, & pro communi bono inimicitias ſuſcipiat, non civitatis, ſed negotiorum amantem videri; ſed vir ſapiens attendit illud Stobaei περὶ ἀρχῆς. *Gratia, quae juſtitiam tranſgreditur, ne gratia quidem dici debet.* Plura jam aliquoties adduximus ſupra, praeſertim ad Catil. cap. 22. & cap. 51. RUPERT.

IN SE COMMITTERE] Vaticanus, *in ſe admittere:* cuius ſcripturae teſtimonium eſt quodammodo antiqua editio, in qua eſt: *& mittere*, vitio ex pronuntiatione orto. CARR.

UBI BONUM PUBLICUM] Ubi bonum publicum etiam privatim uſui eſt, id non aggredi, ſocordis & ignavi eſt. Hoc de rege vel principe Salluſtius. At Cicero de omnibus lib. III. Off. *Unum debet eſſe omnibus propoſitum, ut eadem ſit utilitas, uniuſcujuſque & univerſorum; quam ſi ad ſe quiſque rapiat, diſſolvetur omnis humana conſociatio.* Atque ſi etiam hoc natura praeſcribit, ut homo homini quicunque ſit, ob eam ipſam cauſſam, quod is homo ſit, conſultum velit: neceſſe eſt ſecundum eandem naturam omnium utilitatem eſſe communem. COLER.

MARCO LIVIO DRUSO] Fabri & vetus editio, *Marco Lubio*, inepte. Sunt enim Druſi in gente Livia. A Vaticano abeſt, *Livio*, neque adeſſe neceſſe eſt; probat ſcriptorum uſus. CARR. Adverſus omnibus modis in hac Epiſtola nobilitati eſt Salluſtius. Inde de M. Druſo ingerit Caeſari. De hoc Druſo Livius, Florus lib. III. cap. 17. Val. Maximus lib. IX. cap. 5. Vellejus. Cicero pro Milone: *Domi ſuae nobiliſſimus vir, ſenatus propugnator, atque illis quidem temporibus, pene patronus, avunculus hujus noſtri judicis, fortiſſimi viri M. Catonis, tribunus plebis M. Druſus occiſus eſt.* Ejuſdem potentiae meminit idem Orat. pro C. Rabirio: *Notabile vero exemplum de amicis ambitione tantum & largitionibus quaeſitis. Execranda illa vox in libera Republica M. Druſi: Nihil ſe ad largitionem ulli reliquiſſe, niſi quis aut caenum dividere vellet, aut coelum.* COLER. Ut haec omnia intelligas, legendus eſt tibi Vellej. Patercul. lib. II. cap. 13. & 14. RUPERT.

AUCTORES FIERENT HOMINES] Locus qui & ab interpunctatione & a ſcriptura male habet. vetus editio, *niſi ille auctores fuerant ſe homines factioſi.* Fabri & Briconeti: *niſi illi auctores fuerant ſed homines factioſi.* Tu ſcribe de Vaticano: *niſi illi auctores fierent, ſed homines factioſi, quibus dolus atque malitia fide cariora erant, ubi intellexerunt per unum hominem, &c.* Non enim vult homines factioſos Druſo in tribunatu rei alicujus auctores fuiſſe, ſed nobilitatem. CARRIO.

DE MARCO LIVIO] Et hic Vaticanus gentem omittit. CARRIO.

JUXTA AC DE SE, EXISTIMAVERUNT] Fabri & Briconeti, *juxta ac ſe.* CARRIO. Juxta illud Comici in Rud. A. II. ſc. 4. vſ. 55. *Ex noſtro ingenio alios plerunque aeſtimamus, ſive boni, ſive mali ſimus.* Et in Perſa A. II. ſc. 2. vſ. 30. *Tuo ex ingenio mores alienos probas.* RUPERT.

EXISTIMAVERUNT] Vaticanus, *exiſtimarunt.* CARRIO.

CONTRA EAM NISI] Fabri & Briconeti, *contra eum nixi:* Vaticanus & vetus editio, *contra eam niſi.* CARRIO.

SUA IPSIUS] Interpone copulam, & lege ex libris manuſcriptis: *ſua & ipſius conſilia diſturbaverunt.* CARRIO. Carrio e libris, *ſua & ipſius.* Malim, *ſua ipſorum.* GRONOV.

LII. Quo tibi, imperator, majore cura fideque amici, & multa praesidia paranda sunt. Hostem adversum obprimere, strenuo homini haud difficile est: occulta pericula neque facere, neque vitare, bonis in promtu est. Igitur, ubi eos in civitatem adduxeris; quoniam quidem revocata plebes erit, in ea re maxume animum exercitato, uti colantur boni mores; concordia inter veteres, & novos coalescat. Sed multo maxumum bonum patriae, civibus, tibi, liberis, postremo humanae genti, pepereris, si studium pecuniae aut sustuleris, aut, quoad res feret, minueris. Aliter neque privata res, neque publica, neque domi, neque militiae, regi potest. Nam ubi cupido divitiarum invasit; neque disciplina, neque artes bonae, neque ingenium ullum

MULTA PRAESIDIA PARANDA SUNT] Hoc consilium inconsulte postea neglexit Caesar. Qua de re Vell. Paterc. lib. II. cap. 57. *Laudandum*, inquit, *experientia consilium est Pansae atque Hirtii, qui semper praedixerant Caesari: ut principatum armis quaesitum, armis teneret. At ille dictitans, mori se, quam timeri malle:* (qualis etiam Tiberii vox apud Tacit. VI. Annal. 2. *non sibi vitam tanti, si armis tegenda foret*) *dum clementiam, quam praestiterat, expectat, incautus ab ingratis occupatus est.* Cautius Tarquinius Superbus, cum nihil quicquam ad jus regni, praeter vim, haberet, armatis corpus circumsepsit, ut est apud Liv. lib. I. cap. 49. & Periander tyrannus, qui trecentos circa se satellites habuit, ut est apud Nicol. Damasc. in Exc. Peiresc. pag. 451. Solent autem fere tyranni externis magis fidere, ut in Nerone notat Tacitus XV. Annal. 58. in XXX. Atheniensium tyrannis Justinus V. 9. 12. in Nabide, Lacedaemoniorum tyranno, Livius lib. XXV. cap. 27. f. in Hierone & Gelone, Syracusanorum tyrannis, Diodor. Siculus lib. XI. pag. 37. & 55. in Apollodoro idem in Exc. Peiresc. pag. 264. f. adde Polyb. lib. II. cap. 11. f. tamen nec exteri semper fidem servant. Vid. Tacit. VI. Annal. 36. n. 4. Quid? quod etiam juste imperio potitis, necessaria tamen custodia vel ad tutelam est, cum *parum tuta majestas sine viribus* sit, ut inquit Livius lib. II. cap. 55. &, judice Livia, apud Dion. lib. LV. fieri non possit, ut princeps omnibus placeat, & non, vel justissime imperans, in multorum odia incurrat, vel certe ad ornamentum: quo intuitu Mamertinus in laudat. Juliani, *arma & juvenes, cum gladiis atque pilis, non tam custodias corporis* ait *esse, quam imperatoriae majestatis quendam solennem ornatum.* Cui Seneca adstipulatur I. de Clem. 13. *Princeps, suo beneficio tutus, nihil praesidiis eget: arma ornamenti loco habet.* Adde Bern. ad Germ. Tac. q. 67. De Germanis Imperatorum custodibus vid. Lips. comm. ad Taciti lib. I. Annal. pag. 18. & ad lib. XIII. cap. 18. Inferioris aevi scriptores corporis custodes & protectores, principis *scurras & buccellarios* dicebant. Salmas. ad Lamprid. Elagab. pag. 197. Porro de quaestione (*num praesidio princeps armatus esse debeat*) operae praetium est consulere Aristotelem III. Pol. 11. & ibi Casum & alios interpr. Lips. IV. Polit. 7. Bodin. IV. de Rep. 1. Clapmar. III. de Arcan. imperii cap. 14. Keckermannum Disput. Pract. XXXIV. quaest. 5. Gerardum Dec. III. q. 9. RUPERT.

HOSTEM ADVERSUM OBPRIMERE, STRENUO HOMINI HAUD DIFFICILE EST; OCCULTA PERICULA NEQUE FACERE, NEQUE VITARE, BONIS IN PROMTU EST] Idem fremitus militum Romanorum, apud Tacit. IV. Hist. 24. *Aperta odia armaque palam depelli: fraudem & dolum obscura, eoque inevitabilia.* RUPERT.

OCCULTA PERICULA FACERE] Sensus est: *insidias adversario tam non tendere boni solent, quam vitare.* WASSE in *Add.*

ANIMUM EXERCITATO] Vaticanus & vetus editio, *exercito.* Fortasse si, *exserito.* CARRIO.

QUOAD RES FERET] Briconeti, Fabri, & vetus editio, *quoad res referet.* Vaticani tueor: in quo etiam est, *postremo tamen succumbit:* cum in iis, quos laudavi, sit, *succumbat.* CARR.

ALITER NEQUE PRIVATA RES, NEQUE PUBLICA] Mera sunt haec oracula & χρυσᾶ ἔπη de pecuniarum cupidine: sed huc facientia, jam plena manu dedimus ad Justini lib. I. cap. 1. §. 1. & lib. II. cap. 2. §. 10. Flori lib. III. cap. 12. §. 11. & ad hunc ipsum auctorem non una nota, praesertim ad Catil. cap. XII. RUPERT.

In

lum ſatis pollet: quin animus magis, aut minus mature, poſtremo tamen ſuccumbit. Saepe jam audivi, qui reges, quae civitates, & nationes, per opulentiam magna imperia amiſerint, quae per virtutem inopes ceperant: id adeo haud mirandum eſt. Nam ubi bonus deteriorem divitiis magis clarum, magiſque acceptum videt, primo aeſtuat, multaque in pectore volvit: ſed ubi gloria honorem magis in dies, virtutem opulentia vincit; animus ad voluptatem a vero deficit.

LIII. Quippe gloria induſtria alitur: ubi eam demſeris, ipſa per ſe virtus amara, atque aſpera eſt. Poſtremo ubi divitiae clarae habentur, ibi omnia bona vilia ſunt: fides, probitas, pudor, pudicitia. Nam ad virtutem una, & ardua via eſt: ad pecuniam, qua cuique lubet, nititur; & malis, & bonis rebus ea creatur. Ergo in pri-

Id adeo haud mirandum] Vaticanus cum vetere excuſo, *id eo haud mirandum.* Fabri & Briconeti, vox *adeo* deëſt. Carr.

Ubi gloria honorem] Gloria abſolute pro *falſa gloria* vix invenitur. Dein ſequitur, *gloria induſtria alitur.* Legendum puto *gratia*, quod aeque Salluſtianum, & in membranis paene ſimili abbreviatura ſcribitur. Wasse in *Add.*

Ubi eam demseris, ipsa per se virtus amara atque aspera est] Veriſſime. *Eo quippe ſolet impendi labor, unde emolumentum atque honos ſperetur*, ut inquit Liv. lib. IV. cap. 35. At *ſublatis ſtudiorum pretiis, & ſtudia pereunt.* Tacit. II. Annal. 7. Quam utramque ſententiam complexus Jamblichus apud Stob. Serm. XLVI. *Augetur* (inquit) *& creſcit, quicquid in honore eſt: deficit & minuit, quicquid in contemtu.* Quod egregia ſimilitudine declarans Plutarchus ab initio Orat. II. de Fort. Alex. oſtendit, plures excellentes artifices, non tam aetate Alexandri, quam propter Alexandrum extitiſſe. Adde Grut. ad IV. Paneg. cap. 7. pag. 586. Bernecc. in Paneg. Plin. cap. 44. V. 7. Rupert.

Postremo ubi divitiae clarae habentur, ibi omnia bona vilia sunt, fides, probitas, pudor, pudicitia] Voſſ. lib. I. Inſt. Orat. pag. 81. Rupert.

Una et ardua] Conjunctio *&* abeſt a Fabri & Briconeti: Vaticanus tamen agnoſcit. Carr.

Et malis et bonis rebus ea creatur] Legerem *rationibus.* Cato enim dicebat agrum bonis, ac malis rationibus colendum: & Metellus apud Gell. lib. I. cap. 6. *Quid ergo nos a diis immortalibus diutius exſpectemus, niſi malis rationibus finem facimus?* Ciaccon. Videtur ſine dubio, pro *rebus*, ſcribendum *rationibus*; nam peccatum librarii agnoſcimus ex *rationibus*, in *rebus.* Sic Cato dixit: *agrum bonis & malis rationibus colendum.* Et Metellus apud Agellium lib. I. cap. 6. *Quid ergo nos a diis immortalibus divinius exſpectemus, niſi malis rationibus finem facimus?* Cicero pro Rabirio Poſtumo dixit: *Augere rem bonis & honeſtis rationibus.* Idem error irrepſit in librum I. Caeſaris de Bel. Civil. in quo eſt: *Tamen omnibus rebus in eo perſeverandum putabat:* cum, pro *rebus*, debeat legi, *rationibus*, ut ad eum locum notavimus. Ursin. Caeſar B. Civ. I. 26. *Atque ea res ſaepe tentata, etſi impetus ejus conſiliaque tardabat, tamen* omnibus rebus *in eo perſeverandum putabat.* Ubi Urſinus, quod etiam & hic facit, audacter reſcribit *rationibus.* Cic. II. Offic. §. 50. omni ratione *colenda juſtitia*: & nuſquam *rationibus* utitur. Poſſem ipſe quoque, ſi novis lectionibus ſtuderem, in vocem *artibus* immutare. Verum nihil temere moveo. Primo enim Noſter (de Hirtio poſtea videbimus) Jugurth. CI. *Quibus* rebus *&* artibus *cariſſimus factus.* Hoc eſt, hiſce rebus patratis, geſtis, & ob animi virtutes. & hoc loco *bonis & malis rebus*, id eſt, *bonis & malis moribus. Res*, pro *rebus geſtis*, apud Tacit. Ann. III. 79. & *omnibus rebus* pro *omnibus modis*, quod Comicis frequentius; vel pro *omnibus rebus relictis*, ut ſaepe loquitur Caeſar. Cic. pro L. Agrar. VIII. *Videtis jam, P. C.* omnibus rebus *&* modis *conſtructam & coacervatam pecuniam Decemviralem.* Pro *his modis* Terentius Eun. II. 2: 14. *At ego infelix neque ridiculus eſſe, neque plagas pati Poſſum. Quid? tu his rebus credis fieri? tota erras via.* Adelph. I. 1. *Ego quia non rediit filius, quae cogito!* Quibus *nunc ſollicitor* rebus! *ne aut ille alſerit, aut uſpiam ceciderit, aut perfregerit aliquid.* Quod Caeſarem attinet, putarem aliquam-

primis auctoritatem pecuniae demito: neque de capite, neque de hono- re ex copiis quisquam magis, aut minus judicaverit; si neque praetor, ne- que consul, ex opulentia, verum ex dignitate, creëtur. Sed de magi- stratu facile populi judicium fit. Judices a paucis probari, regnum est; ex pecunia legi, inhonestum. Quare omnes primae classis judicare pla- cet, sed numero plures, quam judicant. Neque Rhodios, neque alias civitates umquam suorum judiciorum poenituit: ubi promiscue dives, & pauper, ut cuique sors tulit, de maxumis rebus juxta, ac de minu- mis, disceptat. Sed de magistratibus creandis haud mihi quidem ab- surde placet lex, quam C. Gracchus in tribunatu promulgaverat; ut ex confusis quinque classibus sorte centuriae vocarentur. Ita coaequa- ti dignitate, pecunia, virtute anteire alius alium properabit. Haec ego magna remedia contra divitias statuo. Nam perinde omnes res lau- dan-

quando *viribus*, falso id quidem. Nunc ajo lo- cum esse bene sanum. Utroque modo locutus est. In primis (quod nescio an Ursino observa- tum) B. G. V. 1. *omnibus rationibus* usus est, pro modis omnibus: *Seseque paratos esse demon- strant*, omnibus rationibus *de injuriis satisfacere.* Hoc est πανὶ τρόπῳ, ut recte ibi *Metaphrastes*. ne- que aliter B. Civ. II. 18. III. 58. 83. Quomodo locuti etiam in II. Verrin. Cicero, Noster in Ca- tilinar. Verum & eodem significatu adhibuit vo- cem *rebus*. V. G. B. G. IV. 14. *Acie triplici in- stituta, & celeriter VIII. M. Pass. itinere confecto, prius ad hostium castra pervenit, quam quid agere- tur, Germani sentire possent; qui omnibus rebus subito perterriti &c. perturbantur.* Metaphrastes πᾶσι τούτοις, at posteriorem voculam minus ac- curate addidit. Idem B. G. VIII. 8. *Quae Cae- sar quum, consentientibus plurimis, cognovisset; at- que ea, quae proponerentur, consilia plena pruden- tiae, longeque a temeritate Barbarorum remota esse judicaret*: omnibus rebus *inserviendum statuit, quo celerius hostes, contemta suorum paucitate, prodirent in aciem.* Auctor de B. Alex. XIII. *Periclitati remigio, quid quaeque earum efficere posset, idoneos milites imposuerunt, seque ad confligendum* omnibus *rebus* [illegible]. W[illegible] in *Add.*

Si [illegible] consul] Vetus edi- tio, *si* [illegible]. Proxime a Vaticano, in quo est, [illegible]. At in Fabri & Bri- coneti, [illegible]. Carrio.

[illegible] lege] Nam laudabiliter constitu- tum fuit Romae, ut Praetores jurati optimum quemque in selectos judices referrent: ut testa- tur Cicero pro A. Cluentio. Coler. Atheas ad Philippum, Justino teste: *Scythas virtute animi, non opibus censeri.* Pro *promiscue* legerim *promisce.* Vide Notas ad Jugurth. XXVIII. Wasse in *Add.*

Ut cuique sors] Vaticanus, *ut cuique fors.* Carrio. Recte Carrio *fors. Cuique* facilius tole- rarem, si sequeretur *cecidit*, non *tulit.* Nunc po- tius placet, *utcunque fors tulit.* Gronov.

Sed de magistratibus] Abest a Vaticano & veteri impresso vox *de.* Carrio.

C. Gracchus] Probat C. Gracchi plebiscitum, quo rogaverat, ut ex confusis quinque classibus sorte & sine accurato delectu centuriae vocaren- tur. Ratio: ut coaequati dignitate cives & pe- cunia, virtute alius alium anteire properaret. Sed tamen neque hanc, neque alias rogationes Gracchanas Optimates tulerunt. Gronov.

Ut ex confusis quinque classibus forte centuriae vocarentur] Corrige ex superiori- bus impressis, *sorte.* Douza.

Forte centuriae vocarentur] Fabri & Bri- coneti, *sorti centuriae vocarentur.* Carr.

Ita coaequati] Vetus editio & Fabri, *ita coaequantur.* Alii: *ita coaequari.* Carr.

Nec ego magna] Vaticanus, *haec ego magna,* optime. Sic apud Manilium emendavi lib. I.

Hunc mihi tu Caesar patriae princepsque paterque,
Qui regis Augustis parentem legibus orbem,
Concessumque patri mundum Deus ipse mereris,
Das animum, viresque facis ad tanta canenda.

Cum antea esset, *Nunc mihi*, & *canendum.* Quo- rum posterius etsi more antiquo ferri potest, ali- ter tamen in libro ante sexcentos annos scripto exstare testatum omnibus esse volo. Carr.

Nam perinde omnes res laudantur, atque adpe-

dantur, atque adpetuntur, ut earum rerum usus est: malitia praemiis exercetur.

LIV. Ubi ea demseris, nemo omnium gratuito malus est. Ceterum avaritia, bellua fera, inmanis, intoleranda est: quo intendit, oppida, agros,

ADPETUNTUR, UT EARUM RERUM USUS EST] Iteratio τ *rerum*, non placet, & puto abundare, meliusque habitura omnia, si genitivus ille tollatur. DOUZA. An inde gnomen suam accepit Justinus lib. II. cap. 2. *Quippe ibidem divitiarum cupido est, ubi & usus?* RUPERT.

MALITIA PRAEMIIS EXERCETUR] Hac sententia, tanquam validissimo cuneo, diffinditur verborum Cornelianorum intricata vis I. Hist. 30. *Sed proinde a nobis donativum ob fidem, quam ab aliis pro facinore, accipietis.* Et ut alia, sic ista ab Sallustio mutuatus est Sen. lib. IV. de Benef. cap. 17. *Nequitiae fructus concupiscitur, ipsa vero odio pudorique est: nec quisquam tantum a naturali lege descivit & hominem exuit, ut animi causa malus sit. Dic enim cuilibet ex istis, qui rapto vivunt, an ad illa, quae latrociniis & furtis consequuntur, malint ratione bona pervenire? Optabit ille, cui, grassari & transeuntes percutere, quaestus est, potius illa invenire, quam eripere. Neminem reperies, qui non nequitiae praemiis, sine nequitia, frui malit.* Rittersh. ad Salv. p. 52. Bern. in Agr. Tac. q. 170. Tamen neque hoc perpetuum esse, constat ex nota ad Catilin. cap. XVI. RUPERT.

AVARITIA, BELLUA FERA, INMANIS, INTOLERANDA EST] Nota, animi graviora πάθη ac vitia, ut avaritiam, invidiam, iram, odium & similia, recte dici *feras*. Basilius homil. X. *Egone feras & bestias in me ipse habeo? Sane innumeras. Ira, cum latrat in corde, nonne omni cane ferocior existit? Qui velox est ad contumelias, nonne est scorpius? Avarus, nonne est lupus rapax? Mulierum amore furens, nonne est equus insaniens?* Divinus Plato τὸ ἐπιθυμητικὸν τῆς ψυχῆς μέρος appellat ποικίλον καὶ πολυκέφαλον θηρίον, τὸ θυμοειδὲς leoni comparans. Platonis discipulus, Aristoteles, vitiositatis consummatissimae genus θηριότητα καὶ θηριωδίαν appellavit. Eloquentissimus & beatissimus Chrysostomus vitia omnia θηρία & λέοντας. Huc pertinet aenigma Matreae Plani, apud Athenaeum: ἔλεγέ θηρίον τρέφειν, ὃ αὐτὸ ἑαυτὸ κατεσθίει, *dicebat, animal se alere, quod ipsum se ipsum absumeret.* Ait ibidem auctor, quaeri solitum adhuc aetate sua, quaenam esset illa bestia, de qua sensit Matreas. Casaubonus Eustathii explicationem probat, existimantis, Matream *libidinem concitatam* intellexisse, quam Eustathius ibidem honeste appellat κωμικὸν πάθος. Neque aliud nobis in mentem venit iis melius, quae sunt ab istis judicata. Nam revera libido est immanis bestia, semet ipsam vorans. Plato lib. VII. de LL. sub f. loquens de triplici cupiditate, cibi, potus, Veneris, de hac postrema ait: *esse furorem acerrimum, & facientem homines plane igneos.* Sed & Naturae ipsius sunt verba Ludov. Vivis, Comm. in D. Augustinum lib. I. de C. D. cap. 9. Cum enim Theologus dixisset, cedere illi aliquando pios, subdit ille: *Tam penitissime visceribus nostris haeret Venereae rei cupiditas: tam ingenitus est nobis a natura appetitus ille, quem subtilissime magna illa artifex omnium animantium pectoribus indidit, quo vel aliud agentes stirpem propagaremus: ut ne cogitare quidem de explenda illa cupiditate possimus, quin voluptate nescio qua occulta tangamur.* Hoc animal est Dominus ille agrestis & furiosus; a quo in senectute se liberatum esse gloriabatur Sophocles, & quem in ipsa juventute se superasse ait Apollonius Thyaneus, apud Philostratum. Casaub. Epist. 534. ad Scal. Verum est, quod nobilissimus Annalium conditor Polybius lib. I. cap. 81. praeclare disputat: ita natura comparatum esse, ut non solum corpora hominum aliquando efferentur, & omnem humanae speciei similitudinem amittant: sed multo magis hoc ipsum animis interdum usuveniat. Ταῖς γὰρ ψυχαῖς, inquit, τοιαῦτα πολλάκις ἐπιφύονται μελανίαι καὶ σηπεδόνες, ὥστε μηδὲν ἀσεβέστερον ἀνθρώπου, μηδὲν ὠμότερον ἀποτελεῖσθαι τῶν ζώων. Omnino θηριωδίας hujus & efferati animi certissimum argumentum praebent, qui, nulla re unquam lacessiti, propter animi dotes, quas tu obtines, ego in te veneror, adversus utrumque nostrum, in modum arenariarum ferarum, ad ultimam rabiem, saeviunt: qui literas, fundamenta virtutum omnium, modestiae, mansuetudinis & comitatis magistras, inauditi furoris instrumenta faciunt: qui denique scelestissimae immanitati causam religionem praetexunt: & libidinem maledicendi, omnia vesaniae exempla supergressam, Zelum Christianae pietatis, proh scelus! nominare sustinent. Adde Rittersh. IV. Sacr. Lect. 9. Gronov. ad Liv. lib. XXXIV. cap. 4. Arrian. de Epicteti Dissert. lib. I. cap. 3. f. Boëth. de Consol. lib. IV. prosa 3. f. & duo elegantissima, sed longiuscula loca Chrysostomi Homil. IV. in cap. 1. Matthaei & Homil. Antioch. XXIII.

agros, fana, atque domos, vastat: divina cum humanis permiscet: neque exercitus, neque moenia obstant, quo minus vi sua penetret: fama, pudicitia, liberis, patria, atque parentibus cunctos mortales spoliat. Verum, si pecuniae decus ademeris; magna illa vis avaritiae facile bonis moribus vincetur. Atque haec ita sese habere, tametsi omnes aequi, atque iniqui memorent: tamen tibi cum factione nobilitatis haud mediocriter certandum est: cujus si dolum caveris, alia omnia in proclivi erunt. Nam hi, si virtute satis valerent, magis aemuli bonorum, quam in-

XXIII. Obsigno haec verbis Loccenii: *Cum vitia belluae immanes sint, cave obbrutescas, quem ratio a brutis discriminavit, cave in feram evadas, quem natura mitem, humanum, continentem esse voluit.* RUPERT.

AVARITIA BELLUA] Eodem Schemate Chrysost. vocat hominum vitia θηρία κὴ λέοντας, Comment. in Epist. ad Romanos, & θηρίον τρέφειν usurpat pro *in aliquo peccato sibi indulgere*, Homil. 18. in Ep. ad Rom. Theodoretus in Θεοφιλεῖ, de Theodosio, τὴν ἐπιθυμίαν κὴ τὴν ὀργὴν κὴ τὴν ἀλαζονείαν τάτ' ἄλλα τῆς ψυχῆς θηρία κατεκοίμιζε. Gregorius Palama, ὐχ οἶδ' ὅπως ἐμαυτὸν λανθάνω θηρίον σε πονηρὸν ὑπὸ κόλπον θάλπουσα. WASSE.

BELLUA FERA] Huc forte respexit Sueton. Tib. XXIV. *amicos increpans, ut ignaros, quanta bellua esset imperium.* Qualis sit *avaritia* bellua, elegantissime docet Isidorus Pelus. Epist. II. 233. Non est, inquit, tantum θηριόμορφος κὴ ἀτερπὴς κὴ πῦρ πνέουσα, ἀκόρεστός τε, κὴ τυφλὴ, κὴ ἀνήκοος, μισάνθρωπός τε, μυσαρὰ, sed: in quo immanissimas feras superat, ὔτε κολακευομένη, ὔτε θεραπευομένη ἐνδίδωσιν, ἀλλὰ τότε μᾶλλον ἀγριοῦται, ὅτε μάλιστα θεραπεύεται. WASSE. in *Add.*

INTOLERANDA] Omnibus gravis. V. Polyb. in Exc. Peiresc. pag. 60. RUPERT.

DIVINA CUM HUMANIS PERMISCET] Casaub. ed. 458. ad Jos. Scaligerum scribens de Dan. Eremita, qui, quum in domum Vicquii, Legati Helvetiensis, se insinuasset, puriori religioni nuncium remisit. „ Ego illum, *inquit*, semper, tua maxime gratia, habui carissimum, & quibuscunque potui officiis sum prosecutus. Sed erat mihi dudum hoc ingenium suspectum, propter incredibilem, in ea aetate, opum sitim, quam, non levibus notis, in eo deprehenderam. Collocaveram ipsum in honesta conditione, ubi praeter victum quinquaginta annuos aureos habebat. Hoc ipsi initio magnum est visum, mox mediocre, postea nihil. Itaque ante duos menses aegre eum impedii, quo minus Ebroicensi episcopo operam suam addiceret; ab hoc incepto cum eum avertissem, ecce alium episcopum, cujus nomen scire potui nunquam, qui paene abduxit eum in Italiam; tandem & hoc consilium nostra auctoritate fractum est. “ Et mox: „ Magna signa dederat hominis περὶ τὰ τοῦ παρόντος κόσμου θαυμασίως ἐπτοημένου. *Vir fide dignus, & tibi notissimus, his diebus narrabat mihi, audisse se cum diceret: Omnia sibi, quae hodie disputantur, aeque & probari & improbari; paratumque se ad omnia, pro tempore, & rerum suarum emolumento.* Cum vir pius hanc vocem abominaretur, cachinno Eremitae est exceptus, stultitiam eorum πικρῶς ridens, qui nescirent τὰ ἴδια εὖ τίθεσθαι. Haec Cas. “ Tac. lib. XV. Annal. cap. 54. de Milicho, liberto Scaevini: *Cum secum servilis animus praemia perfidiae reputavit, simulque immensa pecunia & potentia obversabantur, cessit fas, & salus patroni & acceptae libertatis memoria.* Adde Casauboni verbis convenientia apud Vales. ad Amm. pag. 227. f. Salmas. de Us. pag. 638. 639. Haec eadem avaritia compulit Q. Ciceronem, ut patrem & patruum proderet Caesari. X. ad Att. 7. RUPERT.

INIQUI MEMORENT] Fabri & Briconeti *memorant*. CARR.

NAM HI SI VIRTUTE] Tangit satis acerbe Caesaris aemulos nobiles, M. Bibulum, L. Domitium, M. Catonem, L. Posthumium & Favonium praecipuos. De singulis aliquid vel Sallustii vel fidei caussa dicendum videtur. Et sane possit Sallustius in vituperandis nonnullis pro parum candido, & falso haberi. L. Domitius iste AEnobarbus dictus. Ejus rapacitas & timiditas etiam a Caesare arguitur lib. I. de Bello Gall. & Plutarcho, & Seneca. De Bibuli consulatu legendus Dio lib. XXXVIII. & Plutarchus in Caes. Itane vero de M. quoque Catone scriptum oportuit? Nimia isthaec libertas, imo dicacitas. Et de Graecis literis quale judicium! Majorem gratiam debebas, Sallusti, Graeciae, & ipsi adeo Thucydidi tuo. De hoc quidem Catone Vellejus Paterculus scriptum reliquit: *Hic genitus proavo M. Catone, principe illo familiae Porciae, homo virtuti simillimus, & per omnia ingenio diis*

invidi, essent. Quia desidia, & inertia, & stupor eos, atque torpedo, invasit; strepunt, obtrectant, alienam famam bonam suum dedecus existumant. Sed, quid ego plura, quasi de ignotis memorem? M. Bibuli fortitudo, atque animi vis, in consulatum erupit: hebes lingua, magis malus, quam callidus ingenio. Quid ille audeat, cui consulatus maxumum imperium maxumo dedecori fuit? An L. Domitii ma-

diis quam hominibus propior, qui nunquam recte fecit ut facere videretur, sed quia aliter facere non poterat. L. Posthumii mentio rara. De Favonio apud Caesarem, Dionem, Plutarchum legat, qui vult. Porro elogium illorum ita restituit Lipsius lib. IV. Epist. 14. *L. Posthumius & M. Favonius mihi videntur quasi magna navis supervacua onera esse, ubi salvi pervenere, viri sunt: si quid adversi coortum est, de illis potissimum jactura fit, quia precii minimi sunt.* COLER. Eodem sensu Plautus in Mil. A. III. sc. 2. *Quoniam aemulari non licet, nunc invides.* Est igitur aemulari parium, invidere humilium. Ovid. lib. II. Metam. *Invidiae domum in vallibus imis esse* scribit. Quo figmento significare voluit, non erecti, & vera virtute praediti, sed abjecti, pravique animi homines solere bonis invidere. Quod & Liv. lib. XXXV. confirmat: *Nulla ingenia tam prona ad invidiam sunt, quam eorum, qui genus ac fortunam suam animis non aequant: quia virtutem & bonum alienum oderunt.* Eademque mente Cicero *Philipp.* X. *Nemo alterius virtuti invidet, qui confidit suae.* Denique Alcimus Avitus, ad Fuscinam sororem:

—— *Non ulli candida virtus*
Invidet, invidiae quamque est subjecta malignae.

RUPERT.

ET STUPOR] Fabri & Briconeti, *quia desidia, & inertia, stupor eos atque torpedo invasit.* uti etiam vetus editio. CARRIO.

STREPUNT, OBTRECTANT, ALIENAM FAMAM SUUM DEDECUS EXISTIMANT] Simili moneta percussum illud, apud Suet. in Tib. cap. 53. *Si non dominaris, filiola, injuriam te accipere existimas?* Ubi vide Casaubonum. Adde Grut. ad Livii lib. I. cap. 34. Lips. ad Tac. IV. Ann. 52. Bern. in Tuba Pacis pag. 74. Justinus lib. V. cap. 10. §. 8. *Quasi vero aliorum libertas sua servitus esset,* &c. Curtius lib. VI. cap. 1. §. 18. *Suae demtum gloriae existimant, quicquid cessisset alienae.* Livius lib. III. cap. 55. *Quicquid libertati plebis caveretur, id suis decedere opibus credebant.* RUPERT.

ALIENAM FAMAM] Omnes libri, *alienam famam bonam.* CARRIO. Haec, ni fallor, mutuatus est Sulpicius Severus in Dial. Sed liber non est ad manus. Vid. Demosth. adv. Tim. 485. WASSE in *Add.*

M. BIBULI FORTITUDO, ATQUE ANIMI VIS IN CONSULATUM ERUPIT] Id est in consulatu: quo loquendi modo valde delectatur Sallustius. Supra Orat. I. *Repentinae caedes, in parentum aut liberorum sinum.* Est autem haec ironia, & M. Bibulum *virum fortem* appellat Sallustius, ut Athenaeus *charum Divae Monetae*, quem obliviosum voluit. Sed hic non tam ignavia Bibuli, quam ipsius ambitio Caesaris accusanda fuerat; qui & in aedilitate, & in consulatu, Bibuli collega, omnia communis magistratus munia in se unum traxit; sive etiam laudem eorum, quae communiter cum collega gessit, sibi uni vindicavit, collega excluso. *Unde Bibulus evenisse sibi dicebat, quod Polluci. Ut enim geminis fratribus aedes in foro constituta, tantum Castoris vocaretur: ita suam Caesarisque munificentiam, unius Caesaris dici*, ut refert Suet. in Caesare cap. 10. qui & cap. 20. *Unus*, inquit, *ex eo tempore omnia administravit, ut nonnulli urbanorum, cum quid per jocum testandi gratia signarent, non Caesare & Bibulo, sed* Julio & Caesare Coss. *actum scriberent.* Est vero hoc atrox injuriarum genus, quanquam non sine exemplo. De M. Mario Gratidiano vide Cic. lib. III. Off. de Alcibiade Corn. N. in Alcibiade, de Archidamo, legato AEtolorum, Livium lib. XXXV. de Antonio Primo, Tacitum lib. III. Hist. Latini modo Arrogantiam, modo Superbiam dicunt. Omnino superbiae duo insunt mala: vana de sua praestantia opinio, & despectus aliorum. Ac vis est, ut in quo illorum alterum insit, non & utrumque insit, ut docet Casaub. in Theophrasti Charact. ad cap. *περὶ ὑπερηφανίας.* Porro quam ingens hoc sit vitium, vel Chrysostomus doceat, quem id, tanquam extremum omnium vitiorum, ἀπόνοιαν, id est *desperationem*, solitum appellare, ibidem testimoniis ex ipso adductis, addocet laudatus Casaubonus. RUPERT.

IN CONSULATUM ERUPIT] Hoc est, Magistratus ostendit virum, ut verbo Sapientis veteris, sive Biantis (nam his omnibus adscribitur) Sallustium interpreter. RUPERT.

MAXIMO DEDECORI] Qui nihil in eo praeclare gessit: sed penitus collegae Caesari cessit. COLER.

magna vis est, cujus nullum membrum a flagitio aut facinore vacat? lingua vana, manus cruentae, pedes fugaces; quae honeste nominari nequeant, inhonestissuma.

LV. Unius tamen M. Catonis ingenium versutum, loquax, callidum haud contemno. Parantur haec disciplina Graecorum. Sed virtus, vigilantia, labos, apud Graecos nulla sunt. Quippe, qui domi libertatem suam per inertiam amiserunt; censesne eorum praeceptis, imperium haberi posse? Reliqui de factione sunt inertissumi nobiles: in quibus, sicut in statua, praeter nomen, nihil est additamenti. L. Posthumius,

CUJUS NULLUM MEMBRUM A FLAGITIO AUT FACINORE VACAT] Totum hunc locum aemulatus est ille, quisquis fuit, qui Sallustii nomine declamationem in Ciceronem edidit, nam sic scribit: *Cujus nulla pars corporis turpitudine vacat, lingua vana, manus rapacissimae, gula immensa, pedes fugaces; quae honeste nominari non possunt, inhonestissima.* CIACCON.

INGENIUM VERSUTUM] AEmulatus Hegesippus I. 5.

QUIPPE CUM DOMI] Omnes libri, *quippe qui domi.* CARRIO.

PER INERTIAM AMISERINT] Fabri & Briconeti, *per inertiam amiserunt.* CARRIO.

CENSESNE EORUM PRAECEPTIS IMPERIUM HABERI POSSE] Vide Notam ad Jugurth. cap. 85. RUPERT.

SICUT IN STATUA] Veteres editiones, *sicut instituto.* Fabri & Briconeti, *sicut instituo.* A vulgatis est Vaticanus. Petrus Pithoeus legendum putabat, *sicut in Stajeno.* Justus autem Lipsius, cum quo omnia mihi vincula sunt antiquissimae necessitudinis, *sicut in statua*, quam suam conjecturam multis argumentis & in Variis & in Epistolicis confirmatam mihi, credo etiam aliis, omnino probavit. CARRIO. Illud porro ingeniose ac feliciter, ut omnia, a Lipsio nostro castigatum habemus. *Reliqui de factione sunt inertissimi nobiles, in quibus, sicut in statua, praeter nomen nihil est additamenti.* Cum antea in omnibus *sicut instituto*, aut etiam *instituo*, nulla idonea sententia, legeretur. De cujus certissimae emendationis laude cumulum deruere ut liceat mihi, singularem lubentius plurali commutaverim, levi hercle, vel nulla potius interpolatione rescribens, *in statuis.* Quibus etiam *additamenti*, convenire non puto; sed in ejus locum *adjutamenti* recipiendum: idque ex sequentibus conjicio. Nec est quod quemquam dictionis significantissimae insolentia offendat, qui quidem meminerit, non cum Grammatico sibi, sed cum novatore verborum Sallustio negotium esse. DOUZA. Hujusmodi nobiles comparare possumus cum minutis puerulis, in crepidas parentum, per delicias, pedes suos immittentibus, eorumque coronas capitibus suis parvulis accommodare, non sine risu spectantium, satagentibus, e Plutarcho. Ceterum haec verba Pithoeus ita emendarat; *in quibus sicut in Stajeno.* Sed Lips. III. Epist. Q. 5. legit: *Sicut in statua.* Pithoeus intellexit illum C. Stajenum Ligurem, qui sc. AElium Pacetum adoptaverat, de quo Cicero. Lipsius Lectionem suam confirmat ex Euripide, qui pariter, ut Sallustius, ignavos nobiles cum statuis componit, Electra, τῇ δ' ὁμιλίᾳ βροτοὺς κρινεῖτε, καὶ τοῖς ἤθεσιν τοὺς εὐγενεῖς. Οἱ γὰρ τοιοῦτοι τὰς πόλεις οἰκοῦσιν εὖ, καὶ δώμαθ'. αἱ δὲ σάρκες κεναὶ φρενῶν Ἀγάλματ' ἀγορᾶς εἰσίν. Nec dissimile illud Juvenalis:

Nil nisi Cecropides, truncoque similimus Hermae.

Haec Lips. qui & videndus I. Var. 8. ubi ad eundem modum Sallust. locum emendat. RUPERT.

NOMEN] Addunt Vet. Fabri & Biconeti *bonum.* CARRIO.

NIHIL EST ADDITAMENTI] Ita legendum autumo. Videtur enim ad Graecorum ἐν προσθήκης μέρει hac voce allusisse, quam quidem *statuis* non male convenire puto. Juvenalis:

Nil *nisi Cecropides, truncoque simillimus Hermae.*

Euripides Electra:

Αἱ δὲ σάρκες αἱ κεναὶ φρενῶν ἈΓΆΛΜΑΤ' ἈΓΟ-
ΡΑ͂Σ εἰσίν.

Demosthenes Olynth. II. pag. 7. Ὅλως μὲν γὰρ ἡ Μακεδονικὴ δύναμις καὶ ἀρχὴ, ἐν μὲν προσθήκης μέρει, ἐστί τις οὐ σμικρά. Et in malam partem de Republica ordin. pag. 71. Νυνὶ δὲ τοὐναντίον κύριοι μὲν τῶν ἀγαθῶν οὗτοι, καὶ διὰ τούτων ἅπαντα πράττεται· ὁ δὲ Δῆμος, ἐν ὑπηρέτου καὶ προσθήκης μέρει. Confer eundem Philipp. I. pag. 14. Cicero pro Sestio: *Intercessit Ligus iste nescio quis*, additamentum *inimicorum meorum.* Noster supra: additamenta *factionis.* Minutius pag. 143. *Nec nomen Deo quaeras, Deus nomen est; illic vocabulo opus est, cum per singulos pro-*

mius, & M. Favonius, mihi videntur quasi magnae navis supervacua onera esse: ubi salvi pervenere, usui sunt: si quid adversi coortum est, de illis potissumum jactura fit, quia pretii minumi sunt. Nunc quoniam, sicut mihi videor, de plebe renovanda, corrigendaque disserui: de senatu, quae tibi agenda videntur, dicam. Postquam mihi aetas ingeniumque adolevit, haud ferme armis, atque equis, corpus exercui, sed animum in litteris agitavi; quod natura firmius erat, id in laboribus habui. Atque ego in ea vita multa legendo, atque audiendo ita comperi; omnia regna, civitates, nationes usque eo prosperum imperium habuisse, dum apud eos vera consilia valuerunt: ubicumque gratia, timor, voluptas, ea corrupere; post paullo inminutae opes, deinde ademtum inperium, postremo servitus inposita est.

LVI. Equi-

propriis appellationum insignibus multitudo dirimenda est: Deo qui solus est, Dei vocabulum totum est: quem si patrem *dixero, terrenum opineris; si* regem, *carnalem suspiceris; si* dominum, *intelliges utique mortalem. aufer* additamenta nominum, *& perspicies ejus claritatem.* Habes item *additamenta.* Usurarum L. 23. C. de Usur. & alibi apud J. C. ut & D. Hieronymum Epist. LIX 1. vide Indicem. Wasse in *Add.*

Lucius Postumius et M. Favonius] Vetus editio, *L. Postumi. M. Favoni.* Vaticanus, *L. Postumi & M. Favoni.* Carr. Meminit ejus Cic. ad Attic. & Dio lib. XXX. Wasse.

Magnae navis supervacua onera] Simili tropo Phalaris Epist. 98. indiscretam plebis multitudinem ἐρημίας ἀναπλήρωμα, *solitudinis supplementum,* vocat. Rupert.

Supervacua onera] Vaticanus, *supervacanea.* Carrio.

Ubi salvi pervenire visi sunt] Vetus editio: *ubi salvi pervenire usi sunt.* Lipsius ingeniosa sane conjectura vitium tentavit tollere, legitque, *ubi salvi pervenere, viri sunt.* corrige de Vaticano: *ubi salvi pervenere, usui sunt.* quam proxime a vetere editione. Carr. Sequentia ita emendat Lips. IV. Epist. Q. 14. *Ubi salvi pervenere, viri sunt.* Comparat, inquit, Postumium & Favonium, cum oneribus navis, & si quidem tranquilla navigatio est, & cum ad portum pervenere, salvi ipsi & viri sunt. Si tempestas ingruit, exoneratur navis, & illi ejiciuntur. Rupert. Minima mutatione possis legere *vivi sunt.* Quod satis acute dictum. Nam, inquit, si salvi pervenerint in portum, nihil in illis lucri est, quam ut sint iidem qui fuerunt ante, & inter vivos versentur, atque ita per bonam fortunam lucis usuram lucrentur ipsi, in quorum morte parum detrimenti accepisset Respublica. Sed tamen mutare nolim lectionem receptam, *usui sunt.* Nam, sicuti supervacanea navis onera usui possint esse aliis navibus, ut inferior pars navis iisdem oneretur juxta usum nauticum, sic hi quoque, veluti saburra, ejusmodi oneris praebere usum iterum poterunt. Haverc.

Quoniam nunc, ut mihi videor] Libri etiam primitus publicati, *nunc quoniam sicut mihi videor:* & posterius, corrigendaque satis disserui. igitur ita corrige. Carrio.

Animum in litteris] Perversa scriptura & improba hominum ineptissimorum emendatio, in qua sententia, nec pes, nec caput, ut ille ajebat, usquam apparet. sic enim ibi legitur: *sed animum in litteris, quod natura firmus erat, in laboribus habui.* vetus editio, *animum in literis cogitavi quod natura firmius erat, in laboribus habui:* neque sane aliter Fabri & Briconeti. scribe: *sed animum in litteris agitavi: quod natura firmius erat, id in laboribus habui.* docet Vaticanus. Carrio. Horat. in Arte P. *animum auditoris agunto,* pro *impellant.* Noster supra 45. *cum animo agitanti.* Et Liv. *His curis animum agitaverat,* pro *exercuerat.* Sed *animum agitare in re aliqua* me legisse non memini. Wasse.

Omnia regna, civitates, nationes] Fabri & Briconeti, *regna, item civitates & nationes.* malo Vaticani, *Regna, item civitates, nationes:* magis id Sallustianum. Carrio.

Dum apud eos vera consilia valuerunt] Virgil. AEn. II.

Dum stabat regno incolumis, Regnumque vigebat Consiliis.

Claudianus de Roma:

Armatis quondam populis, Patrumque vigebam Consiliis.

Tacit III. Annal. *Plura in summa Fortuna auspiciis & consiliis, quam telis & manibus geri.* Liv. I. XI. *Mul-*

LVI. Equidem ego ſic apud animum meum ſtatuo; cuicumque in ſua civitate amplior, inluſtriorque locus, quam aliis eſt, ei magnam curam eſſe Reipublicae. Nam ceteris, ſalva urbe, tantummodo libertas tuta eſt: qui per virtutem ſibi divitias, decus, honorem pepererunt; ubi paullum inclinata Reſpublica agitari coepit, multipliciter animus curis, atque laboribus fatigatur; aut gloriam, aut libertatem, aut rem familiarem, defenſat; omnibus locis adeſt, feſtinat: quanto in ſecundis rebus florentior fuit, tanto in adverſis aſperius, magiſque anxie agitat. Igitur ubi plebes ſenatui, ſicuti corpus animo, obedit, ejuſque [illegible], con-

Multa quae natura impedita ſunt, conſilio expediri. Aeſchylus de Prometheo: Δεινὸς γὰρ εὑρεῖν κἀξ ἀμηχάνων. quae tria loca profert Torrent. ad Horat. IV. carm. 4. adde Bern. in Tac. q. 52. Rupert.

Equidem ego sic apud animum meum statuo] Eſt hoc e Xenophontis lib. III. Ἀναβ. ubi ipſe alloquens ductores militum: *Et vero aequum eſt*, inquit, *vos hiſce* (gregariis ſc. militibus) *nonnihil praeſtare. Vos enim duces eſtis, vos ordinum, vos ſerierum ductores: vos pacatis temporibus & fortunis & honoribus potiores his fuiſtis. Quare nunc, & belli tempore, vos ipſos arbitrari debetis militum vulgo praeſtantiores eſſe, adeoque horum cauſa, vobis & capienda eſſe conſilia, & labores ſuſcipiendos, ſicubi uſus poſtulet.* Adde Grot. in N. ad l. de J. B. ac P. p. 336. Piccart. diſput. 32. q. 7. p. 325. Rupert.

Magisque anxie agitat] Seneca de Romano Imp. *Omnium ſomnos illius vigilantia defendit, omnium otium illius labor, omnium delicias illius induſtria, omnium vacationem illius occupatio.* Sed & hoc ipſum eleganti ſimilitudine a re nautica ſumta declarat Dio Chryſoſt. Orat. III. de Regno: *Etenim in navi licet vectoribus abſque cura agere, & ne aſpicere quidem mare: quin etiam neque ſcire (quod ajunt) ubinam terrarum ſint: & multi hoc modo navigant in ſerenitatibus; & hi quidem tales ludunt, illi autem canunt, alii convivantur tota die; quando autem eos apprehenderit tempeſtas, involuti expectant eventum. Nonnulli autem & ſomno oppreſſi, non ante ſurrexerunt, quam jam eſſent in portu. Nauclero autem neceſſe eſt aſpicere in mare, neceſſe ſuſpicere in coelum, neceſſe proſpicere ad terram: quin & ea, quae ſunt in profundo, non licet ei ignorare, niſi velit in ſaxa incidere, ſub aquis latentia, aut arenarum congeriem. Illi ſoli noctu quidem minus licet obdormire, quam natantibus: interdiu autem ſicubi brevem aliquem ſomnum ſuffuratur, quae tamen ſuſpenſum habet & dubium, ut ſaepe exclamet, aut velum contrahi, aut clavum ſiſti, aut aliud aliquid rerum nauticarum; ut dormiens ille magis gerat navis curam, quam alii valde vigilantes.* Rupert.

Ubi plebes senatui, sicut animo, obedit] Pulcre. Princeps, Senatus, Magiſtratus animus eſt; penes quem eſt regimen, & arbitrium totius corporis. Is ſenſuum interiorum organis, membriſque ceteris omnibus, quamdiu rationis rectae regulam non excedunt, ſua habere commoda ſuaque obire munia permittit. Et ut mentis vitio & rationis defectu contingit cerebrum, cor, epar, ſtomachum, aliaſve nobiliores corporis partes opprimi, ac munere non fungi ſuo; unde mox & exteriora membra, oculi, aures, manus, pedes ab officio quaeque ſuo deſtituuntur: ſic Reſpublica intereat oportet, ſi Princeps, Senatus, Magiſtratus, conſiliis ſanis, ac rationi locum neget. Atque hinc eſt, quod Doctrinae Civilis doctores nobilem adoleſcentem, quem ſpes civitatis evehit ſupra plebis conditionem, imbui cenſeant virtutum dotibus, animique bonis, doctis hominibus applicari, uti plurimum doctrinae, conſilii atque providentiae ſibi comparet, uti ad aeterni Numinis regulam ſubditos gubernet, uti Reipublicae felicitatem tueatur, propaget, mala quaevis avertat. Fallor; an & hinc eſt ritus antiquiſſimorum temporum, ANIMI potius ceu convenientioribus, quam Fortunae arbitrio ſubjectis, muneribus, honorare principem: quorum auxilio Fortunam ipſam rerum humanarum, ut plerique putarunt, dominam, atque reginam regere, ſibique morigeram facere poſſit. Ξενίων δέ τε θυμὸς ἄριστος, vetus & laudatum Graecorum proverbium eſt, docens, animum, munerum optimum eſſe, ſecundum quod Xerxes, Rex potentiſſimus, ruſtici cavis manibus oblatam aquam, animum ejus reſpiciens, gratam habuit. Sed & ANIMI munera appellamus virtutum fructus, & rerum expetendarum, aut fugiendarum

consulta exsequitur: Patres consilio valere decet, populo supervacanea est calliditas. Itaque majores nostri, cum bellis asperrimis premerentur, equis, viris, pecunia amissa, nunquam defessi sunt armati de imperio certare. Non inopia aerarii, non vis hostium, non adversa res, ingentem eorum animum subegit, quin, quae virtute ceperant, simul cum anima retinerent. Atque ea magis fortibus consiliis, quam bonis proeliis, patrata sunt. Quippe apud illos una Respublica erat, ei omnes consulebant; factio contra hostes parabatur: corpus atque ingenium, patriae, non suae quisque potentiae, exercitabat.

LVII. At hoc tempore contra homines nobiles, quorum animos socordia, atque ignavia, invasit, ignari laboris, hostium, militiae, domi, factione instructi, per superbiam cunctis gentibus moderantur. Itaque Patres, quorum consilio antea dubia Respublica stabiliebatur, obpressi; ex aliena libidine huc atque illuc fluctuantes agitantur, inter-

rum cognitionem, doctrina vel usu longo partam. Sed ut ad superiora redeam, fere ad eundem sensum, imo Sallustii brevitatem, pluribus verbis loquitur Seneca lib. I. de Clem. cap. 4. *Quemadmodum totum corpus animo deservit, & cum hoc tanto majus tantoque speciosius sit, illo in occulto maneat tenuis & in qua sede latitet incertus: tamen manus, pedes, oculi negotium illi gerunt; illum haec cutis munit, illius jussu jacemus, aut inquieti discurrimus; cum ille imperavit, sive avarus dominus est, mare lucri causa scrutamur: sic haec immensa multitudo, unius animae circumdata, illius spiritu regitur, illius ratione flectitur, pressura se ac fractura viribus suis, nisi consilio sustineretur.* Et mox ejusdem Sallustii aemulus I. Annal. 12. *Imperatorem* vocat *mentem imperii*; quo sensu & Tacitus, *unum esse Reipublicae corpus, atque unius animo regendum.* RUPERT.

CONSILIA] Libri omnes, *consulta*. CARRIO. In aliis edd. *consilia*. Sed Carrionis potior lectio, quam proinde in textum recepi. WASSE.

POPULO SUPERVACANEA EST CALLIDITAS] Nimirum ita se habet in rebus togatis, ut militaribus, de quibus Paulus Imp. apud Livium lib. XLIV. in concione ad milites: *Unum imp. in exercitu providere & consulere, quid agendum sit debere nunc per se, nunc cum iis, quos advocaverit in consilium: qui non sint advocati, eos nec palam nec secreto jactare consilia sua. Militem haec tria curare debere, corpus ut quam validissimum & pernicissimum habeat, arma apta, animum paratum ad subita imperia: caetera scire de se diis immortalibus, & imperatori suo curae esse.* Huc etiam pertinet increpatio M. Crassi, qui percunctanti, *Quo tempore castra moturus esset*, respondit: *An vereris, ne tubam non exaudias?* ut est apud Frontinum lib. I. cap. De occult. consiliis. Adde Bern. in Agric. Tac. q. 173. qui &, *quatenus callidus esse debeat magistratus*, disputat, Qu. 185. RUPERT.

CALLIDITAS] *Calliditatem* autem in laude, & pro mera prudentia antiquitus acceptam quis nescit? Ita certe in Crispo sumendum, & id res ipsa poscit: *Patres consilio valere decet, populo supervacanea est calliditas.* Et explicavit ipsus antea: *Neque quisquam de futuro satis callidus, satisque prudens est.* DOUZA.

SIMUL CUM ANIMI] Locum expressit Apulejus Metam. IV. 62. *Scenam denique quam sponte sumserat*, cum anima retinens. WASSE in *Add.*

UNA RESPUBLICA] Quemadmodum Reipublicae corpus dissensione ordinum discerpitur, ita aeque laceratur separatione publici & privati commodi. οὐ γὰρ δὴ κεχώρισται τὸ κοινὸν συμφέρον τοῦ ἰδίου. Πολὺ δὲ μᾶλλον ἐν τῷ ὅλῳ καὶ τὸ καθ' ἕκαστα λυσιτελεῖν περιέχεται, καὶ σώζεται ἐν τῷ παντὶ τὸ κατὰ μέρος, ἐπί τε τῶν πόλεων, &c. Id est, (ait apposite Jamblichus) *Commodum enim publicum non separatum est a privato. Quinimo in universo, singulorum etiam utilitas continetur, & partes in toto conservantur, tum in civitatibus, tum in aliis quoque naturis.* COLER.

EI OMNES CONSULEBANT] Deëst vox, *omnes*, quam codices manuscripti abesse nolunt. CARR.

CONTRA HOMINES] Omnes libri, *contra ea*. CARRIO.

INTER-

interdum alia, deinde alia, decernunt: ut eorum, qui dominantur, ſimultas, ac adrogantia fert, ita bonum, malumque publicum exiſtimant. Quod ſi aut libertas aequa omnium, aut ſententia obſcurior eſſet; majoribus opibus Reſpublica & minus potens nobilitas eſſet. Sed quoniam coaequari gratiam omnium difficile eſt; quippe cum illis majorum virtus partam reliquerit gloriam, dignitatem, clientelas: cetera multitudo pleraque inſititia, ſententias eorum a metu libera. Ita occulto ſibi quiſque alterius potentia carior erit. Libertas juxta bonis, & malis, ſtrenuis, atque ignavis optabilis eſt. Verum eam plerique metu deſerunt, ſtultiſſimi mortales, quod in certamine dubium eſt, quorſum adcidat, id per inertiam in ſe, quaſi victi, recipiunt. Igitur duabus rebus confirmari poſſe ſenatum puto: ſi numero auctus per tabellam ſententiam feret.

LVIII. Tabella obtentui erit, quo magis animo libero facere audeat: in

Interdum alia, deinde alia, decernunt] Uti ſolet in noſtris Comitiis, quae Carolus V. viperis aſſimilabat. Quia ut iſtae matres ſuas tollunt; ſic iſtorum poſteriora decreta, priora. At verbis Cic. Philipp. VII. *Quid eſt inconſtantia, mobilitate, levitate cum ſingulis hominibus, tam vero univerſo ſenatui turpius?* qui & paulo poſt: *Retinenda vobis conſtantia, gravitas, perſeverantia, repetenda eſt vetus illa ſeveritas: ſi quidem auctoritas ſenatus. decus, honeſtatem, laudem, dignitatem deſiderat.* Rupert.

Simultas ac adrogantia] Vaticanus, *ſimultas aut gratia*. Fabri, Briconeti, & vetus editio, *uti eorum qui dominantur, ſimultas arrogantia fertur*. non inſcite. Carr.

Existumant] Omnes libri *aeſtimant*. Carr.

Coaequari gratiam] Demoſthenis eſt, πάντων δυσχερέστατον εἶναι τὸ πολλοῖς ἀρέσκειν. Quod & Ariſtoles repetit in Diatribis. Coler.

Pleraque inscia] Pulcherrima ſententia in mendo cubat. Primum *inſcia*, libri neſciunt, & pro illa *inſititio*, *inſititia* ſcribunt. deinde vice illius, *ſententia*, Briconeti & Fabri habent, *ſententias*. poſtremo Vaticanus cum iiſdem illis conſpirat; niſi quod ibi, *ſententiâ*, ſcribatur. Fortaſſe an ita in Vaticano fuerit, *multitudo pleraque inſititia ſit, ſit eorum a metu libera*. poſteriore illo. *ſit*, a librariis, ejuſmodi ſyllabarum geminationi non aſſuetis, omiſſo. ceteroqui lege, *cetera multitudo pleraque inſititia ſit, ſententias eorum a metu libera*. ſententia nihil imminuta neque immutata. Carr.

Strenuis et ignavis] Fabri & Briconeti, *ſtrenuis atque ignavis*. Carr.

Ita occulto] Cortius repoſuit *occulte*, nihil praetera admonens, & contra Salluſtianum illud lib. IV. Hiſtor. p. 102. *Naves codicariae occulto per hiemem fabricatae.* Haverc.

Metu deserunt] Tacitus I. Hiſt. 76. *Metu ac neceſſitate huc illuc mutamur.* Adde ad explicationem hujus loci quae congeſſit Lipſ. lib. III. Polit. cap. 4. & Notis ad idem. Rupert.

Quod in certamine] Hoc eſt, priuſquam victi ſunt, & dubitant, an vinci debeant, recipiunt in ſe jugum ſeu legem contendentium, tanquam ii vicerint. Bad.

Dubium est] *Eſt*, tollunt Fabri & Briconeti. Carr.

Si numero auctus] Numerum ſenatorum auxerat primus Tarquinius. Morem diu deſitum reduxit Jul. Caeſar, teſte Suetonio & Dione. Multos enim per bellum Civile per malas artes Senatores factos removit, alioſque allegit. Quare & dignitatem ſenatoriam mire amplificavit, & auctoritatem ſuam ſtabilivit. Sed hoc quoque bonum initium malos eventus habuit. Confluentibus enim amicis Caeſaris, tandem in mille Patres erupit ſenatus. Quae res invidiam Caeſari facile peperit. Correxit igitur Auguſtus, & redegit ad DC. ut ſcribit Suetonius, Dio. Ceterum ſub Tiberio vilior viliorque facta, & ſub aliis poſtea principibus pene ad nihilum redacta ſenatus auctoritas. Coler.

Tabella] Per tabellam, in quam puncta ſcribebantur:

in multitudine, & praesidii plus, & usus amplior est. Nam fere, his tempestatibus, alii judiciis publicis, alii privatis suis atque amicorum negotiis implicati, haud sane Reipublicae consiliis adfuerunt; neque eos magis occupatio, quam superba imperia distinuere. Homines nobiles cum paucis senatoriis, quos additamenta factionis habent, quaecumque libuit probare, reprehendere, decernere, ea, uti libido tulit, fecere. Verum ubi, numero senatorum aucto, per tabellam sententiae dicentur; nae illi superbiam suam dimittent, ubi iis obediendum erit, quibus antea crudelissume imperitabant. Forsitan, imperator, perlectis litteris desideres, quem numerum senatorum fieri placeat; quoque modo is in

bebantur: & ita major numerus punctorum vincebat, nec sciebatur certus auctor sententiae: quae res odium demebat. Bad. Per tabellam sententiam fieri vult, ut major libertas consultandi & ferendi sit. Sed fuit hic mos etiam olim, ut scribit Asconius ad Verrinas; verum alia de caussa: nimirum ne dictam sententiam revocare liceret. Hoc Sallustii consilium apparet valde utile & in usum vertisse Caesarem & Augustum. Coler.

In multitudine] Libertas Reipublicae stabilitur multitudine Senatorum. Sed hic fucum facit Sallustius ordini honestissimo, quem nunquam nimis florentem Principes optavere. Falsissime & fallacissime Nero jactat apud Tacitum lib. XIII. Annal. *Non se negotiorum omnium judicem fore, ut clausis unam intra domum accusatoribus & reis paucorum potentia grassaretur. Nihil in penatibus suis venale, aut ambitioni pervium: discretam domum & Rempublicam. Teneret antiqua munia senatus.* Coler.

Per tabellam sententiae dicentur] Cicero lib. III. de LL. Tabellam (quae posterioribus temporibus dicta *periculum*, Salm. in Capitol. pag. 85.) vocat *vindicem libertatis*. Hodie in multis locis probant vivam vocem in sententiis ferendis, secundum ordinem, a quibus ego dissentio. Multi enim reperiuntur, ex primae sententiae senatoribus tam insolentes, ut cum Xerxe illo apud Val. Max. lib. IX. cap. 5. existiment, *inferioribus parendum magis esse, quam suadendum*. Tum vero & isti veri copiam non faciunt, sed eo sententias dirigunt, quo potentiores, vel ii, quibus obnoxii sunt, jam ierunt. Quamobrem in tam oppresso Senatu prorsus amplector Sallustianum hoc consilium, *sententias celandas esse, sive in tabella proponendas; ne sc. assentiendi necessitas fiat*, ut loquitur Tacitus IV. Annal. imo *ut decorum sit, quasi suae meditationi quaedam reliquerit*, ut idem lib. XVI. Certe idem postea Maecenas suasit Augusto apud Dionem lib. LII. ibi: *In caussis gravioribus sententias non palam rogabis, ne amicis suis faventes parum libere quid sentiant pronuncient, sed in tabellis eas scriptas ad te solum, ne cui alii innotescant, perferri jube, & lectas statim deleri. Ita enim verum sensum cujusque maxime cognosces, si eum illi a nemine alio cognitum iri, persuasum habebant.* Seneca lib. I. de Clem. cap. 15. ubi de L. Tario Rofo, qui filio privatus judex, praeter alios, in consilium advocarat Caesarem Augustum: *Petit Caesar, ut sententiam suam quisque scriberet, ne ea omnium fieret, quae Caesaris fuisset.* Ubi Lipsius: *Bona ratio, ad libertatem sententiis & veritatem dandam: de qua nos in Politicis.* Praestetne suffragia voce nuncupari, an tabella occultari, disputat elegantissime Cicero III. de LL. longius a fine. Bern. ad Suet. Caes. cap. 80. Quodsi nihilominus viva vox placet, age utere hoc strategemate, quod Dio notavit lib. XXXIX. & inverso ordine, modo medios, modo infimos, roga sententiam primum. Sic enim non possunt primi ceteris dicendi libertatem subtrahere, vel auctoritate, non judicio, sequentes in suas partes traducere. Secutus est hoc consilium Augustus apud Suet. cap. 79. Fecit & callide & frequenter Sfortia ille Magnus, dum, ut est apud Jovium, subito & quasi aliud agens, sententiam ab hoc, aut illo secundum exquirebat. Vid. Ern. Qu. Tacit. LVIII. qui & Qu. LVII. docet, ut sententiis sua libertas adsit, videndum ne quis armatus curiam ingrediatur. Rupert.

Illi superbiam] Eleganter supplent veteres libri, *ne illi superbiam*. Carr.

Perlectis litteris deferres] Vetus editio, *deferres*. corrige, *desideres*. quae correctio a membranis est. Carrio.

Desideres] Lectio haec ex membranis Carrio-

in multa, & varia officia distribuatur; & quoniam judicia primae classis mittenda putem, quae descriptio, qui numerus in quoque genere futurus sit. Ea mihi omnia generatim describere haud difficile factu fuit: sed prius laborandum visum est de summa consilii, idque tibi pro-

nis. Vetus Ed. *desineres*. Ed Amst. 1671. Oxon. & Gruteriana *decernes*, neque secus illa Ciacconii Plant. 1594. Carrionis Ant. 1579. WASSE.

QUOQUE MODO IN MULTA] Vaticanus, *quoque modo is in multa*. CARRIO.

DISTRIBUATUR] Vaticanus, *distribuantur judicia quoniam omnibus primae classis*. Fabri & Briconeti, *distribuatur. judicia quoniam primae classis, &c.* pro quibus facit vetus editio. CARR.

JUDICIA PRIMAE CLASSIS] Olim judicia penes Senatum, Equites. Tribunos aerarios Caesar sustulit, teste Suetonio. Ea porro, de quibus Sallustius loquitur, digessit omnia Augustus postea. Vide Dionem lib. LII. WASSE. Quoniam in ea ditiores, ut ad Pomponium nuper docui. Lips. tamen lib. IV. Ep. Q. 14. Lego; *primae Classis committenda putem*. Probat ipse superiori parte orationis: *Quare*, inquit, *omnes primae classis judicare placet, sed numero plures quam judicant*. De classibus judicum res obvia. Haec Lips. RUPERT.

HOC ITINERE] Hac via & ratione procedendi. BAD.

ET QUAMPRIMUM] *Et* abest Fabri & Briconeti, item a vetusta editione. CARR.

ADJUVETUR] Alii, *adnitetur*. CARR.

GLORIA CLARIOREM] Error operarum. scribe, *gloria cariorem*. CARR. Veteribus potius impressis assentior, qui *cariorem* praeferunt. Idem de eo quod sequitur. DOUZA.

NE CLARISSUMUS IMPERATOR, GALLICA GENTE SUBACTA, POPULI ROMANI, &c.] Ad eadem cohortatur Caesarem & Cicero in ea pro Marcello. Et scimus, quis in constituenda Republica Caesaris fuerit animus. Nec fallunt nummi argentei, apud Lazium & Ursinum, aurei apud Golzium, in quibus ab altera parte imago Caesaris laureati, cum inscriptione CAESAR. DICT. PERPETUO. altera Orbis, Fasces, Securis, Duae manus complicatae, Caduceus; quibus signis indicatur, Pacem, Concordiam, Justitiam religionem, maxima humani generis bona, orbi concusso reddita. Fasces, quod scimus, Justitiae symbola sunt, & errat toto coelo Lazius, qui, cum hujusmodi nummum inspexisset, pro fascibus, quorum figuram ignorabat, uncum ex vagina prominentem, sibi somniavit, ut esset Dictatoriae potestatis insigne, necis potestatem ostendens in Cives. Apage, non hoc terrore se circumcinxit divum caput. Securis vero victimalis, ut reor, est, non illa fascibus alligata. Secespitam & Cultrum describunt alii, cultrum ferreum Festus oblongum manubrio eburneo, rotundo, solido, juncto ad capulum argento, fixum clavis aeneis, aere Cyprio, quo Flamines Pontificesque ad sacra utebantur, symbolum Religionis. Dextras junctas Fidem & Concordiam denotare, non apud Romanos, sed apud omnes nationes, erudite docent Pignorius Epist. XIX. ad Scipionem Cobellutium, Freinsh. in Curt. lib. VI. cap. 4. §. 14. Lips. ad I. Annal. Taciti. Ipse Tacitus II. Hist. 8. DEXTRAS, CONCORDIAE INSIGNIA. Denique caduceum pacis symbolum antiquitas credidit, quod & Mercurium, cujus haec est virga, mitti putaverit, ad diffidentium animos oratione sedandos, vel quod, sicuti Plin. lib. XXIX. cap. 3. refert, *Ova serpentium, in quibus complicati erant, nondum editi angues, magnam ad lites dirimendas vim habere dicantur*. Placuit immorari huic monumento, quod ego praestantius existimo omnibus illis imaginibus circa templa, distincta illa radiis corona, illo suggestu in curia, illo fastigio in domo, & quicquid in Caesarem honoris congestum est. Lacrymas paene excussit, quum similem nummum memorialem nuper conspexissem Maximiliani I. Imp. cusum durantibus comitiis Imp. Augustae, Vindelicorum A. S. 1518. in cujus altera parte PAX sedens, fruges fructusque plenis calathis atque canistris obfert. Circumscripta verba. SUB. CAES. MAXIMILIANO. AUG. IMPERIUM. ROM. PACATUM. E. Sane eodem paene tempore cum Pontifice, Rege Angliae, Helvetiis foedus iniit: juvit ac promovit reconciliationem Francisci Gallorum R. & Caroli Hispaniarum Belgarumque principis: rediit cum Venetis in gratiam &c. Altius descendit vox Caroli V. *Quid ego Germaniam solitudinem faciam, quae mihi patria est?* Altius elogium Ferdinandi I. apud Thuanum facundia Liviana redundantem Historicum: *Pietatis in illo, & Pacis in domo Dei constituendae, praecipuum studium fuit*. Nam in religionis negotio non igne & ferro grassari: sed colloquiis, & disputationibus, amicis collationibus, rem gerere, tutius judicabat. Hos Serenissimae domus Principes Divos,

probandum verum esse. Si hoc itinere uti decreveris, cetera in promtu erunt. Volo ego consilium meum prudens, maximeque usui esse. Nam ubicumque tibi res prospere cedet, ibi mihi bona fama eveniet. Sed me illa magis cupido exercet, uti quocumque modo, & quamprimum Respublica adjuvetur. Libertatem gloria cariorem habeo, atque ego te oro, hortorque, ne clarissumus imperator, Gallica gente subacta, populi Romani summum atque invictum imperium tabescere vetustate, ac per summam discordiam dilabi, patiaris. Profecto, si id adcidat, neque tibi nox, neque dies curam animi sedaverit, quin insomniis exercitus, furibundus, atque amens alienata mente feraris. Namque mihi pro vero constat, omnium mortalium vitam divino numine invisi: neque bonum, neque malum facinus cujusquam pro nihilo

vos, Augustos, Pios, Felices appellamus, quia, credimus. Erasmi ad Franciscum Galliae Regem lib. I. Ep. pag. 43. „ Etenim cum CHRISTUS „ ipse Regum Rex, ac princeps, haud alio in„ signi symboloque, suos dignosci voluerit, quam „ mutuae inter ipsos concordiae: tu posteaquam „ bello adversus Elvetios gesto, quum tibi nec „ animus, nec apparatus, ad bellum gerendum „ deësset, declararas, tamen huc totis nervis in„ cumbere maluisti, ut compositis in aeternum „ bellorum tumultibus, praecipui Christianae di„ tionis principes perpetua jam pace inter se „ conglutinarentur: nimirum prudenter illud ani„ madvertens, ex Regum inter ipsos dissidiis, se„ mel omnium rerum bonarum pestem ac perni„ ciem, contra malorum omnium colluviem ac „ mare in vitam mortalium invehi: quorum ani„ mos & opes, si pax & amicitia sincera conjun„ xerit, mox futurum, ut jam velut aureo quo„ dam seculo, pietas, optimae leges, & quicquid „ est honestarum artium, simul efflorescat: quae „ semper pacis & comites esse solent, & alum„ nae. RUPERT.

DIVINO NUMINE INVISI] Ita etiam sinceri Philosophi omnes sentiunt, nihil Deum latere. Secus Epicurus cum suo grege. Quem quasi etiam Caesar sectatus fuerit, innuit Cato apud Sallustium in Catilin. COLER.

AC PER SUMMAM DISCORDIAM DILABI PATIARIS] Dictum velim; pro quo ceterae editiones *socordiam* ostentant. quam quidem scripturam ego nupera & novitia ista multis millibus habeo cariorem. DOUZA.

SUMMAM DISCORDIAM] Atqui jam res Romana, sublata omni discordia, in unius ditionem concesserat. scribe igitur, *socordiam*. CARR.

NEQUE TIBI NOX NEQUE DIES] Vide Lips. I. Pol. V. Adde Grot. pag. 149. N. in lib. de Ver. Chr. Relig. RUPERT.

INSOMNIIS EXCITUS] Ita Vaticanus & vetus editio; at Fabri & Briconeti, *in somnis*. solent antiqui *i* longam pro gemina ponere. diximus in epistola Mithridatis. Adde quod in eadem editione est, *exercitu*, pro *excitus*. CARR. In hanc sententiam egregie Lucanus de hoc ipso Caesare & ejus militibus, VII. 764.

Quos agitat vesana quies, somnique furentes.

& paulo post:

Invigilat cunctis saevum scelus armaque tota
Mente agitant, capuloque manus absente moventur. &c.

WASSE in *Add.*

ATQUE AMENS] Vetus editio, *atque ea mens*. videtur vox superesse. CARR.

GALLICA GENTE] Hoc ad gloriam Caesaris spectat. Galli enim natura bellicosi, ut testatur Sallustius in Bello Catil. Et fine Jugurth. ait, amplius cum Gallis pro salute, non de gloria certari. Idem de Gallis alii Historici. M. Cato Orig. II. *Pleraque Gallia duas res industriosissime persequitur: rem militarem & argute loqui.* Insigne vero illud elogium Caesii Bassi apud Diomedem: *Romani Gallis devictis sunt victores. Durat adbuc & durabit laus fortissimae gentis.* COLER.

INVISI] Vetus editio, *invisire*. Fabri & Briconeti, *invisiri*. nove Vaticanus, *invisier*. e quo videtur vulgare illud, *invisire*, trajectione litterarum, promanasse. CARR.

lo haberi: ſed ex natura diverſa praemia bonos, maloſque ſequi. Interea forte ea tardius procedunt: ſuus cuique animus ex conſcientia ſpem praebet. Quod ſi tecum patria, atque parentes poſſent loqui, ſcilicet haec tibi dicerent: O Caeſar, nos te genuimus fortiſſumi viri, in optuma urbe, decus, praeſidiumque nobis, hoſtibus terrorem.

LX. Quae multis laboribus, & periculis ceperamus, ea tibi naſcenti cum anima ſimul tradidimus, patriam maximam in terris; domum, familiamque in patria clariſſumam; praeterea bonas artes, honeſtas divitias; poſtremo omnia honeſtamenta pacis, & praemia belli. Pro his ampliſſumis beneficiis non flagitium a te, neque malum facinus, petimus; ſed uti libertatem everſam reſtituas. Qua re patrata, profecto per gentes omnes fama virtutis tuae volitabit. Namque hac tempeſtate, tametſi domi, militiaeque praeclara facinora egiſti; tamen gloria tua cum multis viris fortibus aequalis eſt: ſi vero Urbem ampliſſumo nomine, & maxumo imperio, prope jam ab occaſu reſtitueris; quis te clarior, quis major in terris fuerit? Quippe ſi morbo jam, aut fato huic imperio ſecus adcidat: cui dubium eſt, quin per orbem terrarum vaſtitas, bella, caedes, oriantur? Quod ſi tibi vana lubido fuerit, parentibus gratificandi; poſtero tempore, Republica reſtituta, ſuper omnis mortalis gloria agnita, tuaque unius mors vita clarior erit. Nam vivos interdum fortuna, ſaepe invidia, fatigat: ubi anima naturae ceſſit, demtis obtrectationibus ipſa ſe virtus magis magiſque extollit. Quae mihi utilia factu viſa ſunt, quaeque tibi uſui fore credidi, quam pauciſſimis potui, perſcripſi. Ceterum Deos inmortales obteſtor, uti, quocum-

DIVERSA PRAEMIA] Fabri & Briconeti, *diviſa.* neque ſecus Vaticanus. CARR.

INTEREA FORTE EA] Briconeti & Fabri, *interea dum ea.* CARR.

QUOD SI TECUM PATRIA ATQUE PARENTES] Proſopopoeia, cujus exempla maxime illuſtria congeſſit Voſſius lib. V. Inſt. Orat. pag. 360. RUPERT.

SECUS] Apud Schottum in Obſervat. legitur *Setius.* Sed mendum eſt forte, pro, *ſecius.* WASSE.

CUI DUBIUM EST, QUIN PER ORBEM TERRARUM VASTITAS, BELLA, CAEDES ORIANTUR] Certum hoc. Pax terrarum, incolumitate imperii Romani firmabatur. Otho apud Tacit. I. Hiſt. 84. *AEternitas rerum & pax gentium, & mea cum veſtra ſalus incolumitate Senatus firmatur.* Et apud eundem IV. Hiſt. 74. Cerealis: *Nam pulſis (quod dii prohibeant) Romanis, quid aliud, quam bella omnium inter ſe gentium exiſtent? Octingentorum annorum fortuna diſciplinaque compages haec coaluit: quae convelli, ſine convellentium exitio, non poteſt.* RUPERT.

SAEPE INVIDIA] Simile Theophraſti dictum: *Φθόνος τοῖς ζῶσι πρὸς τὸ ἀντίπαλον· τὸ δὲ μὴ ἐμποδὼν, ἀνανταγωνίστῳ εὐνοίᾳ τετίμηται.* *Invidia tantum in vivos eſt. Mortuus vero, ut qui nemini obſtat, conſtanti & libera benevolentia colitur.* COLER.

DEOS INMORTALES OBTESTOR] Ab hoc aevo fluxere formulae illae in ſubſcriptionibus, qualem

quocumque modo ages, ea res tibi, Reique publicae prospere eveniat.

lem Suet. intelligit in Tib. cap. 32. *Cum Rhodiorum magistratus, quod literas publicas, sine subscriptione, ad se dederant, evocasset, ne verbo quidem insectatus, ac tantummodo jussos subscribere, remisit.* Ubi Casaubonum vide, & vota pro salute Principum. Tale reperies apud Vell. lib. II. cap. 131. quamvis mutilum, pro Tiberio & praesenti statu: tale apud Senec. Consol. ad Polyb. cap. 31. & 32. pro Claudio: tale apud Plinium in Paneg. pro Trajano: tale apud Themistium Orat. III. pro Joviano, tale apud Tertullianum in Apolog. cap. 30. pro *omnibus Impp.* Fas piumque, similia ominari & vovere. DEUS salus & tutela rerum det, quod expedit! det Europaeos principes indissolubili foedere coire ac jungi! det laetos ac pacatos, ad laeta & pacata illa venire! In quo finio & vos, o mei, dimitto. RUPERT.

EA RES EVENIAT, &c.] Prudenter videtur hic, quisquis est, consultor desinere; qui animum suum in rempublicam ostendit: & Caesari, quae sensit, honeste suasit. Verum quia jam rerum potiebatur Caesar, etiam sibi prospexit. Nam judicio ejus omnia permittit. BADIUS.

C. CRISPI SALLUSTII
DECLAMATIO
IN
M. TULLIUM CICERONEM.

LXI. Graviter, & iniquo animo, maledicta tua paterer, M. Tulli, si te scirem judicio magis, quam morbo animi, [a] petulantia ista uti. Sed, [b] quoniam in te neque modum, neque modestiam ullam animadverto, respondebo tibi: uti, si quam maledicendo voluptatem cepisti, eam male audiendo amittas. Ubi querar? quos inplorem, P. C. [c] diripi Rempublicam atque audacissumo cuique esse [d] perfidiae? an apud populum Romanum, qui ita largitionibus corruptus est, uti sese, ac fortunas suas venales habeat? an apud vos, P. C. quorum auctoritas turpissumo

VARIAE LECTIONES.

a Oudendorpianus Codex *ista petulantia.* b *cum* C. c *diripe* C. d *perfidiae locum* C.

NOTAE VARIORUM.

Declamatio] Nihil dicturus eram in hasce, non tam amaras (quamquam vix quicquam amarius fingi possit) quam pudendas orationes, nisi Quintilianus, in primis gravis auctor, eas citasset, nominatim lib. IV. Institutionum Orator. capite *de Exordio.* De quibus hoc unum non satis mirari possum, fuerit ne Senatui illi, qui tum orbi imperium habuit, tantum otii, ut vel voluerit, vel potuerit tam frivolas audire accusationes: cum nostra aetate apud nos, Barbaros illorum opinione, nullus adeo humilis sit viculus, qui meretriculas duas ita concertanteis audire dignaretur, tantum abest, ut alicujus dignitatis viros; omnes crucem ac ignem clamarent. Multos saepe audivi, qui putarent ab eis scriptas quidem, sed non pronuntiatas coram Senatu, quod equidem nescio. Sed audiamus priorem Sallustium. Glar.

Petulantia ista uti] Impressi quidam codices habent: *Petulantia ista tua uti.* quam dictionem & illi codices, qui habentur praelo excusi emendatissimi, non habent: nec in quinque MSS. & codice antiquo Venetiis impresso reperi. Est enim in initio orationis, idque forte errori occasionem dedit. Popma.

Perfidiae] Badianus Codex habet *perfidiae locum.* Sed τὸ *locum* ex Glossa natum videtur. Wasse.

Ut sese fortunasque suas] Ita nos ex consensu trium antiquorum codicum restituimus, cum

mo cuique, & sceleratissumo, [a] ludibrio est? [b] ubi M. Tullius leges, [c] judicia populi Romani defendit, atque in hoc ordine ita moderatur, quasi unus reliquus ex familia viri clarissumi, Scipionis Africani, ac non [d] repetitius, adcitus, ac paullo ante [e] insitus huic urbi civis. An vero, M. Tulli, facta, ac dicta tua obscura sunt? an non ita a pueritia vixisti, ut nihil flagitiosum corpori tuo putares, quod [f] alteri conlibuisset? [g] Scilicet, istam inmoderatam eloquentiam apud M. Pisonem non pudicitiae jactura perdidicisti? Itaque minime mirandum est, [h] si eam flagitiose venditas, quam turpissume parasti.

LXII. Verum, ut opinor, splendor domesticus tibi animos adtollit; uxor sacrilega, [i] ac perjuriis [k] delibuta; filia matris pellex, tibi jucundior, atque obsequentior, quam parenti par est. Domum ipsam tuam vi, & rapinis, funestam tibi ac tuis, comparasti: videlicet uti nos commonefacias, quam conversa sit Respublica, cum in ea domo [l] habitas, homo flagitiosissime, quae P. Crassi, viri consularis, fuit. Atque haec cum ita sint; tamen [m] Cicero se dicit in [n] consilio [o] deorum inmortalium fuis-

VARIAE LECTIONES

a Oudendorp. Codex *est ludibrio*. b *ubi ubi* C. c *judicia Remp.* C. d *reperticius*. C. e *inscitus*. C. f *alicui*. C. g *aut scilicet*. C. h *quod* C. i *atque* C. k *debilitata* C. l *habitares* C. m *se Cicero* C. n *concilio* C. o *immortalium deorum* C.

NOTAE VARIORUM.

cum antea legeretur: *ut sese ac fortunas suas*. POPMA.

UBI M. TULL. LEGES, JUDICIA POPULI ROMANI] Populo Romano *in dandi* casu habet codex Aldinus, sed vetustus *in gignendi*, quod malim. Illud autem, *in ordine*, quod proxime sequitur, quid sibi velit, apud me non admodum planum est. GLAR. Omnes quos vidi, &, ut opinor, quos non vidi, codices habent, *Ubi M. Tullius leges, judicia Pop. Rom. defendit*. Sed melior omnino lectio a nobis hoc loco restituta. POPMA. Aretinus Epist. IV. 8. ita citat: *ubi M. Cicero ita gubernat ac moderatur, quasi unus reliquus ex familia Scipionis Africani ac non reptitius & paulo ante insitus huic urbi civis*. Om. v. *accitus* non male, nam illud laudi potius quam contumeliae foret. Sed Libb. omnes reclamant. WASSE in *Add*.

ITAQUE MINIME MIRANDUM] Quidam MSS. *Itaque non mirandum*. POPMA.

PERJURIIS DELIBUTA] Venet. 1470. *nobilitata*. Reg. *debilitata*. WASSE in *Add*.

OBSEQUENTIOR QUAM PARENTI] Meminit hujus loci Auctor ad AEn. VI. p. 1067. *quod Donatus dicit, nefas est credi de Tullio dictum esse: quod convitium a Sallustio Ciceronis inimico natum est: qui de illo inquit:* filia matri pellex. At haec verba non agnoscit Codex Danielis. Modestius ea voce *obsequentior* exprimit quae, in execrandis uredinibus, & veneris postvertae sacerrimis sacris τὸ *dare*, aut *praebere* designant. Locum unum ex Priapaeis, quia emendandus est, adducam:

Quae tamen exanimis nunc est & inutile lignum,
Utilis haec, aram *si* dederitis, *erit*.

Nullo sensu, fatente ipsomet Scioppio, qui in re turpi raro caecutire solet. Illum miror non reposuisse *anum*. Rationes premo, illorum sententiae accessurus, qui putant aeque peccasse eos, qui aliena flagitia nimis aperte dixerunt, atque qui commiserunt. Οὐ γὰρ αὐδᾶν ἔσθ' ἃ μηδὲ δρᾶν καλά. WASSE in *Add*.

IN CONSILIO DEORUM INMORTALIUM] Quia in plerisque concionibus & invectivis dixit: *Non humanis opibus, me arte magistra ita Republica consultum, sed divina miseratione*. Sed ad invidiam con-

fuisse; inde missum huic urbi, civibusque custodem absque carnificis nomine, qui civitatis incommodum in gloriam suam ponit: quasi vero non illius conjurationis caussa fuerit consulatus tuus, & idcirco Respublica disjecta eo tempore, quo te custodem habebat. Sed, ut opinor, illa te magis extollunt, quae post consulatum cum Terentia uxore de Republica consuluisti: cum legis Plautiae judicia domi faciebas: ex conjuratis [a] alios morte, alios pecunia condemnabas: cum tibi alius Tusculanum, alius Pompejanam villam aedificabat, alius domum emebat: qui vero nihil poterat, is erat calumniae proximus, is aut domum tuam obpugnatum venerat, aut insidias senatui fecerat, denique de eo tibi compertum erat.

LXIII. Quae si tibi falsa objicio; redde rationem, quantum patrimonii acceperis, quid tibi litibus adcreverit, qua ex pecunia domum paraveris, Tusculanum, [b] & Pompejanum infinito sumtu aedificaveris. Aut, si retices; cui [c] dubium potest esse, quin opulentiam istam ex sanguine, & [d] visceribus civium [e] paraveris? Verum, ut opinor, homo novus Arpinas, ex [f] C. Marii familia, [g] ejus virtutem imitatur; contemnit [h] simultatem hominum nobilium; [i] populi Romani curam habet; neque terrore, neque

VARIAE LECTIONES.

a Oudendorp. Codex *alios morte* delet. b *Pompejanumque* C. c *potest esse dubium* C. d *miseriis* C. e *paravisti* C. f *M. Crassi* C. g *illius* C. h *simultates* C. i *Remp. caram* C.

NOTAE VARIORUM.

concitandam omnia trahunt adversarii in majus. BAD.

ABSQUE CARNIFICIS NOMINE] Id quoque contumeliose, cum ille dixerit: *sine caede & sanguine Rempublicam servatam.* BAD.

INCOMMODUM CIVITATIS] Id acriter & subtiliter: qui vult ob consulatum Ciceroni mandatum conjurationem factam, & omne malum obortum. BAD.

CUM LEGIS PLANCIAE] *Planciae* cum *n*, non cum diphthongo *au*, habebat Codex Aldinus hoc in loco: at in Catilina cum diphthongo, ut alii libri, *Plautiae*, legebat. Diximus autem in Catilina de hac lege nobis nihil certi constare. GLAR.

EX SANGUINE ET VISCERIBUS] Vetusti codices habent: *Ex sanguine & miseriis.* Nihil tamen mutavi. POPMA.

HOMO NOVUS ARPINAS EX M. CRASSI FAMILIA] Ita fere habent codices, at ego non dubito ita a Sallustio scriptum: *Homo novus Arpinas ex C. Marii familia*; non *ex M. Crassi.* Fuerat enim & Marius Arpinas, & homo novus. Ergo subjungit εἰρωνικῶς, *ejus virtutem imitatur:* cum ille summus bellator, Cicero summus orator: ille manu, hic lingua promtus. GLAR.

EX C. MARII FAMILIA] Quatuor MSS. libri, nulla varietate: *ex M. Crassi familia* habent. Aldus in suo libro scribi voluit: *Ex C. Marii familia*; nullos (ut opinor) manuscriptos secutus: eaque lectio libris etiam omnibus reclamantibus mihi videtur, & certa, & ad sententiam hujus loci accommodata. Nam cum Sallustius, sive quicunque ille tandem est, Ciceroni novitatem objiceret, ex M. Crassi Familia eum esse dicere non potuit: cum Crassus non Arpinas, nec novus homo, sed Romanus & patricius esset: Marius vero & Arpinas & novus homo. Ejus igitur virtutem imitabatur. Nam Marius strenuus miles & bonus imperator, Cicero

que gratia commovetur. [a] Illud vero amicitiae tantum, [b] ac virtutis eſt animi? Immo vero homo leviſſumus, ſupplex inimicis, amicis contumelioſus, modo harum, modo illarum partium, [c] fidus nemini, leviſſumus ſenator, mercenarius patronus, cujus nulla pars corporis a turpitudine vacat: lingua vana, manus rapaciſſumae, gula inmenſa, pedes fugaces; quae honeſte nominari non poſſunt, inhoneſtiſſuma. Atque is, cum ejuſmodi ſit, tamen audet dicere: [d] *O fortunatam* [e] *natam me conſule Romam!* Te conſule fortunatam, Cicero? immo vero infelicem, & miſeram, quae crudeliſſumam proſcriptionem [f] civium perpeſſa eſt; cum tu, [g] perturbata Republica, metu perculſos omnes bonos parere crudelitati tuae cogebas, cum omnia judicia, omnes leges, in tua lubidine erant; cum tu, ſublata lege Porcia, erepta libertate, omnium noſtrum vitae, neciſque poteſtatem ad te unum revocaveras.

LXIV. [h] Atqui parum eſt, quod inpune feciſti: verum etiam commemorando exprobras; neque licet [i] obliviſci ſervitutis ſuae. Egeris, oro te, Cicero, perfeceris, [k] quod libet: ſatis eſt perpeſſos eſſe: etiamne aures no-

VARIAE LECTIONES.

a Oudendorp. Codex *aliud.* b *ac animi eſt re virtus.* C. c *nemini fidus* C. d O delet. e *natam* delet C. f *civium* delet C. g *turbata* C. h *Atqui* C. i *obliviſci biis* C. k *quid* C.

NOTAE VARIORUM.

cero ſummus orator; ille manu, hic lingua promtus. POPMA.

ILLUD VERO AMICITIA TANTUM AC VIRTUTIS EST ANIMI] Aldinus codex nominativos in genitivos mutavit. Vetuſtus codex ſic habebat: *aliud vero amicitiae tantum ac virtus eſt animi.* Sed ex neutro ſenſus clarus eſt, nec ego clare expedio. Non eſt mihi dubium, cum confutationis hujus duae ſint partes, prior per quaeſtionem, altera per inficiationem: prioris eſſe hanc particulam, ut altera pars incipiat ibi: *Imo vero bomo leviſſimus*, Lectori haec innuo dumtaxat, ut occaſionem dem altius cogitandi ac exemplaria diligentius inſpiciendi. GLAR.

MODO HARUM] Vincentius Bellovac. omittit: *modo barum modo i. p.* pag. 186. WASSE.

CUJUS NULLA PARS CORPORIS] Eadem ſunt in oratione ad Caeſarem de Rep. (ſupra cap. 54.) *An L. Domitii magna vis eſt? cujus nullum membrum a flagitio aut facinore vacat; lingua vana, manus cruentae, pedes fugaces; quae boneſte nominari nequeunt, inboneſtiſſima.* Igitur illa iiſdem verbis expreſſit, aut potius inde mutuatus eſt iſtarum declamationum auctor: quas eo magis nec Salluſtii nec Ciceronis eſſe apparet. CARRIO.

TURPITUDINE VACAT] *Flagitio vacans* Senecae Agam. LXXX. Codex C. C. C. *carens*, ab inſulſiſſimo neſcio quo interprete. Lampridius idem de Heliogab. V. *per cuncta cava corporis libidinem recipientem.* Timaeus apud Polybium XII. 918. Κοινὸν πόρνον, πάντων τῶν βυλομένων, ΤΟΙΣ ΟΠΙΣΘΕΝ ΕΜΠΡΟΣΘΕΝ γεγονότα. Ait Ciceronem ἠταιρηκέναι ΤΟΙΣ ΑΝΩ ΜΕΡΕΣΙ τοῦ σώματος. Apparet hanc Orat. legiſſe etiam Philelphum X. Ep. ult. & L. Vallam III. 89. WASSE in *Add.*

QUAE HONESTE] Vide ſupra VI. 5. 4. WASSE.

COMMEMORANDO EXPROBRAS] Apulejus Apol. pag. 96. *Scilicet*, ne ſemel peccaſſes, *ac tam bonum tuum factum oblivio capeſſeret.* WASSE in *Add.*

NEQUE LICET OBLIVISCI PIIS SERVITUTIS SUAE] Codex vetuſtus habebat *bis* pro *piis.* Aldinus utrumque omiſit. at ego alterum, vel quid ſimile adeſſe debere puto. Paulo poſt: *Jupiter Opt. Max. in concilium Deorum admiſit*; in accuſandi caſu

nostras [a] odio tuo onerabis? etiamne molestissumis [b] verbis insectabere? *Cedant arma togae*, [c] *concedat laurea linguae.* Quasi vero togatus, & non armatus, ea, quae gloriaris, confeceris; atque inter te, Sullamque dictatorem, praeter nomen imperii, quidquam interfuerit. Sed quid ego plura de tua insolentia commemorem? quem Minerva omnes artes edocuit, Jupiter optumus maxumus in consilio Deorum admisit, Italia exsulem humeris suis reportavit. Oro te, Romule Arpinas, qui egregia tua virtute omnes Paullos, [d] Fabios, Scipiones, superasti; quem tandem locum in hac civitate obtines? quae tibi partes Reipublicae placent? quem amicum, quem inimicum, habes? [e] cui in civitate fecisti insidias, ancillaris. [f] Quo jure, cum de exsilio tuo Dyrrhachio [g] redisti, eum [h] sequeris? quos tyrannos adpellabas, eorum [i] nunc potentiae faves? qui tibi ante optimates videbantur, eosdem [k] nunc dementes, ac furiosos vocas? Vatinii caussam agis: de Sextio male existumas: Bibulum petulantissumis verbis laedis: laudas Caesarem: quem maxume odisti, ei maxume obsequeris: aliud stans, aliud sedens, de [l] Republica sentis: his maledicis, illos odisti: levissume transfuga, neque in hac, neque in illa parte fidem [m] habes.

VARIAE LECTIONES.

a Oudendorp. Codex *onerabis odio tuo.* b *insectabere verbis* C. c *cedant* C. d *Scipiones*, *Fabios* C. e *cum* C. f *ancillares* C. g *Quo de* C. g *rediisti* C. h *quem dilexisti persequeris* C. i *nunc* delet C. k *nunc* delet C. l *sentis de Rep.* C. m *habens* C.

NOTAE VARIORUM.

casu *concilium*; non *concilio*; praeter Aldinum codicem, omnes alioqui legunt. GLAR. Scripsimus, ut in vetustis libris legitur, eamque scripturam & Glareanus probat. POPMA.

IN CONCILIO DEORUM ADMISIT] Virg. G. I. 24.

Tuque adeo, quem mox quae sint habitura Deorum
Concilia *incertum est.*

Vid. Cic. de Nat. D. I. 18. De hac Oratoris jactantia ita Quintilianus Institut. XI. 1. *Et Jovem illum*, a quo in concilium Deorum *advocatur*, & Minervam, *quae omnes* eum artes edocuit: *quae sibi ille, secutus quaedam Graecorum exempla, permiserat.* Confer AEschinem in Orat. pro Corona, & Aretini super eo judicium Epist. III. 20. Arnobius pag. 96. *Liberum aliosque* [illegible], *qui & conciliis adjungerentur* Deorum. Addidi mei *consilio*, male, quod in notis ad Caesarem monuit Eruditissimus J. Davisius. WASSE in *Add.*

QUEM AMICUM, QUEM INIMICUM IN HAC CIVITATE OBTINES] Ingenue fateor, me haec verba, ut in Aldino sunt codice, atque adeo etiam in vetusto, ac cunctis aliis, quos mihi videre contigit, non intelligere. Ideoque mutio, admonito tamen lectore, ut mecum ipse dubitet, aut felicius, si queat, eruat. Transilire, ut notum, facile erat, si quosdam imitari velim, quos pudet fateri se non omnia vel scire, vel intelligere. GLAR. Id est, quales amicos, vel inimicos habes? Amicos perditissimos quosque cives, inimicos Reipublicae amantissimos. THYS.

ANCILLARIS] Verbum *ancillaris* in codice Venetiis impresso deest. POPMA.

DYRRHACHIO] Vide supra p. 35. WASSE.

ALIUD STANS] Hoc, est aliud dicis, aliud sentis. Stantes enim sententiam dicebant in senatu. CRISP.

IN-

IN SALLUSTIUM DECLAMATIO, QUAE CICERONI FALSO TRIBUITUR.

Ea demum magna voluptas eſt, Criſpe Salluſti, aequalem, ac parem verbis vitam agere; neque quidquam tam obſcenum dicere, cui non ab initio pueritiae [a] omni genere facinoris aetas tua reſpondeat, ut omnis [b] oratio moribus conſonet. neque enim, qui ita vivit, ut tu; aliter, ac tu, loqui poteſt: neque, [c] qui tam inloto ſermone utitur, vita honeſtior eſt. Quo me [d] vertam, Patres conſcripti? unde initium ſumam? majus enim mihi dicendi onus inponitur, quo notior eſt uterque noſtrum. Quod ſi aut de mea vita, atque actibus noſtris, huic conviciatori reſpondero, invidia gloriam conſequetur: aut, ſi hujus facta, mores, omnem aetatem nudavero; in idem vitium incidam procacitatis, quod huic objicio. Id vos, ſi forte offendimini, juſtius huic, quam mihi, ſuccenſere [e] debetis, qui initium introduxit. Ego dabo

VARIAE LECTIONES.

a Oudendorp. Codex *in omni* C. b *delet* C. c *ei qui* C. d *pervertam* C. e *debeatis* C.

NOTES VARIORUM.

Vel in hac oratione videre licet, quantum differat Cicero a Salluſtio: quanta brevitas in hoc, quanta in Cicerone copia. Sed fruſtra haec apud doctos, qui melius haec norunt; apud indoctos prorſus operam perdiderimus, ſi haec indicere velimus. Ideoque ad rem ſtatim. Glar.

1 Quod si aut de mea vita, atque actibus nostris] Ita habent omnes codices, quos ego vidi. quod ſi recte legitur, non omnino poëticum id fuerit, *actus* pro *geſtis* ponere, ut Lucanus:

dabo operam, ut [a] & pro me minimo cum fastidio respondeam, & in hunc minime [b] mentitus esse videar. Scio me, [c] Patres conscripti, in respondendo [d] non habere magnam exspectationem, quod nullum vos sciatis novum crimen in Sallustium audituros, sed omnia vetera recognituros, queis & meae, & vestrae jam, & ipsius aures calent. Verum eo magis [e] odisse debetis hominem, qui ne incipiens quidem [f] peccare minimis rebus [g] posuit rudimentum, sed ita ingressus est, ut neque ab alio vinci possit, neque ipse se omnino reliqua aetate praeter ire; itaque [h] nihil aliud studet, nisi, ut lutulentus [i] sus, cum quovis [k] velitari; longe vero fallitur opinione. Non enim procacitate linguae, vitae sordes eluuntur: sed est quaedam calumnia, quam unusquisque nostrum, testante animo suo, fert de eo, qui falsum crimen bonis objectat. quod si [l] vita istius memoriam vicerit; aliam, Patres conscripti, non ex oratione [m] ejus, sed ex moribus [n] spectare debetis. Jam dabo operam, quam maxime [o] potero, ut breve id faciam. neque haec altercatio nostra vobis inutilis erit, Patres conscripti; plerumque enim Respublica privatis crescit inimicitiis; ubi nemo civis, qualis sit vir, [a] po-

VARIAE LECTIONES.

a Oudendorp. Codex & delet. b. *mentitum* C. c *cum P. C.* C. d *magnam non habere* C. e *debetis odisse.* C. f *in minimis* C. g *inposuit* C. h *nil* C. i *sus* delet C. k *volutari.* C. l *vita* delet C. m *ejus* delet C. n *suis spectare* C. o *potuero, breve ut faciam* C.

NOTAE VARIORUM.

Licet ingenteis abruperit actus. Nam Cicero, quos hic *actus* vocat, postea *gesta* ac *res gestas* nominat, imo postremum *actiones*. & ipse D. Erasmus πράξεις τῶν ἀποστόλων, *Apostolorum gesta* maluit dicere, quam vel *Actus*, quod vulgaris interpres, vel *Acta*, quod D. Cyprianus verterat. GLAR.

NISI UT LUTULENTUS, CUM QUOVIS VELITARI. AT LONGE OPINIONE FALLITUR] Secuti hic sumus, partim antiquorum codicum fidem, partim Justi Lipsii eruditissimi juvenis, & mihi amicissimi conjecturam, qui lib. IV. Variarum Lectionum cap. 15. hunc locum ingeniose & eleganter restituit. Est autem *velitatio*, ut Festus lib. XX. ait, *ultro citroque probrorum objectio, dicta ab exemplo velitaris pugnae. Plautus: Nescio quid velitati estis inter vos. Afranius: Interea verba jactare inter se, & labiis velitari.* POPMA.

DE EO QUOD FALSUM CRIMEN BONIS OBJECTAT] Pro *quod*, vetustus codex habet *qui*, atque ita legendum puto. Continuo post: *Quod si vita istius memoriam vicerit, aliam, P. C. non ex oratione, sed ex moribus suis spectare debetis.* Badius, *vita*, putavit auferendi casu, at ita verbum *istius*, omittit. Ego vero puto, *vita* in nominandi casu positum, ac *alium*, masculino genere, non, *aliam* foeminino legendum: atque ita reciprocatio in *suis*, locum quoque habebit: & *alium*, in universum dictum est, quasi diceret, *unumquemque alium*, nec sic Sallustius exclusus est. GLAR.

JAM DABO OPERAM] Rursus vetusti codicis lectio secus quam vel Aldinus, vel alii habent codices, ita legit: *Jam dabo operam quam maxime potero, breve ut faciam, neque haec altercatio nostra vobis inutilis erit.* Quamquam simplicius est, quae habet codex Aldinus, *ut breve id faciam.* Sed illud *neque*, non est ponendum post haec verba, *altercatio haec*, ut idem codex male, meo qui-

[a]potest latere. Primum igitur, quoniam [b]omnium majores [c]Crispus Sallustius ad unum exemplum, & regulam quaerit, velim mihi respondeat, numquid ii, quos protulit, Scipiones, & [d]Metelli, ante fuerint aut opinionis, aut gloriae, quam eos res gestae suae, & vita innocentissime acta, [e]commendavit? quod si hoc fuit illis initium nominis, & dignitatis; cur non aeque [f]de nobis existimetur? cujus & res gestae inlustres sunt, & vita integerrume acta; quasi vero tu sis ab illis viris, Sallusti, ortus: quod si esses, nonnullos jam tuae turpitudinis pigeret. Ego meis majoribus virtute mea praeluxi; ut, si prius noti non fuerint, a me accipiant initium memoriae suae: tu tuis [g]vita, quam turpiter egisti, magnas obfudisti tenebras; ut, etiamsi fuerint egregii cives, certe [h]venerint in oblivionem. quare [i]noli mihi antiquos viros [k]objectare. satius est enim, me meis rebus gestis florere, quam majorum opinione niti; & ita vivere, ut ego sim posteris meis nobilitatis initium, & virtutis exemplum. Neque me cum iis [l]conferri decet, Patres conscripti, qui jam decesserunt, omnique odio carent, & invidia; sed cum iis, qui mecum una in Republica versati sunt. Sed, si fuerim aut in honoribus petendis nimis ambitiosus; (non hanc dico popularem [m]ambitionem, cujus me principem confiteor, sed illam perniciosam contra leges, cujus primos ordines Sallustius duxit;) aut in [n]gerendis magistratibus, aut in [o]judicandis maleficiis tam severus; aut in tuenda Republica tam vigilans; quam tu proscriptionem vocas: credo quod non omnes tui similes incolumes in [p]hac urbe vixissent. At quanto meliore loco Respublica tuenda staret, si tu, par ac similis [a]scele-

VARIAE LECTIONES.

a Oudendorp. Codex *latere potest.* b *omnes* C. c *C. Sallustius* C. d *Metellos vel Fabios* C. e *commendarit* C. f *de* delet C. g *vite* C. h *certe a te* C. i *mihi noli* C. k *objactare* C. l *conferre* C. m *dominationem* C. n *gerundis* C. o *vindicandis* C. p *hac* delet.

NOTAE VARIORUM.

quidem judicio, habet. Ceterum quod Cicero Scipiones ac Metellos introducit; cum Sallustius Paulos, Fabios, ac item Scipiones nominasset; puto factum propter C. Marium, & Historiam Jugurthinam, nisi quis pro Metellis, aut Fabios, aut Paulos reponendum existimet. GLAR.

QUI JAM DECESSERUNT] Nonnulli mss. *Qui omnino decesserunt.* WASSE.

SED SI FUER. AUT IN HON. PET. NIM. AMB.] Post *ambitiosus* distinguendum, imo omnia verba usque vel alteram conjunctionem *aut*, in parenthesi concluderem, oppido elegantem comparationem duarum ambitionum continentia. Quatuor autem enumerat falso objecta: quae si vera, inquit, erunt, tui similes plurimi corruissent. Hic locus in Aldino codice pessime distinctus est, & partim corruptus; nam pro, *in hac urbe vixissent*, reposuit, *in urbem venissent.* Et nota dicendi genus per relativum ad posteriora genere conformatum, *quam tu proscriptionem vocas.* item

[a] scelestorum civium, una cum illis adnumeratus esses! An ego tunc falso scripsi, *Cedant arma togae;* qui [b] togatus armatos, & pace bellum oppressi? An illud mentitus sum, [c] *Fortunatam* [d] *me consule Romam;* qui tantum intestinum bellum, & domesticum urbis incendium, exstinxi? [e] Neque te tui piget, [f] homo levissime, cum ea culpas, quae [g] in historiis mihi gloriae ducis? An turpius est, Patres conscripti, scribentem mentiri, quam illum palam hoc ordine dicentem? Nam, [h] quod meam aetatem increpuisti: tantum me abesse puto ab inpudicitia, quamtum [i] tu abes a pudicitia. Sed, quid ego de te plura querar? Quid enim mentiri turpe [k] duces, qui mihi ausus sis eloquentiam ut vitium objicere? cujus semper nocens eguisti patrocinio. An ullum existumas posse fieri civem egregium, qui non his artibus & disciplinis sit eruditus? an ulla alia putas esse [l] rudimenta, & [m] incunabula virtutis, quibus animi ad gloriae cupiditatem aluntur? Sed minime mirum est, Patres conscripti, si homo, qui desidiae, ac luxuriae plenus sit, haec ut nova, atque inusitata, miratur. Nam, quod ista inusitata rabie petulanter in uxorem, & in filiam meam invasisti, quae facilius mulieres se a viris abstinuerunt, quam tu vir a viris; satis docte, ac perite, fecisti: non enim [n] me sperasti mutuam tibi gratiam relaturum, [o] & vicissim [p] tuas compellaturum. Unus enim satis es materiae habens: neque quidquam [q] turpius est [r] domi tuae, quam tu. Multum [s] te vero [t] opinio fallit, qui mihi [v] putasti parare invidiam ex mea re familiari; quae multo mihi minor est, quam habere dignus [x] sim. atque utinam ne tanta quidem esset, quanta est; ut potius amici mei viverent, quam ego

VARIAE LECTIONES.

a Oudendorp. Codex *sceleratorum.* b *qui togatos* C. c *O Fortunatam* C. d *natam me* C. e *Nec quidem* C. f *homo hominum* C. g *in* delet C. h *quod in* C. i *te a. p.* C. k *ducis* C. l *erudimenta,* C. m *cunabula* C. n *sperasti me* C. o *ut* C. p. *tuos* C. q *compellarem* C. r *domui* C. s *tuae turpius est* C. t *opinor falli* C. v *q. m. parare putasti* C. x *sum* C.

NOTAE VARIORUM.

item illud: *Credo quod non omnes tui similes vixissent.* Continuo post idem codex legit: *At quanto meliore loco Respublica tuenda stares.* Sed nemo habet illud *tuenda,* nec ego quid ad sensum faciat intelligo. Item: *Fortunatam natam.* illud *natam,* non omnes habent codices, Badius etiam demendum putat. Paulo post: *Quid enim mentiri turpe duces.* Idem Aldi codex falso, *dicis,* reposuit. GLAR.

NEQUE TE TUI PIGET] Quidam antiqui codices, *Nec te tui piget:* alii, *Num quid te tui piget.* POPMA.

IN UXOREM ET IN FILIAM MEAM INVASISTI] Quidam codices non habent *meam.* Sed nota illud

ego teſtamentis eorum locupletior eſſem. Ego fugax, Criſpe Salluſti? furori tribuni plebis ceſſi: Utilius duxi, quamvis fortunam unus experiri, quam univerſo populo Romano civilis eſſem diſſenſionis cauſſa: qui, poſtea quam ille ſuum annum in Republica perbacchatus eſt; omniaque quae commoverat, pace, & otio, reſederunt: hoc ordine revocante, atque ipſa [a] Republica manu retrahente me, reverti; qui mihi dies, ſi cum omni reliqua vita conferatur, animo quidem meo ſuperet, cum univerſi vos, populuſque Romanus frequens adventu meo gratulatus eſt. tanti me fugacem, mercenarium patronum hi aeſtimaverunt. Neque hercule mirum eſt, ſi ego ſemper juſtas omnium amicitias aeſtimavi. non enim uni privatim ancillatus ſum, neque me [b] addixi: ſed, quantum quiſque Reipublicae ſtuduit, tantum [c] mihi fuit aut amicus, aut [d] inimicus. ego nihil [e] plus volui valere, quam pacem: multi privatorum audacias nutriverunt. ego nihil timui, niſi leges: multi arma ſua timeri voluerunt. ego numquam volui quidquam poſſe, niſi pro vobis, multi ex vobis, potentia freti, in vos ſuis viribus abuſi ſunt. itaque non eſt mirum, ſi nullius amicitia uſus ſum, qui non perpetuo Reipublicae amicus fuit. neque me poenitet, ſi aut petenti Vatinio reo patrocinium pollicitus ſum, aut Sextii inſolentiam repreſſi, aut Bibuli patientiam culpavi, aut virtutibus Caeſaris favi. hae [f] laudes enim egregii civis [g] & unicae, ſunt; quae ſi tu mihi ut vitia objicis, temeritas tua [h] reprehendetur, non mea vitia culpabuntur. Plura dicerem, ſi apud alios mihi eſſet [i] dicendum, Patres conſcripti, non apud vos, quos habui omnium actionum mearum monitores; ſed, ubi rerum teſtimonia adſunt quid opus eſt verbis? Nunc, ad te ut [k] revertar, Salluſti, patremque

VARIAE LECTIONES.

a Oudendorp. Codex *ipſa manu populi Romani.* b *adduxi* C. c *fuit aut mihi* C. d *adverſarius.* C. e *volui plus* C. f *enim laudes* C. g & delet C. h *reprehendatur* C. i *diſcernendum* C. k *revertar o Sall.* C.

NOTAE VARIORUM.

lud dicendi genus, *in filiam invaſiſti.* Item paulo poſt, *Mutuam gratiam relaturum*, in malam partem. GLAR.

EGO FUGAX, CRISPE SALLUSTI?] Haec hactenus verba interrogative legenda, ſequentia non item. quod utrumque codex Aldinus neglexit. item *Unus experiri*, habent vetuſti cod. melius quam *unius*, quod Aldinus. Mox: *Qui poſtquam ille ſuum animum, &c.* Longum hyperbaton uſque ad *reverti. Qui reverti, poſtquam ille ſuum animum perbacchatus eſt.* De P. Clodio loquitur. De die autem reditus ſui ab exilio, ipſe Cicero copioſe differit lib. IV. ad Atticum Epiſtola prima. *Adventu item meo*; vel intelligitur *in*, ait Badius, vel ablativus pro dativo eſt poſitus. GLAR.

MULTI ARMA SUA TIMERI VOLUERUNT] Aldinus codex *timere* legit, ſed non recte; ut puto. Videntur

que tuum praeteream: qui ſi numquam in vita ſua peccavit, tamen majorem injuriam Reipublicae facere non potuit, quam quod te talem filium genuit. neque, tu ſi qua in pueritia peccaſti, exſequar, ne parentem tuum videar accuſare, qui eo tempore ſummam tui poteſtatem habuit; ſed qualem adoleſcentiam egeris; hac [a] enim demonſtrata, facile [b] intelligetur, quam [c] petulanti pueritia [d] tam impudicus, & procax, adoleveris. [e] Poſtea quam immenſae gulae impudiciſſumi corporis [f] quaeſtus ſufficere non potuit; & aetas tua jam ad ea patienda, quae alteri facere [g] conlibuiſſet, exoleverat; cupiditatibus [h] infinitis efferebaris, ut, quae ipſe corpori tuo turpia non duxiſſes, in aliis experireris. [i] ita non eſt facile [k] reputare, Patres conſcripti, utrum inhoneſtioribus corporis partibus rem [l] quaeſierit, an amiſerit. Domum paternam vivo patre turpiſſime venalem habuit, vendidit. & [m] cui dubium poteſt eſſe, quin mori coëgerit eum, quo hic nondum mortuo pro herede geſſerit omnia? Neque pudet [n] a me eum quaerere, quis in Publii Craſſi domo [o] habitet; cum ipſe reſpondere [p] non queat, quis in ipſius [q] habitet paterna domo. At hercule lapſus aetatis tirocinio, poſtea ſe correxit. non ita eſt: ſed abiit in ſolatium ſacrilegii Nigidiani: bis [r] judicis ad ſubſellia [s] adtractus, extrema fortuna ſtetit: & ita diſceſſit, ut [t] non hic innocens eſſe, ſed judices pejeraſſe [v] exiſtimarentur. Primum [x] honorem in quaeſtura [y] adeptus, hunc locum, [z] & ordinem, [a] deſpectum [b] reddidit, cujus aditus [c] ſibi quoque, ſordidis-

VARIAE LECTIONES.

a Oudendorp. Codex *enim* delet. b *intelligitur* C. c *petulantia* C. d *quam pudicus* C. e *poſt.* C. f *quaeſtus in ſtupendia ſumptus* C. g *collibuiſſent* C. h *efferebatis*, *infinitis* C. i *itaque* C. k *exputare* C. l *acquiſierit*, C. m *cui umquam* C. n *eum a me* C. o *habitat* C. p *nequeat* C. q *habitat* C. r *ad judicis* C. s *attractus*, *in* C. t *hic non* C. v *in quaeſt. honorem* C. x *exſtimarent* C. y *adeptus ſecutus eſt* C. z *& hunc* C. a *deſpectus* C. b *reddidit*, & *cujus* delet C. c *quoque ſibi* C.

NOTAE VARIORUM.

dentur autem vel ex hoc loco hae orationes habitae poſt C. Caeſaris caedem. Nam haud ſcio, vivente illo auſus ne fuiſſet ita libere loqui Cicero. Glar.

Sed hab. in sod. sacrilegii Nigidiani] Ex hiſce verbis certe nullus elicitur ſenſus. in alio codice legebatur: *Sed abiit in ſodalitium ſacrilegi Nigidiani.* Accuſat igitur Salluſtium Cicero ſacrilegii, quippe qui cum ſacrilegis ſodalitium habuerit. De Nigidiano autem quis fuerit, adhuc cogito. Glar.

Secutus hunc locum et hunc ord. desp.] Vetuſtus codex non habuit, *ſecutus eſt.* ſed abſque eo non eſt ullus ſenſus, niſi aliud quippiam adponatur. Illud *deſpectum*, ambigue dictum. Glar.

Ita-

diſſimo homini patuiſſet. itaque timens, ne facinora ejus clam [a] vos eſſent, cum omnibus matribus [b] familias [c] obprobrio eſſet, confeſſus eſt, [d] vobis audientibus, adulterium; neque erubuit ora veſtra. Vixeris, ut libet, Salluſti: egeris, quae volueris; ſatis [e] ſit, unum te tuorum ſcelerum [f] conſcium eſſe: noli nobis languorem, & ſoporem [g] nimium exprobrare. ſumus diligentes in tuenda pudicitia uxorum noſtrarum: ſed ita experrecti non ſumus, ut a te cavere poſſimus. audacia tua vincit ſtudia noſtra. [h] Ecquod [i] hunc movere poſſit, Patres conſcripti, factum ac dictum turpe, quem non puduit palam, vobis audientibus, adulterium confiteri? Quod ſi [k] nihil pro me tibi reſpondere voluiſſem; ſed illud cenſorium elogium Appii Claudii, & Lucii Piſonis, integerrimorum virorum, quo uſus eſt quiſque eorum, pro lege palam univerſis recitarem: nonne tibi viderer aeternas inurere maculas, quas reliqua vita tua eluere non poſſit? neque poſt illum delectum ſenatus, [l] te umquam videmus. niſi forte in ea te caſtra conjeciſti, quo omnis ſentina Reipublicae confluxerat. At idem Salluſtius, qui in pace ne Senator quidem manſerat, poſtea quam Reſpublica armis obpreſſa eſt; & idem victores, qui exſules, reduxit, in Senatum poſt quaeſturam [a] re-

VARIAE LECTIONES.

a Oudendorp. Codex *vobis*. b *familiarum veſtris* C. c *opprobrio vobis ſuſpectus eſſet* C. d *C. Salluſti* C. e *eſt* al. *ſit* C. f *eſſe conſcium* C. g *nimis* C. h *Et quod* C. i *factum ac dictum turpe hunc movere poſſit, Patres conſcripti*, C. k *tibi pro me nihil* C. l *umquam te* C.

NOTAE VARIORUM.

Itaque timens, ne facinora ejus clara vobis essent] Aldinus codex, *clam vos*, habet, ut accuſativum caſum habeat praepoſitio, quae alioqui ablativum poſcit, ut Virg. in *poſt* fecit:

En unquam patrios longo poſt tempore fines.

Vetuſtus tamen codex habet: *Itaque timens ne facinora ejus clam vobis eſſent.* quae lectio placet. Paulo poſt mire *experrecti* poſitum pro *vigilantes*: *Sed ita experrecti non ſumus, ut a te cavere poſſimus.* Glar.

Sumus diligentes in tuenda, &c.] Apulejus M. IX. pag. 124. *Quanto melior Phileſietaerus, adoleſcens & formoſus & liberalis & ſtrenuus, & contra maritorum inefficaces diligentias conſtantiſſimus.* Wasse

Et quod factum, aut dictum turpe hunc movere possit P. C. quem non puduerit] Sic hunc locum emendavi, veterum codicum fidem, & auctoritatem ſecutus: eamque lectionem veriorem, elegantioremque eſſe videbit, qui eam cum vulgata contulerit. Popma.

Quo usus est quisque eorum, pro lege] Illud *eorum*, qua ratione dictum ſit, haud equidem intelligo, etiamſi ad Cenſores quidam referunt. Lectori judicandum relinquo, num locus bene habeat. Glar.

Et idem victor, qui exsules reduxit] Puto eum de C. Caeſare loqui jam caeſo, qui Rempublicam oppreſſit; cujus partibus adhaeſit Salluſtius. nam de C. Sulpitio apud Florum lib. XXXVII. qui infeliciter id tentaverat, intelligere velle, plane ineptum eſt. Verum quos exſules reduxerit Caeſar, niſi quod omnes ejus partibus adhaerentes, hoſtes a Senatu judicati erant, mihi

[a] reductus est, quem honorem ita gessit, ut nihil [b] non venale in eo habuerit, cujus aliquis emtor fuerit. Ita [c] igitur egit, ut nihil non aequum, [d] ac verum, duxerit, quod ipsi facere conlibuisset: neque aliter vexavit, ac debuit, si quis praedae loco [e] accepisset magistratum. Peracta quaestura, postea quam magna pignora eis dederat, cum quibus similitudine [f] vitae se conjunxerat, unus jam ex illo grege videbatur. ejus enim partis exemplar erat Sallustius, quo [g] tamquam in [h] imam voraginem coetus omnium vitiorum excesserat: quicquid inpudicorum [i] cilonum, parricidarum, sacrilegorum, [k] debitorum fuit in Urbe, municipiis, coloniis, Italia tota, sicut in fretis, subsederant, nominis perditi, ac notissimi, nulla in parte castris apti, nisi [l] licentia vitiorum, & cupiditate rerum novarum. At postea quam praetor factus est, modeste se gessit, & abstinenter. Nonne ita provinciam vastavit, ut nihil neque passi sint, neque exspectarint gravius [m] socii nostri in bello, quam experti sunt in pace, hoc Africam interiorem obtinente? unde tantum hic exhausit, quantum potuit aut fide [n] nominum transjici, aut in naves contrudi; tantum, inquam, Patres conscripti, exhausit, quantum voluit: ne caussam diceret, sestertio duodecies cum Caesare paciscitur. Quod

VARIAE LECTIONES.

a Oudendorp. Codex *est reductus.* b *in eo non venale* C. c *igitur* delet C. d *quam* C. e *magisterium accepisset* C. f *vitae suae* C. g *tantam* C. h *unam* C. i *cillonum* C. k *deditorum* C. l *diligentia* C. m *in bello, socii nostri* C. n *hominum* C.

NOTAE VARIORUM.

mihi non liquet. Ego locum corruptum puto, & aliquot desiderari verba. quod cur toties Lectorem admoneam, ratio a nobis saepius nunc dicta est. GLAR.

NEQUE ALITER VEXAVIT AC DEBUIT] Non puto facile quemquam hunc locum intelligere: *vexantur* homines, non magistratus ipse praedae loco acceptus. GLAR.

VEXAVIT, AC DEBUIT] Nihil muto. *Vixit* tamen, pro *vexavit*, magis placeret. ALD.

NOMINIS PERDITI AC NOTISSIMI] Quid si legas? *Homines perditi ac notissimi.* ALD.

QUOD TANTUM IN UNAM VORAGINEM COETUS OMNIUM VITIORUM EXCESSERAT] Pro *quod*, alibi est *quo*, & *excesserant*, verbum plurativo numero. Unde ego suspicor pro, *quod tantum*, legendum, *quo tamquam*: & optime procedet sensus ad sequentia verba. De numero, quando *coetus* utriusque esse potest, non magni refert: ego tamen & pluraliter legerem, & *concesserant*: non, *excesserant.* GLAR.

CILLONUM] *Cinaedum* pro *Cillonum* legendum est, non enim Festi Pomp. expositio hic locum habet: praeterea *debitorum* magis, quam *deditorum*, & *notatissimi* plus, quam *notissimi* placet. GLAR.

SESTERTIO DUOD. CUM CAESARE PACISCITUR] Et hic locus ostendit post Caesaris mortem has orationes habitas. Ceterum & *sestertio* in auferendi casu, & *sestertium* in gignendi legitur: idque licere, multis elegantibus auctorum exemplis ostendit libro primo De asse Budaeus. *Duodecies* autem *H. S.* faciunt triginta milia coronatorum. Mox: *Unde qui modo ne paternam quidem domum* redi-

Quod si quidpiam eorum falsum est; hic palam refelle, unde tu, [a] qui modo ne paternam quidem domum [b] redimere potueris, repente tamquam somnio beatus, [c] hortos pretiosissimos, villam Tiburti Caji Caesaris, reliquas possessiones paraveris. neque piguit quaerere, cur ego Publii Crassi domum emissem: cum tu veteris villae dominus [d] sis, cujus paulo ante fuerat Caesar? modo, inquam, patrimonio non comeso, sed devorato, quibus rationibus [e] repente factus es tam adfluens, & tam beatus? Nam, quis te faceret heredem, quem ne amicum quidem suum satis honestum quisquam sibi ducit, nisi similis, ac par tui? At hercule egregia facta majorum tuorum te extollunt, quorum sive tu similis es, sive illi [f] tui, nihil ad omnium scelus ac nequitiam addi potest. Verum, ut opinor, honores tui te faciunt insolentem. Tu, Crispe Sallusti, tantidem putas esse bis Senatorem, & bis Quaestorem fieri, [g] quanti bis Consularem, & bis Triumphalem? Carere debet omni vitio, qui in alterum [h] paratus est dicere; is demum maledicit, qui non potest verum ab altero audire. Sed tu omnium mensarum adsecla, omnium cubiculorum in aetate pellex, & idem postea adulter, omnis ordinis turpitudo es, & civilis belli memoria. Quid enim gravius pati potuimus, quam quod te incolumem in hoc ordine [i] videamus? Desine bonos petulantissima consectari lingua: desine morbo procacitatis isto uti: desine unumquemque moribus tuis [k] aestimare: his moribus amicum tibi facere non potes, videris velle inimicum habere. Finem dicendi [l] faciam, Patres conscripti: saepe enim [m] vidi gravius obsendere animos auditorum

VARIAE LECTIONES.

a Oudendorp. Codex *quomodo.* b *relinire* C. c *ortos* C. d *sis*, delet C. e *factus es repente* C. f *tibi* C. g *quot* C. h *dicere paratus est* C. i *videmus* C. k *existimare* C. l *Patres conscripti faciam* C. m *gravius vidi* C.

NOTAE VARIORUM.

redimere potueris; vetus est lectio. Nec *quo* legendum, nec *quidem* omittendum, quod utrumque facit Aldi codex. Porro *Villam Tiburi* legendum potius, quam *Tiburti*, ut ego existimo. GLAR.

PATRIMONIO NON COMESO, SED DEVORATO] Sumsit haec, quisquis tandem ille fuit, qui hanc declamationem tam liberaliter Ciceroni dedit, a Didymo: quem de Sallustio scripsisse, *comesta patrimonia*, Diomedes auctor est. quem locum mihi indicavit Franciscus Pithoeus, vir humanissimus & liberaliore juris prudentia aliisque humanitatis artibus ornatissimus. CARR.

QUOD BIS CONSULAREM ET BIS TRIUMPH.] Ubi Cicero *bis COS.* fuerit, nisi vel alicui suffectus, vel *Procos.* factus bello in Syria gesto, scire non possum. Minus vero ubi *bis triumphaverit*, quem ne semel quidem triumphasse legi. Bello civili impeditus cum e Cilicia rediisset, ad Atticum longam ducit querelam. Ergo *bis triumphalem* ait, non autem triumphasse: quasi diceret, qui triumphum merueram, si fortuna non invidisset.

rum eos, qui aliena flagitia [a] aperte dixerunt, quam eos, qui commiserunt. Mihi quidem ratio habenda est, non quid Sallustius merito debeat audire, sed ut ea dicam, si qua [b] ego honeste effari [c] possum.

VARIAE LECTIONES.

a Oudendorp. Codex *apte.* b *ego* delet C. c *possim.* C.

NOTAE VARIORUM.

Igitur non ab eo quod fuit, sed ab eo quod esse vel potuit, vel jure debuit, sese laudat: ut verum sit, quod de eo dicit Seneca: *Cicero se laudat non absque caussa, sed absque modo.* GLAR.

JULII

JULII EXUPERANTII
OPUSCULUM
DE MARII, LEPIDI, AC SERTORII BELLIS CIVILIBUS;

Quod cum in vetere quodam Sallustii codice, bello Catilinario & Jugurthino in fine sit additum, Historiarum Sallustii breviarium quoddam esse videtur.

Ex Bibliotheca Pithoeana.

I. Cum Lucius Metellus Proconsul contra Jugurtham in Numidiam exercitum duceret, Marium ex gregariis militibus genere ignobilem, sed virtute praestantem, secum habuit. Quem cum militibus quaestorem fecisset, ita se factis fortibus [a] promiserat, ut hostibus terrori, Romano imperatori carus esset. Sed victimas inmolanti numinibus, in oppido Numidarum, cui nomen est Utica, haruspices magna quaedam inpendere Mario responderunt: atque hortati sunt, ut quae vellet, auderet, peteretque celsiora natalibus, meritisque majora: siquidem cuncta videbatur favor spondere fortunae. Tunc capiendi consulatus invasit magna cupiditas, ad quem petendum paratus suffragiis, relicta provincia Metello, Romam venit: ibique de Metelli rebus loquendo corruptius, ac suam extollendo virtutem, effecit animos vulgi cupidos novitatis, in suum excitando favorem, adjuvantibus Tribunis plebis. Nam eo tempore inter Patres ac populum, studio dominationis, erant excitata certamina. Ita factum est ut quasi in perniciem nobilitatis, quam lacerabat injuriis, Marius novis extolleretur honoribus. Itaque comitiis consularibus, universus

NOTAE JO. WASSE.

a Promiserat] Non est sollicitanda lectio haec, etsi insolentior. Nam sic fere loquuntur R. Rusticae scriptores. Verbi gratia, *promittit se arbor*, pro *se effert in fructus*, Plin. XVI. 26. Ne alios memorem.

ſus populus, qui ad eligendum convenerat, Marium conſulem juſſit: & erepta Metello provincia, in Numidiam miſſus eſt.

II. Is accepto conſulatu, quaſi ſpolium victoriae [a] ſuperatis Patribus oſtentabat; aperteque ſe eorum potentiae profitebatur adverſum. Sed cum militem novum ſcriberet, primum omnium capite cenſos cives infidoſque atque inutiles duxit ad bellum; ut hac ratione cum publico detrimento populo gratiam redderet, a quo ſperatos honores acceperat. Nam populus Romanus per claſſes diviſus erat, & pro patrimonii facultate cenſebatur. Ex iis omnes quibus res erat, ad militiam ducebantur. Diligenter enim pro victoria laborabant qui * ex libertate bona patriam defendebant. Illi autem quibus nullae opes erant, caput ſuum quod ſolum poſſidebant, cenſebantur, & belli tempore in moenibus reſidebant. Facile enim poterant exiſtere proditores: quia [b] *egeſtas haud facile habetur ſine damno.* Hos igitur Marius, quibus non fuerat Reſpublica committenda, duxit ad bellum. Sed forte L. Syllam legatum, unum de nobilibus, in provinciam duxit. Atque ibi confecto feliciter bello, & Jugurtha capto, ad Urbem rediere victores. Atque ſtatim, virtute cognita, Marius in Galliam miſſus, quae tunc Romanos fines hoſtili incurſione vexabat.

III. Eodem tempore Mithridates cum magnis copiis univerſam Aſiam urbeſque ſociorum expugnando atque vaſtando cepit adfligere. Ad quem coërcendum L. Sylla eſt cum exercitu deſtinatus, cujus in Africano bello probata erat * corporis atque animi magnitudo. Hoc ubi Mario compertum eſt, terminare quod gerebat proelium feſtinavit: & homo infinitae cupidus gloriae, non patiebatur libertatem dignitatemque Romanam alterius virtute defendi. Contuſis igitur Gallis, vaſtataque natione penitus barbarorum, Romam iterum victor intravit. Itaque inſtinctu ejus Sulpicius Tribunus plebis legem tulit, ut auferretur Syllae provincia ac Mario daretur. Hoc Syllae ubi nunciatum eſt, Murenam legatum ſuum provinciae * Valerianiſque praefecit militibus, quos infidos bellis exiſtimabat eſſe civilibus: & cum parte exercitus, injuriae dolore commotus, ad extinguendam Marianam venit factionem. Statim ut Romam venit, reſiſtentem ſibi Sulpicium, & ſeditioſis concionibus Romanum populum diſturbantem, cum multis quos ſibi ſocios adſciverat, trucidavit; atque Marium ipſum, machinatorem tantae contumeliae, in exſilium inpetu detruſit armorum: atque

a SUPERATIS] Abeſt haec vox ab Ed. Amſtelod. 1630. Sed agnoſcit Gruteriana.

b EGESTAS HAUD] Delendum τὸ *haud.* Ceterum ſententia eſt ipſius Salluſtii Bel. Cat. cap. 38. *a quibus opes nullae ſunt* &c. *Odio ſuarum rerum mutari omnia ſtudent, turba atque ſeditionibus ſine cura aluntur: quoniam egeſtas facile &c.*

que ille * quotiens victor, per Gallorum atque Afrorum rura, quae ipse vastaverat, naufragus atque egenus erravit.

IV. Dum haec aguntur, Cinna & Octavius facti sunt Consules: quorum Cinna de partibus Marianis fuit. Hic legem tulit, ut novi cives, qui aliqua ratione Romanam acceperant civitatem, cum veteribus nulla discretione suffragium ferrent. Hoc videlicet in eorum gratiam faciebat, qui Marium suffragiis suis extulerant, & amplissimis honoribus decorarant. Sed haec lex injuriosa erat in veteres cives, qui meritum dignitatis videbantur amittere, si cum novis indignis in ferendo suffragio jungerentur. Ob hoc itaque Octavius conlega commotus, ut seditionibus privaretur, conlegam suum Cinnam, adnitentibus veteribus civibus, in exsilium misit armatus, munitus videlicet copiis Syllae. Quae cum agerentur, maximus ex utrisque partibus civium numerus interemtus est. Expulsus igitur Cinna cum vagaretur, ad Africam, ubi Marius inops erat, forte pervenit: atque ibi communicato consilio, solicitatis animis perditorum, & de ergastulis erutis servis, exercitum confecerunt; & armata validissima manu juventutis, ad Urbem venerunt, atque Octavium Syllae satellitem superatum necaverunt. Tunc varia crudelitas pervagata est, ut nobilitas omnis ad fugitivorum trucidaretur arbitrium. Atque eo inmanis saevitia Cinnae fuit, ut nec illis parceret, quorum opera erat victor effectus. Et cum hac insolentia in omnes communiter baccharetur, cum haberet conciones, a militibus suis occisus est. Tum Marius, ne sine socio dominatum sustinere non posset, in * locum Carbonem sibi in septimo consulatu conlegam subrogavit.

V. Tum Sylla, tanta indignatione commotus, contra Marium atque Carbonem exercitum duxit; & inter se ferali certamine Romani exercitus conflixere. In quo bello superatus est Marius. Tum vero Sylla victor, quidquid in Urbe remanserat, crudeliter persecutus est; & Rempublicam vindicatam non reddidit legibus, sed ipse possedit; ac se talem praebuit, ut Cinnana ac Mariana, quod ultum erat, dominatio quaereretur. [a] Hinc * *Sallustius; bonis initiis malos eventus habuit.* Nam fuerunt bona principia, quod obpressam voluit civium defendere libertatem: mali eventus, * quod superatis dominis, & ducibus saevis, gravius ipse civitatem quassavit, qui se publicae calamitatis fore promiserat * defensorem. Hic, cum teneret imperium, multas leges ac jura praescripsit, multas civitatibus inmunitates vectigalium dedit, multos Romana civitate donavit.

VI. Hu-

a Hinc Sallustius] Bel. Catilin. cap. XI.

VI. Hujus acta cum conatur Lepidus in suo consulatu subvertere, contra conlegam Catulum civile proelium gessit, & victus est. Nam congregatis iis, in quorum possessiones novos colonos de suis militibus Sylla victor inmisit, ac sibi conjunctis liberis proscriptorum, ingentem congregavit exercitum, pollicendo, si vicissent, se bona patria restituturum. Plebi quoque multis muneribus publice privatimque * largitus, carus videbatur, ac publice libertatis adsertor. Sed in * Etruri litore commisso proelio coeperat Lepidus esse superior per armatam multitudinem, quae odio rerum Syllanarum, se Lepidi partibus adplicarat. Sed Pompejus de Gallia rediens, non passus est Lepidi audaciam cum publicis detrimentis inpune bacchari. Nam fugientes ejus copias ac se inplicantes festinatione formidinis, ita prostravit, ut majore numero privatus, in Sardiniam confugeret; ut inpedito commeatu, populum Romanum fatigaret inopia, ac suas vires armis copiisque & omni instrumento reficeret. Atque ibi * contrario Propraetore, variis proeliis gravibusque conflixit. Nam sollertissime tutando provinciam effecit, ut Lepidi consilia vana forent. Undique enim prohibitus, & munitionibus ac civitatum expugnatione * depulsus, nequivit cogitata perficere. Ac dum multa parat, morbo gravi obpressus ac mortuus est.

VII. Cujus socius & administer Perpenna, ob delictum tanti facinoris supplicium timens, ex Sardinia in Hispaniam transvectus est; ac se Sertorio sociavit, qui tum Romanis armis quassabat imperium. Nam hic Sertorius de Marii partibus fuit. Nam * Norbano & Scipione consulibus, cum ex Asia Sylla contra Marium atque factionem veniret infestus, timens Senatus * iram, ne malo publico certamina inter duces orirentur, statuit, ut curarent Consules, ne Respublica acciperet detrimentum. Hoc itaque Senatus consulto excitati Consules, contra venientem Syllam, atque omnibus exitium minitantem, praesidia sibi cujusque generis parare coeperunt, & duces idoneos, ad quorum industriam pertineret cura bellorum. In queis elegere Sertorium. Parato validissimo exercitu processere; & vetante Sertorio, conloquia Consules permiserunt inter suum & Syllae exercitum; & facta proditio est, omnisque exercitus Syllae traditur. Tunc Sertorius destitutus, atque omni copiarum nudatus auxilio, in Etruriam confugit, iram metuens Syllae, ne exigeret gravem de superato hoste vindictam. * [a] Erat autem Etruria fidissima partibus Marianis, qui ab ipsis Romanam, quam antea non habebant, acceperant civitatem. Ti-

a Erat autem Etruria] *Erat autem in Etruria* G.

Timentes igitur Etrusci, ne beneficium tantae dignitatis, a Marianis acceptum, Sylla revocaret, si adversae partes essent amputatae, penitus ad Sertorium se atque alios ejusdem factionis duces adplicarunt, omnia quae imperarent, sine recusatione promittentes esse facturos. Itaque factum est ut rursus firmissimus XL. cohortium comportaretur exercitus. Nam & multi milites, qui se venienti Syllae tradiderant, * frustrationis, ad priorum ducum castra reverterunt, quae ante prodiderant. Inter haec facti sunt Marius septies & Carbo Consules.

VIII. Tunc Sertorius, de Marii potestate securus, Romam venit, & omnium coepit adcusare segnitiem, & ex multis promtissimis factis Syllae industriam virtutemque laudare; cui nisi obviam iretur, actum jam ac debellatum foret. Tum Consules principesque alii factionis, tanto verborum pondere castigati, sive ut aemulum ac vehementem negligentiae conrectorem ab oculis removerent, sive ut feroci provinciae, cujus infidelitatem timebant, idoneum praeponerent, ducem misere in citeriorem Hispaniam; atque ei mandatum est, ut transiens res in Gallia transalpina componeret. Sed ubi in provinciam venit, ita strenue sociorum animos, jam deficientes atque alia cupientes, in favorem partium suarum modeste tuendo atque blandiendo perduxit, ut & carus esset, & tamen ab omnibus timeretur. Sed in Urbe Sylla & Marius conflixere: atque in ipso certamine Marius interemtus est: Carbo, perditis rebus aufugit. Tum Sertorius, * commissis atque deletis partibus, quas sequebatur, optimum consilium credens exercitum non dimittere, ne nudatus supplicia victoribus penderet, conlecta Hispaniae multitudine, contra Romanum exercitum statuit dimicare. Mortuo itaque Sylla, hostem se publicum professus est. Ad quem expugnandum missi sunt Metellus atque Pompejus; qui eum gravibus atque adsiduis pugnis adflixere. Qui tamen difficile vinceretur; nisi per conjurationem in convivio a suis esset occisus. Postea Pompejus Perpennam subegit; Auxum, Clunium, Calagurrim civitates delevit, & factis in Pyrenaeo tropaeis, Romam regressus est.

FIN. OPUSCULUM JULII EXUPERANTII.

PORCII LATRONIS DECLAMATIO

CONTRA

LUCIUM SERGIUM CATILINAM.

I. Siquid precibus apud Deos inmortales, ſanctiſſimi judices, vobiſcum aliquando valuiſſemus, jamdudum & potiremur Republica noſtra florentiſſima, & cives noſtros haberemus, tum ſtudioſos rerum gerendarum, tum patriae ſimul ac virtutis amantiſſimos: idque temporis eximia laetitia frueremur, cum rationes omnes dicendi noſtras in laudem ſummorum, atque optimorum civium, conſumendas eſſe videremus. Nihil enim ſtatuimus animo dignius, nec auctoritate majorum, nec opinione populari, quam in eo genere verſari forenſis exercitationis, quae canere laudes egregias ſummorum hominum poſſet, atque animos inflammare noſtrae civitatis ad imitandum.

II. Verum (ea) dicendi voluptas olim ſapientiſſimo viro M. Catoni plane contigerit, nec non & Galbae, Scipioni, Gracchis, Porcinae, Craſſo, atque Antonio, ſummis atque ornatiſſimis oratoribus, quorum tempora ſingulari praeſtantia virtutis, ac ſtudio pene incredibili pulcherrimarum artium floruerunt: nobiſcum vero ſententia noſtra bene ageretur, ſi modo tantum abeſſemus ab illa modeſtia temporum, atque hominum, nec incidiſſemus in atrociſſimos Reipublicae fluctus ac miſerandam temporum calamitatem. M. Siquidem Catoni,[a] aut Scipioni coaetaneo ſuo, monimentis inmortalibus hujus Urbis, & ſine dubio clariſſimis luminibus tem-

NOTAE JO. WASSE.

Textum ſequimur R. Steph. *Par.* 1544. V. ſignat, G. autem, Ed. Gruterianam. Lectiones adjecimus ex Ed. *Baſ.* 1564. & Gruteri *Francf.* 1607. *M.* Marginem R. Steph. de-

a AUT] G. &.

temporum suorum, de Legibus dicendum erat, de institutis majorum, de gloria militari, persaepe de laudibus, ac victoriis; nobis vero, qui devenimus in hanc truculentam temporum conditionem, sublata est omnis gratia dicendi, atque interceptus locus omnis, aut jucundissimi sermonis, aut conciliandae benevolentiae popularis.

III. Nam siquando vox nostra sive a foro, sive a curia desideratur; dicendum est perpetuo nobis aut de teterrimis hujus patriae calamitatibus, aut de nefariis obpressionibus civium, aut de perditae juventutis nunc inpudicitia flagitiosa, nunc ignavia singulari. Quare pestium quanta in dies redundatio est, vos estis testimonio, judices, quorum aures calluerunt adsiduitate pene quotidiana, copiaque incredibili civilium controversiarum. Diximus equidem paucis ante diebus, ut probe meminisse potestis, de L. Glabrionis inmanitate, atque audacia furiosissimi hominis, & sine dubio crudelissimi: cujus in Senatu sica pridie deprehensa est, cum qua M. Papyrium, lucem omnis patriciae dignitatis, extinguere moliebatur. Nunc vero dicendum est de L. Catilinae sceleratissima mente, [a] ac inusitata nequitia, quam nuper, in omnium civium perniciem, stragemque redundaturam, Dii inmortales in autorem sceleris, tum benignitate sua, tum consulari vigilia retorserunt.

IV. Quaeso igitur, judices, diligenter adtendite, remque cognoscite barbaram crudelitate: periculo vero, & calamitate Reipublicae perniciosissimam. Lucius siquidem Catilina, non ignobili genere praeditus, neque infima virtute, si dotes egregias, tum fortunae, tum corporis, ad dignitatem Urbis, non ad perniciem conferre statuisset, Rempublicam nuper ex atrocissimis bellorum civilium vulneribus paulisper respirantem, novis insidiis obprimere conatus est. Quid exhorruistis, judices? Non modo obprimere conatus est, sed crudelissime vexare: non vexare tantum, sed inaudito quodam genere feritatis extinguere. [b] Manum ad id comparat, diversam quidem genere, sed magnitudine sceleris, vitaeque similitudine pene eamdem: quam manum exacerbatam continuo penuria rei familiaris, & ob id desiderio praedae mirabiliter flagrantem, inlecebrae sibi facillime conciliaverunt. Consilia nefarii facinoris in amplissimi civis M. Leccae domo decoquebantur.

V. Ad eam greges confluebant perditorum adolescentium, quorum hic familiaritatem eximiam consecutus fuerat, conciliatam partim adsuetudine stupri, partim genere quodam nefariae largitionis. Adhibiti sunt & [c] cuncti

a Ac] *Atque*. G.
b Manum] G. non agnoscit.
c Cuncti] Bas. & Gr. *Coecus*.

cti barbarorum hominum, nobilitati non ſolum magnitudine & ſumma aeris alieni, verum etiam conſuetudine, ac ſtudio turpiſſimarum rerum. Nec alae muliebres ab eo coetu religioſo, nocturno prorſus, abfuiſſe [a] judicatae ſunt: nulla denique portenta Urbis, nullae finitimarum religionum peſtes repertae ſunt, quae non denotatae ſolertiſſime per hunc, per magnitudinem inopiae facillime concitatae, repente [b] devolaverunt in aream ipſam nefariae, atque flagitioſae conjurationis. Ratio conſiliorum fuit, ut Saturnalibus proxime futuris univerſi cum armis ad ipſius [c] Leccae domum praeſto forent: ibique dato ſigno conlaberentur omnes, partim ad diripiendam, inflammandamque Urbem, partim ad trucidandum Senatum, partim ad eos conficiendos, qui praeſidium Urbi ferre voluiſſent: Catilinam interim omnes, & Ducem, & Imperatorem adpellarent.

VI. Audiſtis, judices, ſatis evidenter (ut arbitror) conſilium ſceleratiſſimi hominis Catilinae, reique indigniſſimae miſerabilem, ac deteſtabilem crudelitatem. Nunc vero audienda cauſa eſt, agnoſcendaeque faces, quibus ille flagravit ad cupiditatem hujuſmodi ſcelerati facinoris obeundam: quas ſi plane comprobatas vobis (ut arbitror) planeque inluſtratas evidentibus ſignis adtulero, nihil erit inpedimento, quin hoſtem Reipublicae crudeliſſimum, atque infeſtiſſimum, ſummis ſuppliciis, ſummis cruciatibus [d] multandum, ac mactandum eſſe jubeatis. Tria, judices, ſententia mea, ſcelerata, flagitioſa, inaudita, quae mentem Catilinae ſemper inmoderatam, ſemperque novis rebus ſtudentem, ad exitium patriae commoverunt, nunc dicenda ſunt.

VII. Primum, ratio quaedam triſtis ſimultatis: qua ductus eſt univerſum Senatum ex memoria repulſae conſulatus capitaliter fuiſſe ſemper inſectatum. Secundo, rabies quaedam temerariae ambitionis, ſitiens inmodicae gloriae, prorſuſque inflammata perpetua quadam, & ſingulari cupiditate dominandi. Poſtremo, caetus infames turpiſſimorum hominum, non modo fatigati diuturno malo domeſticae neceſſitatis, verum etiam inbuti flagitiis, ac conſuetudine ſcelerum, ſempiterna comite & genitrice peſſimarum cupiditatum; quod genus hominum Catilinam ſuum etiam dormien-

a JUDICATAE] Legendum ex G. *indicatae.*

b DEVOLAVERUNT] G. *devolaverint.*

c LECCAE] G. ubique *Laecae.*

d MULTANDUM] Legerem libenter, *mulcandum.* *Multare* enim eſt, multam infligere pecuniariam, *mulcare* autem pugnis aut calcibus lacerare, mutilare. Optima Virgilii exemplaria AEn. II. vſ. 839. *Mulcatam morte Camillam* exhibent, teſte Errico Memmio. Terentii membranae in Adelph. *Omnem familiam mulcavit uſque ad mortem.* Tacitus. *Magna pars, nudo aut mulcato corpore:* Annal. I. Cic. in Bruto. *Scriptores illos male multatos exiiſſe cum Galba.* Ubi Codex Juntae, *mulcatos.* Neque aliter Plauti, Salluſtii, Suetonii, Apuleji Editiones optimae.

mientem e somno facillime excitare valuisset. His autem ostensis breviter, saneque confutatis, quae pro defensione flagitiorum suorum nostri adversarii dicenda esse putaverunt, finem adesse nobis intelligetis. Bello Mithridatico, judices, longissimo quidem omnium, & sine dubio post Punicum periculosissimo, cum diutius in Senatu de eligendo Imperatore dubitatum fuisset, planeque omnes ambigerent, quisnam sagacissimo Regi sagacissimus noster Imperator obponeretur: Catilinam inter omnes competitores, incredibili quadam ambitionis magnitudine deflagrantem, omnes Senatoriae sententiae rejecerunt. Eo telo percussus adeo Catilina fuit, ut postea nullam omiserit, neque perturbandae curiae, neque insectandi Senatus occasionem. Videbat namque detestandam cupiditatem suam illo superstite, nunquam in eum locum perventuram [a] fore, de quo illam pridem universae omnium voces ejiciendam esse putavissent. Volvebat item animo summas vitae necessitates, quibus exsuere se posse arbitrabatur, si qua ratione praeclaris magistratibus adspirasset: nunc illas vero magis ac magis instauratas quotidie intelligebat, quandoquidem inspicerent omnes vitae suae rationes, ea sententia jugulatas prorsus exstitisse: ac quidquid [b] incepisset ulterius, metuendam esse consularem vigiliam, metuendum esse judicium Senatoriae auctoritatis.

VIII. Hanc vero speciem ita exsanguem, ita consternatam consuetudo erexit vitae pravissimae ad omne facinus, neque otii sui patiens, neque alieni. Qualis ejus vita fuerit, etsi praeclare conscientia publica teneatur, huic tamen inlustrandae, seu patefaciendae, testes indubitati videri possunt ii, qui sacrarium illud lubidinum colere atque observare consueverunt. Quae nugae, Dii inmortales? quae portenta scelerum? qui lubidinum gurgites? quae sentinae flagitiorum? Verum is rumor sparsus est de moribus Catilinae, eaque gentium opinio pervagata, quatenus existimem voces ipsas publicas, non hominum esse, [c] sed oraculi potius nuncupandas. Famam vero popularem a majoribus nostris saepenumero accepimus, neque temere unquam nascituram esse, neque temere occasuram: [d] decus illud egregium corporis non ad dignitatem nominis, ac gloriae, sicuti par erat homini nobilissima familia nato, sed uti latro perditissimus, ad omne genus flagitii conferendum fuisse semper arbitratus est.

IX. Vires ad stuporem hominum praeclarae, atque inusitatae, perpetua

a FORE] Omittit G.
b INCEPISSET] *Increpuisset.* St.
c ORACULI] *Os aculi.* Bas.
d DECUS] *Dedecus* St.

tua voluptatum intemperantia sunt labefactatae. Flos pueritiae venustissimae ad intuentium jucunditatem, cui non libidini patuit flagitiosae juventutis? aut quam turpidinis notam non subeundam ultro atque accersendam esse cogitavit? Lux illa vero praeclari, atque excellentis ingenii, quam omnes divinam semper & singularem, atque [a] inusitatam penitus esse arbitrabantur, nonne inter foedissimas voluptatum sordes restincta est? Omitto pestis hujus inpurissimas voces, mollitiem scenicam, obtuitus inpudicos, blanditias muliebres, & omnem denique copiam non mediocrium vitiorum sub illa frontis erudita simul, atque insigni pulchritudine delitescentem: praetereo mentem illius plus quam gladiatoriam, sitim incredibilem humani cruoris, mirum inconstantiae genus, vultum nunc demissum, nunc alacrem, nunc anhelantem scelus, nunc gratia meretricia florescentem, summum pecuniae desiderium, summam simul prodigalitatem, contemtum incredibilem omnium bonorum: itemque eximiam cum summis, atque ornatissimis civibus familiaritatem. Nihil enim fuit isto monstro versipellius, aut mutabilius hominum memoria: ita ut res diversissimae saepenumero videantur in eodem ingenio, tamquam in sentina quadam teterrima, simul redundare.

X. Quis igitur dubitandum esse putaverit, hominem praeditum hujusce institutione vitae, remotissimum ab omni genere humanitatis, perfacile sese teterrimo cuique, atque inmanissimo facinori fuisse adcommodaturum? Fontem aperuimus, judices, omnium Catilinae morum, atque omnis consuetudinis, unde illi demanavisse vis ista praeclara consiliorum facillime intelligenda est: nunc videndum est, spem atrocissimi sceleris, unde illi subministratam fuisse judicemus. Cum hic itaque secum repeteret memoria miserandam ignominiam comitiorum, turpesque angustias adflictae rei familiaris: simulque intueretur, vel sibi vivendum, ac moriendum fore cum turpitudine summa, vel Senatum nullum esse oportere: de ratione tollendi ipsius primum cogitare coepit. Nam illo deleto sine dubio intelligebat viam latissimam libidinibus suis continuo patere. Vertit itaque oculos ad innumerabilem copiam juventutis, qua dies, ac noctes stipabatur in exercenda consuetudine suarum cupiditatum: [c] cum putavit manum ipsam hominum, tamquam hastam validissimam furoris sui facillime sibi adcommodari pos-

a Inusitatae] *Invisitatae.* St.
b Vis] *Vim* G.
c Cum putavit] *Computavit* Marg. Basil.

posse, quam contorqueret in omnium nostrum ruinam, atque interemtionem, ut quam cognoverat educatam vitae pravissimae institutis, inbutam saepenumero sanguine miserorum civium, ardentem incredibili desiderio praedae, sibi vero mira familiaritate conciliatam.

XI. Genus est hominum vehementer exercitatum ferro, atque inopia, duabus rebus ad omne genus facinoris paratissimum: quod quidem ego civitati nostrae, maxime debilitatae bellis civilibus, atque adflictae magnitudine calamitatum, magnopere pertimescendum esse judico. Nihil enim illis praeter spem atque animam fortuna reservavit: alteram ad differendam vitae necessitatem, alteram ad livorem suum magnifice adcommodatam. Nihil illis contemtibilius: quos siquidem rudimenta vitae traducta, in hac tenuissima re deposita, nunc in gladiatoriis muneribus, nunc alia facinoris atrocitate, partim ad omne scelus, partim ad omnem patientiam erudierunt. Verum hae pestes, sententia mea, quo fuerint abjectiores, eo magis extimescendas esse reor, tamquam perpetuo seditionum civilium, ac rerum novandarum avidissimas: sive quia voluptatem capiant ex moerore sociae calamitatis: sive quia civitatum versutiam, mutabilitatem rerum suarum portendi quodammodo arbitrantur. Hi sunt quidem, quos in foro quotidie in oculis civium calamistratos, ac vestibus conlucentes passim obvolitare cernimus, fortunas omnium popularium, atque otium civitatis luminibus consignantes: qui non modo adrecti [a] permanent ad obportunitatem cujuspiam praesentis commodi, verum etiam gestiunt ad opinionem speratae utilitatis. Si feras quidem omnis generis, quo magis adtenuatae fuerint penuria edendi, eo magis praecipites, atque effrenatas ruere in perniciem videmus: quid hanc desperatorum conluviem jejunam, sitientem facultatum nostrarum, quo inpetu, quave strage ruituram esse creditis, aut debacchaturam, si se carceribus emiserint: cum illae ratione careant, atque intelligentia: hi vero non absint penitus ab ipsa facultate intelligendi? Gravissimi quidem sunt morsus inritatae necessitatis.

XII. Dii inmortales, quae clades ab illa feritate hominum, quae genera flagitiorum emanavissent, si nocturnus iste imperator, quasi quasdam rapidissimas belluas in Urbis penates inmittere potuisset? Horret animus judices, ea cogitatione complecti, quae miseri pertulissemus, is sopor oculos consulares detinuisset. Restinguenda est itaque

[a] PERMANENT] *Permaneant* G.

que flamma nobis ſcelerata & atrox, dum adhuc velata cineribus, ac ſopita, facultas reſtinguendi leviſſime data eſt, ne cum omnia comprehenderit (quod inmortales Dii penitus avertant) nos fruſtra poſtmodum furibundam, atque exſultantem reſtinguere cupiamus. Neque rectorem navis audiendum prorſus exiſtimo, in ipſo moerore calamitoſae tempeſtatis, quam illi fugere facillime licuiſſet, conſurgentem primo, ſibique, ac rebus ſuis naufragium minitantem: neque item gubernatorem urbis in ipſo excidio, & calamitate civitatis, quam inpendentem prius ipſe conſilio ſuo, ſuaque prudentia ſuſtinere quodammodo, ac propulſare potuiſſet; ſerae ſunt hominum lamentationes, prorſuſque vituperandae, quas occupatas in his lugendis cernimus, quae vitio ſuo, deſidiaque contigerunt.

XIII. Callicratidi, Lacedaemoniorum Duci, cum ornatiſſimam, cui praeerat, claſſem funditus amiſiſſet propter inmoderatam gloriae cupiditatem, nihil ad eam reſtituendam noviſſima conſilii ratio ſubfragata eſt? quam ita ſervare poterat, ſi modo in ſtatione continuiſſet. Terentio Varroni ſempiternum dedecus, atquè inmortale monimentum erunt flagitioſae turpitudinis deletae ad Cannas temeritate ſua pulcherrimae Romanorum legiònes, quae ſervatae periculoſiſſimo tempore Reipublicae, ſine dubio fuiſſent, & robur eximium pulcherrimae urbis, & perpetuum decus conſularis prudentiae, diſciplinaeque militaris.

XIV. Recte itaque majores noſtri ſummis laudibus efferendi ſunt, qui Spu. Melium, qui Gracchos, qui Manlium Capitolinum, qui Druſum, qui Saturninum, fortiſſimos homines, & Reipublicae ſaepenumero non mediocriter opitulatos, quod deveniſſent in adfectatae tyrannidis ſuſpicionem, morte [a] multandos eſſe putaverunt. Nec Spu. Melio favor ampliſſimus civitatis, nec Gracchis avi ſui Scipionis clariſſimi viri, memoria: nec Manlio celeberrima gloria Capitolii liberati: nec Druſo ſanctiſſimi ſui penates: nec Saturnino [b] vis ſacroſanctae dignitatis auxiliata eſt. Quid ita? quia necem paucorum, aut unius hominis, calamitati publicae majores noſtri ſemper anteponendam eſſe putaverunt. [c] Quid? genus crudelitatis eximium non ſunt arbitrati, cives eos perimere, ſummiſque adfligere ſuppliciis, quorum in Rempublicam perſaepe clariſſima beneficiorum genera exſtitiſſent? Minime. Quid ita? quia nullum ſatis dignum ſupplicii genus in eos conſumi poſſe opi-

a Multandus] Vide ſupra.
b Vis] Jus. B. G.

c Quid ?] Baſ. in Marg. Quin.

opinabantur, qui patriae ſuae libertatem obprimere ſtatuiſſent: nec illos cives eſſe judicaverunt, quos abjeciſſe rationem patriae caritatis intuerentur. At contra eos, qui tales interemiſſent, non modo dici, atque adpellari cives, ut eſſent, ſtatuebant; ſed adficiendos fore inmortalibus donis, ac ſempiternae hominum memoriae conſecrandos. Quid enim poteſt indignius dici, quam vitam a patria ſuſceptam, ad illius perniciem, calamitatemque conferre? quid fingi ſceleratius, quam eorum poenas ac crudeliſſimam ſervitutem excogitare, quos iiſdem moenibus ac tectis conſtitutos, eaedem leges, atque eadem vivendi ratio continuiſſet? quid denique poteſt intolerabilius exiſtimari, quam inferre delubris Deorum inmortalium, ac facultatibus noſtris illinc ſceleratas faces, hinc, acerbiſſimas expilationes? Haec qui curaverunt, judices, aut qui tentaverunt, nunquam ego alienos ab hoſtibus, aut diſſimiles feritati beſtiarum exiſtimabo.

XV. Vidimus de ſpe perficiendi nefarii facinoris: videndum eſt de loco, quam latebram commodiſſimam & tutiſſimam egregius artifex delegit, cum contegendae conſpirationi ſuae, tum armis omnibus ejus artificii comprehendendis: ne forſan temere domum nobiliſſimi civis, atque opulentiſſimi M. Leccae delectam eſſe judicetis. Primum homo delectus eſt hujuſmodi nefariis cupiditatibus adfinis, quo participe ſemper uſus fuerat conſiliorum ſuorum, adjutore teterrimarum libidinum, ſocio maximorum periculorum, cui ſpectato frequenter in difficillimis rebus, ſummam hujuſmodi atrociſſimi mali tuto committi poſſe, facillime ſibi pollicebatur. Praeterea domum ſibi deligendam eſſe judicabat ſolitudine locorum deſertam, & ab omni frequentia [a] populari remotiſſimam, quae ſcilicet voces conjurationis tutiſſime continere poſſet. Contulit igitur ſeſe in ipſam M. Leccae domum, remotam ab omni celebritate, conſtipatam multitudine arbuſcularum, & ab omni ſuſpicione prodendi facinoris non mediocriter abhorrentem. Quos vero tetenderit ibi conjurationis laqueos, aut quas catenas ſcelerum conflaverit nobis, ac facultatibus noſtris, Saturnalium dies patefactura fuerat, niſi primum benignitate Deorum inmortalium, deinde vigilantia conſulari, nefariae ſicae de manibus latronum excidiſſent. Nullas amplius tendiculas pertimeſcamus ab exſecrabili monſtro: nullas inſidias ab hoſte teterrimo: tenetur fera, nec, ſi viri eſtis, declinatura eſt telum ipſum ſacroſanctae veſtrae auctoritatis.

XVI. Ne-

a POPULARI] *Populi* G.

XVI. Neve, Catilina, neſcias, vigilantiſſimos conſules habere Rempublicam: te, quocunque veneris, quocunque abieris, diligentia noſtra [a]circumſeptum teneri: quid [b]heſterna nocte conciunculis tuis agitatum ſit, licet mecum recognoſcas. Cum ad M. Leccam veniſſes, unum ex fideliſſimis commilitonibus tuis ad multam noctem, teque in interiorem, una cum illo, cubiculi partem recepiſſes, tamquam in ſacrarium memorabile cupiditatum veſtrarum, repente de Lecca ſciſcitari coepiſti, num quis ex conjuratis adveniſſet: cum ſubito Lentulus, ac Cethegus, teterrima capita maleficiorum omnium, furibundi, atque alacres inruperunt: moxque ingreſſi vociferare coeperunt, Quid agis, Catilina? cur voluptates noſtras diutius remoraris? praeſto ſunt Saturnalia nobis otioſis, atque oſcitantibus: quem unum diem ſaepenumero nuncupare ſolitus es everſorem ſuperbiſſimi ordinis, fugatorem aerumnarum noſtrarum, lucem ac principem univerſae noſtrae dignitatis. Num in gerendis negotiis ignoras ſequendas eſſe temporum obportunitates, & in occaſione rerum deſidiam, ac tarditatem omnem, quam diligentiſſime fugiendam? Mutabiliſſimae quidem ſunt deorum voluntates, & Fortunam, cum abire permiſeris, fruſtra poſtmodum diſcedentem, ac fugientem ſis inploraturus. Talia vero conquerentum, tu paucis pro re ſubſecutus, Aquilam argenteam proferri continuo juſſiſti, praeclaram auſpicem, ac gubernatricem furoris tui futuram. Teſtor noctem ipſam, impiarum molitionum tuarum conſciam, ac teſtem, nihil ex iis me fugiſſe, quae clandeſtini veſtri conatus agitaverunt.

XVII. Perpauca ſatis adtigiſſe fuerit, ne ſolitudine in ipſa latibulorum tuorum, cum ora vulgi plane devitaviſſes, fefelliſſe te crederes diligentiam pariter, atque induſtriam conſularem. Linquo telorum innumerabilem, atque inexcogitatam copiam, quam in iiſdem furialibus antris conſtipandam, atque occultandam fore curaviſti. Mitto literas manu tua ſcriptas, diverſis [c]municipiis reddendas, quae furori tuo ſuccurrere, atque opitulari vellent. Tranſeo rem illam ſimillimam prodigio, cum mane iſto jam coacto Senatu, redundantibuſque ſubſelliis, ſerius in Senatum, praeter conſuetudinem, veniſſes: quod nulli non oculi te Senatorum ſtatim conſignarunt ingredientem demiſſo vultu, pallore terribili, luminibus errantibus, ac facie prae ſe ferente neſcio quid inuſitatae crudelitatis. Praeterea Saturnalibus proxime futuris, rem adoriri placuit: quo die civitas omnis feriata publico edicto, conferre ſeſe in montem Aventinum,

a Circumseptum] St. *circumſpectum.*
b Hesterna] St. *exſterna.*
c Municipiis] *Mancipiis* St.

tinum, ac rusticari quodammodo solita est: cum tu manum furoris tui diligenter armatam, atque instructam, primum ad caedem Senatus, ac consulum, deinde ad occupandam Capitolii arcem munitissimam fueras inmissurus: atque his perfectis, daturus operam cum direptioni publicae, tum inflammandis aedibus, atque his trucidandis qui Rempublicam defendere voluissent.

XVIII. Videtis, judices, lucem clarissimam rationum, quam ego profecto censeo nullis involucris tenebrarum suarum obruituros esse, nec M. Leccam, praeclaram sedem, atque officinam teterrimae conjurationis, nec ipsum detestabile caput, atque obscoenum artificem Catilinam. Cumque haec omnia constent, animadvertendum est pariter uno maleficii genere Catilinam non modo Deos, ac patriam, verum etiam mores, leges, consuetudinem Urbis, atque instituta majorum violasse.

XIX. Primum XII. tabulis cautum esse cognoscimus, NE QUIS IN URBE COETUS NOCTURNOS AGITARIT: deinde lege Gabinia promulgatum, QUI [a] COITIONES ULLAS CLANDESTINAS IN URBE CONFLAVISSET, MORE MAJORUM CAPITALI SUPPLICIO MULTARETUR. De te itaque, Catilina, sciscitor, [b] Tune coetus istos commilitonum tuorum contra praecepta XII. tabularum, contra leges nostras, contra vero Senatus, ac plebis auctoritatem, noctu cogendos esse putavisti? Deinde quaero, siquando in lucem sepulchrales istae conciunculae tuae prodiissent, quid responsurus fuisses Senatui, quid consulibus, aut quid viris optimis, atque amantissimis patriae? Quid leges igitur nostras violas, Catilina? quid Senatus auctoritati contradicis? AEquum enim est instituta majorum, atque edicta gravissimi, sanctissimique ordinis, quia perstringere vesania tua non es veritus, ea restituas, ac sarcias supplicii tui memorabili animadversione.

XX. Manlius Torquatus filium suum, summa & singulari virtute adolescentem, quod is in hostem contra mandatum patrium dimicasset, victorem acriter percuti securi jussit: nos vero te tam temerario ausu tendentem contra mandata Senatus, contra universae Romanae Reipublicae majestatem Catilinam perferemus? Majores olim nostri sapientissimi homines, & sine dubio gravissimi, num leges e Graecia per legatos suos adcersendas esse putaverunt, quibus hanc imperii magnitudinem perpetuo stabilirent, ut tu homo recens severitate illarum cum barbatulis tuis abutereris? Non ita visum Carthaginiensibus accepimus in Hannone suo morti condemnan-

a COITIONES] Sic G. Sed St. *Conciones*. perperam.

b In Edit. Wass. perperam legitur *tunc*, quod ex scriptura Edit. Gruter. *tun'* natum; operarum vitium id credentibus, qui Wass. Editioni praefuerunt. HAVERC.

demnando, fortiſſimo, ac triumphali viro, quod is edicto Senatus minus obtemperaviſſe putaretur. Non ita placuit Athenienſibus, urbi ſine dubio doctiſſimae atque eruditiſſimae, cum e Sicilia, belloque graviſſimo revocandum eſſe Alcibiadem ſtatuerunt, ſummum & ſingularem imperatorem, quem juberent, expiare ſupplicio ſuo leges violatae religionis. Non ita denique [a] a majoribus noſtris judicatum eſt, cohortibus exoletorum tuorum, ſententia mea, longe anteponendis, cum L. Sulpitium, conſulari familia, ſummoque ingenio virum, propter exiguam notam libidinoſae ſuſpicionis, cenſuerunt removendum e Senatu, multoſque dies in vinculis habendum eſſe putaverunt.

XXI. Vos vero, judices, Catilinam non modo leges noſtras, atque auctoritatem Senatus crudeliter labefactantem; verum etiam univerſos cives ad perniciem ferro, flammaque devocantem inpune perferetis? Jacet homo proſtratus eventu maximarum molitionum: ut qui conatus ſuos conſcientia veſtra patefactos atque inluſtratos cernat, neque contentos fuiſſe, ſeu ſuperſtitione cruenti ſacramenti, ſeu tenebris nocturnis, ſeu ſolitudine locorum maxima & ſingulari. Contundite igitur, contundite, judices, genus iſtud inauditi furoris: comprimite hominem geſtientem effraenata temeritate, flagrantem inuſitatis cupiditatibus, furentem incredibili ſuperbia, ſpe novandarum rerum mirabiliter inflammatum: quinetiam Rem ipſam publicam non modo eventu crudeliſſimae calamitatis, verum etiam metu, ac ſuſpicione liberate.

XXII. Diximus [b] equidem ſufficienter de Senatoria ſimultate Lucii Catilinae, capite ac fonte ſceleratae conjurationis: reſque omneis complexi ſumus, quas aluiſſe furorem illum, ac primum excitaviſſe judicavimus. Nunc videndum eſt de ratione ambitionis teterrima, atque exitiabili, qua deflagraviſſe perpetuo Catilinam ſuperiori diviſione demonſtravimus. Cupiditates equidem plurimas in illo monſtro, calamitoſas, ac nefarias omnes perſaepe, judices, animadverti: libidinem unam pernicioſiſſimam in primis conſpicere viſus ſum, temerariae cujuſdam, atque inconſideratae ambitionis: qua duce properaſſe, nec ullo [c] ſtudio unquam conſciſcendarum opum, nec ullo deſiderio dignitatum abſtinuiſſe reputatus eſt. Putabat enim ſe fruſtra nobiliſſimo genere natum, fruſtra virtutes eximias corporis atque animi conſecutum fuiſſe, ni omnia divina, atque humana, truculentiſſimo genere cupiditatis inquinaviſſet: quoſque cernebat excellere Romae praeſtantia qua-

a A MAJORIBUS] St. ommittit voculam, *a*.
b EQUIDEM] G. *quidem*.
c STUDIO] G. *ſtudiorum*.

quadam dignitatis, beatiſſimos eos eſſe, & ſine dubio Diis aequiparandos fore arbitrabatur.

XXIII. Id genus veſanae cogitationis hominem, ſuapte natura praecipitem, atque inconſideratum, compulit in abominandas ac nefarias vitae cupiditates, iſque nuper comitiis conſularibus (quandoquidem ſuffragia curiae, propter inpendentem metum Parthici belli diligenter enucleata ſunt) quas non adiit Senatorum voces, aut quos civium conſeſſus, partim pecunia, partim [a] obſecrationibus, non obeundos ſuppliciter, ac contaminandos eſſe judicavit? nulli tamen ad dignitatem gradus, neque inſanienti, neque anhelanti bono candidato patuerunt. Eadem ratio ſceleratae libidinis illum ad majorem vim ſcelerum paullo ante concitaverat. Piſonem meminiſtis, egregia virtute adoleſcentem, (niſi & idem cupiditatibus obtemperare conſueviſſet) calamitoſam ſibi, ac multis in Urbe ſeditionem [b] excitaſſe: cujus inſigni familiarite, atque amicitia, Catilinam uſum fuiſſe nemo eſt qui neſciat: nec modo conjunxiſſe ſe temerario juveni, verumetiam illum de ſucceſſu rerum ſuarum non mediocriter trepidantem, in audacia ſimul, ac ſententia confirmaſſe, cum ſe illi vigilantiſſimum ſocium, ac ſatellitem [c] fidiſſimum regendae, gubernandaeque conjurationis polliceretur.

XXIV. Quod ſi votis ſceleratorum hominum ſucceſſus adſpiraſſent, quanta ſtrage civium creditis, aut quanto diluvio facultatum urbanarum ruituram fuiſſe deteſtabilem horum atque execrandam inpietatem? Verum ii caelites, quorum auſpiciis princeps, ac parens hujus urbis Romulus pulcherrimi imperii Romani fundamenta jecit, triſtiſſimam cladem, ac conatus perditos nece adoleſcentis interceperunt. Piſone mortuo conquieviſſe Catilinam dicemus, aut incoepti temerarii poenituiſſe? [d] Non modo non poenituit, nec requieſcendum fuiſſe arbitratus eſt, ſed rurſus alio furori adceſſit. Non conſueverat animus perpetuis cupiditatum flagitiis exercitatus, prima deſtitutione fortunae refrigeſcere, ac conſternari: ſed vix ſepulta memoria Piſonianae conjurationis, [e] L. adeptus eſt Sidicinum, potentiſſimum quidem hominem, ac tunc furentem ſingulari ſtudio rerum novandarum. Verum ea fax incendii, rurſum benignitate Deorum inmortalium, ſummaque virtute conſulum reſtincta eſt. Non obdormiſcit tamen Catilina, his deſtitutus eventis vigiliarum ſuarum, ſed rurſus ſaevit

a OBSECRATIONIBUS] *Obſervationibus* G.
b EXCITASSE] G. *Excitaviſſe.*
c FIDISSIMUM] *Fideliſſimum* G.
d NON MODO NON POENITUIT] Haec eſt ſcriptura Ed. Gruter. Mutatam ſic invenio in Ed. Waſſ. *Non poenituit modo.* idque adpoſita Nota, G. *modo non.* Non capio quid ſibi velit. In Edit. Badiana invenio, *Non poenituit non modo.* HAVERC.
e L. ADEPTUS EST] *Lucius adortus eſt* G.

ſaevit inmanior, & quam Rempublicam ſervitio non potuerat obruere, deſtrangulandam penitus, ac tollendam cogitavit. Sceleratus in omnem Urbem, quam toties inſidiis adpetiviſſet: ſceleratiſſimus vero in patriam, cujus exſtant in illum ſumma & commemoranda monimenta beneficiorum.

XXV. Reminiſcere quaeſo, Catilina, reminiſcere ferrum illud ſceleſtum, atque illas nefarias faces, quas iſtis ſanctiſſimis penatibus, atque iſti pulcherrimae patriae minitaris, non ad obpugnandam Urbem, neque ad eam concremandam tibi datas fuiſſe, ſed potius ad ſalutem civium, dignitatem imperii, libertatiſque noſtrae defenſionem. Per Deos inmortales oro te, Catilina, ſi patria tecum his vocibus uteretur, quid eſſes illi quaeſo reſponſurus? [a] Ego te parvulum, Catilina, cum in primis ornatiſſimo genere gentis naſci voluiſſem; deinde ſummis dotibus exornaſſem tum corporis, tum animi; tum duabus rebus inſtituendum putavi, ferro, ac flamma, quibus eſſet parata tibi facultas tum amplificandi imperii mei, tum defendendae publicae libertatis: quid eam vim armorum in viſcera noſtra torques? aut quid convertis in exitium civium meorum, inſtitutam diligentia mea, meiſque rationibus eruditam dimicandi facultatem? Majores contra tui ſummis a me beneficiis, atque honoribus aucti, pro magnitudine ſuſceptarum dignitatum, pulcherrimas in Urbe ſaepenumero leges; pro praeſtantia beneficiorum, clariſſimas ex hoſtibus victorias referre conſueverunt: tu mihi luctus acerbiſſimos paras, pro ſumma copia beneficiorum meorum, tu caedes civium, tu domorum incendia, tu vexationes virginum, tu vaſtitatem Urbis, tu genus atrociſſimae ſervitutis. O crudeliſſimum hominum genus, & ab omni penitus humanitate derelictum! tu ſtudio flagras ejus Urbis evertendae, quam nec Carthaginienſium aſtutiſſimi doli, nec Numantinorum eximiae vires, nec Graecorum erudita & praeclara ingenia labefactare, obſcurareque potuerunt. Quod ſi citentur hi populi rurſum divinitus, atque iſtae urbes redeant in ſtatum vetuſtiſſimae dignitatis, certe non ipſo ſcelere tuo quidquam in me crudelius, nec quidquam [b] magis extimeſcendum molituras fuiſſe praedicabunt. Sed ad te redeo.

XXVI. Temperarem [c] ego memet mihi, curſumque iſtum violentae orationis forſitan revocandum eſſe judicarem, tum ab odio tuo, tum ab

a Ego] Auctor orationem Micipſae moribundi ob oculos habuiſſe videtur. B. G. cap. X. *Parvum ego te Jugurtha &c.*

b Magis] *Majus* St.

c Ego memet] *Egomet*, fortaſſe legendum.

ab ipſa dicendi acerbitate, ſiquem in te ſenſum patriae caritatis adſpicerem, aut ullo te [a] puncto poſſe arbitrarer ſceleratam iſtam mentem relinquere. Sed id genus eſt cupiditatum tuarum, ut reſtinguendarum forſan rationem aliquam conſequi poſſis, ſanandarum nullam: nec te prius amiſſurum perverſitatem iſtam animi puto, quam vitam amiſeris. Vellem reviviſceres, [b] Ahala Servili, non exſpectaremus ſententiam judicum, neque [c] abuti majeſtate Senatus, atque auctoritate populi Romani, [d] ſed magnitudinem tanti flagitii, ſanguine tuo ſtatim expiaviſſes. Nam de Senatus voluntate nihil ambigimus: modo non inpediretur legibus, repente profecto fueras poenas inpietatis tuae digniſſimas [e] laturus. Utinam Deorum inmortalium munere, judices, mentem, atque animum hujus introſpiceremus, nequa vobis fieret puniendi dubitatio, qui tantum ſcelerum ingenio conflaviſſet. Videretis enim mentem anhelantem triſtiſſimum genus minarum, mentem debacchantem inaudita feritate, furentem incredibili veſania, ſitientem cruoris Urbani, praedae avidiſſimam, [f] vobis, atque omnibus ferro, flammaque minitantem.

XXVII. Catilinam vobis demonſtravimus, judices, inritatum perſaepe repulſis comitialibus, nullas vocum aut ſuffragiorum corruptelas fuiſſe praetergreſſum, deinde nullis rationibus infractum, ac perterritum, de perſeverantia ſcelerum ſuorum [g] deſtitiſſe: quibus animadvertere ſane poteſtis, quanta ſemper inmanitate laboraverit ambitionis. Supereſt noviſſima pars diviſionis: Grex ipſe ſodalium Catilinae truculentus, atque amens: cujus in manu non exiguam rationem fuiſſe diximus excitandae conjurationis. Lentulus ſiquidem & Cethegus, terribilia portenta noſtrae civitatis, furiaeque vel certiſſimae populi Romani, multa de magnitudine ſua in ipſis concionibus, multa de dignitate imperii ſui futuri palam praedicare conſueverunt, tamquam ſi Deorum inmortalium concilio interfuiſſent.

XXVIII. Primum Lentulus in libris Sibyllinis, neſcio quid ſe [h] perſpexiſſe praedicabat, quod viri acutiſſimi atque peritiſſimi L. Cornelius, ac Cn. Piſo, cuſtodes publicarum ceremoniarum, nequaquam proſpi-

a PUNCTO] G. B. *Pacto.*

b AHALA] *Abala* G. inquit Waſſe, qui *Hala Servilii* in contextu expreſſit; ſed quum Editio Badii Aſcenſii clariſſime exhibeat *o Hala Servilii*, patet ſcriptum olim fuiſſe *Abala*, ſicuti in denariis gentis Serviliae & Juniae ad caput Ahalae conſtanter ſcribi ſolet. HAVERC.

c ABUTI] *Abuteremur* G.

d SED] *Si* G.

e LATURUS] *Daturus* G.

f VOBIS, ATQUE] Ex Ciceronis in Catilinam.

g DESTITISSE] *Extitiſſe* St.

h PERSPEXISSE] *Proſpexiſſe.* Vid. Salluſt. Bell. Catilin. cap. XLVIII.

ſpicere potuerunt. Lucem namque ait neſcio quam de domo Cornelia quondam prodituram fore, quae gloria nominis ſui Romanum Imperium ſimul & complexura ſit, & inluſtratura: eoque genere vaticinii, dignitatem ſuam portendi fataliter putavit: planeque opinatur fati ſui rationem in ipſa latebra Sibyllinae divinationis, tamquam in equo Trojano [a] deliteſcere. Ego vero Sibyllam ſine dubio ſapientiſſimam mulierem fuiſſe judico, viſamque idoneam Diis inmortalibus, cui ſingularem quandam vim divinandi concederent: verum illam deliram penitus, ac prorſus caecam fuiſſe adfirmarem, ſi quam ſpem dignitatis in hac crudeliſſima peſte repoſuiſſet. Si quid tamen ceciniſſe viſa eſt, quod ad Corneliam gentem pertinere videretur, vim omnem illius divinationis in uno L. Sylla conſumtam fuiſſe judicemus: cujus paulo ante Reſpublica ſenſit & crudeliſſimam ſimul, & ampliſſimam poteſtatem. Nec ego Deos inmortales huic imperio tam infeſtos eſſe reor, neque a ſalute populi Romani tam abhorrentes, ut homini dementiſſimo regnum concederent hujus ſanctiſſimae atque optimae civitatis. Syllam profecto crudelitas vicit : at ipſe maximarum laudem virtutum, & rei militaris ſummam, ac ſingularem gloriam conſecutus eſt. Lentulum vero nullae victoriae noſtrae [b] civitati, nullum ſtudium armorum, nulla praeſtantia virtutis, aut ingenii commendavit. Quae vero non tabernae potius, aut qui non greges infamium hominum, Sibyllinum iſtum principem concelebrarunt? nam vitam ejus commemorare non eſt neceſſe, verſatam ſemper in obeundis libidinibus, ac ſocietate turpiſſimorum hominum nobilitatam: nihil in eo ſanguinis aviti, nihil induſtriae Romanae, nihil ſplendoris domeſtici, nihil avitae frugalitatis.

XXIX. Fingite vobis, judices, fingite dignitatem hujus hominis, tum florentem ampliſſimo magiſtratu, tum omnibus populi Romani muneribus exornatam: quantum quaeſo ſanguinis civilis in foro, in curia redundaturum eſſe creditis? aut quantam vim libidinis, atque inpudicitiae per omnium cubicula demanaturam? profecto dignitate ſretus ea, quae privatus concupiviſſet, ſine dubio conſequeretur: [c] ferretur amens in omnia, nec ullae rationes conſiliorum, aut pudoris, nec ulla ſtudia humanitatis refrenarent praecipitem, atque incitatum curſum vetuſtae crudelitatis. Cethegus inferior nobilitate, atque ingenio,

[a] Deliteſcere] *Deliteſcentem* St.
[b] Civitati] *Civitatis* B.
[c] Ferreretur] *Ferretur* B. G.

nio, vehementia furoris longe inmanior, parum a Lentuli somnio discedere visus est. Verum insaniam levissimae opinionis, modestiore loquendi ratione contegere velle [a] videretur: genus est idem tamen furoris, eademque ratio concelebratae divinationis. Tales hi scelerum artifices, amboque concitati ad evertendam Rempublicam, partim a vesana spe vaticinii commemorati, partim a nefaria scelerum adsiduitate, Catilinam obsenderunt, novis rebus studentem: cujus praesidio, consilioque cupiditates suas ita juvari posse facillime crediderunt, si viro sociorum copiosissimo sese conjunxissent.

XXX. Est enim in illo monstro, sicuti paulo ante tetigimus, vis eximia facetiarum, & ratio quaedam adumbrata virtutum, facilis ad comprehendendum omnium hominum familiaritates. Hunc igitur Catilinam adepti Cethegus ac Lentulus, & ipsi lenociniis suis insignes, ad omne genus benevolentiae subeundum deflagrare coeperunt, admirabili quadam cupiditate seu diripiendae Urbis, seu potiundae dominationis. Hae sunt, judices, hujus nefarii facinoris abominandae faces, hi sunt crudeles igniculi, quibus exarsisse Catilinae ferocem animum facillime credendum est. Talibus initiis consociati principes nefandae conjurationis, manum exiguam desperatorum hominum, atque obscoenae juventutis, pedetentim coëgerunt: coactam, quid vellent, edocuerunt: edoctam, pari cupiditate sceleris inflammaverunt: inflammatam denique pepulerunt, ut in omnium nostrum facultates, ac vitam facillime conspirarent.

XXXI. Furias istas audistis, judices, commodissimas ac paratas, non modo ad vivos commovendos in omne facinus, verum etiam ad mortuos ex ipso erebo, mediisque bustis excitandos. Reperti sunt [b] tum atrocissimi sceleris patroni, quique inmanitatem detestandae rei, tum contegere verbis, tum excusare conati sunt. [c] L. Hortensius vir eximia caritate Reipublicae summisque ornamentis praeditus, & scientiae, & moderationis, nequaquam omnia credenda esse dicit: jubetque gravissimis hominibus facilitatem judiciorum diligenter esse continendam. Primum adfirmat Catilinam in perpetua custodia Senatus exstitisse: denique numquam ferme discessisse a latere Publii Cepionis nobilissimi civis, atque integerrimi viri, ita ut lepide dicat, *disseparationi eorum neque solem orientem umquam, neque occidentem intervenisse.*

XXXII.

a VIDERETUR] *Videtur* G.
b TUM] *Tamen.* B. G.
c L.] *Lucius* G.

XXXII. Credo equidem ſapientisſimum hominem, Hortenſium, ut eſt innocentia ſingulari, ſummaque virtute, cuncta ipſa, quae gravisſime ſimul atque ornatisſime complexus eſt, ita vera eſſe, ſicuti dixerit, exiſtimare: ſed longe graditur a ſententia mea. Quaero igitur de te, L. Hortenſi, teque obteſtor, atque obſecro per ipſum jus vetuſtisſimae noſtrae familiaritatis, ſi L. Catilinam conſtat dies omnes, omnium civium conſcientia, ſive in foro, ſive in turmis agere, nunc ſtipatum catervis exoletorum ſuorum, nunc vero gladiatoriis agminibus per ora vulgi palam obvolitare: ſi manifeſtum eſt, noctes omnes aut in luſtris ſcortorum, aut in antris [a] M. Leccae ducere, viri, tuo judicio, non abhorrentis a Reipublicae caritate: quid eſt quod illum obſervatum dicas in perpetua cuſtodia, atque oculis Senatorum? niſi forte cuſtodiam Senatoriam vocas vel exiguam moram [b] in ipſius curiae conciliis obeundis.

XXXIII. Quod vero pertinet ad ipſius Cepionis familiaritatem adſiduam, benevolentiamque ſingularem, nihil eſt quod inſimulationi noſtrae derogandum eſſe judicetis. Diximus enim ſuperius ingenii Catilinae miros, atque occultiſſimos eſſe receſſus, nec qui cognoſci, ſeu perluſtrari facillime poſſent. Vigent enim in illa [c] clade res diverſiſſimae pariter, continentia, & libido. Nihil illo [d] perſaepe adſixius ad [e] tollenda bonorum conſortia, nihil ſolertius ad illis inſidiandum, nihil illius munificentia inſignius, nihil avidius rapacitate, nihil acutius conſilio, nihil temeritate contemtibilius: quae cum ita ſint, Cepionem admirabimur in tantis viarum ambagibus erraviſſe? Me, me inquam, fateor, judices, vetuſtiſſima quadam familiaritate Catilinae conjunctum, perſaepe deliraviſſe miris perplexionibus illius, neque umquam certi quidquam in illo ingenio comprehendere potuiſſe. Nihil igitur erit miri, ſi virum integerrimum, Cepionem, verſutiſſimi hominis doli, atque inconſtantiſſimi mores fefellerunt.

XXXIV. Non erit itaque neque prudentiae tuae, neque gravitatis, Hortenſi, candidiſſimam opem humanitatis tuae, ſummamque dicendi copiam ſontibus ipſis polliceri: aut quam beſtiam inretitam judicio tenemus, diſſolutam atque exſultantem Reipublicae inmittere. Quod te numquam commiſſurum fuiſſe arbitrarer, niſi qui me mores, iidem te Catilinae ſine dubio fefellerunt. Satis oſtentatas vobis putamus, judices,

a M.] *Marci* G.

b In] deëſt vocula, *in* G.

c Clade] *AEtate.* Marg. Baſ.

d Persaepe] *Perſpexi* G.

e Tollenda] *Colenda.* G. Quae mihi lectio magis placet, quam illa, quae a J. Waſſe fuit re-

ces, tum rationes periculi noſtri, tum hujus inmaniſſimi ſceleris atrocitatem. Nam ſi odio Senatus [a] quam maximo Catilinam arſiſſe demonſtravimus: ſi rationes vitae ſuae veteres, ac novas in exercitatione teterrimarum libidinum conlocatas: ſi ſpem perficiendi ſceleris homini proſequentiſſimo inimicitiarum: ſi denique locorum ac temporis obportunitates extitiſſe: praeterea ſi rabiem quamdam ambitionis in illo fuiſſe diximus: ſi nullam poteſtatem refraenandarum libidinum, aut ullum poenitentiae locum: poſtremo, ſi copiam innumerabilem deſperatae juventutis cum illo conjunctam fuiſſe patefecimus, & eam ſimul oſtendimus ſuopte ingenio furentem incredibili audacia, ſummaque cupiditate [b] prodendae, ac vexandae Urbis inflammatam: quid erit, judices, quod dubitetis de liberanda patria, deque ulciſcenda crudeliſſimi ſceleris inmanitate? Noviſtis enim facinus inauditum omnium hominum memoria: facinus atrox, ſuperbum, nefarium, pernicioſum, remotiſſimum ab omni humanitate, lege, conſuetudine: cujus acerbitatem, ſi minus animo bene perſpexiſtis, [c] quaeſo mecum diligenter adtendite.

XXXV. Scelus illud, judices, everſionem nefariam moliebatur ampliſſimae noſtrae [d] dignitatis, interitum crudeliſſimum Senatorii ordinis, caedem communem omnium bonorum: hujus ſceleris libido repoſita erat in diripiendis omnium civium facultatibus, atque obprimenda Urbis libertate: huic ſceleri parabantur teterrimae conjugum, ac liberorum noſtrorum vexationes: in hoc ſcelere verſabantur denique faces inferendae penatibus noſtris, expilationes aedium, ſtupra virginum Veſtalium, luctus ac moeror miſerabilis univerſae civitatis. Quae ſi vobis, ut ſunt, indigna atque intolerabilia videntur, non iniquum erit, auctores horum malorum multare teterrimis ſuppliciis, cladem que omnium crudeliſſimam e viſceribus Reipublicae propulſare. Tenetis exempla majorum, atque omnium gentium auctoritatem, qui ſemper ſummas ac ſingulares poenas in eo genere hominum conſumendas eſſe putaverunt, qui rationes habuiſſent aut prodendae patriae, aut obprimendae publicae libertatis. [e] Nihil igitur erit inpedimento, quin audaciam crudeliſſimi hominis Catilinae, crudeliſſimo genere ſuppliciorum expietis: [f] & ultionem ex illorum crucia-

repoſita, *colere* enim & *inſidiari* ſunt oppoſita, ſicuti, quae ſequuntur, *munificentia* & *rapacitas*. HAVERC.

a QUAM] Deeſt G.

b PRODENDAE] *Perdendae.*

c QUAESO MECUM] In Steph. *quaeſo mecum diligenter attendite ſcelus illud, Judices. Everſionem nefariam* &c.

d DIGNITATIS] *Civitatis* B.

e NIHIL] Deeſt G.

f ET] *Ut* G.

cruciatibus ac poenis capiat Respublica, quorum erat conflagratura manibus, nisi sanctissimi imperii Romani custodes ac vindices, Dii inmortales, nefariis votis obstitissent.

XXXVI. Credite, judices, hodierno die consurrexisse universam Urbem, conspecturam ex judicio vestro, planeque animadversuram, quid in posterum de salute sua, deque facultatibus suis sperandum sit. Credite item vim universam flagitiosae juventutis, aut hodierno Catilinae supplicio simul conficiendam fore, aut illius liberatione laetam atque exsultantem, non multo post in omnium nostrum perniciem una cum illo celerrime consurrecturam. Agitur siquidem hodierna vestra sententia de salute hujus pulcherrimae, atque optimae civitatis, de stabilitate imperii Romani, de legum incolumitate, de libertate civium, de pudicitia liberorum ac conjugum vestrarum. Hujus enim pestis [a] idem scelus erat, ut non grassaturum per capita paucorum, sed tamquam atrocissima vis veneni per omne corpus Urbis [b] demanaturum. Quod scelus, aut quam pestem si vindicandum esse censebitis, ut reor, & Respublica desiderat, putate profecto Deos inmortalis, & in primis Capitolinum Jovem, sempiternum custodem, ac vindicem hujus imperii, pro liberatis eorum templis, ac ceremoniis, gratias vobis amplissimas esse reddituros: putate pariter idem facturam esse curiam pro defensa consulum vita, servataque Senatorii ordinis dignitate: putate matronas Urbis, ac liberos nostros ob servatam pudicitiam, supplices ac congratulantes universos ad genua vestra sese obversaturos fore: putate virgines Vestales, atque ipsam majestatem amplissimi numinis, [c] ob liberationem suam, summa vobis laetitia congratulaturam: putate denique cives omnes, ob retentam vitam, ac libertatem suam, penates publicos pro conservatis focis, atque aris, parietes Urbis pro teterrimo genere vastitatis propulsato, ferme incredibili gaudio exsultaturos: putate tandem hodierno judicio paratum esse vobis aut inmortale dedecus, aut memoriam nominis sempiternam.

XXXVII. Multa sunt equidem in hac vita, quae turpiter, ac calamitose neglecta, restitutionem tamen quamdam quodammodo patiantur: hujus vero vindicandi sceleris si praesentem facultatem neglexeritis, frustra postea recuperandae copiam quaeretis. Aut hodie vobis propulsanda est e visceribus Reipublicae pestifera vis calamitatis, aut ipsi patriae sine dubio concidendum: utrum eligendum sit, vos videritis. Quid estis, judices, humanitate tanta (ne [d] secordia dicam) ut eorum vitam, ac spiritum

a IDEM] *Id.*
b Lege *dimanaturum.* HAVERC.
c OB LIBERAT.] *Ad* B. in Textu.
d SECORDIA] *Socordia* B. G.

tum diutius in Republica commorari patiamini, qui vitae salutique civium crudeliter insidiati sunt? [a] Praeponite vobis ante oculos, ac meditatione crebra revolvite diem illum nefarium, quo salus omnium civium, quo facultates nostrae, quo ipsa Respublica peritura fuerat: quando scilicet [b] adspexissemus bestias istas emissas carceribus per Urbem omnem, per domos nostras furialiter exsultantes, ipsumque in primis miserandi facinoris ducem ac principem Catilinam, confirmatum hoc judicio, spe plenum, laetitia gestientem: nunc hos ad caedem nostram, nunc illos ad rapinam, atque inflammationem aedium devocantem: conjuges e complexibus nostris ad libidinem victorum raptae fuissent: liberi ad stupra de gremiis parentum extorti, pretiosa supellex abportata, tecta conflagrassent ignibus, corpora caesa passim jacuissent, omnia denique gemitu, fletuque redundassent. Haec fuisset imago miserrimae Urbis, quam Urbem a majoribus nostris florentissimam accepimus: &, si prohibueritis, claram, atque excellentem posteris nostris tradituri sumus.

XXXVIII. Per humanitatem denique vestram vos obtestor, atque obsecro, judices, per amorem hujus pulcherrimae, atque invictissimae Urbis, per omnia, quae vobis jucundissima sunt in vita, providete iterum atque iterum, ne liberati quondam tot amplissimis bellorum periculis, tot inminentibus malis erepti, nunc per ignaviam [d] vestram ac desidiam periclitemur. Eripite vitam civium a miseranda crudelitate, prohibete penates vestros a nefariis ignibus, servate pudicitiam necessitudinum vestrarum a teterrimis vexationibus, liberate templa Deorum a tristibus rapinis, subtrahite fortunas publicas ab indigna direptione, protegite magistratus vestros ab inaudita feritate, defendite denique universam Urbem ab hoc inusitato prorsus & tristissimo genere calamitatis.

a PRAEPONITE] *Proponite* B. G.
b ASPEXISSEMUS] *Aspeximus* G.
c VESTRAM] *Nostram* B. in T. *vestram* in Marg.

FRAGMENTA
HISTORICORUM
VETERUM.

JUDICIA
DE
VETERIBUS HISTORICIS.

Cicero de Oratore II.

Graeci ipsi initio sic scriptitarunt ut noster Cato, ut Pictor, ut Piso. Erat enim Historia nihil aliud nisi Annalium confectio: cujus rei memoriaeque publicae retinendae causa ab initio rerum Romanarum usque P. Mucium Pont. Max. res omnes singulorum annorum mandabat literis Pontifex Maximus, efferebatque in album, & componebat tabulam domi, potestas ut esset populo cognoscendi, ii qui etiam nunc Annales maximi nominantur. Hanc similitudinem scribendi multi secuti sunt, qui sine ullis ornamentis monumenta solum temporum, hominum, locorum, gestarumque rerum reliquerunt. Itaque qualis apud Graecos Pherecydes, Hellanicus, Acusilaus fuit aliique permulti, talis noster Cato, & Pictor, & Piso: qui neque tenent quibus rebus ornetur oratio (modo enim huc ista sunt inportata) & dum intelligatur quid dicant, unam dicendi laudem putant esse brevitatem. Paululum se erexit, & addidit Historiae majorem sonum vocis vir optimus, Crassi familiaris, Antipater: caeteri non exornatores rerum, sed tantummodo narratores fuerunt.

Idem de Regibus I.

Nam post annales Pontificum Maximorum, quibus nihil potest esse jucundius, si aut ad Fabium, aut ad eum qui tibi semper in ore est Catonem, aut ad Pisonem, aut ad Fannium, aut ad Vennonium venias; quam-

quamquam ex his alius alio plus habet virium, tamen quid tam exile quam isti omnes? Fanni autem aetati conjunctus Antipater paullo inflavit vehementius, habuitque vires agrestes ille quidem atque horridas, sine nitore ac palaestra: sed tamen admonere reliquos potuit, ut adcuratius scriberent.

LIVIUS IN PRAEFATIONE.

Scribendi arte rudem vetustatem.

GELLIUS IX. 13.

Q. Claudius primo Annalium purissime atque inlustrissime, simplicique & incomta orationis antiquae suavitate descripsit.

IDEM XI. 14.

Simplicissima suavitaue & rei, & orationis L. Piso Frugi usus est.

VELLEJUS HIST. I.

Historicos (ut & Livium quoque priorum aetati adstruas) praeter Catonem, & quosdam veteres, & obscuros, minus LXXX. annis circumdatum aevum tulit, ut nec poëtarum in antiquius citeriusve processit ubertas.

IDEM II.

Historicorum auctor jam tum Sisenna erat juvenis: sed opus Belli Civilis Sullani post aliquot annos ab eo seniore editum est. Vetustior Sisenna fuit Coelius, aequalis Sisennae Rutilius, Claudiusque Quadrigarius, & Valerius Antias fuit.

ANTO-

ANTONII RICCOBONI RHODIGINI

In Libro de Historia. Quanta in

VETERIBUS HISTORICIS

Jactura facta sit.

Utinam egregios omnes rerum gestarum scriptores, quos antiquitas habuit, ad nostras pervenisse manus gloriari possemus, neque maximae eorum partis, Romano labente imperio, atque oppressa saepius impetu barbarorum Italia jacturam fecissemus: Sic enim Historiae dignitas, atque utilitas magis pateret, neque longis opus esset disputationibus ut ejus cognoscerentur laudes. Dolendum autem magis est, quod malum ad malum accessisse videatur. Nam non solum multis bonis auctoribus, quorum praeclaris scriptis omnis humanitas, omnis doctrina elegans, omnis antiquitatis continebatur memoria, privati sumus: verum etiam illi, qui nobis obtigerunt, ad nos integri non pervenerunt. Etenim ex Polybii libris quadraginta, priores quinque integri, & sextus imperfectus tantum supersunt. Salustius quod libros Historiarum attinet, totus periit. Diodori Siculi septemdecim tantum libros habemus, cum quadraginta scripserit. Dionysii Alexandrini majori parte caremus. Ex T. Livii Patavini centum, & quadraginta libris triginta quinque tantum extant. Cornelii Taciti periere libri aliquot. Ex Dionis octoginta libris, sex & triginta priores, ac tres, & viginti posteriores nobis desunt. Pollio etiam deëst à duobus Philippis ad Valerianum. Spartianus pene totus interiit; & Volcatius Gallicanus. Ex Ammiani uno, & triginta libris priores tresdecim non extant. Zosimi ultimus liber est integer, pleraque in reliquis sex desiderantur. Taceo alios prope innumerabiles, qui toti injuria temporum perierunt. Quid? quod in iis, qui ad nos pervenerunt, libris ita multa corrupta sunt, ut saepe ab iis, qui legunt, vel non recte, vel nullo intelligi modo possint? Quibus omnibus malis

illi mederi aliquantulum meo judicio videntur, qui cum pulcherrimas veterum reliquias dignitatis, atque honoris expertes, diversissimis in tenebris diutius jacentes in unum redigunt; tum vero locos corruptos corrigunt, obscuros illustrant, & difficiles ita diligenter exponunt, ut maximum eis lumem afferant, & ornamentum. Hujusmodi autem labores si quis velut leves, vel ut putidos, vel certe ut non admodum necessarios elevat, atque damnat, eum quidem merito possumus ut amentem aliquem stupidumque contemnere, cum se Latinae linguae dignitatem non diligere, veritatem fugere, lucem odisse, a rebus praeclaris abhorrere, veteris memoriae depravationem amplecti, ac tenebras adamare ostendat. Mihi vero hoc ita studium placet, ut, tametsi satis id praestare vel ingenio, vel doctrina non possum; in eo si non ingenii, at saltem laboris, si minus doctrinae, at certe diligentiae aliquam laudem quaeram. Quamobrem mihi consilium accidit non modo aliquot Historicorum; & praecipue Catonis, Quadrigarii, Sisennae, Sallustii, & Varronis, in hoc de Historia commentario, quas potero, reliquias colligere, verum etiam pro viribus in ordinem redigere, & aliquibus scholiis illustrare. Incipiamus autem a Catone.

FRAG-

ELENCHUS FRAGMENTOR.

HISTORICORUM

VETERUM,

Videlicet,

L.

M. ACTO-

ELEN-

FRAGMENTA HISTORICORUM VETERUM.

N. FABII PICTORIS ANNALIUM. LIB. I.

I. Solito institutoque egressam virginem, in usum sacrorum aquam petitum ex eo fonte, qui erat in luco Martis, subito imbribus tonitrubusque, quae cum illa erant, disjectis, a Marte compressam, conturbatamque, mox recreatam consolatione Dei, nomen suum indicantis, adfirmantisque ex ea natos dignos patre evasuros. Auctor *de origine gentis Romanae*, cap. 20.

LIB. ... II... III... IV...

Quapropter tum primum ex plebe alter consul factus est, duo & vicesimo anno postquam Romam Galli ceperunt. *A. Gellius* V. 6.

IN-

N. Fabii Pictoris] Fabius Pictor scripsit Annales Graecos & Latinos: illos de antiquitatibus Italiae, & initiis urbis Romae: hos de rebus gestis populi Romani. Livius scriptorem antiquissimum nominat, aequalem temporibus belli Punici II. Dionysius in eo requirit industriam, Polybius fidem & veritatem. De praenomine variant Cicero & Dionysius; alter Quintum appellat, alter Numerium, ut fortasse sit N. Fabius C. F. Pictor, qui in Fastis Praetor anni CDXXCV. & biennio post Consul cum D. Junio Pera. An vero ejusdem sint libri Rerum gestarum & Juris Pontificii, dubito; & fere adducor ut existimem esse Servii Pictoris, de quo ita Cicero in Bruto; *Ser. Fabius Pictor, & juris, & literarum, & antiquitatis bene peritus.* A. Popm. Fabium hunc & Livius & D. Halicarn. secuti sunt. Vide Polybii Censuram pag. 17. 28. 83. Wasse.

Solito institutoque] Locus est Fabii Pictoris adductus ex Auctore de Origine gentis Rom. qui, eodem teste, Vennonio tribuitur cap. 11. Sic & alia nonnulla, ut cap. 30. illud Albini, *Bajani Euxini, &c.* postea cap. XLVII. Lutatio adscribitur. Et cap. 53. illa verba, *cum bello Latino*, & quae sequuntur, Antipatro assignata, habentur quoque inter Fragmenta Fabii Pictoris, itemque inter Gelliana. Omnibus enim his adscribit Cicero, I. De divinatione. Pontan.

Quapropter tum primum] Roma capta & direpta est anno CCCLXIII. Consul de plebe primum est creatus anno CCCLXXVII: intercesserunt

INCERTA.

II. Mortuus est anno duo & vicesimo: Rex fuit annos viginti & unum. *Ibidem.*

Lupus femina. *Quintilianus* I. 10.

AEneae somnium ejusmodi est, ut omnia quae ab AEnea gesta sunt, quaeque illi adciderunt, ea fuerint, quae ei secundum quietem visa sunt. *Cicero de Divinatione* I.

Amata inedia se interemit. *Servius* in XII. AEn.

Cum bello Latino ludi votivi maximi primum fierent, civitas ad arma repente est excitata. Itaque ludis intermissis *Instaurativi* constituti sunt. *Ibidem.*

Cujus Aulus fuerit filius, cujus gentis & nationis. *Arnobius adversus gentes* VI. pag. 194.

Literas Cadmum ex Phoenice in Graeciam, inde in Italiam Evandrum adtulisse. *Victorinus de Orthographia.*

III. Κελεύσαντος Ἀμουλίου τὰ βρέφη λαβόντες ἐν σκάφῃ, κείμενα τῶν ὑπηρετῶν τινες, ἔφερον ἐμβαλοῦντες εἰς τὸν ποταμὸν, ἀπέχοντα τῆς πόλεως ἀμφὶ τοὺς ἑκατὸν εἴκοσι σταδίους &c. Dionys. Halic. lib. I. pag. 65. lin. 1.

Ὁ μὲν οὖν Ῥῶμος (ὡς ὁ Φάβιος παραδέδωκε,) δέσμιος εἰς τὴν Ἄλβαν ἀπήγετο. Idem lib. I. pag. 67. lin. 30. Confer Plutarchum in ejus vita, pag. 21.

Διεῖλε δὲ καὶ τὴν χώραν ἅπασαν, εἰς μοίρας ἓξ καὶ εἴκοσιν, ἃς καὶ αὐτὰς καλεῖ φύλας, καὶ τὰς ἀστικὰς προστιθεὶς αὐταῖς τέτταρας καὶ τριάκοντα φυλὰς ἀμφοτέρων. Idem lib. IV. pag. 220. lin. 8.

Τὸ ῥάθυμον αὐτοῦ (Fabii) περὶ τὴν ἐξέτασιν τῶν χρόνων ἐλέγχειν. ἐπὶ γὰρ τῆς Ἀρρύντα τελευτῆς γενόμενος, οὐ καθ' ἓν ἁμαρτάνει μόνον, ὃ καὶ πρότερον ἔφην, ὅτι γέγραφεν υἱὸν εἶναι Ταρκυνίου τὸν Ἀρρούνταν. ἀλλὰ καὶ καθ' ἕτερον, ὅτι φησὶν ἀποθανόντα ὑπὸ τῆς μητρὸς Τανακυλίδος τεθάφθαι. Idem lib. IV. pag. 234 lin. 20.

Αὐτὴν (Tarpejam) ἔρως εἰσέρχεται τῶν ψαλίων ἃ περὶ τοῖς ἀριστεροῖς βραχίοσιν ἐφόρουν, καὶ τῶν δακτύλων. Idem lib. II. pag. 105. lin. 34. deinde pag. 106, 20. φυλάξαι τὴν κόρην τὰς περὶ τὴν προδοσίαν συνθήκας.

Τοῦτον τὸν ἄνδρα (Tarquinium Collatinum) Φάβιος μὲν υἱόν φησιν Ἠγερίου. Dionys. IV. pag. 261. lin. 30.

Φησὶ

runt ergo inter urbem captam & plebejum consulatum anni 24. etsi Fabius hic 22. numeret, referens annum captae Urbis in CCCLXV. de quo inter autores controversia est. A. POPMA.

MORTUUS EST ANNO] Nonius hoc recitat ex Varronis Rerum humanarum XI. sed perperam legit Duodevicesimo, ut notavi ad Catonis Orig. IV. Duo & vicesimo, ut hic observat Gellius, utitur Tacitus Histor. I. *Quarta ac duo & vicesima legiones.* Idem III. *Sextadecimanos duo & vicesimanosque laevum cornu complesse.* De claris oratoribus: *uno & vicesimo Caesar Dolabellam.* A. POPMA.

φησὶ Ῥωμαίους αἰσθέσθαι τοῦ πλούτου τότε πρῶτον, ὅτε τοῦ ἔθνους τούτου κατέστησαν κύριοι. Strabo lib. V. pag. 228.

IV. Φάβιος δὲ φησὶν ὁ Ῥωμαϊκὸς συγγραφεὺς. ἅμα τῷ κατὰ Ζακανθαίους ἀδικήματι καὶ τὴν Ἀσδρούβα πλεονεξίαν καὶ φιλαρχίαν, αἰτίαν γίνεσθαι τοῦ κατ' Ἀννίβαν πολέμου. ἐκεῖνον γὰρ μεγάλην ἀνειληφότα τὴν δυναστείαν ἐν τοῖς κατ' Ἰβηρίαν τόποις, μετὰ ταῦτα παραγενόμενον ἐπὶ Λιβύην, ἐπιβαλέσθαι καταλύσαντα τοὺς νόμους, εἰς μοναρχίαν περιστῆσαι τὸ πολίτευμα τῶν Καρχηδονίων· τοὺς δὲ πρώτους ἄνδρας ἐπὶ τοῦ πολιτεύματος, προϊδομένους αὐτοῦ τὴν ἐπιβολὴν, συμφρονῆσαι καὶ διαστῆναι πρὸς αὐτόν· τὸν δ' Ἀσδρούβαν ὑπιδόμενον ἀναχωρήσαντα ἐκ τῆς Λιβύης, τὸ λοιπὸν ἤδη τὰ κατὰ τὴν Ἰβηρίαν χειρίζειν κατὰ τὴν αὐτοῦ προαίρεσιν, οὐ προσέχοντα τῷ συνεδρίῳ τῶν Καρχηδονίων. Ἀννίβαν δὲ κοινωνὸν καὶ ζηλωτὴν ἐκ μειρακίου γεγονότα τῆς ἐκείνου προαιρέσεως, καὶ τότε διαδεξάμενον τὰ κατὰ τὴν Ἰβηρίαν τὴν αὐτὴν ἀγωγὴν Ἀσδρούβᾳ ποιεῖσθαι τῶν πραγμάτων. διὸ καὶ νῦν τὸν πόλεμον τοῦτον ἐξενηνοχέναι κατὰ τὴν αὐτοῦ προαίρεσιν Ῥωμαίοις, παρὰ τὴν Καρχηδονίων γνώμην. οὐδένα γὰρ εὐδοκεῖν τῶν ἀξιολόγων ἀνδρῶν ἐν Καρχηδόνι, τοῖς ὑπ' Ἀννίβου περὶ τὴν Ζακανθαίων πόλιν πραχθεῖσι. ταῦτα δ' εἰπὼν φησὶ, μετὰ τὴν τῆς προειρημένης πόλεως ἅλωσιν παραγίνεσθαι τοὺς Ῥωμαίους, οἰομένους δεῖν ἢ τὸν Ἀννίβα ἐκδιδόναι σφίσι τοὺς Καρχηδονίους, ἢ τὸν πόλεμον ἀναλαμβάνειν. Polyb. III. pag. 228.

Πᾶν δὲ γένος ἐνδείας ἀνασχόμενοι, πάσης δὲ ἐπιθέσεως καὶ μάχης πεῖραν λαβόντες τέλος. οὐχ ὡς Φάβιος φησὶν, ἐξαδυνατοῦντες καὶ περικακοῦντες, ἀλλ' ὡς ἂν ἀπαθεῖς καὶ ἀήττητοί τινες ἄνδρες, [a] ἱερὸν ἐποιήσαντο στέφανον. *Idem* lib. I. pag. 83.

V. Anno primo octavae olympiadis Romam conditam fuisse. *Solinus Polyhist.* cap. II.

Millia LXXX. primo lustro civium censa: eorum qui ferre arma possent, eum numerum fuisse. *Livius* I. 44.

Quadraginta ea sola talenta fuisse (seposita in aedificationem Capitolii.) *Ibidem.* cap. 55.

Coriolanum usque ad senectutem vixisse. Hanc saepe eum exacta aetate usurpasse vocem, *Multo miserius seni exsilium esse.* Ibidem II. 40.

Ambos Coss. in Samnio & ad Luceriam res gessisse: traductumque in Etruriam exercitum: ad Luceriam utrimque multos occisos, in eaque pugna Jovis Statoris aedem votam, ut Romulus ante voverat. *Idem* X. 37.

Ad Thrasymenum pugna XV. millia Romanorum in acie caesa sunt, X. millia sparsa fuga per omnem Etruriam diversis itineribus Romam petiere. Mille & quingenti hostium in acie, multi postea utrimque ex vulneribus periere. *Idem* XXII. 7.

Cum

a ἹΕΡΟ'Ν] Vid. Lipsium ad Senecae Epist. LXXXIII. Wasse.

Cum obsideretur praesidium Romanum a Ligustinis, hirundinem a pullis ad se adlatam ut lino ad pedem ejus adligato nodis significaret, quoto die, adveniente auxilio, eruptio fieri deberet. *Plinius* X. 24.

Matronam, quod loculos in quibus erant claves cellae vinariae resignavisset, a suis inedia mori coactam. *Idem* XIV. 13.

Puilia saxa esse ad portum, qui sit secundum Tiberim. *Festus*, *Puilia*.

Amata inedia se interemit. *Servius* in XII. *AEneid*. 603.

Fabii Pictoris Rerum gestarum Lib. I.

Et simul videbant Picum Martium. *Nonius* in *Picumnus*.

Pontificii Juris Lib. I.

VI. Quae verba Pontificem Maximum dicere oporteat cum Virginem capit, ea ejusmodi sunt: *SACERDOTEM VESTALEM QUAE SACRA FACIAT, QUAE JOUS SIET, SACERDOTEM VESTALEM FACERE PRO POPULO ROMANO QUIRITIBUS, UTI QUOD OPTIMA LEGE FUAT, ITA TE AMATA CAPIO. A. Gellius I.* 12.

Equo Dialem Flaminem vehi religio est, *classem procinctam* extra pomerium, id est, *exercitum ornatum* videre. Jurare Dialem fas numquam est. Annulo uti nisi pervio cassoque fas non est. Ignem e Flaminia, id est, Flaminis Dialis domo, nisi sacrum efferri jous non est. Vinctum si aedes ejus introierit solvi necessum est, & vincula per inpluvium in tegulas subduci, atque inde foras in viam demitti. Nodum in apice neque in cinctu neque alia in parte ullum habet. Siquis ad verberandum ducatur, si ad pedes ejus supplex procubuerit, eo die verberari piaculum est. Capillum Dialis, nisi qui liber homo est, non detonset. Capram & carnem incoctam & ederam & fabam neque tangere Diali mos est neque nominare. Propagines e vitibus altius praetentos, non succidet. Pedes lecti, in quo cubat, luto tenui circumlitos esse oportet: & de eo lecto trinoctium continuum non decubat: neque in eo lecto cubare alium fas est, neque apud ejus lecti fulcrum capsulam esse cum strue atque ferto oportet. Unguium Dialis & capilli segmina subter arborem felicem terra operiuntur. Dialis cotidie [a] festatus est, sine apice sub divo esse licitum non est: sub tecto uti liceret, non pridem a Pontificibus constitutum. *Idem* X. 15.

Ex-

(a) Alii *testatus*, Steph. *feriatus*.

Exta porriciunto, diis danto in altaria, aramve, focumve, eove quo exta dari debebant. *Macrobius Saturnal.* III. 2.

Vitulari. *Ibidem.*

Lib. III.

Pilumno & Picumno. *Nonius* in *Picumnus.*

Lib. XVI.

Aquam manibus pedibuſque dato, polubrum ſiniſtra manu teneto, dextra vaſum cum aqua. *Idem Polubrum.*

ANNIBALICA.

Ἡ δὲ βουλὴ Κόϊντον μὲν Φάβιον, τὸν συγγραφέα τῶνδε τῶν ἔργων, ἐς Δελφοὺς ἔπεμπε. Appian. Vol. I. pag. 569.

INCERTA.

VII. Muries fit ex ſale, quod (a) ſal ſordidum tunſum eſt, & in ollam rudem fictilem adjectum eſt, & poſtea id ſal virgines Veſtales ſerra ferrea ſecant. *Idem*, *Sal neutro genere.*

Hos

VITULARI] Hoc eſt, *voce laetari*, παιανίζειν. Vitula enim eſt Dea laetitiae ſecundum Hyllum in libro de Diis. Secundum Piſonem vero, victoriae. WASSE.

AQUAM MANIBUS] Pertinet ad ceremonias ſacrorum, in quibus omnia pura lotaque eſſe jubebantur, unde natum proverbium, *Illotis manibus*, *pedibus*, *accedere* vel *tractare.* Ovidius in Faſtis:

Caſta placent ſuperis, pura cum veſte venite,
Et manibus puris ſumite fontis aquam.

Polubrum vas idem quod *Trulleum*, Graece χέρνιβον, cujus apud Homerum crebra mentio. A. POPMA.

POLUBRUM] Seu *pollubrum*, *peluvium vas*, & *Pelvis* Feſto. Graeci χέρνιβα vocant, nos *trulleum*, inquit Nonius Marcellus. Varro *in Vita Populi Romani*, diſtinguit inter *trulleum* & *pelvim.* Vocis Graecae crebra apud Homerum mentio, inquit Popma, ſed memoria lapſus eſt; nam in hoc ſignificatu ſemel tantum apud eum reperitur Iliad. ω. 304. Χέρνιβον (Attice χερνίβειον teſte Athenaeo lib. IX. πρόχοον θ' ἅμα χερσὶν ἔχουσαι. Ubi Scholiaſtes prius verbum λέβητα reddit, poſterius vero, ξέστην. In caeteris locis, aquam ipſam, non *vaſum*, denotat, ut πρόχοῳ χρυσείῃ & ἀργυρέοιο λέβητος, hoc eſt, vertente Nonio in Odyſſea, *argenteo polubro aureo* & *glutro.* Pro quo, *aureo gutto*, recte legit divinus Scaliger ad Feſtum. Apud Galenum VII. Epidem. Pro *matella* ſumitur. WASSE.

KOINTON] Vide Ciceronem tam de ejus, quam Piſonis annalibus, in II. de Oratore. Pighius ex Sigonio ad XXIII. Livii, putat extare Fabium hunc apud Ludovicum Beccatellum, cujus erroris originem videſis apud Voſſium, de Hiſt. Lat. pag. 17. WASSE.

MURIES FIT EX SALE] Feſtus: *Muries eſt ea quae*

(a) SALE SORDIDUM TUNSUM EST] Vetus Codex *ſuſtum eſt*; Fulvius, *ſi piſum eſt*; Junius, *uſtum eſt.* A. POPMA.

Hos Deos enumerat quos invocat Flamen, *ſacrum cereale* faciens Telluri & Cereri, Vervactorem, Reparatorem, Imporcitorem, Inſitorem, Obaratorem, Occatorem, Sarcitorem, Subruminatorem, Meſſorem, Convectorem, Conditorem, Promitorem. *Servius Georg.* I.

Q. Fabii Maxumi Serviliani Pontificis Annalium Lib. I.

Tum AEneas aegre patiebatur in eum deveniſſe agrum, macerrumum, littorioſiſſimumque. *Idem AEneid. I. 7.*

Pontificii Juris Lib. XII.

Negat oportere atro die parentare: quia tunc quoque Janum Jovemque praefari neceſſe eſt, quos nominari atro die non oportet. *Macrobius* I. 16.

INCERTA.

Amitti magis quam apiſci. *Priſcian.* VIII.

L. Cincii Alimenti Annalium Graecorum Lib. I.

VIII. Poſt eum regnavit Tiberinus Silvius, Silvii filius, qui cum adverſus finitimos bellum inferentes copias eduxiſſet, inter proeliantes depulſus in Albulam flumen deperiit, mutandique nominis exſtitit cauſſa. *Auctor de origine gentis Romanae.*

Lib.

quae fit ex ſale ſordido in pila pinſato, & in ollam fritilem conjecto, ibique operto, gypſatoque, & in furno percocto. Cui Virgines Veſtales ſerra ferrea ſecto, & in ſeriam conjecto &c. Hinc apparet Fabium ſcripſiſſe *fritilem*, & Nonium aut librarios ſubſtituiſſe *fictilem*. Eſt autem *olla fritilis* apta ad frigendum torrendumve. Sicut *fritilia puls* ex hordeo toſto. Arnobius lib. VII. *Quid fritilla? Quid frumen?* A. Popma. Vid omnino Serv. in Eclog. VIII. P. Danielis. Wasse.

Occatorem, sarcitorem] Inter typothetae ſphalmata retuliſſem, niſi ſcriptum excuſumque etiam alibi reperiſſem. Legendum tamen, *ſarritorem* non *ſarcitorem*. Sarriunt enim ruſtici poſt occationem. Plautus: *Semper occant priusquam ſarriunt ruſtici.* Vide Capt. Act. III. Scena 5. Et apud Martialem, *ſarrire ſaxum.* Pontan.

Q. Fabii Maxumi] Q. Fabius Maxumus inter antiquiſſimos hiſtoricos recenſetur a Dionyſio, ut dubitem an ſit ille Q. Fabius Maxumus Servilianus, qui Conſul fuit cum L. Metello Calvo anno DCXI. Cenſor ſexto poſtea anno cum Q. Fulvio Nobiliore. A. Popma.

Agrum, macerrumum] Deſignat agrum Laurentem octo millibus a mari remotum, in quem AEneas primum venit, ut refert Cato in Originibus. Virgilius AEneid. I.

—— *Lavinaque venit*
Littora.

A. Popma.

L. Cincii Alimenti] L. Cincius Alimentus fuit conjunctus aetate Pictori, &, ſicut ille, Graeco ſermone Annales ſuos ſcripſit, teſte Dionyſio, a quo dicitur vir ordinis Senatorii. Bello Punico miles interfuit, captivus Annibalis factus. A. Popma. In pleriſque libris corrupte, *Miſantus* vocatur. Praetor fuit M. Claudio Marcello & M. Valerio Coſſ. Wasse.

Qui

Lib. II.

Ascanius, completis in Lavinio triginta annis, recordatus novae urbis condendae tempus advenisse ex numero porcorum, quos pepererat sus alba; circumspectis diligenter finitimis regionibus, speculatus montem editum, qui nunc ab ea urbe, quae in eo condita est, Albanus nuncupatur, civitatem communit, eamque ex forma, quod ita in longum porrecta est, Longam, ex colore suis, Albam cognominavit. *Ibidem.*

INCERTA.

Λεύκιος ὁ Κίγκιος, περὶ τὸ τέταρτον ἔτος τῆς δωδεκάτης ὀλυμπιάδος. De Romae natali loquitur. *Dionys.* I. p. 60. lin. 12.

Volsiniis quoque clavos indices numeri annorum fixos in templo Nortiae, Etruscae deae, comparere. *Livius* VII. 3.

Captum se ab Annibale. *Idem*, XXI. 38.

Gallis Liguribusque additis, cum his LXXX. millia peditum, decem equitum adducta in Italiam: ex ipso autem audisse Annibale, postquam Rhodanum transierit, XXXVI. millia hominum, ingentemque numerum equorum & aliorum jumentorum amisisse in Taurinis, quae Gallis proxima gens erat in Italiam digresso. *Ibidem.*

Historia de Gorgia Leontino.

IX. Qui dum jam silicernius finem sui temporis exspectaret, etsi morti non potuit, tamen infirmitatibus insultavit. *Fulgentius.*

Numina peregrina, novitate ex ipsa adpellata pronunciat. Nam solere Romanos religiones urbium superatarum, partim privatim per familias spar-

Qui dum jam silicernius] Hoc fragmentum Cincio dedi fide Fulgenti Planciadae, hominis alioquin in citandis autorum testimoniis minus fidi. De Gorgia Leontino loquitur, de quo Valerius lib. VIII. *Cum centesimum & septimum ageret annum, interrogatus, Quapropter tam diu vellet in vita remanere? Quia nihil, inquit, habeo quod senectutem meam accusem.* A. Popma. Vid. Vossium de Hist. IV. 13. In Codice Leidensi quo usus Munkerus, *Alimetus* est. At *Alimentus* fuit Cinciae gentis cognomen, ut docet Aldus de Orthogr. pag. 6. Vid. Liv. lib. XXX. In MS. Codice Sidneiensi pro *qui dum*, legitur *quid eam*; pro *morti*, *mori*. Apud Fulgentium pro *silices*, *silicem*. Vid. Dacerius ad Festum. Wasse.

Numina] Sic fere Cornificius ibidem, *Novitatum praesides* vocat. Cui opinioni favet etiam Varro loco supradicto, sed ejus verba ab ignorantia scribarum vindicanda sunt. *Novenarium numerum &c. quod in novandis rebus potentissimus semper habetur & maximus.* In vulgatis perperam, *Movendis.* Tullius quidem *res moveri* usurpat, sed tam Cornificii explicatio pro nostra lectione stat, quam etymologia. Prior enim lectio non valet nisi legatur *Movensiles*, sed loquitur de novenario numero. Denique *rebus novandis* non tantum occurrit apud Ciceronem, Virg. Ovid. & Jurisperitos, sed & apud scriptores Africanos. *Quid novatio & revelatio pudendorum?* pag. 182. Arnobius. Apud Apulejum & Tertullianum De je-

ſpargere, partim publice conſecrare: ac ne aliquis Deorum multitudine aut ignorantia praeteriretur, brevitatis & compendii cauſa uno pariter nomine cunctos Novenſiles invocari. *Arnob.* III. pag. 122.

Dehinc idem Romulus Jovi Feretrio ludos inſtituit in Tarpejo, quos Tarpejos dictos & Capitolinos Piſo tradit. *Tertullian. de Spectaculis* cap. VI.

Lib. de Fastis (ſeu) Fastorum.

X. (*Ait*) inperite quoſdam opinari Aprilem menſem antiquos a Venere dixiſſe, cum nullus dies feſtus, nullumque ſacrificium inſigne Veneri per hunc menſem a majoribus inſtitutum ſit: ſed ne in carminibus quidem Saliorum Veneris ulla, ut caeterorum coeleſtium, laus celebratur. *Cincio etiam Varro conſentit.* Macrob. I. cap. 12. pag. 170.

Junius *menſis*, quod Junionis apud Latinos ante vocitatus, denique apud Aricinos, Praeneſtinoſque hac adpellatione in Faſtos relatus ſit. *Idem ibidem.*

Menſem nominatum putat a Maja, quam Vulcani dicit uxorem; argumentoque utitur quod Flamen Vulcanalis Calendis Majis huic Deae rem divinam facit. *Macrob. paulo infra.*

Regifugium dies notatur in faſtis VI. Kal. Martiis, quia eo die Rex Tarquinius Roma fugerit, quod falſum eſſe arguit Cincius. Tullius de feriis, qui Saliares Virginio, & Salios adeſſe dicunt regi ſacrorum, cum facit ſacrificium in Comitio, quo facto ſtatim fugit. *Feſtus* in *Regifugium.*

Lib. de Comitiis.

Patricios *ait* eos adpellari ſolitos qui nunc ingenui vocentur. *Feſtus* in *Patricios.*

Lib.

jejun. cap. 13. M. Capellam 165. 27. 71. 7. 98. 21. Nec objiciat quiſpiam, quod opiniones Varronis & Cornificii hoc pacto non amplius erunt diverſae, cum Cincius & Cornificius conſentiant, & loco tantum, non ſenſu, disjungantur. Et quamvis idem plane dicunt, inter eos nihilominus inſeritur Manilius, cujus ſententia ab iis diſſidet nimium quantum. Confer etiam ſequentia, & me a ſcopo non multum aberraſſe deprehendes. Wasse.

Fastis] Primo modo concipitur libri titulus apud Macrob. poſteriore vero apud Feſtum. Ad hunc pertinere judico Fragmenta de Romae natali apud Solinum & Dionyſium, quae inter incerta a Popma ponuntur. Uti etiam illud apud Livium VII. de clavis, annorum indicibus, in templo Nortiae Deae. Caeterum apud Macrob. II. 9. pro *Cincius*, *in Suaſione legis Fanniae*, tum ex Sarisberienſi VIII. 7. tum ex ipſo Macrobio II. 12. legendum, *Titius*, cujus meminit Feſtus, in *Offendices.* ut viri docti obſervarunt. De lege Fannia vide Macrob. II. 16. Wasse.

Mensem] *Faſtos* non diſerte citat Macrob. hoc in loco, forte quod ſupra id fecit; ſed ex affinitate rei huc pertinere non dubito tam hoc quam ſequens fragmentum. Wasse.

Comitio] Committe ſuper hac re Macrobium cum Ovid. Faſt. lib. II. Wasse.

Patricios] Vide Decii Muris verba apud Livium lib. X. Wasse.

Ad

LIB. DE CONSULUM POTESTATE.

XI. Praetor ad portam nunc ſalutatur is, qui in provinciam pro Praetore aut Proconſule exit. Cujus rei morem ait fuiſſe talem. Albanos rerum potitos uſque ad Tullum regem: Alba deinde diruta uſque ad P. Decium Murem Conſulem populos Latinos ad caput Oetentinae, quod eſt ſub monte Albano conſulere ſolitos, & imperium communi conſilio adminiſtrare. Itaque quo anno Romanos Imperatores ad exercitum mittere oporteret juſſu nominis Latini complures noſtros in Capitolio a ſole oriente auſpiciis operam dare ſolitos. Ubi aves addixiſſent, militem illum, qui a communi Latio miſſus eſſet, illum quem aves addixerant, Praetorem ſalutare ſolitum, qui eam provinciam obtineret Praetoris nomine. *Feſtus* in *Praetor*.

LIB. DE OFFICIO JURISCONSULTI.

Subici aries dicitur, qui agitur ut caedatur, quod fit (ait) exemplo Athenienſium, apud quos expiandi gratia aries inigitur ab eo, qui ſcelus admiſit poenae pendendae loco. *Feſtus* in *Subici*.

LIB. II.

Nuncupata pecunia eſt, nomina certa nominibus propriis pronunciata. *CUM NEXUM FACIET, MANCIPIUMQUE UTI LINGUA NUNCUPASSIT, ITA UTI NOMINARIT, LOCUTUSVE ERIT, ITA JUS ESTO.* [ex lege XII. Tab.] *Feſtus* in *Nuncupata*.

XII. *Sanates*, quaſi *ſanati* adpellati. Scriptum eſt in XII. *nexo*, *ſolutoque*, *forti ſanatique*, *idem jus eſto*. Id eſt *honor* quod & peregrino, qui & inferiorum coloniarum, quae ſunt deductae in Priſcos Latinos, quas Priſcus rex inegerit ſecundum mare ſupra & infra Romam in Civitates Latinorum, eoſque *Sanatis*, propterea quod praeter opinionem, eos paraviſſet, *ſanaviſſetque*, & cum eis paciſci potuiſſet, nominavit. *Feſtus* in *Sanates*.

MYS-

AD CAPUT] Legend. ad *caput Ferentinae*. A. AUGUSTIN. Ut patet ex Dionyſio IV. 5. & Liv. I. WASSE.

ARIES] Lex Numae his verbis apud Servium concipitur: *Ut ſi quis imprudens hominem occidiſſet, pro capite occiſi & natis ejus in concione arietem offerret*. WASSE.

HONOR] Legendum *bono*, ſic enim *Forti* ſignificat. Confer etiam Gellium XVI. 10. & Feſti fragmentum. WASSE.

MYSTAGOGICON LIB. II.

Trientem tertium pondo id ſignificare ait, duas libras pondo & trientem, qua conſuetudine hodieque utimur cum lignum besalterum dicimus, id eſt, pedem & beſſem latitudinis habens. Et ſeſtertium, id eſt duos aſſes & ſemiſſem tertiam, item ſi tres aſſes ſunt, & quartus quadrans. *Feſtus* in *trientem*.

LIB. DE VERBIS PRISCIS.

XIII. Reconductae fecerit, & condere urbem, facere. AEdificare. *Feſtus* in *Reconductae*.

Rudiarii qui ſaga nova poliunt. *Idem ibid.*

Scenam dolabram pontificiam. *Feſtus* in *Scenam*.

Gentilis dicitur & ex eodem genere ortus, & is qui ſimili nomine adpellatur. *Feſtus* in *Gentilis*.

Quemadmodum omnis fere materia non deformata rudis adpellatur, ſicut veſtimentum rude non perpolitum. Sic aes infectum ruduſculum apud aedem Apollinis aes conflatum jacuit, id ad rudus adpellabant. Feſtus in *Rodus*.

Naccae adpellantur vulgo fullones quod nauci non ſint. *Idem* in V.

Natio genus hominum, qui non aliunde venerunt, ſed ibi nati ſunt. Et non tantum univerſim de omnibus, ſed etiam de ſingularibus quoque hominibus ſejunctim dici ſolet. *Idem* in V.

Naucum poni pro nugis. Quod in olea nucis quid intus ſit. Vel *ut infra*, quod in oleae nuce intus ſit. *Idem* in V.

Novalem agrum eum eſſe ubi gleba proſciſſa ad novam ſementem ſit relicta. *Idem* in V.

Nuptias, quia flameo caput nubentis obvolvatur. *Feſtus* in V.

Obſtitum qui Deo Deaeque obſtiterit. *Feſtus* in V.

XIV. Proſpera quaedam nomina uſurpabant antiqui, in e declinata, ut

RECONDUCTA] A. Aug. *reconderit fecerit* legendum putat. Scalig. *reconduit*. optime ad morem priſci aevi. Caeterum de Etymologia videſis Q. Scaevolam apud Ciceronem in Topicis. WASSE.

SCENAM] Pertinet ad lib. II. ut bene conjicit Dacerius ex ——— *libro qui eſt ei*. Illum vide ad locum. WASSE.

GENTILIS] Nullus dubito quin ſit hoc fragmentum ex libro, *De verbis priſcis*, licet ſub hoc titulo non diſerte laudetur. Caeterum de Etymologia *&* *gentilis* vide Q. Scaevolam apud Ciceronem in Topicis. WASSE.

OBSTITUM] Vid. Comment. ad Virgilianum illud, *Dique Deaeque omnes quibus obſtitit Ilium.* WASSE.

PROSPERA] Titinius: *Paula mea, amabo, pollulam*

ut *praefiſcine*, extrema producta ſyllaba, videlicet ut occurrerent faſcino. *Feſtus* in V.

Refriva faba, dicitur, quae ad ſacrificium referri ſolet domum ex ſegete auſpicii cauſa, quaſi revocent fruges, ut domum *datantes revirtico* ad rem divinam faciendam.

Siniſtrae aves a Deorum ſede cum in meridiem ſpectes (ſunt Varronis verba) ad ſiniſtram ſunt partes mundi exorientes, ad dexteram occidentes, factum arbitror, ut ſiniſtra meliora auſpicia, quam dextra eſſe exiſtimentur. Idem fere (ſentit) Cincius. *Feſtus* in V.

Tuditantes, tudentes negotium, tondentes ſignificare ait Cincius, id eſt agentis. *Feſtus* in V.

Vindiciae olim dicebantur illae, quae ex fundo ſumtae, in jus adlatae erant. *Feſtus* in V.

Salias Virgines Cincius ait eſſe conductitias, quae ad Salios adhibebantur cum apicibus paludatae. *Feſtus* in *Salias*.

De re Militari Lib. III.

XV. Fecialis verba. *QUOD. POPULUS. HERMUNDULUS. HOMINES. QUE. POPULI. HERMUNDULI. ADVERSUS. POPULUM. ROMANUM. BELLUM. FECERE. DELIQUERUNT. QUE. QUOD. POPULUS. ROMANUS. CUM POPULO. HERMUNDULO. HOMINIBUS. QUE. HERMUNDULIS. BELLUM. JUSSIT. OB. EAM. REM. EGO. POPULUS. QUE. ROMANUS. POPULO. HERMUNDULO. HOMINIBUS. QUE. HERMUNDULIS. BELLUM. INDICO. FACIOQUE.* Gellius XVI. 4.

De

lam laudem addito——*Praefiſcini.* Vide Feſtum in, *ergo*, *Muſcedra*, *Pone. Quando.* Gellium X. 24. & Macrobium Sat. I. 4. *Idem.*

Datantes] Scalig. legit, *data enim eſt & tritico.* id eſt, non ſolum data eſt faba refriva ſuo generi, ſed & reliquis frugibus & tritico. Inde Kalendae Juniae, in quibus res divina fiebat, *fabariae* dictae ſunt, auctore Macrobio XII. & Varrone in Vita populi Romani Lib. I. patet ex Nonio, in *mactare*, Sacrum id primum inſtituiſſe Junium Brutum. Cum Cincio etiam facit Plin. VIII. 12. apud quem tamen in Mſſ. Regio, Colbertino, & Thuanaeo, *referiva* legitur. Wasse.

Deorum] Partes nempe ſeptentrionales, ut patet ex Servio ad ——II. AEn. *Intonuit laevum.* Wasse.

Tuditantes] Utitur hac voce Varro *Marcipore. Haeccine nobis tibique tudiculaſſe?* a *tudes*, *tuditis*, malleus, ut nos certiores facit Feſtus ibidem. *Idem.*

Vindiciae] Urſinus & Turnebus pro, *illae*, legunt, *glebae* nam qui fundum aliquem ſibi proprium eſſe dicebat, ex eo glebas aliquas in jus ferebat, ut de illo litem moveret & vindicias peteret. Fundi petendi formulam vide apud Ciceronem in Muraena, & Agellium. XX. 9. *Idem.*

De re Militari Lib. V.

Quum delectus antiquitus fieret & milites scriberentur, jusjurandum eos Tribunus militaris adigebat in verba haec. *IN. MAGISTRATU. C. LAELII. C. FILII. CONSULIS. L. CORNELII P. FILII. CONSULIS. IN. EXERCITU. DECEM. QUE. MILIA. PASSUUM. PROPE. FURTUM. NON. FACIES. DOLO. MALO. SOLUS. NEQUE. CUM. PLURIBUS. PLURIS. NUMMI. ARGENTEI. IN. DIES. SINGULOS. EXTRA. QUE. HASTAM. HASTILE. LIGNA. NAPUM. PABULUM. UTREM. FOLLEM. FACULAM. SI. QUID. IBI. INVENERIS. SUSTULERIS. VE. QUOD. TUUM. NON. ERIT. QUOD. PLURIS. NUMMI. ARGENTEI. ERIT. UTI. TU. AD. CAIUM. LAELIUM. C. FILIUM. CONSULEM. L. VE. CORNELIUM. P. FILIUM. CONSULEM. SIVE. QUEM. AD. UTRUM. EORUM. JUS. ERIT. PROFERES. AUT. PROFITEBERE. IN. TRIDUO. PROXIMO. QUIDQUID. INVENERIS. SUSTULERIS. VE. SINE. DOLO. MALO. AUT. DOMINO. SUO. CUJUM. ID. CENSEBIS. ESSE. REDDES. UTI. QUOD. RECTUM. FACTUM. ESSE. VOLES.* Agell. XVI. 4.

Miles quum die, qui praedictus est, aberat, neque excusatus erat, infrequens dabatur.

Lib. VI.

XVI. Alae dictae exercitus equitum ordines; quod circum legiones dextra sinistraque tamquam alae in avium corporibus locabantur. In legione sunt Centuriae sexaginta, manipuli triginta, cohortes decem.

INCERTA.

Hujus Serapis hujus Isis. *Charisius*. pag. 107. lib. I.

P. Scipionis Historia Graeca. Cicero in Bruto.

C. Aci-

Infrequens] Lipsius Antiq. Lect. V. 4. legit. *dicebatur*, & sane Festus favet in *frequens appellabatur* &c. Plautus in Trinum. *Ubi nihil det, pro infrequenta cum mittas militia domum.* Wasse.

C. Aci-

C. Acilii Annales Graeci.

Ἀφανῆ γενέσθαι. τοὺς δὲ, τῷ Φαύνῳ προσδεξαμένους ἐκδραμεῖν γυμνοὺς ἐπὶ τὴν ζήτησιν, ὅπως ὑπὸ τοῦ ἱδρῶτος μὴ ἐνοχλοῖντο. γυμνοὺς διὰ καὶ τοῦτο, περιτρέχειν τοὺς Λουπέρκους. pag. 31.

Claudii Annales Aciliani Latini.

Ita nocte ac die bina castra hostium expugnata ductu L. Martii. Ad triginta septem millia hostium caesa, captos ad mille octingentos triginta; praedam ingentem partam, in ea fuisse clypeum argenteum pondo centum triginta octo, cum imagine Barcini Asdrubalis. *Livius* XXV. cap. 39.

XVII. P. Africanum in ea fuisse legatione, eumque Ephesi conlocutum cum Annibale, & sermonem etiam unum refert, quo quaerenti Africano, Quem fuisse maximum imperatorem Annibal crederet, respondisse, Alexandrum Macedonum regem; quod parva manu innumerabiles exercitus fudisset, quodque ultimas oras, quas visere supra spem humanam esset, peragrasset. *Quaerenti deinde*, quem secundum poneret; Pyrrhum, *dixisse*, Castrametari primum docuisse. Ad hoc, neminem elegantius loca cepisse, praesidia disposuisse, artem etiam conciliandi sibi homines eam habuisse, ut Italicae gentes regis externi, quam Populi Romani, tamdiu principis in ea terra, imperium esse mallent. *Exsequenti*, *Quem tertium duceret*, haud dubie, semetipsum *dixisse*. Tum risum obortum Scipioni, & subjecisse: Quidnam tu diceres, si me vicisses? Tum me vero, *inquit*, & ante Alexandrum, & ante Pyrrhum, & ante omnes alios Imperatores esse. *Livius* XXV. 14. Idem narrat *Appian.* de *B. Syriacis* pag. 91.

C. Fannii Annalium Lib. I.

XVIII. Cum in vita agenda didicimus multa, quae inpraesentiarum bona videntur, post inventa & multo amplius, aliusmodi atque ante visa essent. *Priscianus.* XIII.

Lib.

C. Acilii] Hic C. Acilius scripsit Annales Graecos, quos in Latinum convertit Claudius an Quadrigarius, an alius. Autor de origine gentis Romanae habet, *Volcatius & Acilius Piso*: quod corruptum puto, cum Pisonis cognomen in gente Acilia nondum repererim: itaque distinctione interposita lego, *Acilius*, *Piso*. A. Popma.

C. Fannii] C. Fannius M. F. gener Laelii, cum quo loquitur in Ciceronis Dialogo de amicitia. Scripsit libros Annalium, quos M. Brutus in Epitomam redegit, quam Cicero ad Atti-

 cum

Lib. VIII.

Domina ejus ubi villam venerat, jubebat biber dari. *Carisius* I. *Biber.*

INCERTA.

Haec adipiscuntur. *Priscian.* VIII.

Ταχὺ δὲ τῶν νέων πάντων ἐπρώτευεν εὐταξίᾳ καὶ ἀνδρείᾳ· καὶ τοῦ γε τείχους ἐπέβη τῶν πολεμίων πρῶτος, ὥς φησι Φάννιος, λέγων καὶ αὐτὸς τῷ Τιβερίῳ συνεπιβῆναι. καὶ συμμετασχεῖν ἐκείνης τῆς ἀριστείας. Plutarch. in Gracchis V. 826. a.

Q. Metelli Oratio contra Tiberium Gracchum exposita est in C. Fannii Annalibus. *Cicero* in *Bruto.*

Εἴρωνα me, ne si Africanus quidem fuit, ut ait in Historia Fannius, existimari velim. *Ibidem.*

Vennoni Historiarum Libri.

Solito institutoque egressam virginem in usum sacrorum aquam petitum, &c. *Autor de orig. gentis Romanae.* Vid. *Fabium Pictorem.*

Εἰς μίαν καὶ τετράκοντα φυλὰς ἀξιοπιστότερος ὤν, οὐχ εὑρίσκει τῶν μοιρῶν τὸν ἀριθμόν. Dionys. Lib. IV. pag. 220. lin. 5.

Libonis Annales.

XIX. Quatuordecim annis post Praetor est factus Tuditanus quam Consul Mummius. *Cicero ad Atticum.*

Eum Praetorem P. Popillio, P. Rupilio Consulibus. *Ibidem ep.* XXXII.

M. Por-

cum lib. XII. vocat Epitomen Bruti Fannianorum. De illo ita judicat in Bruto: *ejus omnis in dicendo facultas ex Historia ipsius, non ineleganter scripta, perspici potest: quae neque nimis infans est, neque perfecte diserta.* Sallustius lib. I. Historiarum cum aliis Historiographis singula tradidisset, dat Fannio veritatem. A. Popma.

Ubi villam venerat] Alii, *ad villam*, male, omittit enim praepositionem, ut Plautus, *rogat quid Cariam veniam.* Caesar De bello civili III. *Tertio die Macedoniam* &c. A. Popma.

Biber dare] Ita legit Carisius, quasi *Biber* nomen sit. Ego puto infiniti modi duo verba conjungi, *Bibere dare:* quod etsi vitiosum in oratione censent Grammatici, tamen vetusti autores usurpant. Terent. Andria: *Quod jussi ei dare bibere.* Livius XL. *ut bibere sibi juberet dari.* Quadrigarius Annal. III. *Castra simulare oppugnare.* Idem. VI. *Non ausi sunt descendere jubere.* Servius ad illud Virgilii; *Magnum dat ferre talentum,* Graecum esse ait, duo verba conjungere, & poëtis concedi. Unde usus, inquit, obtinuit, *dare bibere*, quod alioquin faciendum non est. Dixit tamen Cato de Re Rust. *Meridie bibere dato.* Plautus Persa, *Bibere do usque plenis cantharis.* A. Popma.

Vennonii] Hunc Cicero I. de Legibus exilem in historia dicit esse, ut Pisonem, Fannium Dionysius fide dignum in historia praedicat. A. Popma.

Libonis annales] Fuit L. Libo inter oratores aetate Catonis, quo Tribuno plebis populum incitante, & rogationem in Galbam privilegii simi-

M. PORCII CATONIS ORIGINUM LIB. I.

Clarorum virorum atque magnorum non minus otii quam negotii rationem exstare oportere. *Cicero pro Plancio.*

P. Scipionem eum qui primus Africanus adpellatus sit dicere solitum, numquam se minus otiosum esse quam cum otiosus, nec minus solum quam cum solus. *Idem Officior.* III.

Agrum quem Volsci habuerunt campestris, plerus Aboriginum fuit. *Priscian.* V.

Antemna veterior est quam Roma. *Idem* VI.

Mezentium Rutulis imperasse ut sibi obferrent quas Diis primitias obferebant, & Latinos omnes similis imperii metu ita vovisse, *JUPITER, SI TIBI MAGIS CORDI EST NOS EA TIBI DARE POTIUS QUAM MEZENTIO, UTI NOS VICTORES FACIAS. Macrobius* I. 5.

Sed lucus Capenatis. *Prisc.* IV.

Inde est ferme mille passuum. *Gell.* I. 16.

XX. Veteres prosapias & multa alia apud multos. *Nonius*, *Prosapies.*

Propter id bellum coepit. Coelius Praetor Albanus oratores misit Romam, eum. *Festus*, *Oratores pro legatis.*

Igitur tertio pedato bellum nobis fecere. *Nonius*, *Pedato pro repetitu.*

Fana in eo loco compluria fuerunt, ea exauguravit, praequam quod Termino fanum fuit, id nequitum exaugurari. *Festus*, *Nequitur.*

Nam

similem ferente, M. Cato multa dixit, ut refert Cicero in Bruto. Idem forte autor Annalium. A. POPMA.

ORIGINUM LIB. I. CLARORUM VIRORUM] Cicero in Oratione pro Plancio: *Etenim M. Catonis illud quod in principio scripsit Originum suarum semper magnificum & praeclarum putavi*, Clarorum virorum atque magnorum, *&c. Ad quod dictum Catonis respexit Columella lib. II. cap. 22. Tam otii quam negotii rationem reddere majores censuerunt.* A. POPMA. Vide notas ad Catonem de Jure Civili. WASSE.

P. SCIPIONEM] Idem in initio lib. II. de Officiis hoc dictum Scipionis refert e Catone: quod ad hunc lib. I. Originum pertinere, & cum praecedenti dicto conjungendum esse, plane mihi persuadeo. A. POPMA.

PLERUS] A πλήρης. MS. autem Prisciani A. pro, *Aboriginum fuit*, habet, *frequens num fuit.* Utitur etiam Pacuv. in Duloreste: *Pater Achaeos in Caphareis saxis pleros perdidit.* ubi MS. B. *Achaeus.* &, in Teucro: *Periere Danai, plera pars pessundata est*, vel, ut in Festi fragmento habetur, *pessundatur.* Asellio adverbialiter profert, *fieri soles plerum.* WASSE.

VETERES PROSAPIAS] Sumsit hoc a Catone Sallust. in Jugurth. *Hominem veteris prosapiae.* A. POPMA.

COELIUS PRAETOR] Existimo legend. *Cloelius.* Nam *Cloelii* principes Albanorum fuerunt, quos una cum Serviliis, Quintiis, Geganiis, Rex Tullus in Patres, ut eam quoque partem Reipublicae confirmaret, legit. Et quoniam nullum bellum Albanum memoratur, praeter quod cum C. Cluilio rege gessit Tullus, de illo hic locus fortassis intelligendus est. A. POPMA.

PRAEQUAM QUOD] Ita libri veteres Festi: vulgati, *praeterquam quod*; de quo scripsi ad Bimargum

Nam de omni Tuſculana civitate ſoli L. Manulei beneficium gratum fuit. *Priſc.* VI.

Vehes ligni. *Cariſius* I.

Lib. II.

XXI. Lucum Dianium in nemore Aricino AEgerius Lesbius Tuſculanus dedicavit, Dictator Latinus. Hi populi communiter, Tuſculanus, Aricinus, Lanuvinus, Laurens, Cocanus, Tiburtinus, Pomerinus, Ardeatis, Rutilus. *Priſc.* XIV. pag. 629.

Marſus hoſtem occidit priuſquam Pelignus: propterea Marrucini vocantur, de Marſo detorſum nomen. *Idem* XIX. pag. 871.

Si quis mortuus eſt Arpinatis, ejus haeredem ſacra non ſequuntur. *Idem* XIV. pag. 629.

In campo Tiburti ubi hordeum demeſſuit, idem in montibus ſeruit: ibi hordeum idem iterum meſſuit. *Idem* X. & ſuper 12. AEn. pag. 1254.

Quaeſcunque Romae regnaviſſent. *Cariſ.* I.

In

gum Varronis, & lib. I. De uſu antiquae locutionis. A. Popma.

L. Manulei] Emendarim *Mamilii.* Nam Manulei nulli ſunt in hiſtoria Romana. At Mamiliorum familia Tuſculana celeberrima, ex qua L. Mamilius C. Nautio, L. Minucio Coſſ. civitate donatus, ob beneficium, credo, quod Cato hic rettulit. Livius lib. III. & Dionyſius. A. Popma. Putſchii Editio, *Manilii.* MS. A. pro *Lucii*, *Lucilii.* Wasse.

AEgerius Lesbius] Feſtus vocat Manium AEgerium: cum quo nomen commune habuit AEgeria Dea, quae Aricino lucui fontibuſque finitimis praeerat. Virgilius:

—— *Inſignem quem mater Aricia miſit,*
Eductum AEgeriae lucis.

Strabo lib. V. in deſcriptione nemoris Aricini, Τούτων δ᾽ ἐστιν Αἰγερία καλουμένη δαίμονος τινὸς ἐπώνυμος. Ita enim locus ille Strabonis emendandus mihi videtur, ex Ovidii XV. Metamorph. ubi eam mutari inducit in fontem a Diana, poſt Numae mortem. A. Popma. In ſeqq. errata ſunt operarum, ni fallor, nam Ed. Putſchii legit, *Coranus*, *Tiburtis*, *Pometinus*, cum qua fere conſentiunt III. Mſſ Codd. Bib. Publicae Cantab. Coranus ſane a Cora oppido in finibus Volſcorum de Catilli & Tyburti fratris nomine dictum. Et M. Capella pag. 286. Dardano conditum, narrat ex Solino, qui Plinium exſcripſit. Membranae tamen Cantab. legunt *Coronam.* Sed Oxonienſis cum Impreſſis conſentit. Vid. Solin. cap. 11. pag. 13. & Lucan. VII. 393. Florum III. 20. 5. *Cometia & Cora ad Auruncos deficiunt* Liv. IV. 16. Wasse.

Si quis mortuus] Nam ſoli cives Romani habebant ſacra haereditaria ex lege XII. Tab. *Sacra privata perpetuo manento:* qua cavebatur, ut pater filiuſque haeres eadem ſacra colerent. Unde cum de poteſtate filius exibat, non amplius paternis ſacris aſtringebatur. Ex eo Plaut. Captivis:

Sine ſacris haereditatem adeptus ſum offertiſſumam.

Mſ. A. *ſiquis mortuus eſt & Arpinatis.* Videndus Cicero lib. II. De legib. A. Popma.

In Campo Tiburti] Caſſius Hemina lib. II. Annalium hunc locum iiſdem plane verbis imitatur, cum ait, *in campo Tiburti, ubi hordeum demesſuerunt.* Commendat autem fertilitatem agri Tiburtini, quem Strabo lib. V. nominat locum fertiliſſimum. Campus Tiburti, ut Virgilius, *Urbem Patavi.* Gellius lib. IX. cap. 14. *In Tiburti Bibliotheca*, pro Tiburtina. A. Popma.

Sa-

In maximumque decus atque in excelſiſſimam claritudinem ſublimavit. *Feſtus*, *Sublimavit*.

Ex ſali qui apud Carthaginenſes fit. *Priſc.* V. pag. 759.

Si indus naves putidas atque ſentinoſas [a] commeatum ponere volebant. *Nonius*, *Putidum*.

Itaque res huber fuit antequam vaſtaſſent legiones. *Priſc.* VI. pag. 547.

XXII. Qui aquatum ut lignatum videntur ire, ſecurim atque ſolum ferunt, gelum craſſum excidunt, eum loco conligatum auferunt. *Nonius*, *Gelus*.

Ligures omnes fallaces ſunt: ſed ipſi unde oriundi ſunt exacta memoria, inliterati, mendaces: quae ſunt & vera, minus meminere. *Servius* XI.

Pleraque Gallia duas res induſtrioſiſſime perſequitur, rem militarem & argute loqui. *Cariſius* II.

Papaver Gallicanus. *Idem* I.

Neque ſatis habuit quod eam in occulto vitiaverat, quin ejus famam proſtitueret. *Gellius* XVII. 13.

In his duobus bellis alteras ſtipendio agrique parte multari, alteras oppidum vi captum, alteras primo pedato & ſecundo. *Cariſius* II.

Qui tantiſper nullae rei ſies dum nil agas. *Priſcian.* VI.

Lib. III.

XXIII. Haud eos eo poſtremum ſcribo quin populi & boni & ſtrenui ſint. *Gellius* XVII. 13.

Laſerpitium pro pulmentario ſuo habet. *Cariſius* I.

Multo pulmento uſi. *Ibidem*.

Equos

Sali] Putſchiana Ed. *ſale*, & ſic Mſſ. Wasse.

Is inde in naves] Libri veteres Nonii, *Si inde ignavus*. Ex quo Lipſius lib. V. Epiſtolic. fecit, *Is indu naves*, *vel*, *endo*, & *nolebat*, ſed noſtra lectio propius ad antiquam accedit. *Sentinoſas*, a *ſentina*. A. Popma.

Legiones] Mſſ. A. B. F. *regiones*. Wasse.

Securim atque solum] Refert incolas regionis cujuſpiam frigidiſſimae, ob gelu laborantes aquae penuria, ita aquatum adornatos perinde ac qui lignatum eunt. *Solum* fortaſſis vocat ſuſtentaculum ligneum vel ſcorteum, bajulorum humeris dependens, in quo vecturas onerum impoſitas portant. Lipſ. lib. I. Epiſtolic. mutat *jubentur ire*, *ſecurim atque lorum*. A. Popma.

Qui tantisper] Sententia Catoniana, quae monet

a Commeatum ponere] VC. *Commeatu monere*; alii, *commeatum onerare*. Pontan.

Equos respondit, Oreas mihi inde, tibi cape flagellum. *Festus, Oreae freni.*

Rhegini Taurocini vocantur de fluvio qui praeterfluit. Id oppidum Auranci primo possederunt: inde Achaei Troja domum redeuntes. In eorum agro fluvii sunt sex, septimus fines Rheginorum atque Taurinorum dispescens. Fluvio nomen est Taccolico. Orestem cum Iphigenia atque Pylade dicunt maternam necem expiatum venisse, & non longinqua memoria est cum in arbore ensem viderint, quem Orestes abiens reliquisse dicitur. *Probus in Bucolica Virgilii.*

Lib. IV.

XXIV. Non lubet scribere quod in tabula Pontificis Maximi est, quotiens annona cara, quotiens lunae aut solis lumini caligo, aut quid obstiterit. *Gellius* II. 28.

Si quis membrum rupit, aut os fregit, talione vindicta proximus cognatus ulciscitur. *Prisc.* VI.

Mapalia vocantur ubi habitabant. Ea quasi cortes rotundae sunt. *Festus, Mapalia.*

Deinde duodevicesimo anno post dimissum bellum quod quatuor & viginti annos fuit, Carthaginenses sextum de foedere decedere. *Nonius, Duodevicesimo, ita ut duodecimo.*

Compluriens eorum milites mercenarii inter sese multi alteri alteros in castris occidere, compluriens multi simul ad hostes transfugere, compluriens in imperatorem inpetum fecere. *Gellius* V. 21.

Igitur dictatorem Carthaginensium magister equitum monuit, Mitte me-

net omnes ingenii dotes & mentis agitationes inutiles esse, si nulla actio rerum consequatur, quae pertineat ad communem utilitatem. Similis illa Sapientis Hebraei: *Sapientiae reconditae, & thesauri abstrusi, nullam esse utilitatem.* Item illa Graecorum οὐδὲν ὄφελος ἀφανοῦς τῆς μουσικῆς, in qua exprimenda Gellius utitur verbis Catonianis. A. Popma.

Equos respondit] Apologus Stesichori poëtae, quem Horatius lib. I. Epistol. 10. breviter attingit, & Aristoteles in Rhetoricis prolixe refert. Significat autem libertatem a natura insitam servitute perire, ut equus, postquam ultro hominem sessorem equitemque recepit, deinceps semper ejus imperio paret, & freno regitur. *Oreas* Cato vocat frena, quod ori indantur. A. Popma.

In eorum agro] Idem refert Varro lib. X. Rerum humanarum, & hoc amplius fluviorum septem nomina ponit; de quibus ibidem dixi. A. Popma.

Si quis membrum] Est lex XII. Tabul. quae permittit parem vindictam: *Si membrum rupit, ni cum eo pacit, talio esto:* ad quam puto Catonem hic respexisse, etsi video Gellium & Justinianum tradere Decemviros poenas diversas sanxisse membro fracto, & osse rupto. Verba Justiniani sunt lib. IV. Institut. *Poena autem injuriarum ex lege XII. Tabul. propter membrum quidem ruptum talio erat; propter os vero fractum nummariae poenae erant constitutae; quasi in magna veterum paupertate.* Legend. Gellius lib. XX. cap. 1. A. Popma.

Deinde duodevicesimo] Dicit Carthaginienses, post dimissum bellum Punicum primum, quinquies defecisse, & sextum tum, cum bellum Punicum II. indictum est: de quo vidend. Livius Florus & alii. Inter bellum autem Punicum primum finitum anno DXII. & secundum incoeptum

mecum Romam equitatum, die quinti in Capitolio tibi coena cocta erit. Deinde Dictator jubet postridie Magistrum equitum arcessi, Mittam te, si vis, inquit, cum equitibus. Sero est, inquit Magister equitum: jam rescivere. *Idem* X. 24.

Imperator noster, si quis extra ordinem depugnatum ivit, ei multam facit. *Idem* XI. 1.

Proelium factum, depugnatumque pro castris. *Idem* XI. 3.

Exsules duo lege publica exsecrati. *Prisc.* XIX.

Lib. V.

XXV. Scio solere plerisque hominibus rebus secundis, atque prolixis, atque prosperis animum excellere, atque superbiam atque ferocitatem augescere, atque crescere: quod mihi nunc magnae curae est, quod haec res tam secunde processerit, ne quid in consulendo adversi eveniat, quod nostras secundas res confricet, neve haec licentia nimis luxuriose eveniat. Advorsae res se domant, & docent quid opus sit facto: secundae res laetitia transvorsum trudere solent a recte consulendo atque intelligendo. Quo majore opere dico suadeoque, uti haec res aliquot dies proferatur, dum ex tanto gaudio in potestatem nostram redeamus. *Gellius* VII. 3.

Atque ego quidem arbitror Rhodienses noluisse nos ita depugnare uti depugnatum est, neque regem Persen vicisse. Non Rhodienses id modo noluere, sed multos populos ac multas nationes idem noluisse arbitror. Atque haud scio an partim eorum fuerint, qui non nostrae contumeliae caussa id noluerint evenire: sed enim metuere, si nemo esset homo quem vereremur, & quidquid luberet faceremus, ne sub solo imperio nostro in servitute nostra essent, libertatis suae caussa in ea sententia fuisse arbitror. Atque Rhodienses tamen Persen publice numquam adjuvere. Cogitate qanto nos privatim cautius facimus. Nam unusquisque nostrum, si quis adversus rem suam quid fieri arbitratur, summa vi contra nititur ne adversus eam fiat, quod illi tamen perpessi.

XXVI. Ea nunc derepente tanta nos beneficia ultro citroque, tantam amicitiam relinquimus? Quod illos dicimus voluisse facere, id nos priores facere occupabimus?

Qui

ptum anno DXXXIC. interfuerunt anni XXII. Itaque legend. *duo & vicesimo*, & Nonius erravit. A. Popma.

Die quinti] *Extremam* (inquit ibi Gellius) *istius vocis syllabam tum per e, tum per i, scriptam legi*. Haverc.

Scio solere plerisque] Oratio pro Rhodiensibus habita in Senatu, Q. AElio, M. Junio Coss. anno DXCII. Ejus argumentum exposuit, & virtutes luminaque verborum pensitavit Gellius lib. VII. cap. 3. Meminit Livius lib. LIV. A. Popma.

Qui acerrume advorſus eos dicit, ita dicit, hoſtes voluiſſe fieri. Et quis eſt tandem noſtrorum, qui quod ad ſeſe adtineat, aequum cenſeat quemquam poenas dare ob eam rem quod arguatur malefacere voluiſſe? nemo, opinor. Nam ego quod ad me adtinet, nolim.

Quid nunc? & quae tandem lex eſt tam acerba quae dicat? Si quis illud facere voluerit, mille nummi dimidium familiae multa eſto. Si quis plus quingenta jugera habere voluerit, tanta poena eſto. Si quis majorem pecudum numerum habere voluerit, tantum damni eſto. Atqui nos omnia plura habere voluimus, & id nobis inpune eſt.

Sed ſi honorem non aequum eſt haberi ob eam rem quod benefacere voluiſſe quis dicit, neque facit, tamen Rhodienſibus tale erit, non quod male fecerunt, ſed quod voluiſſe dicuntur facere.

Rhodienſes ſuperbos eſſe ajunt, id objectantes quod mihi a liberis meis minime dici velim. Sint ſane ſuperbi, quid id ad nos adtinet? idne iraſcimini, ſi quis eſt ſuperbior quam nos? *Ibidem.*

XXVII. Urbes inſulaſque omnes pro agro Illurico eſſe. *Idem* XI. 3.

Poſtridie ſignis conlatis aequo fronte, peditatu, equitibus, atque aliis, cum hoſtium legionibus pugnavit. *Idem* XV. 9.

Recto fronte. *Ibidem.*

Exercitum ſuum pranſum paratum cohortatum eduxit foras, atque inſtruxit. *Ibidem* XIII.

Illi polliciti ſeſe facturum omnia. *Priſc.* IX.

Quod eorum nemo quiſquam quidquam mihi ignoturus eſt. *Idem* X.

Origine fluvium Naronem magnum, pulcrum, piſculentum. *Nonius*, *Piſculentum.*

Sed protelo trini boves unum aratrum ducent. *Idem*, *Protelare eſt adjugare.*

La-

PEDITATU, EQUITIBUS ATQUE ALIIS] Nonne verius ſit, *atque alis*? *pugnare alis*, *aequo fronte*, *peditatu*, dicendi formulae militares ſunt. PONTAN.

EXERCITUM SUUM PRANSUM PARATUM] Mos educendi exercitum poſt curam corporis, notus ex hiſtoriis, de quo dixi ad Varronis Menippeam Pranſus Paratus. A. POPMA.

FACTURUM OMNIA] Genus loquendi antiquum, ut in Quadrigarii XVIII. Annal. *Deos bonis bene facturum.* Et in Ciceronis lib. V. in Verrem: *Rem praeſidio ſperant futurum*: in quibus *facturum*, & *futurum*, indefinito modo efferuntur, tribuunturque omnibus numeris & generibus, ut obſervavit Gellius, lib. I. A. POPMA.

QUOD EORUM NEMO QUISQUAM] Parelcon veteribus uſitatum. Terentius Eunucho: *Nemo hercle quiſquam.* Et Hecyra: *Nemo quiſquam illorum ad te venit.* Sic *nemo unus*, *omnes univerſi*, & ſimilia, de quibus lib. II. cap. 10. De uſu antiq. locut. A. POPMA.

ORIGINE FLUVIUM NARONEM] Nar fluvius videtur a Catone appellari Naro, de quo Servius ad Virgilium: *In via Flaminia eſt civitas Narnia, in montibus poſita, quibus ſubeſt Nar fluvius, qui Tiberino conjungitur.* Silius: *Narque albeſcentibus albis, In Tiberim properans.* Sed potius hic eſt Naro fluvius in Dalmatia, cujus meminit Plinius lib. III. Ptolomaeus, Strabo lib. II. & ad bellum Illyricum pertinet, quod Cato hoc libro deſcripſit. A. POPMA.

QUI-

Lapis candidior quam pilates. *Feſtus*, *Pilates lapidis genus.*

Lib. VI.

Itaque ego cognobiliorem cognitionem eſſe arbitror. *Gellius* XX. 5.

Lib. VII.

XXVIII. Qui magiſtratum curulem cepiſſet, calceos [a] mulleos, allucinatos, ceteri perones. *Feſtus*, *Mulleos genus calceorum.*

Mulieres opertae auro, purpuraque, [b] ars inhaeret diadema, coronas aureas, ruſſea facie, galbeas [c] lineas pallas, redimicula. *Idem*, *Ruſſium.*

Fluvium Iberum. Is oritur ex Cantabris magnus atque pulcer, piſculentus. *Nonius*, *Piſculentum.*

Sunt in his regionibus ferrariae argentifodinae pulcerrumae: mons ex ſale mero magnus, quantum demas, tantum adereſcit. Ventus Cer-

Qui magistratum curulem] Mullei calcei purpurei, ſunt dicti a *mullando*, id eſt ſuendo, autore Feſto. Vopiſcus in Aureliano: *Calceos mulleos & caereos, & albos, & bederaceos viris omnibus ſuſtulit, mulieribus reliquit.* His primum uſi reges Albanorum, poſtea Senatores & Patricii. Unde & Calcei patricii appellantur in extremo inſcriptionis, quam C. Marius Coſ. poſuit *de manubiis Cimbricis & Teutonicis aedem Honori & Virtuti victor veſte triumphali calceis patriceis.* Papinius Silvar. V.

Primaque patricia clauſit veſtigia luna.

Alutati calcei ſunt urbanae plebis, confecti ex aluta ſive nigris pellibus mollioribus. Juvenalis Sat. VII.

Appoſitam nigrae lunam ſubtexit alutae.

Perones ſunt calcei ruſticorum & militum e corio crudo, contra nives, imbreſque, & frigora: Virgil. lib. VII. AEneid.

——— *nudus tegit altera pero.*

A. Popma.

Mulieres opertae auro] Locus corruptus, quem Scaliger ita tentavit reſtituere *M. o. a. p. arſinia, rete, diadema, coronas aureas, ruſſeas faſcias.* Eſt autem Arſinium ornamentum capitis muliebris, auctore Feſto. Mihi probatur: *M. o. a. p. arcivere & diadema, coronas aureas, ruſſea faſcia.* Optima ſententia: ut, inquit, Reges habent diademata, ſive candidas faſcias caput circundantes: ita mulieres ſibi adſciverunt coronas aureas, praeligatas faſcia ruſſea, quia rufo colore delectantur. Unde & capillum cinere ungitabant ut rutilus eſſet crinis, ut eſt in Originibus. Ruſſeus color idem qui rufus, rubeus. Gloſſae πύῤῥος, *rubeus, rufus, ruſſus.* Petronius, *Videmus ſenem calvum, tunica veſtitum ruſſea.* Apulejus lib. II. Metamorph. *Ipſa linea tunica mundule amicta, & ruſſea faſciola praenitente.* Trebellius Pollio in Claudio: *Tunicas ruſſas militares, annuas.* A. Popma.

Fluvium Iberum] Idem dixit Plinius lib. III. cap. eodem. *Iberus amnis, navigabili commercio dives, oritur in Cantabris, haud procul oppido Juliobrigum.* Strabo lib. III. ὁ Ἴβηρ ἀπὸ Καντάβρων ἔχων τὰς ἀρχάς. A. Popma.

Sunt in his regionibus] Haec ſcribit de Hiſpanis Alpinis citra Iberum; quorum metallicas fodinas & ſales foſſiles etiam Strabo celebrat lib. III. Ventus Cercius eſt Boreas, qui, ut ait Diodorus, ſpirat ἀπὸ θερινῆς δύσεως καὶ ἄρκτου, & Galliae Narbonenſi praecipue infeſtus eſt, quem etiam hodie iſtic ſentiunt tam impetuoſum, vix ut

a Mulleos allucinatos] A. Auguſtinus, *allutacinatos*, vel, *lunatos*. Scaliger, alii *uncinatos*. Pont.
b Ars inhaeret] Idem *arſinia, rete*. Pont.
c Lineas pallas] A. Auguſtinus, *pellos*. Pont.

Cercius cum loquare buccam inplet, armatum hominem, plauſtrum oneratum percellit. *Gellius* II. 22. *Apulejus de Mundo.*

Jurum legumque cultores. *Cariſ.* I.

Multa me dehortata ſunt huc prodire, anni, aetas, vox, vires, ſenectus: verum enim vero cum tantam rem publicam agier arbitrarer. *Gellius* XIII. 23.

Eum dicit Jus Pontificium diſcere noluiſſe. Ego me nunc volo Jus Pontificium optume ſcire. Jam ne ea cauſſa Pontifex capiar? Jus volo Augurium optume tenere. Ecquis ob eam rem Augurem capiat? *Idem* I. 12.

De frumento utrobi, bona utrobi mala gratia capiatur, utrinde iram, utrinde factiones tibi paces. *Cariſius* I.

Ser. quidem Galbam miſeratione ſola, qua non ſuos modo liberos parvulos in concionem deduxerat, ſed Galli etiam Sulpitii filium ſuis ipſe manibus circumtulerat, elapſum eſſe, cum aliorum monumentis, tum Catonis oratione teſtatum eſt. *Quintilian.* II. 15.

Secordia. *Feſtus, Secordia pro ſtultitia.*

Incerta ex quibus Libris Originum.

XXIX. Qui urbem novam condit, tauro & vacca aret: ubi araverit, moerum faciat: ubi portam vult eſſe, aratrum ſuſtollat, & portet, & portam vocet. *Servius AEn.* V. *Iſidorus* XV. 2.

Eodem nomine complures ex agro acceſſitavere. Eo res eorum auxit. *Gellius* XXIII. 12.

Si ques ſunt populi. Quium. *Serv. AEn.* I.

Mulieres noſtrae capillum flavo cinere ungitabant, ut rutilus eſſet crinis. *Idem* IV. *Cariſius* I.

Ora-

ut in equo ſedere poſſint. Plura Seneca lib. IV. Quaeſt. natural. Plinius lib. II. Strabo lib. IV. & Suetonius in Claudio. A. Popma.

Multa me dehortata] Oratio in Ser. Galbam illum, qui praetor diripuit Luſitanos, quem Cato accuſavit natus annos XC. ut Plutarchus tradit, ſed manifeſto errore. Nam Cato annos V. & LXXX. natus exceſſit e vita, & eo ipſo anno contra Ser. Galbam orationem dixit; quam in Origines ſuas retulit. Cicero in Bruto, Plinius, & Paterculus. Hoc autem orationis initium imitatur Salluſt. Jugurth. *Multa me dehortantur a vobis.* A. Popma.

Jus volo augurium] Vulgo corrupte *ſi volo.* Jus augurium ut jus pontificium. Cicero in Catone, *Scientia juris augurii.* A. Popma.

Mulieres nostrae] Mulieres Romanae plurimum delectabantur capillo rutilo ſive rufo; cujus rei gratia unguenta varia adhibebant. Cato ait, capillum cinere ungitaſſe; de quo Servius accipit illud Virgilii in Georgicis: *Inmundum cinerem.* Serenus vocat Unguentum cineris. Plinius lib. XXIII. cap. 11. *Foece aceti, addito lentiſcino oleo, illitum una nocte rufari capillum.* Sed matronae ſpectatae pudicitiae nigrum in capillis colorem probabant. Horatius:

Et Lycum nigris oculis.

&,

Nigroque crine decorum.

Martialis:

Sit moro coma nigrior caduco.

A. Popma.

Ora-

Oratores am terminum. *Macrob.* I. 16.

Dotes filiabus ſuis non dant. *Priſc.* VII.

Ne praedia in lubricum dirigerentur, cum tributus exigeretur. *Nonius*, *Tributus.*

Ager Gallicus Romanus vocatur, qui viritim cis Ariminum datus eſt ultra agrum Picentium. In eo agro aliquotfariam in ſingula jugera dena cullea vini fiunt. *Varro de Re ruſt.* I. *Columella* IX. 2.

XXX. In Saurecte, Fiſcello, caprae ferae ſunt quae ſaliunt e ſaxo pedes plus ſexagenos. *Ibidem.*

Alae ex lupino. *Servius* ad *Georg.* I.

Q. Caeditius Tribunus ad conſulem venit, oſtendit exitium de loci oportunitate & hoſtium conſtantia. Maturum cenſeo, inquit, ſi rem ſervare vis, faciundum, ut quadringentos aliquos milites ad verrucam illam ire jubeas, eamque uti occupent, imperes. *Gellius* III. 7.

Dii inmortales Tribuno militum fortunam ex virtute ejus dedere. Nam ita evenit, cum ſaucius multifariam ibi factus eſſet, tum vulnus capiti nullum evenit: eumque inter mortuos defatigatum vulneribus atque ſpirantem, quod ſanguen defluxerat, cognovere. Eum ſuſtulere, iſque convaluit, ſaepeque poſtilla operam Reipublicae fortem atque ſtrenuam perhibuit: illoque facto, quod illos milites ſubduxit, exercitum ceterum ſervavit. Sed idem benefactum loco in quo ponas nimium intereſt. Leonidas Lacedaemonius laudatur, qui ſimile apud Thermopylas fecit. Propter ejus virtutes omnis Graecia gloriam atque gratiam praecipuae claritudinis inclutiſſumae decoravere monumentis, ſignis, ſtatuis, elogiis, hiſtoriis, aliiſque rebus gratiſſimum id ejus factum habuere. At Tribuno militum parva laus pro factis reddita, qui idem fecerat atque rem ſervaverat. *Ibidem.*

Biber Glis. *Cariſius* I.

XXXI.

ORATORES AM TERMINUM] Macrobius hunc locum ita recitat, in quo illum errare, ſcripſiſſeque Catonem *Oratores amtermines*, rectiſſime Scaliger animadvertit. Feſtus: *Amtermini qui circa terminos populi Romani viciniae manent.* A. POPMA.

AGER GALLICUS ROMANUS] Ager Gallicus, unde Senones Galli expulſi fuerant, quem C. Flaminius, Tribunus plebis, lege lata contra Senatus auctoritatem militibus diviſit, ut refert Cicero in Catone. Plura dixi in Notis ad Varronem lib. I. de Re ruſt. A. POPMA.

IN SAURECTE, FISCELLO] *Saurecte* pro *Sorecte*, antique, ut *Saurex ſorex.* Eſt mons in agro Faliſcorum apud Irpinos, haud procul a Flaminia, de quo Strabo lib. V. Fiſcellus mons in agro Sabino, Plinius lib. III. cap. 12. A. POPMA.

ALAE EX LUPINO] Servius in Virgilium: *Nonnulli proprie calamos lupinorum Alas dici putant, ut AElius. Alae ex lupino Surculi ſine foliis; Cato in Originibus: Alae ex lupino. Memini tamen Varronem de L. Lat. alam culmum fabae dicere.* A. POPMA.

DII INMORTALES] Res geſta in Sicilia, M. Atilio Calatino Conſule, a Tribuno militum Q. Caeditio, vel Laberio, vel Calpurnio Flamma: de quo adi Gellium lib. III. cap. 7. Plinium lib. XXII. cap. 6. Frontinum Strategematum lib. I. cap. 5. A. POPMA.

In-

XXXI. Suem triginta porculos peperisse in eo loco ubi nunc est Lavinium, cumque AEneas ibi urbem condere constituisset, propterque agri sterilitatem metueret, per quietem ei visa Deorum Penatum simulacra adhortantium ut perseveraret in condenda urbe quam coeperat, nam post annos totidem, quot fetus illius suis essent, Trojanos in loca fertilia atque uberiorem agrum transmigraturos, & urbem clarissimi nominis in Italia condituros. Igitur Latinum, Aboriginum regem, cum ei nuntiatum esset multitudinem advenarum classe advectam occupavisse agrum Laurentem, adversum subitos inopinatosque hostes incunctanter suas copias eduxisse; ac prius quam signum dimicandi daret, animadvertisse Trojanos militariter instructos, cum sui lapidibus ac sudibus armati, tum etiam veste aut pellibus, quae eis integumento erant, sinistris manibus involutis, processissent. Itaque suspenso certamine per conloquium inquisito qui essent quidve peterent, utpote qui in hoc consilium auctoritate numinum cogebatur: namque extis ac somniis saepe admonitus erat, tutiorem se adversos hostes fore, si copias suas cum advenis conjunxisset. Cumque cognovisset AEneam & Anchisen bello patria pulsos cum simulacris deorum errantes sedem quaerere, amicitiam foedere inisse, dato invicem jurejurando, ut communes quoque hostes amicosve haberent. Itaque coeptum a Trojanis muniri locum, quem AEneas, ex nomine uxoris suae Latini regis filiae, quae jam ante desponsata Turno Herdonio fuerat, Lavinium cognominavit. At vero Amatam, Latini regis uxorem, cum indigne ferret Laviniam, repudiato Turno consobrino suo, Trojano advenae conlocatam, Turnum ad arma concitavisse, eumque mox coacto Rutulorum exercitu tetendisse in agrum Laurentem, & adversus eum Latinum pariter cum AEnea progressum, inter proeliantes circumventum occisumque. *Auctor de Origine gent. Rom.* Cap. XIII.

XXXII. Turnum postea ad Mezentium confugisse ejusque fretum auxilio bella renovasse, quibus AEneas Turnusque pariter rapti sunt. Migrasse postea in Ascanium & Mezentium bella: sed eos singulari certamine dimicasse, & occiso Mezentio Ascanium Iulum coeptum vocari a prima barbae lanugine, quae ei tempore victoriae nascebatur. *Servius AEn.* I. *&* IV.

Accipe quoties id fecerint & quidem semper bono publico. Jam a principio regnante Romulo, quum Capitolio ab Sabinis capto, medio in

IN ITALIA] Locus corruptus, quem docti viri varie restituunt. Ego in Notis ad Varronem monui mihi sic legendum videri: *Insalita in scrobes terna atque quaterna millia Galli succidia habere, sus usque adeo, &c.* Cujus emendationis rationes ibidem exposui. A. POPMA.

in foro ſignis conlatis dimicaretur, nonne intercurſu matronarum inter acies duas, proelium ſedatum eſt? Quid? Regibus exactis &c. *Liv.* XXXIV. 5.

Trojanos a Latino accepiſſe agrum, qui eſt inter Laurentium & caſtra Trojana, & habuiſſe jugera DCC. *Idem* XI.

Politem ad Italiam veniſſe, & ſegregatum ab AEnea condidiſſe oppidum Politorium a ſuo nomine. *Idem* V.

Civitatem, quam primo fecit AEneas, Trojam dictam. *Idem* VII.

Metabus pulſus a gente Volſcorum, quae Etruſcorum poteſtate regebatur. *Idem* XI.

Primo Italiam tenuiſſe quoſdam qui adpellabantur Aborigines. Hos poſtea, adventu AEneae Phrygibus junctos, Latinos uno nomine nuncupatos. *Idem* I.

XXXIII. Aſcanium triginta annis expletis Albam condidiſſe. *Ibidem.*

Romam quadringentis triginta duobus annis poſteriorem bello Iliaco. *Dionyſius* I.

Aboriginum gens Graeca fuit. *Ibidem.*

Capuam ab eiſdem Tucis conditam, ac ſubinde Nolam: ſtetisſe autem Capuam antequam a Romanis caperetur annis circiter CCLX. *Vellejus* I. *ubi Catonis errorem notat.*

Faliſca Argis orta. *Plinius* III. 5.

Interiiſſe Thebas Lucanas. *Ibidem* XI.

Ameriam ante Perſei bellum conditam, annis DCCCCLXII. *Ibidem* XIV.

Interiisſe Boias, quorum tribus CXII. fuisſe. *Ibidem* XI.

Novaria ex Vertacomacoris Vocontiorum hodieque pago, non (ut Cato exiſtimat) Ligurum.

Oppidum Orobiorum Barra. Unde Bargomates dictos. *Ibidem.*

Orobiorum ſtirpis eſſe Comum atque Bergomum, & Licini forum, & aliquot circa populos; ſed originem ſe ignorare. *Ibidem.*

XXXIV. Venetos Trojana ſtirpe ortos, Cenomannos juxta Maſſiliam habitasſe. *Ibidem* XIX.

Latini juris Euganeae gentes, quorum oppida XXXIV. Ex iis Triumpilini venalis cum agris ſuis populus. Deinde Camani compluresque ſimiles finitimis adtributi municipiis: Lepontii & Salaſi Tauriſcae gentis. *Ibidem* XX.

Ideo Graviſcae dictae ſunt, quod gravem aërem ſuſtinent. *Servius* X.

Alpes muri vice tuebantur Italiam. *Ibidem.*

Larius est locus vicinus Alpibus, qui per LX. tenditur millia. *Idem, Georg.* II.

A Philocteta condita jam pridem civitate Petilla murum tantum factum. *Idem AEn.* VII.

Haec Drepana, civitas Siciliae. *Ibidem.*

A laniis boves inmolatos priusquam caederentur, profugisse in Siciliam. *Idem* X.

Quia is locus montibus praestet, Praeneste oppido nomen dedit. *Idem* VII.

XXXV. Capenos Vejentum condidisse auxilio regis Propertii, qui eos Capenam, cum adolevissent, miserat. *Ibidem.*

Sabinos a Sabo, loci daemone, trahere originem: Sabinorum etiam mores populum Romanum secutum. *Idem* VIII. & *Dionysius* II.

Qui Pisas tenuerint ante adventum Etruscorum negat sibi compertum: sed inveniri Trachonem, Tyrrheno oriundum, postquam eorumdem sermonem acceperat, Pisas condidisse: cum ante regionem eamdem Teutones quidem Graece loquentes possederint. *Servius* X.

Albonem montem Albanum dictum. *Idem* XII.

Clypei Graecorum rotundi. *Idem* IV.

Tiburtum, ut Cato testimonium facit, a Catillo Arcade, praefecto classis Evandri, sicut Sextius, ab Argiva juventute. *Solinus* IX.

Cato, cum imperatorum nomina Annalibus describeret, eum (elephantum) qui fortissime proeliatus esset in Punica acie, Sutrum tradidit vocitatum, altero dente mutilato. *Plin.* VIII. 5.

Mos apud majores hic epularum fuit, ut deinceps qui adcubarent, canerent ad tibiam clarorum virorum laudes atque virtutes. *Cicero in Tuscul.*

Legiones Romanas in eum saepe locum profectas alacri animo & erecto, unde se numquam redituras arbitrarentur. *Idem, Catone.*

Multa auguria, multa auspicia, ne negligentia conlegii amissa plane & deserta. *Idem, de Divinat.*

Incerta ex quibus Orationibus aut Libris.

XXXVI. Tu, si verum subprimis, falsarius agnoscereris, si falsa confingis, mendax esse videris. *Isidor. Hisp.* DCCLIV.

Quod tibi deërit a te ipso mutuare. *Seneca* lib. V. de Benefic.

Qui nec orientem umquam solem viderunt, nec occidentem. *Idem* lib. XXII. *Epist.*

Vecti-

Vecticulariam vitam vivere, repente largiter habere, repente nihil. *Feſtus.*

Caduceatori nemo homo nocet. *Idem.*

Τὰς ἱϛορίας ἤ συγγράψαι φησὶν αὐτὸς ἰδίᾳ χειρὶ, καὶ μεγάλοις γράμμασιν, ὅπως οἴκοθεν ὑπάρχῃ τῷ παιδὶ πρὸς ἐμπειρίαν τῶν παλαιῶν καὶ πατρίων ὠφελεῖσθαι. Plutarch. in Catone pag. 348.

Qua arte natio ſua ſeparata ſeorſum.

Tertiato & quartato verba dicere prae metu. *Cariſius* lib. II.

Jure, lege, libertate, Republica communiter uti oportet: gloria atque honore quomodo ſibi quiſque ſtruxit.

Tetre aetatem. *Cariſius* lib. II.

Malitioſe iſtorum jura. *Ibidem.*

Veternoſus quam plurimum bibit, tam maxume ſitit. *Feſtus.*

Videor mihi in ſomnis laborare. *Seneca* lib. II. Declamat.

Praeda, quae capta eſt, viritim diviſa. *Feſtus.*

Imperabiliter. *Ibidem.*

AEſtate frigidum, hieme formidum. *Feſtus.*

Quod iter longius arduviuſque erat a curis. *Priſcianus* lib. III.

XXXVII. Speca adpoſita, qua aqua de via abiret. *Idem* lib. XV.

Quam molliſſimum eſt adoriuntur. *Servius AEneid.* IV.

Sub tela volantia. *Servius* XII.

Fenoribus coopertus eſt. *Gellius* lib. II. cap. 17.

Conſitoſus Victorioſus.

Mortualia gloſſaria. *Idem* lib. IV.

Et in Italia atras capras lacte album habere. *Cariſius* II.

Malum deligatum paraſtatae junctae (al. disligatum) *Iſidor.* XIX. 2.

In Italia Inſubrei terna atque quaterna millia Gallia ſuccidia habere; ſus uſque adeo pinguetudine creſcere ſolet, ut ſe ipſa ſtans ſuſtinere non poſſit, neque progredi uſquam. Itaque eas ſi quis quo trajicere velit, in ploſtrum inponit. *Varro* lib. II. *de Re Ruſt.*

Culignam in foeno Graeco ponito, ut bene oleat. *Feſtus.*

Ungulatos ungues. *Idem.*

Cloacale flumen. Veterina beſtia. *Idem.*

Aliorſum. Illorſum. Audacias. Ferocit. Fivere. Fruniſcor. Frunitum. Futare. Latitaverunt. Meritavere. Mihipte. Moſculis. Recipiem. Verberitate.

TERTIATO ET QUARTATO] Legendum *tertiata & quartata.* Apulejus lib. V. *Tertiata verba ſemianimi voce ſubſtrepens.* Servius interpretatur *rara*, ad illud Virgilii AEneid. III. *raris turbatus vocibus hiſco.* Ego puto eſſe dimidiata & truncata tertia quarta parte; qualia efferunt turbati & metuentes. A. POPMA.

ritate. Uls. Vopte. His jugeris. Raro. Secundo. Ungulatus. Pecuum. Circuum circa. *Idem.*

Dicem, Faciem. *Serg. in artem Donati. Quint.* lib. I. cap. 12.

XXXVIII. Felices arbores, *Cato dicit*, quae fructum ferunt; infelices, quae non ferunt. *Idem.*

Ideo propinquos feminis osculum dare, ut scirent an temetum olerent. *Plin.* XIV. & *Plutarch.*

Ad plebem, annonam inportunius flagitantem, hoc usus est exordio. Χαλεπὸν μὲν ἐστιν, ὦ πολῖται, πρὸς γαστέρα λέγειν, ὦτα οὐκ ἐχουσαν. *Plutarch.* in *Cat.* 340. b. *Plinius* lib. XIV. cap. 13.

Et in atrio & duobus ferculis epulabantur antiqui. *Servius* in lib. I. *AEneid.*

Deposita veste purpurea, feminas usas caerulea cum lugerent. *Idem* III.

De tribus partibus Politiae, Populi, Optimatium, Regiae potestatis, ordinatam fuisse Carthaginem. *Idem* IV.

Albonem montem, Albanum dictum. *Idem* XII.

Tribus universas jam regnante Tullio triginta fuisse. *Dionysius* lib. IV.

Larentiam meretricem, quaestu locupletatam, post excessum suum populo Romano agros Turacem, Semurium, Litirum & Salonium reliquisse: & ideo sepulcri magnificentia & annuae parentationis honore dignatam. *Macrob.* lib. I. cap. 10.

Si quis agrum suum passus fuerat sordescere, eumque indiligenter curabat, vineamque haberet derelictui, non id sine poena fuit. Si equum haberet gracilentum, *inpolitiae* notabatur. *Gell.* lib. IV. cap. 12.

Moris erat, ut qui magistratum petebant, hoc absque togis in indusio facerent. *Plutarch.* Quaest. *Roman* XLIX.

XXXIX. Αὐτὸς ὁ Κάτων καὶ τὸν πατέρα Μάρκον, ὡς ἀγαθὸν ἄνδρα καὶ στρατιωτικὸν ἐπαινεῖ, καὶ Κάτωνα τὸν πρόπαππον ἀριστείων πολλάκις τυχεῖν φησιν, καὶ πέντε πολεμιστὰς ἵππους ἐν μάχαις ἀποβαλόντα, τὴν τιμὴν ἀπολαβεῖν ἐκ τοῦ δήμου δι᾽ ἀνδραγαθίαν. Plutarch. in Catone 336.

Φησὶ γὰρ, αὐτὸς, ἑπτακαίδεκα γεγονὼς ἔτη τὴν πρώτην στρατεύσασθαι στρατείαν, περὶ ὃν Ἀννίβας χρόνον εὐτυχῶν ἐπέφλεγε τὴν Ἰταλίαν. Idem ibid.

Ἐσθῆτα μὲν γὰρ οὐδέποτε φησὶ φορέσαι πολυτελεστέραν ἑκατὸν δραχμῶν. πιεῖν δὲ καὶ στρατηγῶν καὶ ὑπατεύων τὸν αὐτὸν οἶνον τοῖς ἐργάταις. ὄψον δὲ παρασκευάζεσθαι πρὸς τὸ δεῖπνον ἐξ ἀγορᾶς ἀσσαρίων τριάκοντα· καὶ τοῦτο διὰ τὴν πόλιν, ὅπως ἰσχύοι τὸ σῶμα πρὸς τὰς στρατείας, ἐπίβλημα δὲ τῶν ποικίλων Βαβυλώνιον ἐκ κληρονομίας κτησάμενος,

μένος, εὐθὺς ἀποδέσθαι. Τῶν δὲ ἐπαύλεων αὐτοῦ μηδεμίαν εἶναι κεκονιαμένην· οὐδένα δὲ πώποτε πρίασθαι δοῦλον ὑπὲρ τὰς χιλίας δραχμὰς καὶ πεντακοσίας, ὡς ἂν οὐ τρυφερῶν οὐδ' ὡραίων, ἀλλ' ἐργατικῶν καὶ στερεῶν, οἷον ἱπποκόμων καὶ βοηλατῶν δεόμενος. Καὶ τούτους πρεσβυτέρους γενομένους ᾤετο δεῖν ἀποδίδοσθαι, καὶ μὴ βόσκειν ἀχρήστους. ὅλως δὲ μηδὲν εὔωνον εἶναι τῶν περιττῶν, ἀλλ' οὗ τις οὐ δεῖται, κἂν ἀσσαρίου πιπράσκηται, πολλοῦ νομίζειν. κτᾶσθαι δὲ τὰ σπειρόμενα καὶ νεμόμενα, μᾶλλον ἢ τὰ ῥαινόμενα καὶ σαιρόμενα. Idem 338.

Προτρέπων δὲ τὸν υἱὸν ἐπὶ ταῦτα, φησὶν, οὐκ ἀνδρὸς, ἀλλὰ χήρας γυναικὸς εἶναι, τὸ μειῶσαί τι τῶν ὑπαρχόντων. Idem 349.

Ὥσπερ νεανιευόμενος ἐπὶ τούτοις, καὶ τὸν ἵππον ᾧ πρὸς τὰς στρατείας ὑπατεύων ἐχρῆτο, φησὶν, ἐν Ἰβηρίᾳ καταλιπεῖν, ἵνα μὴ τῇ πόλει τὸ ναῦλον αὐτοῦ λογίζηται. Idem 339.

XL. Αὐτὸς δέ φησιν πλείονας εἰληφέναι πόλεις, ὧν διήγαγεν ἡμερῶν ἐν Ἰβηρίᾳ. Plutarch. in Cat. 342. a. confer Appian. & Polyb. de B. Hiſp. 466. Plutarch. Idem aliis verbis apud eundem in Apophthegm. 199.

Εἰς δὲ αὐτὸν ἐκ τῶν ἁλισκομένων οὐδὲν ἐλθεῖν λέγει, πλὴν ὅσα πέπωκεν ἢ βέβρωκε. Καὶ οὐκ αἰτιῶμαι (φησὶ) τοὺς ὠφελεῖσθαι ζητοῦντας ἐκ τούτων, ἀλλὰ βούλομαι μᾶλλον περὶ ἀρετῆς τοῖς ἀρίστοις, ἢ περὶ χρημάτων τοῖς πλουσιωτάτοις ἁμιλλᾶσθαι, καὶ τοῖς φιλαργυρωτάτοις περὶ φιλαργυρίας.

Πλεῖστον δὲ ταῖς πράξεσι ταύταις ὄγκον περιτέθεικε· καὶ φησὶ τοῖς ἰδοῦσιν αὐτόν ποτε διώκοντα καὶ παίοντα τοὺς πολεμίους, παραστῆναι, μηδὲν ὀφείλειν Κάτωνα τῷ δήμῳ τοσοῦτον ὅσον Κάτωνι τὸν δῆμον. αὐτόν τε Μάνιον τὸν ὕπατον, θερμὸν ἀπὸ τῆς νίκης ἔτι θερμῷ περιπλακέντα, πολὺν χρόνον ἀσπάζεσθαι καὶ βοᾶν ὑπὸ χαρᾶς, ὡς οὔτ' ἂν αὐτὸς, οὔτ' ὁ σύμπας δῆμος ἐξισώσειε τὰς ἀμοιβὰς ταῖς Κάτωνος εὐεργεσίαις. Plutarch. 344.

Ἐκτᾶτο λίμνας, ὕδατα θερμὰ, τόπους κναφεῦσιν ἀνειμένους, ἐργατησίαν χώραν ἔχουσαν αὐτοφυεῖς νομὰς καὶ ὕλας. ἀφ' ὧν αὐτῷ χρήματα προσῄει πολλὰ, μηδ' ὑπὸ τοῦ Διὸς, (ὥς φησιν αὐτὸς,) βλαβῆναι δυναμένων. Idem 349.

Ὅς γε καὶ Σωκράτη φησὶ λάλον καὶ βίαιον γενόμενον ἐπιχειρεῖν ᾧ τρόπῳ δυνατὸν ἦν, τυραννεῖν τῆς πατρίδος, καταλύοντα τὰ ἔθη, καὶ πρὸς ἐναντίας τοῖς νόμοις δόξας ἕλκοντα καὶ μεθιστάντα τοὺς πολίτας. τὴν δ' Ἰσοκράτους διατριβὴν ἐπισκώπτων, γηρᾶν φησὶ παρ' αὐτῷ τοὺς μαθητὰς, ὡς ἐν ᾅδου χρησομένους ταῖς τέχναις. καὶ δίκας ἐροῦντας. Idem pag. 350.

Ὁ δὲ πρεσβύτερος υἱὸς ἐτελεύτησε στρατηγῶν. καὶ μέμνηται μὲν αὐτοῦ πολλάκις ἐν τοῖς βιβλίοις ὁ Κάτων, ὡς ἀνδρὸς ἀγαθοῦ γεγονότος. Plutarch. in Cat. 351.

M. Porcii Catonis de Re Militari Liber.

XLI. Scio ego, quae ſcripta ſunt, ſi palam proferantur, multos fore

qui vitilitigent: ſed ii potiſſimum qui verae laudis expertes ſunt: eorum ego orationes ſino praeterfluere. *Plinius in Praefatione.*

Quam gladiator diſciplinoſus. *Nonius*, *Diſciplin.*

Quom magiſtratus nihil audet imperare, ne quid conſul auſpicii peremat. *Feſtus*, *Peremere.*

Ut populus ſua opera potius ob rem bene geſtam coronatus ſupplicatum eat, quam re male geſta coronatus veneat. *Gellius* lib. VII. cap. 4.

Inde partem equitatus atque ferentarios praedatum miſit. *Nonius*, *Ferentarii.*

Procubitores dicuntur fere velites, qui noctu cuſtodiae cauſſa ante caſtra excubant, cum caſtra hoſtium in propinquo ſunt. *Feſtus*, *Procubitores.*

Ferentarios eos eſſe qui tela ac potiones militibus pugnantibus miniſtrabant. *Idem*, *Velites.*

Sive forte opus ſit cuneo, aut globo, aut forcipe, aut turribus, aut ſerra, uti adoriare. *Idem*, *Serra proeliari dicitur.*

Tertia e caſtris eductio celeris properaque eſt. *Feſtus*, *Properam pro celeri*, *ac ſtrenuo.*

Una depugnatio eſt fronte longo, quadrato exercitu. *Nonius*, *Frons maſcul.*

Primo pedites quatuor agminibus, equites duobus antibus ducas. *Jun. Philarg. in IV. Georg.*

Satis celeris ſis in tempore. *Priſc.* VII.

Adcenſos miniſtratores Cato eſſe ſcribit. *Varro de L. Lat.* IV.

In furto comprehenſis inter commilitones dextras eſſe praeciſas, aut ſi lentius animadvertere voluiſſent, [a] in principiis ſanguinem miſſum. *Frontinus* I. 4. *Strategem.*

M.

QUI VITILITIGENT] *Vitilitigo*, vitupero. Unde *vitilitigator*, ex vitio & litigator, ut *vitio pater*, qui e compreſſu alienae mulieris, non uxoris. Ovidius:

Ut vitio factus ſit pater ille meo.

Martialis:

Huic ſemper vitio pater fuiſti.

A. POPMA.

UNA DEPUGNATIO EST] Haec verba tranſcripſit Vegetius in lib. III. de Re militari, ubi VII. genera depugnationum explicat. A. POPMA.

ANTIBUS DUCAS] *Antes* vocat extremos ordines exercitus, inter quos ſtant duces, ſicut in vinea ſunt Antes στιχοὶ ἀμπέλων apud Virgilium. Vegetius, Ibidem: *Dux qui praecipuam ſuſtinet poteſtatem inter equites & pedites in parte dextra ſtare conſuevit. Hic enim locus eſt, in quo tota acies gubernatur; ex quo rectus eſt liberque procurſus. Ideo autem inter utroſque conſiſtit, ut & conſilio regere, & autoritate tam equites quam pedites ad pugnam poſſit hortari.* A. POPMA.

IN FURTO COMPREHENSIS] Poena ignominiae militaris gravior erat Dextrae praeciſio, in contuberniis inter commilitones: lenior, ſanguinis miſſio

a IN PRINCIPIIS SANGUINEM] Alii, *in principes*, *ſanguinem*, id eſt in principales milites. PONT.

M. Porcii Catonis de Liberis Educandis Liber.

XLII. Nutrix haec omnia faciebat in verbenis ac tuba, ſine hoſtiis, ut Deli ad Apollinis Genetivi aram. *Macrob.* lib. III. cap. 5.

M. Porcii Catonis Carmen de Moribus.

Avaritiam omnia vitia habere putabant: ſumtuoſus, cupidus, eligans, vitio inritus qui habebatur, is laudabatur. *Gell.* lib. XI. cap. 2.

Veſtiri in foro honeſte mos erat, domi quod ſatis erat. Equos carius quam coquos emebant. Poëticae artis honos non erat. Si qui in ea re ſtudebat, aut ſeſe ad convivia adplicabat, is Graſſator vocabatur. *Ibidem.*

Nam vita humana prope uti ferrum eſt: ſi exerceas, conteritur; ſi non exerceas, tamen rubigo interficit. Idem homines exercendo videmus conteri: ſi nihil exerceas, inertia atque torpedo plus detrimenti facit, quam exercitio. *Ibidem.*

M. Porcii Catonis Praecepta ad Filium.

XLIII. Dicam de iſtis Graecis ſuo loco, Marce fili, quid Athenis exquiſitum habeam, & quod bonum ſit eorum literas inſpicere, non perdiſcere. Vincam nequiſſumum & indocile genus illorum; & hoc puta vatem dixiſſe: quandocunque iſta gens ſuas literas dabit, omnia corrumpet: tum etiam magis, ſi medicos ſuos huc mittet. Jurarunt inter ſe, Barbaros necare omnes medicina: ſed hoc ipſum mercede faciunt, ut fides iis ſit, & facile diſperdant. Nos quoque pictitant Barbaros, & ſpurios, noſque ma-

miſſio in principiis coram concilio. Principia enim erant pars caſtrorum, ubi jus reddebatur, aquilae & ſigna adſervabantur. Utriuſque poenae, praeter Catonem, veteres autores meminerunt: illius Livius lib. XXXV. Valerius lib. II. cap. 7. Ammianus lib. XXIX. hujus Gellius lib. X. & alii. A. Popma.

Carmen de moribus] Hic liber non fuit ſcriptus verſibus, ſed habuit certa quaedam capita, brevibus verbis deſcripta, ut diſci & recitari poſſent. Ex eo titulus *Carmen.* ſicut apud Ciceronem II. de Legibus lib. XII. Tabul. appellatur *Carmen neceſſarium.* Et pro Muraena formulae Juriſconſultorum, Carmina, apud Livium *horrendi carminis lex*, Appii Caeci ſententiae, *Carmina*, in epiſt. De Republica ordinanda, ubi plura dixi in Scholiis Salluſtianis. Porro hujus libri titulus fortaſſis occaſionem dedit, ut Catoni inſcriberentur Diſticha de moribus, quae ſunt Dionyſii Catonis. A. Popma.

Grassator vocabatur] *Graſſari* antiqui ponebant pro adulari, teſte Feſto: qua notione dixit Horatius lib. II. Sat. V. *Obſequio graſſare*, & Livius lib. XLV. *qui aſſentando multitudine graſſantur.* Hinc *Graſſator* dicebatur, qui divites & potentiores quovis officii genere, non aperte, ſed quaſi ex inſidiis captabat, ut poëtae, paraſiti, & alii ſectatores epularum, quos Phocylides vocat *τραπεζοκόρυς*, *menſarum tonſores.* A. Popma.

Praecepta ad filium] Praecepta erant diverſi generis. De cura valetudinis. De agricultura.

magis quam alios Opicos adpellatione foedant. Interdixi tibi de Medicis. *Plinius* lib. XXII cap. 1.

Subjicit qua medicina ufus & fe, & conjugem ufque ad longam fenectam perduxerit: profiteturque effe etiam Commentarium fibi, quo medeatur filio, fervis, familiaribus. *Ibidem.*

Rheticam uvam Cato praecipue laudat in libris ad filium. *Servius Georg.* II.

Lepus multum fomni adfert, qui illum edit. *Diomed.* lib. I.

Ex dolore, ex febri, ex fiti, ex medicamentis bibendis, ex cataplafmatis, ex alvo lavando. *Prifcianus* VII.

Senilem juventam praematurae mortis effe fignum. *Plin.* lib. VII. cap. 2.

Ille Imperator; tu illi ac caeteris mediaftinus. *Nonius.*

Orator eft, Marce fili, vir bonus, dicendi peritus. *Seneca* lib. I. *Declamat.*

Vir bonus eft, Marce fili, colendi peritus: cujus ferramenta fplendent. *Servius Georg.* I.

M. Porcii Catonis Commentarii Juris Civilis.

XLIV. Mundo nomen inpofitum eft ab eo mundo, qui fupra nos eft. Forma enim ejus eft, ut ex iis qui intravere cognofci potuit, adfimilis illi. *Feftus.*

M.

ra. De re militari. De arte dicendi; de qua Catonem primum aliquid praecepiffe teftatur Quintil. lib. I. A. Popma.

Opicos adpellatione foedant] Idem eft in excerptis. Opici, ii qui & Ofci, fuere populi Italiae, foedi & infames frequentiffimo ufu libidinum fpurcarum, tefte Fefto. Aufonius: *Opicus Magifter.* A. Popma.

Lepus multum] Hunc locum refpicit Plinius lib. XXVIII. cap. 19. *Somnos fieri lepore fumto in cibis Cato arbitratur.* Ex qua perfuafione quidem conciliando fomno leporinas aures pulvino fupponunt, alii leporis pedes nocturno pileolo applicant. A. Popma.

Vir bonus] Citat ex *Orat.* Catonis ad filium. Sed alibi ex *Libro.* Wasse.

Commentarii] De Catonis vita vide Plutarchum, Nepotem, A. Victorem. Elogia ejus varia extant apud Plin. VII. 27. Vide Valer. Maximum VIII. 7. aliofque. Florere caepit Bello Punico II. in quo fub ductu & aufpiciis Fabii illius Maximi ftipendia meruit. Vitam produxit ufque ad Bellum Punicum III. Scripfit Origines ante Confulatum, quem geffit cum Val. Flacco anno U. C. DLIX. ut ex verbis Oppii apud Livium lib. XXXIV. colligitur. Corn. Nepos hofce libros, *Hiftorias* vocat, ideoque fruftra eft Colerus in notis ad I. Hift. Salluftii, qui Orationem ejus de Bello Carthaginienfi diverfum ab Originibus opus exiftimat, quam Epitomator Livii *Annalibus ejus inclufam* fuiffe diferte memorat. Unde apparet tam Nonium quam Charifium (quum ad eandem Hiftoriam provocant) Origines Catones defignaffe. Quaeftor fuit Scipioni Africano annos natus XXIIX. U. C. DXLVIII. quadriennio poft AEdilis plebis cum Cajo AElio, qui male in Nepotis fragmento C. Helvius appellatur. Sardiniam provinciam Praetor obtinuit U. C. DLV. Conful cum Flacco Matronis cultum Oppia lege ademptum reftituit, exftat ejus Oratio hac de re apud Livium lib. 23. U. C. DLIX. De Sardinia triumphavit DLXII. Legatus Manii Acilii Glabrionis de

M. Porcii Catonis Epistolae.

Cato ad Popillium (*Sarisberiensis Pompilium. Forte P. AEmilium*) scripsit, ut si eum patiatur in exercitu remanere, secundo eum obliget militiae sacramento: quia priore amisso, jure cum hostibus pugnare non poterat. *Cicero Offic.* I.

Ad M. Filium.

Scribit se audisse eum missum factum esse a Consule, cum in Macedonia bello Persico miles esset. Monet igitur ut caveat ne proelium ineat. Negat enim jus esse, qui miles non sit, cum hoste pugnare. *Ibidem.*

Καὶ Κάτωνος αὐτοῦ φέρεταί τις ἐπιστολὴ πρὸς τὸν υἱὸν, ὑπερφυῶς ἐπαινοῦντος τὴν περὶ τὸ ξίφος φιλοτιμίαν αὐτοῦ καὶ σπουδήν. Plutarch. in Catone.

Incerta ex qua Epistola.

Quia saepe utiles videntur praedonculi. *Festus*, in V.

Mansues ad. *Idem*, in V.

de Thermopylarum jugis hostes depulit DLXIX. Censor, L. Q. Flamininum viri Consularis fratrem, Lentulum, aliosque Senatu movit. DC. Galbam incusavit. DCIV. Orationem habuit de Carthagine delenda. Nec est quod quis auctoritate Plutarchi motus harum fragmenta spuria esse contendat, ea enim Catonem minorem respiciunt. Vid. pag. 770. De ejus stylo extat inprimis Ciceronis judicium in Bruto & Oratione pro Plancio & Vell. Paterculi libro I. cap. 17. quibus adde Plutarchum pag. 337. & 339. Appianum pag. 464. & Suidam in V. Κάτων, cujus verba de Scipione (ut id obiter moneam) ex Plutarcho desumta sunt. Agellius denique lib. X. cap. 3. quaedam loca ex ejus Orationibus cum Graccho & Cicerone committit. Librum ejus de re militari extitisse sua aetate putabat Johan. Sarisberiensis lib. VI. cap. 19. deceptus, ut videtur, Vegetii verbis qui eundem transcripsit. Excerpta ex ejus Originibus ab Annio inter genuina fragmenta locum habere non concessi, quamvis ab Ausonio Popma hic inmerentibus honos habitus sit. Quem porro adeat, qui bonas horas male collocare studet. Wasse.

Ad M. Popillium] M. Popillius Laenas Cos. Liguriam sortitus provinciam, *ibi res bene gessit*, ait Livius. In ejus exercitu Catonis filius tiro militabat. Quadriennio post, Paullo AEmilio Imperatore in Macedonia bello Persico miles fuit; ut refert Cicero lib. I. Officiorum: etsi ejus verbis explicandis & restituendis docti viri valde laborant. A. Popma.

Pugnare] Locum exscripsit Sarisber. apud quem non apparent, *Adeo summa erat observatio in bello movendo.* Wasse.

ΣΠΟΥΔΗΝ] Hanc rem varie narrant Historici. Plutarchus dicit, eum non prius irruptionem in hostes tentasse, quam convocasset commilitones. Justinus equo delapsum narrat lib. XXXII. 2. quo in loco, pro, *citius corpore collecto*, Vincentius Bellovacensis legit, *citus*, & paulo post, *ad illum unum opprimendum*, inferius adhuc, *caeteri mirati & imitati*, Dein, paucis interjectis, *Samothraciam fertur*, postremo, *ad Consules reduxit.*

M. Porcii Catonis. Orationes.
Dierum Dictarum Consulatu suo.

XLV. Atque quamquam multa nova miracula fecere inimici mei: tamen nequeo desinere mirari eorum audaciam, atque confidentiam. *Caris.* lib. II.

Video te quanto secus ego fecerim. *Ibidem.*

Secus aetatem agerem, quam illi egissent. *Ibidem.*

Ei rei dant operam, ut mihi falso maledicatur. *Ibidem.*

Ego mihi monumenta haec sempiterno posui, quae cepi. *Ibidem.*

Egoque jampridem cognovi, atque intellexi, atque arbitor, Rempublicam curare industrie, summum periculum esse. *Ibidem.*

Omnia ab integro paranda erant. *Servius* Ecloga IV. *Caris.* II.

Laudant me maxumis laudibus, tantum navium exercitum, tantum commeatum non opinatum esse quemquam hominem maturrume comparare potuisse.

Tam maturrume comparavisse. *Ibidem.*

Deinde postquam Massiliam praeterimus, inde omnem classem ventus auster lenis fert: mare velis florere videres ultra angulum Gallicum.

Idem gladium manu excussum dicit, cui favet Plutarchus: Valerius autem Maximus III. 2. 16. & Frontinus IV. 5. e vagina elapsum. Verba Valerii sunt: *Qui cum ab hoste in acie vehementi periculo peteretur*; sed MS. Bib. Pub. Cantab. legit, *vehementer parvulo peteretur.* sequitur tamen, *periculo oppressus:* unde nihil temere de hac lectione statuendum. Alii equo etiam delapsum memorant. WASSE.

ORATIONES] M. Cato orationes scripsit adolescens, cum in foro & caussis agendis versaretur, autore Cornelio Nepote. Itaque quod apud Ciceronem in libro de Senectute ita loquitur, anno antequam mortuus est: *Causarum illustrium quascumque defendi, nunc quam maxume conficio Orationes:* hoc ad eas orationes pertinet, quas in libris Originum inseruit, sane multas & luculentas, ut pro Rhodiensibus, In Serg. Galbam. Fuerunt autem orationes Catonis in universum CL. in quibus & pro se multa, & pro aliis, & in alios.

Nam vetus ille Cato dignum quemcumque lacessim
Adpellare, quod ipse sibi non conscius esset.

Inquit Lucillius lib. XIV. Satyrae, quod est testimonium plenae & verae laudis. A. POPMA.

DIERUM DICTARUM] Non uno titulo citatur haec Oratio. Nam Festus V. *mediocriculus*, *In Consulatu*, & in *recto*, *In dissertatione Consulatus.* Cui Charisius pag. 179. & alibi frequenter addit, *dierum dictarum de C. S.* licet alibi bis omittat, pag. 195. & 196. WASSE.

EGO MIHI MONUMENTA] Extat hodieque in Hispania a Catone positi monumenti Inscriptio, sane digna immortalitate:

PALLADI VICTRICI SACRUM.

HIC HOSTIUM RELIQUIAS PROFLIGAVIT CATO UBI SACELLUM MILO ARTIFICIO CONDITUM ET AEREAM PALLADIS EFFIGIEM RELLIQUIT.

PAREANT ERGO ET NOSCANT OMNES SENATUS VEL POPULI ROMANI IMPERIUM DEORUM NUMINE ET MILITUM FORTITUDINE ET TUERI ET REGI. A. POPMA.

MARE VELIS FLORERE] Verbum *Floreo* veteres ad varias res transtulisse annotavit Servius. Hinc Cato *mare velis florere videres*, Lucret. *florebat navibus pontus;* &, *urbes pueris florere videmus.* Virgil.

—— *florentes aere catervas.*

A. POPMA.

ANGULUM GALLICUM] Livius vocat *Sinum Gallicum*, ut Strabo Γαλάτικον κόλπον: qui illum duplicem

cum. Ad illum enim atque Rufcinonem deferimur. Inde noctu aura profecti fumus.

Mihi atque claffi obviam fiunt. *Ibidem.*

Ita hos fert ventus ad priorem Pyrenaeum quos projicit in altum. *Gell.* lib. IV. cap. 17.

XLVI. Eas res non poffe fuftineri, nifi eo praefidia magna frumentumque mittatur. Nam ita dicunt palam neceffe effe obturata. *Carifius* lib. II.

Omnia tumultu plena, fimul hoftium copiae magnae contra me fedebant, ufquequaque laceffebamur. *Ibidem.*

Interea ad focios noftros fedulo difpertieram, alio frumentum, alio legatos, alio literas, alio praefidium ufquequaque. *Ibidem.*

Poftquam aufpicavi, atque exercitum adduxi pone vorfus caftra hoftium. Villa eft patrui, hic age, eft ubi ftas. Pone verfum illac mare eft. *Ibidem.*

Noftros pone vorfus, hoftes effe ab dextra parte. *Ibidem.*

Jam apud vallum noftri fatis agebant. *Ibidem.*

Id ego primo minus animadvorti, veniunt, iterum atque (etiam) tertium tumultuofius. *Ibidem.*

Eam ego viam pedetentim tentabam. *Ibidem.*

Ridibundum magiftratum gerere. pauculos homines, mediocriculum exercitum obviam duci. *Feftus.*

Me folicitum atque exercitum habitum effe, atque porro fore. *pro*, longius. *Carifius* lib. II.

Itaque porro in Turtam proficifcor, fervatum illos. *Ibidem.*

Inde pergo porro ire in Turtam. *Ibidem.*

Item

plicem facit: unum majorem, quem excipit mare Italicum, claudens meridionale latus Galliae, in quo fitae funt Maffilia & Narbo urbes: alterum minorem illi oppofitum, Britanniam verfus & feptentrionem. A. Popma.

Ruscinonem deferimur] Ita legitur apud Carifium ex noviffima editione Putfchii. Rufcinonem fluvium & urbem cognominem memorat Strabo lib. IV. Ptolomaeus Rufcionem fluvium vocat, urbem Rufyonem, utrumque corrupte. Polybius per y fcribit Ῥυσκύων. A. Popma.

Eas res non posse] Forte loquitur de legatione Ilergetum, qui ad Catonem Cof. miferunt, querentes caftella fua ab Hifpanis oppugnari, nec fpem ullam effe refiftendi nifi praefidio Romanus miles effet, Livius. A. Popma.

Postquam auspicavi] Idem refert Livius his verbis: *Nocte, media, cum aufpicio operam dediffet, profectus, ut locum quem vellet priusquam hoftes fentirent, caperet, praeter caftra hoftium circumducit, & prima luce acie inftructa fub ipfum vallum tres cohortes mittit.* A. Popma.

Satis] Hoc eft *intente*, inquit Charif. Wasse.

Itaque porro in Turtam] Turditania, Hifpaniae regio, quae & Baetica vocatur, Catoni hic dicitur *Turta*: ficut incolae ejus ab Artemidoro nominantur Τέρδοι καὶ Τερτύτανοι, ut autor eft Stephanus. Vidend. Ptolomaeus, Strabo; & de bello in Turditania gefto, cujus hic mentio, Livius lib. XLIII. A. Popma.

Item uti a Thermopylis atque ex Asia, maxumos tumultus maturissime disieci, atque consedavi. *Ibidem.*

Recto fronte caeteros sequi si norit. *Festus.*

Qui maxumis vocibus, ac vicissim. *Carisius* Lib. II.

Si cuperent hostes fieri, temere fieri non possent. *Ibidem.*

Censores qui posthac fient, formidolosius, atque segnius, atque timidius pro Republica nitentur. *Ibidem.*

QUOM IN HISPANIAM PROFICISCERETUR.

XLVII. NAVITÆ.... vinum atque oleum u.... *Festus.*

Tres servos solos ex urbe duxisse. Quoniam ad Villam Publicam venerat, parum visum qui uteretur, jussisse duos pueros in foro de mensa emi, eos quinque in Hispaniam duxisse. *Apulejus in Apologia.*

PRO SE CONTRA C. CASSIUM.

Atque evenit ita, Quirites, uti in hac contumelia, quae mihi per hujusce petulantiam factum itur, rei quoque publicae medius fidius miserear, Quirites. *Gellius* Lib. X. Cap. 15.

PRO

ITEM UTI A THERMOPYLIS] Haec gessit quadriennio post AEdilitatem, M. Attilio Cos. Trib. militum, in bello contra regem Antiochum, ut Plutarchus fusius narrat. Meminit & Cicero de senectute. A. POPMA.

NAVITÆ . . . . VINUM] Locus mutilus apud Festum. ita forte restituendus: *Navitae quod habebant vinum atque oleum, usus tantum eo sum.* Ad quem locum respexit Plinius lib. XIV. Cap. 13. cum inquit: *Cato cum in Hispaniam navigaret, unde cum triumpho rediit: Non aliud*, inquit, *vinum bibi, quam remiges.* A. POPMA.

TRES SERVOS SOLOS] Plutarchus in Catone: *Ἦσαν γὰρ πέντε θεράποντες ἐπὶ στρατείας σὺν αὐτῷ. τούτων εἷς, ὄνομα Πάκκος, ἠγόρασε τῶν αἰχμαλώτων τρία παιδάρια*, &c. p. 342. A. POPMA.

AD VILLAM PUBLICAM] Villa publica extra urbem erat hospitio magistratibus cum imperio in provincias exeuntibus, ut hic locus indicat, & Legatis exterarum gentium, vetitis urbem ingredi. Livius lib. XXXIX. de legatis Carthaginiensium: *Quibus vetitis urbem ingredi, hospitium in Villa Publica, Senatus ad aedem Bellonae datus est.* & lib XLIII. *Macedones deducti extra urbem in Villam Publicam, ibique iis locus, & lautia praebita.* Erat etiam intra Urbem in campo Martio, in quam magistratus qui comitiis praeerant, secedebant. Varro lib. III. de Re rustica: *Villae Publicæ utamur umbra.* A. POPMA.

DE MENSA EMI] Erant in foro mensae publicae argentariorum, a quibus non modo pecuniae numeratio, sed etiam rerum privatarum venditio fiebat. Apulejus lib. VIII. Metamorph. *Collatitia stipe de mensa paratus.* A. POPMA.

QUINQUE] Sic Plutarch. in ejus Vita. 342. WASSE.

PRO SE CONTRA C. CASSIUM] Hanc orationem an intelligunt Livius & Plutarchus, cum tradunt Catonem LXXXVI. vitae anno caussam dixisse, ipsum pro se oravisse scripsisseque? Sane C. Cassius Longinus circa id tempus in Republica fuit, idem Consul, idem Censor. A. POPMA.

FACTUM ITUR] *Contumeliam facere* in oratione Antonii reprehendit Cicero, negatque Latine dici. Utitur tamen Cato hic; & Metellus Numidicus oratione De triumpho suo. *Majorem injuriam atque contumeliam facit.* Quin & Plautus Asinaria, & Terent. Phormion. A. POPMA.

PRO

PRO L. TURIO CONTRA CN. GELLIUM.

Propter tenuitatem & plevitatem. *Nonius.*

Atque ego a majoribus memoria ſic accepi, ſiqui quid alter ab altero peteret, ſi ambo pares eſſent, ſive boni, ſive mali eſſent, quod duo res geſſiſſent, uti teſtes non intereſſent, illi unde petitur ei potius credendum eſſe. Nunc ſi ſponſionem feciſſet Gellius cum Turio, Ni vir melior eſſet Gellius quam Turius, nemo opinor tam inſanus eſſet, qui judicaret meliorem eſſe Gellium, quam Turium. Si melior eſt Gellius Turio, potius oportet credi unde petitur. *Gellius* Lib. XIV. Cap. 9.

PRO LUCIO ANTONIO.

XLVIII. Beneficii poſtridie juſſiſti adeſſe in diem, ex die non auſi recuſare. *pro* auſus ſum. *Priſc.* XX. pag. 868.

PRO L. CÆSARE AD POPULUM.

Quod ego me ſpero oſtenturum. *Idem* lib. X.

PRO

PRO L. TURIO] Vera hujus Orationis Epigraphe exſtat apud Gellium, XIV. 2. cujus verba, quoniam ad fragmenti elucidationem pertinent, adſcribam: *Utare M. Catonis, prudentiſſimi viri, conſilio: qui in Oratione, quam pro L. Turio contra Cn. Gellium dixit, ita eſſe a majoribus memoriae traditum, obſervatumque ait, ut ſi, quod inter duos actum eſt, neque tabulis, neque teſtibus planum fieri poſſit: tum apud judicem, qui de ea re cognoſceret, uter ex iis vir melior eſſet, quaeretur, & ſi pares eſſent, ſeu boni pariter ſeu mali, tum illi, unde petitur, crederetur, ac ſecundum eum judicaretur.* Ubi Salmaſ. pro, *ſi ambo* legit, *ſive ambo* & pro, *uti teſtes*, *ubi teſtes*, &, rationibus expenſis, contra Favorinum pronunciat. Hinc etiam emendes Nonium Marcellum in *plevitatem*, qui Catonis Orationem pro Veturio laudat, male, ni fallor, pro, *pro Turio*. Cato enim contra Veturium ſcripſit, ſive, ut ipſe Nonius in *duritudo*, *In Veturium*, in Lucium nempe illum, quem omiſſi ſacrificii reum fuiſſe colligimus ex Priſciano, Feſto, aliiſque. Huic conjecturae fidem facit Gellius XVII. 2. quem ſolens & more ſuo transſcripſit Nonius, hoc eſt, ſumma incuria. Tu vero, Lector, pro, *imprudentiam*, repone *impudentiam*. WASSE.

QUOD DUO RES GESSISSENT] Rei appellatio ad omnem contractum & obligationem pertinet, ut ait Ulpianus tit. De verborum ſignific. cap. VI. unde *Res geſſiſſe* pro *contraxiſſe*: ſed differentiæ cauſſa qui ſtipulatus, reus ſtipulandi, qui ſpondet, reus promittendi, qui credit, reus credendi, qui ſatis accipit, reus ſatis accipiendi, dicitur, titulo De verborum obligatione, & titulo De duobus reis. A. POPMA.

ILLI UNDE PETITUR EI POTIUS] Veteres *Reum debendi*, a quo pecunia in judicio tanquam debita petebatur, vocabant, *unde petitur*. Cicero ad Trebatium libro VII. Epiſtolarum, & de Oratione libro I. *Poſtulabam ut illi, unde petitur, vetus atque uſitata exceptio daretur, cujus pecuniae dies fuiſſet.* Notandum autem hic exemplum geminatarum vocum: *Illi unde petitur ei.* Cui ſimile illud Scaevolae ad SC. Trebellianum, *Quaeſitum eſt, an Septicio filio defuncto intra viceſimum annum ſine liberis, hoc fideicommiſſum, utrum pro portionibus haereditatis ad fratrem & ſororem ejus pertineat.* A. POPMA.

L. CAESARE] Cave confundas hanc Orationem cum illa quam, rogatu Lucii Caeſaris, in gratiam trecentorum Nobilium Catonem ſcripſiſſe narrat Plutarchus p. 791. nam illa erat Catonis minoris, & iſte Lucius fuit Caji Caeſaris Dictatoris propinquus. WASSE.

Pro L. Caesetio.

Audite, ſultis, milites, ſi quis veſtrum in bello ſuperfuerit, ſi quis non invenerit pecuniam, egebit? *Feſtus.*

In Tib. Sempronium longum exsulem.

Quid ſi vadimonium capite obvoluto ſtitiſſet. *Gellius* lib. II. Cap. 14.
Si poſſet auctio fieri de artibus tuis, quaſi ſuppellectilis ſolet. *Priſcianus* lib. VI. pag. 724.

In Q. Minucium Thermum.

XLIX. Erga Rempublicam multa beneficia ratiſſuma atque gratiſſuma. *Feſtus.*
Sed a benefactis atque ab optumis artibus fugit quam maxuma fugela, perpetuiſſumo curriculo. *Priſcianus* lib. III.
Poſtquam diutius fitur. *Idem* lib. III.
Mortuus eſt, ſepelitus eſt. *Idem* lib. X.

In Q. Minucium Thermum de quaestione in Ptolomaeum minorem.

De Ptolomæo, rege optumo & beneficentiſſimo. *Idem* III.

Per

In Tiberium] Illum neſcio an intelligat Proconſulem, cujus legatus Cato in Thracia & ad Danubium fuit, teſte Plutarch. in Catone. 342. cujus etiam Elogium habes in Vita Marcelli p. 300. titulus ejus concipitur apud Gellium II. 14. in hunc modum: *In Libro vetere Marci Catonis, qui inſcribitur, Contra Tiberium exſulem.* Priſcianus unus illum integrum conſervavit lib. VI. p. 724. ubi MS. A. pro, *artibus tuis*, habet, *ſuis.* Wasse.

Quid si vadimonium] Significat reum fuiſſe criminis capitalis, aut turpis. Nam in periculo, vel re turpi, caput operiebant: de hoc teſtis Gellius, apud quem Julianus rhetor, amatorios verſus recitaturus, *Permittite mibi quaeſo*, inquit, *operire pallio caput, quod in quadam parum pudica oratione Socratem feciſſe ajunt.* De iſto Plautus Moſtellaria:

Capite convoluto ut fugiat cum ſummo metu.

Livius lib. III. *In domum ſe, propinquam foro, infeſtis adverſariis, capite obvoluto recepit. Vadimonium ſtitiſſe*, dicit Cato: *vadimonio ſiſtere*, Apulejus lib. IX. A. Popma.

Ratissuma atque gratissuma] Multa ſunt in his reliquiis verborum pariter & ſententiarum lumina, digna laude ac notatione. Contende haec cum illa Ciceronis pro Cluentio: *In hac calamitoſa fama quaſi in aliqua pernicioſiſſima flamma.* A. Popma.

De Ptolomaeo minore] Hic eſt Ptolomaeus minor, cognomento Euergetes II. ſive Phyſcon, ſeptimus AEgypti Rex, ſucceſſor Philometoris fratris: de quo Livius in Epitom. Lib. XLVII. & LII. Juſtin. Lib. XXXVIII. Strab. ult. Athenaeus Lib. IV. & XII. qui teſtantur fuiſſe tyrannorum omnium crudeliſſimum. Cato hac oratione illum eaagitavit, ſimul & Q. Thermum, qui miſſus Quaeſitor, malitioſe & negligenter quaeſtionem exercuit, quaſi Sequeſter inter regem & populum veniſſet. Itaque duplex orationis argumentum, de Ptolomaeo minore, de Thermi quaeſtione, ex Priſciano lib. VI. A. Popma.

Rege optumo] Ptolomaeo Philometori hoc elogium tribuit: cui Euergetes frater ſucceſſit.

Livius

Per deos inmortales nolite vos ſequeſtro ponere. *Gell.* lib. XX. Cap. 10.

Sed ſi omnia dolo fecit, omnia avaritiae atque pecuniae cauſſa fecit, ejuſmodi ſcelera nefaria, quae neque inſecendo, neque legendo audivimus, ſupplicium pro factis dare oportet. *Idem* lib. XIIX. Cap. 9.

Quantoque ſuam vitam ſuperiorem, atque ampliorem, atque antiquiorem animum inducent eſſe quam innoxiorem.

IN Q. M. THERMUM DE SUIS VIRTUTIBUS.

L. Ego jam a principio in parſimonia, atque in duritia, atque induſtria omnem adoleſcentiam meam abſtinui, agro colundo, ſaxis Sabinis, ſilicibus repaſtinandis, atque conſerundis. *Feſtus.*

Quid mihi fieret, ſi non ego ſtipendia in ordine omnia ordinarius meruiſſem ſemper? *Idem.*

Primanus Tribunus. *Idem.*

M. Fulvio Conſuli Legatus miſſus ſum in AEtoliam, propterea quod ex AEtolia complures venerant, AEtolos pacem velle: de ea re Oratores Romam profectos. *Idem.*

Cum eſſem in provincia Legatus, quamplures ad Praetores & Conſules vinum honorarium dabant: numquam accepi, nec privatus quidem. *Iſidorus* lib. XX. *Orig.*

Aliud

Livius lib. LII. *Ptolomaeus in caput graviter vulneratur; inter curationem, dum oſſa medici terebrare contendunt, exſpiravit: atque ita in locum ejus frater, minor Ptolomaeus, qui Cyrenis regnabat, ſucceſſit. De ejus morte fortaſſis accipiendum Catonis fragmentum, Mortuus eſt, ſepelitus eſt.* A. POPMA.

EJUSMODI SCELERA NEFARIA.] Haec ſcelera Ptolomaei minoris ſive Euergetis refert Juſtinus lib. XXXVIII. *Infeſtus omnibus, ſtatim ubi Alexandriam ingreſſus eſt, fautores pueri trucidari juſſit: ipſum quoque, die nuptiarum, quibus matrem ejus in matrimonium recipiebat, inter apparatus epularum, & ſolemnia religionum, in complexu matris interficit; atque ita torum ſororis caede filii ejus cruentus aſcendit. Poſt quod non mitior in populares, qui eum in regnum vocaverant, fuit.* & mox: *Accerſitum maxumum deinde a Cyrenis filium, ne eum Alexandrini contra ſe Regem crearent, interficit. Tunc populus ſtatuas & imagines ejus detraxit: quod factum ſtudio ſororis exiſtimans, filium, quem ex ea ſuſceperat, interficit, corpuſque in membra diviſum & in ciſta poſitum, matri, die natali ejus, inter epulas afferri curat.* A. POPMA.

IN PARSIMONIA ATQUE IN DURITIA] Hoc eſt quod Plutarchus refert Catonem dixiſſe, duobus generibus duntaxat quaeſtus ſe uſum, agricultura & parſimonia. Similiter Duritiam & Parſimoniam jungit Plautus, Moſtellaria act. 1. Scen. 2. *Victitabam volupe parſimonia & duritia.* & Cornelius Nepos Alcib. *Sic duritiae ſe dediſſe, ut parſimonia victus atque cultus omnes vinceret. Adoleſcentiam abſtinui*, id eſt, remotam habui, abduxi, ſcilicet a luxu & deliciis, ſicut *culpam abſtineam*, Plautus Menaech. pro remotus ſim a culpa. quamvis ſint qui malint, *obſtinui*, vel *obſtinavi*: quos ſequatur qui volet. A. POPMA.

M. FULVIO CONSULI.] M. Fulvius Nobilior Conſul fuit cum Cn. Manlio Vulſione anno DLXIV. & poſt biennium à Conſulatu triumphum egit de AEtolis, Ambracibus, & Cephalenia. Vidend. Livius Lib. XLVIII. A. POPMA.

DABANT] MS. Codex, Brit. Acad. Cantab. *dabatur.* Caeterum Fragm. hoc ex Catonis oratione de Innocentia ſua ab Iſidoro adducitur: *Age, ſiquis hoc ſaeculo vir illuſtris pellibus baedinis pro ſtragulis utatur, tribuſque ſervis comitatus Hiſpaniam* rega.

Aliud est Properare, aliud Festinare. Qui unum quid mature transigit, is properat: qui multa simul incipit, neque perficit, is festinat. *Gell.* lib. XVI. Cap. 14.

In Q. Minucium Thermum, De decem hominibus.

LI. Tuum nefarium facinus pejore facinore operire postulas; succidias humanas facis; decem capita libera interficis, decem hominibus vitam eripis, indicta caussa, injudicatis, indemnatis. *Idem* lib. XIII. Cap. 23.

Nervo, carcere, moletrina. *Nonius.*

Rumorem, famam flocci fecit, intercutibus stupris obstinatus, insignibus flagitiis. *Festus.*

Aderant ne male . . . scelera nefaria fieri . . . . . . sacramento traderetur, lege aestimarentur. *Idem.*

In Q. Minucium Thermum, De falsis pugnis.

Dixit a Decemviris parum sibi bene cibaria curata esse. Jussit vestimenta detrahi, atque flagris caedi: Decemviros Brutiani verberavere, videre multi mortales. *Gell.* lib. X. Cap. 3.

Quis hanc contumeliam, quis hoc imperium, quis hanc servitutem ferre potest? Nemo hoc Rex ausus est facere; eane fieri bonis, bono genere natis, boni consulitis? Ubi societas, ubi fides majorum? Insignitas injurias, plagas, verbera, vibices, eos dolores atque carnificinas per dedecus atque maxumam contumeliam, inspectantibus popularibus suis, atque multis mortalibus, te facere ausum esse? Sed quantum luctum, quantumque gemitum, quid lacrumarum, quantumque fletum factum audivi? Servi injurias nimis aegre ferunt; quid illos bono genere

regat, & quingentorum assium sumtu transmarinam provinciam petat, eodem cibo, eodemque vino quo nautae uti contentus sit, nonne mirabilis existimetur? atqui ista patientissime superior Cato toleravit: Valer. Max. IV. ubi MS. pro *mirabilis*, *miserabilis*. Wasse.

Intercutibus stupris obstinatus.] Priscianus. *flagitatus*: quomodo Apuleius lib. VIII. Metamorph. *Juvenem execrandis uredinibus flagitabant.* Festus: *Inter cutem flagitatos dicebant antiqui mares, qui stuprum passi aliquando essent.* A. Popma.

De falsis pugnis.] Hunc titulum habent libri veteres Gellii, quem conservavi; propterea quod animadverti Catonem in hac oratione praecipue egisse causam de plagis & verberibus inique provincialibus irrogatis a Q. Thermo. Si quis tamen malit, Lipsio autore, emendare, *De falsis poenis*, non admodum contra nitar. A. Popma.

Insignitas injurias plagas.] *Insignitas injurias* dicit quae signa & indicia retinent, insignire factas. Plaut. Casina, *ut insignitos pueros aliquo vitio notatos.* Idem Milite: *insignitas notas.* Cicero de Divinatione: *In quibus tanquam insignitae notae veritatis apparent.* A. Popma.

In

nere natos, magna virtute praeditos, opinamini animi habuisse, atque habituros dum vivent?

In Luc. Veturium, de Sacrificio commisso.

LII. Qui illius inpudentiam norat, & duritudinem. *Nonius, in Duritudo.*

Quod tu, quod in te fuit, sacra stata, solemnia, capite sancta deseruisti. *Festus.*

Aquam Anienem in sacrarium inferre oportebat. Non minus quam quindecim millibus Anien abest. *Priscianus* lib. VI.

Graeco ritu fiebantur Saturnalia. *Idem* lib. XIX.

Domi cum auspicamus, honorem me Dium inmortalium velim habuisse. Servi, ancillae, si quis eorum sub centone crepuit, quod ego non sensi, nullum mihi vitium facit. Si cui ibidem servo aut ancillae dormienti evenit, quod comitia prohibere solet, ne is quidem mihi vitium facit. *Festus.*

Mense Octobri fecimus, Novembris reliquos erat. *Priscianus* lib. VI.

Hostem num icit? *Idem* lib. X.

Objicit hanc rem criminosius. Equiti corpulentiam. *Gellius* lib. VII. Cap. 22.

In M. Coelium, si se Trib. Pleb. adpellavisset.

LIII. In Coloniam mehercules scribere nolim, si Triumvir sim, spatiatorem, atque fesceninum. *Festus.*

Descen-

In L. Veturium] Hanc orationem habuit in Censura, cum L. Veturio equum ademit, quod ille sacra stata, solemnia, capite sancta, deseruisset. Fuit autem Censor Cato cum L. Valerio Flacco anno ab U. C. DLXIX. Claudio Pulchro L. Porcio Licino Coss. A. Popma.

De sacrificio commisso] Legendum videtur *omisso*, ex fragmentis, in quibus sacra deserta arguuntur. A. Popma.

Aquam Anienem.] Ita Sallust. lib. II. Historiarum: *dextrum flumen Turiam*, & lib. IV. *Contendit ad flumen Euphratem*: Caesar, *Oceanum mare*: ne quis mutet *Aquam Anienam*, contra observationem Prisciani. *Aniem* vocatur a Catone, qui ab aliis *Anio*, & quidem duplex, Vetus & Novus, item foeminino genere in veteri Inscriptione: Item anienem novam a mil. LXII. A. Popma.

Domi cum auspicamus] Intelligit genus auspicii, quod post mediam noctem domi captabatur & appellabatur *Silentium.* Cicero lib. II. de Diviniatione: *Peritum esse necesse est eum, qui Silentium quid sit intelligat. Id enim Silentium dicimus in auspiciis, quod omni vitio caret.* Festus: *Silentio surgere dici, ubi quis post mediam noctem surgit auspicandi caussa ex lectulo suo, hoc enim est Silentium, omnis vitii in auspiciis vacuitas.* A. Popma.

In M. Coelium] Hunc M. Coelium Macrobius dicit Senatorem fuisse haud ignobilem. Gellius

Descendit de canterio, inde staticulos dare, ridicularia fundere. *Macrob.* lib. II. Saturn.

Praeterea cantat, ubi conlibuit; interdum Graecos versus agit, jocos dicit, voces demutat, staticulos dat. *Ibidem.*

Quid ego cum illo dissertem amplius? quem ego denique credo in pompa vectitatum ire ludis pro citeria, atque cum spectatoribus sermocinaturum. *Festus.*

Numquam tacet, quem morbus tenet loquendi, tamquam veternosum bibendi atque dormiundi; quod si non conveniant, tum convocari jubet. Ita est cupidus orationis, ut conducat qui auscultet. Itaque auditis, non auscultatis, tamquam pharmacopolam, nam ejus verba audiuntur, verum ei se nemo committat, si aeger est. *Gellius* lib. I. cap. 15.

Frusto panis conduci potest (M. Coelius) vel uti taceat, vel uti loquatur. *Ibidem.*

Et quis illi modi esse vult? *Priscianus* lib. VI.

Si em percussi, saepe incolumis abii. Praeterea pro Republica, pro scapulis, atque aerario multum Reipublicae profuit. *Festus*, *Pro scapulis.* 207.

. . . . a porta Naevia atque ea. *Idem.*

IN

lius etiam Tribunum pleb. etsi apud illum corrupte legitur: *M. Cato Senatorem non ignobilem, Caecilium, spatiatorem & fesceninum vocat*: id quod ex Festo deprehendimus, qui haec verba adducit ex oratione in M. Coelium: *In Coloniam mehercules, &c.* Idem Festus tamen emendand. in voce *Citeria*, ubi *Coecilium* pro *Coelium* legitur. A. Popma. Titulus integer a Festo est, licet ille alicubi mendose exhibeat; repone etiam pro, *Caecilium*, *Coelium* apud Priscianum lib. VI. p. 694. invitis licet tribus MSS. Codicibus. Wasse.

Spatiatorem atque] *Spatiari* est otiose ambulare, unde Cato *Spatiatorem* hic vocat, quem in lib. de Re rustica Cap. V. *ambulatorem. Villicus ne sit ambulator.* Festus exponit *erratorem. Fesceninum* vocat hominem lascivum & obscaenum, a Fesceninis versibus notae lasciviae. A. Popma.

Staticulos dare] Similiter Plautus Persa, *quin tibi saltem staticulum dem*: id est, saltationem statariam quandam, non perinde motoriam, ut Turnebus explicat. *Riducularia* sunt jocularia; qualia ante Mimos & Atellanas recitabantur vel canebantur a scurris, mimis & urbicariis. A. Popma.

Ire] Scalig. & Voss. in Etymol. Wasse.

Si em] Scalig. *hostem* legit. Wasse.

Pro scapulis.] Dicit se poenas verberum a multorum civium Romanorum corpore amovisse: id quod ex orationibus in Q. Thermum apparet. Tamen multo ante a P. Valerio Poplicola, deinde a M. Valerio, qui cum Q. Apulejo Cos. fuit, lege Valeria consultum populo, ut ne quis a magistratu necari aut verberibus affici posset, ne cui provocatio negaretur. Etiam Lex Porcia lata a M. Porcio Laeca, quam Plinius appellat *De jure virgarum*, Livius, *pro tergo civium latam*; cujus verba sunt lib. X. *Porcia tamen lex sola pro tergo civium lata videtur, quod gravi poena sanxit: Si quis verberasset necassetve civem Rom.* A. Popma.

IN

In M. Fulvium Nobiliorem.

LIV. Nam principio quis vidit corona donari quemquam, quom oppidum captum non esset, aut castra hostium non incensa essent? *Gellius* lib. V. 6.

Retricibus. *Festus.*

Cato Fulvio ut crimen objecit quod Consul in provinciam poëtas duxisset. *Cicero Tusc.*

In Lentulum apud Censores.

Quod majores sanctius habuere defendi pupillos, quam clientem non fallere, advorsus cognatos pro cliente testatur: testimonium advorsum clientem nemo dicit patrem primum, deinde patronum proxumum nomen habere. *Gellius* lib. V. cap. 13.

In C. Pisonem.

Video hac tempestate concurrisse omnis adversarios meos. *Priscian.* lib. X.

In L. Furium De multa.

De aqua Praetores secundum populum vindicias dicunt. *Festus.*

O quanti ille agros emit, qua aquam duceret! *Carisius* lib. II.

Domi meae saepe fuit. *Ibidem.*

De aqua, quod adtinet ad salinatores aerarios, cui cura vectigalium resignat. *Servius AEneid.* IV. *Carisius* lib. I.

Pror-

In M. Fulvium] Hac oratione exagitavit Censuram M. Fulvii Nobilioris, quam ille gessit cum M. AEmilio Lepido anno U. C. DLXXVI. autore Livio lib. L. etsi Valerius & Gellius AEmilii collegam in Censura nominant Fulvium Flaccum, manifesto errore. A. Popma.

Retricibus] *Retrico* veteres dixerunt, ut *Intrico*, *Extrico.* inde *Retrices aquae*, quae vario & multiplici flexu circumquaque feruntur: quales Cato ait fuisse supra viam Ardeatinam, qua irrigabantur horti. Festus. A. Popma.

In L. Furium] Ex fragmentis apparet hanc orationem habitam in Censura, cum L. Curio multa dicta ob aquam publicam derivatam & aversam. Nam Cato & Valerius Censores *aquam publicam omnem & privatum aedificium, aut agrum ademerunt: & quae in loca publica inaedificata immolitave privati habebant, intra dies XXX. demoliti sunt.* Livius. A. Popma.

Ad Salinatores aerarios] Vectigal ingens ex sale Romanis fuit, quod qui accipiebat & referebat in aerarium publicum, is dicitur a Catone *Salinator aerarii.* *Resignare* Festus interpretatur *rescribere*, ut *resignatum aes*, in tabulas relatum. Servius putat antique dici pro *damnare.* Sed Festi interpretatio verior est. Nam & Cicero Tusculanar. IV. *rescribere* pro notare, & in literas referre dixit. *Cantus rescripti sonus.* A. Popma.

Cui cura vectigalium] Est ellipsis pronominis *Is.* *Is cui cura vectigalium*; ut Varro lib. IV. De Lingua Latina: *Quod ibi domus fuerit, cui cognomen fuit Macedonia*, pro, *ejus cui.* A. Popma.

Prorſus quodcumque videbat feciſſe, neque quemquam obſervaviſſe. *Cariſ.* lib. I.

Neceſſario faciundum fuit. *Ibidem.*

Die proximi. *Gellius.*

In L. Furium pro Lusitanis.

LV. Cato adcuſavit Ser. Galbam pro direptis Luſitanis, & L. Furium pro iiſdem, pro iniquiſſima aeſtimatione frumenti. *Aſconius in Divinatione, & Nepos in Vita Catonis.*

In Oppium.

Vinum redemiſti, praedia pro vini quadrantalibus ſexaginta in publicum dediſti, vinum non dediſti. *Feſtus.*

Contra Cornelium apud Populum.

Nec quis incultior, inreligioſior, deſertior, publicis negotiis repulſior. *Idem* pag. 441.

In Pansam.

Pueri in ludo ſolent paſceolos furari. *Nonius.*

In Annium.

Nemo antea fecit ſuper tali re cum hoc magiſtratu utique rem. *Feſtus.*

In Q. Sulpicium.

Quotiens vidi trulleos, naſiternas, pertuſos aquales, matellas ſine anſis. *Idem.*

In

In publicum dedisti] Pignori ex lege mancupiorum: *Populo praediis praedibuſque canere.* Varro lib. IV. de Lingua Latina: *Praedia dicta item uti praedes a praeſtando. quod ea, pignori data publice, mancupi ſidem praeſtent.* A. Popma.

Pueri in ludo] Libri veteres, *Pueris in ludo tellos paſceolos furare.* unde conjecerim *ocellos paſceolos*, ut Panſam incuſaverit, quod is furtis jam inde a pueritia ſuetus. Ocelli ſunt globuli, vel lapidei, vel plumbei, vel ex alia qua materia, in modum oculorum formati; quibus olim pueri ludebant, ut etiam nunc ſit. Ocellatos vocat Suetonius in Auguſto, & Varro in Satyra Marcipore, ubi plura dixi. *Paſcolus*, & per diminutionem *Paſceolus*, eſt ex aluta ſacculus, ſcorteum marſupium, a Graeco φασκώλιον & φάσκωλον. Suidas φασκώλιον ἐστι μαρσύπιον. Vidend. Feſtus, & Nonius. A. Popma.

In

In M. Acilium.

I. II. III. ..

Poſtquam navitas ex navibus eduxi, non ex militibus atque nautis, piſcatores, penatores fiſcellarum dedi. *Idem.*

In L. Quintium Flaminium.

LVI. Catonis & aliae quaedam acerbae orationes exſtant in eos, quos aut ſenatorio loco movit, aut quibus equos ademit. Longe graviſſima in L. Quintium oratio eſt, *&c.* *Livius* lib. XLIX.

In Ser. Galbam, apud Milites.

Hiſtoria de Papyrio praetextato, *&c.* ſed Gellii verbis. *Gellius* lib. I. cap. 23.

De Lusitanis quum Galbam adcusavit.

Tamen dicunt deficere voluiſſe. Ego me nunc volo Jus Pontificium opti-

In M. Acilium] Acilii nequaquam praenomen Marci, ſed Manii habuere; quare virgula debet addi, ſic enim M/ id eſt, MAN. ſcribi ſolet. Haverc.

Penatores ficedularum] Feſti codex vetus *ficiſedarum.* unde forte legendum, *fiſcellarum*, ut ſint *Penatores* qui penum in fiſcellis geſtant. A. Popma.

Quintium] Senatu movit Quintium, qui ſeptem annis antea Conſul fuerat. Cauſam nobis conſervavit Liv. lib. XLIX. Cicero de Senectute; quorum teſtimoniis nixus eſt Plutarchus in Catone pag. 345. Cauſam his verbis narrat V. Max. II. 9. 3. *Quia in provincia quendam damnatum ſecuri percuſſerat, tempore ſupplicii, ad arbitrium & ſpectaculum mulierculae, cujus amore tenebatur, electo.* Quae apud Sariſberienſem leguntur ad hunc modum: *quia aliquem damnatum impie ſecuri percuſſerat, tempore tamen ſupplicii, ſed ad arbitrium & ſpectaculum convivantis mulierculae cujus amore tenebatur allectus.* verum potior recepta lectio. Wasse.

In S. Galbam] Galbam illum intellige, quem Nepos in Vita Catonis & Suetonius, Luſitanos diripuiſſe dicit, III. millibus (ut V. Max. ſeptem) eorum perfidia trucidatis, & Viriatini belli cauſam inde extitiſſe, eoque nomine merito in jus vocatum a Catone & Scribonio Libone. Qua vero aſtutia Judicum Sententiam evaſit, clare V. Max. IX. 6. & Cicero de Orat. I. 53. qui ſua ex ipſo Catone hauſerit, Oroſius IV. 21. & Appianus pag. 487. Lambinus, ad Nepotem, recte legendum putat *Servium* non *Sergium*, ut corrupte legitur apud Suetonium, Quintilianum II. 15. & Prisciani Codd. tam edd. quam MSS. cum Galba fuerit Sulpiciae non Serviae gentis. Plutarchus in vita AEmilii pag. 27. Servium Galbam, & in Catone 345. & 353. Servilium vocat, & ab eo in errorem inductus Appianus de B. Hiſp. pag. 485. Hanc orationem habuit quadragenarius; ſi Livium & Plutarchum audiamus, nonagenarius. At vero, mortuus eſt 85. annos natus, ut Cicero de Claris Orat. & Plin. IX. 5. nos certiores faciunt. Neſcio an fragmentum ex Catone in *ſercia* (ſic enim apud Nonium legitur pag. 200. lin. 24.) huc referendum ſit. Wasse.

Tamen] Hiſce verbis reſpondit Cato ad Galbae excuſationem, quae hujuſmodi erat. Luſitanos caeſos confitetur, quod compertum habuerit, eos, equo atque homine ſuo ritu immolatis, per ſpeciem pacis adoriri exercitum ſuum in animo habuiſſe, ut patet ex ejus Oratione contra Cethegum; quam nobis conſervavit Epitomator Livii. Wasse.

optime ſcire. Jamne ea cauſa pontifex capiar? Si volo augurium optime tenere, ecquis me ob eam rem augurem capiat? *Gellius* lib. I. cap. 12.

De Re Floria.

Ibi pro ſcorto fuit, in cubiculum ſubreptitavit e convivio: cum partim illorum jam ſaepe ad eumdem modum erat. *Gellius* lib. I. cap. 21.

Sed ſi qui palam corpore pecuniam quaereret, aut ſe lenoni locaviſſet, & ſi famoſus & ſuſpicioſus eſſet, vim in corpus liberum non aequom cenſuere adferri. *Nonius*.

De Agna Musta pascenda.

Citer ager adligatus ad ſacra erit. *Priſcianus* lib. III.

Uti Basilica aedificetur.

Antequam is villicare coepit. *Idem* lib. VIII.

De Indigitibus.

Sinunt ..... ut bona rapiant aut ..... ſequeſtro dent. *Feſtus*.

De Auguribus.

LVII. Probrum virginis Veſtalis, ut capite puniretur, vir qui eam inceſtaviſſet verberibus necaretur; lex fixa in atrio Libertatis, cum multis aliis legibus incendio conſumta eſt, ut ait M. Cato in ea oratione quae de Auguribus inſcribitur. Adjicit quoque virgines Veſtales ſacerdotio exauctoratas ..... *Idem*.

De AEdilibus vitio creatis.

Nunc ita ajunt, in ſegetibus & herbis bona frumenta eſſe. Nolite ibi nimiam ſpem habere. Saepe audivi inter os atque offam multa intervenire poſſe. Verum inter offam atque herbam ibi vero longum intervallum eſt. *Gellius* lib. XIII. cap. 16.

Neminiſque. *Feſtus*.

AEdiles Plebis sacrosanctos esse.

Sacroſancti ſunt Tribuni plebis, AEdileſque ejusdem ordinis. *Idem*.

De

Uti Basilica] Cato Cenſor, pecunia publica, ſub Curia foro adjunxit & fecit Baſilicam, quam Porciam ſuo nomine primus appellavit: quod cum adverſarii ipſius acriter repugnarent, habuit hanc orationem. Plinius & Plutarchus, in Catone, pag. 671. A. Popma.

In segetibus et herbis] Frumenta dicuntur *in herbis* eſſe, cum herbeſcens viriditas emergit de

De Tribunis Militum.

Expedito pauperem, plebejum, atque proletarium. *Nonius.*
Loca ardua, & cliva depressa. *Idem.*

De Moribus Claudii Neronis.

LVIII. Pecunia mea Reipublicae profuit, quam isti modi uti tu es. *Prisc.* lib. VI.
Haruspicen, fulguratorem, si quis adducat. *Nonius.*

De re Istriae Militari.

Pugnariolas. *Festus.*

De Triumpho ad Populum.

Asperrumo atque arduissumo aditu. *Prisc.* lib. III.

De Signis et Tabulis.

Honorem emtitavere: malefacta benefactis non redemtitavere. *Festus.*

De Spoliis.

Ne Spolia figerentur nisi de hostibus capta.
Sed tum ubi ii divisi sunt, revortantur resignatis vectigalibus. *Idem.*

De Praeda Militibus dividunda.

Fures privatorum furtorum in nervo, atque in compedibus aetatem agunt: fures publici in auro atque in purpura. *Gellius* lib. XI. cap. 13.

Frau-

de semine occato, ut ait Cicero. Plinius lib. XVIII. cap. 7. *Frumenta bieme in berbis sunt.* Virgilius Georgic. I.

——— *Frumenti quaereret berbam.*

Idem: *Messis in berba est.* Persius:

Seges altera in berba est.

A. Popma.

De moribus Cl. Neronis] Cato, cum in Sicilia Tribunus militum fuisset, inde reversus, C. Claudii Neronis Cos. in bello contra Asdrubalem castra secutus est, natus annos plus minus XXV. De cujus moribus haec oratio habita. Vidend. Livius lib. XXXVII. A. Popma.

Profuit quam isti modi] Est ἔλλειψις usitata veteribus, cum omittunt particulam *magis*, *potius*. Plautus Casina:

——— *ut quid vir velit,*
Fieri id facias, quam advorserc contra.

Rudente:

Tacita mulier est bona quam semper loquax.

Homerus:

Αὐτὸν ἔχοντα σε βέλομ' ἐπαύρεσθαι ἢ τινὰ τῶν δε.

A. Popma.

Honorem temptavere] Malim, *emptitavere*, ut sit paronomasia. A. Popma.

Uti

Fraudulenter, atque avariter. *Nonius.*
Tu dives fite. *Idem.*

Uti Praeda in Poplicum referatur.

LIX. Miror audere, atque religionem non tenere; ſtatuas Deorum, exempla earum facierum, ſigna domi pro ſuppellectile ſtatuere. *Priſcian.* lib. VII.

De Pecunia Regis Antiochi.

M. Cato ſuaſit rogationem Petiliam; exſtat oratio ejus de pecunia regis Antiochi. *Livius* lib. XLVIII.

Uti plura aera Equestria fierent, Suaſio in Senatu.

Nunc ego arbitror oportere reſiſti, quo minus duobus millibus ducentis ſit aerum equeſtrium. *Priſcian.* lib. VII.
De aeribus equeſtribus, de duobus millibus actum. *Ibidem.*
Adceſſit ager, quem privatim habent, Gallicus, Samnitis, Appulus, Brutius. *Ibidem.*

De Vestitu et Vehiculis.

Nam perinjurium eſt, quom mihi ob eos mores, quos prius habui, honos detur; ubi datus eſt, tum velle uti eos mutem, atque alii modi ſiem. *Idem* lib. VI.

De Habitu.

Sanguen demittatur. *Cariſius* lib. I.

De

Uti plura aera] Haec oratio habita eſt in Senatu; quam Plutarchus intelligit, opinor, cum ſcribit Catonem voluiſſe, ut a majori cenſu majus tributum penderent, ternoſque in millia aeris aſſes aſſignaviſſe ut inferrent: quo iis adjectionibus preſſi luxum deponerent. A. Popma.

De aeribus equestribus] Ni fallor, hunc locum in mente habuit Feſtus, cum annotaret Catonem dixiſſe *aeribus* pluraliter ab *aere.* Utitur Lucret. lib. II.

—— *pulſabant aeribus aera.*

Et Arnobius lib. III. *Occultaſſe perhibentur Jovis aeribus aliquando vagituri.* A. Popma.

De Vestitu et Vehiculis] Hanc orationem habuit in Cenſura, qua ſuaſit id quod Livius refert: *Ornamenta & veſtem muliebrem, & vehicula, quae pluris quam XV. millium aeris eſſent, in cenſum referre viatores juſſi.* Idem Plutarchus in Vita Catonis. A. Popma.

Mu-

DE DOTE.

LX. Vir cum divortium fecit, mulieri Judex pro Censore est; imperium quod videtur, habet. Si quid pervorse tetreque factum est a muliere, multatur: si vinum bibit, si cum alieno viro probri quid fecit, condemnatur. *Gellius* lib. X. cap. 23.

In adulterio uxorem tuam si deprehendisses, sine judicio inpune necares. Illa te, si adulterares, digito non auderet contingere; neque jus est. *Ibidem.*

DE FUNDO OLEARIO.

Pulchralibus, atque dupediis. *Festus.*

DE FENERATIONE LEGE JUNIA, Dissuasio.

Tertio autem pedato item ex fenore discordia excrescebat. *Nonius.*

Camerini cives nostri oppidum pulchrum habuere, agrum optumum atque pulcherrumum, rem fortunatissumam. Quom Romam veniebant, prorsus divortebantur pro hospitibus ad amicos suos. *Festus.*

DE ABROGANDIS LEGIBUS.

Bovile. *Carisius* lib. I.

Ni

MULIERI JUDEX PRO CENSORE] Judex, ut Censor, mulierum delicta notabat, de qua re dixi ad Varronis Mysteria. Plinius lib. XIV. cap. 13. *Cn. Domitius, Judex, pronuntiavit: Mulierem videri plus vini bibisse, quam valetudinis caussa, viro insciente, ac dote multavit.* A. POPMA.

IN ADULTERIO UXOREM] Hoc dicitur oratorie, vel Catonis aetate fortassis impune fuit. At postea lege Julia Augusti, soli patri concessum est, filium & quemcumque adulterum, in ipsis rebus Veneris deprehensum occidere: marito vero adulterum inhonestae conditionis, puta laenonem, scaenicum aut similem, non etiam uxorem. Papinianus lib. I. De adulteriis: *Patri, non marito, mulierem & omnem adulterum permissum esse occidere, quod plerumque pietas paterni nominis consilium pro liberis capit: ceterum mariti calor & impetus, facile decernentis, fuit refrenandus. Et hoc sic in deprehensis obtinuit; in alios poena adulterii nunquam fuit capitalis, ne regiis quidem temporibus*, ut recte Lipsius censuit. A. POPMA.

ILLA TE, SI ADULTERARES] Idem fere dixit Plautus Mercatore:

Nam si vir scortum duxit clam uxorem suam,
Id si rescivit uxor, impune est viro.
Uxor, viro si clam domo egressa est foras,
Viro fit caussa, exigitur matrimonio.

A. POPMA.

TERTIO AUTEM PEDATO] Ita & Origin. I. & II. nec rescribendum *pedatu*, ut est Plauti Cistellaria:

Nisi pedatu tertio omnis efflixero.

Nam veteres multa nomina secundo & quarto ordine indifferenter protulerunt. Est autem *Pedatus* accessus, incursusque quasi per pedem, Glossae *Tertius pedatus*, τρίτῃ εἰσόδῳ. A. POPMA.

CAMERINI CIVES] Sunt a Camerio urbe, quam inter vicinas Romae numerat Plinius. Nam Camerinum

Ne Lex Baebia derogaretur, Suaſio.

Hoc potius agam quod hic rogat. *Feſtus.*
Pecuniam inlargibo tibi. *Nonius.*

Ne Legi Orchiae derogaretur, Suaſio.

LXI. Qui antea ... obſonitavere, poſtea centenis obſonitavere. *Feſtus.*

Percunctatum patris familiae nomen ne quis ſervum mitteret, lege ſancitum fuiſſe. *Idem.*

De Lege Voconia, Suaſio.

Principio nobis mulier magnam dotem adtulit: tum magnam pecuniam recipit, quam in viri poteſtate non committit. Eam pecuniam viro dat mutuam. Poſtea ubi irata facta eſt, ſervom recepticium ſectari atque flagitare virum jubet. *Gellius* lib XVII. cap. 6.

Claſſicus. Infra claſſem. *Idem* lib. VII. cap. 13.

Agrum

merinum in Umbria huc non pertinet. A. Popma.

Ne legi Baebiae derogaretur] Baebia lex de praetoribus lata fuit L. Manlio Acidino, & Q. Fulvio Flacco Coſſ. anno DLXXIV. Ea jubebat alternis creari quaternos praetores, cum antea per aliquot annos ſeni fuiſſent. Sed & P. Cornelius Cethegus, M. Baebius Tamphilus Coſſ. anno DLXXII. ex autoritate Senatus ad populum tulerunt legem de ambitu, ut teſtatur Livius lib. XL. Hanc Catonem hac oratione ſuaſiſſe indicant fragmenta, quae ad ambitum pertinent. A. Popma.

Ne legi Orchiae] Videndus Macrobius lib. II. Saturnal. cap. 13. A. Popma.

Qui antea obsonitavere] Deeſt numerus convivarum ita forte reſtituendus: *Qui antea octoni obſonitavere, poſtea centeni obſonitavere.* Nam lege Orchia numerus tantummodo convivarum praeſcribebatur, de quo ipſe Cato in oratione querebatur, quod plures quam praeſcripto legis cavebatur, tunc ad coenam vocarentur, ut idem Macrobius ſcribit. A. Popma.

Percunctatum patris familiae] Suſpicor fuiſſe caput legis convivalis, ſive Orchiae, ſive alterius; cujus nulla mentio in veterum monumentis, quod ſciam. A. Popma.

Pro lege Voconia] Hac oratione legem Voconiam ſuaſit contra mulierum impotentiam, Coepione & Philippo Coſſ. cum eſſet quinque & ſexaginta annos natus, ut ipſe apud Ciceronem de Senectute praedicat. Fuit autem lex Voconia lata a Q. Voconio Trib. pleb. inter II. & III. Punicum bellum, habuitque duo capita; unum, ne, cui cenſus eſſet, virginem vel mulierem haeredem faceret: alteram, ne plus uni legaret quam ad haeredem haeredeſve perveniret. Adi Ciceronem in Praetura urbana; Gellium, & Juris conſultos. A. Popma.

Classicus. Infra classem] Haec verba pertinent ad interpretationem legis Voconiae, qua duntaxat tenebantur primae claſſis homines qui C. & XXV. millia aeris ampliuſve cenſi erant: quos ipſe vocat *claſſicos*, autore Gellio, Ciceronem cenſos in Praetura urbana, cum inquit, *Sanxit in poſterum, qui poſt eos Cenſores cenſi eſſent, ne quis haeredem virginem, neve mulierem faceret,* & mox: *Per legem Voconiam qui cenſus non ſit, licet.* ubi Aſconius *Cenſum*, interpretatur *pecunioſum*. A. Popma.

Agrum

Agrum quem vir habet, tollitur. *Servius AEneid.* I.

De Lege Maevia.

Rex Seleucus arma noſtratia facit. *Priſcianus* lib. XII.

De Lege Oppia, Suaſio.

Si in ſua quiſque noſtrum matre familias, Quirites, jus & majeſtatem viri retinere inſtituiſſet, minus cum univerſis feminis negotii haberemus. Nunc domi victa libertas noſtra inpotentia muliebri, hic quoque in foro obteritur & calcatur: & quia ſingulas ſuſtinere non potuimus, univerſas horremus, *&c. Livius* lib. XLIV.

De Lege Populi, Suaſio.

Quod compluriens uſu venit omni tempore ante ventum eſt; Rem publicam reddimus. *Nonius.*

De Lege Toria.

LXII. Aſinum, aut muſimonem, aut arietem. *Idem.*

De Ambitu.

Sed ſunt partim, qui duarum rerum alterius utrius cauſſa magiſtratum petunt. *Priſcianus* lib. V. pag. 668. & pag. 693. 40.

Ne

Agrum quem vir] Servius lib. I. AEneid. hic obſervat mutationem caſuum, ut in illo Virgilii,

Urbem quam ſtatuo veſtra eſt.

Et Terentii,

Eunuchum quem dediſti quas turbas dedit.

A. Popma.

De lege Maevia] Forte *Maenia*: de qua Cicero in Bruto, & Varronis Satyra inſcripta *Lex Maenia.* Sed nihil hic video. A. Popma.

De lege Oppia] Vide Livium lib. XLIV. meminit etiam Tacitus lib. III. Annal. A. Popma.

De lege Populi] Quae eſt Lex Populi? opinor Porcia, pro ſcapulis, pro tergo civium lata; de qua hic ante dixi, & in Scholiis Salluſtianis. A. Popma.

De lege Toria] In Nonii vulgatis codicibus legitur, *Deletorio.* unde reſtitui de lege Toria; ad quam pertinet unicum fragmentum de paſtione pecoris. Eam legem tulit Sp. Torius ſive Thorius Trib. pleb. de quo Cicero lib. II. de Oratore, & in Bruto ita: *Sp. Torius ſatis valuit in populari genere dicendi, is, qui agrum publicum vitioſa & inutili lege vectigali levavit.* Appianus lib. I. de Bello civili caput legis perperam refert. A. Popma.

Musimonem aut arietem] Cato *muſimonem* diverſum ab *ariete* facit, ſicut & Plinius lib. VIII. cap. 49. ubi ita deſcribit: *Genus muſimonum caprino villo quam pecoris velleri propius.* Quorum e genere & ovibus natos priſci *umbros* vocaverunt. At Strabo lib. II. & V. tradit in Hiſpania & Corſica naſci arietes, qui lanae loco

pi-

Ne quis iterum Consul fuat.

Dicere possum quibus villae atque aedes aedificatae atque expolitae maxumo opere, citro, atque ebore, atque pavimentis Poenicis stent. *Festus.*

Imperator laudem capit, exercitum meliorem & industriorem facit. *Priscianus* lib. II.

Ne Imperium sit Veteri ubi Novos venerit.

Siticines, & liticines, & tubicines, *Gellius* lib. XX. cap. 2.

De Achaeis.

Quomque Annibal terram Italiam laceraret atque vexaret. *Gellius* lib. cap. 4.

De Macedonia Liberanda.

Idque perpetuius atque firmius repsit. *Priscianus* lib. III.

Tumultu Macedoniae Etruriam, Samnites, Lucanos inter se natinari, atque factiones esse. *Festus.*

De Rege Attalo, et Vectigalibus Asiae, Dissuasio.

C. Licinio Praetore remiges scripti cives Romani sub portisculum, sub flagrum conscripti veniere passim. *Festus.*

De

pilum ferant caprinum, & vocari *musimones.* Quo nomine etiam vocarunt equos, mulos, asinos breves, teste Nonio. A. Popma.

Pavimentis Poenicis] Marmor Numidicum in magno pretio & usu veteribus fuit: ex quo fiebant illa quae Cato hic nominat *pavimenta Poenica*; & quas Propertius *columnas Poenas.*

Tota erat in species Poenis digesta columnis.

Quas easdem intelligit Ovidius hoc versu:

Signa peregrinis ubi sunt alterna columnis.

Numidicae crustae spurcae, Epist. LXXXVII. & Petronio Satyrico. A. Popma.

De Achaiis] Fortassis est de exulibus Achaiae; de quibus cum magna controversia in Senatu esset, exurgens Cato, *Quasi non sit*, inquit, *quod agamus, desidemus hic totum diem de senibus Graeculis quaerentes, hic an in Achaia a sandapilariis efferantur.* Tamen Achaei reditum impetrarunt, Plutarchus in Vita pag. 341. A. Popma.

C. Licinio Praetore] C. Licinius Crassus Praetor fuit anno DLXXXI. C. Popilio Lenate P. AElio Ligure Coss. cui in bello Macedonico contra Perseum, *Negotium datum ut ex veteribus quinqueremibus in navalibus Romae subductis, quae possent usui esse, reficeret, pararetque naves quinquaginta* Livius, lib. LII. A. Popma.

Apud

De Conjuratione.

Precem. *Idem.*

Ad Litis Censorias.

LXIII. Scio fortunas secundas negligentiam prendere solere: quod uti prohibitum irem quod in me esset, meo labori non parsi. *Idem.*

Periculatus sum. *Idem.*

Apud Equites Numantiae.

Accipite si vultis hoc onus in vostros collos. *Non. in Collum.*

De Bello Carthaginensi.

Majores seorsum atque divorsum pretium paravere bonis atque strenuis, decurionatus, optionatus, hastas donaticas, aliosque honores. *Idem.*

Cogitate cum animis vestris, si quid vos per laborem recte feceritis, labor ille a vobis cito recedet, benefactum a vobis dum vivitis, non abscedet. Sed si quae per voluptatem nequiter feceritis, voluptas cito abibit; nequiter factum illud apud vos semper manebit. *Gellius* lib. IV. cap. 1.

De Bello Carthaginensi.

Pueri atque mulieres extrudebantur famii caussa. *Idem* lib. XX. cap. 14.

Ho-

Apud equites] Haec oratio videtur habita in quaestura, cum in Africa Quaestor esset P. Scipioni Coss. ad bellum Punicum II. profecto. Id accidit sub annum DXLIX. Tuditano & Cethego Coss. Cicero in Catone, & Bruto. Nepos, & Livius. A. Popma.

Collos] Lucil. lib. XXVII. *modo sursum, modo deorsum tamquam collus cernui.* Accius Epigono: *Quid cesso ire ad eum? hem praesto est camo collum gravem.* Et sic Naevius in Colace. Plautus, aliique. Wasse.

Hastas donaticas] Hastas puras intelligit, id est, hastilia parva sine ferro, quae militibus ob res egregie gestas donabantur. De quo genere doni meminerunt Suetonius, Vopiscus, alii. Vetus inscriptio, DONIS DONATO AB IMP. HADR. HASTA PURA. Varro de Gente pop. Rom. *Hasta pura fuit praemium apud majores ejus qui tunc primum vicisset in proelio:* quoniam, ut Festus, in *celibari*, explicat, hasta summa armorum & imperii significabat. quamobrem captivi & proscriptorum bona sub hasta veniebant. A. Popma.

Cogitate cum animis] Locutio elegantissima, qua etiam usus est Terentius Adelphis: *Haec tu facito cum animo cogites.* Cicero Oratione II. de Lege agraria: *Vos tamen id potestis cum animis vestris cogitare.* A. Popma.

De bello Carthaginensi] Haec fuit novissima Catonis actio & oratio, qua suasit in Senatu bellum Punicum III. & Carthaginis excidium, autore Plutarcho 351, & eam Solinus lib. I. vocat orationem Senatoriam, ni fallor. A. Popma.

Homines defoderunt in terram dimidiatos, ignemque circumposuerunt, ita interfecerunt. *Idem* lib. III. cap. 14.

Aures nobis caliscerunt ad injurias. *Nonius.*

Incerta ex quibus Orationibus.

LXIV. Villas suas inexcultas & rudes, ne tectorio quidem politas fuisse dicit, ad annum usque aetatis suae septuagesimum. *Gellius* lib. XIII. cap. 22.

Neque mihi aedificatio, neque vasum, neque vestimentum ullum est in manu pretiosum; neque pretiosus servos, neque ancilla. Si quid est quo utar, utor: si non est, ego sum, quos per me uti atque frui licet. *Ibidem.*

Vitio vertunt, quia multa egeo: at ego illis, quia nequeunt egere. *Ibidem.*

Emo non quod opus est, sed quod necesse est: quod non opus est, asse carum est. *Seneca* lib. XCIV. Epist. 2.

Te C. Caecili diem prodidisse militibus legionis tertiae, cum proditionem non haberes. *Plutarch. Catone. Festus.*

Tu otiosus ambulas, qui apud regem fuisti donicum, ille tibi interdixit rem capitalem. *Caris.* lib. II.

Vita Deum inmortalium. *Festus.*

Contumelias mihi dixisti compluriens. *Idem.*

Neque fidem, neque jusjurandum, neque pudicitiam multifacit. *Idem.*

Magnificius. *Idem.*

Mina cogi ... *Idem.*

Munificior. *Idem.*

Pascalis ovis vetuit. *Idem.*

Pelliculationem pro inductionem a pelliciendo, dixit Cato in ea Orat. quam scripsit de ..... *Idem.*

....lentis numquam cuiq ..... supremam advocationem. *Idem.*

Inpudentiam praemiosam. *Idem.*

LXV. Cedo si vos in eo loco essetis, quid fecissetis? *Quintil.* lib. IX. c. 2.

Communem rem agi putatote, ac vos huic rei praepositos esse. *Ibid.*

Sti-

Proditionem non haberes] Id est, jus producendi diem, quod habebant Trib. plebis. Livius lib. III. *In carcerem est conjectus, eique Tribunus diem prodixit.* Et: *adeoque constantia sua & Tribunos obstupefecit & plebem, ut diem ipsi sua voluntate prodicerent.* ita enim ibi legendum esse monuit doctissimus Jos. Scaliger. A. Popma.

A.

Stiricidium. Cato pro C..... *Festus* in V.

Die? hanc. *Quintil.* cap. 4.

Tuburchinabundus. Lurchinabundus. *Idem* lib. I. cap. 10.

....nihilominus valuit semper.....re praesenti cognoscere. *Idem.*

Siremps. *Idem.*

..... ut solent ..... ivios nisi qui sempiterni sunt quos ..... cant ne spiciunt neque ratos. *Idem.*

Coepiam seditiosa verba loqui. *Idem.*

Urbem istam, ut Cato in Oratione Senatoria autumat, cum rex Hiarbas rerum in Libya potiretur, Elisa mulier exstruxit, domo Phoenix, & Carthadam dixit, quod Phoenicum ore exprimit civitatem novam: mox sermone verso in morem Punicum, & haec Elissa, & illa Carthago dicta est. *Solinus* cap. 30.

Fidem in Capitolio vicinam Jovis Optimi Maximi majores nostri esse voluerunt. *Cicero* lib. III. *de Officiis.*

Catonis Censorii orationes aprinum exprobram callum. *Plin.* lib. XIX. cap. 51.

Exstant Catonis in Censura vociferationes Mulieribus Romanis in provinciis statuas poni. *Idem* lib. XXXIV. cap. 6.

Νόθον, qui non sit legitimus, Graeci vocant; Latinum rei nomen, ut Cato quoque in oratione quadam testatus est, non habemus, ideoque peregrino utimur. *Quintil.* lib. III. cap. 6.

Grave esse eum qui aliis vixisset hominibus, apud alios crimina depellere. *Plutarch. in Vita Catonis.*

LXVI. A. Postumii Albini Annalium Lib. I.

Ea causa sese stultum brutumque faciebat, grossulos ex melle edebat. *Macrob.* XI. 16.

Historia Graeca.

Neminem succensere sibi convenire si quid in his libris parum composite, aut minus eleganter scriptum foret. Nam sum, inquit, homo Romanus,

A. Postumii Albini] Fuit aequalis aetati Catonis, cujus in eum jocus exstat apud Gellium. Cicero in Bruto: *A. Albinus, qui Graece scripsit Historiam, qui Consul cum L. Lucullo fuit, & literatus & disertus fuit.* Alius item Albinus, posterior aetate, Rerum Romanarum libros versibus scripsit: quorum Priscianus hos tres versus adducit, pag. 741.

Ille, cui ternis Capitolia celsa triumphis,
Sponte Deum patuere, cui freta nulla repostos
Abscondere sinus, non tutae moenibus urbes.

Quibus celebrat tres triumphos Pompeji, unum ex Afri-

manus, natus in Latio. Graeca oratio a nobis alieniſſima eſt; ideoque veniam gratiamque malae exiſtimationis, ſi quid eſſet erratum, poſtulavit. *Gellius* XI. 7.

De Adventu AEneae Liber.

Mezentium fugam facere coëgerunt, & poſtea per legatos amicitiam ſocietatemque Latinorum inpetravit. *Autor de Orig. Gent. R.*

Baiani Euxini comitis AEneae nutrice, & ab ejus nomine Baias vocatas. *Servius* IX. 710.

Cn. Gelli Annalium Lib. I. ... II.

Deabus ſupplicant. *Cariſius* I.

Multitudo puerorum jam erat ex raptabus. *Ibidem.*

Lib. III.

LXVII. Herſiliam, cum apud T. Tatium verba faceret, pacemque oraret, ita precatam eſſe: Neria Martis, te obſecro pacem dare, uti liceat nuptiis propriis & proſperis uti, quod de tui conjugis conſilio contigit, uti nos itidem integras raperent, unde liberos ſibi & ſuis poſteris patriae pararent. *Gellius* XIII. 12.

Capite cum aliis paucabus conſilium. *Cariſius* I.

Lib. IV. V.

Puellabus. *Ibidem.*

Lib. VI. VII.

Pro duabus pudicabus.

Lib. XV.

Anno ab Urbe condita CCCLXIII. a Tribunis militum Virgilio, Manlio, Coelio, Poſtumio, conlegiſque eorum, in Senatu tractatum quid eſſet pro-

Africa de Hiarba rege, alterum ex Hiſpania de Sertorio, tertium de Mithridate & piratis. A. Popma. Anno U. C. DCIII. Conſul fuit cum Licinio Lucullo. Tres illos verſus quos ex ejus lib. primo rerum Romanarum adducit Priſcianus, a noſtro prorſus abjudicat Voſſius de Hiſt. Lat. cap. VI. Vide Plin. VII. 10. Wasse.

Cn. Gellii] Cicero lib. I. de Divinatione Gellios jungit Fabiis, & ante Coelium ſcripſiſſe indicat. Curium vixiſſe circa annum urbis DC. ex fragmentis apparet. Meminit ejus Vopiſcus in Probo. A. Popma.

Anno ab Urbe] Reſtituo numerum *anno CCCLXV.* tum nomina Tribunorum, *Virginio*, *Manlio*, *Cornelio*, *Poſtumio.* Sex enim Trib. milit. Conſulari poteſtate iſto anno fuerunt, L. Valerius Poplicola, L. Virginius Tricoſtus, P. Cornelius Coſſus, A. Manlius Capitolinus, L. AEmilius Mamercinus, L. Poſtumius Albinus, Faſti. A. Popma.

Cal-

propter quod totiens inter paucos annos male esset adflicta Respublica, & ex praecepto Patrum L. Aquinium aruspicem in Senatum venire jussum, religionum requirendarum gratia, dixisse: Q. Sulpitium Tribunum militum ad Alliam adversus Gallos pugnaturum, rem divinam dimicandi gratia fecisse postridie Idus Quinctilis. Item apud Cremeram, multisque aliis temporibus & locis, post sacrificium die postero celebratum, male cessisse conflictum. Tunc Patres jussisse, ut ad conlegium Pontificum de his religionibus referretur, Pontificesque statuisse, postridie omnes Kalendas, Nonas, Idus atros dies habendos, ut hi dies neque proeliares, neque puri, neque comitiales essent.

Lib. XXX.

Calvariaeque ejus ipsum ossum expurgaverunt, inauraveruntque. *Carisius* I. *Prisc.* VII.

Lib. XCVII.

Portabus. Oleabus. *Caris.* I.

INCERTA.

LXVIII. Fora navium. *Ibidem.*

Regerum. Lapiderum. Calchae. *Ibidem.*

Postquam tempestas sedavit, Atherbal taurum inmolavit. *Gellius* pro *Adherbal.* XVIII. 12.

Deliquium Solis, & Deliquionem. *Servius* VIII.

Senatum decresse, ut aedes Saturni fieret, eique rei L. Furium Tribunum militum praefuisse. *Macrob.* I. 12.

Fannia lex lata est anno post Romam conditam DLXXXVIII. *Idem* II. 13.

Cum bello Latino ludi Votivi Maximi primum fierent, civitas ad arma repente est excitata, &c. *Cicero de Divinat.* I.

Quartos ludos Saeculares post annum factos tertium, C. Cornelio Lentulo,

Calvariaeque ejus] P. Licinius Crassus Mucianus Cos. in Asiam ad debellandum Aristonicum profectus, cum praedae quam bello intentior esset, circumventus ab hostibus, caeso exercitu periit. Caput mortui Aristonico oblatum fuisse tradunt Historici; Gellius hoc amplius, Calvariam ejus expurgatam inauratamque, nimirum in contumeliam & notam avaritiae, vel in usum poculi, ex more barbararum gentium, de quo Petronius Satyrico. A. Popma.

Regerum, Lapiderum] Haec sunt, opinor, verba, quae a Cn. Gellio non usitate collocata observaverat Gellius Noct. Atticar. lib. VIII. cap. 13. fortean etiam illa, *Portabus*, *Oleabus*, *Pr-dica-*

tulo, L. Mummio Achaico Coss. id est, DCVIII. anno. *Censorin. de Die natali.*

Doxius, Coeli filius, lutei aedificii inventor, exemplo sumto ab hirundinum nidis. *Ibidem.*

Soli, Oceani filio, medicinae quoque inventionem & mellis adsignat. *Ibid.*

Mensuras & pondera Palamedes invenit. *Ibidem.*

Cadmus ex Phoenice in Graeciam, inde Evander in Italiam adtulit literas. *Victorin. de Orthograph.*

Sabinos a Sabo Lacedaemonio trahere originem. *Servius* ad VIII. *AEn.* 638.

LXIX. Ταῦτα δὲ γενέσθαι τινὲς μὲν γράφουσι κατὰ τὸν πρῶτον ἐνιαυτὸν τῆς Ῥωμύλου ἀρχῆς. Γνάιος δὲ Γέλλιος κατὰ τὸν τέταρτον. Dionys. Halicarn. lib. II. pag. 100. lin. 16. de Raptu Sabinorum loquitur.

Παράδειγμα ἔλαβεν παρὰ τῆς Ἀρδεατῶν πόλεως. De Institutione Saliorum Dionys. lib. II. pag. 131. lin. 9.

Numa reliquit θυγατέρα μόνην, ἐξ ἧς ἐγένετο Ἄγκος Μάρκιος, ὁ τρίτος ἀπ' ἐκείνου γενόμενος Ῥωμαίων βασιλεύς. Idem lib. II. pag. 136. 4.

Παραγίνεται δ' εἰς Ῥώμην (Tarquinius Priscus) Ἄγκου Μαρκίου βασιλεύοντος, κατὰ τὸν πρῶτον ἐνιαυτὸν τῆς βασιλείας. Idem IV. pag. 211. lin. 41.

Licinius & Gellius οὐδὲν ἐξητακότες, οὔτε τῶν εἰκότων, οὔτε τῶν δυνατῶν, αὐτὸν εἰσάγουσι τὸν βασιλέα Ταρκύνιον ἀγωνιζόμενον ἐφ' ἵππου καὶ τιτρωσκόμενον, ἄνδρα ἐννενήκοντα ἔτεσι προσάγοντα. Idem lib. VI. pag. 349. lin. 13.

SEX. GELLII ORIGO GENTIS ROMANAE.

Lavinia, ab AEnea gravida relicta, metu, veluti insecuturi se, Ascanii, in silvam profugit ad magistrum patrii pecoris Tyrrhum, ibique enixa est puerum, qui a loci qualitate Silvius est dictus. *Auctor de Origine Gent. Rom.*

AGELLII HISTORIARUM LIB. I.

Et quod bubo in columna aedis Jovis conspectus est. *Nonius, Bubo mascul.*

L.

dicatus. vide aliud Fragm. post Sallustium. A. POPMA.

SABINOS A SABO LACEDAEMONIO] Ita scripsi, secutus fidem Servii: quam tamen requiro in eo quod ait, Catonem idem referre. Non enim Cato hoc retulit, sed refutavit, ut commentum Graecorum; quod apparet ex Dionysio lib. II. & excerptis Originum: ideo ibi in fragmentis scripsi, *a Sabolori daemone.* Strabo lib. V. ait Tarentinorum figmentum esse, Sabinos a Lacedaemoniis ortos, quo finitimos ac praepotentes Samnites sibi conciliarent. A. POPMA.

AGELLII HISTORIARUM] Sic habent libri Nonii, sed corrupte, pro A. Gelli, vel Gelli, scilicet Cn. Gellii. Antonius Augustinus legit *Asellio*: quod minime probo. A. POPMA.

ET QUOD BUBO] Bubo in urbibus aut omnino in luce visus, dirum ostentum erat. Ut M. Plautio

tio

L. Calpurnii Pisonis Frugi Censorii Annalium Lib. I.

LXX. Eumdem Romulum dicunt ad coenam vocatum ibi non multum bibisse, quia postridie negotium haberet. Ei dicunt, Romule, si istuc omnes homines faciant, vinum vilius sit. Is respondit: Immo vero rarum, si quantum quisque volet, bibat. Nam ego bibi quantum volui. *Gellius* II. 14.

Cujus unius praemio multorum adlicuit animos. *Priscianus* X.

Italia a vitulis. *Varro de Re rust.* Lib. I. cap. 1.

Sabino bello quod fuit Romulo & Tatio, virum fortissimum, Metium Curtium Sabinum, cum Romulus cum suis ex superiore parte inpressionem fecisset, Curtium in locum palustrem, qui tum fuit in foro, antequam cloacae sunt factae, secessisse, atque suos in Capitolium recepisse. Ab eo lacum invenisse nomen. *Idem de L. Lat.* IV.

LXXI. Janualis porta dicta ab Jano, & ideo ibi positum Jani signum, & institutum a Numa Pompilio ut sit clausa semper, nisi cum bellum sit. *Ibidem.*

Fulmen evocatum a Porsena rege, & ante eum a Numa saepius hoc factitatum. *Plin.* II. 53.

Tullum Hostilium regem ex Numae libris eodem quo illum sacrificio Jovem coelo devocare conatum, quoniam parum rite quaedam fecisset, fulmine ictum. *Idem* XXVIII. 2.

Millia pondo argenti seposita in aedificationem Capitolii. *Livius* I.

Ὁ Νουμᾶς ἐτελεύτησεν, οὐ ταχείας οὐδ᾽ αἰφνιδίου γενομένης αὐτῷ τῆς τελευτῆς, ἀλλὰ κατὰ μικρὸν ὑπὸ γήρως καὶ νόσου μαλακῆς ἀπομαραινόμενος. Plutarch. in Numa pag. 47. B.

Κελεύσαντος Ἀμουλίου τὰ βρέφη λαβόντες, &c. vid. Fabium P. D. Halicarn. lib. I. pag. 64. lin. penult.

Ταρπείαν καλοῦ πράγματος ἐπιθυμίᾳ γυμνοὺς τῶν σκεπαστηρίων ὅπλων παραδοῦναι τοῖς

tio Hypsaeo Q. Fulvio Flacco Coss. anno DCXXVIII. & triennio post Cn. Domitio Ahenobarbo C. Fannio Coss. in Capitolio visus, Gracchanas seditiones portendit, teste Julio Obsequente. A Popma.

L. Calpurnii Pisonis] L. Calpurnius Piso Frugi, primus cognomen id ob frugalitatem accepit. Consul fuit cum P. Mucio Scaevola anno DCXX. Censor post septem annos cum L. Metello Calvo. Annales suos scripsit circa annum Urbis sexcentesimum, ut ipse indicat lib. VII. De illo sic Cicero in Bruto: *Ipse etiam Piso & caussas egit, & multarum legum aut autor aut dissuasor fuit, isque & orationes reliquit, quae jam evanuerunt, & Annales exiliter scriptos.* Gellius simplicissima orationis suavitate usum praedicat. Plinius lib. II. *L. Piso gravis autor.* A. Popma.

τοῖς πολίταις τοὺς πολεμίους. *Idem* Lib. II. pag. 105. lin. 38. De Tarpeja confer pag. 106. lin. 12. 37. pag. 107. 8.

Οὐχ υἱοὺς εἶναι Ταρκυνίου γράφω τοὺς παῖδας, ἀλλ' υἱωνούς, Λευκίῳ Πίσωνι τῷ Φρυγὶ συγκατατιθέμενος. *Idem* Lib. IV. pag. 213. lin. 20.

Ἐν τῇ πρώτῃ τῶν ἐνιαυσίων ἀναγραφῇ ἱστορία. Βουλόμενος καὶ τῶν ἐν ἄστει διατριβόντων τὸ πλῆθος εἰδέναι τῶν τε γεννωμένων καὶ ἀπονομένων, καὶ τῶν εἰς ἄνδρας ἐγγραφομένων, ἔταξεν ἴσον ἔδει ἐνομίσματος καταφέρειν ὑπὲρ ἑκάστου τοὺς προσήκοντας, εἰς μὲν τὸν τῆς Εἰλειθυίας θησαυρὸν, ἣν Ῥωμαῖοι καλοῦσιν Ἥραν φωσφόρον, ὑπὲρ τῶν γεννωμένων· εἰς δὲ τὸν τῆς Ἀφροδίτης ἐν ἄλσει καθιδρυμένον, ἣν προσαγορεύουσι Λιβιτίνην, ὑπὲρ τῶν ἀπογινομένων, εἰς δὲ τὸν τῆς Νεότητος, ὑπὲρ τῶν εἰς ἄνδρας ἀρχομένων συντελεῖν· ἐξ ὧν ἤμελλε διαγνώσεσθαι καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν ὅσοι τε οἱ σύμπαντες ἦσαν, καὶ τίνες ἐξ αὐτῶν τὴν στρατεύσιμον ἡλικίαν εἶχον. *Idem* IV. 220. lin. 40.

LIB.

ΤΑΡΠΕΙ'ΑΝ] Si haec, a Livio etiam memorata historia, vera esset, ratio in promtu esset, cur Tarpejae Virginis effigies in aede Jovis Metellina conservaretur, uti nos docet Festus. Sed haec in medio relinquo, quoniam, ut Livii verbis utar. *Quae ante conditam urbem, poëticis magis decora fabulis quam incorruptis rerum gestarum monumentis traduntur, ea nec affirmare nec refellere in animo est.* Et sane, si id maxume vellem, turbaret omnia Servius ad AEn. I. v. 450. *Cautum erat post proditum a Tarpeia Virgine Capitolium ut aerei cardines fierent, quo stridor* sonantius *audiretur, neque esset locus insidiis.* Caeterum Serviana illa Commentatio ad, *Hinc foribus Cardo stridebat abenis*, in mentem revocat Isidorum, qui versum hunc adducit, ut exinde probet aes esse nullius pretii. *Inter omnia metalla*, inquit, *vilissimum est & maximae potestatis, ideo & aenea limina: unde & Virgilius. Hinc foribus Cardo stridebat abenis*, quid pote ineptius? Si haec vera, deleamus Homeri locum, quo meminit χαλκοῦ θεσπεσίοιο. Inducantur illa Herodoti, Χάλκος apud AEthiopes τιμιώτατον, Thalia XXIV. & haec Plinii initio libri XXXIV. *Proxima dicantur aeris metalla, cui & in usu proximum est pretium: imo vero ante argentum, ac poene etiam ante aurum, Corinthio. Stipis quoque auctoritas, hinc aera militum, obaerati & aere diruti.* Quid quod idem narrat, Camillo crimini datum a Carvilio Quaestore, quod aerata ostia haberet in domo, nempe quia hoc regifici luxus erat & privatae opulentiae modum per leges sumtuarias statutum excederet. Isidorum ergo non sinam incurrere crimen laesae maiestatis Reginae pecuniae, cujus personam toties sustinuit aerea materies. Scribe itaque ex membranis, *Inter omnia metalla aes vocalissimum est.* Nam ita me amet Juno Moneta, ut haec vera est lectio, & licet de metallo viliore, auro contra cara. Neque haec aeris proprietas Homerum latuit. Nam de Junone, quae Stentoris imaginem induerat, hoc pacto memorat, Στέντορι εἰσαμένη μεγαλήτορι χαλκεοφώνῳ. Sequitur Homerum Lucretius, *AEraque quae claustris restantia* vociferantur. II. 450. Εὔφωνος καὶ λάλος ὁ χαλκός. Plutarch. Sympos. VIII. Quaest. 3. ubi interpres male reddit οὐδὲν μέτεστιν, *inane nihil in se habet*, cum ideo Plutarchus vocale esse dixerit quod multum inanitatis in se haberet. Hinc aera Ovidio, *tinnula*, Silio Italico *arguta*, Claudiano *sonora*. Flamen Dialis aereis cultris tondebatur, aut quia *vocalius* caeteris metallis &c. Servius. Favet etiam Lucanus, si lectio MS. Codicis, qui servatur in Bib. Publica, recipiatur. Lib. VI. c. 427.

Nec quaesisse libet primis quid frugibus altrix,
AEre Jovis Dodona sonet.

ubi editi plerique, *Ore Jovis*, at si MStum audias, poëta qui *tripodas Deli & Pythia antra*, superius dixerat, eandem loquendi formulam servabit, & evadet sui similior, quasi oracula non iis quae Delius immediate inspirasset, sed adjunctis, ut loquuntur, remotioribus designare voluerit. Nam aenei lebetes futura non aperuere, sed dum responsa edebantur paribus ad numerum canentium vatum intervallis ictus suos attemperarunt. Quam in rem exstat insignis Ausonii locus:

Nec Dodonaei cessat tinnitus *abeni*,
In numerum quoties radiis ferientibus ictae,
Respondent dociles modulato verbere pelves.

Epist. XCVII. WASSE.

Ro-

Lib. II.

LXXII. Tarquinium, conlegam ſuum, quia Tarquinium nomen eſſet, *metuere*, *eumque* orat uti ſua voluntate Roma concedat. *Gellius* XV. 39.

Quodcumque deliquiſſet ignoſciturum adfirmabat. *Priſcian.* X.

Coeliae ſtatuam ab iis poſitam qui una obſides fuerant, redditis a Porſena in honorem ejus. *Plinius* XXXIV. 6.

A. Poſtumius Dictator apud lacum Regillum caſtris Latinorum expugnatis, ei, cujus maxime opera capta eſſent, hanc (auream) coronam ex praeda dedit. *Idem* XXXIII. 2.

In Aventinum ſeceſſionem factam eſſe. *Livius* LVIII.

Tum primum tributis comitiis creati Tribuni ſunt, numero etiam additi tres, perinde ac duo ante fuerint, Cn. Siccium, L. Numitorium, M. Duilium, Sp. Icilium, L. Mecilium. *Ibidem.*

Lib. III.

LXXIII. Cn. Flavius, patre libertino natus, ſcriptum faciebat, iſque in eo tempore AEdili Curuli adparebat, quo tempore AEdiles ſubrogantur; eumque primae tribus AEdilem Curulem renuntiaverunt. At AEdilis, qui comitia habebat, negat accipere, neque ſibi placere qui ſcriptum faceret, eum AEdilem fieri. Cn. Flavius Annii filius dicitur tabulas poſuiſſe, ſcriptu ſeſe abdicaſſe: iſque AEdilis Curulis factus eſt. Idem Cn. Flavius Annii F. dicitur ad conlegam veniſſe viſere aegrotum, & in conclave poſtquam introivit, adoleſcentes ibi complures nobiles ſedebant. Hi contemnentes eum, adſurgere ei nemo voluit. Cn. Flavius Annii F. id adriſit. Sellam curulem juſſit ſibi adferri. Eam in limine adpoſuit, ne quis eorum exire poſſet; utique ii omnes inviti viderent ſeſe in ſella curuli ſedentem. *Gellius* VI. 9. & *Valer. Maximus* II. 5. 2.

Roma condita, anno DXCVI. ſaeculum accipit his Conſulibus, quis pro-

Roma concedat] Gellii libri, *Romam contendat.* Corrupte, & contra fidem hiſtoriae. Wasse.

Annii filius] V. C. *Anei filius.* Popma *Cn. filius*, ex Cicerone ad Atticum IV. & Livio IX. etſi apud Plinium quoque eſt, *Annii filius.* Wasse.

Adolescentes] Mſ. Pemb. Gellii, ſupra *Collegium*, & hic, *adoleſcens.* Wasse.

Anno DXCVI.] Faſti Capitolini hoc anno edunt Conſules Sex. Julium Caeſarem, L. Aurelium Oreſtem, quibus proximi ſunt ſuperioris anni Coſs. Lepidus, Popilius II. quorum meminit infra. A. Popma.

proximi ſunt Conſules M. AEmilius, M. F. Lepidus, C. Popilius II. abſens. *Cenſorinus, de Die natali.*

INCERTA.

LXXIV. Turnum matruelem Amatae fuiſſe tradit, interfectoque Latino, mortem ipſam ſibimet conſciviſſe. *Auctor de Origine Gent. Rom.*

Quem locum Deus Lycoreus, ſicut *Piſo* ait, curare dicitur. *Servius* ad AEn. II. 761.

Creati Coſſ. L. Poſtumius, T. Minucius. Hos Coſſ. Piſo, Q. Fabio & P. Decio ſuggerit, biennio exemto. *Livius* IX.

Eo anno AEdiles Curules fuiſſe C. Domitium Cn. F. Calvinum, & Sp. Carvilium Q. F. Maximum. *Idem* X.

Quinque millia hominum, cum Mago cedentes noſtros effuſe ſequeretur, caeſa ex inſidiis. *Idem* XXXV.

Victoria L. Metelli Pont. anno II. elephanti CXLII. fuere tranſvecti. L. Piſo inductos dumtaxat in circum, atque ut contemtus eorum increſceret, ab operariis haſtas praepilatas habentibus, per circum totum actos. *Plinius* XX. 6.

Papirium Maſſonem, qui primus in monte Albano triumphavit de Corſis, myrto coronatum ludos Circenſes ſpectare ſolitum. *Idem* XV. 29.

Contra Hieronem regem CCXX. naves effectas diebus XLV. *Idem* XVI. 39.

Ab Aquileja ad XII. lapidem deletum oppidum, etiam invito Senatu, a M. Claudio Marcello. *Idem* III. 19.

M. AEmilio, M. Popilio II. Coſſ. a Cenſoribus P. Cornelio Scipione M. Popilio, ſtatuas circa forum eorum, qui magiſtratum geſſerunt, ſublatas omnes, praeter eas quae populi aut Senatus ſententia ſtatutae eſſent. Eam vero quam apud aedem Telluris ſtatuiſſet ſibi Sp. Caſſius, qui regnum adfectaverat, etiam conflatam a Cenſoribus. *Idem* XXXIV. 6.

LXXV. Triclinia aerata, abacoſque, & monopedia Cn. Manlium Aſia devicta primum invexiſſe triumpho ſuo, quem duxit Urbis anno DLXVII. *Ibidem* III.

Romae

QUEM LOCUM] Agitur ibi de Aſylo Romuli apud Servium, ex quo Fragmentum hoc a nobis huc relatum fuit. SIGEB. HAVERCAMP.

LUDOS

Romae in Capitolio in ara Jovis bello Persei enata palma, victoriam triumphosque portendit. Hac tempestatibus prostrata, eodem loco ficus enata est, M. Messalae C. Cassii Censorum lustro: a quo tempore pudicitiam subversam Piso gravis auctor prodidit. *Idem* XXVII. 15.

C. Furius Cretinus, e servitute liberatus, cum in parvo admodum agello largiores multo fructus perciperet, quam ex amplissimis vicinitas, in invidia magna erat, ceu fruges alienas pelliceret veneficiis. Quamobrem a Sp. Albino Curuli die dicta metuens damnationem, cum in suffragium Tribus oporteret ire, instrumentum rusticum omne in forum adtulit, & adduxit filiam validam, atque, ut ait Piso, bene curatam ac vestitam, ferramenta egregie facta, graves ligones, vomeres ponderosos, boves saturos. Postea dixit, veneficia mea, Quirites, haec sunt, nec possum vobis ostendere, aut in forum adducere lucubrationes meas, vigiliasque, & sudores. Omnium sententiis absolutus est. *Idem* XVIII. 6.

Queritur adolescentes peni deditos esse. *Cicero Epist.* IX. *ad Paetum.*

LXXVI. Quartos ludos Saeculares post annum factos tertium, Cn. Cornelio Lentulo L. Mummio Achaico Coss. id est, DCVIII. anno. *Censorinus de Die natali.*

Quar-

LUDOS SAECULARES] De Ludorum origine circumfertur Isidori locus, sed a librariis pessime habitus, quod quia non adverterunt illi qui de ludis ex professo egerunt, in medium jam adducam, ut a me in integrum restituatur: *Ludorum origo haec traditur: Lydii ex Asia transeuntes, in Hetruria consederunt duce Tyrrheno qui fratri suo successerat in regno. Contentione ergo in Hetruria inter caeteros ritus superstitionum suarum spectacula quoque religionis nomine instituerunt.* Sed primo falsum est Tyrrhenum fratri in regno successisse. deinde sequentia, *Contentione ergo in Hetruria* &c. intelligi non possunt. Rectius membranae, *Sic L. o. t. Lydos ex Asia transvectos in H. consessisse d. T. qui fratri suo cesserat regnum. Consessione ergo in H.* exscripsit hoc in loco Tertullianum de Spectaculis cap. V. (cujus nomen more suo supprimit,) cum quo consentit MS. Codex, nisi quod pro *fratri suo successerat regni contentione. f. s. s. r. consessione* exhibet perperam exhibet. Reliquum est ut Tertulliano addam suffragatores, ne mendum illi demum imputetur. Timaei opus, quod citat doctissimus Pater, dudum interiit, sed nihilominus ex aliis historicis faciam, ne laboret Auctoris citantis fides. Sed Plutarchus in Romulo p. 18. *Hetruscos in Italiam commigrasse tradit.* De tota re Herodotum audiamus. Ἐπὶ Ἄτυος (Κότυος vocat Lib. IV. cap. 45. & sic Dionys. Halicarn.) τοῦ Μάνεω βασιλῆος σιτοδείην ἰσχυρὴν ἀνὰ τὴν Λυδίην πᾶσαν γενέσθαι· καὶ τοὺς Λυδοὺς τέως μὲν διάγειν λιπαρέοντας, μετὰ δὲ ὡς οὐ παύεσθαι ἄκεα δίζεσθαι· ἄλλον δὲ ἄλλο ἐπιμηχανᾶσθαι αὐτῶν· ἐξευρεθῆναι δὴ ὦν τότε καὶ τῶν κύβων, καὶ ἄλλων πασέων παιγνιέων τὰ εἴδεα ποιέειν δὲ ὧδε πρὸς τὸν λιμὸν ἐξευρόντας· τὴν μὲν ἑτέρην τῶν ἡμερέων παίζειν πᾶσαν, ἵνα δὴ μὴ ζητέοιεν· τὴν δὲ ἑτέρην σιτέεσθαι παυομένους τῶν παιγνιέων. Paulo post: ἐπεί τε δὲ οὐκ ἀνιέναι τὸ κακὸν, ἀλλ' ἐπὶ μᾶλλον ἔτι βιάζεσθαι, οὕτω δὴ τὸν βασιλῆα αὐτῶν δύο μοίρας διελόντα Λυδῶν πάντων, κληρῶσαι τὴν μὲν ἐπὶ μονῇ τὴν δὲ ἐπὶ ἐξόδῳ ἐκ τῆς χώρης· καὶ ἐπὶ τῇ μὲν μένειν αὐτοῦ λαγχανούσῃ τῶν μοιρέων, ἑωυτὸν τὸν βασιλῆα προστάσσειν, ἐπὶ δὲ τῇ ἀπαλλασσομένῃ τὸν ἑωυτοῦ παῖδα, τῷ οὔνομα εἶναι Τυρσηνόν, &c. denique, ἔθνεα πολλὰ παραμειψαμένους ἀπικέσθαι ἐς Ὀμβρικούς. Tyrrhenus iste fuit Hercule & Lyda genitus, secundum Pausaniam in Corinth. cap. 21. At D. Halicarnass. p. 21. lib. I. Vell. Paterculus I. 1. & Tacitus IV. 55. quam proxime ad Herodoti sententiam accedunt. Postremo accedit Servius

ad

Quartam Sibyllam Cumaeam in Italia nominat. *Lactantius* I. cap. 6.

Commentariorum Lib. I.

In his libris ſcripta erant Philoſophiae Pythagoricae, eoſque combuſtos a Q. Petilio Praetore, quia Philoſophiae ſcripta eſſent. Sed libros ſeptem juris Pontificii totidemque Pythagoricos fuiſſe. *Plinius* XIII. 13. *Liv.* XL. *Lactant.* I. 22. *Plutarch. in Numa.*

INCERTA.

Pilumnum dictum quia pellat mala infantiae. *Servius* X. 76.

Uxorem Vulcani Majeſtam, non Majam vocari. *Macrobius* I. 12.

LXXVII. Vitulam Victoriam nominari, cujus rei hoc argumentum profert, quod poſtridie Nonas Julias re bene geſta, cum pridie populus a Tuſcis in fugam verſus ſit, unde Populifugia vocantur, poſt victoriam certis ſacrificiis fiat vitulatio. *Idem* III. 2.

Novenſiles Deos eſſe novem in Sabinis, apud Trebiam conſtitutos. *Arnobius* III.

Lutatii Communium Historiarum. Lib... I... II...

Recordatum AEneam, quod aliquando ei reponſum eſſet: urbi condendae quadrupedem futuram ducem. Tum ſimulacris deorum Penatium proſecutum, atque illum ubi illa procubuit, enixaque eſt porculos triginta, ibidem auſpicatum. *Auctor de Origine Gent. Rom.*

tum

ad AEn. II. *Dictus Lydius a fratre Tyrrheni, Thuſci enim a Lydis originem ducunt. Nam Lydus & Tyrrhenus, duo fratres, cum eos provincia una non ferret, ſorte miſerunt, ut diviſis copiis proficiſceretur unus ad novas ſedes quaerendas* &c. p. 642. Confer etiam Dionyſium in Perieg. 347. & ejus Schol. qui aliter narrat hanc fabulam. Eſt & alius Iſidori locus XVIII, 23. de ludis Circenſibus. *Quibus equos a Mercurio diſtributos hiſtoriae docent*, lege ex Tertulliano de Spectaculis, cap. IX. *Steſichorus docet.* Pro, *communis uſus reus non erat*, Iſidorus habet, *communis uſus reatus non erat.* Apud quem lege ex MS. & Servio ad AEn. VIII. v. 636. *Circenſes autem ludi vel a circumeundo, vel quod ubi nunc metae ſunt, olim gladii ponebantur.* Wasse.

Lutatii] Hunc Varro conjungit Piſoni: nec aliud quidquam de eo mihi conſtat. Nam qui putant eſſe Q. Lutatium Catulum majorem, collegam Marii in IV. Conſulatu, falluntur. Is enim non Hiſtorias Romanorum, ſed librum de Conſulatu & de rebus geſtis ſuis ſcripſit, ut teſtatur Cicero in Bruto. Meminit Suetonius, in libello De illuſt. Grammaticis, Lutatii Daphnidis, liberti Q. Catuli minoris: *quem Hiſtorias ſcripſiſſe incompertum, & Varronem uſum teſtimonio Grammatici, aequalis ætati ſuae parum veriſimile eſt.* A. Popma. A Plutarcho vocatur Κάτλος Λυτάτιος, Conſulatum geſſit cum Cajo Mario quartum Conſule A. U. C. IↃCLI. inquit Voſſius in H. Lat. Wasse.

Cy-

Lib. III.

Latinum pariter cum AEnea progreſſum inter proeliantes circumventum occiſumque. Nec tamen, amiſſo ſocero, AEneas Rutilis obſiſtere deſiit. Namque & Turnum interemit, hoſtibus fuſis fugatisque, victor Lavinium ſe cum ſuis recepit, conſenſuque omnium Latinorum Rex declaratus eſt. *Ibidem.*

Poſt eum (Latinum Silvium) regnavit Tiberius Silvius, Silvii filius. Qui cum adverſus finitimos bellum inferentes copias eduxiſſet, inter proeliantes depulſus in Albulam flumen deperiit, mutandique nominis exſtitit cauſſa. *Ibidem.*

Lib. IV.

LXXVIII. Cumanos incolas a parentibus digreſſos Parthenopen urbem condidiſſe, dictam a Parthenope Sirena, cujus corpus etiam poſtquam ob locorum ubertatem amoenitatemque magis coeptum ſit frequentari, veritos ne Cymaeam deſererent, iniſſe conſilium Parthenopen diruendi: poſt etiam peſtilentia adfectos ex reſponſo Oraeuli urbem reſtituiſſe, ſacraque Parthenopes cum magna religione ſuſcepiſſe. Nomen autem Neapoli ob recentem reſtitutionem inpoſuiſſe. *Philargyrius in* IV. *Georgic. ad* V. 564.

INCERTA.

LXXIX. Non modo Antenorem, ſed etiam ipſum AEneam proditorem patriae fuiſſe. *Auctor de Origine gent. Rom.*

Ba-

Cymaeam] Pro, *Cumaeam*, recte. Silius Italicus XIII. 494. *At gravida arcanis Cymes anus* &c.: *Miratur ſonitum quieta Cyme.* Sylv. IV. v. 65. 498. *Cymaeo in antro.* Statius. Val. Flaccus in principio lib. I. *Si Cymaeae mihi conſcia vatis ſtat caſta cortina domo*, & alibi. Ubi N. Heinſius ita in antiquis Virgilii & Ovidii Codicibus exaratum ſe conſtanter inveniſſe teſtatur. Et ſane Graecis, inquit, Κύμη, non Κούμη. at apud Ptolomaeum invenio Κοῦμαι. Cave autem de hoc loco accipias Iſidorum Lib. XVI. cap. 1. *Creta Cimolia candida eſt a Cimaea Italiae inſula.* MS. omittit *Creta*, rectius, ut videtur, nam *Cimolia* abſolute ponitur apud Plinium alioſque. Sed quis umquam de Cymaea Italiae inſula vel fando audiverit? ſic tamen omnes editi & MſT. quibus invitis ſic legendum cenſeo, *a Cimolo* Italiae *inſula.* Ovid. Met. VII. 464. *Cretoſaque ruta Cimoli.* de hac inſula loqui Iſidorum manifeſtum eſt, quia infra dicit, *veſtimentorum pretioſos colores emollit*, quae verba habentur apud Plinium XXXV. 18. cum hujus inſulae meminit, a quo etiam pro, *confricato ſulphure*, apud Iſidor. lege *contriſtatos.* Vox autem *Inſula* in Utopiam ablegandam puto, quae ex gloſſatore nata eſt, qui quum in exemplaribus mendoſis inveniſſet *Cymaea*, *Italiae* de ſuo addidit. Dicaearchus inſulam hanc modo ex Sporadibus, modo ex Cycladibus eſſe dicit. Scylax & Strabo inter Cycladas reponunt. Wasse.

Bajani Euxini comitis AEneae nutrice & ab ejus nomine Bajas vocatas. *Servius* IX. 710.

Eum locum esse fulguritum, & ex Senatusconsulto septum esse, idque factum esse a Curtio consule, cui M. Genutius fuit conlega, Curtium adpellatum. *Varro de L. Lat.* IV.

Romam conditam Olympiadis VII. anno II. *Solinus.*

L. COELII ANTIPATRI ANNALIUM, sive, HISTORIARUM BELLI PUNICI SECUNDI, ad AElium Stilonem, LIB. I.

Ne aut trajiciantur aperte, quo melius aut cadat, aut volvatur oratio: quod se L. Coelius Antipater in pröoemio belli Punici, nisi necessario, facturum negat. *Cicero in Oratore.*

Legati quo missi sunt veniunt, delicant mandata. *Nonius*, *Delicare.*

Cum jure sine periculo bellum geri poteratur. *Idem*, *Poteratur.*

Qui cum iis ita foedus icitis. *Prisc.* X.

Neque ipsi eos alii modi esse atque Hamilcar dixit ostendere possunt aliter. *Idem* XII.

Antequam Barcha perierat alii rei caussa in Africam est missus. *Ibidem.*

Qui intelligunt, qui faciunt, dissentiuntur. *Idem* VIII.

Quarto Coss. *Gellius* X. 1.

LXXX.

A CURTIO CONSULE] M. Genutius Augurinus & C. Curtius Philo Coss. fuerunt anno Urbis CCCVIII. licet vulgati Livii & Cassiodori codices edant P. Curiatium, & Dionysii Halicarnassaei, M. Minucium, & C. Quintium: qui ex Varronis lib. IV. de L. Lat. emendandi. A. POPMA.

L. COELII ANTIPATRI] Cicero in Bruto: *L. Coelius Antipater, scriptor, quemadmodum videtis, fuit, ut temporibus illis, luculentus, juris valde peritus, multorum etiam, ut L. Crassi, magister.* Et Pomponius de Origine juris: *Fuit & eodem tempore Coelius Antipater, qui Historias conscripsit, sed plus eloquentiae quam scientiae juris operam dedit.* Spartianus refert Hadrianum Imperatorem Coelium praetulisse Sallustio: in quo illum judicio lapsum fuisse indicat Ciceronis testimonium de Antipatro, quod est de Legibus I. de Oratore II. cujus M. Brutus dignum censuit, quem in Epitomen redigeret. Cicero ad Atticum XIII. *Epitomen Bruti Coelianorum velim mihi mittas.* A. POPMA. Fannio aetate conjunctus, inquit Cicero I. de Legibus. Sisenna autem antiquior, Paterculus Lib. II. Gracchorum temporibus vixisse patet ex Val. Maximo l. VII. §. 6. quo in loco, ut id obiter moneam, pro, *vitare posse ut eo fato non periret*, MS. Bib. Publicae legit, *ne eo fato*, & sequentia, *propulsus e Capitolio* omittit, & ante principium hujusce sectionis penultima pro, *laetiorem status spem*, habet, *laetioris.* de hujus Historici dictione Cicero in Bruto, & secundo de Oratore. Idem etiam in Epist. ad Attic. XIII. 8. narrat Brutum hujus opus in compendium redegisse. Adduxit fragmentum Caecilii ex Strabone Popma, & pro Κεκίλιος legit Καίλιος, quod ego auctoritate Vossii fretus, induxi. Intelligendus enim est Καικίλιος ὁ ῥήτωρ, qui historiam edidit belli Civilis. vid. Athenaeum VI. 2. WASSE.

AD L. AELIUM] Est L. AElius Stilo Grammaticus; de quo Cicero in Bruto, Suetonius De claris Grammaticis, & nos ad Varronis de L. Lat. lib. IV. A. POPMA.

DELICANT 45.] Hoc est, explanant. Caecilius Obolostate: „Si linguas decem habeam, vix „habeam satis qui *delicem.*" Idem Pausimacho: „Imo vero id ante, soli dum sumus, *delica.*" Accius Alphesiboeo: „Advereor cum te esse „Alcmaeonis fratrem factis *delicat.*" WASSE.

PERIERAT] *Pergeret* MS. Codex Prisciani B.

SEM-

LXXX. Sempronius Lilybaeo celocem in Africam mittit visere locum ubi exercitum exponat. *Caris.* II.

Duodecies C. mil. passuum longe. *Ibidem.*

Commodum esse satis videtur. *Ibidem.*

Saguntinorum. *Idem* I.

Dextimos in dextris scuta jubet habere. *Priscian.* III.

Armis & magno commeatu, & praeda ingenti copiantur. *Nonius, Copiantur.*

Domus suas quemque ire jubet, & sua omnia frunisci. *Idem, Frunisci*

Arma plerique abjiciunt, atque [a] inermi in latebras se inlatebrant. *Idem, Inlatebrare.*

Et Latini subnixo animo [b] ex victoria inerti consilium ineunt. *Idem, Subnixum.*

Primum malo publico gratias singulatim nomina. *Idem, Singulatim.*

LIB. II.

LXXXI. Si vis mihi equitatum dare, & ipse cum caetero exercitu me sequi, die quinti Romae in Capitolium curabo tibi [c] cena sit cocta. *Gellius* X. 24. *Macrob.* I. 4.

LIB. III.

Imperator conclamat de medio, ut velites e sinistro cornu removeantur, Gallis non dubitatim inmittantur. *Nonius, Dubitatim.*

LIB. IV.

Custodibus discessis multi interficiuntur. *Priscian.* IX.

LIB. V.

Morbosum factum, ut ea quae oportuerint, facta non sint. *Idem* VIII.

Nullius alius rei nisi amicitiae eorum caussa. *Idem* XIII. p. 960.

At aliquam huic bello finem facere. *Nonius, Finis feminin.*

LIB.

SEMPRONIUS LILYBAEO] Tib. Sempronius Gracchus Consul, dux exercitus in Sicilia contra Annibalem: de cujus adventu Lilybaeum narrat Livius XXX. & Polybius III. A. POPMA.

SI VIS MIHI EQUITATUM] Hoc dictum iisdem ferme verbis refert Cato lib. IV. Originum: unde Coelium sumsisse monet Gellius. A. POPMA.

a INERMI IN LATEBRAS] V. c. *inermis*, id est *inermes.*

b EX VICTORIA INERTI] V. c. *incerti*, Fulvius, *victoriae certi*, minus recte. *Iners victoria* est incruenta, sine magna conflictatione parta, &, ut ait Ennius, *sine sanguine & sudore.*

c CENA SIT COCTA] Macrobius, *cenam coctam.* PONTAN.

LIB. VI.

Consulto non paucies arcessitum. *Idem*, *Paucies.*

Omnes simul terram cum classi adcedunt, navis atque scaphis egrediuntur, castra metati signa statuunt. *Idem*, *Metati.*

Ipse cum caetera copia pedetentim sequitur. *Idem*, *Pedetentim.*

LIB. VII.

LXXXII. Respublica amissa, exfundato pulcerrumo oppido. *Idem*, *Exfundare.*

Duos & septuaginta lictoris domum deportavisse fascis, qui ductoribus hostium ante soluerint ferri. *Idem*, *Soluerint.*

Ipse regis eminus equo ferit pectus advorsum, congenuclat percussus, dejecit dominum. *Idem*, *Congenuclare.*

Ita uti sese quisque [a] vobis studeat aemulari in statu fortunae Reipublicae, eadem re gesta, topper nihilo minore negotio acto, gratia minor esset. *Festus*, *Topper*, *fortasse.*

Consuetudine uxoris indulgitate libertum. *Servius Georgic.* II.

INCERTA.

Ex scriptis eorum qui veri arbitrantur. *Priscian.* VIII.

Ubi Senatus intellexit populum depeculari. *Ibidem.*

Nullae

CUM CLASSI ADCEDUNT] *Accedo tibi*, i. e. in tuam sententiam, i. e. ad te venio, inquit Charisius. *Sonantes accestis scopulos* Virg. *Accedere periculum* Plautus. Dares vero Phrygius, *applicant classem ad oppidum.* vid. cap. 15. quo in loco, lege ex Ms. *Argivis Achilles eadem in concilio refert. Illi gaudent, Calchantem ovanter recipiunt.* Et paulo post, pro, *legatos ad Priamum vellet Helenam ei restituere*, lege, *mittit sciscitans ab eo.* WASSE.

CASTRA METATI SIGNA STATUUNT] Ex more & disciplina militari, castris metatis, primo signa hastis imposita suis locis intra castra statuebantur: quia nihil erat venerabilius eorum majestate militibus, ut ait Vegetius lib. III. A. POPMA.

IPSE CUM CAETERA] Noniani libri, *A navi ipse*, corrupte, pro, *Annali* VI. *Ipse cum.* A. POPMA.

DEPECULARI]. Hoc est ἀποσυλῶ, exponente Prisciano; licet fortasse nunquam extra hunc locum passive inveniatur. Vis verbi ex Lege Julia optime innotescet, qua cavetur, ne quis ex pecunia sacra aut publica auferat, neve intercipiat, neve in rem suam vertat, neve faciat quo quis auferat, nisi cui lege licebit, neve quis in aes publicum quid indat, neve immisceat, neve quo quid indatur, immisceatur, faciat sciens dolo malo quo id pejus fiat. Labeo definit, pecuniae &c. furtum non ab eo factum cujus periculum fuit, & ideo aedituum in his quae ei tradita sunt, peculatum non admittere. *&* *Martianus*, illum praedam ab hostibus captam surripuit, Ulpian. etiam illum, qui

a VOBIS STUDEAT AEMULARI] V. c. *nobis.* Hoc dicit: *Etiamsi homines plebei principum Reipublicae virtutes studeant aemulari, & res non minus praeclaras gerant quam illi, tamen ipsorum facta eadem non aeque grata & gloriosa erunt.* Quod Cato in Originibus confirmat exemplo Leonidae ducis Lacedaemonii, & Caeditii Trib. militum. PONTAN.

Nullae nationi tot, tantas, tam continuas victorias, tam brevi ſpatio datas arbitror, quam vobis. *Idem.*

Tantum bellum ſuſcitare conari adverſarios contra belloſum genus. *Nonius, Belloſum.*

Publicatos quippe faſtos omnes, & libros a Fulvio Nobiliori ſcripta retuliſſe. *Cariſius* I. p. 112.

Nucerum. Dii, pro diei. *Ibidem.*

Subinde. *Idem* II.

LXXXIII. Parricidatum. *Quintilian.* I.

Pelia cincinnatus. *Idem* X.

Delinquere frumentum, Sardiniam hoſtes tenere. *Servius AEneid.* IV.

Mauruſii qui circa Oceanum colunt. *Ibidem.*

Eſt in fano ſignum Apollinis ligneum, altum non minus pedes XV. *Idem* VI.

Calvaria. *Caper de Orthographia.*

Qua

qui aliquid in tabulis publicis induxerit, hoc crimine teneri aſſerit. Ejus poena primo, litis aeſtimatio in quadruplum, vid. Gellium II. 18. & Catonem in Praef. ad Lib. de Re Ruſtica: ſecundo, deportatio: tertio ultimum ſupplicium. Peculatus judicium in eos datur, inquit Hiſpalenſis, qui fraudem aerario faciunt, ubi Mſ. Codex bis *peculatum* exhibet. Verum ne illum inemendatum praeteream, pro, *Ambitus judicium eſt qui largiorem honorem capit & ambit*, uti vulgo circumfertur, lege ex membranis, *qui largitione honorem capit*. In ambitus crimine quaenam formula ſit ſervata, vide apud Aſconium in Divinationem. Ex Suetonio in Aug. patet, *eum ambitus teneri, qui turbam ſuffragiorum cauſa conduxerit, ſervos advocaverit, alienamve quam multitudinem conduxerit.* & ex Modeſtino in L. Unica ff. ad l. Juliam de ambitu: *Si quis reus, vel accuſator domum Judicis ingrediatur, item ſi municipio contra hanc legem magiſtratum quis petierit, item ſi novum vectigal inſtituerit.* WASSE.

PUBLICATOS QUIPPE] Fulvius Nobilior Faſtos in aede Herculis Muſarum, quam in circo Flaminio ex pecunia Cenſoria fecerat, poſuit, ut autor eſt Macrobius lib. I. cap. 12. A. POPMA.

NUCERUM] Id eſt *nucum*, ut *Regerum*, *Lapiderum*, pro *regum*, *lapidum*, Cn. Gellius: quae non tam nove, quam vitioſe & abſurde prolata ſunt. A. POPMA.

CIRCA OCEANUM COLUNT] Hoc eſt qui juxta, vel ad Oceanum habitant. Nepos X. 4. *Sed non paſſi ſunt hi qui circa erant. Colentes ultra Tanaim* Curt. VII. 46. formula à Graecis tracta, qui per πέριξ & κύκλῳ efferunt. Et eodem fere ſignificatu uſurpatur, quo *attingere ad* vel *in aliquid*, V. 9. Mela cap. 14. aut apud eundem *appoſita toti Boeotiae* II. 7. aut *pertinere ad*, pro *pertingere*, pro quibus omnibus uſitatius invenitur verbum *jungere.* ut apud Plin. V. 18. *Jungitur ei latere Syriae Decapolitana regio.* licet haec vox non ſemper *contactum* ſed *vicinitatem* denotet, ut alicubi apud Livium, *Vineae moenibus junctae*, hoc eſt, admotae propius urbem. Utcunque ſe res habet, certum eſt τὸ jungere cum *contra* nunquam inveniri. Proinde locus ille Iſidori mihi ſemper de mendo ſuſpectus eſt: *Creta Graeciae pars eſt jungens contra Peloponnenſem*, Orig. XIV. 6. Nullum tamen hic in MSS. aut Editis praeſidium, omnes quaſi data opera in errorem conjurare videntur. Parum abfuit quin legiſſem, *jacens contra Pel.* quomodo locutus eſt Mela II. 7. Sed hoc eſſet longius ab Exemplarium veſtigiis recedere. Paula itaque mutatione ſcribe, *ingens.* Eodem auctore Mela cap. 11. *Ingens & centum urbibus habitata Crete.* Solinus etiam cap. 11. Inter ortum porrigitur & occaſum *tractu longiſſimo.* quo in loco Codex MS. quo uſus ſum, pro, *pronius eſt Cretam dicere*, ut habetur in Ed. Salmaſii, legit, *plus eſt*; & in ſpatio interlineari, *promptius*, quod Salmaſianis lectionibus praefero. Pro, *Gnoſon*, item *Cynoſontbera*, de qua ampliandum pronuncio, pro, *prima mari potuit, prima potuit remis & ſagittis*, cui hac in re aſtipulatur Iſidorus. Sic enim ille, *prima etiam haec inſula remis & ſagittis claruit.* ſunt & alii qui magnitudinem praedicant; inter quos

Sene-

Qua tempestate Poenus in Italiam venit. *Cicero in Bruto.*

Annibalem cum columnam auream, quae esset in Fano Junonis Laciniae, auferre vellet, dubitaretque utrum ea solida esset an extrinsecus inaurata, perterebravisse: cumque solidam invenisset, statuisse eam tollere. Secundum quietem visam esse ei Junonem praedicere ne id faceret, minitarique, si id fecisset, se curaturum ut eum quoque oculum quo bene videret, amitteret; idque ab homine acuto non esse neglectum. Itaque ex eo auro quod exterebratum esset buculam curasse faciendam, & eam in summo columnae conlocavisse. *Idem, de Divinat.* I.

Cum bello Latino ludi Votivi maximi primum fierent, civitas ad arma repente est excitata. Itaque ludis intermissis Instaurativi constituti sunt &c. *Ibidem.*

LXXXIV. C. vero Gracchus multis dixit, sibi in somnis quaesturam petenti Tiberium fratrem visum esse dicere, quam vellet cunctaretur, tamen eodem sibi leto quo ipse interisset, esse pereundum. Hoc antequam Tribunus plebis Gracchus factus esset, & se audisse, & dixisse multis. *Ibidem.*

Eo ipso tempore cum hoc calamitosum fieret proelium, quo C. Flaminius occisus est, tantos terrae motus in Liguribus Galliae compluribusque insulis, totaque in Italia factos esse, ut multa oppida conruerint, multis locis labes facta sit, terraeque desederint, fluminaque in contrarias partes fluxerint, atque amnes mare influxerint. *Ibidem.*

Per Cremonis jugum transisse Annibalem. *Livius* XXI. 38.

Servati Consulis P. Scipionis decus ad servum, natione Ligurem, delegat. *Ibidem.*

Magonem cum equitatu & Hispanis peditibus flumen extemplo transnasse: ipsum Annibalem per superiora Padi vada exercitum traduxisse, elephantis in ordinem ad sustinendum inpetum fluminis oppositis. *Ibidem.*

Fa-

Seneca, *Urbibus centum spatiosa Creta.* Dionysius V. 502. Καὶ τὸ τοι μέγεθ@ περιώσιον. Homer. Odyss. ξ. 10. Ἐυρηκάων ἐκ μὲν Κρητάων γένος εὔχομαι. Et, Κρήτῃ ἐν εὐρείῃ. Apud M. Heracleotem ob magnitudinem nonum inter insulas locum obtinet, septimum vero apud Agathemerim. Donatus ad versum Virg. *medio jacet insula ponto*, putat poëtam signate per vocem, *jacet*, immensam Cretae latitudinem demonstrare voluisse. Cujus sententiae quo minus accedam faciunt illa Pomponii, *in orbem jacent Cyclades.* Ovidii, Quinque *jacent* terrae (Echinades) nimirum, Met. VIII. 577. & Priscian. Perieg. V. 303. E regione *jacet* locus hic Symplegados arctae. 430. *cujus* jacet *Isthmos imago.* Dionysio 405. στεῖν@ ἴσθμ@, & 464. Continuoque *jacent* Gymnesiae. Dicaearchus: Πελασγία, Σκύρ@. Κατὰ Εὔβοιαν δ' ὁρῶμεν κειμένω. Herodian. VI. Τὴν ἀντικειμένην Ἤπειρον Εὐρώτῃ. & IV. Λιβύης τε τὰ περικείμενα. Possem contra sententiam Servianam testes sexcentos producere, sed, Οὐκ ἐμὸν ἔργον τῦτο· πάρος δέ μοι ἄλλα μέμηλεν. Et haec ni fallor ad Isidorum sufficiant. Repone autem apud P. Sabinum in locum Virgilii supra laudatum *Philistides* pro, *Philostocles*. Wasse.

AE-

Fabium Dictatorem adversus Annibalem rem gessisse. Etiam eum primum a populo creatum Dictatorem. *Idem* XXII. 31.

Romam euntem ab Ereto divertisse eo Annibalem tradit, iterque ejus ab Reate, Cutiliisque, & ab Amiterno orditur. Ex Campania in Samnium: inde in Pelignos pervenisse, praeterque oppidum Sulmonem in Marrucinos transisse: inde Albensi agro in Marsos: hinc Amiternum Forulosque vicum venisse. *Idem* XXVI. 11.

LXXXV. Eisdem diebus naves onerarias Poenorum ad LXXX. circa Sardiniam ab C. Octavio, qui provinciae praeërat, captae. Eas frumento misso ad Annibalem, commeatuque onustas tradit. *Idem* XXXVIII.

Quantum militum in Africam transportatum sit *a P. Scipione*, non parvo numero inter auctores discrepat. Coelius, ut abstinet numero, ita ad inmensum multitudinis speciem auget, volucres ad terram delapsas clamore militum ait, tantamque multitudinem conscendisse naves, ut nemo mortalium aut in Italia aut in Sicilia relinqui videretur. *Idem* XXIX.

Praeterquam quod non mersas fluctibus naves, ceteros omnes coelestes maritimosque terrores, postremo abreptam tempestate ab Africa classem ad insulam AEgimurum inde aegre correctum cursum, & prope obrutis navibus, injussu Imperatoris, scaphis haud secus quam naufragos milites sine armis cum ingenti tumultu in terram evasisse. *Ibidem.*

Captum Hannonem tradit. *Ibidem.*

Vidisse se qui navigasset ex Hispania in AEthiopiam, commercii gratia. *Plinius* II. 17. *Capella Philolog.* Lib. VI.

Alpes in longitudinem decem millia passuum patere a supero mari ad inferum. *Idem* III. 19.

Coelius Trojanum Capyn condidisse Capuam tradidit, eumque AEneae fuisse sobrinum. *Servius in AEneid.* X. 145.

Duos elephantos Antiocho regi in bellicis usibus celebres etiam cum nominibus fuisse, novisseque ea. *Idem* VIII. 5.

In Averno etiam folia subsidere. *Idem* XX. 11. 12.

Equus

AETHIOPIAM] Martiani verba haec sunt, *Cael. Antip. se hominem vidisse confirmat*, *qui* navigationis *ardore in AEthiopiam ex Hispania navigasset*: at longe rectius veterrimae Corporis Christi & Bib. publicae membranae (quibus in hoc auctore purgando sum usus) exhibent *negotiationis*. Nec secus Codex vetus Bibliothecae Bodleianae cujus, variantes Lectiones beneficio doctissimi & humanissimi viri J. Hudson DD. in meam gratiam exscripsit eruditus Juvenis. Hanc lectionem confirmant Plinius & quem sequitur, Mela, Lib. II. cap. 66. *Navigasset ex Hispania in AEthiopiam commercii gratia.* confer hac de re Strabonem p. 98. & Herodotum 237. Sed procedit Martianus, *Idem Cornelius post captos Indos per Germaniam navigavit.* Quod falsum esse evincit Plinius hisce verbis: *Idem Nepos &c. tradit, Q. M. Celeri Indos a rege Suevorum dono datos, qui ex India commercii causa navigantes, tempestatibus essent in Germaniam abrepti.* Mela habet, *a rege Baetorum.* vide Harduin. ad Lib. II. §. 69. a quo locus Martiani refingendus. WASSE.

Equus Trojanus machinamentum bellicum fuit quod equus adpellatur, ut aries & teſtudo, quibus muri vel diſcuti, vel ſubrui ſolent. *Servius in AEneid.* II.

Alii *ſubnixam* ideo capiunt, quia inpoſita eſt excelſo muro, ut Coelius hiſtoricus ait. *Servius ad AEn.* III. 393.

Q. AElii Tuberonis Historiarum Lib. I.

LXXXVI. Si quid a parentibus acceptum protinus antiquae memoriae tradiderunt. *Nonius, Protinus.*

Cum Aſcanius ab univerſo populo ad reſtituendam Laviniam cogeretur, juraretque ſe neque interemiſſe, neque ſcire ubi eſſet, Tyrrhum, petito ſilentio, in illa concionis frequentia profeſſum indicium: Si ſibi Laviniaeque, pueroque ex ea nato fides incolumitatis daretur; tumque eum acceptam Laviniam in urbem cum filio reduxiſſe. Poſt haec Aſcanius completis in Lavinio triginta annis, recordatus novae urbis, &c. *Auctor de Origine Gent. Romanae.*

Servium Tullium Regem populi Romani cum illas quinque claſſes juniorum cenſus faciendi gratia inſtitueret, pueros eſſe exiſtimaſſe, qui minores eſſent annis ſeptemdecim, atque inde ab anno ſeptimo decimo, quod idoneos jam eſſe Reipublicae arbitraretur, milites ſcripſiſſe, eoſque ad annum quadrageſimum ſextum Juniores, ſupraque eum annum Seniores adpellaſſe. *Gellius* X. 28.

Lib. IV.

Inimiciter iraſcendum non eſt. *Cariſius* II.

Lib. XIV.

LXXXVII. Pars omnis luxuriabat. *Nonius, Luxuriabat.*

IN-

Alii subnixam] Agitur ibi de urbe Petilia a Philoctete condita, vel muris cincta, de qua ibi Virgil.

Parva Philoctetae ſubnixa Petilia muro.

Haverc.

Q. AElii Tuberonis] Q. AElius Tubero Juriſperitus fuit, vita ſeverus & durus, ex inſtituto Stoicae diſciplinae, quam Panaetio magiſtro ſectabatur. Meminit ejus Cicero Pro Muraena, in Bruto, de Oratore 3. & de jure civili in artem redigendo, *Nec vero ſcientia juris majoribus ſuis Q. AElius Tubero defuit, doctrina etiam ſuperfuit.* Dionyſius virum gravem, & diligentem in hiſtoriis praedicat. Vidend. & Pomponius tit. *De Origine juris.* A. Popma. Vid. Judicium D. Halicarnaſſ. de ejus hiſt. Lib. I. Antiq. Wasse.

P.

INCERTA.

Προειδότες οἱ τοῦ Νομίτορος θύσοντας τὰ Λύκαια τοὺς νεανίσκους τῷ Πανί, τὴν Ἀρκαδικήν, ὡς Εὔανδρος κατεστήσατο, θυσίαν, ἐνήδρευσαν τὸν καιρὸν ἐκεῖνον τῆς ἱερουργίας, ἡνίκα ἐχρῆν τοὺς περὶ τὸ Παλάντιον οἰκοῦντας τῶν νέων ἐκ τοῦ Λυκαίου τεθυκότας περιελθεῖν δρόμῳ τὴν κώμην γυμνούς, ὑπεζωσμένους τὴν αἰδῶ ταῖς δοραῖς τῶν νεοθύτων· ἐν δὲ τούτῳ τῷ χρόνῳ τοὺς ἱεροποιοὺς νεανίσκους οἱ βουλόμενοι, λοχήσαντες κατὰ τὸ στενόπορον τῆς ὁδοῦ, ἐπειδὴ πρῶτον τάγμα τὸ σὺν τῷ Ῥώμῳ κατ' αὐτοὺς ἐγένετο, τῶν ἀμφὶ Ῥωμύλον τε καὶ ἄλλων ὑστεριζόντων· τριχῇ γὰρ ἐνενήμεντο, καὶ ἐκ διαστήματος ἔθεον· οὐ περιμείναντες τοὺς λοιπούς, ὁρμῶσιν ἐπὶ τοὺς πρώτους ἐμβοήσαντες ἀθρόοι, καὶ περιστάντες ἔβαλλον, οἱ μὲν ἀκοντίοις, οἱ δὲ λίθοις, οἱ δ' ὡς ἕκαστοι διὰ χειρὸς εἶχον· οἱ δ', ἐκπλαγέντες τῷ παραδόξῳ τοῦ πάθους, καὶ ἀμηχανοῦντες ὅτι δράσειν πρὸς ὡπλισμένους ἄνοπλοι μαχόμενοι, κατὰ πολλὴν εὐπέτειαν ἐχειρώθησαν. (de Remo ab hoſtibus capto & Albam perducto) *Dionyſ. Halic.* lib. I. p. 67. lin. 10.

M. Manlium & Q. Sulpicium Conſules in eum annum edunt. *Livius* IV.

Q. Fabium Conſulem ipſum auctorem fuiſſe differendi ſibi conſulatus in bellicoſiorem annum. *Idem* X. 9.

Bello Punico primo Atilium Regulum, Conſulem, in Africa caſtris apud Bagradam flumen poſitis, proelium grande atque acre feciſſe adverſus unum ſerpentem illic ſtabulantem, inuſitatae inmanitatis: eumque magna totius exercitus conflictione, balliſtis atque catapultis diu obpugnatum, ejusque interfecti corium longum pedes centum & viginti Romam miſiſſe. *Gellius* VI. 3.

Eumdem Regulum rediſſe Carthaginem noviſque exemplorum modis excruciatum a Poenis dicit; In atras, inquit, & profundas tenebras eum claudebant, ac diu poſt, ubi erat viſus Sol ardentiſſimus, repente educebant, & adverſus ictus Solis obpoſitum continebant, atque intendere in coelum oculos cogebant, palpebras quoque ejus, ne connivere poſſet, ſurſum ac deorſum diductas inſuebant. *Ibidem* IV.

De Officio Judicis Liber.

Praecepta AElii Tuberonis ſuper officio judicis. *Idem.* XIV. 2.

Ad C. Oppium Liber.

Si generalis ſpecies occecurrit. *Idem* VII. 9.

IN-

INCERTA.

LXXXVIII. Hinc in millesimum annum eorum columine civitas continebitur. *Donatus in Phorm. Terent.*

Nam delinquet aut superet aliquid tibi. *Servius AEneid.* IV. *Delinquere*, *Deficere.*

Nullum Senatusconsultum fieri posse non discessione facta: quia in omnibus Senatusconsultis, etiam in iis, quae per relationem fierent, discessio esset necessaria. *Gellius* XIV. 7.

Praefectum Urbi Latinarum caussa relictum Senatum habere posse. *Ibidem* VIII.

P. Rutilii Rufi Historiarum Libri.

INCERTA.

Ἰδίᾳ δὲ τῷ Μαρίῳ προσκεκρουκώς, φησίν, ὡς καὶ τῆς ἕκτης ἔτυχεν ὑπατείας, ἀργύριον εἰς τὰς φυλὰς καταβαλὼν πολὺ καὶ πριάμενος, τὸν Μέτελλον ἐκκροῦσαι τῆς ἀρχῆς, Οὐαλέριον δὲ Φλάκκον ὑπηρέτην μᾶλλον ἢ συνάρχοντα τῆς ὑπατείας λαβεῖν. [ὡς δὲ Ῥουτίλιος ἱστορεῖ] Plutarch. in Mario pag. 422. A.

LXXXIX. Admirationi fuisse Philosophorum trium sui cujusque generis facundiam; violenta & rapida Carneades dicebat, scita & tereta Critolaus, modesta Diogenes & sobria. *Idem* VII. 14. *Paulo aliter Macrob.* I. 5. *Plin.* VII. 30. *Pausan.* 216. *Lact.* XV. 17. *Gellius* VII. 14.

Romanos instituisse nundinas, ut octo quidem diebus in agris rustici opus facerent, nono autem die, intermisso jure, ad mercatum legesque accipiendas Romam venirent; & ut scita atque consulta frequentiore populo referrentur, quae trinundino die proposita a singulis atque universis noscebantur. *Macrobius* I. 16.

Scipionem hoc anno [DLXXI] mortuum. *Livius* XL.

P.

P. Rutilii Rufi] Hic vir clarissimus, Quaestor sive Legatus Mucii Scaevolae Procos. Asiae fuit; Consul cum C. Manilio anno urbis DCXLVIII. Postea in judicium repetundarum nomine vocatus, damnatusque Equitum sententiis, qui tum Gracchanis legibus judicia obtinebant, in exilium Smyrnam abiit. Ejus integritatem & constantiam praedicat Cicero in Bruto, de Officiis III. Seneca ubique, Ovidius:

Nec grave magnanimi robur mirare Rutili.

A. Popma. Tacit. in Agric. Athenaeus VI. & IV. Minutius Felix. Wasse.

De

De Vita sua Lib. I.

Pompejus elaboravit uti populum Romanum noſſet, eumque artificioſe ſalutaret. *Cariſius* II.

Lib. II.

Animo conſtante. *Idem* I.

Lib. III.

Pro L. familiare veniebam. *Ibidem.*

Lib. IV.

Vectigalium. *Ibidem.*

Lib. V.

Ex orbi terrarum. *Ibidem.*
Ardile. *Ibidem.*

ANNIBALICA.

XC. Ὁ δὲ Ῥουτίλιον Ῥοῦφον, συγγραφέα τῶν δὲ τῶν ἔργων ἐκέλευσε &c. (de bello Annibalico.) *Appian.* p. 522.

INCERTA.

Quod ſi me invitum abire ſiniſſet. *Diomed.*
Uni una oſtentata eſt. *Ibidem.*

De Modo AEdificiorum Oratio.

Orationes Q. Metelli de prole augenda, & Rutilii de modo aedificiorum. *Suetonius in Auguſto.*

Pro

De vita sua] Multi praeſtantes viri de Vita ſua libros ſcripſerunt, ut hic P. Rutilius, M. Scaurus, M. Varro, Auguſtus Caeſar, cujus de Vita ſua XIII. libros memorat Suetonius. A. Popma.

Pompejus elaboravit] In petitione magiſtratuum prima cura erat, ut petitor ſuo quemque civem nomine appellaret, ac ſalutaret. Unde Pompejus, cupientiſſimus honorum & imperii, elaborabat, ut ſingulos cives noſſet, eorumque nomina teneret. Contra Scipio AEmilianus objicienti Appio Claudio, ſuo in Cenſura competitori, quod is neminem civium noſſet, reſpondit: ſe dediſſe operam ut a civibus ſuis cognoſceretur, non ut ipſe eos cognoſceret. A. Popma.

Artificiose salutaret] Artificium ſalutationis erat, magnificis & blandis nominibus cives ſalutare, & appellare patrem, fratrem, amicum, prout cujuſque dignitas, aetas, ingenium ferebat, quod Horatius praecipit nomenclatori:

—— —— *Frater, Pater adde:*
Ut cuique eſt aetas, ita quemque facetus adopta.

A. Popma.

 Quod

Pro L. Caerucio ad Populum.

Quod ego me ſpero oſtenturum. *Diomed.* I.

P. Sempronii Asellionis Historiarum Lib. I.

Verum inter eos, qui Annales relinquere voluiſſent, & eos qui res geſtas a Romanis perſcribere conati eſſent, omnium rerum hoc interfuit. Annales libri tantummodo quod factum quoque anno geſtum ſit, id demonſtrabant, id eſt, eorum quaſi qui diarium ſcribunt quam Graeci ἐφημερίδα vocant. Nobis non modo ſatis eſſe video, quod factum eſſet id pronuntiare, ſed etiam quo conſilio quaque ratione geſta eſſent, demonſtrare. *Gellius* V. 18.

XCI. Nam neque alacriores ad Rempublicam defendendam, neque ſegniores ad rem perperam faciundum Annales libri commovere quidquam poſſunt.

Scribere autem bellum quo initum Conſule, & quomodo confectum ſit, & quis triumphans introierit, exque eo libro quae in bello geſta ſint iterare, non praedicare autem interea quid Senatus decreverit, aut quae lex rogatione lata ſit, neque quibus conſiliis ea geſta ſunt iterare, id fabulas pueris eſt narrare, non hiſtorias ſcribere. *Ibidem.*

Lib. III.

Fieri ſolet plerum, ut in victoria mitior manſuetiorque fiat. *Priſcianus* V.

Lib. IV.

Nam ſe patrem ſuum audiſſe dicere: L. AEmilium Paullum, nimis bonum Imperatorem, ſignis conlatis non decertare, niſi ſumma neceſſitudo, aut ſumma ei occaſio data eſſet. *Gellius* XIII. 3.

Ut

Quod ego me] Hoc Priſcianus citat ex oratione Catonis pro L. Caeſare ad populum, ut neſcias, Diomedes an Priſcianus corruptus ſit; an Cato & Rutilius idem dixerint: quod ego quidem puto. A. Popma.

P. Sempronii Asellionis] De hoc Gellius II. cap. 13. *Is Aſellio ſub P. Scipione Africano Trib. milit. ad Numantiam fuit, reſque eas, quibus gerundis ipſe interfuit, conſcripſit.* Cicero in Bruto, poſt Coelium hiſtorias ſcripſiſſe, nec ſe illi aequare potuiſſe indicat. A. Popma. Caepit autem Bellum Numantinum Anno U. C. DCXIV. Q. Servilio Caepione & C. Laelio Sapiente, Coſſ. Dionyſius Lib. I. Wasse. Antiquitas eum cum Catone reponit inter λογιωτάτους τῶν Ῥωμαίων συγγραφέων. Servius ad XII. Æn.

—— —— *pilataque plenis*
Agmina,

citat ad hunc modum: *Aſellio Hiſtoriarum tritarum.* Sed pro, *tritarum* Voſſius legendum putat, *Romanarum.* Exſtat ſub ejus nomine liber de Diviſione Italiae & Origine Urbis Romae, ſed Titulus auctorem mentitur. Wasse. Vide quae notamus pag. ſeq. 333. Haverc.

Ut

Ut major invidia Lepido gliſceretur. *Nonius*, *Gliſcitur*.

LIB. V.

XCII. Nam Gracchus domo cum proficiſcebatur numquam minus terna aut quaterna millia hominum ſequebantur. *Gellius* II. 13.

Orare quidem coepit id ut ſe defenderent, liberoſque ſuos, eum quem virilis ſexus [a] tum in eo tempore habebat produci juſſit, populoque commendavit prope flens. *Ibidem*.

LIB. VIII.

Triariorum quartum ſignum adcedebat, ſive pilatim, ſive pasſim iter facere volebat. *Servius* XII. 121.

LIB. XI.

Tam pulcrum opus, tamque artificioſe factum, paſſus eſt dirui. *Cariſius* II.

LIB. XIII.

Facta ſua [b] ſpectare oportere, non dicta, ſi minus facundioſa eſſent. *Gellius* IV. 9.

LIB. XIV.

Crepidarium cultellum rogavit a crepidario ſutore. *Idem* XIII. 20.

Ne poſſent aut ſtationes facere hoc ſecus. *Cariſius* II.

IN-

UT MAJOR INVIDIA LEPIDO] Forte M. AEmilius Lepidus Porcina, qui Coſ. fuit anno DCXVI. cum C. Hoſtilio Mancino. Proconſul adverſus Vaccaeos male rem geſſit. Livius in epitoma lib. LVI. Eum celebrat Cicero, ut ſummum oratorem. A. POPMA.

TRITARUM QUARTUM] Prior vox in Servio adhaeret titulo, *Aſellio Hiſtoriarum tritarum*, male. Nam *tritarum* intelligitur *viarum*, quarum exploratio ſignis fiebat, ſive *pilatim*, id eſt denſe, ſive paſſim & laxe exercitus ducendus eſſet. A. POPMA. Repoſuimus hoc Fragm. ſuo loco. Pertinet enim ad lib. VIII. veraque ejus lectio ex melioribus Servii libris patet, quae haec eſt: *Aſellio, Hiſtoriarum VIII. Triariorum quartum* &c. non *Tritarum*, omiſſo libri numero. HAVERC.

TAM PULCRUM OPUS] Theatrum intelligit, quod inchoatum a L. Caſſio Cenſore etiam paene abſolutum, L. Scipio Aſiaticus Coſ. anno DCLXX. demolitus eſt: quoniam hoc quoque videretur novarum ſeditionum materia, vel quod exiſtimaret non eſſe e republica populum Graecanicis voluptatibus aſſueſcere. Appianus de Bellis civilibus Lib. I. Vellejus lib. II. ad quem in Scholiis plura notavi. A. POPMA.

FACTA SUA SPECTARI] Ex oratione C. Marii Coſ.

a TUM IN EO TEMPORE] Fulvius, *tum* habebat. Mſ. Pembr. nihil movet. PONTAN.

b SPECTARI OPORTERE, NON DICTA] Alii, *ſpectari oportere, dicta non*. PONTAN.

INCERTA.

XCIII. P. Crassum Mucianum quinque habuisse rerum bonarum maxima, & praecipua; quod esset ditissimus, quod nobilissimus, quod eloquentissimus, quod juris consultissimus, quod Pontifex Maximus. Is cum in consulatu obtineret Asiam provinciam, & circumsedere, obpugnareque Leucas oppidum pararet, opusque esset firma ac procera trabe, qui arietem faceret, quo muros ejus oppidi quateret, scripsit ad magistrum Architectonem [a] molis Atheniensium, sociorum amicorumque populi Romani, ut ex malis duobus quos apud eos vidisset, uter major esset eum mittendum curaret. Tum magister Architecton comperto quamobrem malum desideraret, non uti jussus erat majorem, sed quem esse magis idoneum aptioremque faciendo arieti, facilioremque portatu existimabat, minorem misit. Crassus eum vocari jussit, & cum interrogasset, Cur non quem jusserat misisset? causis rationibusque quas dictitabat spretis, vestimenta detrahi imperavit, virgisque multum caecidit, corrumpi atque dissolvi officium omne imperantis ratus, si quis ad id quod facere jussus est non obsequio debito, sed consilio non desiderato respondeat. *Gellius* I. 13.

C. Licinii Rerum Romanarum Lib. III.

XCIV. Pleminium ludis Votivis, quos Romae Africanus iterum Consul faciebat, conatum per quosdam, quos pretio corruperat, aliquot locis Ur-

Cos. designati, cujus sententiam ita Sallustius expressit in Jugurthino: *Non sunt composita verba mea, parvi id facio. Ipsa Virtus se satis ostendit.* A. Popma.

Molis] Salmas. corrigit, *ad m. a. Eleatensium* Ms. Cod. Pembrochiensis omittit *Architectonem*, & pro *Elatensium*, reponit *Atheniensium*, dein, *virgisque multis*, legit. Wasse. Mirum sane, neque aliquem ex Gellii interpretibus, neque ipsum Joseph. Wasse, qui studiose satis Jo. Sarisberiensem legit, incidisse in memorabilem locum Polycratici ejusdem, qui exstat lib. VI. cap. 12. ubi nomen Architectonis invenitur, videlicet Magni Gaji. Sed dignus est locus qui exscribatur, prout ibi legitur pag. 356. *Scripsit ad Magnum Gajum majorem Atheniensium*, &c. *Tunc Magnus Gajus comperto quamobrem*, &c. Ex quibus patet vera lectio, videlicet: *Scripsit ad Magnum Gajum, Architectonem Atheniensium*, &c. *Tunc Magnus Architecton, comperto*, &c. corrupto nomine viri apud Gellium in *magistrum* atque *molis*, & muneris ejusdem pariter corrupto apud Sarisberiensem in *majorem*. Haverc.

Clodii Licinii] Hunc Clodium fortassis significat Cicero de Legibus I. 2. ubi cum de Coelio dixisset, subjicit: *Successere huic Clodius, Asellio, nihil ad Coelium, sed potius ad antiquorum languorem atque inscitiam:* quo loco nonnulli pro *Belli* perperam reponunt *Gelli*, qui ante Coelium scripsit, ut supra dixi. Nisi forte apud Ciceronem legendum sit, *Claudium*, & de Quadrigario accipendum. A. Popma. Vossius putat eundem designari a Nonio in *patibulo*. Nescio interim an Sextus Clodius sit ab hoc diversus, cujus meminere Lactant. I. 22. Arnob. I. 5. vide etiam Tzetzem Chil. II. VI. 960. Cave tamen confundas cum Servio Clodio equite Romano, qui, tradente Varrone apud Plin. XXV. 3. prae doloris magnitudine crura podagrosa veneno perunxit,

a Molis Atheniensium] H. Stephanus, *Moleatensium*. Pontan.

Urbem incendere, ut frangendi carceris fugiendique haberet occasionem, patefacto dein scelere delegatum in Tullianum S. C. *Livius* XXXIX. & *Valer. Maximus* lib. I. cap. 1. §. 21.

C. Licinii Macri Annalium Lib. I.

Auspicia pulcra & luculenta commemorat. *Nonius*, *Luculentum.*

Non minimo opere milites quietes volebant esse. *Priscian.* VI.

Faustuli conjugem Accam Larentiam Romuli & Remi nutricem esse. Hanc, regnante Romulo, Tarturio cuidam Tusco diviti denuptam, auctamque haereditate viri, quam post Romulo quem educasset, reliquit, & ab eo Parentalia diemque festum pietatis caussa statutum. *Macrob.* I.

Contentionis illius perniciosum exitum fuisse. Namque ibidem obsistentes Remum & Faustulum interfectos. *Auctor de Orig. Gentis Rom.*

Lib. II.

XCV. Nequaquam sui lavandi reluant arma lue. *Nonius*, *Lues.*

Perversam esse alii modi postulare. *Priscian.* VI.

Lib. XVI.

Omnium vestrum neglegerit auctoritatem. *Diomedes* I. *Priscianus* X.

IN-

unxit, aut cum Sexto illo e Sicilia Rhetore, de quo Sueton. VI. Cicero Philip. VII. 16. aut Turrino, de quo Seneca Controv. XXXI. &c. qui idem forte cum illo cujus librum de Diis citat Arnob. pag. 168. & Lactant. I. 22. Wasse.

C. Licinii Macri] Docti viri putant hunc esse C. Licinium Macrum oratorem, qui repetundarum reus, Cicerone Praetore judicium exercente, veritus damnationem, sudario ore & faucibus artatis poenam morte praevenit, ut narrant Valerius & Plutarchus, & meminit Cicero ad Atticum I. & in Bruto. Ego arbitror hunc historicum esse alium ab illo oratore, & quidem antiquiorem. Non enim Cicero siluisset de ejus Historiis. A. Popma. At in Ciceronis de Legibus pro, *quid Accium memorem*, in quibusdam Codicibus est, *Acrum*, unde Sigonius legit *Macrum.* Fulv. etiam Ursinus auctor est *Macrum* se reperisse emendatum in libro quem cum MS. contulerat Vir doctus. Sic legit & P. Manutius, & sic scribi debere putat Vossius de H. L. lib. I. pag. 74. quod nempe de illis agit Cicero, qui soluta oratione scripserunt; & quod temporum ratio refragatur quo minus ille Sisennae amicus esse potuerit. Scripsit Licinius Annales, ut eos vocat Nonius in *lues* & *luculentum:* sive *rerum Romanarum libros*, prout *idem in patibulo* nominat. Facile interim assentior Mercero, pro, *Licinio*, *M. AEmilio* apud Nonium in *Profecta* reponenti, & proinde expunxi tria fragmenta ab Ausonio Popma ex Macri Ornithogonia adducta. Adeat Lector Plinium XXXII. 1. & XXXII. 2. Obiit noster triennio post Virgilium, ut ex Hieronymi Chron. patet. Wasse.

Nequaquam sui lavandi] Fuit, credo, lex militaris pro tempore lata ad cohibendum nimium usum lavationum in castris, Ne milites sui lavandi gratia exuerent arma. Est autem in illo *sui lavandi*, ellipsis nominis *caussa*, *gratia*, de qua dixi lib. II. de Usu antiq. locutionis. A. Popma.

Omnium nostrum neglegerit] Praeteritum a praesenti, ut Philippica XIII. ex epistola Antonii:

INCERTA.

Quo die Magistratum obiit, repente celeri gradu per forum se in Capitolium contendit. *Nonius*, *Contendere*.

Pars magna laevis clypea portant. *Idem*, *Clypeus neutro*.

Intercalationis originem Romulo adsignat. *Macrobius* I.

Annum vertentem statim ab initio XII. mensium fuisse. *Censorin. de Die natali*.

Et in foedere Ardeatino, & in linteis libris ad Monetae inventos. *Liv*. IV.

Magistratum libri, quos linteos in aede repositos Monetae citat identidem auctores. *Ibidem*.

Eosdem Consules insequenti anno refectos, Julium tertium, Virginium iterum. *Ibidem*.

Comitiorum habendorum caussa & ab Licinio Consule dictum *Dictatorem*, quia conlega comitia bello praeferre festinante, ut continuaret consulatum, obviam eundum pravae cupiditati fuerit. *Ibidem* VII.

XCVI. Eodem anno [a] C. Flavius Cn. F. Scriba patre libertino, humili fortuna ortus, &c. quem antea desisse scriptum facere arguit, tribunatu ante gesto triumviratibusque nocturnis altero, altero coloniae deducendae. *Idem* IX.

Tertia etiam clade quae ad Cremeram accepta est, abominandam eam Curiam facit. *Ibidem*.

Cum Q. Fabium Consulem non petentem omnes dicerent centuriae, ipsum auctorem fuisse differendi sibi consulatus. *Idem* X.

Amulium patruum, Rheae Sacerdotis, amore ejus captum, nubilo caelo obscuroque aëre, cum primum inlucescere coepisset, in usum sacrorum aquam petenti insidiatum in luco Martis, compressisse eam: tum exactis mensibus geminos editos. *Auctor de Origine Gentis Rom.*

Οὐ μετὰ Ῥωμύλου παραγενόμενος, οὐδὲ χάριν ἱερῶν, ἀλλὰ μόνος, ὡς πείσων τοὺς ἀδικηθέντας ἀφεῖναι τοῖς δεδρακόσι τὴν ὀργήν. ἀγανακτήσαντές τε τοῦ πλήθους ἐπὶ τῷ μὴ παρα-

tonii: *Confugere Alexandriam neglegisti.* Sic *sini* a *sino*, Rutilius de Vita sua, & Terentius Andria: *Sini animum ut expleret suum.* A. Popma.

Linteos in aede repositos Monetae] Bibliothecae autem tum demum institutae cum a Paulo AEmilio Perse devicto vis librorum ingens Romam allata est. Hoc enim studium ab Atheniensium & AEgypti Regibus sero se in Latium diffudit, uti narrat inter alios Isidor. VII. 3. apud quem tamen male legitur, *Philadelphus, cum studio bibliothecarum Pisistratum aemularetur, non solum* scripturas, *sed etiam &* divinas literas *in Bib. suam contulit.* Supple ex membranis *non solum scripturas* gentium, *sed &c.* Interim non abs re erit obscurum Arnobii locum in lucem protrahere: *Unde quaeso est vobis tantum sapientiae*

[a] C. Flavius] Popma, *Cn. Flavius*, ut in Pisone, Cicerone, Valerio Maximo. Pontan.

παραδεδίσθαι σφίσι τοὺς ἄνδρας, ὥστε Ῥωμύλος ἐδικαίωσε καὶ ἡ τῶν Ῥωμαίων ἔκρινε βουλή, καὶ τῶν προσηκόντων τοῖς τεθνεῶσι κατὰ πλῆθος ὁρμησάντων ἐπ᾽ αὐτὸν, ἀδύνατος ὢν ἔτι διαφυγεῖν τὴν ἐκ χειρὸς δίκην, καταλευσθεὶς ὑπ᾽ αὐτῶν ἀποθνήσκει. de morte Tatii. Dion. Halicarn. lib. II. pag. 115. lin. 30.

Tarquinius Priscus παραγίνεται εἰς Ῥώμην Ἄγκου Μαρκίου βασιλεύοντος κατὰ τὸν ὄγδοον ἐνιαυτὸν τῆς βασιλείας. Idem IV. pag. 211. lin. 40.

Παρ᾽ Ἀλβανῶν οἴεται τὸν δικτάτωρα Ῥωμαίους εἰληφῆναι, τούτους λέγων πρώτους μετὰ τὸν Ἀμουλίου καὶ Νομίτορος θάνατον, ἐκλιπούσης τῆς βασιλικῆς συγγενείας, ἐνιαυσιαίους ἄρχοντας ἀποδεῖξαι, τὴν αὐτὴν ἔχοντας ἐξουσίαν τοῖς βασιλεῦσι, καλεῖν δὲ αὐτοὺς Δικτάτωρας. Idem lib. V. pag. 337. lin. 32.

De Ovationis inventione Menenii tempore. Τότε πρῶτον τοῦτον ἐξευρούσης τὸν θρίαμβον τῆς βουλῆς. Idem lib. V. pag. 314. lin. 4.

Οὐδὲν ἐξητακότες, &c. Idem VI. pag. 349. lin. 14. Vide Licinium, & confer lib. VII. pag. 14. lin. 38.

Pro Thuscis.

XCVII. Quos oportuit amissa restituere, hisce etiam relliquias averterunt. *Priscian.* X. pag. 900.

Epistola ad Senatum.

Illi suam vitam mecum contendunt [a] quorum in corpore ita crebra sunt vulnera vitae, novae citatrici ut locus non sit. *Nonius, Condere.*

ORNITHOGONIA.

——— Vulcani tosta vapore,
Cum virgis prosecta ferunt.

Idem, Prosecta.

Ce-

tiae traditum? quia fornicem Lucullianum & Marsyam Pomponii obsignatum memoria continetis? Quidni *fornicem Lucullanam*? de Bibliotheca nempe Luculli. *Marsyam* vero non *Pomponii*, sed *Pompilii*, vel *Pompeji*; fuit enim admodum vetusta statua & signum liberae civitatis, teste Servio. ut sit sententia, vos vero ideo sapientes, quia per Bibliothecarum forulos reptantes, leges & morem fori (ubi erat Marsyas & ad quem declamitare solebant) ad amussim tenetis? Nam scholae & Bibliothecae in fornicibus sive porticibus erant, ut in porticu Octaviae sororis Augusti regione Urbis nona, in qua etiam & horti Luculliani. De Luculli vero Bibliotheca omnibus aperta, fuse Plutarch. in ejus vita, circa finem. Cic. de Fin. III. 1. Sed nihil temere statuo. Wasse.

Quos oportuit] Legendum *Quis*: nisi antiquorum more posuit *Hisce* pro hi, ut Plautus *Milite*, *Nam hercle hisce homines.* Terent. Eunucho: *hisce hoc munere arbitrantur.* A. Popma. At III. Mss. nostri nihil movent Wasse.

Ornithogonia] Nonius hunc librum tribuit Li-

a Quorum in corpore] Fulvius, *quojus in corpore ita crebra sunt vulnera, uti novae cicatrici locus non sit.* Pontan.

Cetero moriuntur totidem diebus quod vixerit lepus: incertique temporis veneficium id esse. *Plinius* XXXII. 1.

Murenas tantum faeminini sexus tradit & concipere e serpentibus: ob id sibilo a piscatoribus tamquam serpentibus evocari & rapi, pinguescere lactatu, fuste non interimi, easdem ferula protinus. *Ibidem* II.

Licinii Rerum Romanarum Lib. XXI.

Deligare ad patibulos, deligantur, & circumferuntur, cruci desiguntur. *Nonius*, *Patibulus*.

L. Cassii Heminae Annalium Lib. I.

Et cum quo irent nesciebant, ilico manserunt. *Nonius*, *Ilico*.

Prudens perplexim [a] scottino scribit. *Idem*, *Perplexim*.

Homerum & Hesiodum ante Romam conditam vixisse, Silviis Albae regnantibus, annis post bellum Trojanum plus centum, atque sexaginta. *Gell.* XVII. 21.

XCVIII. Eo *Evandro* regnante forte Recaranus quidam, Graecae originis, ingentis corporis, & magnarum virium pastor, quia erat forma & virtute ceteris antecellens, Hercules adpellatus, eodem venit. Cumque armenta ejus circa flumen Albulam pascerentur, Cacus, Evandri servus, nequi-

Licinio Macro, & ad eundem fortassis pertinent ea quae Plinius ex Licinio descripsit: sed an sit Macri historici, nescio. Diomedes citat AEmilium Macrum Ornithogonias lib. II. & Theriacum IV. Is est poëta, Ovidii amicus & familiaris, qui de avibus, serpentibus & herbis scripsit, & Iliaca ab Homero relicta pertexuit, ut in libris de Tristibus & de Ponto testatur. Ejusdem Macri nomine circumfertur libellus de Herbis; sed adulterinus & suppositititius. A. Popma.

Licinii] Ita libri Noniani plerique, ut non constet, an sint Clodii Licinii Macri. Alii tribuunt Varronis Rerum humanarum lib. XXI. ubi quae notavi vide. A. Popma.

L. Cassii Heminae] De aetate Cassii indicium facit Censorinus, qui illum vixisse refert ludis saecularibus quartis, C. Cornelio Lentulo L. Mummio Achaico Coss. anno Urbis DCVIII. tum titulus lib. IV. Annalium, quo descripsit bellum Punicum III. coeptum anno DCIV. A. Popma. Plin. XIII. 13. citat Cassium Pompon. Sabinus ad Georg. I. *perfusa papavera somno*. Sed is (ut ex ipso Fragmento patet) est Cassius Dionysius Uticensis Magonis interpres, qui tametsi Graece scripsit, a Varrone Latine citari certum est. Et haec verba sunt ipsius Varronis I. 38. de R. R. a quo, post, *palustrium* adde *ac nantium*. interim non audiendus est Simlerus qui Cassium scripsisse ad Tiberium putat, hoc enim esset Heminam cum Cassio Severo confundere. Wasse.

Prudens perplexim scotino] *Scotino* est *obscure*, ἐν αἰνίγμασι, ut loquitur Cicero, vel leg. *Scotinos*, id est obscuros sermones, ut aenigmata, gryphos, quos vetustiores Latini scrupos dixerunt. A. Popma.

Atque sexaginta] Additur in Vulgg. *Annis ante Romam conditam*. Verum illa apud Gellium ad Nepotis fragmentum spectant. Haverc.

Pro-

a Scottino scribit] Fulvius & Popma *scotinos*: id est, obscurus. Pontan.

nequitiae versutus & praeter cetera furacissimus, Recarani hospitis boves subripuit, ac ne quod esset indicium, aversas in speluncam traxit. Cumque Recaranus, vicinis regionibus peragratis, scrutatisque omnibus ejuscemodi latebris, desperasset inventurum, utcunque aequo animo dispendium ferens, excedere his finibus constituerat. At vero Evander excellentissimae justitiae vir, postquam rem uti acta erat comperit, servum noxae dedit, bovesque restitui fecit. Tum Recaranus, sub Aventino, Inventori Patri aram dedicavit, adpellavitque Maximam, & apud eam decimam sui pecoris profanavit. *Auctor de Orig. Gent. Rom.*

Lib. II.

XCIX. Pastorum vulgus sine contentione consentiendo praefecerat aequaliter imperio Remum & Romulum, ita ut de regno pares inter se essent. Monstrum fit: sus parit porcos triginta; cui rei fecerunt fanum Laribus grundilibus. *Diomed.* I.

Ne quis regnum occuparet, si plebs nostra fremere imperia coepisset. *Servius AEneid.* I. 60. ad, *circum claustra fremunt.*

Censuit sese regem Porsenam occidere. *Nonius, Censere.*

Et in area in Capitolio signa quae erant, demoliuntur. *Idem, Moliri.*

[a] Tunc Marcus praeco proletarios armavit. *Idem, Proletarii.*

Quae

Profanavit] Id est, *polluxit.* nam, profanatum, secundum Varronem de L. Lat. quod in sacrario pollutum. eodem verbo usus est Massurius Sabinus memoralium lib. II. B.

Monstrum fit] Hoc Romulo & Remo accidisse unus Cassius memorat. Nam Cato & alii tradunt hoc monstrum AEneae indicasse locum condendae Urbis. De Laribus grundilibus, dictis a grunnitu suis, videndi Diomedes & Nonius. A. Popma.

Et in area in Capitolio] Vetus editio Nonii: *Etiam aurea in Capitolio*: quod mihi quidem non displicet. Cassius refert Regum Romanorum, & illustrium triumphaliumque virorum statuas in Capitolio aereas fuisse: neque postea aureas vel argenteas factas, & si quae factae erant, eas Censores, ad quos pertinebat cura templorum, signorum & tabularum, dejecisse. De regum statuis aereis in Capitolio testis Plutarchus, qui aeream L. Bruti mediam inter Regias strictum gladium exserentem, memorat: de aliis Livius & Obsequens, cum tempestatibus signa aerea in Capitolio dejecta inter prodigia notant. Quamvis istae aereae pleraeque fuerunt inauratae, unde turma inauratarum equestrium in Cicerone ad Atticum VI. Post Cassii demum aetatem oppressa republica aureae & argenteae statuae ambitiosis Imperatoribus positae, ut testantur historici & Inscriptiones. Non ausim tamen rejicere vulgatam lectionem, cum sciam in area Capitolina numerum ingentem statuarum humanarum fuisse, quarum multitudo forte Censores offendit, sicut Augustum, quem statuas virorum illustrium ex Capitolina area, propter angustias, in Martium campum contulisse tradit Suetonius Caligula cap. XXXVI. A. Popma.

Tum Marcus praeco] Locus corruptus, de cujus emendatione nihil possum statuere: tantum

a Tum Marcus praeco] Lipsius, *Martius Praetor.* P. Merula ad Ennii Annal. III. *Manius proces.* Popma, *Marcus Praetor.* Pontan.

Quae nata ſunt ea omnia denaſci ajunt. *Idem*, *Denaſci*, *Decreſcere.*

C. Idque admiratum eſſe gaviſi. *Priſc.* IX.

Numa conſtituit, ut piſces qui ſquamoſi non eſſent, ni pollucerent, parſimonia commentus ut convivia publica & privata coenaeque ad polvenaria facilius compararentur: ni qui ad polluctum emerent pretio minus parcerent, eaque praemercarentur. *Plinius* XXXII. 2.

Numa inſtituit far torrere, quoniam toſtum cibo ſalubrius eſſet. Id uno modo conſecutum, ſtatuendo non eſſe purum ad rem divinam, niſi toſtum. *Idem* XVIII. 2.

Servium Tullium feciſſe nundinas, ut in urbem ex agris convenirent, urbanas ruſticaſque res ordinaturi. *Macrob.* I. 16.

Decemviros qui decem tabulis addiderunt de intercalando populum rogaſſe. *Ibidem* XIII.

Anno ab Urbe condita CCCLXIII. a Tribunis militum Virgilio, Manlio, Coelio, Poſtumio conlegiſque eorum in Senatu tractatum, qui eſſet propter quod, *&c. Ibidem* XVI.

Lib III.

CI. In campo Tiburti ubi hordeum demeſſuerunt. *Priſcian.* X.

Hos libros ſi quis noſtratis ſapiens. *Idem* XII.

Nemo vicinus conſedo. *Nonius*, *Conſedo.*

Mulier cantabat tibiis Phrygiis, & altera cymbaliſſabat. *Idem*, *Cymbaliſſare.*

Homo mere literoſus. *Idem*, *Literoſus.*

Lib.

tum ſuſpicor legend. *Tum Marcus Praetor.* Ut ſit, M. Livius M. F. C. N. Denter, Druſus, praetor, C. Fabricio Luſcino Q. AEmilio Papo Poſſ. anno. CDLXXI. quae bello Gallico, duce hoſtium Druſo cominus trucidato, ſibi poſteriſque ſuis cognomen invenit: deinde Propr. aurum ex provincia Gallica retulit, Senonibus olim in obſidione Capitolii datum. Hunc primum iſto bello Gallico difficillimo proletarios cives armis inſtruxiſſe ex publico, veriſimile eſt, eo quod Auguſtinus de Civit. Dei lib. III. 17. ſcribit, proletarios armatos paulo ante bellum Tarentinum, quod incidit in annum CDLXXII. Quamvis Ennius in Annalibus tradidit Tarquinium regem bello Sabino primum proletarios armaſſe: cujus opinionem forte refutavit Caſſius, & ea occaſione de proletariis egit lib. II. in quo res geſtas regum Roman. deſcripſit. Alii legunt, *Tum Marius primus Conſul primum.* qui non animadvertunt Caſſium multo ante Marium Conſulem vixiſſe & hiſtoriam ſcripſiſſe, & Marium armaſſe capite cenſos, non proletarios. A. Popma.

Quae nata sunt] Expreſſit proverbium Graecum, πᾶν τὸ γενόμενον καταθανεῖν ὀφείλεται. *Denaſci* eſt *interire*, ut Graecorum ἀπογενεῖν. quod Lucretius *aboriri quaeque creata.* Varro De L. Lat. IV. *Omne quod naſcitur igneſcit, ideo calet, ut qui denaſcitur ignem eum amittit, ac frigeſcit.* A. Popma.

Numa constituit ut pisces] Idem tradit Feſtus his verbis: *Pollucere diis merces quas luceat ſunt far, polenta, vinum, panis fermentarius, ficus, paſſa, ſuilla, bubula, agnina, caſei, ovilla, alica, ſeſama, & oleum, piſces quibus eſt ſquama, praeter ſquarum.* De pollinctu videndus Varro. IV. A. Popma.

Mulier cantabat] Pertinet ad ritum ſacrorum Megaleſiorum, quae primum inſtituta & cele-

Lib. IV.

Bellum Poenicum posterior. *Prisc.* VII.

Scriba Pontificius, qui cum eabus stuprum fecerat. *Ibidem.*

In Hispania pugnatum bis, utrasque nostri loco moti. *Nonius, Utrasque, pro, utrimque.*

Ex Tiberi lacte haurire. *Idem, Lacte.*

Qua fini omnis res, atque omnes artes humanitasque aguntur. *Idem, Humanitas.*

Cn. Terentium scribam, agrum suum in Janiculo repastinantem, offendisse arcam, in qua Numa, qui Romae regnavit, situs fuisset. In eadem libros ejus repertos, P. Cornelio L. F. Cethego, M. Baebio Q. F. Pamphilo Coss. ad quos a regno Numae conliguntur anni DXXXV. & hos fuisse e charta, majore etiamnum miraculo quod tot infossi duraverint annis. *Plinius* XIII. 13.

Mirabantur alii quomodo illi libri durare potuissent. Ille ita rationem reddebat, Lapidem fuisse quadratum circiter in media arca vinctum candelis quoquo vorsus. In eo lapide insuper libros inpositos fuisse, propterea arbitrarier eos computruisse, & libros cedratos fuisse, propterea arbitrarier tineas non tetigisse. *Ibidem, & Livius.*

In his libris scripta erant Philosophiae Pythagoricae. Eosque combustos a Q. Petilio Praetore, quia Philosophiae scripta essent. *Idem.*

IN-

lebrata fuerunt temporibus belli Punici II. Magna matre Deum in Urbem recepta. Ea sacra peragebant vir & mulier Phryges, qui illa per Urbem circumducebant, congregantes matronas, decantantesque ad tibias carmina, tympana tenentes, ut scribit Dionysius lib. II. a quo paululum dissentit Hemina, qui duas mulieres sacrificas fuisse scribit, alteram tibiis cantasse, alteram cymbala pulsasse. Unde mansit in istis sacris usus tibiarum & cymbalorum. Lucretius lib. II.

Tympana tenta tonant palmis & cymbala circum
Concava, raucisonoque minantur cornua cantu,
Et Phrygio stimulat numero cava tibia mentes.

Tibias autem Phrygias dicit, quod iis incinebantur modi Phrygii, qui religiosi habebantur. Apulejus Floridor. l. *AEolium simplex, seu Asium varium, seu Lydium querulum, seu Phrygium religiosum, seu Dorium bellicosum.* A. Popma.

Scriba Pontificius] Livius lib. XXXI. (L. Cantilius scriba Pontificum, quos nunc minores Pontifices appellant, qui cum Floronia stuprum fecerat, a Pontifice Max. eo usque virgis in comitio caesus erat, ut inter verbera expiraret:) ubi dissentit ab Hemina, qui scribam cum duabus Vestalibus stuprum fecisse tradidit. Sed hoc factum bello Punico II. & ideo lib. III. collocandum, non IV. in quo descripsit Punicum posterius. A. Popma.

Qua fini omnes res] *Qua fini, hac fini*, antique pro *quatenus, hactenus*, notavi ad Catonem de Re rustica. Mox legend. *humanitus* aguntur, ex Nonio de indiscretis adverbiis. A. Popma.

Pamphilo] Monent nos nummi Familiae Baebiae, & hic, & apud Plinium, reponi debere Tampilo, id enim Baebiorum cognomen fuit. Haverc.

Lapidem fuisse quadratum] Livius lib. L. non meminit istius lapidis quadrati, sed (duo fasces, inquit, candelis involuti septenos habuere libros, non integros modo, sed recentissima specie.) Cur autem involuti candelis caereis, ac non caera, quae ipsa omnem humorem ac putredinem arcet, & artissime vincit? An ad indi-

can-

INCERTA.

CII. Quicunque propter plevitatem agro publico ejecti sunt. *Nonius, Plevitatem.*

His persuadet ut ilico manerent: pars ilico manet. *Idem, Ilico.*

Sinuessae magalia addenda, murumque circum eam. *Servius* ad *AEn.* I. 425.

Adulatique erant ab amicis & adhortati. *Priscian.* VIII.

Tarquinium Superbum, cum cloacas populum facere coëgisset, & ob hanc injuriam multi se suspendio necarent, jussisse, corpora eorum cruci adfigi. Tum primum turpe habitum est mortem sibi consciscere. *Idem* XII. 603. ad, *Et modum informis lethi.*

Ab *Evandro* Faunum Deum adpellatum, ideoque aedes sacras faunas primo adpellatas, postea fana dicta: & ex eo qui futura praecinerent fanaticos dici. *Servius* in I. *Georg.* 10.

Samothracas Deos, eosdemque Romanorum Penates, proprie dici θεοὺς μεγάλους, θεοὺς χρηστοὺς, θεοὺς δυνατούς. *Macrob.* III. & IV. *& forte ex eo Servius ad AEn.* I. 382. Samothracum deos apud nos Penateis dici.

Siculum quemdam, nomine uxoris suae, Clytemnestrae, condidisse Clytemnestrum, mox corrupto nomine Crustumerium dictum. *Servius* VII. *AEn.* 631.

Primum e medicis venisse Romam Peloponneso Archagatum, Lysaniae filium, L. AEmilio, M. Livio Coss. anno Urbis DXXXV. eique jus Quiritium datum, & tabernam in computo Acilio emtam ob id publice. Vulnerarium eum fuisse e re dictum. *Plinius* XXIX. 1.

Quar-

candam religionem librorum? quia candelae etiam simulacris deorum & funeribus apponebantur. A. Popma.

Hac pag. incerta quaedam Cassii Heminae ponuntur, inter quae referendum etiam illud, *Adulatique erant ab amicis & adhortati,* ex Prisciani lib. VIII. annotatum Riccobono. Pontan.

Sinuessiae magalia] Vide Servium AEneid. I. & Festum. Pontan. Forte prior vox est *Punica*, denotans civitatem, munitionem, aut regiam, ut *Attegia* apud Juvenalem, *Dirue Maurorum attegias. Magalia* & *Mapalia*, quae sunt suburbana aedificia, cortes. A. Popma. Servius castigatior legit *Sinuessae*, prout reposui. Haverc.

Tum primum turpe] Infames habebantur omnes, qui desperatione in afflictis rebus sibi mortem consciscebant, in primis tamen suspendiosi, de quibus in Pontificalibus libris cautum erat, ut insepulti abjicerentur, &, ne justa ipsis fierent, sed suspensis oscillis, velut per imitationem mortis, parentaretur, ut tradunt Varro, Plutarchus, & Servius ad illud Virgilii XII.

Et nodum informis leti trabe nectit ab alta.

Sed viri militares, duces ac imperatores, bello victi, ne ad ludibrium morerentur victorum, adferebant sibi manus, idque cum laude fortitudinis & magnanimitatis. Nimirum carebant agnitione veri Dei, qua illuminati, nullis periculis, calamitatibus aut ignominiis ad spontaneam mortem

Quartos ludos Saeculares post annum factos, tertium, Cn. Cornelio Lentulo L. Mummio Achaico Coss. id est, DCVIII. anno. *Censorin. de Die natali* cap. 17.

Omnes ergo non tantum Poëtae, sed Historiarum quoque ac rerum antiquarum scriptores, hominem fuisse consentiunt, qui res ejus in Italia gestas memoria prodiderunt. Graeci Diodorus & Thallus, Latini Nepos & Cassius & Varro. *Lactantius* lib. I. cap. 13. & similiter *Minucius Felix* in *Octavio.*

Q. Claudii Quadrigarii Annalium Lib. I.

CIII. [a] Cominius qua escenderat descendit, atque verba Gallis dedit. *Gellius* XVII. 2.

Cum his consermonabatur. *Ibid.*

Convalles & arboreta magna erant. *Ibid.*

Putabant eos, qui foris atque qui in arce erant, inter se commutationes & consilia facere. *Ibid.*

Sese ne id quoque, quod tum suaderet, facturum esse. *Ibid.*

Nam M. Manlius, quem Capitolium servasse a Gallis supra ostendi, cujusque operam cum M. Furio Dictatore apud Gallos cumprime fortem atque exsuperabilem Respublica sensit: is & genere, & vi, & virtute bellica nemini concedebat. Simul forma, factis, eloquentia, acrimonia, confidentia pariter praecellebat, ut facile intelligeretur magnum viaticum ex se atque in se ad Rempublicam evertendam habere. *Ibidem.*

Postquam nuntiatum est, ut pugnatum esset in Gallos, id Civitas graviter tulit. *Ibidem.*

CIV. Cum interim Gallus quidam, nudus praeter scutum & gladios duos, torque atque armillis decoratus processit, qui & viribus, & magnitudine, & adolescentia, simulque virtute ceteris antistabat. Is maxume proelio commoto, atque utrisque summo studio pugnantibus, manu signi-

tem adiguntur, certissimam spem habentes se post aerumnas hujus miserrimae vitae aliquando tandem migraturos in illud caeleste domicilium, ubi quies, pax, & vita sempiterna manent. A. Popma.

Q. Claudii Quadrigarii] Claudium Quadrigarium fuisse aequalem Sisennae refert Vellejus, Historiam, exorsum a bello Gallico & Urbe capta, perduxisse ad Sullanam tyrannidem; scripsisseque simplici & incomta orationis antiquae suavitate indicant fragmenta. A. Popma. Ambigit Vossius hic ne an alius sit Claudius ille, qui Annales Acilii Latine transtulit, ut narrat Livius lib. XXV. Wasse.

Qui-

[a] Cominius qua escenderat] A. Augustin. *ascenderat*: sed alterum antiquius. De Pontio Cominio idem refert Livius V. Pontan.

ſignificare coepit: utrimque [a]quieſcerent pugnae. Facta pauſa eſt extemplo. Silentio facto, cum voce maxuma conclamat: Si quis ſecum depugnare vellet, uti prodiret. Nemo audebat, propter magnitudinem atque immanitatem facies. Deinde Gallus inridere, atque [b]linguam exertare. Id ſubito perdolitum eſt cuidam T. Manlio, ſummo genere nato, tantum flagitium [c]Civitati accedere; e tanto exercitu neminem prodire. Is, ut dico, proceſſit, neque paſſus eſt virtutem Romanam a Gallo turpiter ſpoliari, ſcuto pedeſtri & [d]gladio Hiſpanico cinctus contra Gallum conſtitit. Metu magno [e]ea congreſſio in ipſo ponte, utroque exercitu inſpectante, facta eſt. Ita ut ante dixi conſtiterunt. Gallus ſua diſciplina, ſcuto projecto [f]cautabundus; Manlius animo magis quam arte confiſus, ſcutum ſcuto percutit, atque ſtatum Galli conturbavit. Dum ſe Gallus iterum eodem pacto conſtituere ſtudet, Manlius iterum ſcuto ſcutum percutit, atque de loco hominem iterum dejecit. Eo pacto ei ſub Gallicum gladium ſucceſſit, atque Hiſpanico pectus hauſit. Dein continue humerum dextrum eodem conceſſu incidit, neque receſſit uſquam donec ſubvertit, ne

QUIESCERENT PUGNAE] Locutio antiqua, ut *Levare religionis*, Livius. *Abſtinere irarum calidaeque rixae*, Horatius. *Liberare curae & tutelae*, Ulpianus. A. POPMA. Mſ. Pembr. *quieſcerent pugnare.* WASSE.

LINGUAM EXERTARE] Ita libri vulgati, ut Plinius lib. XXXV. cap. 4. *Pictum inficetiſſime Gallum exerentem linguam.* Veteres nonnulli *lingua exertare*, quod eſt per irriſum extra os projicere atque retrahere linguam. A. POPMA.

MANLIO SUMMO] Eutropius II. 11. *Hi* Galli *ab Urbe quarto milliario trans Anienem fluvium conſederant. Nobiliſſimus de Senatoribus T. Manlius, &c.* MS. Codex, quo uſus ſum, *Senatorius Juvenis.* Recte quidem, ſic enim Livius VII. 9. *Galli ad tertium lapidem, &c. diu inter primores* Juvenum *Romanorum ſilentium fuit.* deinde, *Armant inde* Juvenem Manlium *aequales.* Sed & Metaphraſtes, ἀλλ' ἀνὴρ νεανίας Μάνλιος. Fuit autem Tribunus militum ut nos docet A. Victor. de V. Illuſtr. cap. WASSE.

SCUTO PEDESTRI ET GLADIO HISPANICO] Scuta communia fuerunt peditum & equitum, ſed diverſae magnitudinis; pedeſtria longa pedes quatuor, lata duos cum dimidio, equeſtria breviora, ut ex Polybio conſtat. Gladius Hiſpanicus fuit longus & levis: nde ejus uſus Veliti. Livius lib XXXVIII. *Gladio Hiſpanienſi eſt cinctus.* Polybius lib. VI. *Enſis pendet ad dextrum femur, Hiſpanienſem vocant, anceps eſt, mucrone eximio, defertur violenter, eo quod obeliſcus ejus firmus ſtabilisque exiſtit.* A. POPMA.

GALLUS SUA DISCIPLINA, SCUTO PROJECTO] *Projecto ſcuto* eſt *ſcuto oblongo.* Vide Macrobium lib.

a QUIESCERENT PUGNAE] Alii *quieſcerent. pugnae facta pauſa eſt, extemplo ſilentio.*

b LINGUAM EXSERTARE] Lipſius, *linguam exerrare.*

c CIVITATI ACCEDERE] H. Stephanus, *accidere.*

d GLADIO HISPANICO] V. c. *Spanico:* quomodo librarii e vulgato idiotiſmo ſcribebant *Spani* pro *Hiſpani*, & *Spanico* pro *Hiſpanico.* PONTAN.

e EA CONGRESSIO] V. c. *Eam congreſſionem in ipſo ponte utroque exercitu inſpectante factum eſt.* Lud. Carrio Antiquar. lect. II. PONTAN.

f CAUTABUNDUS] H. Stephanus *contabundus*, vel, *cantabundus*, ex more Gallorum, de quo, praeter hiſtoricos, Attius in AEneadis:

Gallei voce canora, fremitu, peragrant minitabiliter. PONTAN.

ne Gallus inpetum icti haberet. Ubi eum evertit, caput praecaedit, torquem detraxit, eamque sanguinolentam sibi in collum inponit. Quo ex facto ipse posterique ejus Torquati sunt cognominati. *Idem* IX. 13.

CV. Cajum Pontium, Samnitem, a Dictatore Romano sex horarum inducias postulasse. *Idem* I. 25.

Ea Lucani ubi resciverunt, sibi per fallacias verba data esse. *Idem* II. 19.

Id ubi resciverunt propinqui obsidum quos Pontio traditos supra demonstravimus, eorum parentes cum propinquis capillo passo in viam provolarunt. *Ibidem.*

Persuadent cuidam adolescenti Lucano, qui adprime summo genere natus erat, sed luxuria & nequitia pecuniam magnam consumserat. *Idem* VII. 11.

Quum tantus arrabo penes Samnites populi Romani esset. *Idem* XVII. 2.

Ea dum fiunt, Latini subnixo animo ex victoria inerti, consilium ineunt. *Ibidem.*

Arma plerique abjiciunt, atque inermi inlatebrant sese. *Ibidem.*

Domus suas quemque ire jubet, & sua omnia frunisci. *Ibidem.*

Et Romani multis armis, & magno commeatu, praedaque ingenti copiantur. *Ibidem.*

Sole occaso. *Ibidem.*

Nos in medium relinquemus. *Ibidem.*

Nihil sibi divitias opus esse. *Ibidem.*

CVI.

lib. VI. Saturn. ad illud Virgilii, *Projectaque saxa Pachyni.* Ammianus Marcellinus imitatus est, lib. XXIV. *Manipuli peditum obtecti scutis oblongis & curvis.* Sed eo praecipue loco Ammianus Sisennam aspexerit, qui similiter Marsis ejusmodi scuta ad protectionem tribuit: *Marsi*, inquit, *propius succedunt, atque ita scutis projectis tecti, saxa certatim levia manibus conjiciunt in hostes.* Ita enim legenda Sisennae ea verba alias commonuimus. *Levia saxa*, sunt *lapides manuales*, ut appellat idem Sisenna libro III. Vulgo *lenta*, non *levia* editum. PONTAN. *Projectum scutum* quid sit, notavi ad Sisennae lib. III. Cautabundus est compositus ad evitandas petitiones adversarii, ut *vitabundus.* Alii malunt, *contabundus*, vel *cantabundus*: quibus non adsentior: etsi non ignoro receptum fuisse ex more patrio cantum Gallorum ineuntium proelium, de quo ad Sisennam. A. POPMA. Imo vero Livius lib. VIII. cap. 10. Gallum *stolide laetum* dixit; at, ubi de Manlio loquitur, addit: *non cantus, non exsultatio, armorumque agitatio vana &c.* Corrige igitur *cantabundus.* HAVERC.

PECTUS HAUSIT] Virgilius AEneid. X.

Per tunicam squalentem auro latus haurit apertum.

Ubi Servius: *Modo ferit significat. Quidam Italicam locutionem putant. Cum enim a latere quis aliquem adortus occidit, Hausit illum, dicunt.* A. POPMA.

CAPUT PRAECAEDIT] Hoc retinent libri veteres, ut *Amcaesum*, Festus, *Exquaero*, *inaequius*, pro *exquiro*, *iniquius*, Plautus. de quibus lib. I. cap. XV. de Usu antiquae locutionis. A POPMA.

EA DUM FIUNT LATINI] Quatuor fragmenta, quae ordine sequuntur, Nonius recitat ex Coelii Annal. I. unde puto Quadrigarium sumsisse; sicut

CVI. Nam [a] haec maxime verſatur Deorum iniquitas, quod deteriores ſunt incolumiores, neque optimum quemquam inter nos ſinunt diurnare. *Ibidem.*

Et compluriens in laboribus miſerrumas vitas exegerunt. [b] Et hic minus in otiis conſumtus eſt. *Ibidem.*

Tanta ſanctitudo fani eſt, ut numquam quiſquam violare ſit auſus. *Ibidem.*

Apud aras quae vocabantur Neptuniae. *Servius AEneid.* I.

Cum non poſſetur decerni utrius putaretur victoria. *Nonius, Poſſetur.*

Prius hiſce auctoribus inde reticula galearia. *Idem, Reticulum.*

Lib. I.

His de ſubito utriſque nuntiatur ipſorum copias adeſſe. *Idem, De ſubito.*

Comprehenſare ſuos quiſque ſervare, amplexare. *Priſcianus* VIII.

Et qui erant, non [c] ignaviter potando eum diem pro meliore habuerunt. *Idem, Ignaviter.*

Inde poſtquam aliquantum receſſit, offendit montem, loca munita, res

Coelius & Hemina pleraque e Catonis Originibus acceperunt, ut ſuo loco monui. *Iners victoria* eſt, quae ſine magna conflictatione obvenit. A. Popma.

Aras] De Etymologia vocis, *arae*, vide omnino Varronem Lib. IV. de Lingua Latina, & etiam Iſidorum IV. 15. quem locum adducam ſecundum Vulcanii & Pariſienſes Edd. vel eo nomine ut ne diutius mendoſe circumferatur: *Alii aras dicunt a precationibus, id eſt, quas Graeci ἀρὰς vocant, unde contra imprecatio* Sarara *dicitur.* MS. Codex ſic exhibet: *Alii a. d. a. praedicationibus, id eſt, quas Graeci α. dicunt u. c. i.* Satura *dicitur.* & ad veram lectionem quaſi manu ducit. Scribe itaque, *unde contra imprecatio κατάρα.* & cum hae preces quae tactis aris concipiebantur iram deorum in capita inimicorum derivare putarentur, ideo *dirae* audiebant apud antiquos. Iſidorus Originum Lib. X. *Dira dicitur quod divina refertur ira.* lege cum membranis, *infertur.* Wasse.

Prius hisce auctoribus] Lipſius Epiſt. I. mutat *priviſque ductoribus indit*: ſed nulla opus mutatione. Vult auctoribus clandeſtini conſilii aut facti contra hoſtes, prius indi reticula galearia, ne agnoſcerentur. A. Popma.

Dum hi conciderentur] Vulgati codices Gellii haec tribuunt Annali CL. cum ſint ex III. in quo deſcripſit finem belli cum Pyrrho, & initium Punici primi, Q. Fabio Maximo, L. Mamilio Vitulo Coſſ. Eo bello celebratur factum Caeditii, ſive Valerii, Tribuni militum, cujus haec verba ſunt, quae Gellius paulo fuſius refert. A. Popma.

Non

a Haec] Mſ. Pembr. *hoc.* & *inquit Laberius* pro, *laboribus.* Wasse.

b Et hic minus] V. c. *minus.* Riccobonus & Auguſt. *motus.* Utrumque perperam. Ait bonos & honeſtos viros aut cito mori, aut in laboribus miſerrimam vitam exigere: contra mimos & ludiones in otiis facillime & diutiſſime vivere: quod deorum iniquitati tribuit; ignorans arcana providentiae Dei. Pontan.

c Ignaviter potando] V. c. *putando*: Fulvius & Popma *pugnando*: ſed proxima fragmenta indicant *potando* rectum eſſe. Pontan.

res omnes habere quae militibus opus ſunt, ligna, aquam, pabulum. *Idem*, *Offendere.*

Eo Conſules properatim exercitum reducunt. *Idem*, *Properatim.*

[a] Perverſum eſſe alii modi poſtulare Pyrrhum in te atque in ceteris fuiſſe. *Priſcianus* XIII.

LIB. III.

CVII. Senatus autem de noctu convenire, noctu multa domum dimitti. *Macrob.* I.

Illic occiditur mille hominum. *Gell.* I. 16.

Dum hi conciderentur, hoſtium copias ibi occupatas futurum. *Idem* I. 7.

Non Caeditio nomen fuiſſe, ſed Valerio. *Idem* III. 7.

Non Timocharem ſed Niciam adiſſe ad Conſulem, neque Legatos a Senatu miſſos, ſed a Conſulibus, & Regem populo Romano laudes atque gratias ſcripſiſſe, captivoſque omnes quos tum habuerit, reſtituiſſe & reddidiſſe. *Ibidem* VIII.

Conſules Romani ſalutem dicunt Pyrrho regi: Nos, pro tuis injuriis continuo animo ſtrenue [b] commoti, inimiciter tecum bellare ſtudemus, ſed [c] communis exempli & fidei ergo viſum eſt uti te ſalvum velimus, ut eſſet quem armis vincere poſſimus. Ad nos venit Nicias, familiaris tuus, qui ſibi pretium a nobis peteret, ſi te clam interfeciſſet. Id nos negavimus velle, neve ob eam rem quidquam commodi expectaret. [d] Et ſimul viſum eſt, ut te certiorem faceremus, ne quid ejuſmodi ſi adcidiſſet, noſtro conſilio civitates [e] putarent factum; & quod nobis non placet [f] pretio, aut praemio, aut dolis pugnare. Tu niſi caveas, jacebis. *Ibidem.*

Idem

NON IGNAVITER POTANDO] Sic habent libri vulgati, ut ſit *melior dies*, feſtivus, luculentus, quomodo Plautus Epidico: *hunc hodie diem luculente habeamus.* Et Catullus, de Saturnalibus: *optimo dierum.* Vetus editio *putando.* unde forte legend. *pugnando*, & *melior dies*, eſt, felicior priore, quo male pugnatum fuerat: ſicut, *melior victima*, ſuccidanea, quae, cum prima non litaſſet, immolabatur. Virgil. X I.

Hoc habet, haec melior magnis data victima Divis.

A. POPMA.

VER-

a PERVERSUM ESSE ALII] Priſcianus: *Perverſum eſſe eis alii.* Male. Sumſit enim a Macro lib. II. ubi *eis* omiſſum. PONTAN.

b COMMOTI] Sariſb. delet *ſtrenue.* WASSE.

c CUM MUNIIS] Sariſberienſis. WASSE.

d ET] Omittit *&* Sariſberienſis, & poſt, *expectaret*, addit, *denunciavimus.* p. 278. WASSE.

e CIVITATES] *Civitatis quod.* Sariſber. WASSE.

f PRETIO] *Aut pr. aut d.* Sariſber. WASSE.

Idem gaudium atque aegritudinem alternatim ſequi. *Nonius*, *Alternatim.*

Adeo memorari vix poteſtur, ut omnes ſimul ſuum quiſque negotium adorti eſſent. *Idem*, *Poteſtur.*

Fabius de nocte coepit hoſtibus caſtra ſimulare obpugnare, eum hoſtem delectare, dum conlega id caperet quod captabat. *Idem*, *Delectare.*

Lib. IV.

CVIII. Et ita rebus praeclariter geſtis Romam reverterunt. *Idem*, *Praeclariter.*

Sed circiter horas duas gravi praelio urſerunt, deinde in fugam ſunt conjecti. *Idem*, *Urgere.*

[a] Pluvia, imbri, lutus erat multus. *Idem*, *Lutus.*

Ut videret ac reſpueret, verminaret [b] literis addivalis, quod verminatione ad cancer pervenerit. *Priſcianus* VI.

Inter venas ſaxi abſtruſum, latentem, & quaſi divinitus abſconditum. *Servius Georg.* I.

[c] Is ubi Dacium cognovit, & patriae eum recordavit. *Nonius*, *Recordavit.*

Et dicerent caſtra capta eſſe, atque hos cohortarent uti maturent. *Idem*, *Cohortarent.*

Cladem illam vaſtiſſimam pugnae Cannenſis factam ante diem quartum Nonas Sextil. *Gellius* V. 17.

Lib.

Verminaret literis addivalis] Locus deſperatus, cui non medeor. Poſſet fieri *lituris adipatis*, id eſt, *linimentis*, *pinguibus*, *ſuccoſis*, quibus tabes corpore diffluens verminaret, quoad verminatione perveniret ad cancrum. *Quod*, pro *quoad*, antiq. A. Popma.

Inter venas saxi] Inter oppida Sallentinorum, quae ad Annibalem defeciſſe ſcribit Livius, fortaſſis fuit Egnatia, ubi erat admirandum ſaxum, cujus ita meminit Plinius lib. II. cap. 107. *In Sallentino oppido Egnatia, impoſita ligno in ſaxum quoddam ibi ſacrum, protinus flammam exiſtere.* Idem videtur retuliſſe Quadrigarius in narratione rerum iſtic geſtarum, & exiſtimaſſe, ignem eſſe inter venas ſaxi latentem & divinitus abſconditum. At nos lib. III. Cauſarum naturalium longe aliam reddidimus rationem, quam operae pretium eſt hic adſcribere: *Saxum illud Egnatianum fuit bituminoſum, ut hodieque in agro Mutinenſi & Neapolitano ſunt ſaxa, e quibus manat aut eruitur bitumen oleaceum, quod dicitur petroleum, quaſi petrae oleum. Lignum autem fuit ignitum, vel calida aqua bituminoſa tinctum, quod a ſaxeo bitumine protinus accendebatur.* A. Popma.

Actq-

a Pluvia, imbri] Fulvius: *pluviae*: ſed *pluvia imber* pro *imbrica*, ut *Troja gaza* & ſimilia. Pontan.

b Literis addivalis] Popma, *lituris adipatis*. Pontan.

c Ubi Dacium] A. Auguſtin. *Decium*. *Dacius* gentile, ex *Dacia*. Pontan.

LIB. VI.

CIX. Actorius Taureae dexterum humerum ſauciat, atque ita reſiliit. *Priſcianus* X.

Deinde facti Conſules Sempronius Gracchus iterum Q. Fabius Maxumus, filius ejus qui priore anno erat Conſul. Ei Conſuli pater Proconſul obviam in equo vehens venit, neque deſcendere voluit, quod pater erat. Et, quod inter eos ſciebant maxuma concordia convenire, lictores non auſi ſunt deſcendere jubere. Ubi juxta venit, tum Conſul ait: Deſcendere jube. Quod poſteaquam lictor ille, qui adparebat, cito intellexit, Maxumum Proconſulem deſcendere juſſit. Fabius imperio paret, & filium conlaudavit, cum imperium quod populi eſſet, retineret. *Gellius* II. 2.

Paene factum eſt quin caſtra relinquerent, atque cederent hoſti. *Idem* XVII. 13.

Ne nos ad certationem cenſeas haec incepiſſe. *Nonius*, *Cenſere*.

Aliquantiſper pugnato nihil promovet Poenus. *Idem*, *Aliquantiſper*.

LIB. VII.

Animos eorum habentia inflarat. *Idem*, *Habentia*.

LIB. VIII.

CX. In eo loco populus murmurari coepit. *Idem*, *Murmurari*.

Romam venit, vix ſuperat quin triumphus decernatur. *Gellius* XVII. 13.

Quin prior bellum, quod cum his geſtum erat, meminiſſent. *Priſcianus* VII. pag. 767.

Ubi decreverunt, commemorant Graccho foedus prior Pompejanum non eſſe ſervatum. *Ibidem*.

Flacco

ACTORIUS TAUREAE] Jubellius Taurea Campanus eques fortiſſimus, de quo Livius lib. XXIII. A. POPMA.

ALIQUANTISPER PUGNATO] Genus loquendi antiquum, pro, *cum pugnaviſſet*, ut Salluſt. Hiſtor. V. *Comperto*, *audito*, id eſt, *cum comperiſſet*, *audiviſſet*. Priſcianus lib. XVIII. A. POPMA.

ANIMOS EORUM HABENTIA] *Habere* veteres interdum uſurpant ἁπλῶς; omiſſo divitiarum aut opum nomine. Cicero ad Nepotem: *Qui habet, ultro appetitur; qui non habet, ultro aſpernatur.* Hinc Quadrigario *Habentia*, pro divitiarum copia, abundantia, qua homines plerumque ferociunt & ſuperbeſcunt. Sed eſt in nonnullis libris *inflammarat*: cui verbo magis conveniret *haventia*, id eſt, cupiditas, ab *haveo*. A. POPMA.

GRACCHO FOEDUS PRIOR] Legendum *Gracchi*, ut dicat, Hiſpanos queſtos, Gracchi foedus primum, alterum Pompeji, non eſſe ſervatum. Nam

Tiber.

Flacco oſpicatur. *Diomedes* I.

Lib. XII.

Quinque priſtis, navigium forma a marina bellua dictum eſt. *Nonius*, *Priſtis*.

Lib. XIII.

Concione dimiſſa, Metellus in Capitolium venit cum multis mortalibus. Inde cum domum proficiſceretur, tota civitas eum reducit. *Gellius* XIII. 27.

Lib. XV.

Grundibat graviter pecus ſuillum. *Diomed.* I. *Nonius*, *Grundire*.

Lib. XVI.

Equi hinnibunde inter ſe ſpargentes terram calcibus. *Nonius*, *Hinnibunde*.

Lib. XVIII.

CXI. Si pro tua bonitate & noſtra voluntate tibi valetudo ſubpetit, eſt quod ſperemus Deos bonis benefacturum. *Gellius* I. 7.

Lib. XIX.

Sagittarius cum funditore utrimque ſummo ſtudio ſpargunt fortiſſume: ſed ſagittam atque lapidem deorſum an ſurſum mittas, hoc intereſt.

Tiber. Sempronius Gracchus, ſucceſſor Flacci, Hiſpaniae foedus cum Celtiberis certis conditionibus fecit, quibus in populi Rom. amicitiam accipiebantur; poſtea Q. Pompejus Coſ. victis Termantinis, cum eiſdem, ut Numantinis, iniquum foedus iniit. Livius & Appianus A. Popma.

Flacco ospicatur] Lego, (A Flacco oſpicatur,) ſcilicet commemorationem bellorum cum Celtiberis. Q. Fulvius Flaccus, is, qui cum imperio in Hiſpania fuit, & Celtiberos debellavit. *Oſpicatur* pro *auſpicatur*, ut *borio*, *plodo*, *ploſtrum*, pro *baurio*, *plaudo*, *plauſtrum*, antiquorum more. Apud Diomedem corrupte legitur: *quod nos ſuſpicatur, veteres oſpicatur dixerunt*. A. Popma.

Concione dimissa Metellus] Eſt, opinor, Q. Metellus Macedonicus, fortunatiſſimus & honoratiſſimus, qui Conſul, Cenſor, Augur, triumphalis, & duobus luſtris princeps Senatus, filios & nepotes habuit Conſulares & triumphales multos. De quo praeter ceteros Vellejus lib. I. A. Popma.

Si pro tua bonitate] Hoc dedi Annali XIIX. ſecutus vetuſtum codicem Fulvii. Vulgati dant XII. Fortaſſis eſt initium epiſtolae Senatus ad imperatorem Romanum, ut Metellum Macedonicum: quod ſane diverſum eſt ab eo quo communiter uſi (Si vales, bene eſt,) vel, (Si tu, exercituſque valetis, bene eſt.) A. Popma. Hunc Quadrigarii locum non ex decimo octavo,

ut

eſt. Nam neutrum poteſt deorſum vorſum recte mitti ; ſed ſurſum utrumque optume. Quare milites Metelli ſauciabuntur multo minus, & quod maxume opus erat, a pinnis hoſtes defendebant facillume funditores. *Idem* IX. 1.

Tum Sulla conatus eſt, & tempore magno eduxit copias, ut Archelai turrim unam, quam ille interpoſuit ligneam, incenderet; venit, adceſſit, ligna ſubdidit, ſubmovit Graecos, ignem admovit. Satis ſunt diu conati, numquam quiverunt incendere ; ita Archelaus omnem materiam obleverat alumine. Quod Sulla atque milites mirabantur, &, poſtquam non ſuccendit, reduxit copias. *Idem* XV. 5.

C. Marium creatum ſeptimo Conſulem. *Idem* X. 1.

C. Mari, ecquando te noſtrum & Reipublicae miſerebitur? *Idem* XX. 5.

Faciem pro ſtatura dicit. *Idem* XIII. 29.

Lib. XXI.

CXII. Eum enim cum partim copiis hominum adoleſcentium placentem ſibi. *Idem* X. 13.

Crudeliter ille, nos miſericorditer, avariter ille, nos largiter. *Nonius, Avariter.*

Lib. XXII.

Cum obſideretur Grumentum, & jam ad ſummam deſperationem ventum eſſet, duos ſervos ad hoſtem transfugiſſe & operae pretium feciſſe : deinde urbe capta paſſim diſcurrente victore, illos per nota itinera ad domum in qua ſervierant praecucurriſſe ; & dominam ſuam ante ſe egiſſe, & quaerentibus quaenam eſſet, dominam, & quidem crudeliſſimam ad ſupplicium ab ipſis duci profeſſos eſſe. Eductam deinde extra muros ſumma cura celaſſe, donec hoſtilis ira conſideret. Deinde, ut ſatiatus miles ad Romanos mores cito rediit, illos quoque ad ſuos

ut hic, ſed ex duodecimo Annalium adducit Gellius, & ait libri principium fuiſſe. Verba Gellii lib. I. cap. 7. haec ſunt : *In duodecimo Annali ejusdem Quadrigarii, principium libri ſic ſcriptum eſt:* Si pro tua bonitate, &c. Pontan.

Tempore] Lipſius legit, *opere magno.* Lambecius in Lucubration. Gellianis : *Cum Sulla conatus eſſet magno tempore, eduxit* &c. Wasse.

Faciem pro statura] Hoc dixit lib. I. in pugna Manlii : nec tamen auſim apud Gellium reponere, *in primo*, ubi libri habent, *in undecimo*, vel, *undeviceſimo* ; potuit enim idem diverſis locis dixiſſe. A. Popma.

Cum obsideretur Grumentum] Civitas Lucaniae, cujus meminerunt Livius, Florus, Appianus, Ptolomaeus. Alii legunt *Adrumentum*, contra omnes libros veteres. Hiſtoriam narrat etiam Macrob. lib. I. Saturnal cap. 11. quam pertinere ad bellum ſociale indicat ſeries librorum Quadrigarii. A. Popma.

Operae pretium] Sic *curae, exitus, conſcientiae pretium* apud Plin. Epiſt. 159. lib. VIII. & Tacitum, *Mereri operae pretia.* Liv. *& op. pretium habent libertatem civitatemque.* qui operam alicui locat ob mercedem, ille dicitur illam habere *pretium operae.* Pro, *operam dare* aliquando

ſuos rediſſe, & dominam ſibi ipſos dediſſe. Manumiſit utrumque e veſtigio illa. *Seneca, de Beneficiis* III. 23.

Lib. XXIII.

Sed idcirco me feciſſe; quod utrum neglegentia partim magiſtratuum, an avaritia, an calamitate populi Romani eveniſſe dicam, neſcio. *Gellius* X. 13.

INCERTA.

CXIII. Exercitu inſtructo pedetentim milites ducere coepit. *Nonius, Pedetentim.*

Ita

do *operari* invenire eſt apud Auctores, ſed rarius. Valer. Max. VIII. vii. 4. *Quo magis vacuo animo ſtudiis literarum eſſet operatus.* At MS. Codex pro, *eſſet operatus*, exhibet, *vacaret*. ſed male. Nam Valer. Max. VI. vi. 1. utrumque verbum uſurpat, *integerrimi viri ſanctitatem Reipublicae uſibus & ſacris* operatam *externae procurationi* vacare *voluit.* Tacitus: *liberalibus ibi ſtudiis* operatam, Annal. III. 43. Plin. XXVI. 2. *Sedere in ſcholis auditioni* operatos *gratius erat.* Tertullian. Adverſus gentes cap. I. *domeſticis judiciis nimis* operata. Caeterum, *quod ad crudelitatem videretur* operari, pro *facere*, Latinum non eſt. Vide Jul. Capitolinum in Maximin. cap. XIII. Sed quo evidentius pateat lectionem, quam nobis propinat MS. Codex, eſſe ex Interprete, quamvis prima fronte facile, ut probae latinitatis, blandiatur, unum etiam aut alterum locum apponam, unde evidenter apparebit, Librarios pro voce Valeriana, ſed minus uſitata, aliam ea notiorem ſubſtituiſſe. *Hic*, inquit, *cum ejus ſtudii eſſet, cujus profeſſores Sophiſtae vocantur: ineptae & mordacis* opinationis *Apollinem irridendi cauſa conſuluit.* MS. pro *opinationis*, *opinionis*: neque defuturos puto, qui huic codici calculum addent; & ſane *opinio* apud Capitolinum in Antonin. Philoſ. cap. XII. ſi ſanus ſit locus, pro *opinatione* ponitur, ut etiam apud Ambroſium ad Virginem lapſam. Verum neque tanti eſt Codicis MS. aut horum apud me auctoritas, ut aliquid in recepta lectione novandum cenſeam. *Graviter* ergo *opinari* de aliquo, in hujus aevi ſcriptoribus idem ſonat, ac famam alicujus dicto mordace lacerare. *Coſmum ſervum, graviſſime de ſe* opinantem, *non ultra quam compedibus coërcuit.* Sueton. in Aug. cap. LXVII. Supra dixerat: *Neque dolore diſſimulato, ſi parcius, aut citra honorem verborum: neque gaudio, ſi grate pieque quis ſe proſecutus fuiſſet.* Idem cap. LI. vim hujuſce verbi liquido oſtendit: *Cum AEmilio AEliano Cordubenſi inter caetera crimina, vel maxime objiceretur, quod* male opinari *de Caeſare ſoleret: converſus ad Accuſatorem: Velim*, inquit, *hoc mihi probes: faciam ſciat AElianus & me* linguam habere: *plura enim de eo* loquar. Eodem ſignificatu *exiſtimatione laedere* apud eundem & Senecam Epiſt. LXVIII. *Quid autem tecum loquaris?* (MS. Cod. *loqueris*) *quod homines de aliis libentiſſime faciunt, de te, apud te, male exiſtima. aſſueſce & dicere verum & audire.* Itaque *opinari* non tantum denotat *intra te ſequius de aliquo ſentire*, verum *ſermone & lingua exprimere.* Sed & Juſtinus XII. v. 58. *In unam cohortem, eos qui de rege durius opinati fuerant*, contribuit. & ſic MS. quo uſus ſum. ſed & Florus II. 7. *Opinatiſſima Rhodus*, i. e. ſecundis hominum rumoribus celebratiſſima, licet aliter ſentiat Pighius in notis ad IV. 8. Sed iterum ab Interprete laborat Valerius Max. V. v. 3. *Mortaliumque frequentia defectum.* ubi membranae, *affectum*, & ſic liber Danielis, qui in tantum arridet Oliverio, ut roget, an reſcribendum? *mortaliumque infrequentia adfectum*, etſi Phaedrum & Terentium ſic locutos agnoſcat. Verum miſſis Columella, Seneca & Apulejo, apud quos occurrit, audiamus Valerium Max. IV. 6. *loquendi uſu* defectum. & III. I. I. *Vir ampliſſimus atque prudentiſſimus ſuo conſilio* defectus. iterum III. vii. 2. *Quia perfecta ars fortunae lenocinio* defecta, *fiducia juſta non exuitur.* VII. vi. 2. *alimentorumque facultate* defectos. VIII. vii. 4. *acie oculorum* defectus. Denique, *lateris etiam firmitate* defectus, VIII. vii. 1. In omnibus hiſce locis cum vulgata lectione conſentiunt omnes Mſſ. Codd. & editi, ad quorum fidem textus hujusce auctoris conſtitutus eſt. Sic enim Campenſis, Atrebatenſis, Cauchianus, Gemblacenſis, Suſianus, Liber etiam Danielis, cum quo ſaepe faciunt

Ita per sexennium vagati, Apuliam atque agrum Campanum quod his per militem licebat, exspoliabantur. *Idem*, *Spolior*.

Agrum Nolanum populare coeperunt. *Idem*, *Populat*.

Facite exempla eorum, ut vos cum illis congermanescere sciatur. *Idem*, *Congermanescere*.

Senatus censuit referentibus Suffetis. *Festus*, *Suffes*, *Consul*, *lingua Poenorum*.

Pugna acriter commissa multis utrimque interitis. *Priscianus* IX.

Ad CCCL. ex conjuratis vinctos Romam missos, eamque deditionem ab Senatu non acceptam, quod egentium atque humilium poena defungi velle Fundanum populum censuerint. *Livius* VIII.

Foedere pax Caudina facta est. *Livius* LX.

Posthumium, in Samnio captis aliquot urbibus, in Apulia fusum fugatumque, saucium ipsum cum paucis Luceriam compulsum: ab Atilio in Etruria res gestas, eumque triumphasse. *Idem* X.

Bis pugnatum in Olympo monte: ad XL. millia hominum caesa. *Idem* XLVII.

Ad XV. millia Thracum praecedenti ad exploranda loca agmen Mutini Numidae occurrerunt, quadringenti equites fuerant Numidae, &c. *Ibidem*.

In

ciunt Membranae Cantab. Tam nulla causa erat cur vulgatam lect. sollicitaret Vir doctus, idemque Valerii Editor. Verum ne a solis glossatoribus doleret noster, fecit, quantum in se erat, Episcopus Belvacensis, deturbato nempe quem non caperet pleonasmo, elegantiam suo saeculo dignam in ejus sedem reposuit, & pro, *postquam deinde*, exhibuit, *cumque postmodum*. Verba auctoris habentur lib. I. cap. 7. §. 6. At ne obtineat Vincentiana lectio pugnant MSS. omnes, quos me videre contigit. Quibus suffragatur Plautus, apud quem in Menechm. Act. III. *post deinde* invenitur, & multa alia ad eandem formam, ut *pol profecto*, Aul. III. III. 5. *una simul* Mostel. IV. III. *merito jure optimo* ibid. III. III. 2. *ergo igitur* Trin. III. III. *etiam quoque* Pseud. I. III. *propere ocyus* Cist. III. *vetus vetustum vinum* Curc. I. II. *protinus continuo* & sexcenta ejusmodi. Agellius alicubi *post deinde*, quam lectionem etiam agnoscit Codex Pembroch. Sed en tibi optimum sui interpretem Valerium III. III. 2. Postquam deinde *apud illum plus consuetudinem dominationis, quam consilii salubritatem valere animadvertit*. Unam dumtaxat addam ejusdem autoris formulam, propterea quod vix alibi reperiatur: *Perseverantique postulatione* extuderunt *ut exequiarum apparatus sestertio nummo*, MS. *nummorum*, *ipsis praebentibus addiceretur* MS. ni fallor, melius, *adduceretur*. Sed pro, *extuderunt*, *extulerant*. At potior apud me recepta lectio, ut qui probe sciam illam apud Plautum inveniri, Mostell. I. III. 64. *Eundem animum oportet nunc mihi esse gratum*, *ut impetravi*, *atque olim*, *priusquam id* extudi, *quum illi subblandiebar*; & apud Afranium in Epistola. Vide Nonium in voce. Sed & Suetonius in Vesp. cap. II. *Ea demum* extudit, *magis convicio quam precibus vel auctoritate*. ubi Torrentii liber, *excussit*, Gryphii Editio, *extrudit*. Auctor Dial. de Oratoribus cap. IX. *Cum toto anno*, *magna noctium parte*, *unum librum* extudit *& elucubravit*, *rogare ultro & ambire cogatur*, *ut sint qui dignentur audire*. meditando nempe *extudit*, ut loquitur Maro, quod quidem in aliquibus exemplaribus depravatum est in *excuderet*, teste Pierio. At e contra Petrensis Codex, & in hoc, & versu sequente legit: *extunderet*. adeo verum est verbum vetus: *Dum vitant stulti vitia*, *in contraria currunt*. Sed jam tempus est, ut ad ipsum Valerium provocemus, qui litem dabit secundum nos, IV. IV. *Vixque extuderunt corvi*, *ut domum rediret*. WASSE.

ITA PER SEXENNIUM] Refero ad bellum Punicum, quo Annibal per multos annos Apuliam & Campaniam tenuit ac spoliavit, ut tradunt

Histo-

In proelio Marcelli contra Insubres & Comenses captos aureos torques multos, ex quibus unum magni ponderis in Capitolio Jovi donum in aede positum. *Ibidem.*

Quae arae a Sisenna propitiae vocantur. *Servius AEneid.* I. 112.

Rubellius Blandus & Quadrigarius, historici, dicunt Gargarim flumen vocari in finibus Thurinis. Ad illud fuisse oppidum mediocre, quod Garga nunc vicus est, quem Troës obscuri centum quinquaginta, ignoto & incerto duce, insederunt; scilicet nomine a vertice Idaeo translato, a quo civitas etiam in finibus Troicis Gargara adpellatur. *Servius Georgic.* I. 103.

CLAUDII ORATIO IN QUINTIUM GALLUM.

CXIV. Quorum jacent muraena, ulla horrea, curiaque & tabulariae publicae. *Nonius, Horrea feminino genere.*

Q. VALERII ANTIATIS ANNALIUM LIB. I.

Amulius regnum obtinuit: quod ut firmissime possideret, Numitoris fratris sui filium in venando interimendum curavit: Tum etiam Rheam Silviam, ejus sororem, sacerdotem Vestae fieri jussit, simulato somnio, quo admonitus ab eadem Dea esset ut id fieret; cum revera ita faciendum sibi existimaret, periculosum ducens, ne quis ex ea nasceretur, qui avitas persequeretur injurias. *Auctor de Origine Gent. Rom.* cap. 19.

Pueros, ex Rhea Silvia natos, Amulium regem Faustulo servo necandos dedisse: sed eum a Numitore exoratum, ne pueri necarentur. Accae Larentiae amicae suae nutriendos dedisse: quam mulierem eo quod pretio corpus esset vulgare solita, Lupam dictam. *Ibidem* cap. 21.

LIB II.

Mater cum novissime aegrotasset, inquit, vovisse fertur. *Caris.* II. Nu-

Historici. Quo etiam pertinet versus Lucilii lib. XXXIX.

Hoc tum ille babebat, & fere omnem Apuliam. A. POPMA.

QUORUM JACENT MURAENA] Lego, *Quorum jacent muri, nec ulla horrea.* Quod postremum, singulari numero & genere feminino positum, Nonius perperam censet: An autem hujus Orationis autor sit Quadrigarius, an alius Claudius, nescio. A. POPMA.

Q. VALERII ANTIATIS] De hoc Vellejus lib. II. *AEqualis Sisennae Rutilius, Claudiusque Quadrigarius, & Valerius Antias fuit.* Meminit & Plinius in Indice lib. II. 3. 13. 21. 28. Livius scribit illum in augendo numero immodicum & intemperantem esse solere. A. POPMA.

Pr-

Numam Pompilium sacrorum caussa intercalationem invenisse. *Macrob.* I. 12.

Agonaliorum repertorem Numam Pompilium. *Ibidem* IV.

CXV. Numam illum regem, cum procurandi fulminis scientiam non haberet, essetque illi cupido noscendi, Egeriae monitu, castos duodecim juvenes apud aquam celasse cum vinculis, ut cum Faunus & Martius Picus ad id locorum venissent haustum (nam illis aquandi solemne iter huc fuit) invaderent, constringerent, conligarent; sed quo res fieri expeditius posset, regem pocula non parvi numeri vino, mulsoque complesse, circaque adcessus fontis insidiosam venturis obposuisse fallaciam. Illos more de solito bibendi adpetitione conreptos, ad hospitia nota venisse. Sed cum liquoribus odoratis offendissent fragrantia pocula, vetustioribus anteposuisse res novas, invasisse aviditer dulcedine potionis captos, hausisse plus nimio, obdormivisse factos graves: tum bis senos incubuisse sopitis, injecisse madidatis vincula, expergitosque illos statim perdocuisse regem, quibus ad terras modis Jupiter posset sacrificiis elici: & accepta regem scientia rem in Aventino fecisse divinam, elexisse ad terras Jovem, ab eoque quaesisse ritum procurationis & morem: Jovem diu cunctatum, Expiabis, dixisse, capite fulgurita, regem: respondisse caepicio: Jovem rursus, humano: retulisse regem, sed capillo; Deum contra, anima: piscis, subjecisse Pompilium. Tunc ambiguis Jovem propositionibus captum extulisse hanc vocem, Decepisti me, Numa; nam ego humanis capitibus procurari constitueram fulgurita, non capillo caepicio: quoniam me tamen tua circumvenit astutia, quem voluisti habeto morem: & his rebus, quas pactus es, procurationem semper suscipies fulguritorum. *Arnobius* V. *circa principium.* *Et Plutarch. in Numa.*

Lib. VI.

Hoc Senatus consultum prior factum est. *Priscian.* V.

Lib. XII.

Tiberius Gracchus, qui Quaestor C. Mancino in Hispania fuerat, & ceteri qui pacem spoponderant. *Gellius* VII. 9.

Lib.

Piscis] Haec vox abest a Codice Romano & membranis. Lectio vetus fuit, *Deum contra animali subjecisse Pompilium*, pro qua Gelenius illam alteram substituit, quam sequimur; verum Plutarchus locum sic repraesentat, [illegible] Διὸς [illegible] non male con[illegible]ciunt [illegible] *Deum contra animali:* subjecisse Pompilium, [illegible]

Lib. XXII.

Quod novissime nobiscum foedus fecissent. *Caris.* II.

Lib. XXIV.

Si hae res divinae factae, riteque perlitatae essent, aruspices dixerunt, omnia ex sententia processurum esse. *Gellius* I. 7.

Lib. XLV.

Denique Licinius, Tribunus plebis, perduellionis ei diem dixit, & comitiis diem a Q. Marcio Praetore poposcit. *Idem* VII. 9.

Lib. LXXIV.

Eo omnes hostiae, vituli XXVII. conjecti, & ita omnia adulta sunt. *Priscian.* IX.

Lib. LXXV.

Deinde funere locato ad focum descendidit. *Gellius* VII. 9.

INCERTA.

CXVI. Compluria. *Gell.* V. 21.

Ambraciensis quispiam Tymochares, regis Pyrrhi amicus, ad C. Fabricium Consulem furtim venit, ac praemium petivit, &, si de praemio conveniret, promisit regem venenis necare. *Idem* III. 8.

Eam puellam captivam non redditam patri; sed retentam a Scipione, atque in deliciis amoribusque ab eo usurpatam. *Idem* VI. 8.

Post Africani mortem intercessionem istam pro Scipione Asiatico factam esse a Tib. Graccho, neque multam inrogatam Scipioni, sed damnatum

na. Et pro *Numa*, &c. *Non autem capillo c.* Wasse.

Et comitii diem] Comitiis centuriatis judicium perduellionis agebatur ex lege illa XII. Tabul. *De capite civis nisi per maxumum comitiatum ne ferunto.* (Id est, centuriata comitia) Et diem comitiorum accusator petebat a Praetore urbano, ut hic Antias indicat. A. Popma.

tum cum peculatus ob Antiochenam pecuniam; quia praedes non daret, in carcerem duci coeptum, atque ita intercedente Graccho exemtum. *Idem* VII. 19.

Acca Larentia testamento Romulum regem bonis suis haeredem fecit. *Idem* VI. 7.

Valerio Maximo inter alios honores domus quoque publice aedificata est in Palatio, cujus exitus, quo magis insignis esset, in publicum versus declinaretur, hoc est, extra privatum aperiretur. *Asconius Pedian. in Pisonianam.*

Factum id esse ludis Romanis, quos fecerunt AEdiles Curules, Atilius Serranus, T. Scribonius Libo, id eos fecisse jussu Censorum Sex. AElii Paeti, C. Cornelii Cethegi. *Idem in Cornelianam.*

Ita institutum esse, ut centesimo quoque anno fierent (ludi Saeculares) *Censor. de Die nat.*

CXVII. Primos ludos Saeculares, exactis Regibus, post Romam conditam annis ducentis quadraginta quinque, a Valerio Publicola institutos esse. *Ibidem.*

Secundos ludos anno post Urbem conditam CCCV. *Ibidem.*

Tertii ludi fuerunt P. Claudio Pulchro, Junio Pullo Coss. *Ibidem.*

Quartos ludos relatos esse L. Marcio Censorino M. Manilio Coss. post Romam conditam anno DCVIII. *Ibidem.*

L. Marcium, in Hispania interemtis Scipionibus concionantem, & milites ad ultionem exhortantem, arsisse simili modo. *Plin.* II. 107.

Oppidum Latinorum Apiolas captum a L. Tarquinio rege; ex cujus praeda is Capitolium in fine refecerit. *Idem* III. 5.

Δώδεκα μὲν εἶναι βίβλους (Numae scilicet) ἱεροφαντικάς, δώδεκα δὲ ἄλλας Ἑλληνικὰς φιλοσόφους εἰς τὴν σορὸν συντεθείσας. Plutarch. in Numa pag. 74. E.

Ἁρπασθῆναι δέ φασιν, οἱ μὲν, τριάκοντα μόνας, Οὐαλέριος δὲ Ἀντίας, ἑπτὰ, καὶ εἴκοσι καὶ πεντακοσίας. (de numero Sabinarum) Idem in Romulo pag. 25. E.

Romanos cecidisse in Hernico agro V. millia, ac CCCC. ex praedatoribus AEquorum, qui populabundi in finibus Romanis vagabantur, ab A. Posthumio Cos. duo millia & CCCC. caesos, ceteram multitudinem praedam agentem, quae inciderit in Quintium, nequaquam pari defunctam esse caede. Interfecta inde IV. millia, & exsequendo subtiliter numerum CC. ait & XXX. *Liv.* III.

M. Manlium & Q. Sulpicium Consules in eum annum. *Idem* IV.

Una castra Magonis capta: septem millia caesa hostium; altero proe-

lio

lio eruptione pugnatum cum Asdrubale, decem millia occisa; quatuor millia trecentos triginta captos. *Idem* XXV.

Majorum scorpionum sex millia, minorum XIII. capta: Armem praefuisse Punico praesidio deditumque Romanis. *Idem* XXVI.

Praedam Etruscam, Ligurumque montanorum captivos Carthaginem portantes, captos tradit. *Idem* XXVIII.

CXVIII. Captum Hannonem tradit. *Idem* XXIX.

Annibalem primo proelio victum esse a Scipione, quo duodecim millia armatorum in acie sunt caesa, mille & septingenti capti. Legatum cum aliis decem Legatis in castra ad Scipionem venisse. *Ibidem.*

Ipsum Syphacem in castra Romana ad conloquium venisse. *Ibidem.*

Intrasse saltum Villium, quia recto itinere nequierit, omnibus a rege insessis, insecutum vallem per quam mediam fertur Aous amnis, ponte raptim facto, in ripam, in qua erant castra regia, transgressum, acie conflixisse, fusum fugatumque regem, castris exsutum, &c. *Idem* XXXII.

In proelio Marcelli supra quadraginta millia hominum caesa, & quingenta septem militaria signa capta, & carpenta quadringenta triginta duo, & aureos torques multos. *Idem* XXXIII.

Quaternum millium pondo argenti vectigal in decem annos, triginta quaterna millia pondo & ducenta, praesens viginti millia pondo. Attalo absenti AEginam insulam, elephantosque dono datos, & Rhodiis Stratoniceam Cariae, atque alias urbes quas Philippus tenuisset: Atheniensibus insulas datas Pharan, Imbrum, Delum, Scyron. *Ibidem.*

Supra XL. millia hostium caesa eo die. *Idem* XXXIV.

Et in Siciliam navigasse delectus caussa, C. Flaminium; & ex Sicilia Hispaniam petentem, tempestate in Africam delatum, vagos milites de exercitu P. Africani sacramento rogasse, his duarum provinciarum delectibus, tertium in Hispania adjecisse. *Idem* XXXV.

LX. millia militum fuisse in regio exercitu, (Antiochi) XL. inde millia cecidisse; supra V. millia capta cum signis militaribus CCXXX. *Idem* XXXVI.

Ludos ob dedicationem ejus (aedis Matris Magnae Ideae) factos primos scenicos fuisse, Megalesia adpellatos. *Ibidem.*

Duodetriginta millia hostium caesa: capta tria millia & quadringentos: signa militaria CXXIV. equos mille ducentos triginta: carpenta ducen-

ducenta quadraginta ſeptem: ex victoribus mille quadringentos octoginta quatuor cecidiſſe. *Ibidem.*

CXIX. Rumorem celebrem Romae fuiſſe & pene pro certo habitum, recipiendi Scipionis adoleſcentis cauſſa Conſulem L. Scipionem & cum eo P. Africanum in conloquium evocatos regis, & ipſos comprehenſos eſſe, & ducibus captis confeſtim ad caſtra Romana exercitum ductum, eaque expugnata, & deletas omnes copias Romanorum fuiſſe: ob haec AEtolos ſuſtuliſſe animos, & abnuiſſe imperata facere, &c. *Idem* XXXVII.

Ad quatuor millia captivorum, quia belli minas timuerunt, ex tota inſula reddita, eamque cauſam Fabio, cum rem nullam aliam geſſiſſet, navalis triumphi ab Senatu impetrandi fuiſſe. *Ibidem.*

Non plus decem millia (in Olympo monte caeſa.) *Idem* XXXVIII.

Q. Scipioni Africano duo Q. Petilii diem dixerunt. *Ibidem.*

Placentiae famoſam mulierem, cujus amore deperiret (L. Flaminius) in convivium accerſitam. Ibi jactantem ſe ſcorto inter cetera retuliſſe, quam acriter quaeſtiones exercuiſſet & quam multos capitis damnatos in vinculis haberet, quos ſecuri percuſſurus eſſet. Tum illam infra eum adcubantem, negaſſe umquam vidiſſe quemquam ſecuri ferientem, & pervelle id videre. Hic indulgentem amatorem unum ex illis miſeris adtrahi juſſum, ſecuri percuſſiſſe. *Idem* XXXIX.

Q. Naevius Praetor ad duo millia hominum (veneficorum) damnavit. *Ibidem.*

Scipionem mortuum Appio Claudio M. Sempronio Coſſ. *Ibidem.*

Annibalem hoc anno DLXXI. deceſſiſſe: legatis ad eam rem ad Pruſiam miſſis, praeter T. Quintium Flaminium, cujus in ea re celebre eſt nomen, L. Scipione Africano & P. Scipione Naſica Coſſ. *Ibidem.*

Numae libros Pythagoricos fuiſſe. *Idem* XL.

Attalum, Eumenis regis fratrem, legatum veniſſe Romam his Coſſ. ad deferenda de Perſeo crimina, indicandoſque adparatus belli. *Idem* XLII.

Nec claſſe adjutum ab eo (Eumene) praetorem eſſe, cum ſaepe eum literis accerſisſet, &c. *Idem* XLIV.

Ocreſiam Virginem a Vulcano ſeu Lare adamatam & inde natum Servium narrant. Οἱ δὲ περὶ Ἀντίαν οὐχ οὕτω λέγουσιν, ἀλλὰ τυχεῖν μὲν τῷ Σερουΐῳ τὴν γυναῖκα Γετανίαν θνήσκουσαν, αὐτὸν δὲ, τῆς μητρὸς παρούσης, εἰς ὕπνον ἐκ δυσθυμίας καὶ λύπης ἀποκλιθῆναι, καὶ καθεύδοντος αὐτοῦ, ταῖς γυναιξὶν ὀφθῆναι τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πυρὶ περιλαμπόμενον. ὅπερ ἦν μαρτύριον αὐτῷ († αὐτοῦ) τῆς ἐκ πυρὸς

πυρὸς φύσεως, σημεῖον ἦν χρηστὸν ἐπὶ τὴν ἀπροσδόκητον ἡγεμονίαν, ἧς ἔτυχε μετὰ τὴν Ταρκυνίου τελευτήν, Τανακυλλίδος σπουδασάσης. *Plutarch. de Fortuna Romanorum* pag. 323. Ed. Francof.

Cn. Aufidii Historia Graeca.

Cicero Tuscul. V.

Aufidii Epitomae.

CXX. Aremulum Silvium non fulmine ictum, sed terrae motu prolapsum, simul cum eo regiam, in Albanum lacum. Post illum regnavit Aventinus Silvius. *Auctor de Orig. Gentis Rom.*

L. Cornelii Sisennae Historiarum Lib. I.

Si quae celeriter solvi poterat [a] in altum remulcat. *Nonius, Remulcare.*

Nocte consumta postero die per incertas vias AEserniam, inde Romam protinus profugerant. *Idem, Protinus.*

Lib.

Cn. Aufidii] Cicero Tusculan. V. *Pueris nobis Cn. Aufidius, praetorius, & in senatu sententiam dicebat, nec amicis deliberantibus deërat, & Graecam scribebat historiam, & videbat in literis.* A. Popma. Ubi Mf. pro *Drusi*, *Abusi*. Wasse.

L. Cornelii Sisennae] De Sisenna exstat judicium & testimonium Sallustii in Jugurthino, Ciceronis in Bruto, de Legibus I. in Verrem II. & IV. Varronis in titulo Logistorici: Sisenna, vel, de Historia. Praetor fuit inter cives & peregrinos, M. Lepido, Q. Catulo Coss. habuitque filium, Cn. Cornelium Sisennam. Historiarum libros quatuor, an quinque, priores scripsit de Bello Marsico, posteriores de Bello civili Sullano. A. Popma. Vide etiam de ejus aetate Vell. Paterculum II. 9. qui cap. 14. ejusdem libri meminit cujusdem Statilii Sisennae, quod quidem cognomen invenitur in Gabiniis apud Valer. Maximum VIII. 1. & Dionem XXXI. sed nostrum *e gente Cornelia* fuisse docet Festus in *Scrupea*. Pighius ad annum DCLXVI. non inepte colligit, eum Lilybaetanum fuisse Praetorem, ex Ciceronis Verrinis. Wasse.

In altum remulcat] *Remulcare*, & *Remulco trahere*, est, navem depressam vel fractam remigio alterius, cui ea alligata, protrahere. Caesar de Bello civili II. *Postquam relictam in littore navem conspexit, hanc remulco abstraxit*; & III. *Submersamque navem remulco, multisque funibus abduxit.* Livius lib. XLVII: *Claudas mutilasque naves apertis navibus remulco trahentes.* Plaut. quoque Bacchid. illo versu: *homines remigio sequi*, nonnulli legunt *remulco*, sed perperam, contra vim verbi & mentem poëtae. Graeci utuntur verbo adfini ῥυμουλκεῖν, *loris trahere.* Strabo IV. ῥυμουλκεῖται δ' ἡμιόνων. Porro in Nonio est, *remulcare trahit*, quod puto ipsius glossema esse, *remulcat*, *remulco retrahit.* Etiam numerus libri variat I. aut II. A. Popma. In ora codicis adscriptum a Viro docto inveni, *Remulcat* omissum apud Nonium. Scribe: *in altum remulcat.* Haverc.

Scutis

a In altum remulcat] Nonii libri *remulcare trahit*, A. August. *remulco retrahit.* Pontan.

Lib. II.

Et Marſi propius ſuccedunt, atque ſcutis projectis tecti, ſaxa certatim lenta manibus conjiciunt in hoſtes. *Macrob.* VI. 4.

Vetus atque ingens erat arbor ilex, quae circum projectis ramis majorem partem loci ſummi tegebat. *Ibidem.*

Lib. III.

CXXI Nolitote mirari quam deſperata voluntate ad unam belli faciendi viam. *Nonius*, *Nolitote.*

De virtute eorum accuſanda proloqui ſuperſederunt. *Nonius*, *Superſedere.*

Egregias, & longe praeſtantes, ac metuendas adverſariorum opes eſſe *Nonius*, *Longe.*

Diſſipatis imbricum fragminibus ac teſtis tegularum. *Nonius*, *Imbricum.*

Inermos armati, inpeditos expediti, ſine ullo ſuorum vúlnere, cunctos interficiunt. *Nonius*, *Expediti.*

Senatus auctoritate ſagaria nunc. *Nonius*, *Sagaria.*

Mu-

Scutis projectis tecti] *Projecta ſcuta* dixit objecta telis hoſtium, & obtenta longaque ad corporis protectionem, ut Quadrigarius I. & Virgilius AEneid. VIII.

Scutis protecti corpora longis.

Erat autem ſcutorum longitudo pedum quatuor, latitudo curvae ſuperficiei pedum duorum ſemis, autore Polybio. A. Popma.

Saxa certatim lenta] Reſcribo, *levata* vel *lecta*: qualia ſunt ſaxa minora, quae manibus jaciuntur, cum majora per onagros dirigantur: maxima vero pondere formaque volubili demiſſa per praeceps devolvantur in ſubeuntes. Vegetius lib. IV. cap. 8. Sed veram loci hujus lectionem tetigit & indicavit jam olim in Notis Macrobianis Iſaacius Pontanus, legendo *levia* pro *lenta*. Eum vide ad Macrobii librum VI. cap. 4. A. Popma.

Arbor ilex] Pari forma Valer. Max. IX. xiii. 4. *Inſtituit (Dionyſius) ut candentium juglandium putaminibus barbam ſibi & capillum adurerent.* At Mſ. Codex, *glandium nucum*, & Vincentius Bellovacenſis, *glandium etiam nucum*. Scio Ciceronem *juglandium* ſcripſiſſe. Puto autem Valerium reliquiſſe *nucum juglandium*. Sic ſane locutus eſt Plinius V. vi. 1. 903. & Macrob. II. 14. nulla ſaltem neceſſitas erat cur Pighius, *nucum*, quaſi a gloſſa natum, amandaret. Eodem in loco, pro *Cloridis* Bellovacenſis legit, *Doridis*, & ſic Plutarch. in Dione, & AElianus Var. Hiſt. lib. X. Wasse.

Nolitote mirari] Verba legatorum aut ducum Italicorum, ſollicitantium populos vicinos ad belli ſocietatem. Nam, ut ait Florus, Popedius Marſos, & etiam Latinos, Afranius Umbros, totum Senatum & Conſules Samnitium Lucaniamque Teleſinus adſcivit. A. Popma.

De virtute eorum accusanda] Emendo *ac uſu bellandi*: quo praeſtabant populi Italici, inprimis Marſi, ut praeter alios teſtatur Strabo lib. I. & Silius VIII.

——— ——— ——— *Marſica pubes*
Et bellare manu, ac chelydris cantare ſoporem.

A. Popma.

Dissipatis imbricum &c.] Tria fragmenta, quae hic conjunxi, puto referenda eſſe ad caedem Romanorum in oppido Aſculi initio belli factam, quam Livius in Epitoma lib. LXXII. ita narrat: *Q Servilius Proconſul in oppido Aſculo cum omnibus civibus Romanis, qui in eo oppido erant, occiſus eſt. Saga populus ſumſit.* Ubi Servilius Proconſul nominatur, qui Vellejo Praetor. A. Popma.

Sagaria nunc] Suſpicor legend. *ſaga ſumuntur* vel *ſunto*, ex Livio & Vellejo. Saga autem ſumebat

Mulierem missa fide ac pietate propter amoris nefarii libidinem exstitisse. *Nonius*, *Mittere*.

Quod loca palustria quae erant, ea alte multifariam confossa. *Nonius*, *Multifariam*.

Atque armis de vita certatim dimicare nitebantur. *Nonius*, *Certatim*.

Romanos inpetu suo protelant, [a] projectos persequuntur. *Nonius*, *Protelare*.

Dispalati ab signis, digressi omnes ac dissipati. *Nonius*, *Dispalare*.

Periclitantur tormenta ac tela, multaque genera machinamentorum. *Nonius*, *Periculum*.

Si-

bat populus, Senatu decernente, ut testatur Sisenna hic, & Cicero Philipp. V. & VI. soli consulares togas retinebant. Philipp. VIII. *Consulares togati esse solent, cum civitas est in sagis*. A. Popma. Colerus in Notis ad Sallust. Fragm. legit *saga induunt*. Vir doctus in ora codicis adscripsit, lege, *Saga rejecta sunt*. Haverc.

Mulierem missa fide] An haec fuit mulier meretrix, quae Ser. Galbam a Lucanis comprehensum servavit; de qua Livius in epitoma: *Ser. Galba a Lucanis comprehensus, unius foeminae opera ad quam tenebatur, captivitate exemtus est*. De Fannia muliere impudica, simile fidelitatis exemplum exhibitum C. Mario captivo Minturnis, refert Plutarchus in Vita. A. Popma.

Quod loca palustria] Haec quatuor fragmenta fortasse pertinent ad cladem Romanorum, quam Presentejus dux Italicus intulit. Appianus lib. I. *P. Presenteius Perpernam cum X. M. obviam sibi factum fugavit, caesisque ad quater mille reliquorum armis majore ex parte potitus*. A. Popma.

Alte confossa] Eodem significatu quo Lactantius Lib. VI. cap. 4. quae ex officina Hack. prodiit 1660. *Cum ventum fuerit ad extremum* (*vitae*) *unde jam regredi non licet; cum omni sua pulchritudine tam subito praeciditur; ut non ante quis fraudem prospicere possit, quam praecipitatus ex altitudine in profunda cadat*. Sic Thomasius & Isaeus, ex Codice Coenobii S. Salvatoris Bononiensis contra omnium MSS. & Edd. fidem reposuerunt. Hi omnes habent, *in* altitudinem *profundam cadat*, quod est manifesta contradictio, inquit Gallaeus. Miseret me sane Lactantii, qui ad hunc usque diem vindicem idoneum expectat. sed sic solent de Variis Lectionibus sententiam ferre nulla veterum lectione instructi. Non est de nihilo quod toties ex nuperis editoribus audias, illos non scripturos exercitationes, non de quavis vocula in consilium ituros, auctoris doctrinam vendituros, non suam. Caute & sapienter! Doctorum tantum *hoc opus hic labor est*. Donec ergo appareat qui hoc agat, ipse veram Lectionem, pro virili, Firmiano afferam. En ergo inprimis Virgilium tibi, Georg. II. 231. alteque *jubebis In solido puteum dimitti*. Cicero II. de Divin. *Quum terra araretur, & sulcus* altius *esset impressus*. Plaut. in Menechm. altus *puteus* pro *imus*. Plin. N. Hist. Lib. IX. cap. 24. eodem plane sensu, *quod deciderit in* altissimos *puteos*. Columella: *Opertae* (*fossae*) *rursus obcaecari debebunt*, *sulcis in* altitudinem *tripedaneam depressis*. Lib. II. cap. 2. praealtum *specus* Valer. Max. II. ii. 1. & II. iv. 5. *Quam animose in profundam se* altitudinem *maris aut abscissae rupis immisisset*. Senec. Epist. LXX. sed fortasse puduit hominem Theolog. in Ethnicis immorari. Audiamus ergo Lactantium ipsum Lib. III. cap. 27. *Democritus quasi in puteo quodam sic* alto, *ut fundus sit nullus*, *veritatem jacere demersam*. Lego itaque cum Codicibus, *in altitudinem profundam*, & Lactantio gratulor quod vel hoc loco integer evaserit, cum ex omni retro memoria extiterint Thomasii. Wasse.

Protelant] i. e. *Longe propellunt*. Turpilius Lemniis: *Propter peccatum pauxillum indignissime patria* protelatum *esse saevitia patris*. Terent. Phorm. *Ne te iratus suis saevidictis protelet*. Apulejus lib. VIII. *Sed hanc ipsam cladem vestris* protelamus *manibus*. Symmachus, I. 90. *vereor* protelare *testimonium meum*. Wasse.

Signum

a Projectos persequuntur] Fulvius, *protelatos*, Popma, *projectos*. Pontan.

Signum nactus a Papio quod inter eos tolli convenerat. *Nonius, Convenire.*

Omnia quae diximus loca statim potitus. *Nonius, Nominativus pro Ablativo.*

Protinus agros populabundus ad Nuceriam convertit. *Nonius, Populat.*

Agilem dari facilemque victoriam, neque fossas aut vallum remoraturum. *Nonius, Agilem.*

CXXII. Convictus tamen ex tempore singula constituit, & sicut steterant manipulos obverti jussit. *Nonius, Manipuli.*

Ac post armatos funditores & sagittarios ponit. *Nonius, Funditores.*

Sparis ac lanceis eminus peterent hostes. *Nonius, Sparus.*

Galli materibus, ª Suevi lanceis configunt. *Nonius, Lancea.*

Alii saltui ac velocitati certare. *Nonius, Dativus pro Ablativo.*

Postquam sonu signorum proelium magno cum clamore virorum commissum est. *Nonius, Sonus.*

Adoriuntur adversos, ut apertis lateribus. *Nonius, Apertum.*

ª Et

SIGNUM NACTUS A PAPIO] C. Papius, unus ex ducibus Italicorum, per proditionem occupavit Nolam, urbem Romanorum, duobus millibus, qui in praesidio erant, per caduceatorem ad se trasеundi potestate oblata. Appianus lib. I. Eo forte pertinet signum proditionis datum a Papio. A. POPMA.

OMNIA QUAE DIXIMUS] Idem Papius post Nolam captam, Stabias, Minturnas, Salernumque, Romanam coloniam, cepit, captorum oppidorum cives una cum servis adscripsit in militum suorum numerum: pervastato deinde omni circum Nuceriam agro, finitima oppida similis injuriae metu ad eum desciverunt. Appianus. A. POPMA.

AGILEM DARI] Sex septem fragmenta, quae hic ordine sequuntur, forte referenda ad narrationem magni illius proelii inter Papium & L. Caesarem prope Acerras: cujus hoc initium, quod Papius temerario ausu castra Consulum oppugnabat, & vallum convellebat, suos prius hortatus his verbis, *Agilem dari &c.* A. POPMA.

CONVICTUS TAMEN] L. Caesar Consul convictus a Papio, vallum exscindente ut pugnare cogeretur. Alii reponunt *connixus tamen ex tempore signa constituit*. Quod non improbo. A. POPMA.

GALLI MATERIBUS] In exercitu L. Caesaris erant Gallorum peditum decem millia, ut refert Appianus. Unde Sisenna memorat Gallos & materas, jaculi seu teli genus proelio ipsis proprium: cujus meminit Caesar lib. I. Livius lib. VII. & Autor ad Herennium lib. IV. Strabo lib. IV: ubi tamen lanceas quoque Gallis tribuit, ut & Diodorus Siculus: sed uterque, opinor, significat lanceas breviores, quas vulgo *Hallebardas* dicimus. Sisenna autem lanceas longas dat Suevis, Varro lib. XIV. Rerum humanarum, Hispanis. A. POPMA.

POSTQUAM SONU] Nonius hic observat *sonu* quarta inflexione, ut *somnu*, *domu*, *susurru*, & similia, quae notavi lib. I. de Usu antiq. locut. Mox *clamore virorum* suspicor legend. *utrorum* pro *utrorumque*, ut *pleri* pro *plerique*. Quadrigarius Annal. I. *Utri summo studio pugnantibus.* Vellejus lib. II. *Aliorum utrius ordinis virorum*; ut est in libro Manuscripto, ubi vulgo *utriusque*. A. POPMA.

ADORIUNTUR ADVERSOS] An huc pertinet quod Appianus refert? cum Papius castra oppugnaret, jamque partem valli convelleret, Consulem per aversam portam emisso equitatu caecidisse circiter sex millia hostium, & insignem victoriam adeptum: de qua ita Epitome Liviana: *L. Caesar Cos. feliciter*

a SUEVI LANCEIS] V. c. *Sani*, pro *Spani*, id est, *Hispani*, ut in Quadrigario. PONTAN.

[a] Et inde equum concitatum princeps ad hoſtium permittit aciem. *Nonius, Permittere.*

Quod fortaſſean ex voluntate ſua ſumma cum claritudine celeriter confeciſſet. *Nonius, Claritudo.*

Sublatus laetitia nimia, atque inpotentia animi commotus. *Nonius, Inpotentiam.*

Poſt villarum macerias ac parietinas quinque cohortes in inſidiis reliquit. *Nonius, Maceria.*

Occulte tacitique advenientium cohortium praeſtolari occipiunt. *Nonius, Praeſtolari.*

Iiſdemque temporibus AEſernini, duplici foſſa valloque circumdati, frumento adeſo, quod ex areis in oppidum portatum eſt. *Nonius, Adeſum.*

CXXIII. Requieſcendi ſpatium nacti, condenſiores manipulatim reſiſtere hoſtibus inſtituiſſent. *Nonius, Manipulatim.*

Poſt principia paullatim recedunt, atque inde cum paucis fugae ſe mandant. *Nonius, Mandare.*

Ad binum millium numero ſauciis utrimque factis. *Nonius, Binum millium numero.*

Partem cohortium propter mare conlocat in littore. *Nonius, Propter.*

Otacilium Legatum cum ſcaphis ac lembis. *Nonius, Lembus.*

Praeter catapultas ſedecim, quatuor baliſtas, viginti plauſtra, coriis ac minoribus ſagittis onuſta. *Nonius, Catapultas.*

Lon-

[fe]liciter contra Samnites pugnavit, ob eam victoriam Romae ſaga poſita ſunt. A. Popma.

Et inde equum concitatum] Tria fragmenta accipio de Caepione Legato Rutilii Coſ., qui obſeſſus cum proſpere per aciem hoſtilem erupiſſet, & ob eum ſucceſſum aequatum ei cum C. Mario Legato eſſet imperium, temerarius factus & circumventus inſidiis a Popedio, fuſo exercitu, cecidit. Livius in Epitoma lib. LXXIII. qui ſimiliter locutus alibi: *Concitant equos, permittuntque in hoſtes.* A. Popma.

Quod fortassean] Antiqua particula, qua etiam uſus Varro de Re ruſt. Gellius, & alii, quos laudavi lib. I. de Uſu antiq. locut. A. Popma.

Macerias ac parietinas] Parietinae ſunt *parietum ruinae.* Cicero ad Memmium: *Neſcio quid illud Epicuri parietinarum.* Ad Sulpitium: *In tantis tenebris, & quaſi parietinis reipublicae.* A. Popma.

Occulte tacitique] Lego, *Occulte taciteque advenientiam. Advenientia*, pro *adventu*, Siſenna, ut Quadrigarius, *Habentia*, Salluſtius, *Properantia*, Plautus, *Servientia*, Lucretius, *Variantia*, Gellius *Impatientia*, & alii alia. A. Popma.

Iisdemque temporibus] AEſernini, obſeſſi ab Italicis, perſtabant in fide populi Romani, ſed fame coacti tandem deditionem fecerunt. *Appianus*, & *Livius* in Epitoma. A. Popma.

Coriis ac minoribus] Nihil muto, etſi alii malint *ſtoriis*. Coriorum enim uſus in bello fuit prohibendis impediendiſque telis, ut apud Curtium lib. IV. & machinis muniendis ac tegendis adverſus ignem, teſte Vitruvio lib. X. cap. 21. *Storiae* autem tantum fuerunt avertendis telis, quas Caeſar lib. II. Belli civilis ita deſcribit: *Storias ex funibus ancorariis tres in longitudinem parietum turris, latas quatuor pedes fecerunt, eaſque ex tribus partibus, quae ad hoſtes vergebant, eminentibus trabibus circum turrim praependentes, religaverunt:*

[a] Et inde equum concitatum] Alii, *incitatum.* Pontan.

Longius scorpios, catapultas concitat. *Nonius, Scorpio.*

Manualis lapides dispartit, propterea quod is ager omnis ejusmodi telis indigebat. *Nonius, Tela.*

Servulum ejus praemio libertatis inductum magno cum tumultu conventum in populum produxit armatum. *Nonius, Populum.*

CXXIV. Tum subito tacuit, atque metu & suspicione propriam capere non poterat quietem. *Nonius, Proprium.*

Bassus adsiduitate indulgitate victus. *Nonius, Indulgitate.*

L. Calpurnius Piso ex Senati consulto duas novas tribus. *Nonius, Senatus & Senati.*

Lib. IV.

Quondam Sabini feruntur vovisse, Si res communis melioribus locis con-

runt: quod unum genus tegumenti aliis locis erant experti, nullo telo neque tormento trajici posse. A. Popma. *Coricis* in ora codicis sui Scaliger. Recte: nam cum sagittis & arcu juguntur. Nonius in *Corici* Virgilii locum adducit: *Corici, leve missile in modum sagittarum. Virgil.*

Coricique leves humeris, & lethifer arcus.

Virgilii locus exstat AEneid X. 179. ibique non *Corici* scribitur, ut legit Nonius, sed *coryti*; proprie autem sunt arcuum & sagittarum thecae; sed Nonius, ut alia, perperam accepit, quasi *leve missile* significarent. Haverc.

Longius scorpios, catapultas] *Scorpius* hic sumitur pro *telo* sive *spiculo*, quod ea machina emittitur ac depellitur, ut Scorpio apud Sallustium lib. III. Tertullianus Scorpiaco: *Bellicam machinam & retractu tela vegetantem de scorpio nominant. Id & spiculum & fistula est, paulla tenuitate invulnus & virus qua figit, effundit.* Similiter *Catapulta* pro *telo*, ut Plaut. Curculione: *Nam illae ad me catapultae crebro commeant.* A. Popma.

Conventum in populum] *Conventum populum* nove dixit, pro eo qui convenerat: sicut Plautus, Cistellaria: *Patres conventos*, qui ad meretrices conveniunt; *convenas*, ex quibus nati liberi *Spurii* vocantur: *Illa te ut ego hanc mihi educam, ex patribus conventis.* Similiter *Adventus homo* qui *advenit*, Terent. Andria:

Ego commodiorem hominem adventum ad tempus non vidi.

A. Popma.

L. Calpurnius Piso] Hic fuit Consul cum C. Mucio Scaevola anno DCXXIV. mox, ut videtur, Censor ex Senatus consulto duas novas Tribus adlegit; sicut postea bello sociali anno DCLXII. cum Tuscis, Umbris, Gallis, & reliquis Cispadanis populis civitas data esset, lege Julia octo vel decem Tribus a Censoribus P. Licinio Crasso & L. Julio Caesare additae fuerunt, in quas novi cives conjicerentur. Sed nec illae duae quas Sisenna refert Pisonem adlegisse, nec aliae octo diu manserunt, novis illis civibus in veteres XXXV. distributis. Vidend. Vellejus, Appianus lib. I. & Strabo lib. IV. A. Popma. Apud Plinium lib. XIII. §. 27. Cajus perperam appellatur, ut in indice libri II. & XIII. & Libro secundo §. 54. ut & Mss. R. I. Colb. II. sine compendii nota, *Lucius Piso*, scribitur. Eodem plane modo, quo apud D. Halicarn. Non tamen confundendus est hic noster cum illo altero Pisone, quem Plutarchus ἄνδρα ἱστορικὸν vocat. Is enim de Mario scripsit, & proinde aetate posterior. Wasse.

Quondam Sabini] Strabo lib. V. refert Sabinos hoc vovisse cum adversus Umbros diutino bello confligarentur, secutosque morem Graecis usitatum, atque etiam Barbaris, ut testatur Dionysius lib. I. Solinus Polyhistore, cap. 2. *Catillus, Amphiarai filius, post prodigialem patris apud Thebas interitum, Oeclei jussu, cum omni fetu vere sacro missus tres liberos procreavit.* A. Popma.

Si res communis] Formula conceptionis voti, cui par & gemina illa apud Livium: *Si eodem statu respublica staret; si in decem annos respublica eodem stetisset statu;* & Ciceronis: *si respublica stetisset*; ut notavi in Commentario & Castigationibus Epist. ad Atticum lib. XV. *Res communis* pro *publica*, ut *communis salus*, *commune malum*. A. Popma.

constitisset, se ver sacrum facturos. Quo voto damnati, fetum omnem dicuntur ejus anni statim consecrasse. *Nonius*, *Ver sacrum.*

Perfuse atque abunde semper usi magnum pondus auri & argenti. *Nonius*, *Abunde.*

Utrumne Divi cultu erga se mortalium laetiscant, an [a] supernae gentes humana neglegant. *Nonius*, *Laetiscere.*

Nam clandestina celeriter transigi, apud notos cogitata dici decet, non explanari .... crebritudine. *Nonius*, *Crebritudinem.*

Ipsi Legati, concubia nocte oppido digressi, jam supra hostium munitionem succedunt. *Nonius*, *Concubia Nocte.*

Itaque postero die Legatos Iguvium redeuntes apiscitur. *Nonius*, *Apisci.*

C. Titinnius quidam, cui minus [b] proprietas mentis ab natura tradita videretur, primo ante testudinem constitit: deinde apud Consulem caussam atque excusationem praeferre coepit. *Nonius*, *Testudines.*

Tum postquam apud Iguvinos ac Perusinos ejus facti mentionem projecit. *Nonius*, *Projicere.*

CXXV. De contrario silentium oritur. *Nonius*, *Silentium.*

Inpedimentum omne de cunctis itineribus amoliuntur. *Nonius*, *Amoliri.*

Ju-

VER SACRUM FACTUROS] *Ver sacrum* erat pecus, quod vere nascebatur inter Kalend. Martias & pridie Kalend. Mart. quo cum potuissent voto satisfacere Sabini, hoc amplius omnem totius anni fetum consecrarunt, ut Sisenna & Strabo tradunt. Vovendi autem faciendique Veris sacri ritus praescribit Livius lib. XXII. & XXIV. A. POPMA.

QUO VOTO DAMNATI] Nonius *Damnati* perperam interpretatur, *liberati*, cum sit, obstricti ad exsolvendum, ubi voti compotes sunt, ut in legatorum formula apud Jurisconsultos: *Dare damnas esto*, pro *damnatus & obstrictus.* Agroetius de Orthographia: *damnas istius, & istud legatum dicitur, hoc est solvendo esse, quod solvi omnibus modis necesse est, etsi res aliena legetur.* A. POPMA.

PERFUSE ATQUE ABUNDE] Dicit Sabinos in cultu Deorum magnificos fuisse, & profuse atque abunde in sacris usos auro & argento. Plinius: *Sabini, ut quidam existimavere, a religione & Deorum cultu Sabini appellati.* A. POPMA.

UTRUMNE DIVI] Ex Epicuraeorum secta, quam Sisennam sectatum fuisse licet colligere ex Cicerone de Natura deorum. Mox libri vulgati *superne agentes*, quod non displicet. A. POPMA.

NAM CLANDESTINA CELERITER] Sallust. Catilina: *Ubi consulueris mature facto opus est.* Mox ubi lacuna est, desideratur, *sermonum*, vel *verborum*, aut simile quid. A. POPMA.

LEGATOS IGUVIUM REDEUNTES] Iguvium oppidum Umbriae, cujus meminit Caesar, lib. I. Belli civilis, Cicero ad Atticum lib. VII. Plinius lib. III. Silius VIII.

——— *Infestum nebulis humentibus olim*
Iguvium.

A. POPMA.

C. TITINIUS QUIDAM] Hic videtur fuisse transfuga & index consiliorum, quae Legati Italici ad Umbros perferebant: de quibus mox Sisenna, Livius Epitoma lib. LXXVII. *Caesis a M. AEmilio Scauro Legatis Italicis.* A. POPMA.

APUD IGUVINOS] Vulgo corrupte *AEginos* vel *Alginos.* Nam Iguvini & Perusini vicini ac finitimi, cum Iguvium a meridie proximam habeat Perusiam. Vetus lapis: ITEMQUE IGUVINORUM SPLENDIDISSIMUS ORDO. A. POPMA.

INPEDIMENTUM OMNE] Haec & sequentia aliquot fragmenta pertinent ad narrationem obsidionis & expugnationis Asculi oppidi, de qua ita Flo-

a SUPERNAE GENTES] V. c. *superne agentes*, vel, *superna*; quod melius est, ut opponat *superna* & *humana*. PONTAN.

b PROPRIETAS MENTIS] V. c. *menis*, alii *metus*. PONTAN.

Jumenta, pecuda, locis trepidare compluribus. *Nonius*, *Pecuda.*

Quod hostem non dubitatim cum pluteis ac scalis iter facere cernebat. *Nonius*, *Dubitatim.*

Formidine obpressus, quod humilem caementis instructum oppidi murum sciebat. *Nonius*, *Caementa.*

Populabundus agros ad oppidum pervenit. *Gellius* XI. 15.

Armati dextera ducti, magisque in latitudinem discedunt. *Nonius*, *Discedere.*

Multitudinem hostium procul constare viderunt. *Nonius*, *Constat.*

Tum in muro virile ac muliebre sexus, populi multitudine omni conlocata. *Nonius*, *Sexus neutri generis.*

Custodiae in muro statuuntur cataphractorum. *Nonius*, *Cataphracti.*

Falces injectas comminuunt, pluteos propius conlocatis harpagis dejiciunt e turribus. *Nonius*, *Falces.*

De quibus partim malleolos, partim fasces sarmentorum incensos supra vallum frequentes. *Nonius*, *Malleoli.*

CXXVI.

Florus lib. IV. *Strabo vero Pompejus, omnia ferro flammave populatus, non prius finem caedium fecit, quam Asculi eversione manibus tot exercituum Consularium direptarumque urbium Diis litaret r.* A. POPMA.

QUOD HOSTEM NON] Cernebat Indacilius, dux Italicus, Romanos iter facere cum pluteis & scalis, instrumentis obsidionalibus. Plutei militares sunt crates vimineae, ciliciis vel coriis obductae, quae trinis rotulis more carpentorum adigi solent & defigi, forma in unam partem devexa, sicut aedificiorum appendiculae. Earum objectu tecti milites opus facere, sagittas, missilia mittere, defensores de propugnaculis oppidi exturbare, & scalis muros adscendendi occasionem habere possunt. Quem usum monstrat Caesar bello Gallico. Alias etiam Plutei sunt tabulae sive asseres, quibus aliquid praesepitur aut imponitur, ut plutei in quibus scribimus, aut libros reponimus. Unde conjectabat illos ad obsidionem & oppugnationem Asculi, patriae suae, contendere. Ulpian. tit. de act. emt. *Reticuli circa columnas, plutei circa parietes.* Juvenalis Sat. II.

Et jubet archetypos pluteum servare Cleanthas.

A. POPMA.

POPULABUNDUS AGROS] Sunt, qui putant, hoc fragmentum idem esse cum illo, *Protinus agros populabundus Nuceriam convertit*: sed errant. Nam illud refert Papii iter ad Nuceriam, hoc Indacilii ad Asculum: de quo Appianus lib. I. *Asculanus erat Indacilius: quapropter timens patriae cum octo cohortibus succurrit.* A. POPMA.

VIRILE AC MULIEBRE SEXUS] Nonius, *Sexus neutro genere*, ut Sallustii Histor. III. Carisius & Probus, *Secus*: quod per omnes casus integra forma declinatur. *Virile & muliebre secus*, pro *virilis & muliebris sexus*, usurpant Plautus, Gellius & alii, quos citavi libr. I. de Usu antiquae locutionis. A. POPMA.

FALCES INJECTAS] Falces murales & pluteos tribuit oppugnatoribus urbis, harpagas defensoribus ad convertendos & rescindendos pluteos, eas Livius vocat *harpagones*, & *manus ferreas*, lib. XXVI. *Cum belli apparatu strepant, ferreae quoque manus, harpagones vocant, quas operibus hostium injicerent, praeparabantur.* Quae separat Caesar lib. I. Belli civilis: *Manus ferreas atque harpagones paraverunt.* Et differunt forma & usu, licet eadem sint materia. Nam harpagones sunt leviores, & celeriter emittuntur & retrahuntur, injectaeque convellunt: manus ferreae graviores cum pondere decidunt, comprehenduntque & retinent, ut constat ex Dione & Appiano lib. V. in descriptione Harpagonis ab Agrippa inventae. A. POPMA.

DE QUIBUS PARTIM] Ut incenderent machinas ligneas oppugnantium, vel ut ascendentes vallum adurerent. Huic enim usui erant Malleoli: quos praeter Nonium & Festum, unus omnium optime describit Marcellinus lib. XXIII. Historiar. *Malleoli autem, teli genus, figurantur hac specie: Sagitta est cannea inter spiculum & arundinem multifido ferro coag-*

CXXVI. Funes expediunt clauſtra foribus inpoſita periclitantur. *Nonius*, *Expedire.*

Multi praemiſſis armis ex ſummo ſe permitterent. *Nonius*, *Permittere.*

Multi plagis adverſis icti & congenulati Romanis praecipitatis, ipſi ſupra voluti in caput. *Nonius*, *Congenulare.*

Neque porta, neque ullum foramen erat quo poſſet eruptio fieri. *Nonius*, *Foramen.*

Cohors una poſt concitata, qua murus erat interruptus, evadit. *Nonius*, *Evadere.*

Submoti, & intra moenia rurſum coacti. *Nonius*, *Co: ere.*

Ultro citroque integrant in oppido caedem. *Nonius*, *Integrare.*

Quid in Rempublicam ſuam maxume conducere videretur. *Nonius*, *Conducere.*

Denique cum variis voluntatibus incerta civitas trepidaret. *Nonius*, *Civitas.*

Terrore perturbatam multitudinem ſubigunt. *Nonius*, *Subigere.*

Ab armis te recedere praeſidia de locis deducere. *Nonius*, *Deducere.*

Id me neque metu, neque calamitatis neceſſitudine inductum facere. *Nonius*, *Neceſſitudo.*

CXXVII. Agmen perturbatum pedites inſinuant, ac loco commovent. *Nonius*, *Inſinuari.*

Duae cohortes de ſubſidio procedunt atque equites protelant. *Nonius*, *Protelare.*

Exercitum diſpartiunt, ad confligendum ſe componunt. *Nonius*, *Componere.*

Ja-

coagmentata, quae in muliebris coli formam, quo nentur lintea ſtamina, concavatur, ventre ſubtiliter & plurifariam patens, atque in alveo ipſo ignem cum aliquo ſuſcipit alimento, & ſic emiſſa lentius arcu invalido (ictu enim rapidiore extinguitur) ſi haeſerit uſquam, tenaciter cremat; aquiſque conſperſa acriores excitat aeſtus incendiorum, nec remedio ullo quam ſupra jacto pulvere conſopitur. A. POPMA.

PRAECIPITATIS] De muro & ſtatione dejectis. pro quo Valerius Max. *abjectis* nove utitur. V. I. 8. ubi Mſ. Codex *dejicere*, ſed male. Idem enim III. II. 5. *fortis & animoſa Civitas jacet armis noſtris* abjecta. &, VIII. I. 7. Abjecerat *inimicum eundem, dum pro certo peſſundatum credidit, erexit*: V. VIII. 5. *Nonne M. Cicero in ipſis eloquentiae ſuae caſtris teſtis* abjectus *eſt.* & III. II. 2. *unumque ex iis, magis obſcuro loco* abjectum, *corporis pondere urgeret.* I. V. 8. abjectumque *Macedonica pugna.* Neque aliter Plin. Tom. II. III. 13. & Sueton. WASSE.

ID ME NEQUE METU] De Indacilio accipio, nolente Aſculi deditionem facere, & jam in exitium vitae ruente, quod narrat Appianus: *Deſperata incolumitate civium, primum inimicos, cum ob priſtinam ſimultatem, tum ob recentem culpam, quod mandata ipſius aſpernati, caeteris ejuſdem contumaciae fuiſſent autores, contrucidavit: mox in templo rogum exſtruxit, eique lectum impoſuit, & cum amicis epulatus, poſt prolixam compotationem venenum hauſit: quo facto decubuit, hortatus amicos ut faces ſubderent, atque ita vitam finiit, ne ſuperſtes eſſet Patriae.* A. POPMA.

INSINUANT] Sic Lucret. *Sol aeſtum* inſinuat *per ſepta domorum.* VI. 113. *Caeſar*: inſinuare *ſe in equitum turmas.* IV. B. G. *inſinuare alicui*, inclinante Latinitate,

Jaculis celeriter consumtis ad gladios certationem revocaverunt. *Nonius*, *Certatio.*

Alii materibus aut lanceis, tamen medium perturbant agmen. *Nonius*, *Lancea.*

(Galli) contra magno cum molimento, ac perpetuo sono procedunt. *Nonius*, *Molimentum.*

Conglobati, & conlecti concrepant armis. *Nonius*, *Crepare.*

Inpedimenta conlocant omnia, construunt carros, & sarraca crebra disponunt. *Nonius*, *Carra.*

Simul & tormenta contenduntur. *Nonius*, *Contendere.*

Praetor festinatim de castellis ad castra maxuma pedites conduxit. *Nonius*, *Festinatim.*

Denique exinanitis castris, Romani qui clauso se loco potuerant expedire. *Nonius*, *Exinanita.*

Plerisque inermis in castra perfugiunt. *Nonius*, *Inermis; pro inermibus.*

Ca-

nitate, pro, *indicare.* Insinuare se animo, ad amicum, in amicitiam aut consuetudinem alterius. Eo plane sensu quo *inserere* apud Plautum: *Et illud autem* inserendum *est consilium vernaculum.* Et apud Livium, *unde & inserere Deos minimis rebus.* Valerio etiam Maximo hoc verbum ex Membranis Cantabr. restituendum puto. Verba, ut in Edd. habentur, haec sunt: *Quid Trebellius Claca* (*Ms. Chaldia*) *quam asseveranter se Clodium tulit! & quidem dum de bonis ejus contendit*, &c. Ms. *dum bonis ejus se* inserere *contendit.* Lectio pura puta Valeriana. Hac enim voce libenter utitur. Verbi gratia, I. 6. *Latinis* inserta *literis*, &c. *audientium pectoribus.* VIII. 94. *Si huic miraculo* inseruisset *oculos*, id est, Si hoc miraculum usurpasset oculis, III. 3. quam formam usurpat Ovid. Met. II. 93.

——— *Utinamque oculos in pectora posses*
Inserere!

Gravissimis virorum operibus inserens, III. VIII. VI. sic lib. VI. cap. 3. §. 1. *hujus supplicio aeternae memoriae nota* inserta *est.* VIII. VII. VII. *tantorum virorum laudibus non impudenter se persona histrionis* inseruit. & magis ad hanc rem apposite IX. IV. *Crassum & Hortensium, quibus Minucius ignotus fuerat, tabulis haeredes* inseruissent. (*Ms. inseruisset.*) Et sic apud Sueton. insertus *familiae & Caesarum imaginibus.* Et apud Tacitum Hist. II. 64. inserere *se fortunae.* Ovid. Metam. XIII. 31.

——— *Quid sanguine cretus*
Sisyphio, furtisque & fraude simillimus illi,
Inserit *AEacidis alienae nomina gentis.*

Idem, Metam. III.

——— *Nec te Civilibus* insere *bellis.*

WASSE.

JACULIS] Ita emendarunt pro *accolis.* Vir doctus in marg. Possis, inquit, etiam scribere, *ac telis.* HAVERC.

GALLI CONTRA MAGNO] Hi Galli fuerunt inter auxilia L. Cluentii, ducis Italici, quibus ille instructus, cum Sulla justa acie conflixit, sed victus ante moenia Nolae urbis occubuit. Appianus. A. POPMA.

PERPETUO SONO PROCEDUNT] Eundem morem Gallorum notat Liv. lib. XLVIII. *Cantus ineuntium praelium, & ululatus, & tripudia, & quatientium scuta in patrium quendam morem, horrendus armorum crepitus: omnia de industria composita ad terrorem.* Et Diodorus Siculus lib. V. idem refert. A. POPMA.

CONSTRUUNT CARROS] Hoc omnibus Barbaris, non modo Gallis, tribuit Vegetius lib. III. cap. 10. *Omnes Barbari carris suis in orbem connexis ad similitudinem castrorum, securas a supervenientibus exigunt noctes.* Ea autem constructio carrorum, quae pro munimento erat, appellabatur *Carrago*: qua voce etiam hodie Galli utuntur. Ammianus lib. XXXI. de Gothis: *Incensis malleolis ad carraginem, quam ipsi ita appellant.* Vopiscus in Aureliano: *Quaerere praeterea ubi carrago sit hostium.* A. POPMA.

PRAETOR FESTINATIM] Praetor fuit Cosconius, qui Samnites acie vicit, compluraque eo-

rum

Castra de planitie convertit in montes, ut crebro ferculis protinus procedundo, posset intra fines AEsculapiorum pervenire. *Nonius*, *Protinus.*

Et partim fera vite, partim lauro & arbusto, ac multa pino ac myrtetis abundant. *Nonius*, *Fera vite positum pro agresti.*

Victoribus proprie spem, [a] victis adversae fortunae majorem formidinem objecit. *Nonius*, *Proprium.*

CXXVIII. Popedius, opinione frustrata. *Nonius*, *Opinio.*

Quod oppidum tumulo in excelso loco propter mare parvis moenibus inter duas fluvias intra Vesuvium, conlocatum. *Nonius*, *Fluvius femin.*

Transgressus fluviam, quae secundum Herculaneum ad mare pertinebat. *Nonius*, *Ibidem.*

Et prope mediam ad finem ripae pervenerant. *Nonius*, *Finis femin.*

Subito mare subhorrescere, caecosque fluctus in se provolvere leniter coepit. *Nonius*, *Coecum.*

Dum pristinum vitium apud ignem per sudorem [b] corpore exhauserunt. *Nonius*, *Apud.*

In-

rum oppida in deditionem accepit, Salapiam vi captam incendit. Livius in Epitoma, & Appianus. A. Popma.

Ut crebro ferculis] Quae sunt haec fercula? an pompa agminis? ut spolia hostium, signa, vexilla, coronae & id genus alia, ferri solita ante agmen, victoriae ostentandae: sicut in pompa triumphali, in ludis, in sacris fercula praeferebantur. A. Popma.

Intra fines AEsculapiorum] Ita vulgo. unde alii fecerunt *Asculanorum*, quod non placet, sed *Salapiorum*. Salapia oppidum in Apulia, Annibalis amore meretricio inclutum, propinquum Canusio & Siponto, Plinius lib. III. cap. 11. Strabo VI. A. Popma.

Popedius opinione] Q. Popedius Silo, dux Marsorum, autor belli socialis, cecidit in proelio quo Caecilius Metellus Apulos vicit. Livius & Appianus. A. Popma.

Quod oppidum] Herculaneum, vel Pompeji, oppida maritima Campaniae, intra Vesuvium montem fumosum. Strabo lib. V. & Plinius lib. III. *Herculaneum Pompeji haud procul spectante monte Vesuvio, alluente vero Sarno amne.* Utrumque postea Tito Vespasiano imperante funditus, casu repentino, periisse refert Dion. A. Popma.

Transgressus fluviam] *Transgressum* dixit eum qui transierat, transmiseratque navibus, ut Sallustius Histor. I. apud Gellium. Fluvium autem intelligit Sarnum, quem Herculaneum & Pompejos alluere praeter Plinium, testatur etiam Strabo lib. V. A. Popma.

Coecosque fluctus] Caecos fluctus vocat latentes & tacitos, nec murmurantes sonantesque, quales vento quieto & non strepente excitantur, futurae tempestatis praenuncii. Homerus vocat κύματα κωφά. Eleganter vero & apte Sisenna dicit Mare in se provolvere caecos fluctus, quos premit, nec effert: at fluctus aperti ventis surgentibus volvunt mare. Varro Sesquiulysse: *Adversi venti ceciderunt, quod si pergunt diutius mare volvere.* A. Popma.

Dum pristinum vitium] Libri scripti & excusi plerique *vinum*: quod rectum arbitror. Narrat aliquos milites manipulares vino ebrios in flumine navem evertisse, cum aliis militibus & tormen-

a Victis proprie] Fulvius, *propriae*, Popma *propriam*, ex Nonio. Pontan.

b Corpore exhauserunt] Fulvius *corpora*. Non male. Pontan.

Innoxios trementibus artubus repente extrahit, ſiſtitque in labro ſummo fluminis, coelo albente. *Nonius*, *Labra*, *margines vel fines.*

Macerata gravia bellica manipulorum. *Nonius*, *Manipuli.*

Baliſtas quatuor talentarias. *Nonius*, *Baliſtae.*

Prorae actuariae, trahi grandes, ac faſeli primo. *Nonius*, *Faſelus.*

Naveſque triginta, biremes ac totidem myoparones. *Nonius*, *Myoparones.*

Puppes aceto madefactis centonibus integuntur, quos ſupra perpetua claſſi ſuſpenſa cilicia obtenduntur. *Nonius Centones*, *&*, *Cilicia.*

Quibus occiſis actuarias ad viginti, naves item complures onerarias incendunt. *Nonius*, *Onerarias & Actuarias.*

CXXIX. Ego illos malos & audaces ſemper enixim contra fortunas atque honores, hujus ordinis, omnia feciſſe ac dixiſſe ſentio. *Nonius*, *Enixim.*

Eos qui hoc malum publicum clandeſtinis conſiliis comparaverunt. *Nonius*, *Comparare.*

Qui tamen quibus litibus foedera majorum ſuum diſſoluta. *Nonius*, *Accuſativus ſingularis pro genitivo plurali.*

Armis, equis, commeatibus nos magis juvarunt exleges & minus honore dignos putabitis? *Nonius*, *Exleges.*

Tamen Tudertibus Senati conſulto & populi juſſo dat civitatem. *Nonius*, *Juſſo.*

Mili-

mentis bellicis: illos extractos aquis fuiſſe igni admotos, ut vinum prius ingurgitatum per ſudorem exhaurirent, alios innoxios in ſumma fluminis ora ſoli expoſitos. A. Popma.

Macerata gravia] Ita emendavi, cum vulgo legeretur, *matereta* vel *maturata.* Cohaerent enim haec cum praecedentibus: in illis narrat milites aquis immerſos vitae diſcrimen adiiſſe, in his corrupta madore fuiſſe tormenta bellica, quae apud manipulos erant. A. Popma.

Balistas quatuor talentarias] Baliſtae talentariae jaciebant ſaxa talenti pondo, id eſt, pondo quadraginta, ut Centenariae, ſaxa centum pondo. Lucillius lib. XXVIII. A. Popma.

Quid sic balistas jacis talentarias] Quod mihi videtur proverbii forma dici in grandiloquum & jactabundum, perinde ac illud Horatianum,

Projicit ampullas & ſeſquipedalia verba.

A. Popma.

Prorae, actuariae] Forte *proraae.* Refert enim navigia minora primo loco in conflictu fuiſſe. *Propraeae naves*, parvae ſpeculatoriae, a Graeco verbo πρωρέω, eaedem quae Feſto, *Proſumiae*, a *proſumendo.* *Trabi*, genus navigii oblongum, ut videtur, a *trahendo* dictum, niſi potius *Tragi*, τράγοι, a forma. A. Popma.

Puppes aceto] Vegetius lib IV. teſtatur machinas bellicas contra incendia muniri tegique centonibus & ciliciis. Siſenna naves in proelio opertas fuiſſe centonibus aceto madefactis, inſuper ciliciis obductis: quoniam acetum intenſa frigiditate igni maxime reſiſtit, ut docui lib. III. Cauſar. natural. A. Popma.

Eos] Nonii codices quidam Salluſtio adſcribunt, ſed male. A. Popma.

Tamen Tudertibus] Tudes oppidum Umbriae, ſitum in colle ac loco edito: cujus cives Tudertes, bellicoſi, Strabo. lib. V. & Silius:

—— *Haud parci Martem coluiſſe Tudertes*,

Idem lib. X.

— *Pau-*

Milites, ut lex Calpurnia concesserat, virtutis ergo civitate donati. *Nonius*, *Ergo*.

Lucium Memmium, socerum Gaji Scribonii, Tribunum plebis, [a] quem Marci Livii consiliarium fuisse callebant, & tunc Curionis oratorem. *Nonius*, *Callet significat scit*.

Quoniam neque mea nex, neque intercessio, posse videtur illorum dementem reprimere audaciam. *Nonius*, *Nex*.

CXXX. Cum complures menses barba inmissa & intonso capillo, lugubri vestitu, populum vicatim flens una cum liberis circumiret, inperitum suscitat vulgum. *Nonius*, *Mittere*, *& Vicatim*.

Neque aetatis granditatem, neque ea merita, nec ordinis honestatem aut dignitatem sibi esse excusationi. *Nonius*, *Granditatem*.

Judicium false factum. *Carisius* II.

Cistasque quae erant legum ferendarum gratia paratae, dejecerunt. *Nonius*, *Cistae*.

Idemque perseveraverunt, ut lex perveniret ad Quaestorem, ac judi-

——— ——— *Pauperque Penatum,*
Sed domus haud obscura Tuder, notusque per Umbros
Bellator populus.

A. Popma.

Ut lex Calpurnia concesserat] Lex Calpurnia, de Civitate Italicis danda, fortassis lata fuit ab eodem illo C. Calpurnio Pisone, a quo duas novas tribus ex Senatusconsulto adlectas dixit lib. II. A. Popma.

Lucium Memmium] L. & C. Memmii fratres, clari Oratores Sullanis temporibus: de quibus ita Cicero in Bruto: *Tum etiam C. L. Memmii fuerunt Oratores mediocres, accusatores acres atque acerbi. Itaque in judicium capitis multos vocaverunt; pro reis non saepe dixerunt.* L. Tribunus plebis hic nominatur. Cajus in petitione Consulatus a Saturnino, Tribuno plebis, in ipsis comitii fuste interemtus est. De cujus facundia Sallust. in Jugurtha. A. Popma. At Merceri Nonius habet, *Licinium*. Wasse.

Caji Scribonii] Hic est C. Scribonius Curio, qui Cos. fuit cum Cn. Octavio anno Urbis DCLXXV. Orator bonus, & perpetuus improborum hostis, Cicero in Vatinium, Verrina II. pro Lege Manilia, pro Rabirio, Officiorum II. De eodem loquitur Sallustius Historiarum I. & III. Valerius Max. IX. ubi Curionem omnibus honoribus abundantem praedicat. A. Popma.

Cistasque quae erant] Cum populus legum ferendarum gratia convenerat, proponebantur in pontibus duae cistae oblongae, e quibus tabellae suffragiorum ministrabantur, singulis binae, una cum litera A, quae legis antiquationem & rejectionem significabat, altera cum notis V. R. id est, *Uti rogas*, qua lex accipiebatur, ut legislator rogaverat. Ministratis in prima pontis parte binis tabellis in extrema reddebatur una, quae pro suffragio valebat. Erant autem pontes constructionis ligneae, in modum pontium angustorum factae, Tributis comitiis XXV. Centuriatis XCIII. per quos cum populus transibat *Suffragium ferre* dicebatur. Sed accidebat interdum, ut qui volebant legislationem aut judicium impedire, pontes occuparent ac disturbarent, cistas dejicerent, tabellas aut nullas aut unam pro libito darent. Quod indicat hic Sisenna, & Cicero lib. I. ad Atticum Epist. XII. Auctor Rhetoricorum ad Herennium lib. I. *Pontes disturbat, cistas dejicit, impedimento est quo secius feratur lex.* A. Popma.

Ut lex perveniret ad Quaestorem] Ut Quaestor cognosceret de lege, quae pro restitutione rei damnati lata erat. Quaestor hic est, qui judicium publicum & quaestionem de criminibus exercebat, eratque interdum ordinarius, ut Praetor, aliquando extraordinarius e Consulibus aut magistratibus, aut plebiscito constitutus. Sic Quae-

a Quem Marci Livii] V. c. *quem Marcilii* VII. M. Livius Drusus notus ex Historiis. Pontan.

judices, quos vellent, instituerent, praefestinatim & cupide. *Nonius, Praefestinatim.*

Lib. VI.

Nos una aestate in Asia & Graecia gesta idcirco literis continentia mandavimus, ne vellicatim ac saltuatim scribendo, lectorum animos inpediremus. *Gellius* XII. 15. *Nonius, Saltuatim.*

[a] Quam maxume celeratim poterat in insidiis suos disponit. *Gellius, Ibidem. Nonius, Celeratim.*

Marius ostio Liris evehitur, atque AEnariam suos continuatur. *Nonius, Continuare.*

Romanos inferendae pernici causa venisse. *Gellius* IX. 95. *Nonius, Pernici. Et P. Sabin. ex eo ad Virg. AEneid.* I. 6. *Munera laetitiamque Dii.*

Lib.

Quaestores parricidii apud Festum, & Pomponium de Origine juris; Nonius Quaestor majestatis judicium exercens, Suetonii Julio; *Europae Quaestor* pro *Quaesitor*, qui ad Europam quaerendam missus erat, Plauti Milite. *Quaesitor* saepius appellatur. A. Popma.

Judices, quos vellent] Quaesitori dabantur Judices, ut judicium publicum communi consilio exercerent. Cicero pro Muraena: de Quaesitore peculatus, *cogendi, judices, inviti retinendi.* Similiter Judici quaestionum aderant & parebant alii judices. Sed ut Quaesitor & Judex quaestionum diversi, hic magistratus ille non, sic & eorum judices. In Vatinium: *Disturbato judicio, Judices, quaestionum de proximis subselliis esse depositos.* A. Popma.

Nos una aestate] Hoc Nonius tribuit lib. I. Gellius VI. quo collocari omnino debet: Nam Sulla, profligato & pulso Italia Mario, statim profectus est contra Mithridatem, ejusque praefectos, & eadem aestate res in Asia & Graecia gessit, quas se conjunxisse refert hoc libro VI. scilicet universi operis, sed Belli Civilis primo. A. Popma.

Marius ostio Liris] Cum a Sulla intra moenia urbis victus profugeret, & Minturnis cederet Italia. Liris est fluvius Campaniae, qui ab Appennino monte per Vestinos lento cursu delapsus Minturnas urbem interfluit, & per proximum lucum, Maricae sacratum, exit in paludes, Strabo lib. V. Plinius III. Horatius Carminum I. & III.

Umbrosae Liris per regna Maricae.

A. Popma.

Atque AEnariam] Legendum *adque*: vel potius est ellipsis praepositionis, *ad*, *circa*, *in*, ut Plautus Curculione: *Rogas, quid veniam Cariam.* Virgilius, *Italiam venit*: Apulejus, *Macedoniam profectus.* Plutarchus & Vellejus referunt Marium, cum e custodia Minturnensium evasisset, conscensa navi, forte delatum in AEnariam Insulam, ibi filium & amicos suos invenisse: mox in Africam contendisse. Est autem AEnaria Insula in sinu Puteolano, dicta a statione navium AEneae, teste Plinio & Festo. Refertur inter Insulas ardentes, ut montes, AEtna, Vesuvius. Cornelius Severus in AEtna:

Dicitur inciliis flagrans AEnaria quondam,
Nunc exstincta super.

Sic illum locum legendum & restituendum censeo. A. Popma.

Suos continuatur] Id est, adsequitur, ut Vellejus: *Adsecutus circa AEnariam filium. Continuo* & *continuor* pro *convenio*, *adsequor*, *adsector*, frequens Apulejo & posterioris aevi scriptoribus. A. Popma.

Pernici] Ad quem versum multa veterum auctorum testimonia citat Sabinus. Sed mendose, ex

a Quam maxime celeratim] Gellius *celatim.* Pontan.

LIB. VIII.

CXXXI. Caelum caligine ſtat. *Nonius*, *Stat.*

LIB. XII.

Procul ſibilus ſignificare conſuli coepit. *Priſcianus* VI.

Multi populi, plurimae conciones Dictaturam omnibus animis & ſtudiis ſuffragaverunt. *Nonius*, *Refragabunt.*

Urbe condita juxtim Numicium flumen obtruncatur. *Nonius*, *Juxtim.*

Tanto plures paſſim diſpalantur. *Nonius*, *Diſpalare.*

Hoſtes loca ſuperiora potiti. *Nonius*, *Potitus loca.*

Simul & Senatui Conſultis clariſſumis amplificati. *Nonius*, *Senatui.*

Vitam cum dolore & inſigni cruciatu carnificatus amiſit. *Priſcianus* VIII. pag. 793.

Sic in eam paludem multi piſcium ſaliendorum cauſſa navibus ſemionuſtis commeant. *Idem* X.

Curſim. Properatim. *Gellius* XII. 15.

Solum Antenorem prodidiſſe Ilium. *Servius AEneid.* I.

CXXXII. A Latino agrum conceſſum Trojanis. *Idem* XI.

Cum Sulla in agro Nolano inmolaret ante Praetorium, ab infima ara ſubito anguis emergebat, cum quidam C. Poſtumius aruſpex oraret illum,

ex Catone. *Pueri atque mulieres extra dabantur famii cauſſa.* Sed ex Gellio, quem tranſcripſit, legendum, *extrudebantur*, pro *Magius*, *Matius*. pro lib. XIII. XX. & *fami* pro *famii*, apud Lucilium. WASSE.

COELUM CALIGINE] Coelum *caligine ſtare* dixit, cum caligine quadam ſive nube obduceretur, ſicut Virgilius AEneid. XI. *pulvere coelum Stare videt.* cum pulvis ferretur ſurſum, ejuſque caligine continua caelum obtegeretur. A. POPMA.

MULTI POPULI] Loquitur de Sulla Dictatore dicto: ſed parum libero ore locutus videtur, ut ait Salluſtius. Hoc autem fragmentum apud Nonium in vulgatis codicibus ex lib. XXII. adducitur, recte an ſecus neſcio, quoniam de numero librorum Siſennae nihil certi conſtat. Illud unum ex reliquiis videor colligere, priores quatuor an quinque fuiſſe de Bello Marſico ſive Sociali, poſteriores de Bello civili Sullano, & Rebus geſtis Sullae: illos Siſennam juvenem, hos ſeniorem edidiſſe indicat Vellejus. A. POPMA.

SUFFRAGAVERUNT] Apud Nonium *refragabunt*, in Edit. Quod mutarunt eo, quia Nonius dicit: *Refragabunt pro ſuffragabunt* poni: Ubi legunt *ſuffragant*, pro *ſuffragantur*. Forte in Nonio legi debet: *Refragabunt*, pro *refragabuntur*, ut in Siſennae verbis nil ſit mutandum. Ita Vir Doctus in marg. HAVERC.

URBE CONDITA] Urbe Lavinio condita AEneas circa Numicium flumen interiit, ſive obtruncatus, ut Siſenna ait, ſive tempeſtatis ſubitae confuſione interceptus. Unde hoc fragmentum puto fuiſſe in principio lib. I. ubi ſcripturus Bellum Marſicum cum populis Italicis geſtum, prius narravit adventum AEneae in Italiam, quod ipſum quoque fecit Alexander Epheſius lib. I. Belli Marſici, quem laudat Autor de Origine gentis Romanae. A. POPMA.

MILI-

lum, ut in expeditionem exercitum educeret. Id cum Sulla fecisset, tum ante oppidum Nolam florentissima Samnitum castra cepit. *Cicero, de Divinatione* I.

Caeciliae Q. filiae somnio modo Marsico bello templum est a Senatu Junoni Sospitae restitutum. Quod quidem somnium mirifice ad verbum cum re convenisse. *Ibidem.*

Somniis credi non oportere. *Ibidem.*

Initio belli Marsici, & Deorum simulacra sudavisse, & discessisse caelum, & ex occulto auditas esse voces quae pericula belli nuntiarent, & Lanuvii clypeos, quod aruspicibus tristissimum visum esset, a muribus esse derosos. *Ibidem.*

Praelio, quo ad Janiculum adversus Cinnam pugnatum est, Pompejanus miles fratrem suum, dein cognito facinore, seipsum interfecit. *Tacitus Historiar.* III. 3.

CXXXIII. Arae, id est, saxa, inter Africam, Siciliam & Sardiniam, & Italiam, a Sisenna Propitiae vocantur. *Servius AEneid.* I.

L. Cornelii Sisennae Milesiarum Lib. I. II.

Non dignus in quem debeam Satyram calente vi adingerere. *Idem.*

Lib. XIII.

Nisi cominus excidisset, Quanti dantur? Tanti, inquit, Olympias. Simul haec dicens suavium dedit, ut scilicet subsonaret quanti pretii. *Carisius* II.

Proin dato aliquid quod domi habebis, inquit, quod tibi non magno stabit. *Ibidem.*

Confestim secuta est. *Ibidem.*

Eamus ad ipsum, atque ipse commodo de parte superiore descendebat. *Ibidem.*

Obviam venit. *Ibidem.*

Te istuc hesterno quoque haesisse oportuerat, Aristaee. *Ibidem.*

Quid

Milesiarum] Milesiaci sermones, & Milesiacae fabulae dicebantur amatoriae, leviusculae, a populis Milesiis, deliciis & amoribus unice deditis. Quo genere Milesiacum apud Graecos scripsit Aristides, quem Sisenna in Latinum convertit. Ovidius de Tristibus lib. II.

Vertit Aristidem Sisenna, nec obfuit illi
Historiae turpes inseruisse jocos.

Meminit Aristidis fabularum Plutarchus in Crasso, Lucianus in Amoribus. A. Popma. Vide Vossium de Hist. Graecis. Wasse.

Halo-

Quid nunc os tuum ſcalpis? quid tergiverſaris, nec bene naviter is? *Ibidem.*
Nocte venimus. *Ibidem.*
Ut eum penitus utero ſuo recepit. *Ibidem.*

Commentarius in Plautum.

In Amphitruonem.

CXXXIV. Examuſſim pro examinato. Amuſſis enim eſt tabula rubricata, quae dimittitur examinandi operis gratia, an rectum opus ſurgat. *Ibidem.*

Quaecumque nomina E litera ablativo ſingulari terminantur, I litera finita adverbia fiunt, ut mani, luci.

Tractim pro lente. Tuatim, ut noſtratim. *Ibidem.*

His quatuor generibus quintum adcedit. *Rufinus, de Metris.*

De genere verſuum qui non ſunt uniuſmodi. *Ibidem.*

In Aulularium.

Haec ſcaena anapaeſtico metro eſt, ſed conciſa ſunt, ut non intelligas. *Ibidem.*

In Captivos.

CXXXV. His ornatus, S literam metri cauſſa omiſit. *Ibidem.*

In Poenulum.

Halonium Poeni dicunt Deum, & producenda ſyllaba metri gratia exigit iambum. *Ibidem.*

In Rudentem.

Furit extente prima ſyllaba metri cauſa. *Ibidem.*
Habiliore metro uſus eſt, ut ſolet in mulierum oratione. *Ibidem.*
Latronem producit metri cauſſa. *Ibidem.*

Incerta Sisennnae.

Adſentio. *Varro, De L. Lat.* VII. *Quintil.* I.
Mediterrea. *Feſtus, melius quam Mediterranea dici putat.*

Pa-

Halonium] Forte *Halotum*, ut ita Poeni dixerint pro אלוהים. Vide Petitum in Miſcellaneis. V. D. *in ora Codicis ſui.* Haverc.

Ac-

Patres familias. *Carisius* X. *Varro* VII. *&* *ex iis P. Sabinus ad* XI. *AEneid.*

L. Accii Annales, sive Historia. *Cicero, de Leg.* I.

Maxima pars Grajum Saturno, & maxime Athenae
Conficiunt sacra, quae Cronia esse iterantur ab illis.
Eumque diem celebrant, per agros urbesque fere omnes
Exercent epulis laeti: famulosque procurant
Quisque suos: nostrique itidem, & mos traditus illinc
Iste, ut cum Dominis famuli epulentur ibidem.

Macrobius Saturnal. I. 7.

C. Sallustii Crispi Historiarum Libri.

Ὁ δ' οὔτε νέος ὢν, περὶ τὰς ἐπιθυμίας ἐμετρίαζε διὰ τὴν πενίαν, οὔτε γηράσας, διὰ τὴν ἡλικίαν· ἀλλὰ τοὺς περὶ γάμων καὶ σωφροσύνης εἰσηγεῖτο νόμους τοῖς πολίταις, αὐτὸς ἐρῶν καὶ μοιχεύων, ὥς φησι Σαλλούστιος. (de Sylla) *Nec Juvenis libidines refrenavit ab inopia, nec ab aetate senex, verum leges connubiales & sumtuarias tulit civibus, cum ipse interim amoribus & adulteriis indulgeret. Plutarch. in Sylla* p. 476. *Ed. Francof.* 1620.

(*Jupiter*) *illic nutritus esse*, quod, ut Sallustius dicit, ideo fingitur, quia primos Cretenses constat invenisse religionem. *Servius* ad *AEn.* III. v. 104.

S. Gellii incerta.

CXXXVI. Literas apud AEgyptios a Mercurio repertas. *Plin.* VII. 56.

Clo-

Accii Historia] Cicero lib. I. de Legibus: *Nam quid Accium memorem? cujus loquacitas habet aliquid argutiarum, nec id tamen ex illa erudita Graecorum copia, sed ex librariolis Latinis, in orationibus autem multus & ineptus ad summam impudentiam. Sisenna, ejus amicus, omnes adhuc nostros, &c.* ubi nonnulli reponunt *Macrum*. Ego puto rescribendum *Cassium*, scilicet Heminam, Historicum conjunctum aetati Sisennae, ut ante dixi. A. Popma.

ΝΟ΄ΜΟΥΣ] Ex ejus lege sumtuaria jus potestasque erat, ut Calendis, Idibus, Nonis, diebus ludorum, & feriis quibusdam solennibus, *HS.* tricenos in coenam liceret insumere; caeteris autem diebus non amplius ternos. Gell. II. 24. Macrob. III. 17. tulit etiam legem de Sumtibus funerum, notante Plutarcho. Wasse.

Mercurio] De literarum Inventoribus fuse Hermannus Hugo & Vossius de Art. Gram. I. 10. quorum scrinia compilare non est animus. Isidorum tamen a me alibi sexcentis in locis emendatum ex ingenio & veteribus membranis, hac occasione data, insigni glossemate liberabo. *Graecarum*, inquit, *literarum usum primi Phoenices invenerunt, unde & Lucanus*: Phoenices *primi, famae si creditur &c.* Sequitur deinde apud Isidorum, ut suspicor, magistelli interpretamentum ad poëtae locum: (*Phoenices dicti a rubro mari, quod profluit in Syriam, qui Sidonem urbem inibi condiderunt*,) quam glossam excipiunt, *Hinc est quod & Phoenicio colore librorum capita describuntur &c.* quae sane verba cum versu supra laudato optume cohaerebunt, si insititia illa, falsa, & non satis Latina, ex fide Codicis Mſ. in Bib. Publica &

Clodii incerta.

Κλώδιός τις ἐν Ἐλέγχῳ χρόνων (οὕτω γάρ πως ἐπιγέγραπται τὸ βιβλίον) ἰσχυρίζεται τὰς μὲν ἀρχαίας ἐκείνας ἀναγραφὰς (vetusta acta) ἐν τοῖς Κελτικοῖς πάθεσι

& auctoritate Vincentii Bellovacensis in spongiam incumbant. Neque me movet quod idem Vincentius omittit & haec - - *Post quem Simonides miles* (*f. Melicus*) *similiter tres alias adjecit* ξ. ϑ. ψ. aut quod, pro *significat*, ubique exhibet, *signat*, pro, *adbuc necdum*, pro, *ab adolescentia incipit*, *adolescentiam significat*, cum sit illi in more positum testimonia non ex omni parte integra proferre, sed potius sensum, quam verba repraesentare. Est & alius Isidori locus de Mercurio aeque mendosus, lib. VIII. 11. *Alas ejus in capite & in pedibus significare volucrem* (Mſ. B. Pub. *voluerunt*) *fieri per aëra sermonem.* Sic editi omnes, sic citat Martinius in Lexico suo. Sed his non obstantibus, pro *fieri*, legendum omnino cum MS. *ferri.* Dixerat enim supra: *Mercurius quasi medius currens, quod sermo currat medius.* Et paulo post, *quia citius verba* discurrunt; unde de velocitate & motu, non autem de causa & origine vocis accipio. Confirmat hanc lectionem Cornutus: πέδιλα δὲ φέρει πτερωτὰ, καὶ δι' ἀέρος φέρεται, συμφώνως τῷ Ὁμήρῳ· καθάπερ εἴρηται τὰ ἔπη πτερόεντα. Sed & Servius, quem subinde exscribit Isid. ad, *Vobis Mercurius pater est &c.* AEn. IV. *Quidam hunc in petaso & in pedibus pinnas habere volunt, propter Orationis, cujus auctor est*, velocitatem. Denique Augustinus, unde haec depromta sunt, qui & ipse Arnobium praeëuntem habuit, cum scripto Codice consentit lib. VII. cap. 13. de Civ. Dei. Quo in loco membranae Reginenses, *fieri* illud exhibent cum duplici *r*, & puncto sub secunda litera apposito, quo eam prorsus tollendam innuit librarius. Restat jam ut duobus Servii locis plane depositis, at quos hac in re strictim tangit Isidorus, medicinam faciam. Prior habetur pag. 1246. AEn. VIII. *Manus illi* (Mercurio) *amputaverunt, unde etiam Hermas vocamus quosdam stimulos, in modum signorum sine manibus.* Lege *quasdam stelas*, vel, si mavis, *tumulos.* Priori favent Macrobius qui Saturn. IV. cap. 19. Mercurii simulachra quadrato statu figurari solo capite insignita dicit, quo habitu plura ejusmodi se vidisse auctor est Pausanias, atque etiamnum Romae & alibi superesse norunt antiquitatis cultores. Macrobio fidem facit Plutarchus in libro, quo quaeritur, εἰ πρεσβυτέρῳ πολιτευτέον, pag. 797. Alteri vero lectioni favent Hesychius, Suidas, Harpocratio, qui *tumulos* huic Deo consecratos ἑρμαίους λόφους appellant, Isidorus ipse in Glossis diserte vocat *Hermas*; &, gentes acervos hosce imaginis justae loco habuere, ut patet ex Sibylla: Κἂν παρόδοισι λίθων συγχώματα ταῦτα σέβεσθε. Alter Servii locus, qui medicam manum expectat, hic est: *Quartum, Cyllenii filium, cujus mater non proditura, quo arcu clam occisa est, qui hoc metu in AEgyptum profugit, & ibi invenisse primum disciplinam literarum & numerorum dicitur, qui lingua AEgyptiorum vocatur, de cujus nomine etiam mensis dictus est.* Lege & distingue, *Cujus mater non proditur, a quo Argus clam occisus est &c. vocatur Thoth.* vereor ut haec conjectura in omnibus se doctis probet; addam itaque rationes, & primo ostendam contra mythologorum vulgus, Cyllenium fuisse hominem, ejusque uxorem scriptores latuisse; secundo, Caussam profectionis in AEgyptum hujus oculeissimi caedem fuisse. Tertio, nomen Thoth a Servio excidisse. De Cyllenio sive Cyllene, nam utroque modo effertur, nos certiores faciat Pausanias, secundum quem Elati cujusdam filius fuit, qui nomen Cyllenae monti dedit, Lib. VIII. 17. Quod ejus uxor Grammaticorum notitiam effugerit, suadent haec, quia Servius, Ampelius cap. 9. Cicero de Nat. D. III. 20. & Corvilius, sive Carvilius, apud Scholiastam Statii, ad Lib. IV. Thebaidos, qui Mercurios enumerant, iisque patres matresque designant, cum ad AEgyptium illum pervenerint, patrem solummodo memorant, non tamen eundem, hic enim Nilum, ille Perseum, alter Cyllenium nominat. de matre interim ne gry quidem. Causam vero exilii non est ut pluribus exponam, cum ad manum sint Xanthi Historici verba ab Etymologo in V. Ἑρμαῖον adducta. Quae, ut ut mutila & imperfecta, ad hanc rem spectant: Ἀποκτείναντος Ἑρμοῦ τὸν Ἄργον, καὶ δίκας εἰσπραττομένους &c. dicam illi a Junone Diis Deabusque caeteris conscriptam narrat. Sed clarius Cicero de N. D. lib. III. §. 20. *Quintus, quem colunt Pheneatae* (Arcadiae populi non procul a Cyllene monte) *qui & Argum dicitur interemisse, ob eamque caussam AEgyptum profugisse, atque AEgyptiis leges & literas tradidisse.* Cui succinit Lactantius Placidus. Postremo vocem *Thoth* adposui, Cicerone, Servio & Lactantio fretus: Sic enim ille: *Hunc AEgyptii Thoth appellant: eodemque nomine anni primus mensis apud eos vocatur.* Quem locum ob oculos habuisse Servium, quum haec

θεσι τῆ πόλεως (Romae ſcil.) ἠφανίσθαι· τὰς δὲ νῦν φαινομένας οὐκ ἀληθῶς συγκεῖσθαι, δι' ἀνδρῶν χαριζομένων τισὶν, εἰς τὰ πρῶτα γένη καὶ τοὺς ἐπιφανεστάτους οἴκους ἐξ οὐ προσηκόντων εἰσβιαζομένοις. *Plutarch. in Numa* p. 59. lin. 5.

Clodius ſcribit, Commentariorum IV. ſe ex arboribus fomenta excidiſſe. *Serv.* ad *AEn.* I. 180. *Rapuitque in fomite flammam.*

Aſſulae ambuſiae, (ambuſtae,) ligna excavata a fungis nomine accepto. *Ibid.*

Clodeus, (Clodius,) ſcriba Commentariorum: *inſinuo ut intro eam penitus.* Servius ad AEn. II. 290.

Cassii Heminae incerta.

CXXXVII. Cumque antea moris eſſet, uti homines decimam fructuum regibus ſuis praeſtarent; aequius ſibi ait videri, Deos potius illo honore inpartiendos eſſe, quam Reges; inde videlicet tractum, ut Herculi decimam profanari mos eſſet, ſecundum quod Plautus, *In partem*, inquit, *Herculaneam*, id eſt, decimam. Conſecrata igitur ara Maxima, profanataque apud eam decima, Recaranus, eo quod Carmentis invitata, ad id ſacrum non adfuiſſet; ſanxit, ne cui feminae fas eſſet veſci ex eo, quod eidem arae ſacratum eſſet: atque † ab ea re divina feminae in totum remotae. *Auctor de Orig. Gent. Rom.* cap. 6.

M. Terentii Varronis Annalium Lib. I. II. III.

Nummum argenteum conflatum primum a Servio Tullio dicunt, is quatuor ſcriptulis major fuit quam nunc eſt. *Cariſ.* I.

Ἐν Ῥώμῃ δὲ τὸ παλαιὸν, δόρυ φησὶν γεγονέναι τοῦ Ἄρεως τὸ ξόανον. Clemens Alexand. pag. 22. Ed. L. Bat. 1616.

FA-

haec ſcripſerit, caecus ſit ipſe, oportet, qui non videt. Confer item Lactantium de Falſa Relig. lib. I. cap. 6. Wasse.

Maxima] De hac appellatione vide Servium ad VIII. AEneid. V. 270. *Cuſtos Pinaria Sacri.* Et confer cum ejuſdem Comm. ad lib. III. *Magnis diis.* Herculis Magni aedes fuit in Regione IX. quam Sulla ex Carmine Sibyllino aedificaſſe dicitur. De Carano Heraclida nonnulla Schottus ad locum, *Carranum vero, qui Cacum ſuſtulit, ſicco pede praeterit.* Audi itaque ſuper hac re Servium ad AEn. VIII. pag. 1255. Ed Baſ. 1613. *De Caco, interemto ab Hercule, tam Graeci quam Romani conſentiunt. Solus Valerius* (legendum *Verrius*) *Flaccus dicit Garanum* (*Caranum* vellem) *fuiſſe paſtorem magnarum virium, qui Cacum adflixit, omnes autem magnarum virium, apud veteres, Hercules dictos.* Cur feminae a ſacris Herculis arceantur, aliam cauſſam ex Varrone aſſignat Macrob. Sat. I. cap. 12. Wasse.

Nummum argenteum] Nummi viles & minimi pretii fuerunt regiis temporibus, quippe Numa Pompilius ligneos ſcorteoſque nummos pro congiario populo diviſit. Primus Servius Rex & aes ſigna-

FABII PICTORIS INCERTA.

Οὗτος λέγει ἄρχοντι Ῥωμαίων μὴ ἐξεῖναι μηδενὶ σφετερίσασθαι ἐκ τοῦ δημοσίου οὐδέν. Suidas in Φάβιος, ex Polybio, ut putat Valesius.

Q. HORTENSII ORTALI ANNALES.

Fannium, qui ſcripſit hiſtoriam, generum eſſe Laelii. *Cicero ad Atticum* XII.

De virtutibus Minatii Magii. *Vellejus* II.

ORATIO PRO C. RABIRIO.

Cicatricum mearum. *Cariſ.* I.

ORATIO PRO C. VERRE. *Quintil.* X.

POEMATA. *Gell.* XIX. 9.

INCERTA.

CXXXVIII. Abuſis jam ab omnibus locis. *Priſc.* VIII.

Cervicem. *Quint.* VIII.

T. POMPONII ATTICI ANNALES.

Quibus Coſſ. Carneades & ea legatio Romam venerit. *Cicero ad Atticum* XII.

Duos

ſignavit nota pecudum, & nummum argenteum conflavit, ut eo appenſo & rudi uterentur, ſicut antea ſolebant aere. Nam argentum demum ſignatum eſt anno Urbis conditae CDLXXXIV. Q. Ogulnio Gallo, C. Fabio Pictore Coſſ. quinque annis ante primum Bellum Punicum, ut tradit Plinius lib. XXXIII. A. POPMA.

Q. HORTENSII ORTALI] Hortenſiorum cognomen Ortalus fuit, ut patet ex Cicerone ad Atticum lib. IV. & Tacito Annal. II. ubi de quodam Ortalo loquitur, hujus Hortenſii oratoris nepote. Videndi Cicero in Bruto, & Quintilianus. A. POPMA. Cum Caecilio Metello Conſul fuit, inquit Aſconius. De ejus Annalibus Vellejus Paterculus lib. II. 16. Ejus facundiam celebrat M. Seneca in praefatione ad Controverſias. Sumtuoſum fuiſſe, & in veſtitu mollem, docent Varro de R. R. III. 6. & alibi, Plinius IX. 55. Gellius I. 5. Obiit L. AEmilio Paulo & C. Claudio Marcello Coſſ. WASSE.

POEMATA] Haec erant amatoria, laſciva, ut teſtatur Ovidius in Elegiis:

Nec minus Hortenſi, nec ſunt minus improba Servi
Carmina; quis dubitet nomina tanta ſequi?

Apud Gellium lib. XIX. cap. 9. Graeculi quidam Hortenſii carmina, ut invenuſta, notant. A. POPMA.

POMPONII ATTICI ANNALES] Cicero ad Atticum lib. XII. Epiſt. XXIII. non *Annales*, ſed *Annale* vel *Annalem* videtur vocaſſe. Ita enim de eo loquitur: *Scriptum eſt in tuo Annali.* Nec aliter idem Epiſt. XXX. ad Att. lib. XIII. de Libone

Duos Tribunos plebis primum creatos esse. *Pedianus in Cornelianam.*
Antiochi regis filio obsidi domum publice aedificatam, quae postea dicitur Lucillii poëtae fuisse. *Idem in Pisonianam.*
Romam conditam Olympiadis sextae anno tertio. *Solinus Polyhistore.*

DE ROMANIS FAMILIIS LIBRI. *Nepos in Vita.*

DE CONSULATU CICERONIS LIBER GRAECUS. *Ibidem.*

CORNELII NEPOTIS CHRONICORUM.

LIB. I.

Homerum vixisse ante Romam conditam annis circiter centum & sexaginta. *Gell.* XVII. 21.
Archilochum, Tullo Hostilio Romae regnante, jam tum fuisse poëmatis clarum. *Ibidem.*
M. Manlius, damnatus capitis, verberando necatus est. *Ibidem.*

EXEMPLORUM.

LIB. I.

LIB. II.

A virgine Vestale. *Caris.* I.

LIB. III.

LIB. IV.

LIB. V.

Multis in Senatu placuisse, ut ii qui redire nollent, datis custodibus ad Hannibalem deducerentur, &c. *Gell.* VII. 18.

DE VIRIS INLUSTRIBUS.

LIB. II.

Subinde. *Carisius* II.]

LIB.

ne loquitur. *Sed in Libonis Annali: Tredecim annis post Praetor est factus Tuditanus.* Et statim Epist. XXXII. *Eum video in Libonis Praetorem P. Popillio* Coss. &c. PONTAN.

LIB. XV.

Partum. *Idem.* I.

LIB. XVI.

A fratre patruele. *Ibidem.*

DE VITA CATONIS MAJORIS, *ad T. Pomponium Atticum* LIBER. Nepos lib. II. de Vita excellent. Imperat. DE DISCRIMINE LITERATI ET ERUDITI LIBELLUS.

Literatos quidem vulgo adpellari eos, qui aliquid diligenter, & acute, ſcienterque poſſint aut dicere, aut ſcribere: caeterum proprie ſic adpellandos Poëtarum interpretes, qui a Graecis Grammatici nominantur, eoſdem Literatores vocatos. Suetonius de Inluſtr. Grammat.

Primus omnium libertinorum ſcribere hiſtoriam orſus, non niſi ab honeſtiſſimo quoquo ſcribi ſolitam. Suetonius de Claris Rhetoribus, de L. Octacilio.

Non amplius ter bibere eum ſolitum ſupra coenam in caſtris apud Mutinam. Idem in Auguſto.

INCERTA.

Graecam hiſtoriam Albini cum legiſſet M. Cato, Nae tu, inquit, Aule, nimium nugator es, cum maluiſti culpam deprecari, quam culpa vacare, &c. *Gellius* II. 7.

EPISTOLA AD CICERONEM.

Tantum abeſt ut ego magiſtram eſſe putem vitae philoſophiam, beataeque vitae perfectricem, ut nullis magis exiſtimem opus eſſe magiſtris vivendi, quam pleriſque qui in ea diſputando verſantur. Video enim magnam partem eorum, qui in ſchola de pudore & continentia praecipiant argutiſſime, eoſdem in omnium libidinum cupiditatibus vivere. *Lactantius* III. 15.

DE VITA CICERONIS.

LIB. I.

Ciceronem tres & viginti annos natum primam cauſam judicii publici egiſ-

egisse, Sextumque Roscium patricidii reum defendisse. *Gellius* XV. 28.

INCERTA.

Omnes ergo non tantum Poëtae, sed historiarum scriptores, hominem fuisse consentiunt, qui res ejus in Italia gestas memoriae prodiderunt; Graeci, Diodorus & Thallus: Latini, Nepos & Cassius & Varro. *Lactantius de Falsa Relig.* I. pag. 38.

At inter duos Bosporos, Thracium & Cimmerium directo cursu, ut auctor est Polybius, D. M. passuum intersunt. Circuitu vero totius Ponti vicies semel centena quinquaginta M. ut auctor est Varro, & fere veteres. Nepos Cornelius *trecenta millia quinquaginta* adjicit. *Plinius Natur. Histor.* IV. 12.

Ultra quem gens Paphlagonia, quam Pylaemeniam aliqui dixerunt, inclusam a tergo Galatia. Oppidum Mastya Milesiorum, deinde Cromna. Quo loco *Henetos* adjicit Nepos Cornelius, *a quibus in Italia ortos cognomines eorum Venetos* credi postulat. *Plinius Natur. Histor.* VI. 4.

AEdis Martis est circo Flaminio architectata ab Hermodoro Salaminio. *Prisc.* VIII.

Me juvene violacea purpura vigebat; cujus libra denariis centum venibat, nec multo post rubra Tarentina. Huic successit dibapha Tyria, quae in libras denariis mille non poterat emi. Hac Lentulus Spinter AEdilis Curulis primus in praetexta usus, inprobabatur: qua purpura quis non jam tricliniaria facit? *Plin.* IX. 39.

Eudoxum quemdam sua aetate, cum Lathyrum regem fugeret, Arabico sinu egressum Gades usque pervectum. *Idem* II. 67.

Q. Metello Celeri, C. Afranii in consulatu conlegae, sed tum Galliae proconsuli, Indos a rege Suevorum dono datos, qui ex India commercii causa navigantes tempestatibus essent in Germaniam abrepti. *Ibidem.*

Fauces Oceani patere latitudinis, ubi minimum, VII. millia passuum, ubi vero plurimum, X. millia. *Idem* III.

Melpum, opulentia praecipuum, ab Insubribus, & Goiis, & Senonibus deletum est eo die quo Camillus Veios cepit. *Ibidem* XVII.

Istro ex adverso Padi fauces, contrario eorum percussu mari interjecto dulcescente. *Ibidem* XVIII.

Alpes in latitudinem patere C. millia passuum. *Ibidem* XIX.

Ab Tingi aliam a colonia Julia. *Idem* V. 1.

Inter Pontem & Caspium mare interesse CL. mill. *Idem* VI. 11.

Cer-

Cernem insulam abesse ex adverso maxime Carthaginis a continente passus mille. *Ibidem* XXXI.

Praecipuam auctoritatem fuisse lupo & asellis. *Idem* IX. 17.

Turdos paullo ante coeptos saginari: ciconias magis placere quam grues. *Idem* X. 23.

Loton brevem esse. *Idem* XIII. 17.

Vinum expressum loto ultra denos dies negat durare, baccasque contusas cum siliqua ad cibos doliis condi. *Ibidem.*

Scandula contectam fuisse Romam usque ad bellum Pyrrhi, annis quadringentis septuaginta. *Idem* XVI. 10.

Ante Sullae victoriam duo tantum triclinia Romae fuisse argentea. *Idem* XXXIII. 2.

Cleophantum pictorem secutum in Italia Demaratum, Tarquinii Prisci Romani regis patrem. *Idem* XXXV. 3.

Primum Romae parietes crusta marmoris operuisse totius domus suae in Coelio monte Mamurram, Formiis natum, Equitem Romanum. Eum primum totis aedibus nullam nisi e marmore columnam habuisse, omnes solidas e Carystio aut Lunensi. *Idem* XXXVI. 6.

Magno fuisse miraculo cum P. Lentulus Spinter amphoras ex onyche, & urceos magnitudine cadorum ostendisset: post quinquennium deinde triginta duorum pedum longitudine columnas vidisse. *Ibidem* VII.

Romam conditam olympiadis VII. anno secundo. *Solinus* II.

Annibal Marcelli reliquias in argenteam conditas urnam, injecta aurea corona, remisit ad filium. Quum autem in ferentes urnam Numidae quidam delati molirentur eam auferre, repugnantibus illis, vi eripuerunt projeceruntque ossa. Quo nuntiato, ad adstantes Annibal: Quam nihil, inquit, potest fieri invito Deo! Numidas inde supplicio adfecit, neque ultra deferendorum ossium vel conligendorum fuit ei cura. *Plutarch. in Marcello.*

Fusum fugatumque aliquot pugnis a Marcello Annibalis exercitum. *Ibidem.*

Non senio vel morbo Lucullo mentem motam, sed quod veneno esset a liberto Calisthene potionatus. Dedisse Calisthenem illi venenum, ut inpensius ab eo diligeretur, quod amatorium existimabat esse; at ita id solvisse & alienasse mentem ejus, ut viventis etiam procuraret negotia frater. *Idem in Lucullo.*

Non Crassi, sed Bruti, qui de Lusitanis triumphaverat, Cajum Graccum filiam in matrimonio habuisse. *Idem, Graccis.*

L.

L. Fenestellae Annalium Lib. I. II.

Et quaedam exta praesente suis, quaedam absente projecissent. *Nonius*, *Praesente nobis*.

Lib. XXII.

Itaque ut magistratum Tribuni inierunt, C. Cato, turbulentus adolescens & audax, nec inparatus ad dicendum, initionibus adsiduis invidiam & Ptolomaeo, qui jam profectus ex Urbe erat, & P. Lentulo Consuli, paranti jam iter, concitare secundo quidem populi rumore coepit. *Nonius*, *Rumor*.

In Archaicis.

CXXXIX. Hic primum venator fuit: cui cum ferinae caedis cruenta vastatio & solitudinum vagabunda errando cursilitas displiceret, plusquam etiam videns contheroletas suos, miserandae necis functos interitu, artis pristinae adfectui mittens repudium, agriculturam adfectatus est, *&c.* *Fulgent*. lib. III. cap. 9.

INCERTA.

Fascem pectoralis reticulus *Idem*, *Reticulum mascul*.

Quidam captum esse existimant (Terentium) quod fieri nullo modo potuisse Fenestella docet: quum inter finem secundi belli Punici & initium tertii natus sit & mortuus. Nec si a Numidis Gaetulis captus sit, ad ducem Romanum pervenire potuisset, nullo commercio inter Italicos & Afros, nisi post deletam Carthaginem, coepto. *Suetonius in vita Terentii*. Idem ibidem de Scipione & Laelio.

Epi-

L. Fenestellae] Vixit sub Augusto, & obiit novissimo Tiberii Caesaris principatu, ut ait Plinius. Vel, ut Eusebius, Cumis decessit sub Augusto. Circumfertur hodie ejus nomine libellus de Magistratibus, qui est Andreae Fiochi Florentini. A. Popma. Fenestellam in Archaicis citat Fulgentius lib. III. Mythol. sed locus, ni fallor, est corruptus; sex enim Edd. & Codex Leidensis, pro *Archaicis*, legit. *Martialis*, &, consentiente Savarone, designat illum, cujus meminit Sidonius lib. IX. Ep. XV. & sane stylus aetatem sequiorem sapit. Auctorem hunc Lactantius I. 6. de Falsa Relig. vocat *diligentissimum scriptorem*. Vide etiam Plinium VIII. 7. 9. 17. 35. 15. I. 31. 11. de Pseudo-Fenestella vide Flavium Blondum in Hetruria sua, & Gyraldum de Poëtis Dial. IV. Wasse.

Initionibus adsiduis] Alii. *Concionibus*, ego, *injectionibus*, propius ad antiquam scripturam & historiam. Nam Cato Tribunus plebis. adsidue *injiciebat* Senatui religionem, prolato e Sibyllinis versibus oraculo, *Ne Rex cum multitudine reduce-*

EPITOMARUM LIB. II.

Quemadmodum Caesar a piratis captus sit, utque eos ipse postea ceperit, & decollaverit. *Diomedes* I.

INCERTA.

Frustratus igitur a spe, devictus in castra se recepit. *Prisc.* VIII.

CXL. Apud quem vadatus amicitiae nodulo tenebatur. *Fulgent. Vadatus, obstrictus.*

AEmiliam virginem XV. Kalend. Januar. esse damnatam. *Macrob.* I. 10.

Sequebantur eum diem Saturnalia. *Ibidem.*

Postero autem die, qui fuit XIII. Kalend. Januariarum, Liciniam virginem, ut caussam diceret, jussam. *Ibidem.*

Defensus est Catilina a M. Cicerone. *Pedianus in Catil. & Antonium. Gellius* XV.

Rutilium Attilium Nudum adpellatum, socerum Pisonis patris. *Idem in Pison.*

Ad XIV. Kal. Februar. Milonem Lanuvium profectum. *Idem in Milon.* pag. 618. *Ed. Gronov.*

Ciceronem sexto vicesimo aetatis anno pro Sex. Roscio dixisse. *Gellius* XV. 28.

Annum vertentem Romae ab initio XII. mensium fuisse. *Censorin. de Die natali.*

Romae pugnasse *Elephantos* primum omnium in circo Claudii Pulcri aedilitate curuli, M. Antonio A. Postumio Coss. anno Urbis DCLV. *Plinius* VIII. 7.

Togas rasas Phrygianasque divi Augusti novissimis temporibus coepisse. *Ibidem* XLVIII.

No-

duceretur. Unde factum est alterum Senatusconsultum, referente de religione Marcellino Consule, *Regem cum multitudine reduci periculosum Reipublicae videri*: de quo SC. meminit Cicero epist. II. lib. I. ad Q. Fratrem. His ergo *injectionibus* concitabat invidiam, quasi rem malo publico futuram agerent, & Ptolomaeo Auleti Regi, & P. Lentulo Spintheri Coss. exeunte anno paranti iter in Ciliciam provinciam suam. *Injicere, Objicere, Rejicere religionem*, notae locutiones. De reductione Ptolomaei vide Ciceronis epistolas ad Lentulum. A. POPMA.

EPITOMARUM] Est Epitoma Annalium Fenestellae recentiori aevo facta, ut indicat verbum *Decollare*, pro *capite truncare*, quod ea notione Fenestellae aetate minime receptum. A. POPMA.

APUD QUEM] Ms. Codex Sidneiensis, *penes quem*, & pro, *nodulo*, *nudula*, WASSE.

Nomen his *mullis* a colore mulleorum calceamentorum datum. *Idem* IX. 17.

Oleam omnino non fuiſſe in Italia, Hiſpania atque Africa, Tarquinio Priſco regnante, ab annis populi Romani CLXXIII. *Idem* XV. 1.

CXLI. Calpurnium & Manilium, qui Legatus C. Marii fuerat Jugurthino bello (annulos ferreos habuiſſe.) *Idem* XXX. I.

Repoſitoriis argentum addi ſua memoria coeptum. Sed eo teſtudinea tum in uſu veniſſe. Ante ſe autem paullo lignea rotunda ſolida, nec multo majora quam menſas fuiſſe. Se quidem puero quadrata & compacta, aut acere operta, aut citro coepiſſe. Mox additum argentum in angulis, lineaſque per commiſſuras. Tympana vero, ſe juvene, adpellata ſtateras & lances, quas antiqui magidas adpellaverant. *Idem* XXXIII. 11.

Sibyllas multas fuiſſe, plurimi & maximi auctores tradiderunt: Graecorum, Ariſto Chius, & Apollodorus Erythraeus; noſtrorum, Varro & Feneſtella. Hi omnes praecipuam & nobilem praeter caeteras Erythraeam fuiſſe commemorant. *& infra*: Feneſtella etiam legatos Erythras a Senatu eſſe miſſos refert, ut hujus Sibyllae Carmina Romam deportarentur, & ea Conſules Curio & Octavius in Capitolio, quod tunc erat, curante Q. Catulo, reſtitutum, ponenda curarent. *Lactant. de Ira Dei.* cap. 21. & lib. I. cap. 6.

Ἔνιοι δέ φασιν (ὧν καὶ Φενεστέλλας ἐστὶν) οὐδὲ αἰσθέσθαι τῆς μάχης τὸν Μάριον, ἀλλ' ἐξ ἀγρυπνιῶν καὶ κόπων, ὑπὸ σκιᾷ τινι, χαμαὶ κατακλινέντα, τοῦ συνθήματος δοθέντος, ἐνδοῦναι πρὸς ὕπνον, εἶτα μόλις ἐξεγείρεσθαι, τῆς φυγῆς γινομένης. (de pugna cum Sylla.) Plutarch. in Sylla pag. 470. B.

Διὸ καὶ τῶν ὀνομάτων πολλὰ τοῖς παλαιοῖς, Συέλλιοι καὶ Βουβολκοὶ καὶ Πόρκιοι ἦσαν, ὡς Φενεστέλλας εἴρηκεν. Idem in Quaeſt. Romanis pag. 275.

Τούτων φησὶ τὴν ἑτέραν ἤδη πρεσβῦτιν οὖσαν ὁ Φενεστέλλας ἰδεῖν αὐτὸς, καὶ πολλάκις ἀκοῦσαι μεμνημένης ταῦτα καὶ διεξιούσης προθύμως. (de puellis loquitur quae cum Craſſo fuerunt in Spelunca) Plutarch. in Craſſo 545. A.

Alii contra magis & maſculum & feminam dicunt, *de Bytho loquitur*, ne apud ſolos Lunenſes Hermaphroditum exiſtimet Annalium Commentator Feneſtella. *Tertullian. Adverſus Valentinianos* cap. XXXV. pag. 262. *Edit. Priorii Pariſ.* 1675.

Tanusii Gemini Annales.

CXLII. Conjuraſſe Caeſarem cum M. Craſſo conſulari, item P. Sulla & P. Autronio. *Suetonius Julio* cap. 9.

Tanuſius adjicit, Craſſum, poenitentia vel metu, diem caedi deſti-

natum non obiiſſe, & idcirco, ne Caeſarem quidem ſignum, quod ab eo dari convenerat, dediſſe. *Idem*, *Ibid.*

Γανύσιος (ſic enim ſcibitur in Edit. Francofurtenſi 1620.) ὃ λέγει Κάτωνα, τῆς βουλῆς ἐπὶ τῇ νίκῃ ψηφιζομένης ἑορτὰς καὶ θυσίας, ἀποφήνασθαι γνώμην, ὡς ἐκδοτέον ἐστὶ τὸν Καίσαρα τοῖς βαρβάροις ἀφοσιουμένους τὸ παρασπόνδημα ὑπὲρ τῆς πόλεως, καὶ τὴν ἀρὰν εἰς τὸν αἴτιον τρέποντας. *Plutarch. in Caeſare* pag. 718.

Domitii Lib. I.

Non orbes farreos, ſed menſarum vice ſumendi cibi gratia apium; cujus maxima erat ibidem copia, fuiſſe ſubſtratum, quod ipſum conſumtis aliis eduliis eos comediſſe. Ac poſt ſubinde intellexiſſe illas eſſe menſas quas illos comeſturos praedictum eſſet. *Auctor de Origine Gent. Roman.* cap. XII.

Sorte Apollinis Delphici monitum AEneam ut Italiam peteret, ubi duo maria inveniſſet, prandiumque cum menſis comeſſet, ibi urbem uti conderet. *Ibidem.*

Egnatii Lib. I.

CXLIII. In ea contentione non modo Remum non eſſe occiſum, ſed etiam ulterius a Romulo vixiſſe tradit. *Idem* cap. XXIII.

Non fulmine ictum, ſed terrae motu prolapſum, *Aremulum Sylvium*, ſimul cum eo regiam in Albanum lacum. *Idem* cap. XVIII.

M. Octavii Lib. I.

Cum interim inmolata ſue in litore ſacrificium perageret, traditur forte advertiſſe Argivam claſſem, in qua Ulyxes erat: cumque vereretur, ne ab hoſte cognitus periculum ſubiret, itemque rem divinam interrumpere ſummum nefas duceret, caput velamento obduxiſſe, atque ita pleno ritu ſacra perfeciſſe. Inde poſteris traditum morem ita ſacrificandi. *Idem* cap. XII.

Amu-

L. Tanusii Gemini] Senecae & Suetonii libri nonnulli vocant *Tamuſium*. Plutarchus corrupte Καινούσιον. Vixit temporibus Julii Caeſaris, & Auguſti. Ejus Annales Seneca Ep. XCIII. notat, ut prolixos & inutiles, Epiſt. XCIV. *Annales Tanuſii, ſcis, quam non decoroſi ſint, & quid vocentur*, nempe quod *Annales Voluſi, cacata charta*, apud Catullum. Sueton. I. A. Popma.

Domitii, Egnatii] De aetate & ſcriptis iſtorum mihi non conſtat. Egnatii libros de Rerum Natura verſibus ſcriptos citat Macrobius. A. Popma. Sed alium eſſe ab Hiſtorico putat Voſſius. Wasse.

Asi-

Amulium, patruum Rheae ſacerdotis, amore ejus captum, nubilo coelo obſcuroque aëre cum primum inluceſcere coepiſſet, in uſum ſacrorum aquam petenti inſidiatum, in luco Martis compreſſiſſe eam: tum exactis menſibus geminos editos. Quod cum comperiſſet, celandi facti gratia per ſcelus concepti, necari juſſit ſacerdotem, partum ſibi exhiberi: Tumque Numitorem ſpe futurorum, quod hi, ſi adoleviſſent, injuriarum ſuarum quandoque ultores futuri eſſent, alios pro eis ſubdidiſſe, illoſque ſuos veros nepotes Fauſtulo paſtorum magiſtro dediſſe nutriendos. *Ibidem.*

Asinius Pollio.

CXLIV. Quod probabilius facit Aſinius Pollio, Pharſalica acie caeſos profligatoſque adverſarios proſpicientem, haec eum ad verbum dixiſſe referens: Hoc voluerunt: tantis rebus geſtis C. Caeſar condemnatus eſſem, niſi ab exercitu auxilium petiiſſem. *Sueton. in Jul.* XXX.

Pollio Aſinius, parum diligenter (*Commentarios Caeſaris*) parumque integra veritate compoſitos putat: cum Caeſar pleraque & quae per alios erant geſta temere crediderit: & quae per ſe, vel conſulto vel etiam memoria lapſus, perperam ediderit: exiſtimatque reſcripturum & correcturum fuiſſe. *Idem* cap. LVI.

Φησὶ δὲ τὸ μῆκος αὐτοῦ, σταδίων ἑξακισχιλίων Ἀσίνιος; Paulo poſt: *Φησὶ δὲ καὶ δίστομον εἶναι, μεμψάμενος τοὺς πλείω λέγοντας.* *Strabo* pag. 193.

C. Drusus.

Infans adhuc, ut ſcriptum apud C. Druſum exſtat, repoſitus in cunas a nutricula, loco plano, poſtera luce non comparuit: & diu quaeſitus tandem in altiſſima turri repertus eſt, jacens contra ſolis exortum. *Sueton. in Auguſto* cap. XCIV.

Cn.

Asinius Pollio] Hic idem eſt Aſinius, quem Suetonius *Pollionem* vocat. Quod aetas Strabonis ſatis evincat. Alius autem & aevi inferioris fuit *Aſinius*, qui Agathiae *Quadratus* cognominatur; homo Italus, & qui, ut idem Agathias teſtatur, res Germanicas accurate conſcripſit, quique inter caetera, Alemannos eſſe convenas & homines miſcellaneos tradidit. Quamvis exſtitit jam nuper, qui hunc Agathiae & illum Strabonis unum eumdemque Aſinium diceret, & Alemannos, & Alemannorum vocabulum eſſe antiquiſſimum, & ante Geographica Strabonis, utpote Aſinium nominantis, celebratum. Verum id ſi ſit, cur igitur diligentiſſimus Strabo, cum tam accurate citans, Alemannos etiam eorumque vocabulum, ſicuti fecit Agathias, apud eundem non legit? aut ſi legit, cur ſuis Commentariis tam notabilem gentem non inſeruit? Sed haec aliaque ad refellendum tam putidum commentum alibi a nobis adducta ſunt fuſius, nec iſto loco repetenda. Vidend. Diſceptat. noſtrarum Chorographic. Parte altera, ad Lectorem. Pontan.

Cn. Lentulus Gaetulicus.

Caligulam Tiburi genitum ſcribit. *Idem* cap. VIII.

Q. Tubero.

Q. Tubero tradit, haeredem ab eo ſcribi ſolitum ex conſulatu ipſius primo, uſque ad initium Civilis belli Cn. Pompejum: idque militibus pro concione recitatum. *Idem in Auguſto* cap. LXXX.

Julius Marathus.

CXLV. *Julius Marathus libertus in memoriam Auguſti* quinque pedum & dodrantis fuiſſe ſtaturam ejus tradit. *Idem in Auguſto* cap. LXXX

Auctor eſt Julius Marathus, ante paucos quam naſceretur menſes, prodigium Romae factum publice, quo denunciabatur: Regem populi Romani Naturam parturire: Senatum exterritum cenſuiſſe, ne quis illo anno genitus educaretur: eos qui gravidas uxores haberent, quo ad ſe quiſque ſpem traheret, curaſſe ne Senatuſconſultum ad aerarium deferretur. *Idem* cap. LXXIX. *&* *iterum* cap. XCIV.

Junius Saturninus.

Junius Saturninus hoc amplius tradit, cum peracta C. Toranii tutoris ſui proſcriptione, M. Lepidus in Senatu excuſaſſet praeterita, & ſpem clementiae in poſterum feciſſet; quoniam ſatis poenarum exactum eſſet; hunc e diverſo profeſſum, ita modum ſe proſcribendi ſtatuiſſe, ut omnia ſibi reliquerit libera: in cujus tamen pertinaciae poenitentiam, poſtea T. Junium Philopoemenem, quod patronum ſuum proſcriptum celaſſe olim diceretur, equeſtri dignitate decoravit. *Sueton. in Auguſto* cap. XXVII.

M. Actorius Naso.

Idem Curio, ſed & M. Actorius Naſo, auctores ſunt, conſpiraſſe eum (*Julium Caeſarem*) etiam cum Cn. Piſone adoleſcente &c. *Sueton. in Julio* cap. IX.

Eulogius.

Exſtat Q. Eulogii ad Q. Vitellium, divi Auguſti quaeſtorem, libellus, quo continetur: Vitellios Fauno, Aboriginum rege, & Vitellia, quae mul-

multis locis pro numine coleretur, ortos, toto Latio imperaſſe. *Suetonius in Vitellio*, cap. I.

T. Ampius.

CXLVI. *Nec minoris inpotentiae voces propalam edebat, ut T. Ampius ſcribit :* Nihil eſſe Rempublicam; adpellationem modo, ſine corpore ac ſpecie. Sullam neſciſſe literas, qui dictaturam depoſuerit. Debere homines conſideratius jam loqui ſecum, ac pro legibus habere, quae dicat. *Sueton. in Julio* cap. LXXVII.

Val. Messala.

Valerius Meſſala tradit, neminem umquam libertinorum adhibitum ab eo coenae, excepto Mena, ſed adſerto in ingenuitatem, poſt proditam Sex. Pompei claſſem. *Sueton. in Auguſto* cap. LXXIV.

Cassius Severus.

Caſſius Severus, nec minus alii prodiderunt, eumdem & ſutorem veteramentarium : cujus filius ſectionibus & cognituris uberius compendium nactus, ex muliere vulgari, Antiochi cujusdam furnariam exercentis filia, equitem Romanum genuerit. *Suetonius in Vitellio* cap. XI.

Pestanus Vibonensis.

Pedibus equos transmiſimus. *Macrobius* cap. 4. lib. IV. *Saturnal.*

Hostius.

CXLVII. *Hunc ſecutus Hoſtius poëta* in lib. II. *Belli Hiſtrici* ait:

——— Non ſi mihi linguae
Centum atque ora ſient totidem, voceſque liquatae.

Idem lib. VI. cap. 3. *Saturn.*

In

Hostius in Libro Belli Histrici] Fuit hic *Hoſtius* avus Cynthiae, quae & *Hoſtia* dicta, & quam in amoribus habuit Propertius. Qui nec ipſum hunc Hoſtium tacuit, ſed ejus gratam memoriam celebravit lib. Elegiarum III. quo quidem in loco, *Doctus avus*, eſt hic ipſe Hoſtius. Cujus & Feſtus meminit his verbis : *Hoſtius, Belli Hiſtrici* lib. III.

Per gentes alte aethereas & teſqua volabis.

Et Varro quoque apud Servium Danielis: *Hoſtius Belli Hiſtrici primo* :

Percutit atque haſtam ſ ilans prae pondere frangit. Id.
— — *Sententia praeſto*
Pectore; pilata eſt.

Pontan.

Vocesque liquatae] Vox *liquata*, pro *diſerta*, *profluente* atque *expetita* & *igne* quaſi *liquefacta*, haud facile apud alium quempiam occurrat. Videndum autem an non aliquo huc pacto faciat

In primo Annali.

Ille gravi ſubito devinctus vulnere habenas
Miſit equi, lapſuſque in humum defluxit, & armis
Reddidit aeratis ſonitum.

Macrob. Saturn. VI. 4.

Interea Oceani linquens Aurora cubile.

——— mitemque rigat per pectora ſomnum.

In sexto.

Quod genus hoc hominum Saturno ſancte create?

Dia Minerva, ſimul autem invictus Apollo Arcitenens, Latonius.

Macrobius, Saturnal. cap. 5.

Ur-

faciat illud Act. I. verſ. 3. *Et apparuerunt illis* διαμεριζόμεναι γλῶσσαι ὡσεὶ πυρός, *diſpertitae linguae tanquam ignis.* Pontan.

Saturno Sancte create] Dionyſius Halicarnaſſeus: *In Templo Dei Fidii, quem Romani Sanctum vocant.* Varro lingua Sabina *Sancum* dictum innuit lib. IV. de L. L. *AElius Gallus Dius Fidius dicebat Diovis filius, ut Graeci* Διόσκουροι *Caſtorem: & putabant hunc eſſe Sancum ab Sabina lingua, & Herculem ab Graeca.* Item Ovidius:

Quaerebam Nonas Sanco Fidione referrem
An tibi Semipater.

Statua, quam Romae Simoni Mago erexit populus Rom. *Sancti* quoque titulum habuerat, refelente, praeter Juſtinum Martyrem, etiam Tertulliano, cap. 13. in Apologetico: *Simonem*, inquit, *Magum ſtatua & inſcriptione Sancti Dei inauguratis.* Niſi ſi Semoni fortaſſis ſcriptum fuerit, quod ad Simonem traxerint Chriſtiani. Nam Sancus etiam Semo dictus, ut patet ex inſcriptionibus. Unam habet Fulvius Urſinus ad Caeſarem de Bello Gall. quae eſt ejuſmodi:

SANCTO. SANCO. SEMONI. DEO. FIDIO.
SACRUM.

Simonis autem in Campo Martio ſtatua tituluſque talis fuiſſe perhibetur: Simoni. Sancto. Deo. Auguſtinus de eo haec habet cap. I. de Haereſibus: *Aſſerebat Simon ſe eſſe Chriſtum. itemque Jovem ſe credi volebat.* Et ſtatim: *Imaginesque & ſuam & Helenae meretricis diſcipulis ſuis praebebat adorandas, quas & Romae tanquam Deorum ſimulacra auctoritate publica conſtituerat. In qua urbe beatus Apoſtolus Petrus eum vera omnipotentis Dei virtute extinxit.* Quorum poſtrema, ut de prioribus nunc non dicam, haudquaquam conveniunt cum verbis & narratione Lucae Actor. VIII. Ubi non Romae, ſed in Samaria objurgatus a Petro confutatuſque memoratur.

Haec fere erant, quae ad ſuperiora Hiſtoricorum Fragmenta, additumque Auctarium pro tempore, & ne pagellae vacarent, annotanda habui: illud adjiciens, L. Lucejum, Italici belli & civilis Hiſtoriam, pene perfeciſſe Ciceronis tempore, ut de eo Cicero ipſe tradit lib. V. Epiſt. Famil. ad hunc ipſum Lucejum, petens, ut res etiam ſuas geſtas contexat, eaſque a perpetuis ſuis hiſtoriis ſejungat, ut fecerunt apud Graecos Calliſthenes, qui Troicum bellum, Timaeus Pyrrhi, Polybius etiam, qui Numantium bellum ſeorſim deſcripſit. Pontan.

Apud Macrobium lib. IV. cap. 5. *Fave*, aut ſimile fortaſſe verbum deſiderari videtur: ut fuerit ſcilicet:

Dia Minerva, fave, ſimul autem invictus Apollo
Arcitenens &c.

Pontan.

De

In Decimo.

Rumoresque ferunt varios & multa requirunt.

In Undecimo.

Nomine quemque ciet, dictorum tempus adesse.
Commemorat. *Deinde infra.*
Confirmat dictis simul atque exsuscitat acres
Ad bellandum animos, reficitque ad proelia mentes.

Pescennius Festus.

Carthaginenses Saturno humanas hostias soliti inmolare: & cum victi essent ab Agathocle rege Siculorum, iratum sibi Deum putarunt: itaque ut diligentius piaculum solverent, ducentos nobilium filios inmolarunt. *Lactant.* lib. I. cap. 21. *Divinar. Institutionum.*

Augustus Caesar.

CXLVIII. *Ipse Augustus* nihil amplius quam equestri familia ortum *se scribit*, vetere & locuplete, & in qua primus senator pater suus fuerit. *Sueton.* cap. II.

Inpetum se cepisse *scribit* frumentationes publicas in perpetuum abolendi, quod earum fiducia cultura agrorum cessaret: neque tamen perseverasse, quia certum haberet, posse per ambitionem quandoque restitui. *Sueton.* cap. XLII.

Ipse scribit invitasse se quemdam, in cujus villa maneret, qui speculator suus olim fuisset. *Idem* cap. LXXIV.

De Vita sua Lib. II.

Iis ipsis Ludorum diebus, sidus crinitum per septem dies in regione coeli, quae sub septentrionibus est, conspectum. id oriebatur circa undecimam horam diei, clarumque & omnibus terris conspicuum fuit. Eo sidere significari vulgus credidit, Caesaris animam inter Deorum inmortalium numina receptam: quo nomine id insigne simulacro

De vita sua] Capite autem 85. ait eum Augustum Vitam suam tredecim libris, Cantabrico tenus bello, nec ultra exposuisse. Pontan

mulacro capitis ejus, quod mox in foro consecravimus, adjectum est. *Servius ad I. Georg.* & *Plin.* lib. II. cap. 25.

Circa horam octavam stella amplissima, quasi lemniscata corona, orta est; quam quidam ad inlustrandam gloriam Caesaris juvenis pertinere existimabant. Ipse animam patris sui esse voluit: eique in Capitolio statuam, super caput auream stellam habentem, posuit; inscriptum in basi fuerat, ΚΑΙCΑΡΙ ΗΜΙΘΕΩ. Sed Vulcanus aruspex in concione dixit cometen esse, qui significaret exitum noni seculi & ingressum decimi. Sed quod invitis Diis secreta rerum pronunciaret, statim se esse moriturum. Et nondum finita oratione, in ipsa concione concidit. *Servius ex Baebio Macro.*

Lib. X.

CXLIX. Corpora eorum, qui capite damnantur, cognatis ipsorum neganda non sunt. Et id se observasse etiam D. Augustus lib. X. *de Vita sua scribit. Ulpian. lib.* XI. *de officio Procuratoris. L. de Cadav. Damnatorum.*

C. OPPIUS.

De Vita et Rebus Africani.

Mater Africani diu sterilis existimata est. P. quoque Scipio, cum quo nupta erat, liberos desperavit. Postea in cubiculo, atque in lecto mulieris, cum absente marito cubans sola obdormisset, visus repente juxta eam cubare ingens anguis; isque iis, qui viderant, territis & clamantibus elapsus inveniri non potuit. id ipsum P. Scipio ad aruspices retulit. Ii, sacrificio facto, responderunt fore, ut liberi gignerentur. Neque mulier diebus, posteaquam ille anguis in lecto visus est, multis concepit: Concepti foetus signa atque sensum patitur, exinde mense decimo peperit, natusque est hic P. Scipio Africanus, qui Annibalem & Carthaginenses in Africa bello Punico secundo vicit. *Agell.* VII. 1.

Iidem literis mandarunt, Scipionem Africanum solitavisse noctis extremo, priusquam dilucularet, in Capitolium ventitare, ac jubere aperiri cellam Jovis, atque ibi solum diu demorari: quasi consultantem de re

Agellius] Julio Hygino tribuit, quemadmodum etiam hoc, quod sequitur. Pontan.

re publica cum Jove: AEdituoſque ejus templi ſaepe eſſe demiratos, quod ſolum id temporis in Capitolium ingredientem canes, ſemper in alios ſaevientes, neque latrarent eum neque incurrerent.

De Vita C. Marii.

C. Marium, qui ſepties conſul fuit, ſtantem ſibi extrahi paſſum varices, unum hominem, Oppius auctor eſt. *Plinius* lib. XI. cap. 35.

In Vita Cassii.

Vulgu. *Cariſius* lib. I.

Massurius Sabinus.

Libro I. *Memorialium.*

Ea mulier ex duodecim filiis maribus unum morte amiſit. In illius locum Romulus Accae Larentiae ſeſe filium dedit: ſeque & ceteros ejus filios fratres Arvales adpellavit. ex eo tempore conlegium manſit fratrum Arvalium numero duodecim: cujus ſacerdotii inſigne eſt ſpicea corona & albae infulae. *Gellius* lib. VI. cap. 2.

Lib. II.

CL. M. Octavius Herennius prima adoleſcentia tibicen, poſtquam artis diſtiſus ſuae eſt, inſtituit mercaturam. Et bene re geſta, decimam Herculi profanavit. Poſtea cum navigans hoc idem ageret, a praedonibus circumventus fortiſſime repugnavit & victor receſſit. Hunc in ſomniis Hercules docuit ſua opera ſervatum. Cui Octavius, inpetrato a magiſtratibus loco, aedem ſacravit & ſignum; VICTOREMQUE literis inciſis adpellavit. *Macrob.* III. cap. 6.

Lib. VII.

Cenſores P. Scipio Naſica & M. Popilius, quum equitum cenſum agerent, equum nimis ſtrigoſum & male habitum, ſed equitem ejus uberrimum & habitiſſimum viderunt, Et cur, inquiunt, ita eſt, ut tu ſis, quam equus curatior? Quoniam, inquit, ego me curo, equum Statius meus. Viſum eſt parum reverens eſſe reſponſum: relatuſque in aerarios, ut mos eſt. *Gellius* lib. V. cap. 20. *& Nonius*, *Strigoſus.*

Lib.

Unum hominem Oppius auctor est] Legerim *durum hominem O. a. e.* ut velit innuere Cajum Marium, duri pectoris virum, nec minus doloris quam laboris fuiſſe patientiſſimum. Fontan.

LIB. XI.

Civica corona tum dari ſolebat, cum is, qui civem ſervaverat, eodem tempore etiam hoſtem occiderat, neque locum in ea pugna reliquerat. Aliter jus civicae coronae negat conceſſum. Tiberium tamen Caeſarem conſultum, an civicam coronam capere poſſet, qui civem in proelio ſervaſſet & hoſtes ibidem duos interfeciſſet, ſed locum, in quo pugnabat, non retinuiſſet, eoque loco hoſtes potiti eſſent, reſcripſit, eum quoque civica dignum videri, quod adpareret tam iniquo loco ab eo ſervatum, ut etiam a fortiter pugnantibus retineri non quiverit. *Gell.* lib. V. cap. 6.

Pedibus ingredi ovantes, *dicit*, ſequentibus eos non militibus, ſed univerſo ſenatu. *Ibidem.*

FASTORUM LIBRO II.

Vinaliorum dies Jovi facere eſt, non, ut quidam putant, Veneri.

Liberalium dies a pontificibus Agonium Martiale adpellatur.

Eam noctem deincepſque inſequentem diem qui eſt Lucarium. *Macrob.* lib. I. cap. 4.

JULIUS HIGINUS LIBRO VI. DE VITA ET REBUS INLUSTRIUM VIRORUM.

CLI. Legatos *dicit* a Samnitibus ad C. Fabricium imperatorem populi Romani veniſſe; & memoratis multis magniſque rebus quae bene ac benivole, poſt redditam pacem Samnitibus feciſſet, obtuliſſe dono grandem pecuniam oraſſeque, uti acciperet utereturque, atque id facere Samnites dixiſſe, quod viderent multa ad ſplendorem domus atque victus defieri, neque pro magnitudine dignitateque lautum paratumque eſſe. Tum Fabricium planas manus ab auribus ad oculos & infra deinceps ad nares & ad os & ad gulam, atque inde porro ad ventrem imum deduxiſſe, & legatis ita reſpondiſſe: Dum illis omnibus membris, quae adtigiſſet, obſiſtere atque imperare poſſet, numquam quidquam defuturum: propterea pecuniam, qua nihil ſibi eſſet uſus, ab iis, quibus eam ſciret uſui eſſe, non accipere. *Gellius* lib. I. cap. 14.

FASTORUM] De Maſſurio Sabino vide Pontanium in notis ad Macrob. Saturn. III. 6. qui Maſurius vocatur apud Athenaeum Perſium & Nonium. Alia porro ſcripſit quae in cenſum noſtrum admitti non poſſunt, ut *Commentarios de Indigenis*, *libros Juris Civilis. De furtis.* Caeterum idem Nonius Fragmentum quod ex ſeptimo adducit Gellius ex XVII. libro citat. Sed potior apud me *Gellii auctoritas* praeſertim cum quidam Noniani habent VII. & Codex Pembroch. cum Vulg. Gellii conſentit. WASSE.

VICTUS] MS. Pembroch. *nutus.* Et, *paratumque eſſe.* WASSE.

C. CRI-

C. CRISPI SALLUSTII

HIST. FRAGMENTA,

ALIAQUE, EX SCHEDIS

JANI BROUKHUSII.

Servius ad VIII. AEn. 461. ad GEMINI CUSTODES. *Hoc & in Homero lectum est, & in historia Romana, quae ait:* Syphax inter duas canes stans Scipionem adpellavit.

Servius ad VIII. AEn. 480. INSEDIT *autem secundum Sallustium:* [a] Montem sacrum atque Aventinum insedit.

Servius ad VIII. AEn. 557. *Ergo, ut solet, imaginem τὴν φαντασίαν, ut est: & plurima mortis imago. Hanc Sallustius speciem* dicit; sicut ipse dicit: speciem captae urbis efficere discedentes.

Servius ad XII. AEn. 458. GRAVEM, *fortem. Sallustius:* [b] Lusitaniae gravem civitatem.

Servius ad XI. AEn. 544. JUGA LONGA, *id est, longe posita, remotiora. Sallustius:* [c] & Metello procul agente longa spes auxiliorum. *id est, longe posita.*

Servius ad X. AEn. 833. INCERTA, *dum haec geruntur, & omnino sic est apud poëtas,* interea, *sicut apud Sallustium,* eodem tempore.

Servius ad X. AEn. 836. *talis est figura sicut illa Sallustii:* [d] Leonem, atque alias feras. *Ergo & Leo fera est.*

Servius ad V. AEn. 295. *item Sallustius:* [e] sed Mithridates extrema pueritia regnum ingressus, matre sua veneno interfecta.

Eugraphius in Ter. Andr. Act. I. Sc. 1. LAUDARE FORTUNAS MEAS, *ubique Fortunae adtribuit, quod boni filii sunt, ut & Sallustius:* [f] praeterea viro, liberis, satis fortunata.

Porphyrio in Horat. lib. IV. Od. 2. ET JAM DENTE MINUS MORDEOR INVIDO,

a Vide Fragm. I. II. p. 6.
b Fragm. VI. XXI. p. 154.
c VI. XIV. p. 135.
d Jugurtha cap. VI.
e Fragm. VI. XVI. p. 139.
f Catil. cap. XXVI.

VIDO, *hoc vult intelligi de se, quemadmodum ait Sallustius:* [a] gloria invidiam vicisti.

Servius ad X. AEn. 628. & iterum ad XI. AEn. *Sic Sallustius:* [b] castra sine vulnere introitum.

Servius ad II. Georg. 478. UNDE TREMOR TERRIS. *Variae sunt Opiniones; alii dicunt ventum esse in concavis terrae, qui motus etiam terram movet. Sallustius:* [c] venti per cava terrae citari.

Porphyrio in Horat. lib. I. Epist. 18. V. 29. *opibus, inquit, compenso stultitiam, cum stultus sum. Simile est illud Sallustii:* [d] quia secundae res mire sunt vitiis obtentui.

Servius ad IX. AEn. 558. PRENDERE SAXA MANU, *quia tunc alti non erant muri sed ad inpetum tantum repellendum: ut etiam Sallustius ostendit,* [e] *ubi* Sertorium humeris sublatum per muros adscendisse *commemorat.*

Servius ad IX. AEn. 639. *Inludo tibi & insulto tibi dicimus, nam inludo te, figuratum est, ut hoc loco, item, insulto te. Sallustius:* [f] multos a pueritia bonos insultaverat.

Servius ad XI. *AEneid.* 515. FURTA PARO BELLI. *Insidias, Sallustius:* [g] Gens ad furta belli peridonea.

Servius ad VI. AEn. 14. Daedalus vero primo Sardiniam, [h] *ut dicit Sallustius,* post delatus est Cumas.

Porphyrio in Horat. lib. III. Od. 24. CAMPESTRES. *Quod in campis sine tectis vivant dicti sunt, de quibus & Sallustius sic ait:* Scythae Nomades tenent, [i] quibus plaustra sedes sunt.

Servius ad XI. AEn. 870. DESOLATIQUE MANIPLI. *Deserti signiferi, quod nimii discriminis, namque hoc ubique dux praecipit, ut frequentes circa signa sint milites, sicut in Sallustio legimus.*

Servius ad XI. AEn. 896. *item Sallustius:* [k] prima qui fronte venientes exciperet. *cum de insidiis loqueretur, quas numeri tantum pluralis esse plus quam manifestum est.*

Servius ad VII. AEn. 632. SALIGNAS UMBONUM CRATES, *ut Sallustius dicit de Lucanis:* [l] Qui de vimine facta scuta recentibus detractis coriis, quasi glutino adolescebant.

Ser-

a Jugurth. Cap. x.
b Hist. VI. XIV. p. 136.
c Fragm. VI. VII. p. 123.
d Fragm. I. x. p. 18. 19.
e Fragm. I. XXII. p. 41.
f Fragm. VI. XIV. p. 136.
g Fragm. I. XX. p. 33.
h Fragm. II. IV. p. 49.
i VI. XXIII. p. 146.
k Fragm. III. XIII. p. 80.
l Fragm. IV. XII. p. 105.

Servius ad VI. AEn. 23. ELATA MARI. *Perite dixit, eminens est enim: & bene situm expressit; ut enim Sallustius dicit:* [a] Creta altior est, qua parte spectat Orientem.

Porphyrio in Horat. lib. II. Epist. 1. X. 40. *Condita post frumenta*] *post messem? an post vindemiam? nam &* autumni frumenta *Sallustius dixit.*

Servius XII. AEn. 164. *Quotiens utimur nominibus tantum pluralis numeri & unum volumus significare, ita dicimus, unas bigas, unas quadrigas, unas scalas. Sallustius:* [b] Hi postquam in una moenia convenere.

Porphyrio in Horat. lib. II. *Servius ad* IX. *AEneid.* 493. Epist. 2. X. 81. *Sallustius:* [c] At Sertorius vacuus hieme copias augere.

Servius ad X. AEn. 168. COSAS. *Civitas Tusciae, quae numero dicitur singulari secundum* [d] *Sallustium, unde apparet* Cosas *esse usurpationem.*

Servius ad X. AEn. 102. *Sallustius:* [e] jam repente visus saevire Tagus.

Acro in Horat. lib. I. Sat. 10. X. 9. *non solum in eo est opus, ut pauca copiose, sed ut breviter multa dicantur, sic & Cato a Sallustio laudatur,* [f] *quod* multa paucis absolverit. Porphyrio ibidem: *Eloquentiae virtus non tantum in eo est, ut pauca copiose, sed etiam ut multa breviter dicat, sic & M. Cato a Sallustio laudatur* multa paucis absolvisse.

Servius ad X. AEn. 340. PER DUCIS EVANDRI. *Melius Ducis, quam si dixisset Regis: hoc enim nomen exprimit ducentem in praelia. Sallustius:* [g] quo cupidius in ore Ducis se quisque bonum & strenuum ostentantes. *non dixit Proconsulis.*

Servius ad X. AEn. 281. OMEN PUGNAE. *Sallustius:* [h] pugnam illam pro omine belli futuram.

Servius ad XII. AEn. 844. *Sallustius de Appio, ubi eum Cotta in concione ab exercitu cogit abscedere, dicit:* [i] se ejus opera non usurum, eumque ab armis dimittit.

Servius ad XII. AEn. 661. PRO PORTIS. *Pro portis autem, ante portas,*

a Fragm. VI. XVI. p. 139.
b Cat. Cap. VI.
c Fragm. VI. XXII, p. 145.
d Fragm. VI. XIV. p. 136.
e Fragm. VI. XXI. p. 145.
f Fragm. I. I. p. 2.
g Fragm. VI. VII. p. 122.
h Fragm. VI. VII. p. 124.
i Fragm. VI. XIV. p. 135.

tas, Sallustius: [a] ex parte cohortum praecipere instructa, & stationes locatae pro castris.

Servius ad XII. AEn. 676. JAM JAM FATA. *Sallustianum:* [b] jam jam frater animo meo carissime.

Servius ad IX. AEn. 754. ALTE CONSURGIT IN ENSEM, *genus feriendi Gallicanum. Sallustius:* [c] Regressi ad faciliores ictus loco cedebant.

Servius ad IX. AEn. 510. *In armorum generibus milites sumunt ab animalibus nomina, ut aries. Sallustius:* in modum hirci militaris.

Servius ad IX. AEn. 493. *Sallustius:* [d] in secunda festinas cohortes composuerat.

Servius ad IX. AEn. 417. *Tergum pro tergus dixit Sallustius:* [e] tergis vinciebant.

Servius ad AEn. 771. *sane sciendum quod ipsos equites Cataphractos dicimus,* [f] *Sallustius:* & sequebantur equites Cataphracti.

Servius ad IX. AEn. 234. *hunc autem standi habitum & Sallustius commemorat.* [g] Fessi arma sua quisque stantes incumbere.

Servius ad IX. AEn. 348. *ut* [h] *Sallustius:* ex insolentia avidus male faciendi.

Servius ad VIII. AEn. 340. VATIS FATIDICAE. *Unde solum plenum non erat, ergo tale est ut illud in Sallustio:* [i] in tugurio mulieris ancillae.

Huc (ad lib. IV.) refer Fragmentum a Charisio citatum lib. II. pag. 217. edit Fabric.

Servius ad XII. AEn. 145. *sane talis haec figura est ut illud Sallustianum:* [k] Mare Ponticum dulcius est quam cetera, *cum nullum dulce sit.*

Servius ad I. Georg. 56. *nam & Crocum in Cilicia* [l] apud Corycum nasci *Sallustius meminit.*

Servius ad III. AEn. 400. *Sallentinum promontorium. Nam, ut ait Sallustius:* [m] Omnis Italia coacta in angustias scinditur inter duo promontoria, Bruttium & Sallentinum.

Servius ad IV. AEn. 271 *Terere, verbum est ad ignaviam positum. Sallustius:* [n] ibi triennio frustra trito.

Ser-

a Fragm. VI. XXI. p. 145.
b Jugurtha Cap. XVII.
c Fragm. VI. XIV. p. 136
d Fragm. VI. XXI. p. 145
e Fragm. IV. X. p. 102.
f Fragm. VI. XVIII. p. 142.
g Fragm. III. XII. p. 79.
h Fragm. VI. XVIII. p. 142.
i Jugurtha Cap. XIV.
k Fragm. VI. XIII. p. 132.
l Fragm. I. XXII. p. 41.
m Fragm. VI. XV. p. 138.
n Fragm. VI. II. 116.

Servius ad IV. AEn. 245. AGIT. *An Agit, in Actu est? Sallustius:* [a]Inter certamina dominationis aut libertatis agit.

Servius ad I. Georg. 287. DIU. *Sallustius:* [b]Diu noctuque laborare, festinare.

Servius ad II. Georg. 209. ANTIQUASQUE DOMOS. *aut revera antiquas aut charas. Sallustius:* [c]Tantum antiquitatis curaeque majoribus pro Italica gente fuit.

Servius ad IV. Georg. 182. CROCUMQUE RUBENTEM. *Sallustius in Historiis ait:* [d]In qua crocum gignitur, *genere neutro secundum artem usus est. hic poëtice masculino, referens ad puerum, qui in hunc florem dicitur esse conversus.*

Servius ad IV. Georg. 238. IN VOLNERE PONUNT. *non suo, sed a se illato Sallustius:* [e]injuria validiorum, *scilicet quam inferebant validiores.*

Servius ad I. AEn. 6. PROFUGUS. *ut in Sallustio:* [f]Qui nullo certo exsilio vagabantur: *adeo exsilium est ipsa vagatio.*

Servius ad I. AEn. 75. *Sane notant Virgilium Critici, qui marito promittit uxorem: quod excusat regia licentia, ut Sallust.* [g]Denas alii, alii plures habent, sed reges eo amplius.

Servius ad I. AEn. 97. *Duplices duas dicebant, ut hoc loco, & binos duos, & utrosque pro utrumque, ut Cicero:* Binos habebam, jubeo promi utrosque, *item Sallustius, cum de duobus loqueretur:* [h]Hi utrique ad Urbem Imperatores erant.

Servius ad I. AEn. 100. *Sallust.* [i]Romani generis disertissimus.

Servius ad I. AEn. 100. *Quaeritur cur Diomedem fortissimum dixerit, cum post Achillem & Ajacem ipse sit tertius, unde etiam Sallustius ait:* [k]Primum Graecorum.

Servius ad I. AEn. 111. APERIT. *ostendit, ut Sallustius,* [l]Caput aperire solitus, *id est nudare, ostendere.*

Servius ad I. AEn. 120. TER. *Saepius finitus numerus pro infinito, crebros enim fluctus facit Aquilo, ut Sallustius:* [m]Crebritate fluctuum, ut Aquilo solet.

Ser-

a Fragm. I. I. p. 3.
b Catil. Cap. XXVII.
c Fragm. VI. VII. p. 124.
d Fragm. I. XXII. p. 140.
e Fragm. I. III. p. 7.
f Fragm. VI. XXII. p. 145
g Jugurtha Cap. LXXX.
h Catil. Cap. XXX.
i Fragm. I. I. p. 2.
k Fragm. VI. XI. p. 129.
l Fragm. I. I. p. 2.
m Fragm. V. II. p. 111.

Servius ad I. AEn. 198. *Sallustius ait*, Provincias inter se partiverant, *nam & partio & partior dicimus.*

Servius ad I. AEn. 215. *Tergus, tergoris, corium significat, tergum vero tergi, dorsum significat, ut Sallustius:* [a] Scilicet quia tergis abstinetur.

Servius ad I. AEn. 271. *dicimus autem, & nomen mihi est Cicero; ut, Hecyra est huic nomen fabulae, & Ciceronis, ut Sallustius:* [b] Cui nomen oblivionis condiderant.

Servius ad I. AEn. 303. (Trojani) *qui non sponte venerant ad Africam, quod utique ignorabat Dido. illo enim tempore* [c] invadendarum terrarum causa fuerat navigatio, *ut Sallustius meminit.*

Servius ad I. AEn. 434. AESTATE NOVA. *bene nova, quia est* aestas *&* adulta *&* praeceps, *secundum Sallustium.*

Servius ad I. AEn. 445. LAETISSIMUS UMBRA, *aut septimus casus est: aut, secundum Probum, genitivus: ut sit laetissimus umbrae. sicut Sallustius:* [d] Frugum pabulique laetus ager.

Servius ad I. AEn. 480. [e] *curribus falcatis usos esse majores, & Livius & Sallustius docent.*

Servius ad I. AEn. 580. CERTOS. *Veloces, qui cito inveniant: aut fideles. utrumque enim hoc loco significat, contrario, incertos pro tardis Sallustius:* [f] Et onere turrium incertis navibus. *aliquando & firmos. ut idem:* apud latera certos locaverat.

Servius ad I. AEn. 63. *Bis intelligimus* NON, *ut supra diximus; sic Sallustius:* [g] Segnior, neque minus gravis & multiplex cura.

Servius ad II. AEn. 712. URBE EGRESSIS, *hic ablativo junxit, ut Horatius: Egressum magna me excepit Aricia Roma. Sallustius accusativo:* [h] Raro egressa fines suos.

Servius ad. III. AEn. 533. *Sic de Ponto Sallustius:* [i] Unde hic tulit colorem, nam speciem efficit Scythici arcus.

Servius ad III. AEn. 594. *Sane* cetera Grajus, *Graeca locutio est. ut Sallustius:* [k] Sanctus alia.

Ser-

a Fragm. III. XI. p. 78.
b Fragm. I. XXII. p. 41.
c Fragm. VI. XXVI. p. 149.
d Fragm. VI. XXVII. p. 149.
e Fragm. II. IV. p. 50.
f Fragm. VI. XX. p. 144.
g Fragm. I XVIII. p. 34.
h Fragm. VI. XXVI. p. 149.
i Fragm. VI. XXVIII. p. 150.
k Fragm. VI. XXII. p. 145.

Servius ad V. AEn. 408. VERSAT, *considerat. Sallustius:* [a] Exercitum majorum more verteret, *hoc est consideraret.*

Servius ad IV. AEn. 23. AGNOSCO. *participium agnotus non agnitus Sallustius:* [b] Nec inermos ex praelio viros quemquam agnoturum.

Servius ad IV. AEn. 290. NOVANDIS. *Sallustius:* [c] Quae causa fuerat novandis rebus.

Servius ad III. AEn. 425. TRAHENTEM. *Sallustius:* [d] Quod forte in lata naufragia sorbens gurgitibus occultis millia sexaginta Taurominitana ad littora trahit.

Servius ad III. AEn. 420. *Sallustius* [e] Saxum *esse dicit* simile formae celebratae procul visentibus. Vide & sequentia, nam huc faciunt.

Servius ad V. AEn 626. *Orion* qui oritur (*ut Sallustius dicit*) [f] juxta solis aestivi pulsum.

Servius ad V. AEn. 935. *secundum Philosophos, Elysium, est insulae Fortunatae, quas ait Sallustius* inclytas *esse* Homeri carminibus; *quarum descriptionem Pius commentator dicit esse sublatam.*

Servius ad V. AEn. 540. AMBAS. *Compendiosius, quasi* duas *diceret. Poteramus enim etiam* tertiam *sperare. Sic Sallustius:* [g] Inter secundum atque ultimum bellum Carthaginense, *non ait* tertium.

Servius ad VII. AEn. 303. *Condi proprie dicuntur, qui sibi statuunt civitatem.* Sallustius: Parte conditor orbis terrarum, Forte, *Per te conditur.*

Servius ad III. AEn. 265. *nihil est enim fame gravius. Sallustius:* [h] sin vis obstat, ferro quam fame aequius perituros.

Servius ad III. AEn. 104. JOVIS MAGNI, *quia illic dicitur nutritus esse, quod, ut Sallustius* [i] *dicit, ideo fingitur, quia* primos Cretenses constat invenisse religionem. Iterum ad VIII. AEn. 343.

Servius ad II. Georg. 98. *pleraque autem subaudiri, quae aperte non possumus dicere, & ipse alibi docet, & Sallustius, qui ait:* [k] Quîs a Sertorio triplices insidiae per idoneos saltus positae erant.

Servius ad III. Georg. 82. *Sallustius dicit in Historiis, vestes de pellibus* [l] Rhenones *vocantur.*

Ser-

a Fragm. VI. xvi. p. 139.
b Fragm. II. v. p. 51.
c Fragm. VI. xxiii. p. 146.
d Fragm. VI. vviii. p. 142.
e Fragm. VI. xxvi. p. 148.
f Fragm. VI. xxvi. p. 149.
g Fragm. VI. xxvi. p. 149.
h Fragm. I. ii. p. 3.
i Fragm. VI. xxi. p. 145.
k Fragm. VI. xii. p. 131.
l Fragm. VI. xiii. p. 80.

Servius ad II. Ecl. 67. duplicat, *auget, Sallustius:* [a] & Marius victus duplicaverat bellum.

Servius ad III. Ecl. 13. [b] *Saevus iste Romulus.*

Servius ad VII. Ecl. 41. *In Sardinia nascitur quaedam herba, ut Sallustius dicit,* apiastri similis, quae *herba* comesa hominum rictus dolore contrahit, & quasi ridentes interimit, *unde vulgo:* Σαρδόνιος γέλως.

Servius ad II. Ecl. 17. Ne crede. *ne confide. Sallustius:* [c] Virtuti satis credebant. *id est, confidebant.*

Idem Ecl. II. 49. *& sic dictum est: Tum casia atque aliis intexens suavibus herbis, ut in Sallustio:* [d] Leonem, atque alias feras.

Servius ad III. Georg. 433. *Sallustius:* [e] Quod genus siti magis quam alia re accenditur.

Servius ad AEn. 324. Dardaniae. *Trojae aut a Dardano Jovis & Electrae filio, aut, secundum Sallustium,* a rege Dardanorum Mida, qui Phrygiam tenuit.

a Fragm. III. II. p. 63.
b Fragm. VI. VI. p. 122.
c Fragm. I. V. p. 11.
d Jugurtha Cap. CXIV.
e Jugurtha Cap. VI.

JANI

JANI BROUKHUSII BREVES NOTAE IN FRAGMENTA C. CRISPI SALLUSTII.

[a] NISI QUAE &c.] Vid. Crenius P. G. Animadv. p. 213. male Nonius *quem* legit, in voce *Cis*.

[b] QUIN SOLUS OMNIUM &c.] Videlicet ut proſcriptorum liberi in perpetuum eſſent privati petendorum honorum poteſtate, in eam rem lege lata. Vid. Sigonius in Cicer. Orat. T. III. P. II. p. 992.

[c] VETTIUS PICENS] Vid. Cic. II. de Offic. 8.

[d] QUAE SI PROBATIS &c] Similiter Cicero Agrar. cap. VI. p. 367.

[e] PHILLIPUS &c.] Servius ad Lib. IX. AEn. 251.

[f] AUXISSE] Παθητικῶς. Vid Lipſius IV. Qaeſt. Epiſt XIV.

[g] A PRIMORDIO] Ad VIII AEn. 388. Servius: *A principio Urbis ad bellum Perſi Macedonicum*. ad I. AEn 34.

[h] IN MAURITANIA] *In Mauritaniam* Lipſius IV. Quaeſt. Epiſt. 14. quem vide.

[i] BALLERA] *Balleja* Servius ad I. AEn. 522.

[k] FUFIDIUS] *Aufidius* Lipſius IV. Quaeſt. Epiſt. 14.

[l] FLUMEN TORIAM] Vid. Voſſius in Melam. p. 160. 191. Lib. II.

[m] PARATA] *Paria* ibi legitur.

[n] FRUGUM] Sic lib. I. AEn. 445. ſed *fructuum* legit ad IX. AEn. 338.

[o] GADIR HABENT] *Gandirum habent*, hoc eſt, dicunt, Donatus ad Eun. III. I. 11.

[p] CANES] *Cives* Lipſ. IV. Quaeſt. Epiſt. 14.

[q] METELLUS] Nempe Q. Metellus Pius, qui *vir ſanctiſſimus & ſumma religione ac modeſtia dicitur* Ciceroni Orat. pro Balbo cap. 22. quae ſane parum conveniunt cum hiſce Salluſtianis.

[r] TRANSENNA DEMISSUM &c.] Nonius p. 180. Servius ad V. AEn. 418.

[ſ] APUD VETERES] Ita & Cicero Act. I. in Verr. cap. 10. p. 381.

[t] MACROB SATURN.] Lib III cap. 6. ſed operae fuerit haec cum iſtis conferre.

[v] AT ILLI &c.] *At illi quibus vires aderant, ruere cuncti ad portas, incondita tenere.* Servius P. Daniel. ad II. Ecl. 4.

[x] CASTRA HOSTIUM &c] Vid. Cicero pro Balbo cap 2. Lib. III.

[y] TUM EXTERNORUM] *Termeſtinorum* Lipſius V. Quaeſt. Epiſt. 14.

[z] FERRAMENTIS] Leg. *Fragmentis* XV. VI. 6. p. 68. pro *alveos* lege *alveis*.

[a] ARU-

a Fragm. I. Cap. II. p. 4. b Cap. VIII. p. 12. c Cap. VIII. p. 14. d Cap X. p. 21. e Cap. XII. p. 22. f Cap. XIII. p. 26. g Cap. h cap. XXI. p. 38. i Cap. XXI. p. 39. k Ibid, p. 46. l Cap. II. p. 46. m Cap. III. p. 48. n Cap. IV. p. 50. o Cap. V. p. 50. p Cap. VI. p. 53. q Cap. VII. p. 53. r ibid. p. 55. ſ Cap. VIII. p. 57. t ibid. ibid. v Cap. X. p. 59. x Cap. III. p. 64. y Cap. V. p. 66. z ibid.

[a] ARUSIANUS MESSUS] Vid. Mercerus Not. in Nonium p. 191.

[b] M. LEPIDI] *Macri Licinii.* Gronov. I. Obſ. 25. p. 203.

[c] LUCULLUS SUPERIORE &c.] Manutius in Cicer. Orat. T. II. P. I. p. 19. b.

[d] VIS TRIBUNICIA] Cic. Agrar. II. c. 6.

[e] MANDANDO] *Modo.* Hae correctiones ſunt J. F. Gronovii Lib. I. Obſerv. c. 25.

[f] QUAMVIS] *Quum vis omnis.*

[g] PRO] *Jam pro.* & dele mox, *certe.*

[h] TAMEN QUINIS MODIIS] Lipſius ita correxit I. Elect. 8.

[i] POSSUNT] *Proſint.* Lipſius: loc. cit.

[k] IGNARISSUMI QUIQUE &c.] *Ignavi cujuſque tenuiſſimas ſpes fruſtratur.* Gronov. III. Obſerv. 2. p. 446. Mox idem *qua* pro *quae.*

[l] RERUM ULTRO INJURIA] *Munerantibus pro injuria.* Gronov. loc. cit.

[m] CAVENDUS TAMEN DOLUS] Gronov. ibid. *tantum.*

[n] CLAUDIT] h. e. deficit. Vid. Lipſius IV. Quaeſt. Epiſt. XIV.

[o] AT OPPIUS &c.] Vid. Sigonius ad Fragmenta Orat. Cicer. p. 943. T. III. p. 2.

[p] ARUSIANUS] Philargyrius ad III. Georg. 53.

[q] IDEM] Aſconius in Accus. I. in Verr. cap. 23. p. 466.

[r] IGITUR DISCUBUERE] Vide Scaligerum ad Propert. p. 175. & Jac. Nicolaum Loënſem Lib. VIII. Epiphyll. Miſcell. c. 2.

[ſ] CLODIANO] Cicero I. ad Att. 19. inibi Manutius p. 54. Graevius p. 149. Turnebus XXIIII. Adv. 8. Cicero in Vatin. cap. 2.

[t] CASTELLA CUSTODES &c.] Servius ad XI. AEn. 801.

[v] TIBI PERPETUA] *Tibi, ſi perpetua pace frui liceret: niſi &c. futurum eſſet.* Lipſius IV. Quaeſt. Epiſt. 14.

[x] INSOMNIS] *Inſomnia.* Lipſ. IV. Quaeſt. Epiſt. 14.

[y] PEREGRINARI] *Pergnari.* Freinshemius ad Florum III. xx. 6.

[z] QUASI GLUTINO ADOLESCEBANT] Philargyrius ad IV. Georg. 40. Servius ad III. Georg. 155.

[aa] LEGIONES VALERIANAE] Vid. Leopardus Lib. XVII. Emend. V. cap. 1.

[bb] Philarg. ad IV. Georg. Virgilii 144. Servius ad V. AEn. 524. ad VI. 569. ad XII. 864. qui haec laudat ex XII.

[cc] QUIBUS DE CAUSIS &c.] Vid. Lipſ. I. Elect. 23. p. 428. Lib. V.

[dd] ORATI &c.] Vid. Gronov. in Cicer. XIII. ad Attic. 19. p. 426. Lib. VI.

[ee] SENECTA JAM AETATE] Servius ad XI. AEn. 165.

[ff] VENTIS &c.] Servius ad II. Georg. 478.

[gg] CULTORIBUS] Ita Lipſius IV. Quaeſt. Epiſt. 14. antea erat *cultibus.*

[hh] FUERUNT] *Fugerunt* Servius legit ad XII. AEn. 715.

[ii] PALICANUS] Vid. Cicero I. ad Attic. I. inibi Manutius p. 8. Malaſpina & Urſinus p. 10. Val. Maxim. III. VIII. 3.

[kk] PRIMAM &c.] Servius ad III. Georg. 474.

[ll] CARBO &c.] Servius ad II. AEn. 399.

[a] AR-

a ibid. b Cap. VII. p. 69. c Cap. IX. p. 71. d ibid. p. 72. e ibid. p. 73. f ibid. p. 74. g ibidem. h Cap. X. p. 76. i ibid. k ibid. p. 77. l ibidem. m Cap. II. p. 77. n ibid. p. 78. o Cap. XIII. p. 80. p Cap. XIV. p. 82. q ibid. r Cap. XV. p. 83. ſ Cap. I. p. 86. t ibid. p. 88. v Cap. II. p. 90. x Cap. IV. p. 91. y Cap. IV. p. 91. z Cap. II. p. 105. aa Cap. XII. p. 105. bb Cap. I. p. 101. cc Ibid. dd Cap. II. p. 111. ee Cap. III. p. 116. ff ibid. p. 117. gg Cap. VII. p. 123. hh Ibid. p. 124. ii Cap. VIII. p. 125. kk Cap. IX. p. 125. ll ibid. p. 126.

[a] ARMATUS] *Animatus* Lipsius ad Vell. Paterc. Lib. II. cap. 18. non probante Grutero, quem vide l. c.

[b] TYRANNUMQUE ET CINNAMQUE MAXINA VOCE APAELLANS] Servius ad IV. AEn. 215.

[c] NOMENQUE] Porphyrio in Horat. Lib. IV. Od. 4, v. 38.

[d] SEPTIMIUM] Donatus ad Adelph. III. II, 12. addit autem de suo: *quum de amente Septimio loqueretur.*

[e] SCRIPTORUM] *Proscriptorum.* Lips. IV. Quaest. Epist. 14.

[f] ITA JAM &c.] Similis locus, sed plenior apud Servium est ad III. AEn. 413.

[g] PYRENAEIS] *Pyrenaeae*; ita Servius, ad XI. AEn. 7.

[h] IPSUM] Caussam reddit Seneca Med. vs. 213. copiose Naso IV. Pont. Epist. 10.

[i] LINTEA] Serv. ad XI. AEn. 771. *linteo.*

[k] REBUS] Ad II. AEn. 168.

[l] AENUM] Ad III. AEn. 17.

[m] IMPEDIEBAT] Ad III. AEn. 129.

[n] THEMYSCIRII] *Threissi* Serv. Dan. ad XI. AEn. 659.

[o] UBI EUM &c.] Ad XII. 844.

[p] ET METELLO] Ad XI. AEn. 544.

[q] MORE] Ad XI. AEn. 619.

[r] MULTIS &c.] Multos ab adolescentia bonos insultaverat. Servius ad X. AEn. 643.

[s] EQUIS] *Equo* legebat Servius ad X. AEn. 539.

[t] FESSUS] Idem ad VIII. AEn. 232.

[v] HISPANIAM] Idem ad I. ALn. 384. & ad III. 297.

[x] LYCIAE] Idem ad I. AEn. 424.

[y] SOTER] Id. ad II. AEn. 200. ad VI. AEn. 22. de hoc poenae genere vide in *Fustiarium.*

[z] SCINDITUR] Vid. *funditur.* Vossius in Melam p. 162. ad III. AEn. 400.

[aa] ITAQUE] Ad III. AEn. 512.

[bb] QUA &c.] Ad IV. AEn. 132.

[cc] INTRORSUS] *Igitur introrsus prima Asiae Bithynia est.* Servius ad V. AEn. 203. ad V. AEn. 373.

[dd] ADEO ILLIS INGENTIA &c.] Servius ad IV. Georg. 218. Vide locum, neque enim hic satis est plenus. Servius ad IV. Georg. 211. Phylargyrius ibid. verbis iisdem.

[ee] HANNIBALI, AEQUOR] *Hannibale aequore.* ad Phorm. II. I, 13.

[ff] NEU QUIS] Ad II. AEn. 156.

[gg] ET ONERE &c.] Ad I. AEn. 580.

[hh] CUM MURUM] V. 5. ad VIII. AEn. 123.

[ii] QUIPPE] Ad VIII. AEn. 8.

[kk] SAEVIRE TAGUNS] *Lenire Tagus.* Carrio I. Emend. II.

[ll] BELLUM &c.] Ad V. Ecl. 19.

[mm] IN QUIS &c.] Ad VIII. Ecl. 27.

[nn] SIN VIS &c.] Ad III. AEn. 265.

[oo] PAULLULUM] Ad VIII. Ecl. 4.

[a] Nu-

a Cap. IX. p. 126. b Cap. X. p. 127. c ibid. p. 128. d ibid. e ibid. f Cap. XI. p. 130. g Cap. XII. p. 131. h Cap. XIII. p. 132. i ibid. p. 133. k ibid. l ibid. m ibid. p. 133. n ibid. p. 135. o Cap. XIV. p. 135. p ibid. q ibid. r ibid. ibid. s ibid. t ibid. v Cap. XV. p. 137. x ibid. y ibid. z ibid. p. 138. aa ibid. bb Cap. XVI. p. 138. cc ibid. dd ibid. p. 139 ee Cap. XVII. p. 142. ff ibid. gg Cap. XX. p. 144. hh ibid. p. 145. ii ibid. kk ibid. ll Cap. XXI. p. 145. mm ibid. nn ibid. oo Cap. XXII. p. 145.

[a] NUBES] Ad II. AEn. 285.

[b] SANCTUS ALIA] Ad III. AEn. 594.

[c] GERONIS] Ad VIII. AEn. 662.

[d] IN QUIBUS &c.] Porphyr. ad Hor. Lib. III. Od. 24. v. 9.

[e] PELORUM] Servius ad III. AEn. 411.

[f] ARISTEUS] Idem ad I. Georg. 14.

[g] DEPORTARUNT] *Reportarunt.* ad XI. AEn. 421.

[h] CARES] Leg. *Carae.* ad VIII. AEn. 725.

[i] DARDANIA] Ad AEn. 324.

[k] SALLUSTIUS] Ad V. AEn. 251.

[l] IN FLAMINIA] ad VII. 728.

[m] CRETA] Ad III. AEn. 104.

[n] PRIMO MENSE] Ibid. ad I. Georg. 43.

[o] SALLUSTIUS IN HISTORIIS] Ecce ipsa verba: NOS MANET OCEANUS] *In quo sunt Insulae Fortunatae, ad quas Sallustius in Historia dicit victum voluisse in sertorium.* ad XVI. Epod. 41.

[p] SALLUSTIO] Cuivis potuis quam Sallustio dare velit Seb. Corradus Quaestur. p. 173. non dubitat Lipsius esse Sallustii III. Quaest. Epist. 14. pag. 153. Ad imitationem harum Orationum, Sallustius saluberrima Gubernatoribus Provinciarum praecepta dantem in scenam produxit Trajanus Boccalinus Cent. I. Regguagl. 41.

[q] ANTEA] *Pro vero antea* ex MSS. Scip. Gentilis in Apuleji Apol. p. 2.

[r] RES DOCUIT &c.] Vid. Cicero Paradox V. cap 1. Corn. Nepos XXV. 11, 16.

[s] NAMQUE AUT TU &c.] Cicero pro Marcell. cap. 1. *Quae quidem tibi nunc omnia belli vulnera sananda sunt, quibus praeter te mederi nemo potest.*

[t] DECUS] Ita Lipsius IV. Quaest Epist. 14.

[v] AUCTORIBUS] *Auctibus* Lips. ibid.

[x] NEQUAQUAM] *Nequiquam* Gronov. II. Obs. 4. p. 234.

[y] EXERCITIO] *Exercito.*

[z] VISI] *Viri* Lipsius III. Quaest. Epist. 14.

[aa] CLASSIS MITTENDA] *Classi committenda.* Lipsius III. Quaest. Epist. 14.

[bb] C. SALLUSTII CRISPI] Imo declamatoris indocti ac barbari cujus & ista est, quae fertur in Sallustium, Ciceronis, quomodo operose probavit Corradus in Quaestura a p. 149. usque ad 223. Vid. Lipsius Oper. Critic. p. 637. alieno nomini sua Scripta supponere veteris jam calumniae artificium fuit, sic olim legebantur Orationes contumeliosae in Ciceronem C. Antonii & L. Catilinae nomine editae. Vid. Asconius in Orat. in Toga candida p. 988.

[cc] SED MITHRIDATES] Scholiastes antiquus in Cicer. Orat. pro Lege Manil. cap 9. *Incongruum videtur exemplum, quod Imperatori feminam comparavit. Sed ex omni parte quadrare monstratur: primum ex loco, quod Mithridates Ponticus fuit, quae patria Medeae est: ex fato, quod ut illa parricidium fecit, sic & iste, auctore Sallustio, & fratrem, & sororem occidit. —— —— Bene Mithridatem Medeae comparavit. Nam & ipse parricida est. Fertur enim fratrem suum occidisse, & patrem bello superiore contra Sullam.*

a Cap. XXII. p. 145. ibid. p. 146. b ibid. c ibid. d Cap. XXIV. p. 147. e Cap. XXV. p. 147. f ibid. p. 148. g ibid. h ibid. i Cap. XVI. p. 148. k ibid. p. 149. l ibid. m ibid. n ibid. o ibid. p p. 153. q p. 155. r ibid. p. 156. s Cap. XL. p. 171. t Cap. XLI. p. 173. v Cap. XLII. p. 174. x ibid. p. 177. y ibid. z Cap. LV. p. 197. aa Lib. VI. Cap. V. p. 121. bb Ibid. Cap. LXI. cc Lib. VI. Cap. XVI. p. 138.

AUSONII POPMAE, FRISII,
DE
USU ANTIQUAE LOCUTIONIS
LIBRI DUO;
AD
ILLUSTRATIONEM PRAECIPUE
HISTORICORUM
VETERUM,
ALIORUMQUE
SCRIPTORUM
ANTIQUORUM.

VETERUM SCRIPTORUM DE USU ANTIQUAE LOCUTIONIS SENTENTIAE.

M. Varro Lib. IV. de Lingua Lat. p. 4. Edition. Scaligeriano-Stephanianae.

VETUSTAS non pauca depravat, multa tollit. Quem Puerum vidisti formosum, hunc vides deformem in Senecta. Tertium Seculum non videt eum hominem, quem vidit primum.

Qu. Horatius Flacc. in Lib. de Arte Poëtica, v. 61. seqq.

Ut silvae foliis pronos mutantur in annos.
Prima cadunt: ita *Verborum vetus interit aetas*,
Et juvenum ritu florent modo nata, vigentque.

Et v. 69. seqq.

—— Mortalia facta peribunt,
Nedum sermonum stet honos, & gratia vivax.
Multa renascentur, quae jam cecidere, cadentque,
Quae nunc sunt in honore, Vocabula, si volet usus,
Quem penes arbitrium est, & jus, & norma loquendi.

Quintilianus Lib. VIII. Institution. Orator. *Cap* III. p. 364. *seq.*
Edition. Pithoeiano-Stoerianae.

Cum sint autem Verba propria, ficta, translata; propriis dignitatem dat Antiquitas. Namque & sanctiorem & magis admirabilem faciunt Orationem, quibus non quilibet fuerat usurus, eoque ornamento acerrimi judicii *P. Virgilius* unice est usus. *Olli* enim, & *Quianam* & *Mis*, & *Pone* pellucent & aspergunt illam, quae etiam in Picturis est gratissima, Vetustatis inimitabilem arti auctoritatem. Sed utendum modo, nec ex ultimis tenebris repetenda.

Ibidem p. 365.

Quid multa? Totus prope mutatus est sermo. *Quaedam* tamen *adhuc vetera Vetustate ipsa gratius nitent:* Quaedam etiam necessario interim sumuntur, ut *Nuncupare* & *Fari:* Et multa alia etiam audientibus grata inseri possunt, sed ita demum, si non adpareat adfectatio.

A. Gellius Lib. I. *Noct. Attic. Cap.* X. *p.* 24. *Edition.* Tornaesianae.

Id, quod a Caesare, excellentis ingenii ac prudentiae Viro, in primo de *Analogia* Libro scriptum est, habe semper in memoria atque in pectore; ut, tamquam scopulum, sic fugias inauditum atque insolens Verbum.

INDEX CAPITUM
LIBRI PRIMI
CAPUT

LIBRI SECUNDI
CAPUT

AUSONII POPMAE
DE
USU ANTIQUAE
LOCUTIONIS
LIBER PRIMUS.

Caput I.

De Litterarum Vocalium inter se commutatione.

Antiqui & idonei Latinae Linguae Autores multa Vocabula usurparunt, ab usu & consuetudine Sermonis nostri penitus remota; multa longe aliter protulerunt, quam a nobis hodie vulgo efferuntur. Utriusque generis exempla in ipsorum Scriptis non pauca reperiuntur, & plura exstarent, nisi imperiti Librarii antiquam & minus usitatam Locutionem fere ubique ejecissent. Quam cum difficile sit in suam, unde vi dejecta est, possessionem restituere, nos, quod potuimus, in hoc Libello USUM ejus ostendere, & collectis quasi per *Saturam* undique testimoniis probare conati sumus. Ut autem a minimis ordiamur, multa propter *mutuam Cognationem* & *Affinitatem* LITTERARUM Veteres promiscue dixerunt. Nam *Litterae pleraeque omnes inter se locum commutarunt*, ut principes duae Vocales A & E. Unde *Defedifcor*, *Depecifcor* scriptum olim notat *Priscianus*, hodieque in Libris veteribus exstat. Terent. in Phormione:

Neque defetiscar *unquam adeo experirier*,

Id. ibidem:

Jam depecisci *mortem cupio.*

Cicero pro Sex. Roscio: *Partem suam* depecisci. Et mox ita: *Ipse tria Praedia* depectus *est*. Et in Verrinis frequenter. Gellius Lib. XX. *Reus*, *qui* depecisci *noluerat*. Ulpianus Lib. 10. ad Edictum: *Hoc edicto tenetur etiam is*, *qui* depectus *est*. *Depectus* autem dicitur *turpiter* pactus. *AEquipero*, *Praepero*, ut *Recipero* etiam nunc dicimus. Ennius Lib. II. Annal.

In-

Ingens cur animis cum concordibus aequiperari.

Gellius Lib. X. *Namque in* praeparatu *rei rusticae per tempestates pluvias, quoniam otium est, maturari potest. Hieto* Plautus:

Ubi cum hietare *nodum in mentem venit.*

Caecilius:

Praei hercle tu, qui mihi oscitans hietansque *restas.*

Edor pro *Ador*, Frumenti genus, Festus. Similiter A & I. *ut Fontinalia* pro *Fontanalia*, Varro Lib. V. de Ling. Lat. *Juvenilis*, *Juvenalis*, Glossae, & Ulp. de Adulteriis. *Sane si* juvenali *facilitate ductus.* Rursus *Bacchanal Bacchinal*, Plaut in Aulularia:

Ad Bacchas veni in Bacchanal *coquinatum.*

Id. ibid. *Aperitur* Bacchinal. *Librale*, *Librile*, scapus Librae, Festus. *Subigitare* retinent Libri veteres Terentii in Heautontimorumeno, *Beneficere* & *Maleficere* Pandectae Florentinae, sicut eaedem *Fornicator* & *Fornicarius*, qui *Fornacis* accendendi curam gerit. *Aquaemanile* & *Aquiminale*, Vas, sive Urceolus, quo aqua in truellum effundebatur lavandis manibus, Paulus Lib. VI. ad Sabinum & Lib. III. Sententiar. *Aquimanile*, χερνιβος, Glossarium. Item Sub- junctivi Modi verborum tertii Ordinis, quos non per *Am*, sed per *Im* efferebant, ut *Arcessim*, *Edim*, & alia, de quibus suo loco dicemus. A & U, ut *Condalus*, *Condulus*, Festus, & Graeci κονδύλος. *Fabalia*, *Fabulia*, Lucilius Lib. X. Satyr.

Hic in stercore, humu, fabulo *fimoque atque succerda.*

Varro Lib I. de Re Rustica: *Id ex* fabuli *segete. Pedule*, indumentum *Pedis*, Ulpianus & Grammatici, *Pedale* Ποδεῖον. Glossarium. E & I, ut *Seco Sico*, & quae ex eo junguntur, ut *Circumsico*, *Praesico*, *Resico*, Varro in Libris de Re Rustica, & Lib. IV. de Ling Lat. *Brasica*, ut *Praesica*, quod ex hujus scapo minutatim praesicatur. *Exsico*, Plautus in Rudente:

Quin tu in paludem is, exsicasque *arundines.*

Consiptum Ennius in Medea:

Teneor consipta, *undique venor.*

Varro Lib. IV. de Lingua Lat. *Gallorum ossa*, qui *possederunt Urbem ibi coacervata ac* consipta. *Luciscit* Plaut. in Amphitr.

Ea-

Eamus, Ampithruo, luciſcit *hoc jam.*

Quod imitatus Terentius in Heautontimor.

Luciſcit *hoc jam, ceſſo pultare oſtium.*

Augiſco, Ennius Lib. I. Annal. & ab eo Varro in Satyra Teſtament.

Qui Rem Romanam Latiumque augiſcere *voltis.*

Putiſco, *Flacciſco*, *Incurviſco*. Cicero Lib. IV. de Finibus: *Animam ſui datam pro ſale ne* putiſceret. Varro Lib. IV. de Lingua Lat. *Puticuli*, *quod* putiſcebant *ibi cadavera projecta.* Pacuvius in Chryſe:

Interea loci flucti flacciſcunt.

Vetus Poëta:

Rami baccarum ubertate incurviſcere.

Milli pro mille, Lucilius Lib. IX.

Tu milli *nummum poſſis uno quaerere centum.*

Idem Lib. XV.

Hunc milli *paſſim qui vicerit atque duobus.*

Quatinus pro Quoniam, Quia, autore Feſto. Horatius Lib. III. Carmin.

— Quatenus heu! *nefas*
Virtutem incolumem odimus.

& Lib. I. Sermon. Satyr. III. v. 76. ſequ.

Denique quatinus *excidi penitus vitium irae*
Caetera item nequeunt ſtultis haerentia. —

Suetonius in Claudio: Quatenus *ſibi matrimonia male cederent.* *Ni* pro Ne, Plautus in Menaechmis: Ni *mala*, ni *ſtulta* ſis. Idem in Mercatore: Ni *metuis tu iſta.* Varro Lib. I. de Re Ruſtica: Ni *extrinſecus ſpiritus aſlet.* Cicero ad Varronem; *Conſilii noſtri*, ni, *ſi eos quidem, qui id ſecuti non ſunt, non poeniteat, nobis poenitendum putarem.* Virgil. Lib. III. AEneid. Ni *teneant curſus.* *Em* & *Im pro* Eum, Feſtus. *Endo*, vel *Indo* pro In, Ennius & alii. E diverſo *Amecus*, *Menerva*, *Mage-*

gester, dixerunt Vetuſtiſſimi, ut Ennius Lib. I. Annal. *Daidala Menerva ; Genetrix* Virgilius & Lucretius, ut ipſorum antiqui teſtantur Libri. (a) *Derigo* Varro Lib. I. de Re Ruſtica, & ab eo *Derectarii*, qui in aliena Coenacula ſe dirigunt furandi animo, *idem Dejudico*, *Intellego*, *Despero*, *Delenimentum*, *Deverticulum* edunt Libri Juriſconſultorum. *Specio* pro Spicio, id eſt, Video, Plautus: *Nunc ſpecimen* ſpecitur. *felix* Herba, & *Felicula*, Cato de Re Ruſtica: & Felicata *patera ad ejus Herbae ſpeciem caelata*, Feſtus & Cicero in Paradoxis: Felicitas *iſtorum pateras. Ques* pro Quis; Ennius & Cato. *Here* Adverbium. Juvenalis Satyra I.

> *Res hodie minor eſt*, here *quam fuit.*

Quam Scripturam *Priſcianus* ibidem obſervavit, & *Quintilianus* ſua aetate in uſu fuiſſe teſtatur. Nam in fine Dictionum Veteres uſi indifferenter his Litteris, maxime in Adverbiis & Caſibus Dativo & Ablativo tertii Ordinis, ut infra dicemus. E & O, unde *Apello*. Sed Antiqui dicebant pro *Apollo*, Sol; *Helus Heluſa*, quod nunc Holus Holera, teſte Feſto, item *Hemo* Homo. Ennius Lib. II. Annal.

> *Vulturius ſilvis miſerum mandebat* hemonem.

Pigneris, ut *Pignero* Verbum. Plaut. in Captivis: *Reliquit putamina.* Cato de Re Ruſt. *Si qua illata erunt*, pigneri *ſunto.* Juvenalis Satyr. III.

> *Pigneribus poſitis.*

Gellius Lib. 16. *Obſidis vice* pignerisque *eſſe apud Rempublicam videbatur. Temperi* Adverbium & *Temperius*, id eſt maturius, *a Tempus Temperis.* Plaut. in Amphitr.

> *Num ſatis* temperi :

Idem in Perſa:

> Temperi *hanc vigilare oportet.*

Cicero Orat. IV. in Verrem: *Se ad Comitia* temperi *venturum.* Idem ad Paetum : Temperius *fiat.* Cornelius Nepos de Viris illuſtribus: C. LAELIUM *quondam in* PUTEOLANO *Kal. Mart. admonitum ab uxore*, temperius *ut diſcumberet. Memordi*, *Pepoſci*, *Speſpondi* obſervat Gellius, Rurſus *Amploctor*, *Animadverto*, *Voſter*, *Vortex*, *Vorſus* & id genus alia Vetuſtiores omnes uſurpant, quae in Catone, Plauto,

a Recentiores enim Editiones, imprimis *Virgilii*, Lib. I. *AEneid.* v. 599. Lib. II. v. 787. Lib. VIII. v. 383. Lib. IX. v. 82. 94. 117. 284. & 297. Lib. X. v. 234. & Lib. XII. v. 412. & 554. pro *GENETRIX* ſemper *Genitrix*, ſicuti ex *Aldina*, *Berſmanniana*, *Calagiana*, *Erythreanis*, (Hannovienſi *videlicet* & Veneta) *Frelloniano-Lugdunenſi*, *Meyeniana*, *Minelliana*, *Plantiniano-Antverpienſi*, *Taubmanniana* & aliis patet Editionibus.

to, Terentio, Salluſtio paſſim occurrunt, & Antiquitatis cauſſa diligenter conſervanda ſunt. *Volim* pro velim, Lucilius Lib. XXIV. Satyr.

Idola atque atomos Epicuri vincere volim.

Plautus in Aſinaria:

Meo modo loquar, quae volim.

Idem in Captivis:

Me fuiſſe, quam eſſe nimio mavolim.

Cicero Lib. II. de Natura Deorum: *Quo facilius id, quod dicere volimus, intelligi poſſit.* *Apprimo*, *Arcano*, *Tutiſſimo*, *Quotidiano* & ſimilia Adverbia, quae infra referuntur. (b) E & U, ut *Auger*, *Augeratus* pro Augur & Auguratus, notat Priſcianus; *Hemona*, Humana Feſtus; *Pepugi*, *Cecurri*, pro pupugi, cucurri, Gellius. Contra Participia *Faciundum*, *Vendundum* caeteraque, U Littera media proferunt Cato, Salluſtius, Varro & alii; de quibus Priſcianus Lib. I. *Apud Antiquiſſimos*, inquit, *quotiescunque* N D *ſequuntur in his Verbis, quae a tertia Conjugatione naſcuntur, loco* E, *U ſcriptum invenimus, ut* Faciundum, Legundum, Dicundum, Vertundum, *pro Faciendum, Legendum, Dicendum, Vertendum.* I & O, ut *Olli* pro Illi, praeter vetuſtiores, Ennium, Plautum, Lucretium, etiam Virgilius, amantiſſimus antiquitatis, in *Aeneide* uſurpavit. *Agnotus* pro Agnitus: Pacuvius in Iliona:

In turbâ cognita agnota *eſt Soror.*

Apolloni pro Apollini, in aereô Nomiſmate, APOLLONI SANCTO. *Inlico*, ſive *Illico*, pro in Locô, Terent. in Phormione:

—— *Exadvorſum inlico*
Tonſtrina erat quaedam.

Siſpes Juno, Feſtus, pro ea quae vulgo appellatur Soſpes, aut Soſpita, à qua diverſa eſt Juno Hoſpita, cujus meminit Martianus Capella Lib. 1. Philologiae: JUNONIS *verò* HOSPITAE *Genius accitus ex nonâ. Ut enim* JUPPITER *cognominatus fuit* Hoſpitalis: *ſic* JUNO Hoſpita *dicta*, *&* Hoſpita MINERVA, *quae in Promontoriô juxta* Surrentum *Templum habuit ab* ULYSSE *conditum*, ut autor eſt Strabo, Statius Lib. 3. Silvarum:

Qua Pater aetherius menſiſque accita Deorum
Turba, atque excelſo veniat Soror Hoſpita *Templo,*

Cra-

b Scil. huj. Lib. I. Cap. XIII. de *Adverbiis.*

Craſtini, *Quarti*, *Septimi*, *Noni Die* pro Craſtino, Quarto, Septimo, Nono, de quibus Gellius. *Quivis*, *Quicquam*, *Quicum*, pro Quovis, Quocum vel Quacum, Terent. in Adelphis,

Abs quivis homine.

Plaut. in Ciſtellariâ:

—— ſed tun' unquam cum quiquam viro
Conſueviſti?

Idem in Perſâ:

Nec ſatis quicquam homine accepi.

Et in Mercatore:

Quid tua refert, quicum iſtac venerit.

Virgil. Lib. XI. *Aeneid.*

—— Accam ex aequalibus unam.
Quicum partiri curas.

I & U, ut *Exiſtumo*, *Fuo*, *Diſſupo*, *Optumus*, *Maxumus*, *Inclutus* & infinita alia omnes Veteres, atque etiam ipſe Cicero in illis Libris, in quibus Viros antiquos inducit diſſerentes de *Amicitiâ* & *Senectute*. Primus autem *C. Julius Caeſar* per I. ejuſmodi Verba enunciavit & ſcripſit. Inde caeteri ſecuti autoritatem, ut Varro & Quintilianus tradiderunt. Contrâ *Manipretium* Cato de Re Ruſticâ, & Varro Lib. IV. de Lingua Lat. *Scripulum* idem Lib. 13. de Re Ruſt. & Satyris: *Ut ne unum quidem habuerit* ſcripulum, *quem hirundinibus hoſpitis oſtenderet*. *Simus* pro ſumus Auguſtus Caeſar ſemper ſcripſit, itemque Meſſalla, Brutus & Agrippa, teſte Suetonio. *Recipero* in Juriſconſultorum & aliorum veterum Autorum manu exaratis Libris extat, atque etiam in antiquis Inſcriptionibus, ut *Romae*: SANCTO SEMONI DEO FIDIO SACRUM DE CURIA SACERDOTUM BIDENTALIUM RECIPERATIS VECTIGALIBUS.

O & A, ut *Poſthoc* pro poſthac in Lege *Papiria:* QUICUMQUE PRAETOR POSTHOC FACTUS ERIT. ET rurſus *Hac propter*, ut *Quapropter* pro Propter hoc. Varro in Satyris: Hac propter, *omnes*, *qui laborant*, *invocant*. O & U, ut *Folmen*, *Fonus*, *Populus*, *Piacolom* in Libris Foederum & Legum antiquarum. *Ollorum*, id eſt, illorum, fuit in columna Duilii. *Hoc*, *Adhoc*, *Illoc*, pro Huc, Ad huc, Illuc. Plaut. in Captivis:

Quis ait hoc, *aut quis profitetur.*

Idem in Mercatore:

Hoc *non voluntas me impulit.*

Terent. in Andria:

Sublimen intra hoc *rape.*

Idem ibidem:

Cum illoc *advento ſolitudo ante oſtium.*

Idem in Adelphis:

Satis adhoc *tua nos fruſtrata eſt fides.*

Varro Lib. V. de Lingua Lat. *Voca inlicium* hoc *ad me.* Lucretius Lib. I.

Hoc *accedit uti ſolidiſſima materiai.*

Virgil. Lib. IV. AEneid.

Hoc *tunc ignipotens coelo deſcendit ab alto.*

Ulpianus ad Sabinum XVII Hoc *uſque erit procedendum. Quatenos* pro Quatenus ſcripſit Scipio Africanus, teſte Feſto. *Antiquos*, *Divos*, *Ovom*, *Servom*, *Volgus*, *Volt* & caetera, quae nunc U gemino ſcribuntur, Plautus, Terentius, Varro, & ipſe Cicero in Laelio & Catone, ut ex veteribus Libris apparet. Quam ſcribendi rationem ſua aetate deſiiſſe Quintilianus autor eſt. Idem obſervat *Hecoba & Notrix*, ac ne in *Graecis* id tantum notetur, *Dederont & Probaveront*, Ennius Lib. XVI. Annal.

Concidit, *& ſonitum ſimul inſuper arma* dederont.

Antiquae Inſcriptiones, *Fueront*, *Vixeront.* Contra *Fruns* & *Frus frundis*, *Funs funtis*, & ſimilia, de quibus ita Priſcianus Lib. I. *Multa praeterea vetuſtiſſimi in principalibus mutarunt ſyllabis*, *ut* Cungrum *pro congrum*, Cunchin *pro conchin*, Huminem *pro hominem.* Funtes *pro fontes*, Frundes *pro frondes.* Ennius:

—— *populea* fruns. Idem Lib. VII. Annal.
Rureſcunt frundes.

Utrubi, *Utrubique* habent Libri *Pandectarum*, qui ab archetypo *Florentino* manarunt. Iidem conſtanter & ſine ulla varietate referunt *Suboles*, *Adoleſcens*, *Epiſtula*, e quibus illud *Suboles* etiam in aliorum Autorum veteribus Libris perpetuo ſcribitur, eamque Scripturam confirmat Etymologia, quae in *Aduleſcens* re- *Ru-*

pugnat. Utrumque enim deducitur ab antiquo verbo *Olesco*, quod significat *Cresco*, autore Festo. Sed & *Epistula* in aliis multis Libris & antiquis Inscriptionibus exstat, neque ante JUSTINIANI *Imperatoris* tempora, ut videtur, O Litteram recepit; quamvis origine sit *Graecum* Ἐπιστολή: quod ipsum quoque est in *Numisma* & *Brundisium*, (c) quae *Graeci* scribunt Νόμισμα, Βρουντήσιον. U & Y mutant in *Graecis* Dictionibus; ut *Myrrha*, *Murrha*, *Myrtus*, *Murtus*, Quam commutationem observavit Cicero in Oratore: PURRUM *semper* Ennius, inquit, *nunquam* Pyrrhum, *Vi patescerunt* Fruges, *non* Phryges, *ut ipsius antiqui declarant Libri. Nunquam enim* Graecam *Litteram addebant: nunc autem etiam duas, & cum* Phrygum *& cum* Phrygibus *dicendum esset.* Ennius Lib. VIII. Annal. (d)

Purrus, *uti memorant, Divom a stirpe supremo.*

Idem *Eurudica*, *Illurica*, *Olumpus:* Livius in Odyssea, *Cyclops Ulusses;* Cato *Murtus*, *Mutilli* Μύτιλοι Pisces, Ulpianus Lib. IX. de Officio Proconsulis: *Quod instituuntur Venatores, aut* Purricharii Similiter *Assurius*, *Musia*, *Tumpanum* in *Jurisconsultorum* optimis Libris exstat: sicut contra *Lysitania*, pro Lusitania; *Lydi* pro Ludii. Plautus in Curculione:

Fite caussa mea Lydi, *Barbari.*

Cymaeus pro Cumaeus, Varro Lib. I. de Re Rustica: *Antigonus*, *Cymaeus*, Virgilius Ecloga V. (e)

Ultima Cymaei *venit jam carminis aetas.*

Idem Lib. VI. v. 98. AEneid.

Talibus ex adyto dictis Cymaea *Sibylla.*

Ex hoc autem genere pleraque U Litteram retinuerunt, ut *Duplus*, *Sulla*, *Tuscia:* Quaedam in i mutarunt, ut *Inclitus*, *Lacrimae*, *Stilus*, *Olimpus; Mitili* pisces apud Plinium: alia Y receperunt, ut *Cyclops*, *Myrtus*, *Mysia*, & similia.

c Legunt & *Graeci* Βεντέσιον, s. Βρεντέσιον. *Brentesium* à *Brento* quodam (si *Stephano* credimus) HERCULIS Filio, aut certe a cervini Capitis similitudine; quod *Messapii* sua Lingua Βεντέσιον appellabant.

d Hic Locus *Ennianus* Lib. VII. *Fragmentor.* quae *Henricus Stephani* studiosissime excudi curavit, non extat, nec est reperiendus inter istos Versus, quos ex incertis *Annalium* Libris ibid. p. 84. seqq. collectos deprehendimus.

e Non extat hic Locus Eclog. V. sed IV. & ibi quidem v. 4. ubi *Cymaei* in plurimis Recentiorum Editionibus; rectius legitur *CUMAEI.*

CAPUT II.

De Mutatione Diphthongorum.

Ex *Vocalibus* coalescunt & conflantur *Diphthongi*, quibus itidem varie usos Antiquiores observavimus, ut pro *Ae* nonnulli *Graecorum* more semper efferebant Ai: quidam *singulariter* tantum, cum in *Genitivum*, vel *Dativum* Casum incidissent, ut Quintilianus testatur. Hinc *Aimilius*, *Aiternus*, *Paitus* in antiquis Marmoribus exstat: *Maisius*, *Nainia*, *Operai* adservant veteres plerique Libri. Poëtae autem hac Diphthongo distracta fere utebantur, ui Ennius *Terrai frugiferai*, & Naevius, Lucretius, atque etiam ipse Virgilius, cum ait: *Aulai in medio*, & *Pictai Vestis*. *Oe* fuit loco U Vocalis; ut *Poeonio*, a quo manet, *Poenio*, *Moerus*, *Moenera*, *Poeniceus*, *OEsus*, quae nunc Punio, Murus, Munera, Puniceus, Usus. *Commoetat* pro Commutat, Cato de Re Rustica. Interdum ponebatur loco I, ut *Loeberum* Liberum, *Loebertas* Libertas, Festus: maxime in *Nominativis* Pluralibus *Graeca* terminatione, ut *Oloe*, Olli, sive Illi, in Lege Regia: *Si Parentis Puer verberit, ast oloe plorassint.* In Carmine Saliari; *Pilomnoe Poploe*, id est, Pilumni Populi, scilicet Romani, *Pilis* in Bello uti adsueti. Au pro O, *Ausculor*, Osculor. (a) *Aula* Olla. Unde *Aulicoqua* Exta, quae in *Ollis* coquuntur, *Raudus* Rodus; in XII. Tabulis; Raudusculo *libram ferito.* *Caurus* Corus Ventus, *Saurex* Sorex, *Caudex* Codex, a quo *Caudicariae* Naves. E diverso O, pro *Au*, ut *Clodius* apud Ciceronem, quem *Claudium* aliis dictum *Dio* Historicus notat, *Coda*, *Plodo*, *Plostrum*, *Clostrum*, pro Cauda, Plaudo, Plaustrum, Claustrum; quae Diomedes Libro primo annotavit, & in veteribus Libris passim occurrunt. *Oricularius* clyster in Libris Medicorum pro auricularius. *Dehorito* Dehaurito, *Polulum*, Paululum, Cato, de Re Rustica: *Copo* & *Copona* pro Caupo & Caupona, Festus & Carisius. Praeter has autem *Diphthongos*, quibus hodie utimur, aliis multis usos Veteres con-

a Cum aliquando (Mens. np. Novembr. Anni CHR. M DC LXXIX:) *Illustrem atque Excellentissimum VIRUM* DN. JOBUM LUDOLFUM, JCTUM *celeberrimum Consiliarium Saxo Gothanum splendidissimum, Linguarumque Orientt. Doctorem peritissimum, Patronum meum adhuc magnum & certum*, eumque DRESDAE in arduis Sereniss. DUCIS ac HERI sui negotiis t. t. commorantem, de Origine Mutationis *DIPHTHONGI* AU in O modestissime quaererem; doctam atque eruditam hanc Responsionem, inque chartam benevole atque eleganter conjectam accepi ex animi sententia: *Ad quaestionem Tuam*, HEKELI CL. *cur* AUSCULOR *pro* Osculor *apud* Pacuvium *reperiatur*, *sciendum*, *vel illius Autoris*, vel *certae Regionis cujusdam Dialectum fuisse. Nihil enim inter Nationes frequentius*, *quam* permutatio DIPHTHONGI AU in O. *Hinc* MAURUS, *e* Mauritania *Oriundus* Italis MORO, *nobis* ein Mohr. *Et sic in* Latinis *plerisque* Itali AU *in* O *mutant*. *Exempl. gr.* Laude LODE, &c. *ut verisimile sit*, *multos* Latinorum *olim sic pronunciasse*. *Nam* Galli *pro* Aurum *dicunt* OR. *Sic* Germani *nostri* Lauri baccam *vocant* Lorbeer / Auris Ohr. *Et vice versa ex* O *faciunt* AU, *ut cum ex* LORA *fecerunt* Laur. *Immo pro diversitate Regionum nonnulli pro* AUGEN *dicunt* Ogen: *pro* LAUGEN / Losen: KAUFEN / Kofen; *quod apud* Saxones & Belgas *perpetuum est*, *qui dicunt*. Loopen / Kopen / & *similiter*.

constat, ui EI pro I longa: unde *Quei*, *Lucei* in antiquis Libris: *Etruscei*, *Sabinei* in Monumentis legitur. Quem usum tradit Lucilius Lib. IX. Satyrar. ubi de Litteris disputat.

Jam Puerei venere, E postremum facito atque I
Ut plures Puerei fiant. I si facis solum
Pupilli, Pueri, Lucilli hoc unius fiet,
Hoc Illi factum est uni, tenue hoc facies I.
Haec illei fecere, addes Es ut pinguius fiat.
Meille hominum, duo meillia, item huic utroque
opus meille.
Meilitiam, tenues I, Pilam, qua ludimus. Pilum
Quo pinso tenues I, plura feceris, Peila
Quae jacimus, addes E Peila, ut plenius fiat.
Mendacei Fureique addes E, quam dare furei
Jusseris.

Sed a *Lucilio* dissentiunt Quintilianus & Velius Longus, qui observationem illam cum supervacuam, tum incommodam esse docent. OI, ut *Coilum* Coelum, *Prolium* Proelium, quod retinent Libri veteres Plauti in Menaechmis:

Ego istic mihi hodie apparari jussi, apud te proilium
Hodie ut fieret: in eo uterque pro Ilio potabimus.

Ubi est venusta PARONOMASIA *Proilium & pro Ilio*, quae nulla est in Voce *Proelium* OU, ut *Fourius*, *Foures*, *Jous*, *Joudico*, aliaque hujusmodi, quae in antiquis Inscriptionibus exstant.

CAPUT III.

De Consonantium inter se commutatione.

Nec minor varietas & mutatio fuit inter Litteras Consonantes, sicut inter B & P, unde *Scapreo*, pro *Scabreo* Ennius & Pacuvius apud Nonium: *Optineo*, *Optulit*, *Suptile*, Libri & Monumenta. B & U Veteres & in pronunciando & in scribendo indifferenter posuerunt, ut *Ferveo* & *Ferbeo*, *Ferbesco*. Horatius Lib. I. Sermon.

Velatumque stola mea cum conferbuit *ira.*

Rebito Plautus in Captivis:

At

At si non rebitas huc.

Revito πελκάμψω Gloſſar. *Billius* eſt apud Valerium Maximum Lib. VIII. Item *Viliius* apud Livium Lib. XXIX. & XXXI. *Bagienni* Populi nominantur a Varrone Lib. I. de Re Ruſtica, qui *Vagienni* a Plinio Lib. III. Sic in antiquis Monumentis leguntur *Albus*, *Serbus*, *Amavilis*, *Venemerens* & ſimilia. Ex hoc autem promiſcuo & indifferenti Uſu iſtarum Litterarum multi errores veterum Autorum Libros inſederunt, ut in Dictionibus *Acerbat Acervat*, *Habe*, *Have*, *Belle*, *Velle*, *Bilis*, *Vilis*, *Jubet*, *Juvet*, *Nobis*, *Novis*; quarum altera in alterius locum migravit; ſicut *Favia Lex* & *Faviana Actio*, *Jubentius*, *Jabolenus*, *Habitus* ſcriptum fuit pro *Fabia*, *Fabiana*, *Juventius*, *Javolenus*, *Avitus*. C & G. invicem commutarunt, ut *Acetare* dicebant, quod nunc dicimus Agitare, Feſtus. Idem *Calbei* & *Galbei*, *Cerrones* & *Gerrones*, *Culiocae* & *Guliocae*, *Clucidatum* & *Glucidatum*. Sic in Lege *Numae*. ACNOM FEMINAM CAEDITO. Et in XII. *Tabulis:* NEI CUM EO PACIT. Ut & in Libris *Augurum:* INTERA EA CONRECIONE, pro *Conregione*. Similiter in antiquis Marmoribus & Numiſmatis *Curges*, *Calba*, *Calbinus*, *Oculnius*, pro Gurges, Galba, Galbinus, Ogulnius. *Germalum* Montem Romae nominat Varro, *Cermalum* Feſtus; *Ancras* Arborum intervalla, Idem; *Angras* Iſidorus. *Cajus* vulgo, in *Pandectis Florentinis* eſt *Gajus*. *Gummis* a Catone dicitur *Cummis*, ut a *Graecis* κόμμι *Vacca* Oppidum & *Vaccenſes* ſunt Salluſtio, *Vaga* & *Vagenſes* Plutarcho & Ptolomaeo, quibus pleraque *Salluſtii* antiqua Exemplaria accedunt. Item *Sugambri*, *Nongaea*, *Nonagria*, *Lygurgus* habent Libri veteres. Praeterea mutant C & Qu. ut *Arquus*, *Oquulus* pro Arcus, Oculus, Priſcianus. Viciſſim *Anticus*, *Eculus* pro Antiquus, Equulus ſcripti Libri. *Quum* vel *Quom* ſcribi indicat Quintilianus, qui velut frigidam notat, quae ſit a multis tradita Differentia, ut cum ſignificaret Tempus, Q; cum autem Cauſſam vel Conjunctionem, C acciperet. *Quoi* pro Cui paullo ante *Quintiliani* aetatem, ut diſtingueretur a Nominativo Qui, ſcribebatur, ut Virgilius Lib. III. Georgicor.

Qui non dictus Hylas.

Sic illud Terentii in Andria.

Qui mihi expurgandus eſt,

pro Cui, annotat Donatus. *Quae* ratio ſcribendi opinor induxit *Servium Grammaticum*, ut Nominativum *Qui* pro Cui, vel Quoi perperam acciperet, in illo Virgilii Ecloga IV.

Qui non riſere Parentes.

Delicia tignum, Feſtus, *Deliquiae* Vitruvius Lib IV. *Querquera* febris, Lucilius, *Quercera* Gellius Lib. XX. *Cotidie* non Quotidie, licet originem habeat a quoto die, ſcribunt

bunt Quintilianus & Victorinus. *Stercilinium* pro Sterquilinium habent Libri veteres Catonis de Re Rustica, & Terentii in Phormione. Quibus consentiunt Pandectae Florentinae. *Inseco* & *Insequo*, id est, dicendo praeëo, & sequentem verba duco. Ennius, Livius Andronicus, & Cato, ut disputat Gellius Lib. XVIII. *Hujusce* & *Hujusque* promiscue olim scribebant, etsi Victorinus ista significatione distinguit. Hinc eadem *Fortuna hujusce diei* apud Plinium Lib. XXXIV. & *Fortuna hujusque diei* apud Ciceronem Lib. II. de *Legibus*; & Victorem de *Regionibus* Urbis: VICUS HUJUSQUE DIEI FORT. AED. Sic D & L ut *Dacruma* Lacruma, *Dautia* Lautia, *Fidius* Filius, *Reduvia* Reluvia, aliaque id genus, de quibus praeter Festum, *Victorinus* his verbis: *Novensiles sive per L, sive per D scribendum. Communionem enim habent hae Litterae apud antiquos, ut* Dinguam *Linguam*, *&* Dacrimas *Lacrimas* & *Capitodium Capitolium*, *& Sella a* Sede, *Olere ab* Odore. *Melicae* Gallinae appellantur, quae Medicae a Media insula dici debebant, autore Varrone & Columella. *Delicare* pro Dedicare, & *Delicatus* pro Dedicatus, sive Consecratus, *Impelimenta* Impedimenta, *Cassilem* Cassidem, Festus. D & R ut *Apor*, vel *Apur*, pro Apud, idem, & Victorinus. *Medidies* Meridies, Varro Lib. IV. de Lingua Lat. In Lege *Numae*: JOVI FEDETRIO BOVIM CAEDITO. *Monerulae* pro Monedulae. Plautus in Captivis:

Aut Monerulae, *aut Anates*, *aut Coturnices dantur.*

Arvectum Advectum, Cato de Re Rustica. *Arcedo* pro Accedo. Turpilius in Boëthuntibus:

Qui *verba venatur mea*, *Pestis arcedat*, *& sermonem hinc sublegat.*

Arfero Adfero, unde *Arferica aqua*, *quae in sacris inferorum adferebatur*, Festus. Similiter *Arvenio*, *Arvento*, *Arfari*, ut notat Prisc. Lib. I. *Antiquissimi vero*, inquit, *pro* AD, AR, *ponebant*, Arvenas, Arventores, Arvocatos, Arfines, Arvolare, Arfari *dicentes*, pro *Advenas*, *Adventores*, *Advocatos*, *Adfines*, *Advolare*, *Adfari*. D & T, ut *Andruare* & *Antruare*, id est Circumflectere; *Drua* & *Trua* Cochlear, quo olla commovetur, Festus: & maxime in fine Dictionum, ut *Apud* & *Aput*, *Ad* & *At*, *Quod* & *Quot*, *Quodannis* & *Quotannis*, *Sed* & *Set*, *Haud* & *Haut*: quae etiam nunc in optimis & vetustissimis Libris promiscue scripta reperiuntur. Id quod videtur confirmare Quintilianus Libr. I. ubi notat, quosdam frigide observare ut *Ad*, cum esset Praepositio, D Litteram; cum autem Conjunctio T acciperet, Quam tamen Differentiam sequendam praecipit Victorinus, & similem tradit inter *Haud*, & *Haut*: *Haut*, inquit, *D Litteram conservat*, *si sequens vocabulum incipiat a Vocali*, *ut*, Haud aliter *minor*, *&* Haud equidem: *at cum Verbum a Consonante incipit*, *D perdit*, *& T inducit*, *ut* Haut dudum *&* Haut multum. F & C, ut *Ecfero* Effero, *Ecfari* Effari apud Plautum saepe, & Lucilium Lib. XXVI.

Neu Mysteria ecferres foras.

F & H, ut *Forda* & *Horda* Bos praegnans, a quo *Fordicida* & *Hordicidia* Sacra, Varro, Idem *Foedus*, *Folus*, *Fostis*, *Fostia*, *Fircus*, pro Hoedus, Holus, Hostis, Hostia, Hircus, idem Festus. *Hanula* pro Fanula, parva Delubra idem; *Hortes* pro Fortes, Isidorus. F & R, ut *Sufflamen*, & *Suffranen*, *Conflages* Loca, in quae diversi confluunt Venti, Festus. *Confrages*, Isidorus. Hinc in Versu Plauti in Curculione legit Festus *Clupeatum Elephantum machaera dirigit;* Nonius autem *diligit*: ubi tamen nunc melius est *deficit*. G & N, de quarum communione ita Varro Lib. I. de Lingua Lat. *Aggulus*, *Aggens*, *Agguilla*, *Iggerunt*, in ejusmodi *Graeci* & *Attius* noster binam G scribunt, alii N & G quod in hoc veritatem facile videre non est. Similiter *Agceps* & *Agcora*, Ita *Stagneum* pro Stanneo Plaut. apud Festum:

Murraticam autem video in vasis stagneis.

Scribonius Largus: Pixide *stagnea*, Vase *stagneo*. Ulpianus D. ad Legem Cornel. de Falsis: *Ne quis numeros* stagneos, *plumbeos emere vendere dolo malo velit*. L & N, ut Lympha *Nympha*, Lingua, *Ningua*, unde Ninguosi Garruli, Glossae Isidori. Luscitiosus & *Nuscitiosus*, qui interdiu parum videt, Festus. L & R, ut Palilia & *Parilia* Sacra, Proeliaris & *Proelialis* Dies, Latiaris & *Latialis* Juppiter; *Pellicio* Perlicio, Velius Longus; Perlego *Pellego*, Terentius Scaurus in Versu Virgilii:

Pellegerent *oculis.* — — —

Agonalia Agonaria Sacra, Glossae; *Mortualia* Plaut. in Asinaria:

Haec sunt non nugae. Non enim mortualia:

Mortuaria Gellius Lib. XVIII. *Vos Philosophi mera estis*, *ut* Cato *ait*, Mortuaria *glossaria*. *Imperia* pro *Impelia*, sive *Impilia*, scribitur in Libris *Pandectarum* ex *Pauli* ad Sabinum 4. *Lecti etiam inargentati*, culcitrae, *totalia*, imperia, *Vasa aquaria*. L & T, ut *Thetis Dea Graece*, Ennius *Thelis*,

Dea Thelis *ei mater.*

M transire in N adnotat Priscianus Lib. I. maxime sequentibus Litteris D. T. C. Q. ut Tam, *Tandem*, *Tantum*, *Tantundem*, Idem *Identidem*, Num, *Nuncubi*. Contra *Muginor*, pro *Luginor*, id est Nugor. Varro: *Dum ista* muginamur *pluribus horis vivimus*. M & S mutant in fine Dictionum, ut *Demus* pro Demum, Livius Poëta, teste Festo, *Seorsus* pro Seorsum, Afranius apud Carisium, *Prorsum* pro Prorsus. Idem in Emancipato:

Vetuit me sine mercede prorsum paucies
Remeare in ludum.

N & R, ut *Architectores* pro Architectones, *Strigores* pro Strigones, homines magnarum virium, Festus. Item *Extrarius* & Extraneus, *Praecidarius* & Praecidaneus, *Proletarius* & Proletaneus, *Vicarius* & Vicaneus, *Praesentarius* & Praesentaneus, quae eadem esse, & nihil omnino differre monui Lib. II. De Differentiis Verborum. N & S migrant fere in fine Graecarum Dictionum, ut *Aris* Arin, *Eleusis* Eleusin, *Delphis* Delphin, *Minos* Minon, & similia, quae Priscianus observavit. R & S, ut *Comperce* pro Compesce, Festus; *Quaere* pro Quaese. Plautus in Menaechmis:

Quaere meum Patrem, tecum simul ut veniat ad me:

Nisi quis hic malit *quaese;* uti in Bacchidibus:

Mirum est, me ut redeam te opere tanto quaesere.

Contra *Esit*, vel *Escit*, *Obesit*, *Superescit*, pro Erit, Oberit, Supererit, Festus, in XXII. Tabulis: SI MORBUS AEVITASVE VITIUM ESIT; & QUOI AURODENTES VINCTI ESUNT. Ennius in Annalibus:

Dum quidem unus homo Romae *toga* superescit.

Lucretius Lib. I.

Ergo rerum inter summam minimamque quid escit.

Auselii, *Papisii*, *Valesii*, antiquitus nominati, qui postea Aurelii, Papirii, Valerii, de quibus Cicero in Epistola ad Paetum. Varro Lib. VI. de Lingua Lat. *In quo Antiqui dicebant* S, *nunc dicunt* R, *ut in* Carmine Saliari sunt haec: *Cosculo*, *Dolosi*, *Eso*, *Post* melios *melior*, *Foedesum* Foederum, *Plusima plurima*, *Janitos Janitor*, Cato de Re Rustica: *Fundus melios erit.* Item *Amos*, *Colos*, *Mos*, *on* & similia Masculina nunc in OR finita. Plautus in Curculione:

Ejus amos *cupidam me huc prolicit.*

Clamos, Ennius Lib. XVII. Annal.

Tollitur in Coelum clamos *exortus utrimque.*

Colos, Varro in Prometheo: *Ex sanguinibus dolore evirescat* Colos. Sall. in Catilina: Colos *ejus exsanguis.*

Labos, *Odos*. Idem ibidem: *Igitur talibus viris non* labos *insolitus.* Terentius in Hecyra:

Aliquis objectus est labos.

Plautus in Captivis:

Quorum odos *subbasilicanos omnes abigit in forum.*

Idem in Curculione:

Naso odos *obsecutus est meo.*

Timos, *Vapos:* Naevius Lycurgo:

Jam ibi nos implicat advenientis timos.

Lucretius Lib. VI.

Permanat odos, *frigusque.*

S & H, ut *Huspicatur*, pro Suspicatur, Claudium Quadrigarium Lib. VII. *Annalium* dixisse observat *Diomedes*, qui mihi tamen de mendo suspectus est, & puto illum notare voluisse *Sospicatur* pro Suspicatur dictum, U in O versa. Rursus

Sos pro Hos dixit Ennius Lib. I. Annal.

Constitit inde loci propter sos *Dia Dearum.*

Et Lib. III.

Circum sosque *sunt magnae Gentes opulentae.*

Quibus in locis Festus *Sos*, pro Eos accipit. S & T ut *Adgretus*, *Exfutus*, pro Adgressus, Exfusus. Ennius. *Adgrettus fari. Merto* Merso, Lucretius Lib. V.

—— *contra nunc rerum copia mertat.*

Pulto & *Pultatio* pro Pulso & Pulsatio. Terent. in Heautontim. *Cesso* pultare *ostium.* Plaut. in Mostellaria: *Pultabo Heus.* Idem in Bacchidibus: *Quaenam istaec est* pultatio? *Ostentus*, *Tertus*, Ostensus, Tersus. Terentius in Phormione: *Ni mihi esset spes* ostenta. Varro Lib. III. Rerum divinar. *Salute* ostenta. Idem in Satyra Ἔγχω σε: Terta *nitet galea. Ipsipti*, vel *Ipsipte* Festus, & Glossae, quod Plautus in Cistellaria *Ipsipsus est.* S & X, ut *Nugas* pro Nugax, Carisius & Priscianus. Varro in Synephebo: *Quod si Actaeon occupasset & ipse prius suos canes comedisset, non* nugas *saltatoribus in theatro fieret. Adassint* pro Adaxint, Plautus in Aulularia:

Utinam me Dii adassint *ad suspendium.*

Ninsi

Ninsi pro Ninxi, Priscianus. X & C magnam habent adfinitatem. Unde ab *Illexit* fit illicium, autore Varrone Lib. VI. *Secus* pro Sexus neutri Generis, & unius Casus. Plautus in Rudente:

Virile Secus *nunquam ullum habuit.*

Sallust. Lib. II. Historiar. *Concurrentium undique virile & muliebre* Secus. Gellius Lib. III. *Quod ejus virile* Secus *futurum est.* Ausonius:

VESTA, CERES & JUNO, Secus *muliebre*, *sorores.*

Idem:

Nota Calidoniis *nuribus muliebre* Secus *Strix.*

Arnobius Lib. V. *In quo* Secus *virile*, *non solum homines ponunt.* Ammianus Marcellinus Lib XVI. Rerum gestarum: *Egressi promiscue virile & muliebre* Secus, *sine aetatis ullo discrimine*, *trucidabant.*

C A P U T IV.

De Litterarum in Dictionibus adjectione.

Ut autem Litteris commutatis, sic quoque iisdem adjectis, vel detractis multa Veteres variarunt. Cujus rei ignoratione plurima in optimorum Autorum Libris interpolata sunt. Et aliquando quidem Litterae appositae in initio Dictionum, ut *Stlocus* Locus, *Stlatus* Latus: Unde mansit *Stlata*, genus Navigii, quod plures Malos, aut Asseres habet. *Stlis* Lis, a quo nuncupati Decem viri Stlitibus judicandis, *Stritavus* Tritavus, *Scensa* Cena, *Sesopia* Esopia, Festus. *Scaelum* Caelum, in carmine Saliari: *Sed jam* Scaelo *candens aurora.* *Gnesco*, *Gnarro*, *Gnobilis*, *Gnavus*, *Gnatus*, quae in compositione nunc G. litteram servant, ut *ignosco*, *Ignarus*, *Ignobilis*, *Ignavus*, *Cognatus.* Quamvis *Cicero* aliter sentire videatur in Oratore, cum scribit; *Noti erant &* Navi, *&* Nari; *quibus cum In praeponi oporteret*, *dulcius visum est*, *Ignoti*, *Ignari dicere*, *quam veritas postulabat.* Cui consentit Festus, qui *Navus* in Ennio & Plauto agnoscit, ut etiam Libri veteres Sallustii in Jugurtha: *Imperata* navi *fecerant.* Interdum autem in medio Dictionum Litterae interpositae, ut C in *Frucmentum*, *Ferctum*, genus Sacrificii apud Catonem, *Forctis* in XII. Tabulis: NEXO SOLUTO FORCTI SANATIQUE ITEM JOUS ESTOD. *Dumecta*, *Escit*, pro Dumeta, Esit, sive, Erit, Festus. D in jungendis Verbis, *ut Mederga*, *Sederga*, *Tederga*: sicut est in *Redarguo*, *Redimo*, *Redamo.* Plautus in Asinaria: *Si quid* mederga *tu hodie falsum dixeris.* Idem in Epidi-

 co:

co : *Meus deliquisset* mederga. E, ut *Cereo* Creo , a quo forte CERES Dea appellata. Varro Lib. V. de Lingua Lat. *Cerno a cereo*, *id est creando*. *Trabes*, Ennius & Varro in Satyris: *Plebes* Cato & Sallustius ubique. *Arbiterium* pro Arbitrium saepe scribitur in *Pandectis Florentinis*, & in *Inscriptione Romana* : M. LARGIUS, M. F. POMPTINUS ARBITERIO LARDIAE FORTUNATAE UXORIS. *Dextera*, *Extera*, *Infera*, *Intera*, *Supera* , pro Dextra, Extra, Infra, Intra, Supra. In Libris Augurum: Intera *ea conrecione*. Cicero Arato :

> *Torvus draco serpit subter* superatque *retorquens*
> *Sese*, —— —— —— ——

Lucretius Lib. II.

> *Linquit enim* supera *tetri primordia viri*.

& aliis multis locis. I , ut *Audaciter*. Cicero pro Sex. Roscio , *multa scelerate*, *multa* audaciter, *multa improbe fecisti*. Seneca in Libro, Quare bonis Viris mala accidant: Audaciter *Veteranus cruorem suum spectat*. *Cavitum* , *Ducitum* , Plautus in Milite :

> *Opportune mihi* cavita *est haec Epistola*.

Idem in Truculento :

> Quia *te* adduciturum *huc dixeras*.

Ulpianus Lib. 45. ad Edictum : Ducitum *à Graeco*. *Favitum*, *Favitor*, quod tamen negat Carisius ulla Veterum autoritate, vel ratione dici. Plautus in Amphitr.

> *Sat habet* Favitorum *semper* , *qui recte facit*.

Idem ibidem :

> *Si cui favitores deligatos viderint*.

Lucilius Lib. XXIX.

> Favitorem *me tibi atque Amicum summum*.

Vacivus, *Vacivitas*, pro Vacuus, Vacuitas. Plautus in Casina :

> *Aures vacivae si sunt*.

Idem in Curculione :

> *Ita cum* vacivitate *venio lassi lactibus*.

Ca-

Calix, *Merix*, pro Calx, Merx, idem in Poenulo:

Quin prius disperibit faxo, quam unum calicem civerit.

Navita Nauta, praeter Poëtas Cato & alii. *Stribilita* genus Placentae, quod apud Catonem *Scriblita*. Plau-tus in Poenulo:

Nunc dum scribilitae *aestuant occurrite.*

Civitatium, *Haereditatium*, *Anuis*, *Victus*, & similes Genitivi: de quibus suo loco dicemus. M, ut *AEditimus* pro AEdituus, in quo ineptiunt *Grammatici*, qui hoc significatione discernunt. Varro Lib. I. de Re Rustica: *Rogatus ab* AEditumo, *ut dicere didicimus a Patribus nostris, ut corrigimur a recentibus urbanis ab AEdituo.*

N ut *Ferinunt: Nequinunt*, *Obinunt*, *Prodinunt*, *Redinunt*, pro Feriunt, Nequeunt, Obeunt, Prodeunt, Redeunt, Festus. *Thensaurus*, *vicensimus*, *Octogensimus*, *Totiens*, *Quotiens* habent Pandectae Florentinae: e quibus posteriora duo etiam in aliorum *Autorum* Libris veteribus perscripta exstant, atque ita scribenda esse monuerunt Caper & Victorinus Grammatici. *Pauciens* observat Festus Titinii Gemina: *Uxorem* pauciens *video.* P, ut *Ips*, *Quips*, pro Is, Quis, ut alibi annotavimus. R, ut *Laneus* Lanerus, *Querceus* Quercerus. S ante M, vel T, ut *Dusmosus*, *Casmenae*, *Cosmittere*, Varro & Festus, pro Dumosus, Camenae, Committere. Ennius Lib. I. Annal.

Musai, quas memorant Casmenas *esse* Latini.

Obstineo, *Obstrudo*, pro Obtineo, Obtrudo, in Carmine Saliari, *Sed jam caelo candens aurora* obstinet *suum patrem.* Plautus in Curculione: *Atque illud prius* obstrudamus. *Praestergeo* Praetergeo, idem in Pseudolo: *Vorsa* praesterga *strata, lautaque.* U, ut Duo Do, *Adduo*, *Creduo*, *Redduo*, *Venunduo*; Plautus, Terentius & Vetustiores omnes. *Anguina* pro Angina, Glossae; *Bovarium* pro Boarium, antiqua Inscriptio, IN FORO BOVARIO. *Nuculeus* Nucleus. Plautus in Casina:

Qui e nuce nuculeum *esse volt.*

Idem in Captivis:

Nuculeum *amisit*, *reliquit pigneri putamina.*

Nomenculator, *Figulinae*, *Secutio* pro Nomenclator, Figlinae, Sectio habent Pandectae Florentinae. *Lautumiae*, quas Cicero in Verrem. 7. & Festus dicunt Latumias, est in Pandectis & Seneca Lib. IX. Declam. & Controversiarum V. *Cum Reus rogaret, ut in* Lautumias *transferretur, Ne nunc, inquit, quemquam vestrum decipiat nomen* Latumiae, *illa animo meo non lauta res. Ninguo*, *Tinguo*, *Ungueo*, *Urgueo*

gueo, Varro Lib. VII. de Lingua Lat. *Et alia* urguent. Idem Lib. VIII. *Cum aliis vis* urguet. Virgilius Lib. III. Georgic.

Interea toto non secius aequore ninguit.

Et Lib. I. AEneidos:

Quid tamen Oceano properent se tinguere *soles.*

Idem ibidem: *In brevia & syrtes* urguet. Lucretius Lib. IV.

Unguit *amaracino, & foribus miser oscula figit:*

Quam Scripturam Verborum *Unguo* & *Tinguo* approbant Valerius Probus, & Caper Grammatici. *Duonum* pro Donum in Carmine *Cn. Martii* Vatis: *Quamvis noventium duonum* neginate, id est negate & repudiate donum, etiam eorum, quos noveritis. Aliquando vero in fine Dictionum Litterae adjectae, ut C in Pronominibus *Hic*, *Haec*, *Istaec*, pro Hi, Hae, Istae, de quibus infra. D in omnibus fere Vocibus vocali Littera finitis, tum maxime cum subsequentis Dictionis prima Littera est vocalis. Hinc *Estod*, *Habetod* in XII. Tabulis, & in Columna Duilii *Altod*, *marid:* de quo ita Quintilianus Lib. I. D. Latinis *veteribus plurimis in verbis in ultimo adjecta est, quod manifestum est etiam ex* Columna rostrata, *quae est* Duillio *in Foro posita. Med*, *Sed*, *Ted*, *Meritod*, & id genus alia Ennius & Plautus. E, ut *Lacte*, *Sale*, Ennius Lib. VII. Annal.

Coeruleum spumat sale conferta rate pulsum.

Cume, *Tame*, pro Cum, Tam, fuit in carmine Saliari, quod recitat Terentius Scaurus. *Virgiliae*, *Laërtiae*, & similes Vocativi Nominum secundi Ordinis; de quibus Priscianus Lib. VII. *Exemplare*, *Pugillare* & talia Neutra, quae hodie in AR desinunt. I ut *Sicuti*, *Uti*, *Veluti* Ennius, Cato, & Sallustius fere semper usurpant. N, ut *Atquin*, *Caeteroquin*, pro Atqui, Ceteroqui in optimis Libris Pandectarum aliquoties occurrit. Huc pertinet geminatio Vocalium, quam etiam Quintilianus notavit, cum scilicet Vocalem producendam vetustissimi geminarent tam in fine, quam medio Dictionum, ut *Feelix*, *Virtuus* in Numismatis, *Eijus*, *Eii*, *Reii*, *Habuvit*, *Fluvit* in libris antiquis exstat. De quo ita Priscian. Lib. I. *Ut Majus*, *Pejus*, *Ejus*, *in quo loco Antiqui solebant geminare eandem I. Litteram, & Maijus*, *Peijus*, *Eijus scribere*, *quod non aliter pronuntiari posset*, *quam si cum superiore Syllaba prior I, cum sequente altera proferretur*, *ut Peijus*, *Eijus*, *Maijus: & duo II pro duobus Consonantibus accipiebant. Nam quamvis I sic Consonans in eadem Syllaba geminata jungi non posset*, *ergo non aliter*, *quam Tellus*, *Mannus proferri debuit. Unde* Pompeji *quoque Genitivum per tria I Antiqui scribebant, quorum duo superiora loco Consonantium accipiebant*, *ut si dicas* Pompeji *Nam tribus III junctis*, *qualis possit Syllaba pronuntiari?* Quod *Caesari*, doctissimo artis Grammaticae, placitum a *Victore* quoque in Arte Grammatica comprobatur, Sic *Eii*, *Reii*, Plaut.

Plaut. in Casina:

Senex hic Maritus habitat, Eii est Filius.

Et mox: *Est eii quidam servus.* Item in Prologo Militis:

Magnai reii publicai gratia,

Lucretius Lib. I.

—— —— *Praeterea reii quae Corpora mittere possit.*

Idem Lib. V.

Nam primum quidquid fulgoris disperit eii,

Idem ibidem:

—— —— *via, qua munita fideii.*

Fuvit, Fluvit, Fluvidus, Habuvit. Plaut. in Poenulo:

Quo genere gnata, qui Parentes fuverint.

Idem in Asinaria:

Tot reddat spurcas, quot puras habuverit.

Lucretius Lib. II.

Sed quod amara vides eadem quae fluvida constant:

& alibi saepius.

CAPUT V.

De Litterarum in Dictionibus Detractione.

Rursus Litterae omissae & abjectae in initio, vel medio Dictionum, & maxime Consonantes, quas Veteres non geminasse, Grammatici monuerunt, ut *Anus*, *Fesus*, *Oli*, *Tera*, pro Annus, Festus, Illi, Terra. A, ut *Cludio*, *Clusus*, non modo Antiquiores, sed etiam Seneca in Epistolis frequenter usurpat. *Defrudo*, praeter Plautum in Asinaria, & Terentium in Adelphis ac Phormione, etiam Paulus

JC. Lib. IV. Quaestionum: *Ne commodo dotis* defrudetur. *Quod* pro Quoad, Terent. in Eunucho;

Munus nostrum ornato verbis, quod *poteris.*

Id. ibidem:

Istum aemulum, quod *poteris*, *ab ea pellito.*

Cicero Lib. XII. ad Atticum: *Aut ego ad te totus, aut tu ad me*, quod *licebit.* Gellius Lib. XII. *Hominem postea*, quod *Capillus adolesceret, domo continuit.* E, ut *Am*, pro Eam. Lucret. Lib. III.

Corpore qui nostro rarus magis am *cohibessit.*

Ulpianus Lib. XVIII. ad Legem Juliam & Papiam: *Si totam* am *partem, ex qua quis Heres institutus est.* Quo tamen loco suspicor illud *Am* negligentia Librarii repetitum ex postrema Syllaba praecedentis Dictionis. *Audibam*, *Custodibam*, *Lenibam* & similia, de quibus infra. H in principio Dictionum: ut *Allex* pro Hallex, Festus, *Ei* pro Hei, in Libris antiquis Plauti in Casina: Ei ei; *foetet tuus mihi sermo.* *Em* pro Hem, Terentius in Eunucho: *Amo* em. Et: Em *Eunuchum tibi.* In Adelphis: Em *tibi rescivit rem omnem.* Varronis Lib. de Re Rustica: Em, *quin adsum*; Ciceronis Lib. XIII. Epistolar. Em *hîc ille est de illis maxime.* Aut post Consonantes, ut Cicero & Quintilianus, itemque veteres Grammatici testantur. Unde etiam nunc *Broccus*, *Graecus*, *Pilippus*, *Triumpus*, *Tropaeum* retinent Nummi & Marmora, atque etiam plerique atiqui Libri. I, ut *Caldus* usurpant Veteres omnes, *Frigdus*, *Ardus.* Attius in Annalibus:

— — — *ut quam frigidissimus alvus.*

Lucilius Lib. VIII. Satyrar.

Sallere muraenas, *mercem in* frigidaria *ferre.*

Idem Lib. XXVII.

Ardum, *miserrimum atque in felix lignum* Sambucum *vocant.*

Cante, pro Canite, fuit in Carmine Saliari:

Divom exta cante, *divom Deo supplice* cante.

Lamna, Lamina, Horatius Lib. II. Carmin.

Abdito terris, inimicae lamnae.

Ulpianus ad Sabinum XLIV. *Quod neque in massa neque in* lamna.

Mna

Mna Mina, Plautus in Asinaria:

Viginti argenti commodas mnas.

Idem in Curculione:

Triginta mnis *vestem*, *aurum.*

Poenulo: *Si ego* mnam *non ultus fuero.* *Subus* pro Suibus, Varro Lib. I. de Re Rustica: *Ita Bubus ac* Subus, *ut fiant pingues.* Idem Lib. II. *De* Subus, *nemini ignotum.* Lucretius Lib. VI.

— *setigeris* subus *acre venenum est*,

& mox:

— — subus *haec jucunda videtur.*

Depostus, *Repostus.* Poëtae crebro usurpant, in quibus Grammatici volunt esse Syncopen. M, ut *Tympanum*, *Typanum*, Glossae. N, ut *Pago*, *Tago*, *Attigo*, *Contigo*, Pacuv. in Teucro:

— — *ut ego si quisquam me* tagit.

Plautus in Bacchidibus:

Ne attigas *Puerum ista caussa.*

Apulejus Lib. IX. Metamorphos. *Inchoatum gustum extremis labiis* contigebat *Adolescens.* Sic *Piso.* Varro Lib. I. de Re Rustica: *Ut in pistrino* pisetur *ac torreatur.* Idem Lib. IV. de Lingua Lat. *Pilum*, *quod eo far* pisunt. *Fros.* Idem Lib. XV. Antiquitat. humanar. *Fros*, *Foenum*, *Messis.* Et Lib. I. de Re Rustica: *Unde* fros *ovibus & bubus fiet:* Virgilius Lib. II. Georgic.

— Fros *tenera imprudensque laborum.*

Columa pro Columna, teste Quintiliano. Unde *Columen* & *Columella* forte dicta sunt. *Tondes*, *Prasus*, *Praegnas*, *Mesis* & similia retinent veteres Libri Varronis & aliorum Scriptorum, abjecta N inter Vocalem & S Litteram, eaque Veteres promiscue sic pronunciasse testantur Grammatici, & manet vestigium in eo, quod scribitur *Cos*, id est Consul. R, ut *Susum*, *Deosum*, *Rusum*, *Prosum*, Cato de Re Rustica: *Ita subducito* susum *animam.* Varro Lib. I. de Re Rustica: *Qui colunt* deosum, *magis AEstate laborant*, *qui* susum, *magis Hieme.* Idem Lib. IV. de Lingua Lat. *Clivus proximus ad* FLORE susum *versus.* Catullus?

Animo aestuante rusum *deditum ad vada tetulit.*

Afranus in Emancipato :

Vetuit me sine mercede prosum *pauciens remeare in ludum.*

Paulus Lib. II. de Adulteriis : *A Patre*, *Avo*, *Proavo & ceteris* susum *versus*, T, ut *Pacio* Pactio, *Dubio* Dubito, Festus. U, ut *Sis*, *Sos* & *Sas*, pro Suis, Suos & Suas, *Em*, vel *Im*, pro *Eum*, ut infra, de *Pronominibus*, dicemus. *Alis*, *Alid*, pro Alius, Aliud, a quo *Aliter* Adverbium formari censet Priscianus, & *Alimodi* pro Aliusmodi, Festus. Sallust. in Catilina : Alis *alibi stantes*. Catullus de Coma *Berenices* :

Conjugium, quo non fortior ausit alis.

Lucretius Lib. I.

Quando alid *ex alio reficit Natura.*

Et Lib. II.

Sic alid *ex alio nunquam desistet oriri.*

Idem Lib. V.

Sic alid *ex alio peperit discordia tristis.*

Savior & Savium, pro Suavior & Suavium constanter retinent Libri Veteres Plauti, Terentii aliorumque, & *Savillum*, genus operis pistorii a Suavitate apud Catonem. *Dissavior* M. T. Cicero ad Tironem : *Etiamsi te veniens in medio foro videro*, dissaviabor. *Circlus*, *Oraclum*, *Periclum*, *Seclum*, *Hercle*, *Singulariter*, & id genus alia exstant apud *Poëtas* : quae metri caussa ita contracta volunt *Grammatici* ; cum tamen in soluta quoque Oratione inveniantur pleraque, ut *Tablinum*, *Figlinae*, *Triblae* apud Catonem. *Surcli* Varro Lib I. de Re Rustica : *Quod ex arbore per* surclos *defertur in terram.* *Seclum* Cicero ad Atticum. *Promiscus*, a quo Adverbium *Promisce* & *Promiscam*, de quo infra. Gellius Lib. II. *Varia* Promiscaque *& non necessaria.* Idem Lib. VI. *Ut promisce dici solet.* Et alibi saepius. In fine Dictionum Litterae abjectae, ut C, *Isti'* pro *Istic*. Afranius in Consobrinis :

Hem isti' *parentum est vita vilis*, liberis
Ubi malunt metui, quam vereri se a suis.

Illi', pro illic, saepe apud Plautum. Turpilius in Canephoro :

Haud facile est venire illi', *ubi ipsa est Sapientia.*

T.

Terentius in Hecyra:

Illi' *ubi sum absidua.*

Idem in Phormione:

Interea dum sedemus illi'.

Varro Lib. I. Hebdomadon: *Quod* illi' *Jotae mortuo faciunt sacra.* Lucretius Lib. I.

Illi' *cum videant Solem.*

Coelius ad Ciceronem: *Domitium quemdam nobilem* illi'. E in Adverbiis hac Littera desinentibus, ut *Volup*, *Facul*, *Difficul* pro Volupe, Facile, Difficile. H, ut *Pro*, loco Proh. Salluft. in Catilina: *Pro Deum atque Hominum fidem.* Cicero in Oeconomico: *Pro Deum immortalium*, I in Dativis quartae Declinationis. *Luxu*, *Victu*, *Sumtu*; & in Genitivis quintae Declinationis, ut *Die*, *Facie.* Item in Genitivis Nominum secundi Ordinis, quae geminatam Litteram I habent, ut *Oti*, *Peculi*, *Pecuari*, *Tuguri*: de quibus omnibus infra suo loco dicemus. M in Verbis, quae ipso M finiuntur sequente Vocali ut *Secundo* pro Secundum. Varro Lib. II. de Re Rustica: Secundo *ea cum jam pasci possint.* *Visu iri* Cicero Lib. I. Officior. *Se beneficos in suos amicos* visu iri. *Datu iri*, *Creditu iri*, *Debitu iri*, *Traditu iri* in Libris *Jurisconsultorum.* N abjiciunt Latini in *Graecis* Dictionibus, ut *Antipho*, *Dorco*, *Meto*, *Xeno*; ad eundemque modum plurima, quae Priscianus observavit. *Laco* Horatius in Epod *aut fulvus* Laco. S., ut *Qui*, *Aliqui*, *Siqui*, *Nequi.* Terentius in Phormione: Qui *nominat mn.* Cicero: *Nisi* qui, *ut scis*, Parthicus *casus accesserit* Idem Lib. III. Officior. *Nisi* aliqui *casus consilium ejus praevenisset.* Varro Lib. II. de Re Rustica: *Ne* qui *porcellus a matre opprimatur.* Idem in Lege Maenia: *Si qui patrinm majorem parentem exstinguit.* Item Nominativi Graeci in As; *Aenea*, *Pausania*, & Genitivi in Is ut *Ogygi*, *Persi*: de quibus infra. *Mehercule* maluit *Cicero* dicere, quam Mehercules, ut ipse testatur in Oratore his verbis: *Pomeridianas quadrigas*, *quam postmeridianas*, *libentius dixerim*, & Mehercule *quam Mehercules* Et ita ad Caelium: *Mihi*, Mehercule *magnae curae est.* Quamvis in Varr. *Mehercules* bis duxit, & in Catil. & pro Plancio: Pro Amerino autem & in Bruto *Hercules.* *Ambo*, *Duo* Accusativo Casu. Teren. in Andr. Ambo *opportune vos volo.* Idem in Adelphis: *Tu illos* duo *olim pro re tollebas tua.* Plaut. in Amphitr.

— — *Puer* ambo *anguis enecat.*

Et in Epidico:

Quae Senes duo *docte ludificetur.*

Idem in Pſeudolo : *Lanios inde accerſam duo.* Lucilius:

> *Hunc pontes* TIBERINOS duo *inter captus catillo.*

Cato de Re Ruſtica : *Eo calcem cribro ſecretum indito alte digitos* duo. Varro Lib. I. de Re Ruſtica : Duo *Villicos & duas Villicas.* Idem Lib. II. *Satis eſſe* duo, *& id Marem & Foeminam.* Cicero Gallo : *Praeter nos* duo *loquitur iſto modo nemo.* Id ad Q. Fratrem : Duo *Myſos inſuiſſes in culeum.* Virg. in Bucolicis:

> *Craterasque* duo *ſtatuunt.*

Id ibidem:

> *Nam ſaepe ſenex ſpe carminis* ambo
> *Luſerat.*

Et Lib. IV. Georgicor.

> *Verum ubi ductores acie revocaverit* ambo.

CAPUT VI.

De Syllabarum in Dictionibus Adjectione.

Eadem varietas & mutatio in Syllabis, quibus adjectis, vel detractis pleraſque Dictiones producebant, alias contrahebant ; idque interdum in principio, ut cum *Du* ponebant loco *B*, ut *Duis* Bis, a quo *Duicenſus* Bis Cenſus, *Duidens* Bidens Hoſtia, *Duonus Cerus* id eſt, Creator bonus, *Duellum*, Bellum, *Duellicus*, Bellicus, *Duellator*, Bellator, Plautus in Captivis & Epidico, & Lucretius Lib. II.

> —— —— *Equorum duellica proles,*

Duillii, Billii in Hiſtoria *Romana* nobiles, de quibus Cicero in Oratore his verbis: *Quid vero licentius, quam quod* Hominum *etiam* Nomina *contrahebant, quae eſſent aptiora ? Nam ut* Duellum *Bellum*, Duis *Bis* : *ſic* Duilium *eum, qui* Poenos *claſſe devicit*, Bilium *nominaverunt, cum ſuperiores appellati eſſent ſemper Duilii.* Aliquando Syllabas interponebant in medio Dictionum, ut *Aeviternus* Aeternus. Varro in Pſeudoneo : *Per aeviternam Hominum domum Tellurem. Aucipes, Praecipes, Principes*, de quibus Priſcianus. *Antidea* Antea. Liv. Lib. XXXII. *Si* antidea *Senatus* Po-

Populusque jusserit fieri. Interidea, Interea, Glossae *Indoteridea* ἐν τῷ μεταξύ. *Postidea* Postea, Plautus in Aulularia:

Nunc, quod profectus sum ibo postidea *domum.*

Idem in Casina:

Postidea *rursum denuo*,

& alibi non raro. Terent. in Hecyra:

Quid faciundum fortasse sit postidea.

Boverum, *Suerum*, pro Boum, Suum. Cato de Re Rust. *Quot juga Boverum. Calim* Clam, Festus. *Coquin*, *Natino*, *Negino* pro Coquo, Nato, Nego, Plaut. in Aulularia: *Veni in* Bacchinal coquinatum. Cn. Marcius:

Quamvis noventium duonum neginate.

Divitior Divitissimus, pro Ditior Ditissimus. Plautus in Aulularia:

Qui me est divitior ?

Idem in Pseudolo:

—— —— *Namque hinc numquam eris nummo* divitior.

Terentius in Phormione:

Semper aliquid addant divitioribus.

Cicero Lib. II. de Officiis: *Nam Mamerco homini* divitissimo. Idem in Paradoxis: *Ita* divitissimus *habendus sit*. Lucretius Lib. V.

Divitioris *enim sectam plerumque sequuntur.*

Cornelius Nepos in Vita Phocionis; *Fuit enim perpetuo pauper, cum* divitissimus *esse posset. Dubienus*, *Socienus*, pro Dubius, Socius, Festus, & Plautus in Amphitruone & Aulularia: *illi* socienn. *tuo. Fruinor* Fruor, à quo *Fruniscor* & *Frunitum* Catonem dixisse notat Festus. *Gnaruris* Gnarus, Plaut. in Mostellaria: *Simul gnarures vos volo esse.* Arnobius Lib. II. *Cur esse dicatis in aliis praeceptionibus* gnarures. Ausonius:

Non cultor instans, non arator gnaruris.

Itiner Iter, frequens apud veteres Poëtas; quorum testimonia recitant Priscianus & Nonius, *Mavolo* Malo Plautus saepe, & Terentius in Hecyra:

Po-

Potissum ex potis & sum,

& inde *potesse*, quod nos contracte Possum & Posse. Ennius:

Spero si speres, quidquam prodesse potissunt.

Lucilius Lib. I. Satyrarum p. 152.

Quo pacto Populum atque Urbem servare potissit
Amplius Romanam.

Plaut. in Aulularia:

Censen' talentum magnum exorari potesse.

Ter. in Eunucho: *Sed nihil* potesse. Lucret. Lib. I.

Quod si forte ulla credunt ratione potesse.

Item Lib. II.

Neve putes aeterna penes residere potesse.

Praehibeo Praebeo, Plaut. in Menaechmis:

Moelitum praehibeo

Id. ibid.

Ancillas, penum recte praehibet.

Et in Mercatore:

Si praehibuerit palam.

Speres Spes, Ennius, Varro & alii. *Tamenetsi* Tametsi, Ennius Lib. IV. Annalium:

At Romanus homo tamenetsi *res bene gesta est.*

Plautus in Milite:

Tamenetsi *istuc mihi acerbum est.*

Terent. in Andria:

Tamenetsi *hoc verum est.*

Catullus,

Quae tamenetsi *uno non est contenta* Catullo.

Cic. Lib. V. ad Attic. *Nos*, tamenetsi *hoc te ex aliis audire malo*, & Lib. XII. Tamenetsi *continuo congressuri sumus.* Et ad Planc. *Sed* tamenetsi *antea scripsi, quae existimavi scribi oportere.* Idem in Verrem: Tamenetsi *animo aequo provincia tulisset.* Caesar Lib. VII. de Bello Gallico: *Quae* tamenetsi *Caesar intelligebat.* Id. ib. *Ac* tamenetsi *dextris exertis animadvertebantur.* Ulpian. ad Edictum XXIX. *Interdum* tamenetsi *Senatusconsulto locus sit; tamen in alium datur actio.* Idem Lib. XII. *Interdum* tamenetsi *scientia noceat; tamen restitutio facienda est. Totondi, Sciscidi, Concucurri, Praecucurri*; Idem *Posivi, Reposivi* & similia Praeterita, de quibus Priscianus. Varro in Satyra Κενοδοξία:

Huc aucupatum concurristis domo.

Cato de Re Rustica: *Ita in Legibus* posiverunt. Plautus in Asinaria:

Quin pol si reposivi *remum sola ego in casteria.*

Quin etiam in fine Dictionum Syllabas adjiciebant, sicuti cum Monosyllabas Voces geminabant, vel cum Particulas quasdam, Monosyllabas apponebant. Geminatae Voces reperiuntur minus tritae, *Quiqui, Quaeque, Quodquod*, pro Qui, Quae, Quod. Africanus:

Quodquod *quibo boni.*

Plautus in Persa:

Si eveniunt, quaeque exopto.

Idem in Casina:

Quiqui uti veniant.

Cicero Lib. II. de Finibus; *Omnes quiqui sine dolore sunt.* Varro Lib. II. de Re Rustica: *Is ita appellatur, quiqui admittit. Quidquid* pro Quidque, ut *Quisquis* pro Quisque; Cicero in Torquato: *Quocunque in loco* quisquis *est.* Idem Lib. V. Tusculanar. Qu. *Ut* quidquid *objectum est.* & Orat. IV. in Verrem: *Ita adorabantur omnia, ut, ubi* quidquid *esset, aliqua ratione invenirent.* Plautus in Trinummo:

Sin unum quidquid *sigillatim & placide perconctabere.*

Lucretius Lib. II.

Inque suos quidquid *rursus revocare meatus:*

Et alibi frequenter. *Quotquot* pro Quot. Varro Lib. IV. de Lingua Lat. *Fundati* quotquot *annis.* Idem ibidem: *Sacra quotquot mensibus feruntur in arcem* Et Lib. VIII. *Quotquot annis eodem modo exoritur.* Et Lib. III. de Re Rustica. *Pastorem columbaria quotquot mensibus cebro oportet evertere.* Gellius Lib. VI. *Ut* Carthagienses *quotquot annis darent Populos* Romano *certum pondus argenti puri puti.* Particulae Monosyllabae Dictionibus appositae reperierunt AN, ut *Fortassean.* Attius in Antenoridis:

Fortassean *sin, quos hic non mertat metus.*

Sisenna Lib. III. *Quod* fortassean *ex voluntate sua summa claritudine celeriter confecissent.* Varro Lib. IV. de Lingua Lat. Fortassean *ab eo quatuor.* Idem Lib. III. de Re Rustica: Fortassean *tecum duceret serram.* Idem ibidem: *Hoc dico, quod* fortassean *tibi satis sit.* Gellius Lib. II. Fortassean *auxilii petendi caussa.* Et Lib. XVII. Processit autem *argutatori isti* forrassean *reprehensio.* Id. Lib. IX. *Ac* fortassean *de quadrigis veterum autoritas concessero.* Apulejus Lib. I. Apolog. *Et* fortassean *praeacute reperiisse vobis videbamini.* Idem de Deo Socratis: Fortassean *inter* Graecos *praelio cognitos.* Tertull. de Anima: Fortassean *& de corpore, & valetudine aliquid accedat.* Idem de Pallio: *Quingenariam promulsidem supra scriptis* fortassean *mensis necessariam.* CUM, ut *Donicum*, pro Donec, Cato, Plautus & alii. *Mecum, Tecum*, pro Me, Te. Plautus in Asinaria;

Hoc jube petere atque orare mecum.

Idem in Casina: *Si is* mecum *oraret.* Idem ibid.

Atque ego censui abs te posse hoc mecum *impetrare.*

Et in Curculione: Tecum *oro & quaeso.* Terent. in Hecyra: *Quamobrem* tecum *orabam.* Id. ibid. *Egi atque oravi* tecum; *uxorem ut duceres.* Gellius Lib. XX. *Sed quaeso* tecum *tamen digrediare paulisper e curriculis istis.* DE, ut Quamde Quam, Ennius apud Festum, & Lucretius Lib. I.

Quande GRAJUS *inter* GRAJOS, *qui vera requirunt.*

Ende, vel *Endo*, aut *Indu* pro In, quorum usus frequens Vetustissimus fuit, & seorsim ut Ennius Lib. VII. Annal.

Con-

Consilio Endo foro lato sauctoque Senatu.

Et Lib. XVII. *Endo mari magno*: Et in Compositione, ut *Endogredi*, *Indopediri*, *Induperator*, & similia, quae apud Lucret. & alios ita frequenter leguntur, ut nemini ignota esse possint. DUM, ut *Sedum*, pro Sed, autore Carisio. *Agedum*, *Etiamdum*, *Nequedum*, *Primumdum*, *Hicdum*. *Quidum* apud Plautum & Comicos. Nam: ut *Quianam* Ennius, & Naevius apud Festum, e quibus & sumsit Virgilius Lib. V. & X. AEneid. *Nummam* apud Plautum in Amphitruone, & alibi. Varro in Agathone:

Nummam caelatus in manu dextra scyphus?

NE & NI, ut *Quippini* pro Quippe, Plautus frequenter; *Quiane* Virgilius Lib. IV. AEneidos:

— *Quiane auxilio juvat ante levatos.*

CAPUT VII.

De Syllabarum in dictionibus Detractione.

Vice versa Syllabas Antiqui abjiciebant, vel in *Principio* Dictionum, ut *Rabo*, pro Arrabo. Plautus in Mostellaria: *Fructus*, pro Usufructus. Idem in Casina: *Sed meus* fructus *est prior*. *Jurandum*, pro Jusjurandum, idem in Cistellaria:

Abi quaerere ubi tuo Jurando *satis sit subsidii.*

Terentius in Andria:

Quia si forte opus sit ad horum Jurandum mihi.

Vel in *Medio* Dictionum, *ut Apiscor* pro Adipiscor. Plautus in Epidico: *sine me hominem* apisci. Sisenna Lib. III. Historiar. *Itaque postero die Legatus* Iguvium *redeuntes apiscitur*. Lucretius Lib. I.

Nec ratione animi quam quisquam possit apisci.

Tacitus Lib. III. Annal. *Praebuit Juveni materiam* apiscendi *honoris*, & Lib. VI. *Dum dominationis apisceretur*. Idem Lib. IV. Historiar. *Intus summa* apiscendi *libido. Cuimodi*, *Cujusquemodi*, *Cujusque*, pro Cujusmodi. Cujusmodicunque, Cujuscunque, Gellius Lib. XII. *Ea res cuimodi sit*. Idem Lib. IX. *Demus*, inquit,

huic aliquid aeris, cujusquemodi est. Et Lib. II. *Non necessaria rerum cujusquemodi plurimarum & cogitatione, & petitione.* Cicero pro Flacco: *Tabulae illae ipsae, cujusquemodi sint, proferuntur,* Lucretius Lib. IV.

Et cujusquemodi formarum vertere in ora.

Ulpianus de liberali Caussa: *Cujusque sit aetatis, qui emptus est. Damnas,* pro Damnatus, Vox propria in Formulis Legatorum: *ut* Haeres dare *damnas* esto, & in Legibus atque Senatusconsultis, ut in Lege Manilia: COLONIS MUNICIPIBUSQUE IN QUORUM AGRO ID FACTUM ERID DARE DAMNAS ESTO. Et in Senatusconsulto de Aquae ductibus apud *Frontinum:* SI QUIS ADVERSUS EA COMMISISSET IN SINGULAS RES IN DENA MILLIA DAMNAS ESSET. *Dis* Dives, & *Ditiae* Divitiae. Terentius in Adelphis: Dis *quidem esses.* Idem in Andria:

Quae se inhoneste optavit parare hic ditias.

Idem in Heautontimor. *Amicos, Genus, Cognatos, Ditias. Dortium* Divortium, Turpilius in Leucadia; *Tristities ante* dortium. *Epoll,* Edepoll, Terent. in Eunucho: *Bene epoll narras. Nancitur,* pro Nanciscitor in XII. Tabulis, Festus. *Porgo,* Porrigo, Ennius, teste Servio, & Plautus in Epidico: *Lumbos* porgite *atque extollite.* A quo *Exporgere,* porro agere, *Exporrigere* interpretatur Festus. *Postulio,* Postulatio. Varro Lib. IV. de Lingua Lat. *Deum Manium* postulionem *postulare. Praequam* praeterquam. Cato Lib. I Originum: *Fana in eo loco compluria fuerunt: ea exauguravit,* praequam *quod Termino Fanum fuit, id nequitum exaugurari. Prendo* Prehendo, *Proebeo* Prohibeo. Unde *Probi* dicti, qui se a delinquendo prohibent; & *Proebia* remedia, quae fascinum putabantur arcere, quorum meminit Varro Lib. VI. & Festus. Lucret. Lib. I.

Nam sive est aliquid quod proebeat *officiatque.*

Quandoque pro Quandocunque. Cicero Lib. VI. de Republica: *Quandoque ab eadem parte Sol eodemque tempore iterum defecerit.* Horatius Lib. IV. Carmin. *Quandoque trahet feroces.* Idem in Arte Poëtica:

Indignor quandoque *bonus dormitat* Homerus,

Ulpianus D. Soluto Matrimonio: *Dotis actio filiae non erit adempta,* quandoque *sui juris filia fuerit facta.* Idem ibidem: *Hi restituendi sunt.* quandoque *divortio facto.* Et alibi in Libris Jurisconsultorum: Quandoque *venerit,* Quandoque *Liberos habuerit,* Quandoque *nupserit,* Quandoque *conditio extiterit,* & similia. *Quemque, quaeque* pro Quemcunque & Quaecunque. Terent. in Hecyra:

Spolies, laceres, quemque *nacta sies.*

Idem

Idem ibidem: Quaeque *fors fortuna est.* Plautus in Amphitr.

> Quemque *hominem adspexero, obtruncabo in aedibus.*

Idem ibidem:

> *Quaeque edixti modo omnia ementitus.*

Satias, Satietas, Terentius, Varro, Lucretius & alii Poëtae; Itemque Sallustius, & Tacitus Lib. III. Annal. *An* satias accepit; &, Satias *in melius mutat. Surpio* Surripio, Plaut. in Captivis:

> *Alterum quadrimum Puerum servus surpuit.*

In Poenulo:

> *Ibi, qui eum surpuit.*

Lucretius Lib. I.

> —— —— —— *motus quoque surpere debent.*

Horatius,

> *Quae me* surpuerat *mihi.*

&,

> —— —— —— *Unum me* surpite *morti.*

Cicero Lib. II. ad Atticum: *Velim me* surpi *ea conditione, sed facile patior.* Ita enim nos locum illum restituimus ex vestigiis veteris scripturae *sirpiae, vel* surpiae, *quam varie interpolarunt Ubique* pro Ubicunque. Javolenus D. de contrah. Emt. *In Lege Fundi vendundi Lapidicinae in eo Fundo* ubique *essent, exceptae erant. Deum, Nummum. Meum* & similes Genitivi Plurales; Idem Praeterita *Sensti, Dixti, Accesti*, & Infinitivi *Cesse Consumse*, & alia, quae post suo loco referemus. Similiter Antiqui adjiciebant Syllabas in fine Dictionum, atque adeo extremas partes praecidebant more *Oscorum*, qui dicebant *Facul, Famul*; vel etiam *Graecorum*, apud quos inveniuntur δῶ pro δῶμα, ῥὰ pro ῥάδιον & similia, quae *Strabo* Lib. VIII. *Geographiae* refert, prolatis veterum *Poëtarum* testimoniis. Sic in Carmine Saliari fuit *Pa*, pro Parte, *Po*, pro Populo, Ennius dixit: *Ende suam Do*, & *Laetificum Gau*, &, *Altisonum Coel*, pro Domum, Gaudium, Coelium. Idem Lib. VIII. Annal. Debil' *homo* Et:

 Red-

Reddit, ut ex summo Regno famul' *infimus esset.*

Guberna Gubernacula, Lucilius & ab illo Lucretius, *Simil* & *Consimil* pro Similis & Consimilis. Plautus in Amphitr.

Nimis simil' *est mei;*
Itidem habet petasum, ac vestitum, tam consimil' *est atque ego.*

Quibus adnumerari possunt Particulae in extrema parte decurtatae, ut *Forsit* pro Forsitan. Horat. Lib. I. Sermon.

Dissimile hoc illi est, quia non ut forsit *honorem*
Jure mihi invideat quivis.

Simul pro Simulac, Cicero Leptae: Simul *accepi a* Seleuco *tuo Litteras.* Idem ad Atticum: Simul *aliquid audiero scribam ad te* Et Lib. II. Qu. Academicar. Simul *tibicen inflavit, Carmen agnoscitur.* Idem Lib. III. de Finibus: Simul *autem cepit intelligentiam.* Lucretius Lib. I.

Cui simul *Infula virgineos circumdata comptus,*
Ex utraque pari Malarum parte profusa est.

Virgil. Lib. IV. Georgicor.

Taygete simul *os terris ostendit honestum.*

Horat. Lib. I. Sermon.

Quae, simul *inversum contristat Aquarius annum.*

Idem Lib. I. Epistolar.

—— —— —— *Vivo & regno* simul, *ista reliqui.*

Paulus ad Legem *Juliam* & *Papiam* Lib. III, *Cum in eadem Provincia degis Reipublicae administrandae caussa,* simul *agere Rempublicam cepit, ad similitudinem absentis habetur. Dein, Exin, Proin* non Poëtae solum usurpant metri caussa, ut Festus putat, sed etiam Sallustius & Tacitus fere semper. Varro Lib. I. de Re Rustic. Exin *mutatis Litteris.* Suetonius in Tiberio: *Prandium* dein *Populo mille mensis. Augmen, Momen, Regimen,* pro Augmentum, Momentum, Regimentum, de quibus mox infra. *Praeter,* pro Praeterquam, ut *Graeci* πλὴν usurpant, cum Nominativo jungentes. Salluſt. in Catilina: Praeter *rerum capitalium condemnatis.* Cicero Lib. V. ad Atticum: *Nullas enim adhuc acceperam,* praeter *quae mihi binae semel*

in

in Trebellano *sunt redditae.* Idem Lib. I. ad Q. Fratrem: *Cavendae sunt quaedam Familiaritates*, praeter *Honestorum & Paucorum.* Varro Lib. I. de Re Rustic. Praeter *si aliter nequeas.* Tertullianus Lib IV. adversus Marcionem: Praeter *oneribus consparsionum.* Idem ibid. *Caeterum* praeter *ex caussa Adulterii nec Creator disjungit.* Et adversus Valentinianos: *Omnium*, praeter *Haereticorum Patrem.* Et alibi non raro. *Plerus & Plerum*, pro Plerusque & Plerumqne: Cato Lib. I. Originum: *Agrum*, *quem* Volsci *habuerunt*, *campestris* plerus ABORIGINUM *fuit.* Cicero in Laelio: *Tamen haec duo levitatis & infirmitatis* pleros *convincunt.* *Quaecum* pro Quaecumque. Lucret. Lib. VI.

Morbida vis quaecum extrinsecus insinuatur.

Ubi, pro Ubique, Plautus in Bacchidibus:

Quicunque ubi sunt, qui fuere, quique futuri sunt posthac,

Uter pro Utervis, Cicer. Lib. III. de Offic. *Sibine uter rapiat*, *an alter cedet alteri.* Idem Paradoxis: *Quae quando utro accessit.* Et pro Sestio: *Horum utro uti volueris altero est carendum.*

CAPUT VIII.

De Extremitatibus nominum.

De Litteris & Syllabis hactenus. Nunc de Dictionibus, & primum quidem de Nominibus eorumque extremitatibus, quibus Veteres promiscue atque indifferenter usos animadvertimus: vel uti A Littera finita Nomina *Latina* primi Ordinis proferebant etiam in *Es* tertio Ordine, ut *Amicities*, *Avarities*, *Desidies*, *Notities*, Lucretius; *Luxuries*: Cicero aliquotiens, *Proficies.* Varro Lib. II. Rerum humanar. Proficiem *exterum vel in mensam porricere*; *Tristities* Turpilius in Leucadia: Tristities *ante dortium.* *Pigrities* Livius Lib. LIV. *Romanis* pigritiem *ad sequendum locis ignotis fecit.* *Delities*, *Fallacies*, *Saevities* Apulejus: *Furcilles* Festus. *Graeca* autem Nomina efferebant in E tertio Ordine, ut *Grammatice*, *Logice*, *Physice*, *Delphice*, *Menippe.* Varro in Modio: *Quod Delphice canat columna*: Idem in Thaphemenippo: *Natis quos Menippe haeresis nutricata est.* Similiter *Libye*, *Phoenice*, *Thrace*, *Samothrace Graeco* more, Λιβύη, Φοινίκη, Θρᾴκη, Σαμοθρᾴκη, Caesar Belli Civilis Lib. III. *Magnam ex Asia Cycladibusque Insulis*, Corcyra, Athenis, Ponto, Bithynia, Syria, Cilicia, *Phoenice*, AEgypto, *classem coëgerat.* Varro Lib. II. de Re Rustic. & Lib. IV de Lingua Lat. EUROPA *ab* Europa, Agenoris *Filia*, *quam ex* PHOENICE Manlius *scribit Taurum exportasse.* Idem ibidem: *Sunt pro illis*, *qui in* Samothrace θεοὶ δυνατοί. Lucretius Lib. V. Thracen *Bistoniasque plagas.*

E Littera desinentia Nomina *Graeca* tertii Ordinis proferebant in A primo Ordine, ut Circe *Circa*, Plautus in Epidico: *Hanc adserva* Circam. Horat. Lib. I. Epistolar.

> SIRENUM *voces & Circae pocula nosti.*

Item *Volente* Circa, *Glycera*, Plautus in Milite: *Quam nominem* Glyzeram. *Dirca*, *Penelopa*, Idem; & Horatius, *Sponsi* Penelopae. Papinianus. Lib. VII. Responsor. *Quem* Penelopa, *recognoscendi Viri signum accepit.* Mycena Virgil. Lib. V. AEneid. *Urbe Mycenae*, Semela, Horat. Lib. I. Carmin.

> Jubet *me* Semelae *Pater.*

In I. indeclinabilia Generis Neutri desinebant in *IS*, ut Foeminina tertii Ordinis, ut *Gummis*, *Sinapis*, Cato de Re Rustica: Gummim *pridie in aquam infundito.* Columella Lib. XII. *Nova dolia liquida* gumma *perluere.* Plautus in Pseudolo:

> *Teritur* sinapis *scelera.*

O Littera finita pleraque desinebant in Us, ut Pavo & *Pavus*, Capo & *Capus.* Ennius Lib. I. Annal.

> *Memini me fieri* pavum.

Varro περὶ Ἐδεσμάτων, Pavus *e Samo.* Idem de Lingua Lat. *Ex Gallo gallinaceo castrato fit* Capus. Quaedam etiam Nominativum habebant similem Genitivo, ut *Apollo & Caro.* Plaut. in Menaech. Vocandi Casu:

> *Imperium tuum demutat atque Edictum* Apollinis.

Livius Lib. XLVII. *Quod* LAURENTIBUS carnis, *quae dari debet, data non fuerat.*

U desinentia in UM. quoque proferebant, vel in US Masculino Genere & quarta Declinatione, ut *Cornu*, *Cornum & Cornus*, *Gelu*, *Gelum & Gelus*, *Tonitru*, *Tonitrum & Tonitrus:* quorum Exempla exstant apud Nonium & Priscianum, AL apponebant E, ut *Animale*, *Tribunale*, *Bidentale*, teste Carisio. *Sale* Ennius & Poëtae; *Torale* Varro Lib. V. de Lingua Lat. AN finita Nomina *Graeca* augebant Syllaba US, ut *Titan*, *Titanus*, Plautus in Menaechm.

> *Barbatum, tremulum,* Titanum, *qui cluet Cygno patre.*

AR etiam in ARE, ut *Pugillare*, *Torculare*, *Exemplare.* Lucretius Lib. II.

Exem-

Exemplare dare, & vestigia notitiai.

Vel in Arium, ut *Torcolarium*, Cato de Re Rustica: *Exemplarium*, *Lupanarium*, *Miliarium*, Jurisconsulti in Libris Pandectarum. AS finita Nomina *Graeca* sine S, ut *Geta*, *Byrrhia*, *Chaerea*, *Clinia*, *Sosia*, Terentius, *Pterila*; Plaut. in Amphithruon. *AEnea*, Varro in Satyris, *Pausania*, Cicero ad Appium: *Illud idem* Pausania *dicebat*. *Marsia*, Juvenalis:

Occurris fronte obducta, ceu Marsia *victus*.

Quaedam vero in A primo Ordine, ut *Hebdomas* Hebdomada. *Lampas* Lampada. Plautus in Casina: *Tene hanc* lampadam. Lucret. Lib. VI.

Aut etiam nona reddebant lampade *vitam*.

Cicero Tironi: *Ne in quartam* hebdomadam *incideres*. Gellius Lib. III. *Duodecimam annorum* hebdomadam *ingressum esse, & ad eum diem septuaginta* hebdomadas *librorum conscripsisse*.

AX, OX, ABS, & OPS, peregrina etiam in US more *Latinorum*, ut Thrax & *Thracus*, Cappadox *Cappadocus*, Arabs *Arabus*, AEthiops *AEthiopus*, Gellius Lib. XIX. *Cuipiam* Thraco *insipienti & rudi*. Apulejus Lib. VIIII. de Asino: *At ille* Cappadocum *me & satis forticulum denuntiat*. Lucilius Lib. XXV. Arabus *artemo*. Plautus in Bacchidibus, & in Poenulo, *Myrhinus odor* Arabus. Virgilius:

Hyrcanisve Arabisve *parant, seu tendere ad* INDOS.

ER & IS terminationes in multis Nominibus promiscue erant, ut *Acer, acris*, *Alacer, alacris*, *Celeber, celebris*, *Equester & equestris*, *Vomis & vomer*, aliaque similia, quae Priscianus observavit. Similiter ER & US, ut Puer & *Puerus*, Prosper & *Prosperus*, Pulcer & *Pulcrus*, Exter & *Externus*, Socer & *Socerus*, Veter & *Vetus*, Itemque Graeca, Teucer & *Teucrus*, Evander & *Evandrus*, de quibus idem Priscianus. Menander *Menandrus*. Cicero Tironi: Menandrus *postridie ad me venit*. Ovidius:

Vixerit & meretrix blanda Menandrus *erit*.

Super & *Superus*, Cato de Re Rustica: *Ubi* super *inferque vicinus permittit*. Lucret. Lib. I. de Rer. Nat.

Naturam, quam totus habet, super *ignis haberet*.

Es finita Nomina *Latina* & *Graeca* tertii Ordinis, etiam definiebant in A primo Ordine, ut *Effigia*. Plautus in Rudente:

Veneris Effigia *haec quidem est.*

Lucretius Lib. IV.

Dico igitur rerum Effigias *tenuisque Figuras.*

Idem ibidem:

— Effigias *quoque debent mittere tenueis.*

Mollitia Cicero aliquotiens, & Varro Lib. I. de Re Rustic. *Propter foemineam* Mollitiam. Livius Lib XLIX. Mollitia *hostium regiisque opibus ditiores. Planitia* Caesar Lib. I. de Bello civili: *Erat inter Oppidum* Ilerdam *& proximum collem* planitia, Idem Lib. IV. de Bello Alexandrino: Planitia *ex omnibus partibus subjecta. Prosapia* Plautus in Mercatore:

Rogitares, quis esset, aut unde esset, qua prosapia:

Cato Lib. I. Originum: *Veteres* Prosapias. Quod imitatus Sallust. in Jugurtha: *Hominem veteris* Prosapiae; & Apulejus Lib. I. Apologia: *Omnes illae veteres* Prosapiae, *Anchisa*, *Acesta*, *Chrysa*, *Atrida*. Naevius Lib. III. Belli Punici: *At postquam avim de Templo* Anchisa *spexit.* Virgilius: *Patris* Anchisae. Idem: *& clari nomen* Acestae. Propertius:

Non ita Dardanio *gavisus* Atrida Triumpho.

IS tertii Ordinis etiam exibant in EN neutro Genere, ut *Sangvis*, *Sanguen*, vel in Us, aut Jus secundo Ordine, ut *Gracilus*; cujus Foemininum protulit Lucilius Lib. VIII. Satyrar.

Quod gracila *est, pernix, quod pectore puro,*
Quod Puero *similis.*

Ter. in Eunuch. *Vincto pectore ut* gracilae *fient. Hilarus*, idem in Adelphis: Hilarum *ac lubentum te fac in Gnati nuptiis.* Plaut. in Milite: Hilarus *exit.* Et alibi saepe. *Imberbus*, Varro Lib. V. de Actionibus scenicis: Imberbi *Juvenes. Inermus*, Caecilius in Hymnide: *Nihil agit in amore* inermus. Sallust. in Jugurtha: *Ab* inermis *pedibus auxilium petere.* Idem Lib. I. Histor. *Vos* inermos *retinet. Proclivus*, Plaut. in Milite: *Fecisti modo mihi ex* proclivo *palam rem.* Lucretius Lib. VI.

Et proclivus *item fiat minus impetus undis.*

Sterilus, idem Lib. II.

Et

Et sonitu sterila *& succo jejuna feruntur.*

Sublimus, Sallustius Lib. II. Historiar. Sublima *nebula caelum obscurabat. Articularius*, *Peculiarius*. Cato de Re Rustica: *Verum morbum* articularium *nulla res tantum purgat.* Ulpianus ad Edictum 77. *Parenti licere deteriorem conditionem Liberorum in rebus* peculiariis *facere.* Pomponius ad Sabinum Lib. VII. *Res tamen in caussa* peculiaria *manent. Vulgarius*, Afranius in Privigno: *Temeritatem repudio* vulgariam. Gellius Lib. I. *Non in compitis tantum*, *neque in plebe* vulgaria.

OR & OS Terminationes indifferentes erant in multis, ut Color, *Colos*, Labor, *Labos*, Timor, *Timos*, Vapor *&* *Vapos*, de quibus supra diximus. Item OR & US, ut Algor *&* *Algus*. Plaut. in Rudente:

Tu vel suda, *vel peri* algu:

Lucret. Lib. III.

Morbis alguque fameque.

Tripector & *Tripectores*. Idem Lib. V.

Quidve tripectora *tergemini vis Geryonai.*

Versicolor & *Versicolorius*. Ulpian. Lib. XXII. ad Sabinum: *Lanae appellatione* versicoloria *non* contineri.

US finita Nomina Graeca etiam in ON exibant *Graecorum* more, ut Architectus & *Architecton*, Varro in Manio, & Plaut. in Amphitr. *Deum regnator* architecton *omnibus.*

US & UM finita secunda Ordinis plerumque etiam in Ens tertio Ordine desinebant, ut Benevolus, *Benevolens*. Cicero Lib. II. Rhetoricor. *Pietas per quam sanguine Conjunctis Patriaeque* benevolens *officium*, *& diligens tribuitur cultus.* Opulentum, Validum, *Opulens*, *Valens*. Sallust. in Jugurtha: *Erat inter ingentes solitudines Oppidum magnum atque* valens. Idem ibidem: *Civitas magna &* opulens. Cornelius Nepos de Viris illustribus: *Neque animo aequo Pauperes alienam* Opulentium *intuentur fortunam.* Suaviloquus, *Suaviloquens*. Lucretius Lib. IV.

—— —— *Volui tibi* Suaviloquenti
Carmine.

Nonnulla in EN finiebantur, abjecta ultima Syllaba, ut Fundamentum *Fundamen*. *Regimen*, Ennius; *Augmen*, *Momen* Lucretius; *Munimen*, Virgilius Lib. II. Georgicor.

—— —— *Effusos* munimen *ad imbres.*

Praeterea erant Veteribus in frequenti usu extremitates Nominum hodie quidem minus usitatae, veluti in BILIS multa desinebant, ut *AErumnabilis*, *Aversabilis*, *Naturabilis*, *Spirabilis*, Lucretius & alii. *Genitabilis* Lucret. (mallem heic legere, *Lucilius*) Lib. I. Satyrar.

AEtheris & Terrae genitabile *quaerere tempus.*

Disciplinabilis, *Opinabilis*, *Penetrabilis*, Cicero: *Sociabilis*, *Impetrabilis*, *Inexsuperabilis*, Livius.

Plurima exibant in NTIA, ut *Decentia*, *Audientia*, *Despicientia*, *Discrepantia*, *Cohaerentia*, *Curantia*, *Negantia*, *Profluentia*, *Repugnantia*, Cicero. Sallustius, *Properantia*; Attius, *Faventia*; Plautus *Incogitantia*, *Servientia*; Lucretius, *Repetentia*, *Pertinentia*, *Variantia*; Gellius, *Exsuperantia*, *Ignoscentia*, *Impatientia*, *Culpa* Impatientiae & *Poena indeprecabilis subeunda esset.*

Or, ut *AEgror*, *Amaror*, *Canor*, *Sonor*, Lucretius & Virgilius Lib. I. Georgic.

—— —— *Sensu torquebit* amaror.

Nec pauciora efferebantur in TAS, ut *Famulitas*, *Solitas*, *Vicissitas*, *Squalitas*, *Dulcitas*, *Ponderitas*, Attius; *Luculentitas*, *Pulchritas*, *Opulentitas*, *Indulcitas* Caecilius; *Differitas*, *Maximitas*, Lucretius; *Faustitas* Horatius; *Infortunitas*, Gellius Lib. VI. *Felicitas*, & *Infortunitas*. *Sceleritas* Martianus I. C. *Non enim Facti sceleritatem esse obnoxiam* *Malitas*, Ulpianus Lib II. ad Edictum: *Metum accipiendum* Labeo *dicit non quemlibet Timorem*, *sed Majores* Malitatis. Item pleraque in UDO, quae nunc in *AS* desinunt, ut *Necessitudo*, *Claritudo*, *Sanctitudo*, *Celeritudo*.

Caput IX.

De Mutatis Declinationibus, Casibus, & Generibus.

Ordines quoque DECLINATIONUM Veteres mutabant, & maxime secundum & quartum. Hinc *Adspectus*, *Exercitus*, *Fluctus*, *Fructus*, *Gemitus*, *Luctus*, *Ornatus*, *Partus*, *Senatus*, *Strepitus*, *Sumptus*, *Tumultus*, *Victus* & pleraque alia, quae nunc quarta tantum Declinatione efferimus, Veteres etiam secunda extulisse, *Nonius* multis testimoniis ostendit: Contra quarto Ordine, *Cibus*, *Lectus*, Plaut. in Captivis:

Tantus ventri commeatus meo adest in portu Cibus.

Idem in Amphitr.

Prius

Prius abis, quam Lectus, *ubi cubuisti, convaluit locus.*

Domus, Humus. Plaut. in Milite:

Fugere cupere ex hac domu.

Livius Lib. I. Domu *profugum.* Ulpianus: *Insula injuncta* domui. Varro in Taphemenippo: *In* humu *calceos facis elixos.* Virg.

Pressit humu *nitens:*

quod Servius perperam censet esse Adverbium. *Somnus, Sonus.* Varro Lib. I. de Re Rustic. *Si non diffiderem meo insititio Somnu*; Sisenna Lib. III Historiar. *Postquam in* sonu *Signorum proelium magno cum clamore virorum commissum est.* Sic *Succus quoque & Susurrus.* Apulejus Lib. IX: *In amaram coenosi* succus *cariem exolescunt.* Idem Lib. II. Apolog. *Tibia questu delectabilior, & fistula* susurru *jucundior.*

Similiter CASUS Nominum variabant, ut Genitivum singularem primae Declinationis efferabant per AS, Nominativo S Litteram adjicientes, ut *Familiae Familias.* Unde adhuc manet *Paterfamilias & Materfamilias.* Sic *Escas, Monetas, Latonas*, Livius in Odyssea; *Terras, Fortunas*, Naevius in Bello Punico, *Curas* Attius, *Tristitias, Vias*, Ennius & Lucret. Lib. IV.

At reliquas tamen esse vias *in morte patenti.*

Auras Virgil. Lib. II. AEneid.

— — *Nihil ipsa nec* auras,
Nec sonitus memor.

Genitivus singularis secundi Ordinis eorum Nominum, quae ante US, vel UM, Syllabam habent I, per eandem Vocalem simplicem, non autem geminam, efferebatur, nec id in Versu tantum metri caussa, ut Priscianus censet, sed etiam in soluta Oratione, ut *Anni, Arcadi, Statili, Pecuari* apud Varronem de Re Rustica: *Septimi, Aureli, AEli, Cassi* in antiquis Inscriptionibus: *Juguri, Peculi, Patavi, Oti*, Virgilius; *Appi, Claudi Numici, Terenti*, Horatius.

Genitivum pluralem secundi Ordinis per Contractionem mediae Syllabae profebant non modo Poëtae, sed etiam Oratores & Historici, ut *Nummum, Denarium, Sestertium, Jugerum, Modium, Medimnum Senum, Septenum, Denum Tricenum, Deum, Fabrum, Librum.* Cic. *Studium, Thesaurum* Sallust. *Cadum* Varr. de Vita Pop. Romani Lib. IV. *Hortensius supra decem millia* cadum *haereai reliquit. Amphorum, Duum*, Lentulus in Epistola ad Senatum: *Quarum minor nulla erat duum millium* amphorum: de quo admonet Caristus, Amphorum *dici cum additur Numerus*, Amphorarum *per se.*

Dativum & Ablativum pluralem *Diis, Equis, Filiis, Natis*, pro Deabus, Equabus,

bus, Filiabus, Natabus. Varro Lib. II. de Re Rustica: *Ut his Diis* Helicona *atque* Olympum *attribuerunt homines.* Idem Lib. III. *Sed ex his* equis. Plautus in Sticho:

Ego ibo intro, atque gratulabor vestrum adventum filiis.

Idem in Poenulo:

O mi! here *salve*, Hanno *auspicatissime.*
Mihi tuisque Filiis. Id. *Qui talis est de Natis suis.*

Genitivus singularis tertii Ordinis, in Nominibus *Graecis* praesertim propriis IS mutabat in EI, ut *Achillei*, *Herculei*, Horat. Lib. I. Carmin.

Matronisque Phrygum classis Achillei.

Catullus:

Sed te jam ferre Herculei *labos est.*

Themistoclei, *Theophanei*, Cicero ad Attic. *Simonidei* Ausonius: *Concedat Cei Musa* Simonidei: vel etiam desinebat in I abjecta S ultima Littera, ut *Ogygi* Varro Lib. III. de Re Rustica: *quae ante cataclysmon* Ogygi *condita dicuntur.* *Herculi* idem Lib. VII. de Lingua Lat. Herculi, *an Herculis clavam dici oporteret.* *Persi* Sallust. Lib. I. Historiar. *Ad Bellum* Persi *Macedonicum.* Tacitus Lib. IV. Annal. *Ad Bellum* Persi. *Chremi*, Terent. in Andria: *Puerum inde abiens conveni* Chremi, *Agathocli*, *Achilli*, *Herculi*, *Euripidi*, *Periphani*, *Sphingi*, Plautus. *Timarchidi* Cicero in Verrem: *In* Timarchidi *potestate.* *Aristoteli*, *Themistocli*, *Isocrati.* Idem Virgilius: *Fortis Achati*, *acris Oronti*, *immitis Achilli*, *& pellacis Ulyssi*; quod idem usurpat Gellius Lib. V. *Auditores illos* Ulissi *labores suos illustrissime narrantis.*

Item Genitivus Nominum Graecorum in O exibat in US, ut *Didus*, *Eratus*, *Manthus*, *Sapphus.* Varro in Cosmotoryne: *Didus atque Aenaeae misceri sanguine sanguen.* Virgilius: *Fatidicae Mantus*

Dativus singularis tertii Ordinis mutabat I in E, ut *Minore*, *Sene.* Varro Lib. I. de Re Rustic. *Facilius enim eis*, *quam* minore *natu sunt dicto audientes.* Idem in Admirandis: *Infria* sene *papaverem.* *Pede*, Virgilius:

Haeret pede *pes*, *densusque viro vir.*

Funere, *Morte*, Propertius:

Ille meo caros donasset funere *crines.*

Idem:

Idem:

Si placet, insultes, LYGDAME, morte *meae.*

In Epitaphio Plauti:

Postquam est morte *datus Plautus.*

Discrimine, *Professione*, Vellejus Paterculus: Discrimine *vestro me subtraham.* Idem: *Quam* professione *ejus*, *qua semper usus erat*, *congruebat.* *Defensione*, *Exceptione*, Julianus Digestor IX. *Non enim offert se* defensione *alieni servi.* Id. ibidem: *Cum satisdatione doli mali* exceptione *locus erit.*

Accusativus in IM exibat, ut *Avim*, Naevius Lib. III. Belli Punici: *At postquam* avim *de Templo Anchisa spexit.* *Clavim* Tibullus: *hinc* clavim *janua sensit.* *Febrim.* Cicero ad Gallum: *Quod* febrim *non haberem*, *Lentim* Varro Lib. II. de Poematis: *Strigilim*, Lucilius: *Praefractam strigilim*, *Turrim*, *Puppim*, *Restim*, *Securim*, Virgilius & alii, quorum testimonia adfert Priscianus Lib. VII.

Ablativus in I ut *Avi*, *Ovi.* Varro Lib. VII. de Lingua. Lat. *Vulgo alii dicunt in singulari*, *hac* Ovi *&* Avi, *alii*, *ab hac Ove & Ave.* *Absenti* Plautus in Menaechmis: *Fecisti funus* absenti *me prandia* *Adfinitati* Venulejus, *Nisi ita conjunctus est* adfinitati. *Amni* Virgil. Lib. IX. AEneid.

—— —— *Nam dextra cingitur* amni.

Assi Lucil. Assi *duas ficos.* *Civi* Cicer. Orat. IV. in Verrem: *Quod Siculis Civibus a* Civi *Romano Civis Rom. datur.* Id. ibid. *Quod Civis cum* Civi *ageret.* *Colli* Lucretius Lib. II.

Nam saepe in Colli *tundentes pabula laeta.*

Id. ibidem:

Et veluti in viridi candor consistere colli.

Fusti, Plaut. in Captivis: Fusti *pectito.* Sallust. *Sorte ductos* fusti *necant.* Valer. Maxim. Lib. VI. *Metellus Uxorem*, *quod Vinum bibisset*, fusti *percussam interemit.* *Labi*, Lucret. Lib. V.

Nec novitate cibi, *nec* labi *corporis* ulla.

Orbi, id. ibid.

Pectora terrarum, *qui in* orbi *sancta tuetur.*

Cic.

Cic. Lib. VII. de Republica: Orbi *terrarum comprehensos.* Varro Lib. III. de Re Rustica: *Ex* orbi *ligneo.* Parti, Posti. Plaut. in Menaechmis:

Satur nunc loquitur de me, & de parti *mea.*

Ovidius Lib. IV. Metamorphos.

Raptaque de dextris robusta repagula posti.

Sordi Lucretius Lib. VI.

Visceribus coecis prope jam sordique *sepultis.*

Sorti Lucil. *Graecia Sulpicio* sorti *datur.* Plaut. in Casina: *Specula in* sorti *restat.* Id. ibid. Sorti *sum victus.* Contra Ablativus in E, ut Mare, Plaut. in Cistellaria, *tranquillo* mare. Id in Milite: *Nam si a* mare *abstinuissem. Familiare, Constante: Forte,* & similia, que Carisius adnotavit.

Nominativus & Accusativus pluralis in IS, ut *Omnis*, Terent. in Andria: Omnis *me gaudere.* Sallust. in Catil. Omnis *homines, qui student sese praestare. Fontis, Litis, Montis, Puppis, Restis, Navis, Urbis.* Virg. Lib. I. Georgic.

— — Urbis *ne invisere Caesar.*

Et Lib. V. AEneid.

Quoque magis fessas optem dimittere navis.

Varro Lib. VII. de Ling. Lat. *In* Multitudinis: *hae Puppis Restis, & haec Puppes, Restes.* Id. ibid. *In* Accusandi: *hos Montis, Fontis, hos Montes, Fontes.*

Genitivus Pluralis vel in UM, vel IUM, de quo ita Varro Lib. VII. de Ling. Lat. *Quod in patrico Casu hoc genus dispariliter dicitur Civitatum, Parentum, Civitatium, Parentium, Cohortum* Caesar Lib. V. de Bell. Gallico: *Duplicatoque partim* cohortum *numero. Mensum* Ovidius Lib. VII. Metamorphos.

Et quod sustinui bis mensum *quinque labores.*

Paulus Lib. XXX. ad Edictum: *Sex* mensum *erit post mortem filii.* Ulpianus Lib. XXXI. ad Sabinum: *Pro modo temporis omnium* mensum. *Partum* Ennius:

Jamque fere quatuor partum.

Contra, *Fraudium, Laudium.* Cic. Lib. III. de Officiis: *Qui fons est* fraudium, *maleficiorum.* Id. in Orat. II. Philippica: *Mearum* laudium. *Locupletium,* Sallust. in Catilina: *Polliceri Tabulas novas, Proscriptionem* locupletium. Cicero Lib. VII. ad Atticum: *Non moderationem, quam Sulla in pecuniis* locupletium. Id in Paradoxis:

xis: *Proscriptiones* locupletium. *Voluntatium.* Id. in Laelio: *In quo est omnis vis Amicitiae*, Voluntatium, *Studiorum*, *Aestatium*, *Apium*, *Civitatium*, *Facultatium. Haereditatium*, *Parentium*, *Paludium*, *Principium*, *Quintitatium*, *Servitutium*, Jurisconsulti plurimis in locis.

Genitivum singularem quarti Ordinis producebant, litera I interjecta; ut *Anuis*, Terent. in Heautontimor. *Ejus* anuis *caussa opinor.* *Domuis*, Varro in Taphemenippo: *Perrexit in interiores partes* domuis. Etsi DOMUI quoque scriptum exstat generandi Casu, pro *Domi*, in veteribus Libris Ciceronis Lib. III. de Officiis: *Esse* domui *suae cum Uxore.* Idem in Philippicis: Domui *suae.* Et in Tusculanis: Domui *alienae.* *Fructius* Varro Lib. I. de Re Rustica: *Ejus enim salivam esse* fructius *venenum.* *Senatuis*, *Sumtuis*, *Victuis*, *Rituis*, *Graduis*, *Partuis*, idem in Fragmentis dicit.

Rursus Dativum contrahebant, abjecta ultima Littera I, atque ita *Caesarem* in Analogicis Libris scribendum tradidisse autor est Gellius Lib. IV. ut valde erraverit Priscianus, qui ait, *Poëtas hoc metri caussa facere.* *Casu*, *Consensu*, Caesar Lib. VI. de Bello Gallico: *Ne minimo quidem* casu, & Lib. VII. *Cujus* consensu *ne Orbis quidem terrarum possit obsistere.* *Receptu*, *Magistratu*; idem Lib. III. de Bello Civ. *Receptu suo timens.* Id. ibid. *Eadem qua venerant*, receptu *sibi consulebant.* & Lib. I.

lo Gallico: *Qui summo* Magistratu *praeërat.* *Exercitu*, idem ibid. *Cum* Exercitu *frumentum metire oporteret.* *Impetu*, Plancus ad Ciceronem: *Quibus subito* impetu *ac latrocinio Parricidarum resistat.* *Luxu* Sallust. in Jugurtha: *Non se* luxu *atque inertiae corrumpendum dedit.* Id. ibid. *Copiaque & affluentia* luxu *proprior.* Tacitus Lib. III. Histor. *Exponi suo* luxu *cupiditatibus alienis.* *Cruciatu* idem: Cruciatu *aut praemio cuncta pervia esse*, *Metu* Virgilius Lib. I. AEneid. *Parce* metu *Cytherea.*

Concubitu, *Victu*, idem Lib. IV. Georgic. Concubitu *indulgent*,

&:

Namque aliae victu invigilant.

Nisu, Sallust. in Jugurtha: *Quae dubia* nisu *videbantur.* *Vestitu*, Ter. in Adelph. Vestitu *nimium indulgis.* *Visu* Lucret Lib. V.

Nec tamen hanc possis oculorum subdere visu.

Genitivum singularem quinti Ordinis similem Nominativo aut per II geminum efferebant, ut hujus *Dies*, vel *Dii*, hujus *Luxuries*, vel *Luxurii*, hujus *Facies*, vel *Facii*, hujus *Pernicii*, *Progenii*: Quae multis veterum autorum testimoniis Gellius probat. Quibus addi potest illud Pacuvii in Armorum judicio: Fides *sacratae ejus perpetuo falleret.* Et Lucret. Lib. IV.

— Rabies *unde illae haec germina ſurgunt.*

Interdum extrema Littera abjecta ſimilem Ablativo faciebant, ut *Acie*, *Die*, pro Aciei, Diei, Salluſt. Lib. I. Hiſtoriar. *Dubitavit* acie *pars*. Idem in Jugurtha: *Vix decima parte* die *reliqua*. Id. ibid. *Et jam* die *veſper aderat*. *Fide*, Plaut. in Aulularia:

Fide *cenſebam fidem multo maximam.*

Lucretius Lib. I.

Multaque praeterea tibi poſſum, commemoranda
Argumenta Fide, *dictis contendere noſtris.*

Plancus ad Ciceronem: *Quo obſide* Fide *illius & Societatis in Republica adminiſtranda uterer*. Hor. Lib. II. Carmin.

Conſtantis juvenem Fide.

Id. Lib. II. Serm. *Commiſſa* Fide. Ovid. Lib. III. Metamorphoſ.

Prima Fide *vocisque datae certamina ſumſit.*

Dativum ſingularem ſimiliter abſque I Litera extrema efferebant, ut huic *facie*. Lucil. Lib. VI.

Qui te diligit aetati facieque *tuae ſe*
Fautorem oſtendat.

GENERA quoque Nominum pleraque erant ambigua & duplicia, quae unus omnium diligentiſſime perſecutus eſt *Nonius*, a quo qui volet, petat. Nos eadem repetere non putamus operae pretium, ſed alia quaedam Veteribus uſurpata referemus. *Deus* utroque Genere enunciabatur, ut apud Graecos ὁ Θεὸς καὶ ἡ Θεὸς, Ennius Lib. I. Annal.

Reſpondit JUNO *Saturnia ſancta* Deorum.

Virgil. Lib. II. AEneid. cum VENEREM intelligeret.

Diſcedo ac ducente Deo:

Calvus: *Pollentemque* Deum VENEREM. Similiter *Agnus*, *Lupus*, *Porcus* & ſimilia, quibus, Sexui diſcernendo, addebatur Mas, aut Foemina. Ennius Lib. I. Annal.

Endo

Endo tuetur ibi Lupus Foemina.

Cato de Re Rustica: *Priusquam Porcum* Foeminam *immolabis*. In Lege Numae: AC NON FOEMINAM CAEDITO. *Quis*, *Quisquis*, *Quisquam* foeminino Genere usurpant Terentius, Plautus, & alii: ut Quis *tu es Mulier*? Varro περὶ ἐξαγωγῆς; Quemnam *te esse dicam Feram*. Idem *Amnis*, Plautus in Mercatore: *Neque mihi ulla obsistet* amnis. Varro Lib III. de Re Rustica: *Ubi confluit altera* amnis. Idem Lib. I. Peripl. *Propter hos fluit* amnis, *quam olim* Albulam *dicunt vocitatam*. *Ales*, id. Lib. III. de Re Rustica: *Omnium* Alitum, quae *intra parietes villae solent pasci*. Catullus:

—— *bona cum* bona *Nubit* alite *Virgo*.

Canalis. Varro Lib. VI. Rerum divinar. Canales eas *dispescit*. Virgil. in Aetna,

Quod si diversas *emittat terra* canales.

Id. ibid.

Nec tamen in rigidas *exit contenta* canales.

Masculina; *Alvus*, Plaut. in Pseudolo:

Cum hasce herbas hujusmodi in suum alvum *congerit*.

Columella de Cultu Hortorum:

Florida cum suboles materno *pullulat* alvo.

Rete, Plaut. in Rudente: *Non vides proferre me* uvidum retem. Varro Lib. III. de Re Rust. *Quibus cibus ministratur per* retem: &, *Tecta porticus fit* rete cannabino.

Praeterea multa duum Generum & duplicis formae fuerunt, ut *Masculina* & *Foeminina*, quae in US & IO similiter Veteres dixerunt, *Accubitus Accubitio*, *Apparatus Apparatio*, *Abusus Abusio*, *Concessus Concessio*, *Consensus Consensio*, *Convictus Convictio*, *Discessus Discessio*, *Interitus Interitio*, *Invitatus Invitatio*, *Permissus*, *Permissio*, apud Cicer. *Partus Partio*, *Tactus Tactio*, Plaut. *Raptus Raptio*, Terent. *Adhaesus Adhaesio*, *Commutatus Commutatio*, *Conjectus Conjectio*, Lucret. *Occasio Occasus*. Ennius apud Festum: *Conjunctio Conjunctus*, Papinianus Lib. VII. Responsor. *Instructa* conjunctu *fuissent*.

Masculina & Neutra; ut *Denarius Denarium*, *Eventus*, *Successus*; *Eventum*, *Successum* Cic. de Amicitia: *Moerere hoc ejus* Eventum. Id. ad Herennium: *Facile ex aliorum* eventis possunt *suis rationibus consulere*. Plaut. in Milite: Successus *bonus*, *Galerus Galerum*, *Gladius Gladium*, *Lituus Lituum*. Varr. Lib. I. de Re Rust. *Latet* conditum *gladium*. Id. Lib. IX. de Ling. Lat. *Quod dicitur a multis duo-*

 bus

bus modis : hic Dupondius *&* hoc Dupondium , *ut* hoc Gladium *&* hic Gladius. Apulejus Lib. I. Apolog. *Quod Pont ficibus* galerum , *quod* lituum *Auguribus* ; *Lectus Lectum* , Ulpian. Lib. XX ad Sabin. Lectum *plane* argenteum , *vel si quae alia supellex argentea fuit* , *Argenti appellatione non continetur. Nasus Nasum* , *Stimulus Stimulum.* Plaut. *Rursus AEvum AEvus* , Lucret. Lib. III.

— — omnem *possit durare per* AEvum,

Fretum Fretus , *Peccatum Peccatus.* Varro in Fundanio : *Qui est* Fretus *inter Rhegium & Messanam.* Cic. Orat. V. in Verrem : Peraugusto fretu *divisa.* Id. *Nemo ita in* manifesto peccatu *tenebatur. Castellum* , *Castellus. Mandatum Mandatus* , Jurisconsulti. Scaevola Digestor. VII. *Non* mandatu *mulieris dotem marito ejus dedit.*

Foeminina & Neutra : *Alimonia* , *Alimonium* , Varr. Lib. I. de Re Rustica : *In partu &* alimonio. Id. Lib. III. *Mellis* alimonia Paul. Lib. II. Sententiarum : *Parenti praestet* alimonia : Et Lib. III. *Qui* alimonia *denegat Obsidio Oblivio* , *Obsidium Oblivium.* Tacit. Lib. III. Historiar. *Subierant* obsidium *etiam foeminae.* Id. Lib. IV. Obsidium *Legionum urgebat.* Id ibid. *Eam sententiam modestissimus quisque silentio* , *deinde* oblivio , *transmisit.* Horatius Lib. I. Sermon.

Ducere sollicitae jucunda oblivia *vitae.*

Papyrus & *Papyrum.* Plinius Lib. XIII. Papyrum *ergo nascitur in paludibus AEgypti.* Ulpian. Lib. XXIV. ad Sabinum : *Chartis legatis* , *neque* papyrum *ad chartas paratum* , *neque chartae nondum perfectae continebuntur. Sutrina Sutrinum.* Seneca ad Lucilium : *Non multum abfuit* , *quin* Sutrinum *quoque inventum a Sapientibus diceret Testa Testum* , & *Testu.* Cato de Re Rustica : *Focum* , *ubi coquas calfacito bene* ; & *testum.* Id. ibid. *In foco caldo sub* testo *coquito leniter.* Ovid. Lib. II. Fastor.

Ara fit , *huc ignem curto fert rustica* testu.

Id. Lib. V.

Et spumat testu *pressus uterque suo.*

Consortium Consortio. Cic. Lib III. de Offic. *Dissolvatur necesse est omnis humana consortio.* Vellej Lib. II. *Ut &* Tribunitiae *potestatis* consortionem NERONI *constitueret.* Papinian. Lib. II. Respons. *Cum Debitor pretium Pignoris* consortioni *subjecerit. Crocum Crocus* , Apulej. Lib. X. Metamorphos. *Vino* crocus *diluta. Sertum Serta* , Propert. Lib. II.

Cum tua propendent demissae ad pocula sertae.

Sym-

Symbolum Symbola. Plaut. in Epidico:

Paratae jam sunt *scapulis* Symbolae.

Apulej. de Philosophia: *Eorum, quae pacta sunt* Symbola. Tertullian. adversus Valentinianos: *Ut nautae ad* Symbolam *saepe exultant.*

Caput X.

De Pronominibus.

Pronomina longe aliter protulerunt Vetustissimi quam nos hodieque efferimus, ut *Ipsus* pro ipse in Comoediis passim legitur. *Ips*, *Quips*, pro Is, Quis, in Lege XII, Tabular. NEI JOUDICIUM FAXIT AUT QUIPS ENDO EO IM JOURE VINDICIT, Et *Ipsiptus* & *Ipsipte*, vel *Ipsipti* pro Is ipsius, & Illi ipsi, Plaut. Cistellaria: Ipsipsus *est. Eho tu quam vos igitur fidem!* Festus, *Ipsipti* ipsi, neque alii. Glossarium: *Ipsipti*, αὐτοὶ, *Ollus* pro Illa, apud Comicos atque etiam Virgilium. *Em* & *Im*, pro Eum, notant Festus & Macrobius, Legumque Fragmenta retinent. Ennius:

Omnes corde Patrem praebent animoque Parentum
Circumfusi im.

Terent. in Phormione:

Im *faxo tali immistum, ut hic nunc est infortunio.*

Cato in M. Coelium: *Si* em *percussi*, Ulpianus Lib. XXIX. ad Edictum: *Nulla ratione id* em *consequi posse.* *Hisce* Nominativus pluralis pro Hi, Terent in Eunucho: hisce *hoc munere arbitrantur.* Plaut. in Milite: *Non possunt mihi nunciis talis* hisce *oculi fodiri.* Id. ibid. *Non hercle* hisce *homines* Licinius Macer pro Tuscis: *Quos oportuit amissa constituere*, hisce *etiam relliquias averterunt.* *Hic*, *Haec*, *Istaec* pro Hi, Hae, Istae. Plaut. in Menaechmis: *Me* hic *homines insanire praedicant.* Id. in Rudente: *Sed* haec *pauperes sunt inopesque Puellae.* Id. in Persa: *Quid* istaec *narrant.* Terent. in Andria: Haec *Nuptiae non apparabantur mihi.* Idem in Eunucho: *Continuo* haec *adornant.* Et in Hecyra: *nihil jam mi* istaec *res voluptatis ferunt.* *Idem* & *Isdem* pro Iidem & Iisdem, Virgil. Lib. II. AEn.

—— —— *& sedibus haeret in* isdem,

quam Scripturam vulgo in usu fuisse testatur Carisius Lib. I. *Is homo*, inquit, idem *compositum facit*, *nisi quia* Caesar Lib II. singulariter, IDEM, pluraliter, IIDEM *dicendum existimat; sed consuetudo hoc non servat* *Hibus* pro his, Plaut. in

Curculione teste Carisio; *Ibus* pro Iis; id. in Milite: *Latrones*, ibus *denumerem stipendium. Mis*, *Tis*, pro Mei, Tui, Ennius Lib. II. Annal.

Ingens cura mis *cum concordibus aequiperare.*

Plaut. in Poenulo: *Rebus* mis, *agundis*. & in Pseudolo:

Mei te rogandi & tis respondendi mihi.

Mi' pro Mihi frequenter usurpant Poëtae, sed & Varro Lib. II. de Re Rustica: *Quum mi' esset dicta.* Id. ib. *Veni* mi' *advocatus. Mehe* pro Me apud antiquos, Tragoediarum praecipue Scriptores, in veteribus Libris inveniri testatur Quintilianus. *Mepte* Plaut. in Menaechmis: Mepte *potius fieri servum, quam te unquam emittam manu. Eae*, *Illae*, *Istae*, Genitivi & Dativi foeminini, ut Nominum *Aliae*, *Alterae*, *Neutrae*, *Udae*, *Ullae.* Terent in Eunuch. *Hoc ipsa in itinere* alterae *Dum narrat.* Cato de Re Rustica: *Simillimum genus terrae* eae. Id. ibidem. Illae *rei habeto*. & alibi: *Qui tantisper*, nullae *rei sies*, *dum nil agis.* Plaut in Milite: *Rei* nullae aliae *est improbus. Sis*, *Sos* & *Sas*, pro Suis, Suos & Suas, Ennius apud Festum, & ab illo mutuatus Lucretius Lib. III.

Lumina sis *oculis etiam bonus Ancus reliquit.*

CAPUT XI.

De Verbis.

Verborum Extremitates variae atque ancipites in veterum Autorum Libris occurrunt. Et alia quidem Patiendi habent TERMINATIONEM loco *Agendi*, ut inter alia a Grammaticis notata *Comperior*; Sallust. in Jugurtha: *Sed ego* comperior BOCCHUM *magis Punica fide.* Tacitus Lib. IV. Historiar. *Gravem & sapientem Virum fuisse comperior.* Apulejus Lib. I. Apolog. *Ibi ego* comperior *omnes Judices tanto Poëtae adsurrexisse. Fruticor*, Cicero Lib. XV. ad Atticum: *Excisa enim est arbor*, *non evulsa.* Itaque *quam* fruticetur *vides. Praesagior*, Plaut. in Bacchidibus: *Animus jam isto dicto plus* praesagitur *mali.* Rursus alia in *Agendi* pro *Patiendi* extremitatem desinunt, ut *Auspicio*, *Aucupo*, *Auguro*, *Assentio*, *Amplexo*, *Commento*, *Commoro*, *Consulo*, *Contemplo*, *Crimino*, *Cuncto*, *Digno*, *Epulo*, *Exsecro*, *Fabulo*, *Imito*, *Indipisco*, *Laeto*, *Lucto*, *Luxurio*, *Medito*, *Miro*, *Molio*, *Opino*, *Opitulo*, *Osculo*, *Perscruto*, *Polliceo*, *Proficisco*, *Rixo*, *Scruto*, *Sortio*, *Suspico*, *Testo*, *Tumultuo*, *Tuto*, *Vocifero*, *Ulcisco*, *Venero*: quorum omnium exempla atque testimonia recitant Grammatici, & Plautus suppeditat. *Comminisco* utitur Apulejus Lib. IV. Metamorphos. *Eo volente comminiscimus*; *Demolio*, Varro de Poëtis: *Et tamen non* demolio *astra.* Alphenus Lib. II. Digestor. *Priusquam veterem*

terem demoliret, *damni infecti Vicino repromisit.* Ulpianus Lib. VI. Opinionum: *Qui domum alienam invito Domino demolit.* *Nasco*, *Uto*, Cato de Re Rustica: *Ubi germen* nascere *coeperit* Id. ibid. *Postea id* utito. *Reverto.* Tacitus Lib. III. Historiar. *Romam* revertit.

SIGNIFICATIONES Verborum itidem mutant, & quae *Patientia* vulgo sunt, *Agendi* vim pleraque habent, ut *Bellor*, *Nutrior*, & similia, quae Priscianus annotavit. *Multor*, *Punior*, Suetonius in August. *Neque aut crebrius*, *aut perfidiosius rebellantes graviore unquam* multatus *est poena.* Cic. Lib. I. Tusculan. Qu. *Multi inimicos etiam mortuos* puniuntur. Id. Lib. I. de Offic. *Neque ad ejus*, *qui* punitur *aliquem*, *aut verbis castigat*, *sed ad Reipublicae utilitatem referri.* Et Orat. Philippica VIII. *Clarissimorum hominum crudelissimam* puniretur *necem.* *Sacrificor*, Varro Lib. II de Re Rustica: *Ibi enim solent* sacrificari *lacte pro vino.* Id. ibid. *Et ipsi pro se* sacrificarentur. Rursus alia, quae *Agendi* duntaxat significationem vulgo habent, *Patiendi* notione accepta inveniuntur; ut, praeter quae Priscianus observavit, *Comitor*; Lucretius Lib. I.

—— *Posset claro* comitari *Hymenaeo.*

Conspicor, Plaut. in Epidico:

Patrem prius se convenire non vult, *neque* conspicari.

Fateor, *Loquor*, *Moror.* Cicero in Orat. II. Agraria: *Excipere nominatim agrum*, *qui publicus esse* fateatur. Coelius ad Ciceronem: *De damnatione frequenter* loqui *est coeptum.* Id. *Nec multum ac diu ludetur*, *atque ita diu*, *ut plus biennium in his tricis* moretur. *Interpretor* Suetonius in Neron. *Verba supplicis* interpretata, *praetorio Viro multandum pronunciante.* Paulus Lib. III. ad Sabinum: *In Testamentis plenius voluntates testantium* interpretantur. *Stipulor*, Livius Lib. XXXIII. *Circumagi*, stipularique *irato Consuli*, *Tribuno item Plebi.* Suetonius Lib. IV. Praetoriorum: *Laetoria*, *quae vetat minorem annis viginti quinque stipulari.* *Tueor*, Varro Lib. III. de Re Rustica: *Et in pace a Rusticis* Romanis *alebantur & in Bello ab his* tuebantur. Julianus Lib. XXI. Digestor. *Consilio & opera Curatoris* tueri *debet non solum Patrimonium*, *sed & corpus & Salus Furiosi.* Vetus Inscriptio: PAREANT ERGO ET NOSCANT OMNES SENATUS ET POPULI ROMANII IMPERIUM DEORUM NUMINE, ET MILITUM FORTITUDINE ET TUERI ET REGI. Similit. *Admetior*, *Arbitror*, *Complector*, *Demolior*, *Exsequor*, *Funeror*, *Mentior*, *Moderor*, *Moror*, *Populor*, Jurisconsulti in Libris Digestorum *Agendi* significatione utuntur.

CONJUGATIONUM quoque magna varietas & inconstantia fuit, multaque duplici Conjugatione inflexa leguntur; ut Prima & Secunda, ut *Densare Densere.* Lucretius Lib. I.

Nec tali ratione potest denserier *aër.*

Id

Id. Ibidem:

Nil prodesset enim calidum denserier *ignem.*

Virgil. Lib. XI. Georgic.

—— *Juppiter humidus astris*
Denset.

Id. Lib. XII. AEneid.

—— —— *Vos unanimi* densate *catervas.*

Horat. Lib. I. Carm.

Mixta Senum ac Juvenum densentur *funera.*

Prima, & Tertia ut: *Lavare Lavere*, Virgil. Lib. III. Georgic.

—— lavit *improba teter*
Ora cruor.

Lucretius Lib. V.

—— —— *Proluvie larga* lavare *humida saxa.*

Sonare Sonere. Id. Lib. VI.

Caligare oculos, sonere *aures*, *concidere artus.*

Id. Ibid.

Scire licet non sincerum sonere.

Tonare Tonere: Varro in Eumenid.

Tibi tympana non inani sonitu Matris deum tonimus.

Contra. *Comere Comare*, Terent. Heautont

Dum moliuntur, dum comantur annus est.

Dicere Dicare, a quo retinemus *Dedicare*, Ennius.

Dico qui hunc dicare cupit.

Plaut.

Plaut. in Curculione:

Haud in male meditantem male dicaſſis.

Domere Domare, a quo Domitor & Domator. Attius:

Olim quod Viros domavi *& ſegetis armatae manus.*

Tibullus:

Te duce, non alias converſus terga domator,

Fodere Fodare, Ennius Lib. VII. Annal.

Illurici reſtant ſicis, ſibyniſque fodantes.

Gerere Gerare, unde manet *Aggerare.*

Prima & Quarta, ut: *Artare Artire*, Cato de Re Ruſt. *Inter librum & ſtirpem* artito. *Dementare Dementire*, Lucret. Lib. III.

—— dementit *enim deliraque fatur.*

Apulejus Lib. II. Apolog. *Seſe mea magia in amorem inductam* dementire. Tertullianus de Anima: *Nam & cum* dementit *homo*, dementit *anima. Dolare, Dolire.* Varro in Agathone: *Coeloque* dolitus *artem oſtentat Mentoris. Impetrare. Impetrire*, Plaut. in Aſinaria:

Auguratum eſt, impetritum *eſt.*

Obſtare Obſtire Id. ibid. *Ita Iracundia* obſtit *oculis. Verberare Verberire*, in Lege *Regia:* SI PARENTES PUER VERBERIT.

Secunda & Tertia, ut *Caveo Cavo*, in illo Horatii, teſte Servio:

Vade, vale, cave *ne titubes, Mandataque frangas.*

Ferveo, Fervo, Virgil. Lib. IV. AEneid.

—— *jam littora* fervere *flammis.*

Lucret. Lib. V.

Fervere jam videas classem, lateque vagari,

Fulgeo Fulgo, Id. Ibid.

Fulgere *cum* coeli *donavit plaga vapores;*

Et Lib. VI.

Fulgit *item cum rarescunt quoque nubila* coeli.

Indulgeo *Indulgo*, Terent. in Adelph.

Vestitu nimium indulgis.

Oleo Olo, Plaut. in Mostellaria:

Non omnes possunt olere unguenta exotica.

Obsideo Obsido, *Possideo Possido.* Sallust. in Catilina: *Occulte pontem obsidunt.* Lucretius Lib. IV.

—— Obsiditque *vias oculorum.*

Id ibidem:

Aër tuit oculos prior, & possidit *apertos.*

Rideo Rido, *Irrideo Irrido*, Id. Lib. III.

—— *Largo diffuso lumine* ridit.

Brutus ad Cic. Irridunt *horum latrunas. Scateo Scato*, Lucret. Lib. V.

Nunc etiam scatit, & *trepido terrore repleta est.*

Id. ibid.

Largissimum fontem scatere *atque erumpere flumen.*

Plaut. in Aulul. *Si vino* scatit. *Teneo*, *Teno*, *Tetini*, Attius & Pacuvius apud Nonium. *Tueor*, *Contueor*, *Tuor* & *Contuor.* Terent. in Heautont. *qui intuitur nos.*

Lu-

Lucret. Lib. IV.

— *In somnis saepe figuras*
Contuimur miras.

Statius Lib. 8. Thebaid.

Namque modo infensos utero mihi contuor *ensels.*

Idem Lib. III.

Intuor, INACHII *sunt hi tibi*, *concipe*, *Reges.*

Id. ibid. *Vestra tuor. Video Vido*, autore Prisciano. Rursus *Dico Diceo*, *Vivo Viveo*, *Claudo Claudeo* observarunt Grammatici. *Abnuo*, *Abnueo*, Ennius Lib. VIII. Annal.

Certare abnueo, *metuo legionibus labem.*

Attero Attereo, Tacitus Lib. II. Historiar. *Mox* atteritis *opibus lubrico statu.* Tibullus:

Aut operi insuetas atteruisse *manus.*

Compono Componeo, Cato de Re Rusticâ: *In acervom* componeto. *Congruo Congrueo: Fundo Fundeo*, Terent. in Heautontim.

Ne nos inter nos congruere *sentiat.*

Id. in Adelph. *Eho jam tu verba* fundes.

Excello Exelleo, Cic. de Oratore: *In Oratoribus vero Graecis quidem admirabile est quantum inter omnes unus* excellat. Et Ibid. *Non quod sola ornent*, *sed* excelleant. Et in Laelio; *Quamvis licet* excellas. *Strido Strideo*, Lucanus Lib. VI.

Auribus incertum feralis strideat *umbra.*

Scabo Scabeo. Lucilius:

Scaberat *ut porcus contritis arbore costis.*

Tertia & Quarta, ut *Cupere Cupire.* Lucretius Lib. I.

— — *perfrangere ut arcta*
Naturae primus portarum claustra cupiret.

Parere Parire, Ennius in Epicharmo:

Ova parire *solet genus pennis condecoratum.*

Manilius Poëta apud Varronem: *Latona* parit *casto complexu* JOVIS.

Caput XII.

De Temporibus & Modis.

Temporum in Verbis Mutationes per singulos Conjugationum Ordines *Grammatici* accurate tradiderunt, in quibus referendis non est operae pretium nos immorari. Illud unum leviter attigerunt, quod est observatione maximè dignum: Veteres aliquando Tempus Praeteritum a Praesenti formare atque deducere, ut *Accedo*, *Decedo*, *Discedo*: *Accedi*, *Decedi*, *Discedi*. Varr. L. I. de Re Rustic. Discedimus *omnes*. Pompon. L. I. Senatus consultor. *Quae ad haereditatem Patris* accederat. Paulus Lib. II. Decretor. *Si sine liberis* decederit. *Cano Canui*, Sallust. L. I. Histor. *Jussu Metelli cornicines* occanuere. *Callesco Callesci*, Cato in Oratione de Bello Carthaginensi: *Aures nobis* calliscerunt *ad injurias*. *Clepo Clepi*, Cic. Lib. II. de Legibus: *Sacrum sacrove commendatum qui* cleperit, *rapsitve*. *Consisto Consisti*. Ennius: Consistere *amnes perennes*, *arbores vento vocant*. *Neglego Neglegi*. AEmilius Macer. Lib. XVI. Annal. *Omnium nostrum* neglegerit *autoritatem*. Cic. Philippica XIII. ex Epistola ANTONII: *Confugere* ALEXANDRIAM neglegistis. *Nexo Nexi*, Propertius Lib. I.

At tibi quae nostro nexisti *retia lecto*,

Premo Premi, Cato de Rust. *Ubi factores vestibus* premerint. *Sino Sini*, Terent. in Andria:

Dum tempus ad eam rem tulit, sini *animum*, *ut expleret suum.*

Confundo Confundi, *Relinquo Relinqui*, *Rescindo Rescindi*, *Rumpo*, *& Corumpo*, *Rumpi & Corrumpi*, in Libris *Pandectarum* Juris aliquotiens scriptum exstat. *Tollo Tolli*, *Abstulo Abstuli*. Plaut. in Rudente: *Aulas* abstulas. Ulpianus Lib. I. ad Sabinum; *Acceptilationem aliquid egisse*, tollisseque *totam Obligationem*.

Si-

Similiter Tempus Futurum praesenti in Verbis Tertii & Quarti Ordinis ut *Dormio Dormibo*, *Largio Largibo*, Cato. *Expedio Expedibo*, *Reddo Reddibo.* Plaut. in Truculento: *Ego* expedibo, *rem perdidi apud vos.* Id. in Menaechmis: *Salvum tibi ita, ut mihi dedisti*, reddibo. *Esurio Esuribo.* Pomponius in Augure: *Non* esuribis *diutius.* *Scio Scibo*, Terent. in Eunuch.

Modos autem, quos appellant *Grammatici*, in multis Verbis aliter *Veteres* protulerunt, veluti Imperativum monosyllabum, apposita E littera, ut *Dice*, *Duce*, *Face*, quae apud *Poëtas* passim leguntur.

Subjunctivum Verborum Tertiae Conjugationis per Em, vel per Im, ut *Attingem*, *Dicem*, Cato & alii, teste Festo & Quintiliano Lib. I. *Remittes* pro Remittas, Terent. in Andria:

Nam si rogites, remittes *jam me onerare.*

Arcessit, *Quaerit:* pro Arcessat; Quaerat. Plaut. in Menaechmis: *Quid velit*, *quidve* arcessit.

Id. in Aulularia:

Quid si quispiam tamen quaerit?

Edim pro Edam. Id. Plaut. in Poenulo;

Est domi, *quod* edimus, *ne nos tam contemtim conteras.*

Id. in Trinummo:

—— *At pol ego*, *etsi vetat*, edim.

Et alibi frequenter. Cato de Re Rust. *Quod volet cibi*, *postea* edit. Id. ibid. *Sed si poterit solam brassicam esse*, edit. Cic. ad Paetum: *Ne ego*, *te jacente*, *bona tua comedim.* Horat. Lib. III. Carminum.

Edit *cicutis allium nocentius.*

Id. Lib. II. Sermon.

Quam si cum lumbis quis edit.

Praeterea Indicativi Modi Imperfecta per contractionem & diminutionem mediae

diae Syllabae in Verbis, quae in IO desinunt, ut *Custodibam*, *Gestibam* pro Custodiebam, Gestiebam. Catullus, Custodibant *calathisci*, Plaut. in Aulularia:

Scapulae gestibant *mihi*,

Lenibam, *Nutribam* Virgilius, *Saevibam*, *Scibam* Lucretius & Terentius in Prologō Hecyrae:

Quin scibam *dubiam fortunam esse scenicam.*

Id. in Andria:

Propterea quod servibas *liberaliter.*

Et Perfecta alia, ut *Dixti*, *Sensti*, pro Dixisti, *Revixti*, *Praescripsti*, Ennius Lib. I. Annal.

—— *In Roma Troja* revixti.

Terent. in Andria:

Tute ipse rebus finem praescripsti.

Item Infinitivi Modi Praeterita, ut *Abstraxe* pro Abstraxisse. Lucret. *Cesse. Cresse.* Id. Lib. I.

Nam, quaecunque prius de parti corpora cesse
Constitues

Et Lib. III.

Cum membris videatur in ipso sanguine cresse.

Cic. Lib. XV. ad Attic. *Non videmur* cesse *victori. Divisse* Divisisse, Horatius:

Antiquo censu natis divisse duobus.

Indixe, *Produxe*, *Subduxe*, Terent. in Adelphis:

Nam tu eum hoc modo rus produxe *ajebas.*

Var-

Varro in Satyra de Mysteriis: *Tum portitores aera* indixe. Id. Lib. II. de Re Rustic: *Quem sibi Thyestem* subduxe *queritur. Promisse, Sumse, Consumse:* Pro promisisse, Sumsisse, Consumsisse, Catull. in Epigram.

Aut facere ingenuae, aut non promisse, *pudicae.*

Naevius in Triphalo:

Argentum amoris caussa sumse *mutuum.*

Lucretius Lib. I.

Infinita aetas consumse *ante acta diesque.*

CAPUT XIII.

De Adverbiis.

Adverbia pleraque bifariam & promiscue efferuntur a Veteribus, ut *Here* Heri, *Vespere* Vesperi, *Peregre* Peregri, *Praefiscine*, Praefiscini, quo utitur Apulejus Libro III. Floridorum, & Horat. L. II. Serm.

Nam mibi convivam quaerenti here *ductus illic.*

Terent. in Hecyra: Here *nemo voluit.* Plaut. in Pseudolo:

Atque here *ante dixeram omnibus,*

& aliis multis locis. Idem in Amphitruone: Peregre *adveniens:* Et in Persa: *Quia herus* peregri *est. Commode* & Commodo, *Cottidie* Cottidio, *False* Falso, quorum Exempla exstant apud Carisium. *Arcane* & Arcano, *Exigue* Exiguo, *Proxime* Proximo. *Tutissime* & Tutissimo, Caesar Lib. II. de Bello Civili: *Domitius* arcano *cum paucis Familiaribus suis colloquitur.* Cic. Lib. IV. ad Atticum: Proximo a. *d.* VI. *Cal. Octobris* Id. ibid. L. VIII. *Ubi* tutissimo *essent*, & Lib. XVI. *Legi* arcano *Convivis tuis. Ample* & Ampliter, *Dure* Duriter, *Longe* Longiter, *Probe* Probiter, & alia id genus multa quae *Grammatici* annotarunt. *Avare* Avariter, *Avide* Aviditer: Plaut. in Curcul.

Ingurgitat impura in se merum avariter,

AF-

Arnobius Lib. V. *Invasisse* aviditer. *Inprimis* & Inprimo, Varro Lib. VI. de Lingua Lat. *Hominis* inprimo *in Litteris exercitati.* Gellius Lib. XVI. *Tum* inprimo περὶ ἀξιωμάτων *discendum. Promiscue, Protinus*, Promiscam & Protinam, Ter. in Phormione:

Hinc me conjicerem protinam *in pedes*,

Varro in Caprino Proelio : *Coetera* promiscam *voluit communia haberi. Clare* & Claritus, *Communiter* Communitus, *Publice* Publicitus apud Terent. & alios, *Caute* & Cautim, *Diserte* Disertim, *Exquisite* Exquisitim, *Minute* Minutim, aliaque talia Adverbia in *Tim* admodum familiaria erant Veteribus. Arctim, Cic. L. XII. ad Atticum : *Nec* arctim *Pompejum teneri. Conjuratim, Perplexim* Plautus, *Blanditim, Juxtim, Exultim*, Lucretius. *Propritim* vel *propriatim.* Id. Lib. II.

Quid? genus humanum propritim *de quibus actum est.*

Arnobius Lib. III. *Usque adeo res exigit* propriatim DEOS scire. *Cessim, Recessim* Plaut. in Casina:

Imitabor nepam: recessim *dabo me ad parietem.*

Varro in Sesquiulysse: *cum domum ab Ilio* cessim *revertero.* Justinus Lib. II. *Vos, commisso praelio, ite* cessim. Alfenus JC. *Interim superius plostrum* cessim *ire coepit. Illim, Istim*, pro Illinc Istinc, retinent antiqui Libri Lucretii & Ciceronis, cum aliis pluribus locis, tum epistola ad Valerium : *Qui* istim *nunc veniunt*, & ad Atticum Lib. IX. Illim *equidem Cn. profectum puto. Magis* Mage. Quo praeter *Lucretium & Virgilium* etiam Cic. in Verrem utitur, Mage *condemnatum hominem in judcium adducere don posse. Nenu* pro non, Lucilius & Varro apud Nonium, & Lucret. L. III. & IV.

Nenu *queunt rapidi contra constare leones.*

Postea & Postilla, Terentius & Plautus crebrò usurpant. Cato in Originibus: *Saepeque* postilla *operam Reipublicae fortem atque strenuam perhibuit. Primo* & Primum, *Postremò* Postremum, *Tertiò* Tertium, *Quartò* Quartum Veteres promiscuè & indifferenter dixisse, ostendimus Lib. IV. de Differentiis Verborum.

Praeter haec fuerunt in usu ADVERBIA, quae fiunt ab *Auferendi* Casu in utroque Numero, ut *Anniversario, Cottidiano.* Cic. Lib. V. Atticum: *Cum anatociis* aniversario, id est, annuatim anno vertente. Id. Lib. VI. de Republica: Cottidiano *in forum mille hominum cum palliis conchylio tinctis descenderent.* Plautus in Captivis:

Nisi cottidiano sesquiopus *confeceris.*

Anno

Anno pro Pridem, & *Horno*, id est, Hoc anno. Lucilius Lib. XXVII. Satyrar.

Utrum anno, *an* horno *te abstuleris a viro.*

Plaut. in Amphitr.

Etiam Histriones anno *tum, cum in proscenio hic*
JOVEM *invocarunt, venit.*

Hesterno, *Postero*, *Hiberno*, *Matutino*. Tacitus Lib. IV. Annal. *Idemque cum* postero *ad Quaestionem traheretur.* Et Lib. XV. Postero. *Cum ad eosdem cruciatus retraheretur* Venulejus JC. *Eum, qui* hiberno *habuerit fundum.* Apulejus Lib. IX. Metamorphos. Matutino *me multis oleribus onustum proximam civitatem ducere consueverat Dominus.* *Numero*, id est, Cito, Celeriter, apud *Comicos* passim legitur. *Compacto* Afrianus in Emancipato: *Te facere* compacto *omnia:*

Quod Plautus in Captivis: *Rem* de compacto *geri.*

Fortuitu. Idem in Aulularia:

Si eam senex anum praegnantem fortuitu *fecerit.*

Noctu, *Diu*, *Lucu* vel *Luci.* propter affinitatem Litter. I. & U. Id. ibid.

Nec noctu, *nec* diu *quietus unquam eam.*

Sallust. Lib. I. Hist. Noctu diuque *vigilias tentare.* Terentius in Adelphis: *Cum primo* luci. Plaut. in Amphitr.

Nonne idem hoc lucu *me mittere potuit.*

Idem in Mercatore:

Ad portam hinc abi mane cum lucu *simul.*

Alternis, *Multimodis*, *Omnimodis*, Lucretius. *Gratis*, *Ingratis*, vel *Gratiis & Ingratiis*, ut *Invitis* Adverbium, observat Carisius. Plautus in Asinaria:

Cave modo ne gratiis, &c.

Et in Casina:

Vobis invitis, atque amborum ingratiis.

Terent. in Eunuch. *Ingratiis ut dormiam.* Id. in Phormione: *Meam ductes* gratiis. Cicero Orat. 6. in Verrem: *Reticebunt, quae poterunt libenter, dicent, quae necesse erit* ingratiis. Idem pro Quinctio: *Extorquendum est invito atque* ingratiis; id est illibenter, gravate & contra voluntatem.

CAPUT XIV.

De Praepositionibus.

Fuerunt Veteribus in usu *Praepositiones*, quae jam exsoleverunt *Am* & *Uls*, cujus vicem *Pomponius* de Origine Juris usurpat *Ultis*: *Quinque Viri* (inquiens) *constituti sunt cis Tiberim* & ultis *Tiberim*. *Am* vero servit Loquelis, sive Verbis, non Casibus, ut *Amplector*, *Amputo*, *Amquiro*. Unde inter eas Praepositiones, quas *Probus*, *Diomedes*, aliique veteres Grammatici *Loquelares* appellant, refertur a *Carisio* & *Festo* his verbis: AM *Praepositio loquelaris significat* Circum.

Praeterea solent Veteres interdum *Praepositiones* geminare, ita ut in unam Dictionem coeant & coalescant; veluti *Insuper*, *Desuper*, & quae minus usitata, *Exante*, *Inante*, *Postante*, id est, post alia facta, quomodo *Graeci* dicunt ἐμπροσθέν. Varro Lib. V. de Lingua Lat. *Post ante* conventionem habeat. Propertius Lib. II.

> *Si quis vult forma tabulas anteire vetustas,*
> *Hic dominam exemplo ponat* inante *meam.*

Apulejus Lib. I. Metamorphos. *Proxime* exante *Poecilen porticum.* *Exadvorsum*, Cato de Re Rust. & Terent. in Phorm.

> — Exadvorsum *inlico Tonstrina erat quaedam.*

Circumcirca, *Circumsecus*, id est, in ambitum & in orbem. Plautus in Aulularia:

> — — *Occoepit ibi scalpturire ungulis* Circumcirca.

Apulejus Lib. V. *Coloni quique* circumsecus *venantur*, & Lib. XI. circumsecus *variegatum*. *Praeter propter*, pro praeterquam propter, sive propter aliam caussam, quam propter eam, de qua loquimur: Ennius in Iphigenia: *Praeter propter vitam vivitur*, id est, propter aliam caussam vivitur, quam ut vivatur, utputa propter Voluptatem, vel Gloriam.

Aliquando PRAEPOSITIONES *separatae* in Oratione conjunguntur, & nihilominus *Dictionis vim* servant. In quo sane errat *Priscianus*; qui tradit, PRAEPOSITIONES, quotiens Casu carentibus apponuntur, *Dictionis vim* semper amittere.

tere. Sic *In ante. Ex ante.* Varro Lib. III. de Re Ruſt. Ex ante *diem* 7. *Id. Feb.* Ex ante *diem* 3. *Id Sextil.* Cicero Lib. I. ad Atticum: In ante *diem* 15. *Cal. Novembr. diſtulit.* Et Lib. III. Ex ante *diem Non. Junii uſque ad pridie Cal. Septembr.* Livius Lib. XLV. *Supplicatio pro concione Populi indicta eſt* ex ante *diem* 5. *Id. Octobr. E circa.* Id. Lib. XXI. *Ex templo* e circa *Praetorem ad Civitates miſſi legati*, id eſt, ex iis, qui circum Praetorem erant. *In coram*, Apulejus Lib. X. *Quae mecum* incoram *publicam populi caveam frequentaret.* Sed *Verſus* & *Uſque* aliis Praepoſitionibus conjuncta tranſeunt in Adverbia: ut *Verſus* cum *Ab*, *Ad* & *In.* Varro Lib. I. de Re Ruſtica: *Ridica vitis ab ſeptentrione* verſus *tegatur.* Caeſar Lib. VI. de Bello Gallico: *Cum Legionibus tribus ad Oceanum* verſus. Salluſt. in Catilina: *Modo in* Urbem, *modo in* GALLIAM verſus. Cicero de Amicitia: *Atque is primum inſtituit in forum* verſus *agere cum Populo.* *Uſque* cum *Ab*, *Ad*, *Ex*, & *Sub.* Virgilius:

—— *Siculo proſpexit* abuſque *Pachyno.*

Id.

—— *Hinc* uſque *ad ſidera notus*,

&,

Uſque ſub *obſcurum noctis.*

Terent. in Eunuch.

Ex AEthiopia eſt uſque haec.

Cic. pro Flacco: *Non accepit a ſuis Civibus*, *ſed* ab Tmolo uſque *petivit.*

CAPUT XV.

De Compoſitione Vocum.

In *Compoſitione Vocabulorum* nimio plus ſibi indulſerunt Veteres, maxime Poëtae, e quibus nos pauca quaedam Vulgo minus nota, referemus. Ex tribus Dictionibus Nomina componere, quamvis Latinae Linguae non concedat *Quintilianus*, tamen fecit Lucilius *Hippocampelephantocamelus*, ex iſtis tribus Vocibus *Hippocampus*, *Elephantus*, *Camelus.* *Viticapiferae* Varro in Satyra *Magnum talentum: Detotonderat forcipibus* viticapiferis, quaſi Vitia capere ferre. *Quaſſagipennae*, quae quaſſis aguntur Pennis, idem *Sexageſi: Nec* quaſſagipennas *Anates*, *tremipedas.*

Scutosagittipelliger cognomen HERCULIS, quod Scutum, Sagittas, & Pellem gestaret. Tertullianus de Pallio: *Trisaeclisenex*; & *Dulcioriloquus* de NESTORE Naevius in Alcesti, quae ut nimium Poëtica notat *Gellius.*

Ex Latino & Graeco, ut *Antelogium*, Plautus, in Menaechmis: *Nunc argumento* antelogium *quoddam hoc fuit. Dentarpagae*, Varro in Cyniciatris: *Hic bipensiles forcipes* dentarpagae; *Signosiae*, idem in Eumenidibus: *Imponeret aedilis* signosiae. *Flexibulae*, *in Vimarco.* Idem in *Satyrarum* Inscriptionibus. Contra *Epitogium*, *Anticato* Titulus Librorum Julii Caesaris, quos scripsit contra *Ciceronis* laudationem Catonis. *Archigubernus* apud Javolenum JC. & *Mesonauta*, qui in Navi medium locum tenet inter Gubernatores & Remiges, ut inter Servos *Mediastinus*. Ulpianus Lib. XIII. ad Edictum: *Non debet exercitor Navis per Remigem, aut* Mesonautam *obligari.*

Ex Praepositione & duobus Vocabulis est *Perterrefacio*, &, quae Pacuvius dure struxit, *Incurvicervicum*, *Repandirostrum.*

Rursus ex duabus Praepositionibus & uno Vocabulo multa junguntur, ut *Incompositus*, *Reconditus*, &, quo Cicero utitur, *Subabsurdum.* Sic *Adindo*, Cato de Re Rustica; *Coaddo*, *Coaccedo*, *Exobsecro*, Plautus; *Perinungo*, *Prodeambulo.* Terent. in Adelphis: *Prodeambulare huc libitum est.* Varro Lib. II. de Re Rustica: *Eadem re* perinungunt, & *tegunt rursus. Inconcupisco*, *Incognosco*, Apulejus Lib. III. Florid. *Ut non minus vobis amicitia mea capessenda sit*, *quam mihi vestra* inconcupiscenda. Idem Lib. IV. *Ut* incognosceret *more ingenii humani quisnam esset. Redadopto.* Modestin. Lib. II. Regular. *Filio dato in adoptionem*, *quem denuo* redadoptavit. *Superanteactus*, Lucretius Lib. III.

> *Cum* superanteactam *aetatem meminisse nequimus.*

Transadigo, Virgilius:

> Transadigit *costas.*

Adverbium pro Verbo composito jungere frequens est apud Comicos, ut *Introadmitto*, *Introabeo*, *Introadspicio.* Terent. in Andria: *Accessi*, introadspexi. Idem in Hecyra:

> *Here nemo voluit* SOSTRATAM INTROADMITTERE.

Ex Praepositione & Adverbio sunt *Derepente*, *Desubito*, *Demagis*, quibus utuntur *Terentius*, *Lucretius*, & *Lucilius* aliique, *Praeterquam*, *Extraquam*, Vox frequens in Legibus & Edictis. *Adprimo*, *Abhinc*, *Dehinc*, quae sola *Praepositionem* recipere *Carisius* perperam censet.

Praeterea nonnulla Composita Verba, quae nunc contracta, vel leviter immutata efferimus, Veteres integra protulerunt, ut *Traduco Transduco*, in Libris *Digestorum* Juris, Trado *Transdo.* Terent. in Prologo Phormionis, Exquiro *Exquaero* Plautus in Aulularia:

> *Intro*, exquaere, *sitne ita*, *ut ego praedico.*

Idem

Idem in Captivis:

Eadem ego exhoc, quae volo, exquaesivero.

Iniquius *Inaequius.* Idem in Poenulo:

Trado amico, nihil est quicquam inaequius.

Ancisum *Ancaesum*, Concisum *Concaesum*, & contra *Distisum*, *Pertisum*, pro Distaesum & Pertaesum; ut testatur Festus, & Cicero in Oratore his verbis: *Concisum, non concaesum; ex quo quidam* Pertisum *esse volunt, quod eadem consuetudo non probavit.* Et ex contrario, quae nos *plene* efferimus, illi contrahebant, ut Transluceo, Transmitto, *Traluceo*, *Tramitto*, Lucretius; Transvolo *Travolo*, Transmeo *Trameo.* Plautus in Epidico: Travolaverunt *ad hostes*, &: *Mihi illanc ut* tramittas. Varro Lib. IV. de Lingua Lat. *Trua, quod* travolat *ea aqua*, Id. ibid. *Trama, quod* trameat *filum.* Transfero *Trafero*, Cicero ad Lentulum: *Caussam regiam alio* traferebant. Idem ad Coelium: Traferri *Nomen a* Valerio *non potuisse*, *Escendo*, *Escensio*, pro Exscendo & Exscensio, quo utitur Livius Lib. XLVII. Sallust. in Jugurtha: *Non temere uti escenderat.* Id. ibid. *Quibus allevati Milites facilius* escenderent. Et mox: *Pars equos* escendere. Varro Lib. I. de Re Rust. *E vinea in arbores* escendit *vitis*, &: *In carnarium* escendit. Idem Lib. IV. de Ling. Lat. *Unde* escendebant *ad infimam novam viam.* Livius Lib. XLV. *Consuli ad quadrigas mittendas* escendenti.

CAPUT XVI.

De Distractione & Trajectione Vocum.

Dividuntur Voces Compositae & quasi in Partes secantur, non apud *Poëtas* modo, sed etiam *Oratores & Historicos:* Simplices autem Voces non distrahuntur, etsi Ennius τὸ *Cerebrum* distraxit Lib. V. Annal.

—— *Transfigit corpus* cere *comminuit* brum.

Quem nulli idonei Autores imitari voluerunt. Et interdum quidem, Composita Voce divisa, nihil ejus partibus interponitur, ut *Animum advorto*, Cato de Re Rustica, Terent. in Prologo Andriae, & Dolabella in Epistola ad Ciceronem. *Arefacio* Lucret. Lib. VI.

Principio terram Sol excoquit & facit are.

Magno opere, *Summo opere*, *Tanto opere.* Licinius Macer Lib. I. Annal. *Non minimo opere Milites quietos volebant:* Cicero Lib XII. ad Atticum: *Res indicat*, quanto opere *id cupiam.* Suetonius in Caesare: *Quem incolumem* tanto opere *cuperent. Satis*

tis agere, Cato de Consulatu suo: *Jam nostri apud vallum* satis agebant. Apulejus Lib. VIII. *Coloni multitudinem nostram latrones rati*, satis agentes *rerum suarum*, *eximieque trepidi.* Upianus Lib. XXIII. ad Sabin. *Non* satis egerit. Plaut. in Mercatore per Μετάθεσιν.

> *Insomnis* egi satis, *& fui homo exercitus.*

Pessum do pro Pessundo: Terent. in Phormione: *Me, aut Herum* pessum dabunt. Sallust in Jugurtha: *Quae res plerumque magnas Civitates* pessum dedit. Tacitus Lib III Annal. *Quod multos etiam bonos* pessum dedit. Frequentius autem partibus Vocis Compositae Dictio aliqua, vel Particula interponitur, quod genus Τμήσεως familiare fuisse Lucilio denotat Ausonius his Versibus:

> *Rescisso Verbo, disces componere Versum;*
> Lucili *Vatis sic imitator eris.*

Sic distrahuntur *Arefacio*, *Excandefacio*, *Fervefacio.* Varro de Re Rustica: Are *hoc* facies. Id. ibidem: Excande *me* fecerunt. Cato de Re Rustica: Ferve *bene* facito. *Circumfundo*, *Circumventus*. Virgil. AEneid. Lib. I.

> *Et multo nebulæ* circum DEA fudit *amictu.*

Ulpianus ad Sabinum XXXIV. *Siquidem* circum *in hoc* venta *est. Depetigo*, *Dedicatus* Lucil. Lib. XXX.

> *Illuvies*, *scabies*, *oculos huic* deque petigo.

Constendere. Id. ibid.

> *Juratam se uni, cui sit data* deque dicata.

Detondo, Ennius Lib. III. Annal.

> Deque totondit *Agros laetos atque Oppida cepit.*

Lucrifacio, Cajus Lib. XIX. ad Edictum: *Liceat* lucri *dotem* faciat. *Magnopere* Terentius in Eunucho:

> THAIS maximo *me orabat* opere.

Pergratum, *Permolestum*, *Permagni.* Cicero Lib. I. ad Atticum: Per *mihi* per, *inquam*, gratum *feceris*. Idem Lib. V. Per *mihi erit* gratum, *si id curaris ad me perferen-*

ferendum. Et Lib. X. Per *enim* magni *aestimo Plebiscitum*, *Senatusconsultum.* Varro Lib. III. de Vita Pop. Rom. Plebisque scito *canum.* Idem Epistolicar. Quaest. IV. Senatusque consultum *fieri duobus modis.* Quintilianus: *Nam rogationibus*, Plebisve scitis *cauta sunt ista.* *Quapropter* Plautus in Amphitr.

Qua *ista* propter *dicta dicantur mihi.*

Quilibet, *Quicunque*, Sallust. in Catilina: Cujus *rei* libet *simulator.* Idem de Rep. ordinanda: Cujus *rei* libet *periculum facere.* Terentius:

Quae *meo* cunque *animo lubitam est facere.*

Respublica. Plautus:

Sed ut ego stultus, *qui* Rem *curo* publicam.

Cicero ad Atticum: Rem *vero* publicam *penitus amisimus.* *Septentrio*, Virgilius:

— — *septem* subjecta *trioni*,

Supersum, Plautus in Curculione: *Si quid* super *illi* fuerit.

Tamenetsi. Idem in Casina: *Qui amat*; tamen *hercle* etsi *esurit.* *Venundo*, Sallust. Lib I. Historiar. *Quasi Cimbricam praedam* venum, *aut dono* datam. Livius: *Ignarus omnium*, *se* venum *a Principibus* datos.

Quin etiam trajiciuntur Dictiones Clausulaeque, & praepostero ordine locantur: quod ubi accidit, Ἀναστροφὴν esse volunt *Grammatici.* Accidit autem in *Nominibus*, ut cum *Cognomen* anteponitur NOMINI, veluti *Balbus Cornelius*, *Gallus Fabius* apud Ciceronem ad Atticum, *Gallus Caninius* in Epistola ad Coelium. *Macer Licinius*, Lib. II. ad Q. Fratrem: *Papus AEmilius*, in Laelio, *Antias Valerius*, *Cursor Papirius*, apud Livium.

Vel cum *Praenomen* cum COGNOMINE conjungitur, ut *M. Cicero*, *C. Caesar*, *Cn Magnus*, Varro Lib. IV. de Vita Populi Rom. *Audivi dicentem Cn. Magnum.* Vellejus Lib. II. *Filiam C. Caesaris Cn. Magnus duxit uxorem.* Item trajiciuntur *Pronomina*, ut, *Qui Quae.* Varro Ὄνος λύρας. *Aut ille cervum*, qui *volabile currens*, pro ille, qui cervum. Tibullus Lib. I.

Vidi ego, *qui Juvenem seros desisset amores*,

pro *Juvenem*, qui. Ovidius Lib. I. Elegiar.

Quam face sustineo tecta superba petam:

id est face, quam sustineo.

Verba, ut *Sis vide*, pro Vide sis. Plautus in Aulularia: *Sis vide*, *ut incedit.*

Adverbia, ut *Nihilominus*, Coecilius in Hypobolimaeo:

Ego

Ego illud minus nihilo *exigor portorium.*

Quoad, Afranius in Promo:

Ut scire possis, ad quo *te expediat loqui.*

Cum, Caesar: *Diutius cum nostrorum impetum ferre non possent.* Id. *Diu cum esset pugnatum.*

Praepositiones, ut Lucretius: *Ea propter.* Virgil. *Italiam contra*; &, *His accensa super*; &: *Maria omnia circum.* Item: *transtra per & remos*, Horatius: *Quem penes*, Sallustius: *Quos inter*, Varro: *Eum apud*, Cicero: *Memoriam praeter. Ponit ante*, Livius: *Omnibus ex.* Tacitus: *Eo coram*, *Templum juxta*, *Tiberim contra*, *Urbem extra*, *Viam propter.*

Conjunctiones, ut *Autem* post alterum, aut tertium Orationis verbum, apud *Plautum* frequentissime. *Enim* initio Orationis pro Etenim, idem in Aulularia:

Enim mihi quidem aequum est.

Et in Casina:

Enim jam magis jam appropero.

Id. in Milite:

Enim cognovi nunc.

Terentius in Hecyra:

Enim lassam oppido tum ajebant.

Cicero Lib. IV. ad Atticum: *Macroni vix videor praesto* esse. *Enim auctionem.* Lucretius Lib. II.

—— —— *Enim distantia cum sit.*

& Lib. VI.

—— —— *Enim praesens dolor exsuperabat.*

Labeo Lib. II. Pithanon: *Et hoc id est, quod Graeci dicere solent* ἐν πλάτει. *Enim potest hoc memoria non teneri.* Aliquando ponitur *Enim* tertio loco. Varro in Andabatis: *Minus aurum enim non praestringit oculos.* Cicero Lib. XII. ad Atticum: *Prusia cupit enim vendere.* Livius Lib. XLVI. *Eo quoque enim mittendos fore legatos. Ne*, Plautus in Pseudolo: *Ne illi audeant*, pro illine. Terent. in Andria: *Ab ne tu omnia*, pro tune. Cicero ad Atticum: *Ego illud ne quidem contemnam*, pro ne illud qui-

quidem. *Quamquam* Salluſt. in Jugurtha: *Quae gravia quamquam.* Tacitus: *Haec mala quamquam. Quae* Copula alieno loco ſolet poni, ſed apud Poëtas tantum. Plaut. in Captivis:

Eſt profecto Deus, qui quae nos gerimus, auditque & videt.

Horat.

Ore penes tetigitque crura.

Tibull.

Meſſalam terra dum ſequiturque mari.

Sed, *Sed enim.* Virgilius:

Ipſa ſed *in ſomnis inhumati venit imago.*

&:

Progeniem ſed enim *Trojano ab ſanguine duci.*

Item:

—— *Impius ex quo*
Tydides ſed enim *ſcelerumque inventor Ulyſſes.*

Tamen, Plaut. in Amphitr.

Sed in fugam in ſe tamen *nemo convertitur.*

Id. ibid. *metuam abſentem* tamen.

Atque haec quidem hactenus de ſingulis Dictionibus, in quibus antiquae Locutionis uſus cognoſcitur; nam & exoletas Voces explicare non eſt noſtri inſtituti; & ſi quis eas noſſe deſiderat, a *Gloſſographis* petat licebit.

AUSONII POPMAE
DE
USU ANTIQUAE
LOCUTIONIS.

LIBER SECUNDUS.

CAPUT I.

De Partium Orationis inter se Commutatione.

SEquitur ut de antiqua *Orationis* Structura, quae a communi loquendi consuetudine multum dissidet, nunc quoque agamus. Sed quoniam *Grammatici* antiquarum Locutionum genera prolixe tradiderunt, ut ad illorum copiam vix aliquid addi posse videatur, ideo nolumus in hoc loco diu immorari. Partes Orationis saepe confundunt Autores, atque alias pro aliis usurpant, quam Commutationem *Graeci* vocant Ἀντιμερείαν. Sic *Nomen* loco ADVERBII, ut *Aliquid* pro Aliquantulum. Terent. *Subtristis visus esse* aliquid. Cic. pro Dejotaro: *Non enim jam metuo, ut illi tu succenseas; illud vero, ne illum tibi succensere* aliquid *suspicere.* *Nullus* pro Non, Plautus aliquotiens, & Terent. in Eunucho: Nullus *mones*; Id. in Hecyra: *Etsi* nullus *dixeris.* Cic. ad Atticum L. II. *Philotimus non modo* nullus *venit.* Et Lib. XV. *Sextus ab armis* nullus *discedit.* *Multa* pro Multum, ut Multa *peccare*, Cic. in Topicis: *Cum mihi meisque* multa *saepe cavisses.* Et ad Appium: *Multa nos quidem questi sumus.* Caecinna Ciceroni: *Multa Deos venerati.* Virgil. Lib. IV. Georgic.

— — Et spiritus oris
Multa reluctanti obstruitur.

Item *Adjectivum* in utroque Numero, ut Immane *sonat*, Sublime *volans*, AEternum

num *latrans*, Virgil. Id *Sole* recens *orto*, pro recenter, & *Stat* acerba *ſtridens*; Id. *pede terram* Crebra *ferit*: &: tranſverſa *tuentibus hirquis*. Lucret *mortales* mutua *vivunt*. *Inſanum*, *Sempiternum*, pro Inſane, Sempiterno, Plaut. in Curculione: *Inſanum amare* Id. in Aulularia: *Quod tibi ſempiternum ſalutare.*

Similiter *Nomen* pro PARTICIPIO, ut *Hunc Populum late* regem, id eſt, regnaturum.

Et pro INTERJECTIONE, ut *Juppiter*, cum adminiſtrantis eſt; ut apud Graecos, Ἡράκλεις, Catullus:

Doctis Juppiter *& laborioſis*,

& alibi:

Juppiter ut terſti lumina ſaepe manu.

Malum, *Infandum*. Terent. *Qui malum alii*. Virgil.

Navibus infandum amiſſis.

Pronomen pro CONJUNCTIONE, ut *Id* pro *Ideo*, in illis modis loquendi, *Id venio*, *Id revertor*, *Id quod erat*; in quibus tamen nos potius cenſemus eſſe *Eclipſin* Praepoſitionis *Ob*, vel *Propter*, ut infra dicemus. *Idem* pro Item, vel Etiam. Cic. Lib. I. Offic. *Ut ipſe ad meam utilitatem ſemper cum Graecis Latina conjunxi neque id in Philoſophia ſolum, ſed etiam in dicendi exercitatione feci; Idem tibi cenſeo faciundum.* Ibid. *Eſt huic conjuncta beneficentia, quam* eandem *vel benignitatem, vel liberalitatem appellare licet.*

Verbum pro NOMINE, Perſius:

Scire *tuum nihil eſt.*

Id.

—— *Et noſtrum illud* vivere *triſte.*

Et:

Velle *ſuum cuique eſt.*

Et pro PARTICIPIO. Virgil. *Magnum dat* ferre *talentum*, pro ferendum. Id.

—— *dederatque comas* diffundere *ventis.*

Et:

—— *ille ſuo moriens dat* habere *nepoti*,

Ulp. D. de Inofficioſo Teſt. *Cum* obtinere *ſpem non haberent.* Idem D. de Mon. & Honor. *Jus non habet* intercedere; Et D. Mandati: *Conſilium receperit* fraudare.

Participium loco NOMINIS, ut apud *Graecos* crebro, *Medentes*, *Venantes*, pro Medicis & Venatoribus, Lucret. Id. Lib. V.

Aëriaſque ſimul volucres variantibus armis.

id eſt variis. Virgil. Lib. IV. AEneid.

Candentis *vaccae media inter cornua fundit.*

pro Candidae. Et Lib. VI.

Quam ſuper haud ullae poterunt impune volantes,
Tendere iter pennis.

Id eſt, *volucres*? Id. Lib. VIII. *Pictis conſpectus in armis*, pro *Conſpicuus*, Et pro ADVERBIO, *Horrendum*, pro Horrende. Id. *At bellua Lernae Horrendum ſtridens.* *Lubens*, pro Lubenter. Plautus: *Duorum labori hominum parſiſſem* lubens.

Adverbium pro NOMINE, ut *Abunde*, *Large*, *Partim*; quae *Nominum* vim quandoque habere infra dicemus.

Et pro CONJUNCTIONE, ut *Quando* pro Quoniam, *Nunc*, pro ſed, ut apud Graecos νῦν pro ἀλλά. Terent. in Adelph.

Poſtremo quando conſcia ſum a me culpam hanc eſſe Procul.

Cic. Lib. I. de Divinatione: *Quae quidem multo plura evenirent, ſi ad quietem integri iremus: nunc onuſti cibo & vino confuſa & perturbata cernimus.* & alibi ſaepe.

Item loco PRONOMINIS, ut *Illic*, pro ille, apud *Comicos* non raro. Plautus in Aſinaria:

Metuo, *ne* illic *obſervarit meae falſae fallaciae.*

Terentius:

Quam illic *qui petit*, *unde is ſit theſaurus ſibi.*

Et pro PRAEPOSITIONE fere apud *Poëtas*, ut *Clanculum*, *Intus*, *Seorſum*, pro Clam, In, Sine. Terent. in Adelph.

—— *Poſtremum alii clanculum*
Patres, *quae faciunt.*

Lucret. Lib. III.

—— *Seorſum corpore toto.*

Id.

Id. ibid.

At neque seorsum oculi neque nares, nec manus ipsa,
Esse potest anima.

Sed & loco PROVOCABULI *Adverbium* usurpatur; qua quidem permutatione optimi Autores crebro utuntur. Cic. ad Atticum: *Omnia consilia differs in id tempus, cum scierimus, quid actum sit.* Id. ibid. *Utinam illum diem videam, cum tibi gratias agam*, pro Quo tempore, Quo die. Varr. Lib. I. de Re Rust. *Quibus teneat id, qua serpit.* Terentius: *E Praedonibus unde eam emerat.*

Virgilius Lib. V. AEneid.

—— Volucrem trajecto in fune columbam,
Quo tendant ferrum,

id est, in quam.

Praepositio pro ADVERBIO, ut *Ante*, *Circa*, *Circum*, *Coram*, *Clam*, *Extra*, *Juxta*, *Pone*, *Prope*, *Post*, *Super*, *Secus*, *Ultra*, *Usque*; quae vim *Adverbii* plerumque habere notissimum est.

Conjunctio vice ADVERBII, ut *Atque*, pro Statim, Mox. Plautus in Bacchidibus:

Dum circumspecto atque ego tum lembum conspicor.

Id. in Mercatore:

Postquam illic, quod volui, transegi, atque ego conspicor
Navim ex Rhodo.

Virgilius Lib. I. Georgic.

Atque illum in praeceps prono rapit alveus amni.

Gellius Lib. XVII. *Haec verba, ubi lecta sunt, atque ibi Taurus mihi.* *Ergo*, *Igitur*, pro Tum, Inde, Postea. Virgil. Lib. VI. AEneid.

Ergo iter inceptum peragunt, fluvioque propinquant.

Plaut. in Casina:

—— Tecum loquar
Mox magis cum otium erit igitur.

Idem in Mostellaria:

Miserum est opus igitur, demum fodere puteum,
Ubi sitis fauces tenet.

Et in Amphitruone:

Sin aliter sient animati, neque dent, quae petant,
Sese igitur *summa vi virisque eorum opp dum expugnascere.*

Terent. in Eunucho: *Quid* igitur *faciam*? *Quoniam* pro Postquam, Quum. Plaut. in Aulularia:

Is, quoniam *moritur, ita avido ingenio fuit.*

Idem in Asinaria: *Quid nunc*, quoniam *ambo, ut est lubitum, nos delusistis, datisne argentum*? *Tamen* pro Tantum, Sallust. & Pacuvius apud Nonium; *proinde* pro Perinde. Terent. in Phormione:

Proinde expiscare quasi non nosses.

Lucret. Lib. III.

Ossa dedit terrae proinde *ac famul infimus esset.*

Sallust. in Jugurtha: Proinde *quasi injuriam facere, demum id esset imperio uti.* Varro Lib. I. de Vita Popul. Rom. *Duabus undulatis togis est opertum*, proinde *ut olim Reges nostri undulatas & praetextas soliti sint habere.* Planc. Cic. *Quod si* proinde, *ut ipse mereor, mihi successerit.* Id. *Ut* proinde *ad omnia paratus essem.*

Species quoque partium Orationis commutantur, & aliam vim atque potestatem adsumunt. Sic *Nomen primigenium* pro suo DERIVATO, ut *Terra* Graecia, *Terra* Sicilia, apud Gellium. Ennius:

— *late* Saturnia *Terra.*

Id.

— O *Terra* Thracia, *ubi Liberi fanum.*

Lucret. Lib. I.

Italiae *Terrai oris a finibus ejus,*

Callistratus JC. *Ut extra Terram* Italiam *decem annis relegetur.* Virgil. Troïa *gaza per undas*, pro Trojana, &; Dardana *suscitat arma.* Id. *Laticemque* Lyaeum. Et,

Tempus & Arcadii memoranda referre Magistri,

pro Arcadici. Varro Lib. II. de Re Rust. Arcadii *Asini.* Id. ibid. *Terna atque quaterna millia* Gallia *succida habere*; pro Gallicana. Sallust. Lib. IV. Historiar. *Cum interim lumine etiam tum incerto duae* Galliae *mulieres conventum vitantes, ad menstrua solvenda montem ascendunt.* Cato Lib. IV. Originum: *Talione* vindicta *proximus cognatus ulciscitur.* Id. in L. Veturium: *Aquam* Anienem *in sacrarium inferre oportebat.* Gellius Lib. XIX. *Molli quodam tempestatis* autumnae *diae*, pro Autumnalis. Quibus gemina sunt illa, quae ab aliis usurpantur, *Mare Oceanum*, *Pondo Libram*, *Pondo unciam*, & *Rete Jaculum.*

Absolutum pro COMPARATIVO, Terent. *Paullo qui est homo* tolerabilis, pro tolerabilior, & pro SUPERLATIVO, ut in illo *Virgilii* notat Servius, *Optime Grajugenum.* Lucret. Lib. I.

— *Omnium, quae clara clueret.*

Rursus *Comparativum* pro ABSOLUTO, Virgil. Lib. I. AEneid.

Tristior, *& lacrumis oculos suffusa nitentes.*

Idem:

— comitem senioris *Acestae,*

Pro Senis: Quae permutationes etiam in *Adverbiis* frequentantur, ut *Cito*, pro Citius. Plaut. in Amphitr.

— *confit cito, quam si tu objicias formicis papaverem.*

Id. in Captivis:

Nec quisquam est mihi nunc aeque melius, cui velim.

Terent. in Heautontimor.

Cui aeque audisti commodius, quidquam evenisse.

Distributivum Numeri pro PRINCIPALI, ut *Singulus*, *Binus*, *Ternus*, *Denus*, pro Unus, Duo, Tres, Decem, & sic deinceps in utroque Numero apud *Poëtas*, sed apud *Oratores* & *Historicos* fere semper in Plurali; cujus rei passim reperiuntur Exempla.

Item *Partitivum* pro Principali, ut *Unus & Alter*, pro Duobus. Cicer. ad Atticum: *Quid enim est tantum in uno, aut altero die*, id est uno, aut duobus. Id. pro Cluentio: *Qui cum ad unum jam & alterum diem desideraretur.*

Pro-

Pronomen *Suus* pro Ejus, vel Ipsius, quod tamen durum est & insolens. Terent. in Hecyra: *Mater quod suasit sua.* Virgil. Lib. IV. AEneid.

Tum breviter Barcen nutricem affata Sichaei;
Namque suam patria antiqua cinis ater habebat.

Cic. Lib. IV. ad Atticum: *Vix tamen sibi de mea voluntate concessum est*, pro Ipsi, vel Illi.

Verba *absoluta* pro AGENTIBUS, & contra *agentia* pro ABSOLUTIS interdum a Veteribus usurpari solent, ut *Contendo*, Lucret. Lib. IV.

—— Contendere se atque parare.

Id. ibidem:

Ejicere id quo se contendat dira libido.

Emergo, Cic. de Aruspicum Responsis: *Tum se emergit & fertur illuc.* Nepos in Vita Attici: *Quibus ex malis ut se emerserat. Erumpo, Irrumpo, Prorumpo.* Attius in Epigono:

Ita imperitus stupiditate erumpit se,

Varro in Marcipore: *Ventique frigido se ab axe eruperant.* Id. in Sexagesi: *Irrumpit se in Curiam.* Caesar Lib. II. de Bello Civili: *Portis se foras erumpunt.* Virgil. Lib. I. Georgic.

Aut ubi sub lucem densa inter nubila sese
Diversi erumpunt radii.

Et Lib. III. AEneid.

Interdumque atram prorumpit ad aethera nubem.

Lucretius Lib. IV.

Tandem ubi se erupit.

Proruo, Strepo. Terent. in Eunucho: *Una omnes foras se proruunt.* Varro in Octogesi: *Seque opifice non probiter strepere. Resono, Requiesco.* Virgil. Lib. VII. AEneid.

Dives inaccessos ubi Solis filia lucos
Assiduo resonat cantu.

Et

Et in Bucolicis:

Et mutata suos requierunt flumina cursus.

Rursus *Agentia* pro ABSOLUTIS per Ellipsin *Pronominis*, vel pro *Verbis* PATIENDI, ut *Accingo*, *Averto*, Virgil. Lib. II. AEneid. Accingunt *omnes operi*, pro Accingunt se, vel Accinguntur. Id. *Tum prora* Avertit, *AEquo*, Cic. Lib. I. Offic. *Qui jam illis fere* aequarunt, *Ingemino*, Virgil.

Ingeminant *austri & densissimus imber.*

Insinuo Idem:

Tum vero tremefacta novus per pectora cunctis.
Insinuat *pavor.*

Cic. Lib. I. de Orat. *Quod ita nati essemus, ut & blandiri & suppliciter* insinuare *iis possemus, a quibus esset petendum.* Id. ad Nigidium: *Et in ipsius consuetudinem, quam adhuc meus pudor mihi clausit*, insinuabo. *Lenio*, Sallustius Lib. IV. Historiar. *Tum repente visus* lenire *Tagus*. *Moveor*, Suetonius: *Quatenus terra in urbe movisset*. Gellius Lib. II. Ubi terram movisse *senserant*. *Muto*, Cic. Lib. XIII. ad Attic. *De Mamurra non* mutavit. Catullus: *Tantum abhorret ac* mutat, Livius Lib. XLIX. *Mores quidem populi Romani quantum* mutaverunt, *vel hic dies argumento erit Praecipito*, *Reciproco*, Id. *Non septies die, sicuti fama fert, temporibus statutis* reciprocat. Et Lib. II. *Secuti dedita opera, passim ad illecebras propulsa pecora* praecipitavere *in insidias*. Cic. *Loca, ubi Nilus* praecipitat *ex altissimis montibus*. Caesar: *Hiems jam* praecipitaverat. Virgil. *Tum nox humida coelo* Praecipitat. *Sisto*, Id.

—— Sistunt *amnes, terraeque dehiscunt:*

Turbo, Idem:

—— Turbant *trepida ostia Nili.*

Varro Lib. III. de Re Rustic. *Cum mare* turbaret. Lucret. Lib. V.

—— *Sinit incertis* turbare *procellis.*

Verto, *Converto* Sallust. in Catilina: *In superbiam dominationemque* convertit. Idem ibidem: *Nae ista vobis mansuetudo & misericordia, si illi arma ceperint, in miseriam* vertat. Et alibi saepius. Caesar Lib. III. Belli Civilis: *Detrimentum in bonum* verterat. Virgil. Lib. II. Georgic.

Et totae solidam in glaciem vertere *lacunae.*

Livius Lib. XXXIX. *Haec in perniciem adolescenti verterunt.* Idem: Verteratque *Scipionum invidia in Praetorem.*

Itidem verba *Frequentativa* pro suis PRIMIGENIIS non raro Veteres, ut Cato: *Dolito*, *Emtito*, *Redemtito*, *Callesco*; Sallust. *Agito*, *Ductito*; Lucretius, *Coepito*, *Discrepito*, *Fugito*, *Imperito*, *Negito*, *Nominito*, *Renuto*; Gellius *Solito*, *Mutuito*, *Antiquo ritu* mutuitarent, id est, Mutua inter sese Convivia agitarent, & alii alia, quae unicuique, qui vel mediocriter antiquos Scriptores triverit, obviam occurrunt.

Participia *Regentia* pro PATIENDI, ut *Vehens* pro Vectus, Gellius: *Qui ovarent introire solitos equo* vehentes. Contra *Patiendi* pro AGENTIBUS, ut quae vulgo sunt notissima: *Consideratus*, *Inconsideratus*, *Contentus*, *Disertus*, *Discretus*, *Juratus*, *Inveteratus*, *Profusus*, *Tacitus*, aliaque permulta. Similiter *Captatus*, *Fluctuatus*, pro Captavit, Fluctuavit. Livius Lib. LIV. *Celtiberi parumper incertis animis* fluctuati *sunt.* Valerius Maximus: *Spreto mortalis habitu divinum* captatus *est.* Idem Lib. IX. *Exiguo momento maximae rei* fluctuatus *est.* Idem ibidem: *Eadem haesitatione P. Dolabellae animus fluctuatus est.* *Communicatus*, *Census*. Ovidius Lib. I. Elegiar.

Hanc probat &, primis dilectam semper ab annis,
Est inter comites Marcia censa *suos.*

Livius Lib. IV. *Nec adversarum rerum quaerere socios, cum quibus spem integram* communicati *non sint.* *Desitus*, *Meditatus*, Cicer. ad Paetum: *Primus Papisius est vocari* desitus. Et Lib. III. Tusc. *Sunt semper omnia homini humana meditata.* Terent. in Phorm. *Meditata mihi sunt omnia.* *Notus*, *Ignotus*, pro eo, qui novit, aut ignorat, non qui ignoratur. Plaut. in Pseudolo: *Novi*, notis *praedicas.* Cicero pro Caelio: Notis *ac majoribus natu.* Idem ad Lucejum: *Ignotis nota faciebant.* *Objurgatus*, *Penetratus*. Coelius ad Ciceronem: *Curionem prorsus non mediocriter* objurgatus. Lucret. Lib. IV.

Quae penetrata *queunt sensum progignere acerbum.*

Vulgatus, *Usurpatus*. Idem Lib. V. *Magnum* vulgata *per orbem.* Vetus Poëta: Usurpata *duplex cubile.*

Adverbia quoque inter sese mutua vertunt, ut *Ne* pro Non, de quo ita Terentius Scaurus: *Ne* pro NON *positum est apud antiquos, ut* Ne frendes *porcos, qui fabam frendere non possunt*, Nesapus, *qui non sapit.* Plautus in Trinummo:

Filiam meam tibi desponsatam esse audio, nisi tu ne vis.

Terent. in Eunucho: *Quid ne es alacris?*

Varro de Re Rustic. *Genibus rotundis*, ne *magnis.* *Quasi* pro Veluti, Quemadmodum. Terent. in Adelphis:

Ita vita est hominum, quasi cum ludas tesseris.

Plaut. in Sticho:

Fuit olim quasi *ego sum senex, & ei filiae duae erant,*
Quasi nunc meae sunt.

Tam pro Valde, Plautus: *Ferocem facit, quia te herus* tam *amat.* Plinius Lib. VII. *Oratores quidem ambo, sed* tam *dispari eventu.* Vellejus Lib. II. Annal. *Nec minora consequi potuit; sed non* tam *concupivit.* Paulus Lib. I. Sententiar. *Nisi aut manifesta circumscriptio sit, aut* tam *negligenter in ea caussa sint versati, Praetor interponere se non debet.* *Ubi* pro Postquam, Quum, Terentius: *Ubi ea caussa, quamobrem haec faciunt, erit ademta, desinent.* Virgil.

Ille ubi nascentem maculis variaverit orbem.

Idem:

—— *Ubi Coelum condidit umbra*
Juppiter.

Ut pro Ubi, ὅπȣ: & *Utcunque* pro Ubicunque, Catullus: *Ut convenerat esse delicatos.* Varro Lib. I. de Re Rustica: *Alio loco ut feras.* Virgilius Lib. V. AEneid.

—— *Caesis* ut *forte juvencis.*

Horat. Lib. III. Carmin.

Utcunque mecum vos eritis.

Praepositionum inter se commutatio frequentissima est, ut *Ad* & *Apud*, *Penes* & *Apud.* *Super* & *Supra*, & similium, quarum exempla passim exstant.

Conjunctiones item mutant, ut *Neque* pro Ne quidem, Cicer. Lib. I. ad Atticum: Neque *hoc neglexi*, & Lib. IX. Neque *ego aliter accepi.* *Nisi* pro Sed, *Graecorum* more, saepe utitur Cato de Re Rustica, ut ibidem annotavimus: sed & Terentius in Andria:

Nescio, nisi *Deos fuisse iratos mihi scio.*

Et in Eunucho:

—— *Nequeo satis mirari*, neque *conjicere*,
Nisi quidquid est procul hinc libet prius
quid sit sciscitari.

Salluſt. in Jugurtha: *Niſi tamen intelligo illum ſupra, quam ego ſum, petere.* Cicero Lib. V. ad Atticum: Niſi *tamen id erit mihi gratiſſimum.* & Lib. II. Niſi *illud quidem mutari non video poſſe.* Quin pro Etiam, Terent. in Heautontimor.

> Quin *mihi moleſtum eſt.*

Virgil. Lib. X. AEneid.

> Quin *intra portas atque ipſis proelia miſcent*
> *Aggeribus murorum.*

Vel pro Etiam, Terent. in Eunucho:

> —— Vel *rex mihi ſemper agebat gratias.*

Idem in Andria:

> Vel *hoc quis non credat.*

Cicero Varroni: Vel *aliae quaepiam rationes honeſtas nobis & curas & actiones darent.* Virgilius in Bucolicis:

> *Carmina* vel *Coelo poſſunt deducere lunam.*

Idem Lib. X. AEneid.

> Vel *Priamo miſeranda manus.*

CAPUT II.

De Permutatione caſuum, Numerorum & Generum.

FREQUENTISSIMA eſt in Oratione CASUUM, NUMERORUM, & GENERUM inter ſeſe Permutatio, qua tam *Oratores* & *Hiſtorici*, quam *Poëtae* utuntur.

NOMINATIVUS pro *Genitivo*: Cicero: Conſules *alter ambove*, Salluſt. in Catilina: *Igitur initio* Reges (*nam in terris nomen imperii id primum fuit*) *diverſi pars ingenium, alii corpus exercebant*, Livius Lib. XLI. *Quando duo ordinarii* Conſules *ejus anni alter ferro, alter morbo periſſet*; pro Regum & duorum Conſulum. Et pro *Accuſativo*, ſed fere poſt Verbum Dico, Puto, Sentio, aut ſimile. Terent. in Andria:

Quae

Quae sese optavit inhoneste hic parare divitias,
Quam in patria honeste pauper vivere.

Catullus:

Phaselus ille quem videtis hospites,
Ait, fuisse navium celerrimus.

Virgilius Lib. II. AEneid.

—— *sensit medios* delapsus *in hostes.*

Horatius:

Patiens *vocari Caesaris* ultor.

Ovid. Lib. I. Elegiar.

Acceptum refero versibus esse nocens,

Item pro *Vocativo* apud Poëtas, Lucret. Lib. I.

Quod superest, vacuas aures mihi Memmius, *& te*
Semotum a curis adhibe veram ad rationem.

pro Memmi. Virgilius:

Projice tela manu, sanguis meus,

pro Mi. Idem:

Armiger Hesperidum fluvius *regnator aquarum.*

Pro fluvie. Pers.

Vos ô Patritus *sanguis,*

Id est Patricie.

GENITIVUS pro *Nominativo*; Terentius *in Andria:*

—— *Quot illic* hominum *litigant,*

Pro quot homines. Idem in Phormione:

—— *Ubi in mentem ejus adventi venit.*

Virgilius Lib. I. AEneid.

Tu mihi quodcunque hoc regni.

Pro hoc regnum. Et pro Accusativo, ibidem:

—— *Fontem superare Timavi*,

&:

Hic tamen ille urbem Patavi.

DATIVUS pro *Accusativo*, maxime cum Infinito *Esse*. Terent. *Non expedit* bonis *esse* nobis. Horat. in Arte:

—— —— mediocribus *esse* poëtis
Non Dii, non homines, non concessere columnae.

Brutus ad Ciceronem: *Et quis supplicat, ut optime* meritis *liceat esse* salvis. Martialis.

Nobis *non licet esse tam* disertis.

ACCUSATIVUS pro *Nominativo*, more *Graecorum*, Terentius: Observes *filium, quid agat*; Pro observes, quid filius agat. Idem; Illum: *ut vivat, optant.* &: Eunuchum, *quem dedisti nobis, quas turbas dedit.* Plautus in Amphitr.

Naucratem, *quem convenire volui, in navi non erat.*

Cicero Sulpicio: Rem *vides, quo modo se habeat.* Idem ad Atticum Lib. XIV. *Nosti* virum *quam tectus* Caesar Lib. I. Belli Gallici: Rem frumentariam *ut satis commodo supportari posset, timebant.*

Item ACCUSATIVUS pro *Ablativo*. Plautus in Rudente:

Vos respondetote istinc istarum vicem.

Bonam, magnam, minimam partem, pro bona, magna, minima ex parte. Lucret. Lib. III.

Non minimam partem *mortis formidine aluntur.*

Idem Lib. VI.

Inde bonam partem *in lectum moerore dabantur.*

Cae-

Caesar. Lib. I. Belli Gall. *Eos impeditos & inopinantes aggressus* magnam partem *concidit.* & Lib. IV. Maximam partem *lacte atque pecore vivunt.* Cicero Lib. I. Officior. Magnam *autem* partem *clementi castigatione licet uti.* Idem ad Paetum: *Mihi licere has res non omnino quidem, sed* magnam partem *relinquere.*

VOCATIVUS *pro Nominativo* apud Poëtas, Virgilius Lib. IX. AEneid.

> Macte *nova virtute puer,*

Pro mactus. Idem Lib. X.

> —— —— miserande *jaceres.*

Persius:

> *Stemmate quod Tusco ramum* millesime *ducis,*
> *Censoremve tuum vel quod* trabeate *salutas;*

pro millesimus & trabeatus.

ABLATIVUS pro *Genitivo*; Virgilius:

> —— Iniquo pondere *rastros,*

pro iniqui ponderis. Idem:

> —— Lento robore *vallos.*

Et pro Dativo, Idem:

> —— *Tyria* Carthagine *qui nunc*
> *Exspectat.*

Cicero in Philipp. *Cum tu* Narbone *mensas hospitum convomeres.* Idem de Natura Deorum: *Sepultus esse dicitur* Lacedaemone. Et ad Sulpitium: *Commendo tibi domum ejus quae est* Sicyone.

Numeri etiam mutantur, ut SINGULARIS pro *Plurali.* Terentius:

> Cujus *maxime mos est consimilis vestrum, hi se ad vos applicant.*

Idem:

> *Adeon' homines immutarier ex amore, ut non cognoscas* eundem *esse*

pro eosdem. Cicero ad Coelium: *Totum negotium non esse dignum viribus nostris, qui majora opera in Republica sustinere & possim & soleam.* Salluſt. in Catilina: *Interea servitia repudiabat,* cujus *initio ad eum magnae copiae conveniebant,* pro quorum.

Ver-

Varro Lib. I. de Re Rustic. *Facilius enim eis, quam minore natu sunt* dicto *obedientes.* Idem: *Eos praesse oportet, qui periti sunt rerum rusticarum, non solum enim debere imperare, sed etiam facere ut* facientem *imitentur*, pro facientes.

Rursus Numerus PLURALIS pro *Singulari*. Terentius in Eunucho:

Eunuchum dixti velle te, quia solae his *utantur Reginae.*

Cicero pro Milone: *Si tempus est ullum jure hominis necandi*, quae multa *sunt*, *certe illud non modo justum, verum etiam necessarium.* Id. Lib. III. de Legibus. *Tamen libertatem istam largior populo, ut & autoritate* valeant & utantur *Bonis*. Virg. Lib. X. AEneid.

Fulmen, erat toto genitor quae plurima *Coelo,*
Dejicit in terras.

Numerum adsignificant, ut *Pars*, *Quisque*, *Uterque*, Ovidius: Pars *volucres* factae. Idem: fugiuntque *Penates Quisque suos.* Livius: *Suas quisque* abirent *domos*: &, *Ad se* quisque *omnia* trahant. Rursus: Uterque transfixus *duabus* haerentes *hastis moribundi ex equis* lapsi sunt. Apulejus Lib. VIII. *Sarcinulis* quisque *sumtis suam viam* capessunt.

GENERIS autem Mutatio variis modis fit. Nam interdum Genus aliud pro alio *ponitur* sine ullo respectu, ut *Foemininum* pro Neutro. Horat.

Et mammae putres, equina quales *ubera*,

Pro qualia. *Neutrum* pro Masculino; Plautus in Aulularia: *Coquus ille* nundinale est. Idem in Captivis: *Fac* fidele *sit fideli*, & in Mercatore:

Eamus intro, *non* utibile *hic locus factus tuis.*

Terentius in Eunucho:

Ego quoque una pereo, quod mihi charius *est*,

Pro, qui mihi charior sum, ut inquit Donatus.

Aliquando Genus *mutatur* cum fit relatio non ad Nomen in Orationis serie collocatum, sed ad aliquam Vocem ejusdem Significationis; at Generis diversi; ut sunt Animans Animal, Arbos Arbustum, Foetus Foetura. Lucret. Lib. I.

Crescunt arbusta & foetus in tempora fundunt,
Quod cibus in totas usque ab radicibus imis.

Alvus Alvearium, *Fluvius* & Flumen, *Fimus* & Stercus. Varro Lib. I. de Re Rustica: *Sin cogare secundum flumen aedificare, curandum, ne adversum eum ponas*: Id. ibidem: *Alteram enim in partem ferri oportet e villa novum fimum, ex altera veterem tolli*

tolli quod est quam recens, quod confracuit melius. Et Lib. III. *Nec si ex alvo in alvum in eodem loco trajicias, negligenter faciendum, sed si transiturae sunt apes, ea apiastro perfricandum. Pecora* pecudes, *specus* spelunca. Ovidius:

Hoc pecus omne meum est, multae stabulantur in antro.

Idem:

Est specus exesus structura pumicis asper;
Non homini facilis, non adeunda ferae.

Nonnunquam mutatur GENUS, cum duae dissimiles Voces in Oratione collocantur, quorum posterior *Genere* non respondet, sed ad Rem significatam refertur. Terentius in Andria:

Ubi illic est scelus, qui me perdidit.

Idem in Eunucho:

Ut illum Dii Deaeque omnes senium perduint, qui me hodie remoratus est.

Idem ibidem:

Eas se personas non negat transtulisse in Eunuchum suam.

Virgilius:

Centauro invehitur magna.

Ennius Lib. X. Annal.

Insignita fere tum millia militum octo
Duxit, dilectos, bellum tolerare potentes.

Sallustius Lib. V. Historiarum: *Legiones* Valerianas *comperto lege Gabinia* Bithyniam & Pontum *Consuli datam missos esse.* Livius: Samnitium *caesi tria millia trecenti.* Curtius: *Duo millia crucibus affixi.*

Praeterea fit GENERIS mutatio, cum Relativum ad posterius Verbum refertur, ut Sallustius in Catilina: *Est locus in carcere, quod* Tullianum *appellant.* Varro Lib. I. de Re Rustica: *Videndum, ut sit de tenero ramo ex utraque parte aequabiliter praecisum, quas alii clavolas, alii taleas appellant.* Cicero de Legibus: *Tum domicialia conjuncta, quas Urbes dicimns.* Quintilianus: *Accentus, quas* Graeci *prosodias vocant.*

GENUS & NUMERUS simul mutantur, ut Virgilius;

Pars mersi tenuere ratem.

Idem:

Hic manus ob patriam pugnando vulnera passi.

Salluſt. in Jugurtha: *Magna pars vulnerati, aut occiſi.* Livius: *Maxima pars equitibus in flumen acti.*

CAPUT III.

De Permutatione Temporum, & Modorum.

Nec minus frequens eſt optimis Autoribus TEMPORUM & MODORUM Commutatio, quae inter Verborum figuras quoque cenſetur. Ita Tempus *Praeſens* pro PRAETERITO, Plautus in Moſtellaria: *Eas quanti* deſtinat, pro deſtinavit. Virgilius:

—— *Et omnis humo* fumat *Neptunia Troja.*

Cicero in Verrem VIII. *Timarchides* negat *eſſe ei periculum.* Lucretius Lib. VI.

Corpora nonnunquam poſſes retroque videre.

pro vidiſſes.

Et pro FUTURO, maxime in *Infinitivis*. Virgil.

Progeniem ſed enim Trojano a ſanguine duci
Audierat,

pro ducendam eſſe.

Praeteritum Perfectum pro PLUSQUAMPERFECTO. Idem:

Nec veni, *niſi Fata locum ſedemque dediſſent.*

pro veniſſem. Idem:

—— —— *& ni mea cura reſiſtat.*

Jam flammae tulerint, *inimicus &* hauſerit *enſis*,

pro tuliſſent, hauſiſſent. Et pro FUTURO. Idem:

—— *Prob*

— — *Proh Jupiter! ibit*
Hic ait, & nostris, illuserit *advena regnis.*

pro illudet. Ex Modis *Indicativus* pro Quovis Alio saepe ponitur. Plautus in Aularia:

Ne praesentiscat aurum, *ubi* est *absconditum*,

pro *sit*. Id. ibid.

Quae mi interbibere sola si vino scatit,

pro scateat. Cicero Lib. V. ad Atticum: *Bono animo* es, pro sis. Varro Lib. II. de Re Rustica: *Sed bono animo es.* Idem Lib. III. *Quatuor deinde* intromisit *in leporarium*, *brevi explerit*, pro intromiserit.

Imperativus pro INDICATIVO. Virgil.

Nunc te marmoreum pro tempore fecimus; at tu,
Si foetura gregem suppleverit, *aureus* esto;

pro eris. *Optativus* pro INDICATIVO usurpatur non apud *Latinos* modo, sed etiam *Graecos*, ut ἔλθοι pro ἦλθεν, λαλήσει, pro ἐλάλησεν, & similia, quae adnotavit *Eustathius* in Homerum. Varro Lib. II. de Rustica: *Tantum enim* fefellerit, pro fefellit.

Infinitivo pro PRAETERITO IMPERFECTO *Indicativi* Modi crebro utuntur *Poëtae & Historici*, & inprimis *Sallustius*, atque ejus imitator, *Tacitus*: sed & *Oratores*, ut Cicero in Verrem IV. Ridere *convivae*, machinari *ipse*, pro ridebant, machinabatur. Id. Lib. I. Officior. Stomachari *Canius*; *sed quid faceret?* & Lib. IV. ad Atticum: *Ille vehemens furere; post hunc vero furorem nihil*, *nisi caedem inimicorum* cogitare, *vicatim* ambire, *servis aperte spem libertatis* ostendere.

CAPUT IV.

De Casibus cum nominibus junctis praeter vulgatum usum.

Veteres interdum *Casus* a communi Sermonis usu alienos NOMINIBUS tribuunt, sicuti *Genitivum* jungunt his, quae vulgo DATIVUM habent, *Communis*, *Similis*, *Dissimilis*. Terent. in Hecyra:

Et haec communia omnium, *quae sunt patrum.*

Cicero Lib. I. Offic. *Commune* animantium omnium *est conjunctionis appetitus.* Idem in Academicis: Eorum *quatuor*, *quae supra dixi dissimile.* Plautus in Asinaria: *Non similem* furis hujus. Terentius in Eunucho: Domini *similis es.*

Item *Genitivum* habent, non semper ABLATIVUM, *Anxius*, *Atrox*, *Firmatus*, *Promtus* apud Sallustium, *Alienus*, Cicero Lib. I. de Finibus: *Quis alienum putet esse* ejus dignitatis, *quam mihi quisque tribuit.* Et de Universitate: *Naturam fugientem*, *&* ejus copulationis *alienam.* Id. Lib. I. Quaest. Acad. *Et uno nomine omnia, quae essent aliena* firmare & constantis orationis. Id. pro Caecinna: *Alienum* caussae. Sallustius in Catilina: *Neque aliena* consilii. Lucret. Lib. VI.

Nec tamen haec ita sunt aliarum rerum *aliena.*

& Lib. III.

Aut quia non veniunt omnino aliena salutis.

Quod imitatus Tertullianus de Resurrectione Carnis: *In re ergo aliena* salutis. Et adversus Marcionem Lib. IV. AEternitatis *aliena.* *Dignus*; Plautus in Trinummo:

Non ego sum dignus salutis.

Virgilius:

Descendam, magnorum haudquaquam indignus avorum.

Ovidius:

Militia est operis *altera digna* tui.

Balbus Ciceroni: *Suscipe curam & cogitationem dignissimam* tuae Virtutis. Martianus JC. *Ne aliquis poenam patiatur dignam* suae personae. *Falsus*, *Lassus*, Terentius in Eunucho: *Ut falsus* animi *est.* Plautus in Cistellaria: *Ita me amor lassum* animi *ludificat.* *Foecundus*, *Laetus.* Sallustius Lib. II. Historiar. Frugum pabulique *laetus ager.* Tacitus Lib. VI. Annal. *Genus secundum* Bonorum. Idem: Annonae *foecunda.*

Ingens, *Immodicus*, Sallust. Lib. III. Historiar. *ingens ipse* virium, *atque* animi. Id. *immodicus* animi. Vellej. Lib. I. *Ipse modicus* virium. Tacit. Lib. I. Annal. *Sed foemina ingens* animi. *Trepidus*, id. L. IV. Annal. *Trepidus admirationis & metus.* *Refertus*, *Completus*, *Vacuus*, Varro Lib. V. de Vita Populi Rom. *Quae prius fuerunt* hominum *referta.* Cicero pro Plancio: *Audieram refertam esse Graeciam* sceleratissimorum hominum *ac* nefariorum. & pro Lege Manilia: *Referto* praedonum *mari.* Idem in Verrem: *Completus jam* mercatorum *carcer esset.* Sallust. *Ager aridus & vacuus* frugum. *Plenus* Veteres *Genitivo* junxisse notavit *Quintilianus*, etsi *Cicero* interdum etiam tribuit *Ablativum*: Terent. in Phorm. Vini *plenum*

Var-

Varro in Eumendibus: *ego autem, qui essem plenus* vini *&* Veneris. Cicero in Oratione post Reditum in Senatum: Vini, somni, stupri *plenus*. Id. Lib. II. de Orator. Bonorum virorum *plenum forum*. Sallust. in Jugurtha: *Quae gravia quamquam &* flagitii *plena erant*. Virgil.

Quae regio in terris nostri *non plena* laboris.

Dativum Casum habent *Bonus*, *Foecundus*. Sallust. in Jugurtha: *Bonus* pecori, arbori *infoecundus*. Tacitus de Moribus Germanor. *Frugiferarum arborum impatiens*, pecori *foecunda*.

Accusativum in vicem GENITIVI, *AEmulus*, *Oblitus illud*. Sallustius Lib. III. Historiar. Facta Consultaque *ejus quondam aemulus erat*. Attius:

— — Mea fata *in acie obliti*.

Vel loco ABLATIVI, ut *opus illam rem*, Plautus in Truculento:

Puero opus est cibum.

Varro Lib. I. de Re Rustica: *Centum jugeribus vinearum opus esse quindecim* mancipia. Cicero ad Atticum: *Video mihi opus esse* viaticum. Et ad Tironem: *Omnia pollicitus est*, quae *tibi essent opus*, Quod etiam cum *Nominativo* jungitur. Idem Lib. V. de Republ. *Bono patrifamilias ratiocinandi* quidam usus *opus est*. Et ad Curionem: Dux *nobis &* autor *opus est*.

Ablativum Veteres tribuunt plurimis Nominibus, quibus nunc *Genitivus* servit, ut *Cupidus*, *Studiosus*. Plautus in Pseudolo:

Vino *modo cupidae estis*.

Idem in Milite:

Qui nisi adulterio *studiosus*.

Ferax, Virgilius:

Illa ferax oleo *est*.

Expers, Turpilius in Pedio:

Educta, *ut par est*, *expers* malitiis, *metuens sui*,

Catullus, de Coma Berenices:

— — *Virgo quondam fuit* omnibus *expers*.

Lucretius Lib. II.

Ipsa sua per se sponte omnia dis agere expers.

Salluſt. in Catilina: *Crudelitate foeneratorum plerique patria, ſed omnes* fama *atque* fortunis *expertes ſumus.*

Ablativum ſine *Praepoſitione* habent *Purus*, Horat. Lib. II. Serm. & *purus eſt* vitio; *Alius*, ut *Alius illo.* Varro Lib. II. de Re Ruſtica: *Eſt aliud* melle *propolis.* Brutus & Caſſius in Epiſtola ad Antonium: *Nos ab initio ſpectaſſe otium, nec quicquam aliud* libertate communi *quaeſiſſe exitus declarat.* Horatius:

Non putes aliam ſapiente bonoque *beatum.*

&: *alius* Lyſippo *duceret aera.* Item: *Qui ſpecies alius* Vero. Apulejus Lib. III. Metamorphoſ. *Nullam aliam* mea Fotide *malle.* Idem: *Aliam rem* invidia *nullam eſſe.*

CAPUT V.

De Caſibus cum Verbis Junctis Praeter Vulgatum uſum.

Similiter antiqua conſecutionis ratio a vulgata loquendi conſuetudine mutat in Verbis, quibus alios & diverſos Caſus Veteres applicant. Sic cum *Genitivo* jungunt Verba *Abundo*, *Careo*, *Egeo*, *Indigeo*, Lucilius Lib. VIII. Satyrar.

Quarum *abundemus* rerum, *&* quarum *indigeamus.*

Terentius: *Quaſi tu* hujus *indigeas* patris. Idem in Heautontimorum. *Praeterquam* tui *carendum quod erat.* Cicero: *Quid eſt, quod in hac cauſſa* defenſionis *egeat.* Horatius: *Eget* aeris *Cappadocum Rex. Abſtineo*, idem: *Abſtineo* irarum, calidaeque irae: quod ad *Graecorum* imitationem eſt. *Adipiſcor*, Tacitus Lib. VI. Annal. *Dum* dominationis *Adipiſceretur*, *Adficior*, *Angor*, Plautus in Epidico: *Abſurde facis, qui anges te* animi. Cicero in Verrem IV. *Angebatur tamen* animi *neceſſario.* Martianus JC. *Ejuſdem legis* poenae *adficitur. Compleo. Impleo*, Lucretius:

—— —— *Et* ararum *compleverat Urbes.*

Plautus in Mercator.

Impleantur meae fores elogiorum *carbonibus.*

Idem

Idem in Menaech.

Parasitus, qui me implevit flagitii & formidinis.

Virgil. Lib. I. AEneid.

Implentur veteris Bacchi, pinguisque ferinae.

Desipio, *Discrucior*. Plaut. in Epidico: *Desipiebam* mentis, *cum illas scriptas mittebam tibi.* Idem in Aulularia: *Discrucior* animi, *Fallo*, *Fallor*, Plaut. in Epidico: *Nec* sermonis *fallebar tamen.* Lucretius Lib. I.

Nec me animi *fallit*, *quam sint obscura.*

Fastidio, Plautus in Aulularia: *Fastidit* mei. Lucilius Lib. VII. Satyrar.

Tristes, *difficiles sumus*, *fastidimus* Bonorum.

Levo, *Liberor*. Livius Lib. XXI. *Levarunt animum* religionis. Ulpianus: *Puto & de eo sensum casu*, *quo* curae & tutelae *liberetur.*

Dativo junguntur & veteribus *Anteëo*, *Antecedo*, Plautus in Amphitr. *Virtus omnibus rebus anteït profecto.* Cicero Lib. I. Officior. *Quantum natura hominis* pecudibus reliquisque bestiis *antecedat.* Paulus Lib. VII. Quaestion. *Proximus est*, cui *nemo antecedit*. *Contineo*, *Comprehendo.* Varro Lib. IV. de Lingua Lat. *Capitium ab eo*, *quod capiat pectus*, id est, ut Antiqui dicebant, indutui comprehendat. Hermogenianus D. de Condit. & Demonstr. *Pecuniam* conditioni *comprehensam.* Callistratus D. Ex quib. Caus. major &c. *Quod ad eos pertinet*, *qui* ei *continentur.*

Curo, cum significat Provideo, observo, Plaut. in Truculento: *Quia tuo & vestimento & cibo* alienis rebus *curas.*

Attius in Antigona:

—— —— *Jam jam neque Dii regunt*,
Neque profecto Deum summus rex omnibus *curat.*

Apulejus Lib. I. Apologiae: *Usque adeo* rebus meis *curat*, & alibi saepius. *Dissentio*, Quintilianus: Huic opinioni *neque omnino accedo*, *neque plane dissentio.* Columella: *Ego plurimorum* opinioni *dissentiens.* *Decet*, ut est apud Graecos πρέπει. Plautus in Amphitr. *Ornatum capiam*, *qui* potis *decet.* Idem ibidem: Nostro generi *non decet* Terentius in Adelphis: *Ut* vobis *decet.* &: *Ita* nobis *decet.* Gellius Lib. IX. *Quam* aetati *ejus decebat.* *Instruo* Sallust. Lib. II. Historiar. *Antequam regressus Sertorius instrueret* pugnae *suos.*

Invado, Varro Lib. IV. de Vita Populi Rom. *Tanta porro invasit cupiditas honorum* plerisque. Cicero ad Tironem: *Sed mirus invaserat furor non solum*

lum Improbis, *sed etiam* his *qui Boni habentur*. Plautus in Epidico:

Lassitudine invaserunt misero *in genua flemina.*

Caecilius in Syracusis: *Tanta* huic *invasit in corde induleitas. Moderor*, *Praestolor*, Sallust. in Catilina: *Cujus libido* gentibus *moderatur*. Cicero pro Coelio: *Quod & pudor tuus moderatur* orationi meae. Idem Orat. I. in Catilinam: *Qui* tibi *ad forum Aurelium praestolarentur*.

Accusativum Casum Veteres addunt his Verbis: *Adversor*, Sallust. Lib. V. Historiar. Regem *adversabatur*. Tacitus Lib. I. Annal. *Ambitionem Scriptoris facile adverseris*. & Lib. XX. *Vulgus adversari* regem. Item Lib. I. Histor. Infaustum adoptionem *adversantes*. *Adulor*; quod notavit Quintilianus. Cicero Lib. I. Officior. *Nec adulari* nos *sinamus*. Tacitus: Tigillinum, *aut* quem alium *Potentium adulatus est*. Valer. Maximus: *Si* Dionisium *non adulareris*, *illa non esses*. *Condono.* Plautus in Rudente:

Mihi triobolum ob eam rem ne duis, *condono* te.

Terentius in Phormione: *Argentum*, *quod habes*, *condonamus* te. Afranius in Fratriis: *Id aurum* me *condonat*.

Egeo, *Indigeo*, Cato: *Vitio vertunt*, *quia* multa *egeo*; *at ego illis*, *quia nequeunt egere*. Sallustius in Jugurtha: Pauca munimenta *egebat*. Cicero in Laelio: *Nihil unquam omnino indigere* amicos. *Fungor*, Terent. in Heautontimor. *Hominis es frugi & temperantis functus* officium. & in Phorm. *Functus est adolescentis* officium *liberalis*. Plaut. in Mostellar. *Sine me alliatum fungi* fortunas meas. Suetonius in Augusto: *Qui* suam vicem *praesidendo fungerentur*. Idem: Senatoria munera *fungeretur*. *Ignosco*, Plaut. in Amphitr. *Velatis manibus orant*, *ignoscamus* peccatum suum. *Indulgeo*, Terent. in Eunucho: *Nimis* me *indulgeo*. & in Heautont. Te *indulgebant*. *Insulto*, Sallust. Lib. I. Histor. Multos *a pueritia* bonos *insultaverat*. *Inservio*, Plaut. Unum me *inservire* amantem. *&*: *Si* illum *inservibis* solum. *Noceo*, id. in Milite: *Jura te non nociturum esse* hominem neminem. Id. ibidem; *Jura per* DIANAM & MARTEM *me nociturum* neminem, *Obliviscor*, Cicero Lib. I. ad Atticum: *Suavissimam habui recordationem clarissimi jurisjurandi*, quod *ego non eram oblitus*. Virgil. Lib. II. AEneid.

—— *hinc jam obliviscere* Grajos.

Potior, Terent. in Adelphis: *patria potitur* commoda. Idem: Mille *potior* gaudia. Cic. Lib. II. Officior *Clandestino introitu* urbem *est potius*. Idem Lib. II. Tusculanar. Qu. *Aliquam gentem nostram* urbem *potituram putem*. Nepos de Viris illustribus, *Qui* summam *Imperii potirentur*. *Propinquo*, Sallustius Lib. IV. Historiar. *Tum vero Bithyni propinquantes* amnem Tartanium. *Studeo*, Plautus in Milite: *Minus* has res *studeant*. *Utor* & *Abutor*, Cato de Re Rustica: *Postea* id *utitor*. Terentius:

Utor

Mea bona *utatur*,

Idem:

In Prologis scribundis operam *abutitur*,

Lucret. Lib. VI.

— — Aliquid, *quod non consuevimus*, *uti*.

Julianus JC. D. Pro emto: *Si adversus petentem dominum uti coeperit* exceptionem *rei voluntate ejus venditae*. Ulpianus D. Soluto Matrimonio. *Sed abutitur* dotem.

Ablativum Casum veteres jungunt Verbo *Admisceo*. Cicero Lib. II. de Natura Deorum: Multo calore *admixtus*. Caesar Lib. III. Belli Civilis: *Quod admixtum* lacte *multum inopiam levat*. Lucret. Lib. IV.

AEgre admiscetur muliebri semine *semen*.

Antefero, Sallustius in Jugurtha: Fama, fide, *postremo* omnibus suis rebus *commodum regis anteferret*. *Caveo*, *Vito*. Plautus in Bacchidibus:

Omitte, *Lyde*, *ac cave* malo,

Idem in Curculione:

Proinde se domi contineant, *vitent* infortunio.

Petronius in Satyrico: *Ponere jussit arma & malo cavere*. *Facio* Plautus in Milite:

Quid illa *faciemus* concubina, *quae domi est?*

Terent. in Eunucho: *Quid illo faciemus studio?* Idem in Heautontimor. *Quid illo facias?* Nisi quis hic malit esse Ellipsin Praepositionis *Cum*, vel *De*.

Praeterea apud Veteres pleraque *Verba* composita habent PRAEPOSITIONEM Nomini *adjunctam*, quam vulgo fere omittunt, ut *Aspicio*, Varro Lib. II. de Re Rustica: *Simul adspicit* ad *me* Id. ibidem: *Fundanius adspicit* ad *Scrofam*.

Adeo, Plautus in Trinummo: *Tu* ad *eum adeas*. Idem in Menaechmis: *Tu* ad *hominem*. Terentius in Andria: *Adeone* ad *eum*. Cicero pro Sex. Roscio: Ad *Sullam Legati non adierunt*. Idem in Verrem: *Cum* ad *Praetorem in jus adiissemus*, & alibi frequenter. Caesar de Bello Gallico: *Universi* ad *Caesarem adierunt*. Livius: *Scriba* ad *Tribunos Plebis adit*. *Aggredior*, Cicero pro Flacco: *Aggrediar jam* ad *singulas Civitates*. Idem de Oratore: *Cum* ad *caussam sum aggressus*. *Illudo*, Terent. in Eunucho:

Ulciscar, *ut ne impune* in *nos illuseris*.

Idem in Andria:

Adeone videmur vobis esse idonei,
In *quibus sic illudatis?*

Invado, Cicero: *Qui* in *fortunas hujus invaserant.* *Viso*, Plautus in Captivis: *Vise* ad *portum.* Terentius in Hecyra: *Nostra ilico visere* ad *eam.*

Id. ibidem:

Heri nemo voluit visentem ad *eam te intro admittere.*

Lucret. Lib. IV.

Nam quicunque suos fugitabant visere ad *aegros.*

Id. Lib. V.

—— *ad hanc quia signa revisunt.*

Gellius Lib. II. *Cum* ad *M. Frontonem consularem pedibus aegrum viseret*, & Lib. XIII. *Revise* ad *me.*

Rursus solent Veteres interdum PRAEPOSITIONEM Nomini *detractam*, VERBO addere, ut *adigere Arbitrum*, *adigere Jusjurandum*, pro agere ad Arbitrum, ad Jusjurandum, frequentes locutiones apud Ciceronem & alios. *Impendet me* pro in me pendet. Terentius in Phormione: *Tanta* te *impendent mala.* Lucilius:

Nunc ad te redeo, ut, quae res me *impendet, agatur.*

Lucretius Lib. I.

—— *impendent saxa* mare.

Sic Cicero ad Atticum: *Hic tibi* rostra *Cato advolat.* Caesar Lib. VI. de Bello Gallico: *At eam regionem*, *quae* Aduaticos *adjacet.* Tacitus Lib. XV. Annal. *Advolvit* genua: & alibi: *Assident* moenia. Lucret. Lib. III.

— — *Connexus* corpus *adhaeret.*

Virgilius Lib. IV. Georgicor.

Frigidus ut quondam silvas *immurmurat auster.*

Ovidius Lib. III. Metamorphos.

—— *dextris adducor* littora *remis.*

CA-

CAPUT VI.

De Participiorum & Gerundiorum usu antiquo.

PARTICIPIIS & GERUNDIIS, ut vocant, nimium licenter contra vulgarem & tritum morem usi sunt Majores. Nam PARTICIPIA quaedam habuerunt loco *Verborum* infiniti Modi, ut *Dicturum*, *Facturum*, *Futurum:* Quae ita usurpantur, ut apud *Graecos* omnibus Numeris Generibusque sine discrimine attribuuntur λέξειν, ποιήσειν, ἔσεσθαι & similia, de quibus Gellius Lib. I. Cato Lib. V. Originum: *Illi polliciti sese* facturum *omnia.* Cicero in Verrem V. *Hanc sibi rem praesidio sperant* futurum. Quaedam PARTICIPIA auferendi Casu posuerunt, sed in Neutro Genere tantum, Sallustius Lib. V. Historiar. *At Lucullus* audito *Q. Marcium Regem proconsule*, id est, cum audisset. Id. ibidem: *Legiones Valerianas* comperto *lege Gabinia Bithyniam* & *Pontum Consuli datam*, id est, cum comperisset. Cicero Lib. II. Officior. Adjuncto *vero iidem etiam prudentes haberentur.* Livius Lib. XXI. *Satis* comperto *Ordiaeam petituros Romanos.* Tacitus Lib. I. Histor. *Caecinna* comperto *vanam esse formidinem.* Paulus Quaest. Lib. II. *Non dissimulato se libertum esse.*

GERUNDIIS in DUM itidem *Graecorum* imitatione & exemplo usos videmus Antiquos, non Poëtas modo, sed etiam alios Scriptores. Varro Lib. III. de Re Rustica: *Acus* substernendum *gallinis parturientibus.* Id. ibid. *Eas haras* substernendum *palea.* idem: *Canes potius cum dignitate acres & paucos* habendum. Et alibi: *In fetura* dandum *potius hordeaceos panes, quam triticeos.* Cicero ad Atticum: Iterandum *eadem ista mihi.* Idem de Senectute: *Sed* notandum *putavi libidinem.* Et Lib. III. Tusculanar. *Iphigeniam Aulide duci* immolandum *jubet.* Caesar de Bello Gallico: *Omnes cruciatus esse* perferendum. Virgilius Lib. II. AEneid.

> —— *pacem Trojano ab rege* petendum.

Lucret.

> —— *poenas in morte* timendum,

Idem: Addendum *partis alias.* Et id genus idem plurima.

Quin etiam frequens usus fuit apud Veteres GERUNDIORUM a *Patiendi* significatione. Sallustius in Jugurtha: *Cum ad* imperandum *Tisdrum vocaretur, rursus coepit flectere animum suum*, id est, ut ei *imperatur*, sive ad *parendum*, ut explicat Cicero in Epistola ad Paetum. Virgilius:

> *Frigidus in pratis* cantando *rumpitur anguis;*

 id

id eſt, dum ei *cantatur.* Idem: *uritque* videndo *Foemina*, pro dum *videtur*, &: *aegreſcitque* medendo, id eſt, dum ei *medetur.*

CAPUT VII.

De Adverbiorum & Praepoſitionum Structura.

Adverbia Loci Veteres cum *Genitivo* jungunt, frequentius ſane, quam vulgo notum, aut uſitatum. Sic *Inde loci* dixit Ennius Lib. I. Annal.

> *Conſtitit* inde loci *propter ſos dia dearum.*

Idem Lib. X.

> Inde loci *lituus ſonitus effundit acutos.*

Lucilius Lib. X. Satyrar.

> *Multis* inde loci *ſermonibus concelebrarunt.*

Lucret. Lib. VI.

> —— Inde loci *mortalia ſecla creavit.*

Interea loci. Pacuvius in Chryſe: *Interea loci flucti flacciſcunt.* Plaut. in Pſeudolo: Interea loci *ſi quid detur.* Terent. in Eunucho: *Te* interea loci *congnovi.* Et alibi. *Quo*, *Aliquo*, *Eo*, *Certo*, *Poſtea loci.* Salluſt. in Jugurtha: Poſtea loci *Conſul haud dubie jam victor pervenit in oppidum.* Plautus in Moſtellaria: *Quo venerim novi* loci. Ulpianus, D. de Servis reportandis: *Si fuerit diſtractus ſervus*, *ne* aliquo loci *moraretur.* Idem D. de Judiciis: Certo loci *adminiſtravit.* *Huc*, *Longe*, *Proxime locorum.* Terentius in Andria: *Commigravit* huc viciniae. Plautus in Mercatore: Proxime viciniae *habitat.* Cicero ad Atticum: *Tu autem* longe gentium.

Ubi loci, *Ubi gentium*, *Ubinam gentium*, *Nuſquam gentium*, quae ſunt notiſſima.

Et ADVERBIA, quae *Tempus* ſignificant, *Genitivo* junguntur, ut *Tunc temporis*, *Pridie*, *Poſtridie ejus diei*: quae poſtrema duo interdum *Accuſativo* juncta leguntur. Cicero Lib. II. ad Atticum: *Tu* pridie Compitalia *memento.* Livius: *Etiam* Poſtridie Idus *rebus divinis ſuperſedere juſſum eſt.* Ulpianus D. de Aqua quotidiana: *Si* pridie aequinoctium *autumnale.* Idem D. Soluto Matrim. *Nam ſi mulier* pridie vindemias *doti dederit.*

Item ADVERBIA, quae vim *Nominum* quandoque habent, cum *Genitivo* ſocian-

ciantur, ut *Abunde*, *Large*. Virgilius:

Terrorum & fraudis abunde *est.*

Plautus in Truculento: Largiter *vini*, Et in Rudente: Largiter *argenti*, Largiter *mercedis*, Plancus in Orationibus: Largiter *acerbitatis*. *Partim* pro Quidam, ut Partim *hominum venerunt*, quod significat. *Pars* hominum venit, id est, *Quidam* homines, autore Gellio. Enn. Lib. XXIII. Annal. *Utrum negligentia* partim *Magistratuum, an avaritia, an calamitate populi Rom. evenisse dicam, nescio?* Sallustius Lib. III. Histor. *Quorum alia toleravi*, partim *repuli Deorum auxiliis & virtute mea.* De qua particula illud dignum observatione, eam aliquando citra geminationem usurpari. Cato de Re Rustica: *Bubuleis obsequitor* partim, *quo lubentius boves curent.* Id. ibid. *Ulmos serito &* partim *populos.* Sallustius in Jugurtha: *Urbes* partim *vi*, *alias voluntate imperio suo adjungit.* Cicero Lib. I. Officior. *Sunt enim quaedam ita foeda*, partim *ita flagitiosa.* Id. de Amicitia: *Nihil est, quod illi non persequantur suis argutiis*, partim *fugiendas esse nimias amicitias, neque necesse sit unum sollicitum esse pro pluribus.* Et de Legib. *Quorum scelere religiones tum prostratae afflictaeque sunt*, partim *ex illis distracti ac dissipati jacent: qui vero ex iis*, &c. Id. Lib. II. de Divinatione: *A nobilissimis civibus*, partim *etiam a se omnibus rebus ornatis trucidatus jaceret.* Lucret. Lib. V.

Humida saxa super viridi stillantia musco,
Et partim *plano scatere atque erumpere campo.*

Et alibi idem. *Tam* & *Quam* sola ex *Adverbiis* Veteres jungunt cum *Superlativis*, vel *singulatim*, vel *junctim*, ad aequationem, ut Servius ait, posita, Plaut. in Aulularia:

Quam *ad probos propinquitate proxime te adjunxeris*,
Tam *optumum est.*

Terentius in Heautontimor.

Quam in minima spe situs erit,
Tam *facillime patris pacem in leges conficiet suas.*

Cato de Re Rustica: Quam *acerbissima olea oleum facies*, tam *oleum optimum erit.* Varro Lib. III. de Re Rustica: Quam *paucissimos reliqueris*, tam *optimi in alendo fiunt.* Sallust. Lib. I. Historiar. Quam *quisque pessime facit, tam maxime tutus est.* Cicero: *Cum quo semper* quam *familiarissime vixerat.*

Est interdum, maxime apud *Comicos*, ut *Adverbia* sint loco NOMINUM *appositorum*: quod idem *Graecis* usitatum. Sic *Mulier* intus, id est domestica, & quae intus est, Plautus in Mercatore. Id. in Amphitr. *Tu Thessala* intus *pateram proferto foras.* Et in Bacchidibus:

Ego ibi argentum jubeo jam intus *referri foras.*

 Idem

Idem in Menaechmis:

> *Evocate* intus *mihi cocum Cylindrum actutum foras.*

Varro in Satyricis: *Donec foras nos* intus *evellaverunt.* Quibus gemina & paria sunt illa: Parum *fides*, id est Parva, Satis *consilium*, *otium*, pro multo & abundanti. Terentius in Eunucho & Phormione,

> *Itane* parum *mihi fidem esse apud te?*

Cicero Lib. XII. ad Atticum, *Si* satis *consilium quadam de re haberem*; & Lib. I. Rhetoric. *Vix* satis *otium studio suppeditare possumus*, Julianus D. de Usufructu: *Cum* plus *pretium solvit servus.*

Praepositioni *In*, sive Motum denotet, sive etiam sine nulla Motus significatione, Veteres Casum *Accusandi*, vel *Auferendi*, indifferenter tribuunt, cujus rei Exempla in Notis ad Catonem plurima adduximus, quibus cumuli loco addi ista poterunt, Plautus in Amphitr. *Quid istuc* in *mentem est tibi?* Id. ibid. *Numero mihi* in *mentem fuit.* &: *Certum est introrumpam* in *aedibus.* Idem: *Pergam* in *aedibus nunc.* Varro Lib. IV. de Ling. Lat. *Qua* in *Coelio monte itur.* Terent. in Eunuch. *Vidit me esse* in *tantum honorem.* Idem in Adelphis: *Te plura* in *hanc rem peccare.* Cicero de Amicitia: *Ut ab amicis* in *magnam rem aliquam peccantibus non discedat.* Idem pro Lege Manilia: In *Praedonum fuisse potestatem sciatis.* Ulpianus D. de Jurejurando: *Quasi ventris nomine fuerit* in *possessionem.* Id. de Donation. inter Virum & Uxorem: *Finge* in *possessionem precariam mulierem remansisse.* D. Julianus Qui Testamen fac. *Ac si ii, qui ea fecissent, in hostium potestate non pervenissent.*

Similiter Praepositio *Sub* cum utroque Casu jungitur, aliter ac vulgo solet, ut Sub *jugum* & Sub *jugo mittere.* Livius Lib. III. Sub *hoc jugo Dictator AEquos misit.* Caesar Lib. I. de Bell. Gall. *Et sub jugo missum.* Idem Lib. II. Sub *occasu Solis.* Plinius Lib. VIII *Ideo* sub *ipsa die quam maxime invia petunt.* Rursus: Sub *conditionem datum legatum.* Sub *conditionem manumissum*, &: Sub *conditionem reddendarum rationum liber esse jussus*, Jurisconsulti in Libris Pandectarum.

CAPUT VIII.

De Commutatione Simplicium & Junctarum Vocum.

Saepe apud veteres Autores, maxime Poëtas, *Simplicia*, quae vocant, *Verba* pro COMPOSITIS ponuntur, veluti *Mentum*, *Miniscitur*, *Ventabant*; Commentum, Comminiscitur, Adventabant, observat Festus. *Termentum*, id est Detrimentum dixit Plaut. in Bacchid. *Non Pelides* termento *fuit.* *Paratus*, *Quaesitus*, pro

pro Apparatus, Exquaesitus, Sallustius Lib. II. Historiar. *Epulae* quaesitissumae. Et alibi: Paratu *militum & armorum fuit.* Ovidius Lib. III. Trist.

Est opus exiguum, nostrisquo paratibus *impar.*

Vellejus Lib. II. Histor. *Adventus deinde in Italiam Antonii*, paratusque *contra eum Caesaris.* Tacitus Lib. II. Annal. *Ne domum, servitia, & ceteros fortunae* paratus *reposceret. Clarare, Clinare*, pro Declarare, Inclinare, Lucretius & Cicero in Arato & in Prognosticis, ut:

Juppiter excelsa clarabat *sceptra columna.*

Cedere pro Accedere, aut Venire. Plaut. in Aulularia: Cedit *miles, aes petit*; vel pro Concedere. Propertius Lib. I. Elegiar.

Quippe ubi non liceat vacuos seducere ocellos,
Nec vigilare alio nomine cedat *Amor.*

Ducere, Fundere, pro Inducere, Perfundere. Tibullus:

—— Nec stragula picta soporem,
Nec sonitus placida ducere possit aqua.

Idem:

Mox etiam niveo fundere lacte parent.

Et alibi:

—— multo tempora funde mero.

Confligo, Attius, Lucretius & alii. Unde *Flictus* apud Virgilium: *Munero, Pendo* pro Remunero, Expendo, Plautus in Captivis:

Ut beneficium benemerenti nostro merito muneres.

Ulpianus D. pro Socio: *Eos duntaxat sumtus societati imputabit, qui in eam rem* pensi *sunt. Paret* pro Apparet, usitatum in Formulis & frequens in Lib. Jurisconsultorum. Cicero in Verrem. V. *Si* paret *jugera fundi esse plura*: &; *Si* paret *adversus edictum fecisse*: & aliis locis plurimis. *Sistere, Stinguere*, pro Consistere, Exstinguere. Lucretius Lib. I.

Ignis in coetu stingui *mutareque corpus.*

Id. ibidem:

Nec

Nec mortale genus, nec Divum corpora sancta,
Exiguum possent horaï sistere tempus.

Cicero in Arato: Stinguens *praeclara insignia Coeli.* Idem in Verrem V. *Qui Rempublicam* sistere *negat posse, ni ad equestrem ordinem judicia referantur. Sector, Testor, Vagor*, pro Insector, Detestor, Pervagor. Propert. Lib. II.

Exagitet nostros manes, sectetur *& umbras,*
Insultetque rogis, calcet & ossa mea.

Et,

Nec quia peccaris, testor *te, sed quia vulgo*
Formosis levitas semper amica fuit.

Item,

Imo etiam prima terras aetate vagata *est.*

Tribuere pro Distribuere, crebro apud Ciceronem.

Rursus Verbis *Compositis* frequenter Antiqui utuntur loco SIMPLICIUM. Sic *Adopinari*, *Adcredere*, Lucretius: *Adoro* pro Oro, Propertius: *Maneat sic semper* adoro. *Instare*, *Incoenare*, *Inservare*, pro Stare, Coenare, Servare, & quidem perseveranter & continue. Suetonius in Tiberio: Instans *in medio Triclinio.* Idem ibidem: Innocente eo, *complura & ingentia saxa, fortuitu superne delapsa sunt.* Statius Lib. VIII. Thebaïdos:

An tibi felices lucos miseratus Averni,
Rector & Elysias dedit inservare *volucres.*

Remigrare, *Reddere*, *Redire*, pro Migrare, Dare & Ire, seu Venire, ut, *Redit haereditas, quae lege & ab intestato obvenit.* Plautus in Poenulo:

Ad argumentum nunc vicissatim volo
Remigrare.

Idem in Pseudolo:

Hercle haud te sinam emoriri, nisi mi argentum redditur.

Cato de Re Rustica: *Nunc ut ad rem* adeam. Sallustius in Jugurtha: *Nunc ad institutum* redeo.

CA-

CAPUT IX.

De iteratis & geminatis vocibus in Oratione.

SOLENT Veteres in *Oratione* easdem Voces *iterare* sine aliqua Sensus necessitate, idque interdum paucis aliis interpositis, ut Terentius in Prologo Eunuchi:

Habeo alia multa, quae nunc condonabitur,
Quae *proferentur post.*

Plaut. in Aulularia:

—— —— te *jam, nisi reddi*
Mihi vasa jubes, pipulo hic differam te *ante aedes.*

Idem in Captivis:

Hinc *alio pacto abire* hinc *non potes.*

Virgilius:

Inde domum si forte *pedem, si* forte *tulisset,*
Me refero.

Varro Lib. IV. de Lingua Lat. *Virum fortissimum,* Metium CURTIUM Sabinum, *cum Romulus cum suis ex superiore parte impressionem fecisset,* CURTIUM *in locum palustrem, qui tum fuit in foro, antequam cloacae sunt factae, secessisse.* Ulpianus D. de extraordinariis Cognition. Si *imprecatus est,* si, *ut vulgari verbo impostorum utar,* si *exorcizavit.* Pomponius D. de Testamentis: *Nam* etiam *compotibus mentis personales actiones* etiam *ignorantibus acquiruntur.* Celsus D. de Legatis 3. *At eos, quos quis repositos habet, ut quidam Bellis civilibus factitassent, eos legato contineri.*

Interdum in *sermone interrupto* multis interjectis eadem Verba resumuntur. Cicero ad Brutum: Cave *enim existimes* BRUTE, (*quanquam non est necesse, ea, me ad te, quae tibi nota sunt, scribere*) cave *putes probitate, constantia, cura, studio Reipubl. quidquam illi esse simile.* Virgilius in Bucolicis:

Talis amor DAPHNIM, *qualis cum fessa juvencum*
Per nemora atque altos quaerendo bucula lucos,
Propter aquae rivum viridi procumbit in herba;
Perdita, nec serae meminit decedere nocti:
Talis amor *teneat.*

Ulpianus D. de adquir. Haeredit. *Quaesitum est*, an, *licet quis paternae haereditatis nihil attingat; aliquid tamen propter patris voluntatem habeat, vel faciat*, an *creditoribus paternis cogatur respondere.*

Aliquando non *eadem* Verba, sed *diversa ab his*, quae praecesserunt, & tamen significatione paria, iterantur. Cicero Lib. I. *Tusculanar.* Confirmato illo *de quo si mortales animi sunt, dubitare non possumus, cum tantus interitus in morte sit, ut ne minima quidem suspicio sensus relinquatur*; hoc *igitur* probe stabilito & fixo, *illud excutiendum est.* Scaevola D. ad S. C. Trebellian. *Quaesitum est, an* Septicio *filio defuncto intra vicesimum annum sine liberis, hoc fideicommissum utrum pro portionibus haereditatis ad fratrem & sororem ejus pertineat.* Paulus D. de Jure Fisci: *Ejus bona, qui sibi mortem conscivit, non ante ad Fiscum coguntur, quam prius constiterit.*

Huc pertinet repetitio *Antecedentis juncti cum* PRONOMINE; qua antiqui & optimi Autores crebro utuntur. Terent. in Heautontimor.

> *Habet Bonorum* exemplum, *quo* exemplo *sibi licere id facere, quod illi fecerunt, putat.*

Idem in Hecyra:

> —— —— *Eodem ut* jure *uti senem*
> *Liceat, quo* jure *sum usus adolescentior.*

Cicero in Verrem: *Advenit* dies, *quo* die *instituto.* Caesar de Bello Gallico: *Ultra eum* locum, *quo in* loco GERMANI *consederant.* Idem: *Erant omnino itinera duo, quibus* itineribus *domo exire possent.* Servius Sulpitius ad Ciceronem: *Quae res mihi non mediocrem consolationem attulit, volo tibi commemorare, si forte eadem* res *tibi minuere dolorem posset.*

Geminantur quoque eaedem Voces rei, de qua agitur, *intendendae, augendae*, quomodo *Meme* dicimus Meipsum, *Tete* Teipsum, *Vosvos* Vosmet ipsos. Sic *Atque atque* dixit Ennius in Annal.

> Atque atque *ascendit muros* Romana *Juventus.*

Age age, *Apage apage*, Plautus & alii Poëtae frequenter, *Magis Magisque, ut* Graeci Μᾶλλον μᾶλλον, *Minus minusque. Plus plusque*, Cicero Filius ad Tironem: *Enitar, ut apud Judices* magis magisque *haec nascens de me duplicetur opinio.* Seneca Lib. I. de Beneficiis: *Beneficium demus quod usu* magis magisque *placeat.* Plautus in Aulularia:

> *At ille vero* minus minusque *impendio*
> *Curare*, minusque *me impartire honoribus.*

Id. ibidem:

> Plus plusque *isthuc sospitent, quod habes.*

Catullus:

Et

Et magis magis *in dies & horas*
Irascor tibi. Nimium nimiumque.

Tibullus Lib. II.

Jam venit iratus nimium nimiumque *severus.*

Ovidius in Epistolis:

Ausus es o nimium nimiumque *oblite tuorum!*

Propere propere, Plautus in Aulularia. *Quantus quantus*, Terentius in Adelphis: *Non non*, *Nihil nihil*, Cicero, & alii alia.

Quin etiam geminantur negationes, & duae loco unius ponuntur, quo magis negent, *Graecorum* more atque exemplo. Terent. in Andriae Prologo:

Faciunt ne *intelligendo, ut* nihil *intelligant.*

Idem in Heautontimor.

—— —— *Agrum in his regionibus*
Meliorem neque *pretii majoris* nemo habet.

Plaut. in Epidico: Neque *ille* haut *objiciet mihi.*

Lucilius Satyrar. XVII.

Proprium vero nil neminem *habere.*

Varro Lib. II. de Vita Populi Rom. *Quod a Rege munera eorum* noluerit nemo *accipere.* Cicero Lib. III. de Finibus: *Sed quanquam negent Stoici* nec *Virtutes* nec *Vitia crescere.* Idem Lib. IV. Quaest. Academic. *Quod Bonum quale sit*, negat *omnino Epicurus sine voluptatibus sensum moventibus nec suspicari.*

C A P U T X.

De Parelcis.

INTERDUM Voces quaedam in *Oratione* abundant, & *Elegantiae* tantum caussa, non *necessario* ponuntur, veluti *Homo Mulier*, ut Homo *adolescens*, Homo *Romanus* dicit Cicero; Homo *Italicus* Varro; Nemo *homo* Plautus; Mulier *meretrix* idem & Terentius; Nemo *quisquam*, *Nemo unus*, Suetonius in Nerone: *Quantos* nemini cuiquam *contigisse constat.* Terentius in Eunucho: Nemo *hercle* quisquam, &

& in Hecyra:

Nemo quisquam *illorum ad te venit.*

Cicero: Nemo *de nobis* unus *excellat.* Caesar Lib. III. de Bello Civili: *Ad* neminem unum *summa imperii.* Livius Lib. I. *Quia* nemo unus *satis dignus Regno visus est. Omne quicquid*, Cicero in Verrem: Omnia quaecunque *Carpinates postulabat facere & decernere solebat.* Valerius Maximus Lib. I. *Concitato impetu omne quicquid obviam fuerat proterentem. Omnes universi.* Apulejus Lib. VII. Metamorphos. *Talibus dictis universi omnes assensere.* Res, Varro Lib. I. de Re Rustica: *Ad vasa olearia ac trapetas, quae* Res *molae oleariae.* Idem Lib. II. *Scillae medium conterunt cum aqua ad mellis crassitudinem; tum ea re naturam aquae tangunt.* Ulpianus D. Qui potiores in Pign. *Veluti si navis fuit obligata, & ad armandam eam* rem, *vel reficiendam ego credidero.*

Pronomina *Hic*, *Is*, etiam abundant, vel potius magis confirmant. Cicero in Academicis, *Jampridem ad* hunc *eum* (*ipsum me autem dicebat*) *quaedam institui.* Id. ad Fabium Gallum: *Lex sumptuaria quae videtur* λιτότητα *attulisse*, ea *mihi fraudi fuit.* Sallust. in Catilina: *Sed urbana plebes*, ea *vero praeceps erat.* Similiter *Illud*, *Id*, Plautus in Pseudolo:

Tibicinam illam, tuus quam gnatus deperit,
Eam *circumducam lepide.*

Cicero pro Coelio: *Illud tempus aetatis, quod ipsum sua sponte infirmum aliorum libidine infestum est*, id *hoc loco defendo.* Id. ad Sulpicium: *Illud, quod supra scripsi*, id *tibi confirmo. Ille*, Terentius in Adelphis:

Ego ille *agrestis, saevus.*

Virgilius:

Multum ille *& terris jactatus & alto.*

Idem:

Nunc dextra ingeminans ictus, nunc ille *sinistra.*

Mihi, *Tibi*, *Sibi*, Cicero ad Varronem: *At* tibi *repente paucis post diebus.* Catullus:

Mallem divitias mihi *dedisses isti.*

Plautus in Amphitr.

Cum eo tu sermonem nec joco, nec serio
Tibi *habeas.*

Id.

Id. in Captivis: *Suo* ſibi *ſervit patri.* &: *Suo ſucco* ſibi *vivunt.* Apulejus Lib. VII. Metamorph. *Suis* ſibi *gladiis obtruncatos relinquunt. Me*, *Te*, *Se*, Terentius in Eunucho:

Scin' me, *in quibus ſim gaudiis.*

Idem in Andria:

Quae ſeſe *inhoneſte optavit parare hic ditias.*

Plautus in Aſinaria:

Atque ego me *id facere ſtudeo.*

Salluſtius in Catilina: *Omnes homines*, *qui* ſeſe *ſtudent praeſtare.*

Verba, ut *Facio.* Cic. Lib. V. Tuſculanar. *Anacharſis potuit pro nihilo pecuniam ducere*, *noſtri Philoſophi* facere *non p o tuent.*

Adverbia, ut *Rurſum denuo. Repente ſubito*, *Satius potius*, *Propere ocyus*, *Poſt ibi*, *Ubi quando.* Plautus:

Nunc jam olim quondam,

Hercle certe, Terentius, *Poſt inde* Ennius in Epicharmo:

—— —— —— *Sed* poſt
Inde *venit divinitus pullis inſinuans ſe*
Ipſa anima.

Lucret. Lib. I.

—— Poſt inde *per artus.*

Tum porro, Idem: *Perinde quaſi.* Cicero pro Milone: Perinde quaſi *Appius ille Coecus viam munierit.* Et pro Cluentio: Perinde quaſi *ego non ab initio hujus defenſionis dixerim.*

Praepoſitiones, *Ab*, *Ad*, *Ex*, cum loci proprio nomini adjunguntur, Salluſt. in Catilina: *Jam tum Brutus ab Roma aberat.* Cicero in Verrem: *Eo die Verres ad Meſſanam venit.*

Cum, Ennius in Annal.

Effundit voces proprio cum pectore ſancto.

Terent. in Adelphis:

Haec tu facito, *cum animo Cogites.*

Sallustius in Jugurtha: *Anxius trahere cum animo suo*, Catullus:

Transfer omine cum bono
Limen aureolos pedes

Idem:

—— bona cum bona.
Nubis alite virgo.

Cic. Lib. II. Offic. *Cum prima luce*, quod Plautus & Vetustiores, *Cum primo lucu*, *In*, Terent. in Adelph. *In eo me oblecto.* Lucret. Lib. IV.

—— Longo in spatio pertundere saxa.

Conjunctiones, *Etiam quoque*, Plautus in Amphitr. *Quoque &*, Virgilius Lib. I. AEneid.

Multa quoque & bello passus.

Ergo propterea, Terentius in Hecyra:

Ergo propterea te sedulo & moneo, & hortor.

Ergo igitur, Apulejus Lib. VII. *Ergo igitur evocato statim dementario. Quamvis licet*, Cicero de Amicitia: *Quamvis licet excellas.* Lucretius Lib. VI.

Proinde licet quamvis coelum terramque reantur
Interrupta fore.

CAPUT XI.

De Eclipticis.

Rursus omittuntur Voces fere omnis Generis: & est haec *Ellipsis* frequens optimo cuique veterum Scriptorum. Sic deest *Actio* in illis: *Agere ad exhibendum*, *Damni infecti*, *Injuriarum*, quae in Libris Jurisconsultorum crebro occurrunt, *AEdis*, *Templum*, ut *Ad Dianae*, *Ad Vestae.* Terent. in Adelphis: *Ubi ad Dianae veneris.* Plaut in Poenulo: *In Veneris*, Cicero pro Milone: *Cum falcibus ad Castoris, cum gladiis toto foro volitarunt.* Idem ad Terentiam: *Quemadmodum a Vestae ad Tabulam Valeriam ducta esset.* Horatius:

Ventum

Ventum erat ad Vestae.

Animus, *Opinio*, Cicero Lib. III. Officior. *Nec eum fefellit.* Idem Lib. XIV. ad Atticum: *Sed nos, ni me fallis, jacebimus.* Varro Lib. II. de Re Rust. *Tantum enim fefellerit.*

Aqua, in illis Locutionibus: *Calida*, *Frigida lavari*, *Frigidam Calidam suffundere.* Seneca in Lucilium: *Calida subinde suffusa paullatum defecit.* *Caussa*, *Gratia*, vel *Nomine*, ut apud Graecos ἕνεκα, frequentissime leguntur, omissa non apud Historicos modo & Oratores, sed etiam Jurisconsultos, quorum testimonia omnia hic adscribere esset inutilis diligentiae. Terentius in Adelphis:

Ne id adsentandi magis, quam quod gratum habeam facere existimes.

Sallustius in Catilina: *Quod initio conservandae libertatis atque augendae Reipublicae fuerat.* Idem Lib. I. Historiar. *Exercitum opprimendae libertatis habes.* Id. ibid. *Arma civilia cepit, Legum ac Libertatis subvertendae.* Ulpianus D. ad Leg. Juliam de Adulteriis: *Si quis evitandi criminis id egit, ut Reipublicae caussa abesset.* *Cato*, ut in illis, cum absolute usurpantur, *Bubula*, *Suilla*, *Ovilla*, *Ferina.* Virgilius:

Implentur veteris Bacchi, pinguisque ferinae.

Commune, Sallustius in Catilina: *Alia omnia sibi cum collega ratus.* *Divitiae*, Cicero ad Nepotem: *Qui habet ultro appetitur; qui est pauper ultro aspernatur.* *Fabula*, in Praetexta, Togata, Horatius:

Vel, qui praetextas, vel qui docuere togatas.

Plinius Lib. VII. *Qui primus togatas saltari instituit*, *Febris*, ut Tertiana, Quartana, Suetonius in Caesare: *Quanquam morbo quartanae aggravante.* *Fides*, Terentius in Andria:

Proh Deum atque hominum!

Idem in Phormione:

Pro Deum immortalium!

Homines omittitur in tertia plurali Verborum, cum de universitate loquimur, ut *Dicunt*, *Ferunt*, *Sunt*, & similia. Terentius: *Ita agunt, & ita praedicant.* Varro Lib. IV. de Ling. Lat. *Munitur opis caussa, ubi sint.* Id. ibid. *Speculum a speciendo, quod ibi spectant.* *Iter*, ut *Abesse bidui*, pro Bidui itinere. Cicero ad Attic. *Cum in castra proficiscerer, a quibus aberam bidui.* Caesar Lib. VI. de Bello Gallico: *Jamque ab eo non longius bidui aberant.* *Lex*, ut Titulo Librorum Juris ad Muncipalem: *Lis* cum dicitur *Contra*, *vel Secundum aliquem dare* Suetonius in Claudio; *Absentibus secundum praesentes dabat.* Plinius Lib. VII. Epistolarum, *Finem cognitio-*

ni quaestio imposuit, quae secundum reos dedit. Tacitus Lib. IV. Annal. *Ita secundum Messenios datum.* Quod integre dixit Cicero pro Roscio Comoedo: *Quo minus secundum eos lis detur, non recusamus. Ludi*, ut *Circensibus, & Circensium die*, Suetonius. *Ordines*, idem in Caesare: *Sessum in quatuordecim e scena. Partes*, ut *primas, secundas agere, ferre, tenere*, Suetonius in Caligula: *Plures secundarum certatim experimentum artis darent.* Terentius: *Non posteriores feram.* Cicero ad Atticum: *Tibi primas defero.* Idem in Oratore: *In Republica nostra primas Eloquentiae tenuerit semper, urbanis pacatisque rebus, secundas juris scientia. Passus*, Caesar de Bello Gallico: *Hujus est longitudo lateris, ut fert illorum opinio, septingentorum, millium.* Plinius Lib. VIII. *Per centena millia & quinquaginta continuo cursu euntibus. Pecunia, ut Crimen Repetundarum*, quod est de Pecuniis repetundis, aliisque rebus vi, aut dolo per Romanos Magistratus a sociis extortis. Suetonius in Caesare: *Dolabellam consularem & triumphalem virum* Repetundarum *postulavit. Praedium, Villa*, ut *in Pompejano, in Tusculano. Per Varronis, per Locustae*, apud Ciceronem ad Atticum. *Ex vicini*, Ulpianus D. de Aqua Pluvia arcenda. *Res* intelligitur in illa Formula, qua in primo congressu Veteres utebantur. *Satin' salvae*, Terent. in Eunucho: *Quid trepidas*, satin' salvae? Sallustius in Historiarum Libris: *Percunctantibus utrinque*, Satin' salvae? Livius: *Quuaerentique viro*, Satin' salvae? *Minime inquit.* &: *Percunctatus* Satin' salvae? Quod alibi integre dixit: *Cum pater*, Satin' salvae *res interrogaret. Sacrum*, Virgilius in Bucolicis:

Cum faciam vitula pro frugibus, ipse venito.

Servius: deest in talibus, *A manu, a pedibus ab Epistolis, a Libellis. Tabulae* exauditur, cum dicimus *Duodecim*, pro duodecim Tabulis Legum Romanarum. Cicero Lib. II. de Legibus: *Discebamus pueri* Duodecim, *ut carmen necessarium, quas jam nemo discit. Tempus*, ut, *In praesens*, Sallust. *In praesenti*, Cicero, & Livius: *In hodiernum*, Scaevola D. de Verb. Obligat. *Theatrum*, Plinius Lib. XXXVI. *Nationes, quae sunt circa Pompeji. Tribus*, Cicero in Verrem: *Qui Verrem Romulia.* Id. in Philippica IX. *Servius Sulpicius Q. F. Lemonia Rufus*, id est, ex Romulia, Lemonia Tribu. *Verum, Vera* intelliguntur in illa Formula assentiendi & confirmandi: *Est hoc, Sunt ista.* Terentius in Adelphis:

Nec nihil, nec omnia haec sunt.

Cicero de Amicitia: *Sed nescio, quomodo hoc est, quod in Andria familiaris meus.* Id. ibidem: *Sunt ista Laeli.* Et in Academicis: *Sunt inquam, ista Varro. Via*, ut Compendaria, Recta, Terent. *Cur non recta introisti?* Varro in Sciomachia: *Hoc dico compendiaria, sine ulla sollicitudine ac molestia dicundi ad eandem voluptatem posse perveniri.* Seneca ad Lucilium: *Hanc atque compendiariam excogitavit: & ad maximas te divitius compendiaria ducam. Uxor*, ut Terentia Ciceronis, Marcia Catonis, Marcia Pompeji.

Pronomina quoque omissa saepe animadvertemus, ut *Is, Ejus, Ei.* Plaut in Amphitr.

Quan-

Quantusque amor siet, quod complacitum est semel;

id est, *Ejus, quod.* Idem in Curculione:

Ego illum reddidi, qui argentum a te attulit,

pro *Ei, qui.* Varro Lib. de Ling. Lat. *Quod ibi domus fuerit, cui cognomen fuit Marcellus*, pro *Ejus, cui. Ille, Illud.* Plautus in Persa:

Omnes res relictas habeo prae, quod tu velis,

id est, *Prae illo, quod.* Curtius: *Haec vociferantem, quibus erat imperatum, jugulant*, pro *Illi, quibus.*

Idem *Verba* omittuntur, ut praeter alia *Grammaticis* notata, *Decere*, vel *Oportere.* Terent.

Tantamne rem tam negligenter agere?

Idem:

Siccine me atque illam tua opera sollicitarier?

Virgil.

—— *Mene incepto desistere victam?*

Evenire; ut in illa Formula qua Veteres in Consolatione utebantur: *Velim, quae velles.* Plautus in Mostellar.

Velim, ut velles Tranio,

id est, Velim eveniant. *Invocare* & *Obsecrare* in Precationibus, ut *Tuam Fidem! Venus noctu vigila*, Plautus:

Hercules tuam fidem!

Varro; &, *Dii vostram Fidem*, in Comoediis frequenter. *Valere, vivere*, Plautus in Sticho:

Bene vos, Bene nos, Bene te, Bene me,

intellige *Vivere precor.* Tibullus:

Sed bene Messallam sua quisque ad pocula dicat.

Ex *Adverbiis* desunt interdum structurae Orationis *Magis*, *Potius*: idque *Graecorum* more, qui τὸ μᾶλλον aliquando omittunt, Plaut. in Casina:

—— —— Ut quod vir velit
Fieri, id facias, quam adversere contra.

Id. in Menaechmis:

Quia vidua vivam, quam tuos mores perferam.

Et in Rudente:

Tacita mulier est bona, quam semper loquax.

Terent. in Eunucho:

Qui placere se studeat bonis, quam plurimis.

Gellius Lib. II. *Declinanda sensim & relinquenda esse dicunt, quam respuenda.* Et Livius, Tacitus, Apulejus atque etiam JCti harum Vocum eclipsi saepe utuntur, quorum testimonia ab aliis adnotata nihil est necesse hic adferre. *Non* omittitur post *Non modo*, id est, Nedum. Cicero pro Sestio: *Qui non modo praecipitanti patriae subvenirent, sed etiam nimis tarde concidisse moererent.* Orat. II. in Rullum: *Si non modo dena jugera dari vobis, sed ne constipari quidem tantum numerum hominum posse in Agrum Campanum intelligetis.* Et Lib. I. de Oratore: *Neque solum inscientiam meam, sed ne rerum quidem magnitudinem perspicit.* Id. Lib. X. ad Atticum: *Regnum non modo* Romano *homini, sed ne* Persae *quidem, tolerabile*; & alibi saepius. *Solum*, *Tantum*, Varro Lib. VII. de Ling. Lat. *Neque a dissimilibus similia, sed etiam eadem.* Cajus D. de Verbor. Signific. *Armorum appellatio non utique Scuta, & Gladios & Galeas significat, sed & Fustes & Lapides.* Marcianus D. de Pignoribus. *Sed & non solvendae omnis pecuniae caussa, verum etiam de parte ejus.*

Praepositiones autem crebro omittuntur, ut apud Poëtas ante Provinciarum & Regionum nomina, ut *Ad*,

Italiam fato profugus Lavinaque venit
Littora.

E, *Ex*, in illis, quae *Graecorum* more efferuntur. *Vinum Chio*, *Lesbo*, *hospes Epheso*, *Vultur silvis*; id est, Vinum Chium, Lesbium, Hospes Ephesius, Vultur silvestris. Ennius in Annal.

Vulturius silvis *miserum mandebat hemonem.*

Plautus in Bacchidibus:

Ephe-

Epheso *quos hospes debuit nostro seni:*

Idem in Mercatore: *Video hic hospitem* Zacyntho. *In*, ut idem in Curculione: *Rogat quid veniam* Cariam. Et in Persa: Etetriam *misit*. Papinianus D. de Condit. & Demonstrat. *Cum* Asiam *venisset*. Apulej. Lib. I. Metamorph. *Macedoniam profectus*. *Cum* omittitur, ubi denotat Comitatum. Varro in Sesquiulysse: *Navibus duodecim domo profectum*. Cicero in Philipp. ultima: *His viginti cohortibus nullo equitatu conflixit*. Livius Libro I. *Egressus omnibus copiis*. *De* intelligitur in talibus: *Quid me fiet*, *Quid me futurum est*, *Quid illo faciam*, apud *Comicos*; *Ob*, vel *Propter*, ut in *Id*, *huc revorti*, *uti me purgarem tibi*. Plautus in Amphitr.

Nunc id prodeo, ut conveniam Parmenonem,

Terentius. Idem in Hecyra: *Laetae exclamant: Venit; id quod me repente adspexerant*. Ubi Donatus: *Deest* Propter, *ut sit* Propter id, *ac* Per hoc, Ideo; &c. Cicero ad Q. Fratrem Lib. III. *Id quod judices nullos habemus*. Livius Lib. XLI. *Id quod erat vetusta conjunctio cum Macedonibus*. Varro Lib. V. de Lingua Lat. integre dixit: *Id quod propter centuriata Comitia*.

Conjunctionum eclipsis in Oratione frequentissima est, inprimis copulae. *Et*, ut *Hac illac*, *Sursum deorsum*, *Velis nobis*, quae vulgo usurpantur. Sic *Praesente absente*, *Justa injusta*, *Sex septem* Terentius, *Terra mari*, *Factis dictis* Cicero, *Dextra sinistra* Sallustius. *Equis viris* Livius, *Intra extra* Plinius, *Emtum venditum* Jurisconsulti. *Etiam* desideratur interdum post *Sed*, cum auget. Cicero in Lentulo: *Omnibus negotiis non interfuit solum*, *sed praefuit*. Ulpianus D. de Senatoribus: *Liberos Senatorum accipere debemus*, *non tantum Senatorum Filios*, *verum omnes*, *qui geniti ex ipsis*. *Quam* omittitur antecedente Plus, Amplius, Minus vel Melius, Varro Lib. I. de Re Rust. *Neque enim si minus* CCXX. *jugera oliveti colas*, id est, minus, quam. Idem Lib. II. *Ne minus habeamus in centenas oves hirtas singulos homines*, id est, minus, quam singulos homines, Et: *Non minores oportet inire bimas*. Horatius:

—— *Melius persaepe togatae*.

Catullus:

—— —— —— *Namque amplius horam*
Suffixum in longa me memini esse cruce,

Terentius: *Plus millies audivi*. Livius: *Hostium plus mille caesi*, *Romanorum minus mille trecenti*. Plinius Lib. V. *Torrentes vero amplius centum*.

CASPAR BARTHIUS,
IN SUO COMMENTARIO IN CEIRIN VIRGILIANAM.

Ad *verſ.* 141. OLIM DIU, duo ſunt Adverbia conjunctim pro uno poſita. Apulejus ſaepiſſime *Ergo igitur*, conjungit: *curioſe ſedulo*, Idem: *illico prorſus*, Vincentius Lirinenſis: *indubitanter liquido*, Optatus Afer: *libenter libere*, Salvianus. Lib. II. ad Eccleſiam Catholicam. De qualibus in *Indice Apulejano*, σὺν θεῷ, uberius. Notavit alia hujus generis Friſiae ſuae aeternum decus, Nobiliſſimus & Eruditiſſimus AUSONIUS POPMA in aureolis libellis *de uſu Antiquae Locutionis* (ſupra Lib. II. cap. 10. pag. 515.) quos ego Elegantiae veterioris Studioſis terendos tanquam digitos unguesque ſuos arbitror.

AUCTORES VETERES,
QUI IN HIS LIBRIS LAUDATI, VEL EMENDATI.

Afranius Comicus.
L. Apulejus Madaurenſis.
Arnobius Afer.
Atticus Trajicus Poëta.
Cato Cenſorinus.
C. Julius Caeſar.
Caecilius Comicus.
Celſus Jurisconſultus.
Catullus Poëta.
Columella.
Ennius Poëta.
Horatius Flaccus.
Julianus Jurisconſultus.
Licinius Macer, Hiſtoricus.
Livius Andronicus, Poëta.
T. Livius Hiſtoricus.
Lucilius Satyricus.
Lucretius Carus Poëta.
Marcianus Jurisconſultus.
Naevius Poëta.
Ovidius Naſo.
Pacuvius Tragicus.
Plautus Comicus.
Plinius Secundus.
Pomponius Atellanarius.
Pomponius Jurisconſultus.
Priſcianus Grammaticus.
Servius Honoratus Grammaticus.
Soſipater Chariſius Grammaticus.
Sex. Pompejus Feſtus.
M. Terentius Varro.
M. Tullius Cicero.
Q. Terentius Scaurus Grammaticus.
Turpilius Comicus.
Virgilius Maro.
Valerius Maximus.
Valerius Probus Grammaticus.
Velius Longus Grammaticus.
Vellejus Paterculus Hiſtoricus.
Ulpianus Jurisconſultus.

RECENTIORUM NOMINA,
QUORUM SCRIPTIS ADJUTI SUMUS.

Adrianus Turnebus.
Aldus Manutius.
Antonius Auguſtinus.
Antonius Muretus.
Barnabas Briſſonius.
Franciſcus Douſa.
Franciſcus Raphelengius.
Gulielmus Canterus.
Hadrianus Junius.
Jacobus Cujacius.
Janus Douſa.
Janus Gruterus.
Janus Gulielmus.
Joſephus Scaliger.
Juſtus Lipſius.
Iſaacus Caſaubonus.
Johannes Meurſius.
Joannes Fungerus.
Joannes Pontanus.
Obertus Gifanius.
Paulus Manutius.
Paulus Merula.
Petrus Faber.
Sibrandus Siccama.
Theodorus Canterus.
Thomas Linacer.

INDEX

INDEX PRIMUS, SIVE

RERUM MEMORABILIUM.

D

Discor-

L.

Mace-

M.

N.

O.

T.

resti-

V.

Z.

INDEX SECUNDUS

IN

SALLUSTIUM,

SIVE

GRAMMATICUS ET CRITICUS.

C. Catilinarium, J. Jugurthinum Bellum, Numerus Caput, literae partem capitis, bini numeri & literae Libros Fragmentorum & Capita designant.

A.

loca cum equitatu J. 23. b. & 66. a. eodem J. 121. e. Virg. *penitusque sonantes* Acceſtis *ſcopulos.* de hoſtili adventu Cic. pro Milone: *tamen, acceſſum ad urbem nocturnum fuiſſe metuendum. Quo propius diſcrimen accedo* Curt. IV. 14, 24. *accedo te.* Chariſ. Accedere (de hoſtium incurſu) J. 62. b.

Accendebant animum non mediocrem pollicitando J. 8. a. contra M. vehementer J. 68. d. praelium II. 4. d. ingenium cupidum pacis vehementius J. 108. d. invidiam polluta licentia J. 108. d. vehementiſſime ſibi animum ad virtutem J. 4. d. ſtudia hominum C. 24. e. magis magiſque indies accenditur animus. C. 20. b. natura ſerpentium C. 24. e. ſiti accenditur J. 136. J. 4. c. accenſa lubidine C. 26. b. ad hoc, ſtudia Numidarum in Jugurtham accenſa. J. 6. e. *Huic ſtudia* accendit *patriae virtutis imago.* Silius I. 37. *vitia* Ovid. *de Remed.* I. 27. *in iram* Lucan. III. 27. vehementer J. 38. a. Sic accenſa plebes. J. 76. c. ex qua omnes diſcordiae ac I. 14. e. ad dominationem accenſi ſunt J. 35. a. Sic Livius IV. B. *Pun. adeo accenſae ſunt ſpes ad pellendos Sicilia Romanos.* bonum ingenium, contumelia. J. 84. e. praemiorum ſpe. III. 14. a. illorum pollicitationibus J. 23. a. animus fertur accenſus in ſocios VI. 39. d.

Acceperant volentia de ambobus (*grata aut placentia*) J. 76. a. literas C. 47. e. ubi ea quae fama acceperat ex litteris Imp. ita eſſe cognovit J. 9. b. ex amicis acceperat. J. 23. a. Conſulem factum ante. J. 84. c. quos pelli jam ac. J. 107. e. poſtquam accepere ea C. 22. a. ubi ea J. 107. b. redde rationem quantum acceperis VI. 63. a. Urbem R. ſicut ego accepi C. 6. a. in meum regnum J. 10. a. & ex aliis ſanctis viris ita J. 90. a. J. 13. e. Super Numidiam Gaetulos accepimus agitare J. 22. c. J. 80. a. impune injuriam J. 34. e. poſtquam Senatus de bello illorum accepit J. 80. e. *Sic Cic.* III. *de fin.* 105. *ut de Hercule & Libero* accepimus, *& alibi Plin. Lib.* 16. poſtea vero quam accepit participem negotii Scaurum J. 31. a. ex nunciis. J. 50. a. clamorem a tergo. J. 62. b. paucis quae animus monet. VI. 34. a. quin tu ea VI. 46. e. beneficia invitus accipere. J. 101. a. ſignum aut imperium ullum J. 102. b. ne foedera acciperemus J. 17. a. in deditionem IV. 13. ſocietatem IV. 3. aequo animo C. 3. a. otium cum ſervitio I. 10. b. in deditionem accipitur J. 31. c. neque datur dono neque J. 90. a. vera accipiundi inſolens VI. 9. b. beneficiis amicitias parabant. C. 6. b. *accepta* injuria, ignoſcere, quam perſequi malebant C. 9. e. data fide atque C. 45. d. & 83. a. oratione, reſpondit J. 25. a. mercede J. 87. d. acceptam (nobilitatem) corrupiſſe J. 88. e. *acceptio* frumenti J. 31. d. acceptis vulneribus J. 108. a. nuncio J. 30. a. nomine modo imperii a vobis III. 3. a. tam acceptum hominem popularibus J. 7. a. *jucundi amici, accepti affines* Valer. V. 5. 1. in fidem IV. 4. a. divitiis magis clarum magiſque acceptum videt. VI. 52. e. magnis opibus, clarum acceptumque popularibus ſuis J. 73. a. carus acceptuſque ei J. 12. a. negotiorum curator fidus, acceptuſque & omnium conſiliorum particeps J. 74. a. Mauro ob ingenii multa bona J. 116. a. *Caeſar. A. B. Gal.* 14. *maxime plebi.* acceptus. *acceptius in vulgum* Tacitus. *&* A. Victor *in Caeſ.* pag. 421. *miror hanc Phraſin Stephanum fugiſſe. Te nihil in vita nobis* acceptius II. 7. 54. *Caligula ante principatum omnibus carus* acceptuſque *fuit* A. Vict. Epit. III. 3.

Accerſere, pro arceſſere, de his verbis notandum, quod in omnibus locis quos adducunt *Steph.* & *Nizolius*, probatiſſimi Codd. ubique exhibent *arceſſere* V. gr. apud *Salluſt.* C. 60. c. ad bellum accerſunt in omnibus meis, *arceſſunt:* vide Indices *Suetonii*, *Flori*, *Curtii*, & *Hygin.* Fab. 88. differt ab *arceſſere* quod illud *accuſare* hoc *evocare* ſign. *Lucan.* lib. VI. vſ. 252. *fatum accerſite ferro.* Codex Bib. Pub. Cantab. *arceſſite.* Sic apud Virg. G. IV. 224. *Quemque ſibi tenuis naſcentem* arceſſere *vitas. Codd. aliquot Pierii* accerſere. *ut & Codex Coll. Joan. apud Cantab. Petrenſis vero Pembr. & Col. Jeſ. retinent* arceſſere. AEn. VI. 119. *Si potuit manis arceſſere, nihil movent Pieriani, ex noſtris autem Col. Jeſ. & Petrenſis*, accerſere, *& AEn.* 5. 746. *tam Pieriani aliquot quam Jeſ.* accerſit, *& eandem inconſtantiam produnt Pandectae Florentinae.* Integros pro ſane iis C. 70. c. auxilia ab ſociis, & nomine Latino J. 43. b. praeſidia undique J. 47. a. Sullam jubet. J. 121. d. cunctos accerſiri jubet. J. 66. b. proſcriptos I. 12. e. occulte accerſitur 117. e.

Accidat. hoc niſi ne accidat provideris, ubi evenit fruſtra judicia implores C. 58. b. quorſum VI. 77. e. ſi id accidat VI. 59. a. Si ſecus huic Imperio morbo aut fato VI. 60. c. quae victis acciderent C. 53. e. Id ſocordiane an caſu acciderit J. 81. b. illis accidet merito quicquid evenerit C. 55. e. tametſi inſperantibus accidit. VI. 49. a.

Accire paucos fama cognitos J. 86. c. quanquam acciti ibant J. 108. d. poſtquam Sullam accitum audierat. J. 116. a. ac paulo ante inſitus huic urbi civis VI. 61. d.

Accreverit quid tibi litibus VI. 63. a.

Accurate & liberaliter eos habuit, non, uti meriti erant, pro vanis hoſtibus J. 111. b.

Accurrit auxilio ſuis J. 107. d.

Accuſantur veſtra Conſilia J. 89. a. naturae infirmitas J. 1. d.

 Con-

de-

*denotat tam animi quam corporis morbum ſeu vi-
tium. vid. Servium ad illud Virgilii*, Curiſque in-
gentibus aeger. Ovid. de Remed. *Am* I. 26.
Livius 2. *ab Urb.* 14. omne bellum ſummi face-
re caeterum aegerrume deſinere J. 85. a. tulit
(hanc rem) J. 87. e. aegritudinem pati nimis
molliter J. 84. c. ubi ira & aegritudo permixta
ſunt J. 71. c. *per ſummam aegr. expiravit* V.
Max. I. 1. 20. *ubi MS. poſt hoc factum.*

AEmula imperii Rom. C. 9. a. nos ſuſpecti ſumis
aemuli, & in tempore vindices affuturi 48. a.
magis bonorum quam invidi VI. 54. c. *aemu-
lus etiam* invidum *ſignificat.* AEmulus *excep-
tum Triton* Virg. *AEn.* VI. *vid.* Nonium *in V.*
& Valer. *lib.* II. *inſtinctu autem* aemulationis
animo diſſidens. Sed Pulman. & *Suſianus Co-
dex legunt inſtrictum* aemulationis *hamo*, *teſte Pi-
ghio*, *quibus accedit Codex Bib. Pub. Cantab.*
Conſulta ejus aemula III. 13. d. Sic, *oblitus
ſata apud* Attium. *Opus eſt cibum apud* Plaut.
Apulejus cum praep. aemulus in nuptias M. V.
171.

AEqua manu deceſſiſſet (praelio) C. 40. c. liber-
tas VI. 57, c. humum aridam agitari vento,
poſt ubi aequabilem manere. J. 57. a. fama ta-
men aequabili & inviolata J. 47. a. i. e. *inof-
fenſi tenoris. moderati aequabiliſque habitus.* Cic.
Offic. Tacit. A. IV. 5. *cunctis vitae officiis ae-
quabilis pro* aequo *ponitur apud* Tacit. lib. V. ae-
quabilius atque conſtantius ſeſe res humanae
haberent C. 26. b. aequalia prope fuere ge-
nus, aetas, eloquentia C. 63. a. loca plana J.
81. c. *inde natum aequor*, *teſtibus* Varrone Nonio
& Cic. Acad. lib. II. *ſed ne aequo quidem & pla-
no loco* Cic. & *noſter* C. 69. a. ordines in aequum
locum deducit J. 56. d. tamen gloria tua cum
multis viris fortibus aequalis eſt VI. 60. a. aequam
conditionem petere J. 81. d. aeque ſibi exop-
tant bonus, ignarus C. 11. a. *ratus ex omnibus*
aeque (e queis) aliquos ab tergo hoſtibus ven-
turos. C. 106. b. *Quos incontanter adaeque la-
trones arbitrarere* Apul. M. IV. 145. *pro pariter*,
πρὸς τὸ ἴσον. ſimile haud me legiſſe memini.
aequi boni famam petit VI. 2. a. omnes aequi
atque iniqui VI. 54. a. pro aequitate &c. ſu-
perbia &c. invaſere C. 2. c. aequitate ſeque
Remque Pub. curabant. C. 9. a. ferro quam
fame aequius perituros VI. 21. e. aequo animo
accipit C. 3. a. multi eas (injurias) gravius
aequo habuere C. 54. a. *fit reus magis ex aequo
bonoque quam ex jure gentium.* i. e. ratione ae-
quitatis quam conſuetudinis, moris. J. 39. d.
aequo & modeſto jure agitatum I. 2. d. metu
magis quam aequo & bono ſuſtentatum I. 15.
d. ingenium meum amplius aequo probaretur
VI. 46. c. aequos bonoſque favere J. 87. b.
quibus bonum & aequum divitiis carius erat J.
18. b.

AEquor & terra P. & Hannibali VI. 17. b.

AErarii in furibus miſericordes C. 59. c. peculatus
aerarii factus J. 35. b. me vicem praeſtare III.
3. a. inopia VI. 66. b. expilari J. 34. b.

AEre ſolutum eſt argentum C 34. b. alieno op-
preſſus C. 41. a. alieno liberaret C. 41. c. pa-
rati ſervi J. 34. c. aes alienum grande confla-
verat. C. 14. a. ingens C. 16. a. aes *mutuum
reddere* J. 101. a.

AErumnae premunt J. 17. d. deprecor. J. 26. c.
maximarum initium J. 53. b. mortem requiem
C. 55. a. deformatus J. 15. a.

AEſtas adulta, praeceps, nova VI. 27. a. exa-
ctam eſſe. I. 65. a. aeſtatem pati J. 89. d. ae-
ſtatis extremum erat J. 95. a. aeſtivi ſolis pul-
ſum (juxta) oritur. VI. 26. a. aeſtivorum tem-
pus Comitiorum J. 48. a. quantum temporis
aeſtivorum in imperio fuit *ibid.*

AEſtu & labore languidi J. 55. a aeſtu ſecundo
I. 20. a. adverſo (maris) III. 1. b. aeſtuabat
invidia C. 24. e. dies noctesque *aeſtuans* agita-
ret J. 98. a. VI. 52. e.

AEſtumantur praedae loco I. 12. d. vitam mor-
temque juxta C. 2. d. amores inimicitiaſque
non ex re ſed ex commodo C. 10. e. nefanda
quae aeſtumatis ea &c. I. 4. c. quinis modiis
libertatem omnium III. 10. c. modeſtiam pro
ſocordia aeſtument. VI. 39. d. cum facta veſtra
aeſtumo C. 68. d.

AEtas imbecilla C. 3. c. *Horat. Serm.* 2. *Sat.* 2.
17. *tractari mollius aetas* imbecilla, *ſolet. pro ſe-
nectute.* viget animus valet. C. 21. 1. poſt, ubi
aetas tantummodo quaeſtui, neque luxuriae
modum fecerat C. 25 a. quibus aetas animuſ-
que *ferox erat* C. 39. a. Horat. *jam te ſequetur:
currit enim* ferox *aetas.* Ubi primum militiae
patiens J. 67. b. militaris J. 90. d. Liv. *milita-
ris aetas jurare neminem vivum niſi victorem acie
exceſſurum.* Et alibi: *AEtas ſenecto corpore iis,
militaris animus erat.* IV. 1. a. quorum aetas vo-
luptates attigerit VI. 38. a. adolevit VI. 55. b.
animi molles & aetate fluxi C. 14. c. adultum
aetate C. 15. d. extrema C. 50. exacta ſua
J. 6. d. & VI. 48. e. confectus J. 9. d. prior J.
10. d. anteibat I. 11. c. ſenecta jam VI. 3. a.
agere C. 4. a. procul ab Imperio Regis J. 80.
contra aetatem projectum ad bellum III. 2. a.
ut aetati concederet J. 11. b. & 108. d. &c. cu-
jus aetati mors propior eſt VI. 5. a. oportuni-
tas ſuae tranſvorſos agit J. 6. e. ad hoc aetatis
J. 87. d.

AEterna vobis ſollicitudo manebit J. 35. a. virtus
clara aeternaque habetur C. 1. b. gloria aeter-
ni fierent J. 2. a. bellum aeternum VI. 34. e.
animus J. 1. a.

AEvi brevis J. 1. a longiſſimo VI. 21. c.

Affatim ad hoc commeatum (parare) J. 47. a.

tentare J. 59. e. quadrato J. 105. a. *quare igitur tanto* agmine *atque* animis *incedit.* l. 10. vid. animus. a. laxiore III. 14. a.

Agnita gloria ſuper omnis mortalis VI. 60. d.

Agreſtia vaſta IV. 11. e. Numidarum aedificia J. 21. c.

Alacribus. *cum alac. ſaltu certabat* VI. 10. d. animos omnium alacres videt C. 22. e. *Junguntur* acrior & alacrior. Flor. IV. 2. 4. *Cum* alacritate *rates junctae* Curt. VII. 87. *impar conditio eſt laſſum cum requieto*, ſudantem *cum* alacri, *currentem cum eo qui ſteterit*, *ſubire conflictum*, Veget. III. 11. *ubi pro*, citatiores, MS. Cod. *conſentit cum opt. Stewechiano* & *audaciores* exhibet. *Velites levi armatura*, *corpore* alacri. *ibi MS. optimis* pro, *optime.*

Algoris, patiens C. 5. a.

Alia. poſt, ubi eorum famam atque pudorem attriverat, majora alia imperabat C. 16. a. nova diruunt alia aedificant C. 21. b. polliceri Sacerdotia, rapinas, alia omnia quae bellum &c. C. 22. a. VI. 25. e. item alios in alia loca opportuna C. 28. J. 92. a. primo fingere alia omnia C. XL. a. & ſibi cum collega ratus J. 47. a. alia aliis licentia C. 54. a. & C. 63. a. divorſi redeuntes alius ab alia parte J. 106 a. alia fuere, quae illos magnos fecere: quae nobis nulla ſunt C. 60. a. ſtudia corporis alia, alia animi J. 2. a. C. 31. a. alium alia clades oppreſſit J. 16. d. *alia deinde alia* loca petiverant J. 21. c. VI. 57. a. & J. 40. e. pecore atque alia praeda J. 23. a. illa atque alia talia J. 44. a. quaecumque fingi queunt ignaviae probra in --- fuere, & alia amplius J. 48. e. praeter milites alia omnia opportuna J. 56. a. ille probare *partim, alia* abnuere J. 44. a. J. 85. e. omnia haec praeſidio adſunt &c. virtute & innocentia: Nam alia infirma ſunt J. 87. b. haſtas, vexillum, phaleras, alia J. 89. b. *redundat*, modeſtus ad omnia alia niſi ad dominationem II. 5. c. J. 66. c. & 83. a. dicta alia ſed certatum utrimque de dominatione III. 9. a. ſanctus alia VI. 22. a. Vanum genus ut alia Africae VI. 22. e. regna atque Imp. item alia VI. 32. a. qualicumque modo tu victoriam compoſueris, ita alia omnia futura VI. 33. d. circumveniri, alia hujuſcemodi fieri &c. C. 57. c. ſed cum aliam conditionem tantummodo aequam peterent J. 81. c. aliarum atque Senatus partium C. 38. e. pars ingenium alii corpus C. 2. a. & C. 62. a. aliud alii natura iter oſtendit C. 2. e. ſunt qui ita dicant -- alii autem C. 19. c. alius alii tanti facinoris conſcii C. 23. a. alii &c. -- pars -- C. 30. d. & C. 49. d. caeteri verbo alius alii varie aſſentiebantur C. 58. a. Caeteri ſparos, alii ſudes portabant C. 65. e. amicum alii, pars hoſpitem C. ult. pars ſpe alii praemio inducti J. 13. e. alii --- pars. Pars, alii J. 55. a. & J. 70. e. J. 77. a. VI. 43. e. fuere qui &c. -- alii -- pars J. 36. c. puberes interfecti, alii, omnes venumdati J. 96. d. ſi caveris alia omnia in proclivi erunt VI. 54. c. Lentulus & Ceth. aliique C. 49. c. ex aliis rebus magis quam quod cuiquam id compertum foret haec fama valebat C. 14. e. nominibus perſolveret C. 36. c. rurſus aliis poſt aliis minitari J. 59. e. *praelia multa*, *caeterum alia levia aliis locis facere* J. 92. a. neque his ſecus atque aliis armis muniti † J. 113. a. inter alias res jacit, oportere &c. J. 11. c. bellum aliorum pace mollius geſſiſti VI. 33. a. alios in alia loca C. 28. c. eos atque alios C. 38. e. apud alios iracundia dicitur C. 51. b. alios item non armatos VI. 36. e. alius alium hortari C. 6. c. J. 53. e. J. 70. e. praeterea alium alio (dimiſit) C. 28. c. J. 16. c. Ne ſe alium putaret ac eſſet J. 18. a. panem aut quem alium cibum J. 49. a. alium ab alio diverſos aggreditur J. 50. a. alium poſt alium ſibi peperit J. 67. e. neque conſilio neque manu priorem alium pati J. 101. e. quo inter ſe magis fidi forent alius alio conceſſere J. 12. a. quam maxime divorſi J. 54. e. & ferri C. 2. 26. aliud alii iter oſtendit C. 3. a. neque aliud ſe fatigando quam odium J. 3. e. aliud ſtans aliud ſedens VI. 64. e. C. 38. e. poteſt alio tempore, alio Conſule &c. C. 56. d. alio atque alio loco J. 75. a.

Alimenta ſervilia 16. c. ſuopte ingenio gignere VI. 1. a. *alimentorum inopia necare* Valer. J. 2. b. ubi MS. *odioſos.* Carceris III. 10. d.

Aliena mens C. 38. a. *domus non aliena Conſilii* (non inopportuna) C. 41. c. Sic, alienum *inſtitutis* Cic. Ep. V. 17. & alieniſſimum *tempus apud* Livium. *Alienum fortunae ſuae vultum gerere.* Seneca. Sic *anxius*, *atrox*, *firmatus*, *promtus apud noſtrum cum Genit.* Cic. *alienum ejus dignitatis.* Tertullian. de Reſur. Carn. *Salutis.* Rep. noſtra C. 55. a. inſtituta (extranea) C. 56. e. aliena oppon. bono J. 1. e. --- bene parata prodegerint J. 8. a. appetens ſui, profuſus C. 5. a. aeris C. 34. a. ſua loca --- & aliena J. 58. d. neu malis alienos adjungere quam ſanguine conjunctos retinere J. 10. b. quem alienum fidum invenies J. 10. c. aes alienum grande C. 25. a. ſuis rationibus videri C. 55. e.

Alienata urbs maxima J. 52. a. mente feraris amens VI. 59. a. VI. 9. 19. Curt. *voluntate alienati* J. 70. c. falſa ſuſpicione C. 36. e. *alienentur a rege* Curt. V. 9. 12.

Aliquando expergeſcimini & capeſſite Remp. C. 58. c. pro tandem *Flor.* IV. 2. 11. Cic. *pro Cluentio* 39. *Collegi me aliquando & ita conſtitui*, *fortiter eſſe agendum* & alibi ſaepe. Pro, *tandem penult.* Sic noſter, J. 17. d. & 66. a. 109. a.

fatigant. ibid. omnium alacris C. 22. e. intentos expectatione eventus J. 48. a. tollere J. 107. b. averteret J. 119. e. movent Lepidi mandata? 1. 14. d. oppreſſit torpedo 1. 16. a. attollit ſplendor domeſticus VI. 62. a.

Animadvortatis (quod ego vos moneo quaeſoque. *abſol.* III. J. a. in cives verberibus C. 57. a. laetos modo, modo pavidos animadverteres J. 64. b. & 1. 14. a. ſuis ſe artibus tentari J. 52. a. J. 54 a. non prius omiſit niti quam animadvortit J. 39. e. animatos (in cum male) VI. 30. e.

Anni comitia impediebat J. 41. a. ubi tempore anni mare claſſibus patefactum eſt VI. 19. e. corpus annis infirmum C. 6. e. viget aetas, contra illis annis atque divitiis omnia conſenuerunt C. 21. a. confectum J. 11. c.

Annuus (vix) ſumptus datus eſt III. 3. a.

Annuite legibus impoſitis *Liv. U. C.* 141. *annuite P. C. nutum numenque veſtrum invictum Campanis.*

Anquirant novos (amicos) J. 13. d. *grandi praemio anquiritur Apulejus* X. 49. *Florus* IV. 12. 2. vide *Giſan. ad Lucret.*

Ante. Luxu antecapere C. 13. d. tempus J. 24. e. C. 33. a. diem 6. Kal. N. C. 31. a. gloria belli Gallos ante Romanos fuiſſe C. 62. b. ante hos te providere decet J. 10. e. verba inimici ante facta ſua poneret J. 18. a. pro, *antea.* Portae ante clauſae fugam prohibebant J. 71. a eos conſediſſe circiter duum millium intervallo J. 114. e. ne ante capiamini 1. 9. a. pro *olim*, eique oppon. *nunc* 1. 4. d. qui tibi ante optimates videbantur eoſdem nunc dementes ac furioſos vocas VI. 64. e.

Antea. Syllam atque Cinnam antea, ſe tertium eſſe cui fatum &c. C. 48. d. Sed Metello *jam antea cognitum* erat J. 50. a. *antea jam infeſtus nobilitati, tum vero multus* atque ferox inſtare.

Ante capere tempus J. 24. e. laſſitudinem &c. C. 31. dictus 2. 8.

Anteferebat pretium aut gratiam vero J. 19. a. antehac ſaepe creditum abjuraverat C. 26. e.

Antevenire nobilitatem virtute J. 4. c. conſilia & inſidias J. 93. c. Metellum magnis itineribus J. 60. a.

Antiquitatis tantum curaeque pro Italica gente (v. Gronov.) VI. 7. d.

Anxie laturum J. 84. e. tanto aſperius magiſque anxius agitat VI. 56. a. ac miſerantem fortunas ſuas J. 66. a. laetabatur intelligens --- porro autem anxius erat C. 47. a. ne bellum oriretur J. 7. a. *ira & metu* J. 11. e. Simul cupidinibus incepta patrandi & timore ſocii anxius ne J. 73. e. multis laboribus conſumptis anxius trahere cum animo ſuo J. 98. a. animi IV. 1. c. Quo ille dehoneſtamento corporis maxume laetabatur: neque illis anxius quia reliqua glorioſius retinebat VI. 11. e.

Aperiat (verum) J. 38. d. caput V. 2. a. mores utriuſque J. 62. e. cauſam conſilii C. 5. a. ſocios ſceleris J. 38. a. conjurationem C. 41. e. rem omnem C. 46. a. & 48. a. Sic: *rem Anibali aperit* Liv. & Plin. XXI. 20. Trucul. 17. 19. & pro *declarare* Cic. ſaepiſſime. Curt. v. 99. Ferro iter aperiundum eſt C. 68. a. aperte minitari VI. 34 &c. illuſtria magis magiſque in aperto ſint J. 5. a. os & lingua promta VI. 44. a. *aliam & minus tritam vocis hujus ſinif. vid. apud Fabrum in Notis ad Lucret. p.* 236.

Appellabantur patres C. 6. e. Curt. III. 3. 5. Adherbalis appellandi copia non fuit J. 25. a. *alius alium laeti appellant* J. 57. e. Anglicè *congratulate*, qua notione apud Steph. non occurrit. Mauros pro Medis J. 21. e. primo ſingulos appellare: hortari C. 33. c. C. 17. a. & C. 20. a. nominans ap. hortatur &c. C. 69. e. & hac *notione appellare & implorare apud* Cic. pro Quintio *conjunguntur. Quid agendum eſt? qui Deus appellandus eſt? cujus fides imploranda eſt?* & Verr. in 7. *imploro & appello. Quos accedam quos appellem?* J. 16. e. benigne milites J. 101. a. appellare, benigne habere: idem ambobus polliceri J. 121. a. *Plaut. Caſ.* 5. 15. *blande* appellanda *eſt uxor mea. Mea amoenitas quid agis?* Cic. pro Cluent. 57. *appellat hilari vultu hominem* ut blandiſſime poteſt; & ſic è contra, *appellare illepide*, pro, maledicere Bacch. V. 2. 50. *alibi ſaepe pro ad colloquium vocat* J. 113. e. & 120. a. ap. dicitque ſibi otium pro ſervitio III. 9. a. appellato Craſſo (inter conjuratos recenſito ſcil.) C. 49. e. quos PR. reges J. 69. a. per D. Imm. vos ego appello C. 58. b.

Appetebat familiaritates adoleſcentium C. 14. c. ſocietatem veſtram J. 14. e. Conſulatum J. 67. e. res laudantur & appetuntur ut earum rerum uſus eſt VI. 53 e. alieni appetens C. 5. a. gloriae militaris J. 7. a. *Sic Eutrop. de Conſtantino. militaris gloriae appetentiſſimus. ubi MS. Cod. quo uſus ſum*, attentiſſimus, *male*, *nam Paeanius vertit*, δόξης τε τῆ ἐπιθυμίᾳ πολεμικῆς.

Approbat deditionem Senatus II. 3. d. proſcriptiones innoxiorum I. 8. a. quae tibi placuerint Dii Im. VI. 44. a. novum conſilium. C. 53. a.

Aptis armis (non) & laxiore agmine III. 14. a. i. e. paratis. Virg. AEn. 3. *claſſem velis aptare jubebat. &* x. *projecto dum pede laevo Aptat ſe pugnae. aptari juſſit milites ad pugnam.* Frontin. 1. VIII. Pomponius: *Heus aptate pueri munde atque ampliter convivium. pro*, connexo *accipit Nonius.*

Apud eos jus non legibus magis quam natura valebat C. 9. a. ſunt gratia potentia divitiae (*pro penes eos*) Flaminium commoratus C. 37. a. J. 23. a. Numantiam didicerat J. 107. a. *Sic Epid.* II.

de pudicitiam perfringere, nil sacrum putet bonis J. 4. b. si permanere vellet in suis artibus, sin properantius pergeret C. 9. b. Civitatem retinebat in bonis J. 45. a. suis se A. tentari animadvertit J. 52. a. *dolis*, Apuleji Metam. IV. p. 152. vir egregius in aliis A. nimis molliter aegritudinem pati J. 84. c. iisdem petere & gerere imp. J. 87. a. in optimis A. aetatem egi J. 87. d. quibus rebus & A. carissimus factus. 101. e. J. bonis pacis A. fr. VI. 33. adepti magistratum malis A. 6. 45. b. *Tacit. An.* 5. *cum artibus mariti bene composita temperare istis decebat te artibus* Plaut. Mercat. *Si eadem studia artesque Juventuti erunt*, VI. 40. a. nulla cuiquam inferior II. 6. ad eam artem se quisque armabat (i. e. juxta artem) IV. 11. d. tuam egregie mirabilem --- semper tibi majorem animum in adversis quam secundis VI. 45. e. iis retinetur imperium quibus initio partum est C. 2. c. his auxerat utraque (nempe, Conscientiam scelerum & inopiam) C. 5. b. duabus his art. -- audacia & aequitate C. 9. a. bonae famam C. 2. d. industriam aliasque bonas J. 1. b. ob easdem in regnum adoptatum J. 25. a. Cum propter artis bonas tum maxume quod advorsum divitias invictum animum gerebat J. 47. e. inter bonas integrum ingenium adolevit. 67. a. fidem, probitatem, caeterasque artes bonas subvertit C. 10. a. & 11. a. *variae animi* J. 2. e. multae bonaeque animi & *Corporis* J. 30. d. luxuria & ignavia *pessumae* artes J. 90. b. *pravas* malasque lubidines VI. 40. e. in artes vitasque varias dispalata VI. 50. e. neque disciplina neque artes bonae neque ingenium ullum satis pollet VI. 52. c. insolens malarum artium C. 3. e. & J. 45. a. artifices, per homines talis negotii p. itinera egressusque ejus explorat J. 39. d. suadendi *Quintil.* 2. 16. *O artificem probum! Terent. Phorm.* II. 1. 29. artificio illis opus uti turpia facta oratione tegant J. 89. c.

Arte colam me opulentur J. 89. e. artis locis IV. 6. a. quam artissume ire pedites J. 71. e. reliqua signa in subsidiis *artius* collocat C. 69. a. habebunt III. 9. d. qui se in victoria licentius, liberiusque quam artius, futuros credebant VI. 40. a.

Arvo student, (i. e. agriculturae) J. 95. a. ascendere murum, hostem ferire C. 7. b. equos J. 102. d. navim J. 27. a.

Asper locus aut arduus C. 7. b. & *Caesar.* III. B. Civil. quae occulte tentaverat *aspera* foedaque evenerant C. 28. a. res C. 60. e. rupes C. 69. a. hieme J. 41. b. majora & magis aspera aggredi (negotia) J. 94. a. neque in eo tamque aspero negotio J. 103. a. omnes provinciae, regna, *maria aspera aut fessa* bellis sunt. VI. 5. e. gloriam petis *per aspera* quaeque distractus. Boet. III. Pr. 8. *Lupus --- dulcedine sanguinis* asper. *Ovid.* 11. *Metam.* 81. omnia pervade VI. 40. b. Virtus per se VI. 52. a. atque dubias res C. 10. a. & J. 7. e. aspere exercita quaestio J. 44. e. aspere in Metellum de bello scribant J. 69. e. spes multo asperior C. 21. d. adscensus J. 99. a. communis fortuna VI. 5. a. bellis VI. 5. a. *asperitas* & insolentia loci J. 54. e. in ea tanta asperitate J. 71. a. locorum munitos J. 78. e. rem non eadem asperitate J. 97. b. bellique quod administrabat asperitatem ostendere J. 31. a. Nationes ob calorem aut asperitatem minus frequentatae J. 20. a. supervadere J. 78. a. otium postquam adepti sunt *asperius* acerbiusque fuit J. 45. a. agere inter occursantis factiosos opinione asperius est J. 87. a. quod multo magis asperiusque est VI. 33. d. tanto in adversis asperius magisque anxie agitat VI. 56. a. montes C. 66. asperum & difficile C. 41. c. asperrume rectorem patitur C. 33. a. i. e. acerrime.

Assedit, sed ubi ille (Cicero in senatu) C. 32. b. & C. 62. a.

Assentando, non ass. animo indulgens neque concupita praebendo perversam gratiam gratificans VI. 42. e.

Assideri Amisum sine proeliis IV. 1. e. assideri urbi. *Curt.* IV. *cap.* 31.

Assuetum, male jam ass. ad omnis vis controversiarum III. 1. b.

Assumitur Scaurus administer consiliorum J. 31. a. *assurgere* de sella, caput aperire solitum V. 2. a. nec ei *astutiae* aut dolus ad cavendum deerat. C. 27. a.

At, in principio, *discretive* C. 6. c. & C. 8. e. at hi contra ignavissumi C. 12. e. &c. eadem Galli fatentur, ac Lentulum dissimulantem coarguunt C. 48. a. *At enim* quis reprehendat, *in princip.* C. 55. e. At tametsi Senatus &c. tamen J. 28. a. at tametsi in ipso magna vis animi erat, &c. parat, cujus impudentia munitus foret J. 38. a. I. 8. e. At qui sunt hi qui Remp. occupavere? J. 34. e. Imperatori invidiae esse: at illi alteri &c. J. 76. a. *modo* advorsum hostes, *interdum* in solitudines pergere; *saepe* in fuga, *at paulo post* in armis spem habere J. 77. a. At scilicet ii, gratiam ab eo peperere? I. 12. e. At tum erat Lepidus cum calonibus I. 13. a.

Atque connexive saepissime, atque id jure quoniam I. 12. a. III. 12. a. III. 14. a. IV. 2. e. IV. 5. b. 5. 12. a. VI. 5. a. VI. 31. e. atque ego scio quam aspera VI. 39. e. VI. 54. a. VI. 55. e. *in princip. & medio.* Atque ego in ea vita multa legendo atque audiendo ita comperi VI. 55. e. atque haec cum ita sint VI. 62. b. Atque is cum ejusmodi sit VI. 63. e. canes atque equos, postre-

fine

fine auct. fine gratia C. 17. c. Contra auct. hujus ordinis I. 16. e.

Audacia, non minor vanitas quam a. inerat C. 24. a. *malarum rerum fortitudo* vocatur C. 59. a. pro muro habetur C. 68. c. quantaque animi vis C. 71. a. ex a. temeritatem adferre &c. J. 7. e. majores nostri, neque consilii, neque audaciae umquam eguere C. 56. e. intoleranda J. 15. e. plurimum inerat C. 17. a. summae, egens, factiosus C. 18. a. virilis facinora commiserat C. 26. a. promptam (quorum) cognoverat C. 33. a. Curt. 8. 2. 11. & J. 6. 10. lectos & exercitatos in a. C. 51. a. addere caeteris (in bonam partem) J. 99. b. beneficia vestra penes optimos non audacissimos forent J. 35. a. *audaciter* II. 4. d. audax animus C. 5. a. quam audent tam videri felicem I. 9. a. audendo & fallendo magni facti IV. 8. a. ausi loco cedere C. 9. e. nihil palam J. 115. d. nihil J. 7. c.

Audiendo atque legendo multa, comperi VI. 55. e. ea postquam Cirtae *audita* sunt J. 28. a. ne videret ea quae audita animus tolerare nequiverat J. 91. e. acta edocent atque audiunt J. 57. e.

Avertere per dolum Antiochum IV. 3. e. animos popularium J. 119. d. statim avertitur (fugatur) J. 107. e. arma ab hostibus a. ea vero dementia est C. 68. d. *Caesar: ab ipso vallo portisque castrorum barbaros* avertissent. *& Virg. Italia Teucrorum* avertere *Regem. Avertere in fugam, Livius. & aversi a praelio*, Caesar. *& magi tempestates avertunt, Isid.* 16. 11. *ex* MS. *non* evertunt *ut in vulgatis male. fontes avertere apud Caes. & sanguinem* avertere *apud Celsum* 2. 11. *Dares: Phryges fessi avertuntur. Sic enim MS. Codex cap.* 35.

Avide cupiuntur per mortalis VI. 32. a. avidior properandi factus IV. 12. a. novarum rerum J. 22. a. avidisque ita promtisque ducibus II. 6. c. avidissumus privatae gratiae VI. 3. e. *avidius alteri alteros sauciari* J. 64. a. *Sic* Tacitus *lib.* 15. *avidus interficiendae matris Nero. &* Livius *U. C.* 2. *avide se certamini offerre*, & si liceat avidius fecerit I. 9. a. & I. 15. e. vicit in avido ingenio pravum consilium J. 27. d. potentiae, honoris &c. J. 18. e. belli gerundi J. 39. a. malefaciendi ex insolentia VI. 18. a.

Avorsum (ingenium) uti flecterent. J. 107. a.

Aures odio tuo oneratis VI. 64. a. officit timor animi C. 67. e. non competere I. 17. c.

Aut. (Vid. Diomed. I.) bis in eadem sententia C. 34. c. ter. C. 40. e. & 56. c. C. 52. a. *corrective pro saltem*, profecto cuncti, aut magna pars J. 60. e. Nullo, aut quam paucissimis praesentibus J. 117. a. *non absimiliter Ciceronis illud in Bruto: aut ereptum illi est, aut certe nobis cum illis communicatum.* Pars vulnerati aut occisi J. 62. a. forte, pro, *occisique*, ut apud *Virg.* I. *Georg.* 82. *vers. presso ter gutture voces. Aut quater ingeminant.* imagines, *neque* Triumphos, *aut* Consulatus ostentare J. 89. b. Capi aut occidi J. 92. a. J. 97. e. ingenium aut avorsum uti flecterent: aut cupidum pacis vehementer accenderent J. 108. e. *neque* animo, *neque* auribus *aut* lingua competere I. 17. d. Aut in *principio*, redde rationem &c. Aut, si retices, cui dubium potest esse quin paraveris VI, 63. a. *interrogative.* Et sane Stephanus *citat locum Terentii* I. 2. 75. *Eunuch. ubi* Aut, *interrogative positum putat. Sed error natus ex eo quod in MSS. Codd. exaratum*, aut *nimirum pro*, haud, alii Codd. & *rectius meo quidem judicio habent At.* tribunus, aut praefectus, aut praetor C. 69. e. & VI. 56. a.

Autem. sunt qui ita dicant &c. *alii autem* C. 19. e. Cethegus Ciceronis januam obsideret *alius autem* alium C. 44. d. laetabatur intelligens conjuratione patefacta, civitatem periculis ereptam esse, *porro autem* auxius erat &c. C. 17. a. an quia &c.? quid autem acerbum? C. 55. a. Nam vi quidem regere patriam quamquam & possis importunum est. *Frustra autem* niti &c. extremae dementiae J. 3. c. & 10. d. laeti pacem agitabamus quippe quis hostis nullus erat, *Ecce autem* ex improviso Jug. intoleranda audacia sese efferens &c. J. 15. e. J. 35. e. Perge qua caepisti. *Vos autem* P. C. quousque &c. I. 15. e.

Auxilia amicis portare C. 6. c. deorum suppliciis muliebribus non parantur C. 60. e. non votis paranda I. 6. a. peditum mitteret J. 7. a. dimittere J. 8. e. accersere ab sociis & nomine Latino J. 43. c. & J. 86. b. palam instruebantur J. 14. d. ne suis auxilio foret J. 56. e. & C. 6. b. & *apud* Plautum *in Poenulo V.* 4. 105. in eo nihil *auxilii* C. 41. b. spem nullam J. 25. e. exercitum sine frumento, sine auxiliis IV. 8. b. repuli Deorum auxiliis & virtute mea VI. 3. b. *auxiliarios* equites J. 50. e. & J. 56. e. auxilio noctis integri abeunt J. 57. b. Cum suo consilio poenas petat J. 69. a. suis accurrit J. 107. e. *auxiliantur* vestra decreta J. 26. a.

B.

B*arbara* lingua Libyes corrupere Mauros pro Medis appellantes J. 21. d. barbarico ritu VI. 36. a. Curt. V. 56. *barbararum literarum notae. pro Italico semper apud* Plautum; *pro regionibus barbarorum apud* Justinum *saepe.*

Bella atque certamina C. 34. e. atque paces J. 35. e. civilia orta 13. a. ex bellis serendo IV. 8. a. in B. euntibus VI. 26. a. *belli* patiens C. 7. a.

officia exsequebatur C. 70. b. atque ignavi pari periculo sed fama impari J. 61. e. fidelesque mansere J. 79. e. honestique vitam exigerent J. 90. e. a bono honestoque in pravum abstractus J. 31. a. *elabi a bono honestoque* Dictys. 2. 23. b. honestoque potiores divitiae J. 8. a. Cognoscere quid boni utrisque aut contra esset J. 93. a. aequi boni famam petit VI. 2. a. initiis malos eventus habuit C. 11. a. bonisne an malis moribus vivamus C. 58. e. in artibus civitatem retinebat J. 45. a. quae pessumi & stultissumi decrevere ea bonis & sapientibus facienda sunt I. 11. e. negotiis impedita plebes VI. 51. a. praeliis quam fortibus consiliis VI. 56. e. neque recte neque pro bono facturum J. 25. c. pro bono ducebatur I. 3. e. metu magis quam aequo & bono sustentatum I. 15. d. *cum Gen. etiam vett. usurpant eleganter. Sic. bono lucis fruitur: Seneca Ep. 79. & Herc. F.* 815. *percussit oculos lucis ignotae* bono, *ita enim vetus Codex C. Christi, & optimae magni Ducis membranae.* a vero bonoque impediebat J. 32. a. magis ex aequo bonoque quam ex jure gentium. J. 39. e. magis aemuli bonorum quam invidi essent. VI. 54. c. imperium ad ignaros aut minus bonos C. 55. e. F. *ignavos*, (vid. notas) aequos bonosque favere J. 87. c.

Bonum otium conterere socordia C. 4. a. publicum simulantes C. 39. e. maxumum in celeritate putabat C. 44. e. & aequum divitiis carius J. 18. b. publicum J. 27. a. VI. 51. c. supra b. atque honestum perculsus J. 84. a. ingenium contumelia accensum esse J. 84. e. animum de Numidia habete J. 90. c. & strenuum VI. 6. e. VI. 57. a. & VI. 33. a. Jus bonumque apud eos non legibus magis quam natura valebat C. 9. a. ignavus C. 11. a. nemo libertatem nisi cum anima simul amittit 34. e. Consilio & proelio strenuus J. 7. d. ager pecori J. 20. b. Segnior fit ubi neglegas J. 36. e. gratuito haud facile quisquam I. 14. a. ea tempestate contra pericula & ambitionem VI. 19. e. atque clemens sit. V. 32. b. ubi deteriorem divitiis magis clarum, magisque acceptum videt. VI. 52. e.

Brevi spatio coaluere J. 92. e. & supra, vita C. 1. d. aevi J. 1. a. *breviter* & modice de pace disseruit J. 119. a.

C.

Cadavera, inter hostium C. 71. a. hostilia volventes, C. penult. armis, cruore, luctu compleri G. 53. e. & J. 108. a.

Cadere aut sauciari J. 97. e. plerique inermes J. 58. e.

Caeci avaritia J. 82. d. & nudum corpus ad hostis vortere J. 115. a. dele illud Stephani, *Comae caecae. versus enim quem adducit sic legendus est: Nec traxit caesas ad tua membra comas. vel cum Lipsio Ep. Q. III. 3. sectas, aut laesus. caeca manus, Lucan. III.* 722. Cupidine animus J. 27. d. & 41. e.

Caede atque luctu omnia complentur J. 97. b. ad P. R. suimet sanguinis caede circumveniundum I. 10. e. c. caedem, sanguine sanguinem, barbarico ritu explendum VI. 36. a. incendia aliaque belli facinora C. 33. e. C. 61. e. incendia fieri C. 53. e. caedem, fugam, aliaque hostilia J. 3. e. caedem in vos fecisse J. 34. c. *Cic.* sic pro *Mil.* 67. & 20. *in Bruto* & pro *Sylla* 53. ad C. parati J. 39. c. *caedes* oriantur VI. 60. c. Caedis consilium in Non. Feb. transtulerunt C. 18. e. vastam urbem fuga & caedibus I. 8. a. confer. VI. 2. a. caeduntur inter potentium inimicitias &c. III. 12. a.

Caelo terraque penuria aquarum, arbori infoecundus J. 20. c. nocte ac nubibus obscuratum J. 42. d. & III. 6. e.

Caetera vita eorum pro, *reliqua* C. 61. c. v. Ciceronem. praeter nomen caetera ignarus P. Romani J. 22. e. & *Tacit.* VI. 42. jugi aqua, caetera pluvia utebantur J. 94. e. cum caetera tum maxume benignitatem & studium Sullae accepit J. 112. e. erat inter caeteram planitiem mons J. 97. d. clementia &c. quibus per caeteras gentis maxumi & clari estis I. 4. c. post eas caeterum exercitum in subsidiis locat. C. 69. e. postquam finem fecit; caeteri verbo, alius alii, varie assentiebantur C. 58. a. caeteri formidine, pars ad alii ad. J. 77. a. lubido stupri, ganeae caeterique cultus C. 13. a. quo & caeterorum animos reficeret &c. C. 49. d. affinis, amicos, propinquos caeterosque meos J. 16. c. sed per caeteros mortales. *in princip. sed vid. notas*, VI. 45. e.

Caeterum, in principio C. 17. c. & C. 17. a. &c. pro *sed*, J. 2. c. claves adulterinas paret, caeterum, ubi res postularet, seipsum venturum J. 12. c. regni tantummodo procurationem existumarem meam; caeterum jus & imperium penes vos esse J. 14. a. eos multum laborem suscipere, caeterum ex omnibus maxume tutos esse J. 16. a. avidus potentiae honoris &c. caeterum vitia sua callide occultans J. 18. c. persuadet uti traderent &c. caeterum palam quae ex voluntate forent, regi nunciari jubet J. 50. b. quippe cui verbis pax nunciabatur, caeterum re bellum asperrumum erat J. 52. a. ipsi pares, caeterum opibus disparibus J. 56. a. J. 59. d. J. 73. e. & J. 76. b. & 78. a. 79. a. non temere pugnandi copiam facit: caeterum haud procul ab Cirta reges operitur J. 84. a. omne bellum sumi facile: caeterum aegerrume de-

Cica-

Cicatrices advorso corpore J. 89. c. VI. 11. a.

Circiter Kal. Jun. C. 17. a. circiter 12. pedes humi depressus C. 64. a. annos natus circiter 20. J. 68. d. duum millium intervallo J. 114. d. *Hemina apud Plin.* 13. 13. *lapidem fuisse quadratum* circiter in medio arcte vinctum. *quam locutionem frustra quaeras in Harduini Indicibus, sed non est propterea trita quia ille omiserit.*

Circuiens manipulos J. 53. a. vigilias cum legatis J. 49. e. & 105. d. *quem circumvenire nitebatur.* M. Capella *pag.* 44. 20. *MSS. B. Pub. & C. Christi rectius*, circumire & circuire. *Codex Oxoniensis cum edd. facit.* circuire, hortari J. 55. e.

Circum se habebat facinorosorum catervas &c. C. 14. a. & 27. e. omnes qui circum sunt &c. II. 6. a. vastatis circum omnibus locis IV. 6. a. in Apuliam circumque ea loca C. 31. a. Circum adnitente nullo, in obsidione frumentum defuit IV. 6. a.

Circumdat moenia fossa J. 25. d. exercitu circumdato J. 27. d. multitudine effusi consedere 103. e.

Circumeundo sigillatim atque ementiendo C. 49. e.

Circumgredimur Armenia IV. 8. b. *circumgredi terga* &c. apud Tacitum.

Circumsedit oppidum J. 24. e.

Circumspectare omnia, metuere J. 75. a. *Liv.* IV. *B. Maced.* 153. *circum. qua nam ipse evaderet* circumspectabat. *Plaut. Bacch.* 5. 45. *Terent. Eunuch.* 3. 5. 54.

Circumspiciens & tentans omnia J. 98. d. *inde Valer.* IV. 3. 3. *Circumspecta animi moderatione ubi MS. pro, meruerit*, elegerit, *uti & Codex Danielis.* Diem bello I. 13. e.

Circumtulisse pateris sanguinem &c. C. 23. a.

Circumvenire insontes C. 16. a. ab tergo J. 102. e. exercitu moenia cuncta J. 61. b. moenia vallo fossaque J. 79. b. P. Rom. suimet sanguinis caede circumveniundum I. 10. d. a Myoparonibus mari circumventa III. 5. e. *planitiem locis paullo superioribus* circumventam J. 71. d. *Circumjecta saltibus planicies Tacit.* 2. 11. *Tacit. An.* 2. 6. *Rhenus modicas insulas* circumveniens; *& Plin.* VIII. 7. *equitatu circumventi, sed locis aut montibus circ. vix alibi occurrit. Virg. Cocytosque labens sinu circumvenit atro*, a latronibus in itinere circumventi J. III. a. dextra unde ferrum erat II. 10. a. insidiis J. 114. e. omnibus necessitudinibus C. 22. e. falsis criminibus C. 35. a. ab inimicis C. 32. e. his difficultatibus J. 7. a. ab equitibus dextra sinistra J. 107. e. *a latere. Hegesip. Lib.* I. *p.* 5.

Citatis per cava terrae Ventis VI. 7. a.

Citi speculatores se ostendunt J. 106. a. *citus eques.* Tacit. H. 3. 16. milites II. 1. citus modo, modo tardus incessus C. 15. e.

Cives atque socios coërcere omnibus modis C. 30. e. accensus in C. 3. 9. Ingenuus C. 71. a. e. Latio J. 72. a. hostisque juxta metuere J. 75. a. hostes cives permixti J. 55. a. etiam hostes aequiores quam aliis cives VI. 36. a. fertur.

Civile imperium *Horat.* mitte civiles super urbe curas. -- actio *Cic.* I. *Ver.* 10. *non naturalis amor sed civilis & opinabilis Gell.* 12. 1. *Lex Civilis ac publica Cic. pro Coecin.* 54. 1. Scientia *Quintil.* 2. 15. eodem sensu apud ISS. *Civiliter.* & noster VI. 35. e. civiliter deponas bellum J. 89. d. victoriam J. 100. e. studiis civilibus J. 5. b. discordia C. 5. a. dissensio oriri caepit J. 45. e. & C. 48. b. praeda I. 10. a.

Civitas permota C. 32. a. magna atque magnifica C. 52. d. summo studio adnitebatur J. 47. e. trepida & sollicita de belli eventu J. 59. a. opulens J. 72. b. dignitate alios, alios civitate eversum irent VI. 48. e. in C. secessio fuit VI. 50. c. aere alieno liberaret C. 41. c. periculis ereptam C. 47. a. in artibus bonis retinebat hostilis metus J. 45. a. confirmari I. 14. e. qui etam a bellis I. 22. e. Lusitaniae gravem VII. 21. c. ubi eos in C. adduxeris VI. 52. a. magnas pessum dedit J. 46. e. quae ab se defecerant formidine affectare J. 70. a. mapalia circumjecta civitati VI. 20. a. Principes J. 70. d. & C. 41. a.

Clade exercitus perculsus J. 48. c. quantam ipsi nobisque attulerit C. 67. e. magnam. magna atque calamitas Remp. oppressisset C. 40. c. propinquos caeteros alium alia clades oppressit J. 16. a. Reip. innoxiae cladi sunt J. 90. c. ea res magnae initium cladis fuit C. 56. c.

Clarum fieri licet C. 3. a. in congressu facerent J. 63. d.

Clemens erat is rumor J. 25. a. *alveus* clemens *Curtius. & Ovid.* 9. *Metam.* 24. *Auster. Stat.* 5. *Theb.* 94. *ratibus* clemens *insula.* Claudian. & *albi, quo non* rumore *secundo. Palladii penetravit amor.* Bonus atque clemens VI. 32. b. Ea vero clementia erit consu uisse ne -- VI. 41. a.

Clientelae multae, vetus nobilitas, majorum facta fortia, cognatorum & affinium opes J. 87. b. clientelas, gloriam, dignitatem VI. 57. d.

Clamor utrimque exortus C. 46. b. permixtus, hortatione, laetitia, gemitu J. 64. a. & tumultum hostilem a tergo accepit J. 62. c. tollere J. 104. d.

Clandestinis consiliis V. 12. e.

Clara & magnifica J. 4. e. pollensque facundia J. 32. e. &c. delecti satis clara vobis sunt III. 3. e. ubi divitiae clarae habentur VI. 53. a. potentesque C. 39. a. magis quam honesti apud socios J. 8. a. quibus per caeteras gentes maxumi & clari estis I. 4. c. *inter claros magis quam inter bonos* Tacit. H. 2. 10. & magnus J. 97. a. quis

Colam. neque illos arte me opulenter J. 89. d. uti colantur boni mores VI, 52. a. colite, observate talem hunc virum J. 10. e.
Collatis castris III, 13. b.
Colle advorso evadunt J. 56. a. *sed ex medio* quasi collis oriebatur J. 52. e. editissumus I. 20. a.
Collibuissent quae victoribus C. 53. e. C. IV, 61. e.
Colligere sarcinas J. 102. d.
Collocat signa in subsidiis artius C. 69. a. suos J. 53. a. adversum pedites hostium J. 55. a. in provinciam quae proxima est Numidiae hiemandi gratia collocat J. 65. a. praesidiis c. 46. a.
Colloquio in c. verba facit J. 42. e. diem deligeret J. 116. e. diem decretum J. 121. a. permisso militibus IV, 9. a. quasi de pace in C. veniretur J. 120. a.
Colonia Theraeon J. 20. c. & municipia patebunt C. 68. e. frumentum per municipia & colonias dare VI, 43. e. multi ex col. & municipiis C. 17. b. deducendis Triumvirum J. 46. b. in c. constitutas IV, 51. b.
Colos ei exsanguis C. 15. e. *Varro Prometh.* exsanguibus *dolore evirescat Colos. Sic* labos, odos, *apud Terent. & Plautum.* vultu colore ac motu corporis atque animo varius J. 121. c.
Cominus acriter instare C. 70. a. faciem suam ostentabat VI, 11. c.
Comitatus Allobrogum per insidias deprehendant C. 46. a.
Comitiis habitis C. 25. a. comitiorum dies venit C. 27. e. & 41. a.
Commaculares te cum Jugurtha miscendo J. 109. a. quorum flagitiis commacularetur laus bonorum VI. 37. e. praeter satellites commaculatos I. 9. e. se ambitu Cic. pro Cael.
Commeatibus initio paratis J. 30. e. Commercatis (i. e. *abeundi licentia pecunia quaesita*) 5, 1. d. *quo sensu apud Livium aliosque saepissime.* Parati frumentum dare, commeatum portare J. 50. d. ubi stipendium & commeatum locaverat J. 95. e. spe amplior J. 78. d. multique interierant insidiis latronum II, 5. a.
Commemorando exprobras. VI, 64. a. quid plura de tua insolentia commemorem VI, 64. c.
Commendationi meae tribuit fiduciam egregia tua fides C. 36. a. tibi commendo, tuaeque fidei trado C. 36. e.
Commercia prohibebant ignara lingua J. 21. c.
Comminutae unae & alterae scalae J. 64. e. regni opes J. 66. c.
Commiserat audaciae virilis facinora C. 26. a. committere in se malum facinus IV, 51. b. *qui scelera committi vetem* Senec. Phoeniss. 327. at MS. Corp. Christi *Sceptra com. v.* unde a ferentariis proelium committi possit C. 70. a.
Commodo, inimicitias ex c. aestumare C. 10. e. ex commodo pugnam facere J. 84. a de P. R. commodo cum iis differere J. 108. e. majus ex otio meo Reip. venturum J. 4. c. Regis omnibus suis rebus anteferret J. 19. a. quod commodum est trahunt, rapiunt VI, 48. a.
Commonefacere beneficii sui J. 53. c. uti nos commonefacias quam conversa sit Resp. VI, 62. d.
Commoratus paullulum, C. 69. a.
Commori hostibus I. 17. b. *muneri pio. Hegesippus* I, 17. e. sic Codex MS. Bib. Pub.
Commotus metu atque lubidine J. 27. d. insolita re J. 68. a. neque terrore neque gratia VI, 33. a.
Commune, alterum cum diis, alterum cum belluis C. I. b. cujus arbitratu com. negotiis consuleretur J. 113. a. utriusque populi finis J. 81. a. quo res com. licentius gereretur J. 116. a. fortuna asperior VI, 5. a. nobilitatis malum J. 68. a. omnium naturam J. 88. b. habitum transgressus VI, 2. a. omnium hostes esse J. 83. a. pro com. imperio privatim sibi quisque servitutem peperit VI, 50. e. sic III, 4. a. necessitatibus privatim mihi consulere.
Communias rem, stabiliasque VI. 49. a. suos locos Jugurtha J. 70. a.
Communicasse causam civium cum servis fugitivis C. 65. e. communicato consilio C. 18. b.
Commutare (tuam) contumeliam vita sua VI, 49. a. *commutatio* tanta incessit postquam J. 13. e. *commutatis* ordinibus, J. 53. e. & 106. a.
Comparant simul delenimenta & differunt vos in adventum P. III. 11. a. exercitum, pro tempore & periculo C. 31. b. domum tuam vi & rapinis funestam tibi ac tuis VI, 62. a. iis (poenis) utendum censeo quae legibus comparata sunt C. 53. a. comparate me hominem novum cum illorum superbia J. 88. a. qui hoc malum publicum clandestinis consiliis comparaverunt V, 12. e. *Amicitias cum animi ratione tum facilius eloquentia comparatas. Cod. vetus Petrensis* amiratione *supra*, *sed recentiore manu*, *M. Cicero de Invent.* L. 1.
Comperi artem tuam egregie mirabilem VI, 45. e. Comperior *ipse colligo. Quaerebam,* comperiebam *nihil ad Pamphilum* Ter. comperior, *ab alio cognosco.* in ea vita multa legendo atque audiendo ita comperi VI, 55. e. an—an—casu parum comperimus J. 71. b. & J. 121. a. comperior J. 116. e. Tacit. Hist. 4. *gravem virum fuisse* comperior. *Apuleius* 1. *Ibi ego* comperior *omnes judices tanto adsurrexisse.* quod ubi comperisset J. 25. b. postquam de rebus Vaccae actis comperit J. 71. d. ea res pro magnitudine parum *comperta* C. 23. e. ubi Romae comperta sunt C. 37. a. & alibi postquam Metello comperta sunt J. 78. a. Legio-

 con-

Controversiarum, ad omnis vis con. male assuetum III, 1. b.

Contumelia accensum esse bonum ingenium J. 84. e. tantam illam sibi ab Cicerone impositam C. 49. e. Cic. 6. Verrinarum. *imponere plurimas injurias contumeliasque.* cujus contumeliam homines ignavissumi vita sua commutare volunt VI, 49. a. contumeliarum in Imp. poenas petat J. 69. a. sumtibus & con. ex rege miserrimum servorum effecere IV, 4. d. injuriisque concitatus C. 36. a. Contumeliosa dicta J. 23. e. in eos foret J. 66. a. amicis VI, 33. c.

Contundere aut movere imperium VI, 38. e. nostrae opes contusae hostiumque auctae J. 48. a. *Verbum Lucretianum* 4, 955. *Corpora conturbant magno contusa labore.* unde Virg. *Bellum ingens geret Italia populosque feroces* Contundet. *AEn.* I, 268. & Georg. IV, 240. Contusosque *animos & res miserabere fractas.* ubi Petrensis, *miserabile.*

Conturbare rem, denique omnia malle quam victi abire J. 81. d. Remp. C. 49. e. & C. 38. e. conturbare omnibus & infra J. 103. c.

Convenas, agros, imperium habere IV, 7. e.

Convenerant frequentes armati C. 18. e. uti con. J. 43. e. in una moenia C. 6. a. reguli in unum J. 11. a. munditias mulieribus, viris laborem J. 90. a. uti prius quam legatos conveniret J. 27. e. ubi eos convenisse videt C. 20. a. Si nihil inter plebem & Patres convenisset III. 14. e. qui convenit in minore negotio legem observare C. 55. e. sicuti Regi lubuerat, pax convenit J. 42. e. apud Plautum *absolute* Amphit. 4. *Convenit. victi utri sint eo proelio. Urbem &c. uti dederent.* & Terent. *dic convenisse.* at eodem modo cum nostro *Livius* 10. *Nuntiarentque ei, ut si* pax convenisset. & alibi, pax *ita convenerat ut Hetruscis Latinisque fluvius Albula (Tiber.) finis esset* & IX. *B. Punic. In eas conditiones cum* pax convenisset. Conveniunt caeteros per Gabinium C. 44. e. quae pacta in conventione non praestitissent VI, 9. e. *Conventam* cum Romanis pacem frustra fuisse J. 120. a. primo *conventu* quem ab regulis factum &c. J. 12. a. dimisit C. 22. e. vitantes IV. 11. a. si illi copia fieret, omnia conventura J. 85. e. fieri, arma portari C. 31. a. Romae per omnis locos & conventus de facto consulis agitari J. 32. a.

Conversa lingua connubio Numidarum J. 80. e. esse in me omnium ora J. 87. c. considerate quam conversa rerum natura sit I, 14. d. quam c. Resp. VI. 62. a. *conversus* est animus aeger avaritia J. 31. a. *i. e. in contrariam partem* AEn. V. vs. 465. conversaque *numina sentis.* Et, *lintea* Horat. Ep. 16. arma huc convertisse IV, 7. d. ubi regium imperium in superbiam dominationemque convertit C. 6. e. *vid.* Tacitum An. IV. cap. 3. *Caesar B. C.* Virg. Georg. 2. *in glaciem vertere lacunae.* Liv. *haec in perniciem adolescenti verterunt.* Et Dictys IV. 14. *convortere* imperia sua gratia aut spe aut praemiis in vol. III. 7. d. convortit ad pedites J. 107. a.

Convicti judiciis C. 14. a. indicio legatorum confessique sit C. 61. d. tanti facinoris C. 55. d.

Convivia aut scorta exercuerint VI, 38. a. in conviviis lubidinem habebat C. 7. b. salutare plebem & conviviis gratiam quaerere J. 4. a. exorno parum scite J. 90. a.

Convocat in unum omnes C. 17. a. convocato senatu C. 51. b.

Coopertum miseriis J. 15. e. flagitiis atque facinoribus C. 24. a.

Coortum est, siquid adversi VI, 55. b. *ventus* Metam. 104. J. 81. c.

Copia, in magna copia rerum aliud alii natura iter ostendit C. 2. d. P. Romano nunquam ea c. fuit scriptorum C. 8. e. quibus in otio vivere copia erat C. 17. d. latronum C. 29. e. est magna memorandi qui reges &c. male consuluerint C. 52. a. Sic Plaut. Milit. *Copia vix fuit* eum *adeundi* ut contra, *rara videndi aliquem* apud Tibullum Lib. 2. Eleg. 3. emundi ab Hispanis J. 21. c. Adherbalis appellandi J. 25. c. ex copia rerum statuit sibi nihil agitandum J. 43. e. jubet locis ex copia maxume idoneis, vineas agere i. e. *ex omni copia* J. 79. a. ex copia tubicinum 5 numero delegit J. 98. e. & J. 110. e. & ei maxime fallendi erat per amicitiam J. 65. d. facere pugnandi J. 84. a. magnae C. 59. e. consultorum adsint VI, 45. a. habere eum magnam copiam societatis amicitiaeque conjungendae J. 85. a. quoniam copi Jugurtha haberet &c. C. 119. a. pedestrium J. 53. a. fusas C. 70. e. armat J. 13. a. parat. J. 24. a. & J. 43. d. & J. 52. a. augere VI, 21. e. suis filiaeque persolveret C. 36. d. montibus atque copiis hostium clausum C. 66. e. rex forma genere atque copiis potens J. 15. a. copiis integra II, 2. a. quantis familiaribus augerentur VI, 6. d. neque de capite neque de honore ex copiis quisquam magis aut minus judicaverit VI, 53. a. — C. 36. d. pro rei copia tamen satis providentes exornat J. 95. a. ex copia rerum consilium trahit J. 103. a. facta J. 110. a. in tanta doctiss. hominum copia I, 1. a. tam levi I, 21. e. exercitum pro loco atque copiis instruxit C. 69. a. *pro facultate & annona* saepissime apud *Tacitum*, eodem sensu *ex copia* Plaut. Casin. *In re praesenti* ex copia *piscaria &c.*

Coquum pluris pretii quam villicum habeo J. 90. a.

Corpora nostra uti tuta ab injuria forent (arma cepisse) C. 34. a. occisorum J. 99. e. tegere ab jacu-

C. 10. b. potentia paucorum C. 40. a. licentia C. 56. a.

Criminantur. Neque ego vos ultum ire injurias hortor uti illi crim. sed &c. III, 10. a.

Criminibus falsis circumventum C. 35. a. Tacit. H. 4. 25. Sic *inane crimen* apud Ciceronem 4. Verrin.

Criminose de bello loqui J. 68. e.

Cruciatum an praemia J. 73. e. omnes minores quam facinora illorum esse C. 54. c. deprecor c. corporis J. 26. e. virorum illust. I, 8. e.

Crudele intolerandumque factum ex justissimo atque optumo (imperio) C. 10. e. incendium J. 49. a. poenas (ad) aut acerba judicia invocat IV, 40. b. facinora & foeda C. 61. e. gratuito C. 16. a. sententia C. 54. e. crudelissimam proscriptionem civium perpessa est VI, 63. d. imperitabant VI, 50. e. parricidiis C. 61. a. appellatur in imperio quae apud alios iracundia C. 54. b. tuae parere bonos cogebas VI, 63. e.

Cruentam atque luctuosam victoriam hostibus relinq. C. 68. e. homini satis credere C. 32. a. nostrum licuit C. 34. a. mortalium C. 54. a. eripere potest J. 1. b. mortali J. 75. a. omnium satis sunt J. 109. c.

Cuique sua satis placebant C. 2. a. optimo C. 35. a.

Cujusquemodi genus hominum C. 40. e. & C. 58. c. ibid.

Cujuslibet rei simulator ac dissimulator C. 5. a.

Culpa. à c. vacuus C. 14. c. satisfactionem ex nulla conscientia de culpa proponere decrevi C. 36. a. Non mea culpa saepe ad vos oratum mitto. sed vis Jugurthae subigit J. 26. a. ex culpa gloriam invenit J. 99. e. culpam suam quique auctores ad negotia transferunt J. 1. d.

Cultorem pecoris magis quam belli J. 58. b. sui J. 4. 9. e. ejus terrae J. 20. e. pecora cultoresque in agris J. 50. c. pecore atque cultoribus frequentabatur J. 52. e. inanis est VI, 7. c. fuga deserta 1. 18. d.

Cultu regio aetatem agerent C. 38. d. corporis C. 49. a. *Tacit.* 13. 54. eodem quo liberos suos domi habuit J. 5. e. quam maxume miserabili J. 38. a. humano ab cultu vastus J. 52. e. egregio VI, 21. d. lubido stupri, ganeae, caeterique cultus non minor incesserat C. 13. a. filiorumque ejus multus pueritiae cultus erat J. 78. a. equis & armis decoribus 3. 1. e.

Cum diis commune C. 1. b. fortuna *simul cum* moribus immutatur C. 2. d. avaritia cum superbia invasere C. 12. a. nefanda stupra fecerat cum—C. 15. a. Ipse cum telo esse C. 28. d. & C. 50. e. & infra. ad senatum referat neve cum populo agat C. 57. a. Cum summa turpitudine in exsilio aetatem agere C. 68. c. magna gloria in exercitu fuerat C. 69. e. animo suo multa volvebat J. 6. e. & J. 13. b. & agitanti VI, 45. b. literis eum dimisit J. 9. a. cum virtute tum gratia viri permotus J. 9. a. Jugurtha hujuscemodi verba habuit J. 9. e. moerore vitam exigunt J. 16. b. pleraque hostiliter loca cum equitatu accedit J. 23. b. clamore terrebat J. 38. e. praedas cum paucis diripiebant J. 45. e. suppliciis mittit legatos J. 50. a. maxuma *cura* ultum ire injurias festinat J. 7. d. *cum cura.* Tacit. 11. 18. *pariter cum* occasu solis J. 71. d. magno gaudio obvii procedunt J. 72. a. quantum cum maxumo beneficio vestro negotii sustineam J. 87. a. comparate cum illorum superbia me hominem novum J. 88. a. ingenti periculo J. 97. e. humilumis agere joca atque seria J. 101. a. cum multa opera circumdata 1. 20. 5. Penates cum ingenti dignitate dedistis VI, 3. e. praesens gaudium cum mox futuro malo concesseris VI, 41. a. omnia mala cum honore pecuniae desinent VI, 43. a. multi praeterea *cum spe bona* adolescentes VI, 48. e. libertatem suam cum Repub. venalem habere VI, 49. e. (pro &.) homines nobiles *cum* paucis Senatoriis VI, 50, c.

Cuncta maria terraeque patebant C. 10. a. plebes C. 38. a. simul agere veluti per dementiam C. 43. a. quorum potentia cuncta ea gesserat J. 38. a. moenia exercitu circumvenit J. 61. a. procedere Mario J. 69. e. prorsus nihil intactum neque quietum pati: cuncta agitare J. 70. c. civitas magna & opulens poenae cuncta, aut praedae fuit J. 72. a. portendi Deorum nutu J. 97. a. aucta in altitudinem (arbos) quo cuncta gignentium natura fert J. 98. c. cunctaque praesenti ignavia mutastis III, 11. e. aut magna pars J. 60. e. J. 61. e. novas res J. 73. a.

Cunctamini, alius alium expectantes C. 60. e. quid statuatis? C. 61. a. quousque cunctando Remp. intutam patiemini I, 15. c. saepe jam fortunam &c. tentatam caveat, ne illo cunctante, Numidae sibi consulant J. 66. b. dolo an vere cunctatus J. 121. a. *utitur & cuncta* Apul. *in D. S. si fides MS. Cantab. & Florent.* pag. 42. *facile cunctaverit Deos esse*, non tamen alibi quod sciam, uti nec apud *Tertullianum* aut *Arnob.* Sed tamen *Accius in Alphesiboea*, cunctant differre laborem. *Ennius*, *Hectoris lytris: Qui cupiunt arma dare Achilli, ut ipsi cunctent.* Plaut. Casina. *Abi tu hinc: cunctas?*

Cunctique omnium ordinum III, 5. d.

Cupere agros alius C. 11. a. eadem, eadem odisse J. 34. e. proelium manibus facere.

Cupidine imperii J. 22. a. pro *cupiditate* apud *Apulejum* saepe p. 110. 209. &c. caecus animus

D.

C. 51. b. de ea re referendum censuerat C. 51. d. cum de Lentulo caeterisque statuetis C. 60. a. non ea consilia de Rep. habuissent C. 61. d. de Cethego sumtum supplicium C. 64. e. cujus de virtute J. 4. a. & J. 30. d. *& alibi.* postquam de bello eorum accepit J. 24. e. de omnibus rebus Legatos missurum J. 25. c. de omnibus pactionibus praesens agere statuit J. 31. a. per omnis locos & conventus de facto consulis agitari J. 32. a. talis fama de Cassio erat J. 37. e. senatum de foedere consulebat J. 43. a. qui de pace aut bello cum hostibus pactiones fecissent J. 44. a. solicita de belli eventu J. 59. a. de Massivae nece judicium fugerat J. 65. d. de integro bellum sumit J. 66. c. aspere in Metellum de bello scribant J. 69. e. Marium fatigantem de profectione domum dimittit J. 76. a. de ullo negotio negare audebat J. 86. c. de Numidia bonum habere animum J. 90. c. de uxore potuit honestius consuli J. 100. c. quasi de pace veniretur in colloquium J. 120. c. de vita atque tergo regio more consulere I, 2. d. de reditu ejus legem ferentem II, 1. a. certatum utrinque de dominatione in vobis sit III, 9. a. victis tropaea constituit VI, 12. b. reliqui de factione sunt VI, 55. a. de illis potissimum jactura fit, quia pretii minumi sunt VI, 55. c. de Imperio certare VI, 56. d. laborandum visum est de summa consilii VI, 58. e. cum de exsilio tuo redisti VI, 64. d. de Sextio male existumas VI, 64. e. deque ea re postulant uti referatur C. 49. c.

Debebat grandem pecuniam C. 50. c. gratiam J. 118. a. fore ut illi plurimum deberetur J. 119. a.

Decebat. locum editiorem capit quam victoribus decebat I, 21. b. quae ab Imp. decuerint, ea omnia suis provisa J. 53. a. decere existimavi unam ex tam multis perscribere J. 32. e. illos aequo animo pati reliquum laborem J. 71. e. quemquam ab inermis pedibus auxilium petere J. 115. a. summa ope niti VI, 24. d. ab ira vacuos esse C. 52. a. in maxuma fortuna minume irasci C. 54. c. curae esse jus & injurias omnes P. R. J. 16. d. terrori esse vos J. 33. e.

Decedere Italia J. 39. e. 30. a.

Decernere genus poenae novum C. 55. a. de conjuratis C. 60. a. supplicia diis Im. J. 59. a. decernit uti Coss. delectum habeant C. 37. a. decernitur tempus ad utramque rem J. 12. a. pauci ferocius decernunt J. 112. c. *adversus Herodem judicio decernere* Hegesip. *sic Codd. nostri.* vulgg. *contendere exhibent.* decernuntur praemia J. 51. a. stipendium aliaque quae bello usui forent J. 30. a.

Decesserat. postquam invidia d. J. 93. a. Africa J. 23. a. Romam J. 41. a. ubi formido illa mentibus d. J. 45. a.

Declaratur Cos. M. Tullius C. 25. a. per nuncios consuli C. 47. a.

Declinando fortunam in temeritatem II, 30. a.

Declivem ab ortu solis latitudinem J. 20. b.

Decora facie J. 6. a. domos suos gloria *decorabant* C. 12. d. bene atque decore gesta Resp. J. 106. a. spoliatique, pavidi, sine *decore* (absque dignitatis insignibus) ad M. profugiunt J. 111. a. praesidio aliae *decori* fuere J. 22. b. nobilitas, quae antea *decori* fuerat, invidiae esse C. 76. a. *decori esse* arma J. 90. a. non divitias *decori habere*, VI, 42. e. armis cultus III, 1. d. & C. 7. b. Catoni studium modestiae *decoris*, C. 63. c.

Decreta inter haec parata atque decreta C. 44. e. omnia rescindi J. 11. d. vestra auxiliantur J. 26. b. senati neglexisset J. 44. a. decreta Provincia Gallia (*regiones acquisitae sic dicebantur quod eas P. R. provicerit* Festus.) J. penult. Legatos & d. paratis I, 15. e. magna illa Coss. Imperia & patrum decreta III, 9. d. Numidia atque Italia decreta J. 29. c. *decretis* suis inopiae ejus opitulati sunt C. 34. b. exercitibus I, 17. a. neque negotio defuit neque *decretis* labos VI, 3. a. ex senatus *decreto* nunciari jubet J. 30. a. ex consilii *decreto* per legatos imperat J. 66. c. mollitia vobis dignitatem illi metum detrahi I, 12. b. quis reprehendat quod decretum erit in C. 55. e. per senatus d. consul gladium eduxerit C. 56. e. senati sit, sicut ille censuerat C. 62. a. sit uti dividerent J. 19. a. & 27. a. an decretum Consulis subverterent J. 32. a. nocte quae proxuma fuit ante diem colloquio decretum J. 121. a. equidem mihi *decretum* est, nihil tam ex alto reperiri posse: quod non cogitanti tibi in promtu sit VI, 45. c. *Decrevi* reliquam aetatem à Rep. procul habendam C. 4. a. & J. 4. a. satisfactionem ex nulla conscientia de culpa proponere d. C. 36. a. idque non temere aut ex fortuna tua d. 6. 35. d. supplicium sumendum d. C. 51. d. postquam *decreverat* non egredi provincia C. 48. b. Numidiam Metello d. senatus J. 67. a. & 77. a. supplementum J. 86. d. Marius in oppidis maritimis agere J. 105. a. d. uti familiae gladiatoriae C. 31. d. ni regnum ipsumque deditum venisset J. 30. a. quae pessumi & stultissumi decrevere. fr. I, 11. d. si hoc itinere uti *decreveris* fr. VI, 59. a. plebes incredibile memoratu est quanta vi rogationem jusserit, *decreverit*, voluerit J. 44. d. nihil etiam nunc *decrevisse*, illo die responsurum J. 117. d. haec sequi *decrevistis* C. 68. d. d. Senatus C. 30. d. ipse

que-

queretur, dum sibi regnum pararet, quidquam pensi habebat C. 5. b. Plaut. Persa. *Vin mea esse?* P. dum quidem *nec nimis diu tua sim, volo. Et noster* C. 41. d. & 51. a. &c. cuncta dissolvere C. 55. a. C. 14. e. *in princip.* Dum haec Romae geruntur C. 34. a. vicinitatem exornat, commoratus C. 37. a. & C. 67. e. ne illi sanguinem nostrum largiantur, & dum paucis sceleratis parcunt, bonos omnis perditum eant C. 59. d. liberius--processi, dum me civitatis morum piget J. 4. e. *tantummodo remorati dum* in elephantis auxilium putant, postquam &c. J. 57. b dum metus a Tarquinio & bellum grave Etruriae positum est. aequo & modesto jure agitatum I, 2. d. dum vos terremini, a repetunda libertate I, 5. e. usque eo prosperum imperium habuisse dum apud eos vera consilia valuerunt VI, 55. e.

Duplicaverat bellum VI, 6. a. *Tacit.* H. 54. a. *Mors Vitellii* duplicaverat *bellum.*

Duritiam consuetam voluptati habuit J. 105. e.

E.

E periculo eriperentur facilius C. 49. d. conspectu abiit J. 71. c. contempto metuendum effecit I, 12. a.

Ea. primo pecuniae, dein imp. cupido crevit. ea quasi materies fuere &c. C. 10. a. vasa coelata mirari, ea rapere &c. C. 11. e. *redundat.* omnia ea adimere quae victores reliquerunt C. 12. e. idem velle atque n. ea demum firma amicitia est 20. b. ea misericordia fuisse semper S. P. Q. R. ut nemo! ab eo auxilium frustra petiverit C. 35. a. sed urbana plebes, ea vero praeceps ierat C. 38. a. facta eorum fortia noverat, ea commemorando &c. C. 70. a. quae apud alios iracundia dicitur ea in imperio superbia C. 54. d. multosque mortales ea causa advorsos habeo C. 58. e. Nam in fuga salutem sperare, cum arma quis corpus tegitur, ab hostibus avertere, *Ea* vero, dementia est C. 68. d. parare atque ea modo in animo habere, quibus H. per dolum caperetur J. 11. e. Ea tempestate. saepissime 41. a. J. Metellum in ea difficultate sapientem fuisse J. 49. a. Id ea gratia eveniebat, quod nemo regem sequitur J. 58. c. (*ea de causa*) in ea tanta asperitate J. 71. a. sed senatus paullo ante Metello N. decreverat. Ea res frustra fuit J. 76. e. pro, *quae*, saepe. ut, ventus arenam humo excitavit; *ea* magna vi agitata &c. J. 81. c. Quae ante beneficia vestra &c. ea uti deferam non est consilium J. 87. d. Capsenses una modo, atque ea intra oppidum &c. J. 94. e. una & ea vetus causa IV, 3. a. scuta, verum ea Numidica J. 99. a. ex ea tempestate spes in illo sitae J. 122. *antepen.* & ea re a nobis ad societatem peteris IV, a. scilicet *quod ea quae hostibus &c. saepe tribuere, ea civilibus danda arbitror* VI, 36. a. *non occurrit alibi apud Sallustium talis geminatio, praesertim post,* quae. in ea re maxume animum exercitato, uti colantur boni mores VI, 52. a. *ubi*, ea *refertur ad illa quae loco posteriora sunt, quae etiam forma rarissima apud Nostrum.* quasi diceret; *in hac re maxume animum* &c. *nempe uti colantur* &c. memorare eam rem nos locus admonuit J. 81. a. Numidiam jure belli suam factam, eam vastari a M. pati nequivisse J. 110. a. vestra socordia. Neque mihi satis consilii M. an ignaviam an dementiam *eam* appellem I, 14. b. eos mores eamque modestiam viri cognovi C. 54. e. injurias suas manu vindicaturum, eamque rem belli causam fore J. 23. d. Neque Gr. literas didici. parum placebat eas discere J. 89. d.

Eadem illa movebat C. 32. b. & 66. b. & 68. c. haec simulantem J. 17. a. aliam rem aggreditur, non eadem asperitate, caeterum haud secus difficilem J. 97. c.

Eat. tanquam suam domum visens eat J. 12. c. eatis ornati contra injurias J. 34. a. bonos perditum J. 36. e.

Ecce. laeti pacem agitabimus quippe quis hostis nullus &c. ecce autem ex improviso Jugurtha, intoleranda audacia &c. J. 15. e. edicto severo juberentur VI, 30. e.

Edidit. orationem habuit luculentam quam postea scriptam ed. C. 32. c.

Editissimus collis I, 20. a. immensum editus mons J. 98. d. magna parte J. 103. c.

Edocent acta atque audiunt J. 57. e. & *alibi.* eum quae ageret J. 53. a. per legatos cuncta edoctus C. 46. a. quae parabantur J. 60. a. edoctus arte. *Tacit.* XII. 4.

Effecerat multa pollicendo ut proderet C. 27. a. ex rege miserrumum servorum IV, 4. e. se e contemto metuendum I, 12. a. effecta maxuma vis utrium J. 96. a. memoriam longam C. 1. e. quod intenderat J. 27. e. omnia potius quam semet visendum VI, 42. e. hostilem metum J. 113. d. firmam pacem VI, 40. a. mandata J. 62. e. jussa J. 26. a. ut veniat ad se J. 65. e. rata, exsequendo III, 9. e.

Efferens sese superbia, audacia scelere J. 15. e. *rabie efferri* Apulejus 178. Efferari *Elmenh. cui non assentior.* Virg. Georg. III. — *caput altius.* Cic. Offic. I, 174. *neque summissum & abjectum, neque se efferentem insolentius.* Idem de Fin. *laetitia se. altius & incivilius* Florus. I, 26. a.

Effoeminat corpus animumque virilem C. 11. a.

Effraenatae lubidinis VI, 29. a.

proborum. Cic. post Red. Remp. seditionibus C. 56. b.
Exarsere animi immane quantum II, 10. a.
Excelso. in exc. aetatem agunt C. 54. b. cujus opes in exc. sunt VI, 45. a.
Excessit radicem montis VI, 22. a. vindictae modum *Valer. Max. apud V. Beluacensem. at Edd. & MSS. aliter* IV, 1.
Excedantque inopes potentisque trahant ex IV, 7. e.
Excidii fatum urbi adventarit VI, 38. b. neque finem nisi excidio habituri IV, 5. e.
Excipitur M. laetissumis animis J. 93. a.
Excisa oppida aut recepta enumerem III, 3. e.
Excita juventus publicis largitionibus C. 38. e. ita conscientia mentem excitam vexabat. C. 15. e. horribili sonitu J. 104. e. somno J. 76. a. excitant neque gloria neque pericula C. 67. e. arenam humo ventus J. 81. d.
Excruciatum necat Ath. J. 28. e. illum magis honore M. quam injuria sua J. 84. e. omnibus malis J. 17. d.
Excubitum in porta cohortis ex legionibus mittere J. 105. c.
Exemplo. ubi hoc ex. per senatus decretum consul gladium eduxerit C. 56. e. *exemplo assumere Tacit.* 68. 9. earum exemplum infra scriptum est (*the Copie*) & C. 45. e. *Plaut. Mostell.* III, 14. *Laudant fabrum atque aedes probant sibi quisque inde* exemplum expetunt (*a modell.*) Paulus Is. *haeredes solent habere* exemplum *testamenti Cic. Att. epistolam Caesaris cujus* exemplum *ad te antea misi. ad Q. fratrem* II, 14. *misi ad Caesarem eodem* exemplo *literas. vid. Plaut. Pseud.* mala ex bonis initiis orta sunt C. 55. e. (*presidents*) tradite posteris ad P. Rom. suimet sanguinis caede circumveniundum I, 10. d. praebeo non validissumus, quo rectius tua componas IV, 3. a.
Exercebant ingenium, corpus C. 2. a. simultates cum hostibus C. 9. a. *Cic.* pro Flac. *simultates nescio quas cum Libertis vestris ex.* cum illo graves inimicitias C. 50. a. victoriam crudeliter C. 39. e. sic, *quaestiones, odium, sectiones, accusationes* &c. apud *Tacitum* aliosque. ambitio magis quam avaritia animos hominum exercebat C. 11. a. *Virg. apes* --- Exercet, *sub sole labor.* patres acerrume vindictam nobilitatis in plebem J. 19. a. *exercent vitia* 204. Firmicus in Astron. p. 204. *E contra, poëtae, quandoque.* exercere, *curas, dolorem, diem* pro *exerceri Ovid.* 12. *Met.* 108. *Silius* 11. 75. *AEn.* X. 60. *ut monet* Servius. piraticam q. VI, 25. d. *Justin.* 8, 3. 13. 22. 1, 14. servili imperio plebem I, 2. d. ibique (caedibus rapinis &c.) juventutem suam exercuit C. 5. a. non Graeca facundia neque urbanis munditiis sese ex. J. 67. d. caninam facundiam VI, 11. a. *Lucret.* V. 226. *nunc aurum & purpura curis* Exercent *hominum vitam.* exercere Scorta Orat. 1. ad Caes. cap. 38. Plautus. *haec nox scita est* exercendo corto. *Catull. qui vestrum* exercet *amorem.* exercuit *juventutem suam* C. 5. a. exercebant *libitinam V. Max.* V. 2. 10. & noster VI, 38. a. ingenium ad malefaciendum VI, 3. e. corpus armis atque equis VI, 55. d. *Victoriam per servitium* VI, 48. a. malitia praemiis *exercetur* VI, 53. e. me illa magis cupido VI, 59. a. quaestio ne aspere violenterque ex rumore & lubidine plebis J. 44. e. ingenium patriae non suae quisque potentiae, *exercitabat* VI, 56. e. *cum dativo etiam Cic.* II. *Tusc.* 69. Jovem Olympium, *eum ipsum cui se exercebit. at saepius cum praep.* ad. in *labore, patientia & factis fortibus exercitando* VI, 42. e. exercito corpore fessus J. 74. a. lectos & exercitatos in audaciam C. 51. a. ex civitate profectos semper ad bellum exercitatos. *MS. Veget.* 1. 3. *postrema vox abest a Vet. Ed. Par.* 1532. & *Vesaliensi* 1670. frequentibus exercitiis ad proelia praeparare VI, 10. e. nequicquam eo (animo) hebeti atque claudo pro *exercito* uti volunt VI, 43. a.
Exercitibus decretis I, 17. a. quos in exercitu ductabat C. 19. a. dux hostium cum exercitu supra caput est C. 60. e. comparato J. 23. e. circumdato Cirtam irrumpere nititur J. 27. e. parato J. 20. b. in exercitu nostro pax agitabatur J. 30. e. intento atque infesto J. 50. b. ex. effuso praedari J. 59. b. exercitu cuncta moenia circumv. J. 61. a. incruento J. 97. a. & VI, 25. a. ex. amborum conjuncto J. 102. a. in hibernaculis composito J. 110. b. ob seditionem provinciam cum exercitu adeptus est I. 12. a. rursus admotoq. I, 14. a. optume merito III 2. a. prodito IV, 5. b. restituto IV, 6. a. exercitui praeerant J. 37. a. scribere supplementum J. 43. a. diffidens veteri exercitui J. 47. a. distribuerat pecus J. 96. a. exercitum parare C. 30. e. compararent C. 31. c. augere C. 33. a. instruit pro loco atque copiis C. 69. a. permittit Petreio C. 69. b. per omnem ex. gaudia &c. agitabantur C. ult. per homines callidos tentabat J. 42. a. brevi confirmavit (ad severitatem castrensem revocavit) J. 50. a. antevenit J. 52. a. cogebat (*drew together*) J. 58. b. & J. 70. a. cogere Dyrrachium I, 18. b. more majorum gereret J. 59. a. ubi animadvertere ad se vorsum exercitum pergere J. 72. a. ex. supplicio cogere J. 89. e. coercebat pudore magis quam malo (*i. e. poena*) J. 105. d. opprimundae libertatis habet 1. 12. a. habere posse sine frumento & stipendiis III, 3. a. aluit stipendio frumentoque III, 4. a. aluntur

VI,

Exſangues. Cives cum Civibus manus conſerturos: ita defeſſos & exſ. regi aut nationi praedae futuros VI, 38. e. quin defeſſis & exſanguibus qui plus poſſet, imperium extorqueret C. 40. e. *Calvum quidem Ciceroni viſum* exſanguem (*oratorem*) & *attritum:* Tacitus Dialog. c. 18. d. *graviter fractum velut* exſanguem *in regno reliquit.* Juſtin. XXXI. 3. & *vires* exſangues, *apud eundem* 39. 5. pro, *timido* uſurpat *Plautus in Aulular.* & *ſic* Curtius VII, 1. 23. & *exſ. vulneribus idem* VII, 7. 36. Colos ei exſanguis. Noſter C. 15. e.

Exſecrari Catilinae conſilia C. 49. a. cum poſt *exſecrationem* omnes deguſtaviſſent C. 23. a.

Exſequebantur domi quod ubique apud ſocios aut hoſtes idoneum videbatur C. 47. a. boni Imp. officia C. 70. b. decreta vos exſequendo rata efficitis J. 111, e. mature mandata exſ. J. 39. a.

Exſilio. cum de ex. tuo rediſti VI, 64. d. permitti jubent leges C. 55. b. *exſulum* reliquias perſequantur III, 10. a. v. *exul.*

Expectabant belli eventum haud alio animo C. 38. e. alius alium exſpectantes cunctamini C. 60. e. extremam neceſſitatem, nihil auſus, niſi muliebri ingenio exſpectat I, 7. e. an exſpectatis dum invadat? I, 14. b. Nunc deformatus aerumnis, alienas opes exſpecto J. 15. a.

Exſtincta ſunt generis praeſidia J. 16. a. exſtinctor ſtirpis tuae J. 15. b. incendium meum ruina extinguam C. 3. tanta me extinguendi libido invaſit 81. 15. & IV, 8. b. multos ferro aut fuga 46. e.

Exſtitiſſet. ſi nihil medium inter duo diſcreta VI, 27. c.

Exſtruendo in ext. mari divitias profundant C. 21. a.

Exſui claſſe IV, 5. e.

Exſultare, ſtrepere vocibus J. 103. e.

Exſurgitis. uti animus ab ignavia atque ſocordia corruptus ſit: qui ne nunc quidem obnoxiis inimicis exſurgitis J. 33. e.

Extenuata ſuorum acie conſedit J. 53. a.

Externis. arma ab ext. in noſmet verſa I, 8. e. *differt ab* alieno, *non loco, ſed re:* extraneus *qui extra eandem januam eſt*, extrarius *qui extra eandem aram.* Fronto.

Extincta prope jam familia J. 100. a. *extinguantur* incluſi hoſtes. *Veget.* IV. 4. *ubi MS. in Titulo cap. pro*, ne exurantur, *habet*, ne noceantur.

Extollere ſe quiſque magis magiſque, ingeniumque in promtu habere C. 7. a. extol. ſeſe & divina mortalis attingere poteſt, niſi omiſſis pecuniae & corporis gaudiis &c. VI, 42. a. virtus tanta habetur quantum verbis ea potuere extollere praeclara ingenia C. 8. e. ſecunda oratione extollit. J. 69. c. bonis invident malos extollunt C. 38. a. ad honorem VI, 47. e. illa te magis extollunt quae poſt Coſ. &c. VI, 62. e.

Extortae publice pecuniae I, 15. d.

Extra conjurationem C. 40. d. ſic extra noxam moenia J. 96. d. vineas egreſſus J. 99. c.

Extrema omnia experiri C. 27. e. aetate C. 50. a. in ext. Africa J. 80. a. munia ſequi III, 5. b. pueritia regnum ingreſſus VI, 16. d. dementiae J. 3. e. neceſſitatem I, 7. e. in ex. terris C. 16. c. ex. in rebus III, 5. b. fortunas ſuas in extremo ſitas J. 25. e. ſitum in praerupti montis extremo J. 41. e. diei ext. erat J. 24. c. agmen J. 54. c. aeſtatis J. 95. a. extulerat, uti quemque ob militare facinus pecunia aut honore extulerat J. 53. d. exuſta loca ſolis ardoribus J. 22. d.

F.

Fabricata. uti f. ſic virtute parta quam magna induſtria haberi decet: ne incuria deformentur, &c. VI, 32. a. naves codicariae fabricatae IV, 10. a. ſcenis ad oſtentationem hiſtrionum II, 7. e.

Fabrum fortunae ſuae quemque VI, 32. a.

Fac cogites C. 45. e. bene facere Reip. pulchrum C. 3. a. facere quam dicere optumus quiſque malebat C. 8. e. fidum exercitum C. 11. c. injuriam C. 12. e. neque dicere, neque facere quicquam penſi habebat C. 24. a. verſus C. 26. c. iter per montes C. 65. e. alias deinde alias morae cauſſas J. 40. e. tum demum veram deditionem J. 50. a. formidinem & tumultum J. 57. d. *ſic turbam facere* Plautus, Terent. Cicero. Tacit. 19. *vanam formidinem, ut hoſtes*, facere. proelium J. 60. 59. e. & proelium manibus (i. e. cominus) facere J. 61. e. pugnam, niſi ſuo loco J. 65. a. tumultum J. 75. e. ſigna ſequi &c. item alia militaria facere J. 82. a. orbes, atque ita ab omnibus partibus ſimul tecti &c. J. 102. e. *Quum illi orbe* facto *ſeſe defenderent* Caeſar IV. B. G. verba apud regem J. 108. e. privatas opes I, 10. e. recte an piget? I, 14. e. quae victis toleranda ſunt, ea cum facere poſſitis patiamini potius cenſet I, 15. e. periculum 45. e. periculum libertatis VI, 49. a. malum publicum facere deſinet VI. 51. a. occulta pericula neque facere neque vitare, bonis in promptu eſt VI, 52. a. *opponitur ei*— hoſtem opprimere adverſum i. e. inſidias tendere. *Conſilia occulta* idem ſonat *atque doli occulti apud Tibull.* I. *Eleg.* IX. initium belli C. 28. e. cladem magnam in congreſſu J. 63. e.

opus C. 44. e. grege facto C. 51. a. & J. 62. b. proelio J. 25. a. per omnis locos atque conventus de facto Coſ. agitari J. 31. a. noctemque totam itinere facto conſedit J. 96. b. quod factum popularis conjurationis primo concuſſerat C. 25. a. Conventu quem ab R. factum J. 12. a.

Factio inter malos, inter bonos amicitia J. 34. e. noxiorum III, 7. b. contra hoſtes parabatur VI, 56. e. non factione cum factioſo certabat C. 63. e. ex factione Scauri J. 31. a. factione magis pollebat nobilitas J. 45. b. ex f. media conſul III, 8. a. reliqui de factione VI, 55. a. factione inſtructi VI, 67. a. valuere multitudine civium C. 57. c. quibus rebus poſſent opes factionis confirment C. 33. e. additamentum habent VI, 58. d. mos partium popularium & ſenatus factionum J. 45. a. *Livius* V, 1. *ut ſeditionem Patavinorum comprimeret, quos certamine* factionum *ad inteſtinum bellum exarſiſſe* &c. *factioſi*, domi potentes J. 8. a. & VI, 47. e. homines quibus dolus atque malitia fide cariora erant VI, 51. d. factioſos, qui ſeditionibus Remp. exagitaverant C. 56. b. agere inter invidos, occurſantis, factioſos, J. 87. a. nobilem, f. novis rebus ſtudere J. 79. e. nobilis, ſummae audaciae, egens, f. C. 18. a. impiger, f. avidus potentiae, honoris, divitiarum J. 18. e. v. *fecerant.*

Facundam abunde illis & compoſitam orationem fore J. 89. a. Memmii clara pollenſque fuit J. 32. e. *facundiam* caninam exercuit VI, 11. a. loquax magis quam facundus VI, 9. a.

Fallendi copia maxuma erat ei per maxumam amicitiam J. 65. e. audendo & fallendo & bella ex bellis ferendo magni facti IV. 8. a. *falſa* ſuſpicione alienatum C. 36. e. quae ſi tibi falſa objicio, redde rationem VI, 63. a. famam Romanorum avaritiae J. 111. a. nae illi falſi ſunt qui J. 88. d. veluti ficta pro falſis ducit C. 3. d. ſe falſis criminibus circumventum C. 35. a. Horat. 1. Ep. 17. *Mordear opprobriis* falſis. voluptatibus VI, 41. a. *falſo* per indicem nominaretur C. 50. a. falſo queritur de natura ſua genus humanum J. 57. a. multos mortalis *falſos* fieri ſubegit C. 9. d. ſignatores C. 16. a. indicem conclamant C. 49. c. neque ea res falſum me habuit J. 10. a. *vide Nonium* 110. filium arguituri II, 4. a.

Fama atque invidia vexabant C. 3. d. ἐν διὰ δυοῖν, pro, invidioſa & maligna fama. *ſic* Trogus 8. 3. *ad abolendam invidiae* famam. verum aliquanto minores quam fama feruntur C. 8. d. ex aliis rebus magis quam quod cuiquam id compertum foret haec fama valebat C. 14. e. expertes fama atque fortunis C. 34. a. atque fortuna eorum pares ſunt C. 54. a. tanti facinoris J. 13. a. genere atque copiis potens J. 15. a. quamquam ab ea fama, quae apud pleroſque obtinet, diverſum eſt J. 20. d. divulgavit J. 31. e. talis, ea tempeſtate, de Caſſio erat J. 37. e. alium conſcientia alium mala fama, & timor animi impediebat J. 39. b. *ſic*, gloria *accipitur apud ISS. nam* gloria *fruens bona legitur* Auth. Col. 1. Tit. 6. N. 6. —*ubi pro*, *facit*, Sariſberienſis *fit. ſciat quod ab eo* fit *(qui ordinationem facit) pro nihilo eſſe, ſed & is qui contra legem* fit *cadat ſacerdotio. ſic legend.* aequabili, & inviolata J. 47. a. de Metello fama praeclara eſſe J. 59. a. impari boni atque ignavi J. 61. e. integra J. 71. b. fama erat ſerviturum eſſe IV, 5. a. illa te ſequetur IV, 8. b. & fortunis integer VI, 4. a. bona VI, 50. a. bona fama VI, 59. a. an pecuniae minus parceret C. 26. a. & C. 61. b. famam artis bonae C. 2. d. ubi eorum famam atque pudorem attriverat C. 16. a. neque prius ſedari quam virtus famam eorum adaequaverit J. 4. e. turpem J. 89. d. laedere J. 101. a. falſam avaritiae Romanae J. 111. a. aequi boni famam petit VI, 2. a. modeſtiamque meam poſt tuam dignitatem habere VI, 45. c. famam alienam ſuum dedecus exiſtumant VI, 54. c.

Fame confeciſtis III, 2. a. ferro quam f. aequius perituros VI, 21. d. opperiri C. 13. a. cibus illis advorſum famem J. 94. e. machinata regis cura II, 5. a.

Familia ea ortum ut omnia bona in ſpe haberet C. 32. e. noſtra cum P. R. amicitiam inſtituit J. 14. e. quieta erit J. 15. c. quod in familia noſtra fuit praeſtitit J. 16. a. extincta J. 100. a. ex f. Scipionis Af. VI, 61. e. & 63. a. gladiatoriae C. 3. e. in Hiſpania nomen familiae renovatum eſt J. 10. b. nolite pati regnum N. per ſcelus, & ſanguinem noſtrae familiae tabeſcere J. 17. c. vetuſtatem J. 67. a. atque libertos ſuos lectos atque exercitatos in audaciam C. 51. a. clariſſumam in patria VI, 60. a. ab ſtirpe evertit VI, 48. c. filii familiarum C. 44. d. matres C. 53. e.

Familiarem. nobis larem fam. nuſquam ullum eſſe C. 21. b. & omnibus neceſſitudinibus circumventum C. 22. e. rem conſumſi III, 4. b. ubi fam. opes defecerant C. 13. e. proxumi fam. quae Catilinae C. 14. c. amicitia conjunxerat ſibi J. 8. a. cura abſolvit III, 10. e. negotia V, 1. e. copiis augerentur VI, 6. e. corruperant res fam. J. 68. e. ex fortiſſumis magis quam familiariſſumis paraverat (*turmam*) J. 103. a.

Familiaritates adoleſcentium maxume appetebat C. 14. d. multum & familiariter agebat cum J. 116. a.

Famoſam largitionem impudentemque J. 18. e.

Fana atque domos ſpoliari C. 53. e.

nunc sceleribus suis ferox atque praeclarus erit J. 17. d. *i. e. elatus, animosus, effraenis, etiam apud Caes.* Virg. *pro* fortis, *inquit* Nonius, *fraena* ferox *spumantia mundit.* tum vero multus atque ferox instare J. 86. a. genus armis ferox, & servitii insolitum. I, 4. e. *ferociam* animi, quam habuerat vivus, in vultu retinens C. 71. a. *ferocius* agitare quam solitus erat C. 24. a.

Ferramentis navium icti III, 6. d. si *Fabri* Horat. 1. Ep. 1. & *tonsoria* Martial. 14. 36. *agrestia*, auctores de RR.

Ferri aliud alio, neque mutari ac misceri omnia C. 2. d. ad coelum strepitus armorum J. 64. a.

Ferro minari ni sibi obnoxia foret C. 24. a. iter aperiundum est C. 68. a. semperne in ferro, sanguine, fuga versabimur J. 15. d. aut bestiis interiere. J. 20. d. an fame acrius urgear J. 26. a. necaverat J. 46. b. aut fuga multos mortalis extinxit J. 46. e. septis statuit natura finem I, 7. e. admoto I, 14. a. fame ferroque clausum exercitum J. 42. e. circumventi dextra unde ferrum erat II, 10. a.

Fertur accensus in socios VI, 39. e. uti se *ferunt*, Vindices III, 11. a. verum aliquanto minores tamen quam fama feruntur C. 8. e.

Fessa bellis provincia VI, 6. d. Cic. de Divin. 1. *exercito corpore* fessus J. 74. a. Liv. 54. *longo itinere* fatigatum & *onere* fessum & 47. fessi *morbis & longitudine viae*, fatigatus *corpore inquit* Serv. fessus animo. *Sed errat, nam* Cic. ad Terent. *te nec animi nec corporis laboribus* defatigari. Scribundo mittundoque legatos III, 2. e. & Virg. AEn. 2. J. 10. & *longo* fessi *decedere bello.* opere castrorum & proelio fessi, lassique erant J. 57. c.

Fertilis frugum ager J. 20. c. *utitur hac forma* Cicero 11. de N. D. *multos* fertiles *agros alios aliorum fructuum.*

Festina, atque uti coepisti, perge J. 109. e. callidus id modo festinabat, imminuere pacem J. 83. e. Tacit. *festinare caedes & comitia*, H. 3. 55. *munia militiae.* Dictys 1. 16. *Fugam* Virg. *Cato in Orat. de ejus virtute*, distinguit inter f. & properare *sed sine differentia.* ni id festinaret J. 79. e. cuncta parat festinatque tanquam ad integrum bellum J. 76. a. festinando, agitando omnia C. 43. e. domi militiaeque intenti, festinare, parare C. 6. d. dies noctesque C. 28. e. trepidare, neque loco neque homini cuiquam satis credere C. 32. a. omnibus modis J. 43. b. & J. 59. c. ad portas alii J. 72. a. ne festinaret abire J. 68. d. ignarus omnium trepidet, festinet, J. 87. e. Cupienti nihil satis festinatur J. 69. a. quo praemissus erat festinans pergit J. 56. e. festinantibus in summa inopia patribus VI, 2. a. par in oppido festinatio, & ingens terror erat 31. d. *festinans* cohortes composuerat in secunda VI, 21. a. ficta, veluti f. pro falsis ducit C. 3. e. locutum regem existumabat J. 11. a.

Fide sua aut amicorum sumtam mutuam C. 25. a. data atque accepta C. 45. b. publica dicere jussus C. 48. a. publica interposita J. 37. a. & 37. e. *contra interpositam f. interfectis* Cic. de Clar. Orat. 45. & officio patiuntur amici J. 10. d. fide *pro*, *fidei* J. 19. a. *ut apud* Horat. III, 7. *Thyna merce beatum constantis juvenem* fide. *& saepe apud scriptores prisci aevi.* in f. & clementia P. R. magnam spem illi sitam J. 38. e. magis atrocitate rei quam fide nuntii terrentur J. 107. b. Punica J. 116. e. fluxa usus popularium animos averteret J. 119. a. atque aerumnis incluti VI, 18. a. cariora dolus atque malitia VI, 51. d. tuae fidei trado C. 36. e. parum miseris esse J. 26. d. causa mittitur f. quaestor J. 31. d. & J. 89. a. popularium virtuti an fidei minus crederet J. 77. d. subvertit avaritia C. 10. a. f. fortunas pericula vilia habere C. 16. a. prodiderat C. 26. e. per regni fidem moneo, obtestorque J. 10. c. per amicitiae f. J. 26. e. verbis faceret miseria mea J. 26. e. publicam per se inviolatam fore, confirmat J. 38. e. mutavissent 60. e. in illius fidem tradere J. 66. c. fidem consumsi III, 4. a. apud Samothracas Deos acceptum in fidem IV, 4. a. neque in hac neque in illa parte fidem habes VI, 64. f. egregia re cognita C. 36. a. ejus rei penes auctores erit J. 21. a. quorum f. cognita J. 110. e. spectata C. 20. a. quorum *res fidesque in manibus* sita erant J. 76. d.

Finem statuet C. 56. e. vitae adesse J. 9. d. vitae facit Natura J. 10. a. quem locum AEgyptum versus finem imperii habuere J. 22. d. unum omnibus statuit Natura I, 7. d. neque aliter P. Romano esse f. belli ait, nisi I, 10. a. serviundi III, 9. a. neque finem (belli) nisi excidio habituri IV, 5. a. si suam cuique rem. fam. finem sumtuum statueris VI, 39. c. neque prius finis jugulandi fuit quam C. 56. e. eorum discerneret J. 81. a. fine inguinum, *i. e. usque ad inquina* fr. 314. *Sic* Cato *de R. R.* cap. 114. *amphorarum infimarum* fini, ea finis habet ab occidente fretum J. 20. a. & contumeliarum I, 9. a. iis finibus ejectus sum quos P. R. dedit J. 15. a. pro, *tota regione*, Sic Virg. Ecl. 1. *Nos patriae* fines & *dulcia linquimus arva.* Interpres *inepte, ut solet, deserimus terminos patriae*, & AEn. I. 343. fines *Libyci. Erycis* fines 574. pro, Sicilia.

Finitimi populi C. 6. a.

Finxit pecora ventri obed. Natura C. 1. a. Horat. 4. *Di bene fecerunt inopis me, quodque pusilli*

G.

tatem restituit VI, 46. e. quae quamquam gravia sunt J. 36. c. & J. 42. e. quo improvisus gravior accederet J. 93. e. inimicitias cum illo exercebat C. 50. a. poenas C. 56. a. g. invidia apud plebem J. 32. a. quam g. casus in servitium ex regno foret J. 66. e. Vir. II, 5. e. gravis inquit *Isidor. Orig.* X. *pro* consilio *&* constantia *dictus, quia non levi motu dissilit sed fida constantiae gravitate (lege cum MS. fixa) consistit.* senectus VI, 3. a. belli *gravissumi* C. 44. a. omnis injuria gravitate tutior III, 9. d. graviter & iniquo animo maledicta tua paterer VI, 61. a. graviter *fers decessisse Flaccum.* Senec. Ep. 63. MS. *moleste* sed, *ab interprete est.* neque cuiquam mortalium injuriae suae parvae videntur: multi eas gravius aequo habuere C. 54. a. nitebantur, ne gravius in eum consuleretur J. 13. e. utrum gravius existumet *i. e.* majoris momenti J. 26. c.

Grege facto C. 51. a. & J. 62. a.

Gubernator. VI, 24. a. *usitatius de Navium praepositis. sed &* gubernare *catervas aetas sequior.* sic Modestus p. 367. ubi MS. B. P. omittit *nimirum bellicosos* & post loricas, addit *induebant*, omissa voce, *habeant.*

Gulae irritamenta J. 94. e. immensa VI, 63. c. fregere laqueo C. 64. c. perfregit catena *Tacit.* An. 6. 14.

Gurgitibus occultis sorbens naufragia VI, 18. a. liquido sub. g. *Claudian. R. P.* 116. 2. *MS.* vero *flumine.*

H.

H*abeam.* ut pericula consueta J. 87. c. vilia C. 16. a. caros J. 10. b. fortunas suas venales VI, 61. d. nomen imperii Regium C. 6. d. circum se catervas C. 14. a. quicquam pensi C. 24. a. C. 12. a. sancti J. 45. e. compertum C. 30. e. milites in stativis J. 48. d. exercitum inter hiberna J. 73. e. te custodem Resp. VI, 62. d. En habes virum dignum te J. 9. a. *Terent.* Eunuch. 5. 1. *Salvae sumus*, habemus *hominem ipsum.* pecuniae studium avaritia C. 11. a. *ipso rei cujus* studium habet, *intellectu contenta.* Quintilian. Instit. II, 18. dicere quod res habet C. 55. a. finis ab occidente B. J. 20. b. copiam Jugurthae J. 119. a. sitam libertatis curam J. 34. e. multa atque oportuna quo J. 109. e. optatius VI, 49. a. praesidia in uno III, 11. e. parentes (*subditos*) abunde J. 109. b. ita se mores C. 59. c. caedem fecisse in vos pro munimento J. 34. e. quantum importunitatis J. 36. a. quos additamenta factionis VI, 58. c. quarum haec documenta C. 9. a. multos ea causa advorsos C. 58. e. imagines J. 88. e. coquum pluris pretii quam villicum J. 90. a. incertum pudeat magis an p. J. 100. e. nihil apud animum meum carius J. 118. a. patriam &c. vilia VI, 3. b. omnia venalia C. 10. e. libertatem gloria cariorem VI, 59. a. lubidinem dominandi causam belli C. 2. c. ingenium in promtu C. 7. a. neque modum neque modestiam C. 11. b. honeste divitias C. 13. a. Imp. atque judicium summum domi militiaeque C. 30. e. prosperum Imp. VI, 55. e. pacem C. 32. a. corpus liberum C. 34. a. spem in avaritia nobilitatis J. 13. c. in sese J. 64. a. velle manifesta magis ex illo J. 38. d. eos quam maxime manifestos C. 42. e. pro, *teneo.* Celsus III, 18. fere vero *antiqui tales in tenebris* habebant. ordines J. 82. a. societatis magnam copiam conjungendae J. 85. d. prima quae &c. J. 86. a. consulta cum illo integra J. 116. a. famam meam post tuam dignitatem VI, 45. d. nihil causae ad impetrandum J. 15. a. cognitum quantum &c. VI, 45. c. haud occultum C. 24. e. omnia bona in spe C. 32. e. sese suspectum super scelere J. 74. e. ingentem multitudinem J. 115. e. ferociam animi C. 79. a. ea consilia de Repub. C. 61. d. quid consilii C. 48. a. in potestate J. 120. c. bonis initiis malos eventus C. 11. a. ea res falsum me J. 10. a. eos in magno bello J. 81. a. delectum Coss. C. 37. a. gerant *habeantque* suo modo imperia III, 10. a. agit atque h. cuncta animus J. 2. a. D. Im. in animo J. 26. a. atque ea modo in animo habere quibus H. per dolum caperetur J. 11. e. *praedium quum comparare cogitabis sic* in animo *habeto* uti ne *cupide emas.* Codex Greshamensis pro *quum.* reponit *quom* recte. in animis habetote non me ob scelus caesum VI, 6. c. negotia sua VI, 41. d. lubidinem in scortis C. 7. c. eum in amicis J. 91. a. satis animam retinere J. 35. e. *nostri vero qui* satis habuerunt *sine detrimento decedere.* Caesar III. B. C. &, *Tacitus* X. *Livius* II. *Dec.* V. quid reliqui praeterea C. 21. e. pro his luxuriam C. 60. c. habuit pro hostibus J. 3. e. *pro indigno* Livius I. U. C. *melius* mercede delinquere quam III, 7. e. dubium III, 8. a. *Plautus* Captiv. *an tu dubium* habebis *etiam sancte quum ego jurem tibi? Non* habuit dubium *quin procederent. Hirtius.* &, *Cicero* IV. *Acad.* pro, certo III, 16. a. Sermones C. 48. a. *habita* concione C. 23. a. oratione C. 44. a. in amicis J. 7. è. verbi hujuscemodi cum J. 9. e. Orat. luculentam C. 32. d. proelio intentos J. 99. c. ea tum cura maxime intentos habebat Rom. (*faciebat ut animum rebus suis sedulo advorterent.*) quorum vulgus usum I, 14. e. *myrobalano proximum* usum habent *Plin.* & *Cic.* Offic. II. parum haec facinora impune suscepisse J. 34. c. *templum violare* parum habuisse *nisi detexisset foede.* Livius:

bus, inquit, *concentu quodam excipientes ictum linguae, serieque structurae atque magnitudine, mutilantes, mollientesve*, aut hebetantes *verba* lib. VII. cap. 16. §. 15. *eodem sensu quo illud* Poëtae. *Et titubet blaeso subdola lingua sono.* exercitum numero hominum ampliorem, sed *hebetem* infirmumque J. 58. b. animum atque claudum VI, 43. a. *Tertullianus* Deum hebetem facit *Epicurus* 485. b. *hebescere* virtus C. 12. a.

Heu (in princip.) quam illa occulta civium funera VI, 37. a.

Hiavit humus multa IV, 12. a. *terra aestibus* hiat. *Columel.* V. ubi MS. Gresham. *circumfodi.*

Hibernaculis. exercitu in h. composito J. 110. b. *hiberna*, loca in urbibus & vicis. *sed in hoc loco confunduntur. ut & apud Livium* & *Tacitum.* ex hibernis in expeditionem evocat J. 41. a. accersiri jubet ex h. J. 66. c. *hiemabat* in provincia J. 43. e. i. e. *stationem hieme fecit.* Caesar I. B. G. *quae circum Aquileiam hiemabant.* Legionem cum qua hiemabat J. 71. c. hiemandi gratia collocat exercitum in provinciam J. 65. b.

Hiemalibus aquis paludem fecerat J. 41. e. dies *Columel.* II. 1. 19. locus *Plin.* 18. 7. *hieme* aspera J. 41. b. per hiemem fabricatae IV, 10. a. in castris egi III, 3. b. probibebat mari hiems IV, 6. a. & aestatem juxta pati J. 89. c.

Histrionum. ad ostentationem h. fabricatis scenis II, 7. e.

Homine claro VI, 33. e. foedum C. 19. d. & familiarem & omnibus necessitudinibus circumventum C. 22. e. nobilem, maxumis divitiis, summa potentia C. 49. d. adolescentem (*sic fere Comici*) J. 6. a. tam acceptum popularibus J. 7. a. ob morbos animo parum valido J. 69. d. magnis clarum J. 73. a. factiosum J. 79. d. veteris prosapiae J. 87. e. novum J. 88. a. (*quis nullae imagines*) *P. Rom. novis atque industriis libenter honores mandare Cic.* VI. *Verrin.* & *Liv.* IV. U. C. *Tacit.* III. 55. IV. 15. & noster J. 4. & J. 76. e. & C. 24. e. VI, 63. a. abundat C. I, 1. & 52. a. & C. 4. e. ignavissumi hom. fortissimi viri C. 12. e. non dignos honore honestatos C. 36. e. egentis, malis moribus, maxuma spe C. 38. c. militares C. 46. a. deliquere per ambitionem C. 60. b. nocentissumi, immani avaritia J. 34. e. per h. talis negotii artifices J. 39. d. callidos J. 42. a. nominis Latini J. 44. b. fideles J. 73. e. praeposteri J. 88. a. corrupti superbia J. 88. c. superbissumi J. 89. e. maxumi nominis I, 5. a. omnium ordinum corruptissumi I, 13. e. inertissumi VI, 48. a. Deos hominesque testamur C. 34. a. non minor vanitas inerat quam audacia C. 24. a. sibi, Patricio h. C. 32. e. potentiam quaerenti egentissumus quisque opportunissumus J. 91. e. privato. *de Sulla Marii quaestore dicitur* J. 118. a. strenuo VI, 52. a. cum h. armatis C. 29. a. & 28. e. diis hominibusque infestus C. 15. e. tanta vis hominis magis leniunda quam exagitanda C. 49. c. etiam tum vita *hominum* sine cupiditate agitabatur C. 2. a. genus agreste C. 6. a. ferum incultumque J. 82. a. proh D. atque h. fidem C. 21. a. studia accendit ad mandandum consulatum C. 24. e. numero expleverat legiones C. 65. a. quae genera J. 4. a. plena tuguria J. 50. c. nec quisquam hominum satis placebat J. 77. a. solus omnium post memoriam hominum I, 5. e. ut te neque hominum neque Deorum pudet I, 15. a. immanis vis VI, 19. e. importunissima genera VI, 48. e. mobile, infidum J. 96. e. quae saevitia, quaeve tempestates hominum nobilium sunt cum indignabuntur omnia funditus misceri. VI, 51. a. simultatem contemnit VI, 63. a. egregius C. 24. e. militaris C. 69. e. impiger J. 18. c. clarus & in senatu potens J. 19. a. inanis & superbiae regiae J. 68. e. flagitiosissumae VI, 62. a.

Honesta atque inhonesta omnia vendere mos erat C. 31. b. *Tacit.* An. 2. 38. & J. 34. c. *amicitia M. bona atque honesta* (*incorrupta*) nobis permansit J. 5. d. Declam. in Sallust. *quem ne amicum quidem suum satis* honestum *quisquam sibi ducit.* eodem sensu quo illa Cic. *amicitiae officiis diligenter sancteque servatis.* Et, in *Laelio prima lex est; ut neque rogemus res turpes, nec faciamus rogati.* omnia cum pretio honesta videntur J. 91. e. omnia retinendae dominationis I, 6. a. *subintelligitur* causa *perquam eleganter, &, alibi.* exercitum Reip. opprimundae. si vera & honesta flagitium superaverit III, 9. c. nominibus agitavere Remp. (*i. e. sub obtentu boni publici* &c.) C. 39. a. sub honesto patrum aut plebis nomine dominationes affectabant I, 3. a. supra *bonum atque* honestum perculsus (pro, *decoro*) J. 84. a. quibus per fraudem jus fuit *tuti, aut* eo magis *honesti* sunt J. 3. a. apud socios *clari* magis quam *honesti* J. 8. a. uti boni honestique vitam exigerent J. 90. c. quibus divitiae bono honestoque potiores erant J. 8. a. exitus J. 17. d. mortem VI, 3. a. *nullius h. rei egens* VI, 50. d. *exul patria, domo, solus atque omnium* honestarum *rerum egens* Tacit. 16. (rex) i. e. quae regem comitari & cohonestare debent J. 16. e. *honestissuma* suffragatione consulatus petebatur. J. 69. e. de uxore potuit honestius consuli J. 100. e. gloriam ingentem divitias honestas. hoc est, *mediocres* ut vel ex oppositione patet C. 7. e. & VI, 60. a. *honestum opponitur multitudini quia boni*

tuen-

tuentes nihil h. J. 96. b. clamorem & tumultum h. a tergo accepit J. 62. d. metum efficiebant J. 113. a. animo J. 110. a. cadavera C. *penult.* omnes rerum mutationes caedem, fugam, aliaque hoſtilia portendant J. 3. e. monumenta J. 16. e. faceret J. 115. a. ducant IV, 7. e. metus in bonis artibus civitatem retinebat J. 45. a. hoſtiliter. pleraque h. loca cum equitatu accedit J. 35. b.

Huc accedebat quod C. 11. b. munificentia animi J. 7. e. huc (de Vacca op.) praeſidium impoſuit J. 51. a. niti corporibus huc & illuc quaſi vitabundi aut jacientes tela agitare J. 64. b. libertatem rati *quia huc ire licet atque illuc* III, 11. e. Tacit. *exterruit Caecina* huc illuc *ferens arma* &, lib. IV. *cum ex uſu temporis* huc illuc *mearent* Cic. ad Attic. J. 180. *ne curſum* huc & illuc *deterrima via convertiſſe arma* IV, 7. a. omnes magna mediocrique ſapientia res huc vocat, quae quiſque optuma poteſt, uti dicat VI, 33. e. huccine beneficia tua evaſere? J. 15. a.

Hujuſcemodi alia fecerat ſtupra C. 15. a. orationem C. 20. a. verba locutus eſt C. 51. d. priuſquam hujuſcemodi rei initium expedio J. 5. a. quae hujuſcemodi verbis diſſeruit J. 32. e.

Humana atque divina promiſcua habere C. 12. a. quae contentio d. atque h. cuncta permiſcuit J. 5. a. VI, 54. a. hoſtibus tradita ſunt J. 34. c. penes paucos erant J. 35. e. quaeve h. ſuperant aut d. impolluta ſunt I, 6. e. arma quae ille advorſum d. atque h. omnia cepit I, 14. a. Plaut. *dedant ſe d. atque hum. omnia in arbitrium.* Amphit. Humanae res aequabilius ſe haberent C. 2. d. more h. cupidinis ignara viſundi J. 98. b. apud d. immortalis rerum humanarum cura oriatur J. 17. c. memorem ſe J. 42. e. humanas hoſtias I, 7. a. *corporis ſanguinem* in pateris circumtuliſſe C. 23. a. generis rector animus J. 12. a. ingenii vitio evenere diſſenſiones I, 1. e. per miſerias & incerta h. generis orare I, 23. b. facie veſtigii h. Sardinia II, 1. a. quid humani eveniſſet V, 2. a. vaſtus ab natura & humano cultu J. 52. e. animum per licentiam inſoleſcere C. 6. e. ingenii more J.

Humi depreſſus (locus) circiter 12. pedes C. 64. a. pabulum J. 21. a. requieſcere J. 89. d. arenam humo excitavit J. 81. c. vento agitari J. 57. a.

Humili loco VI, 9. a. *humillimus* quiſque in armis aut militia, nullius honeſtae rei egens VI, 50. a. h. infecta ſanguine J. 108. a. Croco ſparſa II, 7. hiavit multa IV, 12. a. generis humilitas favorem addiderat J. 76. a. arborum non plane occultati J. 53. e. per humilitatem obrutum eſt aquis (*ſpatium inter Italiam & S. medium*) VI, 12. b. cum humilimis joca & ſeria agere J. 101. a. *homines cum multis rebus* humiliores *& infirmiores ſint, hac re beſtiis praeſtare* Cicero de Invent. 1. 4. *ubi* MS. pro *infirm.* inferiores.

J.

Jacere aggerem J. 41. e. *fideliter* jacere *fundamenta oratori futuro* Quintil. I, 4. ubi *Sarisber.* pro, *ipſaſque eas*, legit, *eaſque ipſas.* & pro, *quae vel ſola omni*, quae ſola in omni. (a jacio) Lucilius lib. 26. *Aggere in* jaciendo, *ſi quo eſt vineis actis opus* J. 79. b. ut *hoſtibus tela in manus jaceret* VI, 47. a. in tecta ignes VI, 31. a. tela J. 64. e. Jug. inter alias res jacit, oportere quinquennii conſulta reſcindi J. 11. e. *Tacit.* 3. jacere *fortuitos primum ſermones multaſque nec dubias ſignificationes.* Sueton. in Nerone 37. *non mediocres terrores* Cic. ad Attic. 2. 38. *vera an vana* jaceret. Liv. VI, *U. C. vocem Claudii quam temulentus* jecerat. Tacit. *An.* 12.

Jactura fit de illis potiſſimum quia pretii minumi ſunt VI, 55. a. pudicitiae perdidiſti VI, 61. e.

Jam. ſed ego quae mente agitavi omnes jam antea diverſi audiſtis C. 7. b. & C. 30. e. & J. 50. a. pro, *hinc.* ſi paullulum modo nos languere viderint, jam omnes feroces aderunt C. 60. a. At illum jam antea Conſulatus ingens cupido exagitabat J. 67. a. antea jam infeſtus nobilitati J. 86. a. ignoſcite adoleſcentiae niſi iterum jam patriae bellum fecit C. 61. d. Jamjam frater (*in principio*) J. 17. c. AEn. IV. 75. Jam jam *nec maxima Juno. Nec Saturnius hoc oculis pater aſpicit aequis.* Neque minuebatur cupido quippe qui totum ejus regnum animo jam invaſerat J. 23. e. quintum jam mentem obſeſſus teneor J. 26. a. ratus frequentiam negotiatorum & commeatuum juvaturum exercitum & jam paratis rebus munimento fore J. 51. a. *Ante jam* docti equites non confertim neque in unum ſeſe recipiebant J. 54. e. poſtquam R. conſediſſe jam accepit J. 56. e. & jam egredientibus Rom. in porta pugnam facit J. 60. e. feſſos & jam abnuentes omnia J. 71. e. jam inde a principio belli J. 79. e. jam inde *a principiis gentis.* Liv. IV. B. Pun. *Plautus.* Cicero. Ter. uti ſaepe jam victo Jugurtha conſueverat J. 84. a. Jam (*in princip.*) illa quae ſocordia noſtra collecta ſunt I, 16. d. Cretenſes impugnati ſemel jam IV, 5. e. ſi in te ille animus eſt, qui jam a principio nobilitatis factionem diſturbavit VI, 46. e. ſaepe jam audivi, qui reges &c. VI, 52. e. Jam primum juventus ſimul ac belli patiens erat C. 7. a. & multa nefanda ſtupra fece-

fecerat C. 15. a. Jamque dies consumtus erat, cum tamen barbari nihil remittere J. 103. a. & J. 107. b. & J. 114. e. *in princip.*

Janua prohibiti. (foribus interpositis nempe) C. 29. a. vel a janua obsideret C. 44. b.

Ibant. qui quamquam acciti ibant, tamen placuit verba apud regem facere (*nam evocator negotium exponere debuit*) J. 108. e. praeceps C. 38. a. obviam J. 46. a. quos advorsum J. 107. e. quantis animis ierit in L. III, 9. a.

Ibi. de loco saepe. aut non ibi plus possit audacia ubi ad defendendum opes minores C. 59. e. & J. 55. a. ibi cum multa differerent J. 11. b. agmen paullisper constituit. Ibi (i. e. *quo tempore*) commutatis ordinibus instruxit &c. J. 53. e. sic Terent. And. ad *flammam accessit imprudentius satis cum periculo: ibi tum exanimatus P.* & in Hecyra *postquam videt paratas nec moram ullam, quin ducat, dari,* ibi *demum (pro tum demum) ita aegre tulit.* & *noster.* sin Numidae propius accessissent, ibi vero virtutem ostendere J. 62. b. dein exercitus ibi est locorum sciens J. 90. d. ibique, pro *in illis rebus.* Huic bella, caedes &c. grata, ibique juventutem suam exercuit C. 5. a. & C. 3. d. ad Remp. latus sum, ibique mihi multa advorsa fuere. in colloquium veniretur neque J. 120. a. intempesta nocte convocat ibique multa docet C. 28. d. in hostes incurrit *ibique* C. 70. e. in praetorium, ibique C. 8. d. in loca saltuosa, ibique J. 58. a. & 60. a. Id ibique & in omni Africa J. 94. d.

Ictu tragulae sauciatur II, 9. a. eorum qui in flumine ruebant necabantur II, 9. e. egressi ad faciliores ictus VI, 14. d.

Id. nomen Imp. id primum fuit C. 2. a. proinde quasi injuriam facere id demum esset imperio uti C. 12. e. *redundat.* simul id quod in tali re solet, alii portenta nunciabant C. 31. a. neque solum illis aliena mens erat, sed omnino cuncta plebes probabat. id adeo more suo videbatur facere, nam &c. C. 38. a. & C. 38. e. VI, 52. e. *& sic Declam. in Sallust.* lin. XI. Idque non temere (*post periodum*) VI, 45. e. *quod apud Sallustium non invenitur.* ad id loci venere C. 46. a. Imperium sine mora habiturum. id adeo mature posse. (*omittit copulam, ut supra* C. 38. e.) J. 69. e. caeterum suane an M. virtute periret. id modo agitari (*redund. ut supra*) J. 73. e. &, nam callidus id modo festinabat Bocchi pacem imminuere J. 83. e. Capsenses una modo jugi aqua, caetera pluvia utebantur. Id ibique & in omni Africa eo facilius tolerabatur J. 94. e. Atque id jure, ut & VI, 39. a. & VI, 41. e. omnia potius quam semet, visendum efficere, id est &c. VI, 42. e. ubi bonum publicum etiam privatim usui est: id vero dubitare aggredi, socordiae duco VI, 51. b. saepe jam audivi qui reges &c. *post periodum ut Sallustio solenne est*, id adeo haud mirandum VI, 52. e. Nunc vero non id agitur bonisne an malis moribus vivamus C. 58. e. impune quaelibet facere id est regem esse J. 36. e. ante id tempus J. 47. e. ratus id quod res monebat J. 51. a. quod negotium poscebat J. 60. a.

Idem. nobis carus est ut idem SPQR sit summa ope nitemur J. 9. a. egomet in agmine, in proelio consultor idem, & socius periculi vobiscum adeo J. 90. e.

Idonea utris & alia aquae idonea portari (*capacia*) J. 78. a. *rarius occurrit.* idoneum oppon. non *idoneo* C. 55. e. locis ex copia maxume idoneis vineas agere J. 79. a. (*ex locis in ea regione maxume idoneis*) rebus C. 40. e. eorum quos idoneos ducebat consilium habuit J. 66. c. insidiae per saltus id. positae III, 11. e. quod ubique apud socios, aut hostis idoneum (*imitatione dignum*) videbatur cum summo studio domi exsequebantur C. 57. a. quoniam nos tanti viri res admonuit, idoneum visum est de-dicere J. 100. a.

Igitur, *ex quo genere* (Soloecismorum) *an sit* igitur, *in initio sermonis positum*, *dubitari potest*, inquit Stephanus, *at vero*, *initio clausulae apud Sallustium in C. vicies occurrit*, secundo vero loco, *semel tantum. in Jug.* 52. *vicibus* in 2do *semel.* in fr. vero 8. & *secundo loco* 6. initio *etiam apud* Plautum in Mercat. II, 3. 20. Capt. IV, 2. 91. Bacchid. V, 1. 22. Mil. III, 1. 169. Stich. I, 3. 49. Terent.

Ignara lingua commercia prohibebant J. 21. c. (ignota) *sic*, Tacit. II. 13. *per occulta & vigilibus* ignara. *Et* Hist. III. 74. *regio hostibus* ignara J. 56. d. *more humanae cupidinis* ignara *visundi* J. 98. a. Agell. 8. 12. & *Dictys* II, 37. *inde Nonius*, ignarum, *quod nesciat cura ut sit incognitum. ex quibus verbis veram lectionem depromsit* Mercerus, *quod nesciantur*, *aut sit incognitum.* Virg. X. 706. ignarum *Laurens habet ora Mimanta. quamvis aliter Pierius. Interpres*, *per* ignorantem se tali loco moriturum, *inscite vertit.* credo quia *Rhetus & Abaris* ignari *dicantur*, *sed dispar ratio nam somno sepulti erant.* Eclog. 9. *Rara per* ignaros *errent animalia montes.* Sic enim Codex Romanus. Ovid. VII. Met. VI. 404. *Jamque aderat Theseus*, *proles* ignara *parenti. ignarus & incautus* παθητικῶς *accipi probat* Muretus II. v. Lect. 11. Apulejum *sic locutum censet* Sciop. *in suspect. Lect.* lib. IV. Epist. 12. *e contra*, ignotus *pro* ignarus, Naevius Lycurgo: *ignotae iteris sumus tute scis.* Cicero: *atqui illi artifices corporis simulachra* ignotis *faciebant.* Plaut. Menaechm.

II.

II, 2. 19. qui mihi molestus homini ignoto es. ignari laboris militiae VI, 57. a. ejus consilii non ig. (inter conjuratos) C. 17. e. nominis Romani J. 82. a. loci J. 12. e. belli J. 30. e. hostium J. 53. d.

Ignavi atque boni fama impari J. 61. e. sic ignavus miles ac timidus *Liv.* v. U. C. in victoria ignavis gloriari licet advorsae res etiam *bonos* detrectant J. 57. a. bonis & malis strenuis & ignavis VI, 57. e. bonus, ignavus C. 11. a ignavissumi & *fortiss. oppon.* C. 12. e. ex ignavo strenuum C. 67. a. boni malique primi imbelles J. 71. a. impigrae linguae, animi ignavi III, 9. e. neque ultra concionis locum memores libertatis. Donato *ignavus* est *qui non est perseverans.* Cethegus semper quaerebatur de ignavia sociorum C. 44. e. socordia atque ignavia C. 59. e. me merito magis quam ignavia judicium animi mei mutavisse J. 4. a. ubi tete soc. atque ignaviae tradideris C. 60. e. adjumenta sustulisse J. 49. a. neque per ignaviam, aut vana ingenia, incerta pro certis captarem C. 20. a. per luxum atque ig. aetatem agunt J. 2. d. metum a scelere suo ad ignaviam vestram transtulere J. 34. e. per ig. & superbiam J. 87. a. neu nomina rerum ad ignaviam mutantes, otium pro servitio appelletis III, 9. b. pejor an ignavior I, 12. e. *huc respexit* Tacit. An. III. 35. *frustra nostram* ignaviam *alia ad vocabula* transferri.

Igni magis quam praeda ager vastabatur J. 59. d. domum & semet igni corrumpunt J. 79. d. & J. 97. a. & J. 97. e. vastare I, 10. b. crebris ignibus factis J. 103. e.

Ignobilitatem. multaque ejus ductu curata, primo per ig. deinde per invidiam scriptorum celebrata sunt VI, 11. c.

Ignorantiam. per ign. regis occisus VI, 24. e.

Ignorantis res claudit III, 11. e.

Ignoratus nocturnis & aviis itineribus J. 58. e. Tacit. An. 20. *nisi servili habitu per tenebras* ignoratus *evasisset.* & alibi. & Horat. *ars* ignorata, de Arte. ignorati *uteri triste experimentum.* Plin. Ep. 164.

Ignoscere (accepta injuria) quam persequi malebant C. 9. e. adolescentiae Cethegi C. 61. c.

Ignota multis largitio J. 111. e. quid ego plura quasi de ignotis memorem VI, 54. c. ig. atque horribili sonitu repente exciti J. 104. e. *verba obscuriora & ignotiora Quintil.* VII, 4. 9.

Iidem. sequitur, *illi.* Ad quae te illi iidem hortantur VI, 37. a. nunquam alibi nocentissumi iidemque superbissumi J. 34. e.

Iisdem temporibus Lentulus (*in principio*) C. 40. e. & C. 43. a.

Ilicet. ubi formido ea mentibus decessit, ilicet ea, quae secundae res amant, incessere C. 45. a.

Illa. geminatur ob vehementiam. en illa, illa, quam saepe optastis libertas C. 21. e. eadem illa movebat C. 32. b. & C. 66. a. & 68. b. & haec & illa J. 26. e. illa quam haec J. 35. e. nam illa quidem piget dicere, his annis 15. quam ludibrio fueritis &c. (*initio clausule*) illa & alia talia J. 44. 2.

Illectos ad proditionem J. 51. e.

Illuc. huc ire licet atque illuc III, 11. c. ex aliena libidine huc atque illuc fluctuantes VI, 57. a.

Illud. tantum il. vereor ne quis J. 17. a.

Illustres familias VI, 48. c. omnia illustria magis, magisque in aperto sint J. 5. a. *Cic. Lentulo. haec vides quanto expressiora quantoque* illustriora *futura sunt.* Columel. *balnearia usque in vesperum* illustria *Lib.* I. amplior illustriorque in civitate locus VI, 56. b.

Imagines. scilicet quia imag. non habeo J. 88. e. & 89. c. veteris prosapiae ac multarum imag. J. 87. e. Valer. III, 41. *generosissimarum* imaginum *foetus.* ubi MS. pro, devoluti, *revolutum*, pro, *ut primum*, ac prius *& sic Ascens.* denique om. *foetus.*

Imbecilla aetas ambitione tenebatur C. 3. c. firmum regnum & imbecillum opp. J. 10. c.

Imbelles strenuis op. J. 71. a. quietus imb. placidus ingenio J. 23. a. exercitus iners imb. J. 48. a.

Imitari quam invidere bonis C. 57. a. Graeciae morem C. 57. a. *Manlius eras cum Senones praecipites agebas postquam mutari* (MS. B. Pub. & Ascens.) imitari *coepisti unus factus est ex Senonibus* Valer. VI, 3. 1.

Immane quantum animi exarsere III, 10. a. dictu VI, 35. d. eorum animum flexit VI, 48. e. *oppon.* mansueto *a Cicerone* I. de Invent. immanis *animo* Ovid. VIII. Metam. 117. avaritia J. 34. e. *quaestus* Cicero 5. Philip. hominum vis VI, 20. a. *bellua avaritia* VI, 54. a. pravissumeque per sceleris *immanitatem* tutus furit I, 5. e. immaturo tibi vita crepta est J. 17. d. *filius* immaturus *obit* Horat. 2. Serm. Sat. 8. &, *iter* im. *mortis* Propert. III, Eleg. 7.

Immensa gula VI, 63. b. in immensum pertinens collis J. 52. c. immensum editus (mons saxeus) J. 97. d. aucto mari III, 5. a. immensus *est Deus* inquit *Isidor.* VII. 1. *quia cuncta concludit, sed omnia intra ejus omnip. coarctantur sic* Vulcanii *&* Breuli *Edd. supple ex MSS.* B. *Pub. Pembr. & Coll. Trin.* concludit, ipse a nullo *concluditur* sed &c. paulo *superius immortalis sicut de eo scriptum est qui solus habet im. quia in ejus natura nulla est commutatio. pessime cohaerent ista. tu insere cum* 3. *Codd. MSS.* incommutabilis *quia. ac MS. Coll. Trin. paula variatione. quia incom. in ejus.*

habent J. 36. a. vide *inter* imp. *tuam ſenatuſque bonitatem quid interſit* Cic. Verrin. locus machinationibus J. 97. e.

Importuoſum mare J. 20. b. Plin. Ep. lib. VI, 117. Liv. Tacit.

Impotens & nimius animi 4. 1. c.

Improbi oris I, 1. a. *Terent.* improbior ſit malus J. 36. e. patibulo improbo IV, 13. a inteſtabiliſque J. 71. d.

Imprudens atque inſons quae &c. VI, 51. a. imprudens religionis (*ignarus*) *Dictys* I, 19.

Impudentem. largitionem famoſam impudentemque J. 18. e.

Impudicus quicumque, adulter &c. C. 14. a. *qui agit ſic dicitur non qui patitur apud auctores idoneos*, inquit *Lipſius*, ad Valer. VII, 1. & *Cicero* de Orat. 132. Et adverſus & averſus impudicus es. *ibi MS. Cod. pro*, *impudicitiae habet*, *impatientiae.* ut alter Lipſii.

Impugnati ſemel Cretenſes neque finem niſi excidio habituri IV, 56. pro, *fuſi fugatique.* quo ſenſu *Plin.* 26. 12. *impugnatur* (*morbus*) Centaureo majore, & 5. 24. hunc illi *impugnatus* curſum Taurus aufert.

Impulſu, cujus deditionem inceperat J. 73. a.

Impune accepiſſe injuriam J. 35. e. facinora ſuſcepiſſe talia J. 34. b. feciſſe VI, 64. a. impunitatem ejus rei C. 31. b. & J. 65. e.

In maxumo imperio maximam gloriam putare C. 2. a. poſtquam in una moenia convenere C. 6. a. in ſuppliciis deorum magnifici C. 9. a. in propatulo habere pudicitiam C. 13. b. quas profundant in extruendo mari C. 21. a. in oculis ſita ſunt divitiae &c. C. 21. b. in his erat Sempronia C. 26. a. ut omnia bona in ſpe haberet C. 32. e. in exilium proficiſci C. 35. a. in novo conſilio non ſtatui defenſionem parare C. 36. a. quo plebem in magiſtratu placidius tractarent C. 40. a. diu in incertum habuere quidnam conſilii caperent C. 41. d. in liberis cuſtodiis habeantur C. 48. e. in uſu quotidiano & cultu corporis erant omnes copiae C. 49. a. exercitatos in audaciam C. 51. a. in hominibus impiis, ſceleris eorum obliti de poena differunt C. 54. b. ſint miſericordes in furibus aerarii C. 59. d. quamobrem non addidiſti in ſententiam uti C. 55. a. hoc in M. Tullio neque his temporibus vereor C. 56. e. multa verba in hoc ordine feci C. 58. e. in fuga ſalutem ſperare C. 68. d. & C. 71. a ſtudia Numidarum in Jugurtham accenſa J. 6. e. ſi permanere vellet in ſuis artibus J. 8. e. in agmine adeſſe J. 101. a. pro, *ad agmen. aditum in ſcena Mimis dando* Valer. II, 6. 7. Vulgg. *Scenam.* at *Sariſberienſis*, *MS. B. Pub. Aſcenſiana*, *ſcena.* Verum eſſe quod Appius ait &c. atque *in te* maxume VI, 32. a. ſe in victoria licentius futuros VI, 40. a. ſocios in pace firma conſtitues VI, 40. a. in coloniis conſtituas VI. 51. a. in labore &c. exercitando VI, 42. e. in civitate ſeceſſio fuit VI, 50. a. in magna copia rerum alii aliud iter oſtendit C. 2. d. in cupiditatibus ardens C 5. b.

Inaequalis militia cum alii triginta pars nullum ſtipendium faciet VI, 43. b.

Inanis homo & ſuperbiae regiae imperio nimis gaudere J. 68. e. i. e. vanus, φίλαυτος, *qui laudes ſuas libenter audit.* Cicero in Bruto. *Nihil eſt in me* inane, *ſed tamen omnium ordinum conſenſus gratiarum actio gratulatioque me commovet.* & III. Tuſcul. *in ſumma* inanitate *verſatur.* Cultoribus inſula VI, 7. a *ſic*, inanis *aliqua re utili.* apud Ciceronem ad Attic.

Incautos agros invaſit VI, 19. a.

Incedere paullatim cohortes jubet C. 70. a. munito agmine J. 50. e. quadrato J. 105. a. acrius in perculſos Romanos J. 107. d. cum ſignis frequentes J. 49. e. quare tanto agmine atque animis incedit I, 10. non pudet aut poenitet, ſed incedunt per ora veſtra magnifice J. 34. d. *incedere eſt, ingredi compoſite aut cum pompa.* Seneca ad Lucil. *Tenero ac molli paſſu ſuſpendimus gradum nec ambulamus ſed* incedimus.

Incendebant juventutem ad facinora C. 13. a. pollicitando C. 39. a. patriam C. 60. c. amplius morando J. 27. e. *incendia* parare C. 28. e. & 33. e. fieri C. 53. e. inſtaurare I. 16. a. meum ruina extinguam C. 32. e. crudele, immoderatum, ab *incenſo* Capitolio 20. C. 48. e. odio *incenſus* C. 50. e.

Inceperat deditionem J. 73. a. a quo incepto ſtudioque C. 46. e. incepta patrare ſaepe ab in. retinere J. 60. a. belli optumiſſimam J. 82. e. occulto J. 96. a. ad in redeo J. 4. e. fruſtra erat nullum J. 7. e. perficere J. 11. e. contra in. ſuum veniſſe J. 27. b.

Incerta pro ſpe certa praemia C. 42. a. per miſerias & incerta humani generis orare I, 23. a. vectigalia bellis incerta i. e. *propter bella*, *vel graſſante bello* VI, 4. e. incertas domos habere ſubegit inertia atque inopia VI, 50. e. ſedibus vagabantur C. 6. a. navibus incertis onere turrium VI, 20. a. nimio ſimul & incerto onere deprimebantur I, 21. a. eo ſenſu quo, *incerta loca quae a* Tacito *opponuntur ſolidis* I, 70. *& apud* Hegeſip. *Qui ubi* vacillantibus *alveis videbant mare irrumpere* III, 20. proelio ludificati J. 54. e. vultu, pavens J. 114. a. lumine 4. 11. a. in incertum habuere C. 42. a. varius incertuſque agitabatur J. 77. b.

Inceſſerat tanta cupido gloriae C. 7. b. *ingruere*, *aggredi*, *evenire.* caeterique cultus non minor libido C. 13. a. timor C. 32. a. laſcivia atque ſuperbia J. 45. a. *fames* Columel. 9. 14. Greſ-

ham.

C. 1. d. egregia facinora J. 2. a. sollertia J. 7. e. libertate J. 32. a. mobilitate J. 93. e. altitudo ad simulanda negotia J. 100. e. ob multa bona ingenii carus &c. J. 116. a. vitio I, 1. e. tui erit probare quae vera &c. VI, 49. e. malo pravoque C. 5. a. quantum ingenio possem C. 63. a. negotia quae ingenio exercentur J. 4. a. pro, *natura cuique insita.* multo maxume validus J. 6. a. impigro atque acri J. 7. a. placidus J. 23. a. avido J. 27. e. mobili J. 50. a. pro ingenio quisque, pars eminus glande &c. J. 61. e. opera aut ingenio suo opus esse J. 74. b. muliebri I, 7. e. Ennius, *animum geritis muliebrem.* Cic. *muliebre bellum. pro Coelio.* Plautus Milite, *muliebris fides.* validus I, 18. a. loci III. 13. a. Gell. I, 9. *de oris & vultus* ingenio. & sic MS. Pembr. insulas suopte ingenio alimenta mortalibus gignere VI, 1. a. *ingenium soli* Plin. 14. 1. *lactis* Gell. 12. 1. & *sic Pembr. Cod.* servili VI, 31. a. callidus VI, 54. e. validum sapientia C. 6. e. vultum quam ing. bonum C. 10. e. virile C. 21. a. haud absurdum C. 26. e. ubi intenderis C. 52. a. vires tempus defluxere J. 1. e. inter artis bonas integrum ing. brevi adolevit J. 67. a. bonum i. est. *morigerum* J. 84. e. avorsum paci flectere J. 108. e. quibus peritia & verum ingenium I, 23. e. exercui ad malefaciendum VI, 3. e. versutum loquax callidum VI, 55. a. in promtu habere C. 6. e.

Ingenita sanctitas regii nominis VI, 16. e. *ingenitum corpori virus exitiale serpentibus.* Plin. 7. 2. 5. *nobilitatis* Ovid. ad Pison. Senec. ep. 11. infixum & ingenitum.

Ingens aes alienum per omnes terras C. 16. a. cura 47. a. laetitia ibid. clamor J. 61. a. animus belli ingens (i. e. *militiae ut oppon. domi* J. 67. a. sic Vellejus 1. *modicus virium.* Tacit. An. 1. *foemina ingens animi. sic trepidus, refertus, completus, vacuus.* metus J. 96. e. virium atque animi III, 13. a. gloriam divitias honestas C. 7. e. virum J. 69. e. animum VI, 56. e. populi 10. a. labores multi, ingentes VI, 5. e. virtute C. 62. e. cum periculo J. 97. e. animo J. 100. e. cum dignitate dedistis VI, 3. e. sumtus C. 25. a. solitudines J. 94. a. *ingenuo* corpori VI, 5. a. civis C. 71. b. *sic etiam* Seneca. Ep. 9.

Ingredientem eadem J. 46. a. (*aggredientem*) acriter ingressus Numidiam J. 30. e. magistratum J. 47. a. prava via 6. 39. d.

Inhonesta. quibus omnia honesta atque inhonesta vendere mos erat C. 31. a. J. 34. e. & perniciosa lubido tenet J. 3. e. vitam atque miseram C. 20. e. inhonestissuma quae honeste nominari nequeunt VI, 54. e.

Inimicis obnoxiis exsurgit J. 33. e. inimicitias exercere C. 54. e. Seneca. *habere amicum vult si ob nihil aliud. ut* exerceat *amicitiam* Ep. 9. caeduntur inter potentium inimicitias III, 12. a. suscepi maxumas pro Rep. 6. 3. e. non ex re sed ex commodo aestumare C. 10. e. factioni resistere nequiverit C. 35. a. arma disjecit VI, 46. e.

Iniquitatem. propter iniq. loci J. 97. e. graviter & *iniquo* animo VI, 61. a.

Initiis bonis malos eventus habuere C. 11. a. omnia mala exempla ex bonis initiis orta sunt C. 55. e. *Cic.* cum praep. *in.* de Orat. 60. in *initio accusationis exanimatus sum.* & *sine praep.* pro Rosc. *Iste qui initio proditor fuit.* MS. B. P. pro *igitur initio*, habet *igitur in initio* C. 2. a. male. *nam Sallust. vicies utitur hac loquendi forma*, & semper sine *in.* priusquam hujuscemodi rei initium expedio J. 5. a.

Injuria accepta, ignoscere quam persequi malebant C. 9. e. ab injuria tuta forent corpora nostra C. 34. a. aut metus te subegit C. 55. a. vos in mea injuria despecti estis J. 15. b. si defessus malis injuriae concessissem J. 17. e. uti quisque locupletissumus & injuria validior I, 3. e. omnis gravitate tutior III, 9. d. licentiam eripiebant C. 12. e. ne quis divitiarum magis quam injuriae bellum inceptum diceret C. 52. e. *passive.* neque cuiquam injuriae suae parvae videntur C. 54. a. jus atque injurias omnes, curae esse decet P. Rom. J. 16. e. opportunus J. 23. a. quasi injuriam facere id demum esset imperio uti C. 13. a. eo animum suum injuriam minus tolerare J. 25. b. bono vinci satius est quam, malo more injuriam vincere J. 46. a. per injuriam malunt quam optumo jure libere agere I, 5. a. solvere aut mori per virtutem 17. a. sic, solvere *morte servitium* Dictys Cretensis V, 16. 214. remittere non audere III, 11. a. per suam injuriam tibi inimici VI, 34. a. & 43. c. VI. tuasne persequar J. 17. d. manu vindicaturum J. 23. d. uti contra injurias armati eatis J. 24. a. contumeliisque concitatus C. 36. a.

Injusta imperia non perferunt J. 34. d. militia 6. 43. b. ut, *injusto tempore* Valer. ex MS. Cant. II, 7. 14. *edd. angusto, uti &* Lucanus, *tempore angusto* &, injustum, *eo sensu quo* Virg. Injusta *sub fasce.*

Innocente. cum In. abstinentia certabat C. 63. e. factio noxiorum quam innocentes tutius agit III, 7. b. pro malivolentia duci coepit innocentia C. 12. a.

Inopia rei familiaris C. 5. b. atque mali mores stimulabant C. 18. a. quod inopia (*ex*, subintell.) minus largiri poterat C. 24. a. atque luxuria praeceps abierat C. 26. e. urgebatur J. 45. e. ex inopia quod optumum videbatur, consilium ca-

intenta fuerit J. 44. d. mala I, 14. d. domi militiaeque *intenti* C. 6. b. paratique C. 28. d. infensi intentique sine tumultu manent J. 61. a. instructi int. J. 57. b. eo intentior ad victoriam niti J. 59. b. intento atque infesto exercitu J. 50. b. servilibus officiis C. 4. a. senatus nihil sane intentus C. 17. a. negotiis amicorum C. 63. a. Dictys 2. 4. *acies* intenta *proelio.*

Intentus. prorsus in. cuncta parare J. 25. c. & J. 32. e. propere sequi J. 96. e. *festinat cornu* Claudian R. Pr. 206. MSS. Codd. quibus usus sum, *telo.* pro, *cornu.*

Inter tanta vitia ambitione tenebatur C. 3. 6. gloriae certamen inter ipsos erat C. 7. e. quo inter se magis fidi forent C. 23. a. inter haec parata atque decreta C. 44. e. planities erat inter sinistros montis C. 69. a. quod difficillumum inter mortalis est J. 10. a. inter se permixti J. 20. e. tanta temperantia inter ambitionem, saevitiamque moderatum J. 49. a. postquam haud procul inter se erant J. 57. e. haud longe inter se castra faciebant J. 59. d. pro *invicem. nam tantundem valet*, inter se *apud hunc auctorem* inter artis bonas adolevit J. 67. a. epulas J. 70. e. inter hiberna Romanorum exercitum habebat J. 73. b. ea res eos in magno diuturnoque bello inter se habuit J. 81. a. quo in loco inter se obvii fuissent ibid. inter ingentis solitudinis J. 94. a. caeteram planitiem mons saxeus J. 97. b. vineas administrare J. 97. e. propinquos inter se colles occupat J. 103. a. omnia qua visus erat, constrata telis, cadaveribus & inter ea humus infecta sanguine J. 108. a. caeduntur inter potentium inimicitias III, 12. a. inter se propinquas insulas VI, 1. a. interea, *apud Poëtas & Sallust. eodem tempore.* Serv. ad AEn. X, 1543. inter se amant. *Cic. sesquipede* inter se *distantes* MS. om. *sesquipede* Colum. V, 6.

Interfecisset dolis J. 6. e. per summum scelus VI, 36. e. lubidinose C. 56. a.

Interim. strepitu & tumultu omnia miscere: cum interim &c. J. 12. e. de foedere consulebat & tamen interim scribere supplementum exercitui J. 43. a. Tamen interim (*in princip.*) J. 58. a.

Internuntius J. 117. e. sanctus vir ibid.

Interponit fidem suam J. 37. e. sic, *moram int.* Valer. 64. ubi *Hack. ed. omittit. Virga solum quo insistebat* denotavit. MS. *denotatum. interposita* fide publica J. 37. a.

Interrogati legibus ambitus C. 18. a. & C. 32. b. de itinere C. 47. e.

Intervalla. per int. corpore aucto remeare II, 3. a. circiter duum millium intervallo J. 114. e. quod Valentiam parvo intervallo praeterfluit II, 2. a.

Intervenisse foedus praeterea J. 119. a.

Intestabilis. impius int. J. 71. b.

Intestina bella C. 5. a. *oppon. externo* a Tacito An. 16. 23. *ut ab externis rumoribus* intestinum *scelus obscuraretur.*

Intoleranda atque foeda viris C. 68. d. audacia, scelere, atque superbia sese efferens J. 15. e. bellua avaritia VI, 54. a. imperium ex justissumo atque opt. crudele intolerandumque factum C. 10. e.

Intra. intra legitimos dies profiteri C. 18. a. Oceanum magis Persae J. 21. a.

Introrsus prima. Asiae B. est VI. 16. a. *Pontum* Tacit. H. 2. 81.

Intutam Remp. quousque patiemini I, 15. b. Livius, *castra Gallorum* intuta, *neglectaque ab omni parte.* intutum *est scribere stylo* Plin. 37. 14. amicitia II, 42. obsidio h. I. 68. intuta *moenium* Tacit.

Invadendarum terrarum causa VI, 26. d. invadere, polluere & vastare omnia J. 45. e. ne popularis metus invaderet parendi sibi J. 39. e. & J. 13. a. & J. 114. e. *sic invaditur* undique simul ex insidiis J. 121. e. pariter acre 4. 11. a. hunc lubido maxima Reip. capiundae C. 5. a. vis morbis (sceleris) atque uti tabes plerosque civium animos C. 38. a. Cic. III. offic. 43. *pestis hominum vitam:* regnum animo jam J. 23. e. invaserat in animo Florus. J. 37. a. in fortunas alicujus *Cicero* II. *Phil.* 75. *in oculos* Plaut. Asin. cupido ejus potiundi J. 94. b. pro aequitate &c. superbia invasere C. 2. c. Varro apud Nonium *tanta porro* invasit *cupiditas bonorum plerisque.* pro, *incesserat.* Plaut. Liv. Cic. Cic. & noster J. 26. a. & VI, 52. d. animos torpedo atque socordia VI. 57. a.

Invenit dignum moribus factisque exitum vitae C. 61. e. pro, acquiro gloriam ex culpa J. 99. e. ex quo illi gloria opesque inventae J. 73. a. sic Terent. *Utinam tam aliquid* invenire *facile possis quam hoc peribit. vid. ibi* Donatum. & sic Tacitus, Plin. Cic. *aliique innumeri.*

Invicti ab hostibus J. 35. e. animum gerebat advorsum divitias J. 47. e. imperium vetustate tabescere VI, 59. a.

Invideant labori, periculis etiam meis J. 88. b. virtuti vestrae fortuna C. 68. d. magis aemuli bonorum quam *invidi* VI, 54. b. *invidia* dicta putant C. 3. d. vexabat C. 4. a. fatigat VI, 60. d. ex opulentia orta est C. 6. a. pleraque nobilitas invidia aestuabat C. 24. e. ex maxuma invidia in gratiam & favorem J. venire J. 13. e. in invidia res erat J. 27. a. Cic. ad Attic. II, 24. *Non enim poterimus ulla esse in invidia spoliati opibus* &c. quam sententiam alibi exprimit per, *habet haec res invidiam.* dilapsa J. 29. a. gravis apud plebem J. 32. a. ex partium

que *suum totam coëgit gentem. in* jure *dicimus cum de* Praetore, *in* judicio *quum de judice privatarum litium verba facimus.* Plaut. Men. *seu ad populum, seu in jure, seu apud judicem.* Cic. *Leges, jura,* judicia, *suffragia & alibi* juris & judiciorum aequitate. Pro Quir. *In provincia jus dicebatur & Romae* judicia *dabantur.* & jura sibimet extorquerent I, 19. e. (i. e. *judicandi potestas*) tradita sunt tribus ordinibus VI, 47. e. prima classis quonam mittenda putem VI, 58. e. cum legis Plautiae judicia domi faciebas VI, 62. e. convicti C. 14. a. terrere caeteros C. 40. c. oppugnatus in judicio repetundarum C. 50. a. more magis quam judicio secuti VI, 34. a. timentes pro factis C. 14. a. animi mei mutavisse J. 4. b. fugerat de Massivae caede J. 65. e. de magistratu facile sit populi judicium VI, 53. d. jus, judiciumque omnium rerum penes se I, 10. b.

Jugi aqua J. 94. e. sic *Plaut. Horat.* aliique.

Jumenta levari sarcinis J. 78. a.

Jura populi defendere C. 39. e. Trib. Pl. alia sibi jura paravit I, 2. e. parandi juris & majestatis constituendae gratia J. 35. a. paratum a Sulla III, 7. a. & judicia sibimet extorquerent (*populo scil.*) I, 9. e. belli rescindi I, 14. e. restituit tribunis III, 8. a. si ab jure gentium sese prohibuerit J. 25. c. magis ex aequo bonoque reus quam ex jure gentium J. 39. e. aequo & modesto agitatum I, 2. b. optumo libere agere I, 5. a. exsutus I, 6. e. gentium res repeto III, 10. a. jus bonumque apud eos non legibus magis quam natura valebat C. 9. a. contra jus fasque C. 15. a. in paucorum potentium jus atque ditionem concessit C. 20. d. sine populi jussu nullius earum rerum Consuli jus est C. 31. a. libertatis imminutum C. 38. e. jus & imperium penes vos esse J. 14. a. jus judiciumque omnium rerum penes se I, 10. a. amplificatum VI, 50. a.

Jurgia exercebant cum hostibus C. 9. a. trahendo tempus jurgiis atrocitatem facti leniebant J. 29. a. jurgio lacessitus C. 32. b.

Jusjurandum. adigeret ad jusjur. C. 23. a. ab Lentulo postulant C. 45. a.

Jussa efficiunt J. 26. a. pro aliis toleratis III, 9. e. nautarum impediebant VI, 13. a. rogationem jussit plebes J. 44. e. jussis vestris obediens erit J. 35. a. nullus hostis erat nisi quem vos jussissetis J. 15. e. ei provinciam populus jussit J. 86. a. Id modo excepere patres ne postea eosdem Tribunos juberent. *vide* Festum. in V.

Justa postquam illi fecerant more regio J. 11. a. *justos* dominos volunt IV, 8. a. (*i. e. veros.*) sic apud R. Rust. Scriptores *justum opus.* Stat. Theb. I, 643. *sacras ita vocibus asperat iras.* MS. *vero pro*, sacras, *justas.* sed, *alio sensu quam hoc in loco apud Sallustium.* justos & egregios agere Æthiopas cultu Persarum VI, 23. a.

Juvantibus diis J. 90. e. bene juv. diis I, 10. e. quod juvat quod carum aestumant J. 99. a. commeatu juvaturum exercitum J. 51. a.

Juxta. eorum vitam mortemque juxta aestumo C. 2. d. (i. e. *tantidem*) Reip. juxta ac sibi consuluisse C. 38. e. suae hostiumque vitae juxta pepercerant C. 71. a. juxta bonos & malos lubidinose interficere C. 56. a. hiemem & aestatem juxta pati J. 89. e. carus J. 93. a. juxta mecum omnes intelligitis C. 68. a. juxta ac si hostes adessent J. 49. e. petenti uti sellam juxta poneret J. 69. a. meque vosque in omnibus rebus juxta geram J. 90. e. literis graecis atque latinis juxta, atque doctissime eruditus J. 100. a. illi certamini conscii inter se juxta seditionem erant VI, 31. d. amicos procul juxtaque sitos IV, 7. e.

L.

L*abefactatis* rebus secundis I, 10. a.

Laborandum visum est de summa consilii VI, 58. e. magis id laborare ut &c. J. 101. a. pro *labore* desidia C. 2. d. labore & aestu languidis J. 55. a. in labore exercitando VI, 42. e. per laborem usu militiam discebat C. 7. a. multum suscipere J. 16. a. & III, 2. a. cum honoribus capessebant I, 6. a. spe otii sustentant VI, 40. a. omnis & victorias confirmaturum J. 53. b. reliquos pro praeda fore J. 58. a. multi ingentes labores insunt imperio summo VI, 6. d. inter labores militiae VI, 46. a. urbanum otium ingrato labori praetulerat C. 38. e. utili meo nomen inertiae imponant J. 4. a. plurimis meis quaesivi J. 89. b. multis consumtis J. 98. a. meis tuti IV, 5. d. corpus in laboribus habui VI, 55. e. fructu privatus C. 36. a. patiens J. 48. a. ignari VI, 57. a. labos insolitus C. 7. a. neque animus negotio defuit neque decretis labos VI, 3. a.

Lacerant Pompejum III, 11. b. *Dictys* 2. 29. largitionibus Remp. I, 12. e. angitur & laceratur animi cupidine I, 14. b. bona patria C. 13. a.

Laedere universos (*verbo nimirum*) J. 86. c. me quidem ex animi sententia nulla oratio laedere potest J. 89. a. famam J. 101. a. petulantissimis verbis laedis VI, 64. d.

Laeta. civitas antea trepida laeta agere J. 59. a. laeta & candida omnia visa VI, 36. a. victoriam & incruentam C. 71. a. ager frugum II, 4. e. more suo *laetari*, exsultare, strepere vocibus J. 103. e. *laetandum* puto casum tuum J. 77. c. ex perfidia *laetati* J. 72. a. ingens laetitia oc-

bus *aevi. ſic veterrimus C Chriſti Codex.* Heinſii edd. *dulcibus* cum qua etiam facit Codex Bib. Pub. MS.

Luxuria atque ignavia peſſumae artes J. 90. d. probro atque *luxuria* polluta VI, 34. e. neque *luxuriae* modum fecerat C. 25. e. ſaltare &c. quae inſtrumenta *luxuriae* ſunt C. 26. a. quietae aut *luxuriae* concedit id tempus J. 65. b. —— probra J. 48. e. otio luxurioſo eſſe J. 100. e. *ſic*, luxurioſus *amor* Ovid. II. de Remed. *cultus* Quintil. 8. *frumenta.* Cic. de Orat. *laetitia* Liv. *pabula* Plin. 17. 4.

M.

Machinabatur perniciem ſenatoribus C. 19. c. *machinata* fames II, 5. a. Apulejus 67. 5. *ex ea ſalutem operi* machinatam. *cum* machinato *ſtrepitu* II, 7. e. indicium illud ab Autronio *machinatum* C. 49. e. aggeribus & aliis machinationibus locus importunus J. 97. e.

Madore ne munimenta infirmarentur III, 1. a.

Magis (potius) C. 1. a. vine corporis an virtute animi res Mil. *magis* procederet C. 1. e. eo *magis* quod &c. C. 4. e. *magis* magiſque indies C. 5. a. *magis* quam ex vero C. 8. d. ſaepe. ſed ex aliis rebus *magis* quam quod cuiquam id compertum foret C. 14. e. ſin ſolus non timet eo *magis* refert, me mihi atque vobis timere C. 59. e. quo minus petebat eo *magis* adſequebatur C. 64. a. me *magis* merito quam ignavia judicium animi mutaviſſe J. 4. c. illuſtria magiſque in aperto ſint J. 5. a. Perſae intra Oceanum *magis* J. 21. b. Gaetuli ſub ſole magis J. 21. c. neque territus aut magis quam antea demiſſo animo fuit J. 103. a. neque ego vos ultum injurias hortor, *magis* uti requiem capiatis III, 10. a. haud poenitet, magis reticuiſſe piget VI, 43. d.

Magiſtratibus capiundis I, 9. a. a prima adoleſcentia in ore veſtro privatus, & in *magiſtratibus* egi 6. 3. e. de mag. creandis VI, 53. e. abdicato magiſtratu C. 48. e. continuare nitebantur J. 41. a. ubi primum magiſtratum ingreſſus eſt J. 47. a. mandando patricium Tribunis III, 9. e. populo non creditore gerere VI, 39. e. eiſque minores magiſtratus praeeſſent C. 31. e. tenere, ipſi innoxii florentes C. 39. d. verum ex his mag. & imperia. poſtremo omnis cura Rerump. J. 3. a. per mag. adminiſtrabat oppida Punica P. Rom. J. 22. e. Romam ad m. rogandos proficiſcitur J. 31. e. ſeditioſi vulgum exagitare J. 76. b. inſignia ab Tuſcis pleraque C. 57. a.

Magna copia rerum aliud alii iter oſtendunt C. 3. a. quieta movere magna merces videbatur C. 21. d. cum m. manu C. 44. a. m. mihi copia eſt memorandi qui reges &c. C. 52. a. habere illum m. copiam ſocietatis amicitiaeque conjungendae J. 85. a. cum *magna* gloria in exercitu fuerat C. 69. e. vi tendere C. 70. e. vis animi erat J. 38. a. ſcientia militiae J. 67. a. atque inſolita re perculſi J. 78. e. fons aquae J. 103. b. gloria triumphaverat J. 122. a. & II, 6. e. imperia illa Conſulum & Patrum decreta III, 9. b. omnes *magna* mediocrique ſapientia VI, 33. e. remedia contra divitias ſtatuo VI, 53. e. frequentia ejus ordinis C. 47. e. divitiae J. 2. a. invidiam conflaverat C. 50. e. pecuniam amiſerat J. 102. a. hoſtem ferire &c. eas divitias, eam nobilitatem *magnam* putabant C. 7. e. opportunitates corrumpere C. 44. e. eſtis & opulenti virtute, ac Diis volentibus J. 17. a. & J. 81. a. atque magnifica civitas C. 52. d. multis & magnis tempeſtatibus vos cognovi fortes fidoſque mihi C. 20. a. ex m. rapinis nihil reliqui fecerat luxuria atque lubido C. 29. e. in meis periculis C. 36. a. parva manu cum magnis legionibus hoſtium contendiſſe C. 62. a. opibus clarum J. 73. a. & VI, 34. a. imperio praediti C. 54. c. *magno* uſui eſt memoria rerum geſtarum J. 4. a. hortamento erant J. 103. e. certamen inter mortales fuit vine corporis &c. C. 1. b. mare J. 21. b. ubi mare magnum eſſe & ſaevire ventis coepit J. 80. a. Lucret. II, 1. *Suave mari* magno *turbantibus aequora ventis.* pro, *tumido* & Lib. VI. *Fluminibus* magnoque *mari*, *cum frangitur aeſtu. licet haec vox non ſemper denotet* mare ventis agitatum &, ut *Plautus*, plenum undarum, *ſed quod Graeci per* ἅλα δῖαν *efferunt. ſic enim vertit* Livius Andr. *apud Feſtum* & Ennius apud Cic. 1. de Divin. & *ſic*, *apud* Virg. AEneid. *volat ille per* aëra *magnum*, ad Homeri ἠέρα βαθεῖαν *quam proxime accedit.* beneficiis & magnificentia magnus habebatur C. 63. a.

Magnitudine. pro m. parum comperta eſt ea res C. 24. a. pecuniae a bono honeſtoque in pravum abſtractus eſt J. 31. a. proxuma eſſe Hiſtrum VI, 23. e. quo bello poſt magnitudinem nominis Romani Italiae opes maxume attriverat J. 5. b. quibus quiſque rebus magnitudinem inveniſſent VI, 42. a.

Majora & magis aſpera aggredi J. 94. a. animum in adverſis VI, 45. e. in *majus* celebrare J. 76. b. & VI. 12. a. otium in caſtris VI, 35. e.

Magnifice incedunt J. 34. d.

Magnifica ſpolia belli C. 21. c. civitas magna atque m. C. 52. a. *omnium iſtarum civitatum quas nunc* magnificas *ac nobiles audis.* MS. *vides.* Senec. Ep. 91. clara atque m. praetura &c. J. 4. e. pro ſe & illis dolentia dictitare J. 86. a. *magnifici* in ſuppliciis Deorum C. 9. a. imperium P. Rom. C. 59. e. Jugurtham magnificum ex

 Au-

de-

fore sperabat J. 30. e. temere J. 58. e. urbem vigiliis m. C. 33. a. advorsum hostes J. 94. b. per hostium munitiones saepe J. 25. e. eo se *munitiores* putant quo VI, 33. a. castris munitis J. 84. a. agmine incedere J. 56. e. *impugnandus agger, ut si murum succederent, gravibus superne ictibus conflictarentur.* Tacit. II. eum muniunt undique parietes C. 64. a. audacia pro *muro* habetur C. 68. e. agitare pro muro dies noctesque J. 99. e. muros successerant III, 15. a. ascendere C. 7. e. suffodere, scalis aggredi J. 61. e. petere J. 99. e. Ovid. *summum* petit *arduus arcem* II. Metam. *bellam* petita *ferro. & urbem bello* Virg. III. AEn.

Mussantes vos & retractantes verbis I, 12. a. Liv. 43. Id *decretum decem legatorum clam* mussantes *carpebant.* de, vi vocis *vide Servium ad*, mussantque *oras & limina circum* G. IV. m. vobis circumventus III, 8. e. Claudian. *tacita formidine* mussant II. Eutrop. vs. 133. ubi MS. *nunc saltem Excussae procerum mentes turbataque* mussant *Concilia.* Stat. Theb. III, 93. ubi MS. pro, *abstulerat.* absciderat *plenum. Cuncti se scire fatentur Quid fortuna ferat populi sed dicere* mussant. AEneid. II, 345. Codex Petrensis, *petat populi.*

Mutabant. mihi ingenium VI, 3. a. neque materia in agris neque ab Hispanis emundi aut mutandi copia erat J. 21. c. mutare res inter se instituerant J. 21. b. pro, *permutare.* Virg. Eclog. *Nec nautica pinus* Mutabit *merces.* Colum. lib. X. *dum viridis aetas pulchritudinem corporis conservat, aere* mutandi sunt & 7. 1. Horat. II. Serm. Sat. 7. *Uvam furtiva* mutat *strigili.* eaque mutare cum mercatoribus advectitio J. 48. e. cunctaque praesenti ignavia mutatis III, 11. e. *felicitatem cum calamitate* Boëth. III. Prof. 5. & sic MS. B. Pub. fluxae & mobiles (*res humanae*) semper in advorsa mutant J. 112. e. nomina rerum ad ignaviam mutantes otium pro servitio appelletis III, 9. e. locum J. 48. e. si huic imperio fortuna mutaretur J. 17. a. ac misceri omnia C. 2. b. odio suarum rerum mutari omnia student C. 38. a. bellum me gerere jussistis &c. reputate cum animis vestris num id mutari melius sit, si quem &c. J. 87. e. mente mutata C. 49. a. ut tanta repente mutatio non sine Deo videretur VI, 13. a. omnes rerum mutationes caedem fugam portendant J. 3. e. quorum nemo non diurna mercede vitam mutaverit I, 13. d. judicium animi mei J. 4. d. fidem J. 61. e. fallere. ut Terent. Phorm. *Nequeo exorare ut maneat & cum illo ut* mutet *fidem triduum hoc.*

N.

N*acti* summam potestatem C. 39. a.

Nae ista vobis mansuetudo in miseriam vertet C. 60. e. & J. 88. d. VI, 40. a.

Nam postquam C. 39. a. nam profecto C. 54. e. namque avaritia &c. *in princip.* C. 10. d. & *alibi.*

Narrandi initium facere C. 4. d.

Nascenti tibi cum anima tradidimus VI, 60. a. nati imperio J. 34. e.

Nationes atque urbes subigere C. 2. a. ferae & populi ingentes vi subacti C. 10. a. externis VI, 36. a.

Navi fecerant imperata J. 79. d. *Cicero* pro L. Manil. *homines navi & industrii.*

Natum. quodcumque natum fuerat (*de frumento*) in loca munita contulerant J. 95. d. *natus* nobili genere C. 5. a. haud obscuro loco C. 24. a. eo natus sum ut Jugurthae scelerum ostentui essem J. 26. e.

Natura finxit prona C. 1. a. alii aliud iter ostendit C. 2. d. munitas urbes C. 7. e. bonum apud eos non legibus magis quam n. valebat C. 9. a. n. gens bellicosa C. 41. a. ferox C. 44. e. quanta cujusque n. aut moribus inest animo audacia C. 67. e. falso queritur de n. sua genus humanum J. 1. a. quo neque melius neque amplius aliud in natura mortalium (*ingenium scil.*) J. 2. e. mortalium avida imperii J. 6. e. finem vitae facit J. 10. c. de n. & habitu Scauri J. 30. e. vastus (*mons*) ab natura & humano cultu J. 52. e. loci J. 53. e. pari sinus Africae J. 80. a. ad hoc natura serpentium ipsa perniciosa, siti magis quam alia re accenditur J. 94. d. aucta in altitudinem, quo cuncta gignentium natura fert J. 98. d. considerate quam conversa rerum natura sit I, 14. e. naturae concessit J. 16. a. anima cessit VI, 60. e. vita & mors jura naturae sunt VI, 4. a. profectus quidam Ligus ad requisita naturae VI, 15. a. contra naturam corpus voluptati anima oneri fuit C. 2. e. n. Scipionis & morem hostium cognovit J. 7. d. ipsam caeteris imperitantem industria vicerat J. 79. a bene facere jam ex consuetudine in naturam vertit J. 87. e. unam & communem omnium existimo J. 88. b.

Naves codicariae IV, 10. a. navibus in eos locos venisse J. 80. a. incertis onere turrium VI, 20. a. ascendere J. 27. a. quasi magnae navis supervacua onera VI, 55. d. ferramentis navium icti III, 6. e. *navigia* actuaria II, 9. a laniata IV, 12. e. ad insulam navigio profecutus est II, 3. a.

Naufragiis militum optumos cum navibus amisi IV,

Ne-

Nequeuntes plerique sustinere corpora III, 12. e. nequiens prohibere VI, 31. a. eo se munitiores quo illi quibus imperitant *nequiores* (*infirmiores*) fuere VI, 32. e. quicquid sine sanguine civium ulcisci *nequitur* jure factum sit J. 34. b.

Nequicquam oportuna res cecidisset C. 20. a. hortere. quem neque gloria neque pericula excitant C. 67. e.

Neu quis de his ad Senatum referat *neve* cum populo agat C. 57. a. & VI, 17. e. ne tam prava inciperet neu gereret &c. J. 68. a.

Ni ea res longius ab incepto traheret C. 7. e. maturasset C. 19. b. ni sibi obnoxia foret C. 24. a. timebat iram ni paruisset J. 27. b. neque resistere quivissent (v. *enitor*) ni facerent &c. J. 63. e.

Nihil reliqui victis fecere C. 11. e. Senatus nihil sane intentus (*non*) Plaut. Mil. *Nam postquam exierunt porta* nihil *cessarunt illico* —— *Obscurari atque amplexari inter se.* nihil vi opus est J. 34. a. auxilii esset C. 41. a. suspicantes C. 45. a. si ad impetrandum nihil caussae haberem J. 15. a. pensi neque sancti habere J. 45. e. languidi neque remissi patiebatur J. 57. e. cupienti nihil satis festinatur J. 69. a. intactum neque quietum pati J. 70. d. prorsus ab utrisque nihil reliquum fieri J. 76. b. nihil profuerunt doctoribus ad virtutem J. 89. e. nihil remittere sed acrius instare J. 103. a. carius habeo apud animum meum J. 118. a. nihil eo maluit quam quod tibi obesset VI, 47. a. qui vero nihil poterat (*nempe in re de qua verba fiunt*, pecunia) is erat calumniae proximus VI, 62. e. *nihilo.* quamquam gravia tamen consuetudine jam pro nihilo habentur J. 36. e. malum facinus pro nihilo haberi VI, 59. b.

Nimias. ob n. opes Mithridatis VI, 4. e. onere I, 21. a. *nimis* alta C. 5. b. mediocria malle quam *nimia* (Senec. Ep.) ubi MS. pro *vitaliaque*, utiliaque. Molliter aegritudinem pati J. 84. e. luxuriose nimisque liberaliter habuerat C. 11. d. bona voluntate in victos VI, 36. a. *nimius* fiducia 2. 2. e. nimius animi & impotens IV, 1. e.

Nisi. quae nisi his qui videre nemini credibilia sunt C. 13. a. cum considero quae conditio vitae futura sit, nisi nosmet ipsos vindicamus in libertatem C. 20. c. agam, nisi forte me animus fallit C. 21. d. quam nemo bonus nisi cum anima amittit C. 34. e. modestus ad alia omnia nisi ad dominationem II, 5. a. nisi forte III. 10. e. pace frui liceret nisi hostes opportuni & scelestissumi III, 2. a. parum comperimus *nisi* quia *fuit* J. 71. b. ab negotiis numquam voluptas remorata nisi quod de uxore potuit honestius consuli J. 100. e. faciundum nisi indicaret C. 49. e. hoc nisi provideris ne accidat C. 58. b. ignoscite nisi iterum jam patriae bellum fecit C. 61. d. plerosque senectus dissolvit nisi qui ferro interiere J. 20. c. jumenta sarcinis levari jubet *nisi* frumento dierum X. J. 78. b. plura scribere dehortatur fortuna mea &c. Nisi tamen intelligo. *in princip.* J. 26. b. (*i. e.* sed, *more Graecorum*) ut saepe Cato de R. R. & Terent. Andr. *Nescio* nisi *Deos fuisse iratos mihi scio.* Et Eunuch. *Nequeo satis mirari neque conjicere*, nisi *quicquid est, procul hinc libet prius quid sit, sciscitari.* Cic. ad Attic. Nisi *tamen id erit mihi gratissimum.* Nisi forte. *in princip.* J. 35. b. *bis in eadem sententia* J. 36. e. quid responsuros creditis, nisi sese voluisse J. 88. b.

Nisui. quae dubia nisui videbantur J. 99. b. saxis eminentibus *nisus* J. 98. c. uti per saxa facilius foret J. 99. a. ab adolescentia ita se *enisum* J. 25. a. summa ope ne tale decretum fieret J. 27. a. simul *eniterer* domi militiaeque quam maximo usui esse P. R. J. 14. a. *enitimini* J. 10. e. ubi virtus *enitescere* posset C. 63. b. singulos ex Senatu ambiundo *nitebantur* ne gravius in eum consuleretur J. 13. e. gratia, voce, sua quasi pro gloria J. 18. b. *ad te invadendum* nitentibus. Valer. III. 2. sic Asc. & MS. *Hack.* male, *invadentibus nitendum.* Frontin. I, 11. p. 180. MSS. 2. *ut decumani niterentur*, aliter edd. Boët. IV. Pr. II. *a. manibus nitens.* *Ea radice nitentibus* IV. P. 3. *suis viribus virtus.* ibid. Pr. 7. frustra autem niti, neque aliud se fatigando nisi odium quaerere, extremae dementiae J. 3. e. maxume ope J. 17. a. non prius omisit contra verum niti J. 39. e. eo intentior ad victoriam niti J. 59. a. acerrume J. 64. a. corporibus huc & illuc quasi vitabundi J. 64. b. niti modo ac statim concidere J. 108. a. ille vera via nititur C. 11. a. Cirtam irrumpere J. 27. e. ad pecuniam nititur qua cuique lubet VI, 53. a. ad imperia & honores per latrocinia potius quam bonis artibus J. 4. e.

Nobiles domi C. 17. c. inertissumi VI. 55. d. homines VI, 58. d. nobili genere natus C. 5. a. Cic. 1. de Divin. Nobili *loco natus*, *& genere.* Verrin. 7. reges (*nomen* imperii id primum fuit) C. 2. a. virgine C. 15. a. muliere C. 24. a. adolescens C. 18. a. Sulla gentis patriciae nobilis fuit J. 100. a. factisque fortibus VI, 50. a. Cic. 4. Verrin. *facinus nobile.* & *factum.* Silius: *Nomenque haud minus quam Romanum nobile bello sentietis.* Livius 1. B. Maced. quae tempestates hominum nobilium VI, 51. a. pleraque nobilitas invidia aestuabat C. 24. e. factione magis pollebat J. 45. e. noxia atque eo perculsa J. 46. a. ex virtute nobilitas coepit J. 88.

Nulla. satisfactionem ex nulla conscientia de culpa proponere decrevi C. 36. a. alia fuere quae nobis nulla sunt (*non sunt*) C. 60. b. & I, 6. e. Terent. *memini*, *tametsi* nullus *moneas*. Cic. Attic. XII. 230. *Non quo jam adesset sed quia certe id ageret*, *ab armisque* nullus *discederet*. At inde nulla requie mora processit ad oppidum I, 20. a. absit labos &c. quibus nulla pars fructus est III, 10. d. Virtus, vigilantia labos apud Graecos nulla sunt VI, 55. b. cujus nulla pars corporis a turpitudine vacat VI, 63. c. nullius earum rerum Consuli jus est C. 30. e. nullius stipendii homo J. 87. e. (*qui nullum stipendium fecit*. ut infra VI, 43. d.) nullo, aut quam paucissimis praesentibus J. 117. a. nullo certo exilio vagabantur VI, 22. a.

Numeret. Quorum adeo Sullam non poenitet ut & facta in gloria numeret I, 9. a. ex suo *numero* legatos mittit, i. e. ex *sua factione*, *aut grege* C. 34. a. & C. 43. e. legiones numero hominum expleverat C. 65. a. unus ex eo n. qui ad caedem (*Massivae nempe*) parati erant J. 39. c. cum tres quaesitores rogarentur effecerat ut ipse in eo numero crearetur J. 44. e. numero priores (*plures*) J. 54. e. reliqui n. quadraginta J. 57. b. ex copia tubicinum quinque numero delegit J. 98. e. exercitum n. hominum ampliorem sed hebetem infirmumque J. 58. a. J. 113. a. aliquanto hostium potiti J. 77. e.

Numine invisam mortalium vitam VI, 59. a.

Numquam ne ergo familia nostra quieta erit J. 15. e. ab negotiis numquam voluptas remorata J. 100. e. nunquam *bis tantum*.

Nunc. Nunciatum est vim parari. nunc Orestillam tibi commendo C. 56. e. nunc vero non id agitur, bonis ne an malis &c. *in princip.* C. 58. e. & C. 67. e. vos cunctamini etiam nunc & dubitatis &c. C. 60. e. nunc, quoniam J. 10. a. & J. 17. e. & J. 90. c. profecto neque Resp. sicuti nunc vastaretur J. 35. a. videte quam iniqui sint J. 88. e. quam nunc peteret, tunc &c. J. 119. a. nunc animum advortite III, 9. e. & IV, 7. a.

Nunciabant portenta & prodigia C. 31. a. Senatus verbis minae graves nunciabantur J. 27. e. rem quietam J. 113. e.

Nuncii. magis atrocitate rei quam fide nuncii, terrentur J. 107. a. ex nunciis accepit J. 50. a. lugubribus VI, 2. a. per nuncios Consuli declarantur C. 47. a.

Nuptiis vacuam domum fecisse C. 15. e. nuptum mittebantur a parentibus virgines II, 4. e.

Nusquam ullum esse larem jam C. 21. a.

Nutu deorum cuncta portendi J. 97. a. pro, *dantis propensa voluntate*, *quae nutu declarari solebat. Annuit*, *& totum* nutu *tremefecit Olympum.* Virg. Nutus *tuus potest hominem summo ingenio*, *incolumem in civitate retinere.* Cic. ad Brutum Lib. II. 22. Nutus (Scipionis) *pro decretis patrum*, *pro populi jussis esse.* &, pro Quint. *Si fas est respirare Quintium contra* nutum, *ditionemque Nevii. jungitur cum* arbitrio *&* autoritate *apud eundem de Orat.* cum voluntate Ep. 3. 10.

O.

Ob merita sua carus J. 9. a. & ob beneficia J. 10. a. benefacta J. 12. e. ingenii multa bona carus J. 116. a. familiae nostrae ob vestram amicitiam infestae sunt J. 16. e. saevitiam suam J. 18. a. calorem minus frequentata J. 20. a. id frustra an ob rem faciam in vestra manu situm est J. 33. e. aut cupidine caecus ob thesauros J. 41. e. ob ea Senatum de foedere consulebat J. 43. a. ob ea feliciter acta supplicia diis Im. decernere J. 59. a. eam caussam J. 69. a. discordias civilis navibus in eos locos venisse J. 80. a. ob rem corruptam domi poenas metuunt J. 81. e. suos tutandos J. 94. a. ob munificentiam in sese amicum rati J. 111. e. magis Punica fide quam ob ea quae praedicabat J. 116. e. Rempublicam J. 120. e. haec sunt praemia pro vulneribus, & totiens ob Remp. fuso sanguine, (i. e. *in salutem Rep.*) III, 2. e. nisi approbaveritis omnis proscriptiones innoxiorum ob divitias I, 8. a. Exercitus in Asia ob nimias opes Mithridatis aluntur VI, 4. e. scelus VI, 6. b. ob inediam insolita vescentibus VI, 17. a.

Obediens erit jussis vestris J. 35. e. obedientia ventri finxit C. 1. a.

Objectantur illis probra J. 88. a. vecordiam Mario J. 99. d. periculis J. 7. a. objectat mihi possessiones I, 8. e. objecti bestiis J. 16. d. quae si tibi falsa objicio VI, 63. a.

Oblivio abstulit VI, 36. a. obliti estis. Cic. III. Philip. *Nos post exactos reges servitutis* oblivio *ceperat.* in ob. venire. Decl. in Sal.

Oblonga mapalia J. 21. c. (*i. e.* longa) Liv. *Falarica missile telum hastili* oblongo.

Obnoxia. minari ferro ni sibi ob. foret C. 24. b. lubidini C. 60. b. his obnoxii quibus si Resp. valeret, formidini essemus C. 20. e. Crasso ex negotiis privatis C. 49. d. ne nunc quidem obnoxiis inimicis resurgitis J. 33. e. aliis obnoxiis rursus bellum cepi IV, 5. a. neque sumtui parcere dum obnoxios fidosque sibi faceret C. 14. e. neque delicto neque lubidini C. 60. b. ille obnoxius qualem tu voles societatem accipiet IV. 13. a.

Obscurabat Coelum nebula sublima &c. II, 6. e. *Coelum* obscurum nocte atque nubibus obscura-

Oc-

Occupata per scelus periculosius dimissurum I, 6. a. neque eos magis occupatio quam superba imperia distinuere VI, 58. e. curae illum atque laetitia ingens C. 47. a. Remp. J. 34. e. plebis innoxiae patrias sedes I, 7. a. exercitus, aerarium &c. III, 7. e. nescio quae torpedo III, 11. e.

Occursantis. dormientis alios oc. interficere J. 12. e.

Oceani & nostri maris J. 20. a. in Oceani longinqua fugam agitavisse VI, 20. c. intra J. 21. a. *usitatius in neutro. cum* mare *sequitur, si Capro & Probo fides.*

Oculi foedi C. 15. e. Tibull. II. 6. *Nec lachrimis* oculos *digna est* foedare *loquaces.* foedi. *hoc in loco* crudeles. Terent. Eun. V. *Pro fidem deum facinus* foedum Virg. *vocat famam Deum* foedam Cic. *Nihil miserius, nihil perditius, nihil* foedius. ep. ad Attic. VIII. 155. Plaut. Amph. foedant *& proterunt hostium copias.* eodem sensu quo oculi *liventes.* Claudian. *maligni.* Virg. *Truces* Seneca Oedip. *immites.* Ovid. Met. *in oculis sita sunt, divitiae, decus, gloria.* C. 21. d. effosso VI, 11. e.

Odio suarum rerum mutari omnia student C. 38. a. incensus C. 50. a. vacuos ab odio C. 52. a. de cujus odio potentiae nobilitatis J. 32. b. ex odio arsere III, 9. a. etiamne aures nostras odio tuo onerabis VI, 63. e. neque studere neque odisse decet C. 54. b.

Odore foeda ejus facies (*Tulliani*) C. 64. b. Celsus 7. 29. *solet etiam evenire, ut is infans humore distendatur, exque eo profluat foedi* odoris *sanies.* Cic. II. de N. D. 150. *intolerabili odoris* foeditate *insectantes depellunt. Amomum* & alii leves odores gignuntur VI, 18. e. *Graece* ἡδεῖς, *his opponuntur* graves βαρεῖς *acres & vehementes.* Salmasius *ad Solin.* p. 360. nisi cum odor aut pabuli egestas locum mutare subegerat J. 48. e.

Offensa lenius streperent scuta J. 99. a. *Ovid. Ep.* 13. *Pes tuus* offensus *limine.* in quo offensae minumum gratia par J. 109. b. simul & invitam & offensam J. 76. a.

Offerre pugnam VI, 31. b.

Officere consiliis C. 28. e. ne quid vobis possit III, 8. a. hostium itineri J. 57. a. timor animi auribus C. 67. e.

Officia boni Imp. exsequebatur C. 70. e. intenderant J. 78. e. in varia officia distribuatur Senatus VI, 58. e. sumat aliquem ex populo monitorem officii sui J. 87. e. servilibus intentum C. 4. a. *Seneca* Ep. 77. *Ut primum jussus est fungi servili & contumelioso* ministerio. ubi MS. *Lacon. ille puer,* & pro, *ita non, ita unum.* quo facilius errata officiis superes J. 109. e. amici officio & fide pariuntur J. 10. c.

Olim Saturnini, post, Sulpitii, dein Marii I, 12. e. praesides olim nunc dominos III, 8. a.

Omine. pugnam illam pro om. belli futuram VI, 7. e.

Omisit non prius contra verum niti quam J. 39. e. deditione bellum incipit J. 70. a. qui hanc urbem, omissa cura adhuc regitis I, 2. a. superbia atque deliciis, sibi patriaeque diffidere C. 32. b. pecuniae & corporis gaudiis VI, 42. e. (pro, *penitus dimittere,*) Virg. omissos *hinc jam obliviscere Grajos. navigandi quidem in AEgyptum* omissum *consilium est.* Liv. III. B. M. *namque aut tu mederi potes aut* omittenda est *cura omnibus* VI, 40. b. J. 118. b. vetere consilio novum quaereret J. 73. e. ut alia magna & egregia tua omittam J. 10. a. C. 60. c. omittendum morem hunc quem agitis III, 9. e. & J. 110. a. J. 98. a. pila, gladiis res geritur C. 70. a.

Omne bellum sumi facile, caeterum agerrume desinere III, 4. c. J. 85. a. pecus equitibus agendum attribuit J. 95. e. per omne tempus belli VI, 35. e. rem uti cognoverant, aperiunt C. 42. e. exercitum C. *penult.* Africam J. 13. a. equitatum J. 53. e. *& alibi.* natus & omnem pueritiam Arpini altus J. 67. a. aetatem in optimus artibus egi J. 87. e. provinciam II, 8. a. res tutae tranquillaeque C. 16. e. omnes jam antea diversi audistis C. 20. b. spes in memet sitae J. 87. c. & J. 15. d. tuque & omnes tui VI, 38. a. bonos VI, 63. e. in omni re dominatur fortuna C. 8. a. ex omni copia duas legiones instituit C. 65. a. certamine J. 10. c. Numidiae J. 13. a. prorsus intentus omni modo plebis animum accendebat J. 32. e. nobilitate perculsa J. 37. c. strepitu pavescere J. 75. a. corpore III, 6. a. cis Taurum agro spoliatus est IV, 3. a. sic, *tota mente atque* omni *animo intueri aliquem* Cic. II. *de Orat.* ferrea omni specie IV, 10. d. omni via grassari VI, 17. a. omnia misceri ac mutari C. 2. c. venalia habere C. 10. e. sacra profanaque omnia polluere C. 11. e. terra marique exquirere omnia vescendi caussa C. 13. e. extrema experiri C. 27. e. honesta atque inhonesta C. 31. b. pavere C. 32. a. ut omnia bona in spe haberet C. 32. e. ad occasum ab ortu solis omnia domita armis parerent C. 37. b. provincias aliaque omnia tenere C. 40. a. fingere alia omnia C. 48. a. sibi cum collega ratus J. 47. a. secunda & opulentia sunt J. 17. a. sanguinem meum quam omnia malit J. 26. a. multa me dehortantur ni studium Reip. omnia superet J. 33. a. trahere omnia J. 40. a. sita in armis J. 55. e. magis quam proelium exspectantibus J. 62. a. impunitatem & sua omnia concederet J. 65. e. omnia bello potiora ducere J. 66. e. fessos mi-

P.

omnes

C. 59. e. per ambitionem deliquere C. 60. e. praetores idem fit C. 64. a. per liberos suos rogatus, defendas C. 36. e. montis iter facere C. 65. e. tramites occulte profugeret in G. C. 66. c. per illa tempora Remp. agitavere C. 39. c. *Cic. per eos dies* VII. *Verrin.* & J. 11. e. connubia Gaetulos secum miscuere J. 21. c. hostium munitiones J. 25. e. & J. 42. d. media castra palam transire J. 115. e. dedecora C. 38. b. ignaviam & vana ingenia incerta pro certis captare C. 20. a. per ignaviam in proelio sonum tubae audire non posse. *Auctor. ad Heren.* IV. 166. per luxum atque ign. aetatem agunt J. 2. a. per *otium corporis exspectare senectutem Curt.* IX. 6. 19. fraudem jus fuit J. 3. a. licentiam insolescere animum C. 6. e. laborem militiam discebat C. 7. a. otium torpescerent manus C. 16. a. socordiam vires defluxere J. 1. b. insolentiam studium meum extollere J. 4. a. dolum caperetur J. 11. e. summum scelus adimere C. 12. e. virtutem mori C. 20. e. turpitudinem abuti C. 13. a. per societatem periculi reliquos illius potentia tegeret C. 49. e. per D. immortalis quo illa oratio pertinuit C. 54. a. furtim & per latrocinia J. 4. e. per *latrocinium imposita lex.* Cic. in Pison. 23. per regni fidem moneo obtestorque J. 10. a. per scelus crescere regnum J. 15. a. otium tuti J. 16. a. per majestatem P. Romani J. 19. e. & J. 26. e. sanguinem J. 18. e. uti per paucos factiosos Jug. scelus condonaretur J. 29. a. quasi per saturam sententiis exquisitis J. 31. d. Romae per omnis locos & conventus de facto Cos. agitari J. 32. a. incedunt per ora vestra magnifici J. 34. c. per secessionem occupavere J. 35. a. per manus libertatem retinendam J. 36. a. fidem pub. per sese inviolatam fore J. 38. c. per tramites exercitum ductare J. 42. a. occultos antevenit J. 52. a. collis sequi J. 59. d. per amicitiam perque Remp. J. 62. d. ei per maxumam amicitiam copia fallendi erat maxuma J. 65. e. multis diebus per dubitationem consumtis J. 66. e. hostias diis supplicanti J. 67. a. facile notus per omnis tribus declaratur J. 67. e. magistratus inter se per manus tradebat J. 67. e. quasi per amicitiam monere J. 68. a. ubi primum potuisset per negotia publica facturum sese J. 68. c. nobilitate fusa per legem Maniliam J. 69. e. perque sua ante fideliter acta J. 75. a. talia consilia per otium & ex opportunitate capi J. 79. a. quoniam in has regiones per Leptitanorum negotia venimus J. 81. a. inducias sponsionem faciunt J. 81. a. loca aequalia ventus coortus J. 81. d. per literas fit certior J. 84. a. superbiam aetatem agere J. 87. a. ambitionem sese probos simulavere J. 87. e. cum tute per mollitiem agas J. 89. e. pecus exercitui per centurias distribuerat J. 96. a. uti prospectus nisusque per saxa facilius foret J. 99. a. signa per vigilias canere J. 104. a. quando per illam (*fortunam*) licet, festina J. 109. e. per caeteras gentis clari I, 4. b. per injuriam quam, optimo jure I, 5. a. per sceleris immanitatem tutus fuerit I, 5. e. taedium aut pudorem tyrannidis esse &c. I, 6. a. tot vulnera & labores I, 9. e. arma *ibid.* summum Imp. satis quaesitum erat nomini majorum I, 10. e. litteras gnarus I, 22. a. per calonum corpora in murum attollitur I, 22. e. regi per obsequelam orationis cari II, 6. a. per vias II, 7. e. exornatis aedibus *per aulaea* II, 7. e. epulae quaesitissumae per provinciam &c. II, 8. a. triennium vix annuus sumtus III, 2. e. per Alpes iter patefeci III. 3. a. hiemem per oppida sustinui III, 3. a. per nomen militare aerarium occupavere III, 7. e. per suffragia vosmet ipsi dominos destinatis III, 8. a.

Perfugium miseris C. 63. a. *verbum Plautinum, ex* Casina. *Nescio unde auxilii, praesidii,* perfugii *mihi, aut opum nunc copiam comparem. usi sunt etiam Livius Cicero, Caesar, Tacitus.*

Perge uti coepisti J. 109. e. qua p. praedas agere J. 23. e. itinere quo p. J. 51. a. uno animo pergentibus III, 8. a. ad se vorsum exercitum p. J. 72. a. pro tendere aliquo Virg. AEn. III. 198. *quo tendere* pergant. *quo loco*, pro *sic ore precatur. Codd. MSS. Petrensis Pembr. & Coll. Jes. forte* p. domum C. 45. e. properantius J. 8. e. patenti via ad verum perges VI, 38. e. festinans pergit J. 56. e. ad oppidum J. 63. a.

Pericula tolerare C. 10. a. vilia habere C. 16. a. suo quisque metu metiri C. 32. a. in maxuma venerit Resp. C. 61. e. excitant neque gloria C. 67. d. metuentes ex partium invidia J. 44. b. consulta habeo J. 87. d. totiens labores & p. suscepissem III, 2. a. multa domi militiae multa advorsa fuere VI, 3. a. bonus contra p. & ambitionem VI, 19. e. occulta neque facere neque vitare (i. e. *insidias tendere*) VI, 52. a. *aperta pericula* e contra, *Virg. quid miseros toties in aperta* pericula *cives Projicis? ibi Cod. Petrensis. aeterno foedere firmes. at caeteri faciunt cum Vulgg. Tibul.* I. 9. *Est Deus occultos qui vetat esse dolos* Claud. Paneg. 23. *proditor occultus. Scelus* Lucan. *pro* discrimine J. 55. a. *Tacit. tanquam insonti* periculum *fecissent.* Celsus V. 26. *modo vero* periculum *facit quodcunque magnum.* novitate periculi C. 4. e. plus timoris quam p. effecerant C. 43. e. per societatem periculi C. 49. c. neque periculi neque laboris patiens J. 48. a. Ovid. Trist. III. Eleg. 11. *Plurima sed pelago* *ter-*

petimur. *Senec.* Ep. 95. societatem IV, 2. c. alienas opes VI, 50. e. vitam ipse liberisque J. 50. a. aequam conditionem J. 81. e. ut saepius peteret viros, quam peteretur C. 26. e. *Novercam blanditiis* petit. *Quintil.* a nobis ad societatem, ab illis ad praedam peteris IV, 7. a. divitias C. 34. e. non malum facinus a te VI, 60. b. inter arma civilia aequi boni famam VI, 2. a. cohortatus ut petitionem suam curae haberent C. 22. e. alia deinde alia loca J. 21. d. petundi consulatum spes C. 16. e. *absolute.* petundi gratia missionem rogat. subaudi consulatum J. 68. a.

Petulantia & probro maxume praestabant C. 38. b. *eo sensu mobilitate praestare. Lucret.* III. 87. judicio magis, quam morbo animi p. ista uti VI, 61. a. petulantissumis verbis laedis VI, 64. e.

Pictas tabulas mirari C. 11. e.

Pietate deorum delubra, domos suas gloria decorabant C. 12. b.

Piget taedetque civitatis morum J. 4. e.

Piraticam exercentes VI, 25. c.

Piscantis renunculo II, 9. e.

Pium, tutum, gloriosum an indecorum sit IV, 1. a.

Placebant sua cuique satis C. 2. a. VI, 53. e. & J. 68. a. neque consilium aut quisquam hominum satis placebat J. 77. a. parum p. eas discere J. 89. c. raris animus est ad ea quae placent defendenda III, 8. a. quae partes Reip. VI, 64. e. Senatus consultus est de B. placeretne J. 30. b. & C. 57. e. quando vobis ita placet gerite ut vultis bellum J. 118. e. haud absurde VI, 53. e.

Placide modesteque Remp. inter se tractabant J. 45. a. *placide & otiose Plaut. Poen.* p. *sedateque dolorem ferre* Cic II. Tusc. 99. *& loqui. in Orat.* 50. placide *leniterque objurgat.* Gell. XIII. 24. sic *Codex Pembr.* editi, *leniter ac blande.* aliter atque animo gerebat, placide respondit J. 75. a. p. satis verba facit J. 85. e. p. & benigne J. 110. a. quo plebem in magistratu placidius tractarent C. 40. b. placido mari III, 5. c. *cum* placidum *ventis staret mare. Eclog.* II. *Nec secus tres nostri Codd. MSS. placidus* ingenio J. 23. a. *undis* placidis *natare. Ovid. Metam.* 13. 190. *moribus placidis.* Ammianus Marcellin. 207.

Placuerint. reliquum est optare ut ea quae tibi p. ea dii Im. approbent beneque evenire sinant VI, 44. b.

Plana Italia ac mollis VI, 15. e. in planum deducit J. 53. e. *eo sensu quo apud Plin. Ep.* planum *solum. Quod si universitatis corpus* planum *& aequabile explicaretur* Cic. de Univ. 18. *planitiem* castelli perscribit J. 98. d. erat inter caeteram p. mons saxeus J. 97. c. p. erat inter sinistros montes C. 69. a. media deserta J. 52. e.

Plebem tractare placidius C. 40. b. vindictam nobilitatis acerrume in p. exercuerat J. 19. a. in p. quaestiones graves habitae sunt J. 34. a. ex secundis rebus insolentia ceperat J. 44. e. vindicare in libertatem J. 46. a. servili imperio patres p. exercere I, 2. b. ex gravi servitute in libertatem restituit VI, 46. e. *plebes* (*saepe*) permota dominandi studio C. 34. e. p. pro victa est III, 12. b. eo libere agitabat quia VI, 50. e. neque plebi militia volenti putabatur J. 86. e. volentis facturus IV, 9. a. plebis discessio a patrib. I, 2. b.

Plena flagitii J. 42. e. *Terent. vini plenum.* Varro Eumenid. *plenus vini & Veneris. somni stupri* Cic. post Red. *laboris* Virg. hostium VI, 4. spei bonae J. 121. a. pleno gradu in collem subducit J. 103. e. *Trebon. Cic.* Ep. 12. 16. *nam illum paratum ut video & ingressum* pleno *gradu cohortari non intermitteremus.* vid. *gradus.*

Plerumque noctis processit J. 24. d. diei *Dictys* II. 4.

Plumae in modum VI, 13. a.

Plura. multo pl. bona accepisses J. 109. e. pauci in pluribus minus frustrati J. 62. a.

Plurimum posse ingenium compertum C. 2. b. audaciae inerat C. 17. a. utebatur ejus patrocinio C. 42. e. neque pluris pretii coquum quam villicum habeo J. 90. a. qui plus posset C. 40. e. & audacia C. 59. e. praesidii & usus amplior VI, 58. a.

Poena severior C. 54. b. genus novum decernere C. 55. a. civitas poenae cuncta, aut praedae fuit J. 72. b. sic, *esse in poena* Cic. *pro Ligario* 8. *in poenas* Ovid. Ep. 11. 9. dederant C. 23. e. morte p. dedit C. 61. b. mearum miseriarum gravis p. reddat J. 17. d. hortatur uti contumeliarum in Imp. cum suo auxilio p. petat J. 69. d. dum pro civibus suis p. caperant J. 71. e. *Steph. caperent* i. e. *ferrent. subirent.* male. *capere enim poenam in hostem. est eos in poenas cogere.* Curtius. *Achillem imitatum se esse* poena *in hostem capienda. eodem sensu* Cicero de Arusp. resp. 40. *magnitudo animi ad expetendas domestici sanguinis* poenas *excitavit.* &, persequi poenas inimici, pro *ulcisci male meritum* idem in Ep. ad Att. J. 187. e. acerbissumas solverunt IV, 5. d. ad crudeles p. te invocat VI, 40. b.

Poenitendum num. p. sit reputate J. 89. a. *poenitens* consilii I, 18. b. *poeniturum* pro, *poenitentiam acturum* VI, 10. c.

Pollebat ejus in Senatu auctoritas J. 13. e. factione nobilitas J. 45. e. J. 27. d. res eorum satis prospera, satisque pollens videbatur C. 6. a.

 ani-

con-

conditam Romam pessumum facinus C. 19. b. cum post exsecrationem omnes degustavissent C. 23. a. quo Hannibal post magnitudinem nominis Romani Italiae opes maxume attriverat J. 5. b. invidiam sequi J. 59. b. *post* (*adverb.*) ubi contagio, quasi pestilentia invasit C. 10. e. & C. 16. a. p. paullo C. 18. a. post paullo saepius. paullo post J. 41. e. ubi periculum advenit invidia atque superbia postfuere C. 24. e. *pro*, *pone*. post eas caeterum exercitum in subsidiis locat C. 69. e. & J. 22. e.

Postea vero quam C. 2. a. postea *in principio* C. 19. e.

Postera die J. 71. e. aliquanto posteriores se esse vident J. 81. e. majorum gloria posteris lumen J. 88. e. gerere quam fieri, tempore posterius, re atque usu prius est J. 88. a. tollendus in posterum VI, 39. e.

Postquam. in *principio* C. 58. a. C. 62. a. C. 64. a. &c. sed, postquam C. 66. a. J. 8. e. tamen postquam J. 6. c. nam postquam J. 46. a. postquam nox aderat J. 62. e. invidia decesserat J. 93. a. videt J. 65. a. *cum praesente Indicat. loco praeteriti. saepius Dictys* IV, 1. 4. 6. facta sunt J. 66. e. dixit J. 68. c. adepti sunt J. 87. a.

Postremam aciem invadunt J. 107. a. in primis, in postremis, in medio adesse J. 59. e. ad postremum usque I, 12. e. flagitiosorum postremus I, 12. a. servorum IV, 5. a. *Cic.* ad Brutum Ep. XVI. 6. *Non audacius dominari cuperent*, postremi *homines quam id nos probiberemus.* & *pro Rosc.* 81. *& ut* postremi homines *alienis pecuniis locupletarentur*, *& nihil scitote* postremius *nihil nequius.* aliis scorta, aliis canes mercari: *postremo* neque sumtui neque suae modestiae parcere C. 14. e. uti quisque domum, aut villam, postremo aut vas &c. C. 56. e. *in principio* C. 61. e. & C. 63. a. C. 71. b. *post unicum membrum*, mulcato foede corpore, postremo tamen periere III, 6. e. Asia ab ipsis obsessa est: postremo totam Bithiniam IV, 4. e. animus magis aut minus mature, postremo tamen succumbit VI, 52. c. postpaullo —— deinde —— *postremo* VI, 55. e.

Postulant iusiurandum ab Lentulo, quod signatum ad civis perferrent C. 45. a. quae supplicium postulabat, parare jubet C. 64. a. ubi res postulabat insidias tendit J. 39. d. pacem J. 51. e. ab Consule induciae postulabantur J. 112. a. deque ea re postulant uti referatur C. 49. d. legionibus supplementum J. 86. a. tam magnifice sumentes proelium quam postulaverant VI, 31. e. consideres quid tuae rationes postulent C. 45. e. contra *postulata* Bocchi nuncios mittit.

Potare, amare, tabulas pictas mirari C. 11. e. ament, potent J. 90. a.

Potens copiis, genere, fama: nunc deformatus aerumnis J. 15. a. clarus & in senatu p. J. 19. a. majoribus opibus Resp. & minus p. nobilitas VI, 57. e. abunde pollens, potensque & clarus C. 1. a. plerique rerum potentes perverse consulunt VI, 32. e. caeduntur inter potentium inimicitias III, 12. a. postquam divitias *potentia* sequebatur: hebescere virtus C. 12. a. pro sua quisque pot. certabant, bonum pub. simulantes C. 39. e. summa hominem p. C. 32. b. illius reliquos tegeret C. 49. e. quorum potentia & scelere cuncta ea gesserat J. 38. a. cum potentia avaritia sine modo, modestiaque invadere &c. J. 45. e. nullius super leges erat VI, 50. e. potentiae paucorum decus atque libertatem suam gratificari J. 3. e. avidus J. 18. e. nobilitatis infestus J. 29. a. de cujus odio potentiae nobilitatis J. 32. a. corpus atque ingenium, patriae non suae quisque potentiae exercitabant VI, 56. e. eorum faves VI, 64. e. cujusvis opes voluisse contra illius p. crescere C. 17. e. quaerenti egentissumus quisque opportunissumus J. 91. e. *potestas* vitae necisque ex opibus alienis pendet J. 17. e. penes eosdem si advorsaretur cogendi *potestas* erat J. 28. c. legatis fit potestas eundi J. 112. a. cum talem in potestate habuisset J. 120. e. in hostium potestate relictum iri J. 120. e. eumque in vinculis retinendum, neque amplius potestatem faciundam C. 49. e. summam moderandi de vectigalibus VI, 47. a. in potestatibus eo modo agitabat J. 67. e. temperare J. 87. e.

Potiora fide Jugurthae omnia J. 28. e. bello duceret J. 66. e. certaminis advorsa, pro libertate potiora esse forti viro quam omnino non certavisse III, 7. b.

Praeacutas sudes C. 65. d. *Caesar p. trabes in muro collocarant* B. G. allico.

Praealta sunt proxima terrae J. 80. a. *alveus* Livius. & *fluminis*. p. Idem.

Praebeatis. ne sanguinem vestrum p. III, 10. a. quae locus praebebat certatim mittere J. 71. a. pulsus patrio regno rerum human. spectaculum praebeo J. 17. e. exemplum quo rectius tua componas IV, 3. a. scorta aliis, aliis canes C. 14. e. si voluptatibus vestris otium praebere vultis C. 58. d. suus cuique animus ex conscientia spem praebet. VI, 59. e. vos singulis habendos III, 7. e.

Praeceps abierat luxuria C. 26. e. agor C. 32. e. ad explendam animi cupidinem J. 6. e. datus est ambitione J. 67. e. p. natura velut opere, atque consulto J. 97. e. & J. 103. c. p. aestas adulta &c. VI, 27. a.

Prae-

Caesaris astrum. & Caesar. *quantoque ejus amplius* processerat *temporis.* & *Liv.* Procedente *jam die* (*i. e. inclinante.*) Licentiam scelerum quasi rabiem ad integros contactu procedere I, 14. a. vine corporis an virtute animi res m. magis p. C. 1. c. multa agitanti nihil p. C. 28. e. secus J. 27. e. p. Sulla J. 12. e. tardius J. 11. e. armati intentique obviam J. 57. b. obvii J. 72. a. benefacta mea Reip. J. 87. d. e castris visundi gratia C. antep. ad nostrum mare Numidae J. 21. e. liberius altiusque dum me civitatis morum piget J. 4. e. contentio eo & vecordiae p. J. 5. a. Ille eo p. uti existumet omnia retinendae dominationis honesta I, 6. e. eo processum intelligit uti &c. J. 24. a.

Proclivi. in p. erunt VI, 54. c. *locutio Plautina.*

Procul a Rep. aetatem habendam decrevi C. 4. c. haud p. ab ardoribus J. 21. e. postquam haud procul inter se erant J. 57. d. p. errant J. 89. e. ad paludem haud p. remotam II, 10. e. procul juxtaque sitos IV, 7. e.

Procurationem regni existimarem meam caeterum jus & imp. penes vos esse J. 14. a.

Prodegerint. nisi aliena bene parata p. I, 8. a.

Proderet sibi consilia Catil. C. 27. d. fidem C. 26. e. ad proditionem illectos J. 51. e. timebat J. 79. a. & J. 25. a.

Proelia aut expeditiones hibernas III, 3. e. dilata magis quam pacem datam IV, 5. e. faciundi tempus J. 102. a. & J. 24. e. J. 59. c. equestris more sumtis tergis atque redditis VI, 14. e. transvorsis iter suum remoraturos J. 54. a. non p. neque acie J. 58. d. assideri Amisum suis proeliis IV, 1. e. bonis p. magis quam fortibus consiliis VI, 56. e. strenuus & bonus consilio J. 7. e. incerto ludificati J. 54. e. proelio certaturum J. 93. e. intentos proelio habuerat toto die J. 99. b. cum proelium inibitis C. 68. a. committi a ferentariis C. 70. a. renovare J. 55. e. male pugnatum p. J. 58. d. p. manibus facere J. 61. e. & proelium accendere II, 8. e. tam magnifice sumentes proelium quam postulaverant VI, 31. e.

Profecti sunt eversum Trib. P. per arma I, 9. e. fatigantem de profectione J. 76. a. auxilio profectum regibus IV. 8. b. quo initio profectus intenderat J. 108. d. magnis operibus profectus oppidum cepit I, 18. e. tam paucis I, 23. d. ad requisita Naturae VI, 14. e. proficiscens in expeditionem J. 111. d.

Profiteri intra legitimos dies C. 18. a. indicium J. 39. e.

Profugium sibi esse J. 56. a. *Cic.* I. Tusc. 194. *Portum potius paratum nobis* profugium *putemus.* al. legunt *perfugium.* vid. *eundem pro Caecin.* & *alibi in Epist.*

Profunda avaritia J. 82. e. cupido imperii IV. 3. a. hiavit humus & vasta IV, 12. a. lubidini sumtus quaererent VI, 37. e. profundant divitias in extruendo mari C. 21. a. *Illas aedificiorum species in quas patrimonia sua* profuderunt. *Apulejus* de D. Socr. *J. Sarisber.* p. 400. *omittit*, omnia opulenta. *quae forte sunt interpretis verba ad vocem* affluentia, *nam MSS. quidam non agnoscunt.* & pro, *horridi* legit *sordidi*, pro *amotis amolitis.* profusus sui al. appetens C. 5. a. *Parcus in suo atque appetens alieni.* Dictys IV. 22. eo profusius omnibus modis quaestui deditus C. 13. d.

Prohibebant commercia ignara lingua &c. J. 21. d. ministeria IV, 1. b. prospectum ager arbustis consitus J. 57. a. hiems mari IV, 6. a. injuriam J. 15. a. & J. 36. a. frumenti & aliarum rerum egestas C. 68. a. ab injuria Maurum J. 115. a. se se ab jure gentium si prohibuerit J. 25. b. insequentes moenibus prohibuit J. 24. e. prohibiti janua C. 29. a. prohibitus erat petere consulatum C. 18. a. prohibebatur pugna ingenio loci III, 13. a.

Projectum ad bellum saevissumum contra aetatem III, 2. e. cujus facinore in has miserias p. sum J. 17. b.

Proinde. pro *perinde.* proinde quasi injuriam facere id demum esset imperio uti C. 12. e. & J. 4. e. *Terent. Phorm.* proinde *expiscare quasi non nosses.* Lucret. III. *Ossa dedit terrae* proinde *ac famul infimus esset.* Varro de Vita P. Rom. *duabus undulatis togis est opertum*, proinde *ut olim reges nostri &c. soliti sint habere.* Plancus. Cic. *Quod si* proinde *ut ipse mereor mihi successerit.* & *alibi.*

Prolatandis consultationibus dilapsa invidia J. 29. a. heri p. seditionibus inquies ipse nos in solicitudine retineas dubitando & dies p. magnas opportunitates corrumpere C. 44. e. pretio diem belli p. IV, 5. e. Lucret. *Effugiumque fugae* prolatet *copia semper.* Sic *Livius*, *Cicero*, *Tacitus*, *Silius.* *Columel.* *prolatare rem rusticam.*

Promi lingua fiducia coepit VI, 31. d.

Promiscua divina atque humana C. 12. a. Numidas atque Negotiatores promiscue interficit J. 28. e. *Plin.* II. 37. *In capite cunctorum animalium homini plurimus pilus, jam quidem* promiscue *maribus & foeminis.* sic, *Livius.* prominet *latior in occidentem Sicilia* II, 1. a. Prominet *in pontum cuneatus acumine longo Collis.* Ovid. Met. 13. 777.

Promtam audaciam cognoverat C. 33. a. lingua quam manu J. 48. a. a promtissumo quoque defendi I, 11. e. in proeliis actu promtus VI, 12. e. aliud clausum in pectore aliud promtum in lingua habere C. 10. e. ingenium in promtu habere C. 7. a.

Q.

pax nunciabatur, caeterum re bellum asperrumum erat J. 52. a. inermes q. in tali die (*festo*) aggrediuntur J. 70. e. & J. 91. e. quippe etiam J. 95. d.

Quis mortalium C. 21. a. quis est omnium qui J. 4. d.

Quoad semet ipsa praecipitavit J. 45. e. vives, numquam putaveris &c. J. 118. a.

Quod redundat J. 68. b.

R.

Rabie contracta toleravimus I, 7. e. inusitata invasisti *Declam. in Sallust.* licentiam scelerum quasi rabiem ad integros contactu procedere I, 14. a.

Ramis. caeteri r. arborum impeditos J. 57. b. *rami sunt* (*inquit* Isidor. 17. 1.) *qui de trunco manant sicut a ramusculis caetera.* lege cum *Codice B. Pub. sicut a ramusculis surculi. vel ut Pembr. caeteri surculi. licet Codex Trin. omittat.*

Rapacissima manus VI, 63. e. rapacissimi *victoris insolentiam dicti tumore pertraheret.* Valer. I, 5. 8. MS. *victi timore.*

Rapere omnes, trahere, domum alius &c. C. 11. c. & VI, 48. a. Rep. privatim ac pub. C. 11. e. consumere C. 12. a. sibi quisque ducere, trahere, rapere J. 45. b. ad stuprum virgines III, 12. c. rapi virgines C 53. e. animus cupid. caecus ad inceptum scelus rapiebat J. 27. c. *rapinarum* memores C. 16. b. spes ad bellum illexerat C. 66. a. si r. licentiam demseris VI, 39. a. r. & incendia instaurare cupiunt I, 16. b. luxuria ex magnis rap. nihil reliqui fecerat.

Raris animus est ad ea quae placent defendenda III, 8. a. *mares* raros *in potu* Plin. VIII. 16.

Rati rem incredibilem C. 49. c. abunde libertatem rati quia tergis abstinetur III, 11. e. contra ac ratus erat C. 70. e. rationem ostendam qua effugiatis C. 41. e. consideres quid tuae rationes postulent C. 45. e. belli atque pacis rationes trahere J. 102. a.

Re. in omni re dominatur C. 8. a. amicitias &c. non ex re sed ex commodo aestumare C. 10. e. fides re cognita C. 36. a. deque ea re postulant uti referatur C. 49. c. facile paterer vos ipsa re corrigi C. 61. d. insolita commotus J. 68. a. nomen ex re inditum J. 80. a. tempore posterius re atque usu prius J. 88. a. siti magis quam alia re accenditur J. 94. d. qua re patrata VI, 60. a. rebus suis diffidenti ex conscientia J. 37. e. & impensius J. 77. e. ex secundis rebus insolentia ceperat plebem J. 44. e. paratis compositisque ex sententia J. 47. e. in rebus hostilibus J. 49. a. cognitis Metelli J. 59. a. novis studere J. 79. e. quibus rebus supra bonum & honestum perculsus J. 84. b. meque vosque in omnibus rebus juxta geram J. 90. e. minari, secundis rebus feroces esse J. 99. d. quibus r. & artibus carissumus factus J. 101. e. quibus rebus aliquantam partem gloriae demserat II, 8. d. in extremis III, 5. a. rebus supra votum fluentibus VI, 13. a. novandis VI, 22. b. & malis & bonis rebus (*pecunia*) creatur VI, 53. a. ejus rei impunitatem concedebant C. 31. d. ad necessitudinem rei satis dictum J. 22. e. cujus rei species erat acceptio frumenti J. 31. c. nullius idoneae rei egens J. 61. a. diffidentiam rei simulare J. 64. e. hujusce rei ego inopiam patior J. 88. e. nullius honestae rei egens VI, 50. e. in rem fore credens C. 19. e. rem tantam mentitus C. 49. e. frustra an ob rem faciam J. 33. e. exploravissent J. 57. e. eam rem nos locus admonuit J. 81. a. ob rem corruptam J. 81. d. conturbare *ibid.* quam opportunissumam incepto belli impediverant J. 82. d. & J. 73. e. quam rem alii in superbiam vortebant J. 84. d. nobilitas acerrume tulit J. 87. e. rem facilem renunciavere J. 89. e. quietam nunciant J. 114. a. contra spectatam rem VI, 31. d. stabilias communiasque VI, 49. a. in principio agere intendit VI, 51. d. (vide *res.*)

Recens detracta coria IV, 11. e.

Receperat sese in loca saltuosa J. 58. b. curatissume recepit J. 19. a. armis recepta Resp. C. 11. b. oppida excisa aut recepta III, 3. e. neque receptam sed captam a te Remp. VI, 37. e. in amicitiam a vobis recepti J. 14. e. recipi moenibus J. 30. a. neque in unum sese recipiebant, sed divorsi J. 54. e. per inertiam in se quasi victi recipiunt (*servitutem*) VI, 57. e.

Recidat. nec quemquam a multis metuendum quin ad eum ex multis formido r. VI, 35. e.

Recitavit in Senatu literas Faesulis allatas C. 31. a.

Recte atque ordine facere C. 52. b. neque r. neque pro bono facturum si J. 25. b. perperam quam r. J. 36. e. mercede delinquere quam gratis recte facere melius habent III, 7. e. *Quo mihi* rectius *esse videtur* C. 1. a. Lucretius *perspicere* I. 32. praebeo exemplum quo rectius tua componas IV, 3. a. rector humani generis animus agit atque habet cuncta J. 2. b. Columel. III, 10. *Videmus hominibus inspiratam velut aurigam*, rectricemque *membrorum animam. Terrarum omnium* rectorem *fore.* Curt. IV. 7. *rector Classium* Valer. VI. 9. 6. *ubi* Beluacensis: *tandem propter inopiam.* equi sine rectore exterriti I, 20. b. *Lunaque nocturnos alta regebat equos* Ovid. I. Trist. Eleg. III. & Metam. *Arte leves currus, arte regendus amor.* Idem A. Am.

I. pes-

pro R. maxumas inimicitias suscepi VI, 3. e. impeditissumam domi bellique VI, 4. a. voveo dedoque me pro R. VI, 5. a. restituta VI, 60. d.

Relicta quibus est anima J. 16. b. non hereditate r. nobilitas J. 89. b. fusas copias seque cum paucis relictum videt C. 70. e. luctuosam hostibus victoriam C. 68. e. relinquendum regnum aut armis retinendum J. 24. a. & tantum scelus inultum J. 114. e. signa C. 9. e. bellum C. 68. d. rem in medio C. 19. e.

Reliqua vix decima parte die J. 102. b. habet ne servilia quidem alimenta I, 6. e. spes reliquae dignitatis conservandae secutus sum C. 36. e. aetatem a Rep. procul habendam decrevi C. 4. a. quos incorruptos reliquerat J. 110. exsuti omnibus quae majores reliquere III, 7. e. gratia omnis &c. apud illos sunt, nobis reliquerunt pericula, repulsas &c. C. 20. e. nihil reliqui victis fecere C. 11. e. lubido atque luxuria ex magnis rapinis nihil r. C. 29. e. quid reliqui habemus praeter miseram animam C. 21. c. estne viris reliqui aliquid quam solvere injuriam aut mori I, 7. r. quid erit reliquum nisi ut obedientes vivamus J. 36. e. pater nos duos reliquit J. 16. a. in servitute VI, 47. e. in reliquum J. 46. e. ab utrisque nihil reliquum fieri J. 79. b. nunc hortari modo reliquum est III, 7. a. r. est optare ut &c. VI, 43. d. quasi unus reliquus ex familia Sc. VI, 61. e. *reliquiae* belli arrectae I, 14. a. adhuc in animo regis tenues reliquiae pristini moris haerebant VI, 2. a. V. *relicta.*

Remedia. nec ego magna r. contra divitias statuo VI, 53. e. mortem miseriis suis exspectare C. 41. b.

Remiserant pugnam J. 64. a. nihil languidi aut *remissi* patiebatur J. 57. b. nihil apud se remissum aut apud illos tutum J. 93. c. *ut remissioni animorum* juncta *Ascens. Ed.* injuncta MS. om. *standi virilitas propria Romanae gentis nota esset.* Valer. II. 4. 2. ibi MS. *sedens vel jacens ludos.* remissio ac dissolutio animi. *Cic.* Metello V. 2. *remittere* nihil J. 103. a. injuriam III, 11. d.

Remorata hostis nox atque praeda J. 42. d. ab negotiis voluptas numquam J. 100. e.

Remotam haud procul III, 10. e. omnium equis C. 69. a. metu J. 92. e.

Renovanda. de plebe r. disserui VI, 55. e. proelium J. 55. e. renovato bello J. 39. e. nomen familiae J. 10. a.

Repertores perfidiae IV, 4. a. pro *inventores promiscue utitur* Plaut. Bacch. A. III. 3. *factum & repperi* —— *ut mihi invenires* Pl. *fateor.*

Repetundarum pecuniarum reus C. 18. a. in judicio oppugnatus C. 50. a.

Repleta arva cultoribus VI, 15. a.

Reprehendat. quis r. quod decretum erit in parricidas C. 55. e. quae reprehenderis delicta C. 13. a.

Reptitius, accitus ac paulo ante insitus huic urbi civis VI, 61. e. al. *repetitius* Stephanus *in Lex. haud alibi occurrit.*

Repudiabat servitia C. 65. e. *securitas* repudianda. *Cic.* in Lael. 47.

Repulsum ab amicitia J. 110. a. haud repulsus abibis J. 118. e.

Reputando contra neque majus aliud invenias J. 1. a. quae sibi proeliis evenerant J. 110. e. facinus suum in otio cum animo reputans J. 13. c. *Dictys* II, 22. & J. 73. e. etiam atque etiam num id poenitendum sit J. 89. a. qui si reputaverint quibus ego temporibus magistratum adeptus sum J. 4. d.

Requie. nulla requie mora (*pro requiei*) I, 20. e. requietis militibus VI, 21. e. ex periculis requievit animus C. 4. a.

Requirat. negotium cuidam dat uti legatos r. C. 41. a. requirere coepit quem exitum tantis malis sperarent C 41. a.

Requisita. ad r. naturae profectus VI, 15. a. requisitum *comitem Apulejus* M. VIII. 2.

Rerum auctorem & scriptorem C. 3. a. videre novarum C. 29. e. nullius earum rerum Consuli jus est C. 30. e. capitalium condemnatis C. 37. a. manifestis C. 61. e. vera vocabula amisimus C. 59. a. malarum audacia, fortitudo vocatur *ibid.* capitalium C. 64. b. omnium honestarum egens J. 16. e. apud Deos imm. humanarum r. cura oriatur J. 17. b. penuria r. necessariarum J. 25. e. bellicarum insolita J. 43. a. ex copia r. statuit sibi nihil agitandum J. 43. e. C. 2. b. venalium forum J. 51. a. coactus r. necessitudine J. 52. a. advorsarum taedio J. 66. e. & consilium trahit J. 103. a. agendarum licentiam ipsis permittit J. 110. e. ignari humanarum quae fluxae &c. semper advorsa mutant J. 112. e. quam conversa r. natura sit I, 15. a. nomina ad ignaviam mutantes III, 9. c. plerique r. potentes VI, 32. e. *abundat.* Nam perinde omnes res laudantur ut earum rerum usus est VI. 53. e. res militaris procederet magis &c. C. 1. c. humanae aequabilius p. &c. C. 2. b. gestas scribere C. 3. a. ipsa hortari videtur C. 5. e. uti res atque tempus monebat C. 51. b. & C. 58. a. & docuit VI, 32. a. J. 100. a. satis prospera satisque pollens C. 6. a. asperas facile toleraverant C. 10. a. secundae sapientium animos fatigant C. 12. a. tutae tranquillaeque C. 16. e. nequicquam opportuna cecidisset C. 20. a. tantummodo incepto opus est caetera res expediet C. 21. a. autem opportuna videbatur quod &c. C. 50. e.

quo, adverſis accipietis. Sic, *clamor ſecundus apud* Virg. *exiſtimatio apud* Sueton. *rumor* Horat. *populo. voluntate* Cic. ut in ſecunda re IV, 11. a. Mala ſecundaque res VI, 3. a. ſec. quam adverſis VI, 45. e. plebem ex ſecundis rebus inſolentia ceperat J. 44. e. rebus feroces eſſe J. 99. e. rebus florentior VI, 56. a. ſecundo mari prima Cyrene eſt J. 22. e. *Amne* ſecundo *defluere* (*i. e.* ſecundum *ejus curſum.*) Curt. IV. 7. *ubi* Pitiſc. *eodem ſignificatu accipit haec verba* aſtu ſecundo.

Securo eſſe animo I, 18. e. ſecura *felicitas & ſolida.* Valer. VII. 1. 2. *at MS. ſincera. inermes* ſecuroſque *interfecit.* Oroſ. V. 21. *ubi MS. Joan. pervaganti Tripolim* ſecuriſſimam *reddiderat.* Spartian. p. 624.

Secus procedit J. 27. e. haud ſecus atque in mari J. 81. e. caeterum haud ſecus difficilem J. 97. c. virile II, 7. e. *Sic Plaut. Rudente & ſequioris aevi ſcriptores. Auſon. & Ammian. Marcellin.* 16. *Apulejus.* haud multo ſecus quam ferro VI, 30. e. ſi morbo aut fato huic imperio ſecus accidat VI, 60. b.

Secuti morem Imp. ſui J. 37. a. ſpes ſatis honeſtas reliquae dignitatis conſervandae C. 36. e.

Sed &. pro, *verum*, autem C. 1. a. *in principio* C. 2. e. & C. 3. e. *tranſitivum* ad *aliam materiam* C. 18. a. & C. 24. a. C. 26. a. C. 37. a. ſed ipſe paucos, hoc eſt, *ſed ipſe* (ut ad eum ſtylum convertam) *paucos dies* &c. C. 36. e. C. 62. a. *adverſative* C. 36. e. & C. 43. e. &c. *ſaepiſſime. ſed profecto* C. 7. e. *correptivum.* ut impetus ſint. ſed ego haec omitto C. 60. d. *ſed*, pro, *ſed &* C. 16. a. neque illis ſolum ſed omnino pleb. C. 38. a. refert quid de his fieri placeat. ſed eos paulo ante frequens ſenatus judicaverat contra Remp. feciſſ. C 51. b. neque ſtudere neque odiſſe ſed minume iraſci C. 54. c. decoris ſed maxume ſev[?]itatis ſtudium C. 63. b. placet eos dimitti, minime ? ſed ita cenſeo C. 57. e. pro, *praeterea*, lapideis fornicibus vincta : ſed odore foeda C. 64. c.

Sedaverit curam animi VI, 59. a. flammam (virtutis) ſedari J. 4. d. ſedare motus & animos mollire J. 38. a. ſic, *famam Juvencus* Lib. II. Marc. 12. *paulo ſupra MS. B. P.* pro, *largibor, largitur.* animus neque vigiliis neque quietibus C. 15. e.

Sedere. rupti montes tumulique ſedere VI, 7. a. ſic *deſedo* apud *Senec.* Ep. 79. *montis altitudo* deſedit. *verum MS. Codex B. Pub. deſcendit.* quas nox coëgerat *ſedes* habebant J. 21. a. libertas & ſuae cuique ſedes I, 5. a. incertis vagabantur C. 6. a. ſedens aliud, aliud ſtans VI. pen.

Seditionem. juxta ſ. erant VI, 31. e. graves ortae a Graccho VI, 8. e. ſeditionibus Remp. exagitaverant C. 56. b. & J. 41. a. neu ſ. prolatandis inquies ipſe nos in ſollicitudine retineas I, 16. d.

Sella. aſſurgere de ſ. 52. e. uti ſ. juxta poneret more regum J. 69. a.

Semel jam impugnati IV, 5. c.

Senati decreto C. 31. a. C. 37. e. C. 62. a. VI, 1. b. ſenatorii ordinis C. 17. a. cum paucis ſenatoriis VI, 58. e. ſenatu probri gratia moverant C. 24. a. ex ſenatu egredienti C. 50. e. in ſenatu auctoritas pollebat J. 13. e. in ſ. potens J. 19. a. rem ad ſ. refert. C. 30. e. ad ſ. adductus C. 49. a. ſ. docerent de caede fratris J. 13. b. de foedere conſulebat J. 43. a. apud ſ. verba facerent J. 111. e. confirmari poſſe VI, 57. c. nihil ſane intentus C. 17. e. aliarum atque ſenatus partium erant C. 38. e. decernit C. 48. e. frequens d. C. 49. d. deceſſit in Catonis ſententiam C. 64. a. utriſque ſenatus datum J. 13. e. poſtquam accepit de bello illorum J. 24. e. ſenatus princeps J. 27. a. ſenatus verbis minae graves nunciabantur J. 28. a. ex ſ. decreto nunciari jubet &c. J. 30. b. a S. conſultus eſt *ibid.* mos partium popularium & ſenatus factionum J. 45. a. quibus gratiam fecerat belli III, 14. a.

Senecta jam aetate VI, 3. a. *Dictys* III, 21. corpore IV, 1. b. pleroſque diſſolvit ſenectus J. 21. c. per ſe gravis VI, 3. a. *quomodo Chimaera* ſenectutem *deſignarunt veteres docet Iſidor.* I. 40. ubi legend. ex 3. *MSS. tunc fit ſ. ſubjacens caſibus inflexis* ſenectus gravis VI, 3. a. i. e. *ultima Valerio* I. 8. 17. ubi pro *adeundae Scholae* MS. *alendaeque ſobolis.* Aſcenſiana, *alendaeque Scholae.* ubi adoleſcentiam habuere ibi ſenectutem agant J. 90. c. moveri quam ſeneſcere omnia malebat J. 39. a. *civitas otio* ſeneſcit i. e. *torpeſcit. Liv.* 1. U. C. 88. & de B. Maced. 40. *ubi nihil uſquam moveri viderunt: agitandum aliquid miſcendumque rati, ne cunctando* ſeneſcerent *conſilia.* ſancta J. 2. a. vires III, 10. e.

Sententia earum haec erat J. 9. a. ex animi ſententia nulla oratio laedere J. 89. a. in ſ. maneas I, 16. c. eorum obſcurior (*lata nempe per tabellam*) VI, 57. a. a metu libera VI, 57. c. dicentur VI, 58. e. ſententiam rogatus C. 51. c. in ſ. Neronis pedibus ſe iturum C. 51. d. quamobrem in ſ. non addidiſti C. 55. a. ſenatus in ejus ſen. diſceſſit C. 64. a. regis ſui exquireret J. 120 a. feret per tabellam VI, 57. e. ante me ſententias dixerunt C. 52. c. exquiſitis per ſaturam ſententiis J. 31. d.

Sentinam. Romam ſicuti in ſ. confluxerant C, 38. c.

Sentire contra Remp. C. 27. e.

dè. quod in invidia res erat, ſimul & a Numidis obſecrati J. 27. a. ſimul cupidinibus incepta patrandi & timore anxius J. 73. e. ſ. & inviſum & offenſum J. 76. a. cum occaſu ſolis J. 96. a milites modeſto Imp. habiti ſimul & locupletes J. 97. a. poſtquam accepit &c. ſimulque J. 56. e. ſimul undique J. 106. a. nimio ſimul & incerto opere I, 21. b.

Simulabat ſeſe negotii gratia properare J. 79. a. ad ſimulanda negotia altitudo ingenii incredibilis J. 100. e. aut ſimulandi gratia &c. J. 41. e. ad ſ. pacem J. 119. b. bonum pub. C. 39. e. metum ſimulare J. 40. e. diffidentiam rei J. 64. e. non pro ſua, aut quorum ſimulat, injuria I, 14. e. ſimulato impio teſtamento IV, 4. e. per ambitionem ſeſe probos ſim. J. 87. e. ut ſtudium conjurationis vehementer ſimulent C. 42. e. *regni metus pendentis ſupra verticem gladii terrore* ſimulavit *Boeth.* III. Proſ. 41. cujuslibet rei *ſimulator* ac diſſimulator C. 5. a. Cic. III. Offic. 79. *quod ſi Aquiliana definitio vera eſt, ex omni vita ſimulatio*, diſſimulatioque *tollenda.* (*ut ſit* ſimulator *qui id eſſe oſtendit, quod non eſt*, diſſimulator *qui id non eſſe quod eſt.*)

Simultas. ut ſ. ac arrogantia fert VI, 47. c. hominum nobilium VI. 63. a. exercebant cum hobus C. 9. a.

Sin. (*non praecedente* ſi.) inſidiatores Maſſivae paret ac maxume occulte, ſin id parum procedat, quovis modo &c. J. 39. b. & J. 50. b. tela remittere: ſin Numidae propius acceſſiſſent (i. e. *quod ſi*) J. 62. b.

Sinant. ea dii Imm. approbent beneque evenire ſinant VI, 43. d.

Singillatim circumeundo (i. e. *viritim*) C. 50. e. Cic. *pro*, ſpeciatim. *quid ego de civium ſuppliciis* ſingillatim *potius, quam* generatim *atque* univerſe *loquar* VII, Verr. III. *ſinguli* pro opibus, quiſque quam plurimas uxores habeant J. 82. e. ſingulos, modo univerſos laedere J. 96. a.

Siniſtra, dextra, circumventus J. 107. e.

Sinu. in ſ. urbis ſunt hoſtes C. 61. e.

Sita vis noſtra in animo & corpore C. 1. a. in armis omnia J. 55. e. ſpes omnis in fuga J. 58. e. virtus in lingua VI, 48. a. res fideſque in manibus J. 76. b. ſpes atque opes civitatis in illo J. *ult.* ſpem magnam illi ſ. in clementia P. Rom. J. 38. e. fortunas ſuas in extremo ſitas J. 25. e. procul juxtaque IV, 7. e. Africa paucis exponere J. 20. a. in veſtra manu J. 33. e.

Siti. ne ſ. conficeretur exercitus J. 54. a. opperiri, ſed luxu ante capere C. 13. a. laſſitudinem & ſ. militum tentaturos J. 54. a. cibus illis adverſum ſitim non lubidini neque luxuriae erat J. 95. a.

Socia nullam (*uxorem*) pro ſocia obtinet J. 82. e. ſocii nomenque Latinum J. 47. b. nom. Latini & ſocios Italicos J. 44. c. J. 43. b. ſociorum & Latii magna vis I, 6. e. & VI, 17. a. Cic. *domum reductus ad veſperam eſt a P. Conſcriptis, a P. Romani* ſociis *& Latinis* in Laelio §. 11. ſocii atque hoſtes J. 97. a. & C. 6. d. uti quiſque voluntarius aut ex ſociis C. 65. a. ex ſociis praedator J. 48. a. his amicis ſociiſque confiſus C. 16. a. ſociorum atque civium C. 60. a. & C. 30. e. nominat ſocios C. 41. e. in ſocios ſceleris aperiret J. 38. a. inſidiarum cognoverat J. 75. a. Prudent. Pſych. 471. *Si fratris galeam fulvis radiare ceraunis Germanus vidit commilito, non timet enſem Exſerere, atque caput* ſocio *mucrone ferire.* MS. Bib. Pub. *ſocium* at membranae C. Ch. *ſocio.* aſcitum C. 48. a. utique ab ſtirpe ſocium &c. J. 14. e. ſibi adjungit J. 73. a. dominationis III, 11. e. & adminiſter omnium conſiliorum aſſumitur Scaurus J. 31. a. is auctor & ſocius Beſtiae ferebatur J. 32. a periculi J. 90. e. poſtquam de regum *ſocietate* cognovit J. 84. a. ſocietate victor fieri IV, 8. d. data atque accepta fide ſ. confirmarent C. 45. c. veſtram appetiverunt J. 14. e. ad belli ſ. orantur IV, 2. a. obnoxius ſocietatem qualem tu voles accipiet IV, 3. a. ad ſoc. peteris IV, 7. a. ſ. praedarum cum latronibus compoſuiſſe IV, 9. e. amicitiam ſocietatemque rogatum J. 79. e. ne ſocietates acciperemus J. 17. a. habere eum magnam copiam ſocietatis amicitiaeque conjungendae J. 85. a.

Socordeſque languidi ſ. III. 8. a. ſocordia atque deſidia bonum otium conterere C. 4. a. atque ignavia C. 67. e. incultu atque ſ. torpeſcere J. 2. e. ab ignavia atque ſ. corruptus animus J. 33. a. magnificum ex Auli ſocordia J. 59. a. veſtra abutitur I, 15. a. nihil ſ. claudebat VI, 13. a. modeſtiam pro ſ. aeſtument VI. 39. e. ubi ſ. tete atque ignaviae tradideris C. 60. e. id vero dubire aggredi ſ. atque ignaviae duco VI, 51. c. per ſ. vires, tempus, ingenium, defluxere J. 1. e. *in quis* mollitiem ſ. viri accuſare J. 73. & neque tamen victoria ſocors aut inſolens factus J. 105. a.

Sola. in loca ſola proficiſcitur J. 110. e. ſolis viis I, 20. b. *ſolus:* atque omnium honeſtarum rerum egens J. 16. e. omnium poſt hominum memoriam J. 5. e. & III, 7. b, (*ſoli*, opponitur *factioni.*) quantoque tutius *factio* noxiorum agat quam *ſoli* innocentes III, 7. ſic, *in* ſola *loca* pro, *deſerta*, apud *Ciceronem* de Divin. *Quum in locis* ſolis *moeſtus errares.* Terent. Andr. II, 4. 3. *meditatus alicunde ex* ſolo *loco.* vide ibi *Donatum. Plautus* Moſtell. —— *in terras* ſolas *oraſque ultimas.* Virgil. Eclog. X. 3. ſola *ſub rupe jacentem.*

Solet. quod plerumque in atroci negotio ſolet C.

cuit J. 67. c. confectis VI, 37. d. stipendio, armis &c. navis onerat J. 91. a. exercitum suum stipend. aluit III, 4. b. decernitur J. 29. e. portaverat in Africam J. 112. e.

Stirpe. ab st. interiit C. 10. a. & evertit familias VI, 48. c. ab s. socium P. R. J. 14. d. tuae extinctor J. 15. c.

Stolidior an vanior IV, 1. a. *Gellius* Lib. VIII. stolidos *apud nostrum tetros*, *molestos*, *illepidos valere dicit*, *nescio quam recte. quum de* L. Clodiano *verba faciat*, *de quo forte* Seneca *de Ira* III. 38. *non de Praetore nostro*, *qui certe fuit* in hebeti pigritia ferox, *ut loquitur* Apulejus, *& voluntate non manu strenuus.* ἥκιστα δραστήριος. Dio. *Nec te moveat quod haec verba* (stolidus & vanus) *vix in eandem personam cadere videntur. frequenter occurrunt apud probatos.* Lucret. I. *Sed vanus* stolidis *haec omnia finxerit error.* Tacit. An. II. *Inerant & alia hujuscemodi* stolida *ac vana.*

Strenue. bene atque st. J. 25. b. strenui, boni C. 20. e. & imbelles J. 71. a. fortibus st. VI, 7. e. cum st. virtute certabat C. 63. e. ex ignavo st. C. 67. a. & ignavis VI, 57. e. bonum & st. VI, 6. e. proelio & bonus consilio J. 7. e. VI, 33. a. magis quam felix J. 90. e.

Strepere vocibus J. 103. e. simul & offensa quo lenius streperent J. 99. a. strepitu omni pavescere, circumspectare omnia J. 75. a. cum machinato strepitu tonitruum coronam capiti imponebat II, 7. e.

Strictim perscribere C. 4. e.

Student non sumtibus atque divitiis VI, 41. e. pabulo pecoris magis quam arvo J. 95. a. mutari omnia odio suarum rerum C. 38. a. novis rebus J. 79. e. student sese praestare caeteris C. 1. a. studia hominum accendit ad cons. mandandum Tullio. C. 24. e. accensa in Jug. J. 6. e. partium J. 76. a. vulgi amissurus J. 86. e. nostra alia corporis alia animi naturam sequuntur J. 2. a. *studio* latus sum ad Remp. C. 36. a. quo incepto studioque C. 4. b. civilibus bellum atque vastitas Italiae finem faceret J. 5. a. dominandi permota plebes C. 34. e. novarum rerum C. 38. a. non studio Reip. dixisse C. 54. e. legundi J. 8. a. pro *desiderio*, *affectu*, *amore.* ad bellum majore studio quam consilio profectum III, 3. a. a quo incepto studioque me ambitio mala detinuerat C. 4. e. avaritia pecuniae studium habet C. 11. a. uti cujusque studium ex aetate flagrabat C. 14. e. belli C. 42. a. quo st. suum in Remp. clarius esset C. 50. e. Catoni st. modestiae C. 63. b. in Reip. st. omnia superet J. 33. a. promissis ad studium sui perducit J. 2. a. benignitatem ac st. Sullae accepit J. 112. e. *prima lex amicitiae*, apud Cic. in Lael. 43. studium semper adsit, cunctatio absit. pecuniae si sustuleris VI, 52. b.

Stultae laetitiae poenas dedit C. 56. a. retinuisse ab st. & falsis voluptatibus VI, 41. a. quia stultitiae videbatur alienam rem periculo suo curare J. 85. a.

Stupor atque torpedo invasit VI, 54. c. *Eam animi duritiem sicut corporis. quod cum uritur non sentit*, stuporem *potius quam virtutem putarem.* Cic. pro domo 75. *Nunc* stuporem *Deus Rector exaggerat.* MSS. *Col. Jes. & B. Pub. omittunt* tribuat. *recte.* Boëth. IV. p. 5.

Stupra nefanda fecerat C. 15. a. lubido stupri ganeaeque C. 13. a. Erat ei cum F. stupri vetus consuetudo C. 24. a. sumtus stupro corporis toleraverat C. 25. a.

Suadendi usum dedit fortuna multis rebus ereptis 43. a. suadet vobis ab illo bellum I, 17. b. lubidinem advorsum nos metum pro nobis J. 117. a.

Sub senatus specie C. 39. a. sub ipsis radicibus montium consedit C. 66. e. sub imperio Micipsae J. 13. a. Gaetuli sub sole magis, haud procul ab ardoribus J. 21. d. jugum missurum J. 42. e. sub honesto patrum aut plebis nomine dominationes affectabant I, 3. a.

Subacta Gallica gente VI, 59. a. subegerat locum mutare egestas pabuli J. 48. e. falso fieri pecunia C. 10. e. aut metus aut injuria te subegit decernere &c. C. 55. a. incertas domos habere VI, 50. e. non adversae res ingentem eorum animum VI, 56. e. subigere nationes atque urbes C. 2. a. vis Jugurthae J. 26. a. obviam ire animus s. J. 33. e.

Subdolus animus C. 5. a. *Tacit.* 16. 32. *animo perfidiosus &* subdolus & s. modestia VI, 20. mora III. 7. b.

Sublata lege Porcia VI, 63. e. subl. auctore compluribus narravit C. 24. e. in cervices suas III, 11. a.

Sublestae fidei q.

Sublevando dando &c. C. 63. a.

Sublima nebula coelum obscurabat III, 6. e. *Accius* Phoenissis: *Aut saepe ex humili sede* sublimae *advolant.* Lucret. I. *At nunc per maria ac terras* sublimaque *coeli.* Sic, *gracilus* pro *gracilis.* Lucil. Sat. VIII. & Terent. *Vincto pectore ut* gracilae *fient. bilarum ac lubentem.* Adelph. *imberbi Juvenes* apud Varronem de Action. Scenicis. *sterilus* apud Lucret. *& alia sexcenta.*

Subsidiis. in s. reliqua signa artius collocat C. 69. a. exercitum caeterum in s. locat C. 69. e. triplicibus aciem instruxit J. 53. e. compositis uti soluerat. (i. e. *solitus fuerat*) II, 5. b.

Subveniretur. prius quam ex castris s. J. 58. e.

T.

V.

quam

at-

De-

Declam. in Sallust. neque aliter vexavit ac debuit si quis praedae loco accepisset magistratum. Cic. 14. Catil. *lamentationem matrum familias ac* vexationem *virginum vestalium.*

Victu regio atque cultu aetatem agere C. 38. e.

Vi ne corporis an virtute an C. 1. c. magna animi & c. fuit C. 5. a. magna tendere C. 70. e. urbes partim vi alias voluntate J. 13. a. partim vi alia metu J. 94. a. non manu neque vi C. 35. a. quanta rogationem jusserit, decreverit, voluerit J. 44. e. summa capere intendit J. 97. e. vide *vis.*

Via vera nititur dolis contendit C. 11. a. ad gloriam virtutis via grassatur J. 1. a. omni q. VI, 17. a. reliquos eadem v. aggressus J. 19. b. ire primum via qua capessundam arbitror libertatem III, 7. a. patenti ad verum perges VI, 38. d. prava ingressus VI, 39. e. vera atque simplex VI, 39. e. hac seu meliore alia perges VI, 44. a. ad virtutem ardua VI, 53. a. solis viis I, 20. a.

Vice pecorum obtruncabantur II, 8. a. *Dictys* I. 1. *teli* Juven. XV. 53. *ubi MS. Codd. pro* jejunum, genuinum odium *exhibet.* vicem aerarii me praestare III, 3. a. pro pugna VI, 26. e. per vicissitudinem pugnabatur VI, 26. e.

Vici omnia supplicia scelere meo VI, 3. a. invidiam gloria J. 10. a. in senatu pars illa J. 19. a. in avido ingento pravum consilium J. 27. d. plebs pro victa est III, 12. d. nihil reliqui victis fecere C. 11. e. *victor* lubidinis & divitiarum J. 67. a. haud dubiam *victoriam* J. 108. a. exercitus I, 9. e. v. in manu nobis est C. 21. a. ex v. talia sperabat C. 38. c. varia v. fuit J. 5. a. pro victoribus agere J. 103. e. v. quo minus uterentur J. 42. e lex sua lubidine usa J. 46. c. parta jam ex manibus eriperetur J. 84. e. socors aut insolens factus J. 105. a imprudentiam T. pro v. ostentant IV, 6. e. dubia etiam tum VI, 38. a. in v. se licentius liberiusque quam artius futuros VI, 40. a. cui omnia in v. lege belli licuerunt VI, 48. d. victoriae temperare C. 11. e. aut vi aut dolis sese casum victoriae inventurum J. 27. e. tuae corruptorem VI, 36. a. *victoriam* crudeliter exercebant C. 39. e. luctuosam atque cruentam hostibus relinquere C. 68. e. incruentam adeptus C. 71. b. eo intentior ad victoriam niti J. 59. c. civilem J. 100. e. prope jam adeptam retinere J. 107. e. virtute partam VI, 48. a. Syllanam VI, 36. a. confirmaturum omnis J. 53. b. *victos* acerbius ulcisci J. 46. e. hostis pene victos dare J. 64. a. beneficiis numquam victum J. 109. e. *vincere* summa lubidine divitias C. 21. b. bono vinci satius quam malo more injuriam vincere J. 46 b. naturam J. 78. a. vis avaritiae bonis moribus vincetur VI, 54. a. virtutem opulentia VI, 52. e. minore detrimento illos vinci quam suos v. J. 58. d. regem armis quam munificentia vinci minus flagitiosum J. 118. a.

Viderint. si paullulum modo vos languere v. C. 60. a. omnium animos alacris C. 22. e. postquam videt frustra inceptum J. 65. a. ubi eodem intendere haruspicis dicta J. 63. a. animos arrectos J. 91. a. luxu atque licentia carendum videt I, 15. a. ne meliores sumsisse *videar* quam genuisse J. 10. e. res autem opportuna videbatur C. 50. e. uti mihi videor, disserui de VI, 55. c. ne vivere contemtus viderer J. 17. e. quod illorum magis quam sua retulisse videretur J. 119. a. ut tanta mutatio non sine Deo videretur VI, 13. a. esse quam videri bonus malebat C. 63. e. quam audeat tam videri felicem I, 9. a. rectius mihi videtur ingenii quam virium opibus gloriam quaerere C. 1. e.

Videlicet Ironice C. 59. e. & C. 60. e. pro *scilicet* J. 115. e.

Vigebant avaritia &c. C. 3. b. viget aetas animus valet C. 21. a. *Seneca Ep.* 26. viget *animus & gaudet non multum sibi esset cum corpore. ubi Membranae B. Pub. sic locum illum depositum legunt, nolim posse. prodestne habituro aliquid habiturus eque si quicquid nolim non posse. nam si quid &c.*

Vigilando agendo &c. prospere omnia cedunt C. 60. e. *vigilia* prima J. 114. e. patiens vigiliae C. 5. a. haberentur per totam urbem C. 31. e. ducebantur more militari J. 48. e. crebras ponere J. 49. e. ad vigilias multus adesse J. 101. a. per vigilias canere signa J. 104. a. ipse circuire J. 105. b. tentare II, 5. a. neque v. neque quietibus sedari poterat C. 15. e.

Vilia habere pericula C. 16. a. summum Imp. &c. VI, 3. a. bona omnia ubi divitiae clarae habentur VI, 55. a.

Villa. in publica v. VI, 36. e. uti quisque domum aut villam concupiverat C. 56. e. &, extruere VI, 42. e. in urbium modum exaedificatas C. 12. a. expugnare J. 48. e. pluris pretii coquum quam villicum habeo J. 90. a.

Vincta fornicibus lapideis camera C. 64. a. *Cic.* II. Tusc. 41. *aspicite religatum asperis* vinctumque *saxis.* in *vincula* conjecerat C. 43. e. in v. duci J. 38. a. in v. retinendum C. 49. d.

Vindicamus nosmet ipsos in libertatem C. 20. d. & plebem J. 46. a. uti te ab inimicorum impetu vindices VI, 46. e. *Senec.* de B. 6. *me ab illo nihilominus vindicare.* mortem severe v. J. 18. a. prohibendo a delictis magis quam v. J. 50. a. vindicandum in eos qui &c. J. 35. a. manu vind. J. 114. e. & J. 23. c. crescere interdum vindicari C. 10. e. vindicatum est in eos C. 9. a. pro *animadversum Cic.* VII. *Verrin.*

lis v. suae insidiatum J. 25. a. post paullo interiturae parcere V. J. 114. d. v. silentio transire C. 1. a. & C. 2. e. miseram atque inhonestam C. 21. a. ita instituisse C. 32. e. demissi in obscuro vitam agunt C. 54. b. morte graviorem exigunt J. 16. d. v. tantum ab eo paciscatur J. 28. d. & J. 90. e. nemo non diurna mercede vitam mutaverit I, 13. e. pacto v. dederant IV, 4. e. post eos (reges) vitam refutant VI, 16. e. eam vitam bellum aeternum atque anceps gerere VI, 35. e. seque v. que suam Reip. condonavere J. 81. e. in artes vitasque varias dispalata VI, 50. e. Apulejus. *Nam in eorum* vitas *quorum sibi servitium Deae nostrae majestas vindicavit* &c. & *pro*, *moribus*. Ter. Adel. III. 3.

Vitabundus inter tela erumpit J. 107. e. *utitur Livius*. vitantes *conventum* V, 11. a. *vitare* nec facere pericula VI, 52. a.

Vitia Imp. sustentabat magnitudine sua Resp. C. 62. e. callide occultans J. 18. e. mire sunt vitiis obtentui I, 10. a. fortuna nostris vitiis adhuc incolumis IV, 8. c. quod v. propius virtutem erat. de avaritia C. 11. a.

Vivamus. nunc non id agitur bonisne an malis moribus v. C. 58. e. alius alio more viventes C. 6. a. is demum mihi vivere & frui anima C. 2. e. molliter C. 17. e. quoad vives numquam tibi redditam gratiam putaveris J. 118. a. vivum aut necatum J. 65. e.

Vix pro *aegre*. in alteram partem transductus est fatigatus a fratre J. 11. b. pro, *non* III, 3. a. vix satis apertum os aut lingua promta VI, 44. a.

Ulti. quonam modo maxume u. sanguinem nostrum, pereamus C. 34. e.

Unde. pro, *a quo loco* C. 70. a. pro, *a quo* J. 17. c. *a qua parte* II, 9. e.

Universos. op. singulis C. 20. a. & J. 86. b. omnes J. 58. a.

Vocabula vera rerum C. 59. a. forte *vocarentur* centuriae VI, 53. e. cum ipse ad imperandum Tisidium vocaretur J. 66. e.

Voce supplici, demisso vultu C. 32. e. magna hortatur J. 60. e. v. magna vehementer gratulabantur VI, 6. a. ne vos ad virilia illa vocem III, 9. e. strepere vocibus J. 103. e.

Volebant divitias honestas C. 7. e. volens earum finem III. 10. a. *volens* concedit Imp. alteri nemo VI, 32. a. plebi militia *volenti* putabatur J. 86. e. volentia de ambobus acceperant J. 76. a. & IV, 9. a. volentibus diis J. 17. a. volentibus quam coactis imperitare J. 109. a.

Volitabit fama virtutis tuae per gentes VI, 60. a. & J. 116. e.

Volvebat multa cum animo suo J. 6. e. secum C. 33. a. & J. 121. a.

Volventes hostilia cadavera. C. antep. *Vox huic negotio apta*, sic, *saxum volvere*. Virg. VI. AEn. & *semianimes volvuntur equi*. Idem. Haec illis volventibus C. 42. a. saxa J. 60. e. multa v. in pectore VI, 52. e.

Voluerit, jusserit, decreverit v. J. 144. e. Cic. de Leg. 2. *Ita decernebat senatus*, *jubebat* & volebat *populus*. id est, *suffragiis suis comprobabat*. Liv. 30. *Tr. plebis ad populum tulerunt*, vellent, *juberentne senatum decernere*. Arnob. VII. *Tantum esto mactus quantum* volo, *tantum amplificatus quantum jubeo* &c. nihil me sciente frustra voles J. 118. a. ubi satis explorata sunt quae voluit C. 17. a. justos dominos volunt IV, 8. a. *voluntarius* aut ex sociis venerat C. 65. a. *voluntate* ejus Pisonem aggressus (*volente illo*) C. 19. e. facile se ex v. usurum Antonio C. 27. a. & J. 85. e. partim vi alias v. imperio suo adjungit J. 13. a. quae ex v. forent J. 50. b. voluntate alienati J. 70. d. immutata J. 121. b. adversa V, 5. a. nimis in victos bona voluntate VI, 36. a. regiae v. vehementes saepe sibi advorsae J. 121. a.

Voluptaria loca C. 11. b. *Plaut*. Poen. *liberum ut commonstraremus tibi locum* & voluptarium. *Gestientis animi elationem* voluptariam. *Cic*. III. de Fin. ab negotiis numquam *voluptas* remorata J. 110. e. ignaviae voluptatem & proemia virtutis J. 88. c. animus ad voluptatem a vero deficit VI, 52. e. ad inertiam & v. corporis pessumdatus J. 1. a. tales sine dedecore attigerit VI, 38. a. corpus voluptati anima oneri fuit C. 2. e. duritiam & alia quae caeteri miserias vocant, voluptati habuisset J. 105. c. tantae est illis v. dominatio VI, 49. a. si v. vestris otium praebere vultis C. 58. c. retinuisse ab stultitia & falsis v. VI, 41. a.

Vorsum. fugam ad se v. fieri J. 62. b. & J. 72. a. in superbiam vortebant illam rem J. 84. e.

Vorticosum mare VI, 19. e. *Liv*. vorticoso *amni* 1. B. Pun. 21. & VI, 23. e. vortit animum, i. e. *advertit* J. 98. b.

Votis paranda auxilia I, 6. a. rebus supra v. fluentibus VI, 13. a. *voveo* dedoque me pro Rep. VI, 5. a.

Urbanis munditiis se exercuit J. 67. a.

Urgeat. acrius ferro an fame J. 26. a. *Valer*. II. 75. *Nisi majoribus* urgerer. *non* urgeret. *ubi MS. urgerentur referri*. Ascens. *Tam digna exempla tam breviter nisi majoribus* urgeret *non referrentur*. u. cum metu Jug. J. 39. a. militia atque inopia urgebatur J. 45. e.

Usa ex lubidine victoria J. 46. e. largius suo C. 16. b. pecunia VI, 3. e. amplis honoribus J. 27. a.

INDEX III.

SIVE

AUCTORUM

Qui in Notis emendantur, notantur, illustrantur.

J litera Jugurtham, C. Catilinarium, simplex numerus Fragmenta Historicorum, voces Indicem designant.

INDEX III. SIVE AUCTORUM.

T.

V.

X.

Z.

F I N I S.

AD-

ADDENDA

Ex MSS. Jani Broukhusii, *quibus demum uti licuit postquam per aliquot pagellas Operae processerant.*

Cap. I. p. 1. C. Crispi Sallustii] Imo *C. Sallustii Crispi.* Vid. Malaspina in Ciceron. XIII. ad Att. 31. p. 466. a.

Bellum Catilinarium] *Catilinae bellum* dicitur hic liber Nonio Marcello in *Audacia* p. 242. in *Necessitudo* p. 353. in *Periculum* p. 364. in *Praestare* p. 371. in *Solvere* p. 390. in *Supplicium* p. 398. in *Vitam* p. 419. in *Juventus* p. 433. in *Simulare* p. 439. in *Avarum* p. 442. in *Libidinem* p. 453. in *Senati* p. 484. in *Tumulti* p. 489. 499. in *Imbuere* p. 521. in *Lanceae* p. 554. in *Ferentarii* p. 554. Servio quoque ad I. AEn. 10. qui & *Catilinarium* vocat ad XI. AEn. 708. Dicitur & *Catilina* Nonio in *Vultus* p. 427. in *Juventus* p. 433.

De Conjuratione Catilinae] Ita Donatus ad Ter. Hecyr. II. 1, 1.

Omnis homines &c.] Eugraphius ad Terent. Eunuch. Act. II. sc. 2. Vid. Cicer. I. de Off. 30. & Macrob. I. In Somn. Scipionis.

Praestare caeteris animalibus] *Notandum cum Sallust. dixerit* praestare caeteris animalibus, *Virgilius tamen* magnum praestet Achillen. Vetus Interpres Statii ad Lib. IV. Theb. v. 257.

p. 6. Omnis nostra vis] *Nostra omnis* Servius ad I. Georg. 198. *nam nostra omnis vis in animo & corpore sita est.* Idem Servius ad I. AEn. 63. quem locum iterum laudans, omittit τὸ *sita*, ad II. AEn. 451. Confer Ciceronem II. de Offic. 13.

p. 9. Commune cum belluis est] *Cum belluis commune est*, Servius V. AEn. 81.

p. 13. Virtus clara &c.] Id est, gloriose & aeternum possidetur; virtutis clara & aeterna possessio est. Vide Gronov. Cap. XXX. Diatrib. ad Statii Sylvas p. 192.

p. 15. Nam et prius &c.] Donatus in Andr. II. 1, 34. Cicero Philipp. VI. cap. 3.

Cap. II. 29. Aliquo negotio] *Aliquoi neg.* Groslotius Centur. Goldast. p. 350.

Cap. III. p. 34. Quod factis d. e.] Vide Ciceron. Divinat. in Q. Caecil. cap. 12.

p. 39. Vigebant] Forte *vegebant.*

p. 42. Fama atque i. v.] *Famaeque avidia* Muretus Lib. XVI. Var. Lect. cap. 16. *honoris cupido eadem qua caeteros, fama atque invidia vexabat.* Gronov. III. Observat. 1. quem vide.

Cap. IV. p. 43. Agrum colendo &c.] Videndus Angelus Decembrius VI. de Polit. Liter. p. 549. & seqq.

Cap. IV. p. 48. Verissime] *Verissume.*

Cap. V. p. 49. L. Catilina &c.] Vid. Servius ad V. AEn. 121. At Catilina non fuit *ultimus* (ut Ammiano Marcellino dicitur) *Sergiorum.* Certe post ejus necem vivebat L. Sergius, ex reliquis Catilinariae faecis, P. Clodii stipator, homo omnibus sceleribus coopertus. Vid. Cicero Orat. pro Domo sua Cap. 56. Plures memorat Glandorpius Onomastico p. 791. Ciceronis ille Sergius iterum occurrit ibid. Cap. 9. Catilinae Character luculentissimus est apud Ciceronem Catil. III. Cap. 7. pro Sulla Cap. 25. 27. pro Coelio Cap. 5. 6. Philipp. IV. Cap. 6.

p. 54. Corpus patiens &c.] Cicero Catilin. II. Cap. 5.

p. 56. Cujuslibet rei &c.] Nonius p. 439. Servius ad I. AEn. 520.

p. 57. Satis loquentiae] Alii, *eloquentiae.* Vide Vossium de Vet. Rhetor. p. 13. *Loquentiae* jam olim legebat Anton. Codrus Sermon. XII. p. 214.

p. 58. Post dominationem L. Sullae] Quam crudeliter fecerit, quum in iis partibus esset Catilina, ostendit Asconius in Orat. in Toga Candida p. 979. a. Cicero ibidem p. 981.

p. 60. His artibus] Vid. Muretus in Lib. II. Ethicor. Aristot. p. 199. in Terent. p. 15. 16. Abramus in Ciceron. Orat. Tom. III. Part. I. p. 226. 227.

Res ipsa hortari &c.] Non potest ferri in optimo Scriptore intempestiva illa alio excurrendi libido. Quid est hoc aliud, quam opportuna loqui tempore non opportuno?

Cap. VI. p. 63. Sicuti ego accepi] Servius ad VII. AEn. 678. *Apud omnes tamen si diligenter advertas, de auctoribus conditarum urbium dissensio invenitur, adeo ut ne urbis quidem Romae origo possit diligenter agnosci. Nam Sallustius dicit: Urbem Romam, sicuti ego accepi, condidere atque habuere initio Trojani, & cum his Aborigenes.*

Initio] *In initio* Servius ad VII. AEn. 48.

p. 71. Post ubi pericula &c.] De Thucydide sumtum notavit Jacobus Nicolaus Loënsis

ADDENDA.

Lib. II. Epiphyll Misc. Cap. 17.

p. 73. CURAE SIMILITUDINE &c.] Eugraphius ad Terent. Adelph. I. 2, 46.

p. 74. ADPELLABANTUR] *Adpellati sunt* Servius ad V. AEn. 758.

p. 75. QUOD INITIO &c.] Cicero II. de Off. 12. Justin. I. 1.

AUGENDAE REIPUBLICAE (CAUSSA) FUERAT] Ita Manutius, Rivius, Gruterus & Obrechtus ad L. 1. Lucii Septimii Cap. 9. p. 246.

Cap. VII. p. 86. POSSEM] *Possum*, Servius ad XII. AEneid. 230. Vid. Ciceron. Orat. Tom. III. Part. II. p. 959.

Cap. VIII. p. 87. SED PROFECTO FORTUNA &c.] Aliter scripsit Jugurthae Cap. I. Videndus Decembrius VI. de Polit. Literat. p. 549.

Cap. IX. p. 92. IN SUPPLICIIS DEORUM MAGNIFICI &c.] Vid. Cicero II. de Offic. 16. pro Murena Cap. 36. pro L. Flacco Cap. 12. pro Sulla Cap. 26. Horat. Lib. II. Od. 15. Servius ad I. AEneid. 636. ubi breviter habes, quae fuse hic Interpretes.

p. 93. DUABUS HIS ARTIBUS] Cicero II. de Offic. 8.

Cap. X. p. 107. AMBITIO MULTOS M. F. FIERI SUBEGIT] Laudat Servius ad I. Georg. 463. ubi coëgit, idem tamen *subegit*, ad IV. AEneid. 283. Sententia ex Euripide hausta, ut notavit Jacobus Nicolaus Loënsis Lib. VI. Epiphyll. Cap. 19.

Cap. XI. p. 113. AVARITIA PECUNIAE STUDIUM HABET] Cicero Philipp. I. Cap. 12. *Credo enim vos, nobiles homines, magna quaedam spectantes, non pecuniam, ut quidam nimis creduli suspicantur, quae semper ab amplissimo quoque clarissimoque contemta est, non opes violentas, & populo Romano minime ferendam potentiam, sed caritatem civium & gloriam concupisse.* Vide & I. de Off. 20.

EA QUASI VENENIS MALIS INBUTA &c.] Vide Philippum Carolum ad Gellii Lib. III. Cap. 1. p. 181. *Avaritiae morbum* dixit Gallus Confessor Sermon. Cap. XVIII. Sallustium exponit Lipsius Cent. Misc. I. Epist. 8. p. 9. Vid. Jovian. Pontanus Lib. de Immanitate Cap. VIII. p. 598. Cap. XV. p. 605.

p. 116. BONIS INITIIS MALOS EVENTUS] Vid. Ciceron. Accus. III. in Verr. Cap. 35.

p. 119. CONTRA MOREM MAJORUM LUXURIOSE &c.] Cicero Catilin. II. Cap. 9. in extr.

Cap. XII. p. 130. VERUM ILLI DELUBRA &c.] Egregie Cicero Accusat. I. in Verr. Cap. 21. p. 460.

Cap. XIII. p. 125. MARIA CONSTRATA ESSE] Al. *constricta.* Al. *constructa.* Al. *contracta.* Vide Gronov. Diatr. ad Stat. Silv. p. 254.

Cap. XIV. p. 145. ALEA] *Aleo* Groslotius Centur. Goldast. p. 351.

LACERAVERAT] Recte. Vid. Gevart. II. Elector. 4. p. 57. 58.

p. 146. QUIQUE ALIENUM AES GRANDE &c.] Vid. Ciceron. Catilin. II. Cap. 4. 4. & 10. pro Murena Cap. 24. pro Sulla cap. 25. 27.

Notis CHRISTOPH. COLERI *inserenda.*

p. 37. QUAM LIBERIS] Palmerius & Ciacconius vocem *liberis* repudiant, ut notham & spuriam, quibus facile subscribo contra Cyprianum a Popma.

p. 41. LIBEROS SUMSISSE] Ita Graeci Theophilus & Harmenopulus λαμβάνειν, pro adoptare usurpant, ut copiosius in Parergis dixi. Vide Nonium in *sumere.* Fortean autem allusit Micipsa ad illud Democriti παράδοξον, quod & Plinius defendit in Panegyrico:

Melius esse adoptare, quam procreare liberos.

p. 43. MEDIUS EX TRIBUS] Ἔμφασις inest in illis verbis *ex tribus*, neque videntur removenda, ut censet Ciacconius.

ibid. QUOD APUD NUMIDAS] Lipsius legit: *Quod & apud Numidas.* Nam Romae id moris erat, ut medius locus esset honestissimus. Vide fontem illum ingenuum Criticae lib. III. Antiq. lect. & Elect. lib. II. c. 2.

p. 48. PROXIMUS LICTOR] Vide Turnebum lib. XI. cap. 9. lib. XXVII. c. 21. Alius ab hoc primus lictor. i. πρωτοραβδοῦχος, quem vetus Glossarium erudite *primivirgium* exponit.

p. 48. CLAUSA EFFRINGERE] Forte melius sit *claustra.* κλεῖθρα, quae apud Isidorum sunt pars aedium. Sed magis dicendum *claustra* esse seras. Sisenna lib. 4. Hist. *Funes expediunt, claustra foribus imposita periclitantur.*

p. 50. ARMAT] Malo cum Popma *parat.* Sic enim crebro Sallustius.

p. 53. *Dein novas acquirant*] Quidam libri *adquirant.* sed lego *anquirant.* Sic infra: *Per saturam sententiis anquisitis.* Non, ut in libro Thosano Palmerii, *inquisitis.* Tacit. III. Annal. *Quod in curia potius, quam in foro, apud Senatum, quam apud judices de morte ejus anquiritur.*

p. 55. MICIPSA PATER MEUS] Sic Masgada Massanissae filius apud Livium lib. XLV. *Massanissam meminisse regnum a populo Romano partum auctumque & multiplicatum habere: usu regni con-*

ten-

tentum, scire dominium & jus eorum qui dederint esse.

p. 56. QUOS TERRA SUSTINET] Ita & Seneca locutus est. Plautus Pseudolo:

> *Quid ais quantum terram tegit hominum perjurissime.*

Sic enim legendum illum Plauti locum esse constanter sentio cum Yvone Villiomaro, sive is ipse Scaliger est.

p. 69. RERUM HUMANARUM SPECTACULUM] Imitatus est Paulus Apost. 1 Corint. IV. Vir non tantum in reb. divinis, sed & humanis quoque plurimum exercitatus: θέατρον ἐγενήθημεν τῷ κόσμῳ.

p. 56. A VOBIS] Haec abesse a Bertiniensi Cod. ait Palmerius.

p. 57. SECUNDUM EA] Ita Vet. Cod. Modii. Et notat Priscian. lib. XIII. hic *secundum* pro μετὰ accipi.

p. 58. QUORUM PROGENIEM VOS] Recte & acute vidit Ciacconius legendum esse: *progenies.* Dicit enim Atherbal esse P. C. progeniem populi Rom. Frustra igitur est Palmerius, qui glossam esse putat illa verba: *me nepotem.*

p. 59. AD IMPETRANDUM] Libb. Vett. Palmerii: *Impetrandae caussae nihil haberem.*

p. 62. EX INPROVISO] Miror, cur haec verba pro adscriptitiis & glossa habeat Palmerius, cum toties ita loquantur Latini, & ipse adeo Sallustius.

p. 63. EXTORREM PATRIA] Pulsum patria. Isidorus lib. X. *Proprie extorris cum vi expulsus sit: & cum terrore solo patrio ejectus.* Glossarium *Extorris* ἐξόριστος. Paullo post tamen idem Atherbal dixit: *Exsul patria.* Vide Nonium.

p. 64. IPSE EGO] Fateor cum Palmerio, hanc annotatiunculam jejuni cujusdam Grammatici esse.

ibid. QUO POTISSIMUM ACCEDAM?] Haec est germana scriptura Sallustii. Ita praeter ceteros vetus Poëta apud Ciceronem lib. III. Tuscul. Quaest.

> *Quid petam praesidii, aut exsequar? quove nunc auxilio & fuga*
> *Freta sim? Arce & urbe orba sum. quo accedam, quove applicem?*

p. 66. POSTREMO MASSINISSA] Recte; non Micipsa. Massinissa enim maxime fide & constantia cognitus populo Romano fuit.

p. 67. DIIS VOLENTIBUS] Prius hunc locum recte interpungere docuit Turneb. lib. XVIII. cap. 7.

p. 73. L. OPIMIUS] De hoc Cicero I. Invect. Pro Sestio, In Pisonem, In Bruto, De legibus.

p. 76. ASIAM ET EUROPAM] Ad hunc locum, quaedam apud Turnebum lib. XX. cap. 29. Mihi videtur veteres propterea duas tantum parteis orbis fecisse, quia dimidium orbem sola Asia: & dimidium Europa & Africa teneret. Itaque Asiam & Europam conjunctam a veteribus Poëtis Graecis & Latinis saepe pro orbe usurpari existimo.

ibid. DECLIVEM LATITUDINEM] Ciacconius, me volente, legit *altitudinem.* Est enim καταβαθμὸς, κατάβασις. Pompon. Mela lib. I. cap. 8. *Catabathmos vallis devexa in AEgyptum, finit Africam.* Plinius lib. V. cap. 5.

p. 78. PLEROSQUE SENECTUS DISSOLVIT] Cato, *Numidas vivaces* vocavit apud Festum.

p. 81. EMUNDI AUT MUTANDI] Germana scriptura, quam & Turnebus lib. XVIII. cap. 7. vindicavit. Referenda enim haec ad veterem permutationis ritum, de quo ex Homero Jureconsulti nostri. Infra: *Nam freto divisi ab Hispania mutare res inter se instituerunt.*

p. 82. SECUM MISCUERE] Palmerius legit: *Secus miscuere.* i. sexum. Ego non video operae precium mutationis. Lege tamen ejus rationes in Spicilegiis.

p. 79. QUA NOX COEGERAT] Ita MS. Rittershusii, non *quas.* Sic Oppianus de Leone. III. κυν. Εὗδε δ' ἔνθα κίχησιν ὑπείροχος ἑσπερίη νύξ.

p. 82. SEMET IPSI NUMIDAS] Festus: *Numidas dicimus, quos Graeci* νόμαδας: *sive quod id genus hominum pecoribus negotiatur: sive quod herbis ut pecora aluntur.* Magis ad mentem Sallustii Isidorus lib. X. Hesychius: Νόμαδες βαρβάρων ἀγελῶν. Suidas: Νομάδων ἀγελῶν βαρβάρων. Sed ita Scythas quoque appellabant, teste eodem.

p. 83. INCURVIS LATERIBUS TECTA] Palmerius ex lib. Thosano reposuit: *Incurvis lateribus tecto.* Egregie. Vult enim Sallustius Mapalia habere tectum lateribus incurvis. Isidorus lib. XIV. *Magalia aedificia Numidarum agrestium oblonga, incurvis lateribus tecta, quasi navium carinae sint: sive rotunda in modum furnorum.* Nugatur Isidorus ex corrupto Sallustii loco, aut ipse potius corruptus. Dicuntur autem *Mapalia* & *Magalia.* Servius ad lib. IV. Virgil.

> *Ut primum alatis tetigit Magalia plantis.*

Magalia Afrorum casas. Magalia & Mapalia idem significant. Sed magalia ma producit: Mapalia vero corripit. Glossarium: *Magalia* καλύβαι. Item καλύβια Ἄφρων *Magalia.* Plautus Paenolo:

> *Altera quinquennis, altera quadrimula,*
> *Cum nutrice una periere a magalibus.*

Ubi tamen in vetustissimis Camerarii libris, quorum beneficio multa Plauti loca sanavimus, ali-

bi ſcriptum exſtat: *Cum nutrice una periere à magaribus.* Et *magaria* debuiſſe dicere Virgilium ſcribit Servius. Lectio optima, & quam ſero tandem reſpexit ſalus. Convinco ex Iſidoro: *Magalia dicta, quaſi magaria, quia magar Punici novam villam dicunt.* Porro illud veriſſimum eſt, mapalia non tecta fuiſſe lateribus, ſed latera incurva habuiſſe. Unde enim Mauris iſtis Eremiticis lateres? Plauſum ſane meruit Palmerii acumen, cui applaudo & acclamo lubens illo Lucani verſu:

Surgere congeſto non culta mapalia culmo.

Denique magalia iſta Maurorum Juvenalis etiam *Attegias* vocat lib. V. Sat. 14. *Dirue Maurorum Attegias.* De qua voce memini me legiſſe in Politiani Miſcellaneis.

p. 84. MAUROS PRO MEDIS] Sumſit Iſidorus à Salluſtio. Quidam Mauros dictos volunt a colore. Graeci enim obſcurum ſive nigrum μαυρὸν dicunt. Hinc ubi apud Plautum legitur: *Tota merulea eſt;* lubens correxerim: *tota morula* eſt: ex lib. vet. *Morula & Maurula* idem.

p. 88. CUPIDINE SOLLICITATA PLEBE] Ciacconius dictiones *ſollicitata* & *plebe* otioſas & nihili putat. Sed Palmerius retinet, & ſic diſtinguit: *Pars imperii cupidine ſollicitata; plebe novarum rerum avidis.* ut primum membrum ad optimates: quod ſequitur ad reges aut regni avidos; poſtremum ad ipſam multitudinem referatur.

p. 89. IGITUR AD CATABATHMON] Ciacconius fruſtra eſt. putat enim locum eſſe mendoſum & emendat: *Igitur a catabathmo.* Liber MSC. Conradi Rittershuſii JC. amici mei, cujus ope aliquam multa loca correxi, habet: *Igitur ad catabathmon revertar.* Unde, quamvis hebeti ingenio conjiciat legendum ſic eſſe: *Igitur ad Catabathmon. qui locus AEgyptum* &c.

p. 240. STRENUI ET IMBECILLES] MS. Pirck. *Strenui & imbelles.* Recte. Nam contraria ſunt, ſtrenuus & imbellis. Gloſſae: *Imbellis* ἀπόλεμος, ἀσθενής.

ADDENDA

JANI MELLERI PALMERII *Notis.*

P. 178. HUC CONSUL, SIMUL TENTANDI GRATIA, ET SI PATERENTUR OPPORTUNITATES LOCI, PRAESIDIUM IMPOSUIT &c.] Quaeſo quae ſententia his verbis ſubeſt: *huc conſul ſimul tentandi gratia, & ſi paterentur opportunitates loci, praeſidium impoſuit?* Et ridere poſſis emendatores, qui conantur. lego: *huc conſul, ſimul tentandi gratia, ſi paterentur; & opportunitate loci, praeſidium impoſuit.* Invadenti in Numidiam conſuli, ſigna omnia deditionis occurrebant. ea ipſa deditio an ſimulata eſſet, cum experimentum capere vellet, ſimul invitatus opportunitate loci, Vaccae oppido praeſidium impoſuit. *Si*, in hac oratione eſt, pro, *an*, ut ſaepe alias: ea res mendum peperit. Eunucho: *Idque ad eum viſam, ſi domi eſt.* Propertius:

Mane erat, & volui, ſi ſola quieſceret illa,
Viſere, at in lecto Cynthia ſola fuit.

Supra: *ubi colere & mercari: colere*, pro, *habitare*, ſeu *vivere.* Pl.

Exercere vocem, quam per vivis & colis.

Item Milite:

Liberae ſunt aedis, liber ſum egomet, colo libere. Sic enim eum locum reſtituo.

p. 181. QUAM MAXIMAS POTEST COPIAS OMNIUM GENERUM PARAT, &c.] Scribendum e Bertinienſi: *quam maximas poteſt copias omne genus parat.* Hoc primum: deinde Colonienſi: *Sed ex eo medio quaſi collis oriebatur immenſum pertinens, veſtitus o. a. m. aliiſque g. a. quae humi arido, atque arenoſo genuntur*, volui, ex vitioſa ſcriptura, quam alii etiam in veteribus libris obſervarunt, *quae humi arido atque arenoſo genere gignuntur*, neque dubium libenter uſum Salluſtium, quo Lucretius, Varro, & quis non? ſingulis paginis uti ſuſtinuerunt. *Humi arido atque arenoſo*, Priſciani lectio eſt & de ea jam alii. *Immenſum pertinens,*

ADDENDA.

nens, usque eo rectum est, ut diverso hoc modo *pertingens*, ne Latinum sit quidem. Etenim *pertingere*, ad aliquid est, & rem certam postulat, quo pertingat. Pertinere autem sic saepe Cicero, De natura Deorum: *Ratio quaedam pertinens per omnem rerum naturam.* Simile ibidem: *Vim vitalem, per omnem mundum pertingentem.* Mendosum puto & scribendum, *pertinentem.* ut in ejusdem operis Lib. II. *Atque inde aliae ad renes pertinentes sunt, per quas cadit cibus a jecore delapsus.* Sed exemplorum nemini deesse copia potest: & inibi Cicero decies repetiit.

p. 262. VALLO FOSSAQUE MOENIA CIRCUMVENIT &c.] Lego *vallo fossaque moenia circumvenit: deinde locis ex copia idoneis vineas agere, aggerem jacere, turribus super opus & administros tutari* Glareanus idem hic est. Badius atque alii novum docent, & fando hactenus nemini auditum, aggerem vineis instructum fuisse. Nec desunt id sonare verba Sallustii. Sed ille hoc insuper: fortissimo fundamento (verba hominis sunt) stabilitas fuisse vineas. caute! Oportuit enim nova forma esse, quae aggerem tolerarent: nisi nos vineas in obsidionibus ignoramus. Longe autem haec sententia Sallustio fuit. *Jubet* recte in Aldi & Gymnici editionibus, atque scriptis aliquot veteribus abest; nam, *agere, jacere, tutari*, prō, *agebant, jaciebant, tutabantur*, actione frequentant. *Ex copia*, valet, *pro copia*, *pro opportunitate locorum.* Erant enim loca vineis atque aggeribus minus quam opportunissima; ita solens Sallustius loquitur. Quae porro sunt: *turribus super opus & administros tutari*: in iis, *super*, adverbium; quod fefellit credo homines, ut clementissime dicam, non doctissimos, ut de suo benigni donarent Sallustio, *super aggerem impositis*; si qui tamen probabit, *aggerem jacere, impositis super turribus opus, & a. t.* per me licebit, dum alterum, quod verius est, mihi relinquat. *Administros*, quod pro, *ministros*, hoc loco damnat Glareanus, non meminit scilicet alterius loci: *Milites neque pro opere sistere, propter iniquitatem loci; neque inter vineas sine periculo administrare. optimus quisque cadere aut sauciari, ceteris metus augeri.* Verbum *administrare* proprium in obsidionum machinationibus.

SALLUSTIU

HAVERCAMP

TOM. II

colorchecker CLASSIC
calibrite
mm